FRIDERICI
HOFFMANNI

CONSILIARII REGIS BORUSSIÆ INTIMI,
ET ARCHIATRI,
PROFESSORIS MEDICINÆ PRIMARII IN ACADEMIA HALENSI,

OPERA OMNIA
PHYSICO-MEDICA

Denuò revisa, correcta & aucta,

IN SEX TOMOS DISTRIBUTA;

QUIBUS CONTINENTUR

DOCTRINÆ SOLIDIS PRINCIPIIS PHYSICO-MECHANICIS, & anatomicis, atque etiam observationibus clinico-practicis superstructæ.

METHODO FACILI AC DEMONSTRATIVA DEDUCTÆ, & per experientiam LVII. annorum stabilitæ.

CUM VITA AUCTORIS.

Et ejus PRÆFATIONE de differente medicinæ & medicorum statu atque conditione, & criteriis boni ac periti medici.

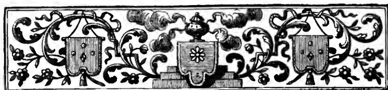
TOMUS SECUNDUS.

GENEVÆ,

Apud FRATRES DE TOURNES.

M. DCCXL.

CONSPECTUS
TOMI SECUNDI.

FRIDERICI
HOFFMANNI
MEDICINÆ
RATIONALIS SYSTEMATICÆ
TOMUS QUARTUS,

QUO

SPECIALIS MORBORUM PATHOLOGIA
& huic ſuperſtructa ſolida Therapia cum
medendi methodo,

CAUTELIS CLINICIS ET MORBORUM
ENARRATIONIBUS ADJUNCTA EPICRISI EXHIBENTUR.

PARS PRIMA,

DOCTRINAM DE OMNIS GENERIS FEBRIBUS
tam intermittentibus quàm continuis & acutis inflammatoriis, perſpicua & demonſtrativa methodo tradens.

IUVENI EGREGIO

FRIDERICO HOFFMANNO

DOCTORI ARTIS MEDICÆ EXPERIENTISSIMO

STRENUO ET SOLERTI RERUM PHYSICARUM MATHEMATICARUM ET MEDICARUM

CULTORI

FILIO SUO DILECTISSIMO

NEC NON

OMNIBUS DISCIPLINÆ SUÆ ALUMNIS

DOCTIS ET SEDULIS UTILISSIMUM HUNC LIBRUM

DICAT ET PLURIMUM COMMENDAT

AUCTOR.

PRÆFATIO.

TANDEM prodit in lucem promiſſus diu & exſpectatus quartus Medicinæ rationalis ſyſtematicæ tomus, qui morborum pathologicam & practicam ſpecialem diſquiſitionem, cum cautelis & obſervationibus clinicis, nec non morborum curationumque hiſtoriis complectitur, & quidem prima ipſius pars, de omnis generis febribus. Multa quidem ſcripſi & plura edidi, ex quo per triginta & ſeptem fere annos Profeſſoris munere hac in Academia functus ſum; ſed à primo ſtatim tempore firmum cepi propoſitum, maturæ tandem ætati reſervare medicinæ ſyſtema, non quod nutanti hypotheſium ſuſtentaculo, ſed veritatibus inter ſe connexis & methodo demonſtrativa propoſitis, niteretur, ad artem noſtram, multis, in pathologicis præſertim & medendi methodo, laborantem imperfectionibus, perficiendam, & certam ipſius rationem adſtruendam. Ante decem igitur annos evulgavi primum hujus operis ſyſtematici tomum, qui philoſophiam corporis humani vivi & ſani, & doctrinam ſanitatem tuendi vitamque conſervandi tractat, ac haud ita pridem auctior & emendatior recuſus eſt. Succeſſit dein ſecundus tomus, quo philoſophiam corporis humani ægrotantis tradidi, & varii generis cauſas, quibus functiones in corpore varie læduntur, congruo ordine, accurate & copioſe expoſui, ut Medicus rerum inſalubrium, quæ morbis ingenerandis velificantur, cognitionem haberet exquiſitam. Noviſſime in tertio tomo id egi, ut viam ſternerem, ad recte ac penitius percipiendam, & pathologiam, & therapiam. Hinc docui, quo pacto morborum hiſtoriæ colligendæ, morbi dignoſcendi & perite de iis judicandum, genuinam medendi methodum, ex naturæ legibus, arti imitandis & exſequendis, monſtravi, & redactis in generales quatuor claſſes remediis cunctis, longo uſu probata ſelegi, eorumque phyſico-mechanicum in corpus operandi & dextre applicandi modum, candide expoſui. Reſtitit itaque adhuc quartus tomus, ſpecialiſſimam morborum ætiologiam & therapiam, pro tot individuorum & cauſarum morbificarum varietate, exhibiturus, cujus nunc primam partem, febrium doctrinam habentem, eruditorum & ſaniorum Medicorum judicio publice expono, in non pœnitendum, uti ſpero, uſum eorum, qui in artis operibus verſantur. Neque vero me pœnitet, editionem practici hujus operis diu & ad hoc uſque tempus diſtuliſſe, quo longa & ſufficienti experientia inſtructus, certa ubique cum ratione id elaborare poſſum. Ego enim non ſine animi indignatione & ægritudine vidi, quam temere ludant de hominum corio medentum imperiti, & quot quantaque damna inconſulta medicina inferant. Tædet etiam prorſus multorum, immo plurimorum practicorum librorum, qui immaturo adhuc judicio, & inſufficiente, aut plane nulla experientia, ex aliis compilati conſcribuntur, erroribus decumanis referti, qui ſic cum magno ægrotantium detrimento in vulgus emanant. Ad condendum vero practicum ſyſtema, quod firmis & demonſtrativis principiis nitatur, ante omnia ampliſſimo obſervationum practicarum apparatu opus eſſe, quiſque judicio pollens intelliget facile. Vera enim pathologia, quæ generationem morborum ex concurrentibus variis cauſis tradit, genuinum & therapiæ certæ, in curandis & arcendis morboſis afflictionibus occupatæ, fundamentum ac baſis. Sanare quoque nihil aliud eſt, quam cauſas morborum proximas earumque effectus tollere, & præſervare à morbis idem, ac primas morborum origines earumque antecedentes cauſas, avertere, vel per congrua remedia removere. Ideo neceſſarium quam maxime eſt, ut cauſæ nocentes morbificæ, quæ innumerabiles & mirum natura ac operatione differunt, ſufficienter & penitius cognoſcantur, ut deinceps, remediorum, cauſis morborum ceu contraria opponendorum, quæ innumera pariter ſunt & natura ac efficacia, pro corporis diſpoſitione, admodum diverſa, vires & facultates indagentur, & intime perſpiciantur. Ad obtinendam autem hanc cognitionem, via datur alia nulla, quam per numeroſa obſervata clinica, cum cura notata in tot individuis, ratione ætatis, ſexus, nativitatis, hæreditariæ diſpoſitionis, conſuetudinis, victus & vitæ generis, ſenſibilitatis, valetudinis perpeſſæ,

differentibus, & quod maximum in morbis non tantum simplicibus & solitariis, verum etiam, qui frequentissimi, complicatis. In ipsa curatione id utique certum, non ullum morbum curari posse eadem methodo in genere, sed quemvis, propter differentem causarum & individuorum indolem, curandi rationem poscere diversam, individualem scilicet & specialissimam. Quæ quum firmum requirat judicium, quo observatis & expensis curate circumstantiis singulis, quid de morbo sentiendum, quomodo curatio instituenda, quibus auxiliis utendum, & quo ordine ac dosi hæc adhibenda; omnino necessarium est, ut ex numero pluribus observationibus addiscatur hæc & colligatur. Interim solæ observationes, etiam curatissime conscriptæ, neutiquam sufficiunt, ad evirandos tam in judicando, quam usu remediorum errores, sed clave opus est, qua rerum in historiis obviarum facti causas eruere, detegere, aperire, clare demonstrare, tandemque ex observatis particularibus plurimis, axiomata universalia, magnæ ad pathologiæ & therapiæ incrementa utilitatis, elicere possimus. Jam hæc clavis nihil aliud est, quam illa rerum medicarum scientia, quæ deprompta est ex principiis in sensum & conceptum cadentibus, anatomicis nempe & physico-mechanicis, ita, ut illorum ope ea, quæ ad corporis humani ejusque partium intimam structuram & ex hac dependentes singularum functiones pertinent, & horum beneficio, indoles & facultates rerum corporearum, quæ non pro arbitrio, sed ex necessitate à summo creatore indita immutabili, in corpus agunt, ac unice vitam, sanitatem, mortem & morbos, horumque & præservationem, & curationem, dispensant, cognoscantur. Præ omnibus tamen opus est deducta ex his principiis pathologia vera, qua si quis destituitur, nihil solidi, nihil recti, de medicamentorum viribus, an in hoc vel illo morbo & individuo, salubria sint, vel insalubria, judicare valet. Quam manca autem & hiulca sit, quamque infirmis fundamentis nitatur, & veterum & recentiorum plurimorum pathologia, nemo qui penitius eandem sine præjudicio expendit, inficias ire poterit, sed dicere illud & palam scribere, tam odiosum est, quam veritatem eloqui. Ita tamen omnino est. Et ne gravius aut ex affectu forsan scriptum videatur, exemplo sint definitiones, ubivis obviæ. Veras has & reales, genuinum ac firmum esse principium, ex quo conclusiones & demonstrationes, de essentia, causis & differentiis definiti formandæ, accuratiores Philosophi, profitentur & asserunt omnes. Quæ autem in medica disciplina passim circumferuntur, de arte inprimis medica, de vita, sanitate, morbis, morte, de febre, inflammatione, morbo spasmodico hypochondriaco definitiones, ita sunt comparatæ, ut vix ulla sit, in qua non multum desiderari queat. Quin, quum in physiologicis cerebri & systematis nervosi functio & usus pensi habeatur, & à plurimis tantum non ignoretur; ultro innotescit, morbos ex horum vitio etiam ignorari, & mutilam præterea admodum esse, non modo morborum, sed & symptomatum ætiologiam. De therapiæ porro, nostro tempore receptæ, imperfectione, testimonio est indubio, illa propudiosa inter Medicos vigens dissensio, de remediorum viribus & usu. Lacerantur hac passim maximæ virtutis auxilia, venæ sectio, fonticuli, vesicatoria, purgantia, emetica, martialia, adstringentia, inprimis chinæ cortex, camphorata, volatilia, opiata & mercurialia, quæ nonnulli in totum, nonnulli sub certa tantum conditione rejiciunt, alii vicissim mire laudant ac concelebrant. Luculentius hanc in therapeuticis ignorantiam prodit ingens illa remediorum supellex atque farrago, simplicium & compositorum, Galenicorum & Chymicorum, quam tamen plurimi necessariam judicant ad oppugnandos tam multos & varios morbos. Alii contra universalia tantum crepant, & paucissima numero in usum vocanda esse, contendunt. Ab utraque vero parte diætetica & quasi domestica, illa maximarum in chronicis morbis virium præsidia, quibus Veteres, Chymiæ & Pharmaciæ ignari, gravissimos morbos debellarunt, aqua nimirum, vel pura fontana, vel mineralis, lac, serum lactis, ptisanæ, decocta & infusa specierum vegetabilium, balnea, frictiones, abstinentia quoque & inedia, vel plane ignorantur, vel minimum negliguntur, neque ex merito æstimantur. Sed sic obvios nævos atque defectus Medicinæ, uti hodie fere est, tetigisse sufficiat & iterum inculcasse, quæ satis inculcari possunt nunquam. Jam quo pacto lapsus hi vitandi, & quam ego ob id hoc in opere servaverim tractationis rationem, ostendam. Sane quum vita & sanitas res sit adeo pretiosa & inæstimabilis, princeps & præcipua omnino est cura, ne quippiam admittatur, quod eandem ullo modo labefactare, multo minus destruere, queat. Eo potius summo enitendum est studio, ut

ut morbi & præmatura mors arceantur. In hoc enim præcipuum medentis positum est officium, tum quod magis in ipsius potestate situm, tum quod ex centum, vix unus eam attingit ætatem, ut ex scientia rerum salubrium & insalubrium, præsentem morbum depellere tuto & certo norit. Ut itaque officio suo recte satisfaciat artifex, per remedia, quæ ipsius manus & instrumenta, nihil plane agere debet ex opinione, quæ secundum *Hippocratem de decent. orn.* in crimen verti debet eam adhibentibus, sed simplex sectanda veritas, cujus genuinus character, si ex indubiis & inconcussæ veritatis principiis, apta connexione ita potest deduci & demonstrari, ut animum convincat, nec dubitatio amplius supersit. Ursit hanc demonstrationem serio jam primus artis conditor, *Hippocrates*, passim. Sic enim graphice scribit *epist. XXVII. ad Athen. oportet non solum dicere, sed etiam demonstrare, quod verum est ut Medicina.* Idem *lib. de art. pag.* 9. vult, ut morborum tam manifestorum, quam obscurorum, certæ & infallibiles medelæ sint. Et *lib. de loc. in hom. pag.* 398. *constans*, ait, *& infirma est tota Medicina & doctrinæ optime in ea compositæ, minime fortuito casu egere videntur.* Atque etiam ego existimo, medicam disciplinam ad demonstrationes conficiendas omnium esse aptissimam. Magnus enim est numerus causarum naturalium, non naturalium & præternaturalium, quæ concurrere debent ad proximam causam, à qua functiones læduntur immediate & morbus fit. Quo vero major rerum vel causarum series & ordo; eo pulcriores, pleniores & perfectiores conficiuntur demonstrationes. Jam, uti supra dictum, secundum optimos demonstrandi magistros, definitiones reales sunt illud principium & fundamentum, ex quo conclusiones firma argumentatione deducendæ, & in quod veritates singulæ tandem resolvuntur. Quare in adornanda hac morborum pervestigatione, hanc mihi præfixi methodum, ut primo loco veram morbi definitionem collocarem, per quam ipse morbus ejusque causa cognosci & ab aliis ratione suæ essentiæ dignosci possit. Dein subjunxi statim generalem morbi historiam, completam cum omnibus necessariis circumstantiis, depromptam partim ex propria, partim aliorum peritissimorum Medicorum experientia, eumque in finem magno cum fructu usus sum ex antiquissimis *Hippocratis & Aretæi*, neque minus *Celsi, Cælii Aureliani & Tralliani* scriptis, qui accuratius recentioribus morborum consignarunt historias, è quibus ob id eximiora loca passim inserui. Enarrata historia, in proximam & adæquatam cujusvis morbi causam, quæ symptomatum genitrix, inquisivi, & simplici simul ac facili methodo cum hac connexi causas antecedentes remotas, item naturales, nonnaturales & præternaturales, ostendendo apte & intelligenter, qua ratione hæ ad primam in effectum traducendam conspirent. Tum exposui signa, è quibus de morbi eventu judicandum perite, ac, ut sedes morbi & mortis causa innotesceret, addidi demum, quæ in cadaveribus defunctorum reperiantur. Sic tradita morbi theoria, accessi statim ad medicationem & curatorias indicationes, quæ perperam plerumque seorsim tractantur. Curatio enim & medendi methodus opponi debent causis, ideoque etiam proxime cum iis connecti, quo eo melius in oculos incurrant & animo infigantur. Prisca hæc fuit *Hippocratis* sententia, quam *lib. de flat. pag.* 400. sic prodidit: *si quis causas corporis affecti probe cognovit, potens est valde ea afferre, quæ corpori commodent, nimirum contraria, morborum natura perspecta. Est enim secundum naturam Medicina*, id est, Medicina in naturalem statum debet reducere ægrotum. Sed in medicatione merito tenendum: nec Medicum, nec medicamenta, sed ipsam naturam, per quam nihil aliud intelligo, quam corporis machinam potentiis motricibus in solidis & fluidis, nec non ex variis secretoriis & excretoriis artificiosissime constructam, solam sæpe morbum sanare, causasque ipsius debito tempore & ordine per congrua emunctoria eliminare. Hanc itaque methodum, hunc ordinem naturæ & leges, Medicus, ceu peritus ipsius minister, cum cura observare & imitari, ac si deficit, in motibus eandem juvare, vel si excedit, ad moderamen & æquilibrium reducere debet. Quod, quo pacto recte sit faciendum, leges quasdam, naturæ legibus conformes omnino, tradidi & uberius exposui in *Med. ration. system. tom. III. Sect. II. cap. I. & II.* quæ tam in ratione, fundatæ, quam multiplici experientia sunt comprobatæ. Has qui in medicatione omni observabit curate, peccabit nunquam; qui autem deliquit, certissime contra harum præceptum impegit. Quare omnibus & singulis qui artis exercitio manum admovere volunt, aut jam in eo versantur, sedulo legenda, perpendenda & probe tenenda commendo etiam atque etiam, quæ in ci-

tato *tomo tertio*, maximeque *Sect*. II. *cap*. I. II. III. *&* IV. *seqq*. attuli. Inde enim amplissimum fructum ad resolvendas morborum historias & danda salutaria consilia percipient, & intelligent, specialia hoc in opere practica præcepta, niti universalibus illis omnia. Habeant præterea disciplinæ meæ alumni sibi commendatos casus, quos cuivis capiti subjunxi cum addita epicrisi. Heic enim, ubi recte actum, perspicient applicationem præceptorum, ubi secus factum esse, candide sine ullius injuria dixi, aliorum damno sapere & cautiores fieri discent. Videbunt etiam ex historiis deprompta salutaria monita, amplissimi in similibus casibus usus. Omnia autem erunt incitamento, ut diligentes sint in annotandis curate morborum historiis, è quibus, ope theoriæ solidæ, ad usum accommodæ, ipsi eruere poterunt canones atque cautelas ad incrementa & pathologiæ & therapiæ longe utilissimas. Nolo tamen, ut mea tantum sectentur, sed ut ex aliis etiam decerpant, quæ vera & ad usum scripta, eademque cum prudentia sibi imitanda proponant. Quem in finem habeo ut commendem *Hippocratem*, *Aretæum*, *Trallianum & Celsum*, ex veteribus, ex recentioribus Gallis, *Ballonium*, & felicissimum Practicum *Riverium*; ex Italis optimum *Hippocratis* scholiasten, *Mercurialem* nec non *Lancisium & Baglivum*; ex Anglis *Willisium*, *Sydenhamum & Mortonem*; ex Belgis *Sylvium & Boerhaven*; ex Germanis *Sennertum*, *Hildanum* ac *Ettmullerum*, non neglectis eorum laboribus, qui novissime in nostra æque ac aliis Germaniæ Academiis, veris principiis & sufficienti experientia instructi, scripserunt. Hæc tam in genere, quam de scribendi ratione & usu hujus libri monuisse sufficiat. Optassem quidem, ut practicum opus universum, uti animo concepi, luci publicæ simul exponere potuissem, sed late nimis patuit campus, quam ut uno semestri, in tanta ægrotorum, & domi, & foris, consilium & opem exquirentium, in tanta negotiorum & causarum, ex magistratu, quem gero academico, multitudine, & sub valetudine adversa, qua sub initium anni longius quam per mensem fui detentus, eundem potuerim emetiri. Selegi igitur potissimam de febribus doctrinam, eandemque in prima hac parte mihi sumpsi explanandam. Dabo tamen operam, ut quam primum fieri poterit, reliquorum adhuc morborum, eodem modo instituta tractatio, si Deus vitam viresque concesserit, vertente forsan anno, lucem aspiciat. Interim ut hic noster labor in medentium & ægrotantium fructum cedat amplissimum, voveo. Scribebam Halæ Magdeb. Idibus Maii anni cIↃIↃccxxix.

CONSPECTUS

CONSPECTUS
PARTIS PRIMÆ
SECTIO I.

De Febribus Intermittentibus tam simplicibus quàm compositis & anomalis Catarrhalibus, item Exanthematicis & Malignis nec non Erysipelacea.

PROLEGOMENA.

De Febrium natura in genere.

SECTIO II.

De Febribus acutis inflammatoriis, item lentis putridis hecticis nec non symptomaticis.

SECTIO I.

SECTIO PRIMA

DE

FEBRIBUS INTERMITTENTIBUS, tam simplicibus quam Anomalis atque compositis, item Catarrhalibus, Exanthematicis & Malignis, nec non Erysipelacea.

PROLEGOMENA

De Febrium natura in genere.

§. I.

Febris frequens & gravis morbus.

I ullus morbus recte meretur appellari universalis, certe est ipsa febris. Hæc enim universum nervosarum partium genus vehementer exagitat, omniumque in corpore partium functiones graviter pervertit, ut nec solidorum, cordis & arteriarum motus, æquabilis sit atque legitimus, nec sanguinis reliquorumque humorum progressus liber & naturalis, nec saluberrimæ secretiones & excretiones recte succedant, neque etiam ipse animus sibi omnino constet, sed quandoque febrili impetu turbatus, deliret plane. Deinceps omnibus omnino hominibus ex æquo incumbit hic morbus, cujuscunque sint ætatis, sexus & temperamenti, quocunque sub cælo vivant & quocunque etiam victu & vitæ regimine utantur. Quin epidemice haud raro grassatur multosque simul magna corripit atrocia ac medentibus multum facessit negotii. Neque tantum per se sanitatem subvertit & morbus est primarius, sed sæpe etiam aliis passionibus, uti cachexiæ, scorbuto, phthisi, lui venereæ, hydropi, accedit ceu symptoma, easdemque acerbiores reddit & periculosiores: Ut adeò, calculo exactius subducto, decima mortalium pars, morbo vix alio tollatur è medio, quam febrili.

§. II.

Sæpe tamen salutaris.

Licet autem febris humano generi tam infestus & perniciabis sit morbus; hanc tamen peculiarem obtinet facultatem, ut motu intestino & progressivo, quo absolvitur, auctiori, causam suam destruat ac se ipsum sanare possit, immo aliis gravibus & longis morbis superveniens, eosdem vincat atque expugnet. Ipse *Hippocrates* & *Celsus* febrem habuerunt medicinam & morborum præsidium, quo magni etiam morbi curantur, paralyses, epilepsiæ, convulsivi motus, affectus spasmodici, sic dicti hypochondriaci; quin consultum duxerunt, suppressa citius febre, novam accendere. Et testantur etiam observationes, quod valetudinarii, post febrem, firmam & longam sanitatem fuerint adepti, quin, quod temperamentum & mores fuerint immutati, qua de re latius videri potest, dissertatio nostra *de febrium salubritate.*

§. III.

Febris descriptio.

Quum igitur febris tantam potentiam, tam ad mortem, quam sanitatem habeat; in proclivi est judicare: ipsius veram & intimam, quoad indolem, generationem atque effectus cognitionem, utilem esse medico & scitu necessariam. Jam, secundum logicas regulas, vera rei cujusdam definitio, naturam, differentiam & causas ipsius comprehendens, verum & optimum est demonstrandi principium, ex quo reliqua phænomena apte deducenda. Hinc omnino etiam de vera, adæquata & reali febris definitione debemus esse solliciti. Sed pudet & tædet dicere, tam multas tamque varias veterum æque ac recentiorum prostare febris definitiones; & tamen vix ullam, ullius, aut non nisi exigui esse momenti, ad genuinam ipsius indolem verasque causas exponendas. Mihi itaque ad veritatem accommodare sic definienda videtur febris: quod sit spasmodica universi systematis nervosi & vasculosi affectio, juncta cum omnium in corpore functionum læsione, orta à causa nervosas partes ad intensiorem contractionem irritante, ita quidem, ut accedente ipsa, fluida vitalia primum ad interiora, cor & majora vasa ab externo ambitu agantur, & postea, aucta cordis & arteriarum systole, celeriter cum æstu per strictiora vasa iterum ex-

extrorsum

trorsum pellantur, donec spasmo laxato excretiones succedant & febris desinat.

§. I V.

Causa formalis. Assero igitur, formalem febris rationem, sive, ut ita loquar, fundamentalem causam, consistere in spasmodica universi generis nervosi & fibrosi affectione, quæ maxime ex spinali medulla procedit, & successive ab exterioribus ad interiores partes vergit. Docui id pluribus & momentosis rationibus in ***dissertatione, de vera motuum febrilium indole ac sede.*** Idem vero etiam luculenter arguunt omnia, quæ in febre præsto sunt pathemata atque phænomena, dolor scilicet dorsi, præsertim circa lumbos, horror, rigor, frigus, præsertim extremorum tremor, unguium livor, vasorum in manibus & pedibus detumescentia, cutis contracta & arida, oscitatio, pandiculatio, pallidus & lividus faciei-color, tremens & palpitans cordis motus, præcordiorum anxietas, spiratio ægra, inquietudo, corporis jactatio, sensus ebullientis circa præcordia sanguinis, pulsus contractus, parvus ac debilis, nausea & inclinatio ad vomitum, alvi & perspirationis suppressio, cum urina tenui & aquosa.

§. V.

Causæ materiales variæ. Hinc prona jam fluit consequentia, quod omnia, quæ totum nervosarum & vasculosarum partium systema ad spasmos irritare & sollicitare possunt, ad ingenerandam febrem sint aptissima. Horum classem ducunt, vehementes animi commotiones, terror in primis & ira, materia venenata & subtilis caustica, vel intus genita, vel per contagium suscepta, intercepta perspiratio, sudores critici cohibiti, exanthemata retropulsa, materia purulenta ulcerosa, passim in partibus obhærescens, alimenta nimis acria, corruptæ & biliosæ primis in viis hærentes cruditates, nimiæ vigiliæ, dolor vehemens ac nervosarum partium tensio, in inflammationibus, tumoribus & abscessibus, læsiones nervosarum partium ab acuto instrumento, ab acri & corrosivo pharmaco, balnea frigida & vicissim nimis calida, aut adstringentia. Sed pro differente harum causarum indole & vario, quo nervosum genus infestant, modo, differunt etiam prognatæ inde febres, ut nonnullæ sint benigniores, nonnullæ maligniores, aliæ intermittentes, aliæ continuæ, simplices, vel compositæ, regulares, vel anomalæ, exanthematicæ, putridæ, hecticæ, vel lentæ, ut porro quædam facilius, vel difficilius sanationem admittant, quædam cito decurrant, quædam longius extrahantur, quædam etiam hominem perimant. De qua febrium origine earumque causis & differentiis, pluribus egi in ***dissertatione, de generatione febrium.***

§. V I.

Febris duplici motu absolvitur. Neque vero omnis celerior cordis & arteriarum systole, ex pulsu frequentiori cognoscenda; nec auctus cum calore intensiori sanguinis circuitus febris est. Sæpe enim talis à vehementi corporis exercitatione, vel sanguinis percalida & spirituosa commotione accidit. Sed ille tantum intensior fluidorum circuitus & illa auctior cordis & arteriarum systole, febris dicenda, quæ à causis internis inducitur & sequitur horrorem, rigorem & frigus partium externarum. Duplex enim in febre sociatus motus, unus qui à peripheria ad centrum, sive à partibus externis ad internas, cor & pulmones, vergit; alter qui hunc sequitur contrarius, à centro ad corporis peripheriam. Illi junctus pulsus parvus, contractus, debilis cum præcordiorum anxietate & spirandi angustia; hunc auctior arteriarum motus, pulsus magnus & æstus, extremas etiam corporis partes occupans. Duplicem hunc febrem absolvere motum pridem jam notavit primus artis nostræ parens *Hippocrates*, eundemque disertis verbis fuse descripsit *lib. de flat.* hunc in sensum: ***in febre per horrorem sanguinem ab extremis corporis partibus, quæ exsangues & propter frigus palpitant, decedere & concurrere ad locos maxime calidos, & ob sanguinis ibi collecti abundantiam suscitari calorem, ad externa demum transeuntem.***

§. V I I.

Duplex hic motus diversæ plane indolis atque virtutis est. *Uno morboso.* Primus ille, à peripheria ad centrum, minus salutaris, sed κατ' ἐξοχὴν morbosus, quin interdum mortifer. Quin enim moriuntur ex Febre, sive continua sit, sive intermittens, acuta, sive chronica, pereunt sub spasmo, frigore, horrore & rigore partium externarum convulsionibus, quia cor, pulmones & cerebrum, sanguine intus congesto nimium obruta, eundem ob debilitatem amplius repellere nequeunt. Alter vero ab interioribus & centro, ad circumferentiam & minima vascula motus, salutaris est & vitalis, immo medicinalis & conservatorius. *Altero salutari.* Sub hoc enim & per hunc, ipsa materia, spasmum febrilem ciens, successu temporis corrigitur, discutitur, ejicitur & ipsa febris solvitur.

§. V I I I.

Febris solutio. Nimirum quum causa motus febrilis sit spasmus universalis, nunquam penitus cessat ille, nisi hic fuerit solutus. Hunc autem solutum esse indicatur, si perspiratio fit liberior, mador, vel sudor in cute apparet, pulsus antea durus, impetuosus & celer, mollior fit, moderatus ac tardior, si urina sedimentum ponit & vires successive redeunt. Hæc junctim apparentia, morbi solutionem nunciant, & crisis nomine veniunt, quia ex iis medicus judicium de morbo ferre potest. Hoc etiam sensu exponenda est veterum definitio febris; quod sit lucta cum morbo. Quod si scilicet spasmus, succos ad interiora urgens, cordis & arteriarum motu, ad externa repellente validior est, morbus vincit & mors incidit. Si autem motus per spasmum retrogradus superatur à vitali cordis & arteriarum systole extrorsum sanguinem trudente, morbus abigitur & sanitas redit. Quæ quidem naturæ post luctam hanc victoria, certis, septenario potissimum numero computatis, diebus accidit, qui ob id vocantur critici, quibusque medico de morbi eventu judicandum.

§. I X.

Per naturam & artem præstanda. Ineffabilis igitur divina providentia merito celebranda, quæ corporis nostri machinam animalem, tam sapienter potentiis & facultatibus instruxit motricibus, ut ipse morbus, qui nunquam non cum læsione functionum partium & vitæ sanitatisque periculo accidit, ad expugnandam ipsam suam causam suique curationem sæpissime vergat & vergere possit. Atque adeo, quum ipsa natura sit optima morborum, etiam ipsius febris, medicatrix, perniciosum omnino est molimen, febriles in salutem tendentes motus, imprudenter medicina suspendere, supprimere, aut plane tollere velle. Secundandum potius naturæ saluberrimum opus, quod per auctiorem progressivum humorum motum, ad

cor-

correctionem & resolutionem materiæ morbificæ ipsiusque tandem excretionem dirigitur. Id quod optime perficitur diluentibus, humectantibus, temperantibus, aperientibus, roborantibus & nitrosis, nec non iis, quæ, tempore præsertim intermissionis, congruas excretiones promovent.

§. X.

Conclusio. Hæc est nostra sobria & rationalis febrium theoria, caussis manifestis, intellectui obviis & ex necessitate agentibus, physico-mechanicis, nitens, ex qua omnia, quæ circa febrilium motuum negotium occurrunt, phænomena, symptomata & effectus, ordine concinno & apta connexione deduci possunt & explicari. Quod quo pacto sit faciendum, & qua ratione etiam ex hac theoria methodus medendi congrua elicienda, caussisque opponenda remedia, uberius patebit ex iis, quæ in speciali quarumvis febrium tractatione jam dicemus.

CAPUT I.

De Febre tertiana.

THESES PATHOLOGICÆ.

§. I.

Tertiana quæ dicatur? NUlla febris est, quæ tam exacte motus febrilis in genere, qui & vasa, & nervosas partes infestat, & *Hippocrati* Græcisque rigoris nomine quasi per excellentiam venit, naturam ac genium manifestat, & quæ tam frequenter affligit, nec ulli ætati, temperamento vel sexui parcit, quam quæ alternis diebus cum rigore & horrore invadit, subsequente celeri, qui ex frequentia cognoscitur, pulsu, nec non anxio & ardenti calore, ac tertiana dicitur.

§. II.

Ejus decursus & symptomata. *Hæc, præsertim si regularis & legitima, his incedit symptomatibus. Caput primum dolet, artus languent, lumborum percipitur dolor circa primam dorsalem vertebram, qui per dorsi longitudinem versus epigastrium ascendit, cum dolorifico tensionis in hypochondriis sensu, alvique strictura: accedit partium externarum, præsertim narium & aurium, refrigeratio, pandiculatio, oscitatio & horror, membra sæpius graviter concutiens, pulsu simul parvo, contracto & debili, interdum quoque ægro sitiente. Sequitur dein nausea, cum inani ad vomendum conatu, vel etiam ipsa vomitio materiæ biliosæ & pituitosæ, quandoque viridis, juncta sæpius tussi molesta cum pituitæ rejectione, ex stomachi cruditatibus acido-viscidis orianda. Tum universum corpus fervor, sive anxius, ardens & siccus calor occupat, facies antea collapsa & pallida, cutis contracta & rigida, vasaque in manibus ac pedibus inanita resurgunt, rubescere ac tumescere incipiunt, arteriarum quoque pulsus major, plenior & citatior micat, inquietudo intensior spiritusque difficilior fit, & ægri oculis vix clausis aliena multa loquuntur. Decrescunt postea sensim hæc symptomata, æstus mitescit, cutis laxatur & madescit, urina emittitur flammei coloris, qualis comparet in destillatione spiritus nitri, vel aquæ fortis, sine sedimento tamen; arteriæ simul mollius tangentis manum feriunt & sudore prorumpente paroxysmus discedit; qui tamen pro differentia naturarum & causæ morbificæ quoad durationem varius, ita quidem, ut in quibusdam ad decem vel undecim, in quibusdam ad viginti horas protrahatur. Subsequenti intercalari die, corpus quidem adhuc languet, frigidiusculum est, facileque inhorrescit, pulsus tamen sub febris impetu citatus & vehemens, tardius jam & debilis undulat, & urina quoque crassior mingitur, ac sedimentum ponit, vel minimum nubeculam, quæ dispositio ad sedimentum, exhibet.

§. III.

Sic decurrens paroxysmus febrilis, ipsa symptomatum ratione teste, quam-optime ad motus nervosarum partium universi fere corporis spasmodico-convulsivos referri meretur; quo etiam fit, ut omnia ea, quæ nervosas partes ad motus anomalos irritant, uti quidem faciunt animi affectus, fortiora cathartica, nec non cum cibis vel aëre susceptæ materiæ acres, causticæ & venenatæ, item omnia adstringentia, frigida & quæ nervis inimica sunt, quin clysteres acres, quos purgantia validiora ingrediuntur, tum ad generationem, tum recidivam, vel minimum exacerbationem febris, plurimum omnino conferant. *Caussa formalis.*

§. IV.

Causam horum motuum febrilium in tertiana veteres quidem bilem intemperatam, ab aliis humoribus separatam & extra venas in imo ventre nidulantem, esse censuerunt: est vero potius materia, quæ illos excitat & fovet, excrementitia salino-sulphureæ & activæ indolis, quæ nostro quidem judicio, sedem potissimum habet prima in regione, partim in biliariis hepatis ductibus, partim in flexura duodeni. Scilicet hoc in cavo humores biliosi, salivales, præsertim pancreaticus, jam tum vitiati, mutua cum cruditatibus ex prava digestione confermentatione ipsaque diuturniori mora & stagnatione, ejusmodi virulentam gignunt materiam, quæ huic successive per vasa lactea ad sanguinem & cum hoc ad nervosas capitis, medullæ spinalis, ventriculi, intestinorum & nerveas aliorum ductuum secretoriorum & excretoriorum tunicas sufficienti quantitate delata, universalem ejusmodi spasmum ciet, sub quo sanguis ad interiora & vasa majora primum urgetur, postea vero aucto systaltico cordis & arteriarum motu, totius massæ sanguineæ & humorum progressus intenditur, obstructiones in minimis nervosarum partium canaliculis expediuntur, & remittente spasmo relaxatisque excretoriis, febrilis, quæ insedit, materia per cutis spiracula, perspiratione, aut sudore opportune ejicitur, insultusque cessat, donec par rursus hujus excrementitiæ materiæ quantitas ex primis viis ad sanguinem tunicasque nervosas denuo fuerit translata, novumque inducat paroxysmum. *Materia.*

§. V.

Expedita autem hujus materiei ipsiusque tertianæ genesis est in corpore exquisitioris sensus, cholericæ constitutionis, ad spasmos animique motus proclivi, in ætate plus consistente, quam infantili & senili, regnante æstate nimis fervida & flantibus ex austro & euro ventis; præsertim si potio frigida fuerit ingurgitata, vel corpus tempore vespertino, aut nocturno, auræ frigidiori & humidiori, aut plane insectorum minimorum copia circa compluvia & stagna refertæ, diutius expositum; multo magis quando venter cruditatibus oppletus, vel cibi gravis materiæ, *Caussæ antecedentes.*

materiæ, aut adstringentis facultatis, & maxime omnium cum nausea, assumti.

§. VI.

& procatarctica.

Neque minus frequenti experientia confirmatum habemus, corpora spongiosiora tempore vernali, post largiorem sanguinis missionem, facile in febres tertianas nothas, vel catarrhales incidere, eo facilius, quando, præsertim grassantibus jam febribus, pluvioso & humido cœlo committuntur, & stomachus cibo minus solubili infarcitur. Novimus quoque à purpura frigore externo repulsa, scabie linimentorum mercurialium & sulphureorum ope intempestive siccata, ab improvido acidularum & aquarum mineralium, neglecto simul regimine & assumtis rudioribus alimentis, potu, nec non à percalido Carolinarum, quæ adstringentis virtutis sunt, thermarum, in corpore præsertim plethorico, impuro & cruditatibus referto, balneo, febrem tertianam, interdum continuam, interdum duplicem & anomalam, accessisse.

§. VII.

Dividitur in legitimam & notham.

Ex his incunabulis prognata tertiana, non semper una eademque facie incedit, sed discrepat, ideoque merito à medicis in varias dispescitur species. Est quippe vel legitima, vel notha. Illa potissimum adoriri solet homines biliosæ constitutionis & sensu exquisitiori pollentes, inprimis sub præcalida aëris æstivi intemperie, acerbioribus etiam stipatur symptomatibus, horrore scilicet, calore, capitis dolore, siti, vomitu & anxietate, urina secedente intensius flammea, breviori tamen temporis spatio solvitur atque discedit. *Hippocrates* quidem exquisitam hanc duodecim horis defervere & septimo paraxysmo finiri, passim asserit, sed tam exactæ periodi febres in septentrionalibus nostris humidioribus & frigidioribus regionibus non observantur, & recte hinc perhibet ***Mercurialis prælect. Bonon. pag. 190. rarissime tertiana exquisita Hippocratis invenitur, neque ego vix vidi, & jam quadraginta anni sunt, quod praxin exercui***; id quod ego ipse etiam asseverare possum. In notha autem, sive spuria, mitiora quidem præsto sunt pathemata, calor non tam ardens, vomitus non ita frequens, urina non adeo flammei coloris, & vacuo etiam die virium languor, artuum lassitudo cum inappetentia relinquitur. Ad hæc, segnioris magis naturæ homines, sequiorem sexum & qui spongiosioris sunt habitus, autumnali maxime tempore, infestat.

§. VIII.

Regularem & irregularem.

Regularis dein est, vel irregularis, sive anomala & confusa. Illa typum servat æqualem, tam ratione temporis invasionis, quam solutionis, longitudinis ac brevitatis paroxysmi & sueтis ceterum incedit symptomatibus. In hac tempus accessionis inordinatum, mox ante, mox post meridiem, jam circa vesperam, quin mediam noctem, ipse paroxysmus, modo brevior, modo longior, urina, remissionis, vel intermissionis tempore, nihil dimittit, sudor vel nimis parcus, vel nimis largus, vacuo etiam die adest, & passiones complicantur insolitæ, pro naturarum diversitate diversæ, ut vel alvi fluxus, vel narium hæmorrhagiæ, vel enormes stomachi etiam subversiones, aut graves capitis dolores, mentis alienationes, anxietates cardialgicæ summæ, artuum dolores ventrisque tormina præsto sint. Et tales irregulares febres, quæ typum non servant, sunt plerumque epidemicæ, ex præternaturali & insolita æstatis vel autumni constitutione provenientes, ut plurimum continuæ, quales etiam elapso MDCCXXVII. anno per universam fere Germaniam, post intensam atmosphæræ per multos menses siccitatem & caliditatem, populares habuerunt circuitus.

§. IX.

Simplicem & duplicem.

Nonnunquam porro simplex, nonnunquam duplex observatur. Simplices paroxysmi alternis diebus recurrunt, duplex autem quotidie accedit, interdum quoque bis, uno die vacuo. Distinguenda tamen duplex à quotidiana, quæ accessionis tempora quotidie servat æqualia, quum in illa paroxysmi recursus alternis diebus respondeat.

§. X.

Continuam.

Continua quoque occurrit tertiana, his dignoscenda signis: adoritur cum horrore, anxietate, vomitu, æstu & ingenti languore, nec sequenti die symptomata hæc prorsus intermittunt, sed tantum remittunt, pulsuumque manet adhuc frequentia, cum æstu & languente debilitate; paroxysmi autem die, præcedente levi externorum refrigeratione, omnia iterum exasperantur & ingravescunt. Et talis febris, si epidemia, durat quandoque per duas vel tres hebdomades, antequam in legitimam intermittentem concedat; fit autem crebrius, ut tertiana primum per aliquot dies sit continua & postea in intermittentem bono transeat omine, malo contra, ex intermittente in continuam.

§. XI.

Epidemiam & endemiam.

Plerumque tam simplices & regulares, quam duplices & anomalæ, sunt epidemicæ & ex insolita temporum tempestatumque, æstate inprimis, constitutione, proficiscuntur. Endemiæ quæ audiunt, familiares & quasi propriæ sunt certis quibusdam locis, depressioris scilicet situs, uliginosis, piscinis paludibusque cinctis, culicum & insectorum proventu infestis, ita prorsus, ut incolæ rarius annum à febre immunes transigant & advenæ crebrius eadem exerceantur ac difficulter ex toto liberentur.

§. XII.

Tertiana mitior incedit.

Omnia hæc febris tertianæ genera mitius primum accedunt, repetentibus autem paroxysmis vehementia invalescunt, manifesto indicio, inordinatis istis, solidorum & fluidorum sub impetu motibus, magis adhuc inquinari magisque intemperatos reddi corporis succos, qui imminuto intermissionis diebus perspirationis & excretionum successu, pejorem adhuc successive indolem contrahunt.

§. XIII.

Paroxysmus quomodo solvatur?

Singuli paroxysmi, laxata jam cutis compage, madore, vel sudore solvuntur, urina die intercalari crassior mingitur & nubeculam exhibet, vel plane sedimentum ponit, quod eo copiosius, quo plus corpus sanguine & succis abundat. Si vero sub declinatione sudor non prodit, urina etiam tenuis & aquosa die vacuo secedit, alvique siccitas impensior, uti hypochondriacis maxime solemne, adest; valde affectum esse spasmis à materia rebelli febrili nervosarum partium systema arguunt.

§. XIV.

Febris solutio spontanea.

Tertio ut plurimum vel quarto paroxysmo ulcuscula circa labia prodeunt & lotium cum ardore quodam redditur, tumque symptomata notabiliter mitescunt. Optime autem & secu-

securissime hæc febris à natura vel sola, vel arte adjuta, ex toto solvitur, erumpente bilioso copioso alvi fluxu & auctiori excretionis cuticularis, die à febre immuni, successu, quod ex magnitudine & vigore pulsus viriumque incremento cognoscitur. Qui tamen epidemicis & anomalis laborant, soluta licet febre, difficilius convalescunt & vires recuperant, ideoque diæta exactiori indigent.

§. XV.

Consumit corpus & gignit sordes. Nulla ex febrium genere, calore & auctiori sub paroxysmo motu interno, tam celeriter corpus succulentum exsiccat & obesum emaciat, tantamque biliosorum recrementorum, quæ per vomitum, alvum & urinam secedunt, copiam ingignit, ac tertiana, intensiori ac diuturniori æstu stipata. Et hæc fuit procul dubio ratio, quod veteres febrem hanc à bile intemperata, exsuperante derivarint, licet hæc redundantia effectus potius quam causa sit.

§. XVI.

Quæ contumacior. Longiores & contumaciores sunt autumnales & hyemales tertianæ, tum maxime, quando viscera male constituta, prima regio spasmis & flatibus referta, alvus strictior, æger vorax, multumque, præsertim ante accessionem, ingerit, nec non ubi conveniens regimen in paroxysmo & post eum, supprimendo sudorem, negligitur, vel etiam medicatio perperam instituitur, uti plerumque evenit in plebejis & qui manuum ministerio victum parant, confirmante hæc ipso *Hippocrate Sect. I. aph.* IX. *quæ brevior.* Breviores contra minusque ancipites sunt, si æstate incidunt, prima regio & viscera ad sanitatem disposita & regimen diæteticum æque ac diaphoreticum tempore vacuo rite observatur.

§. XVII.

Male tractata alios adducit morbos. Licet omnis intermittens non adeo periculosa sit, vix tamen ulla circumspectione diætæ ratione & tam provida methodo excipienda, quam tertiana & quartana. Quod, si non servatur, in truculentos & immedicabiles morbos adducit ægrotantes, febrem nempe lentam, hecticam, subitum pedum tumorem & hydropem, contracturas & acerbos dolores artuum, malum flatulentum & hypochondriacum variique generis morbos spasmodico-convulsivos, infantes in lethalem plane epilepsiam, qui omnes morbi facile succrescunt post præposterum ac nimium adstringentium, ante sufficientem materiæ excrementitiæ correctionem & evacuationem, usum. Hinc apprime ad veritatem *Trallianus lib. XII. cap. 6.* tradit: *tertiana*, inquiens, *facilis quidem curatu, quum autem à medicis illis, qui non recta ratione & via utuntur, male tractatur, non modo difficilis curatu, sed & insanabilis interdum redditur.*

§. XVIII.

In alias quoque febrium species. Ex facili quoque tertiana per medici & laborantis errorem in aliam febris speciem transit, simplex scilicet in duplicem, quandoque triplicem, immo in quotidianam & lentam, vel plane continuam, aut cholericam.

§. XIX.

Facile repetit. Crebrius demum & facilius quam ullus alius morbus redit tertiana & quartana, inprimis præpostera medicatione suppressa. Simul ac enim corpus à febre haud ita pridem liberatum, aeri paullo frigidiori & humidiori ventoque asperiori ex septentrione spiranti exponitur, vel stomachus copioso, aut insalubri cibo plus justo aggravatur, vel quidam animi motus, ira potissimum aut terror, incidunt, vel etiam purgans paullo acrius propinatur; protinus spasmi febriles, dolor in capite, cum partium ipsius externarum, aurium & narium refrigeratione, oscitatio, pandiculatio, dolor circa primam lumbarem vertebram, languor artuum, hypochondriorum cum anxietate & alvi strictura tensio, horripilatio & refrigeratio, cum subsequente æstu, accedunt, quamvis sub prima repetentis morbi accessione, non secus ac in principio omnis febris intermittentis, mitiora sint hæc, & sequentibus paroxysmis exacerbentur.

METHODUS PRÆSERVATORIA.

§. I.

Arcetur per rerum non naturalium usum. Quum itaque febres tertianæ plerumque epidemicæ sint & populariter grassentur, earumque causa antecedens febrem ingignens, potissimum in aëris vitio, vel diuturna intemperie, nec non in cohibita excretione per cutim & cruditatum prima in regione sentina, contineatur; facile patet, tempore, quo circumeunt, intemperatum, impurum & vappidum aërem esse fugiendum, vitando maxime omnium vespertinam humidiorem auram, neque cibo copioso aut gravi stomachum onerandum, neque potum largiorem, multo minus spirituosum, vel acescentem ingerendum, necque etiam animi affectibus indulgendum.

§. II.

Per remedia. Inter remedia quæ à febrium insultu defendunt, æstate nimis fervida ex usu sunt pulveres leniter nitrosi, absorbentes & diaphoretici, decocta etiam temperata & diluenna, ex radice cichorii, scorzoneræ, rasura cornu cervi, hordeo mundo, ad potum ordinarium proficua, nec non acidulæ Selteranæ, vel Wildungenses, quæ simul alvinam excretionem liberam reddunt. Expedit porro quoque, mane infuso theiformi, ex herba sanguinem depurante, ut scordio, veronica, post somnum excretionem per cutis poros elicere ac promovere. Neque enim facile febris alvo soluta & perspiratione libera accedit, ut potius, quandocunque illa præter morem adstringitur, corpusque languens & frigidiusculum est, febrem præstolari, haud fallaci judicandum sit augurio.

INDICATIONES CURATORIÆ.

§. I.

Quæ indicentur in genere. In curatione vero omnis medentis intentio ad causarum proximarum remotionem dirigenda. Atque adeo, quum potissimum tenuis, acris mobilis & biliosus humor, nervosarum partium & tunicarum vasorum systema universum, ad universalem spasmum & stricturam exstimulans in causa sit; recte utique colligitur, generales medendi intentiones his contineri momentis: 1) ut subtilis illa & caustica acrimonia temperetur & emendetur; 2) ut correcta & præparata materia peccans, quæ à perspiratione intercepta in corpore & genita fuit & relicta, per cutis inprimis spiracula leniter diffletur & evacuetur; 3) ut vehementia spasmorum, qui præsertim sub frigore & horrore sæva concitant symptomata, mitigetur; 4) ut cruditates acido-viscido-biliosæ, in duodeno potissimum stabulantes, quæ nidum & hospitium materiæ febrili præbent, tempesti-

ve invertantur & expurgentur; 5) ut vigor motuum post paroxysmum corpori reddatur & excretionum successus servetur, ne, uti quidem post omnem vehementem morbi impetum & partium nervoso-musculosarum spasmum solenne, atonia & motuum languor succrescat, nec inde sanguinis & humorum progressus una-cum secretionibus & excretionibus elanguescant, & hac ratione de novo materia febrilis generetur, foveatur & accumuletur; & denique 6) ut, quum hæc febris ex facili redeat, cessante jam hac ipsa, novæ materiæ ad inducendam recidivam aptæ generatio, summo studio impediatur & præcaveatur.

§. II.

Humores biliosi temperandi. Ad obtinendum itaque primæ indicationis scopum, acrimoniam nempe biliosam, quæ ob intensiorem æstum succos successive collutulat omnes, contemperandam, nihil efficacius nitro, vulgari tantum rite depurato, quippe quod sulphur volatile, à quo motus intestinus cietur, figendo, æstum extinguit & longe præstantioris effectus est acidis, quæ calorem quidem reprimunt, sed humores simul inspissant, quum illud eosdem fluxiles potius servet ac tenues. Egregie quoque acrimoniam sulphuream biliosam obtundunt diluentia & humectantia, potui destinanda, cujus generis sunt prisanæ ex hordeo, radice scorzoneræ, rasura cornu cervi, succo & corticibus citri, ex aqua pura debito modo decoctis, item decoctum avenaceum, vulgo *der Haber-Tranck*, serum lactis dulce, aquâ Selteranæ, vel etiam cerevisiæ tenues, bene coctæ ac diureticæ. Et hæc quidem in paroxysmo potissimum ex usu sunt.

§. III.

Per poros evacuandi. Ex præscripto secundæ indicationis id agendum medenti, quo humores tenues, excrementitios, biliosos, præparatos nunc & correctos, laxata post paroxysmum porosa & cribrosa cute, blande educat. Perficitur hoc apprime diaphoreticis lenioribus, cerussa scilicet antimonii, antimonio diaphoretico, cornu cervi usto & philosophice præparato, nec non infuso theiformi, quod scordium, vel carduum benedictum & cortices citri habet, item essentia scordii, vel cardui benedicti, probe quidem saturata, non tamen adeo spirituosa, cum liquore nostro anodyno minerali permixta.

§. IV.

Spasmi in paroxysmo mitigandi. Tertia indicatio vehementiæ spasmorum ipso in paroxysmo mitigandæ dicata est. In qua quidem explenda præstans utique jam laudatus usus nitrosorum refrigerantium, lenium diaphoreticorum & diluentium blandumque madorem elicientium. Inprimis egregia hoc nomine virtus liquoris nostri anodyni mineralis, vel qui ipsi surrogari potest, spiritus nitri dulcis bene præparatus, quippe qui blando suo & naturæ amico anodyno sulphure effrenes fluidi nervei & solidarum nervosarum & musculosarum partium motus compescit, eo felicius, quando is vel cum pulveribus fixis, vel essentiis diaphoreticis maritatur & cum aquis, quæ pariter sedativæ virtutis, florum scilicet sambuci, tiliæ, primulæ veris, liliorum convallium, chamomillæ vulgaris, rosarum, acaciæ, ulmariæ, item cerasorum nigrorum, propinatur.

§. V.

Sordes primæ regionis acidæ obtundendæ. Quumque prima corporis regio sordibus maxime excrementitiis & biliosis scatens mineram & fomitem materiæ febrili præbeat, eo, ut quarta præcipit indicatio, quam maxime annitendum, ut confluentes huc ex universo corpore intemperati & vitiosi succi attemperentur, & eliminentur. Hinc ubi acidæ cruditates exuberant, sola absorbentia, tam terrea alcalina quam salina, utramque absolvunt paginam; & inter hæc spectatæ potissimum & securæ virtutis lapides & chelæ cancrorum, nec non testæ ovorum; quæ ut teneriora & facile solubilia, merito anteferenda marinis, rudioribus & ægrius liquescentibus cumque acido in adstrictivam plane facultatem transeuntibus.

§. VI.

Biliosa & viscida corrigenda. Quando biliosa porro præsto est acredo, nitro, uti meminimus, nihil superius; si vero lenti ac tenaces, viscidi succi intus consistunt, salium neutrorum laudata virtus, tartari quippe vitriolati, salis digestivi Sylvii, ex capite mortuo spiritus salis ammoniaci, ex æquali parte salis tartari & salis ammoniaci, confecti, salis quoque ipsius ammoniaci depurati. Qui certe, maxime in robustioribus & victui crasso, duro, marino adsuetis, Suecis, Batavis, Westphalis, quibus ut plurimum diuturnæ esse solent febres, commendari merentur; opus autem est, ut cum sufficienti aqueo vehiculo diluta exhibeantur. Hæc quippe, si repetita, vel majori dosi præbentur, præter effectum incidentem, *Et evacuanda per inferiora.* alvum quoque movent & sordes efficaciter evehunt, eoque nomine nostro jam tempore haud mediocrem salubritatis laudem adepta salia, ex aquis medicatis parata, Sedlicense scilicet, Egranum, & ad horum imitationem confectum sic dictum Ebshamense sal, quæ ad unciam dimidiam & plus in aquæ mensura liquata, viscidas & excrementitias primarum viarum sordes detergendo & exturbando, spectati adversus intermittentes & qui ex ventriculo oriuntur morbos sunt usus. Idem præstat detecta à nobis aqua Sedlicensis amara, ad mensuram dimidiam, diebus intercalaribus ter vel quater hausta, ut vel hac sola tertianas sæpe curatas viderim. Quandoque tamen tenerior ventriculi constitutio & spasmorum in ipso cum acidis ponticis succis frequentia, uti solenne in infantibus, senibus & passione hypochondriaca & cardialgica affectis, salium, præsertim copiose datorum, usum interdicit; eaque propter, mannam tantum ad unam vel duas uncias, cum, vel etiam sine rhabarbaro, adjecta una vel dimidia terræ foliatæ drachma & aliquot olei de cedro guttis, potius offerre expedit.

§. VII.

Superiora. Ubi demum ipsum duodenum copioso, bilioso & vitioso humore oppletum, vel plane biliarii ductus lentis & pravis succis farcti sunt, è re est, ut per superiora emeticorum ope evacuatio instituatur; hunc in finem tenerioribus exhibenda radix ipecuanha nodosa, robustioribus autem hæc, tartaro emetico ad granum unum vel duo admixto, ipse quoque tartarus emeticus solus, vel, qui melius adhuc, julepus noster emeticus, ex aqua corticum citri spirituosa, julepo rosarum & tartaro emetico soluto confectus dandus. Quod si vero *vel utraque.* non tantum superiora, verum etiam inferiora intestina à recrementis liberare, in ingluvie maxime deditis, necessarium; utrumque commode obtineri potest infuso mannato, quod unciam unam vel unam cum dimidia mannæ, terræ foliatæ tartari drachmam & tartari emetici unum vel duo grana habet.

§. VIII.

Debiles partes roborandæ. Correctis sic & evacuatis noxiis per varia excernicula humoribus, ad quintæ indicationis normam

mam eo dirigenda medicatio, quo universum solidarum partium, maximeque ventriculi & intestinorum systema, ob diuturnos spasmos & paroxysmos à robore dejectum firmetur iterum. Versatur in hoc rite perficiendo præcipuum curationis intermittentium momentum, ita prorsus, ut usurpatis quantumvis diu alterantibus, aperientibus, amaris & evacuantibus, paroxysmus tamen nihilo secius persistat, accommodis contra roborantibus debito modo usurpatis, remittat ac cesset. Scilicet reddito nervosis, vasculosis & musculosis partibus robore, non tam pronæ ac promptæ sunt ad concipiendas humorum stagnationes, spasmorum insultantium causas, sed liberior potius sanguinis omnisque generis succorum fit circuitus, pulsus auctior & respiratio cum secretionibus & excretionibus vegetior, ut non modo paroxysmi sistantur, sed & nova febrilis spasmi minera dispellatur, quæ alias, languente vacuo die perspiratione pulsuque tardo, succrescit.

§. IX.

Optime per corticem chinæ.

Ex omnibus vero, quæ huc usque innotuerunt specificis antifebrilibus, adstrictiva vi agentibus, corticibus nempe & radicibus adstringentibus, nec non ex marte vel alumine confectis, quin etiam paullo calidioribus, nullum quod magis accommodatum, temperatum, omnibus ætatibus, temperamentis & sexui idoneum ac vel mille auspicatis experimentis comprobatum, quin tota, ut aiunt, substantia medicatum pluribusque indicationibus satisfaciens, quam cortex ille Peruvianus, Chinæ Chinæ nomine notus, quippe qui, si convenienti tempore, modo ac regimine usurpatur, ut excretiones naturales non sufflaminet, sed potius promoveat, propter terreum lene adstringens elementum & balsamicam amaritiem, omnibus aliis palmam præripit, & aliquot dosibus tantum, vel ad miraculum, febriles compescit paroxysmos. Longe tamen efficacior est in pulvere & substantia, quam in decocto, infuso, essentia aut extracto, ipsoque sic ceteris paribus tempore vacuo exhibito, pulsus fit vividior, calor cum perspiratione auctior, alvus, præsertim in cholericis, fluidior, manifesto faustæ operationis indicio. Mihi quidem in frequenti usu est electuarium, cujus ope innumeros febrientes persanavi, hac ratione concinnatum: Recipe rob sambuci unciam dimidiam, corticis chinæ drachmas sex, pulveris florum chamomillæ vulgaris drachmas duas, extracti centaurii minoris, pulveris caryophyllorum ana drachmam semis, syrupi acetositatis citri unciam unam semis. M. f. electuarium. D. Admiscere etiam quandoque ad facilitandum perspirationis successum soleo antimonii diaphoretici, theriacæ veteris, vel etiam salis ammoniaci drachmam dimidiam, & finito paroxysmo, singulis binis horis, ejusmodi electuarium ad drachmæ dimidiæ pondus exhibere. Iis autem, qui tenerioris naturæ & stomachi, cortex in formam liquidam redactus, propinandus, hunc in modum: Recipe corticis chinæ unciam unam, corticis chaccarillæ, cinnamomi acuti, salis tartari singulorum drachmam unam, aquæ florum chamomillæ vulgaris libram unam, vini tantundem; digerantur leni calore, colat. adde syrupi corticum aurantiorum unciam semis. M.D.S. Potio antifebrilis, binis quibusvis horis ad unciam unam vel duas sumenda.

§. X.

Recidiva præcavenda.

Ad præscindendas, qui sextæ indicationis scopus, admodum frequentes intermittentium & maxime quidem tertianæ recidivas, certior vix datur ratio, quam qua omnia, quæ ad generationem febris faciunt, evitantur, ac monita superius in præservatione inculcata curate observantur. Et quum exhausto per febrem corpore, appetitus hac discedente impensior esse soleat, ventriculus autem & natura adhuc imbecillior, sæpius certe evenit, ut novus cruditatum primis in viis fiat proventus, & febri vel lentæ, vel superatæ recidivæ ortum præbeat. Hinc consultum omnino ducimus, ut qui mox à febre convaluerunt, leviorem cœnam & facilis digestionis cibos assumant, ac præterea ad fulciendum ventriculi robur, ad ducendas prima ex regione sordes, nec non detergendas, si quæ supersunt, morbi reliquias, efficacibus utantur præsidiis. Nos quæ hunc in finem commendemus habemus potissimum moderatum, sed eo crebriorem usum pilularum nostrarum balsamicarum confortantium, deglutiendo alternis diebus mane, vel vesperi, novem, vel undecim earundem. Totam quippe corpus inde robur nanciscitur, flatus summa cum euphoria discutiuntur, & alvus clementer movetur, aucta subinde sub pulsu vegetiori ipsa perspiratione. Deinde egregii etiam usus elixirium stomachum roborans, de quo ante prandium XXX. vel XL. guttæ sumendæ, eamque in rem elixir nostrum balsamicum, in notis ad Poterium descriptum, elixir stomachale Michaëlis, in adjuncto clavi Schrœderianæ thesauro pharmaceutico inveniendum, vel nostra methodo præparata essentia stomachica, aut etiam essentia gentianæ rubræ, sali volatili oleoso rupta, item elixir viscerale nostrum apprime proficiunt.

METHODUS MEDENDI SPECIALIS.

§. I.

Per vomitoria.

Quando saburra vitiosorum humorum in stomacho ac duodeno efficacem postulat depletionem, quod ex prægressa ingluvie, præcordiorum anxietate, nausea, ructibus & oris amaritie conjiciendum, mox in principio, finito primo vel secundo paroxysmo, die vacuo offerendum emeticum, quale supra commendavimus. Vel, si firmior ventriculus & non modo per superius, sed & inferius os vitiosa sentina exturbanda, talem etiam præscripsimus formulam: Recipe salis Sedlicensis, vel Ebshamensis unciam dimidiam, tartari emetici grana duo, vel tria. M.F. pulvis, dissolvendus in libra dimidia aquæ puræ tepidæ & duabus à finito paroxysmo horis sumendus, facilitando postea evacuationem successivo largiori potu jusculi avenacei tenuioris, pinguedine liberalius imbuti. Recuperatis autem post evacuationem quodammodo viribus, sine mora electuarii superius descripti antifebrilis aliquot doses sumendas suasi, quo sæpissime factum est, ut in prima quasi herba jugulata febris cesserit, & subjuncto exquisito in regimine & victu moderamine, nunquam repetierit.

cum electuario.

§. II.

Per salina.

Contra ea, si quæ fuerunt, quæ excretionem anotericam interdixerunt; multi tamen serosi & crudi succi intus delituerunt ac sufficientem evacuationem exegerunt, salibus detersivis alvum aperientibus medicationem sum aggressus, hunc conficiendo pulverem: Recipe salis Sedlicensis unciam dimidiam, salis ammoniaci, vel digestivi Sylvii, lapidum cancrorum ana drachmas duas, nitri purificati drachmam unam. M. F. pulvis, de quo binis quibusvis horis drachma dimidia in uncia aquæ puræ, vel chamomillæ vulgaris aut ptisanæ, ingerenda, superbibendo semper vasculum infusi theé. Quo postquam aliquoties diebus interjectis egregie, blande tamen & per epicrasin, alvus totusque intestinorum canalis expurgatus, febris

cum chinachina.

tamen nec depulsa, nec quoad vehementiam imminuta, vel corticem chinæ salibus æquali pondere admiscui, vel solum electuarium nostrum interponere jussi, & sic etiam brevi tempore tertianas expugnavi, epidemice etiam grassantes & autumnales.

§. III.

per clysteres & leniissima. Quod si vero æger affectioni hypochondriacæ obnoxius, inflati stomachi, alvi obstructioris, exquisitioris sensus, impatiens & ad animi motus proclivis; nec emeticis, nec purgantibus salibus, præsertim liberaliori manu, utendum est, sed commodissimam tum locant operam clysteres, ex temperatis carminativis & emollientibus conflati, item pilulæ nostræ balsamicæ, refractiori dosi, ad novem vel undecim, tempore intermissionis deglutitæ, præmittendo aliquot horis, vel postponendo pulveris digestivi, ex cancrorum lapidibus, terra foliata tartari, tartaro vitriolato & nitro depurato, usum.

§. IV.

Quid faciendum in paroxysmo? In accessione febris ipsoque paroxysmo, & maxime quidem rigore; nihil plane à medico tentandum. Abstinendum tum etiam à potione, præsertim frigida, licet sitis ipso sub frigore præsto sit. Increscente vero sensim æstu eoque ad vigorem deducto, potum utique, & quidem sufficientem, præbere decet, non tamen magnis haustibus, sed crebrius interpolatis, studendo simul, ut palato non sit ingratus. Propinanda hinc, quæ supra commendavimus, decocta & infusa, & quæ maxime accommoda ptisana, seu decoctum hordei, cum scorzonera, adjecto limonum, vel rubi idæi syrupo, nec non spiritu nitri dulci & oleo de cedro. Ad æstum quoque & sitim extinguendam ex usu est pulvis temperans, ex duabus lapidum cancrorum & una nitri parte, repetito cum ptisana exhibitus.

§. V.

extra paroxysmum? Erumpens remittente æstu & soluto paroxysmo mador, vel etiam sudor, tam lecti & hypocausti temperie, quam internis quoque adminiculis blande provocandus, eumque in finem, præter jam memorata, egregii usus infusum theiforme ex radice scorzoneræ, herba scordii & corticibus citri. Postquam vero febris penitus deferbuit, corpus ab omni tam interna, quam externa refrigeratione defendendum, & curandum potius, ut io jugi serventur perspiratione, quod accommoda exercitatione & crebriori potuum calidorum usu optime impetrari poterit.

CAUTELÆ ET OBSERVATIONES CLINICÆ.

§. I.

Initii & finis paroxysmi ratio habenda. In perita medicamentorum adversus tertianam, simplex sit, sive duplex, aut continua, administratione, ante omnia observandum à medico, initium paroxysmi, ejusque finis, judicando illud ex refrigeratione partium extremarum, pandiculatione, oscitatione, horrore & pulsu in celeriorem & contractum mutato, & solutionem ex pulsu molliori, remissione æstus, madore, vel sudore. Etenim nunquam in accessione, vel mox ante ipsam, sanguinem mittere, vomitorium, purgans, corticem chinæ, aut aliud roborans & adstringens exhibere licet; defervente vero impetu, sudor, ubi expedit, commode promovendus, & tempore demum à febre prorsus vacuo, diaphoretica, evacuantia, vel etiam pro re nata specifica præbere optimum & accommodatissimum.

§. II.

Quum tertiana in principio, præsertim in calidioribus, sæpe febrem continuam & ardentem mentiatur, nonnisi temperantia, diluentia & modice leniter salina, digestiva, nitrosa conveniunt, omittendo tum emetica, vel acriora calida sudorifera, donec in tertianæ typum concesserit. *Quid si ad continuam accedit?*

§. III.

Si contumax est, ut autumno, vel in quotidianam transit, antifebrilis illa potio, quam primus *Crollius* & ex hoc *Riverius* commendat, ex aqua scilicet destillata, ut cardui benedicti, sale absynthii & spiritu vitrioli confecta, bis vel ter quotidie data, egregium affert levamen, eo certius, quando pilularum nostrarum balsamicarum usus interponitur. Monendum tamen, hanc servandam esse enchiresin, ut spiritus vitrioli non immediate cum sale absynthii commisceatur, sed miscela in aqua adornetur. Ego quoque sali absynthii oleum tartari per deliquium surrogare soleo, videndo, ut in connubio punctum saturationis exacte tangam. Et talis potio similem, immo superiorem aquis mineralibus, acidulis dictis, aperientem virtutem possidet. *contumax & in quotidianam transit?*

§. IV.

Eadem potio in tertiana nimis biliosa, vel in cholericis ex iracundia enata, admodum proficua; vitanda vicissim amara, sudorifera, alexipharmaca, acriora, aromatica, multo magis salia volatilia, & usurpanda potius temperatissima salina, nitrosa & præcipitantia. *vel nimis biliosa agendum?*

§. V.

Chinæ cortex optimum certe antifebrile, ejusque virtutem etiam in grassantibus epidemice febribus præstabilem deprehendi atque securam; semper tamen securior in sensibilioris, calidioris & vegetioris naturæ subjectis, nec non ubi urina sedimentum ponit ac per cutis poros excretio succedit, quam in segnioribus, melancholicis, phlegmaticis, vel mensium suppressione laborantibus, ac ubi excretionum defectus & urina cruda. Hinc recte ipso assumto, motus corporis, quantum fieri potest, imperandus, & potus non frigidus, sed calefactus exhibendus. *China quando secura.*

§. VI.

Quandoque ante correctionem & sufficientem materiæ morbiferæ evacuationem, paroxysmos per specifica & corticem chinæ compescere oportet; ut postea longe meliori effectu mineræ febris & corrigendæ & eliminandæ congruis præsidiis aliquamdiu insisti possit. *interdum statim offerenda.*

§. VII.

Quando æstus & pathemata gravius urgent, viresque exhauriunt, corticem chinæ, nitro nuptum, in forma electuarii, intermissionis tempore, cum bonis ægrorum rebus datum fuisse, multis confirmatum habeo exemplis; ita prorsus, ut mox symptomatum mitigatio & virium incrementum successerint. Tenendum tamen, hoc facto, materiæ febrili & temperandæ, & expurgandæ, medicationem adhuc esse accommodandam. *nitro jungenda.*

§. VIII.

Purgantia acriora, uti, ob spasmorum quod cient incrementum, nunquam in tertiana propinanda; ita eo minus, quando paroxysmi à cortice chinæ, vel aliis remediis cessant, eo quod facile febrem revocant. Sed quando alvus subsistit, clysteribus, vel pilulis nostris balsamicis, interposito salium usu, officii admonenda. *Purgantia nociva.*

§. IX.

Emetica, si indicatio adest, statim in principio, quo citius, eo melius, offerenda, nec gratis expe- *Emetica cito danda.*

ctan-

ctandum, donec materia fuerit concocta, ſed proxima via exturbanda, priuſquam noxam latius diffundat. Quod ſi enim febris corpus jam aliquandiu detinuit, æſtus ille ſolennis nimius ventriculum ad inflammationem concipiendam diſponit, ab emetico poſtea facile procurandam. Interim quando paroxyſmus, ſæpius, licet mitius, recurrit, & febris vel ex neglecto regimine diætetico, vel perperam inſtituta medicatione, ad aliquot menſes extracta, utiliſſime ſæpius dedi vomitorium. Id duntaxat ſervandum, minorem tum, ac in principio, ſufficere doſin, eademque magnam bilioſorum humorum colluviem è duodeno exturbari, tam ſalubri effectu, ut licet febris non penitus ceſſet, ex facili tamen poſtea ſpecificis antifebrilibus, & maxime quidem chinæ cortice, ſubjuncto debito in vita & victu moderamine, abigi poſſit ac perſanari.

§. X.

Venæ ſectio quando conducat,

Sanguinis miſſio in tertiana ſumma cum cautione inſtituenda. Nimirum, quando febris primum accedens continuæ ſpeciem refert, ingens æſtus cum delirio urget, æſtas regnat, æger ætate vigens, ſanguine abundat, bilioſus, ad iram pronus & diætæ vinoſæ aſſuetus, utiliter utique vena pertunditur. Præmittenda tamen primarum viarum repurgatio & eligendum tempus a febre immune. Sorbillandum etiam paucis ante, vel poſt ſectionem horis, infuſum theiforme, inprimis ex floribus chamomillæ vulgaris, ſingularis plane adverſus febres virtutis, partim quo ſanguis tenuior redditus eo liberius circumferatur, partim quo motus ſpaſtici, quibus tota febrium natura continetur, quodammodo placentur. Contra eo quando prima regio

& noceat.

cruditatum ſentina ſordeſcit, corpus non ſanguine abundat, nec reliqua præſto ſunt phænomena, ſanguinem mittere nocivum, eo quod excretiones ſalutares, maxime ea, quæ fit per cutis poros, inde ſufflaminantur, ipſaque febris, experientia teſte, obfirmatur magis & chronica fit.

§. XI.

Sedativa nocent,

Ab opiatis & anodynis, quorum in numero etiam ſunt pilulæ de cynogloſſa, in intermittentibus prorſus abſtinere conſultum, quippe quæ infido effectu paroxyſmum quidem mitigant, vel interdum ſuſpendunt, ſed vires ſimul dejiciunt totumque febris decurſum cum ſalutari criſi turbant, ut morbi cauſa majores acquirat vires & paroxyſmus longe gravior poſtmodum accedat; melioris vero notæ ſunt pilulæ Wildeganſi, vel theriaca cœleſtis.

§. XII.

Adſtringentia inſecura.

Aluminoſa & vitriolacea etiam febrium paroxyſmos ſiſtunt, ſed ſi quis forſan in plebeiis iis uti velit, opus eſt, ut poſt eorum uſum ſudor decocto, vel infuſo theiformi calide ſumto eliciatur, vel corpus motu exerceatur, quo alias nocens facultas earundem quodammodo averti poſſit. Poſt præpoſterum enim tam horum, quam aliorum eminentius adſtringentium uſum, plura ſubſequuta fuiſſe incommoda annotavi, maxime in iis, qui excretionibus ſanguineis aſſueti, ita ut hæ inde penitus fuerint ſuppreſſæ.

§. XIII.

Chaccarilla quibus conducat.

Cortex chaccarillæ accommodatiſſimum etiam in intermittentibus eſt remedium, ob principium quo inſtructus eſt balſamicum & ſulphureum anodynum terreumque adſtringens. Sed quia ſanguinem exæſtuare & calorem accendere ſolet, in bilioſis & ad motuum impetus pronis ſubjectis minus, & non niſi in refracta doſi, ex uſu eſt, in ſegnioribus vero, in phlegmaticis & mulieribus magis, & tunc commodiſſime cum cortice chinæ miſcetur.

§. XIV.

Abſorbentia cum delectu & moderate uſurpanda.

Abſorbentium ſpectatus quidem in febribus effectus, nihilo minus tam moderate, quam cum delectu, ſunt uſurpanda. Copioſius quippe ingeſta, ſolventibus in ventriculo ſuccis minus obediunt, ſed integra relicta, eundem onerant, quin in lentam plane paſtam coeundo, anxietates & nauſeam cient. Rudiora vero illa, ex marinis maxime depromta, ægrius non modo liquantur, ſed & adſtrictivam plane poſtea ſortiuntur virtutem.

§. XV.

Topica in cephalalgia noxia.

Sæpius evenit, ut in paroxyſmo præſertim accedente, a ſanguine ad caput, potiſſimum in plethoricis, congeſto, exquiſita oriatur cephalalgia, cum ſenſuum & phantaſiæ turbatione, cui non promiſcue topicis occurrendum. Vidi enim epithemata illa domeſtica, ex abſynthio, ruta, cumino, baccis juniperi, ſale communi & pane trito, ob vaporem, quo caput replent, plus nocuiſſe, quam profuiſſe. Multo minus vero cephalica & nervina, ut balſamum noſtrum vitæ, quod alias in doloribus capitis egregii uſus, porrigenda ſunt.

§. XVI.

Potus calidus circumſpecte dandus.

In paroxyſmo potus calidus, ut herbæ theé, fabarum coffeé, non confert, quia humores acres, bilioſos, plus juſto in ſanguinem agit & æſtum, nec non anxietates, mirifice auget; ſed potius concedenda potio temperate calida. Recte enim *Hippocrates lib. III. de morb.* præcipit: *tertianis potus calidus non confert, ſed frigidus.* Extra paroxyſmum autem calidæ ejusmodi potiones commode inveniunt locum, præſertim quando excretio alvina libera eſt.

§. XVII.

Depulſa febre quid faciendum.

Quando febris per ſpecifica depulſa, non omittenda penitus ſunt ſanitatis præſidia, ſed vitanda ſedulo corporis refrigeratio, in appetitu moderamen ſervandum & aliquamdiu tam pilularum balſamicarum, quam elixirii ſtomachici uſui inſiſtendum, uti jam ſuperius in ſexta pluribus monuimus indicatione.

§. XVIII.

Oedematoſi ſuccedunt.

Quod ſi vero contigerit, ut ob ingeſtum largius frigidum potum, vel data præpoſtere adſtringentia, tumores ſuccedant œdematoſi, neutiquam in uſum vocanda acriora purgantia, martialia, aut ſalia volatilia, ſed omnis medicatio ſalibus abſterſivis, pilulis balſamicis & temperato lignorum decocto conficienda. Ubi etiam anaſarca corpus obſidet, emeticum cum extracto panchymagogo Crollii juſta doſi oblatum, miram aquarum copiam evehendo, inſigniter juvat.

vel anaſarca.

§. XIX.

Quomodo tractandi ſenes.

Senes plethoricos & venæ ſectioni aſſuetos, à refrigeratione in atrocem colicum dolorem, ſubſequente tertiana continua epidemice graſſante, incidiſſe, crebrius obſervavi, quibus ſanguinis miſſio admodum fuit proficua, chinæ cortex autem, mature nimis datus, pernicioſus, ita prorſus, ut quotidiana hecticæ ſimilis funeſta inde fuerit enata.

§. XX.

Pueri.

Pueris octavum vel decimum ætatis annum agentibus, febre tertiana correptis, exoptato cum ſucceſſu dedi potiunculam emeticam, & poſt hanc clyſteres ex antifebrilibus, centaurio minori & cortice chinæ, applicare juſſi, febre ex toto quieſcente, nec unquam repetente.

§. XXI.

Fœminæ cachecticæ.

Fœminæ ex menſium ſuppreſſione cachecticæ febrientes, magna circumſpectione tractandæ, rejectis penitus omnibus validioribus, evacuantibus,

æque ac roborantibus, emmenagogis quoque, quæ quidem temperata, sed febre nonnisi discedente, locum inveniunt. Clysteres vero ex leniter laxantibus, amaris & carminativis, nec non infusa blande alvum subducentia, quæ simul amara, corticem chinæ & limaturam martis habent, opem ferunt optimam.

§. XXII.

Puerpera.

Puerperæ intermittentibus affectæ febribus, gravissime inde luunt, & sæva pathemata hysterica incurrunt, nisi lochiorum curate habeatur ratio, tanto magis, quando hæc cum febre per absorbentia marina, vel præcipitantia rudioris texturæ, conchas, corallia, cum, vel sine acido, nimis cito supprimuntur. Tum potius insigni virtute splendent, pilulæ nostræ balsamicæ tonicæ, quæ morbis ex uteri vitio apprime medentur.

ENARRATIONES MORBORUM.

OBSERVATIO I.

Tertiana in biliosis perperam salibus excepta.

Incidit vir quinquaginta annorum, cholericus & in iram admodum proclivis, æstivo tempore in tertianam, quæ per aliquot hebdomadum decursum perstitit, ægerque variis interea animi pathematibus, angore, cura, solicitudine, quin ira affectus, in paroxysmis subinde conatus ad vomendum persensit. Vocatus in consilium medicus, non alia exhibuit medicamenta, quam salia, arcanum quippe duplicatum, sal ammoniacum, sal tartari, nitrum & id genus plura, & hæc quidem liberali admodum manu & repetitis dosibus. Sed tantum abfuit, ut his, quantumvis diu usurpatis, febris fracta fuerit vehementia, ut potius symptomata magis increverint, angustiæ præcordiorum cardialgicæ intensiores, facies admodum contracta, pallida & livida, extremorum etiam die vacuo refrigeratio, cum perpetuo ad tussim siccam stimulo, vomendi conatu, quin singultu, accesserint & simul ac quicquam, esculentum fuerit, sive potulentum, in ventriculum delatum, illico pejus habuerit æger. Nostræ hinc commissus medicationi, omnia salina seposuit, à vino quoque, licet ejus potui antea assuetus, abstinuit, & crebrius juscula hausit ex pullo gallinaceo, cremore hordei & vitello ovorum, nec non decoctum florum chamomillæ vulgaris. Exterius ante paroxysmum epigastrii regioni imposita est vesica speciebus emollientibus repleta, & alvo injectus clyster ex lacte & manna, adjecto stimuli loco nitro & sale. Mitigatis autem hinc symptomatibus, electuarium ex cortice chinæ, julepo rosarum, theriaca & nitro, intercalari die aliquoties modica dosi dedimus, tam salubri effectu, ut febris penitus discederet nec unquam rediret.

Epicrisis.

Notatu utique dignum est, salium, præstantis alias in intermittentibus virtutis, usum, tam male hoc in ægro cessisse, & inflammatoriam quasi in ventriculo adduxisse erosionem, ut hinc omnia illa, quæ affixerunt, insolita pathemata pullularint. Ratio tamen peculiaris hujus effectus in proclivi est; scilicet cholericæ constitutionis erat corpus, æger ad iram pronus & sub ipsa febre animi affectibus agitabatur. Jam vero nihil tam promte & celeriter ventriculum cum tenuibus intestinis spasmo afficit, dispositionem ad inflammationem ibi ingignit & bilem acrem ipsiusque effusionem caussatur, quam ira, in subjecto præsertim plethorico. Dein notum etiam est, salia, cujuscunque fuerint generis, nervosas ventriculi & intestinorum tunicas mirum in modum irritare magisque ad spasmos sollicitare. Atque adeo, his tam exquisite sentientibus & spastica jam strictura affectis partibus, non potuerunt non malum augere & sinistrum plane effectum edere hæc salina remedia, tanto magis copiose & iterato oblata. Contra ea optimum certe fuit consilium, afflictas has partes mulcere temperantibus, spasmos complacare, & febriles demum motus, diu jam corpori inhærentes, sistere atque compescere.

OBSERVATIO II.

Febris in plethorico gravibus symptomatibus stipata sine venæ sectione sanata.

Vir quidam generosus, ruri degens, vegetus natura, robustus, sanguine succisque plenus, sexaginta & sex annos habens, postquam nocturno aëri sese incautius commiserat, & sudorem improvida refrigeratione repulerat, tertiana corripiebatur exquisita. Vocabar accedente tertio paroxysmo ego, ægrumque sub frigore deprehendebam omni fere sensu privatum, delirantem, trementibus ob anxietatem summam manibus pedibusque, cum corporis irrequieta jactitatione, facie inflata & bruni coloris, ac pulsu contracto, duro ac celeri. Metuebam hinc gravem capitis morbum & ex adstantibus quærebam: annon vena fuerit secta? sed regerebant: ob impensam naturalem quandam aversionem, nunquam ægrotum ut sanguinem mitteret induci potuisse, neque ipsum, quantumvis plethoricum, unquam spontaneum sanguinis ex narium, vel ani venis expertum esse fluxum. Ter interea tam graviter febricitans pituitam maxime lentam, instar gelatinæ, saturato bilis colore tinctam, alvo dejiciebat, & postquam frigus per tres horas duraverat, succedebat æstus sex horarum, remittentibusque sensim pathematibus, erumpebat demum mador, ægro intercalari die bene se habente. Sitis autem sub frigore & horrore erat intensior, quam sub calore, & urina in paroxysmo rufa sine sedimento secedebat, quod tamen intermissionis die deponebat. Quum igitur æger omnem penitus sanguinis missionem respueret, ut exæstuationem & congestionem sanguinis ad caput omni modo præscinderem, operam dedi, eaque propter loco cerevisiæ, quæ crassior erat & lupulata nimis, prisanam potui præbendam suasi, & in paroxysmo potionem temperantem, ex aquæ florum acaciæ, sambuci, tiliæ, cardui benedicti ana unciis quatuor, pulveris nostri polychresti bezoardici dicti drachmis duabus, temperantis nitrosi drachma, succi citri cochlearibus binis & sacchari uncia dimidia, cujus etiam per intervalla crebrius aliquot pro dosi cepit cochlearia. Declinante impetu, ad madorem eliciendum, infusum ex scordio & corticibus citri sorbillavit, & extra paroxysmum pulverem ex lapidibus cancrorum, terra foliata tartari & nitro, cum sufficienti quantitate prisanæ, subinde assumsit. His aliquandiu usurpatis, symptomata post nonum paroxysmum multum mitescebant, & urina multum crassæ dimittebat materiæ. Quare quum ægrum duabus mannæ unciis & salis polychresti drachmæ dimidio, in jure carnis dissolutis, purgassem prius, ad sistendum paroxysmum electuarium antifebrile, consueta methodo & idoneo regimine exhibui. Quo semel adhuc admodum leni insultu subsequente, febris penitus demum corpus deseruit, usurpatis postea aliquoties alternis diebus pilulis nostris balsamicis, cum pulvere salino aperitivo. Et ita perfecte cum sanitate sine recidiva in gratiam rediit æger, & in hunc usque diem ad septuagesimum septimum annum sanus vixit.

Epicrisis.

I. Sub gravibus & insolitis capitis in hoc ægro pathematibus, ab affecto graviter præter naturam nervorum systemate oriundis, singulari omnino naturæ beneficio evenit, ut minimum bis, vel ter, lentos biliosos succos copiose excerneret, & credibile merito, alvo simul adstricta, ancipitem subsequuturum fuisse capitis morbum.

II. Si febrientes plethorici, nec tamen venæ sectionem admittunt, optimum consilium, æstum temperantibus leniterque alvum subducentibus uti.

III. In corpore plethorico, denegata sanguinis missione & urina cruda prodeunte, febris nunquam cito per specifica jugulanda, sed tutius est decem minimum operiri paroxysmos, qui quasi remedium adversus succorum abundantiam, donec sponte mitescant symptomata, & urina cocta mingatur, ac tum demum, præmissis adhuc alvum moventibus, ad febrem transire depulsandam.

Observatio III.

Tertiana simplex præpostera medicatione in duplicem conversa.

Quadragenarius quidam, sanguineo-melancholicus, à longo jam tempore inordinata usus diæta, æstate, qua jam tum febres grassabantur, ira gravius incitatus & corpus auræ vespertinæ frigidiori liberius committens, incidit in artuum lassitudinem, cum somno inquieto, dolore dorsi, capitis & hypochondriorum tensione, succedente horrore & post hunc calore. Tertia die idem redit insultus, & licet frigus non adeo esset intensum, æstus tamen & reliqua pathemata longe erant acerbiora, anxietas intensissima & mentis plane quædam alienatio. Secatur à medico vena, offertur emeticum, unum tantum vomitum ciens, & post quartum paroxysmum, febris cortice chinæ sistitur. Prodit hinc post aliquot dies in publicum æger, & in horto fluvio adjacente bene cœnatur quidem & potat, sed recidit in febrilem longe vehementiorem paroxysmum, stipatum summa præcordiorum angustia & æstu, nec non vomitione, ita ut non modo potum, sed & ipsa medicamenta rejiceret. Porriguntur hinc elapsis quatuordecim diebus bis pilulæ ex cortice chinæ & floribus salibus ammoniaci martiatis, tam infelici effectu, ut tertiana simplex in duplicem degeneraret & vires ægri mirifice attereret. Notabatur præterea circa ventriculi regionem tumor, ingesta omnia vomitu reddebantur, anxietas erat vix toleranda, pulsus etiam extra paroxysmi tempus celer, urina non semper eadem, interdum crassa cum sedimento, interdum flava tenuis, non nunquam plane rufescens, & clystere injecto, alvus copiosa mucida, fœtida & biliosa dimittebat.

Epicrisis cum curatione.

Est hæc febris tertiana duplex, cum metu inflammationis ventriculi, quam imminentem maximæ anxietates, perpetuæ stomachi subversiones, alvi constipatio, pulsus continuo celer & tumor ventriculi haud dubie præsagiunt. Nec levis notæ error in medicatione commissus fuit, quod non modo emeticum in febre tanto æstu & angore stipata oblatum, sed & ante sufficientem materiæ febrilis correctionem & primarum viarum expurgationem, paroxysmus præmature primum cortice chinæ depulsus, & repetens postea, pilulis ex floribus salis ammoniaci, eminentius adstringente virtute præditis, oppugnatus. Ut igitur inducta hinc noxa præscinderetur ipsaque febris persanaretur, hoc modo medicationem aggressus sum. In infuso theiformi ex scordii manipulo, florum chamomillæ vulgaris, summitatum millefolii ana pugillis quatuor, seminis fœniculi uncia dimidia, exhibui liquorem anodynum cum elixirio stomachali. Deinde ad potum ordinarium commendavi decoctum rasuræ cornu cervi cum radice scorzoneræ, cum quo quandoque propinatus hic pulvis: Recipe pulveris Marchion. drachma, lapidum cancrorum, nitri depurati ana drachma dimidia, pulveris castorei grana X. M. F. Pulvis D. S. *Pulver auf etliche mahl.* pulvis ad aliquot vices. Postea sal absynthii cum succo citri oblatum. Exterius vero cataplasma, quod habebat florum sambuci, chamomillæ vulgaris, Romanæ, salviæ, hormini, anethi singulorum pugillos sex, herbæ menthæ crispæ manipulum, nucis moschatæ, caryophyllorum, cardamomi, seminis foeniculi ana unciam semis, redactis omnibus cum fermento panis, spiritu vini & aceto rosaceo in formam cataplasmatis, calide ventriculi regioni appositi. Quo facto per universum corpus sudor obortus & anxietas cum vomitu cessavit; ac mitiori quoque sensim facto febris impetu, tandem electuario ex cortice chinæ, floribus chamomillæ & syrupo acetositatis citri, morbus feliciter persanatus.

Observatio IV.

Tertiana continua in sene funesta.

Senex generosus, septuagesimum & quartum ætatis annum agens, sanus alias adhuc & vegetus, intermiserat consuetam vere sanguinis missionem, & post impensam totius corporis refrigerationem, atroci primum abdominis dolore infestabatur, cum extremorum frigore & tremore, ad viginti fere horas persistente. Succedebat postea æstus, cum sensuum perturbatione, pulsu vehementi, delirio viriumque prostratione. Tandem quidem superveniente leni madore, hæc inducias dabant, sed elapsis aliquot horis levis denuo eveniebat partium extremarum refrigeratio, iisdem quam antea symptomatibus stipata, ut non amplius obscurum esset, laborare ægrum febre, tum temporis epidemica, tertiana continua. Accitus hinc medicus, cui solennis, statim etiam in principio intermittentium, electuarii, cujus basis cortex chinæ, usus, & idem hoc suum remedium suadet, sed absumta licet successive dimidia hujus libra, plus increvere, quam remisere symptomata, subsequuta enormis virium prostratio, continens capitis dolor, sitis, summa præcordiorum anxietas somnique defectus, pulsu semper magno, pleno, citato interdum plane intermittente. Nono morbi die advocabar ego, ægrumque offendebam imbecillimum, graviter de sinistro electuarii, biduo jam omissi, effectu conquerentem, ideoque sanguinis missionem, quæ in principio, meo & aliorum medicorum judicio, summopere fuisset necessaria, instituere nolui, & nil nisi analeptica & temperantia, cum leniter diaphoreticis suasi. Aderat quidem quotidie symptomatum ad sex vel septem horas remissio, sed totalis virium prostratio pessima ominabatur, ideoque capitalem fore morbum prædixi, ægro etiam elapsis aliquot diebus, ipso sub paroxysmo, obeunte.

Epicrisis.

Quamvis specifica antifebrilia, quorum potissimum cortex chinæ, nec non reliqua quæ mera adstrictione agunt, martialia scilicet, cortex fraxini & *Hartmanno* familiaria aluminosa, in moderandis, vel plane sedandis febrilibus motibus, non contemnenda prudenter usurpata polleant efficacia; nihilo minus tamen ego nunquam non gravissimā inde notavi noxam, in corporibus plethoricis, spasticis obnoxiis vehementioribus stricturis, hypochondriacis & hystericis, & ubi nondum humorum acrimonia emendata, nec æstus mitigatus.

Tanto vero magis cum cautione danda sunt senibus, quanto major in his ut plurimum humorum spissitudo & crassities, alvi obstipatio, immo haud raro sanguinis redundantia.

Observatio V.

Tertiana cito & tuto sanata. Annus currebat MDCCXIX. quum Charlottiburgi, (quod amœnum prope Berolinum secessui regio dicatum oppidum, sed ob paludum & stagnorum circumjacentium copiam, febrium, quotannis ibi grassantium proventu, infestum,) plures ex aulicorum ministrorum numero propter ciborum ingluviem, vespertinum improvide admissum frigus & aërem noxiis effluviis refertum, tertianæ implicarentur, consuetis symptomatibus stipatæ. Ex his plures, qui mea utebantur medicatione hac ratione ad sanitatem reduxi. Superato scilicet tertio paroxysmo, intermittente die potionem emetico-laxantem porrexi, ex manna & tartaro emetico, in aqua veronicæ vel florum acaciæ solutis, qua ingens vitiosorum humorum colluvies per inferiora & superiora exturbata. Hoc facto, tribus, vel quatuor, ante subsequentis paroxysmi accessionem, horis, ad lenem provocandum sudorem, exhibui potionem ex tribus aquæ cardui benedicti unciis & dimidia uncia aquæ theriacalis, cum drachma salis tartari & triginta spiritus vitrioli guttis. Tum extra paroxysmum corticem chinæ & flores chamomillæ vulgaris, vel in forma electuarii, vel potionis, binis quibusvis horis, præbui, quibus per aliquot dies usurpatis, febris discessit, injuncta postmodum, ad arcendam novæ materiæ febrilis generationem, parciori victus ratione, cum elixirii nostri stomachici usu.

Epicrisis.

Multiplici edoctus sum experientia, specifica intermittentium præsidia, horumque principem, corticem Peruvianum, felici cum successu dari, vel statim in principio febris, perpurgatis prius probe primis viis, vel declinante post aliquot paroxysmos jam sua sponte febris impetu, non tam facile nocere, ac si natura per plures paroxysmos imbecilliori reddita, demum usurpatur. Tum enim magis noxa timenda & majori opus est prudentia, eo quod per crebriores paroxysmos, motu tam intestino, quam tonico auctiori, tota sanguinis & humorum massa in excrementitias sordes fatiscit, quæ nisi prius sufficienter expurgatæ fuerint, per adstrictivam specificorum facultatem intus retentæ, pejoris notæ recidivas, vel novos alios morbos, ingignunt.

Observatio VI.

Tertiana epidemica. Ex præcalida, diuturna, insueta plane aëris tempestatumque cōstitutione, elapso MDCCXXVII. anno, plures febrium species universam fere Germaniam infestarunt & laborantes nimio, fere continuo æstu, virium prostratione, anxietate, capitis dolore & non nunquam plane delirio, mirifice affixerunt, ita quidem, ut frequentissimæ ex illis essent tertianæ continuæ, symptomatibus non penitus intermittentibus, sed tantum remittentibus, donec lapsu temporis, successive vel in quotidianas, vel tertianas legitimas, vel etiam quartanas, transirent. In harum persanatione ego quidem felici cum successu hac usus sum methodo. Sub febre, tribus singulis horis, duo circiter cochlearia præbui potionis ex aqua florum sambuci, tiliæ, cerasorum nigrorum ana unciis duabus, pulveris præcipitantis & bezoardici ana drachma una, succi citri & julepi rosarum ana uncia dimidia. Remissionis tempore oblatum laxans ex mannæ uncia cum dimidia, vel duabus, nitri puri & salis polychresti ana granis XV. in jure carnis vel aqua destillata solutis. Fœminis autem spasmodicis affectibus obnoxiis, clysteres injicere jussi, leniter discutientes & demulcentes. Perpurgata his prima regione, ad electuarii usum accessi, hac tamen cum differentia, ut ad temperandum æstum, nitrum adjicerem. Fracta hic postero mox die febris atrocia, ut per aliquot adhuc dies hujus remedii usui insisterent & alvum clysteribus apertam servarent, febre autem penitus evanescente, exactum in vita & victu tenerent moderamen, & subinde pilulas nostras balsamicas confortantes deglutirent, injunxi. Et sic brevi tempore, divino auxilio, ægri convaluerunt, quum alii, iisdem febribus laborantes, adhibitis variis remediis, venæ sectione, emeticis, salibus, amaris & essentiis alexipharmacis, diu fuerint afflicti, viribus adeo consumtis, ut longo tempore omnique arte easdem vix potuerint recuperare.

Epicrisis.

Febres, quæ accedentes gravibus stipantur symptomatibus, intenso æstu, siti, virium & appetitus dejectione, nisi sint acutæ, sed notabiles fervent remissiones, melius in principio specifica febris præsidia ipsumque chinæ corticem ferunt, ac illæ ex tertianis & quartanis, quæ lenius invadunt & lentius procedunt. In illis quippe expedit utique effrenes solidorum & fluidorum motus, roborantibus & antispasmodicis moderari, vel plane sedare; in his vero languescente jam naturæ motu & ad removendam in viscerum infarctu & glandularum obstructione repositam morbi caussam non sufficiente, idem perficere oppido nocivum. Ego certe multis confirmatum habeo exemplis, longe melius antifebrilia propinari in tertianis legitimis, cholerica & juvenilia corpora graviorum symptomatum insultu infestantibus, quam ubi segniora & phlegmaticæ constitutionis nothis implicantur. Nec infrequenter in illis fuit observatum, post Americani corticis usum, alvum fluxisse, sudorem largius manasse, pulsus intermissionis tempore cum virium incremento increbuisse, quin ipsum salivalem laticem stillasse.

Observatio VII.

Exertiens apostema musculorum abdominis. Prehendebatur verno tempore tertiana epidemica, vir quidam quadragenarius, laxioris habitus, qui militiæ deditus, tam propter effusum per crebriora vulnera sanguinem, quam abusum vinorum Italicorum, corpus infirmum atque caussarium reddiderat. Advocabatur medicus, febremque ardentem & malignam, propter intensum ardorem & sitim, fore judicans, porrigebat alexipharmacum, ex spiritu cornu cervi & tinctura bezoardica. Sed increscebat inde ardor cum siti & accedebat delirium plane, ut æger nudum etiam corpus in paroxysmo frigido subjiceret aëri, gelidamque largiter ingurgitaret aquam. Concedebat tamen febris in tertianæ intermittentis typum, æstusque remittebat, debilitas autem insignis, magna ad sudorem proclivitas, & mira paroxysmorū anomalia succedebat. Discedebat tandem penitus febris tertiana, sed sudor cum tussi affligebat perpetua, & quotidie febrilis quædam, licet sine horrore & adeo notabili calore, præsto erat commotio, ac præterea infra cordis scrobiculum, in media cartilagine ensiformi, tumor quidam prædurus eminebat. Conflictabatur cum hisce pathematibus per binos fere menses æger, ac interea à multis medicis exquirebat consilia, quorum quisque de affectu & medicatione peculiarem promebat sententiam, uno febrem esse

he-

hecticam, altero tertianam duplicem, tertio hydropem, quarto glandularum omenti tumorem, affirmante. Errabant autem omnes. Increscebat enim subinde tumor & exquisitus pungitivus cum ardore dolor jungebatur, & apostema potius intra musculos, non intra cavum abdominis, latitare conjiciebam. Rejectis discutientibus externis emplastris, solum diachylon simplex fuit admotum & super hoc positum cataplasma emolliens. Sic elapso triduo, attolli & mollescere cœpit tumor, purisque subtus undulatio locum incisionis monstravit, qua quinto die facta, pus fœtidissimum, ad tres minimum mensuras, pauco cruore intermixto, effluxit sensim. Inde mitior illico factus calor, somnus quietus redditus, & abscessu injectis balsamicis sensim ad consolidationem perducto, pristinam demum æger recepit sanitatem.

Epicrisis.

Sanguineum corpus apostemati concipiendo quam maxime est opportunum, ob succos in laxa fibrarum textura ex facili subsistentes. In hoc quidem, potus ille frigidus, sub paroxysmo copiose ingestus, cum improvida abdominis refrigeratione sub fervido calore, sanguinem & succos in musculis abdominis consistere fecerunt. Horum ex stasi enatum apostema, factus tumor & materia contenta computruit, quæ sanguini præterlabenti remixta, continuum lentum calorem cum languore induxit, & aperto apostemate, tam fœtidum exspiravit odorem.

Observatio VIII.

Tertiana cum ictero & tussi ferina.

Æstate qua varii generis febres circumibant, vir quadragenarius, post gravem iram, præcordiorum summas anxietates, cum vomendi conatu, incurrebat. Excipiebat hæc posteris diebus icteritius color, in oculi albo quam maxime conspicuus, nec non ferina tussis, noctu potissimum affligens somnumque interturbans. Nihilo minus, postulante sic, quo fungebatur, munere, iter suscipiebat, sub quo vero ob auram frigidiusculam & delicta, quæ committebat, diætetica, febrem nanciscebatur tertianam. Stipabatur hæc solitis pathematibus, major tamen in paroxysmo erat anxietas & inquietudo, urina saturate tincta, sine sedimento, æstus per viginti fere horas persistens, & tussis quoque, noctu præsertim & sub frigore, vehementior. Consulebatur medicus, qui propinabat emeticum, ex tribus tartari emetici granis, quo sexies pituitosus tantum bile leviter remixtus humor ejectus. Hoc facto dabatur electuarium ex radicibus alexipharmacis, pimpinella, gentiana, angelica, addita theriaca veteri & syrupo acetositatis citri. Hinc vero mirum exasperabatur febris fereque reddebatur continua, somnus cum appetentia intercidebat & continuus sine frigore persistebat æstus, sub quo medicus ad sitim extinguendam Martisburgensem suadebat cerevisiam. Advocabar ego, & causam febris cum symptomatibus curatius expendens, rejectis, quæ à medico præscripta fuerant cunctis, contrariam plane medendi ingrediebar viam. Pro potu quippe suadebam decoctum avenaceum, idque etiam cum seminibus quatuor frigidis & papaveris albi in emulsionis formam redigere, & adjecta convenienti nitri portione, pro lubitu liberaliter ingerere præcipiebam. Pulverem dein absorbentem nitrosum, ex antimonio diaphoretico, lapidibus cancrorum, nitro & tartaro vitriolato, bis vel ter quotidie, in & extra paroxysmum sumendum, commendabam. Bis etiam quotidie liquor noster anodynus mineralis ad guttas XX. in superiori decocto offerebatur. Redditis per hæc mitioribus cunctis, elapsis quinque diebus, electuarium antifebrile ex rob sambuci unciis duabus, corticis chinæ drachmis sex, syrupi acetositatis citri unciis duabus, pulveris florum chamomillæ drachmis duabus, antimonii diaphoretici, extracti centaurii minoris, nitri, singulorum drachma, quovis bihorio ad drachmas duas, per quatriduum exhibitum. Quo ex toto cessavit febris, cum omni æstu ac siti, ferina tussis conquievit, urina, secus ac per totum morbi decursum, ex bruno-rubicundo colore flavescens sedimentum dimisit, appetitus cum viribus rediit & flavus in facie & corporis superficie color successive disparuit. Denuo vero, ne ex ciborum ingluvie recidiva gigneretur, crebriorem pilularum balsamicarum & salis digestivi ex arcano duplicato, sale digestivo & sale tartari usum, cum abstinentia, serio injunxi, & sic æger, vitata simul omni refrigeratione corporis, animique commotione, quæ facile recidivam creare possunt, maxime si negligitur primarum viarum evacuatio, quæ demum septimo à febre die molienda, ad perfectam rediit sanitatem.

Epicrisis.

I. Hoc in ægro omnia primum in motu spastico excessivo fuerunt constituta, acris etiam subtilis materia potius in vitio fuit, quam crassioris & rudioris humoris moles, testantibus id origine febris ab ira, symptomatibus, ut tussi ferina, & icteritia, ex spasmo ductuum biliariorum. Perperam igitur a medico datum emeticum & electuarium calefaciens, quibus motus spastici cum intestino aucti & pathemata exacerbata. Ex usu potius fuissent motus complacantia & acrimoniam diluentia ac temperantia, cum iis, quæ per cutis poros subtiles sordes eliminant. Quod demum cum successu decocto diluente & humectante, pulveribus absorbentibus nitrosis & temperante diaphoretico electuario, à nobis confectum.

II. Magna omnino est cognatio inter subitaneam ex spasmo icteritiam, tussim ferinam convulsivam, & inter motum febrilem intermittentem, qui nostra sententia in spastica quadam universali vasorum & nervosarum partium systematis strictura consistit. Hinc etiam factum, ut iisdem remediis, terna hæc mala & symptomata omnia simul & semel funditus fuerint sublata.

Observatio IX.

Tertiana curata & in continuam conversa uno remedio.

Miles quidam robustus, postquam in cœna ad satietatem usque ingessisset & noctu aëre nebuloso excubias egisset, præcedente horrore, nausea & conatu ad vomitum corripitur, subsequente æstu & anxietate. Redeunt hæc pathemata tertio die acerbiora, ideoque ad chirurgum properat, qui die vacuo primum dat emeticum, septem ante paroxysmum horis, quo strenue pituitam cum bile evomuit. Febrili die, tribus ante paroxysmum horis, idem morbi artifex piperis albi grana XV. stercoris muris grana X. & lapidum cancrorum drachmam dimidiam in aliquot cochlearibus spiritus vini porrigit, & jubet, ut desuper biberetur cerevisia probe calefacta. Miles lecto inclusus sudat inde fortiter, paroxysmus fugatur, & repetito aliquoties hoc remedio, cura feliciter absolvitur. Accidit vero haud ita multo post, ut juvenis cholericus, in iram pronus & liberaliter vini potui indulgens, tertianæ implicaretur. In consilium vocatur idem chirurgus & idem remedium exhibet, sed tam sinistro effectu, ut continua inde fere

fieret

fieret febris, æstus augeretur, æger deliraret & de exquisito ardoris, quasi carbonis igniti, sensu, in scrobiculo cordis, conquereretur. Parata igitur emulsio ex aqua florum sambuci, tiliæ, papaveris rhœados, seminibus quatuor frigidis & papaveris albi, quæ tam sola, quam cum pulveribus absorbentibus & diaphoreticis, nitrosis, sumta, ac demum adjunctus usus electuarii jam descripti, quem excepit liberalis alvi fluxus, tam salubri eventu, ut febris discederet, symptomata quiescerent & æger sanitatem reciperet.

Epicrisis.

Luculentum hoc exemplum est, non omnia omnibus prodesse. Nam si tertiana in corpus robustum, minus agile ac sensibile incidit, idque ob saburram in ventriculo & transpirationem impeditam; emetica quidem, & postea calidiora ante paroxysmum, eximiæ sunt utilitatis. Sed ubi corpus activum, & motus magis, quam qualitas & quantitas humorum peccat, contraria plane medendi methodus & sedantia adhibenda medicamenta. Et in ejusmodi quidem cholericæ indolis ad iram pronis subjectis, singularis plane est ex Chinchina paratorum effectus, eo quod summa cum euphoria crebras & biliosas alvi dejectiones proritare solent.

Observatio X.

Ex tertiana ventriculi inflatio.

Sexagenarius robustus & plenus, sanguineo-phlegmaticus, calculi renalis doloribus ab aliquot annis subinde obnoxius, flatibus præterea & ructibus divexatus, nanciscebatur anno abhinc tertianam tum epidemiam. Post tertium paroxysmum, molestiarum pertæsus, à medico ut febrem abigeret, poscit. Paret hic, & electuario, ex rob juniperi, cortice chinæ & syrupo acetositatis citri, post sex dies, febrem ex voto, uti videbatur, profligat. Sed sequitur postea inflatio ventriculi, cum ructibus & borborygmis ventris, præsertim post pastum & alimenta gravis materiæ. His jactatus æger meo ex consilio usus est mane pilulis balsamicis & vesperi pulvere salino aperitivo, ex arcano duplicato, sale Sedlicensi & cancrorum lapidibus, per sex dies, & postea ante prandium essentia carminativa Wedelii, cum æquali parte spiritus nitri dulcis remixta, felici cum successu. Quum vero elapsis vix quatuordecim diebus medicamenta rejiceret, eadem à flatibus & ructibus expertus est incommoda, eaque propter ad priora medicamina confugit, succedente ex voto effectu.

Epicrisis.

Quando tertiana corpus impurum, succis repletum & chronicis passionibus jam affectum prehendit, in medicinam cedit, motu intestino & progressivo auctiori obstructiones reserando, viscidos humores attenuando & sordes subtiles difflando. Quando vero cito nimis specificis compescitur, noxia materia remanens & deterior reddita, in disposito jam corpore, flatulentias creat malumque exacerbat. Et licet opposita his pathematibus præsidia leniter educendo vitiosam materiam ac tonum ventriculi & intestinorum roborando, egregie profuerint; expertus tamen scribo: non facile ejusmodi pathemata cessare, nisi aquæ minerales, præsertim Carolinæ thermæ, in auxilium vocentur, ac vere, vel æstate debito cum regimine usurpentur.

Observatio XI.

Tertiana in sene curata.

Superiori vere, quo tertianæ erant admodum frequentes, vocabar ad septuagenarium vegetum adhuc & strictioris corporis habitus, qui eodem decumbebat morbo, & adhibitis licet pulveribus digestivis salinis, elixiriis amaris, pilulis etiam polychrestis, decimum quartum jam paroxysmum erat passus. Percontatus de omnibus, vires quidem prostratas, stomachum mire languentem & fastidientem & urinam sine sedimento esse, comperio, habitum tamen corporis expendens & pulsum in paroxysmo plenum adhuc & fortem offendens, electuarium offerre non dubitavi. Sumtum illud bihorio quovis ad drachmas duas, bibendo postea aliquot cochlearia vini, auspicato cum effectu, ita, ut subsequens illico paroxysmus mitior longe esset, nec nausea, nec capitis dolore, neque anxietate, ut antea, stiparetur, secundus vero penitus emaneret, urina crassa mingeretur, vires redirent & æger optime convaleret. Ne autem recidiva accideret, ut eodem electuario, parcius tamen, adhuc uteretur, elapsis septem diebus, bis pilulas balsamicas cum sale aperitivo deglutiret, ingluviem ciborum & seria negotia vitaret, temperate calidum potum assumeret & corpus ab omni refrigeratione sollicite defenderet, serio præcepi.

Epicrisis.

Chinæ cortex non tam nocens est, ut vulgo creditur, sed ipsis etiam senibus cum fructu datur. Neque etiam sine exceptione illa practica est regula: quod nunquam sit offerendus, antequam urina compareat cocta. Ego enim multiplici compertum habeo experientia, nunquam ipsum nocuisse, si primæ viæ prius probe expurgatæ, si corpus non impuris succis scatet, viscera sanguinea integra, & nullus inflammationis internæ metus. Multo magis innocens hujus corticis & salutaris effectus, in ægro activæ indolis, fibrosi & amplioribus vasis instructi habitus. Longe præsentiorem etiam expertus sum ipsius efficaciam in corpore quodammodo jam per febrem debilitato fibrarumque tono remissiori, ac si vires adhuc vegetæ & motuum vigor, nisi forsan exspectationem interdicant circumstantiæ.

Observatio XII.

Tertiana cito curata in Carolinis.

Rari sunt in thermis Carolinis diu febricitantes. Simul ac enim febris impetit, intercalari die largiter ingerunt aquas thermales, quæ primas vias efficaciter deplent, sudorem etiam & urinam liberaliter eliciunt. Si post quintum paroxysmum febris non discedit, corticem Peruvianum die vacuo adhibent, vel in electuarii forma, vel decocto, hunc in modum: recipe corticis chinæ unciam, radicis gentianæ rubræ unciam semis, herbæ cardui benedicti manipulum, centaurii minoris tantundem, vini Gallici mensuram; coque leni calore, cola & adde syrupi menthæ unciam, M. de quo tribus quibusvis horis extra paroxysmum duas uncias bibunt, sorbillando mane in lecto infusum theiforme & sudorem eliciendo. Sic feliciter ut plurimum ex toto febrem percurant. Mihi ansam hoc dedit, ut eadem methodo subinde uterer, & surrogata Carolinis Sedlicensi aqua, purgationem ventris molirer, & post eam decoctum illud præberem, auspicato pariter successu in tertiana & quartana, præsertim æstiva ac vernali.

Epicrisis.

Compendiosa & facilis est hæc intermittentes curandi methodus, solennis non modo in Carolinis, sed & iis locis, ubi acidulæ purgantes saliunt. Nec male medentes eidem viæ insistunt & primas vias crudis & biliosis sordibus obsessas salibus deplent. Salia enim reliqua ex regno vegetabili purgantia securitate & prompta efficacia longe

longe superant. Tanto vero magis proficua sunt, quando in sufficienti quantitate humidi soluta assumuntur. Hinc si copia non est aquæ ejusmodi medicatæ, ego ad imitationem ipsius aquam paro laxantem, adjiciens uni aquæ mensuræ olei tartari per deliquium unciam dimidiam & in lagena angusti orificii instillans eo usque spiritum vitrioli, donec nulla amplius eveniat ebullitio. Vel dissolvo in mensura aquæ unciam semis salis polychresti, ex sulphure & nitro calcinatis confecti. Usurpato aliquoties liquore hoc salino, descendo tandem perquam secure ad specifica roborantia, quæ inter primas tenent, cortex chinæ, cascarillæ, tamarisci & omnia amara & ex marte rite parata.

Observatio XIII.

Tertiana in puero per chinæ corticem suppressa.

Puer facie florens, indole vividus, complexione sanguineus, à biennio aliquoties hæmorrhoidarius, cum abdomine tumido, ceterum valens, post æquinoctium autumnale, tertianam, quo ex diætetico errore nescio, incurrit, eademque ob paroxysmi vehementiam, stomachum penitus languentem somnumque turbatum, graviter decubuit, urina simul clara & sine sedimento comparente. Excepit hanc medicus aperientibus, crudos succos corrigentibus tutissimisque febrifugis. Sed quum decem paroxysmos passus esset æger, parentes percarum natum vitæ discrimen subire metuentes, inconsulto medico ab empirico quodam potius quam medico opem quæsiverunt, qui electuarium, cujus basis tormentillæ radix, prompte porrexit, ac ut tribus singulis horis, intercalari die, dosis castaneæ magnitudine deglutiretur, præcepit. Mitior inde facta febris, sed continuato aliquamdiu adhuc pharmaco, paroxysmi tempore, tremor ac frigus totum concussit corpus, cum collisione dentium & labiorum, sequuta mox convulsio epileptica universalis, per viginti horas, frustra datis omnibus antepilepticis, persistens, ægro sub ipsa extincto.

Epicrisis.

Ego quidem permultis confirmatum habeo exemplis, hæmorrhoides in infantibus ac pueris jam prodeuntes, accedentibus pubertatis, vel juventutis annis, raro alium quam sinistrum ac ut plurimum funestum sortiri eventum. Ipsum hoc enim ataxiam motus circulatorii in visceribus abdominis prodit, ex qua facile labem & vitium contrahere possunt. Neque ea propter dubium est quin hoc in puero, infimi ventris viscera, hepar, lien, vel pancreas, fuerint farcta & obstructa. Motus autem febriles præsidio potius fuissent, inprimis quum intermittentes per annum sæpe infantes detineant, modo medicatio rite instituatur, nec tamen adeo sint detrimento, ut potius corpus firment & longævum efficiant. Perperam igitur adstringentibus salutares hi motus sedati & causa febris altius visceribus impacta, spasmi quoque tam ex hæreditate à matre hysterica, quam ex ipsa febre jam præsentes, & ex alvi strictura, ac limpida urina cognoscendi satis, ita adaucti, ut in convulsivos plane degenerarint funestos. Memoratu etiam dignum videtur, quod hic puer, multos annos insolita voracitate laboravit.

Has practico-clinicas de tertiana observationes hic adduxisse sufficiat, plures passim reliquis meis scriptis inserui, & quidem uberius enarratas ac evolutas, *Medicinæ consultatoriæ*, ex qua hanc in rem conferri poterunt ea, quæ *Tom. II.* Sect. IV. cas. CLXXVII. usque ad CLXXX. attuli.

CAPUT II.

De Febre Quartana.

§. I.

Quartana quid?

Tertianam, & gravitate, & contumacia, ex intermittentibus longe adhuc superat ea, quæ quarto quovis die, intercalaribus integris binis, corripit, eamque ob causam vocatur quartana.

§. II.

Paroxysmi historia.

Scilicet, post meridiem ut plurimum, hora quarta, aut quinta, quandoque etiam citius, quandoque serius, cum notabili corporis languore, pandiculatione, capitis, dorsi, lumborum ac tibiarum contusivo dolore, accedit. Pedes hinc cum manibus refrigescunt, corpus universum pallescit, facies & ungues livescunt, supervenit horror & rigor, huic febri familiaris, lingua & labia tremunt, spiritus difficulter trahitur, præcordia anguntur, corpus inquietudine jactatur & pulsus arteriarum contractus ac durus, quandoque etiam inæqualis plane percipitur. Durant hæc omnia per duas plerumque, aut tres horas, ac interea alvus in plurimis stringitur, in nonnullis ad desidendum & mejendum stimulus, in quibusdam, potissimum senibus, conatus ad vomendum, vomitus & alvi secessus. Multis etiam, inprimis ætate gravioribus, caput mirum turbatur & mens sibi non constat, ut aliena multa loquantur. Succedit lento postea gressu calor, non adeo urens, sed ariditate quam-maxime molestus, evanescit rigor, arteriarum ictus ad æqualitatem redeunt, celerioresque ac majores micant, capitis tamen obtusus dolor perstat, cum vertiginosa affectione, & cutis demum pauca saltim humiditate perfunditur, donec elapsis quatuor vel sex horis, & æstus, & pathemata hæc discedant. Cessante sic febris impetu, duobus qui vacui sequuntur diebus, æger quidem constanter fere lectum relinquit, restitat tamen sensus quidam doloris in artubus ac pedibus, ipsa ossa quasi tundens atque profundo pondere obterens, osteocopus græco nomine dictus, caput quoque in quamplurimis grave est & animum fastidium tenet, urina, quæ in paroxysmo tenuis reddita & aquosa, nunc crassa & cum sedimento secedente.

§. III.

Quartanæ causa proxima.

Hæc quæ sub paroxysmi impetu subinde obveniunt pathemata, uberius utique testantur, gravissime nervosarum partium systema in universo corpore pati & spasticis constrictionibus agitari. Eamque ob causam immediata & proxima hujus febris causa constituenda omnino in universali & vehementi spastica nervosarum partium strictura, quæ ex spinali medulla potissimum procedens, non modo tunicas vasorum, sed & totum nervorum ac fibrarum systema, præter naturam afficit, ut motus solidorum & fluidorum inde graviter turbentur.

§. IV.

Materialis.

Materialem vero causam, quæ nervosas partes in tam exorbitantes motus abripit, veteres quidem humorem melancholicum extra vasa putrescantem esse voluerunt; sed sicuti in omni febre, sic etiam in quartana, subest materia activæ indolis & caustica acrimonia imbuta, internas sensu exquisito pollentes partes ad spasticas crispaturas sollicitans. Quia tamen ex pancreate ei nupta est materia, quæ ad acido-viscidam indolem accedit,

diuturniores dat inducias, nec tam cito colligitur, nec ad membranas spinalis medullæ ex prima regione tam cito appellitur. Quando vero sufficienti quantitate collecta in primarum viarum latibulo, massam sanguinis successive subiit, & certo interposito tempore, ad spinæ dorsi membranas delata, febriles eosdem suscitat motus, quos præcedenti capite de tertiana enumeravimus.

§. V.

Antecedens. Jam si porro hujus materiæ febrilis natales rimamur, hæ utique primario arcessendæ ex tardo admodum sanguinis, per viscera abdominis depuratoria & secretoria, hepar præsertim, lienem & pancreas, progressu, horumque tandem succedente infarctu & obstructione. Hoc enim facto, humores fermentales, gastrici, lymphatici, salivales, à temperata, subtili, spirituosa indole descîscunt, ac fixam & acidam induunt, ut ad intimam ciborum dissolutionem & chyli extractionem minus sint idonei, sed cruditatum acidarum & viscidarum ingens fiat proventus. Quibus ipsa mora pejorem indolem contrahentibus, & ab accidentibus aliis externis causis acrimoniam induentibus, ipsa demum excluditur febris.

§. VI.

Impeditus humorum per viscera progressus, Videlicet languidiorem sanguinis per abdominis vasa cursum in causa esse, ex eo patet, quod huic febri quam maxime opportuna sint corpora consistentis & provectioris ætatis, melancholici temperamenti, & quæ, vita sedentaria nimia, intermissa sanguinis missione, victu duro insalubri, nimioque acidorum & spirituosorum usu, vel etiam solennium criticarum sanguinis evacuationum suppressione, nec non animi affectuum intemperantia, succorum incurrerunt & abundantiam, & spissitudinem ac impuritatem. *Et acris materia.* Causticam vero simul etiam subesse materiæ indolem nemo negabit, qui novit, quartanam post exclusas sub æstate fervente acres sordes plerumque autumno prodire, per scabiem quandoque & purpuram solvi, iisdem repulsis impetere, variolis erumpentibus discedere, ex tertiana gigni, in tertianam quoque transire, & eodem modo ac tertianam in locis paludosis, aere acrium recrementorum copia referto, frequentem admodum esse ac epidemiam.

§. VII.

Quartana simplex est vel duplex. Sic quidem generata febris quartana varium subinde exhibet genium. Quandoque scilicet simplex est, quandoque duplex. Simplex, ea, ut jam delineavimus, incedit facie. Duplex vero tum dicitur, quando intra quatriduum bini succedentes accedunt paroxysmi, ita quidem, ut uterque peculiarem suum servet typum, & singulare accessionis tempus, alternatim semper præcedenti insultui respondens, tertio duntaxat die à febre penitus vacuo. Id quod sæpius evenit, quando simplex quartana perversa medicatione excipitur, aut in vitæ, vel victus regimine, committitur error.

§. VIII.

Legitima vel notha. Legitima dein observatur esse, vel notha. Illa exactius, quam ullum aliud febrium genus recursus terminum servat, tempore scilicet pomeridiano. In hac contra certum non est reditus tempus, plerumque tamen ante meridiem, æstus quoque impensior, ipsoque frigore gravior urget.

§. IX.

Continua. Non nunquam porro quarto quidem quovis die, præviis ut plurimum pandiculationibus & horripilatione, repetit, statum tamen terminum non adeo exquisite servat, nec defervescente impetu penitus intermittit, sed diebus in simplici intercalaribus, mitius tantum, quam febrili, affligit; calor naturali intensior adhuc adest, pulsus magis auctus, appetitus languet, vires prostratæ sunt, os siccum, caput temulentum, somnus inquietus, & urina rubicunda, crassior, cum sedimento roseo mingitur, eamque ob causam à medicis quartana appellatur continua.

§. X.

Epidemia. Ut plurimum populares habet circuitus & epidemia est, tum maxime, quando æstas præcessit præter consuetudinem calida & sicca, eaque propter acria & multa biliosa recrementa in corpore genita. Id quod anno CIƆ IƆCVI. *Sennertus de febr. lib. II. cap.* 20. nec non anno CIƆ IƆCLII. *Bartholinus cent. I. hist. anat.* 95. conögisse, memorant, & nosmeöpsi de annis CIƆIƆCLXXXIV. CIƆIƆCCXIX. XXVI. & XXVIII. multiplici experientia edocti testamur. Et quia ob æstum nimium potus frigidus sæpe acescens ingeritur, & noctu frigus accedit, perspiratio sordium acrium impeditur, & humores cum sanguine spissi evadunt.

§. XI.

Endemia. Nonnullas regiones & tractus endemia lues infestat: nimirum in Westphalia, Pomerania locisque, quæ ad boream vergunt, & incolas alunt, victu duriori, crassiori & crudiori utentes, nullus fere elabitur autumnus, quo non multi quartana prehendantur ac diu admodum eadem detineantur. Idem evenit in locis paludosis, stagnorum & lacuum pravis exhalationibus infestis, in quibus vere, tertianæ, autumno quartanæ, largo proventu pullulare & crebro recrudescere solent.

§. XII.

Variat in plethoricis & hypochondriacis, Varium etiam quartanæ exhibere solent genium, pro diversitate corporum, quæ corripiunt. Nimirum si incidunt in corpus, quod, ob vitam sedentariam victumque crassum & durum, copiosum & crassum sanguinem in venis alit, vel quod hypochondria male constituta habet, aut diuturniori animi mœrori indulsit, tum graves & contumaces esse suescunt, nec periculo vacant, eaque propter in ægrotante exquisitum victus ac vivendi moderamen; in medente autem magnum in exhibendis remediis poscunt judicium. *cacochymicis,* Ubi cacochymica dispositio & purpuræ forsan materia simul subest, pathematibus longe acerbioribus incedunt, major virium est prostratio, vigilia, mentis alienatio, præcordiorum anxietas ac purpura demum erumpit, qua, levi ex causa retrocedente, febriles passiones increscunt, graviusque affligunt.

§. XIII.

Infirmis senibus, In subjecto, viribus per senium, valetudinem, pravam vitæ rationem, aut animi pathemata exhausto, facile in continuam transit, quæ ex languore virium post paroxysmum, pulsu frequenti, lento calore & appetentia prostrata, cognoscitur, ægrumque in haud leve discrimen adducit. *juvenibus.* Quando post intensiorem æstatis fervorem, corpus juvenile & agile invadit, proxysmus longius perdurat, æstus urens magis in liberalem solvitur sudorem, sitis quoque & stomachi languor impensius urgent. *infantibus.* Infantes & pueri, quia ægre medicamenta sumunt, nec diæteticis præceptis obtemperant, noctu, removendo stragula, corpus refrigerant, & præterea habitum corporis laxum, ad sufflaminandum perspirationis successum, nec non ventriculum, ad colligendam cruditatum saburram aptum, obtinent, diutius hac cum febre conflictantur, crebriores in recidivas incidunt, aut aliis postea morbis patent.

§. XIV.

Saturo sonum est. Interim quartana hæc febris placida admodum est atque secura, nec facile jugulare solet. Sin secus evenit, corpus aut senile fuit, & viribus jam exhaustum, aut tenerum nimis, epilepticis insul-

insultibus obnoxium, aut ipsa febris, intercurrentibus animi pathematibus, tam suscitata quam exacerbata fuit, aut etiam, vel medentis, vel ægrotantis accessit delictum, quo in quotidianam, aut longum alium funestum morbum fuit transmutata.

§. XV.

Sed contumax.

Gravitate tamen & contumacia securiorem decursum compensat. Diu enim trahi, ac sæpius, ceu verum medicorum scandalum, omnia eludere solet remedia. Evenit hoc maxime in ea, quæ autumno oboritur, per hyemem persistens: raro admodum prius discedit, quam solstitii vernalis tempore, quo poris adapertis succisque ob aëris serenitatem tenuioribus factis, sponte fere evanescit. Rebellis etiam maxime est, quando in visceribus, præsertim hepate, liene & pancreate, vitium altius radices egit, vel tota humorum massa spurca & impura, vel etiam systema nervorum admodum debile ac ad anomalos ejusmodi motus, & concipiendos, & fovendos, dispositum & tanto magis, quando æger voracitate materiam febris colligit semper & auget.

§. XVI.

Facilis curatu vernalis.

Contra si vernali, vel æstivo tempore incidit quartana, facilis & explicita ipsius curatio est, quia aëris temperies & tenuitas multum medicationi velificatur. Quæ etiam ex inordinata diæta & cruditatibus in prima regione collectis, integris autem visceribus, aut quæ ex valde prohibita transpiratione succrescit, ex facili, vel unico sæpe vomitorio, vel diaphoretico, ante accessionem dato, discutitur. Et illa pariter, quæ juvenile & viribus pollens corpus detinet, præsertim si bilis plus, quam humor tenax, acidus peccat, ut potissimum fit in epidemicis æstate grassantibus, nisi ægri vel medentis culpa ingravescat, ex facili medicationem admittit.

ex diæta vitio.

§. XVII.

Irregularis etiam

Neque etiam quartana anomala, quæ typum non servat, incerto tempore redit, aut ex simplici in duplicem concedit, adeo est pertimescenda, uti quidem vulgo censent. Ipsum hoc enim indicio est, succos vitiosos non tam lentos & visceribus alte impactos, sed ad emotionem adhuc promtos esse, naturam quoque vegetam in amolienda, quæ morbum facit, materia. Ne dicam, paroxysmos rite decurrentes, multum facere ad dissolvendos viscidos & discutiendos subsistentes humores, adeoque, quo crebrius recurrunt, eo citius causa febris eliditur, & natura ministrante, curatio paucis congruis perficitur.

§. XVIII.

Quandoque excretionibus solvitur.

Licet quartana solenniter nullam criticam servet excretionem, fit tamen quandoque, ut erumpentibus pustulis, maculis, ulcusculis & scabie per universum corpus diffusa, nec non prodeunte hæmorrhoidum fluxu, feliciter solvatur. Vidi quoque in infantibus eam cum auspicato successu desiisse in variolas: & de gravidis compertum habeo, quod quartanam non prius evaserint, quam superato partu, infante vero eadem affecto.

§. XIX.

Interdum quam adversus morbos præsidio est.

Quin præsidio quandoque est hæc febris & adversus alios, præsertim chronicos morbos, remedio. Auctus enim ille sub impetu solidorum & fluidorum motus lentos succos circumagendo attenuat, latibulis suis elidit & ad veteres obstructiones, quæ in minimis vasculis, glandulis & nervosis partibus altius consistunt, expediendas & excutiendas multum confert. Hinc prisci jam medicinæ principes, *Hippocrates*, *Asclepiades*, *Galenus* & *Celsus*, se quartana remedio uti, affirmarunt. Et certe ad expugnanda hypochondriaca pathemata spectata ipsius est virtus, quam etiam in epilepsia & convulsivis motibus mire deprædicat *Hippocrates lib. VI epid.* Ab asthmate quoque convulsivo, item calculo, podagra, si feliciter decurrit & prudenter à medico dirigitur, quartanam liberasse historiæ loquuntur. Dumque corpus ab inhærentibus viscerum vitiis liberat, post discessum suum illud mirifice firmat, ut non tam facile morbis pateat, aut pristinis attentetur denuo, uti experientia suffragante ex *Platone* jam habet *Gellius noct. Att. lib. XVII. cap. XII.* Et nos plures novimus, qui post quartanam longævitatem nacti fuere. Quo magis admiranda hinc DEI providentia est, quæ ipsis etiam morbis plane incomparabilem & medicinalem virtutem tribuit.

§. XX.

Sed diuturna.

Sed ubi longius quam par est extrahitur morbus, succi concipiunt dyscrasiam, & si humores tenues ac biliosi sunt, purpura excluditur, vel partibus spirituosis, roscidis, nutritiis difflatis, lentescunt reliqui, corrumpuntur & longos morbos invehunt. Si etiam perversa medicatione excipitur, in graves & capitales degenerat passiones, cujus generis sunt maxime hydrops, anasarca & ascites, cachexia scorbutica, tumores œdematosi, febris lenta & hectica continua, asthma siccum, icterus, tussis ferina, in senibus affectus comatosi & hemiplexia, in junioribus affectio hypochondriaca & in infantibus sævi convulsivi motus, spinam dorsi, antrorsum & retrorsum miseranda facie distorquentes. Et in his quidem omnibus conspicuum post mortem deprehenditur viscerum vitium, hepatis nempe, lienis, pancreatis, nec non glandularum mesaraicarum, obstructio, infarctus & corruptio.

& perperam excepta morbos facit graviores.

§. XXI.

Quibusdam etiam lethalis est.

Qui vero quartana febre intereunt, sub frigoris rigore & mente turbata decedunt. Tum enim, qualia duo exempla vidi, in adultioribus adeo increscit spasmorum atrocia, ut nullus plane subsequatur æstus, sed symptomata veneni prorsus æmula adsint, demumque interimant. Et in infantibus, spasticæ stricturæ in convulsivos plane motus degenerant funestos.

§. XXII.

Facile recidiva.

Qui demum evadunt, habent utique, ut in vitæ victusque ratione exactum servent postea per aliquod tempus moderamen: refractaria enim admodum est hæc febris, pristinamque sedem, data levi occasione, ex facili repetit. Sane qui superata ipsa gulæ indulgent corpusque extenuatum largo, tanto magis insalubri cibo, farcire nituntur, promtissime recidivam, ex congesta denuo cruditatum saburra, incurrunt. Idem experiuntur, qui saluberrimam illam per cutis spiracula excretionem pensi habent, & corpus aëri frigidiori & humidiori incautius committunt, vel frigidum potum ingerunt. Neque minus ex facili iterato prehendit eos, qui affectuum intemperantia jactantur, ac inprimis impensiori tristitiæ diutius indulgent. Et, quod tamen rarius est, repulsa præpostere, quæ ad habitum corporis cum salute acta fuerat, & per scabiem, pustulas, ulcera & purpuram expulsa, materia, illico impetit denuo, qui sedatus fuerat, inde febris impetus.

METHODUS MEDENDI GENERALIS CUM INDICATIONIBUS CURATORIIS.

§. I.

Indicationes quatuor.

QUo pacto intermittens febris sit arcenda, superiori capite sub methodo præservatoria tam fuse exposui, ut supervacaneum ducam illud hoc loco iterum tradere. Indicationes autem curatoriæ causis quartanæ oppositæ, huc redeunt. I. Ut cruditates viscidæ, acidæ, biliosæ ex primis viis, cum chylo & lympha successive ad sanguinem abeuntes ac in nervosarum partium systemate febriles motus suscitantes, & corrigantur, & per congrua emunctoria evacuentur. II. Ut sanguinis per abdominis viscera, præsertim ad quæ vena portæ excurrit, progressus liber præstetur; congestio vero, infarctus & obstructio expediatur, vel minimum major impediatur. III. Ut spastica vehementior in genere nervoso constrictio, ceu acerbiorum symptomatum causa, leniatur. Et IV. ut dejectum viscerum, stomachi nervosarumque partium robur restituatur, sicque tum ulterior accessio, tum recidiva, præscindatur.

§. II.

Prima perficienda temperantibus, incidentibus & evacuantibus.

Primæ igitur indicationi exsequendæ serviunt ea remedia omnia, quæ acidum obtundendi, lentos succos incidendi, acres contemperandi, & primam maxime regionem expurgandi facultate pollent. Splendent autem hac virtute alcalina pharmaca, uti sunt salia plantarum per incinerationem parata, sal potissimum absynthii & cardui benedicti. Commendanda etiam salia neutra, maxime sal ammoniacum depuratum, terra foliata tartari, sal digestivum *Sylvii*. Quibus ad biliosam acrimoniam infringendam, addenda absorbentia teneriora, cancrorum lapides, conchæ, vel cornu cervi sine igne paratum. Et si præterea educendi scopus, salia fontium medicatorum, Egranum, Ebshamense, Sedlicense, aucta dosi, aut ipsa etiam aqua Sedlicensis, per alvum crassiores, tartarea vero, per urinarias vias subtiliores salinosulphureas sordes, efficaciter evehunt. Habet etiam purgantem facultatem in quartanariis magnesia alba, quæ acidum primarum viarum imbibendo, transit in sal amarum, sali cathartico Ebshamensi simile.

§. III.

Secunda amaris.

Ad obtinendum secundæ indicationis scopum, egregie faciunt amara, quæ balsamico suo fixiori sulphure bilis balsamum restituunt, acidos simul ponticosque humores obtundunt, & lenem quandam spirituascentiam succis conciliant. Talia sunt extracta amara, fumariæ, absynthii, cardui benedicti, gentianæ rubræ, trifolii fibrini, centaurii minoris, essentia, vel extractum rhabarbari, nec non pilulæ balsamicæ, secundum exemplar *Beccheri* confectæ, ex aloe bene depurata, extractis amaris & gummatibus resinosis balsamicis temperatis, quæ præter facultatem alvum laxantem, etiam attenuantem lentos & spissos succos obtinent, præsertim si earum usus supra laudatis salibus interponatur. Pertinet huc quoque conveniens cum debito regimine thermarum &

Et mineralibus.

acidularum usus. Sin vero inveterata nimis obstructio viscerum, præsertim pancreatis, quod in quartana rebelli non insons est, lenioribus expugnari nequit, in usum vocanda penetrantiora magisque activa mineralis prosapiæ pharmaca, mercurius quippe dulcis, vel nostra methodo diaphoreticus solaris, nec non antiquartium *Riverii*, quod ex mercurio, antimonio & auro, desuper abstracta aliquoties aqua regia & postea spiritu vini accenso, paratur. Ex antimonialibus, regulus antimonii medicinalis, panacea Glauberiana & Conerdingiana, item sulphur nostrum antimonii correctum, sine præcipitatione cum acido confectum.

§. IV.

Tertia linimentis,

Spasticas generis nervosi stricturas remittunt I. linimenta antispasmodica & nervina, spinali medullæ cum frictione calida admota, ex axungia humana, oleo spicæ, lavendulæ, rutæ, salviæ, balsamo Peruviano; II. clysteres ex herbis nervinis, carminativis & antispasmodicis, addita sufficienti quantitate oleorum demulcentium, parati; *Clysteribus, balneis.* III. balnea aquæ dulcis, veteribus inprimis ante paroxysmi accessionem usitata: IV. epithemata & linimenta ex spirituosis & aromaticis parata, sub horrore & rigore regioni epigastricæ apposita. *Epithematibus.*

§. V.

Quarta amaris adstrictivis.

Ultimæ demum indicationi apprime satisfaciunt omnia amara, quæ simul balsamica quadam adstrictiva virtute pollent. Nobiles hac virtute sunt chinæ & chaccarillæ cortices, nec non cortex capparum, item tamarisci, cinnamomi, rasura santali rubri & essentiæ ex amaris plantis extractæ, quæ cum liquore martiali acuatæ, omnibus fere palmam præripiunt. Instar omnium vero erit electuarium nostrum antifebrile, cujus descriptionem superiori jam capite suppeditavimus.

§. VI.

Epicarpiis discutientibus.

Peculiaris etiam virtutis adversus quartanam habentur emplastra carpis manuum applicata, quæ inter famigeratissimum est a *Strobelbergero* dictum. Concinnari autem possunt ex iis, quæ tam aromatico balsamico, quam irritante principio, motum & stimulum fibris addunt, ut materiam altius partibus nervosis impactam hærentem excutiant, & promtius die vacuo sanguis circumagatur.

§. VII.

Potissimum præstabile vinosum infusum.

Præter ea vero quæ hactenus adduxi quartanæ præsidia, non possum, quin bina subjungam adhuc remedia, quæ miram efficaciam mihi olim in Westphalia præstiterunt, propter quam etiam eadem jam *dissertationi de felici quartana curatione*, inserui. Primum est infusum vinosum, omnibus curatoriis indicationibus satisfaciens, de quo matutino tempore quotidie liberalis haustus sumendus. Recipe fibrarum hellebori nigri, polypodii querni, foliorum sennæ sine stipitibus singulorum unciam, herbæ absynthii, centaurii minoris, cardui benedicti, trifolii fibrini, ana manipulum dimidium, rasuræ ligni colubrini, corticis chinæ, aurantiorum recentium ana drachmas tres, limaturæ martis unciam semis, tartari tartarisati tantundem. Conc. cont. irrorentur drachmis duabus spiritus salis ammoniaci urinosi, misceantur & duabus vini mensuris infundantur.

§. VIII.

Et pulvis resolvens ac roborans.

Alterum hic est pulvis: Recipe corticis chinæ drachmas tres, reguli antimonii medicinalis drachmas duas, mercurii dulcis, (qui non terendus cum pulvere propter salia, sed cuspide tantum cultelli miscendus) croci martis tenuissimi, arcani duplicati, singulorum drachmam, olei menthæ guttas quatuor. M. f. pulvis, cujus drachma dimidia, aut una, cum rob sambuci & julepo rosarum in electuarii formam redacta, mane & vesperi poterit assumi. Et certe egregii usus est hic pulvis in quartana, quæ altas in viscerum penetralibus egit radices, requirit tamen corpus paullo robustius, cum exacto

in

in diæta & vitæ ratione regimine. Licet etiam molestam quandoque lenem moverit salivationem; ex voto tamen cessit, febrisque rebellis fuit expugnata. Cæterum plura de speciali huic febri medendi methodo, infra observatione X. nec non *capite IV. de febribus epidemicis*, afferemus.

OBSERVATIONES ET CAUTELÆ CLINICÆ.

§. I.

Quartana contumax morbus.

QUartana, ex morbis fere contumacissimus, ægri patientiam & medici exspectationem poscit: inprimis ea, quæ corpori melancholicæ constitutionis, senibus, hypochondriacis & ubi languidior sanguinis per venas mesaraicas progressus, viscera infarcta & autumnus adultus, accidit. Non itaque impetuose in his aggredienda, aut violentis pharmacis urgenda curatio. Si secus fit, plus detrimenti, quam emolumenti sperandum.

§. II.

Lenioribus commencipitur.

In principio quidem morbi, natura si robusta, validiora resolvendi & colliquandi atque evacuandi virtute pollentia locum inveniunt. Ubi vero morbus inveteravit, corpus tenerum & exquisite sentiens, multaque acria & biliosa recrementa præsto sunt, mirum inde exacerbatur febris, & haud raro ex simplici in duplicem, aut quotidianam plane transit. Temperata potius, plus diætetica, quam pharmaceutica, cum iis quæ leniment0 sunt generi nervoso, infestis spasmis jam affecto, in usum vocanda.

§. III.

Et quandoque fugatur.

Neque enim adeo refractaria est quartana omnis, ut non sæpius lenissimis cedat. Ego certe plures novi, qui solo usu elixirii temperati balsamici, quod cum aqueo lixivio ex amaris extractis & rhabarbaro, adjecto vino Hungarico, paratum, ex eadem feliciter evaserunt. Alii solo oleo tartari per deliquium, frequentius cum potu assumto & hausto ante paroxysmum vino veteri Rhenano, cum, vel sine amaris, subjuncto postea vehementiori corporis motu, ab eadem sunt liberati. Nonnulli balneorum aquæ dulcis usu quotidiano, instituta simul ante accessionem corporis ad sudorem usque exercitatione, curati sunt.

§. IV.

Facilius sub cœli favore sanatur.

Semper tamen longe facilius atque felicius quartanæ curatio succedit, si cælum eidem velificatur, & aër purior, subtilior & rarefactus est, uti tempore verno, æstivoque sereno. Tum quippe veteres viscerum obstructiones promtius expediuntur, lentorque succorum liquatur, & perspiratione æquabili atque constanti, acres per apertos cutis poros sordes difflantur. Quin novi quosdam, qui non prius convaluerunt, quam mutato cœlo & in locum salubriorem secessu, vel alio vitæ victusque genere instituto.

§. V.

Potus mutationem poscit.

Potissimum in quartana febre, sicut omnibus longis morbis, ut potus mutetur ex usu est, & decoctum ex radice sarsaparillæ, cichorei, herba cardui benedicti, passulis minoribus & semine fœniculi, tam loco cerevisiæ frigidum, quam loco infusi thee calidum bibatur, declinante paroxysmo. Conducibiles quoque sunt pro potu temperatæ acidulæ, uti Selteranæ, quippe quæ cum dimidia, aut tertia vini parte potæ, in diluendis crassis & evehendis per urinarios ductus impuris succis, effectum præstant saluberrimum.

§. VI.

Nec non perspirationis successum ante

Studiose etiam providendum, ut per cutis poros acres subtiles sordes perpetuo eliminentur. Perficiendum hoc tam ante, quam post paroxysmum, & obtinendum, non per potentia sudorifera, sed ea, quæ solidorum tonum intendendo, progressum sanguinis accelerant sicque sudorem eliciunt. Singularis hunc in finem virtutis est validior corporis motus, per equitationem, saltationem, aut ambulationem, aliquot ante paroxysmum horis institutus, quo ego quartanam multoties discussam esse novi. Priscum enim jam *Celsi lib. III. c. 15.* hoc est præceptum: *quo die quis febrem exspectat, ante surgere & exercere dareque operam oportet, ut in ipsam exercitationem tempus febris incurrat. Sic enim sæpe illa discutitur.* Mira etiam hac in re virtus mixturæ innumeris experimentis comprobatæ hujus: recipe aquæ cardui benedicti uncias quatuor, theriacalis unciam semis, salis cardui benedicti drachmam, antimonii diaphoretici drachmam semis, spiritus vitrioli guttas viginti ad triginta, syrupi cardui benedicti drachmas duas. M. de qua, modo prius probe prospectum fuerit primis viis repurgandis, tribus, vel quatuor horis ante paroxysmum, dimidia, & defervescente hoc, reliqua dimidia portio sumenda.

§. VII.

& post paroxysmum.

Declinante quoque febre quum defervescente æstu sponte corpus madescit, cavendum, ne sudor externa refrigeratione, vel potu frigido intercipiatur. Si secus fit, febris non modo diuturnior redditur, sed & facile succedunt contracturæ, nec non tumores pedum œdematosi. Consultum potius, temperato externo calore & diluente calido potu, ipsum placide promovere.

§. VIII.

Cum distinctione admittenda venæ sectio.

Sanguinis per venam sectam missio, auferendis quartanæ causis directe quidem non respondet; nihilo tamen secius, ubi suspicio est, febrem ab impedito sanguinis per abdominis viscera progressu sustentari, uti in iis qui pathematibus hypochondriaco-hystericis obnoxii, fluxum hæmorrhoidalem antea experti, aut molimina ad hunc persentiscunt, utiliter utique vena in pede pertunditur, adeo ut unica venæ sectione quartanam contumacem penitus discussam esse, observaverim. Quum etiam gravidæ tantum non omnes sint plethoricæ, venæ sectionem, si quartana corripiuntur, utiliter non modo ferunt, sed & poscunt, ne intenso per spasmos febriles sanguinis motu, uterus ad præmaturam exclusionem sollicitetur. Consideranda igitur morbi tempora, ipsa corpora, vires & fluidorum ac solidorum dispositio, ne perperam instituta sanguinis subtractione, sanatio difficilior fiat & spasmi febriles accessionis tempore increscant, uti pluribus in dissertatione, *observationes clinica circa curationem quartanæ*, inscripta, monui. Notabile autem est, quod sanguis è quartanariorum vena emissus conspicuum exhibeat virium ac flavescente lenta pituita in superficie obductus compareat, cujusmodi crustam albam pituitosam in venis etiam quartana defunctorum se invenisse testatur *Schenckius*.

§. IX.

Et vomitoria.

Vomitoriorum usus in quartana pariter cum distinctione admittendus. Quando enim crudorum ac viscidorum succorum colluvies primis, ex nimia ingluvie, est in viis, ac ad vomendum proclivitas; expedit omnino, ut brevissima via per emeticum exturbetur, antequam sanguinem subeat & systema nervosum afficiat. Consultius tamen est, istud non adhibere, nisi viscera salva,

C 2 ventri-

ventriculus non adeo tener, nec genus nervosum nimis sentiens & debile, ac pulmones nulla labe infecti. Præferenda etiam tuoora & appropriata: ex illis palmam fert radix ipecacuanhæ, quæ præter vomitum moventem, aromaticam & balsamicam habet facultatem. Et inter hæc antimonialibus anteponenda venerea, vitriolum maxime cyprium, vel album, eo quod tam biliosos & glandulosos ductus simul constringendo, ulteriori affluxui materiæ febrilis aditum præcludunt, quàm etiam fibras adducendo, & stimulando, ut firmius impacta nervosis partibus materia excutiatur, faciunt. Utraque vero sociata, in temperamentum quasi rediguntur, ut medicina emergat, tum ad stomachum deplendum, tum febrem expugnandam, apprime utilis.

§. X.

Optime fert china corticem. Chinæ cortex, cum ratione usurpatus, spectatæ adversus quartanam est utilitatis: tenendum tamen, non prius ad ipsius usum esse descendendum, quam perpurgatis probe primis viis, demta plethora visceribusque integris atque apertis. Tutior etiam est in quartana biliosa æstiva, quam quæ autumno vergente grassatur, & viscerum vitio succisque tenacibus fovetur. Tum præstat ipsum in decocto ex vino porrigere, adjectis amaris, aperientibus & diaphoreticis, uti sunt summitates centaurii minoris, herba cardui benedicti, radix gentianæ rubræ, pimpinellæ & sal tartari. Expedit quoque interdum in hac febre virtutem ipsius adjecto martis croco subtilissimo & sale volatili urinoso intendere. Interim si debito tempore, debita dosi & quantitate exhibebitur, & cum diaphoreticis & resolventibus rite permiscebitur, nocebit nunquam. De quo pluribus evolvendam commendo dissertationem, ***de recto corticis chinæ usu in febribus.***

§. XI.

Nec non epicarpia. Ad minuendos præterea, vel sistendos plane paroxysmos, in quartana, præsertim autumnali & rebelli, nec non quæ segniores naturas infestat & sopore stipatur, admodum efficacia reperi epithemata, ex acrioribus, stimulantibus leniterque vesicantibus composita & manuum carpis applicata. Plebeii quidem alio hunc in finem utuntur, sed ingratus nimis est inde foetor, ideoque optime ejusmodi epicarpia concinnantur ex terebinthina, fuligine, sale ammoniaco, araneis contusis, pipere atque theriaca.

§. XII.

Mineralibus aquis quomodo utendum & quando. Minerales aquæ, acidulæ præsertim ac thermæ, meo quidem judicio, tam ad præservationem, quam curationem intermittentium faciunt. Sed ante paroxysmum & in ipso plane ab iis abstinendum, & videndum, ut ante accessionem febris, aqua per emunctoria congrua jam sit evecta, ne motus febriles inde exacerbentur. Loco potus tamen temperatæ, uti superius meminimus, semper possunt assumi.

§. XIII.

Alvus clysteribus aperienda. Si alvus in hac febre pertinacius clausa atque constricta, expedit eandem potius clysteribus, quam internis pharmacis sollicitare. Optima horum enematum ingredientia sunt, quæ præter vim emollientem, paregoricam & spasmos sedantem obtinent, ut summitates millefolii, flores chamomillæ vulgaris, sambuci, tiliæ, semen cumini, brodium carnis vitulinæ, vitellus ovi, cum pauxillo salis gemmæ. Opportune etiam quandoque iisdem specifica quædam antifebrilia, amara, nervina & roborantia commiscentur. Inter Gallos enim ab aliquot jam annis mos increbuit, intermittentes curandi per decoctum chinæ chinæ, crebrius per anum injectum. Idem tamen etiam cum aliis succedit antifebrilibus, ut carduo benedicto, centaurio minori, radice gentianæ, nec non herba majoranæ, rorismarini, abrotani & salviæ. Et certe apprime hæc methodus ex usu est in infantibus, & qui ventriculum minus firmum & facile nauseantem obtinent, hac tantum servata cautione, ut alvus prius emolliente & salino solvatur clystere, quam nervinus & roborans injiciatur.

§. XIV.

Quibus levandus capitis dolor. Capitis dolores sævi, qui hisce febribus in provectioris præsertim ætatis personis, junguntur, ægre levantur. Potissimum lenimen sperandum ab iis, quæ alvum liberiorem reddunt, nec non à pediluviis, quæ sanguinis impetum a capite ad inferiora trahunt. Inter externa vero acetum rosaceum, item rutaceum, cum sale & nitro mixtum, pani inditum & applicatum, optimum affert solatium.

§. XV.

Recidiva arcenda diætetice. Quo demum pacto, ne quartana, uti frequenter fieri assolet, recurrat, sit præcavendum, egregium sane *Celsi* est consilium, ***lib. III. cap. XVI.*** sic habens: ***si febris quievit, diu meminisse ejus diei convenit, eoque vitare frigus, calorem, cruditatem, lassitudinem. Facile enim revertitur, nisi à sano aliquandiu timetur.*** Hinc, paroxysmi inprimis die, vitare oportet ventos boreales, aërem compressum frigido-humidum, qualis esse solet in humilioribus, paludosis & subterraneis locis, & perspirationis successus custodiendus. Victus etiam exquisita habenda est ratio, ne nimium ingeratur, tanto minus ex alimentis difficilis solutionis. Animus quoque in tranquillitate servandus, & providendum, ne ira & terrore commoveatur, quo febrem quartanam sanis etiam compluries inductam novimus.

§. XVI.

Et pharmaceutice. Tum stomacho subveniendum, & elixiriis stomachicis, ex amaris & aromaticis confectis, digestio secundanda, crebro quidem ac diu, sed parcius iisdem utendo, ne debile jam corpus præter naturam exæstuet. Inprimis curandum, ut per alvi secessum, denuo succrescentes crudi succi, blande subducantur, eamque ob causam crebrius utendum pilulis balsamicis, vel nostris cinnabarinis, item de ammoniaco *Quercetani*, quibus, si per chinchinam febris suppressa, salis digestivi usus jungendus. Et his præsidiis non modo pessimæ recidivæ, sed & aliæ sæpius deteriores passiones, lentæ præsertim febres, opportune præscinduntur.

ENARRATIONES MORBORUM.

OBSERVATIO I.

Quartana in gravida curata. Generosa fœmina sanguinea, macilenta, quinto mense gravida, Septembri, posteaquam in nocturno, frigido, nebuloso aere iter fecisset, incidit in quartanam, cui præter sueta symptomata, vehemens cephalalgia, summæ præcordiorum anxietates, vomendi conatus & inquietudo, juncta. Medicus amaram essentiam cum alexipharmaca, in paroxysmo & extra eum, quotidie ad guttas minimum sexaginta, porrexit, eo cum effectu, ut bini sequentes paroxysmi longe gravius impeterent, & superius dictis pathematibus intensissimus æstus, ventris tormina ac dorsi dolores accederent, & abortus plane esset metus. Meum hinc rogatum consilium & quæsitum: an venæ sectioni, quam reformidarat primus medicus, locus? Ego vero expensis circumstantiis, eandem oppido necessariam judicavi. Administrata igitur fuit sequenti post febrem die, & sanguis impetuose exsi-

exsiliit. Tum mixturæ calefacienti nimis substituti pulveres temperantes nitrosi, cum emulsione analeptica. Inde sequens paroxysmus mitior factus, & usurpatis per aliquot adhuc dies iisdem, demum electuario nostro, parce, sed iterato exhibito, penitus abacta fuit febris, & matre, & fœtu salvis.

Epicrisis.

Sicuti tempestiva sanguinis missio gravidis, quæ ordinario plethoricæ, ad præcavendum abortum pernecessaria; ita multo magis ex usu est, quando motu febrili calido, vel medicamento exæstuante, sanguis in vehementem orgasmum, sive motum intestinum expansivum, conjicitur. Feliciter igitur in hac febriente non potuit non succedere febris curatio, posteaquam sanguis subtractus, calida rejecta & surrogata, quæ æstum sanguinis restinguunt. Corticem autem chinæ gravidis etiam non nocere, sed circumspecte datum insigniter prodesse, tum hoc, tum aliis multis in comperto est exemplis.

Observatio II.

Quartana in cachectico in funestum hydropem terminata.

Quinquagenarius obesus, vini ac cerevisiæ potator, hinc cachecticus, autumno quartana corripiebatur epidemica eademque per mensem detinebatur, pedibus simul tumidis, alvo adstricta, cum sopore ac torpore in paroxysmo. Frustra datis multis, chinæ cortex tandem in usum vocatus in decocto. Quo per hebdomadem usurpato, febris siluit, sed tumor dextri pedis cum dolore obortus, & enatum, initio superficiarium, postea profundius ulcus, supra malleolum. Discussus tamen ligaturis & externis constringentibus aquosis tumor, ulcus quoque consolidatum. Brevi autem post rediit quartana & adhibitis incassum omnibus, per semestre spatium perstitit, ægro interim diætæ incurio & lac in paroxysmo copiose ingurgitante. Intumuit hinc venter, urina parce stillavit, spiritus angustus factus, scrotum quoque cum pedibus tumefactum, superiora autem tabida, sequutus hydrops ascites, quo æger extinctus.

Epicrisis.

Perperam tumor pedis vi repressus & ulcus siccatum, quum quartanæ haud raro his terminentur, iisdemque repulsis, & fiant primum, & repetant. E re potius fuisset, cachexiam & viscerum labem oppugnare, & internis magis, quam externis morbo occurrere. Sic omnino recidiva declinari & æger servari potuisset.

Observatio III.

Quartana, ex tertiana cum salivatione.

Juvenis literatus, compotationibus in seram noctem subinde indulgens, autumno pluvioso sub itinere incurrit tertianam primum. Cujus æstum, quum pomis citriis in taleolos discissis & julapiis copiosis exstingueret, successit quartana, cum exquisito contusivo artuum dolore, capitisque ac pedum quasi rigore, alvo simul clausa & urina cum ardore stillante. Diu hæc febris & medicos & medicamenta elusit. Tandem datus hic pulvis: Recipe coralliorum, salis absynthii, mercurii dulcis ana drachmam, olei caryophyllorum guttas sex, laudani opiati grana quatuor. Sumtus is quotidie bis, eodemque intra triduum consumto, salivatio oborta, post quam febris discessit. Sed periculi non expers erat salivæ fluxus, quum per quatuordecim integros dies, quotidie sæpe ad mensuras duas, succederet, æger neque somnum capere, nec solidi quicquam assumere posset, manus & pedes frigerent, faucium & gingivarum caro mirum tumeret, fœtidissimus exspiraretur halitus, corpusque debile & marcidum redderetur. Hinc pedes immissi ter quotidie pediluvio, ex vino, aqua & herbis aromaticis. Alvus subducta clystere ex floribus chamomillæ, herba melissæ, origani, salviæ, oleo chamomillæ cocto, cum sale communi interius laxante ex manna, cassia, rhabarbaro & foliis sennæ. Potui datum decoctum ex sarsaparilla, china radice, ligno juniperino & mastiche, cum regimine sudorifero. Fauces elotæ decocto salviæ, menthæ crispæ, florum rosarum rubrarum, balaustiorum, sambuci & radice plantaginis, ex vino, adjecta postea essentia mastiches & myrrha. Et circa somni tempus oblatus pulvis bezoardicus cum theriaca cœlesti & oleo ligni sassafras. His intra mensem sublata omnia, & æger ad sanitatem traductus.

Epicrisis.

I. Abusus acidorum & pomorum citriorum tertianam in quartanam commutavit utique. Fixiorem enim & lentam reddidit febris materiam, simulque primas vias acidorum & ponticorum succorum copia opplevit. Et hinc etiam ratio subsequentium incommodorum petenda.

II. Ex vero scribit *Willisius de febr.* quartanarios promtos esse ad salivationem, ex levi etiam mercurialium dosi, & quartanam etiam sæpe salivatione solvi. Utrumque confirmatur hoc casu. Ratio vero cur tam facilis sit in quartana, ac uti ego observavi in tertiana etiam, salivatio, hæc mihi videtur; quod, qui eadem decumbunt, primam regionem, salsis, acidis partim, partim biliosis acribus succis, gerunt obsessam, à quorum salsedine mercurialium vis mire intenditur. Neque tamen reticendum, enormis in nostro ægro salivationis causam potissimum fuisse, quod mercurius dulcis cum coralliis in calcem ustis & sale absynthii intensius tritus fuerit atque commixtus. Inter omnis enim generis salia, fixa potissimum alcalina, cum mercurialibus pessime miscentur, & validiori tritu, drasticam, humores salivales & lymphaticos fortiter commoventem facultatem acquirunt. Memini etiam paratum à medico in contumaci quartana decoctum, ex cortice chinæ, sale tartari, terra foliata tartari, mercurio dulci & aqua communi, vix coërcibilem concitasse salivationem. Idem contigisse novi in quartana ab oblato mercurio dulci cum specifico *Mynsichti*. Hinc auctor sum, ut, qui tuto uti velit mercurialibus, eadem nunquam triturando exactius misceat cum salibus, vel salia prorsus omittat.

Observatio IV.

Quartana china cortice & correpta & sanata.

Robustus & plethoricus vir, vitæ sedentariæ cum crassiori victu addictus, animi affectibus indulgens & ab anno hæmorrhoidarius, Octobri mense, sine præcedente externa causa, inhorrescere cœpit, lassitudine corporis & contusivo artuum dolore affligi, pituitam viridem copiosam evomere, cum insigni præcordiorum angore, subsequutus calor universi corporis, cum cephalalgia, cuti arida & urina naturali. Quarto die hæc recurrerunt, ideoque medicus quartanam esse judicavit & elixirium amarum cum spiritu salis ammoniaci, nec non infusum herbæ thee, ante paroxysmum, largiter ingerere jussit. Sed ingravescente inde morbo, ad specifica magis descendit, & chinam chinæ, tam intermissionis, quam paroxysmi tempore, liberali manu porrexit. Licet etiam pectus inde longe gravius opprimeretur & vires corruerent, eodem tamen institit, eo cum effectu, ut alvus pertinacius obstiparetur,

tur, vomitus in paroxyſmo cum mirifica anxietate erumperet, hocque non ſuccedente, lipothymia plane ingrueret, ac febris in continuam videretur mutata. Accitus igitur alius medicus, qui venæ ſectionem inſtituens, paroxyſmum effecit illico mitiorem. Intercalaribus poſtea diebus infuſum leniter evacuans, ex foliis ſennæ, radice cichorei, herba taraxaci, paſſulis, tartaro tartariſato, & ſyrupo roſarum ſolutivo, ex vino, per quatuor vacuos à febre dies ſumendum ſuaſit. Præcepit etiam ut clyſtere emolliente alvina regio expurgaretur ac ipſo in paroxyſmo dorſi ſpina & pedes linimento nervino inungerentur. His deferbuit magis adhuc febris, dolor oſſocopus ſublatus, urina reddita largior & ſudor liberalius prodire cœpit. Tranſactis autem ſic quatuor ſeptimanis, pulverem ſupra deſcriptum ex martis limatura, cortice chinæ, mercurio dulci &c. duodecim doſibus obtulit, exſpirante ſenſim febre & ægro, conſumto hoc pulvere, ad perfectam ſanitatem redeunte.

Epicriſis.

Docet hæc hiſtoria, perniciofum eſſe ſpecificorum uſum ante correctionem & evacuationem humorum nocentium, præſtabilem viciſſim leniter evacuantium, nec non pulveris ex aperientibus metallicis cum chinchina, facultatem. Et certe tutiſſimus cortex hic eſt, ſi cum laxantibus & diaphoreticis propinatur. Neque enim alia ipſius ratio ac opii, cujus ſoporifera virtus adjectis purgantibus, ſudoriferis, vel etiam diureticis & analepticis, ita cicuratur, ut in innoxium quaſi temperamentum redigatur. Hinc ſerio auctor ſum, ut febrifugum hoc, præſertim in corporibus viſcerum obſtructione & infarctu laborantibus, nunquam ſolum, ſed aperientibus præmiſſis, vel iis nuptum, exhibeatur.

Observatio V.

Quartana purgatione curata. Quum anno CIↃIↃCCXIX. ob ſiccum & calidum per integros fere quinque menſes regnantem aerem, heic graſſarentur febres varii generis, quartana etiam correpta fuit juvencula ſanguinea mollioris & laxioris carnis. Poſt quartum paroxyſmum chirurgus per ſectam in brachio venam largiter ſanguinem ſubtraxit, & die poſt pilulas dedit valide purgantes, quibus intra nycthymeron vigeſies dejectum. Perſtitit hic alvi fluxus per aliquot dies cum torminibus, licet non tam numeroſis ſedibus, ac demum ſanguis plane cum muco ſeceſſit. Febris autem inde mitior facta & poſtea plane diſcuſſa. Cruentum etiam alvi profluvium, potibus demulcentibus ex floribus chamomillæ, ſambuci cum lacte, item pulvere antidyſenterico *Klapperbeinii*, ex bolo Armena & cortice chaccarillæ compoſito, feliciter ſublatum.

Epicriſis.

Frequentes hoc anno erant & dyſenteriæ, & varii generis febres, ex una eademque cauſſa, impuris nempe, excrementitiis, acribus, bilioſis ſordibus in corpore genitis, perſpiratione ſuppreſſa retentis, atque in primis viis & duodeno potiſſimum collectis, quæ poſtea tranſmiſſæ ad ſanguinem vel per inteſtina, vel per habitum corporis motu febrili, critice quaſi expulſæ fuerunt. Secta igitur in febriente hac vena, perſpiratio fuit imminuta, per draſticum purgans autem impetus humorum ad inteſtina pronatus, factaque ibi majori acris bilioſæ materiæ excretione, febrilis ſpaſmus, ab hac ſuſcitari ſolitus, ceſſavit. Nam ſub eadem epidemica febrium affectione obſervavimus dyſenteriam præpoſtere cohibitam, febres curatu admodum difficiles induxiſſe.

Observatio VI.

Quartana ſæpius recidivans curata. Sub principio autumni, quo frequens erat quartana, invaſit etiam ſolitis pathematibus plebeium juvenem, poſt copioſe ingeſtum potum corporiſque refrigerationem ſtatim ab ira. Superato quinto paroxyſmo, tria tartari emetici & quindecim tartari vitriolati grana, ſex ante acceſſionem horis data, quibus cum magna præcordiorum anxietate pituitoſum liquamen cum bile evomuit. Ex eo in quotidianam, quæ typum non ſervabat, converſa eſt febris. Oblati igitur pulveres abſorbentes, ſalini, nitroſi & cinnabarini: inde febris brevior & mitior, alvus laxa & ſudor declinante impetu largus. Elapſis aliquot hebdomadibus, debito tempore ac doſi uſurpatum electuarium febrifugum & febris ſucceſſive abacta. Sed quum liberatus obvia quævis ingereret, corpus à frigore non defenderet, rediit febris, quæ tamen poſt aliquot paroxyſmos, balſamo vitæ ad XXX. guttas, in duabus aquæ menthæ unciis, tam ante, quam poſt paroxyſmum, ſumto, iterum diſcuſſa. Breves autem & hæ erant induciæ. Reconvaleſcens quippe appetitui liberalius indulſit, nec a frigore ſibi cavit, ideoque in eundem recidit morbum. Dedi hinc conſilium, ut grana XV. piperis albi leniter contuſi, cum aliquot cochlearibus ſpiritus vini, quatuor ante paroxyſmum horis ingereret & in lecto ſudaret. Quo demum quater uſurpato, factum, ut febris penitus diſcederet.

Epicriſis.

I. Febres, præſertim quartanæ, in nullis frequentius recidivant, quam in plebeiis. Hi enim neque diæteticis legibus obtemperare, neque ex præſcripto medici vivere ſueſcunt. Unde plerumque tam ob cohibitam perſpirationem, quam ingeſtos multos & graves cibos, promte iterum fomes colligitur febrilis. Ne igitur in morbum erumpat, vel emeticis ſuperius, vel ſalinis deterſivis & balſamicis laxantibus inferius, educendus, vel etiam medicamento digerente ſtomachico præſcindendus, cujus generis maxime eſt piper, in plebeiis ſummopere proficuum.

II. Sudor ante paroxyſmum convenienti remedio atque regimine prolectus, neutiquam nocet, ſed ad febrem vincendam ejuſque inſultum arcendum, quam maxime ſalutaris, ſecus ac communis medicorum fert ſententia. Ego certe multis confirmatum habeo exemplis, ſudore ante paroxyſmum per accommodata medicamenta provocato, modo prima regio à fermento febrili prius exquiſite depleta fuerit, cutis inhorreſcentiam & ſpaſmum, ſine quo nullus ſubſequi poteſt æſtus, fuiſſe prohibita, ipſamque febrem fugatam. Decumanus etiam error eſt, febrilem materiam demum paroxyſmo finito expelli ſtudere. Tantum enim abeſt, ut febrem ſudoribus poſt paroxyſmum, vel intercalari die largis, cum ſalute terminatam viderim facile unquam, ut potius, ipſi hi largi ſudores debilitatem partium & atoniam cutis indicarint, corpus ad novum paroxyſmum diſponentem.

Observatio VII.

Quartana in quotidianam ſæpe redeuntem mutata. Puer decennis, facie lividus & palleſcens, abdomine turgidus, appetens tamen ciborum, ex refri-

refrigeratione, sub aura vespertina contraxerat quartanam. Opponebantur amara in essentiam redacta. Sed aucta inde appetentia, corporisque nocturna denudatione accedente, in quotidianam post decem paroxysmos transiit febris. Hinc datæ alternis diebus pilulæ nostræ in vehiculo liquatæ, & cerevisiæ potandæ mensuræ indita bina cochlearia liquoris ex salis tartari, nitri, salis ammoniaci, arcani duplicati ana drachmis duabus, in aquæ fontanæ libra liquefactis & decem extracti croci granis adjectis. His intra trium hebdomadum decursum febris discussa, abdomen detumuit atque ex facie livescens color detersus. Sed post quatuor hebdomades rediit febris quotidie, quæ quidem iisdem brevi profligata, post duos autem menses denuo repetiit, iisdemque iterum fuit abacta. Quia autem animadverti, causam tam crebræ recidivæ esse neglectum post febrem remediorum usum & diætam insalubrem, serio dulcibus, acidis, lacticiniis, caseo, fructibus horæis interdixi, ac præcepi, ut ternis minimum diebus aliquandiu pilulis & liquore superius dicto insisteretur. Sic demum febri expugnata, puer ex voto convaluit.

Epicrisis.

Ægre ex quartana levantur pueri; crebras experiuntur, etiam post longum tempus, recidivas, vel alios longos ex ventriculi imbecillitate morbos, vel etiam catarrhales defluxiones lentasque febriculas incurrunt. Interest igitur, ut tempestive statim in principio imminentia mala præscindantur. Ego quidem ut plurimum vacuantibus medicationem cum successu exorsus sum. Ad alvum purgandam frequens mihi fuit pulvis Cornachinus, ex cremoris tartari drachma, antimonii diaphoretici granis XII. & diagrydii sulphurati granis sex, cui interdum nitri pauxillum addidi. Hunc in tres doses divisum, ter, sex horis ante accessionem porrexi. Si vero nausea & conatus vomendi adfuit simul, dimidium tantum tartari emetici granum uni dosi admiscui. Sic expurgata sordium colluvie, infusum roborans, die vacuo omni bihorio ad cochlear unum, dedi sic paratum: recipe corticis chinæ unciam semis, chacarillæ terræ foliatæ tartari, salis tartari ana drachmam, infunde unciis octo aquæ cardui benedicti, colaturæ adde julepi rosarum unciam semis. M. Si his febris non discessit, indicium fuit infarctus viscerum, aut obstructionis glandularum in abdomine. Ad hanc submovendam usurpavi liquorem salinum supra descriptum, parca, sed repetita dosi, simulque pro potu præbui decoctum diluens atque aperiens. Præparatis autem hac ratione primis viis & visceribus reseratis, non dubitavi, præsertim mitiore & breviore jam facto paroxysmo, febrilem compescere spasmum. In quo quidem conficiendo, tam in puerili, quam juvenili ætate, tutissimam inveni methodum *Helvetii*, per clysterem ex decocto corticis chinæ, bis, vel ter, intercalaribus diebus injectum, præmisso tamen, ad educendas prius sordes, clystere emolliente. Sic percurata fuit febris demum, neque unquam rediit, si modo convalescentes sibi a refrigeratione, inflantibus & alvum constipantibus caverunt.

OBSERVATIO VIII.

Quartana in sene funesta.

Senex generosus octogenarius, per omnem vitam rarius morbis affectus, vesperi, post improvisum terrorem & superingestum cibum, horrore & frigore corripiebatur, quod sequebatur calor, ut noctem duceret insomnem. Redibant hæc quarto die graviora, capitis dolore, artuum languore & præcordiorum anxietate stipata. Interim vacuis diebus sic satis bene habebat æger, somnum & cibum capiebat. Post septimum paroxysmum consulebatur chirurgus, qui bis ante paroxysmum porrigebat emeticum, intermedio tempore pulveribus acribus salinis, cum zingibere & radice ari, febrem oppugnabat & potui suadebat decoctum lignorum temperatum. Invalescebant hinc paroxysmi, inquietudo, sensuum torpor ac mentis plane emotio accedebant, die vacuo etiam persistebat capitis dolor, virium & artuum languor, cum calore præternaturali, & appetentia ciborum plane intercidebat. Vocabar nunc ego ad ægrum per binos jam menses febre decumbentem, nil vero ob plenariam & alimentorum & medicamentorum nauseam efficere poteram. Interim quia alvus adstricta & inflatio ventriculi cardialgica angebat, suadebam ut clyster injiceretur emolliens, cum carminativis & stimulo salino, quo levamen & somnus procuratus. Carpis etiam emplastrum ad imitationem Strobelbergeriani imponi jubebam, quo mitior fiebat accessio. Interne nil nisi elixir temperatum balsamicum dabam, inprimis quum à salinis detersivis majores semper præcordiorum anxietates oboriri viderem. Sed deficiente, ob nauseam ciborum, febrisque, quæ in continuam quasi concedebat, diuturnitatem, alimonia vires demum penitus exhaustæ & mors sequuta, ita quidem, ut bini penultimi paroxysmi, intenso ac diuturno horrore, rigore, anxietate, anhelosa spiratione, mentis emotione corporisque jactatione, per quatuor vel quinque horas, cum pulsu admodum contracto & debili, insisterent, succedente postea calore & pulsu in celeriorem mutato, ultimus autem eadem quidem impeteret vehementia, sed nullus plane sequeretur æstus, & æger in ipso rigore atque frigore interiret.

Epicrisis.

Quartana febris, *Hippocratis & Celsi* effato, per se quidem secura est, & neminem facile jugulat, immo, si rite decurrit, ad longævitatem ducit. Sed visceribus inflammatis, aut labe affectis, recte monente *Galeno in lib. III. epid.* enecat quam plurimos, sive ob aquam inter cutem, sive omnimodam cibi abstinentiam. In pessimis enim est plenaria ejusmodi ciborum aversatio, & ego quidem putrescens tum quoddam viscus esse observavi. Dumque nihil alimenti assumitur, corpori viribusque subtrahitur pabulum, ut illud emacietur & hæ elanguescant penitus. Tanto magis id accidit senibus & febre jam diu attritis. Dein senibus longæ ejusmodi febres, ex animi affectu ortæ, admodum sunt infestæ, & licet vires primum non adeo languidæ, cautissime tamen tractandæ, quum commissos in diæta, aut medicatione, vel leves errores, decrepiti graviter, haud raro capite plane, luant. Qui vero intermittentibus decedunt, sub vehementia febrilium spasmorum, qui fluida ad caput & interna vitalia organa urgent, ibique succos penitus consistere faciunt, pereunt; id quod non modo in quartanis, sed & quotidianis, si continuæ factæ, animadvertitur.

OBSERVATIO IX.

Quartana simplex primum,

Juvenis, literarum perquam sub vita sedentaria studiosus, Septembri mense, aëre pluvioso vesper-

Quartana duplex, demum simplex cum tumore pedum, curata.

vespertino, iter suscipiebat, in diversorio bene prandebat, vinumque austerum, non adeo bonæ notæ largiter bibebat. Vesperi domum rediens, paroxysmo afficiebatur febrili, cum artuum languore, qui quarto die gravior & cum majori præcordiorum anxietate redibat. Sumebat hinc ex consilio medici pulverem digestivum salinum, & in paroxysmo, temperantem nitrosum. Alvo inde sexies sine torminibus soluta, febris defervescebat & levior reddebatur. Quum vero quinto post die, vesperi tempestate frigido humida medicum relaturus successum ipse adiret, domum reversus, ex improviso novum febrilem experiebatur insultum, priori longe acerbiorem. Redibat idem postero die, tertius erat vacuus, quartus paroxysmum primo, quintus secundo respondentem, inferebat, ut sic quartana esset duplex. Alvus præterea erat stricta, ventriculus cardialgia premebatur, pedes tumebant ad genua usque totiusque corporis & faciei aspectus erat turgidus. Exhibebatur ipsi liquor salinus, alcalinus, nitrosus, in paroxysmo & extra eum & die intercalari pilulæ balsamicæ. Quibus alvus bis soluta & in simplicem rursus mutata febris. Insistebatur iisdem eadem ratione remediis, & subsequebatur copiosus alvi fluxus, cum exquisitis circa umbilicum torminibus, & tam acria noctu æque ac interdiu secedebant, ut anus fere eroderetur. Durabat hæc diarrhœa per aliquot dies, febrisque mitiorem insultum faciebat, sed tumor pedum cum gravitate & languore lumborum increscebant potius. Post usum mixturæ ex tinctura antimonii tartarisata, essentia chacarillæ & spiritu cornu cervi succinato, adhuc quidem febris mitescebat, sed languor corporis, cum inappetentia, lurido aspectu & pedum tumore, metum incutiebant haud levem. Datum igitur extra paroxysmum electuarium ex rob sambuci & juniperi, cortice chinæ & cascarillæ, extracto centaurii minoris, cerussa antimonii, sale cardui benedicti, cum spiritu salis ammoniaci, quo æger illico sensit virium incrementum, stomachus melius appetiit, obtusus & gravativus artuum dolor discessit, febris, post unum adhuc mitissimum paroxysmum, penitus cessavit, tumor quoque pedum sensim subsedit & elapso à primo insultu mense, integra reddita fuit sanitas. Ad quam conservandam, præter exquisitam vitæ ac diætæ rationem, pilularum balsamicarum & elixirii stomachici usus commendatus, & sex jam elapsis septimanis, nihil plane visum est incommodi.

Epicrisis.

Plura ex hac observatione in usum decerpenda. Elucescunt inde procatarcticæ causæ, quibus conspirantibus, intermittens febris excludi possit, aëris nempe conditio, sub qua tertianæ & quartanæ jam erant frequentes, imbecillis ex studiorum intemperantia & vita sedentaria ventriculus, perspiratio ab aëre vespertino, frigido humido intercepta & stomachus cibi ac potus minus salubris copia refertus. Alvo dein, & naturæ, & medicamentorum ope, soluta, paroxysmus fractus, concessione autem in auram vespertinam frigido-humidam rediit mox, eo quod recrementa halituosa ac sulphureæ indolis, per poros elabi solita, retroacta & ad primas vias ceu imbecilles partes delata, febrilem rursus constituerunt fomitem. Quod autem simplex quartana in duplicem concessit, id mea quidem sententia, factum à nimis copiosa sentina succorum vitiosorum, in ventriculo, propter ipsius imbecillitatem confluentium. A quibus tamen natura suo robore, arte adjuta, per crebriores sedes se exoneravit, junctis simul ventris torminibus. Porro notabile & hoc, quod succedente copioso alvi secessu, tumor tamen enatus fuerit, imo increverit, luculento indicio, copiosas affuisse cruditates: magnamque viscerum ac partium externarum atoniam. Hinc sumto electuario insigniter roborante, redditoque per illud ventriculo & primis viis robore, vires sensibiliter cum appetitu restitutæ, febris fugata, tumor successive subsedit, & sanitas perfecte revocata. Ut adeo pateat, tumorem pedum, sub ipsa febre oborientem, non sic esse pertimescendum, ac eum, qui post febrem, præsertim male curatam, succedit. Specificorum etiam antifebrilium & roborantium, quæ inter primas utique tenent chinæ & chacarillæ cortex, usum, felicius longe succedere, si corporis partes ipseque ventriculus atonia potius, quam strictura affectæ, & humorum potius copia, quam virulentæ indolis exiguæ molis materia, in vitio est.

Observatio X.

Auctoris methodus curandi quartanam.

Plures hactenus speciales, de felici, æque ac infelici quartanæ curatione, enarravi practicos casus. Jam non abs re erit, brevibus adjicere, qua ego in sananda hac febre ut plurimum usus sim methodo. Nimirum primum fuit, ut ad contemperandos acidos salsos, & liquandos viscidos succos, nec non obstructiones reseranadas, ter vacuo die, & una vel altera ante paroxysmum hora, cum haustu cerevisiæ tenuis, præberem cochlear liquoris salini, ex sale tartari, ammoniaco, nitro, tartaro vitriolato, sive arcano duplicato & cortice chacarillæ singulorum uncia semis, soluta in libris duabus aquæ cardui benedicti, sive chamomillæ vulgaris, adjecta demum drachma dimidia extracti croci. Superato tertio paroxysmo, elixirio usus sum antifebrili, ex radice pimpinellæ albæ, contrayervæ, vincetoxici, ligno colubrino, cortice chaccarillæ ana uncia semis, extracto cardui benedicti, scordii, salis tartari ana drachmis duabus, extractis cum spiritus theriacalis & liquoris anodyni mineralis ana uncia, spiritus vini tartarisati octo, aquæ florum sambuci quatuor unciis; dando illud post paroxysmum ter quotidie, ad quinquaginta, vel sexaginta guttas, cum potu calido, ad sudorem placide eliciendum: discessit hinc sæpe febris. Quando vero perstitit, infusum laxans superius descriptum, diebus intercalaribus mane exhibui, & vesperi modo dictum liquorem salinum. Post aliquot autem dies electuarium febrem fugans, ex rob sambuci, juniperi ana uncia, corticis chinæ, chaccarillæ ana uncia semis, extracti centaurii minoris, salis ammoniaci, antimonii diaphoretici ana drachma, julepi rosarum uncia una cum dimidia, exhibui tempore à paroxysmo vacuo, bihorio quovis, magnitudine nucis moschatæ. Si etiam interea alvus officii oblita, clystere domestico eam ducere jussi, vel elixirium, ex massæ pilularum balsamicarum uncia semis, soluta in unciis quatuor aquæ fumariæ, cum uncia olei tartari per deliquium, ad centum guttas porrexi. Discussa sic febre, ad recidivam declinandam, octiduo semel deglutitæ pilulæ balsamicæ, vel à robustioribus efficaciores, ex gummi ammoniaci, extracti hellebori nigri, croci, mercurii dulcis, cinnabaris ana drachma, trochiscorum alhandal drachma dimidia, triginta granorum pon-

pondere sumtæ. Usurpatum præterea quotidie elixir stomachale & injunctum exactum in vita victuque moderamen: quibus nunquam fere febris rediit; si vero forsan id factum, vecte opus fuit. Ideoque aggressus eam sum emetico, ex radice hypecacuanhæ, vio lolo cyprio & croco, ac subjungendo statim electuarii usum, penitus expugnavi. Qua etiam ratione, me multoties quartanam epidemicam & ex ingluvie ortam, in plebeiis potissimum, prima in herba jugulasse, testor.

Epicrisis.

Methodo hac frequenous summo cum fructu quidem usus sum, nihilo minus illud adjiciendum in gratiam eorum, qui praxin cum judicio & sufficiente ratione exercere nituntur, putavi, ut non talem methodum in ullo morbo universalem medendi dari autument, quæ perpetua sit, & in omnibus casibus & circumstantiis promiscue applicari possit. Illud enim satis serio inculcare soleo meis auditoribus, nec remedia adversus morbum, certæ semper efficaciæ, nec unam eandemque medendi dari methodum, sed individualem & specialissimam, ex sollicita historiæ morbi & maxime corporis ægrotantis & morbificæ causæ exploratione, prævia sufficienti meditatione & deliberatione, inveniendam esse, quæ in eo consistit, ut non modo remedia, quibus utendum sit, cognoscantur, sed & quo ordine, qua dosi, quo tempore, & quamdiu cum iis continuandum, exquisita ratione & experientia, qua optime vires & remediorum virtutes perspiciendæ & addiscendæ, judicetur. Memorabilis præter allatos casus, exstat *Tom. II. Consult. medic. Sect. IV. Observatione CLXXX.*

CAPUT III.

De Febre Quotidiana.

THESES PATHOLOGICÆ.

§. I.

Quotidiana quæ dicatur. ET quartana, & tertiana, ex intermittenobus tarior est quotidiana, quæ scilicet singulis diebus accedit & solvitur, subsequente postea aliquot horarum intermissione.

§. II.

Legitima typus & historia. Accessio hujus febris primo mane, hora circiter quarta, aut quinta, evenit cum frigore & horrore, sine rigore tamen. Sub hoc cardialgica præsto est nausea & ventris inflatio, in nonnullis capitis dolor, in aliis animi defectio, in plurimis vomitus, vel alvi secessus, vel etiam utrumque. Excipit postea calor magis lentus, quam mordax, cum sio minus intensa. Pulsus, inordinatus antea & debilis, increbescit, non adeo durus tamen est, sed mollior: neque urina flammea, sed potius cruda ex citrino turbida; multis etiam insuperabilis fere in somnum proclivitas. Paucus demum prodit sudor: & elapsis decem, vel ultra horis, discedit paroxysmus, corpus hebes & grave relinquens, stata postero die hora reversurus.

§. III.

Quandoque notha & vaga. Sic quidem incedit & decurrit febris exquisita quotidiana intermittens. Quæ vero typum hunc non servat, sed vel meridie, vel circa vesperam, vel etiam vago invadit tempore, notha appellatur, erratica, aut anomala.

§. IV.

Epidemica. Irregularis hæc quotidiana, haud raro observatur epidemica: tum nempe, quando irregularis ac inordinata diuturna temporum anni fuit constitutio. Ego quidem, post continuum intensum æstate anni MDCCXXVII. & XXVIII. calorem, obortas vidi, pro diversa corporum constitutione, tam diarrhœas & dysenterias, quam varii generis intermittentes febres, & inter has potissimum quotidianas.

§. V.

Differt à quotidiana continua. Intermittens autem est, de qua agimus quotidiana, ideoque non permutanda cum quotidiana continua. Quæ quidem pariter prima luce cum frigore accedit, sed calor & languor, cum pulsu celeri ac debili, inappetentia & interdum colliquativus sudor, per totum reliquum tempus durant. Et si longior, ut plurimum funesta, ægris, fractis penitus viribus, sub ipso frigore pereuntibus.

§. VI.

A catarrhali benigna & maligna. Neque etiam confundenda cum catarrhali. Hæc quippe benigna, vesperi cum leniori refrigeratione accedit, mane defervescit & catarrhosis defluxionibus lacis est conspicua. Et maligna ex repentina insigni virium prostratione, & agrypnia facile innotescit, neque penitus intermittit, sed tantum remittit.

§. VII.

Tertiana duplici. Differt quoque ab aliis intermittentibus. Quando enim ex tertiana simplici fit duplex, singulis etiam diebus impetit paroxysmus, sed insultus tempora alternaóm sibi respondent; aliæ sunt causæ, alia medicaóo.

§. VIII.

Quartana triplici. Si ex quartana insultus quotidianus, triplex dicitur quartana & paroxysmus non quotidie eadem hora venit, sed quarto quovis die, quoad accessionis terminum, conspirat; diversa etiam, ob diversas causas, ineunda medendi ratio.

§. IX.

Et lenta. A lenta demum febre distinguitur, quod illa post pastum & circa noctem sine horrore obrepat, cum calore in volis manuum plantisque pedum, noctu etiam magis affligat sudore stipata, mane vero tepescat, nec tamen penitus intermittat.

§. X.

Ejus causa. Jam sicuti omnis febris proxime nervosi generis est affectio; ita formalem pariter quotidianæ rationem spastica nervosarum partium & systematis vasorum agitatione absolvi, indubium plane. Hic autem præternaturalis febrilis motus, per materiam, à naturali & blanda humorum vitalium indole plane alienam, ad sanguinem delatam, nec tamen cum ipso miscibilem, inducitur.

§. XI.

Ex vitio viscerum. Nimirum primæ sic dictæ viæ, ventriculus, duodenum & pocor jejuni valvulosi portio, sunt illud latibulum, in quo vitiosa materia fermenti instar hospitatur. Inde per vasa lactea ad sanguinem & succos transmittitur, & cum his ad sentientes internas partes delata, easdem exagitat & ad extraordinarium motum stimulat. Et certe in quotidiana etiam febre, primam maxime regionem, varii generis vitiosorum, corruptorum, viscidorum, acido-biliosorum succorum saburra, scatere, plura sunt quæ uberius evincunt. Etenim junguntur ipsi ordinario fere ructus, nausea,

nausea, cum conatu vomendi, inappetentia, cardialgica inflatio, præcordiorum angustia & pectoris oppressio, interdum tensivus, pungitivus ac morsicans dolor, ad dorsum excurrens. Fœdus dein ut plurimum & ingratus sapor in ore percipitur, quandoque amaricans, aliquando subdulcis nauseosus, non nunquam nidorosus plane. Ipsa demum febris naturæ beneficio per crebriores dejectiones alvi sponte haud raro solvitur, in artificiosa autem medicatione, per superius & inferius os evacuantia, cum stomachicis, utramque faciunt paginam.

§. XII.

Sedes in primis viis. Quia tamen longior ut plurimum hæc est febris & ad plures sæpe menses trahitur, justa utique suspicio est, labem in imi ventris penetralibus subesse firmius radicatam. Organa quippe secretoria, glandulæ & glandulosæ intestinorum tunicæ, remissa nimis sunt atque laxata, ideoque loco subtilis lymphatici salivalis succi, copiosum impurum & serosum plorant. Reliqua quoque sanguinis depurationi dicata viscera, hepar, lien & pancreas, ob dejectum robur & languidiorem per ipsa sanguinis progressum, succum lymphaticum & biliosum minus purum in digestionis officinam mittunt. Hinc alimentorum solutio & chyli elaboratio turbatur, multæque serosæ & corruptæ cruditates prima in regione & gignuntur, & cumulantur, quæ ipsa mora deterioris indolis factæ, & ad sanguinem delatæ, febrilem, uti diximus faciunt motum.

§. XIII.

Cur quotidianus insultus. Quod autem crebrius, quam in aliis intermittentibus, febris insultus in quotidiana impetat, ob eminentiorem primarum viarum imbecillitatem fieri arbitror. Hæc enim quam maxime cruditatum proventui favet, & facit, ut prompte eædem istuc confluant, cito ibi colligantur, breviori etiam tempore sanguinis massam subeant & ad nervosas spinalis medullæ membranas deferantur.

§. XIV.

Causæ antecedentes & subjecta. Hinc igitur porro est, quod omnia quæ viscerum flacciditati inducendæ & crudorum ac impurorum succorum proventui favent, ad hanc febrem sternant viam. Insidiatur potissimum hominibus segnioribus, otiosis, inordinata & cruda diæta utentibus, crapulæ ex cerevisia, nec non mœrori ac curis nimium indulgentibus, item qui debilem ob prægressos morbos, vel sanguinem effusum, nacti sunt ventriculum. Frequentius etiam infestat hyberno, autumnali nubilo cœlo, senes magis & pueros, fœminas plus quam viros, pituitosos, phlegmaticos & sanguineos, præ biliosis & melancholicis. Ex aliis quoque intermittentibus promta ipsius genesis: tum scilicet, quando æger incongrua vorat, vel crebrius animo movetur, quando purgantibus & emeticis validioribus stomachi robur atteritur, anodyna, calida & spirituosa usurpantur, aut pensi habita primarum viarum repurgatione, adstringentia & specifica præpostere adhibentur.

§. XV.

Exquisita longa, vaga non. Ceterum quotidiana exquisita, ex viscerum atonia oriunda, longius ut plurimum trahitur, multumque negotii medico facessit. Quæ vero vaga, populares habet circuitus & succorum tantum vitio debetur, facilius sanationem recipit.

§. XVI.

Continua propinqua magis anceps. Minus dein periculosa est, quæ plenariam paroxysmi habet intermissionem. Sed quæ ad continuæ indolem inclinat, & ubi soluta febre, languor tamen virium, cum pulsuum debilitate & frequentia persistit, corpusque sudore diffluit, ita, si ad aliquot menses producitur, vires enervat, ut æger haud raro succumbat.

§. XVII.

Ex intermittentibus periculosa. Quæ etiam ex intermittentibus, præsertim quartana, succrescit, rebellis & periculi plena est, prisco jam *Celsi lib. III. c. XV.* testimonio: *quartana*, inquientis, *neminem jugulat, sed si ex ea facta quotidiana, in malis æger est.* Magnum enim viscerum vitium subesse indicat & continuæ plerumque est propinqua.

§. XVIII.

Si excretiones adsunt, bonum. Quando incipiente accessione biliosi & pituitosi vomitus, vel secessus, eveniunt, bonum, nisi forsan ex febris diuturnitate vires jam nimium fuerint exhaustæ. Sudor quoque declinante paroxysmo placide erumpens, & urina post febrem copiosior cum sedimento secedens, vehementiam insultus minuunt, febrisque felicem solutionem nunciant.

§. XIX.

Si nulla; malum. Contra ea, ubi excretio nulla, febris etiam per longum nimis tempus detinet, viscera demum labem contrahunt & cachexiæ, febres lentæ & hecticæ, tabes, in dispositis etiam phthises, succedunt.

§. XX.

Ex perversa medicatione alii morbi. Idem perquam facile evenit, quando adstringentia & specifica febrifuga præpostere adhibentur. Et si calidioribus sudoriferis & essentiis alexipharmacis spirituosis acria ex prima regione recrementa in sanguinem aguntur, expeditus in continuam, cum sudore perpetuo & virium jactura, est transitus.

§. XXI.

Mortis signa. Qui autem hac febre demum decedunt, in his frigus longe est intensius ac magis diuturnum, cum rigore, virium prostratione & mentisque turbatione. Hoc plerumque bis adhuc excipit calor, sub tertio autem insultu, pulsuum ictus debiles manent & inæquales, ipsumque frigus in rigorem transit emortualem.

INDICATIONES CURATORIÆ

cum

METHODO MEDENDI GENERALI.

§. I.

Indicationes curatoriæ tres. Quum itaque causæ quotidianæ intermittentis, cruditatum seroso viscidarum prima in regione saburra, viscerum & glandularum flacciditate & impedito sanguinis per imum ventrem progressu contineantur; omnis omnino medicatio merito eo dirigenda: ut I. impuri illi & pravi succi è primis viis, præparati prius, per congrua emunctoria proscribantur; II. viscera à tono dejecta roborentur & sic cruditatum ulterior proventus arceatur; & III. liber sanguinis per viscera abdominis & intestinorum canalem, tanquam digestionis & chyli elaborationis officinam, circulatio restituatur.

§. II.

Prosunt salina neutra. Primum ut ex voto perficiatur, laudata est virtus incidentium & abstergentium, & quidem salium neutrius generis, inter quæ primas tenent sal ammoniacum depuratum, digestivum *Sylvii*, ex capite mortuo spiritus salis ammoniaci urinosi, tartarus vitriolatus, arcanum duplicatum, sal Ebshamense, Sedlicense, nitrum antimonia-

tum.

Et arria aromatica. tum. Dein commendanda etiam, quæ sale acri aromatico pollent, uti radix ari, calami aromatici, pimpinellæ albæ, costi veri, zedoariæ, canella alba, zingiber, piper album. Quæ in pulverem redacta, salibus dictis mixta, & adjecta una vel altera guttula olei carminativi, egregiam suggerunt medicinam antifebrilem.

§. III.

Pilulæ balsamicæ cum salibus. Ad primæ æque ac secundæ indicationis scopum obtinendum, exturbandas nempe lenitet per alvum sordes, roborandum simul tonum ventriculi & intestinorum, eorumque turbatum motum restituendum, salubritatis laudem merito ferunt, pilulæ balsamicæ Beccherianæ, Stahlianæ & nostræ, massa etiam pilularum aloephanginarum, de succino *Cratonis*, item *Solenandri*, præsertim si una cum ipsis salibus offerantur.

§. IV.

Amara & roborantia. Potissimum vero ad reddendum visceribus abdominis robur ac impediendum impurorum succorum in digestionis officinam affluxum, ex usu sunt elixiria amara cum martialibus mixta, uti quidem est meum temperatum balsamicum, sine spiritu vini paratum, cum liquore alkalino. Vel essentia chaccarillæ cum essentia gentianæ mixta. Vel etiam elixiria stomachica, uti nostrum, vel *Michaëlis*, additis aliquot guttis tincturæ martialis, ex floribus salis ammoniaci martialibus, cum spiritu corticum aurantiorum rectificato factæ.

§. V.

Thermæ inprimis & acidulæ. Et his quidem etiam promovetur egregie sanguinis per abdominis vasa ipsamque digestionis officinam progressus. Interim si refractaria admodum febris repetit, & ab inordinata diæta sustentatur, omnia salubritate antecellunt medicatæ aquæ, thermæ potissimum atque acidulæ, uti Carolinæ & Egranæ tepefactæ, quæ debito cum regimine, intermixtis amaris, balsamicis & anticachecticis, usurpatæ, viscidas sordes diluunt, per alvum & urinam cum serosis evehunt, infarctus expediunt, liberumque sanguini reddunt commeatum.

§. VI.

Methodus medendi. Specialis autem medendi cum hisce præsidiis methodus, pro temperamentorum, ætatum, anni temporum ratione, corporum constitutione, dispositione primarum viarum, sexu, morbique causa instituenda, & singulis his, tam dosis remediorum, quam sumendi ratio accommodanda. In genere tamen tenendum: horis à paroxysmo vacuis pulveres salinos cum incidentibus esse exhibendos, tertio vel quarto die ventrem solvendum pilulis, ita tamen, ut operatio earum accedente paroxysmo, jam sit absoluta, declinante paroxysmo erupturum sudorem quiete & calido potu esse promovendum, ac demum subjungenda roborantia, amara, martialia & antifebrilia. De quo tamen plura in cautelis & morborum enarrationibus.

OBSERVATIONES ET CAUTELÆ CLINICÆ.

§. I.

Medicatio cauta instituenda. Quotidianæ intermittentes circumspecte sunt tractandæ, ne in alios longos & ancipites morbos transeant. Inprimis aspernantur adstringentia & sopientia, præcipitantia terrea larga, item omnia purgantia drastica & sudorifera, nec non validiora emetica

§. II.

Victus & vitæ ratio habenda. Multum tam ad quotidianæ curationem, quam recursum ipsius arcendum facit, vitare animi commotiones, mœrorem inprimis ac diuturnam sollicitudinem, cum insalubri cibo, ac vini potu, nec non refrigerationem, præsertim abdominis.

§. III.

Alvinæ excretio promovenda. Quum natura ipsa hanc febrem critico alvi fluxu sæpe solvere soleat; ipsius ductui insistendum, ipsaque juvanda ab artifice. Unde ægri non ad regimen sudoriferum, aut pharmacis ad sudorem cogendi, sed potius eo annitendum, ut materia vitiosa ipsæque primæ viæ ad alvi fluxum salutarem præparentur ac disponantur. Quod quidem egregie perficitur, quando aliquot ante paroxysmum horis, lene laxans, pulvis cornachinus, vel pilulæ balsamicæ, cum sale præbentur.

§. IV.

Vomitus juvandus. Quia porro vomitus huic morbo jungitur, cum bonis ægrorum rebus succedens; è re est, ut idem debito tempore & convenienti medicina secundetur. Hinc expedit interdum omnino stomachi subversionem per emetica ante paroxysmum data provocare. Ego quidem memini, me aliquoties in febre exquisite quotidiana, quæ hora quinta matutina invadere solebat, porrexisse circa noctis tempus, prius quam cruditates ex digestionis officina ad sanguinem delatæ, lene vomitorium, ex radicis pecacuanhæ granis XV. cum dimidia parte pulveris cornachini. Proritatus inde felici cum successu fuit vomitus, nonunquam alvi fluxus, & febris minimum mitior facta, aliis postea facile expugnanda.

§. V.

Etiam in diuturna. Si etiam quotidiana febris, diu perstitit per mensem, vel longius, ac in lentam ferme degenerare videtur, commode offerri potest granum unum tartari emetici soluti. Quo biliosum stagnantem succum, cum levamine, incredibili fere copia, fuisse exturbatum, novi.

§. VI.

Externa ventriculo. Quando dolor ventriculi pressorius, vel inflatio & ciborum fastidium jungitur, regioni epigastricæ sacculi ex herba menthæ, absynthii, rorismarini, floribus spicæ, chamomillæ Romanæ, caryophyllis & nuce moschata, vel sicci, vel ex vino cocti, applicandi. Qui, ubi finita etiam febre imponuntur, perspirationem & sudorem efficaciter eliciendo, egregie prosunt.

§. VII.

Et epigastrio imponenda. Frigus, quum nimis acre partes externas exagitat, tum sacculi modo dicti, tum etiam spiritus vini purus, cum oleo menthæ in duplicato linteo stomachali regioni cum fructu apponuntur.

§. VIII.

Febrifuga cum distinctione usurpanda. Cum febrifugis caute in hac febre mercandum. In quotidiana tamen epidemica & erratica, præter superius dicta, specifica etiam antifebrilia, ipsum quoque electuarium, cujus basis chinæ & chaccarillæ cortex, tuto adhibentur. Provocata inde, observatorum etiam fide, alvi sæpe laxitas & copiosæ summa cum euphoria sedes. Chaccarillæ autem cortex in hac febre merito præferendus chinchinæ, quia magis roborans & adstringens est.

§. IX.

Nec non venæsectio. Sanguinis missionem raro admittit quotidiana; jam enim præsto est inprimis ventriculi imbecillitas & plerumque cachectici quippiam complicatur. Quod si autem eminens plethora, præsertim à mensium, vel hæmorrhoidum suppressione,

sione, urina præterea tincta & æger vini potui assuetus; in principio statim vena secanda, ne febris inde ingravescat, ac uti observata medicorum testantur, lentæ, hecticæ, apostematicæ febres, subsequantur.

ENARRATIONES MORBORUM.

OBSERVATIO I.

Quotidiana rebellis Carolinis expugnata.

Illustrissima persona, triginta annorum, inordinatum diu sectata fuerat vitæ genus, multa incongrua edulia ingesserat, fructus horæos, lacticinia, acetaria, variaque conchyliorum genera, vina etiam potentia & aquas sic dictas vitæ liberaliter potarat, prandium ad vesperam, & cœnam ad mediam usque noctem produxerat & præterea corpus frigido aëri autumno crebrius exposuerat. Incidebat hinc, prægresso frigore, in febrem, quæ mane quotidie accedebat, cum præcordiorum anxietate, cardialgia, capitis dolore, artuum lassitudine & vomitu pituitoso affligebat, ad tertiam vel quartam pomeridianam durabat, somnum turbabat, & post aliquot insultus, largo stipabatur sudore. Appetitus tamen non adeo erat dejectus, sed æger in cœna subinde cibos sumebat, inprimis intrita cum vino. Insistebat hæc febris per quatuor & quod excedit hebdomades, corpusque admodum hebes & languidum reddebat, licet interim variis remediis, purgantibus cum emeticis, salinis pulveribus, etiam cum floribus salis ammoniaci martialibus oppugnaretur, donec infuso corticis chinæ cum comis absynthii, ex vino, abigeretur. Sed quum appetitui redeunti indulgeret æger multaque minus salubria assumeret, elapsa vix hebdomade, febris, majori cum symptomatum vehementia rediit. Opponebantur eadem & evacuantia, & antifebrilia, febrisque discedebat, brevi autem post eandem ob causam repetebat, idque minimum sexies factum, ut semestre interea effluxeret spatium, quo corpus ob nocturnos sudores torpidum factum ac vires mirum exhaustæ. Alii igitur accersiti medici, qui de thermis Carolinis, sub exactiori diæta & regimine usurpandis, consilium dederunt. Allata etiam in lagenis vitreis magnis impensis thermalis aqua, & tepefacta ante paroxysmum, mane æque ac vesperi, pota. Sed quum intermedium tempus brevius esset, quam ut aqua ante accessionem corpore posset evehi, gravior primum inde fiebat paroxysmus. Ideo febriles motus specificis prius compositi fuerunt & postea per binos menses Carolinæ singulis diebus matutino tempore usurpatæ, interpositis simul medicamentis amaris stomachicis & pilulis balsamicis. Quibus demum effectum, ut febris contumax expugnaretur, nec unquam rediret.

Epicrisis.

Voracitas & inordinata diæta rebellem facit intermittentem omnem, tanto magis quotidianam, quæ, ex imbecillitate stomachi & cruditatum copia oriunda, novum inde semper nanciscitur fomitem. Dein quum longa febris sedem potissimum habeat in visceribus imi ventris, à crasso sanguine fartis, quæ tracta diutius febre, magis magisque robore exuuntur, in illustrissimo etiam hoc ægro viscera debilia fuisse atque oppleta, certum, unde crebriorum recidivarum origo. Nihil igitur salubrius fuit, decenti thermarum usu, quæ partim salino aperitivo, partim ferreo martiali principio roborante instructæ, crudos succos efficaciter evehunt, infarctus expediunt & sic lentam febrem, nec non cachexiam, quam optime præscindunt. Sunt tamen thermæ æque ac acidulæ cum cautione in intermittentibus in usum vocandæ, & providendum, ne paroxysmus in earum operationem incidat, emunctoria claudat, & aquis retentis, anxietates cum gravibus symptomatibus inferat. Hinc tutius, iisdem, composita febre, ad recidivam arcendam uti possumus, & tum, adjunctis medicamentis stomachicis & balsamicis, opem ferunt certe laudatissimam.

OBSERVATIO II.

Quotidiana recidivans emeticis curata.

Generosa erat fœmina, triginta circiter annorum, sanguinea, vegeta & tenera, quæ quarto mense gravida abortum cum enormi hæmorrhagia & post hunc mensium suppressionem experta, pallida hinc facta fuerat atque cachectica, cum alvo adstricta & appetitu dejecto. Hæc postquam ostreas in cœna comedisset & vesperi sole occiduo in horto deambulasset, nocte insequente febre corripiebatur, cum anxietate, nausea & ingente artuum languore. Remittente febre dabatur ipsi quidem elixirium stomachale, sed noctu eodem tempore iterum redibat febris paullo gravior. Porrigebatur ob suspicionem cruditatum vomitorium, ex tartari vitriolati granis XII. & radicis hypecacuanhæ granis XXV. quo crassam viridis coloris pituitam evomebat. Nihilo minus stato repetebat tempore febris, majori adhuc compressorio in epigastrio sensu vomendique conatu, quæ silente etiam febre persistebant. Aperiebatur quidem vesperi alvus stricta clystere emolliente; febris tamen & ventriculi spasmus per aliquot dies insistebant & facies icterica plane comparebat. Exhibebatur ipsi mixtura ex aquæ cardui benedicti unciis tribus, theriacalis, cinnamomi ana uncia semis, salis cardui benedicti, antimonii diaphoretici ana scrupulis duobus, spiritus vitrioli guttis XX. syrupi papaveris rhœados drachmis duabus, cujus dimidiam partem vesperi sex ante paroxysmum horis, sumsit, imposito simul ventriculo sacculo, ex speciebus stomachicis & carminativis in vino coctis, quo sudor ante invasionem largus & febris mitior. Instante sequenti paroxysmo, alteram reliquam mixturæ sumsit partem, qui emansit prorsus & spasmus quoque cardialgicus laxatus. Quum vero ægra convalescens appetitui indulgeret, fructibusque horæis ac marinis piscibus vesceretur, quinto post die iterum in febrem incidit, majori fere anxietate, vomendi conatu animique quadam defectione stipatam & vesperi accedentem. Solvebatur hinc alvus, mixtura & externa adhibebantur, sed incassum fere. Persistebat enim potius fervor & languor cum magna debilitate, etiam superato paroxysmo, ut metus esset continuæ. Injiciebatur rursus clyster & vomitorium supra dictum porrigebatur, sequente & vomitu, & alvi secessu. Mitescebant inde symptomata cum febre, & pulvere ex corticis chaccarillæ, tartari vitriolati & salis ammoniaci anatica portione confecto & per septem dies, quatuor quibusvis horis, ad drachmam dimidiam usurpato, discussa demum omnia, ventriculo & corpori robur redditum, mensium quoque fluxus in ordinem redactus.

Epicrisis.

Caveant sibi omnes, qui ex sanguinis immodica profusione languent, à prava diæta & corporis

poris refrigeratione. Tum enim, ob imminutum corporis ipsiusque ventriculi robur, perspirationem quoque imminutam, prompta febrium gesis. Deinceps in quotidiana, cujus causa ingens cruditatum in stomacho & primis viis saburra, magis quam ulla alia intermittente, conducibile est, ventriculum, præmisso blando enemate, leni emetico deplere. Tum spasticas ventriculi stricturas nihil promtius laxat, quam placidum elicere sudorem, quam in rem spirituosa regioni epigastricæ calide applicata egregie conferunt. Tandem expurgata prima regione, chaccarillæ cortex cum salibus, non modo ad febrem fugandam, sed & digestionis successum fulciendum, utiliter adhibetur.

Observatio III.

Quotidiana ex terriana electuario sanata.

Senex, sexagenario major, macilentus, sanguineo-melancholicus, continuis laboribus per multos annos sub vita sedentaria distentus, superiori anno, quo solennes erant intermittentes, corripiebatur tertiana, postea quam peregre profectus, liberali convivio exceptus & noctu sub cœlo valde humido & pluvioso frigido redux factus erat. Placide hæc admodum decurrebat, & adhibitis prius pulveribus salino-digestivis, post quintum paroxysmum electuario expedite discutiebatur. Nolebat tamen pristinus vigor & appetitus redire, sed à sumto cibo pressorius semper in epigastrio urgebat dolor, nec somnus adeo erat quietus. Dabatur quidem, ad digestionem secundandam, quotidie bis, ad drachmam semis, pulvis ex radice ari, pimpinella alba, gentiana rubra, semine cymini & macis. Sed præter opinionem quotidiana post aliquot dies accedebat febris vesperi. Promtum statim habebat medicus electuarium ex rob juniperi, cortice chaccarillæ & syrupo acetositatis citri, idque omni bihorio deglutire jubebat. Sumto hoc, repetebat quidem paroxysmus, sed sub illo & post eum copiosæ prodibant dejectiones, vel decem numero, ut æger firmiter crederet, validum se accepisse purgans. Continuabatur igitur parciori dosi electuarii usus tam salubri effectu, ut febris discederet & æger penitus convaleret.

Epicrisis.

Enata procul dubio hæc ex tertiana quotidiana fuit, quod sub illa, prima non sufficienter expurgata regio. Unde reliquiæ materiæ febrilis, accepto per malam digestionem incremento, induxerunt quotidianam. Plane peculiaris etiam heic fuit corticis chaccarillæ effectus, canalem intestinorum efficaciter vacuans, febrisque fomitem simul & semel tollens. Is tamen non ubique perpetuus, sed peculiari primarum viarum dispositioni tribuendus. Alias inter omnes constat, corticem hunc potius ad compescendas nimias dejectiones valere. Ut adeo pateat: unum remedium, pro diversa naturæ & corporis habitudine, alium atque alium, & diversum, contrarium plane, exserere posse effectum.

Observatio IV.

Quotidiana anomala post hypercatharsin.

Nobilis quædam tenerior & sanguinei corporis fœmina quinquagenaria, regnante Sirio & instante mensium fluxu, gravi exagitata fuit ira, cum extremorum tremore. Porrexit medicus paullo post purgantes pilulas, quibus tanta hypercatharsis suscitata, ut intra XXIV. horas plusquam quinquagesies, & postero adhuc die, vigesies fere, dejiceret. Fractum inde mirifice corporis robur, artus languerunt, ingruit animi, præsertim erecto corpore, defectio, periit appetitus, somnus turbatus & pene omnis intercidit. Exactis inter hæc aliquot diebus, vesperi accessit anxietas summa, cum levi duntaxat horrore & frigore, inquietudo & syncoptica affectio, ut jam animam agere videretur. Subsequuti pulsus ictus celeres, æstus corporis, oris siccitas, & mador corporis per duodecim horas balans, symptomatum attulit levamen. Habuit postea tantisper melius: febrilis tamen commotio modo vesperi, modo noctu, jam gravior, jam levior, rediit quotidie, tussi sicca, & ante, & post illam affligente. Aegre tulit fere omnia stomachus, analeptica, salina, balsamicas pilulas, elixiria stomachica, alimenta ipsa, & quamvis suspensa manu data, sequuta anxietas, æstus, pressio, strictura & ardor ventriculi, nec non tormina ventris. Sic decubuit per mensem, ac interea nihil melius ferre potuit, quam emulsiones ex amygdalis dulcibus, semine papaveris albi, aqua florum acaciæ, liliorum convallium, tiliæ & cerasorum nigrorum, quibus tantillum pulveris bezoardici nitrosi subinde inditum. Potui datum præterea decoctum avenaceum, non nunquam in levem emulsionem cum amygdalis redactum, & ad alvum obstructam solvendam, enema leniens injectum. Elapso autem mense, quodammodo commodius excepit ventriculus medicamenta. Hinc sumsit quandoque decem tantum pilulas ex nostris, quibus alvus cum euphoria laxata. Exhibitum quoque elixirium nostrum balsamicum, parca pariter dosi. Remanserunt nihilo minus febriles commotiones, licet mitiores & sine angore. Ad has igitur componendas oblatus ter quotidie hic pulvis: recipe lapidum cancrorum, antimonii diaphoretici, arcani duplicati, corticis chaccarillæ, ana drachmam. M. F. Pulvis, dividatur in decem partes æquales. Et ad alvum subducendam usurpatum elixirium purgans, ex massa pilularum balsamicarum in tenui lixivio soluta. His demum intra quadraginta dies sensim febris sublata, vires cum appetitu & sanitate integra redierunt.

Epicrisis.

Perniciosum utique fuit molimen, post iram & ingruente mensium fluxu, purgans dare, quia tum jam in motu est natura, & spasticæ in nervosis partibus stricturæ adsunt. Neque dubium est, quin sub proritata inde vehementiori purgatione & affluxu succorum impurorum ab ambitu ad interiora, & erosio, & levis inflammatio intestinis fuerit inducta, quibus effectum, ut, nec medicamenta, nec alimenta, sine incommodo, anxietate & æstu suscipere potuerit. Febrilis etiam irregularis insultus, quotidie bis interdum accedens, cum tussi, suscitatus omnino fuit à levi intestinorum inflammatione, sub qua semper stimulus spasmodicus & vitiata occultatur digestio. Hæc igitur partium & morbi causæ dispositio, nec correctoriam, nec evacuantem, nec roborantem aliam admisit medicinam, quam lenientia & demulcentia. Febri autem, quotidianæ typum servanti, accommodatius fuit nihil, quam chaccarillæ cortex, eximie roborans, mixtus cum aperientibus salinis, absorbentibus leniterque diaphoreticis. Cujus generis pulveres in quotidiana febre, etiam lenta & quæ ex vitio primarum viarum maleque digestorum succorum colluvie oritur, virtutis sunt certe laudatissimæ.

Observatio V.

Quotidiana exquisita diuturna.

Quadragenaria circiter fœmina, sanguineo-cholericæ laxiorisque corporis constitutionis, quæ in iram prona, inordinata diæta cum fructibus horæis usa & infusum thée large nimis ingurgitans, stomachi sibi contraxerat languorem, paullo post mensium experiebatur suppressionem. Hos quum proprio artificio pellentibus urgeret, febrem incurrebat quotidianam, ordinariis symptomatibus comitatam, medici tamen ope, exactis tribus mensibus, ab eadem liberabatur. Non autem ita multo post, emanentibus semper mensibus & alvo stricta, in eundem recidit morbum, quem complures in auxilium vocati medici, nec pharmacis, nec aquis medicatis, Egranis æque ac Lauchstadiensibus, neque etiam lactis asinini usu, depellere potuerunt. Perstitit potius idem jam à triennio immedicabilis, & quotidie prima luce accedit febricula, quam comitatur sudor colliquativus pene, ad decimam usque antemeridianam manans, & pomeridie sequitur languor cum dolore lumborum. Præterea extra paroxysmum corpus totum tactu frigidum, vix vesperi ex cibis quicquam assumere valet, & tum etiam ad incongrua magis fertur appetitus. Pallida quoque facies totusque corporis habitus tumidus quasi & inflatus. Obambulat tamen & domestica obit negotia.

Judicium cum consilio.

Quotidianam veram exquisitam, non secus ac quartanam, ex longis esse morbis, & ad unum, immo plures annos, trahi non nunquam, hæc docet historia. Causa vero diuturnitatis inordinata omnino vivendi ratio ægræ, quæ animi affectibus indulget, palato accepta ingerit cuncta & extra paroxysmum in liberum qualemcunque regnantem aërem concedit. Neque enim omnis diuturna intermittens gravem in visceribus supponit labem: sed per ipsum febrilem motum nova semper gignitur vitiosa materia, quæ quando intermissionis tempore perspiratione non excluditur & insalubri victu augetur potius, novum semper induci paroxysmum non est mirum. Jam quidem morbus in habitum quasi transiisse videtur: vegeta tamen natura & corporis extra paroxysmum motus, in causa fuit, quod deteriores huc usque non sequuti morbi alii. Ego quidem, rebus sic comparatis, vix aliam medendi rationem esse, sentio, quam ut ægra curatius ex regularum diæteticarum præscripto vivat, parcius, & cibos nec graves, nec fermentescibiles, sed leves, facile solubiles edat. Perspirationis dein successum custodiat ac fecundet, nec obambulatione in aëre libero frigido interturbet. Tum ad contemperandos & liquandos pravos in prima regione succos, salino superius descripto liquore utatur. Blandis porro laxantibus intestinorum canalem expurget eumque in finem, bis octiduo, balsamicas nostras pilulas degluriat. Stomachi præterea languorem & digestionis vitium elixirio stomachali, crebrius inter cibos sumto, emendet. Ac demum, tam ad promovendam cuticularem excretionem, quam compescendam successive febrilem habitualem commotionem, pulvere ex antimonio diaphoretico, cornu cervi philosophice præparato, tartaro vitriolato & cortice chaccarillæ, bis quotidie ad drachmæ dimidium, per octo dies utatur. His nisi gravius quid interea acciderit, morbum rebellem, expugnari adhuc posse, speramus.

CAPUT IV.

De Febribus intermittentibus Epidemicis anomalis mali moris.

THESES PATHOLOGICÆ.

§. I.

Ex tempestatum constitutione insoliti varii morbi.

Superioribus annis MDCCXXVI. XXVII. & XXVIII. plane irregulares & insolitæ erant, temporum ac tempestatum constitutiones, ingentes potissimum siccitates & ardores, complures menses perseverantes. Variis hinc languoribus corpora humana affligebantur, diarrhœis, dysenteriis, intermittentibus febribus variis, simplicibus & duplicibus, quæ nulli temperamento, sexui, aut ætati parcebant. Maxime omnium vero æstate & autumno regnabant febres, partim intermittentes plane, partim remittentes tantum, anomalæ & irregulares, vagum & incertum typum habentes, facile inter se mutabiles, ut plurimum insuetis & gravibus symptomatibus stipatæ, contagio infestæ, nonnullosque per multos menses detinentes, quosdam etiam plane è medio tollentes.

§. II.

Maxime intermittentes malignæ anomala.

Ambigunt quidem adhuc medici, nostri æque ac prisci ævi: an intermittentes dentur malignæ febres? Re tamen paullo accuratius considerata, non dubitamus affirmare: intermittentes alio tempore esse benigniores, alio utique maligniores, non secus ac alii morbi ac febres epidemice grassantes. Nam prout variæ temporum & tempestatum sunt constitutiones, magis vel minus regulares, boni & mali moris progigni & grassari morbos, jam olim noster prodidit *Hippocrates*. Experientia quoque stabilit atque confirmat, dari certis temporibus intermittentes, quæ indolem malignam, seu virulentam, referunt, cujus indicia & quasi characteres hi sunt: si insolitis symptomatibus stipatæ & maxime omnium virium junctam habent prostrationem eminentiorem, si epidemice grassantur & contagio etiam inficiunt disposita corpora, sique earum ferocia exanthematibus in summa cute erumpentibus, pustulis, ulcusculis in labiis, naribus, facie, purpura, vel maculis purpureis, vel etiam scabie mitescit. Hæc enim omnia exiguæ molis, sed valde vehementis & virulentæ indolis materiam tenuissimam, ventriculo & nervosis maxime partibus inimicam atque infestam, in qua potissimum veneni ratio & natura fundata est, subesse, & subitas sævas commotiones atque alterationes concitare, luculenter arguunt.

§. III.

Symptomata epidemicarum & historia.

Sic febres, quæ superioribus annis nostris locis, immo universæ fere Germaniæ, fuerunt infestæ, anomalæ valde exstiterunt. In quibusdam semel uno die, in aliis bis, accessio facta. In nonnullis primis diebus comparuerunt continuæ, & tertio vel quarto die in intermittentes concesserunt; in aliis vicissim primis temporibus intermissionem habuerunt, postea vero, pessimo omine, factæ sunt continuæ. Aliqui enormes experti sunt per superiora, vel inferiora pituitosas & biliosas dejectiones, quidam remittente, vel intermittente paroxysmo, continuo sudarunt, cum ingenti languore. Nonnulli etiam se ipsa in febre,

febre, & calere, & algere simul, conquesti sunt. Juniores in paroxysmo interdum valde delirarunt, & simul ac clauserunt oculos, insomniis agitati malæque cohærentia sunt loquuti. Senibus cum somnolentia accidit febris. Omnes vero de anxio & compressorio dolore circa ventriculi regionem, de dolore lumborum, pedum convulsivo, capitis etiam, sunt conquesti, & intermissionis tempore, de dolore ex nucha per totum spinæ tractum ad scapulas porrecto. Prodeuntibus demum in facie pustulis, aut in ambitu exanthematibus purpureis, symptomata complacabantur. Et si purpura jungebatur scorbutica, diutius durabat febris; si vero superveniebat alba, funestum erat ut plurimum.

§. IV.

Contagio infecerunt. Observatum fuit & id maxime Magdeburgi & in Ducatu Brunsvicensi, complures in una domo, non secus ac in variolis, vel morbillis fieri solet, successive eodem morbo fuisse affectos, & præsertim post sanguinis missionem, fortem purgationem, fœminas maxime instante menstruum fluxu, multi si animi affectu immoderato commoti fuerunt, timore potissimum & tristitia.

§. V.

Quomodo terminata. Licet vero, pro diversa natura ægrotantium, ratione ætatis, temperamenti, naturæ magis, vel minus robustæ, mitiora, vel sæviora fuerint symptomata, & non nulli intra quatuordecim dies, alii intra mensem demum convaluerunt, perpauci tamen mortui, nisi ingenti errore medici, aut ægrotantis admisso.

PRÆSERVATIO ET CURATIO.

§. I.

Quomodo arcenda hæ febres. Frequentes quam maxime fuerunt hæ malignitatis suspectæ febres in locis paludosis, humidis & aquarum stagnis irriguis; uti nostris in confiniis sunt pagi Ostrau & Dieskau. Frequentius etiam infestarunt eos, qui post ætatem intensius fervidam, improba victus ratione usi, vesperi, aut noctu, aere humido frigido, corpus refrigerarunt, & præterea imbecillioris fuerunt naturæ. Optimum hinc ad declinandum epidemicæ hujus febris incursum fuit consilium: vitare loca humilia, uda, multo minus in iis dormire, aëris injuriis sese non exponere, refrigerium omne, etiam per frigidum potum, fugere, ventriculum nec crudis, nec constipantibus cibis onerare, animum tranquillum servare, omniaque cum cura tenere, quæ acrimoniæ contemperandæ, sordibusque tam per poros, quam alvum leniter educendis, serviunt ac laudabiles succos ingenerant. Neque tamen forti utendum purgatione, quæ ab ambitu corporis succos trahendo, perspirationem minuit adeoque noxia est, tanto magis quando diarrhœa forsan & dysenteria jam circumeunt.

§. II.

Indicationes medendi tres. Quum vero harum febrium mali genii causa, partim in insigni dyscrasia & intemperie sanguinis & humorum, a naturali & blanda temperie deflectente, salino-sulphurea, partim etiam in humore virosæ & virulentæ activæ indolis, in prima regione potissimum hospitante, universum nervosarum & musculosarum partium systema commovente, consistat; eo utique prudenti consilio medicus curam dirigere debet, ut I. magis alterantibus & perversam sanguinis & humorum qualitatem emendantibus, quam fortioribus evacuantibus utatur; II. ut placide & blandis evacuantibus tam per cutem, quam alvum, præparatam materiam debito tempore excludat, ac III. ut congruis analepticis imbecillitati succurrat, atque demum symptomata mitiget.

§. III.

In principio itaque, antequam medicus dignoscere poterat genium morbi, pulveres diaphoretici, cum leviter nitrosis exhibiti fuerunt, in aquis diaphoreticis & analepticis hunc in modum: Recipe aquæ galegæ, cardui benedicti, acaciæ, cerasorum nigrorum ana uncias tres, cinnamomi f. v. unciam, spiritus nitri dulcis, vel liquoris anodyni mineralis guttas XX. syrupi acetositatis citri, vel papaveris rhœados q. s. Hæc tam intra, quam extra paroxysmum oblata, & potui datum decoctum avenaceum, cum succo & corticibus citri, vel etiam cum amygdalis in emulsionem redactum. *Profuerunt diaphoretica fixa & analeptica.*

§. IV.

Ad alvum solvendam profuerunt oppido clysteres tantum domestici, ex decocto avenaceo, nostris *Haber Grütze*, floribus chamomillæ vulgaris, oleo amygdalarum dulcium & sale communi parati. Interius vero ad laxandam alvum, potiones ex unciis duabus vel una mannæ, cum drachma una cremoris tartari, in aqua florum acaciæ solutis & additis duabus guttulis olei de cedro, perquam utiles fuerunt. Quibusdam etiam infusum rhabarbari cum passulis magis conducibile deprehensum. *Blanda laxantia.*

§. V.

Ubi natura torpida ad movendum insultu declinante sudorem, essentia scordii probe saturata, non tamen adeo spirituosa, cum ananica potione liquoris anodyni & aliquot guttis spiritus bezoardici Bussii data, injungendo simul, ut in moderato calore & lecto corpus servaretur. *Quandoque sudorem noventia.*

§. VI.

Quibus remediis successive fracta fuit vehementia febris, sive potius virulenta ejus causæ indoles. Hoc facto, si sine gravioribus symptomatibus intermiserat febris, ad eam fugandam, alia, quæ è re erant accommodata & appropriata, cum debito regimine & justa methodo, in usum vocata præsidia. *Fracta febre appropriata.*

§. VII.

Fuerunt tamen, ubi mox in principio consultus medicus, qui expurgato per lene vomitorium stomacho, & usurpato postea electuario ex cortice chinæ, cascarillæ, antimonio diaphoretico & nitro cum julepo rosarum & syrupo acetositatis citri, facili, & explicita curatione, evaserunt; subjunctis postea, quæ ad sanitatem firmandam videbantur necessaria. *Quandoque sistit in principio.*

CAUTELÆ ET OBSERVATIONES CLINICÆ.

§. I.

In omnibus epidemice grassantibus febribus, inprimis si insueta habeant symptomata, & metus cujusdam malignitatis sit, semper tutior medendi via, præsertim in principio, per bezoardica fixiora & analeptica temperata, abstinendo à sanguinis missione, emeticis, regimine etiam nimis calido, tam quoad lectum, quam quoad conclave, immo potum. *Bezoardica fixa an valide evacuantia profunt.*

§. II.

In omnibus ejusmodi morbis præstat abstinere à cibis & potum tenuissimum assumere v. g. decoctum ex radice scorzoneræ & cornu cervi usto paratum, adjecto syrupo acetositatis citri. *Cibus paucus, potus tenuis.*

§. III.

Vomitus & inquietudo quibus sedanda.

Si vomitus & inquietudines cum extremorum frigore urgent, consultius est eas blanda diaphoresi, quam adstringentibus sedare, & utique commodam hac in re præstat operam liquor noster anodynus mineralis, vel cum refracta dosi liquoris bezoardici *Bussi*, vel aliquot guttulis olei destillati macis veri, aut tantillo extracti croci nuptus. Tum etiam, ad spasmum stomachi potissimum laxandum, utile decoctum avenaceum, cum oleo amygdalarum dulcium & croco, liberaliter potare, vel emulsione, ex aquis antispasmodicis cum seminibus quatuor frigidis & papaveris albi, uti.

§. IV.

Diarrhœa qua postiat.

In principio si alvi fluxus sociatur, pulvis rhabarbari cum pulvere nitroso absorbente, vel etiam dosis pilularum balsamicarum, cum ejusmodi pulvere nitroso absorbente, aliquoties data, summæ sunt efficaciæ. Sique nimis ille urget, pulveri aliquot grana corticis chaccarillæ possunt admisceri.

§. V.

Valide evacuantia nocent.

In intermittentibus epidemice grassantibus curandis id in genere notare licet: fortes purgationes, per superiora æque ac inferiora parum proficere, ut potius noceant & gravior post eas impetat paroxysmus: lenes autem evacuationes nunquam non proficuæ. Quo alvus enim adstrictior est, eo plus increscunt cardialgiæ flatulentæ & inquietudines. Monendum tamen, quod in paroxysmo difficulter, vel plane non, clysteres locum inveniant, eo quod tanta plerumque flatuum in intestinis resistentia, ut nihil admittatur.

§. VI.

Calida item acria.

Observatum etiam est, acriora & aromatica, essentias sudoriferas alexipharmacas & calidiora omnia, ex simplicibus intermittentibus, duplices, vel continuas etiam lethales plane, effecisse, præsertim in corporibus scorbuticis & ubi materia exanthematica purpuracea instar fermenti in humorum & sanguinis sinu delituit.

§. VII.

Nec non venæsectio.

Sanguinis missio neque præservationi, neque curationi harum febrium accommodata. Sufflaminat enim saluberrimam cuticularem excretionem, sorditiem succorum hinc auget, vires magis exhaurit & in continuas inde transiisse intermittentes prius has febres, fuit animadversum.

§. VIII.

Quid faciendum purpura accedente.

Si purpura complicatur hisce febribus, cum copioso & fœtido sudore, summo cavendum est studio à præcalido regimine & expellentibus. Aequabilis potius caloris temperies servanda & temperata etiam medicamina optima, ne nimis incalescat & dissolvatur sanguis, nec materia expellenda intus maneat, aut retrocedat prorsus. Hinc enim febris tantisper quiescens resuscitatur, vel minimum mitior, insigniter exacerbatur. Idem observavimus, si materia erysipelacea, cum magno pruritu juncta, quod interdum senibus accidit, ad habitum corporis præsertim pedes propulsa, ad interiora recessit.

§. IX.

Et febre in intermittentem versa.

Mitigata symptomatum atrocia, in epidemica hac febre sique ex ea antea continua facta typica intermittens, superatis aliquot hujus paroxysmis, die intermissionis leni laxante, vel emetico prima corporis regio expurganda, & postea in usum vocandus hic pulvis: recipe corticis chaccarillæ, chinæ, nitri purificati, antimonii diaphoretici lapidum cancrorum, ana drachmam unam, de quo drachma dimidia, ter, vel quater quotidie, vel in aqua diapnoica, uti cardui benedicti, galegæ, sonchi, scorzoneræ, vel etiam in electuarium cum syrupo redacta, extra paroxysmum usurpanda. Quo non modo materia febrilis virulenta primis in viis optime corrigitur, sed & roborando systalticam canalium virtutem, placide per diaphoresin educitur.

§. X.

Varius quovis anno attendendus genius.

Ceterum epidemicæ hæ febres non una omnibus annis incedunt facie, sed varium pro diversitate prægressæ tempestatum constitutionis exhibent genium. Hinc Medicus ad medicationem attento semper accedat cum judicio necesse est. Quæ vero ego diversis annis observavi & utilia deprehendi, passim in scriptis meis tradidi. Inprimis autem circa hoc argumentum evolvi poterit *dissertatio, observationes practicas circa febres intermittentes anno* MDCXCIX. *grassantes*, sistens, item *observationes barometrico-meteorologicæ Sect. ult. de constitutione epidemica anni* MDCC.

CAPUT V.

De Febre Semitertiana.

THESES PATHOLOGICÆ.

§. I.

Semitertiana composita febris.

INter epidemicas, quas jam exposuimus, intermittentes mali moris febres, haud raro occurrit, quæ ex tertiana intermittente & quotidiana continua consit, eamque ob causam Græco nomine ἡμιτριταῖος, & Latino, semitertiana vocatur.

§. II.

Quomodo incedat.

Accedit hæc plerumque ante meridiem, cum frigore & horrore gravi pulsuque contracto. Succedit postea cum pulsuum frequentia calor aliquot horarum, sudore erumpente tepescens, non tamen penitus intermittens. Intenditur potius, post refrigerationem lenem, circa noctem æstus, cum pulsuum celeritate, & postero die lenior persistit, sine siti, donec vesperi, præcedente leviori horripilatione, denuo ingravescit. Tertio autem die horror iterum impetit, cum intensiore calore, eademque, ac primo die, ratione decurrit. Ut sic semper quidem adsit febris gliscens, vesperi ipsius exacerbatio & tertio die mane hæc cum rigore maxime conspicua. Vires præterea sunt dejectæ, appetitus languet, somnus deficit, urinæ minguntur tenues crudæ, post tertianæ vero paroxysmum crassæ & tinctæ, exspuuntur cum tussi pauca cruda, & dorsi, nec non abdominis dolor haud raro jungitur, cum hujus intumescentia. Plurimi accedente tertianæ paroxysmo nausea premuntur & cardialgia, quidam vomunt plane, nonnulli animi defectionem patiuntur, alii delirant prorsus.

§. III.

Differt ab intermittente maligna.

Ignota fere nostris hæc est febris & plerumque intermittentem malignam esse putant. Sed multum ab hac utique discrepat, quum neque contagiosa sit, neque exanthematibus stipetur, neque etiam tam enormi virium prostratione, & præterea peculiarem tertio quovis die cum horrore habeat conspicuam exacerbationem.

§. IV.

§. IV.

Tertiana continua. Alii eam cum tertiana continua permutant, perperam pariter: hæc enim secus ac semitertiana, tertio tantum die, non vero vesperi simul ingravescit, neque tota continua est, sed licet primum continuo calore imperat, tertio tamen ut plurimum die vehementiam ponit, ac in tertianam intermittentem transit.

§. V.

Et tertiana duplici. Neque etiam cum tertiana duplici confundenda est semitertiana: licet enim illa quovis etiam die accedat, insultus tamen alternatim sibi respondet & febris ipsa perfecte intermittit. In hac autem nulla plane intermissio, sed tantum remissio, vespertinus quotidie paroxysmus & tertio semper die duplex.

§. VI.

Continua causa ex mesenterio. Composita igitur ex duplici febre est hemitritæa febris, ideoque duplex omnino erit ipsius focus, causa duplex. Nimirum continuæ nidus in mesenterio, ex intercepto per ipsius compagem transitu sanguinis ejusdemque hinc in contiguis tunicis nervosis oborta inflammatoria stasi. *Intermittentis ex prima regione.* Ille autem alternis diebus accedens paroxysmus gravior, non secus ac ipsa tertiana, sedem ac causam habet in intestinis, maximeque duodeno. In cujus flexuoso cavo, ex glandulis, hepate & pancreate, lymphatici ac biliosi, ob mesenterii virium pariter vitiosi humores, nec non ex stomacho crudi succi, confluentes, mineram conficiunt morbosam, quæ sanguini immixta & ad nervosas spinæ membranas delata, motum inducit præternaturalem febrilem.

§. VII.

Quibus ex causis accedat. Inter ea vero, quæ febri huic ingignendæ apta, connumeranda omnia, quæ succos spissos & impuros reddunt, primamque potissimum regionem atque mesenterii vasa sordibus opplent. Eveniunt hinc quam maxime iis, qui salubris vitæ rationis incuriosi, cibos dulces, acidos & fermentescibiles, farinaceos cum butyro, saccharo & ovis frixos, ingerunt, vitam otiosam colunt & nimis sedentariam, parcius justo bibere solent, vel vina dulcia nimis amant & animi affectibus, præsertim tristitiæ, indulgent. Ex facili etiam eas incurrunt, qui brevi ex morbo convaluerunt, alvum habent strictam, qui crebrius utuntur purgantibus drasticis, quibus etiam hæmorrhoides, vel menses suppressi. Autumno, qui ferax febrium perniciosarum, propter varietatem & inæqualitatem perspirationi saluberrimæ valde inimicam, præterea frequentior, quam aliis anni temporibus. Et haud raro accidit iis, qui corpori æstuanti frigidum ingerunt potum, aut sudantes in locum frigidum humidum concedunt.

§. VIII.

Quibusdam regionibus familiarior. In quibusdam quoque regionibus frequens magis esse observatur. De Italia testantur hoc cum *Galeno, Spigelius* atque *Baglivus.* Et certe regnans ibi interdiu æstus acria recrementa gignit multa, frigidior noctu aura horum exclusionem impedit, & frigidus, quem amant vel injecta glacie incolæ parant, potus facit, ut subsistant in mesenterio, ubi minor resistentia & languidior progressus, succi, stasin concipiant inflammatoriam & sic febris continua, intermittens vero à succis corruptis ex mesenterio ad intestina delapsis, gignatur. Idem evenit in Hungaria, ubi eadem cœli conditio & præterea usus vinorum dulcium spirituosorum liberalior, hanc febrem frequentissime accendit.

§. IX.

Semitertiana periculosa. Quia igitur semitertiana hæc febris, præter communem intermittentium prima in regione causam, fundamentum habet inflammationem & indolem continuam, ut nec symptomatum adsit magna remissio, nec ad vires reparandas spatium, admodum anceps & intermittente simplici longe est periculosior.

§. X.

Brevi decurrit. Præcipitis etiam hanc ob causam est decursus, & plerumque nono, aut decimo tertio die finem attingit, vel in salutem, vel transitu in alium morbum facto, vel etiam in mortem.

§. XI.

Longius in alios morbos transit. Ubi longius extrahitur, aut in suppurationem inflammatio, & morbus in hecticam potissimum, vel lentam febrem concedit, aut si firmior in mesenterio obstructio, in hydropem, aut, rarius tamen, oppleta nimium sordibus prima regione, in intermittentem simplicem quandoque, quandoque duplicem.

§. XII.

Quomodo solvatur. Quando vero non modo declinante paroxysmo, sudor erumpit, sed & septimo critico die, aut post eum alvus turbatur & fluxus oboritur vel biliosus ac pituitosus, vel etiam cruentus plane, bonum & morbi solutionem nunciat. Vel si etiam dolores in ventre acerbiores, certis plerumque horis ingravescentes accidunt, iisdem discutitur morbus, aut subsequente postea diarrhœa saniosa & purulenta, aut sanguine copioso nigro secedente, solvitur.

§. XIII.

Mala signa. Contra ea, quando nihil horum evenit, sed potius ardor circa præcordia, tensio & dolor in tota ventriculi regione, vomitus, singultus, inquietudo, jactatio & tremor manuum, animadvertuntur, malum præbent omen & inflammationem latius ad ipsum quoque ventriculum serpisse produnt.

§. XIV.

Sphacelo necat. Qui semitertiana decedunt, sub accessione gravioris paroxysmi, tertianæ typum servantis, succumbunt, inflammatione late diffusa & in putredinem conversa. Quam etiam mortis causam *Spigelius* se semper invenisse testatur. *lib. de semitertian. cap. XIV.* disertis verbis scribens: *quoties cumque mecum repeto, qua in dissectionibus mortuorum à semitertiana observavi, toties nil aliud potius agnoscere, quam putredines semper in vasis constitisse. Erant enim in dissectis cadaveribus inflammationes, ex sanguine bilioso & pituitoso facta, circa jecoris cavam partem, in ventriculo, intestinis, tam crassis, quam tenuibus, mesenterio, omento, liene, & sæpius in una partium commemoratarum, aut pluribus, aliquando etiam in omnibus, quæ celeris mortis causa erant, supervenientε gangræna, vel sphacelo alicui loco, etiamsi quandoque exigua esset, partium prædictarum.*

CURATIO.

§. I.

Indicatio curatoria bina. Duplici potissimum fundamento semitertianis medendi methodus nititur. I. ut inflammatoria in mesenterii & intestinalibus tunicis hærens stasis, vitæ periculum intentans, promte vel discutiatur, vel, ne latius serpat, impediatur. II. ut materia febris, quæ intermittit, corrigatur & placide evacuetur, servando simul motuum criticorum rationem.

§. II.

Inflammatio quibus discutienda. Ad primum obtinendum egregie proficiunt pulveres diaphoretici, leniter nitrosi, parca, sed crebriori manu dati. Formula esse poterit hæc: Recipe cerussæ, antimonii, matris perlarum, lapidum cancrorum ana drachmam, solutionis oculorum cancri, nitri depurati ana drachmam semis. M. F. pulvis, de quo tribus quibusvis horis quindecim grana propinari possunt cum decocto ex radicis scorzoneræ unciis duabus, rasuræ cornu cervi uncia, passularum minorum tantundem, radicis cichorei uncia semis, in quatuor aquæ mensuris per horæ dimidium coctis. Idem præstant mixturæ resolventes & diaphoreticæ, ex aquis diapnoicis & analepticis, liliorum convallium, galegæ, cardui benedicti, scorzoneræ, cerasorum nigrorum, cum aceto destillato, lapidum cancrorum, antimonio diaphoretico, mixtura simplici & syrupo cardui benedicti, ternis singulis horis, ad unum vel alterum cochlear exhibitæ.

§. III.

Alvus & sudor quomodo movendus. His contemperantur etiam & diluuntur primæ regionis sordes intermittentem facientes, ad quas dein expurgandas omnium optima, soluta manna cum cremore tartari, nec non rhabarbari, cum passulis & salis polychresti portione. Quippe quæ sine sanguinis commotione, sine stimulo nervosarum partium, sine virium dejectione, intestinorum canalem evacuant & ad mesenterii quoque infarctum expediendum multum conferunt. Conducunt tamen etiam pilulæ balsamicæ, ex amaris extractis, gummatibus resinosis balsamicis & aloë rite depurata, cum pulvere præcipitante nitroso, moderate, sed frequentius usurpatæ. Si etiam subtiliores sordes per cutis poros aucta perspiratione evehendæ, essentia scordii, cum æquali liquoris anodyni mineralis parte nupta, tutissima pariter & efficacissima.

CAUTELÆ ET OBSERVATIONES CLINICÆ.

§. I.

Medicatio caute instituenda. Omnis medicatio ita instituenda, ne unquam motui critico salutari obsit, sed eundem potius deficientem juvet & excedentem moderetur.

§. II.

Purgantia nocent. Hinc purgantia propinare, tanto magis in principio, admodum perniciosum. Exagitatur enim inde materia nondum præparata, inflammatio augetur & morbus ad funestum citum eventum disponitur.

§. III.

Etiam salina detersiva. Ipsa salina detersiva, per se data, in hac febre locum non inveniunt, præsertim in majori dosi, excepto nitro antimoniato, cui recte multum detulit *Baglivus*, cum sale polychresto. Habent enim vim aperitivam, diureticam leniterque laxantem, & commodissime ad grana XV. in sufficiente quantitate decocti interdum dantur.

§. IV.

Alvus clysteribus primum aperienda. Si tamen febris hæc invadit alvo clausa, vel etiam sub ipsa hæc stringitur diutius, clystere tantum, ex paregoricis & emollientibus, seminibusque carminativis cum sapone Veneto, ducenda: quo à copia excrementorum liberentur primæ viæ. Hoc enim si negligitur, per superiora natura viam affectat & vomitum movet, præsertim ubi bile acri biliosi in hepate ductus turgent.

§. V.

Declinante autem jam febre, naturæ ductui, quæ sæpe eandem alvi fluxu solvit, insistendum, & superius dicta laxantia & pilulæ balsamicæ commodissime usurpantur. *Declinante febre laxantibus.*

§. VI.

In emeticis propinandis maxime cautus sit medicus, ne vomitum & singultum proritet, vel stomachum ad inflammationem disponat. Si vero materia per superius os exturbanda ipsique natura eo tendat, potus aquæ tepidæ cum sale, aut lenissimo stimulo antimoniato, satisfacit. *Emetica caute danda.*

§. VII.

Sanguinis missio non facile locum habet in hac febre, nisi eminens plethora, urgens æstus, in corpore agili adhuc & criticarum hæmorrhagiarum suppressione affecto. Tum utique pernecessaria ad lethalem inflammationem intestinorum præcavendam. Sed in principio statim administranda, & quo citius subtrahitur sanguis, eo expeditius succedit sanatio. *Venæ sectioni rarò locus.*

§. VIII.

Vitanda dein omnia calida, essentiæ alexipharmacæ & tincturæ bezoardicæ, ipsum quoque regimen æstuosum & potus copiosus calidus. Aestus enim inde magis accenditur, criticus minerae morbi per intestina effluxus turbatur, & vires inter largos sudores dissipantur. *Vitanda calida & æstus.*

§. IX.

Pulveres quoque adstringentes, nimium fixi, terrei, testacei omittantur his in febribus, nec non cortex chinæ. Observavit enim jam *Baglivus prax. pag.* 51. iisdem vel inflammationes lethales, vel lentas & hecticas febres fuisse inductas. *Adstringentia & chinchina.*

§. X.

Si etiam dolor in abdomine exquisitus urgeat, vel crebriores quoque dejectiones adsint, abstinendum tamen à sedantibus. Exterius tantum succurrendum linimentis spirituosis roborantibus, abdomini illitis, & interius diaphoreticis tumultus componendus. *Terminibus & diarrhœa quomodo succurrendum.*

§. XI.

Potui ordinario egregie servit decoctum sub curatione commendatum, nec non decoctum avenæ sic parandum: recipe avenæ mundæ lotæ libram, radicis cichorei, sarsaparillæ, scorzoneræ ana unciam, florum papaveris rhœados pugillos sex, nitri antimoniati unciam semis, acde foliorum scabiosæ manipulum dimidium, nitri puri drachmas duas, coque in quinque mensuris aquæ communis ad consumtionem tertiæ partis, dulcificetur syrupo cardui benedicti, vel papaveris erratici, vel etiam acetositatis citri. *Potui quæ serviant.*

§. XII.

Admodum præterea proficuum hac in febre deprehendi decoctum florum chamomillæ & summitatum millefolii, vel etiam confecta ex ipsis extracta. Spasmos enim, inprimis hystericos, sæpe complicatos tuto leniunt, simulque propter amaritiem, singularem tonicam antifebrilem possident virtutem. *Chamomilla & millefolium prosunt.*

§. XIII.

Quum vero vix ulla febris æque facile redeat ac semitertiana, post eam in diæta & vitæ regimine cum cura vitanda utique omnia, quæ superius in causarum procatarcticarum numerum retulimus. Temperata tenenda omnia, alvi beneficium clementioribus servandum, cruditatum proventus stomachicis præscindendus, &, quod maximum, perspirationis successus omni modo custodiendus. Recidivæ enim, uti omnium febrium, *Recidiva quomodo arcenda.*

brium, sic etiam hemetritææ, longe deterioris, magisque refractariæ sunt indolis, ac primus morbus.

§. XIV.

Sic etiam in continuis intermittentibus.

Hæc sunt generalia naturæ ductui & ratione innixa medendi præcepta, quibus observatis, curatio recte adornanda & ex voto etiam perficienda. Individualem autem & specialissimam methodum, medici suggerat judicium, quo pro diversitate circumstantiarum, ex morbi historia agnoscendarum, ordinem, dosin, tempus & usum remediorum, perite disponat ac dirigat. Quumque eadem omnino sint, quæ in medicatione intermittentium continuarum, quotidianæ, tertianæ & quartanæ, præcipi solent ac possunt, eadem in his etiam tenenda serio inculco, & de iis peculiarem tractationem instituere supervacaneum duco.

ENARRATIONES MORBORUM.

OBSERVATIO I.

Semitertiana curata.

Virgo nobilis viginti annorum, tenerior, vitæ sedentariæ & deliciis in victu impensius addicta, acetaria, fructus horæos, dulcia & lacticinia crebrius assumens, autumno incipiente, quum jam per aliquot hebdomades albo laborasset fluore, corpusque motu exæstuatum frigidiori nocturno aëri exposuisset, primum experta est languorem universi corporis, dorsi & capitis dolorem. Mane post successit horror cum anxietate magna, nausea, vomendique & desidendi stimulo, quem excepit æstus, pulsu celeri, exiguo, & cute arida stiparus. Mitescebat tamen cute demum madescente, sed vesperi iterum, post levem frigoris sensum, ingravescebat. Die post meliuscule habebat & urina secedebat cruda, tenuis, febriculam autem nihilo secius adesse, calor quem persentiebat internus & os siccum aridum prodebant. Post meridiem etiam increbescebat febris & altero die mane cum horrore novus accedebat insultus, eodem modo, ut primus, incedens atque decurrens. Alternatim hæc ad diem usque septimum persistebant, quo in abdomine oriebantur murmura, inflatio ventris & hypochondriorum tensio, & sequebantur plus quam decem dejectiones mucidæ & morsicantes. Fluebat sic alvus ultra decimum quartum diem, ægra, inprimis noctu, mirum languebat, exteriora magis frigebant & algebant, interiora vero calebant accedebatque tussis ægram violenter exercens, cum somni & appetitus defectu. Medicus, quod à principio fecerat, insistebat absorbentium, refrigerantium nitrosorum usu perpetuo; nolebant autem pathemata cedere, sed potius cum ventriculi inflatione cardialgica augebantur. Postulato igitur meo consilio, dedi mixturam hanc diaphoreticam: recipe aquæ liliorum convallium, scorzoneræ, cerasorum nigrorum ana unciam unam semis, theriacalis cum vino unciam, lapidum cancrorum, antimonii diaphoretici, diascordii Fracastorii ana drachmam semis, mixturæ simplicis guttas XXX. syrupi cardui benedicti, quantum satis. M. Qua bihorio quovis ad tria cochlearia data, dejectiones pauciores factæ & cutis calido madore perfusa. Infusum etiam theiforme ex veronica, scabiosa, floribus chamomillæ vulgaris & semine anisi potum, & loco ordinarii potus, decoctum cornu cervi & hordei citratum. Cum quo subinde assumtus pulvis, ex solo antimonio diaphoretico & lapidibus cancrorum, addita solutione oculorum cancri & pauxillo nitri. His intra binas hebdomades symptomata, tussis, alvi crebrior dejectio, virium labes, assidua vigilia & internus æstus, sublata. Quum vero metus esset febris lentæ, ob gliscentem diutius internum calorem, præsertim post pastum, ad præscindendam hanc datæ pilulæ nostræ balsamicæ, cum pulvere salino aperiente & elixirium nostrum stomachale, felici pariter cum successu.

Epicrisis.

Febris hæc exacte servavit semitertianæ typum & septimo etiam die salutarem habuit excretionem per alvum. Interim tamen semper etiam in hac febre ratio habenda cuticularis excretionis. Perperam igitur a primo medico crebriori refrigerantium & nitrosorum usu perspiratio fuit impedita motusque humorum ad intestina conversus, ex quo omnia pathemata. Mixtura autem leniter sudorifera ad superficiem corporis succos egit, hincque egregie profecit.

OBSERVATIO II.

Semitertiana cum purpura sanata.

Generosa fœmina quadragenaria, tenera, mobilis valde atque sensibilis, purpuræ præterea autumno ab aliquot annis obnoxia, post corporis refrigerationem & animi commotionem, superiori anno, vesperi horripilatione, capitis & dorsi dolore corripiebatur, succedente æstu sedecim fere horarum. Vix inde septem aut octo elapsæ erant horæ, quum gravis impeteret horror cum præcordiorum anxietate, vomendi conatu & virium prostratione, qui paroxysmus cum subsequente æstu ad viginti fere horas producebatur. Superato hoc, melius quidem habebat, dormiebat etiam, sed exactis vix sex horis, denuo extremorum eveniebat refrigeratio, cum anxio æstu magnaque debilitate, vehementia tamen symptomatum non tam gravi, nec vomendi conatu. Vocabar in consilium, semitertianam agnoscebam, sed ob notam mihi ægræ dispositionem purpuræ, hanc simul subesse statim conjiciebam, inprimis quum insignis præsto esset pectoris angustia & oppressio. Injectus igitur primo clyster & post hunc ad expellendam purpuræ materiam, hanc ante paroxysmum & remittente eo, ad aliquot cochlearia porrexi mixturam: recipe aquæ cardui benedicti, galegæ, scorzoneræ, florum sambuci ana uncias duas, aceti destillati unciam, lapidum cancrorum, antimonii diaphoretici ana scrupulos duos, cinnabaris scrupulum unum, spiritus nitri dulcis, mixturæ simplicis ana guttas XXX. syrupi cardui benedicti drachmas duas. M. Hinc quidem symptomatum atrocia mitigata, febris tamen pristinam adhuc, & vesperi, & alterno die, servabat incursionem, & accedebat præterea abdominis dolor cum alvi adstrictione summaque anxietate. Indicio hoc mihi fuit viscidas & biliosas multas sordes primis hospitari in viis, eoque inductus, suasi, ut remittente paroxysmo, decem ex pilulis nostris balsamicis, cum dosi pulveris absorbentis nitrosi sumeret, & præterea elixirio nostro viscerali in decocto pro potu crebrius uteretur. Sequuta inde placida alvi solutio, & continuatis iisdem remediis per aliquot dies, fœtidissimæ secesserunt feces pariterque copiosæ. Hoc facto, mixtura superius dicta iterum usurpata, nec non pulveres bezoardici, cum pauxillo pulveris corticis chaccarillæ. Sic demum molestus in universo corpore obortus pruritus, purpura effloruit, urina sedimentum posuit, ac intra tredecim dies febris discessit & postea vires etiam recuperatæ.

Epicrisis.

In omnibus fere morbis epidemicis complicata subesse solet ejusmodi materia exanthematica, qua ad habitum corporis, sub macularum, vel aliarum efflorescentiarum forma propulsa, febris, quæ præsto est, insigniter mitigatur; non fallaci testimonio, eandem ante ab acri subtili humore ortam fuisse. In hac vero historia commemorabile, quod materia scorbutica salino-acris in corpore delitescens, non statim à mixtura sudorifera ad cutis extrema fuerit expulsa, sed tum demum, quum natura arte adjuta à sordium sarcina primam liberasset regionem.

Observatio III.

Semitertiana dysenterica funesta. Quum anno cIↃIↃCCXXVII. autumno initiante, circumiret dysenteria, concessit in villam suam vir quinquagenarius, robustus, plethoricus, cibis duris ac salsis cum vini potu assuetus. Eo delatus, plurimos ex villicis maligno hoc fluxu decumbere percepit. Hinc terrore perculsus est haud levi. Bene tamen pransit & bibit, in horto etiam post prandium deambulavit, leviter tantum vestitus, licet aër regnaret frigidiusculus. Vesperi horrere cœpit ac frigere, torminibusque ventris affligi cum æstu, qui per totam fere noctem perstitit. Mane post misit, qui medicum vocarent, interea vero novum expertus est frigoris accessum, cum nausea, anxietate & ventris tensione, subsequente calore. Medicus epidemicam luem subesse ratus, ad præscindendum ipsius fomitem, purgans dedit pharmacum. Quo vel quinquagesies dejecit cum acerbis torminibus æger, alvumque in latrina, torrenti domum alluenti superstructa deponens, ad ventrem frigus incautius admisit. Accensa hinc magis febris, alternis semper diebus gravior, alvus perpetuo fluxit cruenta, demum cadaverosi fœtoris, somnus periit, æger de ardore interno conqueri, corpus jactare & delirare cœpit, donec sexto morbi die convulsus periret.

Epicrisis.

Est hæc febris dysenterica inflammatoria, semitertianæ typum habens, inducta à terrore, cruditatibus primarum viarum, refrigeratione & purgante, nec mirum, conspirantibus tam multis caussis, brevi in funestum morbum fuisse adductum hominem sanum atque robustum. Heic vero quam maxime proficua fuisset sanguinis missio, quam in dysenterico morbo mirifice commendat *Sydenhamus*, *Borallus*, *Amatus Lusitanus*, cum aliis. Et hac sola, adjunctis medicamentis diaphoreticis, leniter nitrosis, inflammationem discuti, sphacelum arceri, & firmum ahas virum servari potuisse, ego quidem arbitror.

Observatio IV.

Semitertiana ictero adjuncta. Quadragenarius vir, tenerioris & biliosæ constitutionis multum delectatus dulcibus, & in prandio, loco vini, subinde sumens aquam sic dictam vitæ, jamque ante annum ictericus, incidit autumno in semitertianam cum magna debilitate, occipitis dolore, siti, calore, ciborum nausea & crebrioribus ventris torminibus. Septimo die solvebatur alvus & per aliquot dies largiter fluebat, febrisque mitescebat. Nihilo minus medicus ad sistendum fluxum exhibebat pulverem, cum terra catechu, quo constitit. Sed factus æger ictericus, flavescente per totum corpus colore diffuso, alvus obstipata, excrementa alba, urina nigra & oleaginosa. Interim sub icteritia hæc priora symptomata cessarunt omnia, rediitque appetitus cum viribus. Icterus etiam discussus pulvere rhabarbari cum speciebus diacurcumæ & liquore aperitivo, ex sale tartari, terra foliata tartari & arcano duplicato, composito. Sicque æger penitus convaluit.

Epicrisis.

Orta procul dubio hæc febris à copiosis sordibus biliosis stagnantibus & postea ad intestina delatis, quarum affluxu cum pulvere adstringente ad interiora represso, icteritia supervenit. Adstruitur hinc veritas effati *Hippocratis & Celsi*: icteritiam febri succedentem, eam sæpe tollere.

CAPUT VI.

De Febre Catarrhali Benigna.

THESES PATHOLOGICÆ.

§. I.

Febris catarrhalis quid sit? Ex febribus lymphaticis & serosis est excutienda nunc catarrhalis, in qua motu solidorum & fluidorum adaucto, serum, ob perspirationem interceptam, superfluum & impurum, per glandulosa, faucium præsertim, narium & bronchiorum organa, critice quasi & salutariter ejicitur.

§. II.

Ejus historia. Incipit hæc, vesperi ut plurimum, cum cutis inhorrescentia, extremorum, inprimis pedum & plantarum refrigeratione, alvi siccitate, stimulo ad mejendum, sed parco mictu, capitis debilitate, languore universi corporis & appetitu adaucto, quasi spurio, nec non siti, difficili deglutitione, stimulo in larynge, narium, & faucium calore, sequitur sternutatio, pectoris gravitas, & calor circa noctem cum pulsu celeri auctiori, tussis violenta, cum coryza, ardore faucium, somno inquieto, mane sudor, gravitas & torpor totius corporis appetitusque prostratio.

§. III.

Causa immediata & sedes. Immediata horum pathematum causa est serum, seu lympha, acris caustica, in tunicis glandulosis subsistens, easdemque inflammans, cum dolore, tumore & rubore. Contingit hoc in tota narium, palati & faucium regione, tota etiam arteria aspera, cum ramis bronchialibus, quin immo ipso œsophago, ventriculo & intestinis. Has enim simul affectas esse partes, raucedo, tussis, screatus materiæ viscidæ, sternutatio, pectoris gravedo, item nausea, quandoque in vomitum erumpens, ardor in præcordiis, tormina ventris, & subsequens salutaris alvi fluxus, testantur.

§. IV.

Frequens cur vere & autumno? Hanc autem seri subsistentiam inducit potissimum interceptus perspirationis successus. Hinc enim est, quod vere & autumno, æquinoctii tempore, frequentissimus hujus febris incursus. Tum quippe maxima tempestatum vicissitudo, ex calido in frigidum, sicco in humidum & vice versa, tam varie corporis corticem afficit, ut succedens ibi evacuatio graviter turbetur.

§. V.

Sub aëris mutatione. Eandem ob causam catarrhi frequentissime accidunt iis, qui subito aërem mutant, ex calido loco in frigidum, vel ex frigido in humidum concedunt; qui corpus autumnali, vel nocturno frigido humi-

humido aëri incautius committunt; qui vestitum hybernum vere cito nimis deponunt, vel autumno serius resumunt; qui etiam æquinoctio sanguinis missionem passi, vel alias criticam largam hæmorrhagiam experti, improvide in aërem liberum frigidiusculum se conferunt. *Post venæ sectionem.*

§. VI.

Phlegmaticis & intemperantibus. Neque alia subest ratio, quod corpora spongiosa, laxa, phlegmatica & sanguinea, infantes, pueri ac feminæ, longe frequentius febri catarrhali pateant, quam adulti, viri, strictioris magisque biliosæ constitutionis; quod etiam magis eadem afficiantur, qui vigiliis indulgent, crapulam sectantur, vinoque aut vini spiritu corpus exæstuantes, humidiori & frigidiori aëri postea illud exponunt.

§. VII.

Post repulsas in cute efflorescentias. In iis quoque, qui post crustam lacteam & tineam capitis, nec non scabiem præpostere siccatam, post incuriosius, aut mala medicatione exceptam coryzam & tussim, febrem incurrunt catarrhalem; nulla utique alia potest suggeri causa, quam repulsum ex ambitu corporis ad interiora serum acre & rodens, inflammationi inducendæ aptum.

§. VIII.

Ex aëris vitio epidemica. Non tamen dubitandum, quin quandoque in aëre hospitetur subtilis caustica ejusmodi materia, quæ inspiratione hausta, locis, quæ pertransit, glandulosis, sese insinuat, eademque dolore, tumore & rubore afficit & febrem accendit catarrhalem. Promta certe ejusmodi acris materiæ genesis vere ineunte, quo liquescente nive & regelata glacie, solum aqua inundatur effœta, quæ passim stagnans & putrescens, noxia in aërem mittit effluvia multa. Quo etiam fit, ut febres hæ tum ut plurimum sint epidemicæ & plures uno tempore invadant.

§. IX.

Quandoque contagiosa. Quod autem catarrhi & catarrhales febres contagiosæ etiam sint & alios propinquos atque dispositos contagio inficiant, eam utique fit ob causam, quod lymphæ potissimum vitio debentur, eodem modo ac notum est, omnes qui contagio propagantur morbi, lymphæ corruptionem, vel putrescentiam, vel putredinem, habere causam.

§. X.

Differt à quotidie accedentibus aliis. Sic incedit & generatur catarrhalis febris benigna, & hæc qui novit, ex facili eandem distinguere poterit ab aliis quotidie accedentibus febrium paroxysmis, lenta, hectica, quotidiana, tertiana duplici & quartana triplici.

§. XI.

A venereis & scorbuticis faucium affectibus. Facili etiam negotio discrimen perspiciet inter illas glandulosarum in faucibus & naribus tunicarum affectiones, quæ ex lue venerea & scorbuto, & quæ ex catarrho eveniunt. In illis enim sola erosio & ulceratio, à materia caustica lymphatico-serosa, sine febre; in hac vero, præter arrosionem, inflammatorii quid subest, ex subtiliori sanguinis parte stasin concipiente, cum febre.

§. XII.

A rheumatismo. Obvia quoque erit differentia, inter catarrhalem, & eam febrem, quæ rheumatismo accedit. Quum in illa tunicæ glandulosæ internæ afficiantur & excretio subsequatur; in hac autem externæ musculorum tunicæ patiantur & morbus evacuatione critica non solvatur.

§. XIII.

A catarrhali maligna. Paullo difficilius autem benigna discernitur à maligna, inprimis ab initio; ob plurima, quæ ambæ communia habent symptomata. In eo tamen differentia, quod hæc, secus ac illa, ingentem & subitam inferat virium prostrationem, cum vigilia perpetua, quam mentis turbatio sequitur, quod contagiosa magis sit & plerumque etiam petechias & maculas habeat junctas, uti pluribus infra dicetur.

§. XIV.

Ceterum, quo major sanguinis & seri impuri copia, eo graviora adsunt pathemata eoque diutius trahitur morbus, uti potissimum obvium est in scorbuticis, nec non ubi purpuræ materia intus delitescit. *Longior & gravior in scorbuticis.*

§. XV.

In hypochondriacis, præter diuturnitatem, ob labefactatum ventriculi & intestinorum tonum & proclivitatem ad spasticas stricturas & flatulentias, gravia varia jungi solent pathemata, anxietates præcordiorum inprimis, spirandi angustia & inquietudo, cum inflativo & pressorio in hypogastrio dolore. *In hypochondriacis.*

§. XVI.

Qui sanguine abundant, intemperanter vivunt, vina non adeo bonæ notæ largius potant & acidis salsis cibis delectantur, majorem circa vesperam experiuntur ardorem & tussim siccam ferinam, cum somno inquieto. *In plethoricis item & intemperantibus.*

§. XVII.

Neque minus feminæ, quæ terrore, vel alia ex caussa mensium suppressione laborant, magnas in hac febre experiuntur præcordiorum anxietates, intercurrentibus lypothymiis, universi corporis notabilem debilitatem & alternantem frigoris & caloris in cute sensum, quæ noctu potissimum ingravescunt. *Nec non in mensium suppressione laborantibus.*

§. XVIII.

Per se tamen hæc febris benigna omnino est, & omni periculo, si dextre in medicatione excipitur, vacat, & intra septem, aut quatuordecim dies, ut plurimum discedit, omni lassitudine sublata. Quin aliæ etiam capitis passiones, cephalalgia inprimis & hemicrania, succedente catarrho & naribus bene fluentibus, optime solvuntur. *Per se periculi expers.*

§. XIX.

Solvitur sæpe in principio statim aucta perspiratione per sudorem. In aliis post aliquot demum dies, vel copioso screatu materiæ viscidæ, vel liberali seri mucosi è naribus stillicidio. In quibusdam etiam per crebras alvi dejectiones & in nonnullis, quando urina tenuis antea & parca, larga nunc manat & pondere gravis, ut minimum duplo majorem materiæ solidæ quantitatem contineat, ac in naturali statu. *Excretionibus solvitur.*

PRÆSERVATIO ET CURATIO.

§. I.

Quod igitur ad arcendum catarrhorum insultum attinet, vitanda inculco omnia, quibus induci eosdem supra dixi, & suadeo, ut vere & autumno, tempestive sanguis mittatur, modicus cibus sumatur, perspiratio custodiatur & corpus subinde motu exerceatur. In iis autem, qui laxioris humidioris naturæ ac ætate juvenes sunt, & ob id, notante jam *Hippocrate Sect.* VI. *aph.* 2. frequenter exercentur catarrhalibus defluxionibus & rheumaticis affectibus; ego multoties cum fructu usus sum hac methodo, qua præcepi, ut per quadraginta dies decoctum ex radice chinæ, sarsaparillæ, cortice ligni sassafras, cum passulis & pauco cinnamomo, biberent, ac interea ex cibis nihil sume- *Præservatio quomodo instituenda.*

sumerent præter carnem assatam, cum amygdalis tostis & pane bis cocto, simul etiam aliquoties ad alvum subducendam uterentur ptisana mannata, demum finita hac cura, elixir stomachale, ad XXX. guttas, cum aqua & vino, quotidie ante prandium usurparent.

§. II.

Indicationes curatoriæ.

Medicatio dein catarrhalium febrium, triplicem hunc sibi præfixum habet scopum: I. ut acrimonia illa salina acris lymphæ obtundatur ac temperetur; II. ut perspiratio turbata, quæ primaria congestionis serosæ ad interiora causa, promoveatur ac in ordinem iterum redigatur; III. ut in fine excretio muci viscidi crassi promoveatur, ejusdemque ulterior generatio impediatur.

§. III.

Acrimonia quomodo temperanda.

Acredinem contemperant, præter pulveres sic dictos bezoardicos absorbentes, humectantia omnia & oleosa, instar omnium oleum amygdalarum dulcium, dein sperma ceti, butyrum rubrum, lac, cremor lactis, emulsiones ex amygdalis, vel pineis, cum semine papaveris albi, decoctum avenaceum, raparum, hordei, jufcula caponum, gallinarum, cum vitello ovi. Ex dulcibus liquiritia, ejus infusum, essentia & succus Hispanicus, ficus quoque & passulæ. Si subtilis nimis & rodens est acrimonia, leniora anodyna locum habent, inter quæ alias palmam præripiunt papaveracea, crocus, item pilulæ *Wildeganii*. diacodium *Montani*, pilulæ de styrace, quarum compositio & usus antiquissimus pariter ac probatus est, uti patet ex *Trelliani lib. V. pag.* 247.

§. IV.

Perspiratio quibus remediis.

Ad excretiones, præsertim omnium saluberrimam cuticularem, faciunt infusa calida theiformia, ex herba veronicæ, hyssopi, radice liquiritiæ, floribus sambuci, papaveris rhœados & semine fœniculi. Proficui etiam sunt pulveres diaphoretici fixiores, inprimis cum aquis diapnoicis & antispasmodicis sumti. Nihil quoque ad purgationem fieri per cuticulam utilius ipsa exercitatione & motione corporis, quæ ab *Hippocrate lib. de insomn. §. IV.* item *de victu acut. §. 67.* mirifice ad sudorem eliciendum, mane post frictionem, commendatur.

§. V.

Mucus quibus educendus, faucibus.

Educendæ demum, quæ restitat materiæ lentæ, ex faucium glandulosó peristromate, serviunt pectoralia, ficus & passulæ, cum spiritu vini accensæ & in syrupum quasi redactæ, balsamum pectorale *Meibomii*, item elixir pectorale, ex gummi ammoniaco, myrrha, radice liquiritiæ, enulæ, croco, benzoë & oleo anisi, cujus resolvens virtus addita tinctura tartari, vel spiritu salis ammoniaci vinoso, adhuc potest intendi. Ad fundendam autem stagnantem in narium cavitatibus pituitam, nihil præstantius sale volatili salis ammoniaci sicco, cum aliquot guttulis olei majoranæ puri, non fœtidi, nec adulterati, essentificato, crebrius naribus admoto.

naribus.

§. VI.

Methodus utendi remediis.

De applicatione horum remediorum id in genere tenendum: quod maturino tempore expediat perspirationem promovere potu infusorum ex herbis calidorum, nec non jusculorum & usu pulverum temperantium bezoardicorum; circa noctem vero anodyna & demulcentia dare. Specialis autem medendi methodus, partim in symptomatum mitigatione, partim etiam in oblatione medicamentorum, ratione doseos & ordinis, consistit, & ad individualem corporum dispositionem est accommodanda, de qua potiora in subjungendis nunc monitis practicis tradémus.

CAUTELÆ ET OBSERVATIONES CLINICÆ.

§. I.

Febris catarrhalis leniter tractanda & caute.

Sicuti omnis febrilis æstus, ita etiam catarrhalis, lenissime & placide tractandus est, æger quoque in moderato calore lecti & hypocausti semper servandus. Exulent igitur omnia commoventia calidiora & validiora, una cum regimine æstuoso, eo quod materiam acrem magis exagitant, calorem adaugent & æstuosam partibus diathesin conciliant. Vitentur vero vicissim omnia refrigerantia, acida & quæcunque perspirationem turbant. Opiata etiam & theriacalia caute in usum vocentur, tanto magis si caput debile & grave, si ætas senilis & alvus adstricta.

§. II.

Cibus & potus sit congruus.

Cibus sit paucus, potus tepidus & salubris, optimus decoctum hordei excorticati cum rasura cornu cervi, passulis & radice liquiritiæ, item decoctum avenaceum. Vinum autem, nec non vini spiritus, propter acidum stimulans & spirituum, qui calorem accendit, nullius in hac febre utilitatis. In declinatione tamen morbi, si excretiones jam adsunt, vinum bonæ notæ conduxisse, paulo largius etiam sumtum, observatum est, eo quod circulum sanguinis promovet, & æqualem servat perspirationem.

§. III.

Nitrum quando prosit.

Si æstus est impensior, uti in plethoricis atque cholericis, fervor etiam internarum partium percipitur, nitri aliquot grana pulveribus bezoardicis cum fructu admiscentur, & emulsiones liberalius usurpantur.

§. IV.

Alvus quibus ducenda sub febre.

Quando alvus dura nimis & stricta, sub morbo, præter jusculà avenacea, mannata, prunata & passulata, nihil convenientius clystere emolliente. Egregium tamen quoque usum præstant pilulæ aloephanginæ, vel Beccherianæ, ad X. vel XII. grana, cum granis IV. pilularum de styrace, ante lecti introitum sumtæ, eo quod & alvum aperiunt, & violentam siccam tussim moderantur.

§. V.

Item declinante febre.

Si etiam declinante febre tussis humida nimis, copiosa & pertinax, ad humorem pituitosum derivandum & per alvum evacuandum, egregie proficit decoctum mannæ largiori dosi, ad uncias duas vel tres, ex aqua veronicæ. Tum quoque prosunt pilulæ balsamicæ *Becheri*, nec non *Rufi*, ex aloë, myrrha & croco, æquali portione commixtis, paratæ.

§. VI.

In principio purgantia nocent.

In principio vero febris catarrhalis alvum stimulantia non conferunt, præsertim paullo acriora, quia humores serosos acres ad intestina invitant, tormina & alvi fluxus, non sine periculo febris lentæ, concitant. Quin à mercurio dulci cum resina jalappæ sic dato, in virgine plethorica inflammationem ventriculi inductam fuisse, novi.

§. VII.

Tussi ferinæ quibus componenda.

Ubi tussis ferina & vehemens, componenda est oleo amygdalarum dulcium recenti, cum syrupo capillari Monspeliensi commixto, item hoc electuario: Recipe olei amygdalarum dulcium drachmas tres, spermatis ceti drachmam, sacchari candi albi, syrupi violarum ana unciam, croci scru-

scrupulum, olei anisi, macis, ligni sassafras, ana guttas sex, M. De quo subinde aliquid deglutiendum.

§. VIII.

Quid agendum in mensibus suppressis.

Quando in fœminis mensium suppressione affectis superius dicta pathemata ingruunt, alvus congruis clysteribus ducenda & diaphoretica propinanda, quæ sanguinis motum ad superficiem corporis urgent, tumque pulveribus bezoardicis cum fructu adjici potest, croci granum unum, vel aliquot grana florum sulphuris, abstinendum vero ab omnibus expectorantibus & dulcibus.

§. IX.

Item hypochondriacis.

Quæ hypochondriacis accidunt insolita ex ventriculi potissimum inflatione symptomata, clysteribus emollientibus & carminativis, nec non essentiis carminativis, cum pectoralibus nuptis, quam optime discutiuntur.

§. X.

Laxitas pulmonum quid ne submovenda?

Quando superata febre pulmonum restitat laxitas, ut justo largior fit screatus, pulveribus bezoardicis addenda aliquot corticis chaccarillæ grana, vel balsamum nostrum sic dictum vitæ, circa noctem ad aliquot guttas sumendum.

§. XI.

Vena sectio præservatoria non curatoria.

Sanguinis missio, debito tempore & regimine instituta, in plethoricis quam optime frequentem catarrhorum insultum arcet. Sed præsente jam catarrhali febre, penitus ab ea abstinendum. Tum enim, experientia teste, diuturnitatem catarrhi adducit.

§. XII.

Pectoralia dulcia nocent.

In tussi violenta & nimis diu durante, pectoralia dulcia, incrassantia, in nimia quantitate oblata, ad cachexiam, immo ad phthisicum affectum, disponunt, appetitum & digestionis vim infringendo & pulmonum tonum valde labefactando.

§. XIII.

Recidiva quibus arcenda.

Quamvis juxta *Hippocratem lib. VI. epid. Sect. III.* his, qui ex capite, gravedine & raucedine laborant, ubi febre correpti fuerint, minus recidivæ fiant, si videlicet morbus cum defluxione recte fuerit solutus; nihilo minus tamen ne via sternatur ad alium morbum, pariter ex *Hippocratis l. c.* consilio, suadeo, ut convalescentes victus & ventriculi rationem habeant, & præterea ad perspirationem servandam, potum infusi theiformis mane adhuc aliquandiu contineant, uti pluribus supra in præservatoriis monitis dictum est.

ENARRATIONES MORBORUM.

OBSERVATIO I.

Febris catarrhalis in hypochondriaco pro maligna male habita.

Vir macilentus, natura sensibilior, à multis annis hypochondriacis pathematibus obnoxius, præter consuetudinem in convivio stomachum non modo variis eduliis, sed & liberali vini potu onerarat. Aliquot horis post, noctu, sub aëre vernali humido frigidiusculo, iter fecit, ac domum reversus, correptus est horrore, languore totius corporis magnaque capitis gravitate. Sequuta ingens præcordiorum anxietas, tussis molesta & præternaturalis æstus, cum alvo tensa & adstricta. Suasu uxoris bibit decoctum Succoladæ, quod excepit intensior anxietas, inquietudo, suffocatoria quasi spirandi angustia, nec non inflativus dolor lateris dextri in regione hypogastrii. Vocatus hinc medicus, qui febrem non modo malignam, sed & peripneumoniaci quid subesse judicavit, & tincturam bezoardicam cum spiritu cornu cervi, nec non mixturam ex aqua cardui benedicti, diascordio Fracastorii, lapidibus cancrorum, antimonio diaphoretico & syrupo papaveris rhœados, exhibuit. Sed frustra & perperam: quarto enim die, quum ob alvum nimis strictam, clyster injiceretur, evanuerunt, quæ metum gravis morbi incusserant, symptomata omnia, & tussis tantum, gravativus capitis dolor, raucedo & æstus vesperi increbescens, remanserunt. Ab alio igitur medico commendatum infusum ex veronica, liquiritia & fœniculo, circa noctem dosis pulveris bezoardici cum grano uno extracti croci & papaveris rhœados, alterno die vesperi dosis pilularum nostrarum pectoralium, interdum aliquot grana nitri & succini cum emulsione, & ad expectorationem electuarium ex oleo amygdalarum, spermate ceti, croco & oleo anisi. His procuratus screatus & lenis sudor & reliqua adhuc symptomata fere omnia discesserunt. Ventriculus autem mansit imbecillis, & cibo sumto, gravativum & pressorium fecit dolorem. Tussis etiam noctu fuit acris cum materiæ copiosæ ejectione, quæ interdum etiam vomitum proritavit. Sed quum corpus equitatione exerceret æger, pilulis nostris balsamicis & inter cibos sale volatili oleoso uteretur, & loco tenuis acescentis cerevisiæ, biberet saturatiorem & amaricantem, successive pristinæ valetudini ex toto fuit redditus.

Epicrisis.

Fuit hæc febris nonnisi catarrhalis benigna, tum etiam popularis. Sed quia incidebat in hypochondriacum corpus, comparuere insolita pathemata. Stomachus etiam cruditatibus jam plenus non potuit non ægre ferre decoctum succoladæ in copia sumtum, quo tunica villosa & osculis ductuum in ipsa obstructis, inflatio inducta, cui angustia spirandi, præcordiorum anxietas, dolor sinistri lateris tensivus & inquietudo tribuenda. Medicus autem male consuluit famæ, quod præceps nimis in judicando fuit & hæc sibi imponere passus est. Et quod demum diutius hæc febris perstitit, id utique omnibus evenire solet hypochondriacis, in quibus ventriculi robori imminuto convenientibus succurrendum est præterea præsidiis.

OBSERVATIO II.

Febres catarrhales epidemicæ.

Quum anno cIↃ Iↄ ccIx. post accerrimum hyemale diuturnum frigus, Martio mense leniori ex austro spirante vento, nives & gelu solverentur, Aprili & Majo initiante, Berolini, quo tum degebam, & alibi, quamplurimos corripiebat febris cum horripilatione & æstu, summo languore, tussi ferina, nonnullis quasi suffocatoria, ingenti siti & ciborum nausea. Circa noctem invalescebant hæc omnia & somnus inde mirum turbabatur: in quibusdam extrema mox calebant, mox horrebant. Quidam diu decumbebant, præsertim ii, ubi ob præviam humorum diathesin, purpuræ scorbuticæ materia intus delitescebat, quæ etiam per vices crebrius maculis rubris & asperis in extrema cute comparebat, ex levi vero causa iterum evanescebat. In nonnullis quarto statim die exanthemata rubra morsicantia, urentia, cum magno pruritu, quasi ab urticis inducta, quæ dicunt *die Nesselsucht*, erumpebant & tussis æque ac caloris mitigationem inferebant. Alii, præsertim fœminæ phlegmaticæ sanguineæ provectioris ætatis, exquisitos simul rheumaticos dolores patiebantur. Qui vix convalescentes, in pu-

publicum prodibant cim nimis, incurrebant ingentem capitis torporem, gravativum dolorem, vertiginem, gravedinem, *den Stockschnupffen*, languorem corporis cum spirandi angustia & difficili negotio iterum ad sanitatem redibant. Ubi etiam vetus jam erat in pulmonibus vitium ex hæreditate, febre hac discedente, tussis purulenta cum sanguine succedebat, sæpe vera phthisis. Qui porro ab imperitis chirurgis & pharmacopœis purgantes accipiebant pilulas, doloribus acerbis ventris affligebantur, mirumque debilitabantur, animi defectiones patiebantur cum frigido extremorum sudore, & gravius, & longius, decumbentes. Qui vero & proba victus & regiminis ratione, & dextra medicatione morbo occurrebant, ac pulveribus inprimis bezoardicis sedulo utebantur, cum uno, vel dimidio grano extracti croci, brevi convalescebant iterum.

Epicrisis.

Epidemicæ haud raro sunt catarrhales febres, tum maxime, quando ex tempestatum constitutione insolita ejusdemque subita vicissitudine, ob mutationem ventorum, inprimis quando rigidum boream mox lenior excipit aura zephyri, subnascuntur. Pejoris etiam tum sunt indolis & ægrius persanantur, qui dyscrasia sanguinis & humorum, ab aëris intemperie introducta, foventur. Valde dissimilia quoque, pro dispositione habitus corporis, viscerum, ætatis, temperamentorum, nec non victus ratione, inferunt symptomata, magis, vel minus benigna. In curatione autem omnia, quæ criticum naturæ motum, seri superflui per glandulosa emunctoria excretioni dicatum, turbant, morbum graviter exasperant & sanationem impediunt, uti potissimum faciunt purgantia cum corporis refrigeratione. Contra ea optimum utique consilium, corpus in perpetua perspiratione servare & usurpare ea, quæ acredinem mulcent, leniunt atque contemperant, ex medicamentis æque ac alimentis, & quod maximum est, ab omni cerevisia & vino abstinere & decoctum temperans bibere, sine quo refractarii catarrhi difficulter vel plane non cedunt.

OBSERVATIO III.

Frequens catarrhorum incursus sublatus.

Macilentus, nervosus & animo mobilis vir, quadraginta annos habens, quum Baccho & Veneri strenue subinde litaret, lauto vivendi genere uteretur, nec unquam tamen sanguinis missionem admitteret, à longo jam tempore, vere & autumno, crebris affligebatur catarrhalibus defluxionibus, quæ cum horrore, æstu, extremorum frigore, capitis dorsique dolore, lassitudine totius corporis & inquietudine ipsum invadebant, & accedentibus artuum, coxendicis & nuchæ doloribus, sæpius per aliquot hebdomades durabant. A me igitur salubre consilium ad arcendum tam frequentem catarrhorum incursum rogans, obtinuit hoc: ut I. aliquot ante æquinoctium hebdomadibus, venæ sectionem cum debito regimine institueret; II. ut bis anno lac cum minerali leniori aqua, Selterana inprimis, ad mensem potaret, & loco cerevisiæ biberet ptisanam; III. ut bis hebdomade, pulverem bezoardicum absorbentem, paullo ante quam cubitum iret, assumeret, & mane post in lecto infusum veronicæ, cum liquiritia & semine fœniculi, sorbillaret, lenem postea exspectando sudorem. Quæ omnia, quum per aliquot annos fecisset, liber fere degit à molestiis catarrhosis defluxionibus, & animadvertit, eosdem illico infestasse, simul ac sanguinis missionem tempestivam neglexisset.

Epicrisis.

Per immoderatum vini ac veneris usum, adeo utique infirmantur corpora, ut postea levi ex causa ægrotent, & potissimum, incidente subita cœli mutatione, vere & autumno admodum solenni, catarrhos, gravedinem, coryzam & tussim incurrant, cum febricula. Idem quoque macilentis & plethoricis, post corporis refrigerationem contingere, docet experientia. Venæ sectio autem omnium optime ab his molestiis defendit. Si enim sanguine nimis plena sunt vasa, ob difficilem circuitum, non rite depuratur. Hinc serum fit & copiosum, & impurum. Et impedita postea per cutis poros diflatione, ad interiora, maximeque glandulosa loca, salsus agitur humor, catarrhum cum febricula serosa faciens. Ego certe multiplici confirmatum habeo experientia, catarrhis crebrius obnoxios, ab eorum insultu matura sanguinis missione fuisse liberatos. Observavi quoque eos, qui venæ sectionem, certo tempore suetam, intermiserunt, affectos fuisse catarrhali febre.

OBSERVATIO IV.

Dux quidam militaris quinquagenario major sanguine & succis plenus, ex Italia ad nostras oras accedens, ob insignem aëris, victus & vinorum mutationem frequentissime affectus fuit acerbis colicis in abdomine doloribus. Bibit hinc, meo ex consilio, præmissa venæ sectione & purgatione alvi per infusum mannatum, aquam Sedlicensem, per aliquot hebdomades, quo factum, ut per totum autumnum ac hyemem liber à tormentis ageret. Iterandam igitur hanc curam, medio vere, suasi: sed antequam id faceret, vino se largius implevit & corpus deambulatione per aliquot horas sub frigido cœlo admodum frigefecit. Inde incidit in febrem, cum coryza, capitis dolore, horrore extremorum, præcordiorum anxietate, æstu, inquietudine, tussi valida, & febre fere continua. Post tres tamen dies remisit febris impetus, sed horror cum subsequente æstu versus noctem accessit adhuc, & quod commemorabile, declinante semper paroxysmo, venter flatibus distendebatur & cruciatus in ipso facti, calore vero oboriente mitigati. Interdum etiam in paroxysmo deliravit paullum & facies fuit rubicunda. Mane autem febris semper remisit. Consultus ego quarto morbi die, expensis curate cunctis, ex pulsu pleno ac magno judicavi, venam esse secandam: quod & remittente paroxysmo in pede feliciter factum est. Alvus dein aliquoties clystere carminativo & emolliente subducta, & postea curatio, pulveribus diaphoreticis, temperantibus, leniter nitrosis, cum emulsione ex decocto cornu cervi, amygdalis & semine papaveris albi, sub moderate calido regimine, intra tres hebdomades ex voto confecta, alvo tamen interea bis decocto mannato soluta.

Catarrhalis febris cum colica venæ sectione sanata.

Epicrisis.

Venæ sectio in catarrhosis affectibus non quidem directe indicatur; interim tamen, si corpus est plethoricum, si sanguis à calidis & præsertim immoderatiori vini usu incaluit, & febris catarrhalis subito invadens continua videtur, non nocet, sed prodest, elapsis etiam jam aliquot diebus. Dein hoc in casu commemorabile, quod abdominis dolores, jam per annum silentes, accedente hac febre, fuerint resuscitati, & quidem tempore remissionis, discussi vero per febris calorem.

lorem. Quod quidem nullam aliam ob causam factum fuisse arbitror, quam quod salsus & acris humor ad intestina delatus eadem moleste affecit, sub æstu vero ad habitum corporis propulsus. Multoties quoque me docuit experientia, pathemata hypochondriaca, colica & spasmodica, in iis, qui diu iisdem affecti, catarrhis, tussi, coryza & catarrhali febre fuisse revocata. Et hypochondriacos, eo tempore, quo alii catarrhis vere & autumno laborant, vehementes tum quasi paroxysmos mali sui experiri.

Observatio V.

Febris catarrhalis ex usu auri fulminantis funesta.

Ver erat, quum virgo nubilis, tenerior, sensibilis texturæ & spongiosi habitus, horripilatione, cum calore præternaturali, languore universi corporis, nec non præcordiorum anxietate corriperetur. Intumescebant circa tertium diem colli glandulæ, faucesque levi afficiebantur inflammatione, aderat simul tussis cum gravedine & raucedine. Vocabatur medicus, qui auri fulminantis, minus puri, grana sex, cum dimidio scrupuli antimonii diaphoretici propinabat. Sumto hoc pulvere, sævissima insequebantur pathemata, animi deliquium, summa anxietas & inquietudo, extremorum refrigeratio & conatus ad vomendum. Opponebantur quidem bezoardica, & fixa, & volatilia, sed incassum. Sequebantur quatuor dejectiones viridissimæ & vomitu ejusdem indolis materia rejiciebatur. Anxietates vero inde nihil minuebantur, sed persistebant perpetuæ cum animi defectione, ardor etiam & constrictorius dolor in præcordiis fixus urgebat, & quovis assumto exacerbabatur, sudor succedebat frigidus, facies Hippocratica & septimo die mors ipsa.

Epicrisis.

Miranda sane, febris hujus minus periculosæ primum visæ, subita catastrophe, demum funesta. Orta hinc ingens controversia: utrum per se fuerit maligna? an vero simplex catarrhalis usu pharmaci facta fuerit lethalis? Id minimum verum: medicamina metallica non bene præparata & corrosivo sale adhuc imbuta, quale est aurum fulminans non rite edulcoratum, veneni prorsus induere naturam & funestum edere effectum in personis tenerioribus, & ubi jam ad lenem inflammationem, nervosæ partes, è quibus etiam ventriculus, jam sunt dispositæ. Aurum enim, ob gravitatem suam firmiter ventriculi tunicis inhærendo, eam cui insidet partem vehementer exstimulat, eandemque spastice constringit, haud secus ac venena, quæ pariter stomacho spasmum inducunt, qui postea per nervorum genus diffunditur totamque œconomiam motuum pervertit. Id quod tanto magis fit in corpore exquisitius sentiente, ubi jam adest febris, quæ nihil nisi universalis fibrarum spastica est contractio. Dein id pariter certum: materiam causticam lymphaticam foris secernendam, forti ejusmodi stimulo retrahi ad ipsum ventriculum & solam ad inducendam ipsi inflammationem esse sufficientem. Ne dicam, primam corporis regionem succis corrosivis acidis biliosis fuisse obsessam, teste ipso colore eorum, quæ secesserunt. Hos autem solos corrosivitate sua propria, multo magis corrosivo adhuc pharmaco adjutos, inflammationem parere posse, nemo negabit. Cautissime igitur mercandum cum medicamentis quodammodo corrosivis ex mineralium familia, ubi stomachus ad inflammationem dispositus, & saburra erodente acido-biliosorum humorum scatet. Tum enim medicamentum ab aliis sine damno sumtum, veneni naturam utique potest induere.

Observatio VI.

Catarrhi cum cephalalgia narium fluxu soluti.

Literatus & vitæ sedentariæ addictus vir, quadragenarius circiter & corpore habitior, à multis jam annis vere & autumno capitis defluxionibus, coryzæ, gravedini, tussi cum incalescentia quadam febrili fuerat obnoxius. Is ineunte Octobre, quum poma cydonia cocta crebro & largiter edisset, & alvum inde obtinuisset solito strictiorem, postea etiam per aliquot horas liberiori frigido aëri sese exposuisset, sequenti mox die, circa vesperam, horripilatione, intercurrente æstu corripitur. Mane sensum tractorium admodum dolorificum percipit in humeris & nucha, nec non acutum in anteriori capitis parte, maximeque fronte, dolorem, naribus quidem calentibus, sed aridis & siccis. Datis medicamentis diaphoreticis, leniter nitrosis, cinnabarinis, mitescebant symptomata pedetentim cum æstu, dolor autem in fronte persistebat supra oculos omnemque fere adimebat somnum. Datum hinc consilium, ut crebrius naribus admoveret sal volatile Anglicanum siccum, quod ex sale ammoniaco & sale tartari paratur, oleo cephalico, uti est lavendulæ & majoranæ pum, essentificatum, non omissis infusis theiformibus, ex herbis cephalicis & diaphoresin leniter moventibus. Inde mitiora facta tormenta & præter opinionem è naribus fluxit liquor flavescens viscidus ad aliquot drachmas, idque aliquoties de die, quo facto, post biduum omnis evanuit dolor, & æger perfecte convaluit.

Epicrisis.

Heic origo catarrhalis rheumaticæ febris cum gravi capitis dolore deducenda ab alvo obstructa & perspiratione prohibita, in corpore, ubi caput debile & ad defluxiones catarrhales jam tum fuit proclive. Locus autem doloris in fronte supra oculos fuit in sinubus ossis frontis, qui intus tunica nervosa & pituitaria sunt vestiti. Huc si cum impetu ruit sanguis, à nimio ipsius affluxu & stagnatione oritur dolor, serumque acre transsudat, hocque effluente, dolor discedit. Ut adeo verum sit priscum *Hippocratis* effatum: *sect. VI. aph. X. cui capite graviter dolenti, pus, aqua, vel sanguis è naribus profluit, is à dolore liberatur.*

CAPUT VII.

De Febre Variolosa.

THESES PATHOLOGICÆ.

§. I.

Variola quid?

Variolosa febris est acuta, exanthematica, contagiosa, in qua motu quodam critico, materia valde tenuis, caustica, corrupta, inflammans & exulcerans, ad summam cutem propellitur, cum gravibus sæpe symptomatibus stipata.

§. II.

Morbi historia.

Febrem hanc imminentem indicant lassitudo corporis, virium languor, somnus inquietus, ciborum fastidium, cum conatu vomendi, capitis dolor, pavor in somno, alvus clausa, stimulus ad tussim & horripilatio intercurrens. Hæc per plures

plures sæpe dies jam præsto sunt, & postea succedit æstus per totum corpus, cum pulsuum celeritate, siti, augetur capitis, lumborum & spinæ dorsi dolor. Infantes potissimum, sæpe ex improviso, epilepsia & rigor ac tremor artuum invadit. Aetate junioribus delirium familiare: corpus est inquietum & jactatur. Intra tertium & quartum diem conspiciuntur in facie & collo vestigia maculatum rubrarum, quæ pedetentim numero plures efflorescunt, post faciem & collum, pectus, brachia, ac demum etiam abdomen, dorsum cum femoribus pedibusque occupantes. Durat hæc eruptio ad duos usque dies successive, ac interea decrescit febris cum symptomatibus, ut pulsus cum calore sexto die fere sit naturalis. Elapso autem quinto incipit fieri suppuratio, eodem modo ut eruptio gradatim à superioribus ad inferiora transiens, quæ ubi in vigore constituta maximeque in facie manibusque succedit, ob ingentem ardorem & dolorem cutisque tensionem fere intolerabilem, accenditur nova symptomatica secundaria febris, cum siti, vigilia & præcordiorum anxietate. Quæ symptomata, ubi corpus impurum, pustulæ confluentes & virulenti genii, delirio & convulsionibus accedentibus, nono, vel undecimo die necant. Si vero pauciores & benigniores, pathemata remittunt & fit exsiccatio, donec undecimo & ultra decidant & æger ad sanitatem redeat.

§. III.

Prima origo ex utero. Corripiuntur hac febre tantum non omnes homines, cujuscunque sexus, ætatis, temperamenti, quin nationis sint; ideoque in proclivi utique judicare, causam ipsius esse universalem omnibusque communem. Unde vero origo hujus omnibus adeo infestæ materiæ repetenda & ubi ipsius sedes, non æque expeditum. Veteres quidem natales ipsius à sanguinis menstrui, sub ingravidatione retenti, immunditie fœtui communicata, duxerunt. Et vero utique simillimum, primordia hujus virulenti humoris, non ex aëre, victu, aut aliis externis causis, sed ex utero esse materno. Id enim experientia frequenti constat, infantes à matre minus sana & impuris succis scatente progenitos, variolis mali moris & quandoque exitialibus corripi, matre licet sub gestatione vegeta, ob succos pravos in fœtum transeuntes. Vicissim etiam in comperto, gravidas, si proba victus ratione & affectuum moderatione, cacochymiæ, & plethoræ convenienti sanguinis missione, saluberrimæ quoque per alvum & cutem excretioni prospiciant, infantes in lucem edere, qui variolis correpti, non adeo periculose decumbunt, sed paucas ipsas & benignioris indolis, nanciscuntur.

§. IV.

Sedes causa non in humoribus. Sed neutiquam hujus maligni humoris sedes in ipsa sanguinis & humorum massa videtur ponenda. Etenim quamvis per alios morbos exanthematicos, morbillos, purpuram, scabiem, apostemata, tineam capitis, febres quoque, tota succorum massa exagitata fuerit, dissoluta omniaque ipsi involuta extricata, variolarum tamen materia manet & nihilo secius corpus adoritur. Hinc ad veritatem utique proxime accedere videtur, ex succo quidem chyloso lymphatico impuro & corrupto matris, oriri primum subtilem hunc & virulentum humorem, sed viscositate quadam involutum, firmiusque tubulis quibusdam impactum, delitescere tamdiu, donec in motum fermentativum sui multiplicativum ab aliis causis deducatur, succis insinuetur & critica quasi despumatione è corpore exturbetur. Nec officit, quod post longum interdum tempus in noxam erumpat. Diu enim malignus quidam humor, in tubulosa partium, immo ipsius cutis substantia, tanquam in latibulo sine noxa hærere, & postea demum in motum excitatus, universum systema nervosarum & fibrosarum partium pessime afficere totamque motuum œconomiam pervertere potest. Testatur hoc cancer in glandularum substantia per longum tempus occultatus, testatur venenum canis rabidi, item miasma venereum, quod per lac nutricis infanti communicatum, post aliquot demum sæpe annos reviviscit, vel in adultis per gonorrhœam virulentam suppressam ad interiora pulsum, post longos haud raro annos prodit, & virulentiam suam exserit.

§. V.

Latibulum autem virulento huic, qui variolas facit, succo, præbent, mea quidem sententia, medullæ spinalis tubuli quidam obstructi. *Sed spinali medulla.* Probabiles minimum quæ id evincunt hæ sunt rationes. Spinalis quippe medulla cum capite omnium primo in utero formatur, & majus præ aliis partibus cito augmentum acquirit, quod aliter fieri nequit, quam per liquidum, quod per ejus minimos canaliculos fertur. Quod si stagnans obstruit quosdam, ex diuturna mora, ut omnis humor occlusus, valde alienam & perniciosam indolem contrahit. Talis humor compedibus postea liberatus & sui juris factus, non aliam sæpe ac veneni naturam & vim prodit, humores fermentando, eorum texturam & crasin immutando, solidas vero partes vehementer stimulando, arrodendo & vellicando. Quod vero ex imis medullæ, maximeque illius portionis, quæ in inferiori regione spinæ, materia, quæ variolas efficit, prodeat, hæc confirmare videtur ratio, quod nullus fere morbus tam subito totum systema nervorum & nervosarum partium adoriatur, quam hic ipse. Testatur id febris acuta celeriter invadens, spasmus nempe totius vasculosi & nervosi systematis, quam ego utique à membranis spinalis medullæ deduco. Testatur idem dolor capitis, dorsi & lumborum, individuus fere comes. Testantur epilepsiæ, convulsiones, tremores artuum, deliria, quæ mox statim in principio, secus ac in ulla alia febre, adsunt. Testantur præcordiorum anxietates, item nausea, vomitus, cardialgia, quæ à spasmis substantiæ nervosæ ventriculi & orificiorum ipsius proveniunt: testatur alvus stricta & clausa, quæ semper fere primis diebus est. Testatur demum inquietudo cum vigilia, quæ non nisi molesta generis nervosi affectio & commotio est.

§. VI.

Sed mittimus hanc paullo subtiliorem de prima origine & sede causæ variolarum theoriam, quia directe non pertinet ad artis usum & therapiam, quæ magis in eo versatur, ut naturam, genium, facultatem & potentiam operandi virulentæ istius materiæ probe indagemus. *Materiæ indoles caustica & putrefaciens.* Indoles igitur hujus videtur mihi duplex, una acris & inflammans, unde dolor, ardor, rubor, tumor, arrosio & exulceratio, altera caustica & putrefaciens, quæ motu subtiliori intestino, crasin & unionem partium mixtum constituentium destruit atque corrumpit, & hæc proprie ad ipsam malignitatem, magis spectat, atque quam maxime sese in variolis malignis prodit.

§. VII.

§. VII.

Triplex variolarum genus: benigna.

Optime vero variolæ distingui possunt in benignas, malignas, & quæ sunt inter has mediæ naturæ. Benignæ his cognoscuntur indiciis: si non adeo copiosæ sunt numero; si debito tempore & ordine prorumpunt, suppurantur & exsiccantur; si non nimis profundæ; si bono pure refertæ, sufficienter elevatæ & circulum habent rubicundum; si facta eruptione in superioribus partibus, febris & symptomata notabiliter remittunt & omnia tranquille & placide fiunt. Hæ omni vacant periculo, immo sponte & solius sæpe naturæ beneficio curantur. Tales autem plerumque sunt, quæ temperato vere oriuntur, in corporibus non adeo impuris, nec sero & sanguine repletis, etiam in pueris. Nam acris & caustica materiæ qualitas non modo mediante succo roscido in corpore corrigitur, & ad expulsionem in cute præparatur, sed & affluxu ejusmodi succi, in ipso suppuratorio actu plane mitis & blanda efficitur.

§. VIII.

Maligna.

Vicissim malignum & causticum in variolis subesse virus, inde concludendum: si vel nimis cito, vel nimis tardo prodeunt; si manent depressæ & suppurationem renuunt; si plurimæ livescentis & quædam nigri coloris, vel limbum nigrum habent; si pulsus celer, etiam post eruptionem sufficientem, cum inquietudine persistit; si erecti animo facile linquuntur; si pustulæ sunt sanguinolentæ, vel diarrhœa cruenta, aut mictus cruentus supervenit. Lethifera hæc sunt indicia, & ex viginti vix unus evadit, qui ejusmodi symptomatibus afficitur. In corporibus demortuis hac specie variolarum sanguis fluidus est totus, nec in serum, nec in coagulum secedit, quod aliquoties observavi, manifesto indicio, putrefactione intima ejus crasin plane esse colliquatam, & vinculum seri & sanguinis destructum; & hæc est caussa ipsius mictionis, nec non dejectionis cruentæ, & quod variolæ sanguinem fundunt. Ejusdem variolæ sunt indolis, quando petechiæ sese miscent, vel etiam pustulæ parvæ miliares asperæ, quæ de intima corruptione sanguinis & lymphæ testantur. In quibusdam porro tardius maligna & putrefactiva variolosi humoris indoles sese ostendit, dum post exsiccationem febris manet lenta, & in externis partibus, præsertim articulis, in brachiis, manibus, pedibus, tumores oriuntur, & ex iis fiunt fœda exedentia, fistulosa & ossibus cariem inducentia ulcera, quæ difficillime sanationem recipiunt, & procedente tempore, lentam inferunt mortem. Interim tamen in genere tenendum, quod malignitas hæc gradu, jam majori, jam minori, differat.

§. IX.

Ubi & cur tales.

Virulentæ ejusmodi variolæ sunt plerumque epidemicæ & nascuntur à statu anni temporum plane irregulari, anomalo, diuturno, præsertim sub cœlo diutius nebuloso, pluvioso humido, ventis destituto, longe magis post diluviones & inundationes aquarum, quando diutius eadem supra terram stagnant, & aer ob id, & insectorum, & exhalationum putridarum copia refertus est, tumque ut plurimum simul grassantur, ipsisque etiam variolis complicantur petechiales & aliæ deleteriæ indolis non expertes febres. Deinceps ubi variolæ in corpora impura & cacochymica incidunt, & ubi primæ viæ magna impurorum succorum colluvie scatent, plus incrementi capit malignitas. Observamus porro miasma sive contagium uno tempore majorem virulentiam habere, quam altero. Accidit hoc non semper ob manifestam quandam sensibus obviam caussam, sed dubio procul ex perniciosis varii generis exhalationibus, quæ ex animantibus & vegetabilibus surgentes, cum aëris particulis salino-sulphureis sese miscent, ut ipsa unione specificam quandam deleteriam virtutem nanciscantur, non secus ac videmus in chymicis, quod sola commixtione rerum, quæ per se non sunt venenatæ, venenum enascatur.

§. X.

Et inter utrasque media naturæ.

Tertium genus est variolarum, quas nos mediæ naturæ dicimus, quia non sunt nec adeo malignæ, nec adeo benignæ, sed medio modo se habent, ideoque prudentem medicum & idoneam medicinam poscunt. Tales sunt, quæ non sparsim, sed confertim, inprimis in facie & manibus, comparent, & confluentes fiunt; item quæ interiora, nares, fauces, interdum etiam œsophagum occupant, ut ægri non bene deglutire possint. Anceps etiam facit judicium, quando in suppuratione acris denuo oritur febris, cum æstu, calore & ardore manuum; si caput nimium intumescit & largus salivæ fluxus est, si urinæ porro tenues, copiosæ minguntur & corpus largis sudoribus diffluit. Neque minus ubi novæ semper exsiccatis jam subnascuntur papulæ minores, & suppuratio atque exsiccatio nimis protrahitur; ubi cutis tensior & pustulæ profundius sedent, ætas juvenilis, vel virilis, tempus autumnale & hyemale, æstas etiam nimis fervida & sicca præcessit, & præterea non adeo proba victus ratio à decumbente observatur: & hæ sæpius omnino, nisi sollicite præcaveatur, alios relinquunt morbos. Epidemicæ etiam ut plurimum grassantur, quum benigniores magis sint sporadicæ.

§. XI.

Suspecta quæ signa.

In suspectis quoque signis est, quando statim inter initia & ante eruptionem, acuti & pertinaces dolores in spina, brachiis, pedibus, lumbis, non coxendice affligunt; si cito nimis, primo illico, vel secundo die, variolarum vestigia in cute comparent, tanto magis quum exanthemata aspera, acicularum capita æquantia, interspersa; si stationem non servant, mox disparent, mox redeunt, si facies non intumescit die tertio vel quarto, vel mox detumescit iterum; si in juvenibus ante eruptionem grave delirium, nec non difficilis deglutitio; si in suppuratione sopor, & post hunc alienatio mentis & incongruus sermo; si etiam nimium salivæ stillicidium.

§. XII.

Alvi fluxus non adeo pertimescendus.

Alvi autem fluxus, licet copiosus, non adeo pertimescendus: eundem enim per totius morbi decursum sine ullo periculo successisse vidi, tantum abest, ut eruptionem impediverit. Atque hanc in rem commemoratu dignum, quod scribit *Amatus Lusitanus Cent. III. pag. 234. pervenere hac æstate ad manus nostras plus minus CL. pueri, variolis & morbillis affecti, è quibus omnes evacuati evaserunt, alii vero, quibus parentum ex culpa evacuatio facta non fuit, vitam cum morte commutarunt, numero tres; alii vero, quatuor in ulcera difficillima & mala morigerata pervenerunt, quæ cum aphthis communionem habent & facile in gangrænam abeunt. Ex similis superstes puer, qui ulcus cancrosum & malignum, cubitum dextri brachii occupans, multis foraminibus perforatum, habet.* Scilicet sicuti in febribus malignis petechialibus, alvi profluvium morbi facit solutionem; sic etiam in mali genii variolis idem evenire

evenire experientia docet, quæ etiam *Ballonii in epid. & ephemerid* sententia.

§. XIII.

Quando & quomodo mors eveniat.

Qui variolis moriuntur, criticis ut plurimum diebus, nono, undecimo, vel decimo quarto decedunt, & quidem maxime convulsionibus, quas exquisitissimus ardor, dolor ac tensio in brachiis, manibus & facie, præsertim si profundius sedent pustulæ, excitat. Quidam catarrho extinguuntur suffocativo. In nonnullis, inprimis si malignitas subest, quando in situ erecto, vel extra lectum sunt, animi obrepit deliquium, maculæ cum pustulis disparent, & convulsione superveniente, intra aliquot horarum spatium mors excipit. Vidi etiam variolis jam exsiccatis, juvenes quosdam subito insultu apoplectico esse extinctos, posteaquam in ipso morbo capitis gravitate, vigilia & per intervalla mentis emotione laborassent. Novi quoque infantes unius aut duorum annorum, quum absoluta exsiccatione in vado prorsus esse viderentur, macula erysipelacea livido-nigricante maligna, quæ totam fere suram, vel pedis regionem occupavit, ex improviso fuisse affectos & subito mortuos, manifesto sphacelationis & magnæ corruptionis in sanguine indicio.

§. XIV.

Post variolas alii sani.

De iis autem, qui variolarum morbum superant, multiplici confirmatum habeo experientia, quod pueri, qui ante illum valetudine minus firma usi, variis oculorum & aurium defluxionibus, tinea capitis, doloribus artuum, imbecillitate pedum, rachitide & tabe, nec non adultiores mensium retentione laborarunt, postea integram sanitatem, corporis robur & nutritionem lætiorem acceperint. Vicissim vero novi etiam alios, qui antea sani & valentes, in variolis vero perversa medicatione excepti, vel commissis in diæta erroribus, valetudinarii postea sunt facti, phthisin, febrem lentam, tabem & asthma incurrisse, visus vitia, ophthalmias, epiphoras, maculas & albugines contraxisse, aut ulceribus sordidis in facie & artuum juncturis fuisse affectos.

alii valetudinarii.

§. XV.

Variola contagiosa.

Ceterum ultimo adhuc loco probe tenendum: quod materia variolarum semper sit indolis fermentativæ & sui multiplicativæ. Unde vix ullus alius morbus, excepta forsan pestilentia, adeo contagiosus, ac variolarum. Quo etiam fundamento nititur, cum fructu ab Anglis potissimum instituta variolarum insitio, qua purulento ex varioloso decumbente humore in sauciatam sani variolas nondum experti hominis cutem immisso, protinus idem hic morbus, cum febre omnibusque quibus stipatur symptomatibus, suscitatur atque inducitur.

CURATIO.

§. I.

Indicationes curatoria naturæ ductui conformes.

NAtura, per quam partium solidarum & fluidarum corporis ad motus vitales se- & excretorios dispositionem, intelligimus, tam exactum in hoc morbo, si moratus, quam in nullo alio servat ordinem & tempus, & haud raro sponte, citra artificiosam medicationem, eundem percurat, quando videlicet crasis sanguinis & humorum viscerumque conditio, ita comparata, ut correctioni materiæ causticæ & expulsioni ejusdem non obstent. His naturæ viis merito insistendum medico, nec aliud agendum, quam ut eidem in opere correctorio, expulsorio & suppuratorio congruis auxiliis subveniat. Igitur ita instituenda medicatio, ut I. materia acris, vitiosa, caustica contemperetur & ex veterum loquendi more coquatur, simulque effrenes in vasorum & nervosarum partium systemate primis diebus motus ad moderamen traducantur; II. ut eruptio secundetur & languentes circa eruptionis tempus motus erigantur, quo omnis ad corporis habitum pellatur materia, accedens autem in suppuratione secundaria febris moderata servetur & graviora arceantur pathemata; III. ac demum declinationis & exsiccationis tempore sanguinis & humorum massa sub morbo dyscrasia & impuritate affecta, repurgetur, sicque oriundi ex reliquiis morbi tempestive præscindantur.

§. II.

Quid faciendum ante eruptionem.

Acredinem materiæ mulcent, simulque nimiam sanguinis exæstuationem, ipsam excretionem impedientem, blande componunt pulveres temperantes, leniter diaphoretici, cujus generis hic est: recipe cornu cervi philosophice præparati, usti, antimonii diaphoretici, lapidum cancrorum, matris perlarum ana drachmam, cinnabaris rite paratæ drachmam semis, nitri puri scrupulum. M. f. pulvis, de quo pro diversitate ætatis dandum, & dosis summa est dimidia drachma. Propinatur commodissima in vehiculo ex aqua scorzoneræ, nucleorum cerasorum, florum sambuci, acaciæ, herbæ cardui benedicti & scabiosæ. Dein eundem in finem utilia decocta humectantia & temperantia, avenaceum tenue, cum amygdalis in emulsionem redactum, serum lactis dulce, nostra methodo paratum, aqua hordei cum ficubus decocta. Item emulsio ex decocto scorzoneræ & cornu cervi, amygdalis seminibusque quatuor frigidis cum saccharo. Cui ad motuum vehementiam moderandam, commode adjicitur syrupus papaveris albi.

§. III.

In eruptione.

Quando natura segnior in expulsione sub eruptionis tempore, danda hæc emulsio: recipe seminis napi, cardui Mariæ, aquilegiæ ana drachmam, aquæ florum sambuci, galegæ, cardui benedicti ana unciam s. l. a. emulsio, adde antimonii diaphoretici drachmam semis, sachari perlati quantum satis est. M. Efficaciter etiam expellit liquor bezoardicus ad mentem Bussii paratus, cum tripla portione liquoris nostri anodyni mineralis nuptus. Item elixirium alexipharmacum, sine spirituoso menstruo sic confectum; recipe radicis dictamni, angelicæ, vincetoxici, contrayervæ ana unciam semis, herbæ scordii, cardui benedicti ana manipulum, fiat extractio in aqua scordii libra medica & liquoris anodyni mineralis unciis tribus, additis prius salis tartari, croci & myrrhæ ana drachmis duabus; de quo viginti minimum & ad summum quinquaginta guttæ præbendæ.

§. IV.

In suppuratione.

Eadem prosunt quando suppuratio lenta nimis, & pustulæ elevari renuunt. Tum quoque utilis hæc mixtura: recipe myrrhæ electæ drachmam dimidiam, croci salis tartari ana scrupulum, aquæ scurzoneræ uncias duas, coquatur, coletur & usui servetur. De hac dimidium, vel unum cochlear in emulsione, ex aquis analepticis & diapnoicis cum seminibus quatuor frigidis, præsertim circa noctes, porrigendum.

§. V.

Et exsiccatione.

Sub exsiccatione demum propinanda sunt remedia,

media, quæ putredini resistunt, item quæ sordes relictas, vel sub morbo genitas, per congrua emunctoria evehunt. Utilis tum pulvis ex lapidibus cancrorum, antimonio diaphoretico, pauxillo myrrhæ, succini, & croco. Proficuum quoque infusum theiforme ex herba scordii, summitatibus millefolii & semine fœniculi, cui si pectus simul affectum, veronica cum liquiritia addenda. Potissimum hoc tempore interponenda blanda laxantia, balsamicæ simul indolis, uti sunt instar omnium pilulæ Beccherianæ, vel ad earundem exemplar paratæ.

CAUTELÆ ET OBSERVATIONES CLINICÆ.

§. I.

Quibus vomitus & epilepsia compescenda. Evenit haud raro, ut in principio, præsertim infantibus, accidant crebræ & anxiæ vomitiones. Ad has compescendas & spasmum ventriculi laxandum, egregie proficit liquor noster anodynus mineralis, vel solus, vel cum aliquot guttis spiritus bezoardici Bussiani remixtus. Idem hic noster liquor eximii usus, si convulsio epileptica, in lactantibus maxime & difficulter dentientibus periculi non expers, urget nimis. Conducit etiam pulvis Marchionis, cum cinnabari & pulvere lumbricorum terrestrium. Et alvus clystere molliente solvenda, qua clausa in principio, epilepticum malum augescit.

§. II.

Æstus mitigandus. Quando æstus acrior, nitri dosis in pulveribus augenda & tuto etiam præbenda tinctura rosarum, quatuor florum cordialium, cum phlegmate vitrioli parata, cui multum *Waldschmidius* atque *Dolæus* tribuerunt. Nec male, quum in corporibus juvenilibus sanguineis, maximeque ubi variolæ mali moris ad putredinem pronæ grassantur, ratione & experientia teste apprime prosit; licet non omnem malignitatem exstinguat, neque universale adversus copiosas variolas sit præservativum.

§. III.

Salivatio moderanda. Frequens juvenili inprimis ætati symptoma est salivæ fluxus, qui suppurationis tempore ut plurimum effusior accedens, non modo hanc, sed & somnum, non sine periculo, impedit. Moderandus igitur, tam per alvi apertionem mediante clystere emolliente, quam diaphoreticum bezoardicum medicamentum, cui aliquot grana florum sulphuris addenda & bibendum desuper infusum theiforme ex betonica, veronica & floribus chamomillæ officinalis, quo aucta sic perspiratione, à salivæ fontibus divertantur humores.

§. IV.

Ardor & dolor faucium mulcendus. Obsident pustulæ variolarum semper fere interiora faucium laryngem & pharyngem, ibique ardorem, dolorem & difficilem deglutitionem, quandoque etiam aphthas, excitare solent. Molesto huic accidenti succurrendum gargarismate demulcente, ex decocto hordei & rob diamoron, adjecto pauxillo lapidis prunellæ, quo sæpius os eluendum. Utile quoque decoctum avenaceum, cum butyro insulso, syrupo violarum vel granatorum, & nitri tantillo. Et ad mulcendum ardorem, pustulæ & aphthæ subinde tangendæ, & illinendæ mucilagine seminis cydoniorum, cum aqua rosarum facta.

§. V.

Oculi defendendi. Oculos quoque nonnunquam occupant pustulæ & suppurantes vitium eisdem inducunt. Hinc sub eruptione statim ab iis defendendi, quod optime fit linteo duplicato, cui spiritus rosarum in quo camphora cum croco macerata, instillatus, quod tamen ante applicationem in loco calido tantisper siccandum, quo potior spiritus portio avolet. Mihi frequens, aquam rosarum & florum sambuci, adjectis aliquot liquoris nostri anodyni mineralis guttis & momento camphoræ adhibere, eademque palpebras inungere. *Et vitio affecti sanandi.* Quod si vero à pustulis pellicula relicta, cito eadem post declinationem absumenda hoc liquore: recipe aquæ rosarum unciam, reginæ Hungariæ drachmas duas, vitrioli cyprini grana quatuor, sacchari saturni grana duodecim. M. quo frequentius cum subtili penna tangenda est excrescentia. Idem hic liquor, omisso tamen vitriolo, egregiæ virtutis in oculorum acri, calida & ardente defluxione, cum rubore, quæ variolis crebro succedit.

§. VI.

Vena sectio quando prosit. Pulsuum vehementia & robur, faciei rubor, capitis lumborumque gravitas ac dolor, venarum turgescentia, ætas juvenilis, ingenii activitas, diæta vinosa, sanguinis missio sueta & evacuatio critica suppressa, sanguinis subtractionem in variolis, primo vel secundo statim die, indicant. Sic evanescunt mox pectoris anxietates & oppressiones, maculæ confertim in cute efflorescunt, nec adeo gravia post eruptionem metuenda pathemata. Sæpius enim observavi, nimiam sanguinis redundantiam sufficientem materiæ variolosæ ad corticem corporis propulsionem impedire, & efficere, ut discretæ tantum prodeant pustulæ, intus autem relicta materie, circa declinationem varia symptomata spasmodica, convulsiva, deliria, catarrhos suffocativos, quin apoplexiam, inducat. *Et nocens.* Contra ea, ubi pulsuum durities, humilitas & exilitas, vasa minus turgent, vires languent, temperamentum phlegmaticum, ætas infantilis & puerilis, corpus obesum, vomitus in principio adest, tussis & alvi fluxus, laborans etiam alias sub sanguinis missione facile animo linquitur, vena non pertundenda, ne nimia sanguinis copia subtracta, materia intus detineatur, & eruptio ad plures dies, non sine periculo, protrahatur.

§. VII.

Emetica in principio proficua. Haud levis inter medicos est controversia: utrum emetica in principio variolarum prosint, nec ne? Nos ita censemus. Quum variolæ circumeunt, ad præservationem expedit utique dare ea, quæ sordes copiosas & crudos succos non modo ex primis viis, sed & biliosos & vitiosos humores ex hepate eliminant, quibus retentis, justus metus est, ne graviorem reddant morbum. Primo etiam invasionis die locum adhuc habere possunt, quando turgere primam regionem vitiosorum succorum colluvie adsunt indicia, ex ægri potissimum voracitate incongruorum liquidorum & solidorum, nausea, oris amaritie & ructibus, desumenda. Tum omnino lene emeticum, tartarus emeticus, solutus prius, ad unum vel duo grana in adolescentibus in aqua menthæ, vel cinnamomi, additis aliquot mixturæ simplicis guttulis, cum fructu datur, evanescentibus postea, quæ eruptionem impediunt, anxietatibus, ut pustulæ intra tertium & quartum diem prompte erumpant. Si alvum simul expurgandi intentio, tartarus emeticus cum infuso mannæ dandus, in infantibus ad quartam vel dimidiam partem, aut pondus unius grani. Promiscue autem tale remedium alternis diebus por-

porrigere, empiricum est consilium.

§. VIII.

Alvus ante eruptionem vix subducitur.

De purgatione per alvum hæc monenda: Ante morbi insultum omnino sunt utilia laxantia, non vero fortiora purgantia; neque etiam mercurius dulcis, præsertim in infantibus & pueris tenerioribus. Optimum decoctum tamarindorum cum rhabarbaro, vel manna: & si suspicio, crassa intestina scybalis duris esse farta, præmittendum clysma emolliens & stimulans. Sub totius etiam morbi decursu nunquam permittendum, ut alvina secessio nimis diu, ad octo vel decem dies restitet. Si secus fit, inde potissimum in infantibus, vel suffocativi accidunt catarrhi, vel purpura variolas, aut erumpentes comitatur, aut suppuratis iisdem, non sine insigni virium jactura & symptomatum vehementia, excipit. Neque hanc ob causam eveniens & per totum sæpe morbi decursum durans cum bonis ægrorum rebus alvi fluxus est compescendus.

Sub illa non.

Eruptionis autem tempore, etiam si, uti ordinario fieri suevit, alvus sit siccior, ab omnibus eam moventibus abstinendum, ipsis etiam enematibus, quæ tum retineri, retenta angustias parere maximas & demum post aliquot dies reddi, novi.

§. IX.

In suppuratione an & quibus ducenda.

An suppurationis tempore in febre secundaria proficua sint alvum ducentia, inter medicos Anglos fuit disceptatum. *Freundius* peculiari scripto adstruxit variis observationibus utilitatem, ita tamen, ut non nisi decoctum mannæ admittat. Nos etiam hanc methodum non improbamus, si adsint, quæ purgationem indicant, alvus nempa per totum morbi decursum sicca fuit & constricta, copiosa in suppuratione salivatio, & pectus copia humorum obsessum, ut anxia inde & difficilis fit respiratio. Sed ego semper laxantibus præferre soleo clysteres, emollientes alvinas duras feces & educentes. Qui, si non sufficiunt, laxantia mannata præsertim in infantibus, quibus prima regio & præcordia crassis viscidis humoribus obsessa, commodam omnino locant operam. Quin novi, me infantibus lactentibus, unius anni, vel ante eruptionem, vel in suppuratione, quum ob difficultatem & angustiam spirandi suffocationis metus esset, cum præsentaneo levamine porrexisse lene emeticum, ex sexta, vel quarta parte grani tartari emetici, soluti in aqua veronicæ, addito pauxillo syrupi violarum.

In declinatione non manna.

Cæterum, quam utilia mannata in principio & incremento variolarum, tam perniciosa esse aliquoties observavi, post declinationem, morbo soluto. Ingentes tum enim creant flatulentias, pectus lentis viscidis succis obruunt, anxietatesque efficiunt, quandoque etiam, ut ulcerationes sequantur in ipsa cute, faciunt.

§. X.

Vitanda calida omnia.

Ante pustularum eruptionem, & sub ipsa etiam, improbanda porro merito omnia calidiora, expellentia, tam quæ vulgo dantur semina nasturtii & aquilegiæ cum stercoreis, succus nimirum stercoris ovilli & equini, quam etiam tincturæ bezoardicæ alexipharmacæ, nec non spiritus cornu cervi, cum æstuoso, quoad lectum & conclave, regimine. Inde enim sanguinis & humorum massa mirum exagitatur, æstus, anxietas, convulsiones, spasmi, quin delirium, si adest, exacerbantur. Inde materiæ variolosæ major inducitur acrimonia atque subtilitas, ut ex benignis facile fiant malignæ. Et tantum abest, ut his æquabilis & constans eruptio procuretur, ut potius cito nimis minus præparata foras agatur materia, stationem non servatura, sed cum majori damno mox iterum ad interiora reversura. Quin potus tantum calidos, infusa theiformia & decoctum fabarum coffeé, liberalius usurpata, experientia edocti, rejicimus. Nimium enim sanguinis massam dissolvunt & materiam roscidam nutrientem cum viribus inter largos sudores dissipant. Temperatum igitur sit regimen, remedia temperata. Semper tamen distinguendæ naturæ, quæ si segniores, expulsionem juvantia, parciris sed vicibus data, prosunt utique, & circa sextum etiam & septimum diem, eruptionem regimine tantisper calidiori secundare licet.

§. XI.

Aeris privati fundendum.

Pariter in variolis oppido nocivum decumbere in loco humiliori, ubi plures eodem morbo detenti. Nam ibi aër, qui pabulum vitæ, impuris ac fœtidis exhalationibus est refertus, quæ respiratione attractæ, organa subeunt vitalia & internam humorum corruptionem adaugent. Hæc etiam subest, cum regimine calido, ratio, quod ex plebeiis plurimi, variolis, licet bonæ alias sint indolis, occumbant. Hinc præstat, uti sæpius cum fructu suasi, aërem gravem, contecto prius probe ægro, ex apertis fenestris emittere, purioremque immittere. Neque minus ad corrigendum, inquinatum aërem, expedit collo appendere camphoræ frustulum, vel si caput odorem ferre nequit, in remotiori conclavis loco illud reponere.

§. XII.

Linteamina caute mutanda.

An corpore sudore perfuso linteamina, indusia & lectum mutare liceat, non levis ad curationem momenti est quæstio. Ego, uti largissimos sudores in variolis nunquam sine periculo esse, si diu perseverant, observavi: ita longe majus imminere discrimen, expertus scribo, ex mutatione linteorum, quæ humidum & frigidiusculum aërem adhuc fovent. Cavendum itaque, ne facile æger in alium lectum transportetur, nisi prius diu in hypocausto calefacto steterit. Neque linteamina & indusia mutanda, nisi prius calore sint probe siccata, vel ab alio gestata. Si hoc negligitur, in exquisite sentientibus ejusmodi corporibus, qualia sunt, quæ effusius sudant, cutis quam facile frigescit, maculæ & pustulæ disparent & cum vitæ discrimine recedunt.

§. XIII.

Recedentes quibus expellendæ.

Quandocunque pustulæ, vel ob deficiens naturæ robur, vel ob terrorem, refrigerationem, aut situm extra lectum diuturniorem erectum, subito concidunt, æger in vitæ discrimine versatur certo, & nisi prudens medicus illico analeptico & expellente remedio succurrat, mors in propinquo. Ego cum fructu tum dedi liquorem cornu cervi succinatum, cum liquore anodyno minerali, in aqua cinnamomi sine vino & cardui benedicti, sorbillare jussi poculum infusi thée, idque aliquoties iterare & præcordiis pedibusque calida applicare fomenta.

§. XIV.

Sanguis per alvum, urinam, nares & pustulas exiens quid portendat.

Mictus sanguinis, alvus cruenta, hæmorrhagia narium & sanguinolentum ex pustulis serum manans, magnam sanguinis & humorum acrimoniam & colliquationem indicant, ac pessimum, plerumque lethale, præbent omen. Hæc ubi præsto sunt, acidula, refrigerantia & acrimoniam demulcentia, uti lac ebutyratum & serum lactis, plus opis præstant, quam cætera omnia exquisitissimi artificii remedia.

§. XV.

§. XV.

Abortus incidens periculosus.

Periculosum symptoma est, si gravidæ variolas nanciscuntur, & circa eruptionis tempus, vel etiam in suppuratione, abortus accidit: sanguis enim cum impetu utero effertur. Majus adhuc periculum ipsiusque mortis justus metus, si fœtus non cito exturbatur: vehementius enim sanguinis fit profluvium, sub quo animi accedit deliquium, expulsioni materiæ adversum. Si etiam sanguis parcius emanat, ejus motus ad caput convertitur, subsequente inflammatione & delirio. Neque periculo vacat, quando menses primis diebus, vel in suppuratione erumpunt copiosiores, id quod eam plerumque ob causam accidit, quod sanguinis missio neglecta.

Et menstruum fluxus copiosus.

§. XVI.

Alvi fluxus salutaris.

Observavimus, si æstas nimis sicca & diu arida, variolas maxime esse inflammatorias & alvi fluxu quam facile stipari; qui tamen nullo modo sistendus, sed tantum demulcentibus & terreis diaphoreticis excipiendus. Vitanda tum quoque omnia calida expellentia, cum regimine æstuoso, vitanda vero etiam refrigerantia & corporis refrigeratio. Neque alvi profluvium nocet, quando petechiæ, pariter ob valde irregularem temporum anni constitutionem complicantur, ut potius remedio sit & malignos humores optime expurget, ideoque providum ac peritum desideret medicum.

§. XVII.

Confluentes quomodo arcenda.

Quum variolis benignis, non facile quispiam, nisi ex medici, aut proprio delicto, pereat, sed confluentibus, præsertim si mali moris fuerint; ex centum autem vix unus sit, qui variolas non experiatur: ego certe ut funestæ hæ arceantur, non certius novi consilium, ac eo tempore, quo malæ indolis variolæ grassantur, exquisitam victus & vitæ rationem servare, succos corporis convenientibus evacuantibus & decoctis pro potu temperantibus & mundificantibus à sordibus liberare, & ad futurum forsan morbi insultum præparare. Eundem in finem commendabile novum illud inventum insitionis, seu inoculationis variolarum, quod ex oriente in Europam translatum, numerosis admodum exemplis ab Anglis potissimum medicis cum successu celebratum, ea tamen lege, ut pus variolosum ex papulis maturis & benignis promatur, corpusque ante operationem probe prius præparetur.

Per inoculationem.

§. XVIII.

Vesicatoriorum usus.

De vesicatoriorum peculiari in hoc morbo efficacia, quam nostro hoc ævo, Angli inprimis medici, mirifice collaudant, pro certo ego quidem affirmare possum nihil. Rarius enim eadem adhibui, nisi ubi pueri, vel adolescentes, in ingentem soporem ac torporem inciderant, aut finito morbo, vitium oculi contraxerant, rubore ac defluxione affecti.

§. XIX.

Foveæ & cicatrices quibus avertendæ.

Quum variolæ præsertim confluentes & profundiores faciem rugis, foveis & cicatricibus mirum deformare soleant; puellæ inprimis pulchritudini studentes enixe ut hoc avertatur rogant. Multi quidem ut faciem à variolis defendant, primis statim diebus ex invento *Sylvii* suadent, ut pedes frequenter pediluvio immittantur, & sic materia ex superioribus ad inferiores partes trahatur. Sed ego ne quid dissimulem, nunquam periculum feci, nec ea propter certum quid de experimento hoc affirmare possum. Interim non penitus rejiciendum censeo, sed frequentibus & circumspectis id commendo observationibus. Longe minus iis assensum præbere possum, qui papulas in facie pinguibus & oleosis, inungere jubent. His enim pori obliniuntur, difflatio impeditur, profundiores redduntur abscessus & vestigia cicatricum longe magis conspicua. Optimum potius consilium, quando præter superius dicta interna sanguinem depurantia, exterius, antequam penitus arescant papulæ, linimentum applicatur ex humana axungia, spermate ceti, cera alba, pauxillo balsami de Copaiva & camphoræ. Favet etiam nitori ac ruborem tollit aqua florum fabarum, rosarum, radicis sigilli Salomonis, tribus partibus remixta cum una parte aquæ sic dictæ sclopetariæ.

§. XX.

Novæ pustulæ succrescentes non negligendæ.

Accidit haud raro, ut exsiccatis jam, quæ primum effloruerant pustulis, ultimis diebus novæ & minores compareant aliæ. Hæ neutiquam negligendæ & refrigeratione aut improba victus ratione excipiendæ. Si enim recedunt, præter spem fieri possunt funestæ. Hinc curandum, ut sub moderata & æquabili perspiratione hæ pariter & maturescant, & arescant.

§. XXI.

Morbi ex reliquiis quibus præscindendi.

Superatis tandem variolis, providendum est, ne alii pejoris indolis, supra jam nominati morbi, succrescant. Hunc in finem inprimis necessarium, ut prima regio à sordibus, tam in morbo, quam post eum ob languidam digestionem contractis, non semel, sed aliquoties repurgetur, & quidem per laxantia balsamica, acori & corruptioni resistentia, inter quæ eminent rhabarbarina, pilulæ *Avicennæ*, *Rufi*, & quæ in curatione commendavimus Beccherianæ, quæ commodissime prius in aqua destillata, ut menthæ, solutæ, propinantur. Dein convalescentes non nimis cito in publicum prodeant, sed aliquandiu adhuc vitent aërem liberum, tanto magis humidum & frigidum. Servent potius constantem perspirationis successum, eundemque secundent, tam per pota mane infusa theiformia ex herba veronicæ, scordii, semine fœniculi & anisi, quam etiam pulveres leniter diaphoreticos, per aliquod postea tempus alternis diebus vesperi usurpatos. Fugiant frigidum potum cum gravis materiæ & insalubribus alimentis cunctis, & ad perfectam sanguinis depurationem, abstineant à cerevisia & bibant aliquandiu decoctum temperatum ex radice scorzoneræ, cichorei, sarsaparillæ & semine fœniculi. Neque omittant inter cibos uti iis, quæ languentem stomachi digestionem, ad novos bonos succos ingenerandos necessarium, fulciunt ac firmant.

ENARRATIONES MORBORUM.

OBSERVATIO I.

Variolæ epidemicæ anni MDCXCVIII.

Constitutio aeris præcedens.

Insolita plane per aliquot ex postremis superioris sæculi annos fuerat tempestatum constitutio. Aestas inprimis, propter crebriores boreales ventos, humida ac frigidior, autumni fere naturam gesserat, ut raro etiam fructus & uvæ recte potuerint maturescere. Autumnus effusis pluviis & subinde nivibus, cum pruinis ac nebulis incedens, tempus sordidum, aërem densum, cœlum obscurum & modice frigidum attulerat. Et hyems regnarat mirum mutabilis, squalida, sine constanti & acriori gelu. Accesserat præterea vere anni CIↃ IↃ CXCIX. maxima in tractu nostro ex torre tri-

bus inundatio, & ob stagnantes passim alveis elapsas aquas, aërem insigniter vitiarat. Ut sic perfecta esset ubique ad epidemicum morbum dispositio.

Variolæ populares ex & sine contagio. Irruebat igitur hoc anno mense Septembri maxima cum vehementia variolarum morbus, & infantes, pueros, adultos, utriusque sexus, gravidas item, puerperas atque nutrices, inquilinos ac hospites, adoriebatur, ut non facile immunis maneret unus, qui non prius morbo hoc defunctus, & variolosorum numerus fere ad bis millesimum, in nostra hac urbe ascenderet. Non nullis sine, plurimis ex contagio accidit. Ex illis fuerunt potissimum improbo victui, intemperantiæ & compotationibus dediti, iracundia commoti, terrore ex aspectu ægrotantium maxime aut mortuorum perculsi, timentes & horrentes morbum, nec non qui circumeuntibus jam variolis, præsertim in domo, quæ ipsos tenebat, purgantibus illarum incursum arcere susceperunt. Contagium vero penetrans maxime & efficax fuit, quod ex sanie jam suppurantium pustularum venit, idque non tantum in eadem domo commorantes infecit, sed in alias ædes, quin remotiora etiam loca translatum, perniciales suam vim in dispositis corporibus exseruit, infestum potissimum personis constitutionis sanguineæ, phlegmaticæ, pituitosæ, spongiosi & mollioris corporis habitus.

Symptomata antecedentia eruptionem benignarum. Sic autem incessit & sic decurrit epidemica hæc variolarum lues. Antequam in conspectum prodiret exanthema, omnes fere conquesti sunt, de dolore dorsi, capitis, lassitudine corporis, calore præternaturali, intercurrente horripilatione, cum pulsu frequenti, appetitus prostratione & somno inquieto. In nonnullis infantibus, rarius in adultis, incepit enormibus vomitionibus, quæ per aliquot interdum perstiterunt dies. Qui non vomuerunt, continuum tamen persenserunt conatum vomendi, nauseam & anxietates præcordiorum, modo graviores, modo mitiores. In adultis quibusdam & infantibus alvus fluxa, eruptionis tempore iterum consistens; in aliis primum adstricta, & tertio, vel quarto die demum aliquoties sine damno fluens. Frequens etiam multis mingendi stimulus, paucioribus urina, sine damno tamen, per aliquot dies suppressa. Tenelli & lactantes inter continuos ejulatus, pavoribus in somno, alvi adstrictione, vel profluvio, corporis calore & circa finem tertii diei levioribus quandoque epilepticis insultibus fuerunt affecti. Serosis solennis fuit somnolentia, pruritus corporis, ardens & pruriginosus palpebrarum dolor, illacrymatio & sternutatio. Multis compunctorius in dorso & pectore sensus. Pueris circa tertium diem nares sæpe sanguinem stillarunt. Ex his etiam primis diebus magnam ascaridum copiam excreverunt nonnulli sine, nonnulli cum periculo. Adulti mirum fuerunt impatientes, subinde aliena multa loqui delirarunt plane; quod tamen sufficienti narium stillicidio mitigatum, insufficienti vero adauctum.

Malignarum. Hæc pathemata præcesserunt ut plurimum benignas, ubi vero pejoris indolis suberant, alia adhuc fuerunt præsto. In infantibus clamores intensissimi, nulla requies, tremores, extremorum mox frigus, mox intensus calor, cum insueto languore, in pessimis fuerunt. In adultis dolor artuum immanis, nec non lumborum, nephriticum & ischiaticum mentiens, gravis præcordiorum angor, delirium cum diarrhoea, punctorius exquisitus in pectore, vel hypochondrio sensus, tremores, horrores, membrorum incurvatio & contractura. Virium autem à primo statim insultu notabilis prostratio, vertigo, vigilia assidua, sub erecto situ lipothymiæ, pulsus debilis & frequens, effusus sudor, copiosa urina, salivatio & insolita muci è naribus ejectio, malignam plane prodiderunt indolem, licet interdum nec dolor, nec calor notabilis, nec anxietas, nec sitis adessent.

Intra tertium & quartum diem in benignis *Signa bona* contigit eruptio. Nox antecedens plerumque gravis exstitit & inquieta, anxietatibus, tremoribus, phantasiis, hæmorrhagiis, quin non numquam epilepticis commotionibus, quidam etiam bis vel ter dejecerunt. Tum comparuerunt primum maculæ rubræ, magnitudine differentes, quandoque exiles & successive increscentes, quandoque latæ, in distinctas postea pustulas coëuntes. Factum id primum in superioribus, postea manibus pedibusque copiosissime, tum cruribus pectore ac dorso parcius & in abdomine parcissime. Cum iis in facie effloruerunt simul in faucium & laryngis internis, labiis & lingua, tumque obortus dolor, ardor, pruritus ac tensio harum partium. In ipsis quidem oculorum tunicis vidimus nullas, sed in superciliis & palpebrarum interna æque ac externa facie collectim confidentes. Unde acerbus oculorum dolor, pruritus & ardor, & sexto die, accedente faciei intumescentia, corum occlusio ad suppurationem usque duravit. Interim prompte satis successit eruptio, & ubi pauciores quinto, ubi copiosiores, sexto die, penitus fuit absoluta, symptomata vehementiam posuerunt, pulsus antea concitatissimus, nunc tranquillus, æqualis & fere naturalis, somnus placidus, mens sibi constans & pectus ab angore liberum redditum.

Malum autem fuit, quando protinus secundo, vel in principio tertii diei, variolarum apparuerunt in facie vestigia, vel his interjectæ *Et malæ eruptionis.* pustulæ varos referentes, vel etiam exanthema miliare, rubrum aut album; & vicissim quando septimo demum vel octavo die, novæ eruperunt ob materiæ copiam & naturæ imbecillitatem variolæ. Malæ etiam fuerunt, quæ non rubicundæ, sed lividæ, pallidæ, aut fuscæ, sessiles item, duræ & aridæ, cum fovea in medio. Pessimæ, quæ facta eruptione, symptomatum non attulerunt levamen. Seri præterea copiosa effusio, sive per sudorem, sive per urinam, in adultis per alvum, sive salivationem, cum morbo incipiens & sub eruptionis æque ac suppurationis tempore durans, ut plurimum observata funesta. Mictum tamen cruentum, frequens alias malignarum symptoma, non annotavimus, sanguinem autem ex sinistro oculo, mirum statim tumescente, in puero quinto die mortuo, manasse, novimus. Quibus prævia horripilatione, sub erecto corporis situ, vel ob animi commotionem, disparuerunt variolæ, ingens accidit anxietas corporisque debilitas & haud leve vitæ periculum. Qui mortui, quinto, sexto, vel septimo die obierunt, vel delirio cum convulsione, vel sopore cum convulsione, aut tetano, posteaquam prævio notabili horrore, evanuissent cuncta ferme exanthemata.

Sexto die in benignæ indolis variolis inchoavit *Suppurationis successus in benignis.* suppuratio, ac uti eruptio, gradatim à superioribus ad inferiora processit, nono die ut plurimum, in copiosioribus undecimo, quin decimo demum septimo die, desinens. Elevatæ tum sunt sensim pustulæ, molles, albæ, rotundæ globosæ comparuerunt, limbum rubicundum & pus bonum ex albo flavescens contraxerunt, cum interjecta

jecta tensa, facies & manus, rarius pedes, intumuerunt, & vultus quidem adeo, ut palpebræ clauderentur. Successit ardor, rubor, dolor & tensio in facie potissimum & manibus, accensa denuo febris cum pulsus celeritate, inquietudine & præcordiorum anxietate, in quibusdam, licet innoxie, extremorum tremore. Fuerunt symptomata hæc jam miniora, jam vehementiora, pro majori, vel minori, papularum in partibus præsertim extremis copia. Leniora etiam eadem observata, in infantibus, feminis, sanguineis, sanguineo-phlegmaticis, sero abundantibus & laxiori cutis habitu præditis. Graviora vicissim in adultis, cute stricta, tensa ac dura, & ubi pustulæ profundiores. Non nunquam in adultis complicata frequens salivæ ejectio, in infantibus diarrhœa, ut quotidie ter vel quater dejicerent, interdum cinerei coloris, interdum purulenta plane, sine damno tamen. In vigore suppurationis, in iis maxime, quibus alvus per aliquot dies clausa, prodierunt aphthæ, cum ardore & dolore inflammatorio & viscosorum humorum in os confluxu, externis ut plurimum tempestive discussæ.

Et maligna indoles. Contra ea mali ominis fuit, quando pustulæ non elevatæ, nec sanie repletæ, sed depressæ manserunt, vacuæ, instar corticis pisi, item si lividæ, cinereæ & viridescentes aut in medio foveola nigricante conspicuæ. Quod postremum quidem non semper lethale indicium fuisse notavimus, aliis benignis symptomatibus concurrentibus; minimum tamen alieni coloris papulæ profundius subjectam cutem eroserunt. Periculosum dein animadvertimus, si in facie, vel manibus, tumor exiguus, aut plane nullus, aut etiam subito iterum disparens; quando saliva non bene fluxit, sed viscosa fuit & circa decimum, vel undecimum diem pectus cum suffocationis metu oppressit; neque minus in ancipiti versari, quibus saliva à primo morbi insultu eo usque copiose effluxit, quibus licet rarius id factum, diarrhœa accidit, cruentus vomitus, aut alvi secessus. Maximum periculum imminuit a graviori inflammatione, acerbiori dolore sicco, tensione, pulsu cito, intensa inquiete & anxietate stipata; tanto certius, quando frigore & horrore interpolata, ægri de interni ardore & siti & externo frigore conquesti, inflammatio hæc ut plurimum mortis fuit causa. Febrem enim accendit maxime æstuosam, delirium fecit, vigiliam perpetuam, inquietudinem maximam & corporis in lecto jactationem, quæ demum excepit horror notabilis, pustulas albas reddens ac demum convulsio lethifera. Factum id maxime in adultis, die nono, undecimo, aut decimo quarto. Infantes autem plerumque perierunt suffocatione, procul dubio, quod fauces interius copiosis pustulis obsessæ & variolosi humoris acrimonia ipsos nervos pneumonicos tunicasque nerveas in spasmodicam exitialem adduxit contractionem.

Singularia in suppuratione. Ex singularibus observatis fuit, quod sanguis ex papulis suppuratis ilhilare visus in binis infantibus, uno trium, altero octo annorum, illo evadente, hoc decimo sexto die mortuo, postea quam die quinto cutis utriusque manus & die nono crurum, colorem ex atro brunum contraxisset, in luculentum sanguinis subsistentis in sphacelum proni indicium. Duo etiam alii servati, qui non debita persuncti suppuratione, sed ingentem copiam furunculorum ardentium loco hujus in universo corpore nacti, simul passim efflorescentibus maculis latis, rubicundis, ardentibus.

Exsiccatio. Qui suppurationem superarunt, in iis si clementes pustulæ, nono, si copiosiores, undecimo, si copiosissimæ, decimo quarto die, detumuerunt iterum partes, ardor imminutus, pulsus sedatior, somnus quietus, pustulæ sanie turgidæ factæ, maturuerunt, & vel sponte dehiscentes, vel perforatæ, pus fuderunt coctum. Id eadem ratione ac in eruptione & suppuratione, factum primum in facie, postea in manibus ac tandem in pedibus. In dorso autem & pectore molliores semper manserunt, nec tanta copia puris repletæ sunt, nec crustas crassas conceperunt, forsan, quod ob poros magis ibi apertos & calorem, materia non tam glutinosa & arida fieri potuerit. Maturæ pustulæ dein sunt corrugatæ, fossulam in medio nactæ, exaruerunt demum & deciderunt, non sine ardore & pruritu relicto. Quod, quo citius confectum, eo minus subjecta cutis excisa est & foveis deformata, quo tardius, compactis in unum crustis, extus aridis, subtus saniem putridam habentibus, eo magis nævi & cicatrices deformantes superfuerunt. Contigit id maxime in iis, quæ tempore suppurationis & exsiccationis cinereæ & viridescentes apparuerunt, nec non ex ægrotis his, qui scalptu intempestivo minus maturas lacerarunt, earumque debitam exsiccationem sic impediverunt.

…tionis phænomena.

Et post eam phænomena. Absoluta exsiccatione, orti in quibusdam furunculi & abscessus minuti, omnem corporis ambitum cum dolore, ardore & febrili calore obsidentes. Aliis accidit temporaria manuum pedumque imbecillitas, vel contractura, balneis & linimentis spirituosis prompte in plurimis quidem abacta, in nonnullis tamen cacochymicis & maturam opem negligentibus, transiens in ulcera circa articulorum epiphyses ægerrime sanabilia, quæ incongruis remediis in pessimas & tabificas fistulas degenerarunt. In serosis & catarrhosis successerunt tumores glandularum, inprimis colli, insignes, duri & renitentes, emplastris tamen emollientibus & discutientibus feliciter cedentes. Infantibus præsertim & adolescentibus, post variolas frequens fuit malum epiphora, sive continuum lacrymarum stillicidium, cum dolore, rubore & luminis intolerantia. Cui, nisi cito occursum, turbidi redditi oculi & tenues in cornea enatæ tunicæ, visum quodammodo imminuentes. Qui nimis cibos, gravis materiæ, assumserunt, vel carnes avidius comederunt, aut præmature lecto surgentes, corporis experti sunt refrigerium, incurrerunt de novo anxietates, vomitus, immo diarrhœas, magna quidem cum debilitate, sed sine periculo.

Tentatæ arceri non potuerunt, sed mitiores redditæ. Jam in debellanda epidemica hac lue ita sum versatus: incursum quidem ipsius arcere ab iis, qui nondum experti, per remedia fuit irritum, optimum fuga tantum contagii. Id tamen observatum, vitæ temperantiam, victum laudabilem, naturæ cujuscunque accommodatum, abstinentiam a liquoribus spirituosis & calidis inebriantibus & animum tranquillum, tantum effecisse, ut paucæ, benignæ & periculi ut plurimum expertes variolæ in cutem exiverint. Tanto certius, quando frequens usus pulveris absorbentis, præcipitantis, nitrosi, adjunctus. Ii quoque qui primam regionem aliquoties à sordibus repurgarunt, minus copiosas minori periculo sunt nacti. Sed clementibus, rhabarbarinis, tamarindinatis, mannatis & tartareis, non vero aloëticis, colocynthiacis, acribus & resinosis, id fuit perficiendum, optime ante morbum, priusquam sanguis à miasmate infectus, licet id sine damno etiam factum noverim, quum præsto

jam

jam essent symptomatum nonnulla. Vomitoriis autem uti, interdixerunt ut plurimum circumstantiæ, licet alio tempore eadem alexipharmacis nupta apprime proficua deprehenderim. Neque universalis fuit illa variolarum copiam arcendi methodus, quam post *Sydenhamum*, *Waldschmidius* aliique celebres in Hassia medici dilaudarunt, per crebriorem spirituum mineralium acidorum bene præparatorum, ante infectionem, vel etiam primis morbi diebus, usum, sub temperato tantum regimine. Non enim potuit hoc remedium, omni etiam diligentia adhibitum, extinguere malignitatem in nonnullorum sanguine, nec variolas numerosas declinare. Quin observavi, complures ex illustribus, aliquot antivariolosi liquoris absumsisse ante & post invasionem uncias, nihilo tamen secius copiosis conspersos fuisse pustulis, vehementissimis symptomatibus stiparis. In quibus id præterea singulare fuit; quod papulæ siccescentes magnam exseruerint corrosivitatem, profundius serpendo & depascendo subjectam carnem, insigni cum dolore, ardore & inquietudine.

Quid factum ante eruptionem. Qui igitur morbo affecti, his æquabile caloris temperamentum commendavi, & suasi, ut quamdiu vires ferrent, lectum vitarent, aut minimum culcitris ex corio, minus calentibus, uterentur. Ab omnibus etiam calidis, expellentibus, sic dictis alexipharmacis & bezoardicis, volatilibus, ipsa bezoardica tinctura, abstinui, præsertim in juvenili & florida ætate, in sanguineis atque plethoricis. Laudatissimus inventus spiritus nitri probe dulcificatus, (cujus loco jam inventum a me liquorem anodynum mineralem, majori adhuc cum fructu, usurpare soleo) cum anatica portione syrupi papaveris erratici mixtus, additis aliquot mixturæ simplicis guttis. Frequens etiam fuit usus pulveris temperantis, ex matre perlarum, antimonio diaphoretico, cornu cervi sine igne parato, cum tantillo nitri puri. Et vehiculum præbuit aqua scordii, scabiosæ, florum tiliæ, sambuci, papaveris rhœados & cerasorum nigrorum. Eadem quoque usurpata ubi malignitatem prodiderunt symptomata, & præterea pulveri pro una dosi adjectum vel dimidium granum theriacæ cœlestis, vel momentum camphoræ, cujus præstabilem virtutem cum nitro in malignis variolis semper deprehendi.

Sub eruptione. Ingruente eruptione, præscripta ut plurimum emulsio, ex aquis florum sambuci, acaciæ, fœniculi, scabiosæ, scordii, cerasorum nigrorum, seminibus napi, aquilegiæ, cardui mariæ, cum matre perlarum & julapio rosaceo. Tum etiam corpus curatius a frigoris accessu defendere jussi, & calorem, præsertim die quinto & circa noctem, tantisper intendere, ita tamen ut subjecti semper haberetur ratio, nec non diversæ ætatis, temperiei, copiæ vel motus sanguinis. Docuit enim experientia, deficiente calore externo sufficiente, eruptionem, in infantibus potissimum & phlegmaticis, minus expedite successisse, pustulas jam protrusas iterum collabi lenteque refugere cœpisse, relicta quadam præcordiorum anxietate. Hinc quando in cutem jam plenius ivissent variolæ, ad expellendas reliquias, essentia scordii probe saturata, vel liquore bezoardico Bussiano, cum liquore anodyno minerali remixto, cum fructu sum usus, tanto magis in malignis.

Suppuratione. Exulcerationis tempore, si ob naturæ segnitiem pustulæ manserunt depressæ & elevationem renuerunt, præstans fuit facultas myrrhæ, aliquot granis, cum pauxillo croci & pulvere bezoardico oblatæ. Sed non nisi in principio: in statu enim suppurationis inflammatoria febris à myrrhatis increvit. Neque unquam usurpata hæc, ubi suppuratio sponte recte successit. Urgente in exulcerationis vigore æstu & ardore, emulsione institi, substituto in locum seminis napi, semine papaveris albi, & in locum julepi rosarum, syrupo papaveris.

Et exsiccatione. Absoluta suppuratione, siccescentibus jam in facie & manibus pustulis & febre defervescente, proficuum observavi pulverem ex lapidibus cancrorum, antimonio diaphoretico, myrrha electa & croco, qui exsiccationem & consolidationem, balsamica & temperante sua virtute egregie promovit. Per totum præterea morbi decursum, loco cerevisiæ decoctum ex cornu cervi raspato, radice scorzoneræ, hordeo mundo, semine fœniculi & ficubus, tepefactum bibere jussi, cum emolumento; sed infusa calida herbarum, veronicæ, scabiosæ, herbæ thee, eruptionis & suppurationis tempore, liberaliter pota, minus proficua deprehendi.

Symptomatum medicatio, hæmorrhagia. Ex symptomatibus narium hæmorrhagia caute fuit excipienda: si enim principio statim repressa, sanguis cum impetu ad caput latus, phrenitidem, vertiginem, deliria aliaque horrenda symptomata intulit. Si nimium excretum, defecit vis ad expellendam extrorsum variolarum materiam. Optimum igitur sub profluvio pedes à refrigeratione defendere, interius usurpare diascordium *Fracastorii* cum nitro, & externe, si effusior excretio, naribus attrahere & collo atque temporibus tepide apponere, acetum rosaceum cum camphora.

Delirii & aliorum. Ad delirium in eruptionis puncto nimis atrox, nec emissis jam in cutem variolis cessans, componendum, ne in phrenesin mutetur, expertæ virtutis fuit, spiritus vini camphoratus, cum oleo ligni Rhodii, tam naribus haustus, quam tepide iterato fronti & temporibus admotus. Adversus præcordiorum anxietates, tremores, inquietudines, pavores in somno, convulsiones, horrores & variolarum retrocessionem, probati usus hoc: recipe essentiæ castorei paululum inspissatæ drachmam unam, camphoræ grana tria, extracti croci granum unum. Quo præsentissimum ægris levamen allatum.

Diarrhœa. Diarrhœas sistere periculosum fuit; si tamen vehementia & virium defectus ursit, pulvere bezoardico cum chaccarillæ cortice, id præstitum. Nec prætereunda nitri in compescendis his alvi fluxibus facultas, experientia, contra vulgarem sententiam, multoties confirmata.

Faucium, narium & oculorum pathematum. Faucium, laryngis & œsophagi ardorem ac dolorem ab insidentibus pustulis, lenire & ab ulteriori insessu defendere jussi decocto florum sambuci, liquiritiæ, ficuum, nec non solo lacte calido, cum ficubus & croco decocto. Si anginosa subfuit inflammatio, juvit aqua florum sambuci, cum rob diamoron, nitro & croco. Aphthæ & labia dolentia inuncta mucilagine seminis cydoniorum. Eadem mucilago cum aqua florum sambuci & rosarum extracta, adjecto croci & camphoræ momento, mirifice profuit in pruritu, ardore & rubore oculorum, nec non ad eos, si clausi, aperiendos. Nares obturatæ litu olei amygdalarum dulcium, vel lini, adapertæ.

Cutis vitiorum. Crustæ papularum duræ emollitæ & cutis subtus ab acri humore exesa consolidata linimento ex tinctura tartari, essentia myrrhæ, oleo amygdalarum dulcium & camphora. Ad delendas,

decisis

decisis crustis, cicatrices, conducibile fuit unguentum ex axungia humana, spermate ceti, saccharo saturni, magisterio bismuthi & oleo tartari per deliquium. Restitantia demum ulcera unguento de cerussa camphorato utiliter tractata.

Observata de venæ sectione opiatis & papaveraceis. Cæterum sanguinis missio, neque ad præservationem, neque ad curationem, utilis observata. Ab opiatis & soporiferis interius abstinui, aliorum medicatione edoctus, inde in variolis copiosis majores obortas anxietates, & ante exquisitum suppurationis tempus, periculosum soporem cum tremore & membrorum succussione fuisse suscitatum. Papaveracea autem lenissima, semen papaveris albi in emulsione, aqua papaveris rhœados ejusdemque syrupus, utique fuerunt saluberrima.

Conclusio. Atque hæc est illa methodus & hæc sunt remedia, quibus ego usus sum in magno ægrotantium, centum minimum & quinquaginta numero, è quibus aliquot illustrissima multique generosa stirpe geniti, hac in academia tum commorantes. Felix etiam fuit per DEI gratiam successus, maxima pars evasit & vigesima vix mortua, & ex his maxime, qui malignis affecti. Servavi postea eandem semper medendi rationem, & triginta qui inde elapsi sunt annorum experientia confirmatum habeo, vix ulla alia in variolarum morbo proficua esse atque accommodata.

Observatio II.

Pathemata insolita ex alvo obstructa in variolis. Generosus adolescens, exquisiti sensus, activæ indolis & macilentus, superiori anno variolis affectus est, quæ sine vehementia symptomatum, placide satis & ordinate in conspectum venerunt. Quum vero circa sextum diem ad suppurationem accederent, præter opinionem miris afflictus est præcordiorum anxietatibus, conquestus simul de dolore abdominis, inquietus fuit, somnum capere non potuit & desidendi stimulus ipsum dimidia quavis hora è lecto surgere coëgit, sed sine secessu. Licet autem hæc ultra diem & noctem urgerent, æstus tamen nec intensior, nec pulsus celerior factus. Ego accersitus in consilium, inquisivi, num sub morbo jam dejecerit? responsum tuli: nec in morbo, nec, quantum quidem recordari posset, triduo ante ipsum id esse factum. Illico igitur injicere jussi clysterem emollientem, oleosum, cum modico salis, flatuum vero & excrementorum renisus non totum, sed tertiam vix partem admisit; ad sellam tamen expertus est instinctum, ibique persensit inhærens orificio ani stercus durum & grandi mole, licet egerendi irritus esset conatus. Hinc iterato enema infundere jussi, & interius dare non dubitavi ptisanam mannatam, cum cremore tartari & oleo amygdalarum dulcium. Soluta inde alvus & per aliquot sedes incredibilis fere scybalorum induratorum copia egesta, æger etiam à prioribus symptomatibus liberatus, somnum recepit, variolæ rite suppurationem subierunt, & cura reliqua ex voto successit.

Epicrisis.

Quale sit alvi beneficium, in omni morbo quærendum: si enim quis in morbum, maximeque in variolas & morbillos, in quibus ordinario primis diebus alvus adstricta, incidit, & intestina jam tum stercorum copia farcta, magna non possunt non insequi pathemata, quorum causam medicus vix perspicere valet. Hinc in quocunque morbo ab initio statim prospiciendum, ut alvus ab excrementis sit depleta, sive id commodissime fiat per enema, sive per laxans internum.

Observatio III.

Variolæ mali moris ex vitio materni succi. A matre hysterica, inordinate vivente, sub graviditate autem optime semper valente, procreati erant tres infantes. Hos anno cIↃIↃCCXIIX. corripuit variolarum morbus publice grassans. Is licet non adeo mali esset in aliis moris, in his tamen insolita habuit pathemata. In uno quippe, puero quinquenni, eruptio, licet febris cum consuetis symptomatibus adesset, per octiduum duravit & suppuratio etiam longius quam fieri suevit, protracta fuit. In altero, puero quatuor annorum, secundo statim die prodierunt, interspersis maculis asperioribus quasi purpuraceis, æstus & pulsus per totum morbum fuit idem præternaturalis, pustulæ manserunt sessiles, pus non conceperunt & plurimæ punctulo nigro fuerunt conspicuæ. Et in sorore, puella septenni, variolæ consertim occuparunt fauces & guttur, ut vix solidi vel fluidi quippiam deglutire, quin spiritum trahere posset. Nihilo minus usu convenientium & tutissimorum remediorum, temporis beneficio, discessit hic morbus. Sed quum appetitu redeunte, plus ingererent, quam debile corpus ferre posset, nec frigidam & ventosam auram vitarent, factum est, ut in tribus bis infantibus passim orirentur dolores & tumores in articulis, junctura præsertim cubiti, in digitis manuum, plantis pedum, ipso etiam in collo, cum febre lenta. Medicus & chirurgus omnem quidem contulerunt operam; nihilo tamen secius nata inde ulcera ferina, carnem exedentia & ossa cum nigrore corrumpentia, accessit tabes & virium maxima prostratio, ut etiam pueri bini sub initio tertii mensis fatis cederent. Puella autem, non adeo malignis ulceribus affecta, servata: ego quippe in consilium vocatus, pro potu suasi emulsionem ex decocto hordei, seminibus cucurbitæ & melonum cum saccharo. Sumtus cum hac pulvis noster bezoardicus, crebriori, sed parciori dosi, adjectis quandoque aliquot granis reguli antimonii medicinalis, quandoque nitri. Ad alvum laxandam datus syrupus rosarum solutivus cum extracto rhabarbari & mercurio dulci, omniaque hæc per aliquot hebdomades continuata interius. Exterius vero ulceribus putridis injectum balsamum nostrum vulnerarium, cujus principale ingrediens balsamus sulphuris antimoniatus, cum oleo terebinthinæ paratus, idque potissimum, remixtum cum essentia myrrhæ, succini & balsamo Peruviano, miram præstitit opem in ulcere quatuor foraminibus in olecrano hiante. Tumoribus quoque indolentibus ac duris, quibus pedes passim obsessi, impositum emplastrum *Vigonis* de ranis, aucta mercurii portione & admixtis floribus sulphuris. Quibus demum intra aliquot menses ex mortis faucibus erepta fuit puella.

Epicrisis.

I. Feminæ valetudinariæ, si uterum gerentes minus ægrotant, infantes edere solent infirmos & potissimum in variolis & morbillis graviter decumbentes, & credibile, in embryonem impuros matris succos defluxisse.

II. Variolarum morbus in se satis mitis est, si benignos in corpore offendit succos, eorumque materia non adeo est virulenta; contra ea, quando in corpus incidit impurum & fermentum a prima nativitate contractum malignum, pessimi

fimi genii emergunt variolæ, licet tum in aliis admodum fint benignæ.

III. Ubi exanthemata variolosa malignæ ex symptomatibus cognoscendæ sunt indolis, nunquam iis fidendum, etiamsi jam aruerint, & lapsæ sint pustulæ. Ita enim sanguinis & humorum massam inquinare solent, ut accedente improba victus ratione, perspiratione intercepta & neglecta repetita primæ regionis & ipsius sanguinis repurgatione, postea insequantur gravissimi & lethales morbi, apostemata, abscessus in internis partibus, in mesenterio maxime & pulmonibus, cum febre lenta & hectica, in externis vero pessima & fœda ulcera cancrosa, exedentia.

IV. Quæ autem tum variolas excipere solent mala, non aliter oppugnanda, ac morbi, qui extremæ humorum corruptioni debentur. Unde memini, à peritis medicis & chirurgis ejusmodi maligna ulcera inunctione leviori cum hydrargyro, item mercurio dulci cum laxante dato, nec non decoctis temperatis, cum antimonio crudo, fuisse persanata, modo febris absit.

Observatio IV.

Scabies, furunculi, morbilli & variola in uno successiva.

Juvenis literarum studiosus, victus & vivendi rationis incuriosus, scabie humida & pustulosa per aliquot menses laboravit, liberatus decoctis & linimento, quod pro basi habebat flores sulphuris. Non ita multo post correptus est morbillis, tum epidemicis, quos pariter evasit. Sed post binas hebdomades effloruerunt sensim in universo corpore furunculi copiosi, quorum nonnulli insigni inflammatione stipati, in profundos ægre sanabiles abscessus abierunt, donec decoctis mundificantibus, laxantibus appropriatis, maxime mercurialibus, & lenioribus diaphoreticis, sanarentur tandem. Elapso inde circiter mense, denuo in variolarum incidit morbum, gravibus symptomatibus incedentem. Erant enim maxima ex parte confluentes, septimo vix die, licet febris adesset, comparuerunt, ægre quoque subierunt suppurationem, depressæ potius manserunt, nec post eruptionem pulsuum frequentia ex toto remisit. Egregium tamen levamen æger obtinuit solutione myrrhæ & croci in diluriore liquore salis tartari, à cujus usu ad sensum successit suppuratio & variolæ cum symptomatibus ad legitimum decursum traductæ. Continuatus igitur longius hujus remedii usus, siccatis etiam jam & decidentibus pustulis, & notabile fuit, sub ipsa suppuratione alvum quotidie sponte vel septies fluxisse, æstumque febrilem, qui tum alias auctior, fuisse mitigatum. Quo etiam factum, ut juvenis hic integram penitus recuperaret sanitatem.

Epicrisis.

I. Variolarum & morbillorum materia, sive, ut ita loqui liceat, fermentum, neutiquam in massa sanguinis & humorum delitescit, neque etiam à sola impuritate, sive cacochymia humorum venit. Alias enim repurgatis in hoc juvene per scabiem & furunculos sanguine & succis, non amplius potuisset habere locum. Hinc potius credibile, materialem horum exanthematum causam infixam esse firmius tubulis partis cujusdam stabilis, ibique, haud secus ac cancri & canis rabidi virus, tam diu occuli, donec à contagio, vel specifico quodam liquido, vel aere in actum deducatur & sui juris fiat.

II. Alvi fluxus, non, uti vulgaris est sententia, in hoc morbo adeo est pertimescendus, nec suppurationem semper impedit, nec materiam ad interiora vocat, sed in variolis etiam mali moris, sæpe, expurgando excrementitios succos, in salutem cedit, haud secus ac febres malignas diarrhœa haud raro solvi novimus.

III. Solutio myrrhæ, cum croco, in liquore alcalino minus spirituoso, egregia omnino ad sanguinis depurationem, sulphur blandum & balsamicum vappidis humoribus reddendum, & ad præscindendos multos, qui variolas excipere solent, graves affectus.

Observatio V.

Variola in gemellis diversa.

Binæ puellæ gemellæ quatuor annorum, quarum una habitior, grandior, animo segnis & torpida, altera macilentior, statura minor, animo autem magis sentiens & vegeta, uno tempore eundem variolarum morbum incurrerunt, sed in alterutra diverso modo & eventu successerunt. In utraque erant confluentes, sed in obesiori illa tardo admodum, die septimo, prodierunt, pus contrahere noluerunt, in facie & manibus fuerunt sanguinolentæ & apertæ serum plorarunt sanguineum, ægram interim miræ discruciarunt anxietates, cum febre & siti continua somnique defectu, donec undecimo die exspiraret. Altera vero omnia habuit mitiora, tertio die venerunt papulæ, nono aruerunt, deciderunt & ipsa mox convaluit.

Epicrisis.

Infantes hæ eodem succo matris nutritæ, eodem victu & regimine usæ, eidem morbo implicitæ, eodem contagio infectæ, eadem methodo iisdemque medicamentis tractatæ sunt, plane dissimili tamen successu & eventu. Patescit igitur, sanitatem corporis, animi viriumque integritatem, morborum originem, decursum & finem, non tam à causis externis, cibo, potu, aëre, regimine, quin medicamentis, dependere, quam potius à peculiari & specifica partium solidarum structura, proportione & dispositione, & hanc ob id omnino magis à medico esse considerandam, quam solam conditionem fluidorum horumque naturam.

Observatio VI.

Variola primo die funesta.

Juvenis succulentus & sanguineus, generosus, cujus familiæ variolarum morbus maxime fatalis, degerat ruri & autumnali tempore, venationi, & mane, & in seram usque noctem, plus justo sub cœlo pluvioso ac nebuloso indulserat, & postea huc delatus, crapula ex vino & esu ostrearum corpus debilitarat & stomacho vim fecerat. Altero die post incidit in variolarum popularem eo tempore morbum. Invasit quippe eundem primum horror & vehemens anxius æstus, insequente nocte admodum inquieta. Die post impatiens fuit, conquestus de exquisito spinæ & capitis dolore, delira & absona multa protulit & alvus fuit adstricta. Injectus hinc ad avocandos à capite humores clyster, quo alvus respondit. Data quoque æstum refrænantia, acidula, nitrosa, pulveres præcipitantes & absorbentes. Inde mitigatum delirium, & intra tertium & quartum diem eruperunt in facie maculæ exiles, aciculæ capitis magnitudine, simulque pustulæ asperæ miliares albæ & rubræ. Quinto die manus & pectus occuparunt pustulæ, tam numerosæ, ut vix spatium inter ipsas esset relictum. Hoc facto, remiserunt quidem symptomata

tomata cum æstu, pustulæ autem ægre maturuerunt, facies justo minus intumuit, pulsus semper mansit frequens, & septimo die tam exquisitus ardor & dolor tensivus in manibus obortus, ut plane esset intolerabilis; lectum & locum mutare voluit æger, frigidaque ad manuum incendium restinguendum contrectare; somnus aderat nullus, spiratio vero anxia & difficilis & pectus obsessum humorum copia, suffocationem minitante. Applicata enemata, exhibitæ emulsiones cum pulveribus bezoardicis ac temperantibus, sed omnia incassum, eodem potius die accidit extremorum refrigeratio, subsequente convulsione & brevi post ipsa morte.

Epicrisis.

Haud adeo infrequens est, variolas certis familiis magis esse infestas atque funestas, cujus tamen causa minus cognita. Id vero in comperto, multum ad pessimam variolarum naturam conferre corporis refrigerationem, ingluviem incongruorum & ebrietatem. Quæ si præcesserunt & paullo post morbus impetit, expedit omnino, antequam tota œconomia motuum turbetur, colluviem ex primis viis idoneo laxante vel emetico exturbare. Primæ enim regionis sordes mirifice impediunt materiæ variolosæ salutarem exitum, immo vim morbi augent. Et si tum natura alvi movet fluxum, egregie pro sanitate est. Ut plurimum vero variolosi moriuntur convulsione, quæ suscitatur ab intolerabili æstu ac dolore in suppuratione pustularum, inprimis si cuti profundius insident, corpus juvenile est ac tenerioris texturæ.

Observatio VII.

Variolæ in lactante cum dentitione sanata.

Subito corripiebatur infans lactans unius anni motibus epilepticis, qui singulis horæ quadrantibus impetentes, per XXIV. horas insistebant. Prorumpebant inde dentes canini & aculeos visui & tactui sistebant, die post comparebant etiam variolæ, non ut ordinarie solet, sed primum in manibus & pectore, & postea in facie. Nutrici magis quam tenello dabantur medicamenta. Huic quidem præter pulverem Marchionis, cum specifico cephalico *Michaelis*, fere nihil, & illi pulvis bezoardicus noster cum præcipitante remixtus, elixir pectorale crocatum & liquor ex myrrha, croco & salis tartari solutione. Quibus & dentitio & variolæ successerunt feliciter.

Epicrisis.

Non mirum eruptione, & dentium, inprimis caninorum, & variolarum, tam atroces præcessisse insultus epilepticos. Quod autem variolæ serius in facie effloruerint, id procul dubio tribuendum spasticis tractionibus & stricturis ex dentitione in hac regione vigentibus, poris inde nimium coarctatis, materiam impuram non admittentibus. In lactantibus tenellis variolis affectis, medicamenta magis nutrici sunt præbenda talia, quæ acrimoniam imbibendo, succum chylosum & nutricium dulcem ac roscidum reddunt, quo materia caustica, quam optime cicuratur ac temperatur.

Observatio VIII.

Variola maligna post fusum

Adolescens generosus incidit in variolas, non quidem confluentes, nec nimis copiosas, nec intensa febre, nec aliis gravibus symptomatibus stipatas; pulsus tamen absoluta etiam ferme eruptione debilis & frequens mansit, somnolentia adfuit fere continua, æger semper & à somno magis languit, pustulæ elevatæ quidem, sed pellucido humore plenæ, in medio complanatæ & nonnullæ punctulo nigro insignitæ. Nono die, æger è lecto, ab adstantibus sternendo, levatus, sellæ in conclavi calido & stragulis tectus impositus est, sed per quadrantem vix horæ erectus sedens, rogavit, ut in lectum ipsum cito transferrent propter obrepentem animi defectionem. Factum id. Conciderunt tamen subito papulæ, pedes frigefacti, pectus oppressum, spiritus interclusus & subsequuti motus convulsivi, quibus post aliquot horas æger extinctus. *erectum lethalem.*

Epicrisis.

Malignitatis characteres habuerunt hæ variolæ à principio statim, pulsum, somnolentiam cum virium lapsu, pustulas pellucidas, in medio depressas & nigricantes. Sub ejusmodi morbi facie & virium languore, semper admodum perniciosum, ægrum paullo diutius in erecto situ servare. Languidior enim cordis pulsus non sufficit ad trudendum perpendiculari via versus caput sanguinem, unde animi fit deliquium, sub quo motus sanguinis elanguescit, ad interiora convertitur, cor obruitur, extrema frigent, cutis contrahitur, materia virulenta ad interiora & nervosas partes repellitur, in capite sanguis stagnat & convulsionem demum facit lethalem.

Observatio IX.

Emetico-laxans in eruptione variolarum cum fructu datum.

Generosa virgo, quatuordecim annorum, grassantibus variolis de ingenti capitis & lumborum dolore conquerebatur, cum æstu præternaturali, siti & corporis lassitudine, cutis mox horrebat, mox calebat. Medicus vocatus, variolarum morbum subesse conjiciens, mixturam ex spiritus nitri dulcis & tincturæ bezoardicæ ana drachma & scrupulis duobus syrupi papaveris rhœados, singulis horis, ad quadraginta guttas porrigebat, sed ægra post hujus usum alimenta omnia vomitu rejiciebat, & inquietudo cum anxietate & virium prostratione admodum urgebat. Dabatur igitur hæc mixtura: recipe aquæ florum sambuci, acaciæ, cornu cervi citratæ ana unciam unam semis, theriacalis drachmam semis, lapidis bezoardici orientalis scrupulum, spiritus salis ammoniaci guttas X. croci grana tria. Qua binis vicibus assumta, ægra stragulis obtegebatur & in hypocausto calido ad sudorem cogebatur. Sedabatur vomitus & intra secundum & tertium diem cum æstu intensissimo prodibant maculæ. Sed quum ob calorem ardentem strata removerentur, mox corripiebatur horrore, & maculæ illico disparebant, insequente summa inquietudine, anxietate & vomendi stimulo. Eveniebat hæc vicissitudo aliquoties quotidie, ut bis vel ter aucto calore comparerent, & diminuto disparerent iterum. Medicus certior factus præcessisse malam diætam & ingluviem fructuum horæorum dulcium, lacticiniorum, casei & acetariorum, ventriculum & primum intestinum multa obsessum esse saburra ratus est, ideoque, quum præterea alvus per quatuor dies fuisset strictior, hanc in usum vocavit potionem: recipe mannæ electæ drachmas sex, tartari emetici granum, aquæ cardui benedicti uncias duas, mixturæ simplicis guttas decem. M.D. Assumta hac, plus quam decē sequuti vomitus, pituitæ viscidæ & subviridis, nec non aliquot

aliquot secessus. Postea data essentia theriacalis, cum aqua liliorum convallium, paulisper spirituosa, qua vomitus, & alvi fluxus sedatus, anxietates omnes remiserunt, & diffuso per universum corpus calore aequabili, copiosissimae cum impetu quasi in facie, manibus, pectore & pedibus eruperunt variolae, stationem servantes & suppurationem quam optime subeuntes, sine saevis symptomatibus. Inprimis plantae pedum variolis fuerunt refertae, sub cute ibi crassiori delitescentibus & sub exulceratione graves suscitantibus dolores, qui tamen spiritu vini camphorato cum oleo amygdalarum dulcium deliniti, secedente in exsiccatione cute totius plantae.

Epicrisis.

Nil certe pejus est, ac si variolarum morbus invadit corpus, in quo ventriculus & primae viae cruditatum colluvie obsessae. Inde enim augentur anxietates, spasmi invalescunt, & ad extremam cutem diffusi, horripilationem ibi faciunt ejusque constrictionem. Inanis hinc labor est, tum expulsionem internis & calore extremo urgere, quin noxius ante debitum eruptionis tempus, eo quod vi pulsae variolae admodum sunt instabiles & cum pathematum exacerbatione iterum recedunt. Utile potius ventriculum convenienti laxante & emetico a saburra deplere, quod etiam ipsa natura per nauseam & vomendi desiderium innuit. Patet igitur, emetica, ante eruptionem data, non tam facile nocere, sed potius, levata ab onere natura, eandem promovere. Sed imperitus non facile imitetur heic facta cum fructu. Semper enim distinguendum est inter vomitum & conatum vomendi, qui ab illuvie vitiosorum humorum prima in regione, & inter illum, qui ab acrimonia subtili caustica nervosis tunicis inhaerente oboritur. In illo utilissima vomitoria, in hoc nocentissima.

OBSERVATIO X.

Noxa ex calore regiminis & medicamentorum in variolis.

Puer quadriennis, grassantibus in parentum domo variolis, iisdem, quibus invadere solent, afficitur pathematibus. Mater hinc ipsum includit hypocausto & lecto calido pedibusque lagenam aqua fervente plenam admovet. Medicus senex consultus omnia habet rata, & praeterea ob pavores & ad promovendam eruptionem spiritum cornu cervi cum essentia castorei porrigit. Sed secundo die insultus accedunt epileptici, cum anxia & quasi suffocatoria respiratione, somno terroribus pleno maximaque inquietudine. Me igitur advocant, qui adveniens fenestras provide aperire & stragula nimia removere jubeo, & loco spiritus cornu cervi, spiritum nitri dulcem, cum syrupo papaveris rhoeados, item pulverem Marchionis, cum nitro & cinnabari exhibeo. Inde post paucum tempus symptomatum vehementia mitigata, penitusque remisit, maculae placide & copiose prodierunt, totiusque morbi curatio ex voto successit.

Epicrisis.

Pessimus, vulgi inprimis, mos est, variolosos calidissimo regimine excipere, & pessimum consilium expellentia & sanguinem exagitantia offerre. Pereunt enim hac ratione plures, vel minimum in gravia adducuntur pathemata. Memorabilis de eodem hoc cornu cervi spiritu est casus in *Ammanni Medicina critica*, de tribus liberis, à paullo liberaliori ejusdem dosi, enectis. Hinc laude merito dignus *Sydenham*, qui primus fere hunc errorem detexit, & contrariam plane suasit methodum, temperantia nempe, motum sanguinis nimium sedantia, anodyna & acidula temperata, cum moderato regimine.

OBSERVATIO XI.

Cancrosa corruptio in labio post variolas lethalis.

Diu admodum tertiana laborarat puella quindecim annorum, qua demum discedente, variolae publice circumeuntes successerunt, ut illa in has tantum non mutata videretur. Prodibant interim feliciter & sanabantur. Sed exsiccatis iisdem, remanebat macula rubicunda acerbe dolens in labio inferiori, quae aucto paullatim rubore, cum acri ardore in tumorem plane elevabatur. Imposito à balneatore cataplasmate ex albumine ovi & bolo Armena, nigra cum vicina carne comparebat, sine omni sensu. Sphacelum igitur adesse ratus, applicabat decoctum sic dictum nigrum, ex herbis amaricantibus, foliis quercus, cum aceto & vitriolo, sed malum longe magis invalescebat, & brevi adeo putrida increscebat corruptio, ut labia cum gingivis penitus absumerentur ipsique dentes nigrore inficerentur. Admovebantur quidem alia putredini efficaciter resistentia, una cum internis alexipharmacis, sed frustra plane, aegra ob id, consumtis post aliquot hebdomades viribus, miserrime pereunte.

Epicrisis.

Caussa horrendae catastrophes vix alia, quam quod variolae inciderunt in corpus, in quo per diuturnam febrem & calorem vires consumtae, & benigni ac temperati succi dyscrasiam viscidam, impuram excrementitiam contraxerunt. Quum enim ipsae variolae jam ejus sint indolis, ut roscidos corporis succos consumant, & putres ulcerationes ob id saepe relinquant; mirum non est, cancrosam corruptionem in tam imbecilli & impuro corpore fuisse subortam. Discant autem hinc medicinam facientes, variolas in sordidis & infirmis corporibus circumspecte esse tractandas, & superatis iisdem, eo quam maxime enitendum, quo dyscrasia humorum per laxantia, diaphoretica, decocta & infusa, tollatur penitus. Plures hac de re legantur observationes in Consil. medicis *Tom. II. sect. IV.* CXCVII.

CAPUT VIII.

De Febre Morbillosa.

THESES PATHOLOGICAE.

§. I.

Morbillosae febris descriptio.

MOrbillosa febris est catarrhalis exanthematica, ut plurimum epidemica, qua motu vitali cordis & arteriarum aucto, materia acris, caustica, inflammans, ex interioribus, nervosis maxime partibus, sub forma macularum rubrarum ad cutem pellitur.

§. II.

Ejus diagnosis & differentia à variolis.

In scholis & scriptis medicorum plerumque quidem morbilli simul cum variolis pertractantur: nec negandum, multum utrisque esse affinitatis. Utraque enim febris exanthematica, contagiosa & epidemica, omnibus fere hominibus per-

perpetienda; utraque certis temporibus magis, vel minus benigna, & sequitur quam maxime athmosphæræ statum, corporis dispositionem ac temperamentum. Sed mihi placuit morbillorum morbum seorsim perquirere, quum insignis tam quoad causam & genium, quam diagnosin & prognosin, utrisque intercedat differentia. In morbillis quippe materia non tam perniciosa, non tam caustica, nec exulcerans ut in variolis, febris etiam totusque morbus ob id longe mitior, nec tam multos jugulat. Ante eruptionem morbillorum adsunt quidem pariter inquietudines, pavores in somno, cordis palpitationes, facta efflorescentia cessantes, sed materia magis infesta est pulmonibus, ideoque id singulare habent, quod indivulsus comes sit, tussis violenta, ferina, qua infantes sæpe per quatuordecim & longius ante dies excruciantur. Præcedit etiam ut plurimum serosi humoris per nares & oculos cum sternutatione & palpebrarum intumescentia secessio. Et hæmorrhagiæ quoque tam narium, quam in fœminis per uterum, cruentus quin vomitus, morbillis longe magis solennes, quam variolis. Præterea non modo mitius, sed & citius decurrit morbillorum morbus & sæpe primo die, ut plurimum tamen post tertium diem, prodeunt maculæ, pro varia corporum succorumque dispositione diversæ, in aliis latiores & ampliores, in aliis minores, in quibusdam instar morsus pulicum, modo rubicundi & purpurei, modo pallidioris & magis plumbei aspectus. Maculæ hæ non elevantur in pustulas, ut variolæ, sed lenticulari aliquali eminentia planam cutis superficiem excedunt, facies & cutis in extremis minus intumescit, & brevi tempore, quinto interdum vel sexto die, ruborem sensim exuunt, & sub auctiori perspiratione iterum evanescunt. Quumque nulla eveniat suppuratio, neque dolor & ardor persentitur, sed insignis declinante morbo pruritus in genis, labiis & toto corpore, ægros ad scalptum excitans. Neque etiam fœda relinquunt vestigia, neque ulcera in articulis & partibus externis, sed supersunt communiter squamulæ furfuraceæ, successive decidentes.

§. III.

Ab aliis exanthematibus. Hæc qui novit, morbillos ex facili ab aliis cutaneis efflorescentiis discernere poterit. Petechias enim amplitudine & elevatione tantisper notabiliori superant, longe mitioribus etiam symptomatibus stipantur & malignitatis ut plurimum sunt expertes. In purpura alba, secus ac in morbillis, ex maculis pustulæ exiguæ pellucidæ surgunt; in rubra eminentiæ miliares sunt, duræ & asperæ. Rubeolæ & rossalia ad erysipelaceam magis indolem accedunt, febrem habent irregularem & præterea in illis exanthematicæ maculæ minoris amplitudinis, ac morbilli, in his vero majoris, ut in statu universum corpus quasi erysipelate affectum, videatur. Et scorbuticæ maculæ latiores sunt ac morbillorum, coloris obscure rubicundi, ut plurimum sine febre.

§. IV.

Eius origo unde? Unde vero hujus omnibus communis morbi origo, haud secus ac de variolarum causa admodum est obscurum. Si tamen probabili ratione concludendum, veri omnino simile est, materiam morbillorum esse ex recrementis primi succi nutritii in utero, vel materni lactis extra uterum, glandulis quibusdam forsan firmius impactis & ex longiori mora corrosiva plane indole imbutis. Sed bona fide hæc ignorare potest medicus, etiam rationalis, dummodo perniciosam indolem ex effectibus & quo pacto his obviam eundem, sciat.

§. V.

Interim morbilli per se minus periculi habent, & sæpius, potissimum in plebeiis, sine medici ope, debito tantum regimine, iterum discedunt. *Quæ mala signa.* Interdum tamen, ob præcedentem anomalam, insalubrem, diuturnam temporum constitutionem, malignam habent, epidemici inprimis, indolem. Vel accidentales etiam possunt accedere causæ, ægros in discrimen adducentes. Malignitatem autem prodit virium impensa prostratio, extremorum frigus, inquietudo summa, vomitus, deglutitio difficilis mentisque alienatio. Malum dein, quando aliæ maculæ, virulentiæ non expertes, uti petechiæ, purpura, vel etiam pustulæ scorbuticæ, complicantur, vel in fine cum vitæ discrimine superveniunt. Tussis porro continua, cum alvi profluvio & inquietudine magna, infaustum præsagire solent eventum. Neque boni ominis sunt sudores largi, præsertim in provectioribus, qui ob malam diætam & spirituosorum potum, calidum alunt & impurum sanguinem; ex facili enim admisso levi frigore, maculæ, funesto plerumque eventu, recedunt. Finito etiam morbo, si tussicula cum raucedine persistit, nisi cito idoneis succurratur remediis, in phthisin, & hecticam fit transitus.

§. VI.

Quomodo necet. Qui autem morbillis occumbunt, maxime ex infantibus, nono plerumque die suffocantur, evidenti indicio, nervosa & glandulosa pulmonum bronchia, ob copiosam inflammantem materiam, spasmis & stagnatione humorum fuisse affecta & ex nimio seri affluxu demum suffocationem inductam. In quibusdam superato morbo remanet alvi fluxus ad aliquot hebdomades durans, tabem cum morte demum inducens. In nonnullis etiam, præsertim plebeiis, febris succrescit lenta, cum atrophia & abdominis tumore, funesta, ubi post mortem ut plurimum glandulæ mesaraicæ magnæ & pulmones latentibus vomicis obsessi, deprehenduntur.

CURATIO.

Medicatio. Medicatio morbillorum, iisdem quam variolarum perficienda, acrimoniam nimirum temperantibus, diluentibus & demulcentibus, cum iis, quæ sub moderato lecti & hypocausti calore, materiam hostilem actem ad corporis extima agunt. Prosunt igitur pulveres absorbentes & diaphoretici fixiores, leniter cinnabarini, item emulsiones & decocta. Quæ, quum præcedenti capite jam sint uberius descripta, specialia autem in cautelis dicenda, plura de iis heic asserre supervacaneum.

CAUTELÆ ET OBSERVATIONES CLINICÆ.

§. I.

Sub initium quæ facienda. Si suspicio est in infantibus primam corporis regionem copiosis & crudis succis redundare, expedit in primo insultu leni emetico, uti ex dimidio tartari emetici grano, cum syrupo de cichoreo cum rhabarbaro, eandem deplere. Quando etiam lumbricis laborant, & metus est, incur-

incursuri epidemice jam grassantis morbi, è re est, ut intestinorum canalis prius à verminosa progenie liberetur, quod commodissime perficitur pilulis *Rufi*, cum mercurio dulci & semine santonici. Quod si negligitur, difficulter morbus superatur. In provectioris autem ætatis personis, si sanguis redundat, ut primis statim diebus subtrahatur necesse est. Declinantur. sic non modo hæmorrhagiæ ominosæ, sed vidi etiam, hoc facto, remisisse illico anxietates cum inquietudine & per universum corporis ambitum exanthemata prodiisse.

§. II.

Calida & frigida nocent. Sicuti impensius calefacientia, cum nimio externo calore, materiam deteriorem ac subtiliorem reddendo, æstum cum anxietate augendo & vires dissipando, nocent; ita vicissim nitrosa & nimium refrigerantia, in ætate maxime infantili, oppido damnosa. Retardant enim eruptionem, & retenta materia, ad sphacelum fit dispositio.

§. III.

Hysterici spasmi mitigandi. Quando morbilli accidunt fœminis, quæ spasmis hypochondriaco-hystericis obnoxiæ, vel mensium instat fluxus, haud raro animi deliquia, spirandi angustia, cum gutturis constrictione & ingenti præcordiorum anxietate, jungi solent, quibus materiæ in cutem exitus præcluditur. Igitur tum neutiquam pellentibus calidioribus eruptio urgenda, sed potius adhibenda ea, quæ spasmos leniunt, enemata ex paregoricis & carminativis parata, interdum venæ sectio, nec non pauxillum castorei & nitri pulveribus bezoardicis admixtum: sic brevi post in conspectum veniunt maculæ.

§. IV.

Tussis. Molestissimum in morbillis symptoma est tussis ferina, ad quam complacandam nihil utilius oleo amygdalarum dulcium, recenter ex non rancidis expresso, cum syrupo capillari remixto & in decocto avenaceo ad dimidium cochlear crebrius porrecto. Conducit etiam pulveribus absorbentibus & diaphoreticis admiscere dimidium granum extracti croci, & uti infuso theiformi, ex herba veronicæ, radice liquiritiæ, floribus papaveris rhœados & semine fœniculi.

§. V.

Diarrhœa. Diarrhœa si concurrit, provide eadem tractanda, nec facile compescenda. Solvit enim sæpe morbum & multæ ex copiosæ sordes è corpore per ipsam secedunt. Ex tutissimis tum ad eluendam ex intestinis acrimoniam, clysteres ex puris demulcentibus parati. Si vero finito morbo pertinacius insistit diarrhœa, commode pulveribus bezoardicis admiscenda aliquot chaccarillæ corticis grana, vel etiam tantillum theriacæ cœlestis.

§. VI.

Quibus medendum hæmorrhagia. Quum sanguinis profusiones nimiæ mali sint ominis & plerumque malignitatis indices, easdem cum bonis ægrorum rebus moderari non minimæ res est prudentiæ. Exulent omnia positive adstringentia, item eminentius opiata & anodyna. Ego quidem sæpius cum fructu usus sum hac mixtura: recipe aquæ florum acaciæ, sambuci, tiliæ ana uncias duas, theriacalis drachmas tres, antimonii diaphoretici, diascordii Fracastorii ana drachmam semis, spiritus vitrioli guttas XX. syrupi papaveris rhœados drachmas duas. M. Liquor quoque noster anodynus mineralis cum pulvere præcipitante nitroso sumtus, exoptatam sæpius præstitit opem. Per amuleta vero fluxum hunc compescere velle, noxium potius, quam salutare deprehendi. Insita enim propria virtute nihil operantur, sed tantum impensiori animi impressione, quæ tamen in periculosis ejusmodi affectibus omni studio evitanda.

§. VII.

Malignitati Ubi malignioris sint indolis, apprime ex usu est pulvis noster bezoardicus, cujus basis bezoardicum minerale, qui non modo sudorem & eruptionem blande elicit, sed simul etiam humores corruptos imbibendo, sedem movet, cum euphoria. Præstabilem etiam sæpe deprehendi virtutem sulphuris antimonialis, nostra peculiari methodo præparari & ad dimidiam, vel quartam grani partem oblati.

§. VIII.

Et sudoribus. Si sudore corpus nimium diffluit, ut linteamina ex toto madescant, provide eadem sunt mutanda, prius probe exsiccanda & leniter calefacienda, ne ab eorum frigore materia exanthematica cum periculo certissimo recedat. Idem in mutatione lecti tenendum. Maximopere etiam cavendum est, ne quis subito ex calido in frigidum concedat. Mortem enim inde intra aliquot horarum spatium vidi.

§. IX.

Post morbum facienda. Quum plures, qui finita febre & discussis jam maculis præmature liberiori aëri sese committunt & salubrem victus vitæque rationem spernunt, ob retentas sic & adauctas impuras morbi reliquias, in pejores morbos incidant, asthma, vel suffocativum catarrhum, phthisin & tabem, quin uti observavi in contracturam; serio monendi sunt convalescentes, ut per aliquot adhuc hebdomades perspirationem sollicite custodiant & eum in finem utantur infusis theiformibus, leniter diaphoreticis & sanguinem mundificantibus, interposito nontunquam, ad sordes per alvum evehendas, balsamicarum pilularum usu. Victum vero habeant tenuem & aliquandiu à cerevisiæ potu abstineant bibantque decoctum temperans & diluens, ex radice scorzoneræ, sarsaparillæ, cichorei, liquiritiæ, hordeo mundo, cortice ligni sassafras, vel semine fœniculi. Quod sicuti in omnibus fere morbis, sic etiam in febribus exanthematicis, utile est & maxime salutare.

ENARRATIONES MORBORUM.

Observatio I.

Post morbillos cum purpura gutta ferina. Conquerebatur generosa puella, duodecim annorum, de lassitudine, inappetentia, languore virium & doloribus lancinantibus in cruribus & brachiis, præterea lividum & plumbeum faciei offerebat aspectum. Octiduo post corripiebatur horripilatione, subsequente æstu & gravi dolore capitis lumborumque. Tertio die post in conspectum veniebant maculæ morbillorum, tum epidemiorum, tussis simul affligebat molestissima, & propter capitis oculorumque dolorem continuum, nec somnum capere, nec lucis ferre poterat aspectum. Quinto die sensim iterum evanescebant maculæ ex totius fere corporis ambitu, sed dolor capitis & oculorum remanebat & præterea alvus à primo morbi insultu erat siccior, ut non nisi clystere sollicitata responderet. Quum sic jam declinare videretur morbus, præter spem de novo accidebat summa præcordiorum anxietas, cum æstu totius corporis, siti, virium prostratione & difficili respiratione, prodibat postea purpura rubra, intermixta alba, sive miliari, & dolor in oculis & capite supra frontem pertinaciter insistebat. Pugnabatur quidem contra hæc tam gravia mala iis, quæ acredinem

dinem humorum cum spasmis mulcere & eruptionem placide promovere poterant. Sensim quoque remittente capitis dolore, puella convalescebat; sed superato morbo visio erat imminuta, & sensim incrementum sumens, intra mensem in veram guttam serenam transiit, ita, ut nihil plane visu dignoscere posset; licet oculi integri, & pupilla tantum duplo naturali amplior, comparerent. Multa & probata adversus hoc oculorum vitium adhibebantur remedia, sed frustra. Erumpentibus autem decimo quarto anno primum mensibus, splendorem aliqualem receperunt oculi rursus. Hinc in consilium vocatus, suasi, ut temperatis balsamicis mensium negotium secundaretur, vesicatorium mitius aliquandiu gestaretur, oculi crebrius quotidie pinguedine viperina recenti inungerentur & cum cibo nonnunquam aliquot guttæ balsami nostri vitæ assumerentur. Quibus non quidem in totum, sed tamen in tantum restitutus visus, ut sub certo oculi situ objecta, & quidem tantum dimidiata facie, conspicere posset, ceterum optime valeret, ingressa haud ita pridem matrimonium.

Epicrisis.

Semper suspectum in variolis & morbillis, quando ægri diu ante eruptionem ma'e habent & de doloribus artuum, vel certam partem pertinacius infestantibus conqueruntur. Heic successit morbillis evanescentibus purpura, tam rubra, quam alba. Aut igitur duplex specificæ indolis materia impura intus delituit, quæ non simul critico motu, sed definito & successivo fuit expulsa. Aut purpuræ materia forsan per ipsum febrilem in morbillis sanguinis motum de novo fuit progenita. Dein nunquam etiam non suspectum, si gravis capitis & oculorum dolor, alias facta eruptione cessans, per totum morbum durat: grave enim ut plurimum capitis vitium relinquere solet; in hac guttam serenam. Quæ quidem insanabile semper fere vitium, in infantibus tamen & tenerioris texturæ puellis, accedente menstrua purgatione, & immutata per hanc totius corporis, quoad solida & fluida, natura, discutitur iterum, præsertim si natura sanationem moliens arte juvetur.

OBSERVATIO II.

Morbilli retrocedentes alvi fluxu soluti.

Juvenis cholericæ & siccæ constitutionis, qui per aliquot annos in academia plus Veneri & Baccho, quam Musis litarat, commovebatur aliquando vehementi ira, die post afficiebatur æstu insigni cum languore artuum & dorsi dolore, noctem transigebat insomnem & tussi exercebatur valida, quæ ferina plane fiebat, & comites habebat anxietates & cardialgias. Datis ardorem nimium temperantibus, post tertium diem comparebant maculæ numerosissimæ intra XXIV. horarum spatium universum corporis ambitum occupantes. Mirum autem inquietus erat æger & impatiens, corpus jactitabat, tantum temperarum etiam lecti calorem respuebat, & admissa subinde aura frigidiori, ut maculæ omnes brevi iterum evanescerent, faciebat. Oboriebantur hinc anxietates cum magna inquietudine & siti inexhausta, ut intra diem & noctem quatuor minimum ptisanæ & emulsionis amygdalatæ epotaret mensuras. Porrigebatur quidem ad revocandam extus materiam lene diaphoreticum, sed propter ægri impatientiam & jectigationem nihil proficiebat, sitis potius reddebatur intensior, ut vix posset extingui, & æger vel septem mensuras liquidorum absumeret. Inde incidebat in alvi fluxum & vel decies intra diem dejiciebat, urina etiam effuse fluebat, ægro tamen de interno ardore, siti & anxietate conquerente largissimeque potum ingurgitante. Fluebat sic alvus per quinque dies, calidus potus cum medicamentis spernebatur, neque maculæ amplius comparebant. Nihilo minus symptomata sensim mitiora fiebant, æger melius habebat, & præter spem intra XIV. dies convalescebat.

Epicrisis.

Singularis plane hic est casus largi alvi fluxus, quo morbillorum morbus & quidem retrocedentium, solutus. Jam quidem nullum est dubium, quin materia morbillorum sit causticæ & inflammatoriæ indolis, quæ exitu præcluso intus retenta, vel expulsa retrocessit, firmiusque nervosis partibus impacta est, graves, immo exitiales, efficere possit affectiones. In nostro ægro insedit utique ori, faucibus, ventriculi & intestinorum tunicis, ac sitim & ardorem cum leniori inflammatione ibi concitavit. Liquidorum vero & quidem accommodatorum copioso potu, caustica materia, tam intra tunicas hærens, quam in succis hospitans, mitigata atque correcta fuit, & proritatus alvi fluxus, quo impuri ex universo corpore succi eo confluxerunt & evacuati sunt. Ego quippe crebrius observavi, in variolis & morbillis, ob impuros & redundantes corporis succos, malum genium exhibentibus, sponte obortum alvi profluvium, non modo sine periculo, sed & admodum salutare fuisse. Neque etiam facile in periculi plenis morbis desperare debet medicus, licet ægri magnam potus copiam appetant, modo per alvum, urinam & sudorem iterum emittatur. Plures enim sine, quam cum liquidorum appetentia, occumbunt.

OBSERVATIO III.

Post morbillos alvi fluxus, ulcus & mors.

Infans decennis, feliciter, ut videbatur, superarat morbillos, sed tamen ea restitabat alvi laxitas, ut quævis assumta citissime per inferiora transirent, aderantque præterea tormina ventris cum dolore pedum, qui tactu semper erant frigidi. Ad compescendum hunc fluxum, medicus minus peritus porrexit pulverem ex radice tormentillæ, terra de catechu & unicornu fossili, cum pauxillo laudani opiati. Inde enim alvus quidem constitit, sed acerbissimus dolor occupavit tibiam sinistram in malleolo, quem mox tumor excepit durus & renitens, qui tandem suppuratus & apertus sanguinem cum copioso ichore fudit. Successit postea serpens ulcus, totum ferme pedem depascens, cui febris cum tussi & difficili respiratione supervenit, quumque ob nimium pectoris infarctum infans non libere spirare posset, suffocativo demum catarrho fuit extinctus.

Epicrisis.

Sæpius notavi, in infantibus alvum per totum variolarum & morbillorum morbum, & etiam post eum, sine periculo fluxisse. Neque alia utilia deprehendi, quam diaphoretica fixa, ut cornu cervi philosophice præparatum, ustum, antimonium diaphoreticum, lapides cancrorum, succinum præparatum, quibus pauxillum corticis chaccarillæ admixtum. In usum quoque vocavi juscula ex carnibus cum ossibus con-

contusis, item cornu cervi parata, adjecta semper olei amygdalarum dulcium recentissimi portione quadam. Neque minus clysteres emollientes, ex decocto raparum exsiccatarum una cum butyro insulso, admodum fuerunt proficui, qui omnium optime acredinem humorum, coli membranis potissimum in ejusmodi diarrhoeis insidentem, contemperant ac mulcent. Contra ea periculosum omnino, alvi hunc fluxum adstringentibus sistere. Sic enim materia acris caustica, intus remanens & succis reddita, ad alia sæpius loca relegatur, ubi postea atrocia ciet mala.

Observatio IV.

Emeticum in morbillis profuturum.

Lactans infans unius anni incidit in calorem præternaturalem, cum pavore in somno & vomitu. Die secundo eruperunt morbilli numerosi, sed asperi & cutem quasi stringentes. Die quarto accessit summa respirandi difficultas & pectoris angustia cum anxietate, inquietudine, vigilia & pavoribus. Dedi sextam partem grani tartari emetici, cum drachmis duabus aquæ florum tiliæ & quatuor guttis essentiæ castorei. Hinc quinquies dejecit infans viridissimam instar glutinis materiam, eoque facto vigor accessit toti corpori, respiratio facta liberior & morbilli rubore perfusi magis. Oblata postea ad calorem temperandum gelatina cornu cervi in tenui decocto hordei, & feliciter evasit tenellus.

Epicrisis.

Colluvies vitiosorum humorum in ventriculo, morbillorum processum turbare & gravia symptomata iis adjicere potest utique. Omnia enim quæ circa quartum diem, quo alias morbus remissior, hoc in infante præsto fuerunt pathemata, non ex morbillis, sed cruditatibus acido-viscido-biliosis prima in regione stagnantibus atque corruptis, ortum traxerunt. Hinc exterminatis iis per lenissimum emeticum, symptomata non modo protinus conquieverunt, sed & ipsa natura gravi onere levata, eo felicius ipsi potuit succurrere morbo. Quin patet, nec quarto & critico die, ejusmodi in casibus leniora & prudenter exhibita evacuantia nocere, inter quæ emetica, in infantibus præsertim lactantibus, merito primas tenent.

Observatio V.

Morbilli cum hæmorrhagia lethales.

Puer undecim annorum, rubicundus facie, ingenio alacris, sanguine plenus & constitutionis calidæ, correptus est immani æstu, dorsi capitisque dolore, datis tamen temperantibus nitrosis pulveribus, altero die habuit meliuscule. Tertio autem rediit urens æstus & quarto die sequutum narium stillicidium. Hoc quinto remisit, sexto vero effusius reversum. A septimo ad decimum mitiora erant symptomata & sanguinis fluxus siluit, erumpentibus passim morbillorum maculis. Sed breves induciæ. Undecimo quippe die, rursus copiosa è naribus facta hæmorrhagia & maculæ evanuerunt. Duodecimo largius adhuc fluxit sanguis, ita ut vires mirum corruerent & æstus internus invalesceret. Decimo tertio die mitiora pathemata iterum, die autem post cum hæmorrhagia recruduerunt, donec consumtis prorsus viribus, decimo quinto die æger efflaret animam.

Epicrisis.

In variolis & morbillis deterioris semper notæ symptoma est, effusior sanguinis, per quæcunque loca, fluxus. Indicat enim vehementes spasticas internarum partium, præsertim viscerum abdominis, stricturas, quibus inæqualis redditur sanguinis progressus & ex uno loco in alterum cum impetu urgetur. Per nimiam etiam profusionem virium inducitur jactura, & minimorum ad extima excurrentium canalium, per quos in cute eruptio fieri debet, exinanitio & subsidentia. Unde materia caustica retenta, novos ciet spasmos novasque hæmorrhagias ac demum funesti eventus fit causa. Magnæ itaque prudentiæ est, hæmorrhagias in morbis, quorum materia per cutem excernenda, moderari perite, ne deficiat expulsionis facultas. Ego quidem tum commendare soleo, ut omne frigus & frigidus potus vitetur, & partes extremæ, manus & pedes, quæ ordinario frigidæ existunt & contremiscunt, calore bene foveantur & vel lecto probe obtegantur, vel etiam aquæ calido vino mixtæ immergantur, quo revulsio sanguinis à capite fiat, simulque spastica fibrarum contractio laxetur. Dein eo quam maxime annitendum, quo caustica materia foras mittatur, eumque in finem danda diaphoretica cum temperantibus, cujus generis hæc mixtura: recipe aquæ cardui benedicti, florem sambuci ana uncias duas, theriacalis unciam semis, diascordii Fracastorii, antimonii diaphoretici, nitri ana drachmam dimidiam, mixturæ simplicis guttas XX. syrupi acetositatis citri drachmas duas. M. D. de qua bina, binis quibusvis horis, cochlearia sumenda, superbibendo semper calidum haustum. Et si præterea æstus junctus nimius, interponendus est pulvis bezoardicus nitrosus.

Observatio VI.

Morbilli retrocedentes funesti.

Vir generosus, macilentus & fibrosæ corporis structuræ, triginta sex annos habens, aulico ministerio fungens, ab aliquot jam annis, vini potui liberaliter indulserat & sæpe inter potatores egerat tantum non heroem. Incidit is in morbillorum, aulicis tum familiarem & ab ipso nondum superatum morbum, sub quo ipsum præter immoderatum æstum & inquietudinem, violenta tussis & summæ anxietates præcordiorum, noctu æque ac interdiu affluxerunt, corpore à principio statim sudore diffluente. Medicus aulæ ordinarius in consilium vocatus, quatuor quibusvis horis, triginta guttas essentiæ alexipharmacæ admodum calidæ porrexit, & ad sitim extinguendam liberalem potum cerevisiæ valde spirituosæ concessit. Interim expulsis maculis anxietates remiserunt & spiritus liberior meavit. Quum autem indusium sudore totum madescens & frigidum mutaturus, à ministro imperito recens minusque calefactum acciperet, illico omnes omnino quibus corpus consertum obsessum maculæ disparuerunt. Inde tanta sequuta inquietudo, anxietas cum virium jactura, ut omnibus morti videretur proximus. Ego tum temporis præsens accersitus exhibui illico pulverem meum bezoardicum cinnabarinum cum aqua analeptica, nec non liquorem anodynum mineralem cum tinctura antimonii temperata & aliquot guttulis spiritus Bussiani; quibus paullo post & sudor & maculæ redierunt, æger melius habuit & pulsus antea inæqualis, celer & debilis, plenior ac æqualis

lis redditus. Sed septimo die, quum sudor effusius adhuc manaret & æger in alium lectum ob madorem se conferret, rursus cuncta evanuerunt exanthemata, extrema frigida facta, accessit anxietas maxima & spiratio difficillima, pulsus etiam contractus & parvus redditus, & brevi post, præcedente rigore & convulsione artuum, est extinctus.

Epicrisis.

Morbilli, non secus ac alii morbi exanthematici, sequuntur maxime constitutionem solidarum & fluidarum partium corporis ægrotantis, adeo, ut quo intemperatior hæc, eo pejoris indolis sit ille. Potissimum, de vini potui deditis, crebriori confirmatum habeo experientia, quod raro ex febribus exanthematicis evadant, eo quod febrilis illa intestina partium sanguinis commotio, in plenariam tandem dissolutionem abit, cujus index largissimus sudor cum insigni virium lapsu. Medicus igitur, calida essentia, quæ æstum magis accendit, nocuit potius, quam profuit. Si quoque dissolutorius talis humorum vitalium est status, levis etiam in rebus externis error, uti refrigeratio, linteaminum mutatio, situs erectus, immedicabilem possunt inducere noxam. Et quo languidiores sunt in exanthematicis vires, eo plus semper metuenda retrocessio materiæ exanthematicæ, qua vitæ nihil est infensius.

Observatio VII.

Morbilli ex refrigerantium nitrosorum abusu lethales.

Puelli tres, unus sex, alter quinque & tertius trium annorum, filii viri perillustris Serenissimo Duci in Saxonia inferiori à consiliis, corripiebantur successive morbillis. Commendatione generosæ fœminæ in consilium vocabatur novellus Medicinæ Doctor, qui intempestivo nitri amore à præceptoribus imbutus, larga & repetita dosi, præter pulveres refrigerantes nitrosos, exhibebat nihil. Inde retardabatur macularum eruptio, spiratio fiebat angusta & difficilis, tussis continua sine screatu, accedebat asthma intensum & intra septem dies, tres pueri occumbebant, cum ingenti parentum luctu.

Epicrisis.

Non ex unius, sed plurium fide dignorum relatione, de tragico hoc casu certior sum factus. Crebrior ac liberalis refrigerantium nitrosorum usus utique [illegible]axandus est. Nam licet nitrum purum merito principem teneat locum inter ea præsidia, quæ æstum extinguunt, & spasticas commotiones componunt, & ego etiam jam ante quadraginta annos eodem frequentius usus fuerim, quin forsan primus, testantibus id variis scriptis, tum dissertationibus, tum *notis ad Poterium*, salubrem nitri facultatem perspexerim & exposuerim; nihilo tamen secius usus ipsius, haud secus ac aliorum magnæ virtutis remediorum, peritum ac prudentem exigit medicum, & ex ejus abusu, ab iis, qui medicinam rationalem nec callent, nec exercent, damna inducta novi, & plura, & gravia. Certe, in morbis exanthematicis, ubi non nimius urget æstus, in febribus catarrhalibus, item malignis, in quibus humorum potius corruptio, quam exæstuatio metuenda, in corporibus maxime humidioribus & infantilibus, omni modo à liberali nitri usu abstinendum. Ob nimiam enim refrigerationem remanet intus foras excernenda infensæ indolis materia, atque ut putredinosa dissolutoria humorum corruptio magis augeatur, facit. Et quum materia morbillorum maxime insensæ hujus sit indolis, ut firmiter insideat nervis pneumonicis & tunicis pulmonum nervosis; nullum omnino est dubium, quin in his puellis non emota, ibi impacta hæserit & suffocatorias humorum stases suscitarit. Cæterum hoc loco monendum duxi, me in infantibus, quando morbilli prodire noluerunt ipsorumque materia altius insidens pulmonum bronchiis suffocativum intentavit catarrhum, insigni cum fructu usum esse vesicatorio, quo sopiti canalium ad expulsionem necessarii motus, quam optime resuscitantur.

Observatio VIII.

Morbilli in hypochondriaco sanati.

Comes illustrissimus, viginti annorum, cholerico-sanguineus, nondum venæ sectionem passus & pathemathibus spastico-hypochondriacis, cum stomachi inflatione & crebriori post cibum vomitu, obnoxius, grassantibus epidemice morbillis, languere cœpit & conqueri de anxietate præcordiorum, dolore capitis, dorsi ac pedum, tussi sicca, interno æstu, intercurrente horripilatione, cute arida & sicca. Tertiu die comparuerunt in fronte stigmata rubicunda nonnulla, pathemata tamen noluerunt remittere, nec plures etiam postero die efflorescere maculæ, pulsis interim pleno cum celeritate vibrante. Vena in pede pertusa, sanguis cum impetu exiliit floridus, variegatam post refrigerationem contrahens cuticulam, & inde illico anxietates & vehementes capitis dolores remiserunt. Quin licet primum stigmata in fronte disparere viderentur & pulsus admodum celer cum duritie micaret, æger etiam noctem insomnem fere ob æstum & compunctorium in cute sensum duceret; mane tamen in conspectum venerunt in facie & pectore maculæ morbillorum, pallidiores initio, successive autem magis rubentes & reliquas quoque corporis partes confertim occupantes. Discessit hoc facto capitis, dorsi & pedum dolor, cum pectoris angustia, tussi & interno calore, ac æger melius habuit, conquestus tantum de molesto pruritu ardente & tensione cutis. Potissimum vero ipsum excruciavit oculorum ardens dolor cum rubore adnatæ & illacrymatione, ita ut lucem ferre non posset & noctu palpebræ conglutinarentur. Nono die obortus sudor largus, decimo etiam manans & acidum fœtidum odorem spirans. Undecimo intra nycthymeron sexies dejecit sine torminibus sponte & maculæ ruborem sensim exuerunt, decimo tertio die penitus discussæ, subsequente cutis desquamatione & sanitate.

Epicrisis.

Quum in iis, qui spasticis hypochondriacis detinentur pathematibus, nunquam non major succorum impuritas & acrimonia esse soleat; huic etiam illustrissimo ægro ejusdem constitutionis ea fere unice exhibita sunt, quæ demulcent ac temperant, pulveres nempe temperantes & diaphoretici, leniter nitrosi, emulsiones, exoptato cum successu. Venæ sectionem autem, quum pulsus admodum plenus & vasa turgida essent, eruptio quoque retardaretur, necessariam duxi, crebriori experientia edoctus, sanguine nimium redundante, difficillime, eodemque subtracto, promtissime succedere materiæ exanthematicæ expulsionem. Insolitus vero ille oculorum ardor, ru-

bor & fluxus serosus, tribuendus utique est eorum debilitati in pueritia jam ex crebrioribus & diuturnis acribus defluxionibus contractæ. In quibusvis enim fere morbis solenne est, ut partes ex prægresso morbo debilitatæ, præ reliquis graviter afficiantur, ob decubitum humorum promtius ibi contingentem.

CAPUT IX.

De Febre Purpurata rubra & alba miliari.

THESES PATHOLOGICÆ.

§. I.

Purpura descriptio. Febris purpurata est catarrhali æmula, exanthematica, qua motu systematis tam vasculosi, quam nervosi intensiori, materia lymphatica corrupta, specificæ indolis, ex interioribus, maxime nervosis partibus, ad summam cutem, ceu conveniens emunctorium, sub forma pustularum minimarum miliarium, asperarum, rubrarum vel albarum, salutariter protruditur.

§. II.

Materiæ exanthematum differt. Jam omnis quidem materia exanthematica in eo convenit, quod acrimonia sua nervos male afficiat ac in æstuosum intensiorem motum universum genus vasorum & sensilium partium exstimulet, eoque tandem exterminetur. Attamen sicuti acrimonia caustica in vegetabilium & mineralium venenis peculiarem obtinet indolem, & ob id peculiaria cuivis speciei propria suscitat pathemata: ita etiam singularem & specificam cuivis exanthematicæ materiæ esse naturam, non tam à priori, quam potius à posteriori, effectibus & phænomenis obviis, innotescit. Scilicet in petechiis, variolis, morbillis, febre urticata, scarlatina, rossaliis, rubeolis, maculis scorbuticis, scabie, herpete, phlyctænis, epinyctidibus, gutta rosacea, impetigine & sudaminibus, subest semper acris quædam materia, quæ modo cum, modo sine febre, per cutis emunctorium proscribitur, sed unumquodque ex his exanthema peculiaribus incedit symptomatibus, de quibus singulis suo loco seorsim.

§. III.

Quibus purpura ab aliis differat. Nunc quomodo ab aliis exanthematicis morbis purpuraceus differat, exponendum duntaxat. Hi autem ipsius sunt characteres. Efflorescunt pustulæ minimæ semen milii amplitudine æquantes, numerosissimæ, cum corrugatione, asperitudine & ariditate cutis & spargunt fœtorem peculiarem plane. Nullum aliud exanthema tam instabile, crebro ac celeriter retrocedens, iterumque comparens, ac purpuraceum: nec ullum etiam, tam crebro intercurrente mox pruritu & punctura, stipatum. Alia exanthemata omnibus æque regionibus incumbunt, & nobiliorem æque ac sequiorem sexum infestant, purpura autem in certis tantum locis familiaris & quasi endemia, ac præterea fœminas magis quam viros, maximeque puerperas, corripit. Alia magis epidemica sunt, contagiosa & sequuntur constitutionem aëris, sed purpura magis ex vitio viscerum & succorum quam aëris aboritur, nec epidemica est, nec adeo contagiosa.

§. IV.

Ipsa dein purpura inter se differt & definite à medicis in rubram & albam dispescitur. Utraque magis, vel minus acuta, benigna, vel maligna. *Rubra est vel alba.* Rubra ob pustulas rubicundas ita dicitur, ac ut plurimum minus periculosa, febris expers & chronica est, ut non modo diutius corpori inhærescat, sed & sæpius statis anni temporibus redeat, de qua inferius sigillatim. Interdum tamen etiam febre stipatur & acutæ indolis esse observatur. Alba vero magis acuta est, nec facile sine febre occurrit, ideoque plus alit periculi. Hæc etiam non tam facile redit ac rubra, puerperasque magis & fœminas juniores, teneriores serosas corripit, quam rubra, quæ adultioribus potius, succis & sanguine fartis ipsisque viris familiarior est.

§. V.

Nonnunquam purpura idiopathica est, nonnunquam symptomatica, & aliis, maxime continuis febribus, ad exitum vergentibus, supervenit. *Idiopathica, vel symptomatica acutis in fine.* Admodum enim familiare est, quod purpura rubra, vel alba, vel utraque simul, variolis, morbillis, synochis putridis, ardentibus quoque & petechizantibus aliisque epidemicis, in declinatione accedat, novam febrem accendat, & ægrum, fractis & priori morbo viribus, jugulet. Id quod potissimum evenire solet in iis, qui intemperantius vixerunt, largiori & quotidiano potui indulserunt, veneris nimio exercitio vires consumserunt, & peregrinam succis induxerunt diathesin; nec non iis, in quibus sub morbi decursu alvus diutius clausa, aut inconsulta medicatione refrigerantia & julapia nimis liberaliter sunt usurpata. Quandoque etiam in acutis *principio* febribus, maximeque variolis & morbillis, primis statim diebus, cum cutis aspredine apparet purpuracei quippiam, rarissime pariter cum felici morbi eventu. Neque minus catarrhalibus *nec non catarrhalibus accedens.* febribus, cum tussi & spirandi angustia, subinde in infantibus sese associat purpura, vomitu, vel etiam alvi fluxu stipata, quam, si inclinat morbus, pedum & quandoque abdominis intumescentia, cum, vel sine aridura superiorum partium, excipit, donec tandem sudoribus, vel spontaneis, vel arte prolectis, ex toto cedat.

§. VI.

Idiopathicæ purpuræ historia. Idiopathica autem purpura his potissimum incedit symptomatibus. Præcedit levis horripilatio, quam subsequitur corporis exæstuatio, cum ingenti languore viriumque interdum ad lipothymiam usque dejectione. Præcordia stringuntur, pectus angitur, adsunt alta suspiria, inquietudines, vigiliæ, vel somnus minimum laboriosus & interturbatus. Aestus compunctorius in dorso sensus percipitur, alternante frigoris, horroris & caloris intra cutem affectione, in vola manuum maxime sensili. In puerperis lochiorum fluxus retinetur & lac è mammis resorbetur ac stillare cessat. His succedit cutis asperitas & instar anserinæ corrugatio, exsurgentibus innumeris pustulis, sive albis, sive rubris, sive utrisque sibi invicem appositis, milii semen figura & exiguitate referentibus, quæ primum collum, deinde pectus & dorsum ac postea brachia & manus occupant. His in summa cute efflorescentibus, graviora antea pathemata mitigantur, pulsus durior prius, contractior & celerior, mollius, liberius & remissius undulat, animo vigor dejectus redit, arida cutis madescit, & alvus ante hac compressa tam firmiter, ut nec flatibus transitus pateret, laxatur, & non solum hos, sed & nonnunquam stercora,

stercora, sponte protrudit. Postea vesiculæ sensim sensimque explicantur ichore fœtido plenæ, urina magis saturata prodit, & sudor singularis huic exanthemati proprii fœtoris erumpit, sanguinis per lochia fluxus repetit, & intra septem vel plurium adhuc dierum decursum, cum insigni extremorum pruritu, pustulæ disparent, arescunt, squamularum instar decidunt, & æger sensim vires recipiens, ad pristinam redit sanitatem.

§. VII.

Purpuræ materia corruptus in corpore succus.

Materia porro, quæ exanthematicum hunc morbum proxime facit, ex pravo & corrupto in corpore est succo; ita tamen, ut, quum duplex sit purpuræ genus, duplex hic etiam sit asserendus. Jam uti in macrocosmo, sic etiam in microcosmo, duplex datur liquidorum corruptio, una acido-vappida, paullo fixioris indolis, altera sulphurea fœtida, indolis magis alcalinæ atque volatilis. Illa cadit in succos, qui salino & sulphureo elemento minus instructi sunt, potissimumque in pellucidum, insipidum illum gelatinosum lymphaticum humorem; hæc autem in sanguinem & succos, qui copiosa sulphurea & salina substantia scatent, inter quos quam maxime connumerandus, ille, qui sanguini admixtus, spissior tantisper variique coloris est atque saporis, serum dictus. Hunc igitur corruptum purpuræ rubræ, illum vero albæ & miliaris causam esse, censemus.

§. VIII.

In alba lympha acido-vappida.

Lympham enim alba in purpura acore esse infectam, evincunt plura. Nimirum solennis & tantum non essentialis huic exanthemati est nimia seri secessio, per sudores effusos, urinas copiosas tenues, salivationes quandoque, quandoque dejectiones aquosas. Acidi autem is effectus, ut sanguini insinuatum, partes ejus crassiores in coagulum mittat, serosis secessum facientibus. Dein omnis generis acida & refrigerantia, ipsum quin nitrum, largius sumpta nocentissima; quæ vicissim acidum obtundunt & sanguini ac lymphæ blandam spirituascentiam conciliant, saluberrima. Fœminis porro quæ horæis fructibus, acetariis, dulcibus, farinaceis, acescentibus, sub otiosa & sedentaria vita delectantur, frequens quam maxime in puerperio febris miliaris. Ne dicam, multos illos sanguinis grumos, quos in vasis majoribus & thalamis cordis invenerunt, qui purpura alba defunctos dissecuerunt, luculenter arguere, præsto fuisse acidum coagulans.

§. IX.

In rubra serum acre salino-sulphureum.

In rubra purpura subesse vicissim serum acre salino-sulphureum, testatur pruritus & ardor cutis, in hac longe impensior, ac in alba. Idem ex eo patescit, quod rubrum hoc exanthema, maxime eos invadere soleat, qui sanguinis impuri copiam alunt, scorbuticis, senibus, fœminis, quæ menstrua, & viris, qui hæmorrhoidum defectu laborant, diæta salsa, vinosa, cerevisiis crassioribus & tabaci fumo delectantur, prætereaque laxiori corporis habitu præditi, vitam agunt motus expertem. Quod porro sordes acres serosæ, per cutis poros eliminandæ, ab aura frigidiori, à potu nimis perfrigerato, corpori sudanti ingesto, aut repentino terrore, ad interiora repressæ, frequentissime talem morbum inducant exanthematicum. Quod etiam medicamenta, quæ salium spicula involvunt, item temperantia, rubram purpuram egregie protelent; calefacientia autem & volatilia, nec non æstuosum regimen, eodem modo ac in scabie aliisque cutis defœdationibus, ex prava, acri & salsa humorum diathesi oriundis, doloris, ardoris & pruritus faciant augmentum.

§. X.

Causa procatarctica & subjecta.

Omnia igitur, quæ succorum & abundantiam & impuritatem ingignunt, ad generationem purpurati mali concurrunt remotius. Evenit autem hoc in iis, qui lauto & pollucibili victu, nonnisi leves cibos, farinacea, placentas, dulcia, fermentescibilia & horæos fructus admittente, item qui potu parco, crasso & aqua quoque impura & squalida utuntur; qui in aëre degunt insalubri, minus puro, sed vappido, multisque sordidis & putridis halitibus referto atque corrupto; quo purpuram subinde generari, maligniorem fieri, epidemiam quandoque, nonnullis etiam locis magis familiarem, certisque anni temporibus, Martio inprimis atque Aprili frequentiorem, experientia docet. Frequens porro purpuræ genesis in iis, qui alvum gerunt strictiorem, qui perspirationem incuriosius habent; quibus criticæ suppressæ, aut consuetæ sanguinis evacuationes omissæ, quibus vicissim largius sanguis effluxit, vel subtractus, cum virium defectu, qui animo crebrius jactantur, mœrori inprimis ac diuturnæ solicitudini indulgent, qui vigiliis & impensioribus meditationibus robur atterunt, qui demum vitam ducunt otiosam motusque expertem. Neque minus præ aliis huic morbo patent, qui laxiorem corporis habitum & temperamentum sic dictum sanguineum, vel phlegmaticum obtinent, ætate magis infantibus, quam adultis, senibus quam floridis, sexu, magis fœminis, quam viris. Ex fœminis, non tam plebeiis & minus delicatis, quam potius teneris ac nobilioribus, fluore albo ante affectis & omnium maxime puerperis.

§. XI.

Cur puerperis infesta purpura alba maxime & maligna?

His autem quod adeo infesta sit purpura, & quidem alba, plerumque maligna, ob peculiares quasdam fit causas. Videlicet fœminarum plurimæ redundantius in corpore alunt lymphaticos & aquosos humores, adeoque acidæ potius patent humorum vappescentiæ, quam salino-sulphureæ corruptioni, & ob id purpuram potissimum nanciscuntur albam. In gravidarum dein utero, sanguinis tam progressus, quam regressus, ob nimium eo appulsum & vasorum distensionem, valde languidus est ac tardus. Hinc subsistente ibi diutius sanguine, lymphaticus humor in vasa ipsi vehendo dicata, magna copia secedit. In quorum diverticulis quasi incarceratus hærens, longiori mora vappescit, corrumpitur & acorem contrahit, avolantibus quæ mixtionem conservant spirituosis & subtilioribus particulis. Quandocunque igitur enixo fœtu, uterus concidit iterum, neque squalidus lymphaticus humor cum sanguine fœculento lochiali sufficienter expurgatur, accedente ordinario tertio puerperii die, motu febrili, Germanis *das Milch Fieber*, in vasa majora is reprimitur ipsique cordi infunditur, ex quo maligni instar fermenti per corpus diffunditur totamque sanguinis & lymphæ massam inquinans, vires dejicit, vigorem animi persundat, anxietates, pectoris compressiones, suspiria, cordis tremores cum spiritus difficultate facit, sudores colliquativos mucidos, corruptum acotem redolentes, non nunquam plane frigidos, suscitat, somnum arcet, donec vel brevi post, die tertio aut quarto à puerperio, interdum septimo, quandoque etiam decimo quarto demum

die,

die, in conspectum prodeat album hoc exanthema.

§. XII.

Origo ipsius recens unde? Sed quum enumeratæ hactenus purpuræ causæ, præsto fuerunt jam pridem omnes; disquirendum merito: cur ante aliquot demum lustra prodierit & subinde latius serpat? Jam vero ex iis, quæ succis vitalibus materiam, temperiem & intemperiem largiuntur, nihil novimus immutatum, præter frequentissimum factum potuum calidorum, herbæ thée inprimis & fabarum coffée, usum. Experientia etiam docuit, non plebeios & inopes, qui victu simplici & potu sueto utuntur, sed honoratiores, opulentos, qui laute vivunt & potum calidum in deliciis habent, purpura potissimum infestari, & in locis ubi mos invaluit liberalius ejusmodi potum lurbillandi, purpuram etiam plus regnare & propagari, quam in aliis: in hunc igitur culpam esse rejiciendam admodum credidile. Non jam dicam, fabas coffée exoticas, peregrini quippiam nostri mixtioni sanguinis minus congruum custodire, sub adustione aliquid sulphuris empyreumatici nervosis partibus minus amici suscipere, ac præterea saccharum cum decocto hoc assumtum copiosius fermentescere & cruditates mucosas, acidas, augere. Id potius minimum pro certo habendum, calidum potum sordes intestinorum & talia scorbutica acria per urinam evehenda in sanguinem agere & una cum hoc ad cutis emunctorium pellere, ubi non ut sudoris materia promte difflari possunt, sed obhærescunt maculasque sive pustulas protrudunt; inprimis quum post ejusmodi calidum potum perspiratio non secundatur, sed concessione in frigidam auram sufflaminatur. Ut adeo neutiquam mirandum sit, quod sub inconsueto alias, jam vero communi abusu frequentissime & statim post cibum assumti potus calidi, ipsa naturalis mixtio & crasis partium sanguinem constituentium multum immutetur & nova plane ac alia ingignatur, qua in utero cum sanguine materno in fœtum transfusa, ipsius purpurati morbi semina, & ad illum dispositio jam latius propagentur; uti quidem pluribus docui in dissertatione *de purpuræ genuina origine, indole & curatione.*

§. XIII.

Purpura quando periculosa. Cæterum purpuram albam periculosiorem esse rubra jam diximus. Prognosis vero de successu & eventu hujus morbi ex dispositione corporis laborantis potissimum desumenda. Aegrius quippe sanescit magisque anceps est omnis purpura, quæ cadit in corpus impuris succis fartum. Hinc viri quibus hæmorrhoides & fœminæ, quibus menses restitant, parcius fluunt, aut plane ob ætatis rationem emanent, nec non quibus lochia suppressa, gravius semper & diutius hoc morbo decumbunt. Hinc gravidæ, quæ alvi adstrictioris & sub sedentario vitæ genere, neque medio gestationis tempore, neque ultimis mensibus sanguinem redundantem mittunt, in puerperio majorem purpuræ experiuntur vehementiam. Dein majus etiam semper discrimen in imbecillitate, sive natura, sive ex morbo, sive alia ex causa affectis, omnium vero maxime in iis, qui per crebriores animi commotiones, diuturnam inprimis mœstitiam, genus nervorum reddiderunt debile & ad spasticos anomalos motus concipiendos proclive. Neque minus plus metuenda, quæ sub aëris constitutione insalubri, febres malignas, petechiales passim ingignente, impetit.

§. XIV.

Signa suspecta. Inter suspecta vero in purpura signa connumeranda hæc. Quando exanthematibus sufficienter expulsis, pulsus præter naturam durus & auctus manet, somnus nullus, inquietudo magna & spiritus difficilis. Quando statim sub initium & per totum morbi decursum sudores effusius manant, urinæ pallidæ copiosæ redduntur, vel continuus ad mingendum stimulus, vel etiam urina crassa antea & tincta, subito limpida, tenuis & pallida prodit, nec non quando alvus cum torminibus fluxa nimis, inprimis in puerperis. Mali *Mala* præsagii est, si pustulæ purpuraceæ modo comparent, modo evanescunt & symptomata vehementia semper eadem infestant. Pejus adhuc, si materia relapsa interioribus firmius inhærescit omnique expulsioni obsistit, hincque pectoris cum suspiriis oppressio intenditur, fauces stringuntur, virium prostratio increscit & præcordiorum anxietas cum inquietudine augetur. Funesta de- *& funesta.* mum indicia, quum hærente intus deleteria materia, interiora ardent & extrema frigent ac rigent simulque copioso frigido sudore perfunduntur; aut vicissim quando extrema æstuant & in abdomine frigoris sensus percipitur notabilis. Hæc enim ubi præsto sunt, æger ut plurimum lipothymia occumbit lethali, ob inflammationem & sphacelationem, quæ ventriculum, intestina, cerebrum, vel in puerperis ipsum uterum, afficit.

PRÆSERVATIO ET CURATIO.

§. I.

Nullus quidem morbus tam ægre penitus ex- *Methodus præservandi purpuram.* stirpatur ac purpura, quæ plerumque relinquit fermentum ipsam denuo inducens: sed hoc inprimis proprium chronicæ illi purpuræ, quæ quo pacto sit arcenda, inferius dicetur. Jam de febre miliari. Quæ cum potissimum fœminis, & quidem puerperis, sit solennis, qua ratione hæ ab ipsius incursu defendendæ, tradendum. Sub graviditate igitur exacta victus ratio servanda, corpus motu moderate exercendum, venter a refrigeratione defendendus, sanguinis copia venæ sectione ter, vel quater, in superioribus instituta, minuenda & alvina excretio subinde secundanda per mannata, rhabarbarina & tartarea. Instante dein partu, non per præmaturum nisum vires convellendæ, nec pellentibus humures exagitandi; post partum vero necessarium, quo impurus sanguis expurgetur utero & succi a cacochymia contracta liberentur. Sedato hinc secundo die impetu, omnis generis excretiones modeste promovendæ & alternis diebus pilulæ balsamicæ roborantes, vel solæ, vel, si citatior adhuc pulsus, cum pulvere temperante nitroso, deglutiendæ. Tum quoque conducit cum jusculis tenuioribus dare ea, quæ spasmos leniunt, sanguinem grumosum dissolvunt simulque perspirationem servant, sperma scilicet ceti, oleum amygdalarum dulcium, infusum theiforme ex floribus sambuci, chamomillæ & summitatibus millefolii, pulveres diaphoreticos, nec non mixturam ex aquis analepticis & diapnoicis, cum aceto destillato, lapidibus cancrorum & syrupo acetositatis citri.

§. II.

Ipsa vero purpuræ curatio ad tria hæc redit *Curationis indicationes.* momenta: I. ut vitiosa, quæ subest, acris, nervosis partibus infesta materia corrigatur ac temperetur; II. ut spasticæ fibrarum nervearum inde productæ stricturæ laxentur; & III. præparata materia placide per cutis emunctorium evacuetur, nec retrocedat. Ego quidem has medendi indi-

indicationes perfeci hisce ex multis probatissimis auxiliis. Ad acredinem diluendam & nervosas male affectas partes mulcendas, apprime utilia decocta humectantia, ex rasura cornu cervi, radice scorzoneræ cum hordeo & liquiritia, gelatina cornu cervi, nec non serum lactis, nostra methodo paratum dulce. Idem faciunt & præterea expulsionem juvant emulsiones, ex aquis diaphoicis & antispasmodicis, cum semine napi, cardui Mariæ & papaveris albi. Inprimis etiam duplici hoc nomine conducunt pulveres temperati bezoardici, cujus generis est *Ludovici* atque *Sennerti*, nec non noster. Quibus ad æstum temperandum & spasmos componendos subinde succum citri instillare, pulverem præcipitantem nitrosum, vel tantillum croci, aut castorei, pro circumstantiarum ratione admiscere, vel etiam horum usum interdum liquoris anodyni mineralis dosi interpolare, sicque in vehiculo appropriato ex aquis destillatis propinare soleo. Et si purpuræ eruptio justo impeditior, vel retrocessio metuenda, aut jam facta, instar omnium est idem anodynus liquor, remixtus cum tertia parte spiritus bezoardici, ad mentem *Bussii* parati & à me in *observationibus physico-chymicis Lib. II. obs. XXVIII. pag.* 238. descripti.

CAUTELÆ ET OBSERVATIONES CLINICÆ.

§. I.

Tenor in regimine. Purpura, morbus omnium delicatissimus, nihil plane fert excessivum, in regimine æque ac medicatione. In regimine quidem æger semper in moderato & æquali calore, tam lecti, quam hypocausti, detineatur, eo quod nimis æstuosum vires frangit ac pruritum ardoremque cum anxietatibus auget, frigidius exanthematum eruptionem impedit, subsequente languore & angore; & inæquale expulsionem retardat, vel minimum instabilem facit purpuram. Vitetur etiam stragulorum & indusiorum quantum fieri potest mutatio, ac potius jam trita, sicca & fumigata injiciantur.

§. II.

Calida & alexipharmaca nocent. Quam graviter dein calida & alexipharmaca medicamenta noceant, docuit sane uberius experientia, qua constat, eadem cum æstuoso regimine, in causa esse, quod ingruente primum novo hoc morbo, omnes fere perierint, quum jam sub temperata methodo plurimi evadant. Quin liberalior tantum infusorum & decoctorum calidorum potus, sudorem nimium movendo & serum plus justo exhauriendo, officit. Ubi vero motus est retrocessionis, vel hæc jam facta, tum potus calidus præsentis efficaciæ, & moderata quoque expellentia locum utique inveniunt.

§. III.

Item refrigerantia. Vicissim refrigerantia & intestinum motum nimis sedantia intus detinent materiam, & anxietates ob id ac languores cum periculo intendunt. Ipsum nitrum circumspecte usurpandum. In alba enim purpura & ubi malignitatis indicia, refrigerationes externæ cum æstu subinde intercurrente, præsto sunt, ab eo plane abstinendum. In rubra vero purpura, sive alba cum rubra conjuncta, ubi internus adest æstus, cum siti & pulsuum magnitudine, medicamenta diaphoretica leniter nitrata omnino accommoda.

§. IV.

Nec non cerevisiæ potum. Cerevisiæ etiam potum nullus minus fert morbus quam purpura, eo quod multas impuras, crassas & heterogeneas partes in sanguinem & lympham invehit. Hinc ego quidem semper purpura laborantibus auctor sum, ut ab omni cerevisiarum genere abstineant & bibant decoctum ex radice scorzoneræ, sarsaparillæ & cichorii, cum rasura cornu cervi, hordeo mundo & pauxillo seminis fœniculi, vel anisi stellati.

§. V.

Alvus aperienda caute. Alvus in purpura nec nimis laxa, nec nimis stricta esse debet. Si enim diutius retinetur, morbus inde nanciscitur pabulum & longius extrahitur; si vero purgantibus, quin laxantibus omni virulentia destitutis, intempestive ducitur, materia per poros eliminanda revocatur & præcordiorum angustias, tormina & ardores in ventre, nauseam & stomachi subversionem inducit. Hinc in purpura tam idiopathica, quam quæ aliis exanthematicis accedit, tanto magis maligna, alvum nec paullo ante, nec paullo post eruptionem irritare licet, sed quando vis morbi deferbuit & purpura siccescere incipit. Neque tum vix aliud expedit remedium, quam clyster emolliens, injiciendus sub symptomatum remissione, plerumque matutino tempore major, quam vespertino & nocturno est.

§. VI.

Venæ sectio cum cautione admittenda. Sanguinis missio maxima cum prudentia instituenda; nam in purpura alba & maligna, quam summa virium prostratio, cum largis sudoribus & debilitate ac frequentia pulsus, arguit, plane non est admittenda: contra ea insigniter prodest, quin necessaria est puerperis, quando lochiis retentis, symptomata purpuram concitantia ejus incursum nunciant; cito tamen administranda. Sic enim sæpius observavi, summas præcordiorum anxietates, animi defectiones, laboriosam & anxiam spirationem feliciter fuisse sublata & mox summo cum levamine in universo corpore purpuram proripuisse; id quod pluribus docui & adstruxi in dissertatione *de venæ sectionis prudenti administratione pag. 18. seqq.*

§. VII.

Virium ratio habenda. Quum porro vires plerumque hoc in morbo admodum sint prostratæ & ad lipothymias propensio, summo omnino cavendum est studio, ne æger ex lecto surgar, aut diutius erectus sedeat, quia facile sic obrepit animi defectio, & motu humorum ad interiora converso, exanthemata cum discrimine disparent. Subinde potius vires refocillandæ per mixturas analepticas, ex aqua melissæ citratæ, vel Turcicæ, liliorum convallium, cerasorum nigrorum, florum acaciæ, rubi idæi, cum spiritu nitri dulci, matre perlarum & syrupo acetositatis citri. Quibus pro circumstantiarum ratione lenia diaphoretica, uti cornu cervi philosophice præparatum & antimonium diaphoreticum; vel etiam si sudores colliquativi effusius manant, succus citri & species de hyacintho, cum fructu adjici possunt.

§. VIII.

Vesicatoria conducunt. Vesicatoriorum utilitatem in purpura jam dilaudavit *Hamilton de febre miliari*, eademque scapulis apponere suadet. Recte omnino. Subtrahunt enim humorem serosum impurum & fibras delassatas nerveas ad contractionem exstimulant, ut materiam morbificam prompte excutiant. Hinc sub tarda eruptione & motu humorum ad interiora ipsumque caput converso, sæpius cum fructu præcepi, ut suris apponeretur vesicato-

rium,

rium, cujusmodi concinnare soleo ex emplastro de meliloto, pulvere cantharidum, cum pauxillo balsami Peruviani.

ENARRATIONES MORBORUM.

OBSERVATIO I.

Febris purpurata in puerpera funesta.

Fœminam novi viginti aliquot annorum, vegetam & alacrem, sanguineo-cholericam, quæ virgo levi ex causa hysterica experta fuerat pathemata, sub axillis quoque & pedibus largiter sudarat, bene cæterum appetens & corpus domestica negotia obeundo probe exercens. Hæc utero gerens ex hilari præter morem fiebat tristis, sudores sueti siccescebant, à medio gestationis tempore perpetuo largus lactis in mammis erat proventus & quinto mense circa hypochondria exquisitus oboriebatur dolor ardens, quasi ex prunis candentibus. Post partum admodum laboriosum ingenti horrore febrili corripiebatur per totum corpus, quem excipiebat capitis dolor & inquietudo. Quinto die lochia sistebantur & accedebant præcordiorum anxietates, cum horripilatione febrili, intercurrente æstu, ardore in ventre & tandem deliriis. Datis diaphoreticis sub temperate calido regimine, in cordis scrobiculo collo & dorso, nec non brachiis, purpura & rubra & alba efflorescebat quidem; sed quum gravi commoveretur iracundia, cutis iterum fiebat arida & sicca, delirium in furorem plane transibat, lac post partum etiam copiosissimum, retinebatur, in ventre oboriebantur borborygmi, spiritus intercludebatur ac demum decedebat.

Epicrisis.

I. Adduxit utique hunc morbum sanguinis & seri impuri abundantia, ob vitæ genus ex mobili in sedentarium mutatum, sudores suetos suppressos & venæ sectionem sub graviditate plane omissam, contracta. Nunquam etiam boni ominis in gravidis, si de ardore & æstu in interioribus abdominis conqueruntur. Signum enim præbet, hisce in partibus congestionis atque infarctus, qui successive ipsum sanguinem magis corrumpit, & quo natura post partum febrili motu se liberare intendit.

II. Nihil certe in morbis acutis deterius gravi animi affectu, inprimis iracundia vehementi. Si enim in sanis corporibus magna horum affectuum nocendi facultas, quidni in ægrotis? Heic quidem inde sanguinis & humorum motus ad caput conversus, phrenitidem cum morte attulit.

OBSERVATIO II.

Post purpuram animi turbatio, Carolinis sanata.

Tenera, sensibilis & ad iram proclivis fœmina, triginta annorum, sterile per decem annos duxerat matrimonium, sana tamen & vegeta. Quum vero maritus inopinata morte extingueretur tempore menstrui fluxus, substitit hic, & misera totam luctui sese dedit, inquieta fuit, nec dormivit, nec appetiit. Paulo post horripilationem cum æstu persensit, nec non tremulam manuum & colli agitationem cum cynico spasmo oris, anxietatibus subinde affecta & lipothymiis. Datis antispasmodicis & antihystericis, conquieverunt tantisper hæc symptomata; subinde tamen, licet mitius, repetentia, donec die tandem tertio, cum horripilationis & tractionis in cute sensu, in collo, dorso & universo corpore purpura rubra cum alba prodiret, alvo per aliquot dies ante & sub eruptione clausa. Interim spastica priora symptomata remiserunt, somnus vero non rediit, prætereaque perpetuus ad urinam fuit stimulus, quæ tamen parce stillavit. Sed quum inopinato percelleretur terrore, disparuerunt illico exanthemata omnia, sequuta ingens præcordiorum anxietas, redierunt pathemata hysterica spastico-convulsiva ac mentem plane turbare visa sunt. Hinc sanguis è vena missus floridus & datus postea liquor anodynus mineralis cum spiritu bezoardico, ternis singulis horis ex infuso theiformi. Inde tertio die post comparuit iterum purpura, stationem tamen non servavit, sed post corporis refrigerationem & injectum clysterem denuo maxima ex parte recessit. Successit hoc facto mentis confusio, ut sine causa subinde vel in cachinnos, vel in lacrymas ægra solveretur, multaque absurda loqueretur. Corpore autem melius habuit, cibos sumsit, somno non penitus caruit, & sensim eo pervenit, ut domestica iterum obire potuerit negotia. Elapso inter hæc semestri spatio meo ex consilio usa est Carolinis thermis, quibus purpura per omnem corporis ambitum expulsa, qua post septimum diem squamarum instar secedente, mens restituta, corpus & vires ex voto per DEI gratiam confirmatæ.

Epicrisis.

Purpuram in sanguineo corpore ex sanguine menstruo repente suppresso generari posse, ex hac historia patet utique. Excrementitia autem purpuræ materia, intus retenta, nervosis quam maxime infesta est partibus, easdemque spasmis & convulsivis plane motibus afficit. Quin diutius delitescens in interioribus, ipsam mentem turbare potest, hanc procul dubio ob causam, quia nervosis cerebri membranis firmius insidet easdemque exagitat. Carolinarum igitur præstans maxime est virtus ad depurandos corporis succos, recrementitiam materiam solidis & fluidis partibus intime insinuatam separandam & per cutis poros expellendam.

OBSERVATIO III.

Purpura alba idiopathica sanata.

Sanguineus ac robustus juvenis corripiebatur horrore, frigore, æstu postea & ingenti præcordiorum anxietate. Secabatur secundo statim die vena, quarto & quinto totum corpus purpura alba confertim occupabat. Æger in conclavi calido detentus, de molesta gravitate & tractione in sinistro latere conquerebatur, ad mingendum quidem stimulabatur, sed paucam reddebat cum stranguria urinam, alvo simul per sex dies clausa. Dabatur ipsi loco potus decoctum ex avena, radice scorzoneræ, cum semine papaveris albi & cornu cervi usto, ac præterea quater quotidie doses hujus pulveris: Recipe cornu cervi sine igne parati, oculorum cancri, antimonii diaphoretici ana drachmas duas, cinnabaris antimonii drachmam cum dimidia. M. Inde melius habuit, urinam etiam facilius misit & exanthemata uberius prodierunt in universo corpore. Nono die vesperi nares sanguinem stillarunt & alvus sponte soluta. Nihilo minus per totum morbum somno fere caruit, hinc data hæc potio: recipe aquæ florum sambuci, acaciæ ana uncias duas, antimonii diaphoretici, oculorum cancri, ana drachmam dimidiam, syrupi papaveris albi drachmas duas, mixturæ simplicis drachmam. M. Qua continuato simul pulverum bezoardicorum usu, undecimo die ex voto convaluit.

Epicri-

Epicrisis.

Purpura alba admodum quidem periculosa, si aliis acutis & exanthematicis morbis accedit, si vero idiopathica, cum febre recte prodit & ordinatum servat typum, non adeo est pertimescenda, modo recte temperato regimine & temperatis diaphoreticis excipiatur. Heic quidem sanguinis copia multum fecit ad generationem morbi, ideoque venæ sectio mature administrata commodam locavit operam, quæ in cacochymicis & symptomatica purpura, plus ut plurimum damni, quam emolumenti affert.

Observatio IV.

Purpura post alvi laxationem feliciter soluta.

Tertio post partum laboriosum die, fœmina succulenta sanguineo-cholerica, viginti & aliquot annorum, conquesta est de capitis, dorsi & totius corticis corporis dolore, *als wenn ihr die Haut sehr weh thäte*, quasi cutis doleret, nec non de spastico stupefactivo in manibus sensu & scintillis igneis oculis obversantibus. Accesserunt dein anxietates præcordiorum, agrypnia, ardor febrilis, virium prostratio, sitis, oculorum rubor & squalor. Datis lenioribus diaphoreticis cum regimine temperate calido, die quarto erupit purpura, quinto & sexto die omnem corporis ambitum occupans, interspersa in pectore, manibus & abdomine rubræ alba: à sexto die alvus fuit adstricta & lochiorum fluxus ad nonum usque substitit. Hinc ad alvum solvendam & lochia revocanda data dosis pilularum Becherianarum, quæ lenem fecit laxationem, & data altera dosi, lochiorum fluxus rediit cum magno fœtore, sequuti sudores largissimi, acidi & fœtentes ad diem usque undecimum, urina quoque fecessit graveolens. His excretionibus solutus morbus, vires successive redierunt cum somno & ægra sanitatem recepit.

Epicrisis.

Omissa sub graviditate sanguinis missio in sanguineo hoc corpore feri & sanguinis impuri genuit copiam, ex qua purpura. Quia vero a lochiorum itemque alvi suppressione succorum impuritas aucta, optimo utique consilio, pilulæ Becherianæ oblatæ, quippe quæ primo statim die in puerperio datæ materiam & causam febris ac purpuræ tempestive præscindere solent. Ut adeo pateat: temperata laxantia in purpura non penitus esse reformidanda.

Observatio V.

Post erysipelas purpura ex primarum viarum sordibus.

Fœmina tres supra triginta annos nata filiolum edidit sanum ac vegetum, & ipsa quoque per tres hebdomades optime habuit. Post iracundiam vero & terrorem dextram mammam, sub alvo à triduo adstricta, occupavit erysipelas, quod tamen pulvere ex farina fabarum, cerussa & floribus chamomillæ confecto discussum. Tertio die ingens accessit horror ac frigus, subsequente acri æstu per totam noctem durante alvus dura fuit ac tensa, somnus parcus & nullus. Durarunt hæc per tres dies, quarto autem erupit purpura, quæ postquam per triduum molesto ardore & dolore pungitivo summam cutem divexasset, decidit, æstus cum pulsus celeritate viriumque dejectione remisit & ægra tandem & morbum & puerperium feliciter superavit. Nihil autem aliud usurpatum, quam leniora & fixiora diaphoretica cum humectantibus, clysteres emollientes ex decocto cremoris avenæ cum chamomilla vulgari, addito oleo amygdalarum dulcium & sale communi, & remittente morbo ac febre, subjunctus usus pilularum nostrarum balsamicarum.

Epicrisis.

Puerperæ hanc etiam ob causam tam frequentet in exanthematicas, erysipelaceas & purpuratas febres incidunt, quia primas vias à sordibus graviditatis tempore contractis non convenienti pharmaco expurgarunt. Quando enim prima regio corrupta ac impura materia repleta, vel levis animi affectus, ut ira, terror, vel improvida corporis refrigeratio, illam commovendo & sanguini invehendo, febrem suscitat exanthematicam. In nostra erysipelas primum productum, eodemque repulso, de novo febris accensa, subsequente exanthemate purpureo.

Observatio VI.

Puerpera purpurata venæ sectione servata.

Fœmina triginta aliquot annorum, fœcunda jam plurium liberorum mater, semper fere in puerperio laborarat purpura, feliciter tamen eandem superarat. Quum vero septima vice exspectatione citius partus ei, omissa ultima venæ sectione, obtigisset, die quinto post experta est horrorem cum subsequente æstu, lochia parcius justo fluentia substiterunt plane, anxietates ipsam infestarunt, somnus defuit, caput doluit & universum corpus languit. Data quidem temperata diaphoretica cum temperantibus & die quarto post sparsim effloruit, inprimis in cordis scrobiculo, purpuraceum exanthema, symptomata autem discedere noluerunt, sed potius spasmi in artubus & abdomine accesserunt, purpura dispaguit iterum, anxietates fuerunt summæ, ægra corpus jactitavit, delirare cœpit & animo sublinqui, ut omnia jam conclamata esse viderentur. Hinc vena incisa in brachio & quatuor circiter sanguinis unciæ subtractæ. Quo facto, protinus præcordiorum angor remisit, animi defectio cessavit, ægra ad se rediit, corpus totum calore & madore perfusum ac paullo post erupit copiosissima purpura, quæ debito regimine & congrua medicatione ex voto persanata.

Epicrisis.

Fundatum quidem in experientia est, non tentandam esse sanguinis missionem, ubi purpuræ eruptio instat, aut modo facta; dantur tamen casus, ubi summopere necessarium, ut hoc etiam tempore sanguis mittatur. Nonnunquam enim, lochiis restitantibus, aut parcius justo fluentibus, sanguis redundans, ob spasmos in abdomine, cum impetu urgetur & congeritur ad cor ac cerebrum, ibique atrocia & lethifera suscitat symptomata, quæ perperam vulgo retrocessioni materiæ exanthematicæ tribuuntur. Hinc si per venæ sectionem sanguis superfluus subtrahitur, cessant illico pathemata & liberiore ac æquabili facto circuitu, eruptio expedite succedit summo cum levamine.

Observatio VII.

Judicium & consilium de præservatione & cura purpuræ.

Purpurata febris, novus & incognitus veteribus morbus post quam circa annum Æ. C. MD. LII. Lipsiæ primum cœpit, successive adeo vires sumsit & longe lateque processit, ut in plurimis, Germ-

pura puerperarum. Germaniæ minimum locis, jam notus sit atque solennis. Quo vero penetravit, haud exiguam primum edidit stragem multumque negotii facessivit medicis, priusquam ipsa edocerentur experientia, cujus esset indolis, quæ ferret, quæ non, in medicatione æque ac regimine. Hinc sæpius tam in quam extra Germaniam, medici meum exquisiverunt judicium atque consilium, qualis sit incognitus hic morbus & quo pacto eidem feliciter occurrendum? Quum igitur adhuc latius quotidie serpat, non infructuosum erit, heic inserere ea, quæ, quum anno MDCCXXIII. Francofurti ad Mœnum primum compareret ad me a medicis perscripta, una cum iis, quæ respondi. Ita autem habebat missa mihi relatio historica: *Infestavit ab aliquo tempore puerperas nostra hac in urbe novus quidam morbus, hunc potissimum in modum incedens atque decurrens. Partum enixa, secundo vel tertio puerperii die corripiuntur horrore cum subsequente calore, conqueruntur de summa pectoris oppressione & crebrioribus suspiriis, lochiis ut plurimum restitantibus. Interjectis aliquot diebus, erumpunt pustulæ miliares, imprimis circa cordis regionem conspicua, excipiunt deliria & nervorum subsultus, & plurima ex ægris occumbunt, aliæ circa quintum, plures nono morbi die. Licet autem morbo huic omnibus viribus sit occursum, efficacissimis alexipharmacis, imperata quiete, regimine calido, vesicatoriorum applicatione & cucurbitulis siccis; irrita tamen fuerunt omnia & tritum obtinuit adagium*: interdum docta plus valet arte malum. *Hinc quæritur: qualis sit hic morbus; & qua methodo quibusque medicamentis sit expugnandus?*

JUDICIUM CUM CONSILIO.

Perscriptam morbi ignoti historiam curate & perlegi & expendi. Est autem is febris maligna miliaris, quæ nostris in oris, inprimis Misniæ tractu, à plurimis annis admodum frequens & puerperis sæpius funesta fuit. Ante sexaginta circiter annos nostris pariter incognitus fuit hic morbus, primum Lipsiæ observatus, ideoque κατ' ἐξοχὴν febris purpuratæ Lipsiensis nomen obtinuit. Jam longius processit ac vires sumsit, ut non modo puerperæ, sed & viri, inprimis tamen fœminæ, eodem crebrius decumbant, modo acute & brevius, modo longius, per tres, quin sex quandoque menses. Hinc in chronicam & acutam purpuram dispescitur. Illa quidem admodum molesta, sed non periculosa, nec febre stipata; hæc autem semper febrem habet comitem, nec periculo caret. Periculum tamen in hac eo majus est, quo magis corpus quod corripit ex prægressa tempestatum diuturna insalubri constitutione, pravo victu & vivendi genere, nec non aliis causis vel debile est, vel impuris succis repletum. Et chronica illa etiam vehementius & diutius insistit, pro corporis, in quod cadit, dispositione. Dein purpura, vel rubra est, vel alba. Illa non tam malignæ & deleteriæ indolis, quam hæc, quæ, si, ut sæpius evenit, aliis acutis exanthematicis febribus in fine accedit, mortem ut plurimum infert.

Causa hujus tam sontici morbi maxima ex parte corruptæ, vappescenti & corrosivæ lymphæ tribuenda videtur. Quando enim lympha in diverticulis & tubulis glandulosis stagnat & diutius subsistit, corrumpitur & acrem corrosivam indolem induit. Quæ postmodum succis & sanguini insinuata & cum hoc ad partes nervosas delata, truculenta illa in purpura obvia pathemata inducit, anxietates præcordiorum, cardialgias, angores, inquietudines, dolores & tractiones in artubus, languores, respirationem difficilem, oppressiones pectoris, horrores, lipothymias, pruritus aliaque. Omnia tamen hæc remittunt symptomata, si beneficio naturæ materia acris ad corporis perficiem propellitur. Singulare autem habet hoc exanthema illud, quod admodum sit variabile, mox compareat, mox evanescat, & hinc symptomata jam leniora, jam graviora inferat.

Chronicam purpuram observavi sæpius in fœminis, quæ antea fluorem album expertæ hunc subito siccarunt; disparente iterum, hoc repetente, purpura. Dein notavi, fœminas, quibus post quinquagesimum annum menses emanserunt, purpuram crebrius incurrisse. Frequens quoque idem hic morbus omnibus, qui vitam colunt sedentariam, animi affectibus, ira præsertim ac terrore jactantur, lacticiniis, dulcibus & placentis delectantur, nec legitimum experiuntur alvi beneficium. In acutis febribus, variolis & morbillis si alvus justo diutius adstricta, vel diarrhoea contingens subito sistitur, purpura subsequi solet, ob retentas acres, salsas, sulphureas sordes. Maxime omnium vero frequens & anceps est hic morbus in puerperis, eo quod sub graviditate, ob retentos menses, sanguis nimius fit & impurus, tanto certius, si accedit inordinatum vitæ genus, vita sedentaria, animi angor & somnus nimius. Impetere solet purpura vel cum, vel paullo post febrem lacteam, quæ subsistentem passim corruptam lympham è latibulis excutit & in sanguinem agit. Quod autem purpura jam frequentior sit, quam antea, id perverso potissimum abusui potuum calidorum, inprimis decocti Coffée, tribuendum. Quamvis enim potus hic, si alvum simul laxat, non facile nocet; certum tamen, quod, si liberalius sub alvo clausa ingurgitatur, multas recrementitias ex intestinis in sanguinem pellat sordes, & sudori movendo aptus sit, cujus tamen successus post eundem incuriosius habetur, ut succi hinc non possint non sordescere.

Ad arcendum porro hunc morbum nonnulla ante, non nulla post partum sunt tenenda. Sub graviditate sanguis quantum fieri potest ab impuritate vindicandus. Hunc in finem in sanguineis, quæ bene comedunt & minus corpus exercent, bis vel ter, quarto, sexto & in medio noni mensis, vena pertundenda. Alvus semper in officio retinenda, cujus si obliviscitur, admonenda alimentis, vel pilularum balsamicarum, Becherianarum, Stahlianarum, aut nostrarum usu, nec non potione ex manna cum rhabarbaro & cremore tartari. Perspirationis quoque saluberrimæ successus secundandus per corporis motum, diluentia, juscula, potum tenuem, vitando dulcia, acida, fructus horæos & omnia quæ spissum & viscidum sanguinem ingignunt. Ventriculus, præsertim in cœna, non nimia ciborum copia onerandus, somnus longior arcendus & animus in tranquillitate servandus. Ex medicamentis ea prosunt, quæ ebullitionem sanguinis componunt, leniterque cuticularem excretionem promovent, diaphoretica nempe fixa cum temperantibus & nitro. Post partum è re est, ut sedata sanguinis exæstuatione & pulsus vehementia, secundo post die, dosis pilularum supra dictarum assumatur, quæ non modo intestina,

sed

sed & uterum expurgant, simulque lochialem fluxum promovent, eaque propter altero iterum die easdem deglutire expedit, inprimis si lochiorum fluxus tardus nimis, vel insufficiens. Tertio demum die si febris lactea ingruit, necessarium est, quo bis quotidie dimidia drachma pulveris mei bezoardici cum præcipitante remixti, sumatur.

Quando autem purpura adest, in curatione rite adornanda, ante omnia in lochia inquirendum, an recte & sufficienter secesserint? Quod si hoc non factum, post pediluvium, vena in pede secanda. Tum vitandus omnis calor, tam in tegimine, quam medicatione; vitanda vero etiam refrigeratio & refrigerantia remedia, ipsoque nitro caute utendum, ac nonnisi ubi sanguis æstuat & pulsus celer est. Alvus quoque nec nimis sit adstricta, nec intempestive, vel acrioribus irritetur. Inter medicamenta nulla magis proficua deprehendi, quam pulverem meum bezoardicum, præcipitantem & liquorem anodynum mineralem, una cum pulvere castorino cinnabarino. Si pectus cum angore opprimitur, soleo liquorem anodynum, tribus partibus, cum una parte spiritus bezoardici Bussii & dimidia parte essentiæ castorei miscere, & alternatim propinare hunc pulverem: recipe pulveris Marchionis drachmam, cinnabaris nativæ præparatæ scrupulum, pulveris castorei grana X. M. f. pulvis, dividatur in doses IV. Loco potus ordinarii præbere suadeo decoctum ex rasuræ cornu cervi, radicis scorzoneræ, sarsaparillæ, ana unciis binis, decoctis in quatuor aquæ mensuris. Infusum thée autem liberalius bibere non conducibile, sed sufficit aliquot tantum patellas interdum sorbillare. Quod si demum alvus nimis sicca, enemate domestico, ex floribus chamomillæ, sale communi & nitro cum decocto avenaceo, subducenda.

Atque hæc sunt medicamenta & hæc est methodus, quibus ego per Dei gratiam multos purpura decumbentes feliciter sanavi. Quæ rogatus candide sic exponere volui, debui. Halæ d. X. Decembr. Anni CIↃ IↃCC XXIII.

Plura exempla legi possunt in *Consult. Medic. Tom. II. Sect. IV. Cap.* CXCI - CXCV.

CAPUT X.

De Febribus Epidemicis, Exanthematicis, Catarrhalibus sive Petechizantibus.

THESES PATHOLOGICÆ.

§. I.

Descriptio morbi. Febres hæ sunt lenes continuæ, cum virium prostratione, vigilia, inappetentia & quandoque cum eruptione macularum in summa cute junctæ, ortæ à seri excrementitii copia & intestina dissolutione, non sine contagio & vitæ periculo.

§. II.

Insultus & decursus. Ab initio statim immutatur faciei aspectus in morbidum, & ægrotaturi tribus vel quatuor antequam lecto affigantur diebus, conqueri solent, de spontanea lassitudine, gravativo corporis & artuum dolore, quasi ossa contusa essent & fracta, de virium languore, inappetentia, levi animi defectione, nausea cardialgica *Ubelseyn*, capitis dolore & somno inquieto, alvo simul adstricta. Accedit postea vesperi horripilatio & frigus, sequitur æstus, increscunt symptomata, major virium fit jactura, ut vix imbecilles & teneri erecti manere queant, capitis dolor cum vertigine & inquietudine ingravescit, in quibusdam dorsum, vel etiam latera exquisite dolent, præcordia anguntur, interna ardent, fauces arent, pulsus contractus, celer ac debilis est, urina pallida sine sedimento, & spiritus difficillime trahitur. Tum prodeunt in non nullis quarto, vel circa septimum diem, in dorso potissimum, pectore & brachiis, cum, vel sine levamine, maculæ, in aliis copiosiores, in aliis pauciores, coloris varii, vel, ut in plerisque, purpurei, vel lividi fusci, vel pallidioris rosei, modo latiores, modo minores, in plurimis instar morsus pulicum, à quibus tamen dignoscuntur, dum compressæ non relinquunt vestigium in medio rubicundum. Ob quam macularum diversitatem, febres hæ varia sortiuntur nomina, ut vel purpuratæ, vel puncticulares, vel petechiales spuriæ, audiant. Sub hoc morbi statu, sive vigore, acerbiora sunt omnia, inquietudo maxima, corporis jactatio ejusque decubitus insuetus, mens turbata, sermo delirus, somnus nullus, sudor frigidiusculus, angustia spirandi intensior & pulsus contractus, inæqualis, celer & frequens.

§. III.

Eventus. His si accedunt tendinum subsultus, sitis defectus, borborygmi in ventre, singultus, faucium ab aphtis inflammatio, convulsiones, aut syncope, cum extremorum refrigeratione & sudore largissimo, certa sunt mortis indicia. Quando autem circa dies criticos, vel in ipsis, septimo, undecimo, vel decimo quarto, liberalius prodit tepidus sudor, per aliquot sæpe dies, licet cum virium languore manans, vel etiam alvus per aliquot dies fluit, salutis est indicium, tanto certius, quando postea pulsus mutatur, antea contactus, increbescit, durus mollescit, celeritatem tantisper ponit magisque æqualis fit, quando animus fit erectior, situs & decubitus corporis quietior, auditus difficilis, urina turbida & sedimentum ponens, quod quidem circa dies criticos certum fere fausti eventus indicium. Hoc quippe facto, successive postea somnus, appetentia & vires redeunt, quod tamen non facile ante diem accidit decimum quartum.

§. IV.

Formalis ratio. Veteribus hæ febres quotidianæ continuæ serosæ, vel etiam recentioribus catarrhales malignæ vocari solent, quia leniter procedunt ab initio & coryza, gravedo, pectoris infarctus, tussis sæpe primis diebus junguntur & vesperi per noctem exacerbationes fiunt. Formalis autem earum ratio consistit maxime in partium sanguinis, vel potius seri dissolutione, medicante motu febrili, cujus beneficio impuræ, corruptæ, heterogeneæ partes, si robur adhuc inest naturæ, nec adeo corrupta solidorum & fluidorum dispositio, evolvuntur, earumque subtilior serosa pars per largum sudorem, crassior & mucida per nares, fauces & bronchia, biliosa mucida per alvi secessum, & putrida salino-sulphurea, sub forma macularum, per tubulosam & fibrosam cutis substantiam, postea salutariter propellitur. Exanthematicam enim materiam non causam, sed potius effectum, neque etiam perpetuum hujus febris esse, ex eo patescit, quod morbus non sola efflorescentia exanthematum feliciter & perfecte solvi soleat, sed plures, eadem copiose licet

licet facta, pessime habeant, alii sine ea evadant & decedant quoque, nunquam vero firma salutis spes sit, nisi solennis evacuatio, vel per alvum, vel sudorem, diebus convenientibus criticis fiat. Quod autem dissolutio humorum fiat, intolerabilis & extraordinarius plane foetor sordium, quæ per alvum, sudorem & urinam copiosissime secedunt, planum facit testatumque.

§. V.

Materialis causa. Materialis igitur harum febrium causa, utique ingens & insolita plane humorum excrementitiorum salino-sulphureorum & mucidorum corruptibilium impuritas, quæ unionem & mixtionem sanguinis ingressa, eundem in intestinum dissolutorium motum deducit. Sed unde hæc primum habeat ortum, disquirendum merito. Nam licet semper, etiam secundum naturam, vitalibus succis insit impurum, per varii generis emunctoria excernendum jugiter: illa tamen impuritas, quæ hunc facit morbum, longe magis à succorum indole aliena est, quam ordinaria, & præterea ita comparata, ut sese intime cum lympha & sanguine uniat, eorumque crasin & mixtionem ingrediatur. Interim sicuti omnis morbosa impuritas, sive cacochymia, ab ingestis intemperatis & incongruis excretionibusque, præsertim per alvum & cutim, suppressis, originem ducit; ita enim hæc corruptiva impuritas, febrium catarrhalium mali moris & exanthematicarum causa, pariter ab ingestis, maxime potu, incongruis simulque excretionibus, præsertim cuticulari, suppressis, oboritur.

§. VI.

Ex aëre. Epidemias autem plerumque esse has febres, experientia docet, ac à præternaturali extraordinaria temporum anni tempestatumque constitutione oboriri, tali, qua multa in corpore gignuntur recrementa, eorumque per cutis poros secessione impedita, accumulantur. Quin aëris constitutionem sequuntur hæ febres epidemicæ, ac inde magis, vel minus deterioris sunt genii. Inprimis per multiplicem constat observationem, diu perseverantem aëris australis humidi, calidi, nebulosi & ventis destituti, præsertim vere & autumno, statum, accedentibus postea frigidioribus septentrionalibus ventis, febres mali moris putridas, exanthematicas afferre. Neque minus constat, quod si æstas diutius siccior, autumno, spirante vento boreali, prodeant affatim febres epidemicæ, acutæ, intermittentes, exanthematicæ, petechiales, purpuraceæ & dysentericæ, uti quidem annis cIↄ Iↄcc11x, cIↄIↄccx, xv, xx1. & xx11x. factum fuisse novimus. Denique id etiam per experientiam certum, quod tempestatum subitæ ac vehementes vere & æstate, ex frigido in calidum, sicco in humidum & vice versa, vicissitudines, quam maxime generent febres mali moris, quemadmodum evenit elapso insaluberrimo anno, quo ea propter ubique fere plures mortuos, quam natos fuisse, comperimus. Et certe, nihil ad ingenerandos perniciosos morbos aptius, quam si tempestatem ferventem, excipit valde frigida, eo quod nimius calor motu intestino accendit sanguinem, multaque excrementa salino-sulphurea excludit, frigus autem, poros cutis stringendo, intus detinet eadem, gravissimum postea damnum certo inductura. Hinc etiam est, quod in locis, ubi interdiu æstus, noctu frigus regnat, Austria inprimis atque Pannonia, ob varium hunc & insalubrem aëris statum, familiares sunt atque endemiæ exanthematicæ & petechiales malignæ febres. Inde quoque in proclivi judicare, cur in Italia, maximeque Romæ, adeo periculosum sit, post diuturnum calorem, corpus vespertino frigido humido aëri exponere.

§. VII.

Neque tamen omnes tales febres petechizantes sunt epidemiæ, id est, ex communi vitio aëris veniunt, sed quandoque etiam sine hoc oriuntur, in corporibus præsertim impuris, incongruis & pravis alimentis saginatis, nimiaque & crebriori refrigeratione affectis. *Ex corporis constitutione.* Inde enim fit, quod febres hæ hyeme potissimum grassentur, & eos quam maxime corripiant, qui pravo victu ac regimine usi, ac præterea corpus intensius refrigerarunt. Vidimus id ipsa hac hyeme, qua ex civibus nostris multi, intemperantiæ in baccho ac venere indulgentes & traha diutius sub coelo rigido vecti, inciderunt in has febres & voluptatis dederunt poenas. Neque etiam ea propter effluvia ex iis, qui his exanthematicis febribus graviter decumbunt, aut mortui sunt, omnes inficiunt promiscue, sed eos tantum, qui dispositionem ad hujusmodi morbum, summam nempe succorum impuritatem gerunt, cæteris, qui ab hac immunes, à contagio etiam liberis.

§. VIII.

Cæterum quia sanguinis impuritas non in omnibus unius ejusdemque indolis; hinc varii generis subinde his in febribus prodeunt exanthemata variaque accidunt symptomata, magis vel minus periculosa. *Unde symptomatum varietas.* Etenim si deleteria prorsus subest impuritas, ad putredinosam dissolutionem humorum tendens, graviora sunt omnia & petechiæ magis emergunt veræ atque lethales, fusci, vel nigri coloris, de quibus infra. Quando vero non adeo corruptivæ indolis, sed mitioris salino-sulphureæ, symptomata non tam atrocia, sed ordinate magis morbus decurrit, maculæque magis sunt purpureæ & rosei coloris, ac febris ob id purpurea, vel petechialis spuria, sive petechizans, audit. Ubi serum salsum acre, recenter à perspiratione prohibita subnatum, sese adjungit, coryza, sternutatio, tussis ferina, cum defluxione salsi ad fauces & epiglottidem, complicantur, eamque ob causam febris catarrhalis malignæ nomine insignitur. Quandoque etiam ob copiam partium salino-sulphurearum acrium sub ipso motu febrili dissolutorio evolutarum, maculis petechialibus sese associat easque antecedit, vel sequitur purpuraceum exanthema miliare, idque tam rubrum, ex pruritu, ardore, cutis asperitudine & foetore specifico acido cognoscendum, quam, quod pejus adhuc, album, cujus pustulæ miliares nonnunquam in vesiculas ampliores, sero acerrimo turgidas, explicantur. Id quod vero, si declinante morbo, undecimo, vel decimo quarto die, vel serius adhuc, cum magna anxietate, inquietudine, spirandi angustia, animi deliquio & extremorum frigore, accedit, æger ut plurimum, ob vires jam nimium fractas, succumbit.

§. IX.

Exitus. Qui naturæ & corporis robustioris, plebeii & vitæ rusticæ addicti, solo sæpe convenienti externo regimine, sine singulari artificio, patienter exspectando tempus, melius & felicius evadunt, quam qui naturæ sunt imbecillioris, animi meticulosi, vel moerore, curis aut intemperantia

tia potus & ingluvie, desidia quoque, aut nimia mentis fatigatione, corpus reddiderunt morbidum & imbecille. Mali porro ominis effusæ excretiones ab initio statim & extra dies criticos, per sudorem, alvum & urinam quoque. Qui autem occumbunt, inflammatione meningum, sive phrenitide, vel faucium & œsophagi, ex aphthis, vel ipsius stomachi, pereunt. Sanguis qui his in febribus extrahitur, conspicuum monstrat vitium, & vel valde fluidus & serosus, rubicundus, vel etiam nimis crassus & nigricans, comparet.

CURATIO.

§. I.

Curatio nititur naturæ robore.

Felix harum febrium exanthematicarum eventus atque curatio, non tam in arte medici, quantumvis periti atque sagacis posita, sed potius à corporis naturæ bonitate ac vigore & convenienti regimine pendet. Hinc si enormis succorum impuritas, vires imbecilles, corpus laxum, spongiosum & minus perspirabile, nec selectissima remedia, nec optima medendi methodus, quicquam proficient. Contra ea quando non tota sanguinis & humorum massa adeo inquinata est, quando vigor adhuc motuum vitalium, animus etiam erectus, corpus nervosum, gracile & pori aperti, feliciter, vel levi artificio, vel sponte plane, succedunt omnia. In his enim dissolutoriis, exanthematicis, acutis & periculosis febribus quam maxime valet practicus ille *Hippocrates* veterumque canon: naturam esse optimam morborum medicatricem, per se doctam, quæ congrua servet & incongrua rejiciat.

§. II.

Indicationes curatoriæ.

Igitur id tantum in medicatione tenendum medico prudenti, ne motus & excretiones, quæ etiam sine artificio in salutem vergunt, turbet & pervertat, sed placide agat, ab omnibus tam fortiter commoventibus & evacuantibus, quam sedantibus & sistentibus, abstineat, & naturæ opus perite juvet. Proinde hos unice in fines medendi methodus dirigenda: I) ut plenaria dissolutio sanguinis & humorum moderate compescatur & impediatur: II) ut acrimonia salino-sulphurea humorum diluatur ac temperetur succique simul serventur fluxiles; III) ut excretiones per alvum, cutim, urinam quoque & sputum, modeste promoveantur; ac IV) ut vires fractæ foveantur ac restaurentur.

§. III.

Usurpanda acidula.

Ad impediendam putridam humorum resolutionem, spectatæ virtutis temperata acidula, quippe quæ putredinosum miasma, ad naturam salis alcalini sulphurei accedens, cicurant eidemque efficaciter resistunt. Hac virtute splendent ex vegetabilibus acetum vini simplex & destillatum, succus citri, limonum, aurantiorum, berberum, granatorum, ribii & confecti ex iisdem syrupi, nec non succus acetosæ & acetosellæ cum destillatis ex ipsis aquis. Ex mineralibus clyssus antimonii sulphuratus, spiritus vitrioli vulgaris & sic dictus philosophicus, spiritus salis, nitri & maxime omnium sic dicti dulcificati, quos inter ceu specificum eminet spiritus salis dulcis probe elaboratus, ex oleo vitrioli, cum sale communi & spiritu vini, per cucurbitam destillatus.

§. IV.

Temperantia.

Dein tam ad dissolutionem corruptivam intercipiendam, quam acrimoniam acidam obtundendam, conducunt blanda diaphoretica & terrea fixiora alcalina, bolus nimirum Armena, terra sigillata, unicornu fossile, lapides & chelæ cancrorum, mater perlarum, cornu cervi philosophice præparatum, nec non ex compositis, pulvis bezoardicus *Stahlii*, *Ludovici*, noster, Anglicanus, lapis bezoardicus & lapis de Goa. Quæ porro humectant & acrimoniam diluunt, sunt maxime pro potu usurpanda, decoctum scilicet hordei, cum scorzonera & rasura cornu cervi, nec non succo vel syrupo acetositatis citri, aqua ipsa pura, vel Wildungensis, cum saccharo, cornu cervi usto & succo citri, ptisana decocta cum cerasis siccis contusis, item jusculа tenuia gallinarum, cum succo limonum, vel aurantiorum, decoctum avenaceum tenue, vulgo *Habergrütze*, nec non cerevisiæ leves diureticæ.

Humectantia.

§. V.

Secundanda cuticularis,

Inter ea quæ excretiones secundant, & quidem per cutem, præter jam dicta bezoardica terrea, aqua scabiosæ, galegæ, cardui benedicti, scordii, florum sambuci, item mixtura simplex, acetum foliis rutæ, cardui benedicti, scordii & galegæ infusum, nec non essentia bezoardica, ex radice vincetoxici, angelicæ, pimpinellæ, dictamni, valerianæ, cortice cascarillæ, herba cardui benedicti & scordii, cum moderate spirituoso menstruo, vel melius adhuc, spiritu salis dulci, nostra methodo confecta. Alvinam vero excretionem juvant tutissime clysteres emollientes domestici, ex decocto avenaceo, oleo amygdalarum dulcium, floribus chamomillæ vulgaris, sambuci, syrupo violarum, sale communi, nitro. Eundem etiam in finem utile decoctum mannatum, circumspecte & tempore debito datum, ex mannæ unciis duabus, cremoris tartari drachma, in aqua scorzoneræ decoctis, addito syrupo violarum & oleo de cedro. Ex iis demum, quæ vires custodiunt atque reficiunt, præter modicum vini cum aliis diluentibus usum, laudem merentur aquæ rosarum, liliorum convallium, florum tiliæ, rubi idæi, fragorum, melissæ citratæ, cinnamomi, cydoniata, gelatina etiam cornu cervi, cum succo limonum, pomorum Chinensium & saccharo.

& alvina excretio.

Vires reficiendæ.

§. VI.

Remedia inprimis probata.

Potissimum vero polychresta & expertæ à nobis per multos annos virtutis tria hæc commendamus medicamenta: Recipe antimonii diaphoretici, cornu cervi sine igne parati, lapidum cancrorum, matris perlarum ana drachmam, nitri depurati drachmam dimidiam. M. f. p. Hic pulvis a scrupulo uno, ad drachmam dimidiam, pro dosi sumendus, quandoque solus, quandoque cum drachma succi citri, ex decocto, vel prisana, quandoque etiam in hac mixtura: recipe aquæ cardui benedicti, florum sambuci, liliorum convallium, cerasorum nigrorum ana uncias duas, rosarum, cinnamomi sine vino, ana unciam dimidiam, spiritus nitri dulcis guttas XXX. syrupi acetositatis citri unciam semis. Alterum utilissimum remedium mixtura hæc: recipe aquæ galegæ, cardui benedicti, cerasorum nigrorum, florum acaciæ, ana uncias duas, aceti destillati unciam, lapidum cancrorum, antimonii diaphoretici ana drachmam cum dimidia, cinnabaris scrupulum, mixturæ simplicis, spiritus nitri, vel salis, dulcis, ana guttas XXX. syrupi acetositatis citri drachmas sex. M. D. S.

 Mixtur

Mixtur, *davon wohl umgerüttelt alle zwey Stunden ein Löffel voll zu geben.* Sumat omni bihorio Cochlear unum bene agitata. Tertium est hæc mixtura bezoardica: recipe tincturæ bezoardicæ, superius descriptæ nostræ, vel *Michaëlis*, syrupi papaveris rhœados, liquoris nostri anodyni, ana drachmas duas. M. de qua quadraginta, vel quinquaginta guttæ pro dosi sumendæ.

CAUTELÆ ET OBSERVATIONES CLINICÆ CUM METHODO MEDENDI SPECIALI.

§. I.

Regimen sit temperatum & æquale. Maximum periculosis hisce febribus rite medendi momentum, regimine continetur congruo. In hoc primum est, ut æger semper in æquali & temperato calore detineatur per totum morbi decursum. Sub nimio enim æstu dissolutorius in sanguine motus magis intenditur, alvus siccatur, anxietates augentur, impuri & salsi acres humores acuuntur, vires exhauriuntur, sudor fit justo copiosior & cito nimis majorique copia, sine emolumento, ad cutem propelluntur exanthemata. Frigore autem improvide admisso, præsertim ad pedes, perspiratio facile cohibetur, maculæ & exanthemata retroaguntur, tormina in ventre & diarrhœæ cum singultu inducuntur, & criticæ evacuationes turbantur. Et ab inæquali regimine ac subita aeris calidi in frigidum, vel contra mutatione, eadem fere, quam ex frigido accidunt incommoda. Interim quia aer impurus continuo haustus inspiratione, viribus infensissimus, cavendum, ne æger in humiliori conclavi vappido aëre pleno decumbat; sed aer potius morbidis exhalationibus foetus, provide emittendus & purus admittendus.

§. II.

Perspiratio custodiatur. Dein summo providendum est studio, ut corpus in æquali semper maneat perspiratione & quo cutaneum cribrum, in his morbis admodum sensibile, cujus tamen beneficio optime materiæ peccantis secretio fit atque excretio, in æquabili semper servetur tono. Hinc fugiendæ omni modo mutationes linteaminum, indusiorum & stragulorum, nec non transitus ex uno lecto in alterum. Ego quidem hanc ob causam interdicere soleo, ut ægri crebro surgant, quin tempore critico & quo exanthemata prorepunt, præsertim si debiles admodum decumbentes, præcipio, ne lectus sternatur, nec, si linteamina nimis madida, nova injiciantur, sed trita antea & exsiccata probe. Est quoque admodum salutare corpus involvere tunicæ talari manicatæ quam vocant *einen Schlafrock*, pedesque tibialibus induere, sicque in lecto decumbere, quo omnis auræ frigidioris accessus arceatur.

§. III.

Situs erectus vitandus. Tum vitandus erectus corporis, & capitis, tam in lecto, quam extra eum situs, tanto magis, ubi pulsus debilis & summa virium prostratio, nec non ubi morbus in vigore. Inde enim ob debilem cordis pulsum non sufficiens sanguinis copia perpendiculari via ad caput pelli potest, lipothymia facile obrepit, imminuitur, vel sistitur cordis & sanguinis motus, omnes motus ad interiora vertuntur, fibrosa & tubulosa cutis substantia contrahitur, materia exanthematica, pejoris nunc quam antea indolis, retropellitur, & ad nervosas partes delata, convulsiones, deliria, vel etiam sphacelationes funestas paullo post suscitat. Id quod plurimis exemplis habeo confirmatum & uberius meo ex consilio excussum est in dissertatione *de situ erecto in morbis periculosis noxio.*

§. IV.

Animus sit tranquillus & erectus. Porro animus tranquillus & erectus servandus, omnesque occasiones præscindendæ, quæ ad metum, pusillanimitatem, iram, vel terrorem ægrum permovere aptæ. Mens potius solatio & salutis spe erigenda, quam mortis periculi denunciatione dejicienda. Ego certe novi febribus ejusmodi decumbentes, qui forsan non fuissent mortui, nisi à theologis & medicis intempestiva mortis prædictione & inculcatione, horror & metus ipsis fuisset incussus ingens, omnibus postea illico in pejus mutatis.

§. V.

Alimenta vitentur. Præterea neque in principio, neque in declinatione, multo minus in statu morbi, laborantes onerare decet alimentis, quæ ex carnibus, ovis & pinguibus parata, uti sunt illa jusculа sic dicta confortantia, *die Krafft Brühen.* Non enim non in manifestum damnum cedere possunt, quia præsente jam virium defectu & humorum impuritate, vires magis aggravant, cruditates generant, materiamque & fomitem morbi augent. Memori potius mente tenendus verissimus ille practicus *Hippocratis* canon: *corpora impura quo plus nutriveris, eo magis læseris.* Mihi quam plurima nota sunt exempla eorum, quibus remittente morbi & symptomatum atrocia, præpostera liberalitate cibi alibiles congesti, cum præsentaneo damno, subsequente mox anxietate præcordiorum, inquietudine, virium debilitate, quin ipsa morte.

§. VI.

Pharmaca valida nocent. In medicamentorum autem usu, ceu perpetuum axioma tenendum: nunquam validiora commoventia & volatilia, emetica, purgantia, diuretica, nec non sudorifera nimis spirituosa & expellentia, esse propinanda. Nihil enim vi & impetuose hoc in morbo agendum, in quo naturæ quam maxime viget opus, cui omne nimium inimicissimum, temperata vero & moderata amicissima.

§. VII.

Medicamenta opportune danda. Deinceps quum hæ febres habeant certos suos typos, suas periodos, certis temporibus exacerbationes & remissiones; multum omnino refert, ut medicus hæc tempora & medendi opportunitatem observet. Quod si non facit, plus damni, quam emolumenti affert. Res enim in medendo maximi est momenti, ut quis sciat, quæ tempore exacerbationis, ante, & post hanc, sub declinatione & remissione, danda. Paucis igitur in genere notari velim: quod sub æstu & symptomatum intensione, humectantia, diluentia, pulveres absorbentes nitrosi, superius descripti, nec non acidula, cum valde moderato externo regimine propinare expediat. Finito vero paroxysmo, quando cutis laxa, mollior & ad excretiones disposita, analeptica, excitantia, vel, si opus bezoardica, perspirationem moventia, nec non infusum theiforme ex veronica, scordio & liquiritia, exhibere decet. Et quum alvi fluxu sæpius solvi soleat morbus, is utique nunquam sistendus, præsertim circa tempora critica, nec adstringentibus, nec sedativis, nec opiatis, sed si natura ad hanc excretionem inclinat, nec tamen rite succedit, secundanda potius eadem tutissime per laxans mannatum, supra descriptum & tamarindinatum.

§. VIII.

Corporis tempera- Quia etiam corpora ægrotantium non sunt unius

mente accommodanda. ujus ejusdemque indolis ac temperamenti, sed in quibusdam motus vegetiores & intensiores, humores quoque calidiores & agiliores, in aliis vicissim motus languidiores & tardiores, ac humores lentiores magisque viscidi; curate utique hæc à prudenti medico discernenda cum humorum quantitate, & motus ubique ad temperamentum, convenientem proportionem & æquilibrium reducendi. Hinc ubi nimius æstus internus & externus, oris siccitas cum siti & inde vigiliæ nimiæ pertimescendæ; ibi nitrosa & potus diluentes, crebrius, sed moderate, offerre expedit. Contra ea, quando in temperamento segni, phlegmatico, meticuloso, mitis admodum calor, sitis nulla, pulsus debilis & languidus, cum virium prostratione, somnolentia mentisque torpore, à refrigerantibus abstinendum, & analepticis potius ac bezoardicis essentiis, crebrius itidem, sed parcius datis, pugnandum. Quum impuritas sulphurea & acetosa in humoribus peccat, & exanthemata magis ad rubræ purpuræ naturam accedunt, pulveres bezoardici fixiores, item diluentia, demulcentia, emulsiones & liquor noster anodynus mineralis omnibus fere palmam præripiunt. Et in vappescentia sive corruptione lymphæ acetosa, accedente ea propter alba purpura, præter fixa diaphoretica, liquor bezoardicus *Bussii*, cum liquore anodyno, proficuus.

§. IX.

Symptomatibus medendum. Quamvis autem in periculosis hisce febribus, non adeo scrupulosa symptomatum ratio sit habenda, sed potius affectus primarii, cujus hæc effectus & producta; quandoque tamen necessarium est, ut imminentia eadem arceantur, vel periculum quod præsentia minantur, avertatur. Ex his sunt cephalalgiæ atque deliria, ad quæ declinanda optimum utique est domesticum remedium, pullos, columbarum, vel gallinarum recenter discissos, capiti raso applicare, vel epithema ex pane, cum sale, nitro, camphora, oleo ligni Rhodii & nucleis cerasorum vel persicorum, fronti atque temporibus circumponere. In animi deliquiis, vomitu, singultu, syncope, cardialgia & summis angustiis, emplastrum ex theriaca, oleo nucistæ expresso, camphora, balsamo Peruviano, croco, oleo de cedro & pauxillo spiritus vini, præcordiorum regioni applicandum. In faucium ardore & siccitate, gelatina cornu cervi, cum succo limonum & saccharo cantho, syrupus diamoron, nec non oris collutio cum decocto ficuum, syrupo diamoron & nitro, opem ferunt egregiam. Urgente sopore, fricentur furæ & plantæ cum aceto rutaceo, vel vesicatorium nostrum temperatum, magnitudine dimidii thaleri, suris apponatur. Et si purpura retrocedens anxietates facit & inquietudines, liquor bezoardicus *Bussii*, vel liquor cornu cervi succinatus, cum spiritu nitri dulci, vel liquore anodyno minerali, ex usu est. In tussi oleum amygdalarum dulcium & croci extractum.

§. X.

Excretiones moderandæ. Inter excretiones quæ metum incutiunt, est sanguinis per nares stillicidium. Prodit hoc sanguinis ad caput jam infirmum congestionem, ex spasmis inferiorum. Hinc si proportionatus & moderatus est fluxus, cum sanguinis in corpore abundantia, non adeo nocet, sed potius graves capitis affectus avertit, id quod tamen rarius evenit. Quando vero paucæ tantum sanguinis guttæ stillant, nullum inde levamen, sed potius præsagium delirii & inflammationis faucium. Et ubi effusius manat, vires prosternuntur, excretiones cutaneæ ad interiora restringuntur, & exanthemata, quæ adsunt, non sine discrimine disparent. Ad avertendum igitur sanguinis ad caput confluxum, pedes semper in moderato calore & madore servandi, omneque frigus arcendum. Hunc etiam in finem conducibile vesicatorium, nostra ex inventione temperatum, nec nimis dolens, suris apponere, alvumque servare apertam, vel per temperata nitrosa, moderate & crebro data, vel clystere, vel infuso mannato. Et eadem quoque juvant, si hæmorrhagiæ nimiæ. Ubi vero parcius justo nares stillant, sanguis tamen, testibus oculis rubicundis, torvis & arteriis temporalibus valide pulsantibus, ad caput impetuosius confluit, præter jam dicta revellentia, derivantia & cucurbitulas nuchæ admotas, stillicidium provitare expedit, vel per intrusum naribus stramineum culmum, vel scarificatorio instrumento. Ubi nimius alvi fluxus, pulveribus bezoardicis aliquot tantum grana corticis chaccarillæ admiscenda, externis tamen potius, quam internis excretio moderanda & abdomen balsamo stomachali ex oleo nucistæ expresso, menthæ & balsamo de Peru inungendum. In sudore effusiori fragulorum calor quam maxime evitandus, & abstinendum à potu infusorum theiformium, ac usurpandæ species de hyacintho cum nitro. Et si vomitus & singultus urgent, præter commendatum externum linimentum, liquore anodyno cum liquore bezoardico, nihil efficacius.

§. XI.

Venæ sectio in exanthematicis hisce febribus cum summa circumspectione administranda. Magis enim ad præservationem facit, quam ad curationem. Hinc in gravidis & fœminis, quæ nimiis sanguinis per uterum profluviis obnoxiæ, quum tempus vernum & hyems præcessit nimis rigida, non sine fructu sanguis mittitur, id quod etiam tenendum de iis, qui purpuræ scorbuticæ patent, & morbi hujus insultum metuunt. *Venæ sectio emetica & vesicatoriorum distinctione usurpanda* Vicissim, ubi jam virium enormis lapsus, morbus ex cacochymia ortus jam præsens est, catarrhosæ affectiones complicantur, febresque ob aerem vappidum nebulosum malignæ & putridæ grassantur, plane a sanguinis missione abstinendum. De primam regionem vacuantibus monendum: quod si morbus invadit corpus, cujus ventriculus, copia alimentorum, præsertim incongruorum, recenter farctus, tartarus emeticus, in infuso mannato ad unum, vel duo grana datus, eximie sit proficuus. Nam licet ejusmodi pharmacum vacuans malignitati non directe resistat, quia tamen materiam & fomitem morbi subtrahit, multum omnino facit ad curationem ipsam. Sed si quid movendum, heic maxime, sapienti *Hippocratis* effato, movendum in principio. Vesicatoriis multum in his febribus tribuunt plures. Ego vero ita censeo: habent locum si metus retrocessionis exanthematum, si natura corporis tarda in excretione, sopor & torpor adest. Tum novi, à vesicatoriis brachiis, vel suris appositis, mox totum corpus purpura rubra vel alba fuisse conspersum. Sed nostrum temperatum hic etiam commendamus vesicatorium.

ENARRATIONES MORBORUM.

Observatio I.

Febris Maligna Petechizans Anno cIↄIↄcxcIIx. *Halæ Epidemica.*

Constitutio aeris præcedens insalubris.

Varium admodum, maxima tamen ex parte nubilum & pluviosum cœlum, autumno anni superioris sæculi xcIIx. regnarat, hyems quoque præter morem tepida & humida, autumno fere similis fuerat, & ver subsequentis anni xcIx. pariter justo calidiorem & humidiorem habuerat aëris statum, ventis semper fere ex austro spirantibus. Hæc autem præternaturalis diuturna & insalubris temporum anni constitutio pessime mortalium affecit corpora. Inde quippe fibræ motrices nimium laxatæ, succorum spirituascentia depressa, vitalis humorum progressus multum retardatus, se & excretiones, potissimumque omnium saluberrima perspiratio, turbatæ, omnibus succis impuritas ad corruptionem prona inducta, corporibusque magna ad morbos dispositio ingenita. Exceperunt igitur varii morbi, partim putridi & maligni, partim a seri redundantia & in locis glandulosis stasi pendentes. Inter eos, qui populares habuerunt circuitus fuerunt variolæ & febres malignæ petechizantes. Nimirum circa æquinoctium autumnale anni xcIIx. cœpit variolarum morbus, & per sex fere menses tanta institit vehementia, ut vix ullus, qui ipsum nondum expertus, maneret immunis, uti quidem superius *capite VII. pag.* 162. *seqq.* enumeravimus. Circa æquinoctium autem vernale anni xcIx. gravior adhuc prodiit lues, adultis præcipue infesta, & stragem edidit haud levem, febris nempe maligna, petechiis variisque exanthematibus comitata, cujus genium, ingressum atque decursum, ex propria attenta observatione jam fusius paullo delineabimus.

Quos invaserit morbus & quibus capitalis.

Scilicet invasit hic morbus ratione ætatis, maxime juvenes & viros; tenellis, puerili ætati & senibus pepercit: ratione sexus majorem edidit stragem in maribus, quam fœminis. Dein infestavit potissimum personas constitutionis sanguineæ, item sanguineo-phlegmaticæ, nec non sanguine abundantes, obesos, habitus corporis laxioris, spongiosioris & venis plurimis, angustis tamen & exilibus distincti. Graciliores autem, cholerici & illi, quibus fibræ magis strictæ & venæ amplæ, non tam frequenter eodem affecti. Infensissimus, immo lethalis fuit iis, qui ex nimia intemperantia, præsertim vini generosi abusu, nimia voracitate & crebrioribus animi commotionibus, sanguinis impuritatem & cacochymiam sibi contraxerunt, vel ex morbis prægressis, aut aliis causis corpus obtinuerunt jam imbecille. Sine contagio ipsum hunc morbum fuisse subnatum & intus progeneratum, frequens docuit experientia. Contagii autem vis non in omnes promiscue se exseruit, sed maxime in vicinos atque dispositos, ita ut plures iisdem in ædibus simul ægrotarint. Rarissimi fuerunt ex peregre accedentibus, qui lue infecti.

Symptomata essentialia.

Omnes autem, quotquot corripuit hic morbus, hisce affecit pathematibus, ex quibus, ceu pathognomonicis signis, cognoscendus fuit. Insignis & subita statim inter initia & per totum decursum morbi durans, adfuit virium jactura atque prostratio, & tanta lassitudo & gravitas detinuit membra, ut ægri præ debilitate nec corpus movere, nec erecta statura incedere potuerint, sed illico vertigo, vel leve animi deliquium, non sine insigni vitæ discrimine, accesserit. Pulsus dein arteriarum deprehensus debilis, parvus, frequens tamen, interdum majori, interdum minori celeritate & inæqualitate micans. Calor porro ut plurimum visus remissior & minor, sitis quoque non adeo magna & urina sanorum simillima, sed vigilia, aut in aliis somnolentia, perstitit continua.

Quoad temperamenta diversa.

Pro temperamentorum tamen ætatumque diversitate, nec non rerum externarum accessione, discreparunt symptomata. In sanguineis confusus & inconstans fuit decursus, dorsi autem dolor major, anxietas præcordiorum gravior, cephalalgia acutior, cum faciei & oculorum rubore, vigilia & delirio, maculæ etiam rubræ affatim in iis fuerunt conspicuæ. Qui sanguinem mobiliorem & biliosum aluerunt, sub strictiori corporis habitu, majorem experti sunt ardorem externum, vigiliam cum æstu, corporis jactatione & inquietudine; accessit etiam in his loquacitas, faucium inflammatio, delirium, oculis simul protuberantibus, ferocibus atque splendentibus. Qui laxiorem & obesum corporis gesserunt habitum, cum sanguine copioso, sero viscido scatente, non adeo mordaci calore, nec siti, nec inquietudine affecti sunt, sed somnolenti, debilissimi & morose taciturni jacuerunt. Somnus vero ut plurimum fuit turbulentus, variisque absonis insomniis interturbatus, à quo male habuerunt, & expergefacti leviter ut plurimum delirarunt. In melancholicis similia sunt observata.

nec non excretiones & quidem diarrhœam.

Quoad excretiones etiam diversa annotata phænomena. In nonnullis per totum morbum diarrhœa moderata neque insalutari spumosa & variegati coloris secesserunt. Plurimis accidit id circa dies criticos, septimum, nonum, undecimum, vel decimum quartum, cum copioso sudore, ac critica quam maxime salutaris fuit excretio. Quin, non tantum hoc tempore, sed & alio, quo similes continuæ putridæ febres grassatæ, notavi, semper magis è re ægrorum fuisse, quando alvus lubrica & fluxa, quam si obstructa. Tum enim majores anxietates, cephalalgiæ, inflammatorii faucium affectus, vel purpura alba, cum vitæ discrimine successerunt.

Sudores.

Sudorum ratio non fuit ubique eadem: continuo quippe & per totum morbum manantes, morbi malignitatem, naturæ imbecillitatem infelicemque significarunt eventum; lenis autem sudor & mador continuus boni ominis præbuit signum. Quando etiam ægri nono, vel undecimo die copiosius sudare cœperunt, præcedente, vel etiam erumpente simul alvi fluxu, symptomata multum remiserunt, animi rediit vigor atque constantia, nec non pulsuum æquales ictus, cum optata spe sanitatis. Nec quisquam fere morbum hunc evasit periculosissimum, quam diarrhœa, vel sudore, vel utroque simul. Interdum tamen effusius & longius manavit sudor, ad hebdomadem fere, ac vires exhauriens hectici morbi metum incussit.

Hæmorrhagias.

Narium hæmorrhagia largior ex voto non cessit, præsertim crebrius repetens; vidimus tamen & in principio copiosam, cum diarrhœa simul erumpentem, sine vitæ periculo. Mensium quoque fluxus liberalis admodum tertio, vel quarto morbi die, innoxius tamen, prodiit. Sanguinis vero per ani venas stillicidium, quantum quidem novi, visum est in nemine.

Urinam.

Urinæ ut plurimum fuerunt sanorum similes, inter-

interdum tenues & turbidæ ac pallidæ, ſine ſedimento, quod circa decimum quartum, immo vigeſimum diem, cum aliis fauſti præſagii ſignis, comparuit. A non nullis tamen urinæ ſtatim poſt emiſſionem turbidæ redditæ, non ſine fœtore. In quibuſdam tertio ſtatim morbi die effuſe ſeceſſit, ſuccedente gravativo ſimul capitis dolore, torpore mentiſque ſtupore ac turbatione, quæ accedente die ſeptimo copioſo ſudore, feliciter evanuerunt & ægri ſervati. Quidam viciſſim, maximeque ii, qui diarrhœam, vel vomitum frequentem experti, per aliquot dies parciſſime urinam, limpidam inſtar aquæ, reddiderunt.

Vomitum. Vomitum cum ſingultu per totum fere morbi curſum obſervavimus lethalem. Conatus autem ad vomendum fuit frequentior, præſertim poſt aſſumta medicamenta, vel quando ægri ante morbi inſultum gravi terrore perculſi, aut in principio emeticum aſſumſerunt validius. In non nullis peculiare hoc funeſti ominis ſymptoma viſum, quod liquidum aſſumtum & in ſtomachum delatum, accedente leviore corporis commotione, vel erectione tantum, iterum in os cum murmure ac borborygmo aſcenderit, ac limpidus humor, duo fere cochlearia complens, eructatus. Vidi inprimis hoc cum ſingultu per aliquot dies in viro honorato, in quo inſtituta poſt mortem ſectione, hepar in concava parte plane putridum, nigrum, inſtar picis, nec non in diaphragmate, duodeno & parte pylori, ſphaceloſa comparuit corruptio.

Exanthemata. Exanthematibus quidam plane caruerunt, quidam confertim obſeſſi. Hæc in non nullis antequam lecto affigerentur, quum adhuc non niſi de languore conquererentur, inter initia ſtatim comparuerunt, minus fauſto eventu. In aliis circa diem ſeptimum, vel nonum in conſpectum prodierunt, bono cum omine. Occuparunt autem ut plurimum collum, dorſum, femora, parcius abdomen pedes & manus, rarius etiam faciem, in uno tamen circa frontem, tempora & mentum rubicundæ admodum conſpicuæ fuerunt maculæ petechiales. Meliores fuerunt parvæ & rubræ, pejores magnæ, lividæ & ad viridem, vel violaceum colorem accedentes. Præterea in iis, quibus alvus tenſa erat & dura cutiſque ſicca & arida, nono inprimis, vel decimo morbi die, quum petechiæ diſparere inceperunt, maximis cum anxietatibus, extremorum refrigeratione ſummaque virium & animi defectione, ſucceſſit exanthema peſſimi moris miliare, purpura nempe alba, multoſque tam antequam prodiret atrociſſimis ſymptomatibus, quam etiam poſtquam prodiiſſet, ob vires penitus jam fractas, interfecit.

Signa mala. Rarius morbum evaſerunt, continua mortis formidine detenti, nec non qui medicamenta reſpuerunt, qui obeſi fuerunt, & copioſum ac impurum aluerunt in venis ſanguinem. Funeſti ominis fuerunt ſudores frigidi, cum pulſu frequenti, debiliſſimo & intermittente, reſpiratione intenſa & acciſa, deliriis, convulſivis motibus, ſeu tendinum in manuum carpis contractione. Delirium nunciarunt oculi feroces, cum rubedine & illacrymatione, ſitis defectus, inquietudo & jactatio corporis, pulſus celer & faciei inflatio. Peſſima quoque macularum retroceſſio, quæ vel admiſſo improvide frigore, vel terrore incuſſo, vel corpore diutius erecto, inducta. Hac enim facta, mox ſumma debilitas, corporis refrigeratio, reſpiratio anheloſa & anxietas præcordiorum graviſſima, cum vitæ diſcrimine, ſubſequuta. In bonis viciſſim fuerunt, quietus corporis decubitus, mentis conſtantia, ſitis, ſomnolentia, macularum die ſeptimo demum, vel nono proceſſus legitimus, alvus liquida, ſurditas circa diem criticum eveniens & aliquamdiu perdurans, idque maxime in iis, qui habitu fuerunt graciles, tenues, cum fibris ſtrictioribus. *bona.*

Qui mortui, die ut plurimum undecimo, nonnulli tamen etiam ſeptimo, diem obierunt. Qui autem ſanitatem recuperarunt, die undecimo, vel etiam decimo quarto, quin decimo demum octavo, virium reſtaurationem & ſymptomatum remiſſionem ſunt experti. Sex tamen plerumque hebdomadum ſpatio, antequam perfecte ſanarentur, opus habuerunt, ac medio quippe tempore febris ſoluta eſt, & reliquum, tam ad tollenda ſupervenientia accidentia, quam ad vires recolligendas impenſum. *Eventus.*

In reginiine commendata uſura aëris ſereni, limpidi, puri, temperate calidi; hypocauſta enim nimis calefacta, vel exceſſivus calor à ſtragulis, ſemper fere, vires exhauriendo & excretorios actus turbando, nocuerunt. Cibi, præcipue ſolidi, admiſſi nulli, ſed in declinatione & poſt illam, tantum liquidi & facilis ſolutionis aſſumti. Uſus vero ciborum liberalis, etiam nutrientium & juſculorum ſic dictorum confortantium, particulis oleoſis alibilibus fœtorum, præſentiſſimum attulit damnum, inprimis circa dies criticos, in ſtatu morbi, aut præſentibus evacuationibus criticis, & inde mox major virium jactura cum excretionum turbatione inducta. Quin novi, largiorem ciborum ſolidorum declinante morbo uſum, gravem peperiſſe recidivam. Nihil autem fere magis nocivum fuit, quam ſitus erectus. De quo quidem ſilent practicorum libri; ego vero non tantum in hoc, ſed & aliis malignis & acutis exanthematicis morbis notavi multoties, quod ſi ægrotantes diutius corpus in erecta ſervarint ſtatura, ſive ſurgentes, ſive in lecto ſedentes, vehementia morbi mirifice increverit, quin ipſa mors exceperit. Inde enim illico ſumma affecti debilitate & animi quaſi deliquio, anxietate præcordiorum, extremorum frigore & maculæ in cute conſpicuæ evanuerunt, cum vitæ periculo. Neque hoc, uti vulgo creditur, ob admiſſum frigus accidit, ſed iis etiam, qui in calore detenti & ab omni frigoris acceſſu probe ſunt defenſi, ob languidiorem ſanguinis ex corde perpendiculari via ad caput pulſum. *Victus & regimen.*

Ex medicamentis alexipharmaca, ſalia volatilia, bezoardica calida & ſpirituoſa, licet ceu efficaciſſima vulgo commendentur, plus damni, quam emolumenti attulerunt, præſertim liberalius & cum calido regimine exhibita. Diſſolutionem enim ſanguinis elementorum promoverunt, & ob id majorem petechiarum fecerunt copiam; vel cephalalgias etiam, anxietates, inflammationes, vel etiam ſudores copioſos, ſuſcitarunt. Quin novimus his ad præſervationem cum regimine aſſumtis, mox ipſo contagio corpus fuiſſe affectum. Fuit tamen, ubi hæc volatilia alexipharmaca analepticis mixta, moderate & caute uſurpata, opem tulerunt egregiam, tum nempe, ubi ex macularum retroceſſione, vel corporis, ſive ex terrore, ſive ex frigoris externi admiſſione, aut ſtatura erecta, refrigeratione, anxietates & debilitates infenſiſſimæ ſubſequutæ. Suaſimus etiam moderatum horum uſum ſtatim in principio, quum circulatio ſanguinis adhuc in vigore eſſet, quo *Calida alexipharmaca nocuerunt.*

magna

magna materiæ peccantis portio cum fructu dissipata. Sudoriferum tamen non simul injunximus regimen, nec iis usi sumus in plethoricis & cacochymicis. Neque minus eo tempore, quo crisis institit, vel etiam jam adfuit, bezoardica volatilia in moderata dosi, criticas evacuationes, debilem & languidum motum resuscitando, egregie secundarunt. Cauti tantum fuimus & parci, ne nimios sudores efficeremus & ad lentas febres induceremus dispositionem.

De venæ sectione. Sanguinis missio ad arcendum morbi incursum proficua observata, in corporibus plethoricis & quibus sanguinis evacuationes tam spontaneæ, quam artificiales consuetæ: contra ea, quando jam debilitas & virium prostratio insignis adfuit, minus feliciter cessit venæ sectio. Non enim putredinem tollere apta fuit, sed corpora inde magis potius debilitata, ut morbo superando facta imparia.

De vomitoriis, vesicantibus & opiatis. Vomitoria lenia in iis, quibus prima corporis regio vitiosorum humorum copia obsessa, præservationis ergo ante insultum morbi, opem tulerunt exoptatam. Novi etiam ipso in morbi principio eadem profuisse; verum circa morbi progressum ac statum, continuum vomendi desiderium, nauseam, ardorem circa regionem cordis & anxietatem cardialgicam suscitarunt, vel potius hisce malis præbuerunt causam. Vesicatoria ab aliis nobis eximie laudata, in statu morbi, ubi delirium, vel sopor & convulsiones ægrum afflixerunt, cervici admota. Opiata omniaque soporifera rejecimus, propter pulsum debilem & motus vitales jam languentes, quippe quæ vires magis debilitando & excretiones retardando, majorem efficiunt malignitatem & ad mortem aditum parant placidum quidem, sed certum.

Materia medica usurpata. Materia vero eorum, quæ à nobis usurpata & salubria deprehensa, fuit hæc: ex aquis; florum sambuci, acaciæ, tiliæ, ulmariæ, rosarum, herbæ scordii, scabiosæ, cardui benedicti; ex syrupis: acetositatis citri, granatorum, cum julepo rosarum; ex pulveribus: mater perlarum, antimonium diaphoreticum, lapides cancrorum, succinum, terra sigillata, cornu cervi ustum, philosophice præparatum, nitrum purum; ex alexipharmacis: camphora, essentia & extractum scordii, vincetoxici, mixtura simplex, spiritus & tinctura bezoardica; ex acidis: spiritus vitrioli philosophicus & nitri dulcis; ex humectantibus: decoctum scorzoneræ, rasuræ cornu cervi, item gelatina cornu cervi; ex analepticis: aqua florum aurantiorum, oleum citri recens cum saccharo, confectio alkermes, de hyacintho, balsamus noster vitæ externe; ex antispasmodicis: essentia castorei, cinnabaris, spiritus cornu cervi succinatus.

Medendi methodus. Ex his varii generis formulæ pro circumstantiarum ratione concinnatæ, & methodus iisdem utendi ita instructa: in principio morbi pulvis bezoardicus, cum nitro & pauxillo camphoræ remixtus, iterato aliquoties exhibitus; per morbi dein progressum & statum, mixturæ ex aquis temperatis, diaphoreticis, analepticis, antispasmodicis & pulveribus cordialibus bezoardicis cum succo citri aliquamdiu datæ. Potui inditum nitrum, vel spiritus vitrioli philosophicus, aut clyssus antimonii sulphuratus, qui alvum fluidam servat. Et frequens potus decocti cornu cervi citrati, item radicis scorzoneræ, calidus & frigidus, admodum proficuus notatus. Circa diem criticum leniora alexipharmaca & quæ sudorem promovere poterant adjecta, quando natura ad sudorem movendum se armavit & non suffecit. Hinc vel mixtura, vel tinctura bezoardica, vel essentia scordii, mixturis indita.

Symptomatum medicatio. Hæc optima & securissima fuit medendi methodus & plus quam centies probata. Symptomatibus autem hac obviam itum ratione: in nimio vomitu, anxietate præcordiorum, enormibus diarrhœis & ventris torminibus, externe theriaca cum oleo nucis moschatæ expresso, camphora, oleo caryophyllorum & balsamo Peruviano mixta, regioni stomachali apposita. In diarrhoea etiam nimia vires exhauriente usurpatus pulvis bezoardicus nitrosus, cum momento camphoræ & theriacæ cœlestis. In phrenitide & acuto capitis dolore cum fructu externe admovimus spiritum vini camphoratum & salis ammoniaci, cum oleo rutæ, lavendulæ. Si alvus nimis adstricta, vel tormina in ventre affixerunt, expertissimi fuerunt clysteres lenientes, vel pure oleosi. Ad erigendas vires, spirituosa, confortantia, aromatica, externe pulsibus & scrobiculo cordis apposita, vel naribus suscepta, opem tulerunt egregiam. Ad fallendam sitim egregium fuit electuarium, ex saccharo Canariensi & spiritu nitri dulci.

Præservatio. Qui demum ab epidemica hac lue sibi metuerunt, ii prudenti medicorum consilio defensi purgationibus lenioribus, pilulis nempe ex extractis balsamicis amaricantibus, rhabarbarinis & aloëticis. Plethoricis sanguinis subtractio rite administrata. Ad sanguinem vero fluxilem servandum, & dyscrasiam cum malignitate arcendam, commendari meruit infusum veronicæ & scordii, omnibus individuis accommodum. Accedere præterea debuit decens vivendi ratio, cibus & potus moderatus, temperatus nec varius; abstinendum ab affectibus animi, vires omni modo custodiendæ, corpus à refrigeratione defendendum, & ipse aër humidus & vapidus corrigendus accensione lignorum & gummatum resinosorum.

Observatio II.

Constitutio aëris & morborum epidemica anni 1728. Ego quidem per omnem vitam non facile memini, ullum annum adeo, quoad tempestatum aërisque constitutionem, ab ordinario statu declinasse & quasi præternaturalem fuisse, quam elapsum MDCCXXVIII. Etenim Martio jam mense cœlum regnavit præter morem calidum, & subsequentibus mensibus calor cum siccitate adauctus, sicque ad medium usque Septembris duravit. Intervenerunt tamen subinde dies & noctes frigidæ admodum & rigidæ, quibus adeo in contrarium mutatus subito aëris habitus, ut præcipitante etiam Aprili noctu in glaciem à gelu aquæ densarentur. Autumno postea tempestas ingruit ac perstitit humida & frigidiuscula fœcunda. Sub finem demum, Decembri & Januario sequenti, successit præter consuetudinem algidissima hyems, ita ut gelu VI. VII. X. XII. & XIII. Januarii die, intensissimum illud post hominum memoriam anni MDCCIX. si non superaret, certo tamen æquaret. Frigidissimam autem hanc tempestatem subito iterum excepit lenissima australis die XIV. aura, quæ copiosissimam nivem cum glacie mox liquavit, interspersis subinde pluviis. Mira etiam sub hac cœli vicissitudine observata argenti vivi in barometro, ratione descensus & ascensus, crebra & quotidie fere mutatio, qualem me per triginta

triginta annos vix unquam vidiſſe recordor, adeo etiam, ut vel una nocte, à vigeſimo ſeptimo gradu, ad duodecimum, quin octavum delaberetur; luculento indicio, non modo valde ſubitam ratione caloris & frigoris in thermometro, ſed etiam gravitatis aëris, mutationem ac varietatem factam fuiſſe. Hæc autem inſolita & peculiaris aëris annique temporum conſtitutio, non potuit non ingentem etiam mutationem animantium & maxime humanis corporibus inferre functiones tam vitales, quam naturales, potiſſimumque ſecretorios & excretorios actus, turbare atque pervertere, & materiam ac diſpoſitionem ad diverſi & inſueti etiam generis morbos ingignere. Hinc igitur factum eſt, ut non modo in univerſa Germania, ſed & Belgio, Anglia & alibi, tam uberi proventu enati fuerint morbi, quam vix alio tempore viſum unquam. Decurrente quippe vere, æſtate & autumno, febres variæ intermittentes, tertianæ ſimplices, duplices & continuæ, quartanæ ſimplices & duplices, crebrius recidivantes, valde anomalæ & irregulares, in quibuſdam malignitatis ſpeciem referentes, contagio infeſtæ, ſæpe purpuraceo exanthemate ſtipatæ, prodierunt affatim. Variolæ quoque & morbilli non ſiluerunt, & quidam præterea diarrhoea & dyſenteria affecti. Octobre vero & Novembre appetente deſierunt intermittentes irregulares & ſucceſſerunt catarrhales, pro diverſitate & impuritate corporum, plus minus benignæ vel malignæ, ac per Decembrem etiam ac Januarium infeſtarunt, factæ ſimul contagioſæ, cum exanthematibus, petechiis ſpuriis ac purpura. In plurimis cum horripilatione, virium proſtratione, contuſivo artuum dolore, temulentia capitis, juncta raucedine, gravedine & pectoris infarctu, inceperunt, & quotidie circa noctem, quæ ut plurimum inſomnis fuit, major facta inquietudo cum æſtu. In ſpurcis admodum corporibus, quarto, vel etiam ſeptimo die comparuerunt exanthemata, petechiæ maxime ſpuriæ & purpura alba, vel rubra, vel utraque ſimul, modo cum, modo ſine levamine. Optime potius morbus ſolutus vel ſudore largo, vel alvi fluxu, vel copioſo ſcreatu. In benignioribus catarrhalibus cum violenta & convulſiva tuſſi, faucium tumore, quandoque exulceratione, pectoris copioſo infarctu, parotidum, quin eryſipelaceo faciei tumore, ego diluentibus, ſanguinis æſtum & acrimoniam temperantibus cum fructu ſum uſus. Evacuationem alvinam per infuſum uſitatum mannatum movi, quod ſine ulla moleſtia ſex, vel ſeptem ſedes protitavit, humorumque à pectore, faucibus & capite impetum efficaciter derivavit. Et poſtea pulveribus diaphoreticis cum pauxillo extracti croci, nec non infuſis theiformibus, cura ex voto abſoluta. In iis autem febribus, quæ genii minus benigni viſæ, eadem, quam ſupra expoſitum, ratione, medicationem inſtitui.

Hiſtoria febris petechialis ſpuriæ cum purpura alba.

Ex his quibus exanthemata juncta, memorabilis potiſſimum petechialis mitior, cum purpura alba, cujus hiſtoriam, inprimis ex obſervatione numeroſiſſima praxi occupati medici, ſigillatim percenſere, operæ erit pretium. Cœpit ſcilicet hæc in plurimis cum horripilatione & ſubſequente æſtu mitiuſque per duos aut tres primos dies afflixit, ita ut ægri non penitus lecto affigerentur, ſed tantum de doloribus tenſivis in dorſo & artubus, capitis temulentia, virium appetituſque proſtratione conquererentur. Nonnulli conatum vomendi, quidam etiam vomitus experti, plerique tamen primos hoſce dies ſomnolenti, dormiturientes magis, quam vigilantes, tranſegerunt. Accedente autem quarto die, motus febriles graviores acceſſerunt & vix ſequenti mane tantiſper remiſit æſtus, ſimulque ipſo hoc die in quamplurimis ſanguinis per nares erupit ſtillicidium, ac paullo poſt ſub leni madore prodierunt etiam petechiæ. Fuerunt præterea in pleriſque quibus alvi circa hoc tempus obtigit lene profluvium, ad ſeptimum uſque diem, quin quandoque undecimum durans, quod morbi vehementiam imminuit magis, quam adauxit. Abſoluta macularum eruptione, in junioribus potiſſimum, minus meticuloſis & de vita ſollicitis, febris poſtea, ſub levi mentis turbatione, placide & tranquille decurrit & circa decimum quartum diem ad fauſtum exitum perrigit, tantum quod in quibuſdam tuſſis & ſurdaſter ſtatus per octo, vel plures dies durans, remanſit. Quod ſi autem poſt exanthematum efflorescentiam febris impetus cum deliriis increvit potius, undecimo, vel decimo quarto die certo exſpectanda fuit purpura alba. Quæ priuſquam comparuit, ægri ſumma præcordiorum anxietate, inſomnia & ſtricturis circa collum ſunt affecti, ut conquererentur fauces ſtrangulari, ſe ciſtæ eſſe incluſos, teneri, in alieno conclavi & inter peregrinos verſari, rogantes, vincula ut laxentur, ipſique ſuis & quieti redderentur &c. Quod ſi tamen ſub hoc angore & pathematum vehementia purpura in conſpectum venit, & deliria cum reliquis ſymptomatibus poſtea ceſſarunt, & hi feliciter evaſerunt. Sed quibus circa nonum diem tendinum ſubſultus, motus tremuli, reſpiratio anheloſa, involuntaria urinæ & alvi excretio acciderunt, licet etiam demum purpura proreperet, decimo, undecimo, vel decimo tertio die, ſub convulſivis motibus obierunt. Medendi hiſce febribus methodus fuit hæc. Adultis & qui venæ ſectioni aſſueti, ſimul ac conqueri cœperunt, ſanguis ad ſex, vel octo uncias ſubtractus in pede, omnibuſque quies, moderatus calor & abſtinentia injuncta. Conclavia ſemper in æquali tepore ſervata, nulli, quam poſcenti, cibus datus, potus vero ex cereviſia tenui tepidus & parcis hauſtibus pro lubitu unicuique conceſſus. In medicatione, rejectis expellentibus & alexipharmacis, ternis ſingulis horis, exhibitus pulvis temperans, ex abſorbentibus, tam ſimplicibus, quam acido ſaturatis, cum antimonio diaphoretico & nitro, vel loco hujus potio temperata ex aquis deſtillatis, cum temperantibus & ſyrupo acetoſitatis citri. Comparentibus autem exanthematibus, ad impediendam eorum retroceſſionem, pulveribus temperantibus, interpoſitis ſubinde parcis doſibus, uſus eſſentiæ bezoardicæ, infuſum theiforme potui datum & regimen diapnoicum injunctum. Alvus quidem in pauciſſimis adſtricta, ſed ubi fuit, clyſtere emolliente ſoluta. Adverſus cephalalgias uſurpatus ſpiritus vini camphoratus, vel etiam epithema illud domeſticum ex mica panis, baccis juniperi, ſale & cumino. Reliquorum ſymptomatum, ut inappetentiæ, ſomni defectus & laſſitudinis, minus rationem habuimus & præter analeptica temperata, datum præterea nihil. Cæterum feliciter per Dei gratiam, in omnibus fere qui conſiliis medicis in diæta & regimine rite obtemperarunt, curatio ſucceſſit; ii vero, qui hæc penſi habuerunt, maxima quidem etiam ex parte evaſerunt, ſed in morbos poſtea inciderunt corruptos, lenteſcentes.

Idem

Historia febris malignæ exanthematicæ. Idem hic morbus, iisdem fere symptomatibus, eodem tempore infestavit milites nostros præsidiarios. Scilicet fama percrebuerat, potentissimum Porussiæ Regem huc venturum, milites lecturum. Hinc præfecti meditationes instituerunt campestres; suosque per aliquot dies ante diluculum in campum eduxerunt, ut armis sese exercerent. Erat autem October jam adultus, coelum frigidiusculum, nebulosum ac subinde pluviosum, milites tamen minus adversus aëris injurias ob vestitum leviorem muniti: male inde ipsorum corpora affecta & dispositio ingenita morbosa, inprimis quum non deessent, qui liberali vini adusti potu corpus calefacere perperam satagerent. Ex eo igitur languere coeperunt multi & plures ægrotare, alii catarrhis, alii rheumatismis, alii diarrhoeis, alii intermittentibus febribus, maximeque quartanis refractariis, affici, donec exeunte Novembre longe plures adoriretur febris continua maligna exanthematica, & successive vel centum inficiens, ad finem usque Decembris insisteret. Quotquot hæc corripuit, omnes primum de insolito corporis artuumque languore conquesti sunt, cum capitis gravitate, appetitus defectu & nausea. Sequutus dein horror corporis, quem excepit calor & pulsuum celeres, debiles tamen ictus. Postea non nullos primum mitius affixit pectoris infarctus, cum tussi & coryza; alios vicissim mox ita prostravit morbi vehementia, ut lecto affigerentur, & simul ac vel caput tantum erigerent, lypothymiis afficerentur. Increbuerunt tum, inprimis accedente quarto die pathemata, somnus defuit, nausea ursit, caput & dorsum doluit, pectus oppressum fuit, in non nullis nares sanguinem stillarunt, aliis vomitus, aliis conatus ad hunc accidit, fuerunt maxime inquieti, delirarunt, corpus jactitarunt, de summo simul angore conquesti. Exactis inter hæc aliquot diebus, circa quintum, ut plurimum tamen septimum diem, prodierunt maculæ petechiales, optimæ rosei & purpurei, pessimæ lividi & fusci coloris. Exanthema quoque miliare, maculis hisce quandoque fuit interspersum rubrum, vel album, morbumque multum exacerbavit. Longe pejus tamen fuit, si post nonum, aut undecimum diem hoc accessit, viribus jam nimium attritis; quin die demum vigesimo primo uni id contigisse novimus, lethali eventu. In quibusdam critico septimo die sudor manavit; in plurimis vero circa quintum vel septimum diem alvus fluere coepit, ad nonum, vel undecimum usque diem; & hæ quidem excretiones criticæ ægris in salutem evenerunt. Quod si vero sudor statim ab initio fuit effusior, exanthematibus præsentibus nulla remissio, nullum criticis diebus in urina sedimentum, alvus adstrictior, cutis arida, sitis nulla, malum præbuerunt omen, invalescente haud ita multo post delirio, inquietudine, accedentibus cum singultu convulsionibus ac tandem morte. In medicatione harum febrium regimen injunctum moderatum, potus tepidus sufficiens, ex decocto pollinum hordei, cibus interdictus, rejecta calida & alexipharmaca, vomitoria & purgantia, omissa quoque venæ sectio, quæ in binis primum infeliciter cesserat. Dati tantum pulveres temperantes nitrosi ac diaphoretici, modo cum, modo sine succo citri, item potiones ex aquis analepticis ac diapnoicis cum ammonio diaphoretico, matre perlarum, cinnabari & aceto. Alvus obstructa emollientibus clysteribus reserata, nimis fluxa calore & pulverum diaphoreticorum usu ad moderamen traducta, & de reliquo eadem fere ratione, ac supra dictum, symptomatibus cæteris obviam itum. Feliciter etiam cessit curatio, ita ut ex omnibus vix ultra decem mortui, & hi quidem vel nono statim die, vel undecimo accedente purpura. Cæteri fere omnes superato decimo quarto die sensim vires cum somno & appetitu receperunt ac successive cum sanitate in gratiam redierunt. In quibusdam tamen per aliquod adhuc tempus restitit præter languorem tussicula, in aliis etiam passim in carnosis externis partibus effloruerunt furunculi admodum molesti, congruis præsidiis demum etiam sanati.

Id igitur ex epidemicæ hujus febris historia notatu dignum: quod à sola paulo intensiori perfrigeratione corporis atque transpiratione adhibita, pro dispositione corporum, quatenus plus vel minus impuros in venis inque prima regione alunt succos, varii generis morbosæ affectiones, plus vel minus mali moris, intermittentes nempe, item catarrhales rheumaticæ, petechiales & purpuratæ gigni possint. Dein & illud observationem meretur, quod contagiosa quidem hæc febris fuerit, non tamen omnes, sed tantummodo milites infecerit, qui similem perfrigerationem eo tempore passi, immunibus à contagio & iis, qui in eadem domo habitarunt, & qui visitarunt ægrotos. Quod quidem luculento est testimonio, contagium, ut effectui detur, supponere & requirere, corpora, quæ succos ad recipiendum miasma & ejus activitati obsecundandum dispositos alunt. Tum non prætereundum est, quod milites valde proceræ staturæ vehementius ægrotaverint & difficilius evaserint, quam alii minus proceri. Quia enim in proceræ staturæ corporibus, ob longum ac difficilem sanguinis per venas perpendiculari via regressum ad cor, circuitus tardior est & languidior ac in parvæ staturæ, excretionem autem & maxime perspirationis negotium circulum sanguinis tardiorem, vel celeriorem sequitur, facile patet, sub languidiori sanguinis & humorum circuitu, corpora magis & facilius reddi impura, & autocratiam quoque naturæ in vincendis morbis, quæ consistit maxime in circulatione sanguinis vegetiori & promtis excretionibus, valde languidam esse & insufficientem. Tandem memorabile omnino, quod venæ sectio etiam in principio administrata noxam potius quam opem attulerit, quæ alias non tam facile in robustis hominibus, ut militibus, nocet. At quum à transpiratione prohibita & retentione excrementorum, quæ per cutim diffla tur, primos malum traxit natales, aliquot jam septimanis languor & ciborum ante invasionem febris inappetentia adfuit, facile constat, sanguinis missione imbecillitatem adauctam, perspirationem vero magis imminutam fuisse, quod utrumque non potuit non cum damno accidere. *Consectaria.*

CAPUT XI.

De Febribus Petechialibus veris.

THESES PATHOLOGICÆ.

§. I.

Febres petechiales veræ, sunt valde malignæ, contagiosæ, capiti & viribus quam maxime infestæ, *Descriptio morbi.*

infestæ, cum varii coloris maculis junctæ, & ortæ à succorum vitalium corruptione ac subsequente putrida dissolutione, eaque propter lethales.

§. II.

Nominis ratio. Merito hæ febres exanthematicæ vocantur malignæ, seu venenatæ: etenim plerumque à tenuissimo, activæ, virulentæ indolis vapore, sive miasmate, è corpore decumbentis halante, ortum ducunt & propagantur. Dein difficulter sanationem recipiunt & brevi sæpe plures jugulant. Tum vires, à quibus motus vitam sustinentes pendent, & celeriter, & graviter, pessundant ac destruunt. Demum, non secus ac maligni homines, mitem prima facie exhibent indolem, medicosque cum adstantibus, ac si catarrhales tantum essent, sæpe decipiunt, postea vero perniciialem effectum tanto majori exserunt vehementia.

§. III.

Indicia & symptomata. His tamen indiciis deleteria indoles morbi cognoscenda. Ab initio statim ægri conqueri solent de virium summa prostratione atque debilitate, ut erecti vix consistere, vel pedibus incedere queant, sed mox animo deficiant, quum in aliis continuis & acutis morbis demum in statu & vigore ejusmodi imbecillitas observetur. Caput ab initio valde dolet, fervet, cum torpore, animus illico dejicitur, anxius & sollicitus est, ac salutis spem abjicit, pessima quævis ominatur. Assidua urget vigilia, nec ullus reficiens adest somnus, appetentia plane perit, faciei vigor intercidit, pulsus languidus, parvus & inæqualis micat, decubitus in lecto insolitus est atque incompositus, membris quasi convolutis & corpore huc & illuc jactigato, pectoris est oppressio, quandoque cum tussi sicca, musculorum fibræ undulatorio quasi & tremulo motu convelluntur, tendinesque contrahuntur atque subsultant. Plures nec de siti, nec æstu, nec dolore, nec anxietate queruntur, & asseverant potius, nihil mali se persentire, præter languorem & somni defectum. Urina primum mingitur ut plurimum tenuis sanorum simillima. Quarto, quinto, vel etiam septimo die in conspectum prodeunt maculæ, in dorso potissimum & lumbis, plus minus copiosæ, varii subinde coloris, plerumque tamen sine levamine, ideoque symptomaticæ magis, quam criticæ.

§. IV.

Nomina & differentia. Exanthemata veteres generali denominatione has dicunt maculas. Latino ab Italis idiomate pedicularium petecchiarum & petechialium nomine efferuntur, à voce pedechio, duplex, quia pulicum morsus figura æmulantur; à Gallis ob colorem purpureum, purpuratæ; ab Hispanis tabardillo, a calore ex flavo rubro; a Germanis lenticulares, propter lentis quam referunt figuram & colorem, aut puncticulares, vernacula die *Reb-Flecke*. Hungari vero propter gravem capitis dolorem & delirium complicatum nominant Germania voce *die hi zige Haupt-Kranckheit*. Ab aliis autem exanthematibus præter figuram in eo discrepant, quod non modo sine omni ardore, sine pruritu, cutis elevatione, asperitate & exulceratione, prodeant, sed & ut plurimum sine levamine, quia materia eorum non est salina caustica, sed potius putrida & corrupta.

§. V.

Prognosis. Tantum hinc abest, ut maculæ hæ salutis spem faciant, ut potius quo copiosiores compareant, eo majorem corruptionis gradum, quin lividi, plumbei & ex atro viridescentis coloris, si haec losam plane corruptionem arguant. Qui etiam evadunt, non cutanea excretione, sed vel sudoribus largis, fœtidum acorem spirantibus, vel alvi fluxibus criticis, convalescunt. Sed non nisi naturæ benignitate ac robore id accidit in his, ubi non adeo eminens succorum corruptio, sed temperata adhuc & quasi quodammodo alexipharmaca indoles. Plurimi potius occumbunt, vel si hac elosa corruptione in ventriculo, intestinis & aliis visceribus, vel phrenitide, frequentius anginosa faucium & œsophagi inflammatione, cadaveribus mox post mortem intolerandum plane fœtorem spirantibus. Quem funestum eventum signa præsagiunt hæc: si sitis vel nulla, vel plane inextinguibilis, si lingua arida, discissa, nigricans, fauces inflammatæ & squalore obsessæ, cum deglutitione difficili; si post exanthematum eruptionem respiratio anhelosa & pectoris angustia persistit & invalescit, vel post sudorem & alvi fluxum delirium cum aliis pathematibus ingravescit, nec urina turbida fit, nec sedimentum ponit; si demum oculi obscurantur, mens plane delirasit, ægri floccos carpunt, tendines subsultant, excrementa involuntarie elabuntur, sudor frigidus manat & convulsiones accidunt, spiritum cum vita præcludentes.

§. VI.

Formalis perniciosarum harum febrium ratio consistit in putrida dissolutione, sive colliquatione sanguinis & succorum vitalium, potissimumque in fluidi lymphatici elastici tenuissimi, quod in sanguine contentum, in cerebro ac spinali medulla separatum, per nervos in universum corpus distributum, sensum & motum partibus præstat cunctis, inquinatione & vitiosa plane diathesi. *Formalis ratio.* Etenim venenatum illum vaporem, quo etiam sana corpora inficiuntur, ejus naturæ esse atque potentiæ, ut non modo sanguinis aliisque humoribus putredinosam successive inducat fermentationem, sed & immediate ad interiora cerebri nervearumque partium pervadat, fluidumque ibi corrumpat subtilissimum, ex eo planum fit, quod suscepto ipso, illico vires tam naturales, quam vitales & animales languescere incipiant omnes, in perfecte sanis corporibus salva adhuc sanguinis & humorum crasi & à corruptione immuni. *Ex miasmate virus lætum.*

§. VII.

Hoc virulentum multiplicativæ indolis miasma, corpus maxime subit per nares, fauces & bronchia. Nam nullibi tam aperti minusque tecti discurrunt nervi ex prima & secunda conjugatione, ac in narium cavo. Hoc igitur dum penetrasit cum aëre vectus deleterius vapor, non mirum est, eundem immediate, proxime & intime pertingere ad nervos ipsumque cerebrum & infectus ea propter mox temulentia, capitis torpore, virium languore, nec non vertigine affici. Maxime omnium vero commiscet sese salivali latici contagiosum miasma, & cum hoc descendit ad ventriculum, qui etiam, ceu pars nervosa, primam fere sedem præbet contagiosis hisce febribus. Hinc in ventriculo & præcordiis primum se prodere solent prava symptomata, nausea scilicet cum vomendi conatu, alvi frequens cum torminibus dejectio, vel etiam fortis adstrictio, ciborum fastidium, anxietas præcordiorum, cardialgia, *das Ubelseyn*, & frequens copiosæ lymphæ ex stomacho eructatio. Hinc testantur observationes anatomico-practicæ, *In corpus delatum.*

in his febribus defunctis ventriculum maxime omnium sphacelosa corruptione affici. Dum vero miasma hoc & salivæ in ore & liquori menstruali gastrico & pancreatico in stomacho miscetur, multum ejus vis propagativa & multiplicativa intenditur. Etenim inter omnes constat, salivales hos succos, intimæ alimentorum digestioni servientes, valde subtilis, spirituosæ, aereo-elasticæ fermentescibilis naturæ esse, eaque propter dulcia quibus commiscentur illico fermentativo motu percicre. Quare quia hi succi in motu intestino fermentativo jam constituti, longe utique facilius delato illuc subtilissimo putredinoso miasmati obsecundant, ut hoc sese propaget & augeat, non secus ac exigua pars fermenti panifici ingentem farinæ massam fermentat.

§. VIII.

Apophlegmatismis faucibus arcendum.

Hinc facile jam elucescit ratio, quare ad contagium perniciosi hujus morbi arcendum, nihil præstabilius jam pridem a peritissimis medicis annotatum, quam ut infectorum, præsertim quum ad extrema & putredinis acumen ventum, halitum facie aversa vitemus, salivam crebrius exspuendo rejiciamus, ac ore contineamus ea, quæ salivam eliciunt, radicem angelicæ, zedoariæ, imperatoriæ, pimpinellæ, aut masticemus, vel fumigemus tabacum. Neque minus inde patescit causa, cur miasma hoc deleterium longe facilius suscipiatur longeque citius perniciałem vim exserat, in ventriculo copiosis cruditatibus & pituitosis ac salivalibus sordibus obsesso; & cur vicissim leniora emetica, alexipharmacis nupta, in recenter infectis, certæ & securissimæ ad præscindendum prima in herba morbum sint efficaciæ.

§. IX.

Origo ex aere insalubri per se.

Primam autem harum contagio infestarum febrium originem recte omnino cum *Hippocrate* ex communi aëris vitio deducendam esse reor. Nimirum diuturnus humidus, pluviosus, nebulosus,nec non austrinus calido-humidus aëris status, ob eminentem vaporum aqueorum copiam, vim ætheris vividam, elasticam, expansivam, quæ solidorum & fluidorum ad vitam necessarium in corpore motum, sustinet, obtundit ac deprimit. Inde salutiferæ excretiones, maximeque perspiratio, elanguescunt ac turbantur, inutiles, superfluæ & corruptæ partes retinentur, quibus in sanguine & succis accumulatis, non potest non summa ad corruptionem & dissolutionem prona ingigni dispositio. Accedit quod sub aliena ejusmodi tempestatum constitutione, ipsa, vegetabilia & frumenta alienam naturam corpori inimicam contrahant. Nam notum est, humido & pluvioso cœlo diu regnante, in secale potissimum uberem esse proventum lolii esculenti, vernacula *des Mutter-Korns*, quod noxiæ & tantum non venenatæ est indolis. Neque prognatum hoc tempore secale, tantam copiam spiritus vini per fermentationem præbet, neque tam salubrem & reficientem panem largitur, ac illud, quod temporibus anni siccis & calidis producitur. Ut adeo non mirum sit, insalubria & corrupta hinc confecta alimenta ingesta, simul ipsa corpora disponere ad putredinem.

§. X.

Vel à pravis effluviis.

Dein aëri insalubritas & ad ingignendos putridos morbos aptitudo inducitur ex crebra ac diuturna aquarum inundatione. Hac enim facta, humor stagnans, accedente inprimis solari calore, putrescere incipit, multaque putrida in atmosphæram mittit effluvia. Insectorum quoque varii generis copia circa aquarum stagna succrescit, a quibus causticæ, salinæ, deleteriæ materiæ subtiles multæ in aërem elevantur. Quæ quidem omnia quam sint sanitati infensa, historiarum utique docent monumenta, quibus uberius constat, post aquarum diluviones magnas, contagiosas & tantum non pestilentis naturæ febres fuisse subortas, de quo pluribus evolvenda dissertatio *de temporibus anni insalubribus*, item *tomus II. Medicinæ ration. system. pag.* 278. Ejusdem infestæ naturæ est aër exhalationibus putridis ex cadaveribus inhumatis putrescentibus, vel excrementis animantium surgentibus, refertus, tanto magis incarceratus & accessu purioris destitutus.

§. XI.

Neque tamen aër tantum impurus & insalubris ad generationem horum morborum facit, verum etiam ipsius corporis ad putredinem intus concipiendam habitus ac dispositio. Per ipsam certe experientiam uberius constat, phlegmatico-sanguineos, habitus corporis laxioris & spongiosioris, animo meticulosos & anxios, quorum vires luxuria, ingluvie alimentorum valde incongruorum, ebrietate, venere, fame, diuturna mœstitia, vigiliis, laboribus, hæmorrhagiis, fractæ atque exhaustæ, facilius & crebrius gravi hoc morbo prehendi, & difficulter quoque evadere; nullam aliam ob causam, quam quod ipsorum corpora impura atque debilia ad putredinem ac corruptionem admodum proclivia. Neque minus de fœminis cachecticis, mensium suppressione laborantibus, item de lue venerea, vel minimum hujus reliquiis affectis novi, quod ex facili corripiantur, sed ægerrime emergant. *Et corporis dispositione.*

§. XII.

Quæ quum ita sint, in proclivi fane est judicare, quare contagiosæ hæ febres in militum castris quam maxime circumeant & ob id castrenses appellari soleant. In castris enim omnes, quas enumeravimus, morbi hujus causæ fere conveniunt. Ibi quippe milites aeris humido calidi & postea humido frigidi experiuntur injurias, sub dio dormiunt in locis uliginosis, humidis sæpe atque palustribus, excrementa animantium & hominum passim non desunt, nec tamen vento ob circumductum vallum aditus ad dissipandos fœtidos halitus patet, cibis vescuntur incongruis, nonnunquam plane corruptis, semicoctis, aquas quoque stagnantes & putres bibunt, fame & vigiliis corporis robur atterunt. Hinc quando ex laborioso & difficili hoc vitæ genere in hyberna conceduntur, corporaque quieti dant ac ciborum copia onerant, corruptio interna sensim contracta adeo demum increscit, ut apertius in capitalem hunc morbum erumpat, isque ob id frequentior in hybernis, quam castris observetur. Eandem fere ob rationem malignis contagiosis ejusmodi morbis, pauperes, in tenebris & cœno versantes, aëre fruentes in angustis tuguriolis vapido minusque puro, frequentius afficiuntur, quam opulenti, quibus accuratius vivendi genus & sanitatis regulas quoad aërem & victum observandi est copia. Idem evenit in nosocomiis, orphanotropheis & ergastulis publicis, ubi plures simul conversantur, & vitam colunt inopem, corpus ad concipiendum contagium disponentem. *Hinc in castris & locis publicis familiares.*

PRÆ-

PRÆSERVATIO ET CURATIO CUM OBSERVATIONIBUS CLINICIS.

§. I.

Præservatio quoad diætam & regimen.

Curatio quidem harum exitialium febrium, tam ratione indicationum, quam regiminis, remediorum, medendique rationis, nec non observationum practicarum, convenit utique cum iis, quæ capite antecedenti de febribus petechizantibus fuse satis tradidimus, ut supervacaneum eadem heic etiam exponere foret. Sed longe magis a perito medico petendum consilium ad arcendum ejusmodi morbum, quippe quod multo tutius, multoque certiores effectus ipsa curatione. Præcipuum vero præservationis momentum in eo quam maxime consistit, ut insalubri ad ingignendos mali moris morbos apto anni tempore, solicite evitetur aer vaporibus & exhalationibus noxiis foetus, & vivida elastica expansione destitutus. Quum dein sub ejusmodi aëris constitutione corpora jam tum admodum debilia & ad morbos contrahendos disposita sint, expedit omnino, temperare sibi ab omnibus, quæ viribus adversa, languidioresque faciunt excretiones, animi scilicet vehementibus commotionibus, mœrore, terrore, cura, impensioribus meditationibus, vigiliis protractioribus & nimia venere, item corporis refrigeratione, præsertim noctu, cum leviori tempestate frigidiuscula vestitu. Porro præscindendus curate cruditatum prima in regione proventus, abstinendum ab ingluvie tanto magis insalubrium, à crapula, continua tabaci fumigatione & effusiori potus coffée usu, qui sicuti non ventriculo, ita longe minus nervosis partibus & mixturæ succorum vitalium amicus est. Ut demum aer purus & salubris hauriatur, studendum, & fugienda ob id loca humiliora, in quibus aer facile fit vapidus, nec non ædificia, quæ ventorum perflatui minus patent, ac præterea nimia humiditas accenso igne & suffumigiis ex mastiche, succino, baccis juniperi, corrigenda.

§. II.

Vinum optimum præservativum.

Inter præsidia porro, quæ ad declinandos hos morbos valent, ego quidem præstabilius novi nullum, convenienti & moderato vini optimæ notæ, & quidem Rhenani, usu. Hoc quippe mane, vel etiam inter cibos quotidie potum modice, vires mirifice reficit & sustinet, sanguinis progressum cum excretionibus promovet, ciborum digestionem juvat, ac optime putredini ac corruptioni resistit, præsertim quando moderatior etiam corporis motus & alius diluens potus simul conjungatur. Ego sane longiori experientia edoctus, id pro certo affirmare possum, grassantibus populariter morbis ab aeris constitutione humida, eos, qui exquisitam victus rationem tenuerunt & quotidie moderate bono vino usi, incommodi sensisse nihil. Ipsa etiam in pestilentia ex præstantissimis præservativis vinum esse testantur, qui ex instituto de eadem scripserunt. Quin in petechiis quoque, vinum postremis diebus facta crisi debito modo potum, vires dejectas erigendo & cuticularem excretionem secundando, omnia fere alia auxilia superare assevero.

§. III.

Acida prosunt.

Ipsa autem in curatione ex omnibus remediis statim in principio optimam opem conferunt aci-

da, maximeque succus citri, ptisanæ potandæ ad extinguendum calorem & arcendam putredinem inditus, item acetum vini, sive simplex, sive destillatum, mixturis ex aquis & pulveribus fixioribus diaphoreticis nuptum. Præter hæc conducunt, quæ vires servando salivalem etiam laticem colliquant, & pectus ab infarctu liberant. Id enim cum celeberrimo olim Erfurtensi Professore, *Cramero*, quem Præceptorem colui insignem, observavi, non facile quempiam his in morbis decedere, cui saliva & sputum liberius fertur. Quam ob rem idem hic in arte exercitatissimus vir frequentissimo in usu habuit mixturas alexipharmacas, quas ingrediebatur, cum aceto destillato, vel aceto scordii, cinnabaris, interdum bezoardicum minerale & oxymel squilliticum. Contra ea pessimus omnino practicorum mos est, in principio statim volatilia, bezoardica & sudorifera cum regimine calido & infuso theiformi fervente exhibere. Sic enim intestinus ille putredinosus motus invalescit cum orgasmo, majorque virium subsequitur prostratio.

§. IV.

Alvi fluxus salutaris.

In morbo declinante nulla magis salutaris excretio, quam quæ fit convenienti tempore per alvum. Ego certe praxi quinquaginta & aliquot annorum uberius confirmatum habeo, rarius solo sudore & hæmorrhagia, sed frequentius per diarrhœam septimo, nono, aut undecimo die erumpentem, solutos fuisse hos morbos, & vicissim nihil perniciosius fuisse diarrhœa gravi statim inter initia, vel alvi fluxu critico cohibito. Neque minus compertum habeo, si catarrhales malignæ & exanthematicæ alvi fluxu solutæ fuerunt, ægros immunes fuisse a purpuræ albæ incursu, quæ haud raro pulsu jam æquali facto, declinante undecimo die morbo, non sine magno periculo supervenit. Perspexerunt etiam jam pridem salubritatem alvini fluxus, artem cum attentione exercentes. Ipse *Hippocrates lib. epid.* memorat, laborantes hujusmodi acutis febribus alvi excretione fuisse sanatos. In quadam pestilenti constitutione diarrhœam admodum salutarem fuisse *Galenus de atr. bil. cap. IV.* testatur. Inprimis *Gerhardus Columba de pestil. febr.* multus est in laudando egregio effectu fluxus alvini, *pag.* 231. sic habens: *omnes quibus alvus copiose ejecit, licet cum signis cruditatis fuerit, tandem liberati. Procedente enim alvi fluore, in dies coctionis signa superveniebant, morbus evadebat clementior, & tandem alvi fluore perseverante, fideliter & integre ægri judicabantur.* Ut mittamus, quæ passim hanc in rem memoriæ prodita sunt a *Valleriola observ. lib. VI. de febr. Schenkio observat. lib. VI. de febr. Riverio observat Cent. I. obs. XLVII. & LVII.* item *Cent. II. obs. XXXIV. & LXXXVII Horstio obs. X. Johanne Rhodio Cent. II obs. LXXXV. Screta de febre castrensi maligna cap. IV. pag.* 331. *pag.* 175. *Boneto in thes. pract. de febr. putr. pag.* 71. item *de causo cap. II.*

§. V.

Hoc promovendus.

Hæc igitur naturæ via; cui insistendum ab artifice, eademque, si deficit, juvanda. Mihi omnino primum & multiplici observatione confirmatum, quicquid in putridis, malignis & pestilentialibus febribus curandis exspectandum ab arte, id maxime in eo contineri, ut medicus convenienti tempore ea usurpet remedia, quæ ad alvum solvendam sine damno faciant. Sed hoc circa hos maxime

dies faciendum, qui audiunt critici, à septimo ad decimum quartum usque, non primis, quibus ob materiam nondum coctam & excretioni aptam, parum opis conferunt. Sicuti vero ad alvum vacuandam per totum harum febrium decursum nil pestilentius illis pharmacis, quæ acrimonia quadam caustica agunt, nec exceptis sennæ etiam foliis: ita nil certe hanc in rem magis proficuum iis, quæ nihil alieni & quod vires frangat in mixtione habent, sed blande & placide alvum subducunt. Eminet hæc inter benedicta illa manna, cum cremore tartari, hisce etiam febribus ob aciditatem non adverso, nupta & sufficienti dosi data. Conducibilis quoque syrupus rosarum solutivus, mixtus cum salino stimulo, ex cremore tartari, sale polychresto, vel nitro antimoniato & convenienti dosi ac tempore cum sufficienti diluto vehiculo, uti sero lactis nostra methodo dulci, vel aquis etiam temperatis mineralibus, ut Wildungensibus & Antonianis, oblatus. Non minus spectata virtus tamarindorum pulpæ, vel decocti ex his cum manna, aut rhabarbaro. Quam egregium enim effectum præstent hoc in casu laxantia, testis eximius est *Moræus de malign. febr. parox.* plus quam viginti exemplis confirmans, se ad alvum laxandam summo cum fructu usum fuisse tamarindorum pulpa, item infuso ex rhabarbaro, foliis sennæ, cremore tartari, manna & aqua acetosellæ concinnato.

§. VI.

Venæ sectio præservatoria magis.

De venæ sectionis autem utilitate his in febribus disceptant adhuc medentes. Et certe tanta utique malignarum differentia, ut experientissimi etiam medici in iisdem experiundo demum discere cogantur. Id tamen verum: quum eædem plethoricos & plethorico-cacochymicos infestant, commodum omnino in his & præterea sanguinis missioni assuetis, diæta lauta & vinosa utentibus & vitæ sedentariæ indulgentibus, invenit locum ad præservationem. Experientia enim sum edoctus, post venæ sectionem, vel plane non corripi, vel lenius ægrotare & facilius convalescere, sanguinis subtractionem passos, quam non expertos.

§. VII.

Recidiva ex nulla abstinentia.

Id vero omnibus curate tenendum: quod tam sub, quam declinante hoc morbo, stomachus valde languescens non alimentorum, multo minus insalubrium, præsertim carnium mole sit onerandus. Est hoc familiarissimum, vulgo hominum plebejorum inprimis, præjudicium, ut credant vires cibis esse reficiendas. Sed ipsum hoc est una ex præcipuis causa, quod ægri in portu sese jam constitutos censentes, sæpius naufragium faciant, recidivante priori, cum majori vitæ periculo, vel superveniente alio novo morbo.

ENARRATIONES MORBORUM.

OBSERVATIO I.

Historia Febris petechialis ANN. MDCLXXXIII. *in Principatu Mindensi grassantis.*

Quum anno MDCLXXXIII. copiæ Brandenburgicæ ab expeditione contra Turcas ex Hungaria redeuntes, in Principatum Mindensem hyematum reducerentur, attulerunt simul morbum castrensem, febrem nempe malignam petechialem, & successive multos pagos & vicos in quibus sumserant hyberna, lue infecerunt eadem. Ego juvenis adhuc medicus provincialis à Serenissimo Electore Brandenburgensi Friderico Wilhelmo constitutus ibi, feci quod muneris postulavit ratio, decumbentes passim visitavi, in morbi hujus maligni statum inquisivi & operam contuli omnem, ut pro mea tunc scientia pernicialem hunc morbum congruis præsidiis oppugnarem & ne latius progrederetur, præcaverem. Excurri igitur & potissimum in præfectura Schlüsselburg, plus quam centum hac febre laborantes assendi, in quibus præter summam virium prostrationem & consueta alia malignarum symptomata, peculiare fuit, quod plurimi statim in principio atroci & diuturna cephalalgia, in syncipite inprimis, cum vertigine, oculorum rubore, oblivione ac postea delirio, afficerentur; conquerentes simul de magno tinnitu & susurro aurium. Quidam de raucedine, pectoris infarctu, faucium ardore & salso catarrho conquerebantur. Quibus mox corpus petechiis lividis & flavescentibus obsessum, moriebantur omnes, cum iis qui incongruo, vel nimis calido, vel nimis frigido regimine excepti & à balneatore alexipharmacis expellentibus & theriacalibus usi fuerunt. In quibusdam tanta erat corruptionis vehementia, ut ægri surgentes & in pavimento frigido ambulantes aliquamdiu, funestum in plantis pedum nanciscerentur sphacelum, uti in duobus vidi. Qui autem paucas, & rubras habuerunt maculas, nec non ex plebejis, qui nec medico, nec medicamentis usi, ac minus meticulosi, solo regimine temperato, & potu seri lactis, vel decimo quarto die, remittente symptomatum vehementia, vel per largos & frigidos valde debilitantes sudores, vel per diarrhœam sunt judicati. In bonis fuit status surdaster circa declinationem accedens & aliquandiu persistens. Qui evaserunt vix intra aliquot menses ad perfectam sanitatem redierunt. In plurimis restitit tumor pedum, vel etiam abdominis, cum lenta febre & appetitus dejectione. Quidam diu stupidi & obliviosi manserunt. Nec defuerunt, qui, præsertim si caput frigidiori auræ nimis cito exposuerunt, post morbum gravitate capitis & difficultate auditus affecti sunt, quin nonnulli facti sunt & manserunt per totam vitam surdi. In pago, Raden dicto, eodem morbo infecto, commorabatur destillator quidam chymicus, qui gloriabatur, summo se cum fructu uti spiritu nitri, instillatis in mensuram aquæ puræ, vel cerevisiæ Mindensis levis, quinquaginta ad manifestam usque aciditatem guttis, dato postea liberaliter tepido potu hoc medicato. Nec contemnendæ virtutis deprehendi hoc experimentum, quo in aliquibus fluxus alvi cruentus quandoque suscitatus, non sine levamine cephalalgiæ aliorumque symptomatum, tantum quod qui eodem servati, paullo diutius imbecillitate ventriculi & intestinorum laborarunt, cachectici quasi facti, demum tamen etiam congruis remediis ad sanitatem traducti. Ego vero ad præscindendum ulteriorem contagii progressum, iis, qui nobilioris fortunæ & conditionis erant, præter moderationem & temperantiam, in victu, regimine & animi affectibus, & vitanda refrigeratione, suasi moderatum vini boni usum. Qui sanguine crasso & gravi abundarunt, uti Westphali ob victum durum & crassum fere omnes, his sanguinem subtrahere jussi, & mane alternis diebus assumere dosin tincturæ bezoardicæ, vel pulveris bezoardici, exspectando postea sub temperato calido regimine cuticularem

rem excretionem auctiorem, quæ etiam tam in locis infectis, quam alibi versantibus, egregie profuerunt. Cæterum sanos ab ægrotis, quantum fieri potuit, separari jussi: pro medicina pulverem ex cornu cervi usto & lapidibus cancrorum leniter nitrosum, cum pauxillo camphoræ cum roob sambuci, aqua & aceto vini singulis fere assumendum ordinavi: qui in primo morbi insultu sæpius usurpatus alios statim à morbo liberavit.

Epicrisis.

Nulla fere regio tam ferax morborum acutorum præsertim febrium catarrhalium mali moris atque petechialium, quam Austria & Pannonia. Unde etiam peculiare & grave hujus morbi genus Hungarica κατ' ἐξοχὴν febris, audit. Evenit autem hoc plures ob rationes. Aestus interdiu his in regionibus est intensior; etiam autumno, & vina ob id generosa admodum & dulcia facit, noctu vero succedit algidior aura, & ob excessivam hanc subitam cœli mutationem excretio salutifera, potissimumque quæ per cutis poros succedit, mirifice turbatur ac intercipitur. Dein victus ibi solennis admodum plenus, ex esu carnium & vini generosi potu, aquæ autem non adeo salubres, quibus sanguinis facile corruptibilis copia ingeneratur. Hinc non mirum est, quod frequentes ibi corrupti & putridi maligni morbi, inprimis in militibus & qui victus illius insueti, simul inordinate vivunt, semicoctis & male præparatis cibis ventriculum onerant, noctu excubias agunt sub frigida aura & in locis humidioribus & frigidioribus degunt ac dormiunt. Neque etiam mirum, dispositionem ad hos morbos cum militibus huc venientibus alio transportari, sub quiete & ingluvie in hybernis, corruptos succos augeri, cruditates prima in regione accumulari, ac tandem in apertum perniciale m morbum hyeme præsertim, erumpere.

Id autem peculiare habet hic morbus, inprimis in iis qui sanguine abundant, ut caput petat; hinc statim in principio venæ sectio suadenda: si vero ex stomacho vitiosorum humorum ex ingluvie & toto corpore huc confluentium colluvie obsesso, eveniat, optimum utique consilium statim in principio, clementi, efficaci tamen emetico, stomachum, vel intestinorum simul canalem expurgare. Quem in finem ego quidem commendare soleo decoctum mannatum, cum dimidia vel una drachma radicis hypecacuanhæ, aut infusum mannæ ex vino cum duobus tartari emetici granis. Sic datis post hanc evacuationem bezoardicis & leniter diaphoreticis, cura succedit longe felicius.

Ex singularibus etiam in hac lue fuerunt sudores copiosi, frigidi, per aliquot dies & noctes manantes, vapidum acorem spirantes, non tamen funesti. *Hippocrates* enim *Sect. IV. aph.* 37. malos eos pronunciat & mortis prodromos. Nos quoque largimur, quod sudor frigidus qui internæ visceris cujusdam inflammationis, vel sphacelationis comes & tantum particularis est, internis calentibus & externis frigentibus, plerumque sit funestus. Sed longe aliam ejus frigidi sudoris esse rationem, qui à defectu caloris & virium prostratione oritur, docet experientia. Luculentū hanc in rem est testimonium *Raygeri in s. bol. observ. Spindleri obs. XCV.* sic habens: *vicissim sæpius & ego in morbi declinatione post XIV. dies viribus bene constitutis & rite se habentibus, reliquisque bonis signis apparentibus, in calido corpore frigidos observavi sudores, post febres acutas & malignas bene judicatas, cum allevatione magna erupisse & ultra XXIV. horas durasse.* Quanquam autem hujus generis sudores non ad mortem tendant, magnam tamen dissipationem caloris & virium indicant. Hinc si unquam, certe tunc succurrendum analepticis, diæteticis æque ac pharmaceuticis, corpus crebrius linteis calidis detergendum & fricandum, quo per externa internus calor excitetur, nec æger in limine recuperandæ sanitatis constitutus deficiat.

Vicissim in pessimis signis fuerunt sudores ab initio & per totum morbum effusius manantes, cum urina perpetuo tenui & [illegible]. Hæ enim symptomaticæ sunt excretiones manifestumque præbent indicium colliquationis & dissolutionis elementorum sanguinis mixtionem constituentium. Et secedente tam copiose sero, crassior evadit cruor & ad cerebrum delatus, in vasis meningum capillaribus facile stagnat & inflammationem inducit.

Quod præterea spiritus nitri cerebro & liberaliter in aqueo vehiculo datus, quibusdam eximie profuerit, partim acido tribuendum, quod putredini resistit optime, partim stimulo, quem intulit intestinis, quibus vellicatis sanguinis & humorum impetus a capite ad inferiora vocatus & alvi fluxus cum euphoria proritatus. Sed longe tutior clysmus antimonii sulphuratus, cum diluente tenui potu sufficienti copia exhibitus, quem ego, ceu præstantissimum auxilium, deprehendi & commendo.

Cæterum invadentibus exitialibus hisce morbis, id potissimum perito agendum est medico, ut propagationem & progressum contagii tempestive anteverat. Etenim longe facilius est, corpora ab insultu harum febrium defendere, quam infecta & oppressa persanare. Ac nisi peculiare beneficium naturæ in curatione concurrat, omnia frustra molitur medicus, quantumvis doctus atque peritus.

OBSERVATIO II.

Juvenis robustus, sed ob vitam sedentariam sanguine non adeo puro plenus, animum laxandi causa Januario exeunte ruri exspatiatus, societatem cerevisiam gravem & spirituosam potantium offendit. Assidet cum iis, & vespere domum iterum recedens, corpus admodum perfrigerat. Die post de molesto dentium conqueritur dolore, cum corporis lassitudine viriumque languore plane insolito. Altero die accedit tussis, cum screatu, coryza, & æstu non tamen adeo gravi. Aucta vero prætterea debilitas, appetentia periit cum somno, intercurrarunt subinde horripilationes & extremorum refrigerationes, caput torpidum fuit, licet æger non lectum peteret, sed officio suo fungeretur. Accedente quarto die morbus ægrum affixit lecto; hinc consultus medicus, qui serum ex lacte cocto succo citri coagulato bibere jussit. Factum id, subsequutus alvi fluxus vigesies & ultra, ægrum intra diem & noctem ad sellam urgens. Inde vires magis collapsæ, partium tremor cum delirio, alvo quamvis fluente accessit, sub quo quinto die comparuerunt maculæ petechiales, atrociam morbi tamen non levantes, sed sexta stercora & urinam sine sensu reddidit, respiratio facta anhelosa & nocte septimum diem antecedente mors excepit. *Febris petechialis sub diarrhoea funesta.*

Epicrisis.

Hanc etiam febrem fuiſſe ex malignis illis catarrhalibus & petechialibus, quæ per aliquot menſes noſtra hac in urbe circumiverunt, teſtatur dentium dolor rheumaticus, coryza, & raucedo cum tuſſi. Malignitatem autem junctam ingens ſtatim virium lapſus, appetitus plane proſtratus & ſomni defectus, cum pulſu celeri, debili atque frequenti, nec non capitis dolor ac torpor faciunt teſtatum, licet ægroti, adſtantes ipſique minus periti medici, hæc haud raro minus ex æquo attendere ſoleant. Serum igitur lactis in principio ad alvum laxandam & ſiſtendam ſanguinis ebullitionem, non quidem ſine fructu commendandum. Sed ubi catarrhales affectus jam per aliquot dies adfuerunt, minus proficua ſunt ea remedia, quæ alvum turbant & ſerum impurum ad interiora ac inferiora vocant. Licet etiam alvi laxitas, in catarrhalibus malignis criticis diebus ſponte proveniens, admodum ſit ſalutaris; primis tamen diebus alvum ſtimulantia nocent. Intus enim retinent materiam malignam, ac ut inflammatio ventriculi & meningum tandem ſphaceloſa inducatur, faciunt. Tum potius ſemper perſpiratio ſervanda libera & ſerum corruptum diſſipandum per blanda diaphoretica & regimen moderatum. Neque minus in plethorico ejuſmodi corpore ante invaſionem admodum proficua fuiſſet venæ ſectio, ſubjuncta poſtea moderatiori & longiori diaphoreſi.

Observatio III.

Petechiæ in ſorore & fratre diverſæ.

Virgo triginta aliquot annorum, menſium anomaliis ab aliquot annis obnoxia, anno abhinc affecta fuerat eryſipelate capitis, quod in fiſtulas mali moris, glandulas colli, genas fauceſque perforantes, deſiit. Sanata tamen adhibita omni diligentia à medico & chirurgo; ſed ab eo tempore, languidior manſit & macilenta. Januario hujus anni ineunte ſubito ipſam infeſtavit ingens capitis dolor, cum torpore, ſomnolentia, virium languore, valida quoque tuſſi ſicca. Increvit hæc debilitas indies, nihil plane appetiit, nec dormivit, ſimul conqueſta eſt de præcordiorum & ſpirandi anguſtia, pulſu frequenti, ſed debili micante. Sexto die paſſim in pectore comparuerunt punctula, ſeptimo acceſſit delirium, ſequutæ convulſiones epilepticæ ac mors, poſt quam maculæ magis venerunt in conſpectum. Frater demortuæ inſperato hoc diſceſſu mirum contriſtatus, paullo poſt pariter conqueri cœpit de dolore capitis & artuum, ſine catarrhoſis defluxionibus, vires conciderunt, appetitus periit, ſomnuſque defuit, quarto die petechiæ viſæ ac pathemata mitigata, ſeptimo cum caloris incremento ſub inquietudine & anxietate acceſſit purpura & petechiales maculæ diſparuerunt. Succeſſive tamen convaluit, terreorum bezoardicorum & abſorbentium cum ſucco citri & aquis diapnoicis & analepticis uſu ac potu priſanæ.

Epicrisis.

In virgine hac orta febris ſine contagii ſuſpicione. Sed docet omnino experientia, corpora valetudinaria imbecilliora & ubi impuritas ex menſibus retentis, gonorrhœa, vel lue venerea in ſanguine & ſuccis lymphaticis reſtitat, facile corripi graſſantibus ex communi aëris inſalubris vitio morbis, & promte quoque ſuſcipere contagium, quod nihil metuentibus à medicis, chirurgis & aſſiſtentibus contagioſis morbis decumbenibus, affertur. Quod autem ab initio ſtatim exquiſitus & continuus capitis adfuit dolor, cui deinde delirium cum convulſionibus epilepticis junctum, id procul dubio ob debilitatem capitis ex perpeſſo eryſipelate exulcerato factum. Dein frequentioris etiam experientiæ eſt contagioſis morbis defunctorum conſanguineos, ſola ſæpe animi perturbatione ac mœſtitia diuturna, in eundem incidere morbum. In his vero à ſanguinis miſſione, niſi corpus ſit eminentius plethoricum, merito abſtinendum, item à valide commoventibus & evacuantibus, ac vires potius erigendæ, perſpiratio ſecundanda & ſuccorum vitalium integritas conſervanda. Petechias comparente purpura rubra diſparuiſſe, in exanthematicis hujus anni febribus ſæpe viſum, & quidem ſine damno, ſed ubi declinante petechiali morbo ſupervenit purpura alba, id ut plurimum fuit lethale.

Observatio IV.

Petechialis febris ex ſitu erecto lethalis.

Acres cum commilitone rixas habuerat adoleſcens viginti annorum, ſimulque terrore fuerat perculſus. Nocte inſequenti ſomno caruit, ac debilitatem, laſſitudinem appetituſque proſtrationem per dies aliquot perſenſit. Quinto poſt die horrore, præcordiorum anxietate & æſtu præternaturali affectus eſt, cum pulſu celeri ac debili. Medicus in conſilium vocatus, ſtatim exhibuit vomitorium, ſanguinem ſubtraxit & ſubjunxit tincturam bezoardicam, nec non pulverem bezoardicum cum & ſine nitro. Sexto die comparuerunt maculæ rubræ & nares aliquoties ſanguinem ſtillarunt, ſomnus fuit paucus, vel nullus, urina ſanorum ſimilis, vires tamen non penitus viſæ proſtratæ, ſed æger ſurrexit ſubinde & obambulavit, defuit quoque delirium. Bene igitur omnia ceſſura ſpes fuit & morbus leniſſime bezoardicis temperatis tractatus. At quum ſeptimo è lecto ſurgeret æger, & per horæ quadrantem erectus ſederet in conclavi licet moderate calido & ſufficienter tectus, ſubito in lipothymiam incidit cum horrore cutis, pleræque petechiæ evanuerunt & quæ manſerunt, nigræ comparuerunt, acceſſit ingens præcordiorum anxietas cum furore, ita ut gladium in adſtantes ſtringere & è feneſtra ſe præcipitem dare vellet. Uſurpatus quidem pulvis bezoardicus cum nitro & camphora, conquievit etiam tantiſper delirium, ſed debilitas increvit, horripilatio perſtitit, acceſſerunt convulſiones & ſub finem diei ſeptimi mors inopina.

Epicrisis.

Nunquam periculo carent petechiæ, licet omnia videantur pacata & medicus conferat cuncta. Quodvis enim accidens in pejus omnia mutare valet. Heic ſitus erectus tam perniciialem mutationem, delirium & mortem adduxit. Qui quantopere in morbis acutis & exanthematicis ſit noxius, ſupra jam pluribus monuimus, ac ut evitetur iterum monemus iterumque.

Observatio V.

Petechialis febris vino bono ſanata.

Generoſa fœmina quadragenaria, corporis obeſi, laxi & ſpongioſi, genio indulgens variiſque

que edulis dulcibus, acidis, lacte, vino quotidie delectata, tempore quo malignæ exanthematicæ febres circumibant, iisdem fere, quam quibus hæ incedebant, affecta fuit pathematibus. Adfuit quippe corporis lassitudo cum inquietudine, cutis horripilatione, capitis dorsique dolore, accedente postera die præcordiorum anxietate viriumque prostratione. Datum illico lene emeticum, quod miram vitiosorum humorum colluviem evexit, & anxietatum & cephalalgiæ levamen attulit. Tertio die vena in manu pertusa & sanguis largiter eductus, qui frigefactus crustam glutinosam in superficie contraxit. Sed post venæ sectionem pejus habuit: sopor præsto fuit continuus, facies tumida & fauces squalidæ factæ, urina vero tenuis naturali similis secessit. Quinto die spiritus factus difficilis & post noctem admodum inquietam prodierunt maculæ rubræ in collo, dorso ac manibus, quæ quidem anxietates levarunt, soporem autem non sustulerunt. Interim ob alvum clausam clysteres injecti, qui ingentem fœtidorum stercorum copiam evocarunt: septimo etiam die largo corpus sudore perfusum. Nihilo tamen minus sine sensu ac motu jacuit ægra, appetens vinum, quod ipsi suspensa manu concessum. Quum vero inde melius haberet ac virium animi corporisque sentiret incrementum, post trihorium quatuor iterum vini Rhenani unciæ potui datæ, iisdemque potis, mirifice se viribus refici asseveravit. Sequutus postea sudor largior, infuso theé adjutus, sopor mentisque stupor discessit, corpus quoque cum animo vires recepit, & ægra ad sanitatem demum traducta, alternis semper, vel ternis diebus, alvo laxantibus subducta.

Epicrisis.

Quo major pravorum succorum prima in regione colluvies; eo graviora etiam in febribus popularibus mali moris adsunt symptomata. Urinæ quoque plerumque minguntur tenues, præcordia anguntur & caput exquisite dolet. Ad hanc igitur circumstantiam artifici cum cura attendendum semper. Tum enim optimum consilium, illico leni emetico sordes expurgare. Merito etiam sanguinis missioni præmittitur purgatio. Venæ sectio heic quidem minus feliciter cessisse visa est, sanguine ad caput allecto & soporem faciente. Quare etiam practicorum plurimi venam in superioribus pertundere dissuadent, ac ut potius in pede id fiat, præcipiunt, eo quod inde non facile congestio sanguinis ad caput proritetur. Crusta autem illa glutinosa sanguini emisso innatans non mali fuit ominis. Nam *Baglivus* jam *lib. I. opp. pag.* 149. disertis verbis scribit ac testatur: *observamus in xenodochio omnes fere ab acutis evasisse, quorum sanguini venæ sectione extracto crusta alba atque chylosa superexcrescebat: contra mortuos, quorum sanguis valde rubicundus.* Ex certe sanguis consistentia crassior non tam facile dissolutorio motui intestino obsecundat, quam tenuis partibus salino-sulphureis scatens. Demum notandum & hoc, quod vinum temperatius, in malignis & petechialibus etiam febribus, non noceat, facta petechiarum eruptione & poris adapertis, sed quod potius vires resocillando, secretorios & excretorios actus partium effœtarum egregie juvet. Cavendum vero ab eo, si inflammationis adsunt indicia in ventriculo & primis viis, si phrenitis, si cutis arida & sicca.

Observatio VI.

Biennio abhinc febris maligna contagiosa, non quidem epidemice, sed tantum sporadice circumibat, potissimumque complures ex domesticis orphanotrophei Halensis infestabat. Eundem hunc morbum nanciscebatur filius Inspectoris hujus orphanotrophei, theologi, tam eruditione, quam pietate & moderatione celebris, ipse pædagogii Regii alumnus. Pater impensius hunc suum natum deamans, contristari non modo cœpit & de salute, tam capitali morbo correpti angi, sed crebrius decumbentem visitavit, quin lecti & hypocausti socium fecit, ac cum universa familia eodem in conclavi cibos cepit. Hinc autem factum est, ut omnes successive à contagio inficerentur. Pater quidem statim tertio post die summum virium languorem, capitis artuumque dolorem, somnum inquietum, anxietatem & ardorem circa præcordia, cum plenaria ciborum inappetentia expertus est. Accessit tonsillarum tumor, ardor & æstus faucium, quinto die delirium, postea sudores colliquativi, nono placida mors. Decumbente hoc adhuc, uxorem idem morbus prostravit iisdemque afficit pathematibus, eodem, altero post obitum mariti die, funesto eventu. Excepit virgo his consanguinitate juncta, quæ quinto die pariter exspiravit. Ita ut intra quatriduum tres hæ personæ obirent. Medici, qui curationi præerant, catarrhalem morbum esse censuerant, & ob id venæ sectionem omiserant. Sed quum morbus ad reliquos etiam domesticos procederet, & rumor passim increbesceret, eundem tantum non esse pestilentem, alius medicus in consilium vocatus, qui ob capitis dolores, venæ sectionem instituendam esse in principio suasit. Hinc omnibus, quotquot postea corripuit, simul ac conqueri cœperunt, vena in pede pertusa & conveniens sanguinis quantitas educta, tam felici effectu, ut non tantum morbus mitior incederet, maculæ petechiales cum purpura, secus quam in primis comparerent, verum etiam ex septem nec unus occumberet, ac ipse contagiosus morbus sic desineret.

Febris maligna contagiosa venæ sectione compressa.

Epicrisis.

Perquam utique notatu dignum, servatos esse qui sanguinis missionem admiserunt, qui omiserunt, sub gravi & diuturno delirio periisse, ad quem tamen eventum summa animi tristitia multum forte contulit. De venæ sectione quidem, an in ejusmodi acutis, malignis contagiosis & exanthematicis febribus prosit vel noceat, medici adhuc in utramque partem disceptant. Ego vero censeo, absolute nil posse definiri, sed considerandas esse à medico circumspecto ac perito circumstantias omnes, quoad indolem, causam, symptomata & tempus morbi, quoad subjectum, corpus ægrotans solidorumque & fluidorum in eo dispositionem. Ego quidem multiplici edoctus sum observatione, verum esse generalem hunc practicum canonem: si corpus est admodum plethoricum, amplis vasis instructum, sanguinis missioni assuetum, si morbus sanum antea corpus corripuit, nec à communi ad putredinem inclinante aëris vitio obortus, si vehementer statim caput petit ac delirium metuendum; tum utique ante invasionem tam ad præservationem, quam etiam mox in principio, nunquam nocere potest moderata sanguinis missio in pede; quin sub his circumstantiis in morbo Hungarico ipsaque pesti-

 lentia

lentia venæ sectio est utilissima. Subtracta enim nimia sanguinis & humorum copia, cordis & systematis vasorum systole longe liberior redditur atque vegetior, una cum motu humorum ad exteriora, quo per universale illud emunctorium cutis nocens materia expellitur atque difflatur. Neque minus à sanguinis in partibus inferioribus missione insignis ipsius a capite fit derivatio. Nam res certæ est experientiæ, sub acerbo capitis dolore, illico cordis & arteriarum pulsum immutari, irregularem fieri & inæqualem, & pendentes inde functiones vitium capere; & vicissim si caput cum cerebro & nervis à sanguinis stagnatione liberatur, pulsum mox in melius mutari una cum motu humorum progressivo vitali. Quod si vero adductæ hæ circumstantiæ desunt, corpusque minus sanguine redundat, noxia omnino & perniciális sanguinis missio intempestiva. Quumque pauci ex medicis prudentia polleant discretiva, non mirandum, generoso hoc remedio plus sæpe damni, quam emolumenti afferri.

Observatio VII.

Febris maligna exanthematica jugulata emetico.

Quum anno MDCLXXXIX. hyemali tempore grassaretur febris maligna, quandoque exanthematibus stipata, multosque, præsertim perversa medicatione exceptos, trucidaret, tota domus Consiliarii cujusdam aulici eadem infecta est, & ipse cum uxore graviter decubuit, nostra tamen opera, benedicente DEO, regimine maxime temperato & lenioribus diaphoreticis, convaluit. Postea fratrem ipsius similis invasit morbus, iisdem cum symptomatibus, virium prostratione inprimis, capitis & artuum dolore, cum inquietudine. Ego statim in principio vocatus, lene exhibui emeticum ex aquæ florum sambuci, cardui benedicti ana uncia, tartari emetici granis duobus, mixturæ simplicis gutt. XX; quo assumto ter vomuit viscidos cum bile humores & post vomitum valide sudavit. Promotus hic sudor circa noctem pulvere ex cornu cervi usti, antimonii diaphoretici, lapidum cancrorum, ana drachma una, cinnabaris, nitri puri ana drachma dimidia, camphoræ granis duobus, qui in sex doses divisus & ter quotidie assumtus. Potui præterea data ptisana ex cornu cervi, scorzonera, cum succo citri. Quibus morbus prima in herba feliciter jugulatus & æger post aliquot dies sanus prodiit ac vegetus. Quumque brevi post famuli bini eodem modo conqueri inciperent, eadem methodo facili & explicita curatione ipsos ex ancipiti levavi.

Epicrisis.

Attentionem utique hæc meretur observatio, cujus generis plures notavi, malignum scilicet periculosum morbum, præsertim si à contagio accidit, corporibus alias bene valentibus, nec adeo impuris, vel imbecillis, mox in principio congruis remediis opprimi posse ac jugulari. Scilicet quum miasma contagiosum primo omnium sese cum salivali latice misceat, sub hoc fermentescibili succo acrem malignam virtutem propaget atque multiplicet, hincque in naribus, faucibus ac œsophago catarrhosi quid simulet, & salivale fermentum destruendo, appetitum obtundat, quin etiam acredine sua nauseam & cardialgiam faciat; sane nihil magis indicatur atque è re est, quam ut illud proxima via per efficax conveniens pharmacum ocyus, antequam latius procedat ex primis viis, vomitu & salivatione everratur, postea vero ministerio accommodi diaphoretici reliquiæ miasmatis virulenti per poros cutis evaporent. Sed cavendum omnino ab alexipharmacis, inter quæ minime connumeranda camphora, præsertim cum nitro remixta. Nam hæc neutiquam, ut vulgaris fert opinio, sanguinem commovet, sed vel unica olei cinnamomi, aut caryophyllorum guttula, plus exæstuat, quam camphoræ drachma dimidia. Non tamen prætermittendus potus diluens sufficiens temperatus ex ptisana, ad componendum sanguinis orgasmum. Ego novi practicum quendam non infelicem in more habuisse, in principio catarrhalium & malignarum petechialium, simul ac languor & ardor corpus infestavit, serum ex lacte cocto cum succo citri factum, largiter, sed per vices potui dare, tam felici effectu, ut post aliquot dies ardor, dolor, languor & gravedo disparuerit.

Observatio VIII.

Purgatio ad præservationem minus proficua.

Plures adhuc suppetunt observationes, sed ne nimii simus in historiis, brevitatis causa quædam duntaxat salutaria ex observationibus deprompta monita afferemus. Scilicet frequentiori experientia compertum habeo, ut in quacunque exanthematica & contagiosa febre, sic etiam in petechizante & petechiali, non ita multo post contactos fuisse, præsertim ex domesticis, qui ad arcendum morbum laxans vel purgans assumsere. Licet autem subductio in benignioris indolis exanthematicis minus noceat, si tamen pejoris naturæ, uti petechiales, præstat utique ab omnibus alvum stimulantibus abstinere. Etenim ad cicurandam veneni contagio concepti indolem ipsumque iterum exturbandum, tum præservationem in metuentibus, tum ad curationem in affectis, nihil aptius & efficacius, quam perspirationem liberam servare & integram, qua, præsertim in imbecillioribus, per alvum vacuantia imminuta, venenum hoc magis detinetur intus. Hinc *Celsus* jam inter præcepta ad pestilentiæ incursum arcendum etiam habet hoc: quod alvus non sit movenda, aut si jam per se mota est, comprimenda.

Ex regimine & diæta perversa recidivæ.

II. Crebriori edoctus sum experientia, declinante ac finito morbo, periculosiores, immo lethales excitari recidivas, quando ægri corpus plus justo auræ frigidiori exponunt, in pavimento nudis pedibus incedunt & ventriculum adhuc languentem nimia ciborum, tanto magis carnium, insalubrium aut semicoctorum copia, simul ac semel onerant. Quare minus etiam sanitati suorum consulunt ii medentium, qui nimis cito appetentiam usu elixiriorum stomachicorum, quæ spiritus mineralis acidus ingreditur, excitare contendunt. Et novi utique tum à copiosiori cibo, si non recidivæ, tamen statum quendam cachecticum, cum tumore pedum & abdominis accessisse & tardissime penitus convaluisse ægros.

Contagium diu delitescere potest.

III. Neque minus experientia constat, diu omnino latitare posse susceptum in corpore contagium, interdum per aliquot septimanas, antequam in actum ducatur & perniciálem vim exserat. Atque hinc fit, ut qui eadem cum ægris domo contenti, sæpe successive unus post alterum aliquot hebdomadum spatio morbo afficiantur, licet jam antea aliquamdiu de lassitudine spon-

spontanea & functionum vitalium & animalium languore fueriat conquesti. His igitur cito succurrendum congruis diæteticis & pharmaceuticis, præsertim iis, quæ circulum sanguinis & perspirationem placide juvant, quæ putredini resistunt & crasin sanguinis custodiunt, de quibus supra mentio facta, quo ocyus venenum iterum è corpore proscribatur.

Et communi-sim. vitis afferri. IV. Sæpius quoque observavi, quod tempore insalubri, quo ob aërem gravem febres mali & benigni moris catarrhales & petechiales populares habuerunt circuitus, ex benigna facta sit præter spem maligna, à contagio, quod medici à vere malignis & petechialibus decumbentibus, cum vestimento aut capillitio attulerunt. Ut adeo non sine ratione a Principum aulis & persona arceantur medici, qui curationem malignorum & contagiosorum morborum tractant, & sæpius inter ægrotos versantur.

CAPUT XII.

De Febre Pestilentiali.

THESES PATHOLOGICÆ.

§. I.

Definitio. Febris pestilentialis est acutissima, à miasmate venenato ex locis orientalibus advecto orta, ac nisi vigore motuum vitalium venenum per bubones & carbunculos cito propellatur, lethalis.

§. II.

Differentia. Differt in eo hæc pestilentialis ab aliis contagiosis, malignis & exanthematicis febribus, quod omnium sit acutissima, ac interdum primo statim, vel secundo die juguler. Dein nostris in regionibus nec epidemia, nec sporadica ex prava victus vel vivendi ratione, aut insalubri aëris constitutione prognata, sed sub aere saluberrimo, à solo contagio ex calidissimis jam infectis orientalibus plagis advecto, ortum ducit. Tum hoc habet peculiare, quod non ut aliæ malignæ febres & putridæ, per largos sudores, alvi fluxus, aut alias excretiones, sed tantum quod veneno ad partes externas glandulosas critice & salutariter protruso, per tumores in abscessus desinentes, solvatur. Porro secus ac in aliis contagiosis & petechialibus quoque febribus, tanta constantia & tenuitas miasmatis pestilentialis est, ut promte adhæreat rebus porosis, & ad multa milliaria, integra manente perniciali sua vi, transferri possit. Demum singulare in hoc miasmate infectivo, quod prava & multiplicativa ipsius indoles intenso frigore non modo cicuretur, sed & plane extinguatur, quo fit, ut tempestate frigida & in regionibus præfrigidis, rarius, vel plane non, sub calido autem cœlo & vehementissime & frequentissime grassetur.

§. III.

Initium. Quemadmodum vero in omnibus contagiosis & malignis febribus miasma venenatum cum aëre haustum salivali fermentescibili latici sese insinuat, ac in his quas pertransit partibus pernicialem suam vim exserit primum: ita idem etiam quam maxime evenit in pestilentiali contagio. Hoc enim mox caput, cerebrum, nervos & purissimum illud lymphaticum nervorum fluidum petens, capitis torporem, gravitatem, somnolentiam & acerbum dolorem, sensuum stuporem, rerum omnium oblivionem, inquietudinem, vigilias ac virium prostrationem inducit. Per fauces ad ventriculum vectum, ciborum fastidium, nauseas, præcordiorum anxietatem, cardialgiam syncopticam, vomendi conatum, nec non vomitum facit. Dein ad membranas medullæ spinalis tunicasque arteriarum nerveas delatum, horrorem, pulsum languidum, parvum, contractum, frequentem, quin lipothymiam, producit. Quæ quidem omnia statim inter initia sunt ordinaria pestis indicia atque symptomata, tanto vehementiora & celerioris operationis, quo plus venenum pestilentiale aliorum contagiosorum & malignorum morborum miasma virulentia superat.

§. IV.

Ex descriptione morbi Quæ dein sub ipso morbo præsto sunt pathemata gravia & multa, nullibi plenius & accuratius enarrata, ac in prima de hoc morbo descriptione, quam vetustissimus Historicus *Thucydides. lib. II. de bello Pelopones.* de peste Attica dedit. Retinebimus igitur hanc morbi historiam, quam posteaquam dixit ex Aethiopia in Aegyptum, & inde Athenas pervenisse, sic insistit *ego vero quod factum est narrabo; & quibus animadversis, si quando rursus incidat, possit aliquis provisum quippiam non ignorare, hæc monstrabo, qui tum ipse morbo laboravi, tum alios laborantes vidi. Itaque annus ille, ut in confesso est, inter omnes maxime aliorum morborum immunis fuit; quod si quis alio prius morbo laborasset, in hunc omnes decumbebant. Alios vero ex ex nulla occasione, sed continuo, quum sani essent, primum capitis calores invadebant vehementes & oculorum rubores, & inflammationes, atque internæ partes, & fauces, & linguæ sanguinolentæ statim erant, spiritus difficilis & fœtens exibat. Deinde ex his sternutatio & raucedo succedebant, ac non multo post labor in pectus descendebat cum tussi vehementi. Quod si quando ad cor inhæsit, tum id subvertit, tum purgationes bilis, quæcunque à medicis recensentur, subierunt, atque hæ magna cum defatigatione. Plerisque singultus incidit inanis, convulsionem afferens vehementem, quæ nonnullis sub hac cessabat, aliis vero multo post. Porro corpus extrinsecus tangenti non admodum erat calidum, neque pallidum, sed subrubrum, lividum parvis pustulis & ulceribus scatens. Internæ vero partes usque adeo flagrabant, ut ne tenuissimum quidem stragulum, aut linteum impositum, neque aliud quippiam, præter nuditatem, ferrent. Ac jucundissimum plane erat in aquam frigidam seipsos conjicere; quod multi fecerunt ex iis, in quibus cura non adhibita, qui in puteos se dederunt inexhausta siti vexati, & perinde erat plus ac minus bibere. Atque impotentia quædam, qua iis quiescere non licebat, & vigiliæ perpetuo comitabantur. Corpus, quamdiu morbus vigebat, non contabescebat, sed præter spem labori obsistebat. Quam ob rem vel interierunt plurimi novem & septem diebus ex interno æstu, cum aliquid roboris adhuc haberent; vel si effugissent, morbo in ventrem irruente, & exulceratione in eodem facta, & diarrhœa simul immodica subeunte; plerique mox præ imbecillitate perierunt. Etenim initio sursum facte malum, quod in capite primum consederat,*

derat, universum corpus pervadebat. Quod si quis maxima hæc superasset, huic extremarum partium noxa superveniebat. Malum enim ad pudenda & ad summas manus & pedes decumbebat; & complures his amissis evaserunt, non nulli & amissis oculis. Nonnullos etiam, quum primum exsurgerent, cepit oblivio rerum aeque omnium, ac tum se ipsos, tum amicos ignorabant. Morbus igitur, concludit paucis interjectis, (*ut alia multa prætermittamus insoluta, quæ cuique seorsum evenerunt, aliis alia*) *talem in universum habuit ideam. Alius præterea nullus infestavit eo tempore ex iis, qui consueti habentur, si quis autem accidisset, in hunc desinebat. Ac perierunt non nulli quidem ob negligentiam, alii vero diligenter etiam curati. Neque ullum, fere dixerim, compertum est remedium, cujus usu homines adjutos esse constaret. Nam quod uni opem tulerat, id ipsum officiebat alteri. Jam vero nullum corpus visum est adversus morbum sufficere, quod ad robur & debilitatem attinet, sed sublata sunt omnia, quavis etiam vivendi ratione ad curationem uterentur. Res porro miserrima fuit in universo morbo tum animi dejectio, cum quis se ægrotare intelligeret; nam mente protinus ad desperationem conversa, multo se ipsos magis consternebant, neque reluctabantur; tum vero quoniam alter ab altero, dum curationis officio fungerentur, instar ovium occidebat, atque hoc maximam cladis partem attulit.*

§. V.

Subjecta. Neque tamen in peste unius ejusdemque indolis semper sunt symptomata, sed multum utique secundum temperamenta & constitutiones corporum variant, quam diversitatem probe cognoscere & scrutari oportet medicum. Id vero omnes qui de pestilentiali morbo scripserunt unanimi suffragio confirmant, corpora quæ spongiosioris, rari & porosioris, nec non obesi sunt habitus, temperamento sanguineos & phlegmatico-sanguineos, sexu foeminas, ætate juniores ac infantes, animo timidos & abjectos, vitæ genere pauperes, insalubrem diætam colentes, crapulis deditos & comessationibus in feram noctem indulgentes, longe celerius corripi & gravius decumbere hoc morbo, quam qui animo fortes ac intrepidi, corpore macilenti, nervosi & amplioribus vasis dotati, viri, senes, fluxui hæmorrhoidali obnoxii, item qui fonticulos & ulcera gestant aperta. Neque minus per observationes compertum, nihil ad suscipiendum & deleteriam miasmatis virtutem intendendam aptius esse metu, timore mortis animique consternatione, adeo, ut etiam quosdam solo terrore peste affectos & extinctos esse constet. Nam hi animi affectus sunt inter omnes præcipui, qui vitalem cordis arteriarum motum cum sanguinis circulo minuunt, destruunt & vires tam vitales, quam naturales & animales dejiciunt, quum tamen motuum beneficio venenum conceptum sit exterminandum.

§. VI.

Miasmatis natura. Cujus autem porro indolis ac specificæ naturæ sit venenum, quod pestem excitat, à priori accurate determinare admodum difficile, quia sensibus minus obvium. Quantum tamen ratione assequi & à posteriori judicare licet, duplicis esse videtur, partim sulphureæ putridæ multiplicativæ, instar fermenti, partim subtilis valde acris & causticæ, plus tamen alcalinæ, quam acidæ, naturæ. Putrida enim valde & peregrina sulphurea indoles ex eo patet, quod omnes maligni & putridis, quæ ex cadaveribus inhumaris, aquis stagnantibus putrescentibus & aliis foetidis excrementitiis sordibus, trahant, & quod ipsum hoc miasma illico contaminet nervorum fluidum, motum solidorum systalticum sistat & corruptionem sphacelosam succis inducat. Causticam autem subtilem acrimoniam inesse miasmati, ex eo concludendum, tum quod contagiosorum morborum ingressum ut plurimum antecedit copia infectorum sale caustico præditorum & ex putredine genitorum, tum etiam, quod nerveas fibrillas vellicando & rodendo, dolorem, ardorem, tumorem & inflammationem causetur, conspicuum satis in bubonibus atque anthracibus.

§. VII.

Pestilentiale hoc intus susceptum venenum, illico, ut supra diximus, omnes omnino in corpore functiones turbat atque pervertit, ac nisi cito ab internis ad externas partes propellatur, certissime necem infert. Neque tamen hoc ut in aliis malignis fit per largos sudores, neque per alvi, aut urinæ fluxum, neque per hæmorrhoidum, aut mensium profluvium, neque etiam per narium stillicidium, spontaneum æque ac arte proritatum, ut potius, tales, præsertim effusiores excretiones, minentur exitium. Sed salutaris & critica, qua perfecte solvitur pestilentialis morbus, excretio, absolvitur per tumores in externo corporis ambitu prodeuntes; ita quidem, ut non secus ac in erysipelate, intra tertium & quartum diem eadem contingat, & quo citius ac melius, eo magis morbi inde mitescat atrocia. Formale enim venenum his tumoribus contineri atque excerni, vel ex eo patescit, quod si chirurgus lancetta, qua aperti, venam sani hominis incidat, is illico etiam corripiatur peste. — Solvitur criticè per tumores.

§. VIII.

Duplicis autem generis sunt pestilentiales hi tumores. Primum à Græcis vocatur communi omnium tumorum nomine bubo. Occupant hi bubones maxime glandulosa loca, frequentius inguinales & axillares, quandoque etiam parotides & mammarias glandulas, item maxillares inferiores sub mento, nec non asperæ arteriæ appositas, ac sese manifestant tumore glandularum duro, dolente, tensivo, cum ardore, ac si boni moris sunt, intumescunt, molliores fiunt & suppurantur. Alterum genus, primo longe deterius, græco nomine audit anthrax, propria significatione carbonem ignitum designans, unde Latinorum diminutivum carbunculus. *Celsus* quidem *lib. V. cap. XXVIII.* sic describit anthracem: *rubor est superque eum non nimium pustulæ eminentes, maxime nigra, interdum sublivida, aut pallida. In his sanies esse videtur, infra color niger est. Ipsum corpus aridum & durius quam naturaliter oportet. Circa quod quasi crusta est, eaque inflammatione cingitur, neque in eo loco levari cutis potest, sed interiori carni affixa est.* Et *Minderer*us, qui ipse pesti interfuit & de ea egregie scripsit, ita de carbunculis habet: *quando anthrax magnitudine grani sinapis, aut cannabis consedit, contrahit circum limbum & circulum, aut ardentem balonem, amplitudine orbis mensalis, prout carnem & locum attigit. Caro quam tetigit à sana separatur ac uti eschara, seu caro putrida, excidit, ut hiet cavum ac si lupi exedissent.* Ab his carbunculis nulla cor- — Bubones. — vel anthraces.

corporis pars immunis est, obsident tamen quam maxime membranas musculorum & substantiam cutis nervosam ac fibrosam, in dorso potissimum, brachiis ac femoribus. In loco, quem afficiunt, ægri primo pruritum sentiunt exquisitum, si scalpunt, pustulæ emergunt, coloris vel rubri, vel lividi, vel albo-purpurei, vel nigri. Pustulæ compressæ sunt & pure pleuæ videntur, ac sub una, vel pluribus ex his, crusta cinerea, vel nigra concrescit, qua ablata, caro corrupta & spongiosa apparet, cum dolore intolerabili & ardore carnis circumjacentis, ac tandem insequitur totalis partis sphacelatio, sive mortificatio.

§. IX.

Sphacelo necat.

Quibus autem lethalis est pestilentialis morbus, ex his non nulli primo statim, vel secundo die syncope pereunt, procul dubio ex Panico, quo perculsi terrore. Sed plurimi, quando venenum vel non expellitur, vel expulsum subito relabitur, & nervosis tunicis nobiliorum partium pleuræ, œsophagi, ventriculi & intestinorum, nec non meningibus inhærens, inducit sphacelum, qui ocyus ad omnia viscera ipsumque sanguinem serpit, quo fit, ut cadavera illico mire foeteant, intumescant & citissime putrescant. Quandoque etiam, quando nimia tumorum pestilentialium copia prodit, ob inflammationem, dolorem & ardorem intolerabilem, ex febre symptomatica, non secus ac in variolis fieri solet, occumbunt.

PRÆSERVATIO ET CURATIO.

§. I.

Optimum præservativum fuga & temperantia.

Quum in comperto sit, nostris in regionibus pestilentiam non gigni, sed ex remotis locis advehi, non securius unique & certius datur consilium præservatorium quam fuga contagii. Vetus enim jam *Celsi* est præceptum, ut adhuc integer, qui tamen securus esse non possit, naviget & peregrinetur, quod etiam in peste Italica anni MDLXXV. eximie profuisse, testis est *Natalis Comes hist. lib. XXVII.* Et *Sanctorius Med. stat. Sect. aph.* 138. libere profitetur: *qui aliud remedium pro vitanda peste instituunt, quam fugam, vel sunt homines ignorantes, vel volunt aruscare.* Eandem etiam ob causam optime saluti civium consulunt principes, qui tempore pestis advectionem & accessionem contagii modis arcent omnibus, si vero domus fuerit infecta, sanos illico segregare & omnem mortuorum supellectilem comburere jubent, ne cum ea ad alios transferatur & morbus. Omnibus vero grassante pestilentia temperatissime vivendum, vitandus omnis excessus in rerum non naturalium usu, maximeque animi affectibus, & abstinendum a cunctis, quæ vires ullo modo dejicere, perspirationis successum turbare & cruditates prima in regione gignere possunt. Inprimis animus firmandus, & terror, metus ac pusillanimitas discutienda, quum certum sit, timorem ac terrorem plures in peste necare ac ipsum miasma.

§. II.

In acidis.

Qui autem inter infectos versari necessum habent, his videndum, ne miasma succos vitales subeat, nec salivales intra primas vias stagnantes humores in sui societatem, quod facile fit, pertrahat. Hunc in finem commendanda frequens exspuitio & oris, cum aceto vini, vel vino colluitio, vel horum in nares attractio. Major efficacia adhuc, si scordio, ruta, vel corticibus citri fuerint imbuta. Acidum enim genuina miasmatis putridæ & sulphureæ indolis videtur esse antidotus, quippe quod teste Chymia mechanica sulphur & salia volatilia figit atque enervat. Quare longe tutius est acida degustare, vel in ore continere, quam radices alexipharmacas zedoariæ, angelicæ, ostrutii &c. masticare. Expedit hinc quoque tum vel vinum Rhenanum, vel aceti bezoardici aliquot cochlearia, cum aqua aut vino diluti, assumere. Locuples certe hanc in rem testis est *Forestus. ego*, inquiens, *cum grassante peste, nusquam tre; de, plerus civium studio me ad ægros conferrem, illis auxiliis ac potissimum mali citri putamine succulento, dentibus attrito, me munire suevi.* Turcæ, memorante *Cole lib. de morb. acut. pag.* 88. regnante pestilentia, frequentius utuntur succo limonum, quem liberaliter omni jusculo instillant.

§. III.

& fonticulis.

Inter externa adversus contagionem præsidia plures commendant fonticulos; inducti forsan primum observatione, qua constat, eos, qui ulcera chronica & scorbutica in artubus gestarunt, à peste & aliis contagiosis morbis fuisse immunes. Multus inprimis in laudanda hac fonticulorum virtute est *Hildanus, Observ. chirurg. cent. IV. obs. XXIII.* sic habens. *Neminem autem, quod notandum, eorum, qui fonticulos in cruribus & brachiis habuerunt, præter unum aut alterum summe cacochymicum, peste obiisse memini, & proinde præsentaneum præservativum tempore pestis esse, cum in aliis multis, tum etiam in memetipso expertus sum.* Et idem mihi quoque à medicis qui pesti Erfurtensi interfuerant, relatum olim esse, memini. Ratio tam egregii effectus prophylactici videtur esse hæc, quod materia suscepti miasmatis, quæ firmiter adhærere solet serosiori sanguinis parti, naturæ vigore ad partem cui fonticulus insidet, tanquam debiliorem, cum hac ceu vehiculo ablegetur, & per hoc emissarium excernatur, unde tum sæpe circa fonticulum insolitus dolor ac tumor observatur. Forsan etiam confidentia, quam gestantes de hoc, tanquam certissimo fovent præsidio, metum excutit & resuscitando animi vires juvat, eodem modo ac de amuletorum adversus pestem virtute censendum.

§. IV.

Indicationes & curatio.

In curatione porro omnia à medico perito hos in fines dirigenda: I. ut ope naturæ expulsionem suscepti veneni per congruas vias maxime tumores illos criticos promoveat horumque habeat rationem curate; II. ut vires, quæ cum vita pari passu ambulant, suscitet & urgentibus symptomatibus occurrat. Sed quum quo pacto & quibus hæc rite sint perficienda, ego ex propria tradere nequeam experientia, aliorum utar, & methodum, quam in curanda peste summo cum fructu adhibuit doctissimus pariter & exercitatissimus Medicus, *Joannes Langius*. heic inseram, cui postea judicium meum & monita rationi & experientiæ congrua subjungam. Ita autem gravis hic auctor suam pestem curandi rationem *lib. I. epist. XVIII.* describit: *Jam tu probe nosti, me multos, de quibus etiam conclamatum erat, in hac pestifera lue hac methodo curasse. Primum, si alvus, aliquot dies ante morbi initium, parum, vel nihil excreverat, tum glande imposita, aut levi enemate eam exoneravi, Postea alexipharmacum*

macum sudoriferum exhibui, quod, pro ratione ætatis ac virium, sudorem duas, vel tres, aut plures horas, promoveret. Cordis epithema applicui. A sudore hora sexta, vel septima, refectis tamen aliquo jusculo viribus, venam opportunam secui, ac mox ab alexipharmaco alius singulis diebus, mane & vesperi, potagia alterantia, quæ sua qualitate & substantia veneno resisterent, exhibui, & cor quoque confortarent, qualia sunt, quæ ex succo citri, limonum, aurantiorum, acetosæ & jugula, cum momento aceti & sacchаro decocta conficiuntur. In morbi declinatione, si appetitus edendi languebat, ad reliquias morbi exstirpandas, medicamentum ex rhabarbaro, agarico, cassia, aut rore Syriaco, sive manna & tamarindis Indorum exhibui. Postremo chirurgis, ne ulceris aut carbunculi consolidationem præcipitarent; coquis vero ut præscripto tempore commoda esculenta & potulenta ægro suppeditarent, edixi. Qua curationis ratione ingens ægrorum numerus, Deo optimo auspice, convaluit. Bubonibus, pergit paucis interjectis, *vero & carbunculis, si circa emunctoria, juxta aures parotis, sub axillis abscessus, in inguinum adenibus bubo, virtute expulsante eruperit, aut interim carbunculus in brachiis aut cruribus effloruerit, tum festinanter, velut in vulneribus virulentis, medicamenta, quæ venenum extrahunt, ad locum applicata, vel cucurbitulas, aut emplastrum ex fermento, theriaca, farina, sinapi & cepa sub cineribus cocta conficito, additis opoponacis & galbani gummis, acerrimo aceto solutis, imposito, & abscessum ante maturationem scarifica, aut aperi, vel cauterio adurito. Si vero patiens ignem veretur, cauterium potentiale ex cantharidibus & fermento confectum, aut contusam ex oleo flammulæ radicem applicato, quæ sua virtute calorifica & ardente non modo noxios humores attrahunt, sed & non raro factas ex his collectiones aperiunt.*

§. V.

Initiante & vigente. Et utique hæc pestem curandi methodus rationi consentanea. Nam in omni morborum curatione sedulo tenendum hoc monitum, ut si alvus sub initium per aliquot dies, parum, vel nihil excreverit, leni enemate ducatur, quo ab excrementis liberentur intestina, ne inde tam symptomata exacerbentur, quam remediorum virtus obtundatur. Dein probandum merito auctoris institutum, quo commodo alexipharmaco sudorem per aliquot horas movit, ut halituosum illud venenum cito exhalaret & per cutem difflaretur. Neque etiam de nihilo putandum, quod cordi applicuerit epithema. Quamvis enim non proxime tangat & afficiat cor, sed potius dextrum orificium ventriculi ejusque tunicas nervosas & musculosas; multum tamen interest, ut ventriculus, ceu pars maxime nervosa, & exquisiti sensus & quæ cum nervosis universi corporis partibus consensum alit intimum, ac ubi venenum primo omnium pernicialem suam vim exserit, probe defendatur, quod fit per topica, quæ antispasmodica simulque roborante balsamica virtute pollent; quem in finem ego commendare soleo, quæ ex theriaca, oleo nucistæ expresso, camphora, croco, castoreo ac balsamo Peruviano concinnantur. Porro post usum alexipharmacorum venam secare jussit, quod omnino proficuum. Initium enim curationis à sanguinis missione facere periculosum, eo quod primo vel secundo post eam die, motus sanguinis ad peripheriam, adeoque etiam perspiratio, semper quodammodo imminuitur, ut venenum intus maneat. Ne dicam, metum & terrorem in peste correptis, protinus motum sanguinis a corporis ambitu revocare, ut hinc venæ sectio, quæ idem efficit, non possit non nocere. Sed admitti utique hæc potest si consuetudo, sanguinis abundantia & victus lautus atque vinosus urget, post usum medicamenti sudoriferi, eo quod demta sanguinis copia, propulsio materiæ virulentæ ad glandulas facilitatur & promovetur, tanto certius, quando postea lenioribus sanguinis ad exteriora fluxus subinde adjuvatur. Recte etiam laudantur acida, uti succus citri, limonum, acetum &c. quod tota substantia veneno resistant, quippe quæ putredinem humorum & dissolutionem sanguinis valide obtundunt & ob id merito omnibus alexipharmacis & antiloimicis anteponuntur.

§. VI.

Fracto præterea morbi vigore, sub declinatione alvum expurgat lenioribus. *… ute non declinante morbo.* Quod quidem sicuti in principio pestis aliorumque contagiosorum morborum, ob effectum motum humorum ad externa retardantem, admodum nocivum; ita vicissim quam maxime conducibile, in declinatione. Sic enim educuntur sordes sub morbo genitæ perniciosæ, quibus retentis appetitus prosternitur, lentæ, immo purpuraceæ febres de novo inducuntur, vires languent, calor fit lentus, novusque ac capitalis haud raro repullulascit morbus. At virus tum extrahendum in tumoribus pestilentialibus suadet cucurbitulas, scarificationem & vesicatorium, ac in eo pariter consentientes habet loimiatros. Inprimis elegans *Riverii* est observatio *Cent. II. obs. XIX.* qua ceu expertæ virtutis præsidium laudatur, ut, statim ac quis peste correptus, cantharides cum fermento & aceto pone aures ac in aliis suetis emunctoriis applicentur, ac in lecto postea quieti decumbere jubeantur ægri, eoque facto, post XXIV. horas effluere humorem atrum serosum & pestilentem morbum post aliquot dies plane discedere. Neque minus probe etiam monet *Langius*, ne præmature ac cito ulcera consolidentur. Evocata potius ad partes externas materia & suppuratione facta, tumor aperiendus, ulcus suetis digestivis mundandum, sed diu apertum servandum admota turunda, quo virus omne per illud sufficienter expurgetur, & tandem ad cicatricem perducendum.

CAUTELÆ ET OBSERVATIONES PRACTICÆ.

§. I.

Perquam attentione dignum est *Sanctorii* in *Medic. stat. aph.139.* effatum *nobilium fere nemo tum remediis, plebeji vero sine iis plures, sanantur.* *Pauca remedia optima.* Nam experientia uberius docet, plebejos, modo non omnibus subsidiis destituantur, sed temperato regimine & ad satietatem levi potu utantur, citius & rectius tam in pestilentialibus, quam aliis contagiosis malignis febribus convalescere, quam opulentos, qui medicorum & medicamentorum copia obruuntur plane. In illis quippe valens & robusta est natura, cui si negotium committitur curationis, longe felicius utique succedit, quam si artificiosa medicatione, nonnunquam plane perversa, impeditur ac turbatur. In nobilibus autem, quum per se ob inordinatam vitæ victusque rationem jam tum debilior natura, longe magis utique medicamentorum multorum,

torum, variorum, quin sæpe minus congruorum usu, in opere suo turbatur & morbus ad infelicem eventum promovetur.

§. II.

Alexipharmaca sola nocent. Inprimis nihil perniciosius est, quam radices sic dictas alexipharmacas, oleo volatili calido turgidas, carlinæ, angelicæ, petasitidis, zedoariæ, serpentariæ, Virginianæ, imperatoriæ, vincetoxici, pimpinellæ, ostrutii & ex his præparatas essentias, elixiria, theriacam quoque & mithridatium, ceu genuinam antidotum, liberaliter offerre. Multo vero magis detestandi adhuc illi tantopere laudati spiritus volatiles, urinosi & oleosi, ut cornu cervi, viperarum, fuliginis, item salia volatilia, nec non balsamum sulphuris. Tantum enim abest, ut iisdem noxium expellatur, ut potius intus detineatur & partibus nervosis altius infigatur. Perpetua quippe hæc lex est, secretiones, quæ antecedunt excretionem recrementorum in corpore, melius sub liberiori & moderatiori ad emunctoria appulsu succedere, quam ubi humores impetuose ac celeriter commoventur. Augent potius calidiora pharmaca anxietates præcordiorum, calorem intendunt, dissolutionem humorum promovent & miasma quoque malignum facile & cum impetu ex ventriculo in sanguinem ac nervosas partes agunt, ut sic multiplici ratione sint detrimentosa. Et hæc omnino ita esse, loquuntur passim medicorum, qui pestilentiæ interfuerunt, scripta, è quibus nominasse sufficit *Hildanum, Chald. de Heredia*, nec non *Thonerum*, qui pluribus observationibus confirmat, alexipharmacis calidioribus usos, peste absumtos esse omnes.

§. III.

sed acidis nupta prosunt. Neque tamen penitus radicum & herbarum sic dictarum alexipharmacarum usus in peste damnandus. Tum enim non nocent, quando miscentur cùm iis, quæ vim earum commoventem nimis & calefacientem cicurant & quasi ad temperamentum reducunt, uti sunt maxime acida, cum nitro. Sic relatum mihi est, in peste illa, quæ anno MDCLXXXII. nostram hanc urbem infestavit, eximie profuisse mixturam ex aquæ cardui benedicti & aceti vini quatuor cochlearibus, lapidum cancrorum & theriacæ drachma, concinnatam & iteram datam. In peste quoque, quæ anno MDLXXVI. totam fere Lombardiam pervagata, multi passim & præcipue Mediolani convaluisse dicuntur, succo ex ruta capraria, cum aceto, aqua cardui benedicti & modico theriacæ haustu, corpore postea ad sudorem contecto. Ipse *Thonerus observ. pag. 21* testis est; nil profuisse in peste, præter acetum theriacale, inter initia ad eliciendos sudores exhibitum, eodemque hoc remedio anno MDXLIII. grassante inter milites febre maligna, integram gregariorum cohortem fuisse servatam, convalescentibus omnibus, quibus tempestive hoc acetum oblatum, exceptis paucis, qui serius a chirurgo acceperant. In peste quoque Romana tam egregia præstitisse acetum cum ruta, radice pimpinellæ, betonica, allio & baccis juniperi, addito camphoræ momento infusum, ut quotquot illo usi fuerunt, quamvis inter infectos degerint, pestem evaserint, fidem facit *Kircherus de peste pag. 275.* Quin propter acetum, ceu præcipuum ingrediens, aqua prophylactica *Sylvii*. in malignis morbis & ipsa peste, magni semper æstimata. Et *Gesnerus* ob id *lib. III. epist. 27.* auctor est, ut omnia alexipharmaca ex vino, cui acetum admixtum, præbeantur. Conveniunt autem hæc alexipharmaca acidis nupta primo maxime die, ubi resolutione ac sudore opus est. Nisi enim, ex vero asserit *Mindererus*, intra viginti quatuor horas ab invasione alexiteria exhibeantur, omnia medica præsidia fore irrita.

§. IV.

Optima in peste acida & bezoardica fixa. Inter ea vero quæ præsentissimæ in pestilentiali morbo efficaciæ, communi omnium qui de peste scripserunt suffragio, sunt maxime acida & terrea. *Fracastorius lib. III. pag. 246. de morb. contag.* tam ad præservationem, quam curationem commendat hoc: recipe succi acetosellæ uncias duas, citri unciam, diascordii Fracastorii drachmam, specierum cordialium scrupulos duos, aceti unciam. *Mindererus de pest. cap. XV.* disertis scribit verbis: *nulla est putredo, nulla infectio, nulla humorum depravatio, quæ per acida non superetur. Sane, ut liberrime loquar, si mihi vitriolicorum remediorum usus, vel interdiceretur, ego ad curationem pestis nunquam, vel certe mermis, accederem.* Item testatur *Fonseca de ver. rat. curand. pest. Iohannes Crato,* inquiens, *Augenius de Monte Sancto, Martinus Rulandus & alii in febribus pestilentialibus spiritum vitrioli summopere prodesse testantur. Et ego id testari ingenue possum, me non modo cum syrupis, sed & cum conserva rosarum mixtum, felici cum successu eum exhibuisse.* Ex terreis vero & bezoardicis fixioribus singulari virtute pollent antimonium diaphoreticum, bezoardicum minerale, lapides cancrorum, cornu cervi ustum & philosophice præparatum, succinum, terra sigillata, bolus Armena & cinnabaris. Ex quibus varia concinnari, eademque vel sola, vel acidis nupta, in usum vocari possunt. De quibus tamen omnibus pluribus legendi *Antonius Schneeberg in catal. med. simpl. adv. pest. opera Henrici à Bra edit. Unzerus lib. II. antid. pestil.* nec non *Mindererus de pest. cap. XV.*

§. V.

Deinde inter remedia in pestilentia conducibilia præcipuum fere locum tuentur analeptica. *Nec non analeptica.* Vires enim in atroci hoc morbo, tam propter gravem animi metum & consternationem, quam ob ingentem malignitatem, summopere sunt prostratæ. Hinc medico quam maxime enitendum, ut removeat ex rebus moralibus & non naturalibus omnia, quæ easdem offendere possunt, & in medicatione fugiat anodyna & valde vaporosa, graveolentia. Ad reficiendas autem vires præstabilis aqua confortans, nostra methodo sic paranda: recipe melissæ Turcicæ manipulos quatuor, rosarum cum sale contusarum, florum liliorum convallium ana manipulum, corticum citri recentium unciam unam semis, cinnamomi acuti unciam, macis unciam dimidiam, affunde vini Rhenani mensuram, aquæ communis mensuras tres & leni igne abstrahe duas cum dimidia mensuras. Potest hæc aqua vel cum tantundem aquæ cardui benedicti remixta, vehiculum præbere sumendis reliquis medicamentis omnibus, vel sola dari, cum syrupo acetositatis citri & spiritu salis acidulata.

§. VI.

Neque minus apprime in pestilentia proficua sunt emetica. *Item emetica.* Nam prima & præcipua in medicatione indicatio est, ut venenum susceptum ocyus citius è corpore pellatur. Jam vero miasma contagiosum primo omnium salivali sese immiscet

misceat latici, cum hoc ad ventriculum descendit & inde ad sanguinem transfertur. Hinc optimum utique consilium, ut venenum brevissima, qua subiit via, iterum exturbetur, simul atque cruditates primæ regionis, quæ deleteriam ejus virtutem mirifice intendunt, per stomachi os everrantur. Sed opus est, ut cito id fiat, simul ac quis se infectum & languorem cum cardialgia sentit. Sic subjuncto congruo sudorifero, prima quasi in herba jugulari posse morbum multiplici constat experientia, eodem modo ac *cap. X. & XI.* in aliis malignis morbis id succedere pluribus docuimus. Curiosa non minus quam notabilis hanc in rem est observatio *Riverii*, de quodam, qui simul ac ex symptomatibus, dolore capitis & nausea, se peste laborare conjecit, illico pennam oleo illitam in fauces immisit, qua educta per vomitum materia, primum serosa, dein flava, tandem porracea, in lectum se contulit, jusculum sumsit, sudavit & illico convaluit.

§. VII.

Sub certa conditione admittenda venæ sectio. De venæ sectionis utilitate non æque inter omnes convenit, sed sunt qui laudant, sunt qui damnant. Optime præcipit *Celsus lib. III. cap. IV. desiderat*, inquiens, *propriam animadversionem in febribus pestilentialibus casus. In hac minime utile est, fame aut medicamentis uti, aut alvum ducere. Si vero vires sinunt, sanguinem mittere optimum, præcipue si cum dolore febris est.* Neque minus fidem facit *Riverius in opp. tit. pest.* se in pestilentiali parotide, quæ plures necavit, venæ sectione, moderata tamen, ad uncias aliquot, & repetita, plures servasse. Nos quid de ea censeamus, supra jam in epicrisi ad *Langii* methodum exposuimus. Omnia autem huc redeunt: nunquam in principio post invasionem statim, ubi terrore & metu æger jactatur, habet locum, sed secundo vel tertio die, si urget plethora & vires sinunt, admittenda moderata.

§. VIII.

An nitrosa. Sic etiam de nitri usu ambigunt medentes. Qui rejiciunt, putant illud nimium refrigerare & expulsioni veneni ob id resistere, pestis etiam venenum jam tum esse stupefactivum, putredinosum ac diarrhœas inde metuendas fere lethales. Qui probant illud non secus ac in aliis exanthematicis inflammatoriis & malignis febribus, diaphoreticis nuptum, egregie prodesse contendunt. Sed lis facile dirimenda. Spectanda sunt individua eorumque natura & temperamenta, & expendenda morbi symptomata. Si corpus est plethoricum, temperamentum cholericum, vel sanguineo-cholericum, æstus acris, febris intensa cum siti & dolore capitis; nitrosa, refracta dosi cum bezoardicis pulveribus data, commodum locum habent omnino. At ubi torpor & somnolentia, pulsus debilis, extrema frigida & timor præcessit ingens, abstinendum à nitrosis esse docet ratio. Semper tamen tutius est, si nitrum sociatur camphoræ, quo connubio camphoræ vaporosa & nitri refrigerans indoles optime cicuratur & medicina emergit, non modo alexipharmaca, sed & inflammationi efficaciter resistens. Memini ego, me olim quum Londini versarer, à peritissimo chirurgo sene, qui pesti Viennensi interfuerat, audivisse, se summo cum fructu usum esse electuario, quod vocabat nigrum, composito ex rob sambuci & mellis ana libra dimidia, pulveris pyrii uncia & camphoræ drachma, ad unam vel duas drachmas dato. Et *Giselerus* quoque se in peste Brunsuicensi summo cum fructu adhibuisse pulverem pyrium affirmat.

§. IX.

Perite præterea tractandi critici illi tumores pestilentem morbum solventes. Bubones quidem, si cito prorumpunt & cito maturant, boni, si autem statim redeunt, metuenda aut mors ipsa, aut minimum gravia symptomata, ex inguinalibus paralysis & gangræna ipsius lateris, ex mento relapsis deglutitio solidorum & liquidorum intercepta, cum angina ut plurimum lethali. Periculosiores etiam qui pone aures, pessimi, quibus carbunculus insidet, & lethales circulo livido septi. *Bubonum & anthracum curatio.* Carbunculi deteriores semper quidem bubonibus, sed quo majores, quo nigriores & quo propiores cordi, eo magis periculosi. In utrisque ex internis optima sudorifera & quæ succos ad ambitum corporis agunt. Exterius in bubonibus, si tardius prodeunt, attrahentia imponere jubent, cucurbitulas, quin vesicatoria. Si protuberant, suppuratio promovenda cataplasmate ex ficubus, radice liliorum alborum, cepis sub cineribus tostis, cum farina lini, melle & croco; vel imponenda suppurantia simul atque discutientia, emplastrum diachylon tam simplex, quam cum gummatibus, de mucilaginibus, nec non de meliloto. Ubi suppuratum, aperiendi & balsamo *Arcæi*, non nunquam unguento Basiliconis remixto, mundandi & consolidandi, ita tamen, ut non nimis cito coëant, sed aliquamdiu materiæ saniosæ concedatur effluxus. Anthracibus, quia humor jam corruptioni obnoxius, non admovenda suppurantia, sed curandum, ut crusta decidat: quem in finem Loimiatri confinia digestivo inungere & acre emplastrum superponere jubent. Crusta delapsa unguento Aegyptiaco, vel fusco *Wurzii* cum melle rosato tractandi. Quod si autem corruptio sphacelosa adest & latius serpere videtur, prohibendum hoc scarificatione sufficienti & applicatione liquoris, qui potenter inflammationi ac putredini resistit, expertæ sæpius a me virtutis, parandi, ex unciis quatuor spiritus vini rectificati, drachmis duabus camphoræ, drachma croci & tantundem nitri artificialis, quod ex spiritu salis ammoniaci urinoso & spiritu nitri consit, ac à vini spiritu perfecte solvitur.

§. X.

Regimen. Demum quoad regimen in genere adhuc tenendum, quod, sicuti in omnibus acutis exanthematicis morbis, nimius lecti & conclavis calor omni studio, ceu summopere noxius, vitandus, ita multo magis ipsa in pestilentia. Vicissim vero arcendum etiam frigus, ne tumorum eruptio & difflatio subtilioris venenosæ materiæ per cutis poros ullo modo intercipiatur. Temperata potius sint omnia, uti jam in antecedentibus passim monuimus, iterumque monemus.

CAPUT XIII.

De Febre Erysipelacea.

THESES PATHOLOGICÆ.

§. I.

Descriptio morbi. AD exanthematicas febres merito etiam refertur erysipelacea, in qua sub intensiori sangui-

sanguinis & humorum motu, serum acre, sulphureæ, causticæ naturæ, ad partes extremas, cum tumore, rubore, ardore & dolore propellitur.

§. II.

Multum convenit cum peste. Certe non tam levis, innocens & simplex est erysipelacea febris ac vulgo putatur, sed gravis sæpe, periculosa & non raro lethalis; quin multum affinitatis alit cum morbo omnium atrocissimo, ipsa febre pestilentiali. Nam sicuti hæc subito cum intenso horrore, æstu, virium prostratione, vehementi dorsi capitisque dolore, vomitu quoque & delirio accedit; ita & sæpissime erysipelas statim in principio iisdem symptomatibus stipatum adoritur. Sicut deinceps in pestilenti morbo inter tertium & quartum diem materia maligna ad corporis ambitum propellitur, remittente postea paululum symptomatum atrocia; ita similem successum servat erysipelacea febris. Quemadmodum porro pestilentialis venenata materia maxime glandulas, & quidem inguinales, invadit, ibique dolorem primum ac tensionem efficit; sic etiam gravi erysipelate affecti, primo tumorem, ruborem ac dolorem sentiunt in inguium adenibus, unde postea materia ferventissimæ & adurentis quasi naturæ ad pedes descendit. Uti quoque materia pestilentialis sedem sæpius figit in glandulis mammariis, axillaribus & parotidibus; ita eadem observantur in erysipelate, quod ubi capiti imminet, patiuntur primum parotides, si mammis, axillares. Pestifera præterea materia in glandulis abscessus format ac partibus extremis facile gangrænam & sphacelum inducit; sacrum autem ignem axillares præsertim & mammarias glandulas sic sæpe adurere, ut pus contrahant, & artus fœda corruptione afficere, omnes qui medicinam faciunt, uberius norunt. Demum sicuti in peste nil periculosius, quam si materia expulsa ab externis ad interiora relabitur; sic eadem noxa idemque periculum a retrocessione erysipelatis metuendum.

§. III.

Differt à peste inflammatione & phlegmone. In eo tamen erysipelacea à pestilentiali febre differt, quod non ex contagio, sive causa externa, sed interna oriatur, nec contagiosa sit & alios sola exhalatione inficiat, nec tam virulenta sit, & cum mortis periculo juncta. Inflammatio autem erysipelacea ab aliis his distinguitur, quod tumor in illa depressior, dolor non tam tensivus, color quoque roseus & floridus, qui in his magis fuscus. Neque minus à phleginone discernendum erysipelas: In hoc enim inflammatio magis superficialis, in latum diffusa & pressa colorem exuit, materia quoque pauca & tenuis, in illo autem profundior inflammatio, subjectam non modo cutem, sed & pinguedinem & musculos tangens, attactu ob duritiem colorem non deponens, ac fit à stagnante impuro sanguine, propterea facilis in gangrænam est transitus.

§. IV.

Est verum vel nothum. Ipsum autem erysipelas à practicis vulgo distinguitur in verum, quod & simplex, ac in nothum, quod & scorbuticum vocant. Simplex facilis obsecundat commodis remediis internis & externis, ac tantum in superficie cutis hæret, nothum autem magis est chronicum, ob succorum impuritatem altius radices agit, difficile curatu & facile abit in ulcera mali moris. Subdividunt igitur hoc iterum in illud, quod cum, & quod sine exulceratione est, in exulcerato plus utique periculi metuendum, & ægris, & medicis, & per longum sæpe tempus detinet ægre consolidandum. Porro erysipelacea febris quandoque idiopathica, sive morbus primarius, quandoque symptomatica & morbus secundarius. *Idiopathicum vel symptomaticum.* In anasacra quippe, ascite, item diuturno ictero, flavo & nigro, accedit haud raro symptomatice erysipelas, & cito ægrum jugulat. Sæpe etiam complicatur vulneribus partium nervosarum, præsertim cranii ejusque membranarum, item fracturis ossium, ac tum quoque in ancipiti versatur æger.

§. V.

Differt ratione corporum. Deinceps non in omnibus unius semper ejusdemque indolis est erysipelas, ac vehementiæ. Etenim in quibusdam, juvenibus maxime materia nec adeo virulenta, nec adeo multa, levius facit atque benignius, quod neque glandulas occupat, neque febrem intensam movet, sed secundo mox die prodit, cum rubore, tumore ac dolore in pedibus, & sub perspiratione debita, vel leni remedio domestico, promte discutitur. Contra ea in cacochymicis, senibus & impuris corporibus, ubi materia, & copiosior, & deterior, systema nervorum & vasorum gravius exagitatur, febris est acrior, dolores & inquietudines acerbiores, ac nisi exquisita medicatione excipiatur, diu affligit & ægrius cedit. *& partium.* Differt quoque erysipelas ratione partium, quibus incumbit, & variis distinctis stipatur symptomatibus. In pedibus nitorem inducit tibiis, quin, si gravius, cum dolore ad crura usque propagatur & levi attactu exacerbatur. Faciem si occupat, intumescit hæc successive, rufescit, interspersis copiosis aqueis vesiculis, oculi tumore clauduntur, spiritus difficulter trahitur, nares & fauces aridæ valde sunt & siccæ, & torpor plerumque ac sopor conjunctus est, quin ob propinquitatem cerebri metuendum, ne in phrenitidem, vel lethargum degeneret lethalem. Mammas ubi erysipelas tangit, intumescunt, sæpe lapidis instar indurescunt, cum exquisito dolore, & facile sequitur suppuratio. Sub axillis ibique positis glandulis, acerbissimo stipatur dolore & plerumque in abscessum desinit. Umbilicalem regionem in infantibus frequentius infestat, ac inde per abdomen spargitur, cum gravibus pathematibus, funesto ut plurimum eventu.

§. VI.

Zoster. Ex peculiaribus erysipelatis generibus est illud nostro tempore paucis cognitum & à veteribus quoque parum notatum, quod *Plinius* vocat Zoster, nostri zonam. Gravioribus hoc prodit symptomatibus & supra umbilicum medium corpus ambit instar cinguli, ex præcordiali regione per dorsi tractum, latitudine ut plurimum aliquot digitorum transversorum, cum intensissimo ardore, insidentibus pustulis acribus, instar ignis urentibus. Sed perniciosum est ac interdum necat. *Et macula lata.* Omnium vero, ut ita dicam, malignissimum est, quod post magnum virium languorem in corporibus senilibus, eminentius cacochymicis, non nunquam etiam in febribus malignis & pestilentialibus, sub papilla & in cordis regione, vel etiam manibus aliisque exquisitioris sensus partibus, prodit, lividum mox fit, demum atrum, morte cito subsequente, quod *Platerus* inprimis *opp. tom. II. pag.* 23. sub nomine maculæ latæ describit.

§. VII.

Causa materialis. Ad causas hujus febris quod attinet, materialis

I 2 neutri-

neutiquam simplicis, biliosæ, vel salsæ, sed potius causticæ, acris & putrefacientis indolis esse videtur. Vehemens enim ipsius in partes nervosas operatio, totius corporis œconomiam functionum illico graviter turbans & vigiliam, delirium, inquietudinem, anxietatem, corporis jectigationem, vomitum & sensuum turbationem, inducens. Longe gravior adhuc, quando expulsa materia retrocedit, quippe quæ tum haud secus ac venenum, cito deliria, inflammationem internam, asthma convulsivum & spasticas stricturas ciet sæpe lethales. Ne dicam gangrænam & sphacelum, quæ erysipelas inprimis male tractatum facile excipiunt, virulentiam materiæ luculenter satis prodere ac indicare. Unde vero hæc materia trahat ortum, non adeo quidem in expedito; ego tamen crediderim, ex bile variis ex causis vitiata & corrupta reddita, in duodeni flexura stagnante diutius, ibi cum succo pancreatico confermentata quasi & caustica acri facta, eandem conflari, inde successive ad sanguinem & cerebri spinalisque medullæ membranas ferri, universum nervosarum & vascularum partium systema male afficere, febrem efficere, donec demum ad externum corporis ambitum pellatur.

§. VIII.

Subjecta. Ad concipiendam hanc erysipelatis materiam, dispositi præ reliquis temperamento sanguinei & sanguineo-cholerici, plethorici, juvenes, viri, nec non fœminæ gravidæ, in quibus tamen benignioris esse solet naturæ. Sed in scorbuticis, senibus & cacochymicis, item fœminis, suppressione, vel emansione, aut retentione mensium laborantibus, deteriorem obtinet genium. Crebrius etiam & facili ex causa eidem obnoxii, qui a parentibus eodem affectis prognati, & qui semel passi, sæpius postea ipsius experiuntur insultum, præsertim si senes & scorbutici. Ego quidem anniversaria, æquinoctialia, quin singulis mensibus redeuntia erysipelata notavi. Sed de his, in senibus maxime & cacochymicis, verum etiam deprehendi *Hippocratis in aphor.* effatum: quod qui sæpe erysipelate corripiuntur, tandem eo moriantur.

§. IX.

Causa procatarctica. Quæ autem hanc intus delitescentem erysipelatis materialem caussam evolvere & in actum deducere possunt, ex rebus non naturalibus sunt multa. Inter hæc primum ac præcipuum locum sibi vindicant animi affectus vehementes, ira præsertim ac terror, & consignavit inter alia *Fallopius* exemplum fœminæ, quæ, quotiescunque irata, erysipelas nasi incurrit, potu aquæ hordei facile discutiendum. Excludit dein erysipelas aër nimis calidus & intensior solis ardor, nec non vicissim subita & vehemens corporis, vel pedum refrigeratio. Idem facit cibus calidus, potus exæstuans, crebra ebrietas, nec non balneum fervidius. Inprimis vero ad exclusionem hujus mali faciunt evacuationes sanguinis tam artificiales, per scarificationes & venæ sectiones, omissæ, quam spontaneæ per nares, uterum & sedis venas, interceptæ. Speciatim capitis erysipelas frequentius accidit his, qui diu noctuque in aëre humido & pluvioso degunt, item senibus. In mammis solenne est puerperis, præsertim lactantibus, post gravem terrorem, tumque illico sistitur lactis effluxus, mammæ duræ fiunt, & à lacte coagulato tumescunt.

§. X.

Interim erysipelas, si cito & sine adeo vehementi commotione erumpit, nec corpus sordidum, nec locus nobilior, aut cum nervosis partibus communicans, non tantopere periculosum, sed sub auctiori perspiratione, adhibitis congruis remediis, post unum aut alterum diem, tumor sensim subsidet, ardor ac dolor evanescit, color roseus mutatur in flavum, cuticula finditur, in squamas fatiscens secedit & morbus ex voto solvitur. Quin salubritatis plane notam quandoque fert; ac novi, alios morbos, præsertim asthma convulsivum, nec non colicam convulsivam, erysipelate superveniente, fuisse feliciter sublata. *Eventus bonus.*

§. XI.

Sed ubi erysipelas magnum, profundum, succi corporis eminentius impuri, pars exquisitioris sensus, periculo, uti supra passim dictum, non vacat. Aut enim rubor livorem & nigredinem induit, ac brevi in sphacelum transit funestum, aut inflammatio discuti renuit, suppuratur, ac ulcera mali moris, fistulas & gangrænam inducit. Minimum in sanguineo-phlegmaticis & cacochymicis post erysipelas remanet ingens tumor pedis, ut tibia magnitudine tripla naturalem statum excedat, isque tumor difficulter admodum abigitur. Qui autem hoc morbo moriuntur, febre pereunt, quæ ut plurimum juncta est cum difficillima respiratione, interdum cum delirio, aliquando cum sopore & intra septimum plerumque diem catastrophe accidit lethalis. *Malus.*

§. XII.

Male etiam cedit; quod perversa medicatione excipitur. Nam priscum & verum *Hippocratis aph.* 25. *Sect.* VI. est dictum: quod si retropellatur, sit perniciosum, quin funestum; id quod sæpius incidit. Novi ego post vomitorium & validum purgans recessisse erysipelas, insequutam ventriculi inflammationem & mortem. A venæ sectione etiam ad interiora revocatum esse, & vagum postea cum longe majori incommodo factum fuisse, vidi. Observavi quoque, repulso ab ipsa camphora cum minio & bolo cruris erysipelate, excepisse febrem intensam, stomachi dolorem intolerandum, respirationem mire laboriosam, vomitum biliosum, virium languorem, appetitusque prostrationem, nec prius conquievisse hæc pathemata, quam datis antispasmodicis leniterque diaphoreticis, & revocato ad pristinam sedem per vesicatorium erysipelate. De capitis erysipelate repellentibus, frigidis, adstringentibus, vel etiam nimis spirituosis, nec non camphoratis linimentis tractato, compertum habeo, quod induxerit vertiginem, affectus soporosos, anginam, phrenitidem, linguæ paralysin, quæ mala senioribus & scorbuticis haud raro fuerunt funesta. Neque minus frigida, saturnina, oleosa, linimenta spirituosa, largiter camphorata, exterius admota, malum erysipelatis eventum procurant, ac ut in ulcera mali moris, gangrænam & sphacelum degeneret, faciunt, uti pluribus *Hildanus Cent. I. obs.* 82. *Moinichen obs. II. pag.* 245. item *Timaus à Guldenklee lib. VI. cas. XXXIII.* testantur. *Ex perversa medicatione.*

CURATIO.

§. I.

Recta erysipelati medendi methodus tribus his absol- *Indicationes tres.*

abſolvitur indicationibus: I. ut motus iſte febrilis naturæ nullo modo impediatur, ſed potius ſi deficit, promoveatur, ſi excedit, ad temperamentum reducatur; II. ut materia ſubtilis cauſtica, nervoſis partibus inſidens temperetur, atque ad ſe & excretionem præparetur; III. ut ſtaſis lymphæ putridæ & cauſticæ inflammatoria in partibus externis diſcutiatur, & ad perfectam expulſionem traducatur.

§. II.

Præſidia prima. Inter ea præſidia, quæ motum febrilem naturæ quodam modo languentem excitant & promovent, ex claſſicis remediis laudem omnino meretur mixtura ſimplex, quando cum ſpiritu nitri dulci, aut melius adhuc liquore noſtro anodyno minerali, miſcetur; vel ſi eſſentia ſcordii, aut pimpinellæ albæ, non adeo ſpirituoſa & concentrata, cum tantundem liquoris anodyni noſtri confunditur & ad viginti, vel triginta guttas porrigitur. Juvat quoque expulſionem infuſum theiforme ex herba ſcordii, floribus ſambuci & ſemine fœniculi compoſitum, nec non ex temperatioribus pulvis bezoardicus noſter, aut Ludovicianus. Motus ſpaſmoſque excedentes moderatur emulſio, ex aqua florum ſambuci, tiliæ, acaciæ cum ſeminibus quatuor frigidis majoribus, nec non ſemine napi, præſertim ſi loco vehiculi uſurpetur, cum quo pulvis noſter bezoardicus, vel ſolus, vel cum aliquot nitri & cinnabaris granis, aſſumatur. Idem facit, ſimul atque expulſionem ſuſtinet mixtura ex una ſpiritus bezoardici Buſſii & tribus liquoris noſtri anodyni partibus. Ubi vero motus legitimi, nec nimii, nec deficientes præſto, utiliſſimum omnino domeſticum illud remedium, ex rob ſambuci uncia, cornu cervi uſti drachma, ex aqua florum ſambuci ſumtum, cui ego in calidioribus cum fructu adjicere ſoleo decem, vel duodecim nitri puri grana.

§. III.

Secunda & tertia indicatio. Ad demulcendam humorum acrimoniam materiamque recte præparandam, præter jam dicta, ſpectatæ ſunt virtutis decocta loco potus ordinarii ſumta, ex raſura cornu cervi, radice ſcorzoneræ, altheæ, liquiritiæ & chinæ cum ſemine fœniculi, item decoctum avenaceum. Diſcuſſio ſtaſeos inflammatoriæ, per externa perficienda. Sed nil fere ex his ſine periculo adhiberi poteſt ac debet, quam pulvis ex floribus ſambuci & radice liquiritiæ, rejectis omnibus unctuoſis, ſpirituoſis, terreis, adſtringentibus, ſaturninis, ſub temperato calore lecti & hypocauſti, ſubinde inſperſus.

CAUTELÆ ET OBSERVATIONES PRACTICÆ.

§. I.

Regimen ſic temperatum diaphoreticum. Perpetua in practicis eſt regula: in acutis & exanthematicis febribus, corpus ſemper in blanda & continua diaphoreſi eſſe ſervandum, quo ſanguinis æqualis ad ſuperficiem corporis fiat & maneat motus, ac cum hoc excrementitia materia jugiter advecta diffletur. Hinc merito etiam idem in eryſipelate tenendum, cum quoad totum corpus, tum maxime quoad partem affectam, quo & dolores mitigantur, & diſcuſſio egregie promovetur.

§. II.

In topicis idioſyncraſia ſpectanda. In externorum uſu cautione opus eſt maxima, ne noceant & vel repellant, vel in ulcus convertant eryſipelas. Quin quum cujuſque fere corporis peculiaris ſit idioſyncraſia, ſive ſpecifica quædam & individualis ſenſibilitas, quæ quam maxime in cute, ceu parte nervoſa, viget: hanc etiam ob cauſam in vitiis cutis eo majori cum circumſpectione topica admovenda, quia non omnia ferunt omnes. Obſervavi enim ſæpiſſime in mammarum eryſipelate, admoto innoxio, & in aliis vel centies probato emplaſtro, brevi tempore auctam potius fuiſſe cum dolore inflammationem, quæ, remoto emplaſtro, illico remiſit. Hinc tutiſſimum nihil applicare, niſi forſan ſpecies paregoricas, ex floribus chamomillæ, ſambuci, meliloti, radice liquiritiæ, farina fabarum, in forma ſacculi, vel pulveris.

§. III.

In ſuppuratione agenda. Quod ſi adhibitis licet efficacibus internis & externis diſcutientibus, eryſipelaceus tumor tamen manet, rubor liveſcere incipit, dolor profundius hæret, & ad perioſtium pertingere videtur, ad ulcerationem tendit eryſipelas. Tum igitur tranſeundum ad ea, quæ ſuppurationem promovent, ita tamen ut ſimul corruptioni putredinoſæ occurratur. Hunc in finem utiliſſimum emplaſtrum diachylon ſimplex, rite confectum, adjecta ſufficienti quantitate camphoræ & croci, vel etiam emplaſtrum Barbette ſaturninum ſaponatum, ſuperpoſitis epithematibus balſamicis, quæ corruptionem arcent. Quando his pus contractum & profundius hæret, aperiendus tumor lancetta & pus ſucceſſive, non ſimul & ſemel, evocandum. Ne autem in glanduloſis maxime locis abſceſſus in fiſtuloſa & mali moris ulcera tranſeat, poſt materiæ ſeceſſionem, injiciendus liquor balſamicus, ex tinctura florum hyperici, eſſentia balſami Peruviani, myrrha electa & aliquot guttulis ſpiritus terebinthinæ.

§. IV.

Sphacelus imminens arcendus. Quando eryſipelas nimis profundum & magnum, ſphacelum, ex colore in bruno rubicundum vergente & ſymptomatum poſt expulſionem perdurationem, cognoſcendum, minatur, præter interna inflammationi & putredini reſiſtentia, nitrum maxime cum momento camphoræ, externe ſpirituoſa & roborantia, conficienda ex aqua calcis vivæ, ſpiritu vini camphorato, aceto vini cum lythargyrio, admixta quoque eſſentia ſcordii & myrrhæ, crebrius calide cum linteis duplicatis applicanda.

§. V.

Sanguinis miſſio conditionata. Sanguinis miſſio in eryſipelate quandoque noxia, quandoque utilis. Ne igitur delinquat artifex, tenendum: ſi invadit eryſipelacea febris plethoricos, potibus ſpirituoſis aſſuetos, primis ſtatim diebus vena in brachio pertundenda. Sic enim liberior fit ſanguinis progreſſus, & expulſio materiæ ad cutem promovetur. Tanto vero magis utile id eſt, ſi caput petit eryſipelas, tumque gravia hoc auxilio præſcinduntur ſymptomata. Conſultum quoque eſt interdum loco venæ ſectionis, cucurbitulis cum ſcarificatione in cervice uti. Semper tamen poſt ſanguinis ſubtractionem curandum, ut expeditus & æqualis maneat perſpirationis ſucceſſus.

§. VI.

Scorbuticum internis sanandum. In erysipelate scorbutico, quod diu detinet, in usum vocanda sanguinem depurantia & leniter laxantia, cum diaphoreticis, ita quidem, ut per aliquod dies alvina regio expurgetur, dein per aliquot tempus subjungantur diuretica ac diaphoretica, idque alternatim aliquoties repetatur, simulque pro potu ordinario decoctum temperans ex lignis & radicibus mucilaginosis, cum amaris, præsertim cum radice cichorei, taraxaci & passulis, bibatur.

§. VII.

Recidivans quibus avertendum. Quod sæpe recurrit erysipelas, non sine periculo est. Hinc eo annitendum medico, ut corpus ab hoc malo vindicet. Ad quod obtinendum ego quidem nihil efficacius deprehendi, quam debitum, sub congruo regimine & victu, præparato prius, sive per laxantia, sive sanguinis missionem, corpore, institutum aquarum mineralium usum; eoque nomine præ reliquis laudem merentur, acidulæ Egranæ, thermæ Emsenses, nec non Carolinæ mitiores. His autem deficientibus, venæ sectio, vere & autumno præsertim, purgationes per epicrasin & ea quæ sanguini repurgando serviunt, cum exacto in vita victuque moderamine, operam locant commodissimam.

ENARRATIONES MORBORUM.

Observatio I.

Erysipelas exulceratum. Vir triginta annorum, pallidus facie & vitæ sedentariæ addictus, gravi terrore ex oborto improviso incendio fuerat perculsus, ac per integrum postea diem sub cœlo humido & pluvioso degerat. Die post ingens horror per horæ spatium totum concussit corpus, sequutus calor intensus, cum dolore tensivo ac pungente in inguine, lassitudine, impotentia dextrum pedem movendi, conatu vomendi & somno inquieto. Tertio post invasionem die rubicundus & ardens tumor dextrum pedem occupavit. Adhibita hinc varia paregorica externa parabiliora & domestica, interne vero nihil præter copiosum & frigidum sub calore potum, datum. Cessavit tandem tumor & dolor pedis, sed collectus alius ingens in malleolo tumor, cum ardore, tensione, rubore & pulsatione. Applicata iterum externe varia emplastra & linimenta spirituosa, at incassum. Hinc in suppurationem tendit. Ad quam promovendam, admotum cataplasma emolliens. Successit etiam suppuratio, sed stipata febre & atroci circa partem affectam dolore. Apertus demum abscessus & rite balsamicis mundatus fuit & tractatus, ut omnia bene cedere viderentur. At quum ex improviso ira corriperetur, die post denuo ipsum incessit horror, intensus per totum corpus ardor, ac abortus in genu sinistro infra flexuram tumor, nulla arte discutiendus. Adfuit simul febris, vigilia perpetua & inappetentia, æger ob tumoris molem ac dolorem nec pedem extendere, nec eo in latere decumbere poterat. Tandem successit suppuratio, sed generatus in femore abscessus, qui ingentem puris copiam ex cavo quod sibi in musculis supra positis fecerat, fudit, ægro interim penitus contabescente. Nihilo minus tamen injectionibus, variis emplastris, externe & interne congruis sanguinem depurantibus adhibitis, æger sanitati restitutus.

Epicrisis.

Cachecticis corporibus frequens malum est erysipelas, neque in his tam facile discutitur ac in sanguineis & cholericis. Ob profundiorem enim & firmiorem tubulorum obstructionem fetique viscositatem, vel in abscessum, vel si incautius constringentibus, frigidis & quæ tonum partium destruunt, tractatur, in sphacelum degenerat. Terror autem vehemens ad interiora, cor nempe & pulmones, pellit sanguinem, eodemque inde postea iterum repulso, febris suscitatur, viscidi humores cum impetu minimis tubulis impacti hærent & inflammationem faciunt, idque facile accidit in pedibus, per quos sanguinis circulus jam tum difficillimus. In hoc quidem erysipelas gravioribus stipatum fuit symptomatibus, ob partes, quas occupavit, valde nervosas ac tendinosas, quarum irritatio & molesta affectio, ut semper cum exquisitiori doloris sensu juncta, ita febrem, anxietatem, inquietudinem aliaque peperit utique. In his igitur partibus summa semper in usu topicorum cautione opus est, nec nimis calida, nec acriora, nec spirituosa aut emplastra admovenda; sed potius demulcentia cum diaphoreticis ac nervinis, quo impediatur suppuratio, ex qua ulcera difficulter sanabilia emergunt.

Observatio II.

Vir sexaginta & octo annorum, carnosus & habitior, fluxui hæmorrhoidali ante obnoxius, jam à biennio eodem carens, ciborum tamen appetens, tempestate humida & calida fecerat iter, & ira commotus largum spiritus vini haustum ingurgitarat. *Erysipelas funestum in sene.* Vesperi domum redux correptus est horrore cum vomitu, quem excepit intensissimus calor, caput occupans, somnum turbans mentisque alienationem inducens. Die post insignem in inguine tumorem & ardorem sensit, ac tertio die dolor, rubor & ardor totum femur cum tibia occupavit. Inde remiserunt quidem priora symptomata, pulsus tamen mansit celer, & æger insuperabili sopore oppressus jacuit. Medicus accitus interius porrexit tincturam volatilem bezoardicam, naribus admovit spiritum salis ammoniaci, & loco affecto applicuit cataplasma ex aqua florum sambuci, aceto, lithargyrio, myrrha & bolo. Sed sopor discuti renuit, quin adauctus potius, ut plane non excitari posset æger. Sexto quoque die color pedis rubens in brunum & nigrum conversus, facies cum rubore intumuit, venter à prima statim invasione occlusus, injectos quinque clysteres sine operatione reddidit, die octavo accessit difficilis respiratio, & post hanc lethum.

Epicrisis.

In senibus & plethoricis erysipelacea febris multum alit periculi. In nostro delirium secundo statim die indicavit congestionem sanguinis & quidem impuri ad caput, quæ postea etiam gravis soporis exstitit causa. Medicus vero perperam egit, quod nec primo statim die venam secare, nec alvum subducere jussit, sed potius interne & externe volatilia sanguinem magis exæstuantia adhibuit. Male etiam parti affectæ imposuit adstringentia, quibus discussio & exhalatio non modo impedita, sed etiam stasis obfirmata, & sanguis repressus ad caput vergit, præsertim quum intestinorum tunicæ etiam essent stricta & alvus ob-

obſerata, poſtea tamen decubuit quoque ſanguis ad pectus, & ob difficilem per pulmones curſum, anhelosum ſpiritum & mortem demum induxit.

Observatio III.

Eryſipelas topicis corruptum internis ſanatum.

Fœminam novi triginta annorum, proceram, teneram ac bilioſam, quæ per aliquot annos alvum ſegniorem & crebriorem iram fuerat experta. Hanc initiante autumno, ſub aquilonia tempeſtate prehendit eryſipelas in manu ſiniſtra, cum digitorum tumore ac rubore. Applicata topica varia & inter alia albumen ovi cum alumine conquaſſatum. Depulſum etiam malum, ſed brevi poſt rediit idem, non vero priſtinis cedere voluit remediis. Tumor quidem cum rubore diſcuſſus, dolor autem lancinatorius, cum formicationis ſenſu in digitis eorumque articulis diu perſtitit, quin ſub victu minus laudabili crebriorique animi commotione increvit quotidie. Ruptus tandem tumor ploravit materiam ichoroſam acrem, cutem paſſim erodentem, & ulcus enatum dolens & pruriens, noctu præſertim. Licet etiam varia externa & interna ſanguinem depurantia adhiberentur, ſuccrevit tamen alius dolorificus glanduloſus in junctura brachii tumor, qui ad digitorum apices radium quaſi vibrabat, ſive lineam rubicundam, cum intenſiſſimo cruciatu. Sumſit poſtea malum magis vires, digiti intumuerunt, aperti tandem, excrevit caro copioſe ſpongioſa & ichor fœtidus rodens exſtillavit, appetitu & viribus ſimul proſtratis ſomnoque deficiente. Admoverant chirurgi imperiti, affectæ parti valde acria, calida, decoctum ex vino, cum ſpiritu vini camphorato, balſamo ſulphuris & oleo tartari fœtido; ſimulque interius decocta lignorum & pilulas purgantes mercuriales liberali manu dederant, ſed fruſtra. Applicarant poſtea linimentum ex vino, myrrha, thure, ceruſſa, herba chelidonii, floribuſque ſambuci, cui aliquid mercurii præcipitati admixtum, quo acris defluxio intra binas hebdomades ſubſtitit. Tumor quoque in junctura litu cum ſpiritu vini camphorato, cui balſamum ſulphuris admixtum, diſcuſſum. Sed non ita multo poſt fœmina inſignem virium incurrit languorem, plenariam appetitus defectionem, facile animo defecit, & ob id ſupina in lecto jacuit, crebrius præterea doloribus in manu, dorſo ac pedibus, nec non ventris torminibus afflicta, pulſus quoque juſto fuit languidior, cutiſque mox frigore, mox volatico æſtu perfuſa. Ego in conſilium vocatus, pulverem ex lapidum cancrorum, antimonii diaphoretici ana drachma, nitri depurati, arcani duplicati ana drachma dimidia, cinnabaris nativæ granis XV. in octo doſes diviſum, bis quotidie dedi. Pro potu ordinario ſuaſi decoctum ex radicibus temperantibus, & juſſi, ut mane in theiformi infuſo ſumeret quinquaginta guttas mixturæ ex liquoris noſtri balſamici uncia dimidia, eſſentiæ croci, liquoris noſtri anodyni ana drachma. Conſilium quoque dedi ut ſubinde pilulis noſtris uteretur, & affecto brachio inuri permitteret fonticulum. Quibus per tres hebdomades uſurpatis, exſpirarunt ſenſim atrocia pathemata, appetitus rediit, ſomnus factus quietior, dolor remiſit, & vires cum ſanitate reſtitutæ.

Epicriſis.

Gravia varia & inſolita pathemata ex impuritate ſcorbutica, ſive ſeri acris bilioſi redundantia, ſi in partes extremas tendinoſas & nerveas critico quaſi motu amandatur, pullulare, uberius certe hæc docet hiſtoria. Periculoſum etiam in ejuſmodi caſibus topicorum uſu inſiſtere, quorum non alia vis, quam ut tonum partis affectæ variis modis deſtruant, materiam a ſanguine ſeparatam vel ad interiora pellant, vel ejus diſcuſſionem impediant, & ſtaſin firmiorem faciant; ut ſymptomata non poſſint non aut magis increſcere, aut diutius affligere. Longe tutior & facilior hiſce malis medendi ratio eſt, ſi internis dyſcraſia humorum emendatur, materiæ acris affluxus divertitur eademque per alia emunctoria, cutem, urinam, aut alvum, excluditur.

Observatio IV.

Eryſipelatis crebior incurſus non venæ ſectione, ſed Carolinis depulſus.

Fœmina generoſa, triginta aliquot annorum, ſanguinea, ſpongioſa & carnoſa, poſtquam valens antea & menſtruam purgationem etiam recte experta, venationi interfuerat ante & poſt ſolis occaſum, ſub cœlo, nubilo, autumnali, pluvioſo, & corpus ob id non leviter perſrigeraverat, brevi poſt ſubito correpta eſt ingenti horrore, quem excepit æſtus mordax cum inquietudine & tertio die eryſipelas in crure. Brevi hoc depulſum, ne autem rediret, medicus ortum ejus ex ſanguinis plenitudine arceſſens, ſuaſit, ut è pedis vena emitteretur ſanguis largiter. Sed quum ægra Octobre peregrinationem inſtitueret, rediit idem malum, & longius quam prius perſtitit. Medicus igitur vulgari jam hypotheſi, omnium morborum cauſam plethoram eſſe, addictus, eandem heic etiam ſubeſſe opinatus eſt, eaque propter rurſus venam ſecari juſſit, largiterque extraxit ſanguinem; nihilo tamen ſecius poſt binas hebdomades denuo infeſtavit eryſipelas eundem locum. Licet etiam poſtea pulveres abſorbentes cum nitro, ſcarificationes & infuſum laxans in uſum vocaret, quibus tamen nihil aliud effecit, quam ut binis quibusvis menſibus eryſipelas recrudeſceret, pedis autem affecti tumor & imbecillitas perſiſteret ſemper. Demum ego in conſilium vocatus, commendavi Carolinarum internum & externum uſum, cum exacto in vita victuque moderamine & abſtinentia ab acidis, dulcibus, fructibuſque horæis, quibus mire antea ægra delectata, injunxi quoque frequentem uſum elixirii noſtri balſamici, ex amaris extractis, corticibus citri & ſale tartari cum vino Hiſpanico confectis, ſanguinis autem miſſionem interdixi. Inde eryſipelas primum depulſum, ſubſequuti vero dolores rheumatici, per aliquot hebdomades affligentes, qui tamen repetito inſequenti anno Carolinarum uſu, etiam prorſus abacti, & ægra perfectam recuperavit ſanitatem.

Epicriſis.

Perperam omnino heic à Medico ad recidivam arcendam commendata ſanguinis miſſio eaque repetita. In noſtra enim natales eryſipelatis ex perſpiratione ſuppreſſa, eaque propter hac magis adhuc ſanguinis miſſione imminuta, non potuit non impurorum ſuccorum copia creſcere, quæ per eryſipelas ſingulari naturæ vigore expulſa. Recidivæ autem frequentiores, quum de ſanguinis impuritate teſtentur, hæc vero de viſcerum maximeque hepatis vitio; ego certe acidularum, vel thermarum, ad ſanguinem purificandum & viſcera expedienda, & elixiriorum balſamicorum, quæ viſceribus & ſuccis ſpirituaſcentiam reddunt uſu, præſtantius novi nihil.

Observatio V.

Eryſipelas ſcorbuticum ſæpe recidivans.

Novi in Weſtphalia virum ſexagenarium generoſum, macilentum, ſanguineo-melancholicum, qui delectatus carnibus & piſcibus ſalitis ac infumatis, ab aliquot jam annis, ter vel quater quotannis, in pede ſiniſtro, circa malleolum, paſſus fuerat eryſipelas, quandoque exulceratum. Hic meum petiit adverſus hoc malum auxilium. Suaſi igitur, ut inter malleolum & genu inureretur fonticulus, qui materiam à malleolo exquiſitioris ſenſus parte ad tibiam traxit, immuni ab eryſipelate & fonticuli & malleoli regione. Tum conſilium dedi, ut loco potus ordinarii acidulas Antonianas cum tertia vini parte biberet, à victu duriori abſtineret & mane juſcula cum radice cichorei, apii & ſcorzoneræ ſorbillaret, & pedem debilem & tumidum faſcia ſpiritu vini camphorato madida ligaret arctius. His aliquandiu uſurpatis, liber poſtea diu manſit ab eryſipelatis incurſu.

Epicriſis.

Weſtphalis ob victum durum & craſſum ſemper ſanguis ſpiſſus lenteſcens, qui è vena miſſus, eandem ac apud nos pleuriticorum, exhibet faciem, cum cuticula glutinoſa. Hinc etiam ipſis admodum familiares inflammationes, maximeque eryſipelas ſcorbuticum. Adverſus quod vero optime ſeſe muniunt tempeſtiva ſanguinis miſſione, potu ipſis frequentiſſimo ſeri lactis & vere uſu infuſi laxantis & reſolventis ex vino. Pedes autem, quia lentior in ipſis ſanguinis adſcenſus, perſpiratio quoque languidior, ob id maxime & œdematoſis & eryſipelaceis tumoribus ſunt obnoxii.

Observatio VI.

Zona ex purpura remanens.

Profeſſor celeberrimus, quinquaginta aliquot annorum, purpura ſcorbutica crebrius afflictus, poſt corporis intenſam refrigerationem, corripiebatur ſubito languore virium, inquietudine, ſomni appetituſque defectu, horripilatione, æſtu, cui juncta quædam mentis turbatio. Durabant hæc per tres fere dies, quibus elapſis, nocte antecedenti ſenſit intolerandum plane ardorem in præcordiali regione, ad dorſum uſque excurrentem, mane autem inſpecto loco dolente, inſolitum comparuit exanthema, rubicunda nempe area, ex præcordiis ad dorſum cinguli inſtar extenſa, cui inſidebant confertim puſtulæ partim albæ, partim rubræ nigreſcentes. Inde quidem ſymptomata remiſerunt, excepto exquiſito ardente dolore, qui tantus erat, ut nec ſomnum capere, nec locum affectum contingere poſſet. Medici quorum conſilio utebatur, quid hoc rei, neſciebant, & purpuræ peculiare genus, aut ſcorbuticum quoddam exanthema eſſe volebant; ego vero illico cognovi pejorem eryſipelatis ſpeciem, & interne diaphoretica temperata & externe in fine oleum ovorum adhibui, quibus aliquandiu uſurpatis, intra quatuordecim dies, dolor conquievit, puſtulæ aruerunt, cuticula aſpera facta, fiſſa & deſquammata.

Epicriſis.

Eſt hic affectus ex rarioribus, paucis viſus, plurimis incognitus. Solus fere ex veteribus eſt *Plinius*, qui ejuſdem ſub nomine Zoſter meminit. Quam periculoſus autem ſit binis exemplis confirmat *Joannes Langius epiſt. p.* 110. uno Marchionis Georgii in Onelſpachio, qui eodem ex ulcere crucis à chirurgo intempeſtive conſolidato interiit, altero Comitis Palatini Otthenrici, qui a lumbis ad genua uſque hoc exanthemate circumdatus, febre ſimul ad delirium uſque æſtuans, inciſa tamen utriuſque pedis vena adhibitiſque, quæ febrem reſtinxerunt, à morte adhuc vindicatus. Idem etiam cum hoc eſſe videtur affectus, quem *Tulpius lib. III. cap. XLIV. obſerv. medicinal.* ſub nomine exedentis præcordiorum herpetis deſcribit, in viro pleni habitus & calidi jecinoris, qui vehementer circa præcordia doluit, cum acri pruritu, inſigni dolore & frequentibus puſtularum conglomeratarum circulis, primum rubris, mox albicantibus & comparente in qualibet earum cruſta nigra, qua convenienti litu ſeparata, quælibet degeneravit in humidum ulcuſculum, cum acri dolore, ſudore effuſo & interdum tam impetuoſo virulentæ materiæ raptu ad interiora, ut animus non ſecus aliquoties deficeret, ac ſi ipſum occupaſſet contagioſa aliqua peſtilentia.

SECTIO

SECTIO II.

DE FEBRIBUS ACUTIS INFLAMMATORIIS, item lentis putridis Hecticis, nec non Symptomaticis.

CAPUT I.

De Febribus Inflammatoriis in genere, speciatim de Febre acuta sanguinea, græcis synocha.

THESES PATHOLOGICÆ.

§. I.

Inflammatoria febres unde.

Tut irritatio generis nervosi spastica per omnes solidas nerveas corporis partes, proximam causam constituat omnis motus febrilis, qui horrore & velociore contractione cordis & arteriarum absolvitur; pro diversa tamen indole & actione materiæ genus nervosum præter naturam afficientis, diversa emergit febris species, distinctis phænomenis, effectibus & symptomatibus sese prodens, ita quidem, ut si stimulus fit ab humore acri, putrido, seu corrupto, quem veteres vocant ichorem, exanthematicæ plus minus malignæ excludantur, ubi vero sanguis, vel alius humor præter naturæ consuetudinem alicubi congestus nervosasque membranas tendit impensius cum dolore ac premit, inflammatoriæ acutæ, sine exanthematibus, suboriantur.

§. II.

Differentiæ quo ad locum.

Jam quidem omnis continua febris inflammatorii quid, sive a qualitate prava acri caustica, sive à quantitate nimia molesta, humoris cujusdam, alit: attamen proprie inflammatoria febris dicitur illa, cujus causa est eminens vasculorum, secundum naturam non sanguinem, sed tenue liquidum vehentium, à sanguine oppleto atque distensio. Hoc autem evenit vel in pluribus partibus simul, vel in una tantum. Hinc febres inflammatoriæ vel universales, vel particulares. Ex illis sunt, quando omnes fere sensu & motu instructæ corporis partes, maximeque nervoso membranaceæ, leviori inflammatione affectæ, quod accidit in synochis. Hæ vero sunt, quando uni tantum certæ parti insident, à qua etiam in scholis medicorum variam sortiuntur denominationem, adeo, ut si meninges taigat inflammatio, febris audiat phrenetica; si fauces, anginodea; si pleuram, pleuritica; si pulmones, peripneumonica; si ventriculum, stomachica; si duodenum & biliarios ductus, ardens & biliosa; si ileon, iliaca, si renes, nephritica; si mesenterium, mesenterica, si vesicam, vesicalis; si uterum, uterina; si intestinum rectum, hæmorrhoidaria. Deinceps inter febres inflammatorias aliæ sunt idiopathicæ primarium morbum efficientes, aliæ symptomaticæ, sive secundariæ, quæ sequuntur alium morbum, sed pessimo plerumque & lethali eventu, uti maxime de febribus continuis constat, qui ut plurimum inflammatione in sphacelum abeunte necant. Jam de singulis seorsim.

§. III.

Synocha descriptio.

Synocha igitur, sive sanguinea febris, est acuta, continua, fulcitata a sanguine in partibus maxime nervoso membranosis omnium congesto, qui, nisi opportune naturæ & artis beneficio discutiatur, inflammationem inducit lethalem.

§. IV.

Subjecta & differentia.

Corripit hæc frequentius plethoricos & succulentos, temperamento sanguineos & sanguineo-cholericos, ætate juvenes ac viros, sanguinis evacuationibus assuetos, idque quovis anni tempore, potissimum tamen vere & æstate. Indicia autem ipsius & signa, quibus ab aliis acutis & inflammatoriis febribus discernitur, huc redeunt: Invadit hæc cum vix notabili horripilatione & leni admodum frigoris sensu, in aliis autem gravis est horror & longius extrahitur frigus. Aliæ mitius primum accedunt sensimque increbescunt, donec ad statum & vigorem perveniant, sed hæc cum gravissimis statim adoritur pathematibus. In aliis certis temporibus notabilis observatur symptomatum remissio, quæ in synochis rara, vel nulla, ut potius eadem quam sub accessione vehementia usque ad criticum tempus insistant, eaque propter haud incongrue à quibusdam non continuæ, sed continentes, vocentur. In malignis ab initio pulsus parvus, debilis & contractus, in hac magnus & plenus. In synocha hinc in principio absolute necessaria sanguinis missio; quam aliæ continuæ sæpe non ferunt.

§. V.

Causa & inde pendentia symptomata.

Causam hujus febris proximam præbet diffusior sanguinis in partibus ac visceribus internis congestio atque stagnatio. Quam in corporibus, calido sanguine, ex potuum spirituosorum largo usu, corporis exæstuatione, animique excandescentia, plenis, ex facili inducit potus ingurgitatus frigidior, corporis extremorumque refrigeratio & perspiratio quacunque ex causa prohibita. Sic enim tubulis & poris in externa superficie constrictis, sanguis cum impetu plus justo urgetur ad interiora, ibique congestus, moleste afficit nervosarum & fibrosarum partium systema, ex quo symptomatum origo omnium. Nimirum si ad caput vergit impetus ibique colligitur san-

sanguis, facies turgescit; oculi rubent & lacrymas plorant, caput dolet, arteriæ pulsant temporales, vertigo adest, sopor, torpor, vel plane mentis alienatio. Quando cordis ventriculi & vasa pulmonalia à sanguine impetuosius irruente nimium distenduntur, essentiale illud omnium febrium symptoma, respiratio difficilis & crebra, pectoris angustia & anxietas cordisque palpitatio accidunt, juncta simul sæpe virium corporis animique dejectione. In œsophago levior inflammatio & spastica glandularum fauciumque strictura facit sitim, ariditatem & linguæ nigritiem, præsertim si in corpus biliosum, calidum, post iram incidit, tumque vulgo vocatur febris ardens *das hnzige Fieber*. In ventriculo inflammatoria congestio gignit nauseam, vomendi conatum, quandoque singultum; in intestinorum volumine, inflationes malum graviter exacerbantes, alvi adstrictionem, vel excrementorum fœtidorum ejectionem; in mesaraica arteria & venæ portæ vasis, dolorem fixum circa primam lumborum vertebram; in membranis spinalis medullæ, decubitum insuetum, membrorum jactationem, torporem & languorem artuum, quandoque etiam convulsiones.

§. VI.

Simplex vel putrida est. Neque tamen hæc symptomata adsunt in omnibus omnia, neque vehementia ubique infestant eadem. Hinc in simplicem a medicis distinguitur synocha, & putridam, sive malignam. Illa sæpe à sola sanguinis boni extra locum & vias suetas congestione suscitatur, mitior, hinc brevi discutitur, nec adeo periculosa. Ubi vero cadit in corpora impuris succis plena, viribus a morbo præcedenti, diuturno animi angore, nimia venere & inordinata victus ratione exhausta, graviora longe præsto sunt pathemata, cum virium prostratione, morbus ipse diutius ad decimum quartum, vel vigesimum prorsus primum trahitur, & quandoque exanthemata, maculæ fuscæ vel nigræ, excluduntur, non sine præsenti periculo. Datur præterea synocha epidemica; sed quæ plerumque cum febre catarrhali jungitur & autumno maxime ac hyeme infestat. Hæc in principio non aliis, quam synochæ suetis symptomatibus adoritur, maxime homines sanguine & humoribus plenos, postea vero, si bene tractatur, post diem quartum prodit se manifestis signis catarrhalis, per longum adhuc durans tempus, & quæ per noctem usque ad diluculum calore præternaturali, nec non catarrhosis à capite defluxionibus, coryza, tussi sicca & humida infestat, donec tandem discedat.

§. VII.

Eventus bonus. Solvitur morbus, si causa non adeo vehemens, solius sæpe bene valentis naturæ beneficio, sua sponte, die quarto, septimo vel undecimo, ordinarie largo sudore, vel secus ac in aliis acutis, optime per liberale narium stillicidium, vel etiam, rarius tamen, ac nonnisi ubi maligni quippiam complicatum, per alvi fluxum. Quando etiam hæc febris in principio statim, primo, secundo & tertio die, recte tractatur, sanguinis missione & subjunctis refrigerantibus, blandisque diaphoreticis, quarto sæpe die exoptata fit solutio. Si vero omittitur, vel detrectatur venæ sectio, febrem ad decimum quartum, quin decimum septimum diem protractam vidi, persistentibus gravioribus symptomatibus ipsoque delirio, tandem vero naturæ beneficio, vel per sudorem, vel per alvum fuisse solutam. *Malus.* Sed quibus lethalis est, ii pereunt plerumque inflammatione meningum, vel etiam aliarum partium, ut ventriculi & intestinorum sphacelosa, quam uberius testatam facit cadaverum inspectio, in quibus præterea ob sanguinem copiosum cito in fœtidam putrilaginem abeuntem, illico adest insolitus tumor & fœtor intolerandus.

CURATIO.

§. I.

In medicatione febris synochæ perito artifici agenda hæc: I. ut partes vitales à nimium congesto sanguine liberentur, sicque vel levior in iis inflammatio dispellatur, vel gravior impediatur; II. ut sanguinis exæstuatio simulque systematis nervorum spastica affectio componatur; III. ut illud quod stagnat & corruptum est, discutiatur & liber sanguinis circuitus, maxime ad corporis superficiem, restituatur. *Indicationes curatoriæ.*

§. II.

Quo igitur vasa interiora in visceribus, corde maxime & pulmonibus, à nimium congesto & stagnante sanguine liberentur, vena tempestive pertundenda & sanguis sufficienti quantitate emittendus. *Sanguis mittendus & orgasmus temperandus.* Quod quo pacto sit faciendum dicetur in cautelis. Deinceps ut impetuosus ille sanguinis succorumque orgasmus, vasorum, quam facit, distensione nervosas partes irritans ad contractionem, sedetur, ex usu sunt aquea, diluentia, acida, item nitrosa. Et certe si in ullo morbo, sane synocha, quam maxime conducit frigidæ potus aliaque refrigerantia, ex aceto succisque fructuum acidulorum, citri, limonum, ribium. Commendarunt hæc communi suffragio veteres, cui accedunt recentiores omnes. Ego quidem expertæ virtutis hanc habeo potionem: recipe aquæ fontanæ mensuram, aquæ rosarum, sacchari albi ana unciam, succi citri tantundem, vel loco hujus spiritus vitrioli guttas XX. *Riverius in prax. cap. de Synoch. pag.* 37. laudat pulverem, ex sacchari unciis quatuor, salis prunellæ uncia, eundemque in sufficienti quantitate aquæ assumere, cui, si sitis impensius urget, spiritum vitrioli instillare, suadet. Nobilis etiam demulcente & refrigerante virtute gelatina liquidior cornu cervi, cum saccharo, succo citri & aqua rosarum confecta. Potissimum tamen prosunt loco potus ordinarii usurpanda, serum lactis ex lacte cocto cum succo citri coactum, vel nostra methodo dulce, & cum succo citri, aut spiritu vitrioli acidularum, item ptisanæ ex hordeo, rasura cornu cervi, scorzonera, cum succo & corticibus citri, nec non cerevisiæ leviores, imbutæ tinctura violarum, rosarum, papaveris rhœados, parata cum aqua acetosellæ, spiritu vitrioli acuata, vel instar omnium clysso antimonii sulphurato, de cujus præstabili virtute ita sentit *Baglivus opp. lib. I, pag.* 50. *non possum non*, inquiens, *laudare eximias vires clyssi antimonii, cujus subacida virtute febres multæ ex aëris mutatione productæ aliaque ardentiores, tanquam in ovo suffocantur.* Hæc acida quoque magnopere conducunt in synocha sic dicta putrida, seu maligna, quia omnium efficacissime putredini resistunt, quæ non ab acido, sed alcalico volatili fovetur, quod acida destruunt.

§. III.

Quæ liberiorem sanguinis ad superficiem corporis *Diaphoretica.*

Ad secundanda. poris motum procurant, sunt utique blanda diaphoretica, pulveres scilicet vel bezoardici temperati, vel absorbentes, non nunquam soli, nonnunquam cum nitro, aut succo citri, assumendi. Idem faciunt infusa theiformia, ex herba veronicæ, scordii, aut cardui benedicti, cum semine fœniculi, quæ inprimis quando quarto die morbus critico sudore solvitur, pulsusque quietior cum somno redit, ad secundandam hanc salutarem excretionem, proficiunt.

CAUTELÆ ET OBSERVATIONES CLINICÆ.

§. I.

Prodest sanguinis missio. In nulla febre, & veterum, & recentiorum omnium consensu, tam necessaria est sanguinis missio, quam in synocha, & quidem sufficiens atque matura. Recte enim monet *Trallianus lib. XII. pag.* 688 continentes solerti tractari debere diligentia, præsertim quod sanguinis missionem spectat. Maximum enim incommodum esse, cum in omnibus morbis, tum in his dilationem. *Nam febres*, pergit, *vehementiores redduntur & vires imbecilliores, ut non amplius magna præsidia ad curationem admitti possint. Hi vero indigent maxime, sanguinis missione, qui urinas habent rubras & turbatas, oculos rubros, totum corpus grave, venas latiores & earum torulos apertiores, calidioribus magna parte cibis, potibus, vino liberaliore & vetusto carnibusque pinguibus usi.* Sed non imitandi veteres, præsertim *Galenus*, & qui presse hunc sectatur *Zacutus Lusitanus*, qui sanguinem ad animi usque deliquium mittere suadent. Mensuram potius sanguinis extrahendi medicus prudens ex ratione virium, ætatis, sexus & temperamenti, nec non pulsuum magnitudine venarumque amplitudine, dijudicare debet, ac ubi corpus firmum succisque plenum, præstat iterare altero die venæ sectionem, quam simul & semel nimium evocare, quo successive dempta copia, perspiratio servetur & difflatio sordium liberior reddatur. Neque pueri & adolescentes pleni sanguine hoc remedii genus detrectare debent. Qui autem penitus aversantur, his hirudines collo & medianæ ipsi aliquando cum fructu admovere jussi. Quando etiam sanguis cum impetu ad caput fertur, & arteriæ intus fortiter pulsant, facies simul tumida est cum oculis & rubicunda ac nares aliquot tantum guttas stillant, provocandum stillicidium, vel veteri Ægyptiorum more scarificatione narium, vel valida intrusione culmi straminei, quo delirium arceatur. Sed qui tali in casu venas sublinguales incidere jubent, minus securum consilium interponunt; eo quod inde aliquoties incompescibilem hæmorrhagiam obortam vidi.

§. II.

Refrigerantia utilissima. Deinceps ex præstantissimis in synocha remediis sunt acida, refrigerantia & nitrosa. Et certe in hisce auxiliis, prudenter ac circumspecte, ratione temporis ac mensuræ, pro diversa conditione corporis ægrotantis, usurpatis, præcipuum curationis momentum in synocha æque ac ardente consistit. De quo tamen infra plura dicemus. Id autem singularis plane medico-practicæ observationis est, quod hæc, quin sola aqua temperare frigida, sufficienti quantitate pota, sudorem moveant & somnum procurent.

§. III.

Præstat porro in hac febre, simplex sive sit, sive putrida, alvum servare apertam. Sub febre quidem, non tam internis, quam potius externis, glande, aut clystere molli, ex sero lactis, melle, oleo amygdalarum dulcium, pauxillo nitri & salis id perficiendum, quo leniatur fibrarum intestinalium strictura & flatus evocentur, qui intestini coli partem distendendo, anxietates faciunt, & perspirationis successum pervertunt. Declinante autem morbo & apparentibus coctionis signis in urina, ad exturbandas materiæ febrilis reliquias, apprime interna ex usu sunt, inter quæ ego inprimis utile deprehendi laxans ex manna, cremore tartari, vel etiam cassia & rhabarbaro. Sed absint valida omnia purgantia, multo magis emetica: his enim, tactis jam levi inflammatione visceribus, ex facile inflammatio, inducitur funesta. Quin observavi, febre hac sanguinea laborantes, neque ferre posse pilulas alias benignas, quas, aloë, vel extractum ellebori ingreditur, uti sunt Becherianæ, aloephanginæ, marocosticæ & id genus plures. *Laxantia conducunt, non drastica.*

§. IV.

Ex iis quæ vitanda, sunt maxime omnia calida & spirituosa, vinum, potus etiam nimis calidi largi, ut infusum thee nec non regimen æstuosum, ratione lecti & conclavis, quæ omnia sanguinem magis exæstuant, acerbiora symptomata febremque diuturniorem reddunt. Neque etiam synocha putrida, sive maligna ferre potest essentias alexipharmacas, aut tincturam bezoardicam. Cavendum quoque à multitudine & varietate remediorum, quæ nunquam utilis, sed semper damnosa est, tanto magis, ubi partes nervosæ sensus exquisitioris, leviter inflammatæ. Inprimis autem fugiendi sedulo omnes animi affectus, ira præsertim ac terror; quibus inflammatoria jam in intestinis præsens congestio ingravescit, & inflammatio perfecta, quin sphacelatio, experientia teste inducitur. *Vitanda calida & animi affectus.*

§. V.

Cæterum de morbi decursu atque eventu hæc adhuc monenda. Vidi ego in hac febre sæpius in juvenili ætate ac temperamento sanguineo perpetuam somnolentiam, quæ tamen sine periculo fuit, admoto plantis pedum aceto, cum sale ammoniaco & baccis juniperi, discussa. Delirium etiam frequenter vidi diuturnum, post neglectam in principio venæ sectionem, sed quando decimo quarto die sedimentum posuit urina, discessit demum & hoc sine damno. Neque enim unquam firma salutis spes, nisi coctio in urina compareat. Sed quando ex præpostera medicatione sanguinis missione neglecta, datis calidioribus & alvo diutius occlusa, febri huic sanguineæ, ille acutorum frequens nostro tempore socius, purpura, præsertim alba, accessit, pessimo id accidit omine. Neque minus pessimum & plerumque mortiferum est indicium, quando alvus diu cohibita, sponte miram quantitatem, fæcum biliosarum & corruptarum, simul & semel, junctis torminibus, profundit. Hoc enim sphaceli intestinorum signum esse, ex defunctorum cadaveribus habeo compertum. *Somnolentia & delirium non ... Sed purpura & dejectio intempestiva periculosa.*

ENARRATIONES MORBORUM.

OBSERVATIO I.

Adolescens annos habens octodecim, constitutione *Synocha*

recidivans lethalis. tutione tener ac sanguineus, vultu floridus, laute vivens, delectatus maxime dulcibus, farinaceis, decocto choccoladæ cum lacte & in prandio vinum Hungaricum liberaliter bibens, verno tempore, post intenlam, ex ambulatione per acclivia & declivia in seram noctem, corporis exæstuationem, postera die corripiebatur horripilatione, ingenti æstu, inquietudine corporisque totius languore. Datum ipsi de venæ sectione consilium, sed noluit admittere. Hinc dati tantum pulveres ex matris perlarum, lapidum cancrorum, ana drachma, nitri puri drachma dimidia, cum succo citri ex aqua frigida sumendi. Loco potus exhibita ptisana ex hordeo, scorzonera & syrupo acetositatis citri, alvus quoque clystere emolliente soluta. Quibus factum, ut quarto liberalis prodiret sudor, pulsus quoad vehementiam & celeritatem sedatior micaret, urina sedimentum poneret & somnus rediret. Morbus igitur ex voto solutus visus. Quum vero æger viribus nimium credens, dulcibus & lacticiniis indulgeret, potens etiam Hungaricum vinum biberet, post septimum diem eandem rursus incurrit febrem. Sed gravioribus longe stipata erat symptomatibus, insomnia maxime atque delirio. Secta quidem de post vena, sed sine emolumento. Aderant simul tormina ventris, & pauca biliosa secesserunt. Clyster quoque infusus animi fere deliquium adduxit. Quarto die accessit forte ex amicis nonnemo, qui ægro imprudenter dixit: apparere ex omnibus ipsum moriturum, præparet igitur se ad discessum. His adolescens vitæ amantissimus, mirum exterritus, virium illico animi & corporis ingentem expertus est lapsum, & frustra usurpatis omnibus, quæ in priori morbo fuerant utilissima, septimo die vitam posuit.

Epicrisis.

Nihil ad ingenerandam exuberantem sanguinis copiam valentius dulcibus, bellariis, cum saccharo & ovis frixis, vinoque Hungarico dulci spirituoso. Atque adeo his etiam nihil aptius ad inducendas febres, quæ sanguinis plenitudini debent natales. Ego certe plures novi juvenes litterarum studiosos, qui delectati his dapibus & potibus spirituosis, accedente corporis refrigeratione, hanc incurrerunt febrem. Omnes autem recidivæ febrium, quarum fundamentum inflammatio, admodum periculosæ quin plerumque capitales. Quia enim corpus à priori morbo viribus exhaustum, maximeque partes, quæ passæ, tono adhuc privatæ, ex facili iterum concipiunt inflammationem, quæ primis non amplius obsecundat remediis. Accedit, quod ipsi ægrotantes recidivam ut plurimum parvi faciant, & ob id medicum serius in auxilium vocent, pharmacorum pertæsi sint, quorum operatio languente naturæ vigore minus præterea est efficax. Quare declinandæ summo studio recidivæ, temperanter vivendum, corpus non nimiis cibis, multo minus spirituosorum potu aggravandum, nec motu aut animi affectibus exæstuandum, ne sanguis urgeatur in vasa ipsius transitui non dicata, ibique subsistat. Vitanda quoque refrigeratio & potius exquisitum servandum regimen. Quam facile enim hæc febris repetat cum vitæ periculo, confirmatum habeo casu, qui novissime evenit. Incidebat scilicet in synocham artifex ingeniosus ferrarius eademque graviter decubuerat, post quatuordecim tamen dies præter exspectationem ad se redire videbatur, dormiebat & appetebat. Sed quum uxor, quo maritus cito vires reciperet & ad labores redire posset, ipsi apponeret carnem suillam assatam cum placentis, ipsumque ut ederet tantum non cogeret, illico excepit anxietas præcordiorum summa, difficilis spiratio & inquietudo cum plenario virium lapsu, ac post viginti quatuor horas interiit. Et certe vix dici potest, quantum noceant cibi copiosi, viribus a morbo adhuc imbecillis. Quia enim ciborum moles in ventriculo languente digeri nequit, resolvitur in flatus, qui expandendo ventriculum & tendendo diaphragmatis velum, miras anxietates cum spiritu difficili faciunt. Hinc porro sanguis urgetur ad dextrum cordis ventriculum, ibi congestus systolem sufficientem ac in pulmones pulsum sufflaminat, unde tam ipse cordis ventriculus, quam ob allatum per cavam semper sanguinem auricula dextra, plus justo extenduntur, systole penitus intercipitur & lethalis obrepit syncope. Etenim subitæ mortis, sive syncopis lethalis causam esse coagulatum & congrumatum sanguinem in dextra cordis ejusque auriculæ camera, ob deficiens robur ad contractionem, testantur utique uberius anatomico-practicæ defunctorum sectiones.

Observatio II.

Virgo honoratissima viginti aliquot annorum, sanguinea, facie florida, laute vivens & liberalius paulo Rhenanum vinum bibens, solita semper erat ante æquinoctium vernale & autumnale sanguinis missionem admittere. Eo autem qui ipsi emortualis, anno præter morem calidum erat veris initium, ipsa tamen noluit discedere à consueto venæ sectionis termino, sed tempus exspectavit æquinoctiale & lunæ decrementum. Accidit vero interea, ut ira commoveretur venusta hæc & sanguine plena virgo, eaque propter absente matre & medico ordinario, post levem cutis inhorrescentiam, dorsi dolorem, æstum, anxietatem, inquietudinem, somnique defectum incurreret. Ipsa consilii inops, suasu cognatæ ad bilem commotam evacuandam, sumsit pilulas, nostris *die geschärfften Haupt Pillen*, pilulæ cephalicæ acuatæ, quarum basis trochisci alhandal. Inde quater quidem dejecit, sed conquesta postea de dolore pressorio & ardente sinistri hypochondrii. Quarto die accessit medicus, qui venam secare jussit, sed sine levamine. Dedit quoque probatissima remedia, quo inflammationi ventriculi, quam singultus arguebat, occurreret, sed incassum. Accessit potius extremorum refrigeratio, mens turbata & septimo die placida mors. Post mortem mirum intumuit corpus, effloruerunt que papulæ amplæ in pedibus atque abdomine, è naribus fluxit serum putridum sanguinolentum & totum corpus mox in foetidam putredinem ruit. *Synocha usu exergens, & omissa venæ sectione lethalis.*

Epicrisis.

Communis quidem sed valde damnosa passim regnat opinio, sanguinis missionem certis temporibus & sub certa astrorum conjunctione esse instituendam. Videas inprimis plurimos adeo superstitiosos, ut credant, non feliciter cessuram venæ sectionem, nisi aliquot ante æquinoctium diebus & decrescente luna admittatur. Ego vero novi, plures & apoplexia, & febre sanguinea interiisse, antequam præstitutum hoc tempus attingerent. Nam necessitatis nulla lex, sed si sanguis redundans minatur periculum, mittendus,

qui-

quicunque sit dies, quodcunque tempus. Nostra formosa virgo periit inflammatione ventriculi & intestinorum gravi, quæ utique opportuna sufficienti sanguinis subtractione, danique congruis refrigerantibus, potuisset averti, assumto vero acri purgante adaucta potius. Ut adeo pateat, morbum, alias non adeo periculosum, neglecto tempestivo commodorum remediorum usu & mala tractatione, brevi malignum fieri posse atque funestum nostrum. Illa vero corporis post mortem cita intumescentia, deformis color, putredo subito succedens & seri sanguinolenti effluxus, luculenter utique testatum faciunt, à succorum plenitudine morbum, & ab eorum putrefactione mortem, fuisse inductam.

Observatio III.

Synocha primo die soluta. Degebat heic juvenis literarum studiosus, viginti quatuor annorum, sanguineus, succi plenus, vultu floridus, qui hæmorrhagiis narium antehac obnoxius & postea venæ sectioni assuetus, utramque vero evacuationem ab anno non erat expertus. Hic verno tempore in palæstra gladiatoria vehementer incaluerat & postea in cellam concesserat, vinum potaturus. Postridie lassitudinem sensit in corpore toto, quam excepit extremorum levior refrigeratio, æstus vero intensus, pulsus celer, præcordiorum anxietas, angustia spirandi & pectoris oppressio. Tertio die temporum arteriæ valide pulsarunt, caput intumuit, doluit, oculi protuberarunt, nox insomnis fuit, urina rufa, sine sedimento & delirare cœpit. Hinc vena secta & minimum septem sanguinis unciæ subtractæ & data mixtura ex aquæ florum sambuci, acaciæ, cerasorum nigrorum ana unciis duabus, aceti destillati uncia dimidia, lapidum cancrorum drachma, nitri puri granis XV. syrupi papaveris erratici drachmis duabus, de qua singulis binis horis quatuor sumsit cochlearia. Quum etiam quarto die sanguis impetuosius ad caput ferretur, nec tamen hæmorrhagia erumperet, ad discussionem fronti & temporibus sæpius tepide admotum epithema hoc: recipe aceti rosacei uncias duas, spiritus rosarum drachmas duas, camphoræ drachmam, olei ligni rhodii guttas XXIV. Ad sitim fallendam æstumque exstinguendum tinctura florum cordialium cum spiritu nitri dulci parata, cerevisiæ tenui pro potu instillata; alvus præterea per aliquot dies clausa, & clystere emolliente, & laxante, ex manna, cremore tartari & rhabarbaro quater soluta; eoque facto, urina apparuit cocta & sedimentum incarnati coloris dimisit. Datis demum ulterius bezoardicis temperatis cum tinctura modo dicta, sensim conquieverunt symptomata & die septimo pulsuum celeritas remisit, sudor largus prodiit, ægerque postea ad sanitatem rediit.

Epicrisis.

Ad præcavendum delirium, longe præstantius epithema discutiens, quam laudata a multis venarum sublingualium sectio, quam incompescibilem hæmorrhagiam induxisse vidi aliquoties. Utilissimum quoque ad sanguinis à capite derivationem alvum strictam mollire atque subducere, non quidem purgantibus, sed clysteribus & blandis laxantibus, modo id fiat, quando levamen & aliqualis remissio percipitur, quod secundum nostram observationem, certis diebus, secundo præsertim & quarto, accidere solet.

Observatio IV.

Monachus viginti quinque annorum, quadratus & carnosus, vitam colens otiosam, potui cerevisiæ crassioris assuetus, nunquam tamen venæ sectionem passus, verno tempore corpus succis plenum validius paulo in horto ad feram usque noctem exercuerat. Inde illico conquestus est de corporis lassitudine, inappetentia, somno turbulento ac inquieto, alvo simul clausa. Incessit ipsum dein levis horripilatio, æstus magnus, præcordiorum anxietas, pulsus quoque vehementer salit, facies rubicunda fuit & urina pellucida, sed rufa. Medicus in consilium vocatus, exhibuit tincturam bezoardicam volatilem cum regimine sudorifero. Sed nullus successit sudor, anxietas potius adaucta, spiritus factus difficilior, somno caruit, multa absona est loquutus & tertio die accessit præterea acerbus & ardens dolor in faucibus cum deglutitione difficili. Accitus igitur medicus alius, qui venæ sectionem administrare, clysterem injicere, gargarisma usurpare & exterius epithema discutiens gutturi applicare jussit, ac interius pulveres temperantes nitrosos leniter diaphoreticos dedit. His discussus primo tumor faucium & dolor sedatus. Septimo die post levem horrorem largius sanguinem stillarunt nares, quod, ne cum damno effusius fieret, cautum est mixturis diaphoreticis & pulveribus nitrosis, nec non epithemate frontali *Observatione III.* descripto. Sic octavo die æstus deferbuit & sudor erupit copiosus, pulsus sedatior factus, urina sedimentum posuit & æger successive convaluit.

Venæ sectio quarto die in synochis utilis.

Epicrisis.

Male hoc in casu omissa in principio venæ sectio & pessime in corpore plethorico data volatilia cum regimine æstuoso, quibus facillime inflammatio in cerebro & faucibus conciliata. Neque ea propter quarto etiam die nociva fuit venæ sectio, sed ad avertendam inflammationem admodum proficua. Ad angustiam vero vasculorum laxandam & stagnationem sanguinis in faucibus discutiendam, epithema mature applicatum, cum internis diaphoreticis, utique egregium.

Observatio V.

Quam varia & insolita plane elapso anno MDCCXXVIII. aëris tempestatumque fuerit constitutio, & quam varii quamque graves inde successerint morbi, inprimis febriles, supra *Sect. I. cap. X. obs. II. pag.* 250. pluribus jam dictum. Perstitit autem eadem hæc extraordinaria temporum anni habitudo & atmosphæræ inæqualitas, insequenti adhuc MDCCXXIX. anno, subitamque frigoris in teporem & vice versa teporis in frigus mutationem fecit. Scilicet attulit novi anni exordium acerrimum gelu, æquale omnino illi intensissimo, quod anno MDCCIX. regnavit, ac perstitit ad duodecimum usque Januarii diem, mercurio interim, quod mirandum, in barometro demissiorem stationem ad gradum tantum VII. servante, quum alias ascendere tum & gradum XXX. tangere soleat. Decimo tertio & quarto die lenior spiravit aura & regelatum. A decimo sexto ad vigesimum usque, argentum vivum altius iterum ad vigesimum septimum gradum elatum & frigus fuit acre. Vigesimo quarto subsedit mercurius ad duodecimum, nonum & octavum gradum

Synocha catarrhalis epidemica anni 1729.

gradum & sequentibus diebus successive remisit gelu, mercurio interim modo sublato, modo delapso. Nix praeterea cecidit copiosa & diu solum obruit, donec medio Februarii discuteretur iterum, ex quo magnae aquarum inundationes. Post has vicissitudines, remittente hyemis asperitate, Februario mense, coepit passim circumire synocha febris, non simplex, sed complicata, quae recte dici potest synocha catarrhalis, ita, ut intra mensis spatium vel mille, ex divitibus aeque ac pauperibus, eadem heic decumberent. Incessit quippe haec febris homines mediae potissimum aetatis, juvenes & viros, sanguine & succis plenos, minus infantes, omnesque quotquot corripuit, sine praecedenti notabili frigore vel horrore, affecit totius corporis & capitis gravitate, inappetentia, somni defectu, virium languore & aestu intenso, cum pulsu magno, celeri, quandoque inaequali. Quibusdam variae statim in mente observatae ideae atque imagines & artus tremuerunt, aliis perpetua accidit somnolentia cum animi dejectione, & omnes situm erectum ferre non potuerunt, sed mox syncopticam quandam debilitatem perceperunt. Quibus vena statim in initio pertusa & sufficiens sanguinis copia, pro ratione corporis & virium, subtracta; subjunctis postea blandis diaphoreticis, diluentibus & orgasmum sanguinis compescentibus, sub aequali & moderato regimine, cito & optime convaluerunt. Sic enim quarto statim die deseruit febris, symptomata remiserunt, aestus restinctus, pulsus sedatior & corpus quietum factum, ac urina, comite sudore plerumque largo, posuit sedimentum. Restiterunt tamen postea copiosae defluxiones, a capite ad nares, fauces & pectus, coryzam & tussim humidam, vel siccam inducentes, stipatae quandoque artuum pedumque rheumatismo, quae circa vesperam exacerbatae, caloris fecerunt incrementum noctemque inquietam, donec decimo quarto ut plurimum die discederent penitus. Sed in quibus, aut aegri, aut medici culpa, sanguinis missio neglecta, & usurpata calida bezoardica, hi longe gravius & diutius decubuerunt, delirio & assidua vigilia affecti sunt, catarrhos acres & rebelles experti, quandoque exanthema purpuraceum & febris saepe ad decimum quartum diem, non nunquam longius, magna institit vehementia. Quin fuerunt, qui accedente purpurae albae, aut petechiali exanthemate, plane interierunt.

Epicrisis.

Recte omnino complicata haec febris dicenda synocha catarrhalis: nam ipsius incursus vehemens statim, sine rigore, ipsius decursus sine remissione, ipsius eventus sudore, ipsius medicatio per sanguinis missionem & temperantia cum nitrosis, luculenter testantur, ad synochae familiam ipsam esse referendam. Catarrhalis autem connubium produnt subsequentes copiosae muci & seri salsi, ex naribus, faucibus & bronchiis, cum tussi ac sternutatione ejectiones, nec non febricula vesperi cum calore ingravescens. Natales epidemicae hujus febris non aliunde, quam ex mira, diuturna aeris inaequalitate ac crebra mutatione ex calido in frigidum & frigido in calidum, nec non atmosphaerae mox gravis & rarae habitu vario, ducendi. Sub his praementis, mox levis vicissitudinibus, non modo universale illud pessimarum sordium emunctorium, cutis, diversimode afficitur, ejusque canaliculosa atque porosa compages a naturali tono dejicitur, sed & motus illi cordis & arteriarum systaltici qui vitam sustinent & ab aëris puriori elastica substantia pendent, vitiantur ac mutantur. Ex quo porro fit, ut labefactatis sic & sufflaminatis saluberrimis se & excretionibus, multae impurae & viscidae sordes in succis maneant, quae dein vascula obstruunt, ac fomitem febribus, populariter circumeuntibus, praebent. Neque nos nunc primum observavimus hanc febrem, sed eandem jam anno MDLXXX. visam esse *Georgius Henischius Comment. in Aretaeum pag.* 315. testis est, haec habens: *anno* MDLXXX. *grassabatur synochus epidemica, non simplex sed composita, eo quod & catarrhum, & alia symptomata conjuncta habuit, unde & catarrhus cum febre epidemicus fuit appellatus.* Eundem etiam ipsius ortum ac decursum fuisse, quam nostrae, idem auctor *l. c. pag.* 396. subnectit: *febris,* inquiens, *hujus catarrhalis epidemicae, quae spatio sex septimanarum, omnes fere Europae gentes affligebat, ex quibus vix vigesimus hujus morbi expers erat, praesertim in Saxonia, causa, non erat ab alimentis, terra aut aqua putrida, sed ab aëre, vel caelo potius, nempe a magna illius & anni praecedentis aëris inaequalitate, unde copiosa humorum heterogeneorum & ichorum soboles succrevit, quae facta meatuum constipatione & prohibita evacuatione, primum ebulliit, & postea putrescens, hanc febrem excitavit. Quam primum haec invadebat, omnes vires languebant, praecordia gravitatem sentiebant, cor pressionem, & palpitabat. pulsus parvi, celeres & inaequales erant, anhelitus difficilis; caput erat grave, & ingravescente morbo ita aegroti languebant, ut tremerent & conciderent. Quidam vigilabant, alii profundiorem somnum habebant. Ex capite fluxit acrior & subsalsus humor ad thoracem, qui tussim movebat, in extremis partibus dolores vagos & fugitivos excitabat. Initio horror & calor totum corpus & caput occupabat, & ad tactum non erat mordax, continuus tamen, cum rubore oculorum & tumore. Urina primum tenuis, mox crassa; aliis sanguis e naribus fluebat; plerisque sudor copiosus prorumpebat, quo & febris finiebatur, quarto ut plurimum die, interdum, sed raro, longius protrahebatur, ad septimum, vel nonum diem.* Caeterum illud quam maxime notatu dignum, quod synochae hae epidemice grassantes & cum magna vehementia invadentes, administrata statim sub initium convenienti sanguinis per venam sectam missione & adhibitis postea temperantibus, & viscidum colliquantibus tertio mox & quarto die fuerint solutae, nec in putridas, aut diuturnas transierint febres, quae non sine periculo. Et certe dici vix potest, quam insigniter febrium synocharum aeque ac ardentium vehementia in principio illico his praesidiis obtundi queat ac frangi. Testis est jam ipse *Galenus meth. med. IX.* perite non minus, quam vere scribens: *nemo ex synocha in putredinis febrem incidit, qui sanguinem primum detraxit. Quo quidem praesidio neglecto, in summum aegri discrimen perveniunt, nisi eos, vel virium robur, vel largum alvi profluvium, vel sudor ex manifesta phrenitide eripiat copiosus.* Ego quoque observavi frequentius, synocham simplicem, juvenes sanguine & succis plenos cum magno aestu & capitis dolore, nec non anxietate, sub pulsu pleno & crebro, prehendentem, post incisam medianam & dato ptisanae largo potu intra quatriduum, sudore per totum corpus manante,

manante, fuisse solutam, remittente mox inquietudine cum æstu ac siti, & somno redeunte. Opus tamen est, ut salutaris hæc diaphoresis per aliquot dies adhuc congruis remediis servetur, & postea solutivo remedio, ex clementioribus manna, tamarindis & rhabarbaro & tartaro, alvus ducatur. Neque etiam omittenda venæ sectio sub initio hujus febris, si corpus sanguine redundans ac pulsuum adest magnitudo, licet haud ita pridem sit admissa. Aliquot enim exinde mortuos, vel in summum vitæ discrimen adductos novi, quibus medici ob id sanguinem subtrahere renuerunt, quia ante unum vel binos menses modo factum; quum tamen ex longo usu atque experientia in comperto sit, hac in febre, non semel, sed bis interdum, pro virium robore & sanguinis abundantia, venæ sectionem esse administrandam.

CAPUT II.

De Febre Ardente nec non Cholerica.

THESES PATHOLOGICÆ.

§. I.

Ardentes & continuæ plerumque confunduntur.

Nostra quidem ætate omnes acutæ & continuæ febres, quæ præcedente rigore, cum ingenti æstu, siti, anxietate & pulsuum celeritate junctæ sunt, vulgo vocari solent ardentes, Germanis *hitzige Fieber*. Quin ipse artis parens, *Hippocrates*, omnium febrium originem ex bile, plus minus vitiosa & meraci deducit, nec sanguinearum, nec synocharum facit mentionem, sed in scriptis suis, febres fere omnes continuas, inflammatorias, item synochas, tam simplices, quam compositas, putridas quoque & malignas, appellat ardentes. Nihilo minus tamen insignem inter has febres esse differentiam, luculenter omnino attenta observatio incursus symptomatum & decursus singularum, nec non curandi ratio diversa, docent.

§. II.

Ardens febris quid proprie.

Ardens itaque febris, Græco nomine causus, stricte & proprie dicitur illa, quæ cum ardente & igneo quasi calore totius corporis atque siti inextinguibili, lingua simul arida, fissa & nigra, juncta. Binos hos enim pathognomicos causi esse characteres, veteres volunt omnes, & ob id torridam etiam hanc febrem appellarunt atque urentem. *Hippocrates lib. de affectiou. p. m. 167.* ita succincte describit ardentem: *calor fervidus, sitis fortis, lingua aspera ac nigra, color subbiliosus, & sputum biliosum.* Sed *Aretaus*, exactus historiarum morborum scriptor, *Lib. II. cap. IV.* hanc sistit pleniorem descriptionem: *ignis passim acer & tenuis est, sed intus maxime spiritus tanquam ab igne calidus; aëris vehemens attractio, frigidi cupiditas, lingua arida, in labiis & cute squalor, algent extrema, lotium quam biliosissimum, insomnietas, arteriarum motus crebri, parvi, imbecilli, oculi puri, luculenti, subrubri, facies colorata. Quod si morbus ulterius crescit, omnia majora & saviora fiunt. Arteriæ nimiis motibus & creberrimis agitantur, ignis aridissimus & acerrimus. mens delirat, ucminem agnoscit, siticulosi fiunt, omnia frigida attrectare cupiunt, parietem, vestem, pavimentum, humorem. Manus frigent, sed palmæ perquam calidæ, ungues lividi, spiratio crebra est & roscidus humor circa frontem & jugula.*

§. III.

Differt ab aliis continuis & inflammatoriis.

Hæ ardentes proprie sic dictæ febres, multum differunt ab aliis continuis. Nam in synocha, tam simplici, quam composita & cacochymica, non tam acris & ingens calor est, neque tam inexhausta sitis, sed æstus mitior cum madore quodam. Synochæ magis invadunt sanguine plenos, habitus laxioris, laute viventes, idque potissimum tempore verno ac in regionibus temperatis; sed causi adoriuntur macilentos, biliosos, sensibiliores, generantur sub tempestate calida sicca diuturna, & regnant maxime in locis calidioribus. In ardente porro, secus ac in aliis continuis, facies flavescit, vomitio, vel conatus vomendi cum fastidio ciborum adest, urina flammea, intensius bile tincta mingitur, & per alvum biliosa fœtida multa exturbantur. Tum id quoque peculiare habent febres ardentes, & quæ a copia & acrimonia bilis subnascuntur, præ aliis continuis inflammatoriis, item sanguineis & malignis, ut diebus imparibus & circa tertium exacerbentur, paribus autem remissiores sint, id quod etiam observatur in tertianis continuis, cholericis, nec non in illis quas veteres tritæophyas dixere, quæ tertio die sine horrore & rigore periodico exasperantur, qualis observatur in hemitritæis, sive semitertianis. Accedit, quod febres, quibus sanguinis puri, sive impuri copia complicatur, sæpius quarto statim die solvantur, sudore, vel hæmorrhagia larga sub facie rubicunda, quum ardentes demum circa septimum diem, post rigorem, vel citicum sudore, vel symptomaticum inflammatione ventriculi, duodeni & partium, ad quas biliarii ductus pertingunt, funesta, terminentur. Demum ratione curationis adest discrimen: ardentes quippe potum frigidum, ceu præstantissimum auxilium ferunt, sed non ita aliæ continuæ & inflammatoriæ, multo minus malignæ & putridæ. Sanguinis missio in febribus a sanguine in non minimis vasis stagnante oriundis, item inflammatoriis, præsertim, quæ occupant partes & viscera sanguinea, summopere est necessaria; in ardentibus autem veris & exquisitis, eadem non opus, ut potius noceat.

§. IV.

Rarior est apud nos simplex & vera.

Sed simplicis ejusmodi & exquisitæ ardentes febres, frequentissimæ quidem fuerunt & sunt in Asia, Græcia, Ægypto ac Italia, & ob id à priscis medicinæ parentibus, *Hippocrate*, *Galeno*, *Aretæo*, fuse & accurate quoad prognosin & medicationem descriptæ. In temperato autem nostro climate oppido sunt raræ, ac non nisi à liberaliori potu vini spirituosi valde, æstate ardente, motu & exæstuatione impensiori animi corporisque & cohibita perspiratione, suscitantur. Nostro potius sub cœlo & inter nostrates familiares magis ardentes sanguineæ, sive synochæ biliosæ, item cholericæ febres.

§. V.

Sed frequentes ardentes sanguineæ.

Synochæ autem biliosæ nobis dicuntur illæ, quæ sine præcedente singulari horrore ac rigore, cum magno ardore, siti, vigilia, anxietate & inquietudine, in corporibus sanguineo-cholericis, copia sanguinis calidi & biliosi refertis, oriuntur,

& diebus imparibus, seu criticis, antecedente rigore quodam, terminantur in salutem, vel mortem. In salutem quidem solvuntur sudore, vel ut plurimum hæmorrhagia narium. Hæ enim sunt ardentes illæ, de quibus *Hippocrates lib. I. epid. com.* 2. notavit: omnes ex iis evasisse, quibus sanguis è naribus aut aliis viis effluxisset, reliquis, quibus id non accidisset, pereuntibus. Quando vero funestus eventus, desinunt vel in partium nobiliorum, meningum maxime, pulmonum, ventriculi & intestinorum inflammationem lethalem, vel in lethalem syncopem, ob sanguinem in dextro cordis ventriculo collectum, stagnantem & demum congrumatum.

§. VI.

Et cholerica febris. Alterum nostris familiare ardentis complicatæ genus cholerica febris. Hæc etiam intenso æstu, siti, angore & inquietudine aggreditur, sed cum vomitu, seu perpetuo conatu vomendi, dejectione biliosa & copiosa, extremorum frigore, ardore interno, & anxietate cardialgica jungitur. Sed *quæ vel acutissima,* merito etiam cholerica hæc febris distinguenda in acutissimam & minus acutam. In illa longe major est symptomatum vehementia, dejectiones biliosæ, per superiora & inferiora copiosissimæ, junctæ cum cardialgia etiam syncoptica, & plerumque ante septimum diem necant vehementi ventriculi & intestini duodeni inflammatione, cujus indicia vehemens circa præcordia & fixus igneus ardor, cum extremorum refrigerio, summa inquietudo & anxietas, singultus & eructatio bilis & salivalis liquoris copiula, ictericius faciei color, nec non facies cadaverosa, sic dicta Hippocratica. *Et minus acuta.* Non nullæ non adeo acutæ, sed longius extrahuntur, ita tamen, ut subinde remissione, vel plane intermissione quadam interpolentur, & vel quotidie, vel tertio quovis die, cum vomitibus, anxietatibus & refrigeratione iterum exacerbentur, merito ob id quotidianæ, seu tertianæ continuæ, vocandæ. Sed hæ ipsæ, nisi congruis cito succurratur auxiliis, in lentas febres perquam facile degenerant, & stomachi diuturna vitia, dolores pressorios, ructus, inflationes, ob erosionem ventriculi, aut duodeni, a mordaci bilioso succo, vel superficietenus, vel profundius factam, inferunt.

§. VII.

Causa proxima ardentium. Ad causas & generationem harum febrium quod attinet, illa quidem exquisite ardens, qua summo fervore & incendio, cum linguæ siccitate & siti clamosa, tam partes internæ, quam externæ, uruntur & exsiccantur, causam non habet aliam, quam celerrimam sanguinis & humorum agitationem, per fibroso-vasculosam totius corporis compagem, partim quoad minima vascula obstructam, partim spasmo tensam atque constrictam, sub quo motu attritivo solidorum ad fluida & fluidorum ad solida, intestinus partium sulphurearum quoque augescit, unde inflammatorius calor, fluidas diffians atque consumens & solidas siccans & adurens, enascitur. Hic vero æstus in corporibus sanguine & succis plenis, ob fibrarum mollitiem & laxitatem, lenior est atque remissior, ac febris emergit mitior ardens, minus exquisita, in qua non tam impensa cutis & faucium siccitas, neque etiam sitis adeo urgens. Et in illa ardentis specie, quam cholericam diximus, non tantum, ob partium salino-sulphurearum in succis redundantiam, & minima non nulla vascula angustata & obstructa, celerior est motio, verum etiam succus biliosus copiosius in hepate secretus ac in duodenum & ventriculum effusus, acrimonia & mordacitate sua, nerveas tunicas acrius sollicitat, lancinat, arrodit & inflammat, ex quo symptomata huic febri propria, ardor, anxietas, cardialgica, nausea, vomendi conatus, impetuosæ per superiora & inferiora biliosæ dejectiones.

§. VIII.

Omnia igitur, quæ sanguinem exæstuant & uberi particularum sulphurearum in sanguine proventui favent, liberum quoque ejusdem per nimiam partium vascula transitum retardant atque impediunt, ad generationem ardentium febrium faciunt. *Causæ antecedentes.* Hinc est, quod iisdem præ reliquis imprimis pateant, qui biliosæ constitutionis, strictioris habitus, potibus spirituosis indulgent, crebrius animo, præsertim ad iram moventur, corpusque vehementiori motu exagitant. Neque minus inde ducenda ratio, quod sub cælo calido & in locis meridionalibus frequentissima fit ardens exquisita, nec non quod apud nos, post diuturnum solis æstate sicca fervorem, succedente autumno frigidiore aura, crebrius incidant, quin epidemice quandoque cum diarrhœis biliosis, dysenteriis, tertianis duplicibus & continuis cholericæ grassentur febres. Quæ autem ingenitam his ad concipiendum hunc morbum dispositionem effectui dant, sunt maxime perspiratio cohibita & vehemens ira. Nimirum quando succi calidis sulphureis particulis scatent, harum vero per vascula minima exhalantia diffiatio, sive per aërem crassiorem frigidum, sive improvidam refrigerationem, intercipitur, manent intus, intestinum motum suscitant & febrem accendunt. Vehementis autem iracundiæ is in corpore effectus, ut non tantum in universo systemate nervorum ac vasorum motus intensionem & rigidam spasticam stricturam inducat, sed & præ cæteris in ductus nervoso-musculosos biliarios agat, eorumque motum peristalticum fortiter augendo, ex toto systemate horum canalium exprimat biliosum succum, eundemque in duodeni cavum trudat copiose & impetuose. In quo flexuoso sinu dum stagnat, cum salivalibus succis & acidis cruditatibus mixtus fermentescit, eoque mordacem & tantum non causticam indolem acquirit, cujus index est color viridis æruginosus, qualis a commixtione bilis cum spiritu acido corrosivo, ut oleo vitrioli & aqua forti, emergere solet.

CURATIO.

§. I.

Sanguis non indiscretim mittendus. In medicatione probe distinguendæ diversæ ardentis species & corporum ratio habenda. Nimirum quando ardentissima est febris in corpore bilioso, macilento, sanguine & succis minus pleno, non habet locum sanguinis missio. Neque etiam eadem admittenda in febribus cholericis, tam acutis, quam intermittentis typum servantibus, & cum numerosis dejectionibus per os & alvum, summa præcordiorum anxietate & extremorum frigore stipatis. Sed ubi juncta ardenti sanguinis plenitudo & febris est nostris frequentissima, quæ ex veterum denominatione synochus biliosa, sive putrida, recte dicitur, nunquam non pernecessaria est ac utilissima sanguinis convenens, sufficiens & pro ratione virium & valorum amplitudinis, proportionata missio. Hac enim facta, non modo vehementia febris & sympto-

symptomatum multum frangitur, sed brevis etiam & felix eventus, cæteris paribus, sperandus. Contra ea experientia docet, gravius semper & periculosius decumbere hac febre, fœminas inprimis & sanguine abundantes, si in principio omissa sanguinis subtractio. Tum enim natura ipsa superflui sanguinis excretionem, per nares potissimum, molitur, quod si non critico & convenienti tempore fit, non sufficienter succedit, sanguinis in vasis cerebri subsequitur stasis, phreniti dem valde periculosam membranarum cerebri inducens.

§. II.

Æstus ac siti temperanda frigido potu. Post sanguinis missionem omni studio eo annitendum, ut igneus iste totius corporis æstus cum immodica siti & faucium ariditate, removeatur iis, quæ æstuosam illam partium sulphurearum agitationem figunt & temperant, ac præterea fibrarum rigidum spasmum laxant & humores in vasculis minimis stagnantes diluunt, fluxiles reddunt & obstructa reserant, ut æquabilis & liberior fiat per loca convenientia & vasa transitus. Hunc in finem veteres omnes dilaudant potum frigidæ aquæ. *Hippocrates de affect.* §. 2. in ardente febre dandas præcipit potiones frequentes & paullatim quam frigidissimas. *Aretæus lib. II. cap. IV. si biliosus*, ait, *vomitus & distensio, adest fastidium, anxietas, virium labefactatio, tunc frigida aqua cyathi duo vel tres propinandi sunt ad ventris adstrictionem; facile enim frigida in ventre incalescit.* Neque minus *Galenus meth. med. lib. IX. cap. V.* præter venæ sectionem, potionem frigidam impense laudat, adjecta ratione, *quia extinguit febrem & naturam robustam reddit, ut deinceps per alvum & sudorem expellat, quæ noxia sunt.* Idem sentit *Celsus, lib. III. c. VII. si*, inquiens, *in summo incremento est morbus ardens, utique non ante diem quartum, magna siti accedente, frigida aqua copiose præstanda est, & ad satietatem danda, qua pro medicamento utuntur. Ubi factum est, multa veste operiendus & collocandus, ut dormiat. Fereque post longam sitim & vigiliam, post multam satietatem, post infractum calorem, plenus somnus venit, per quem ingens sudor effunditur idque præsentissimum auxilium est.* Has tamen subnectit cautiones; *sed in his tantum, in quibus præter ardorem nulli dolores, nullus præcordiorum tumor, nihil prohibens, vel in pulmone, vel in faucibus, non ulcus, non defectio, non profluvium alvi fuit. Si quis vero in hujusmodi febre leniter tussit, is neque vehementer sitire debet, neque aquam frigidam bibere.* Accedit *Alpinus med. meth. lib. II.* ita habens: *in continentibus febribus vehementer æstuosis, medici omnes largum potum algidæ aquæ exhibere suescunt, quia calorem nativum concentrat, ut statim inde sitis & calor cesset: roboratur inde totum corpus & aqua epota digeritur & plerumque largissimos sudores frigida aquæ potus suscitat, non nunquam vomitus biliosi fiunt & aliquando per alvum copiosi humores profluunt & urinam copiosam excitat. Mirabile est*, concludit, *quomodo tale præsidium has febres expugnet; nam excretionibus, quas aqua suscitat, hæ febres finiuntur.* Idem auctor Ægyptiis hoc in usu, quin inter secreta fuisse *de Med. Ægypt. lib. IV. c. XV.* tradit, *aliqui*, scribens, *pro secreto habent synochas & ardentes febres, multam aquam augarill* (quæ cucumeris species) *ægrotis propinantes, sanare, si modo febricitantes iis multis diebus in cibo ac potu sola utantur. Alii tempore vehementioris æstus, largius frigidam potandam concedunt, qua epota, ægro multis pannis contegentes, sudorem procurant, qua non paucos audio ibi sanatos fuisse.*

§. III.

Vel potibus aliis refrigerantibus. Nec immerito tam magnifice de frigidæ potu in ardentibus sensisse veteres, uberius testatur & ratio & experientia. Nisi enim ventriculus, vel aliæ internæ partes jam vera inflammatione affectæ, nec summa cum extremorum frigore anxietas, neque etiam pulsuum contractio & sanguis deficiens adsit, utique, aqua bonæ notæ, subfrigida, non prorsus gelida, haustu, non simul & semel, largiter tamen pota, egregie prodest. Nam frigus in humido æstuosum nimis partium sulphurearum & ætherearum in sanguine motum obtundit, fibrasque remissiores adducit, nimiumque distentis contractilitatem & elasticitatem justam reddit. Neque etiam à frigore noxa timenda, quia frigidum, successivis haustibus corpus subiens, à calore interno repescit, qui humidus tepor ad relaxandas spasmo constrictas fibras & succos in minimis stagnantes expediendos & fluxiles reddendos, apprime proficuus, ut hinc sudor & urina copiosius fluant & alvus moveatur. Sed quum in septentrionalibus nostris regionibus admodum raræ leves ejusmodi, puræ & subtiles aquæ, reperiantur, coctione & admixtione congruorum corrigendæ utique. Ipse *Hippocrates* aquam cum hordeo coctam jam in ardentibus laudat. Et *Aretæus* aquam cum lacte mixtam in cholera commendat. Qui nostratibus proficui deprehensi frigidi potus, sunt maxime, julapia, ex aqua fontana cum succo citri & saccharo, nec non ptisanæ ex rasura cornu cervi, radice scorzoneræ, cum syrupo acetositatis citri, vel julepo rosarum & spiritu vitrioli, conditæ, item aqua cum frusto panis cocta. Huc quoque referendum serum lactis dulce, vel acidulum, cum succo citri coactum, item aquæ minerales temperatæ, quo nomine celebres acidulæ Selteranæ, Antonianæ & Wildungenses.

§. IV.

Acrimonia obtundenda. Ad obtundendam tandem & contemperandam, in cholericis potissimum febribus, acrimoniam acidam causticam succorum biliosorum in ventriculo & duodeno stagnantium, spectatæ virtutis ex compositis pulvis Marchionis maximeque pulveres absorbentes, quæ commodissime ingrediuntur terrea teneriora, lapides cancrorum, mater perlarum, conchæ præparatæ, cornua & ossa philosophice præparata, nec non ex commendatione *Langii* atque *Cratonis* crystallus montana. Nobilis quoque ad æstum extinguendum & intestinum motum componendum nitri virtus, quod his pulveribus cum fructu ob id subinde admiscendum. Sed necesse est, ut pulveres ejusmodi temperantes in sufficienti quantitate diluti vehiculi assumantur, crebrius etiam & convenienti tempore. Neque minus ex usu sunt diluentia ac demulcentia, emulsiones scilicet, ex amygdalis, seminibus quatuor frigidis, præsertim cucurbitæ, cum aquis florum, quæ paregorica simul virtute pollent, sambuci, rosarum, buglossæ, primulæ veris, tiliæ, liliorum convallium, nec non aqua cerasorum nigrorum. Conducunt quoque hoc nomine gelatinæ ex rasura cornu cervi, lac ipsum cum aqua mixtum, oleum amygdalarum dulcium, serum lactis dulce, item juscula ex

ex pullis gallinaceis contusis & in vase clauso cocta. Et hæc utique remedia apprime proficua sunt ad arcendam inflammationem partium nervoso-membranacearum, quæ his morbis eventu demum accedit funesto modo exhibeantur debito ordine, tempore ac dosi, cum judicio & observatis quibusdam cautionibus, jam subnectendis.

CAUTELÆ ET OBSERVATIONES PRACTICÆ.

§. I.

Temperies utilis. Sicut in curatione omnium acutarum febrium; ita maxime ardentium & quæ ex inflammatione fiunt, tutissima & optima methodus est, per totius morbi decursum, placide & moderate procedere, omniaque quæ à temperie & moderamine, quoad pharmaciam æque ac diætam & regimen recedunt, evitare sollicite. Egregium inprimis hanc in rem est *Celsi lib. III. c. VII.* monitum, ita habens: *etiam amplo conclavi æger tenendus est, quo multum & purum aërem trahere possit, neque multis vestimentis strangulandus, sed admodum levibus tantum velandus est. Possunt etiam super stomachum poni folia vitis in aquam frigidam tincta, ac ne nimia siti vexandus est.* Moderatus quippe & æqualis calor, in febribus hisce, ad materiæ morbificæ correctionem, resolutionem & ex corpore difflationem, plus præstat, quam omnis, quantumvis pretiosa, medicina. Sed nihil vicissim perniciosius, quam fervido conclavi accendere, vel etiam abstinentia potus intendere, calorem immodicum, qui vires exsolvit, debitam vitiosi humoris a succis vitalibus, se & excretionem impedit, & humidum ad expeditum sanguinis & humorum progressum & ad coarctata & repleta minima vasorum aperienda & relaxanda necessarium, absumit. Neque ea propter semper utilis, sed sæpius nocivus, in æstuosis hisce febribus, frequens potuum calidorum & infusorum theiformium usus. Multo vero magis detrimentum procurant ea, quæ calefaciunt, massam sanguinis commovent & positive sudorem movent. Deinceps non sine ratione *Celsus l. c.* commendat amplum conclave & aëris puri usuram. *Et aër purus.* Nam sicuti subtilior & ætherea elastica in aëre substantia, genuinum illud pabulum & fomentum est, quod virtutem vasorum elasticam vitalem systalticam & robur partium sustinet: ita aër multis humidis & pravis effluviis inquinatus & ob id vi elastica spoliatus, vel sanis, tanto vero magis infirmis corporibus, adversus est atque damnosus. Neque aliam subesse caussam arbitror, quod plurimi ex plebeiis, quorum natura ad vincendum morbum alias satis valens, in febribus acutis pereant, quam conclavia angusta, humilia, & haud raro nimis calefacta, in quibus, præsertim quando plures decumbunt, aër morbidus & tetris halitibus gravis est, quem continuo hauriunt.

§. II.

Naturæ motus attendendi. Natura etiam febrium continuarum medicatrix optima: hujus motus igitur cum cura ab artifice attendendi. Exserunt autem hi sese maxime per rigorem, qui ex medulla spinali, cum horroris & frigoris sensu, venit, & certis temporibus, diebus maxime imparibus, dimidio quarti, septimo, undecimo & decimo quarto, accidit. Est quippe hic rigor non nisi affectio generis nervosi universi corporis spasmodica, qua sanguis & humores, ab exteriori corporis peripheria, versus interiora, cor, cerebrum & vasa majora, cum quadam vehementia pelluntur, eaque propter extrema refrigescunt, interiora vero sanguine nimis replentur & distenduntur, unde pulsus contractus est, pectus angitur facièsque cum vasis capitis turgescit. Quod si igitur post hunc rigorem, succi intus acti æquali renisu & auctiori cordis & arteriarum systole ad corporis superficiem repelluntur, sæpius tota morbi & caussæ morbificæ vis, uno impetu, per largum universi corporis sudorem, aut narium stillicidium, frangitur penitusque eliditur. Sic procedens rigor salutaris est, criticus ob id recte vocatus, post quem arteriarum ictus æquabiles fiunt & molles, circulus sanguinis debitus, & vires cum somno redeunt. Sed ubi cordis & vasorum systaltica vis non tam valida est, ut appulsum sanguinem iterum extus agere possit, symptomaticus est rigor & malus. Tum enim nec corpus incalescit rursus, nec pulsus æqualis fit, nec sanguis per nares, nec sudor calidus universalis per poros, sed particularis & frigidus circa caput & collum, effertur, nec corpus cum animo reficitur, nec somnus redit. Sanguis potius intus in minimis vasis impactus subsistit, ac in cerebro phrenitidem & convulsiones, circa cor & pulmones, summam præcordiorum anxietatem, spirationem anhelosam, difficilem, viriumque ad animi usque deliquium dejectionem, facit, ut postea nono plerumque die, mors excipiat. Quandoque etiam extra criticos dies accidunt ejusmodi rigores, sed hi pariter sunt symptomatici malumque præsagiunt eventum. Hi itaque naturæ motus, mortem, vel salutem, adducentes, probe à medente attendendi. In hoc enim præcipuum ad prognosin & tempestivum remediorum usum versatur momentum, quin totius doctrinæ practicæ fundamentum, quod optime tenuit primus artis parens *Hippocrates*, quod serio inculcarunt optimi & fidissimi hujus interpretes, *Mercurialis* atque *Duretus*, sed ex nostris norunt paucissimi.

§. III.

Quando sic natura motus instituit extraordinarios, quiescendum medico nihilque movendum. *Non turbanda natura, sed juvanda.* Abstinendum quoque plane à cibo. Et corpus tantum in moderato & æquabili calore conservandum. Si autem naturæ facultas ad expellendum sanguinem & excretiones efficiendas, sola non sufficit, juvanda congruis auxiliis perite, sive interius analepticis & diaphoreticis temperatis, sive exterius derivantibus & discutientibus. Nam profecto nunquam magis, quam in periculosis & acutis morbis, summopere necessaria maximique momenti est, temporis in agendo opportunitas.

§. IV.

Ubi igitur post rigorem incidit cephalalgia plethorica, cum incipiente mentis emotione & nares parum sanguinis stillant, epithema nobis usitatum, ex aceto & aqua rosarum, camphora in spiritu rosarum soluta, nitro & oleo ligni Rhodii, subfrigide, non modo temporibus, sed & melius raso toti capiti, admotum, egregie se gerit refrigerando, discutiendo & inflammationi resistendo. *Caput defendendum.* Idem hoc epithema, linteo triplicato lato, præcordiis impositum, ad levandam anxietatem, inquietudinem depellendam & spirationem facilitandam eximii usus. Optimum tamen etiam auxilium ad arcendam phrenitidem exspectan-

exſpectandum à venarum in naribus, ſive id fiat per inſtrumentum ſcarificatorium, ſive intruſum culmum ſtraminis, apertione, tepefactis ſimul & frictis pedibus atque femoribus, & data interius mixtura diſcutiente, diaphoretica & analeptica cum aceto ſtillatitio, aqua cinnamomi, roſarum, cardui benedicti, mixtura ſimplici, cinnabari, lapidibus cancrorum & bezoardico minerali.

§. V.

Sitis ſedanda. Ad ſedandam ſitim & humectandas fauces aridas cum lingua, ego non præſentius vidi remedium, quam ſerum lactis dulce, in ejus menſura nitri puri drachma dimidia ſoluta, quippe quod crebrius, ſed parvis hauſtibus ſubfrigide potum, æſtum præternaturalem ſimul extinguit. Os quoque & fauces ſubinde eluendæ aqua, in qua rob diamoron & nitri ſufficiens quantitas ſoluta. Præbere hæc etiam poteſt gargariſma. Injectiones vero per ſyphonem nunquam probo, quia valido attritu augent dolorem & inflammationem. Præterea ad præſcindendam anginoſam inflammationem, inſigniter prodeſt linctus lente deglutiendus, ex julepi roſarum uncia, nitri puri granis quindecim & camphoræ granis tribus, in drachma una olei amygdalarum dulcium ſolutis.

§. VI.

Alvus prius movenda. Utut alvum purgantia, ratione docente & experientia monſtrante, in febribus ardentibus, non niſi periculo præbeantur; è re tamen eſt, ut alvus ſemper ſit libera. Sub morbo igitur hoc optime præſtant glandes & clyſteres, ex ſolo lacte, melle & pauxillo nitri. Facta vero criſi & coctione, ex urinæ ſedimento cognoſcenda, alvum unique clementioribus laxantibus ducere, tamarindinatis, mannatis, rhabarbarinis, paſſulatis & tartareis, expertiſſimum, quo vitioſi ſucci, in primis viis per ipſum etiam morbum geniti, exturbentur, ne novo morbo anſam & cauſam præbeant.

§. VII.

Frigida potus utilis. Aquæ frigidæ potio, à veteribus eximie collaudata, heroicum hoc in morbo & magnæ efficaciæ eſt remedium, eaque propter attentionem & circumſpectionem medici poſcit. Supra tamen ſatis fuſe jam expoſitum, cur & quando ex uſu ſit. Heic igitur monuiſſe ſufficiat: nunquam ſimul & ſemel magnis hauſtibus præbendum eſſe frigidum potum, ſed ſucceſſive & crebro, nunquam in principio morbi, ſed elapſis jam aliquot diebus; nunquam tempore acceſſionis, vel exacerbationis, vel etiam ſub rigore & pulſu parvo, aut intermittente, nunquam niſi plethora prius ſoluta. Sed quando extrema calida, pulſus æqualis, celer & magnus.

§. VIII.

Acrimonia temperanda. Si febris eſt cholerica, acuta, admodum periculoſa, ob ſuccos bilioſos mordaces nimium & corroſivos, nerveas ventriculi & inteſtinorum tunicas arrodentes, celeri & efficaci auxilio eſt opus. Tum igitur conſultum eſt, pulveres abſorbentes ac temperantes, crebro & majori, quam alias moris eſt, quantitate, propinare cum diluentibus ac demulcentibus. Quo nomine ego nunquam non expertæ virtutis commendo pulverem ex lapidum cancrorum, matris perlarum, cornu cervi ſine igne, cryſtalli montanæ, ſive lapidis talci calcinati, ana drachma, nitri ſcrupulo, de quo ſingulis horis ſumenda drachma una, cum emulſionis amygdalarum unciis binis, cui drachmæ duæ olei amygdalarum dulcium commixtæ. Ad impetuoſas autem bilioſas excretiones compeſcendas, præſtabilis virtus eſt liquoris noſtri anodyni mineralis, præſertim ſi cum aliquot guttis olei macis eſſentificatur & cum diluto vehiculo, vel aqua tantum frigida, propinetur. *Impetuoſæ excretiones compeſcendæ.* Quia enim nimis celerem ſyſtalticum, vel periſtalticum motum in ductibus biliariis ſiſtit, efficit, ut minor copia ſucci bilioſi ad duodenum trudatur & ob id copioſior excretio ſiſtatur. Et certe his præſidiis, debito tempore, congrua doſi & mature uſurpatis, & cholericam, & dyſentericam paſſionem, brevi fuiſſe ſublatam, multis exemplis edoctus novi.

ENARRATIONES MORBORUM.

OBSERVATIO I.

Ardens copioſo potu julapii ſanata. Summus quidam militum præfectus, quem vocant Generalem, quadragenario major, ſanguineus & vividus, laute vivens vinique potiſſimum potui indulgens, cæterum bene valens, niſi quod vere & autumno, rheumaticis & catarrhoſis defluxionibus affligeretur, potarat in convivio liberaliter vinum potens Hungaricum Tockavienſe, ad menſuras minimum quatuor, eodemque plenus, veſperi ſub cœlo nubilo & frigido in villam ſuam vicinam redierat. Redux factus, noctem inſomnem & mire æſtuans exegit, mane expertus calorem intenſiſſimum, cum pulſu magno & celeri, cephalalgia, virium proſtratione, faucium ardore ac ſiti. Bibit quidem infuſum thée, ſed inde anxietas increvit & vomendi conatus acceſſit. Sumſit pulverem abſorbentem & nitroſum, ſed ſymptomata perſtiterunt. Admiſit quoque venæ ſectionem in brachio, ſed ſine levamine. Hinc vocatus ego quarto die, offendi ipſum ingenti æſtu affectum & ſummopere conquerentem de ardore ventriculi ac ſiti. Illico igitur removi cereviſiam lupulatam valde & ſpirituoſam, male eo uſque ad ſitim extinguendam liberaliter datam. Annuit æger ac enixe petiit hauſtum frigidæ. Ego vero ſic concedere nolui, ſed paravi julapium, ex aquæ fontanæ menſuris duabus, ſucci citri uncia, cum tantundem julepi roſarum, de quo ſucceſſive biberet & cum quo ſumeret, binis quibuſvis horis, pulverem ex matre perlarum, conchis, nitro & lapidibus cancrorum. Æger impatiens quatuor hauſtibus julapium ingurgitavit omne, tres etiam aſſumſit pulveres ac inde refrigerium ſenſit internum, melius quievit & parum ſudavit. Juſſit itaque ut denuo conficeretur julapium, ejuſdemque menſuras duas intra aliquot horas me inſcio ingeſſit. Inde vero incidit in effuſiſſimum ſudorem, ſequutæ alvi dejectiones crebriores, ſomnus rediit, ſymptomata diſcuſſa & convaluit.

Epicriſis.

Veteres, & inter hos maxime *Galenus*, *Aretæus* ac *Celſus*, aquæ frigidæ potum in ſynocha & ardentiſſima febre mirifice commendarunt, quin in hujus uſu omnem fere ſalutis ſpem repoſuerunt; hac tamen cum cautela, ne detur ubi interna jam inflammatio, ſcirrhus, aut tumor œdematoſus eſt. Ego quoque præſtabilem ſimplicis hujus virtutem multoties expertus ſum in cholericis paſſionibus, ad contemperandum bilis ardorem & acrimoniam, vireſque languentes ſuſcitandas. In noſtro egregia pariter ipſius fuit facultas, maxime quod ſudorem movit. Neque vero etiam

nocere hoc in casu magna julapii quantitas potuit, quum sanguis à copia Hungarici vini vehementer exagitatus esset & quasi incensus. Etenim debet esse proportio quædam inter vim morbi & vires remedii, maximeque huic febri, perite monente *Aretæo*, magnum ac celer remedium opponi. De singulari autem aquæ effectu sudorifero notari inprimis meretur *Riverii* testimonium, *Cent. I. obs. XIX.* habens: *observandum, à spiritu sulphuris, vel ejus loco spiritu vitrioli, cum aqua exhibito, sudores copiosos fuisse provocatos; quod multis experimentis nobis innotuit, qui plures tertianas curatas vidimus eodem remedio, in summo accessionis æstu & urgente siti exhibito; unde copiosi sudores provocabantur, à quibus non solum paroxysmus, sed etiam totus morbus integre solvebatur. Minuenda tamen est in minori aqua quantitate spiritus quantitas, ne nimium acescat.* Cæterum sicuti aquæ frigidæ potus & refrigerantia efficacissima in febre, quæ à sanguine propter spirituosorum abusum nimium exæstuato accenditur; ita vicissim aquæ calidæ potus, in febre, quæ in sanguineo-pituitosis, ex obstipatis per aërem frigidum & humidum cutis poris inducitur, virtutis est longe saluberrimæ. Vidi ego sæpe plebejos, sub cœlo pluvioso, nebuloso & humido inter labores versantes diu & inde febre correptos, solo potu calido, ex aqua, cum carduo benedicto & scabiosa decocta, adjecto æquali mensura vino, & calide pota hac mixtura, sudore inde oborto, cito ac tuto morbum discussisse. Quod autem frigida etiam sudorem movere possit, ratione non caret. Nam expansum nimis vasorum elaterem adducendo, tonum & robur ipsis restituit. Calorem fervidum restinguendo, impedit seri & lymphæ coagulum, quod ipsis à forti calore induci albuminis ovi exemplo constat. Tenaces autem succi, minima vasculorum excretoriorum obstruentes liberam evacuationem impediunt. Frigidum quoque æstuanti corpori immissum tepescit, tepidumque factum fluxilitatem humoribus conciliat & aridas exsuccas partes mollit.

Observatio II.

Synocha cacochymica cum purpura funesta.

Generosissima fœmina, triginta sex annorum, sanguineo-cholerica, natura sensibilior, animo in affectus prona, ingenio alacris & sagax, cæterum corpore nervosa & robusta, ciborum appetens & liberaliter cœnans, ob alvum adstrictiorem & collectas inde cruditates diu conquesta est de doloribus pressoriis & inflatione ventriculi ac hypochondrii sinistri, mensium quoque, ob uterum ex crebra & annua fere impræegnatione debilem, fluxum, ratione copiæ & temporis, non experta est legitimum. Ad tollenda hæc vitia multis quidem usa est medicamentis & medicis, sed sine levamine. Aquarum autem medicatarum potum, ob ventriculi imbecillitatem & atoniam, ferre potuit nunquam, melius tamen balneum ex aquis Tœplicensibus. Accidit interea, ut medio vere, post gravem terrorem & excandescentiam, præcedente levi horripilatione, incideret in febrem valde æstuosam, quæ sitim cum calore accendit intensissimam, somnum excussit omnem, viresque mirifice prostravit. Accitus primum medicus loci, qui venæ sectionem, ante sex hebdomades vix admissam, reiterare renuit. Quinto die vocatus ego, pulsum fortem & magnum deprehendi, cum æstu intolerando, anxietate circa præcordia, inquietudine, insomnia & dolore dorsi. Pugnavi igitur adversus hæc symptomata diluentibus & refrigerantibus potionibus, pulveribus absorbentibus, nitroso-diaphoreticis, cum succo citri permixtis. Fluxit inter hæc ex utero ichor cum sanguine, ad viginti quinque horas. Sed septimo die incurrit horripilatio, extrema refrigerata, pulsus celer & contractus factus, facies turgida, oculi rutilantes & levis cogitationum aberratio visa. Exactis tamen duabus horis & data mixtura discutiente diaphoretica, ex aqua cardui benedicti, cerasorum nigrorum, theriacali, aceto destillato, antimonio diaphoretico, lapidibus cancrorum, cinnabari & syrupo acetositatis citri, rediit calor per totum corpus ad pedes usque, pulsus increbuit, oculi splendorem rutilantem posuerunt, & per universum corpus fausto prodiit omine sudor, quem temperatis diaphoreticis & infuso theiformi secundare jussi. Inde magna sequuta symptomatum remissio & ægram in vado constitutam esse, visum quidem, sed quia somnus redire noluit, neque æstus penitus remisit, neque etiam vires restitutæ, non sufficientis & omnibus numeris absolutæ criseos fuit indicium. Nec vanus fuit metus: nono enim die, post lenem rigorem ex dorso, novus paroxysmus febrilis incessit, cum magna præcordiorum anxietate, intensiori æstu, inquietudine, spirandi difficultate, ita ut ægra corpus mirum jectigaret & lectum subinde mutaret. Postero die purpura rubra cum alba comparuit & collum totumque pectus obsedit, quæ congruis præsidiis excepta. Decimo die sanguis rursus profluxit aquosus ex utero, in abdomine oborta tormina, & per alvum feces liquidæ & biliosæ, postea etiam sine sensu, secesserunt, & luculenter prodiderunt gravem in intestinis inflammationem eamque sphacelosam, quam præterea borborygmi in ventre post assumtum potum arguebant. Undecimo die, post perpetuas tandem vigilias mens alienari cœpit, pulsus reddi convulsivus, spiratio fieri anhelosa, subsequente paullo post morte, ob vim cordis & vasorum vitalem elasticam per morbum diuturnum & vigilias continuas fractam, nunc deficientem adeoque naturam penitus succumbentem.

Epicrisis.

Febris hæc merito vocanda synocha cacochymica, sive putrida universi corporis inflammatoria, ex abundantia impuri sanguinis progenita, quæ, si viscera offendit minus integra, ut hic ventriculum & uterum, raro ex voto, sed plerumque funestum, sortitur eventum. Ego vero etiam summopere improbavi, sed tacitus, ne medicus primus malum nomen incurreret, ob factum, quod infectum fieri non poterat, quod neglecta in principio sanguinis missio in corpore plethorico & cacochymico, sub pulsu vehementi, duro & magno, unde etiam ipsa natura à copia sese per uterum liberare molita. Licet etiam septimo die criseos indicia comparuerunt, somni tamen & virium defectus, cum restitante calore, imperfectam eam fuisse, prodidit, & latitare adhuc intus materiam perniciosam. Fuit hæc purpuracea, quæ teste experientia, in corporibus impuris cacochymicis, præsertim fœminarum, sub declinatione febris continuæ succedere solet, criticis diebus, sed funesto plerumque eventu. Natura enim, sive potentia elastica cordis & vasorum, morbi vehementia jam debilis nimium, eandem minus vincere & expellere potest, unde de novo in minimis vasculis fiunt stases inflam-

inflammatoriæ, tandemque mors excipit. Nostra in ægra insanabiles hæ inflammationes circa uterum & maxime intestina consederunt, easdemque dejectiones æquosæ cum torminibus, præsertim involuntariæ, ob fecessum partium serosarum à sanguine coagulato stagnante, abunde satis indicarunt.

Observatio III.

Febris ardens sanguinea repinso potu sanata.

Dux militaris quinquagenario major, sanguineo-cholericus, robustus, sanguine plenus, laute vivens, plus vini quam cerevisiæ bibens, in iram & vehementes animi affectus pronus, coelebs, sed veneri vagæ admodum indulgens, postquam ebrius vehementer excanduisset & postea cum concubina habuisset rem, incidit illico in febrem vehementissimam ardentem. Invasit hæc cum artuum tremore, juncta fuit summa præcordiorum anxietas, æstus in pectore ingens, capitis dolor, somnolentia, nec non mentis emotio. Conquestus simul est de dolore lateris dextri & quarto die exspuit tussi sanguinem cum pituita mixtum. Secta quidem fuit in principio vena, sed quia inde nullum levamen, vocarunt me. Erat autem æger, quum advenirem, impatiens quandoque & irrequietus, quandoque somnolentia & torpore obrutus, sitis ingens, alvus adstricta, calor vehemens, urina tenuis flammea. Expensis cunctis, inflammationem ventriculi & pulmonum ac minus faustum eventum sum suspicatus; ideoque ad contemperandum iterum illum inflammatorium æstum pro viribus adhibui præsidia. Clysma scilicet emolliens & relaxans, ex sero lactis, melle ac oleo amygdalarum dulcium, cum momento nitri alvo injicere jussi ad uncias duodecim aliquoties, non tam ad purgandum, quam potius ad humectandas & relaxandas intestinorum tunicas, siquidem clysteres stimulo carentes, aliquoties injecti & diutius retenti, balneum quasi præbent internum. Dein quum pulverulenta aversaretur omnia, emulsionem conficiendam scripsi, ex decocti cornu cervi mensura, amygdalarum dulcium uncia una cum dimidia & seminum quatuor frigidorum majorum ana drachmis duabus, additis aquæ cerasorum nigrorum unciis binis totidemque rosarum, matris perlarum, nitri depurati ana drachma, julepi rosarum uncia una. Hanc intra aliquot horas ebibit, ac præterea ptisanam ex hordeo, rasura cornu cervi & scorzoneta, tam avide ob urentem sitim ingurgitavit, ut viginti quatuor horarum spatio, vel septem ejus mensuras epotaret, idque per aliquot dies. Dedi etiam quandoque jusculum avenaceum cum aliquot cochlearibus olei amygdalarum dulcium. Et exterius thoracem dolentem atque præcordia inungere jussi linimento ex olei amygdalarum dulcium uncia, camphoræ drachma & extracti castorei liquidi drachma dimidia. His æstus restinctus, septimoque die urina turbata ac non nihil ad fundum dimisit. Accessit nono die diarrhoea, ut plus quam decies intra diem & noctem dejiceret, cum levibus torminibus in ventre. Successit hic fluxus alvi per quatriduum, ac interea nihil sumsit, quam juscula confortantia carnium cum tantillo vini & macis. Sic felicissime febris soluta, eoque facto, vires redierunt cum sanitate.

Epicrisis.

Natura valens & robusta, congruis auxiliis adjuta, unique sæpe miracula præstat, seu affectus extraordinarios plane. Quare ego non facile spem abjicere soleo, in perniciosis etiam & inflammatoriis febribus, quando ægri multum siriunt & copiose commoda ingerunt liquida: in his enim magna vis, febres cum magno ardore junctas, sanandi. Nam fluxiles & dilutos reddunt spissos humores, qui obstructiones vasorum efficiendo, æstum augent liberamque exhalationem, tam in, quam extra corpus, intercipiunt. Aridas quoque & nimis rigidas fibras molliendo, febrem efficiunt mitiorem & corpus disponunt ad excretionem. Nihilominus tamen prudenter etiam se gerat artifex in horum benignorum & innocentium remediorum usu, & caveat, ne febrem, quæ naturæ medicatricis opus, quo auctiori sanguinis motu obstructiones & stases viscidorum succorum dissolvit, intempestivo refrigerantium potu, nimium deprimat. Nam in febribus minus æstuosis & corporibus phlegmaticis, diluentia liberalius data plus nocent, quam prosunt. Ubi vero æstus fervidus in sanguineo-cholericis, & massa sanguinis copia partium sulphurearum referta, largior liquidorum potus, modo ventriculus eum subigere possit, non nocet, sed præstans est medicina. Nisi enim in his nimius calor sistatur, vires brevi exsolvit, & lymphaticos humores incrassando ac coagulando, ipsam gangrænam partibus internis inducit.

Observatio IV.

Cholerica passio cito sanata.

Illustrissima foemina tenera & exquisiti sensus, vigesimum quartum annum haud ita pridem egressa, appulerat in Carolinis, potanira thermales aquas. Sed quum tertio die ira percita esset, & cerasa cum fragis avidius ingessisset, in prandio incidit in passionem cholericam. Vomuit nempe & dejecit copiose, intra diem & noctem plus quam vicies, cum anxio æstu & dolore circa præcordia, extremorum refrigerio, magna inquietudine corporisque jectigatione. Accersitus ego lac cum tantu idem juris pullorum tepide bibere, binis quibusvis horis pulverem ex cornu cervi sine igne parato, lapidibus cancrorum & pulvere Marchionis, æquali pondere mixtis, ad drachmam unam sumere & exterius abdomen inungere jussi totum linimento, ex tribus olei amygdalarum dulcium partibus, una olei menthæ & dimidia olei macis destillati confecto, positis supra linteis complicatis calidis. His anxietates & tormina sublata, evacuatio per superius & inferius os imminuta, & intra triduum, addito pulveribus cortice chaccarillæ, morbus facile & explicita curatione discussus.

Epicrisis.

Nil perniciosius est ira, si stomachus fermentescibilibus cibis fartus. Hic enim animi motus mox spasmo stringit stomachi & intestinorum tunicas, & facit, ut humores in hoc cavo hærentes, diutius detineantur, ac ipsa hac mora mutua quasi confermentatione, indolem contrahant sæpe tantum non venenatam. Tanto vero magis omnia hæc nocent, sub aquarum mineralium potu, quippe quo semper ventriculus ipsiusque systaltica vis infirmatur, ut dein eo facilius in ipso hærere & colligi possint incongrui succi & cruditates. Hæc autem vehemens passio, à summa humorum acrimonia, ex viridescente vomitu ejectorum colore cognoscenda, suscitata, celerem opem & efficacem medicinam postulavit. Quare pleniori dosi & crebro data corrigentia & demul-

demulcentia. Et licet in principio ingesto largiter lacte subsequerentur vomitus caseosi, acidum in primis viis arguentes, insisti tamen hoc remedio, quo etiam effectum, ut vomitu exturbata, postea nec virescerent, nec coagulata essent, sed liquida, muco & bile imbuta.

Observatio V.

Cholerica febris potu aquae frigidae curata.

Quum anno MDCLXXXIV. Mindae Westphalorum medicinam factitarem, aestate sicca & praecalida regnante, Chiliarcha generosissimus incidit in febrem cholericam. In hac miris torquebatur anxietatibus, inquietudine, interno aestu ac crebris dejectionibus, quae ita vires prosternebant, ut aliquoties animi plane deliquium incurreret. Nil proficiebant pulveres terrei absorbentes, cum momento theriacae coelestis, nil diascordium *Fracastorii*, nil emulsiones ex decocto avenaceo cum amygdalis, nihil etiam exterius linimenta spirituosa. Tertio potius die excretionum vehementia & virium lapsu ad ultima venturn esse videbatur. Tum aeger ob ardentem internum aestum enixe petiit haustum aquae frigidae. Ego vero propinare renui, & suasi, ut decoctum hordei cum rasura cornu cervi tepide biberet. Discedebam à summe debili & omnem fere salutis spem, irritis huc usque cunctis, abjiciebam. Sed quum post aliquot horas redirem, incredibilem & repentinam interea accidisse mutationem deprehendi. Neque enim amplius de anxietatibus, neque de tam magno virium lapsu, neque etiam de tanto interno aestu conquerebatur & pulsus quoque plenior & quietior micabat. Aeger autem me magnopere haec omnia admirantem alloquebatur & confitebatur: se ob sitim intolerandam sibi amplius temperare non potuisse, sed, sive mortem, sive salutem procuret, ebibisse primum vitrum majus unum frigida aqua plenum a ministro porrectum & post dimidiam horam alterum, sicque mensuram aquae ingurgitasse. Inde se mox sensisse virium quandam refectionem, adstrictionis quasi sensum in ventriculo, aestus mitigationem & quietem, dejectiones moderatiores cutimque antea aridam & siccam nunc etiam madescere. Nec male cessit postea experimentum, sed aeger assumtis jusculis confortantibus, ex carnibus cum macere, vires mox iterum recepit, & sic praeter omnium opinionem cito convaluit.

Epicrisis.

Notabile hac in observatione, nil profecisse praesidia, quae corrosivam humorum acrimoniam, potissimam passionis cholericae causam, obtundunt, sed frigidum potum aegrum levasse. Ego quidem frigidam potionem roborantibus accenseo, quae non tam materiae, sed potius motuum vitio tollendo apta. Frigus nimirum tonum & elaterem partium vehementi aestu & dejectionum copia valde resolutum, fibras leniter stringendo & adducendo, reparat, & hac ratione facultatem motricem tonicam, in qua virium robur consistit, restituit. Eum enim frigoris esse effectum, ut fibrarum elasticitatem intendat, patet experimento, quo exciso carpionis corde adhuc pulsante, systole illico cessat, si immittatur in aquam calidam, si vero iterum frigidae injicitur, moveri rursus incipit. Notum quoque est, corpora humana, sub diuturna aëris austrina & humida constitutione, virium experiri resolutionem atque languorem, accedente autem subfrigido & sereno a ventis ex oriente spirantibus aëris habitu, illico in omnibus functionibus robur pristinum recipere. Sed uti cuncta roborantia, exemplo martialium & famosi corticis chinae, cum magna prudentia usurpanda sunt, & non nisi correcto prius, tam quoad qualitatem, quam quantitatem, materiae vitio, & mearibus satis patulis, neque etiam primis, sed posterioribus diebus: ita etiam id ipsum circa frigidorum potum merito tenendum. Heroicum potius hoc manet auxilium, nec credendum, quod uni, id alteri etiam prodesse. Omnis enim medendi methodus, nimiur exacta discretione, non modo morbi ejusque causarum, sed & individuorum, circumstantiarum & quoque temporum. Et quando his minus observatis salutaris subsequitur effectus, ad fortunam potius, quam artem referendus.

Observatio VI.

Ardens continua in intermittentem tertianam mutata.

Foemina honesta aliquot supra triginta annos nata, corpore robusta, biliosa & animo impatiens, plus inter cibos vini quam cerevisiae bibens, medio Majo incidit in febrem ardentem exquisitam. Medicus ordinarius praebuit bezoardicam tincturam aliquoties intra aliquot horas. Inde pathemata exacerbata, anxietas scilicet, inquietudo, aestus, vigilia, loquacitas nimia, cum alvi strictura, accesserunt etiam tormina in ventre & deglutitio facta admodum difficilis. Die quarto sanguis quidem ex utero fluxit, symptomata tamen non remiserunt, sed accessit potius, quum inscio medico largum vini haustum assumsisset, leve delirium. Semper autem major mane, quam vesperi symptomatum fuit vehementia. Septimo die, praecedente horrore & rigore, animam agere videbatur, sub mente emota & respiratione cita anhelosa. Elapsis tamen aliquot horis, ad se rediit, corpus sudore diffluere coepit, & in cute, praesertim dorsi, comparuerunt maculae rubrae, quas petechias esse crediderunt. Ego nunc in auxilium vocatus, suasi, ut alvus per sex dies clausa duceretur clystere, & mixturam ex aquis destillatis, cum aceto lapidibus cancrorum, mixtura simplici, mihi usitatam, propinavi. Hinc circa decimum quartum diem sensim remiserunt symptomata & ad naturalem statum visa redire omnia. Praeter spem autem haec valde acuta & continua febris, mutata in tertianam intermittentem, quae solito typo solitisque symptomatibus infestavit, post quatuor tamen accessiones, purgatis decocto mannato & tamarindinato primis viis & pulverum antifebrilium usu, mox discessit. Quum eodem insequenti anno eadem haec foemina, eodem tempore, iisdem symptomatibus iterum afficeretur, administrata sub initium venae sectione, adhibitis diluentibus potionibus & pulveribus salino-nitrosis cum clementer laxantibus, longe mitius decubuit, circa quartum diem febris in interminentem concessit, mox pariter congruorum usu discussam.

Epicrisis.

Taxandus merito venae sectionis in foemina plethorica & vini potui assueta neglectus. Notandus etiam vulgaris, admodum tamen perniciosus error practicus, quo primis statim diebus, liberali manu essentias bezoardicas & alexipharmacas porrigere suescunt plurimi ad malignitatem,

lignitatem, uti ſtolide putant, à corde pellendam. Hæc enim, ſi ſanguis redundat, æſtum inflammatorium magis augent & febrem graviorem ac diuturniorem reddunt, quin, ſi alvus ſimul diutius clauſa, ſanguinem nimium reſolvendo, exanthema pariunt. Ego quidem hanc febrem in principio fuiſſe tertianam arbitror, ob intermiſſam autem ſanguinis miſſionem & data bezoardica, factam eſſe continuam ardentem, ac tandem decimo quarto die deferveſcentem, naturam & genium ſuum repeniſſe. Nam alias continua prima periodo in intermittentem cedere ſolet, ſed hic id tertia demum periodo factum, procul dubio & medici & ægrotæ culpa, quæ in ipſa etiam morbo vinum habuit in deliciis. Id vero etiam notatu dignum, quod tertianæ paroxyſmi non diu durarint, ſiquidem per priorem morbum jam corpus a pravis ſuccis ſatis liberatum.

Observatio VII.

Febris ardens in ſene ex mala curatione funeſta.

Senex ſeptuagenario major, macilentus, ſanguinis miſſionem nunquam per omnem vitam paſſus, a morbis etiam gravioribus immunis, niſi quod interdum vere & autumno coryzam & tuſſim humidam experiretur, Februario menſe, quo frequentes erant ſynochæ catarrhales, febre correptus eſt vehementi, cum pulſu magno, ſubduro & veloci; adfuit ſitis magna & ſomnus defuit. Medicus conſultus maraſmum ſenilem eſſe putavit, ideoque ſanguinem non miſit, ſed ad ſudorem movendum dedit tincturam bezoardicam & mixturam ſimplicem, pro potu ſuaſit decoctum ex ſarſaparillæ unciis duabus, radicis chinæ, ſcorzoneræ, cichorii & liquiritiæ ac corticis cinnamomi uncia, corticum citri uncia dimidia, & ad fauces aridas mulcendas linctum præbuit ex mucilagine ſeminis cydoniorum cum ſyrupo violarum. Sed nihil his profecit ac morbus indies potius exaſperatus. Undecimo morbi die vocarunt me, ubi ægrum offendi viribus penitus exhauſtum, miro ardore æſtuantem, cum lingua arida, fiſſa, nigra & facie fere Hippocratica, conquerentem præterea de ventris torminibus & alvo fluxa. Candide igitur adſtantibus illico edixi, inextinguibile eſſe incendium internum, ægrum moriturum brevi, quod etiam decimo tertio die factum.

Epicriſis.

Febris hæc fuit ardens, ex ſummo æſtu, ſiti magna, lingua arida ſomnique defectu cognoſcenda ſatis. Eſt autem hæc ſenibus plerumque fatalis: multum tamen differt ab ipſo maraſmo ſenili. Hæc enim hecticæ ſpecies, mitiori æſtu ſtipatur, diutius trahitur, nec intra quatuordecim dies necat. Cenſendus autem merito medici error, qui præter ſanguinis miſſionem, ſtatim diluentia & humectantia cum leniter diaphoreticis & nitroſis exhibere debuiſſet. Sic enim intra paucos dies, vaſculorum minimorum a lento in ſenili corpore ſanguine, obſtructiones, quæ inflammationis cauſa, facili tolli potuiſſent ratione. Notandum præterea ex hoc caſu, linguam nigram in ardente febre plerumque præſagire inflammationem in partibus internis, quæ heic in ipſis fuit inteſtinis. In ſenibus enim ardentes non facile tranſeunt in meningum, ſed potius in inteſtinorum inflammationem. Linguæ igitur inſpectio his in febribus admodum neceſſaria, quam etiam *Hippocrates*, multum commendat, qui *Coac. cap. VII.* habet effatum, quod in noſtrum apprime quadrat: *lingua, qua initiis morborum rigiduſcula eſt, ſed in calore manet, labentibus inde diebus exaſperatur, liveſcit & fit hiulca, mortifera. Ac certe calamitoſiſſima eſt, nigra & virulenta.*

Observatio VIII.

Febris cholerica tertianæ typum habens ſanata.

Fœmina generoſa triginta circiter annorum, cholericæ, vegetæ ac ſenſibilis naturæ, facie florida, ſanguine turgida, ruri degens, poſt ingeſta incongrua multa, iram & nocturnam refrigerationem, nanciſcebatur febrem cholericam. Erat quippe æſtus magnus, anxietas cardialgica, ſitis vehemens, extremorum refrigeratio, corporis jactatio, per vomitum crebrius viridiſſima & per ani ſeceſſum etiam liquida bilioſa multa ejiciebantur. Remittebant quidem paullo poſt hæc pathemata quoad vehementiam, cutis incaleſcere & madeſcere incipiebat; remanebat tamen magna debilitas, cum pulſu languidiori ac celeriori, omniaque aſſumta vomitu reddebat. Tertio etiam die, poſt levem inhorreſcentiam, dicta ſymptomata redierunt eadem vehementia omnia. Acceperat a medico pulveres ex lapidibus cancrorum, tartaro vitriolato & nitro, ſed ab eorum uſu majora in prima regione perſenſerat incommoda: hinc poſt tertiam acceſſionem me vocare juſſit. Veni, ægram mire debilitatam & magnopere conquerentem offendi, quod nil neque ex medicamentis, neque alimentis retinere poſſet. Expenſa igitur morbi natura & cauſa, vomitum, qui ſemper viriderſcens erat, à motu non tantum ventriculi, ſed etiam ductuum biliariorum intenſiori & ſpaſmodico-convulſivo, componendum inſtitui, & ob id liquorem meum anodynum mineralem, ternis ſingulis horis, ad decem guttas in dimidia uncia aquæ florum tiliæ frigidæ exhibui. Sedata inde ventriculi ſubverſione, dedi emulſionem & ptiſanam, quam retinuit. Tertio die poſt redierunt quidem ſymptomata cum dejectionibus, ſed longe mitiora fuerunt. Inſtiti itaque diluentibus, emulſivis, liquoris anodyni & pulverum abſorbentium leniter nitroſorum uſu: noluit tamen petitus diſcedere acceſſio febris. Hinc poſt nonum demum paroxyſmum, deſcendi ad uſum electuarii antifebrilis ex cortice chinæ, floribus chamomillæ, rob ſambuci & ſyrupo acetoſitatis citri. Quod quidem ne fieret, clam diſſuaſit primus medicus, ex eorum cenſu, qui chinæ corticem fruſtra perhorreſcunt, feliciter tamen ſublata febris & ægra perfecte convaluit.

Epicriſis.

Recte dicenda hæc febris cholerica & quidem tertiana continua. In cujus curatione omnium maxime agendum id medico, ut humores acres cauſtici, primis in viis hoſpitantes, cicurentur, & obtundantur, ſimul atque ductuum biliariorum, nec non ventriculi motus ſpaſmodico-convulſivus, bilem continuo extundens, ſiſtatur, quo vomitus & ſedes compeſcantur. Sic tandem ad febrilem etiam motum coërcendum, ſine damno perquam commode dari poſſunt ſpecifica.

Notatu dignum exemplum legas in *Conſult. Med. Tom. II. Sect. IV. caſ.* CXCVIII.

CAPUT

CAPUT III.

De Febre Stomachica Inflammatoria.

THESES PATHOLOGICÆ.

§. I.

Ex inflammatoriis particularibus stomachica. Dantur febres ardentes & acutæ universales, ubi totum corpus æqualiter magno æstu & ardore sicco afficitur, propter inflammatoriam, in minimis vasculis, vel obstructis, vel spasmo constrictis, stasin, cujus generis sunt descriptæ modo synochæ & ardentes. Dantur vero etiam ardentes particulares, quæ a certarum tantum partium, præsertim internarum & sensibilium, inflammatione oriuntur & magno cum dolore, ardore interno, æstu, ac functionum vitalium læsione stipantur, neque minus periculi alunt, quam quæ universum corpus occupant. Has inter præcipua fere & frequens admodum, parum tamen à medicis notata est illa, quæ in ventriculi & intestinorum substantiam cadit, veteribus cpiale & lipeiria dicta.

§. II.

Ejus definitio. Est igitur stomachica febris, passio acuta, ardens & inflammatoria, oriunda ab inflammatione nervosæ & membranaceæ ventriculi substantiæ, universum nervosarum partium systema afficiens & ob id admodum periculosa.

§. III.

Signa. Symptomata, individui ipsius comites, è quibus, ceu pathognomonicis signis, cognoscitur, sunt, vehemens internum incendium, summa anxietas, dolor gravis tensivus in præcordiis, maximeque scrobiculi cordis regione, sitis magna, vigilia, inquietudo, corporis jactatio, extremorum refrigeratio, pulsus subdurus, contractus & frequens, vel etiam inæqualis, spiratio difficilis, creber conatus vomendi & doloris ad omnia assumta, maxime irritantia & medicamenta, exacerbatio.

§. IV.

Differentia. His etiam distinguitur ab aliis, quæ in stomachum cadunt passionibus. In cardialgico quippe dolore, sive cardiaca veterum passione, pariter quidem magna circa præcordia anxietas, dolor pressorius & acutus, usque ad dorsum pertingens, extremorum refrigeratio, assiduus ad vomendum stimulus corporisque inquietudo, sed in ventriculi regione ardor non tam impensus, nec tanta sitis & linguæ ariditas, neque etiam pulsus tam celer & contractus; melius quoque ferre possunt ingesta tam alimenta, quam medicamenta, spasmo, quam inflammatione ventriculi affecti. Erosio dein stomachi, quæ sæpius biliosa febris, choleram morbum, item iracundiam, excipit, caret febre, non tam subito infestat, sed successive, per intervalla tantum ingravescit, neque dolore tam ardente stipatur & diutius trahitur. Quæ autem in intestinis consistit inflammatio, habet tormina circa umbilicalem magis regionem, cum crebris dejectionibus fecum spumosarum biliosarum, aut leviter cruentarum, æstus quoque totam corporis superficiem, cum pulsuum celeritate & magnitudine occupans, major est, ac si ventriculus inflammatus, ubi extrema, manus, pedes & nasus, magis frigescunt.

§. V.

Causa proxima. Causa inflammati ventriculi est sanguinis stasis, non tam in tubulis arteriosis & venosis, qui sanguinem ordinario vehunt, quam potius in lateralibus, qui ob angustiam diametri, non rubicundos sanguinis globulos, sed tantum tenuem lymphaticum humorem secundum naturam admittunt. Hinc etiam partis inflammatæ rubedo derivanda. Ardor vero & flammæ quasi in ventriculo sensus fit, dum, partim affluens jugiter sanguis per canales semi obstructos, vel constrictos, majori celeritate fertur, partim etiam libero transitu exclusus, ad ramos ampliores regurgitat, ibique crebriorem diastolen facit ac systolen; unde magna accidit partium sulphurearum attritio mutua & calor maximus, qui eo sensibilior, quo magis exquisiti sensus membranæ ventriculi nervosæ, in quibus consistit. Et dolor junctus tribuendus pressioni membranarum nervearum à minimis æque ac majoribus vasis nimium distentis, quæ inter tunicas nervoso-membranaceas collocata.

§. VI.

Causæ antecedentes. Quod autem liber & æquabilis sanguinis cursus, per minima arteriarum & venarum intercipiatur, isque in exiliora a quosi tenuis humoris receptacula præter naturam impingatur, duplici ex causa accidit. Una, quando extrema arteriolarum venis connexa, à lentis, crassis & glutinosis sanguinis particulis obstruuntur, altera, quando vehemens fibrillarum nervearum strictura & spastica crispatura, capillares subtilissimos canaliculos, potissimum arteriosos, plus justo angustat atque coarctat.

§. VII.

Et procatarctica causa. Ob id in proclivi est judicare, ventriculum perquam facile posse inflammari, si sanguis, crassus præsertim & glutinosus, vehementiori corporis, aut animi, ab iracundia, commotione, balneis nimis calidis, potu spirituosorum & medicamentis sudoriferis exæstuat, in vascula minima & angustissima impetuose impellitur, à potu autem superingesto frigido incarceratur & ad stasin cogitur. Neque minus facile patet ratio, quare venena corrosiva, insame potissimum arsenicum, acriora item emetica stibiata, nec non cathartica valentiora, stomachi inflammatione cito interficiant, dum caustica sua virtute nerveas fibrillas stringunt, vascula coarctant, sanguinisque progressum sistunt. Eandem ob rationem ventriculi inflammatione pereunt, qui peste, ardentibus, cholericis & dysentericis febribus, item ex vehementi ira, assumto potu frigido, vel porrecto emetico, aut purgante, moriuntur. Idem accidit iis, qui variolis, morbillis, petechiis, purpura, podagra & scabie retropulsis decedunt, in quibus materia subtilis caustica ad nervosas ventriculi membranas relapsa, spasmum & constrictionem vehementem vasculorum inducit, sanguinis cursum sufflaminantem. Opiata autem & narcotica, non alio modo, infirmos præsertim & debiles, necant, quam quod motricibus nerveis fibris stuporem inferant sanguinisque progressum sic sistant.

§. VIII.

Differt gradu. Pro differente tamen harum causarum indole & agendi potentia, differt quodammodo inflammationis gradus. Nimirum, quæ a potu frigido corpori

corpori æstuanti ingesto, item à bile per iracundiam commota & copiosius in duodenum effusa suscitatur, mitioribus stipatur symptomatibus, non tam facile necat, diutius trahitur & datis inter initia congruis remediis promtius obsecundat. Sæviora vero & periculosiora sunt pathemata, quæ a venenis causticis, ab emeticis acrioribusque drasticis inferuntur & celeriter jugulant, nisi cito efficacia opponantur præsidia. Et omnium deterrima illa est inflammatio, quæ senibus, infirmis, scorbuticis & diuturno mœrore confectis, item in fine acutorum morborum accidit, ob succorum vitium inemendabile & magnam virium impotentiam, medicamentis non tam facile reparandam.

§. IX.

Eventus funestus. Sed quando irrequieta est corporis jactatio, potus ingestus eructatur, singultuosa ventriculi & diaphragmatis convulsio accidit, animus deficit, facies comparet Hippocratica, pulsus intermittens est, mens emovetur & artus convelluntur, funestum denunciant, ex inflammatione sphacelosa facta, eventum. Tum enim secto post mortem cadavere, non modo ventriculus admodum rubicundus & lumini obtentus copiosissimis ramusculis sanguine turgidis distinctus comparet, sed & interdum passim multis nigris maculis latis & parvis obsessus, interdum in fundo cum duodeno & annexis biliariis ductibus ac pancreate, niger, fœtidus ac putris, interdum etiam flatibus mirum distentus atque oppletus conspicitur, fluctuantibus simul in ipsius cavo aliquot cochlearibus fœtidi & nigricantis ichoris.

CURATIO.

§. I.

Indicationes curatoriæ. Genuinæ periculosam hanc passionem sanandi indicationes eo tendunt: ut I. obstructiones, à tenacibus succis, locis ac tubulis minus congruis impactis, expediantur; & II. ut vasula a spasticis stricturis coarctata amplientur & ipsi spastici motus componantur, quo liber, æquabilis & naturalis sanguinis progressus per ventriculi substantiam restituatur. Quæ ut ex voto obtineantur, commodissimam locant operam diluentia, aquosa, humectantia, demulcentia, antispasmodica, æstum qui fluida incrassat restinguentia, nec non fibras strictas relaxantia. Quum vero non una, sed plures causæ ventriculo inflammationem inducere valeant, prudentiæ medicæ est, pro diversitate causarum ad eas removendas medicationem dirigere singulisque præsidia opponere congrua.

§. II.

Acrimonia causticorum & biliosa obtundenda. Quando igitur ab assumto veneno caustico, septico, arsenicali, vel acerrimo purgante, emetico, mercuriali, aut metallico medicamento male præparato, inflammatio accidit, non certius, non tutius & celerioris efficaciæ est auxilium, quam demulcentia, oleosa, pinguia, lac scilicet, cremor ipsius, oleum amygdalarum dulce, nec non olivarum, crebro in copia hausta. Horum enim ea est virtus, ut tenuia causticorum intima fibrarum penetrantia spicula obtundant, involvant & quasi inviscent, simulque fibras rigidas & vasa coarctata laxent, sicque spasmos horridos, inflammationis, symptomatum graviorum ipsiusque mortis causas, sistant. Insuper hæc ipsa,

mole sua ventriculum ampliando, salutarem hunc simul exserunt effectum, ut motus peristalticus naturalis, à spasmorum rigore sufflaminatus, restituatur, stomachus ad vomitum permoveatur & cum hoc simul venenum dilutum iterum extundatur. Si à bile acri corrosiva, ut in cholera, metuenda est inflammatio, tunc terrea, absorbentia fixiora & inter hæc maxime ossa & cornua philosophice, ut dicunt, præparata, cum decoctis gelatinosis, ut pedum vituli & vervecis, gelatina cornu cervi, decoctum hordei, avenaceum, cum, vel sine lacte, item cum oleo amygdalarum dulcium, ex usu sunt. Quando porro ab iracundia vehementi obortus in ventriculo spasmus inflammationem minatur, nihil efficacius est pulvere absorbente nitroso, cum liquore anodyno alternatim dato, vel in aqua quadam antispasmodica, vel emulsione ex seminibus frigidis, aut papaveris albi. Postea composito spasmo, ad educendas biliosas sordes, accommodatissima sunt rhabarbarina & passulata.

§. III.

Quæ à retrocedente ex corporis superficie recrementitia acri materia, imminet, vel jam inducta ventriculi inflammatio, depellitur optime emulsionibus ex semine cardui Mariæ, cardui benedicti, napi, quatuor frigidis majoribus, cum pulveribus bezoardicis temperatis, quibus subinde nitrum cum momento camphoræ addendum. Incomparabilem etiam his in casibus ad arcendas inflammationes efficaciam exserit, liquor noster anodynus mineralis, spasticas stricturas resolvendo, & dolores sine virium lapsu, vel torpore, quod aliis sedantibus opiatis solenne, sed potius refectione, complacans. Inprimis egregie se gerit liquor hic, quatuor partibus, cum una parte spiritus bezoardici *Bussi* remixtus & parvis dosibus crebrius oblatus, ac dum stricturam solvit, sudoremque placidum movet, efficaciter materiam virulentam exanthematicam ab internis ad corporis superficiem agit. Si etiam miasma pestilentiale, aut aliorum contagiosorum morborum corpus subiit, quod primario ac celeriter vim suam putredinosam & inflammatoriam ventriculo insinuat, illico lenissimum exhibendum emeticum, ac postea subjungendi pulveres blandi diaphoretici, cum nitro & pauxillo camphoræ, vel oleum bezoardicum *Wedelii*, ex uncia olei amygdalarum dulcium, in quo drachma camphoræ soluta, ad octo vel decem guttas dandum. Et iisdem his discutientibus quoque depellenda inflammatio stomachi, quæ aliis acutis morbis in statu supervenit. *Materia exanthematica contagiosa discutienda.*

§. IV.

Præterea exterius diro huic malo omnibus modis obviam eundum. Sed improbo, quæ vulgo stomacho admoventur calidiora, ut spiritus vini camphoratus, olea destillata in spiritibus soluta, emplastra quoque stomachica. Hæc enim calore suo humores stagnantes magis coagulant & exsiccant, quam discutiunt & in motum cient, eodem modo ac notum est, albumen ovi a forti calore indurari, a leni autem liquescere in tenuem humorem. Quare ego quidem magno cum fructu multoties tepide tantum applicare jussi vesicam lacte cum floribus emollientibus & croco decocto plenam. Neque minus admodum proficuum censeo linimentum ex olei amygdalarum unciis duabus & camphoræ drachma, cum quo præcordia frequentius inungenda & superius po- *Externis succurrendum.*

 nenda

nenda lintea calida. Egregium quoque ad discutiendum & sudorem movendum est epithema, ex aceti rosacei unciis binis, spiritus vini camphorati drachmis duabus, essentiæ croci, castorei ana drachma, nitri drachma dimidia, compositum & tepide præcordiis admotum.

CAUTELÆ ET OBSERVATIONES CLINICÆ.

§. I.

Venæ sectio non juvat. Venæ sectio certum quidem & efficax remedium in inflammationibus partium & viscerum, quæ copioso sanguine referta; sed ubi partes nerveæ ac fibrosæ valde sunt, secundum veteres frigidæ dictæ, cujus generis intestina, vesica & viæ urinariæ, quæ vehementibus spasticis stricturis patent, & uberiorem sanguinis affluxum non admittunt, vix usus ullus, sed potius damnum inde exspectandum. Ad declinandam autem ejusmodi inflammationem, si a dolore gravi colico & cardialgia, nec non post iram imminet, corpus valde est plethoricum, juvenile & vini potui assuetum, inter initia statim cum fructu admittenda sanguinis missio.

§. II.

Anodyna infesta. Sic etiam cavendum est in periculoso hoc affectu ab omnibus sistentibus, anodynis & præsertim quæ opium ingreditur. Nam hæc, cum sudoriferis mixta, in principio quidem arcere possunt inflammationem, quam atroces dolores ac spasmi minantur. Verum si adest inflammatio & paullo diutius jam duravit, perniciosissima sunt & mortem, sphacelum inducendo, accelerant. Quin neque tunc liquor noster anodynus mineralis, longe tamen tutior opiatis, ex usu est, neque etiam ipsa nitrosa, quæ alias in principio egregie resistunt inflammationi.

§. III.

Frigida & irritantia nocent. Quemadmodum porro nihil aptius ad inducendam inflammationem frigido potu; sic etiam ad augendam si jam adest eandem, hoc nihil efficacius. Ob id etiam nitrum, quod liberalius sumtum admodum refrigerantis est naturæ, refracta dosi tantum, cum demulcentibus, lacte, vel emulsionibus, repetita vice dare expedit. In gravi autem cardialgico dolore, quem perperam tractatum facile excipit inflammatio funesta, solicite cavendum ab omnibus irritantibus, maxime emeticis, purgantibus, imo salibus sic dictis digestivis majori copia oblatis, quippe quæ spasmum magis intendunt, & malum exacerbant.

§. IV.

Post iram quæ facienda. Ira quoque gravis sæpe funestæ inflammationis mater, quando mox post eam cibus, præsertim minus salubris & difficilioris digestionis, ingeritur, aut frigidus potus ingurgitatur. Hoc vero ubi accidit, ad arcendum malum in principio nihil conducibilius, quam elicere vomitum, non tamen per valida emetica, sed aquam tantum tepidam, cum oleis ac pinguibus mixtam, & largius potam. Sic novi quosdam post vehementem iram pessime habuisse & in propinquo fuisse inflammationem, usu tamen liquoris nostri anodyni, cum potu aquæ tepidæ, rejectos esse humores biliosos copiosissimos & morbum discussum. Sed de his aliisque in fontico hoc morbo tenendis, pluribus evolvi poterit dissertatio nostra, *de inflammatione ventriculi.*

ENARRATIONES MORBORUM.

Observatio I.

Canonicum novi Halberstadii, robustæ constitutionis, ætate adhuc florentem, sub sanitate integerrima subito ac cito lethali ventriculi inflammatione affectum. Quum enim inter rixas ac jurgia vehementissime excanduisset, & paullo post vinum spirituosum, quod vocant Sect, bibisset, insequenti statim die habuit pessime. Incredibiles quippe circa præcordia dolores ipsum torserunt, cum mira angustia & vomendi conatu. Ardor quoque ipsum excruciavit stomachi, & in ipso sensus fuit perquam molestus, ac si inhæreret quippiam, quod exitum moliretur. Rogatum igitur à medico consilium, qui promte vomitorium ex sulphure antimonii aurato dedit: inde æger ter valide quidem, sed sine levamine vomuit. *Ex vomitorio post iram inflammatio ventriculi lethalis.* Adaucta potius pathemata, pulsuum ictus parvi & fere imperceptibiles facti, frigidusque sudor malo omine erupit. Subsequuta mox mentis emotio, accesserunt convulsiones & intra decem horas excepit ipsa mors. Cadavere dissecto, in ventriculo visæ maculæ plures, nigræ partim, partim rubræ, quarum nonnullæ altius in ipsa substantia constiterunt.

Epicrisis.

Quantum valeat ira vehemens ad concitandos in ventriculi regione spasmos, hæc uberius docet historia. Inprimis hunc animi affectum excipit ut plurimum gravis in illa regione compressio, in qua pylorus ac duodenum situm habent. Quin ipse hic spasmus haud raro ad ductus usque biliarios propagatur, ac ut bilis effusio in duodenum impediatur & ipsa succis reaffundatur, facit. Hinc non infrequens observatio, iracundiæ succedere icterum, cui *Sylvius* jam recte non aperientia, sed anodyna & sopientia opponere suadet. Dum vero ira sursum etiam bilem trudit, os semper amaro sapore plenum, & constricto validius pyloro, vomendi fit conatus. Quum igitur tanta spasmorum post iram vehementia; ipsa sana ratio dictitat, vomitoria plane non convenire, eo quod teneras ventriculi fibrillas magis irritant, & spasmos augendo ad inflammationem pandunt viam. Mors autem tam subita in nostro, non tam inflammationi, ceu causæ proximæ, adscribenda videtur, quam potius spasmo violentiori, qui totum systema nervorum & vasorum convellens, liquidi nervei influxum in cordis musculos etiam sufflaminavit, ita, ut quatuor mortem novissime antecedentibus horis, vix pulsationis vestigium fuerit observandum. Illa igitur intoleranda anxietas, quæ tam vehementem ventriculi spasmum excipit, non tantum nervosarum partium præternaturali constrictioni, verum maxime nimiæ distensioni dextri cordis ventriculi & arteriæ pulmonalis à nimium congesto sanguine debetur. Quod enim dolor est, a male affectis distentis nervosis membranis, id anxius etiam ille sensus, quando vasa sanguinea, præsertim circa cor & pulmones, valide diducuntur & præter naturam afficiuntur. Quum itaque nimia sanguinis copia, à spasmo ex partibus inferioribus ad ipsum cor ejusque cameram & auriculam dextram compellatur, ab ipso quoque hoc spasmo

spasmo liquidi nervei sufficiens in machinam hanc motoriam, omnes vitales totius corporis humores circumagentem, influxus impediatur ac intercipiatur, quam facile intelligi potest mortis causa, quæ subinde tam subito, sine præcedenti sphacelatione, venenum assumtum sequitur.

Observatio II.

Ventriculi inflammatio ex vitro antimonii.

Balneator quidam ultra sortem, ut genius horum hominum, sciolus, fœminæ tertiana laboranti propinarat antimonii vitrum in substantia ad octo grana. Aegra assumto hoc, accedente febre frequentissime vomuit, discedente tamen febre, vomitus etiam & dejectio iterum constitit, sed restitit virium lapsus ingens. Redeunte tertio die febre ejusque comite indivulso frigore, vomitus quoque & purgatio repetiit, summo cum dolore in scrobiculi cordis regione & anxietate tantum non intoleranda, remiserunt hæc tamen iterum defervescente febre. Quum vero tertia fieret febris accessio, denuo etiam accessit vomitus, & comitem habuit dolorem stomachi omnium acerbissimum, & qui suprema instare non obscure significavit. Nec vana fuit suspicio. Paullo enim post summa inquietudo, extremorum frigus, animi defectio, artuum convulsio ac postremo mors ipsa miseram fœminam occuparunt. Apertum cadaver, inflammatam ostendit inferiorem ventriculi partem, maculis rubris & nigris passim, tam in duodeno, quam annexis intestinis, comparentibus. Et quod magis mirandum, virulentus vitri antimonii pulvis inhærebat adhuc tunicæ crustaceæ, ut vel manibus mortis causa posset tangi.

Epicrisis.

Similis fere est observatio, quam consignavit *Blasius*, de puella quinque annorum, quæ assumto croco metallorum, vehementissime vomuit & convulsionibus demum periit, in qua ventriculus angustus & contractus repertus, ut vix ovum magnitudine æquaret & vesicula fellea præter morem turgida. In nostra vero observatione perquam dignum, quod vitri antimonii, virulenta spastica stricturas excitans faculas conquieverit, accedente in paroxysmo æstu & febris fine, & quod vicissim frigore rursus ingruente recruduerit, & effectum vehementer vomitorium exseruerit. Sed notum habetur, accessionem febrilem cum frigore & horrore spasmis deberi, qui ex spinali medulla veniunt, totumque genus nervosum, atque adeo etiam ventriculum, afficiunt. His contrarius est motus ad exteriora tendens sub æstu, qui ob id spasmorum & convulsionum quasi antidotus. Quod autem post paroxysmum quieverit operatio veneni, in universali lege motus microcosmica rationem habet positam: scilicet valde vehementem & diutius persistentem spasticam fibrarum stricturam excipere ejusdem partis affectæ resolutionem & atoniam, sub qua actio veneni est frustranea. Ut adeo pateat, ad actionem veneni, æque ac medicamenti activi, requiri partium vitalium ad motum dispositionem.

Observatio III.

Imminens ex arsenico ventriculi inflammatio discussa.

Hospes quidam admiscuerat jusculo ex errore loco sacchari arsenicum, idque apposuerat convictoribus suis, quorum plurimi generosa & nobili stirpe sati. Vix degustarant jus, quum omnes pectore angi inciperent, circa stomachum dolere, cum labiorum tremore & vomendi conatu. Advocarunt illico me, veni & cognita mali causa, copiose ingurgitare jussi lac cum oleo amygdalarum dulcium. Vomuerunt inde per dimidium diei strenue, quidam vel centies, semper tamen denuo ingerere jussi lac, donec nihil amplius veneni superesse videretur & vomitus quiesceret. Sic evaserunt plurimi brevi & explicita ratione præsentaneam mortem; non nullis tamen, qui lac & oleosa justo parcius potarant, emollientes adhuc & oleosos clysteres adhibere fuit necessum.

Epicrisis.

Optima & præsentanea veneni antidotus heic ex simplici, vili & domestico depromta. Certe vix cuiquam credibile foret, in lacte & oleo tam nobilem latitare virtutem, nisi experientia ita omnino esse demonstraret. Ea enim mentis humanæ indoles, ut exotica, pretiosa & ægrius obtinenda captet atque velit; domestica autem, parabilia, ubivis obvia & vilia negligat & contemtui habeat. Sed divina sapientia abjectis hisce longe nobiliorem & fructuosiorem indidit facultatem medicam, ac magno pretio, labore & artificio comparandis. Norunt sane in arte exercitati, simplicem aquam calidam, vel frigidam, lac, serum lactis, olea expressa, acetum, nitrum, terrea absorbentia, salia mineralia, ubivis reperiunda, optima adversus longos, graves atque rebelles morbos esse præsidia.

Observatio IV.

Ex potu spirituoso & vini usu inflammatio ventriculi.

Serenissimus Princeps, ætate florens, sanguine & succis plenus, vinum potens spirituosum liberaliter potarat, postera die corpus sub venatione ad sudorem usque largum vehementer commoverat, sicque æstuans & sitiens magnum cerevisiæ haustum ingurgitarat, frigidæ quoque auræ corpus exposuerat. Inde mox conquestus est de horrore, languore, interno ardore, vigilia & inquietudine, cum vomendi conatu. Medicus accitus, tertianam intermittentem, tum popularem, subesse ratus, porrexit vomitorium, ex tribus tartari emetici granis. Hoc assumto ter vomuit maxima cum anxietate, quæ certis intervallis ita increvit, ut nullibi subsistere ac detineri posset. Aderat præterea virium prostratio maxima, ut non sine animi defectione erectus esse posset, pulsus emicuit languidus, irregularis, interdum celer, ex ore spiravit halitus mirum fœtidus, mens tamen exacte sibi constitit. Nocte mortem antecedente incessit ipsum horror ingens ac frigus, accesserunt convulsiones & septimo die syncope quasi correptus obiit. Sectum est post mortem cadaver, in quo ventriculus fere totus visus inflammatus, & in ipsius cavo, quod omnium rarum, aliquot cochlearia fœtidi & corrupti sanguinis, ipse etiam stomachus expansus & corruptioni propinquus, ut ad levem attactum ipsa substantia dehisceret. In venis, & maxime separata ab hepate cava, nullus fere sanguis repertus. Lien & sinistra ventriculi pars, cum pulmonis lobo sinistro, tota corrupta, nigricantia & fœtida. Quumque spongia putridus ichor abstergeretur, is adeo infecit spongiam, ut tota atro & nigricante colore imbueretur, nec calida, nec frigida detergendo.

Epicrisis.

Patet igitur, brevi tempore sphacelosa corruptione infici posse viscera, uti heic ventriculum, lienem & lobum pulmonum sinistrum, quæ atro colore & fœtidissima corruptione nares inficere feriente infecta. Sine dubio tamen, ventriculus primum sphacelatus, viscera infecit reliqua. Ad generationem autem hujus morbi fecit non tantum haustus largus frigidus corpori calenti immissus, verum etiam improvida emetici assumtio. Nunquam enim certius & gravius damnum à vomitorio metuendum, quam si ventriculus & intestina graviori spasmo, vel inflammatione affecta. Mineralia quippe emetica virulenti quippiam alunt, quo in convulsiones & spasmos ventriculi & totum nervosum genus abripiunt. Hinc pessime agunt medici, qui tam temerarie ad ipsorum usum descendunt, antequam sedem, vel causam morbi exacte scrutati. Quod si enim post usum ejusmodi pharmaci symptomata ingravescunt, & ventriculus deprehenditur inflammatus, justa omnino hæc conclusio: inflammatio aut jam ante emeticum fuit, aut non; si fuit, male datum emeticum, si non, subsequuta symptomata inductam eam esse testantur. Internas demum partes esse inflammatas recte conjiciendum, quando virium magna est prostratio, ut ægri facile animo deficiant, quando evanescente ardore exquisito, conqueruntur de sensu frigoris circa præcordia & saliva subinde eructat in os; quando borborygmi & meteorismi sensu percipiuntur ab assumtis liquidis in abdomine; quando demum oculos ob debilitatem claudunt subinde & dormire videntur, postea vero de majori debilitate & anxietate conqueruntur.

Observatio V.

Inflammatio ventriculi decimo die lethalis.

Fœmina quinquaginta & quod excurrit annorum, sanguineo-phlegmatica, corpore spongiosa & animi sic satis sedati, omiserat ab aliquot annis suetam alias sanguinis missionem, vitam quoque coluerat maxima ex parte sedentariam, & tamen appetitui largius paullo indulserat. Hæc gravius irritata corripiebatur ira, & post hanc languorem persentiebat virium cum inappetentia. Post aliquot dies denuo iracundia commovebatur, simulque assumebat intrita panis cum cerevisia frigida. Inde mox horror ipsam incessit, insequenti nocte ardor intensus, præcordiorum anxietas, inquietudo & punctorius in stomachi regione dolor, ad dorsum usque excurrens, ructibusque exitum præcludens. Medici morbum colicam esse autumantes, carminativa cum anodynis dederunt. Perseverarunt autem anxietates præcordiorum cum maxima inquietudine per totum morbi decursum, intervenerunt subinde convulsivi quidam motus, cum manuum tremore, aquosus humor in os eructatus, & pulsus antea celer ac fortis, in debilem & inæqualem mutatus. Quarto die neque de æstu, neque etiam de ardore, sed tantum de siti & maxime, quod exquisitum frigoris sensum in cordis regione pateretur, conquesta est. Hinc frigidum non appetiit potum, sed calidum semper, maxime infusum thée sorbillavit, ex quo tamen pejus semper habuit. Quieta quidem semper jacuit dormire visa, non tamen dormivit, mens sibi constitit, debilitas autem magis magisque increvit, alvus sine clystere dimisit nihil, nec ullum medicamenta exseruerunt effectum. Septimo porius die accessit singultus, nono refrigeratis prius extremis, per aliquot horas sine sensu jacuit, ac demum placide exspiravit.

Epicrisis.

Nullum omnino est dubium, quin morbus hic consederit in ventriculo. Hujus quippe nervoso membranacea substantia passa est inflammationem, ex præcedente repetita iracundia & superingesta frigida cerevisia. Et quoniam corpus fuit cacochymicum, succis crassis & impuris plenum, prompta in ipso fuit staseos sanguinis genesis. Factam autem esse inflammationem, horror, æstus, anxietas præcordiorum, dolor pungitivus in stomacho, ructus interclusi & accedens demum singultus luculenter arguunt. Lentius tamen processit & increvit inflammatio, ac demum in sphacelum concessit, quem frigoris in præcordiis sensus, summa debilitas, pulsus languidus & singultus prodiderunt. Notandum enim inflammationem lentius, vel celerius progredi, pro corporis differentia & differente causarum vehementia. In sensibilioribus quippe & post venenum citissime fit & citissime decurrit; in phlegmaticis autem, senibus, ex iracundia & refrigeratione lentius serpit & septimo demum, decimo & longius die necat. Nihilo minus cita semper opus est ope, eodem modo ac in sphacelo exterius imminente. Neque ea propter dubitandum, quin in nostra etiam, adhibitis tempestive congruis præsidiis, funestus averti potuisset eventus.

Observatio VI.

Ex vomitorio & sale purgante post iram mors.

Vir, circiter quinquagenarius, sanus, robustus & integer, post iram gravissimam, mox afficiebatur tremore, horrore ac refrigeratione extremorum, cum ingenti præcordiorum anxietate viriumque dejectione, noctem etiam sequentem, iisdem symptomatibus adhuc persistentibus, transigebat, nauseam percipiebat continuam & vomendi conatum, una cum labiorum tremore & oris amaritie. His jactatus ab advocato medico importune flagitabat vomitorium, qui primum illud dare renuit, victus tamen continuis precibus, porrexit. Sed quia sumto hoc bis vel ter tantum cum summa anxietate & difficultate pauca biliosa & mucosa vomuerat, ad uberiorem evacuationem aliam postulavit dosin, quæ ipsi etiam concessa: hinc autem non ita multo post in deterius versa sunt omnia. Adfuerunt quidem singultuosi ructus continui, sed nihil rejiciebatur, afflixit præterea inquietudo summa, oppressio, spirandi difficultas, intolerabilis ardens & anxius dolor in epigastrio, cum extremorum refrigeratione, pulsu parvo & non nihil intermittente. Petitum tandem à me auxilium, qui accedens, ægrum extrema fere agentem inveni, ob spasmorum vehementiam, quæ omnes fere corporis nervosas sensui & motui vacantes partes occuparat. Hæc videns, expendi mecum, & quum à sumto veneno arsenicali eadem symptomata oborta largiori lactis & olei cujusdam expressi potu felicissime sublata laborantes tantum non è mortis faucibus ereptos, cognitum haberem, pariter lac bubulum tepidum, successive, at copiose, bibendum, suasi. Inde insigniter quidem atrocia hæc symptomata conquiescere & per noctem remittere visa, mane autem ipse æger, inscio medico, unciam unam salis

Ebs-

Ebshamensis, ad aperiendam quæ firmiter clausa erat, alvum flatusque & anxietates discutiendas sumsit, pessimo vero successu. Symptomata quippe priora reversa omnia, atrocia longe majori, ut assumtis licet analepticis antispasmodicis, animam, intra tertium à sumto primo emetico diem, efflaverit.

Epicrisis.

Vel hanc ob causam commemorabilis hæc observatio, ut medicorum quisque inde discat, innocens alias remedium emeticum stibiatum, moderatiori dosi, uti tartarus emeticus ad duo grana datus, pro certa dispositione spasmodica ventriculi & partium nervosarum, veri veneni vim habere & lethalem effectum exserere posse. Quamobrem circumspectus quilibet medicus, non tam promtus fit ad dandum ejusmodi pharmacum, sed prius scrutetur cum cura corporis ægrotantis cum ventriculo dispositionem ipsamque morbi causam urgentem. Deinceps illa quoque utilissima cautio ex funesto hoc casu elicienda: salia neutra, eaque amaricantia, ut sal Egranum, Ebshamense, Sedlicense, ad deducendos efficaciter & sinemolestia per alvum vitiosos humores egregia, tali in casu, ubi primæ viæ spasticis stricturis tenentur, neutiquam esse proficua, ut potius noxam possint inferre & gravissimam & præsentissimam. Sed hanc in rem plura jam attuli in *Diss. de medicina emetica & purgante post iram veneno.*

Observatio VII.

Ventriculi, duodeni, pulmonis dextri, diaphragmatis inflammatio lethalis.

Juvenis viginti annorum, Juris Studiosus, sanguineo-cholericus, macilentus & in iram levi ex causa proclivis, ebrius ex largo vini potu rixas habuerat cum quodam, ac sub his excanduerat vehementissime, postea vero sub cœlo algidissimo vesperi traha vectus fuerat. Domum delatus, prævio horrore, incidit in æstum gravem, inquietudinem, præcordiorum anxietatem, ardore & pectoris in dextro latere dolorem, cum magna spirandi angustia & pervigilio. Irrito usurpatis non nullis, tertio die secta vena & sanguis extractus crassius ac niger. Nihilo minus de internorum ardore perpetuas habuit querelas æger, ac simul ac quicquam assumsit, illico gravem persensit dolorem, screatu materiam cruentam ejecit, pulsus fuit celer, debilis, quandoque plane intermittens, & increscente indies virium lapsu, septimo die è vita discessit. Sub extispicio mox post mortem cadaver abominandum exspiravit fœtorem, & scrutantibus mortis causam ventriculus sese obtulit mirum tumidus, inflammatus ac in fundo, cum ipso pyloro ac duodeno, niger, corruptus & putridus. Dexter quoque pulmonis lobus sphacelatus comparuit & fœda putrilagine affectus, una cum diaphragmatis portione gibbæ partis hepatis.

Epicrisis.

Quantum ebrietas, gravior ira & impensior corporis refrigeratio valeant, ad labefactandam sanitatem, sphacelum visceribus internis inducendum & brevi necandum, hic unique testatum facit casus funestus. Certe vix fortissimum venenum tam deleteriam obtinet facultatem, ut tam cito tantam corruptionem sphacelosam invehere queat. Sed adeo non nunquam in transversum aguntur mortales, ut cupiditatibus pravis obsecundando vitiaque sectando, mortem sibi procurent ipsi, tanto certius, quando tria, uti heic, simul uno tempore concurrunt atque conspirant.

CAPUT IV.

De Angina.

THESES PATHOLOGICÆ.

§. I.

Angina definitio.

ANgina est inflammatio faucium, juncta cum ardente dolore, tumore, rubore, respirandi vel etiam deglutiendi difficultate & febre, orta a sanguinis, vel seri viscidi acris, in sanguineis, vel lymphaticis tubulis stasi, periculi non expers.

§. II.

Sedes.

In dignotione hujus morbi, locus ubi consistit, inprimis notandus. Est autem sedes in faucibus maximeque iis partibus, quæ pharyngem & laryngem occupant & constituunt. Heic occurrunt plures numero & maximi usus ac sensibilioris indolis partes: radix scilicet linguæ cum osse hyoide, narium foramina in os hiantia, œsophagi initium, musculi pharyngis, item laryngis interni, & externi quorum numerantur tredecim, glandulæ porro majores & minores, tonsillæ, musculi maxillas moventes, vasorum sanguineorum & lymphaticorum, nec non teneræ nervorum propagines.

§. III.

Est vel interna, vel externa.

Prout igitur inflammatio alias atque alias ex his partibus tangit & occupat, gravior, vel levior est, & varia etiam sortitur nomina. Nimirum vetustissima est distinctio anginæ generalis in interiorem & exteriorem, sive manifestam & occultam. Illa in interioribus nerveis & musculosis faucium tunicis consistit, & ob id neque in collo exterius, neque in ore, quantum visui patet, tumor & inflammatio conspicitur, sed ardor internus, febris acuta, in graviori casu non modo spirandi, sed & deglutiendi difficultas, multumque periculi subest. *Aretaus* ita tamen describit, *lib. I. cap. IX. lingua extra dentes & labia prominens, saliva effunditur, pituita crassissima, facies rubicunda & inflata, oculi exserti, patentes, valde rubent, potus in nares refunditur, dolores acerbi sunt, sed strangulatione vexati, eos obscurius sentiunt, pectus & cor ardent, frigidi aëris desiderium adest, & admodum exigue inspirant, eousque donec demum intercluso pectoris transitu strangulentur.* Externa autem magis in oculos incurrit, & occupat potissimum musculosas & glandulosas externas partes, amygdalas, linguæ radicem & uvulam, facilius quoque discutitur.

§. IV.

Cynanche & synanche.

Specialius ratione partis affectæ considerata angina, gravissima & periculi plenissima esse solet ea, quæ internis laryngis musculis insidet, & in qua exterius non rubor, nil circa cervicem aut collum, observatur, sed interne ardens dolor urget, & ob angustatum asperæ arteriæ caput, vox non modo supprimitur, sed & spiritus difficilis redditur, quin quandoque plane præcluditur, & quidem tam celeriter, ut observatorum fide, haud raro intra viginti quatuor horas, vel tertio die necet. Græci hanc vocant cynanchem. Quæ autem ipsis synanche audit, internos pha-

pharyngis musculos occupat, pariter sine conspicuo externo tumore & rubore, majori deglutiendi, quam spirandi difficultate stipatur, sed ingesta plerumque cum impetu per nares redduntur. Sed quando tumor & rubor oculos & tactum incurrit, inflammatio quæ externis pharyngis musculis incumbit, parasynanche, quæ autem laryngis, paracynanche à veteribus appellatur.

Paracynanche & parasynanche.

§. V.

Vera, vel spuria.

Deinceps à practicis angina distinguitur in veram, sive exquisitam, & notham. Vera oritur à sanguinis stasi, spuria vero magis à congestione seri, quam sanguinis inflammatoria, in faucibus & colli internis. Illa morbus acutus est, nunquam sine rigore & febre, hæc autem junctam habet febrem plus lymphaticam & catarrhalem, quam acutam. In exquisita non modo dolor ardens & pungitivus circa interiora faucium observatur, sed & lingua sanguine turget, obscuro rubicundo colore tincta, facies simul rubet, arteriæ temporales valide pulsant, quandoque cephalalgia, sopor, vel sensuum torpor jungitur, quandoque lipothymiæ accedunt, quin, si gravior, spiritus difficulter trahitur, anxietas est maxima, inquietudo & extremorum refrigeratio. Citam hinc poscit opem, multumque periculi alit. Sed in spuria gravia hæc pathemata partim plane absunt, partim mitiora adsunt, minus etiam periculi, si rite tractetur, metuendum. Distingui porro angina potest in siccam & valde ardentem, & humidam aut valde mucosam. Illa fit à sanguine, cum febre valde acuta, uti dictum de vera. Hæc autem magis chronica est, febribus catarrhalibus associatur, cachecticis & scorbuticis familiaris est, atque etiam linguam & fauces crasso viscido muco cum oris fœtore obducit.

Sicca vel humida.

§. VI.

Differt à prunella.

Omnes hæ anginæ species merito discernendæ ab aliis faucium affectibus. Vera quidem & sicca non permutanda cum illa inflammatione oris & œsophagi mucosa, quæ vocari solet prunella alba. In hac enim muco albo tota faucium regio & lingua oblinitur, lingua fissuras dolorificas contrahit, & junctus est simul magnus ardor, qui usque ad præcordia pertingit, propterea que Germanis audit *die Hertz-Braune.* Malignis hæc sæpe accedit febribus, omine plerumque malo, quia præsentem arguit ventriculi & œsophagi inflammationem. Neque etiam omnis faucium inflammatio est angina, sed ea tantum, quæ cum spirandi & deglutiendi difficultate juncta. Hinc multum utique ab ipsa discrepat levior inflammatio colli & internorum in faucibus, cum tumore & dolore glandularum, quam nostri dicunt, *die bösen Hälse*, quæ frequens admodum est scorbuticis, nec non si malum contumax cum erosione, lue venerea affectis. Vera quoque & interna angina discernenda à solennibus fœminis hystericis & hypochondriacis spasmis, qui faciem constringunt & respirationem æque ac deglutitionem reddunt difficilem. Hi enim sine febre sunt, mox remittunt atque recedunt, atque etiam discuti possunt facile. Demum angina differt ab ardentibus illis & dolentibus in lingua pustulis, quas dicunt aphthas. Etenim in angina dolor & ardor latius sese diffundit & vicinas partes simul in consensum trahit; aphthæ vero certas duntaxat partes afficiunt, quibus pustulæ cum dolore & rubore insident, neque tam familiarem habent comitem febrem, quam angina.

à leviori inflammatione.

à spasmis hypochondriaco-hystericis.

ab aphthis.

§. VII.

Causa ipsius.

Causa igitur anginæ proxima stasis, vel quandoque congestio seri inflammatoria in faucium internis eveniens, ad quam inducendam faciunt multa. Scilicet observatione constat, eandem frequentius incurrere, quibus evacuationes sanguinis spontaneæ per nares, uterum hæmorrhoides, aut lochia, suppressæ, aut omissæ artificiales, per scarificationes, vel venarum sectiones. In his certe prompta ipsius genesis post impensiorem sanguinis commotionem, sive per potum spirituosum inebriantem, sive per validam corporis exercitationem, vel etiam nimiam vociferationem, præsertim in aëre frigido factam. Observavi quoque à sumto fortiori sudorifero, admisso mox aere frigidiori, item a balneo nimis calido, post haustum potus frigidi, inflammationis anginosæ initia, quæ tamen adhibitis congruis internis & externis remediis, feliciter mox discussa. Neque minus frequens anginæ generatio admissis in fauces acribus, fibras vasaque irritantibus impensius & constringentibus. Sic experientia teste, funesta sæpe faucium inflammatio accidit iis, qui conclavia calce recenter inducta inhabitant in iisque dormiunt, quo quidem aliquando plures simul infantes enectos esse ego novi, ac idem notabili exemplo confirmat *Tulpius lib. III. cap. XLI.* Eandem inflammantem venenis causticis inesse facultatem, inter omnes constat. Ex purgantibus, elleborus albus specifica quasi indole petit fauces & strangulationem facit. Argentum vivum, præsertim male ex ipso præparata pharmaca, fauces male afficere & inflammare pariter constat. Et idem quoque de solano furioso, nec non morsu canis rabidi accidere, medicorum testantur observata. Inprimis arsenicalium etiam & mercurialium minerarum fumi, item vapores spirituum mineralium, idem hoc malum improvide hausti causantur. Horum quippe omnium subtilissima & magnæ penetrantiæ spicula altius sese musculis, qui cartilagines laryngis movent, insinuando, nervosas ibi tunicas stringendo & liberum sanguinis per vasa transitum intercipiendo, tumorem ejusmodi inflammatorium, pulsatorium, cum dolore pungitivo, sæpius excitant funestum. Quod enim res acutæ pungentes, firmis hisce partibus inhærentes, solam hujus affectus suppeditare possint causam, manifesto testantur spinæ piscium aut ossicula aspera deglutita & faucibus intrusa, à quibus tale malum sæpissime excitatur, de quo notabilis observatio est *Hildani Cent. III. obs. 42.*

§. VIII.

Symptomatica etiam est quandoque.

Sic per se & sua sponte exoritur angina; succedit vero etiam haud raro aliis morbis ceu symptoma. Accidit hoc sæpius in diarrhoea & dysenteria, præsertim si fluxus intempestive cohibetur, de quo memorabile exemplum apud *Hildanum Cent. III obs. XXVII.* Idem evenit, à repulso præpostere erysipelate, aut topicis perperam tractato podagrico dolore. Neque minus in variolis & febribus malignis ac pestilentialibus, cum summo vitæ discrimine, demum supervenit. Inprimis de febre sic dicta Hungarica, observationes anatomico-practicæ testantur, quod ut plurimum inflammatione meningum & faucium, quæ ad ventriculum & œsophagum extenditur, necet. Sed causa hujus symptomatici insultus ple-

plerumque vel in nimis diuturna alvi constipatione, vel perspiratione improvide cohibita, vel repulsa præpostere ad interiora materia acri caustica, quærenda. Quando vero epidemium est malum, aëris vitio tribuendum, & plerumque aliquid maligni complicatum. Accidit hoc haud raro, si diuturna aëris pluviosa & humida fuit constitutio, si ver est, vel autumnus, prisco jam *Hippocratis Sect. III. aph.* 16. 20. 22. testimonio, & illud verum esse, propria observatione confirmat *Bartholinus Cent. I. obs. LXXXI.* Frequens quoque hujus mali incursus, si aer effluviis sale acerrimo subtili, ob insectorum copiam, refertus, sole præsertim occiduo, hauritur, eamque ob causam Romæ familiarem esse, & quandoque pestis instar grassari anginam, fidem facit *Hollerius lib. I prax. c. XXIII.*

Quandoque epidemica.

§. IX.

Prognosis & eventus.

Cæterum anginæ morbus, tam ob febrem haud raro acutam, quam suffocationis metum, multum alit periculi. Periculosissimam autem esse veram internam & latentem, jam diximus, & de hac valet illud *Hippocratis* effatum *prædict. lib. III. c. VIII. angina gravissima est, & celerrime interimit, quæ neque in cervice, neque in faucibus conspicuum quid habet. Hæc etenim eodem die, & secunda, & tertio, & quarta, strangulat.* Inprimis maximum suffocationis est periculum, quando musculus, qui vocatur thyroarithenoideus, rimæ occlusioni dicatus, affectus. Anceps porro admodum est symptomatica, ob corpus jam debile & materiæ virulentiam raro superanda. Malum etiam, quando tumor in externis subito disparet, non imminutis, sed auctis potius symptomatibus. Tum enim alias nervosas partes transilit morbus, & vel cerebrum petens, phrenitidem cum convulsionibus, vel ad pulmones delatus, peripneumoniam facit, testimonio *Hippocratis Sect. I. aph. X* lethalem. Sed quando suffocatio strangulatoria remittit, tumor, dolor & rubor magis extrorsum vergit sensimque evanescit, felicem solutionem nunciat. Sin secus, in apostema aut mortem fit transitus. Si in apostema, ac pus in bronchia & pulmones effunditur, teste *Foresto lib. XV. obs. XXIV.* anceps admodum eventus. Si in mortem, nunciant hanc spuma ante os, lingua valde tumida, purpureo-nigra, extremorum rigor, summa præcordiorum angustia atque anxietas, cum pulsu duro, convulsivo & intermittente.

C U R A T I O.

Cum methoda Medendi.

§. I.

Sanguis mittendus.

Ipsa truculenti hujus mali curatio differt, prout variæ ipsius sunt species & singularum causæ differunt, ad quas recte pernoscendas & opportune removendas, unice directa esse debet medentis intentio. Quando itaque ex manifestis signis eminens sanguinis ad caput congestio observatur, quæ non modo vehementiam inflammationis auget, sed & lethalium symptomatum est causa, protinus & primo omnium hæc debet esse medici cura, ut impetum sanguinis a parte affecta derivet, id quod commodissime sectione venæ confinius perficitur. In hoc enim auxilio præcipuam & unicam fere salutis spem, inde ab omni ævo, tam veteres, quam recentiores medici, collocarunt. Instar omnium sit *Hippocrates*, qui *lib. de loc. in hom.* §. 1. sic anginæ tradit curationem: *angina affectis, a sanguine in venis colli collecto & coagulata, sanguinem ex venis brachiorum & pedum detrahes, & simul alvum inferne subduces, qua, quod morbum exhibet, detrahatur.* Sed quo pacto & ubi id faciendum, non omnes æque consentiunt. Plurimi enim sectionem venarum sublingualium suadent, quam alii rejiciunt, quia si non fiat sufficiens apertio, parum sanguinis effluat, si vero amplum foramen, hæmorrhagia sequatur non raro lethalis. Inter eos qui spernunt, potissimum *Tulpius lib. I. obs. LI.* hanc ob causam, quoniam sanguis eadem attrahatur ad locum per se angustum & facile suffocatio inducatur, sæpius ab ipso annotata. Alii, uti *Zacutus Lusitanus Hist. Med. princ. lib. I. hist. LXXVI. Joh. Stephanus in Hippocr. de struct. hom. Trallianus & Freind in lib. epid.* sectionem venarum jugularium externarum, præsertim in malo desperato, sique præsens est strangulationis periculum, mirifice commendant. Sunt porro qui scarificationem dilaudant, in nucha & mento, ut *Platerus lib. II. pag 395. Amatus Lusitanus Cent. III. curat. XXVIII. Zacutus Lusitanus in prax. admirand. lib. IV. quæst. LIV.* circa laryngem *Riolanus in enchirid. anatom. lib. IV. p. 385.* Hirudinum appositionem pone aures atque in cervice *Capivaccius & Hollerius* malunt.

§. II.

Alvus ducenda.

Post sanguinis missionem, præcipiente eodem *Hippocrate*, aperienda alvus, quo etiam hujus beneficio humores versus inferiora trahantur & evacuentur. Sed his minime acriora, neque cathartica, in forma pulveris aut pilularum, sed miniora, & quidem liquida, conveniunt. Ut vero una, quod dicunt, fidelia duo dealbentur parietes, ac non modo superflui humores detrahantur, sed & acres salsi contemperentur, utilissimum erit, decoctum ex mannæ unciis duabus, nitri antimoniati drachma una cum dimidia & seri lactis unciis decem. Si autem per os nihil ingeri potest, enema injiciendum ex lacte, melle, oleo amygdalarum dulcium & sale communi ac nitro.

§. III.

Temperandum & discutiendum.

Evacuato sic tam sanguine superfluo, quam humoribus impuris, opera danda, ut humor sanguineus, vel serosus, tubulis impactus, resolvatur & discutiatur congruis remediis, tam internis, quam externis, & febrilis æstus simul contemperetur. Hunc in finem perquam conducibilis frequens usus mixturæ diaphoreticæ & leniter anodinæ ex aquis antispasmodicis & diaphoreticis, florum sambuci, tiliæ, primulæ veris, acaciæ, galegæ, herbæ cardui benedicti, scordii, cum diascordio Fracastorii, antimonio diaphoretico, lapide prunellæ, acero quoque & cancrorum lapidibus, nec non syrupo papaveris rhœados. Conducunt etiam potus diluentes & humectantes paullo liberalius dati, serum quippe lactis dulce & acidulum, cum succo citri & saccharo paratum, ptisana ex hordeo mundo, radice scorzoneræ & rasura cornu cervi, cum syrupo acetositatis citri, decoctum avenaceum, ipsum lac quoque, tantundem aquæ remixtum & saccharo atque momento nitri conditum.

§. IV.

§. IV.

Externis succurrendum.

Externis præterea ancipiti huic morbo obviam eundum, non nullis quidem in oris cavo, non nullis exterius in collo atque cervice, quo his etiam dolor & æstus inflammatorius mitigetur, acrimonia humorum temperetur, &, qui in vasculorum angustiis firmius subsistunt, succi dissolvantur. Externe frequentissimi usus sunt cataplasmata ex emulsionibus, paregoricis & discutientibus, floribus sambuci, meliloti, chamomillæ vulgaris, verbasci, radice liliorum alborum, ficubus, croco, semine anisi, fœniculi, farina lini, ex lacte coctis, quibus non nulli, nidos hirundinum & stercus canis, ceu specifica, adjiciunt. Merentur hoc nomine etiam commendationem emplastra lenientia, ac mollientia, uti est diachylon simplex, aut de meliloto, malaxatum cum oleo amygdalarum dulcium, vel admixtione spermatis ceti, croci & camphoræ efficacius redditum. Intra os vero non facile suaserim gargarismata, cum injectione per syphonem, ubi magnus dolor & siccus ardor est. Sufficit os subinde colluere, congruo tepido liquore, cui concinnando serviunt plura, rob dianucum, diamoron, syrupus granatorum dulcis, papaveris rhœados, violarum, mucilago seminis cydoniorum, cremor lactis, lapis prunellæ, quæ omnia pro circumstantiarum ratione, vel lacte, vel decocto liquiritiæ, ficuum, aut avenæ misceri possunt. Neque minus nobilis est virtus olei amygdalarum dulcis recentis, cum spermate ceti, croco & syrupo violarum, in decocto avenaceo dati & aliquamdiu in ore detenti.

CAUTELÆ ET OBSERVATIONES CLINICÆ.

§. I.

In sanguinis missione tenenda.

In angina sanguinea & corpore plethorico, omnium primo per sanguinis missionem succurrendum. Nam si in ullo morbo, certe in hoc, à præsentaneo periculo ipsius mortis liberat. Sed momentosa & præceps est juvandi occasio. Optimum auxilium ex sectione jugularium. Si vero hanc instituendi copia deficit, aperiendæ sublinguales, ita tamen, ut prius secetur brachialis. Et quando angina sanguinea accedit febri ardenti & Hungaricæ, simulque phreniiidis metus est, vires tamen imbecilles largiorem sanguinis subtractionem non ferunt, cito sublinguales tantum aperiendæ. Quando autem ab acrimonia caustica nervosis faucium & laryngis tunicis inhærente hoc virium oritur, neque manifesta adest sanguinis redundantia, indicatur potius scarificatio in cervice & mento; vel hirudinum appositio. Ubi etiam in cacochymicis & phlegmaticis, à copia seri viscidi, fauces & externas colli partes obsidet tumor cum dolore & leni inflammatione, præferenda venæ sectioni, scarificatio, in nucha & scapulis.

§. II.

Usurpanda in angina ardente.

In usu externorum attendendum merito ad diversa inflammationis in faucibus genera, & singulis accommodata remedia sunt opponenda. Itaque in omni faucium inflammatione dolorosa & ardente, julepus rosarum cum nitro & momento camphoræ deglutitus, eximie conducit. Gelatina quoque cornu cervi rite parata, cum albumine ovi probe depurata ac succo pomorum Chinensium, nec non saccharo condita, iterato sumta, egregie levat. Si autem fauces arent, ardent, lingua tumet & respirationis æque ac deglutitionis difficultas est, linctus parandus, ex albuminis ovi in aqua quassati unciis binis, aquæ rosarum uncia, syrupi granatorum, diamoron ana uncia dimidia, salis prunellæ granis duodecim, cui, pro circumstantiarum conditione, viginti vel triginta liquoris anodyni guttæ indendæ. Tum etiam exterius collum & cervix oleo camphorato, ex oleo amygdalarum dulcium uncia, olei papaveris albi drachmis duabus & camphoræ drachma dimidia, inungendum.

§. III.

Latens symptomatica & ab acribus inducta.

In angina latente interna, valde æstuosa, solo lacte & ejus cremore, addito lapide prunellæ & syrupo papaveris rhœados, os subinde colluendum, & frequentius bibendum lactis serum. In œsophagi autem inflammatione, febribus malignis in statu haud raro superveniente, ex usu est pulvis, ex nitri drachma, camphoræ granis tribus & sacchari uncia, cum emulsione amygdalarum dulcium, & intus dandus, & externus in ore aliquamdiu tenendus. Et ubi ab haustis & inspiratis exhalationibus acribus metallorum, mineralium, calcis etiam vivæ & argenti vivi, suffocationis periculum accidit, nec purgantia, nec venæ sectio locum habent, sed commodissimam locant operam humectantia, demulcentia, interna & externa, lac cum nitro, cataplasmata superius descripta, nec non enemata.

§. IV.

Gargarisma ex spiritu vini.

Inflammatorius ille dolor, qui à sero falso acri in glandulosa faucium carne, circa pharyngis & laryngis confinia, fit, cum rubore & copioso salivæ fluxu, sine febre, optime discutitur ab initio statim gargarismo ex spiritu vini Rhenani, vel Franconici. Quam præsentanea enim hujus sit virtus, disertis verbis testatur *Walaus meth. med. pag. 112.* inquiens, *angina affectus in principio sese spiritu vini gargarizet, omnis gutturis inflammatio cessabit trium horarum spatio, sive solus hunc in usum cedat, sive cum aliis remisceatur.* Et *Martianus* hanc ob causam in cynanche vera commendat actu calida. Ipse quoque novi, faucium inflammationem brevi fuisse discussam, guttulis octo vel decem spiritus vini camphorati, in quo granum nitri liquatum, lente per fauces dimissis. Quem in finem alii commendant essentiam pimpinellæ albæ, cum spiritu vini confectam.

§. V.

In decubitu serosi facienda.

Quando magna colluvies humoris impuri serosi ad palati & faucium glandulas decumbit, crebrius usurpanda sunt leniora laxantia, mannata, rhabarbarina, tartarea & passulata. Tum etiam apprime conducit gargarisma, quod pro basi habet sal pharyngæum a *Zobelio in tartarologia* descriptum, quod præparatur ex cremoris tartari & nitri uncia, aluminis usti uncia dimidia, solutis in aceto destillato & solutione postea secundum artem coagulata. Sic quippe parati salis drachma, cum duabus drachmis mellis, in quinque unciis aquæ plantaginis solvenda & cum liquore hoc fauces tam crebro eluendæ, quam idem cum syphone subinde injiciendus.

§. VI.

§. VI.

Emplaſtrorum, gargariſmatum & injectionum uſus.

In faucium & glandularum tumoribus inflammatoriis, emplaſtra emollientia, ſupra tradita, præferuntur merito cataplaſmatibus, quibus ob plures difficultates, rarius uti ſoleo, ſed frequentius decocto ſpecierum emollientium ex lacte, veſicæ indito. De gargariſmatum vero uſu tenendum, quod cum ſyphone injecta locum non habeant: impenſiori enim attritu dolorem & inflammationem magis exaſperant. Melius igitur ac tutius, os cum liquore ad gargariſmum ſubinde eluere. Quod ſi autem & hoc propter impotentiam fieri nequit, injectio leniſſime tantum adigenda, ne irritatio ad vomitum fiat, caput quoque antrorſum inclinandum, non retrorſum, ne dilabendo ad aſperam arteriam ſuffocationem minetur, & iterato injiciendum, ſi magna muci copia inhæret. Præſtat præterea in omnibus hiſce faucium affectibus abſtinere a loquela, quia crebrior ac fortior linguæ agitatio malum exacerbat.

§. VII.

In ſuppuratione agenda.

Si tumores faucium ad ſuppurationem tendunt, eadem optime procurari poteſt caricis pinguibus ichore detentis. Et quando tonſillarum tumor inflammatorius ichore repletus, externe nihil præſtabilius deprehendi melle roſato, cum ſpiritu vitrioli remixto, & ſæpius cum penicillo admoto, quod tumorem minuit, mundat, ulteriorem affluxum impedit, & pituitam ſubſiſtentem colliquat. In aphthis infantum, quæ linguam cum dolore & ardore obſident, ad hunc mulcendum nihil utilius, quam puſtulas ſubinde illinire cremore lactis cum tantillo nitri imbuto. Interdum etiam expedit ad pituitam colliquandam & arcendum nimium affluxum applicare vitriolum album, in aqua pluviali, vel melius roſarum, aut florum ſambuci, liquatum.

§. VIII.

Recidiva arcenda.

Demum ne faucium inflammatio, quod haud raro accidit, repetat, vitanda cum cura omnia, quæ ad inducendam eam facere ſupra diximus. Potiſſimum perſpiratio cuſtodienda, ac inprimis caput, cervix & collum ab omni refrigeratione defendere ex uſu eſt, ne humores & acris per poros difflanda materia ad interiora agantur ac in molli faucium ſubſtantia ſubſiſtant. Cavendum quoque ab omnibus, quæ ſuccos impenſius exagitant, maximeque ab impenſiori vociferatione, qua humorum affluxus ad ſuperiora allicitur. Si corpus plethoricum, tempeſtiva ſanguinis miſſio inſtituenda, & minus rite ſuccedentibus hæmorrhagiis ſpontaneis, ut eædem in ordinem redigantur, videndum. Neque minus ſubinde alvus ſubducenda, quo & impuritates expurgentur, & congeſtorius verſus ſuperiora motus intercipiatur.

ENARRATIONES MORBORUM.

OBSERVATIO I.

Angina alvi fluxu ſoluta.

Fœmina triginta annorum, cholerica & catarrhoſis defluxionibus admodum obnoxia, levius veſtita ſurrexerat tempore autumnali è lecto ac frigidæ ſeſe auræ incautius expoſuerat. Inde nacta eſt raucedinem cum ardore & dolore gutturis, difficulter ſimul deglutire & loqui potuit, & pulſus, præſertim noctu, fuit celerior. Quum igitur menſes reſtitaſſent, miſſus primum è vena brachii ſanguis & injectum dein clyſma, ſed ſine levamine: gargariſmata vero, propter dolores, ferre non potuit. Interim gutturis tumor, tam interius, quam exterius, mirum increvit, & parum abfuit, quin ægtam ſtrangularet: quinto tamen die ſubſedit tantiſper tumor, & dolor mitigatus eſt. Hinc externus collo admotum emplaſtrum maturativum, ex emplaſtro de meliloto cum croco, cui impoſiti ſacculi calidi, ac ori inditum decoctum ex emollientibus: his maturuit tumor & noctu inſcia ægra etiam feliciter rupit. Sed illapſa procul dubio fuerat materia acris pulmonibus, & ob id ſuffocationem minari viſa eſt. Ad quam diſpellendam, aqua hyſſopi, cum eſſentia caſtorei & liquiritiæ, additis aliquot guttulis ſpiritus cornu cervi ſuccinati, infuſum quoque theiforme ex herbis pectoralibus cum aqua calida, uſurpata. Inde ſudor erupit per univerſum corpus ſimulque materia tenax viſcida, ſexies minimum quotidie, per alvi ſeceſſum ejecta, non ſine torminoſa ventris contractione. Medicus autem metuens damnoſam fore hanc diarrhœam, de ſupprimenda eadem cogitavit, & electuarium ex diaſcordio *Fracaſtorii*, conſerva roſarum, pulvere hæmatitis & nuciſta dedit. Cohibitus etiam protinus alvi fluxus, ſed ſequutus ſingultus cum ardore per totum œſophagi tractum, ſputatione materiæ viſcidæ viriumque languore. Hinc alius advocatus medicus, qui pathemata hæc a perperam ſuppreſſo alvi fluxu deduxit & ob id ſuaſit pilulas ex myrrha electa, diagrydio ſulphurato, mercurio dulci, croco, caſtoreo & ſale ſuccini, cum vehiculo calido ſumendas. His non modo ſingultus ſedatus, ſed & materiæ ſeroſæ per alvum excretio revocata, cum ſummo ægræ levamine, quæ ſucceſſive poſtea ad ſalutatem rediit.

Epicriſis.

Memorabile omnino, quod faucium inflammatio, pituitoſo ac ſeroſo alvi fluxu fuerit ſoluta; quod hujus adſtrictio præpoſtera gravia induxerit pathemata, & quod hæc revertente illo exſpirarint iterum. Sed ſæpiſſime in inflammatoriis faucium affectibus, œſophagus, quin ipſe ventriculus, affligitur, ita, ut eadem quaſi labe eodemque vitio laborare videantur. De aphthis ſæpius notavi, quod eædem œſophagum & ventriculum obſederint: id enim factum fuiſſe, ardor, per totum œſophagi tractum uſque ad præcordia excurrens, prodidit. Tum etiam ægri ſalſa, acria & calida plane non ferre potuerunt, ſed decoctum hordei, avenaceum, raparum exſiccatarum, infuſum theiforme cum lacte, ex uſu fuerunt, hiſque aſſumtis, ardores, ſiccitates & dolores anxii circa præcordia ſublati. Viciſſim vidi, ex ventriculo, in ardentibus febribus, a venenis, aut acrioribus purgantibus inflammato, inflammationem ad fauces & laryngis muſculos fuiſſe propagatam. Hinc manet utique firmum, in faucium oriſque affectibus, præſertim ſi pituita viſcida, craſſa fuerint obſeſſæ, laxantia præſentaneam exſerere opem.

OBSERVATIO II.

Synanche curata.

Sexagenarius quidam, diu quartana detentus, hac diſcedente, catarrhis & ventriculi imbecillitati admodum fuit obnoxius. Is quum noctu aëre pluvioſo feciſſet iter, incidit in faucium difficul-

ficultatem, ut solida quidem, non autem liquida posset deglutire, ac non nisi cum magna intensione deglutitionis, anxietate ac subsequente copiosa excretione phlegmatis. Interius quidem rubescebant non nihil fauces, sed exterius nihil tumoris comparebat. Judicavimus igitur, epiglottidem, quæ instar operculi orificium asperæ arteriæ claudit sero mucido obsessam esse & turgidam, ut rimam subjectam non exacte claudat, sed liquidum deglutitum in asperam arteriam delabatur & anxietates subsequentes faciat. Quare jussi exterius applicare spiritum vini camphoratum, interius os subinde colluere aqua florum sambuci, mixta cum spiritu salis ammoniaci atque essentia croci, & quotidie usurpare pilulas nostras. His intra aliquot dies malum feliciter sublatum & æger convaluit.

Epicrisis.

Proprium anginæ symptoma difficultas deglutiendi, tam solida, quam liquida. Si enim tumor paullo amplior œsophagi principium obsidet, illudque angustat, liquida quidem, sed non solida dimittuntur. Si vero tumor hæret in principio gutturis, quod tegit epiglottis, solida quidem, dum comprimunt tumentem epiglottidem, transeunt ad œsophagum, sed liquida minus prementia per hians à tumore spatium asperæ arteriæ illabuntur, ibique magnas creant molestias.

Observatio III.

Angina sæpius recidivans sanata. Putarant medici fœminam quandam venereo infectam esse contagio, eaque propter ipsi mercurialem adhibuerant salivationem. Hinc factum est, ut ipsa postea levi ex causa, ab aëre frigido & nebuloso, ab ira, ab assumtis acribus cibis, à refrigeratione capitis, à turbato mensium successu, sæpius incurreret exquisitum palati, nec non in faucium internis, circa pharyngem & laryngem, ardorem atque dolorem, sine febre tamen, sed cum respirationis difficultate. Accidit vero, ut dormiret in conclavi humili, noviter exstructo & vaporibus calcis pleno, ac inde non modo capitis dolore, sed & impenso faucium & colli ardore atque dolore, cum inquietudine, spirandi angustia, anxietate & æstu afficeretur. Ego vocatus sanguinis missionem, ob vasa minus turgentia omisi, sed tantum applicare jussi collo cataplasma ex farina lini, floribus sambuci, ficubus, croco, oleo amygdalarum dulcium & lacte. Suasi quoque ut clyster injiceretur ex lacte, nitro, sale communi, melle & oleo. Potui dedi lac, cum dimidia parte aquæ hordei, sive ptisanæ remixtum, adjecta debita quantitate nitri & syrupi violarum, quod copiosius hausit & frequenter ore continuit; quibus brevi malum discussum est. Ad arcendam autem crebriorem recidivam, dedi consilium, ut aquas Spadanas, vel Selteranas cum lacte per mensem & ultra biberet, & quotidie mane fauces gargarisando, vel cum aqua sic dicta sclopetaria, vel decocto plantaginis ex vino elueret.

Epicrisis.

Promta est tumoris & affectus anginoidis genesis, quando compages fibrosa, glandulosa & tubulosa faucium debilitata & tono privata, quod heic factum per salivationem mercurialem. Quare qui semel, vel iterum ejusmodi tumore laborarunt, qui non statim congruis præsidiis atque regimine discussus, ex facili postea, per nimiam vocis intensionem, animi affectum, vitum copiose haustum ac frigido-humidum aërem admissum, idem malum rursus nanciscitur. Optime autem ejusmodi recidivæ præcaventur, quando malum primum statim recte persanatur, penitusque tollitur, ne partibus labem inferat ægre emendandam.

Observatio IV.

Angina ex repellentium præposterο usu gravis discussa. Virum novi honestum, quinquagenario majorem sanguineo-melancholicum, robustum, sanguinis missionem nunquam passum, belle tamen valentem, licet cerevisiæ lupulatæ & spiritus ardentis potu admodum delectaretur. Sed quum gravius inter rixas cum uxore excanduisset, in exquisitum capitis incidit dolorem, sub quo arteriæ fuerunt turgidæ, facies rubicunda, oculi torvi, noctes insomnes & arteriæ tam valide pulsarunt, ut de sensu mallei quasi in capite pulsantis æger conquereretur. Hinc admotum cataplasma ex mica panis, baccis lauri, juniperi & aceto rosaceo. Fronti etiam & temporibus ex consilio vetulæ applicatum albumen ovi, cum alumine conquassatum. Sed gestatis his aliquamdiu, conquestus est æger de insigni dolore pungitivo faucium, deglutiendi difficultate & spiritu angusto; lingua mirum intumuit, atro colore tincta, siccam linguam ex ore hiante exseruit, liquida indesinenter appetiit, pulsus celer & vehemens manum vibravit & propter spiritum arctius meantem in erecto semper esse debuit situ. Ad gravissima igitur hæc pathemata depellenda cum fructu usurpata sequentia. Sanguis è vena missus largiter; clyster injectus acrior; cataplasma ex stercore canis, hirundinum nido, ficubus, cepis tostis, floribus sambuci, chamomillæ, meliloti, semine cymini, nitro & camphora, cum aqua florum sambuci & vino tepide collo appositum; interius mixtura ex aquæ florum sambuci, rosarum ana unciis duabus, aceti destillati drachmis sex, lapidum cancrorum drachma, nitri drachma dimidia, camphoræ granis quatuor in oleo amygdalarum dulcium solutis & sufficienti quantitate julepi rosarum, sæpius ad aliquot cochlearia data & potum quoque infusum theiforme ex veronica, floribus sambuci & radice liquiritiæ; quibus feliciter discussum suffocationis periculum. Postea laxans ex syrupo rosarum solutivo, cremore tartari, diagrydio & rhabarbaro exhibitum, quo aliquoties dejecit. Os demum frequentius elotum aqua pluviali, in qua nitri ac vitrioli parum & saccharum ad gratiam solutum. Sic brevi explicita ratione anceps hic morbus ex voto depulsus.

Epicrisis.

Attendenda merito in nostro truculento hujus mali genesis. Ortum quippe duxit ex sanguinis ad caput congestione; huic opposita externa constringentia; his sanguis ad interiora repressus ipsasque fauces; heic copiose collectus cruor substitit & dolorem, tumorem, ardorem aliaque symptomata induxit. Albumen enim ovi cum alumine insigni repellente & vasa constringente virtute pollere, ex ipsius usu in ophthalmia patet. Et ex constrictione in externis facilem ad interna esse transitum, docet vasorum mutua com-

communicatio. Sed quum illico venæ sectione & internis æque ac externis discutientibus stasi & stagnationi obviam itum, non potuit non feliciter succedere curatio. Nam si occasio præceps captanda unquam, certe in congestionibus inflammatoriis id faciendum, quæ nisi celerrime removeantur, transitus fit in corruptionem lethiferam & sphacelosam.

CAPUT V.

De Febre Phrenetica, sive phrenitide.

THESES PATHOLOGICÆ.

§. I.

Phrenitidis definitio. NUlla inflammatio, sive particularis febris, tam magni in medicina momenti, quam quæ in parte omnium nobilissima ipsiusque animæ rationalis domicilio, cerebro, consistit, & tam omnem rationis usum evertit, quam præsentaneum vitæ periculum intentat, ac Græco nomine audit phrenitis. Est igitur hæc phrenitis febris acuta inflammatoria, orta a nimia sanguinis congestione ejusdemque intercepto, per minimas potissimum membranarum cerebri arteriolas, transitu, juncta cum magno æstu, delirio atque vitæ discrimine.

§. II.

Signa futura. Signa imminentis phreneticæ affectionis sic exacte & compendiose exhibet *Trallianus lib. I. cap. XIII. phreniticam*, inquiens, *futuram vigiliæ potissimum continua & intensa somnique turbulenti præcedunt, ægri extliunt & somniorum imaginationibus detinentur, & facile eorum, quæ dicuntur, obliviscuntur; si respondent, ferociores ac iracundiores, quam prius, apparent, pulsus habent parvos & duros atque occipitio frequentius indolescunt. Si affectus increverit, fixioribus oculis cernunt, eosque rubentes habent, nec non lacryma ex utrisque fluunt.* *& præsentia.* Præsentis autem indicia & pathemata omnium optime ex veteribus consignavit *Cælius Aurelianus lib. I. cap. II. pag.* 12. ita habens: *in phreneticam passionem declives sequitur febris acuta atque pulsus difficile ad superficiem corporis ascendens, sive humilior, tensior, vultus subinflatus, sive plenus, sanguinis per nares destillatio, vigiliæ juges, aut turbatus somnus & insania turbulenta, mentis sollicitudo ac pravitas sine ratione, frequens tergorum est versio jacendi, cum capitis assidua commotione aliquando etiam sine causa hilaritas, oculorum rubor, cum levi lacrymatione & circumjectio manuum, sine ullo capitis dolore, articulorum frigus, sine tremore, urinæ abundantia flava, aquata, tenuis & paullatim exclusa; aliquibus etiam sonitus capitis atque aurium tinnitus, dolor quoque capitis non quiescens, nulla ex manifesta ratione præcordiorum tensio, visus attentus, cor frequenter palpitans.*

§. III.

Causa proxima. Omnes hæ phrenitidi junctæ functionum in corpore læsiones, pendent à nimio & impetuoso sanguinis ad caput appulsu, ejusdemque ex intercepto per minima libero transitu, stasi & per alias insolitas vias celerrima trajectione, unde distensiones fiunt vasorum cerebri & faciei, serosus humor secedit, passim obhærescit, & cerebrum in functionibus suis, maxime rationis usui servientibus, prorsus turbatur. Ex vero enim *Hippocrates lib. de flat.* & passim alibi tradit: prudentiam & rationem hominis in constanti sanguinis habitu in cerebro, sive rectius ejusdem æquabili motu consistere, adeo, ut, hoc interturbato, concidat simul & prudentia, & ratio. Et hæc omnino ita esse veramque phrenitidis sedem in cerebro consistere, testatum facit uberius sectio eadem defunctorum. In his quippe vasa, tam duræ matris cum sinubus suis, quam piæ meningis, mirum destituta & crasso coagulato cruore farta, ipsæ membranæ aridæ & exsiccatæ, ut pia mater facillime a cerebri cortice separari queat, reperiuntur, & præterea medulla cerebri multo seroso humore persusa comparet. Id quod pluribus confirmant *Blancardus in anat. pract. obs. III. Schenckius lib. I. fol.* 64. nec non *M.N.C. Dec. II. A. V. obs. LXII.*

§. IV.

Causa antecedentes Inter antecedentes caussas recte *Cælius Aurelianus l. c.* refert vinolentiam, vel vigiliam, aut jugem in sole moram, mentem natura mobilem, iracundiam, caput per literarum disciplinas debilitatum, ætatem juvenilem. Et certe ad phrenitidem disponunt omnia, quæ caput debile ac imbecillum reddunt, ut deinde in ipsius vasis facile fieri possit sanguinis & humorum mora, nec non quæ sanguinem, crassum præsertim & copiosum, ex partibus inferioribus impetuose ad caput agunt ac congerunt. Hinc observatione medico-practica constat, ad deliras ejusmodi febres admodum esse proclives, qui diuturna mœstitia, cura, studiorum & meditationum profundiorum intemperantia, mentem nimis fatigant, qui vegeti ætate, constitutione melancholico-cholerici, sæpius animo per iram aut odium moventur, desideriis vehementioribus jactantur, vigiliæ, inquietudini, crapulæ ex cerevisiis liberaliter lupulatis, vel vino dediti, qui veneri litant, sedentariæ vitæ motus & exercitationis experti indulgent, & ob pravam victus rationem, & copiosum, & impurum sanguinem in venis alunt. Hinc porro per experientiam in comperto est, à cessante consueto, vel etiam repente suppresso hæmorrhoidali fluxu, emanente quoque aut cohibito mensium, nec non in puerperis lochiorum profluvio, promtam esse, præsertim alvo simul adstricta, phreneticarum affectionum genesin. Tum enim ob stagnationes sanguinis in abdominis visceribus, in nervosis partibus spasticæ suscitantur stricturæ, quæ inæqualem reddunt sanguinis circuitum & faciunt, ut is cum impetu aliorsum ruat, ibidemque nimium congeratur. Demum phrenitis etiam haud raro inducitur per violentiam externam. Accidit hoc in vulneratione & contusione capitis perquam facile, inprimis plethorico-cacochymicis, nisi cito sanguinis missione & discutientibus occurratur, tumque effato *Hippocratis Sect. VII. aph. XIV.* eventus sequitur ut plurimum funestus.

§. V.

Est vel idiopathica, Merito autem phrenitis distinguenda in idiopathicam & symptomaticam. In utraque quidem febris adest acuta, sed ea cum differentia, ut in illa præcedat, in hac vero individuus sit comes. Idiopathica in temperato nostro climate rarior, frequentior autem in calidis siccis & meridio-

ridionalibus locis, unde etiam veteres Græci medici, inprimis *Aëtius*, *Trallianus* optime & copiose de hac passione in monumentis suis disseruerunt. Dantur tamen subinde etiam inter nos exempla phreneticæ febris, sine præcedente alia, potissimum à nimia crapula, continua animi iracundia & cerebri per profundas continuas meditationes & vigilias fatigationes, imbecillitate, in sanguineo vel etiam cholerico-melancholicis hominibus & vitæ sedentariæ addictis, hypochondriacis, vel hæmorrhoidariis, præsertim si fluxus imprudenter cohibetur. Sed de hac recte omnino, confirmante id ipsius experientiæ suffragio, tradit *Willisius in pathol. cerebr. cap. X. pag.* 234. quod, nisi cito & opportunis remediis discutiatur, quam facile in maniam, sive delirium furiosum transeat. Neque etiam infrequens est idiopathica ejusmodi & in maniam degenerans phrenesis, post superatas febres ardentes, item purpuratas, exanthematicas & catarrhales, male tractatas, per nimis æstuosum regimen, per medicamenta volatilia, sanguinem commoventia, opiata etiam, aut repellentia nimis, refrigerantia, nec non incongruas venæ sectiones. Id quod eo certius & vehementius fit, quando æger ad iram levi ex causa promtus est ac facilis.

§. VI.

Vel symptomatica. Frequentior tamen apud nos symptomatica: sæpius enim evenit, ut in febribus malignis & exanthematicis acutis, petechiis, variolis, catarrhalibus malignis, potissimum castrensibus & omnium maxime Hungarico morbo, præsertim male tractatis, phrenitis accedat in statu & mortem inferat. Scilicet supervenire solet circa dies criticos, cum rigore, tremore artuum, præcordiorum tensione, externorum refrigerio & urina tenui, vel parcius, vel effuse nimis fluente. Sed quia ob morbum præcedentem & diuturnas vigilias fractæ jam fere penitus vires & tonus quoque vasorum membranarum cerebri nimium labefactatus, stases fiunt in iisdem ex sanguine irresolubiles, quas tertio plerumque die mors excipit.

§. VII.

Differt à mania. Licet autem phrenitis sæpius in maniam transeat, veterum etiam, *Hippocratis*, *Cælii Aureliani* & *Aretæi* testimonio, qui illam ob id cum hac plerumque conjungunt, vel plane confundunt; ambo tamen multum discrepant. In phrenitide enim semper adest febris, cum pulsu celeri, duro ac parvo, delirium quoque non intermittens prorsus, sed tantum subinde remittens, quo tempore oblivio est omnium, quæ sub delirio contigerunt. Sed mania chronica est passio, sine febre acuta, licet cum pulsu præternaturali, duro & inæquali, quandoque parvo, quandoque magno & celeri. Habet quoque maniacus furor sua intervalla, junctus est ordinario cum magno fastu, ira & odio adversus amicos atque propinquos, & paroxysmo cessante, exquisitam ut plurimum memoriam omnium, quæ anteacta habent maniaci. Deinceps phrenitis etiam differt a leviori illa mentis alienatione, quæ in acutis febribus, ante expulsionem criticam exanthematum non raro observatur. *À levi delirio in acutis.* Nam hæc facilius transit, neque etiam urinas tenues aquosas, vel rigorem & refrigerationem partium externarum habet comitem. Neque minus, quandoque post declinationem febris acutæ, observatur per aliquot dies, aut hebdomades, quædam desipientia & mentis inconstantia, à phrenesi diversa, quæ propter summam virium & cerebri ex perpesso morbo debilitatem oritur, & redeuntibus viribus, vel sponte cessat, vel congruis præsidiis facile iterum penitus discutitur.

CURATIO.

§. I.

Quum gravia illa & exitialia pathemata, quæ phreniridi juncta, à meningum inflammatione, ceu causa proxima dependeant; prima utique & princeps medentis esse debet intentio, ut hæc in præservatione arceatur & in curatione removeatur. *Curatio quibus perficienda.* Hujus autem causa quum sit sanguinis in vasculis meningum alibi stasis, alibi cum dolore, tensione spastica & ardore, celerrima trajectio: ipsa certe sana ratio dictitat: ea remedia, quæ effrenem sanguinis impetum ad caput sistunt, ibi congestum derivant, subsistentem expediunt, atque discutiunt, & meninges spasmo constrictas relaxant, omnium esse, ut ita loqui liceat, indicatissima.

§. II.

Sanguinis missione. Jam in phrenitide, & curanda, & præservanda, principem merito locum obtinet, communi veterum & recentiorum omnium consensu, sanguinis missio; quam etiam circa affectam partem instituere præcipiunt omnes. *Tralliano* olim & Arabibus frequens jugularis venæ sectio, quæ nostris temporibus perperam exolevit. Nam per experientiam in comperto est, hanc in omnibus capitis a sanguine congesto & stagnante oriundis passionibus, aliarum venarum incisioni longe multumque esse anteferendam; eo quod hæc vena jugularis externa, cum interna, ex arteriis carotidibus & vertebralibus cerebri proxime sanguinem derivat atque deducit. Nec difficilis adeo & periculosa, ut vulgo putatur hujus venæ incisio, sed constricto tantisper fascia commoda, ut turgeat vena, collo, facili negotio instituenda. Deinceps magni æstimatur à medicis in hoc & aliis capitis morbis venarum sublingualium sectio. Inprimis *Ammannus in paræn.* fatetur: ex militibus qui anno MDCLXIV. ab expeditione Hungarica redierunt, & in nosocomio morbo Hungarico laborarunt, evasisse omnes, quibus tempestive raninæ venæ pertusæ, quibus non, esse mortuos. Atque ego etiam novi, eandem utilissimam fuisse ad præscindendum imminens in febribus acutis delirium, quinto, vel sexto die, sana adhuc mente, institutam. Sed difficulter admodum perficitur, si delirium jam adest, ac præterea ex foramine nimis amplo, ob sanguinis ad caput impetum, hæmorrhagia metuenda funesta, ex justo minori parum sanguinis fluit, & dato ibi spatio, fluxus potius ad cerebrum allicitur. Alii commendant venæ frontalis, constricto prius collo, incisionem, eademque potissimum *Trallianus* se magna phrenitide correptum sanasse, testatur. Nonnulli præferunt arteriotomiam in temporibus, quos inter est *Panarolus*, qui *pentec. I. obs. XIX. pag.* 18. testis est: se se arteriotomiam in phrenitide magna cum felicitate expertum, ut ipsa vexati statim resipuerint. *Cælius Aurelianus* scarificationem in toto capite prius raso in usum habuit. Longe magis tamen probandus Ægyptiorum mos nares scarificandi, cujus vices, deficiente commodo instrumento supplet experimentum, quo culmo straminis, aut bacillo exili

exili acuto, in nares validius truso, sanguinis proritatur stillicidium, quod ego quidem cum præsentaneo commodo aliquoties factum esse vidi. Et hi in confini affectæ parte mittendi sanguinem modi, tam in phrenitide idiopathica, quam symptomatica locum inveniunt. Sed quando ex lochiis, nec non mensibus retentis, aut suppressis, malum hoc metuendum est, cito in pede vena aperienda & sanguis largius emittendus. Neque minus, si ex vitiato, aut intercepto hæmorrhoidalis fluxus successu, delirium imminet, optimum levamen ex apertione venarum hæmorrhoidalium, per appositionem hirudinum, exspectandum.

§. III.

Alvus ducenda. Post sanguinis evacuationem alvus ducenda, qua adstricta, ad supernas partes, & qua soluta, ad infernas, humorum convertitur affluxus. Scite autem *Hippocrates lib. III. de morb. §. IX.* monet: in curatione phrenitidis alvum esse præparandam, ut egerat, humectantibus potionibus, quæ tunicas intestinales spasmo constrictas relaxant, quia primarum viarum spasmus frequens deliriorum est causa. Ego instar omnium hunc in finem commendo potiones mannatas, ex mannæ minimum unciis quatuor, solutis in libra seri lactis, cum cremoris tartari drachma, nitri drachma dimidia, & olei amygdalarum dulcium uncia una. *Baglivus lib. I. prax.* pulverem Cornachinum commendat, ita *pag.* 102. scribens: *quum pluries observatum fuit, alvi fluxu solutum fuisse delirium, ideo natura id docente, proficuum non semel expertus sum pulverem Cornachini, superbibendo ei longa diluentia, ex decocto hordei limati, salis prunellæ aliisque dulcificantibus, præcipue, si nimius viscerum ardor adsit & interna inflammatio.* Si vero celeri opus est auxilio, alvus leniente & paregorico domestico enemate est solvenda.

§. IV.

Humectandum & discutiendum. Ex internis porro adversus phrenitidem præsidiis, sunt maxime potiones diluentes, demulcentes & humectantes, largissima copia datæ, modo, quod rarius fieri solet, ut innuit *Aretæus*, phrenetici sitiant. Instar omnium est potus ex sero lactis dulci, vel acidulato, cum succo citri parato & julepo rosarum, vel syrupo papaveris albi edulcorato, in cujus mensura cum fructu dissolvitur drachma una nitri depurati, vel salis prunellæ. Utiles quoque emulsiones ex decocto hordei, rasuræ cornu cervi & seminibus quatuor frigidis, cum julepo rosarum, præsertim quando mensuræ duo nitri scrupuli adjiciuntur. Non minus confert lac cum acidulis Selteranis, vel Antonianis remixtum, item ptisana. Qui potus omnes quo largius bibentur, eo plus efficaciæ in diluendis humoribus, relaxandis constrictis tubulis, expediendis obstructionibus & extinguendo æstu præstabunt. Ex medicamentis autem mixtura diaphoretica & discutiens, capite antecedente descripta, uti in omnibus inflammationibus, sic etiam phrenitide, effectum exserit longe saluberrimum.

§. V.

Externa usurpanda. Inter externa, quæ caput ab humorum affluxu liberant connumeranda pediluvia, vel involutiones pedum in lintea humida calefacta, & quæ omnium optima, balnea aquæ dulcis temperata. Horum insignem utilitatem quotidiana uberius confirmat experientia & locuples inprimis testis est *Trallianus*, qui *lib. I.* ita disserit: *lavare eos & perungere convenit, quibus jam vacuatio facta est & quantitas totum corpus non offendit, verum siccitas & vigiliæ plurimæ urgent. Et si febricitet æger, nihil nocebit ei, si ita lavetur, præcipue etiam, cum balneum tepidum adhibitum fuerit, ut neque aër sit igneus, neque solium nimis calidum. Qui autem febris metu eos non lavant, maxime offendunt. Nam ægri vigiliis magis torquentur balnei abstinentia, adhuc magis etiam animo turbantur. Lavandi igitur sunt, quemadmodum comprehensum est. Sic enim balneo utentes, ad bonam temperiem revertuntur, & in posterum delirio & affectu febrem accendente, liberantur.* Dein veteres, ac inter hos potissimum *Trallianus* & *Aretæus*, post sanguinis & alvi vacuationem, caput oxyrrhodino, ex aceto rosaceo composito fovebant, ne, uti loquuntur, caput liberalius attraheret humores iisdemque repleretur. Nec male. Interim nos summo cum fructu, in omni delirio, caput totum rasum fovere suasimus, temperato hoc epithemate: recipe aceti rosacei uncias duas, spiritus rosarum, in quo decem grana camphoræ soluta, drachmas duas, nitri puri scrupulos duos, olei ligni Rhodii guttas XX. M. D.

CAUTELÆ ET OBSERVATIONES CLINICÆ.

§. I.

Quam modo tradidimus phrenitidis medicationem, tam in symptomatica, quam idiopathica, & præsertim illa inveterata, quæ in maniacum affectum transire videtur, quam maxime esse accommodatam, expertus scribo, nec quicquam præterea vix potest excogitari, sed opus est, ut aliquamdiu horum usui insistatur. Quæ autem in regimine phreneticorum servanda, egregie tradit sæpe laudatus *Trallianus lib. I. pag.* 50. sic præcipiens: *considerari debet etiam habitatio, in qua degit æger, ut aërem nec admodum crassum, neque humidum frigidumque, aut nimis calidum habeat, ne capiti meatuum densatio, aut repletio superveniat, sed temperatus existat, quo animalis spiritus temperie ipsius refocilletur ac relaxetur. Sit autem magis lucidus, quam tenebrosus, ut æger per hujus sensum ad consuetorum perceptionem ac conscientiam perveniat. Quare & amici non nulli admodum familiares ei assistant, ut etiam increpantes ipsum propter ea, quæ facit, revereatur. Neque vero domesticus, aut cognatus, cujus causa aliquando tristetur, aut cui irascatur, ingredi debet, quippe hoc irritare ægros & commovere solet: & ut valde perturbentur, manifestam præbet occasionem. Sed nec amici frequentes & copiosi ad eum ingrediantur, quippe turbam ei tantum excitant, præterea aërem quoque crassum efficiunt, frigidos emittentes spiritus. Jam non violenter movendus est, sed leniter, ne in lecto propter imbecillitatem concutiatur. Hoc enim, si quid aliud, ægrum irritat & somnum impedit, ii vero, qui adsint, omnia ipsius membra citra violentiam teneant, leniterque perfricent, & præsertim inferiora: atque tunc magis, ubi convulsiones ægro oboriuntur, artus vinculis excipiantur. Quippe hoc materiam ad inferna provocat, præterea convulsiones lenit. Satius autem est inferiora quoque, ubi perfricata fuerint, fovere atque sic deligare, ut materia, quæ fotu simul & fricatione accita fuerit, ad ima potius derivari possit.* *Regimen phreneticorum.*

M §. II.

§. II.

De sanguinis missione cavenda. De venæ sectione tamen, hæc adhuc tenenda: quod si, ut sæpissime fit, phrenetici eam admittere prorsus renuunt, ego nil præsentius & factu facilius novi, quam ut ex improviso calamus, aut culmus stramineus valide in narium cavum adigatur: sic enim sanguis sæpius illico liberaliter & cum commodo evocatur. Ad venæ frontalis autem incisionem, si idiopatica & chronica est passio, non prius accedendum, præsertim in corpore plethorico, quam aperta prius brachii, vel pedis vena, ne impetus ad caput crescat. Cavendum etiam sub hac operatione, ne instrumentum adhibeatur acutius, venam perfodiens & pericranium cum detrimento lædatur.

§. III.

Phrenitidis ex suppressi hæmorrhagiis & materia acri cura. Quæ etiam ex mensium, vel hæmorrhoidum vitio & oriundis inde vehementibus spasmis pullulat phrenetica passio, optime levatur balneis, mineralium aquarum potu & appositione hirudinum ad venas ani, vel uteri, adhibito simul congruo victu atque regimine. Novi enim, phrenitidem diu durantem, erumpente mensium, vel hæmorrhoidum fluxu, feliciter fuisse discussam. Sed quando phreneticum malum non tam à sanguinis in vasis cerebri congestione pullulat, quam potius a materia subtili, acri, virulenta, vel repulsa ab externis, uti in exanthematicis, vel per calidiora & volatilia nimium exaltata, quæ firmiter nervosæ duræ matri impacta spasmos concitat, liberum sanguinis transitum & ad cor recursum intercipientes, præter venarum, quæ capiti propinquæ, sectionem, expedit calvariæ rasæ partes & viscera ex animantibus recenter mactatis adhuc calentia, ut pulmones, hepar & omentum, admovere, & quando refrixerint, calidæ eadem immergere, quo iterum calefiant.

§. IV.

Item plica Polonica. In Polonia frequens est delirium phreneticum, melancholicum & maniacum ob latentem plicam, hacque erumpente insania cessat. Hinc optimum consilium plicæ egressum elicere, quem in finem usurpare suescunt decoctum ex musci clavati manipulis binis, in duabus aquæ mensuris decoctis. Quo dum bis quotidie caput & crines abluunt, intra hebdomadis decursum prodire solent cirri, delirium dicurientes. Non raro etiam abscissam plicam sequitur crudelis capitis dolor, quem excipit phreneticus furor cum febre ipsaque mania, quæ tamen usu decocti, vel linimenti ex musco clavato in *M. N. C. Dec. I. Ann. II. obs. LIV.* descripti, plicam revocantis, prompte iterum abigitur.

§. V.

Absint commoventia. Cavendum autem, sicut in omnibus inflammationibus, sic etiam in phrenitide ab acribus & commoventibus, liquoribus spirituosis, à motu animi & corporis fortiori, immo ab omnibus, medicamenta sint, sive alimenta, quæ sanguinem in præternaturalem motum ciere valent. Inprimis nullo modo ad iram irritandi ægri & ob id arcendi ab iis, a quibus læsi & quos ferre nequeunt, domestici sint, sive alieni. Opiata & *Narcotica* narcotica absint penitus, præsertim ubi vires jam imbecilles. His enim deliria quandoque in febribus induci testatur experientia. Petite hinc monet *Trallianus l. c. si vires*, inquiens, *imbecilles fuerint, tunc maxime vitabis, ne quid torpori somnoque inducendo incommodum exhibeas. Nam in his, qui infirmas vires habent, non mediocris noxa talium potionem comitatur.* Vesicantia etiam, non *& vesicantia.* nullis solemnia in phrenitide improbo. Nam cantharides acri, quo pollent, stimulo strictas jam & tensas spasmo membranas irritando, delirium augent, & convulsionem facile accersunt. Testatur id diserte *Baglivus, lib. I. prax. pag. 102.* ita scribens: *in aëre Romano, per adhibita vera vesicantia plures vidimus mortuos, ac sanatos. Proficere autem magis fœminis, quam viris, vidimus.* Et paullo post sic pergit: *delirantibus cum febre acuta, lingua arida, indiciis magnæ visce rum inflammationis, si applicentur vesicantia, omnes fere in pejus ruunt, & magna ex parte moriuntur convulsi.*

ENARRATIONES MORBORUM.

OBSERVATIO I.

Laborabat ardente febre cum intolerando ferme capitis dolore, quadragenarius quidam, cui *Phrenitis ex cohibito critico alvi fluxu.* sexto die accedebat alvi fluxus, quem medicus detrimentosum esse putans, pulvere ex bolo Armena, hæmatite & laudano opiato compescuit. Cohibito hoc, dolor capitis gravior factus, & poto præterea vino, cui essentia ambræ instillata, maximæ præcordiorum anxietates subsecutæ, fauces cum œsophago inflammatione affectæ, magnaque colluvies viscidæ mucosæ materiæ in oris cavo collecta. Successit etiam delirium furiosum, tam vehemens, ut æger vix a quatuor robustissimis viris in lecto contineri posset. Adversus hoc multa quidem & varia adhibita præsidia, vena in pede pertusa, admota epithemata, appositus calens vituli pulmo, sed omnia incassum, persistit potius per quinque dies delirium non interruptum, donec decimo quarto, à primo morbi insultu, die mors vitæ faceret finem.

Epicrisis.

Nihil profecto perniciosius, quam in ardente biliosa febre, ex colluvie acrium biliosorum prima in regione succorum oriunda, alvi fluxum, tempore præsertim critico erumpentem, imprudenter sistere. Neque enim hoc facto fieri potest aliter, quam ut materia biliosa retenta, vel inflammationes in ventriculo & intestinis, vel etiam in capite, uti heic factum, suscitet. Id quod tanto certius accidit, quia a medico temerarie vini usus concessus, qui nunquam, ubi metus inflammationis in primis viis, etiam in parca quantitate, admittendus. Accessit etiam delirium furibundum alvo suppressa, quia ex spastica primarum viarum constrictione, sanguis cum impetu ruit ad caput, ibique congestus, dolores primum, ac postea, ob meningum inflammationem, delirium, peperit. Atque adeo patescit, imprudentem medicationem, frequentissime atrocium non modo pathematum, sed & ipsius mortis esse caussam, tum maxime, quando eædem criticæ humoris peccantis excretiones supprimuntur, & materia nocens in corpore retinetur.

OBSERVATIO II.

In puerpera tenera, ad iracundiam prona, *Phrenitis in tenera & lochiis cum concedens.* cerevisiæ & vini potui assueta, restitarat penitus post partum lochiorum fluxus, cum virium ingenti debilitate, ardore, præcordiorum anxietate & spirandi angustia. Medici igitur ad provocandum

dum sanguinis profluvium pulverem ex myrrha, flavedine corticum aurantiorum, lapidibus cancrorum, succino & oleo cinnamomi propinarunt, ac præterea sal volatile cornu cervi, in aqua cinnamomi solutum, dederunt. Sed his nihil aliud effectum, quam ut anxietates præcordiorum ingravescerent, urina supprimeretur & alvus dura ac tensa plane nihil dimitteret. Quin post sex dierum pervigilium, oculi fulgidi & facies rubicunda delirium nunciarunt, quod etiam paullo post, tanto cum furore successit, ut ægra è lecto surgens in plateam excurreret, nullumque frigoris sensum experiretur, sed potius in extremis intense caleret, licet hyems tum regnaret algidissima. Accitus hinc alius medicus, qui venam in pede pertundere jussit, interius dedit in emulsione seminis papaveris albi pulverem ex nitri drachma, camphoræ, theriacæ cœlestis ana granis sex, in quatuor doses divisum & exterius temporibus admovit epithema nostrum cephalicum. His ægræ placidus somnus conciliatus, cum sudore largo, ex quo expergefacta, de languore & debilitate maxima est conquesta, sudor autem ille per totam hebdomadem manavit, sub quo ipsi liberali manu potui datum decoctum cornu cervi cum succo citri. Sic periculosum hunc morbum evasit quidem, sed remansit lenta febris post puerperium, quæ inordinato victu sustentata & adaucta, tandem degeneravit in hecticam, quæ circa æquinoctium autumnale attulit mortem.

Epicrisis.

Peccant communiter medici, quando lochiorum fluxum imminutum, vel penitus emanentem, calidioribus & pellentibus urgent, quæ majorem orgasmum sanguini inducendo, anxietates augent alvumque siccant. Tum potius, in exquisitioris præsertim sensus corporibus, antispasmodica & sanguinis æstum temperantia, nitrum & castoreum, ex usu sunt, & longe felicius restitantem fluxum revocant. In nostra maturius mittendus fuisset sanguis, quod præsidium ex optimis in puerperis lochiis destitutis, ad præscindenda pathemata gravissima. Neque dubitandum, quod neglecta venæ sectione, sanguis, ob spasmum interiorum, ex urinæ & alvi suppressione cognoscendum, sit ad caput delatus cum impetu, ibique induxerit phrenitidem, quæ deinde aliis convenientibus auxiliis, venæ sectione, nitrosis & internis æque ac externis discutientibus, depulsa, felicem finem per magnum criticum sudorem nacta est. Quod autem remanserit lenta febris, id non infrequens in puerperis, præsertim inordinato & incongruo victui indulgentibus. Nam naturæ robore per puerperium & morbum fracto, ventriculus etiam debilis est, ut postea ingesta non rite digerat & comminuat, sed cruditates gignantur multæ noxiæ, lentis febribus ansam & causam præbentes.

OBSERVATIO III.

Phrenitis ex calidioribus lethalis.

Sub initium hujus anni, in febrem nobis aliquamdiu epidemicam, synocham catarrhalem, cum animi deliquio, horrore, æstu & catarrhis, incidit vir probus & profundæ eruditionis, muneri ecclesiastico haud ita pridem præfectus. Medicus vocatus, ad malignitatem arcendam crebrius exhibuit mixturam simplicem & tincturam bezoardicam, jussit quoque, ut æger in lecto & conclavi calido detineretur, ac ipsi nihil aliud potui præberetur, quam infusum calidum herbæ thée. Quinto die apparuere in cute exanthemata: hinc continuata eadem remedia, additum oleum bezoardicum *Wedelii* & interpositi quoque pulveres nitrosi. Ægrum vero à primo morbi initio afflixerunt vigiliæ assiduæ, sitis intensa, corpus sudore diffluit, jactatum anxietate perpetua ac inquietudine, eademque pathemata persliterunt jugiter, licet purpura esset expulsa, firmamque in cute servaret stationem. Nono die data à medico ad quietem conciliandam medicina, opii contagium haud obscure prodens; perstiterunt tamen anxietates & corporis jactationes, & æger subinde delirare visus, absurda non nulla loquutus. Accidit postea, ut, nescio cur, vehementius animo commoveretur æger, quo in furorem per intervalla delirium erupit. Ad quod componendum medicus alius accersitus undecimo morbi die venam secare jussit, emissis decem circiter sanguinis unciis. Inde primum quidem somnus inductus, sed post hunc plane furere cœpit æger, ut vix ab aliquot viris in lecto contineri posset, omnia disciperet & domesticos, parentes atque agnatos, diris verbis, quin verberibus exciperet, donec vigesimo primo die mors miseriarum faceret finem.

Epicrisis.

Pervenit ad nos tristis hæc historia, eo ipso tempore, quo hæc de phrenitide tractatio typis exscribebatur, quam non levibus causis inducti huic inserendam duximus. Luculentum autem præbet exemplum, quomodo ex præpostera medicatione, regimine nimis æstuoso externo & internis calefacientibus, exanthematica alias benignæ indolis materia, malignam & subtilem in intima membranarum cerebri penetrantem induere possit naturam, ad delirium atrox, maniæ tantum non æquale, inducendum, præsertim ubi cerebrum jam tum imbecille. Dictum igitur hoc sibi putent, juniores inprimis medicinæ practici, ne unquam in exanthematicis, etiam purpura, calido regimine & calefacientibus pharmacis, suos excipiant, vires profundent, morbum exasperent & truculenta inducant pathemata. Deinceps venæ sectio undecimo morbi die largior, levamen afferre potuit nullum, ut potius, uti subinde observavimus, detrimento fuerit. Nam in principio quidem, si vires adhuc valent & corpus sanguine redundat, tutissimum & efficacissimum præsidium est unique; sed ubi vires ob morbum, vigilias & præposterum calidum regimen calidaque pharmaca exhaustæ sunt; rejicienda largior subtractio, quippe quæ vires longe magis prosternit, ad vincendam morbi causam tamen necessarias. Recte ob id monet *Sydenham in opp.* phreneticis & maniacis, plus interdum succurrendum esse analepticis, quam sanguinis missione. Quod si tamen sanguis in cerebri vasis subsistens ventilationem poscit, satius est, ut eidem proxime per nares procuretur exitus, eo quod ex anatomicis notum est, quod internæ carotidis ramus per os cribriforme, una cum nervo olfactorio, ad pituitariam narium tunicam fertur. Hinc ego sæpius cum fructu, ad phrenitidem arcendam, filo in nares provide, sed alte intruso, stillicidium elicere jussi.

OBSERVATIO IV.

Virgo tenera & in iram prona, septendecim annorum, à parciori mensium fluxu febrem incurrit pleuriticam, cui accessit phrenitica. Libe- *Delirium post [illegible]*

rata tamen à mortis periculo liberali narium stillicidio; sed restitit postea mentis alienatio & phantasia corrupta, ut interdum angore ac mœrore afficeretur, interdum furore perciperetur, cum crebris tensivis artuum tractionibus. Ego in consilium vocatus suasi Selteranarum cum lacte potum ad mensem cum balneo aquæ dulcis. Peracta hac cura, pro potu dedi decoctum hordei amygdalatum, cum nitro & saccharo conditum, quod largiter bibit. His non modo mens ad constantiam & sanitatem, sed & mensium fluxus in ordinem redactus, ac intra semestre spatium perfectæ reddita est sanitati.

Epicrisis.

Dici vix potest, quam spectatæ virtutis in cerebri & nervorum gravibus affectibus, tam convulsivis, quam cum insania junctis, sit diluentium & humectantium usus: his enim humores fluxiles redduntur, obstructiones expediuntur, acres succi diluuntur, ac temperantur, spasmo crispatæ fibræ remittuntur, & insigne imbecillis partibus adjicitur robur. Quo nomine, ego quidem, inprimis celebro balneum aquæ dulcis & lac, si obtinendum, optime asininum, cum aquis mineralibus temperatioribus, alcalino sale fœtis, quales sunt maxime Selteranæ.

OBSERVATIO V.

Phrenitis ex ira in chronicam insaniam mutata curata.

Adolescens quindecim annorum, litterarum studia intemperantius tractans, iracundus & cum sodalibus inter perpetua jurgia versans, aliquando durius à parente verberibus paullo post cibum fuerat exceptus. Ex eo male habuit, parum appetiit, minus dormivit, somno insomniis terrificis interturbato, donec post septimum diem in phreneticam pathemata eruinperent febrem, cum motibus artuum convulsivis, qui per intervalla gravius afflixerunt. In paroxysmo vehementissime vociferabat, maledicta in omnes eructabat, cædebat & discerpebat obvia. Licet etiam somnum ad aliquot horas caperet, ut videbatur placidum, delirium tamen manebat idem. Comparuerunt postea non nullæ pustulæ rubicundæ in dorso ac pectore, urinæ secesserunt tenues sine sedimento, & pulsus durus semper fuit, celer & inæqualis. In hoc tam gravi morbo, æger præter ptisanam, cum lacte, syrupo rosarum & nitro, bibit nihil, sed largiter, tam salubri effectu, ut gravia symptomata cum febre discederent. Non tamen perfecte mentis morbus sublatus, sed incessit animum odium erga propinquos & præpositos, levi ex caussa vehementissime excanduit, ut tremeret, fastus fuit insolens & domesticos cibos plane respuit. Hinc datum consilium, ut Schwalbacenses aquas biberet, per mensem, & postea per quatuordecim dies balneo uteretur ex aquis Schlangenbadensibus, quod etiam tam feliciter cessit, ut sanus, & corpore, & animo, domum rediret. Ut autem integritas hæc servaretur, suasu medici abstinuit postea à cerevisia gravi lupulata, ac ptisanam ex hordeo cum radice scorzoneræ loco ordinarii potus bibit, mane etiam usus infuso theiformi cum lacte, cui subinde nitrum inditum.

Epicrisis.

Quam noxia post cibum sit ira, ex his uberius patet. Ac uti verum omnino est tritum: ira furor brevis, sic etiam in dispositis ira in febrem facile degenerare potest furibundam. Patet dein, quam utilis sit humectantium & diluentium potus, ut recte adhibitus, curationis punctum absolvat fere omne. Porro notandum, ad abigendam insaniam, multum conferre itinera, ob loci, aëris & personarum invisarum mutationem corporisque motum. Multum vero etiam præstat, recte jam notante *Hippocrate*, ætatis mutatio, ut sponte sæpe, post vigesimum primum ætatis annum, ejusmodi capitis morbi discedant.

CAPUT VI.

De Febribus Pneumonicis, sive Pleuritide & Peripneumonia.

THESES PATHOLOGICÆ.

§. I.

Descriptio pneumonicæ febris.

PNeumonica febris est acuta inflammatoria, orta à stasi sanguinis intra sanguifera vascula pulmonum, vel etiam venæ azygos ramulos in pleura, juncta cum acuto & pungitivo dolore lateris, spirandi difficultate, æstu immodico, pulsu duro & frequenti, tussi sicca, vel etiam humida, quandoque cruenta, periculi nunquam expers.

§. II.

Differt ratione loci inflammati.

Nulla febris inflammatoria est, quæ omnis ætatis, sexus & temperamenti hominibus, in frigidis, æque ac calidis, & temperatis regionibus degentibus, adeo infesta est, & quæ etiam simul plures ob aëris inæqualitatem & intemperiem epidemice corripit, quam quæ in thorace fit, sive in ipsis pulmonibus, sive in musculis intercostalibus, tam internis, quam externis, pleura nervosa interius cinctis. Prout autem inflammatio in thorace partibus insidet diversis, varia non modo accipit nomina, sed & symptomatibus, eventu & curandi ratione, plurimum differt. Veteres quidem, accurata anatomica partium cognitione destituti, subjectum pleuritidis & peripneumoniæ esse putarunt pleuram, ob id omnem fere thoracis inflammationem dixerunt pleuritidem. *Hippocrates* tamen distinctionem jam fecit inter pleuritidem & peripneumoniam. Quo forsan omnes fere prisci & medii ævi, quin superiori adhuc sæculo medici, inducti, ut in peripneumonia pulmones, in pleuritide autem vera hos plane non, sed tantum pleuram cum musculis, quos succingit, affici, asseruerint. Falsum autem esse hoc assertum, & pleuriticum malum omnino etiam in pulmonibus consistere, pluribus & momentosis rationibus docui *in dissertatione de pleuritide & peripneumonia.* Validissimum enim est argumentum ex sectione pleuriticorum, quam *Petrus Servius* teste *Welschio Dec. I. curat. IV.* Romæ in nosodochio ad S. Spiritum, vel in trecentis instituit, & semper lobum pulmonis infectum materiaque repletum conspexit, pleura aut nihil omnino ad sensum viriata, aut leviter tantum quodammodo inquinata. Hinc, mea quidem sententia, ita sedes diversa inflammationis in thorace determinanda, ut si externas tantummodo partes occupet, emergat pleuritis spuria, si membranosæ pulmonalis substantiæ superficiem, instar erysipelatis prehendat,

hendat, pleuritis fit vera, & ubi altius in ipsam pulmonum substantiam descendat, gravior fit atque profundior, peripneumoniam excludat.

§. III.

Signa pleuritidis spuriæ. Hæ igitur inter se dissidentes inflammationum in thorace species probe sunt discernendæ a medico, per notas quasdam essentiales & characteristicas, jam sigillatim commemorandas. In pleuritide quippe spuria dolor est valde acutus & pungitivus lateris, qui etiam tactu augetur, decubitus in latere affecto difficilis, tussis sicca, sine ejectione materiæ pituitosæ, vel cruentæ, dolorem tamen, si valida est, exacerbans: juncta etiam simul est febris, cum pulsu subduro, depresso & frequente. Causam deinceps ipsi præbet, non tam sanguinis, quam potius seri acris stasis, in finibus arteriolarum & venularum azygæ connexarum, nec non tubulorum lymphaticorum, in pleura, vel etiam periostio costarum, ubi sensus adhuc est acutior. Hinc nihil aliud quam rheumatismi species est, & ob id familiaris illis, qui catarrhis, doloribus rheumaticis, arthriticis obnoxii sunt, vel hemicrania subinde vexantur, præsertim si ex aëre nimis calido in frigidum, vel contra, tempore potissimum vespertino, concedunt. Neque ea propter sanguinis missionem poscit, nisi eminens admodum urgeat plethora, sed sola diaphoresi & auctiori perspirationis successu, mox & facile iterum, circa septimum plerumque diem, solvitur ac periculi expers est.

§. IV.

Pleuritidis veræ. Pleuritis vera inflammatio est sanguinea, à stasi sanguinis in vasculis vasorum bronchialium, quæ superiori seculo detexit *Ruyschius*, & quæ tantummodo nutritioni membranarum, vesicularum & vasorum, pulmonum compagem constituentium, serviunt. Atque adeo principaliter ipsi pulmones sunt affecti, sed quoad partem tantum externam superficialem. Et hinc est major, quam in spuria spirandi angustia, sputum cruentum & quod expectoratione morbus solvatur. Febris etiam juncta ut plurimum, sed magis acuta ac in spuria, adsunt quoque dolores, sed non tam acerbi, nec tactu exacerbandi, in latere affecto. Trahitur enim simul in consensum pleura thoracem investiens, tum quod exterior pulmonalis membrana pleuræ soboles, tum etiam quod in plurimis hominum pulmones in alterutro minimum latere pleuræ annati atque concreti sint.

§. V.

Et peripneumoniæ. In peripneumonia dolor est magis tensivus, obtusus, pressorius, quam acutus & ad dorsum usque & scapulas propagatur. Sed major spiritus difficultas, anxietas, & ægra expectoratio, qua sputum varii coloris ex imo ducitur. Nam in hac vasa pulmonum ipsa, quæ sanguinis cursum ex uno cordis ventriculo in alterum absolvunt, affecta, & sanguine crasso, in solidescentem naturam abeunte, farcta sunt atque obstructa. Quare majori stipatur periculo & facile, quos corripit, necat, præsertim si senes, & tempestiva sanguinis omittitur ventilatio.

§. VI.

Morbi historia ex Aretæo. Interim licet veteres minus exacte distinxerint thoracis inflammationes; quia tamen frequentissimus fuit morbus, ubi vixerunt prisci illi medicinæ principes, *Trallianus*, *Aretæus*, *Cælius Aurelianus* & reliqui, ex ipsis morbi symptomatum historia accuratior peti potest, quam forsan ex recentioribus. Mihi præ reliquis placuit *Aretæi* descriptio, quam *lib. I. cap. X.* de pleuritico morbo consignavit: *comitatur*, ait, *illum dolor acutus, ad jugula ascendens, ignis acer. Quibusdam vero & in terga & in scapulas dolor protenditur. Sequitur etiam difficilis spiritus, vigilia, ciborum fastidium, malarum rubor, tussis arida, sputa ægre exeuntia, pituitosa, aut abunde cruenta, aut subflava. Pejus est, si cruentum sputum non adsit, si delirant, vel comate occupantur.* Scribit porro, ægros intra septimum, vel decimum quartum diem convalescere, aut perire, pro symptomatum vehementia. Vel si ad vigesimum diem malum extendatur, fieri empyicos. Addit etiam, quod hyems maxime ferax sit, secundo autumnus, ver minus, nisi interdum perfrigidum sit, æstas vero minime; item quod inter ætates senes maxime huic malo obnoxii sint, pueri minime, vel minus eo periclitentur, quia puerilia corpora rara sint, humida & fluxa, multaque in iis difflatio & exhalatio.

§. VII.

Ad proximam causam concurrunt plures. Quum autem gravia omnino, quæ febrem pneumonicam comitantur pathemata, unice fundamentum suum habeant in inflammatione pulmonalis substantiæ; in procinctu est judicare: quod omnia, quæ libero sanguinis progressui per minima pulmonum vascula, vel canalium a copia crassæ materiæ obstructione, vel eorum valida spastica, a materia tenui, acri, constrictione, obicem ponunt, ad ingenerandam inflammatoriam hanc febrem sint aptissima, præsertim quando plures simul causæ, quæ dicuntur antecedentes, procatarcticæ & remotæ, in unum hunc effectum conspirant. *Crassus & copiosus sanguis.* Igitur ii, qui ex victu crasso, impuro, potu spirituoso, humidi & motus defectu, sanguinem in venis alunt, & copiosum, & spissum, qui recte *Sydenhamo* κατ' ἐξοχὴν dicitur pleuriticus, quam facile, conspirantibus aliis procatarcticis causis, morbum hunc nanciscuntur, tum maxime, quando corpus per intensiorem exercitationem, operosum laborem, balnea item calida, nec non spirituosorum potum, vehementius exæstuatur, & postea frigidæ septentrionali auræ incautius committitur, aut, quod pejus adhuc, subito potus ingurgitatur perfrigeratus. Promta etiam eandem ob causam hujus passionis genesis in sanguineis & plethoricis est, omissa tempestiva sanguinis missione. Idem evenit fœminis, quibus menses, vel inordinate, vel justo parcius fluunt, vel etiam si ob ætatis rationem plane emanent, nec non viris, quibus hæmorrhoidum fluxus non rite obtingit, aut plane suppressus est.

§. VIII.

Spastica vasorum strictura. Deinceps non semel, sed sæpius observavi, tormina, spasmos & colicos, nec non hypochondriacos in abdomine & intestinis dolores, cum alvi vehementiori constrictione, sequutam fuisse inflammationem pulmonum, maxime in plethorico-cacochymicis. Nam horum ea est natura atque facultas, ut comprimendo vascula, præsertim venosa, liberum sanguinis iter impediant, ejusdemque motum inæqualem & majorem præter naturam appulsum ad alias, inprimis superiores partes, efficiant. Quo postea nimio appulsu fit, ut sanguis non modo urgeatur ad tubulos, qui ob minorem diametrum sanguinem ordinario

nec vehunt, nec capiunt, sed & in hisce vasorum angustiis impactus hærens, æquabilem & inoffensum progressum intercipiat, & omnes functiones, quæ fiunt secundum naturam, perturbet. Et quia corpora hæmorrhagiis admodum obnoxia, plerumque sanguineæ sunt complexionis & spatiosis in imo ventre stricturis patent; hinc fit, ut juvenes qui largas narium hæmorrhagias, sputum cruentum & hæmorrhoides præmaturas experiuntur, perquam facile, accedentibus occasionalibus causis, in pleuriticas & peripneumonicas febres incidant. Porro frequenti observatione constat & illud, quod à scabie retropulsa, à præpostere cohibito simplici, vel dysenterico alvi fluxu; à consolidatis antiquis ulceribus, à critico consueto pedum, vel totius corporis sudore suppresso, vel purpura chronica ob frigus externum retrocedente, pectoris oborta fuerint inflammationes. Illa enim materia acris causticæ indolis, recrementitia, nervosis pulmonum & thoracis tunicis impacta, ob spasticas, quas suscitat, stricturas sanguinis progressui obicem ponit, eundemque in æqualitate turbat. Neque etiam rarum est, post variolas & morbillos, præsertim male tractatos, gigni in thorace inflammationem, quum hi morbi nunquam non pulmonibus infesti esse, ac in iisdem labem & imbecillitatem relinquere soleant.

§. IX.

Epidemica est. Præterea, quandoque ab extraordinaria & insueta aëris temporumque constitutione, pleuritides, tam veræ, quam spuriæ, populares sunt & epidemicæ. Evenit hoc si hyema diuturna nimis rigida regnavit, item quando longam austrinam aëris temperiem & levem atmosphæram, repente frigida & borealis, valde elastica aura excipit. Quod postremum quum inprimis vere & autumno contingere soleat, hinc tum febres tam catarrhales, & malignæ & benignæ, quam pleuriticæ circumire solent. Post asperam etiam hyemem notavimus grassantes pleuritides crudas, in quibus vix nono & decimo die sputum apparet. *Hippocrates morb. lib. II.* vocat siccas, & in ipsis ægri primis diebus admodum anguntur, vitæque dolore & inani tussi admodum concidunt, ut procedente sputo, expectorationi vix sufficiant & ægri difficulter convalescant. Endemiæ etiam *Et endemia.* dantur peripneumoniæ. Notum quippe est frequentem admodum esse peripneumoniæ morbum & plures, in Westphalia, Pomerania, Suecia, Dania & Russia interficere. Id quod vero tam propter solennem his in regionibus victum durum & crassum, quam propter aërem frigidiorem & aspèriorem, septentrionalibus locis proprium, accidere arbitror.

§. X.

Crises frequentes. Ego quidem vix in ulla febre tam accurate observavi crises, quam in pneumonica, pleuritica scilicet & peripneumonica. Nam in juvenibus & qui paulo vegetioris naturæ, circa quartum plerumque diem sputum prodit cruentum & septimo die morbus sponte sua per sudorem largum solvitur. In phlegmaticis & segnioribus, nec non ubi vitium pulmonibus insidet altius, undecimo, vel etiam decimo quarto die, morbi fit solutio, partim screatu, partim sudore, pulsu facto molliori, accedente somno placido & virium incremento. In imperfecta autem crisi criticis diebus etiam apparet sudor, sed non sufficiens, ideoque nec ægrum levat, nec morbum solvit. Et ubi symptomata durant ad vigesimum primum diem, metus est abscessus in pectore periculosi. Bonum igitur indicium, quando expectoratio ex imo pulmonum succedit bene, evehens materiam viscidam, quarto die cruentam, dein flavedine tinctam, interdum etiam purulentam. Et quo expeditior screatus, eo major sanitatis spes, quo impeditior, eo minor. Laborandum modo, quando morbus expectoratione materiæ copiosæ virulentæ terminatur, ne in fine phthisis, vel hectica accedat. Nunquam autem tuta crebra alvi fluxio, suspecta etiam urina sine sedimento & minus quoque fausti ominis sudor largus, extra dies criticos. Quando tamen undecimo, vel duodecimo die alvi dejectio non nimis copiosa accidit, non adeo pertimescenda, sed purulenta materia quandoque simul ejicitur. Quando etiam circa diem quartum naturæ beneficio narium prodit stillicidium, id non sine notabili contingit euphoria.

§. XI.

Recidivæ frequentes. Nulla ex inflammationibus tam facile recidivat, ac febris pneumonica, præsertim quæ paullo profundior fuit cum quodam abscessu. Mihi nota sunt exempla, ubi quidam vix convalescentes, inordinata diæta, potu inprimis copioso vini meracioris, in eundem morbum, elapso vix mense relapsi, lethali plerumque eventu. Quin novi inflammationem hanc, bis, ter, quater & pluries anno, eodem in loco, ubi primum consisteret, recrudiusse. Ut adeo, qui semel hoc affectu tentari, ejusdem repetitum insultum exacta vitæ victusque ratione, semper opus habeant arcere cum cura.

§. XII.

Mortis causa. Qui autem inflammatione pulmonum moriuntur, suffocatione pereunt, quia materiam in vesiculis aëreis & ductibus bronchialibus hærentem tussi amplius ejicere nequeunt. In sectione pulmones inveniuntur inflati, duri, instar hepatis, & ob vasa sanguine crasso tenaci farcta, aquæ injecti fundum petunt. Vidi etiam pulmones abscessibus parvis & tuberculis duris obsessos, cum inflammata & sphacelata pleura, pulmonum substantiæ adhærente. Neque minus nota mihi sunt exempla, ubi polyposæ concretiones, in vena pulmonali, item arteria magna repertæ, obicem posuerunt liberiori sanguinis per pulmones cursui, & inflammationem, ob sanguinem copiosius, quam debebat, eo delatum, induxerunt.

CURATIO.

§. I.

Indicationes curatoriæ. Quia igitur sanguis subsistens & æqualem circulum intercipiens unica proxima hujus morbi causa, palmarium utique in sanando est momentum, ut is expediatur iterum atque discutiatur. Ad quod perficiendum, hæ subordinatæ faciunt indicationes: 1) quando ulterior sanguinis stasis atque stagnatio impeditur; 2) quando lentor in sanguine pleuriticorum obvius diluitur & colliquatur; 3) quando pars affecta, per spasmum, dolorem & copiosum affluxum rigida mollitur & laxatur, quo impactus cruor ab appulso sanguine arterioso eluatur ac in motum rursus cieatur; 4) quando excretio materiæ viscidæ, sanguinolentæ ac purulentæ, in bronchiis pulmonum

monum hærentis, per screatum facilitatur, simulque abscessus & empyematis generatio præscinditur.

§. II.

Sanguis mittendus. Ad præcavendum inflammationis incrementum, nihil utilius est sanguinis missione, quæ quo citius administratur, eo plus auxilii præstat. Secetur vero vena in brachio, & quidem illius lateris, quod affectum est: mittatur etiam liberalius, si plethora eminens & cum impetu exsilit sanguis. Quin ubi serum admodum tenax & glutinosum emisso sanguini innatat, & respiratio post sectionem adhuc valde difficilis urget, confidenter iterato subtractio administranda, præsertim si paullo profundioris staseos inflammatoriæ suspicio.

§. III.

Diluentia prosunt & discutientia. Ex internis quam maxime proficua, quæ sanguinem, serum ac humores tenues reddunt ac fluxiles, crassos vero ac spissos colliquant, blandamque simul movent diaphoresin. Quod ut obtineatur, conducunt hæc: Infusum theiforme, ex herbæ veronicæ, chærefolii, salviæ ana manipulis duobus, radicis liquiritiæ uncia, seminis fœniculi drachmis tribus, de quo frequentius patellæ quatuor vel quinque sorbillandæ. Dein mixtura discutiens & diaphoretica, hunc in modum: recipe aquæ cardui benedicti, scabiosæ, florum sambuci, acaciæ ana uncias duas, theriacalis unciam semis, aceti destillati unciam, lapidum cancrorum drachmam, antimonii diaphoretici scrupulos duos, syrupi papaveris rhoeados, vel syrupi croci, ex sacchari dissoluti uncia & extracti croci granis octo parandi, drachmas duas. De qua dua vel tria cochlearia, bihorio quovis, alternatim danda cum pulvere hoc: recipe antimonii diaphoretici, sive cerussæ antimonii, lapidum cancrorum, mandibularum lucii piscis, dentis hippopotami, solutionis oculorum cancri ana drachmam, nitri puri drachmas duas, cinnabaris scrupulum. M. f. pulvis ad drachmæ dimidiæ pondus pro dosi exhibendus. Quando etiam natura paullo segnior & pleuritis epidemia mali moris, pulveri huic adjicienda camphora, quæ potenter resistit inflammationibus, &, ne latius serpant, impedit. Tenendum tamen, dimidium granum pro dosi sufficere & desuper bibendam esse emulsionem ex seminibus quatuor frigidis majoribus, cardui Mariæ & nucleis pinearum, cum decocto hordei & cornu cervi paratam.

§. IV.

Spasmus laxandus & sputum secundandum. Dolores acutos mulcet & rigidas fibras optime remittit, vesica calida dolenti parti tantum non perpetuo admota, plena decocto emollientium specierum; uti florum sambuci, meliloti, verbasci, chamomillæ, malvæ, liliorum alborum, seminum quatuor carminativorum, croci, ex lacte. Recte enim jam *Aretæus lib. I.* in curatione pleuritidis præcipit, ut lateri dolenti applicetur vesica calente oleo repleta, modo fotus levis sit, ne pondere dolorem efficiat. Et certe hoc topico mirifice levantur dolores, respiratio facilitatur, simulque materia ad expectorationem præparatur. Ipsam tandem expectorationem egregie promovet linctus: ex olei amygdalarum dulcium uncia dimidia, spermatis ceti drachmis duabus, croci granis decem, syrupi violarum, sacchari candi ana uncia una cum dimidia. De quo crebrius quicquam deglutiendum, vel cum decocto avenæ excorticatæ, aut sero lactis dulci assumendum.

CAUTELÆ ET OBSERVATIONES CLINICÆ.

§. I.

Potissimum curationis momentum situm est in sanguinis missione, de qua perite *Aretæus lib. I. pag. 186.* monet: *nullæ moræ atque dilationis in pleuriticis, quin protinus valenti remedio succurramus, datur occasio, quo primo præcipue die vena secanda est cubiti, & quum mediocriter effluxerit, recreandus homo, interjecto temporis spacio, iterum detrahi potest, si bene habeat, sin minus, postridie.* Hæc quippe non tantum in juvenili ætate utilissima, sed & senili, quia hæc plus sanguine abundat, quam alia, magisque crassum ac tenacem in venis alit, qui inflammationes facit profundiores ægre discutiendas, eaque propter hac in ætate etiam, si vires patiuntur, venæ sectio potest repeti. Inprimis curandum, ut pro viribus & quantitate sanguinis, nec nimium, nec parcius extrahatur. Quod si enim justo plus emittitur, non modo expectoratio inhibetur, sed & stasis sanguinis dissolvenda obfirmatur magis, vel plane in sphacelum transit. Si autem minus, quam par est, evocatur, parum juvat, sanguis, nacto spatio, impetuosius affluit, & stagnatio cum inflammatione increscit. *Cautio circa venæ sectionem.*

§. II.

Deinceps curandum quam maxime in his pneumonicis febribus, ut alvus aperta & intestina a spasmis libera maneant. Suadet id jam *Trallianus l. c.* nec non *Hippocrates lib. III. de morb. §. 17. alvum*, inquiens, *in primis quatuor aut quinque diebus subducere oportet, & hoc paullo amplius, quo & febres obtusiores sint & dolores leviores.* Nos quidem commendamus hunc in finem clysteres emollientes & paregoricos, domesticos cum oleo amygdalarum dulcium, quibus & alvus reseratur, & strictura intestinorum spastica laxatur. Recte etiam *Aretæus l. c.* præcipit: *medelam inferioribus partibus adhibendam negligere non oportet, viris quidem in anum, oleum rutaceum, mulieribus in uterum, infundendum est.* Quod experimentum etiam locum habere potest, si intestina crassa spasmis constricta, vel spasmodica uterina passio mulieres detinet. *Alvi vacuationem.*

§. III.

Trallianus lib. VI. pag. 269. majorem in modum in ejusmodi inflammatoriis affectibus commendat, & quidem merito, potus aquoso-mulsos. Commendat quoque & laudat cremorem ptisanæ, bene decoctum, largiter sumtum, cum amygdalis incoctum: *neque desinas*, ait, *tepidam adhibere, dum cibus & alia potiones exhibentur*, & addit, *nullum aliud auxilium pleuriticis ita accommodatum invenient, etiam si febris adfuerit vehemens.* Ptisanam suam semper etiam laudat *Hippocrates.* Et certe humida tepide sumta, omnibus præferenda esse, expertus scribo. Ad humores vero diluendos, nil utilius decocto avenaceo, vel hordeaceo, addita decenti quantitate mellis Prussici, nec non sero lactis dulci. Et quo plus humidi, præsertim si corpus valde sudat, assumitur, eo salubrius est. *Potum.*

§. IV.

Regimen & valide evacuantia. Uti in omni febre inflammatoria, sic maxime in pneumonica, abstinendum a regimine nimis calido,

calido, quoad lectum & conclave, potu etiam nimis calido. Cavendum vero etiam vicissim a refrigeratione & potu frigido. In medicatione exulent omnia fortiter urinam, sudorem, nec non alvum moventia, ne lymphatici tenues humores, quorum beneficio stasis dissolvenda, aliorsum trahantur. Nam de alvina excretione perite jam monet *Hippocrates lib. III. de morb. multus humor si infra secedit à quinta die mortem inducit. Etenim superna partes resecantur & sputi purgatio sursum non prodit. Oportet igitur & infernam alvum neque valde suppressam esse, ut ne febres sint acutæ, neque valde egerere, quo saliva sursum educi queat & æger viribus valeat.* Quando tamen alvus bis, vel etiam quater sua sponte fertur, minime id est prohibendum.

§. V.

Anodyna. Ad dolores acutos sopiendos commendantur plerumque anodyna & opiata. Sed cavendum ab iis est, præsertim in senili ætate, ubi humorum spissitudo & inflammatio profundior. *Fugito*, serio monet *Trallianus l. c. diacodium & philonium. Nam maxima pericula inducunt, cum humores eductioni contumaces reddunt, & vires prosternunt redduntque emortuas.* Ubi vero impensior dolorum atrocia in ætate juvenili, ultra papaveracea, emulsionem nempe cum semine papaveris ejusdemque syrupo, vel diascordium *Fracastorii*, non facile ascendendum; ita tamen, ut semper ipsis admisceantur nitrosa & diaphoretica. Externe autem ad mulcendos dolores ipsamque discussionem secundandam, præter superius commendata, utilis est fotus cum pinguedine caponis calefacta, in cujus uncia, dimidia camphoræ drachma soluta.

§. VI.

Expectorantia. Expectorantia & dulcia non nimis cito propinari debent, primis scilicet diebus, sed tunc demum, quando materia cocta, viscida, mobilis est & ad excretionem apta; alias major ad pulmones proritatur affluxus. Non nulli etiam sperma ceti in copia assumtum ad sanguinem dissolvendum commendant. Ego vero ob nauseam, quam parit, plus illud nocuisse, quam profuisse, observavi. Neque etiam hoc tanta dissolutoria facultate pollet, quam acetum cum cancrorum lapidibus.

§. VII.

Morbo declinante tenenda. Quando die critico, uti sæpius, nisi turbas faciat medicus, incidit, inflammatio per copiosum sudorem solvitur, quem liberior respiratio, corporis quies & virium incrementum subsequitur, diaphoreticis & diluentibus aliquamdiu adhuc insistendum, sed non tam crebro. Exacta quoque victus habenda ratio, ne plus, quam par est & ventriculus debilis subigere potest, assumatur; quo morbi reliquiæ penitus consumantur & recidiva arceatur.

ENARRATIONES MORBORUM.

Observatio I.

Peripneumonia omissa venæ sectione lethalis. Juvenis accedens ad annum vigesimum sextum, sanguineo-cholericus, habitus corporis strictioris, ante duos annos singulis fere mensibus sibi applicari curavit cucurbitulas cum scarificatione, postea simul & semel per annum id intermisit. Aliquandiu nullo notabili incommodo circa pectus fuit affectus, sed Februario mense, hyeme tepida, corripitur primum horrore & rigore, corporisque lassitudine, quibus mox accessit dolor in pectore, spirandi angustia, cum prostratione appetitus, vitium, calore præternaturali, pulsu celeri, duro & inæquali, somnoque inquieto. Adhibita remedia varia interna pneumonica, omissa tamen venæ sectione, incassum. Adaucta enim in pectore angustia cum metu suffocationis, expectoratio fuit difficillima, febris facta intensior, facies rubicunda, oculi feroces & assidua vigilia circa diem septimum delirii præbuerunt indicium, quod etiam eodem adhuc die accidit, cum ipsa morte. Aperto post mortem thoracis cavo, in conspectum venerunt pulmones mirum inflati, discolori & tactu duri. Replerunt hi omnem fere cavitatem & firmissime præterea erant adnati diaphragmati, costis & dorsi vertebris, in utroque latere, ut difficillime cultri acie potuerint separari. Exemti apparuerunt admodum duri instar carnis, vesiculæ quasi carnea crassa rubicunda substantia erant infarctæ, & quum discinderentur, pauca quantitas ichoris putridi sanguinei effluxit, præsente pure nullo. Lanci impositi gravitatem, quinque ponderum exhibuerunt & aquæ injecti semper ad ima descenderunt. Ipsa in aspera arteria spumosa & tenax materia reperta. Arteria & vena polyposis concretionibus, quæ ex corde & auriculis, quarum columnis ac fibris firmiter erant connexæ, exemtæ, plus quam duarum unciarum pondus habuerunt. Cordis ventriculi crasso & nigricante cruore penitus erant conferti, & in pericardio sex minimum cochlearia aquæ, instar carnis loturæ, fluctuarunt.

Epicrisis.

Patet hac ex sectione, in peripneumonia, non semper adesse pus & materiam, sed potius crassam sanguinis substantiam firmissime poris & tubulis pulmonum impingi, & ita tumorem durum, qui omnium symptomatum succedentium causa est, effici. Innotescit deinceps hoc casu, omissam consuetam sanguinis subtractionem, in corpore plethorico sanguineo-cholerico, gravissimæ tali sanguineæ inflammationi ansam præbere posse & occasionem. Porro admodum probabile, polyposam substantiam ex crassiori sanguinis parte concretam & in pulmonalibus vasis hærentem, multum ad generationem hujus affectus contulisse. Testatur enim *Malpighius de polyp.* peripneumoniam sæpenumero induci à polyposis concretionibus in pulmonum vasis hærentibus. Non immerito quidem mirandum, cur, posito hoc sanguinis progressui obice, non perpetua ante peripneumoniæ invasionem difficilis fuerit respiratio. Sed vasa, quibus polypi inhærent, ordinario magis ampliantur, ut sanguis nihilo minus præterlabi queat. Quamdiu igitur sanguis placide circumagitur, nec quantitate nimis redundat, liber manet ejusdem per hos etiam tubos transitus, nullumque subsequitur incommodum, ut viderim, polypos ad ulnæ usque longitudinem per arteriæ aortæ, item venæ cavæ truncum superiorem & inferiorem fuisse elongatos, sine ullo sanitatis detrimento atque periculo. Verum si sanguinis copia accrescit nimium, tumultuarius violentus in ipso motus exsurgit, præsertim si ab externis constrictis impetuose ad interna urgetur, congestus circa cor & pulmones cruor, maximeque in tubis quibus inhæret

polyposa

polyposa massa, stagnans & accumulatus, inflammatorios tumores, præsertim in viscere sanguineo, facillime excitare potest. Tum vero quam maxime necessaria sanguinis missio tempestiva, quo sanguini iterum pareatur circuitus, quæ nostro in ægro pessimo consilio omissa.

Observatio II.

Pleuritis spuria venæ sectione sanata.

Quum synochæ & catarrhales febres sub finem elapsi anni milites nostros præsidiarios epidemica prorsus ratione infestarent, Januario mense etiam plures, præsertim ex iis, qui contagium vitaturi in circumjectas civitates, sub frigido valde & humido aere hinc discesserunt, corripuit spuria pleuritis. Ex his triginta commissi sunt curæ medici, amici & auditoris olim mei, qui febre laborarunt valde gravi, cum acuto dolore lateris alterutrius in thorace, tussi sicca, sed intolerandum dolorem concitante & somni defectu. Omnibus is statim sanguinem mittere jussit in brachio, qui in pluribus cuticula glutinosa obductus comparuit. Potui liberaliter dare præcepit decoctum avenaceum tenue, cui incocta salvia. Temperatum in omnibus injunxit regimen, & præterea nil nisi pulveres, ex nitro, antimonio diaphoretico, lapidibusque cancrorum, admixto non nunquam aceto vini & aliquot unciis aquæ cardui benedicti, dedit. Et exterius lateri dolenti calida tantum lintea admota. Sic morbus solutus fuit largo sudore, septimo, vel etiam undecimo, aut decimo quarto die. Juvenibus non nullis & quibus non sufficiens sanguinis quantitas subtracta, septimo, vel nono die, nares sanguinem stillarunt cum euphoria, & pulsus per totum morbi decursum magis fuit depressus, quam velox. Quos autem febris longius ad decimum usque quartum diem detinuit, his accidit purpura rubra, quæ vesiculis aquosis albis quasi erat obsita in omni corporis ambitu. Nihil tamen aliud usurpatum, quam pulvis bezoardicus cum nitro, liquor noster anodynus mineralis & decoctum hordei, nec non avenæ excorticatæ, tepide largiter potum. His convaluere omnes, mortuus nullus, excepto unico, qui pleuritide cum petechiali febre fuerat affectus.

Epicrisis.

Facile in pleuritidem spuriam incidit, qui vestibus non satis munitus, in aëre frigido & humido, autumno, vel hyeme, diu versatur. Nam ego nullum morbum & inflammatoriam febrem, tam promte ab aëris intemperie, inæqualitate & mutatione generari, observavi, quam quæ in thorace consistit. Notavi quoque, æstate valde sicca & calida, si admodum frigidus & septentrionalis ventus subito excipit, non tantum destillationes catarrhosas, sed & rheumatismos & pleuritides cum sputo cruento vehementesque lateris dolores fuisse frequentes. Nam aer quam maxime & proxime, propter continuam inspirationem, afficit pulmonum viscus intus, & exterius quoque thoraci & costis, quæ tenuioribus musculis, membranis nerveis & vasculis septæ sunt, allabitur, eaque propter quam facile spasticas crispaturas inferre & liberum humorum circuitum sistere potest. Recte autem medicus spuria hac pleuritide laborantibus omnibus secari jussit venam, ob crassum & copiosum qui hyeme gignitur sanguinem, quum alias non semper in spuria, si corpus magis serosum, sanguinis missio sit necessaria. Neque etiam in pleuritide notha externe ita accommoda sunt unguenta & linimenta oleosa, vel etiam humida, eo quod perspirationem, qua stagnans humor discutiendus & difflandus, impediunt. Præstat tantum partem affectam in temperato & æquabili calore, sub levi calefacto lectulo, servare, inprimis quum nec omnis cutis, eodem modo ac in arthritide & erysipelate, ferre possit topica. Demum quoque notandum, purpuram rubram vesicularem non esse confundendam cum alba miliari. Illa enim longe benignioris est naturæ, & à sero non tam putrescente & vappido, sed potius acri scorbutico ortum ducit, & ob id, si modeste & perite à medico excipitur, non tanti est periculi.

Observatio III.

Pleuritis vera parvi usu corrupta.

Juvenis literarum studiosus, viginti circiter annorum, spongiosus habitu & sanguine plenus, in prima ætate ob id crebrius narium stillicidium expertus, liberatus vix ante aliquot menses à quartana, qua cum per unum & dimidium annum fuerat conflictatus, Martio mense, post multos in victu errores, potum vini minus boni & corporis refrigerationem, incidit in pleuritidem veram, symptomatibus stipatam consuetis. Datum in principio purgans, quod aliquot sedes movit, non sine subsequente imbecillitate. Secta etiam in cubito vena, è qua exiit sanguis valde spissus, niger, obductus materia tenaci glutinosa. Nihilo minus tam impensa fuit spirandi angustia, ut propter suffocationis metum, nec supinus, nec in dextro latere cubare posset, sed erectus semper sedere necessum haberet. Pulsus simul erat admodum durus parvus & celer, vigilia continua, perpetua tussis, & sputum quodammodo cruentum, cum exquisito pungitivo dolore rejiciebat. Quinto morbi die vocor ego, & statim lateri dolenti admovere jussi vesicam speciebus emollientibus ex lacte coctis plenam. Internus dedi pulverem hunc: recipe lapidum cancrorum, mandibularum lucii piscis præparatarum, antimonii diaphoretici ana drachmam, solutionis oculorum cancri, nitri puri ana drachmam semis, cinnabaris antimonii grana X V. M. f. pulvis, de quo ternis singulis horis dimidia drachma oblata, interposito potu infusi theiformis. Ter etiam vel quater quotidie porrigere jussi hanc mixturam: recipe aquæ chærefolii, florum sambuci, cardui benedicti ana uncias duas, aceti destillati drachmas sex, lapidum cancrorum drachmam, mandibularum lucii piscis, antimonii diaphoretici, ana drachmam dimidiam, syrupi jujubini drachmas tres. M. Cerevisiæ & frigidum potum interdixi omnem, sed liberaliter præbere jussi infusum herbæ veronicæ, florum sambuci, radicis liquiritiæ & seminis fœniculi, ex aqua. Septimo die supervenit hæmorrhagia narium, sequutus quoque per universum corpus sudor & morbus ex voto solutus. Sanus etiam hinc discessit juvenis, sed audivi, eundem postea fere quotannis eodem malo fuisse affectum, ac trigesimo ætatis anno phthisi tandem extinctum.

Epicrisis.

Juvenes sanguinei, qui hæmorrhagiis narium, vel hæmorrhoidum præmaturo fluxui in juventute obnoxii, à thoracis perfrigeratione facile incidunt in pleuritidem sanguineam. In his vero omne præsidium in sanguinis missione tempestiva. Quæ si negligitur, vel non conveniens

quan-

quantitas emittitur, maxima spirandi ingruit difficultas. Quod ubi accidit, sanguinis è narium stillicidium sponte obortum egregio est levamini. Quam salutarem crisin etiam in binis pleuriticis gravidis vidi, quæ semel tantum, non vero bis, aut ter, ut in graviditate necessarium, venam sibi pertundi curarant. Deinceps nunquam per totum pleuriticum, & peripneumonicum morbum tuta sunt, quæ alvum ad dejectiones sollicitant, sed clysteres mox in morbi principio ejusdemque progressu, in fine autem laxantia pectori amica possunt admitti. Quæ autem ego adhibui auxilia, à me incomparabili cum fructu semper fere sunt usurpata, inprimis quum medicinam facerem ante quadraginta annos in Westphalia, ubi endemiæ pneumonicæ febres. Inprimis habeo, quod laudem crebriorem & largiorem potum infusi theiformis superius descripti, sive decocti avenacei cum saccharo & nitro conditi. Neque reticendum, me sæpius circa dies criticos pulveribus diaphoretico-nitrosis unum aut alterum camphoræ granum adjunxisse, eodemque effecisse, ut morbus solveretur sudore & subsequeretur expectoratio. Demum nulla inflammatio tam facile & crebro redit, quam pleuritica & peripneumonica, nec non ipsa pleuritis spuria, certis præsertim temporibus. Hæc enim rheumatismi est genus, quod ad aëris vitia facile incidit. Et ubi semel vel iterum pars quædam per ipsum morbum debilitata & pristino robore privata, structura quoque viarum & canaliculorum vitiata, accedentibus aliis causis, æquabilem & naturalem sanguinis motum turbantibus, perquam facile præternaturales humorum stagnationes in minimis vasculis accidere possunt.

Observatio IV.

Peripneumonia ex colica lethalis.

Illustrissimus Consiliarius, robustus & habitior, bene appetens & duro victui a longo tempore assuetus, interdum cum euphoria hæmorrhoidalem fluxum passus, mense Januario, coelo algidissimo, ex abdominis refrigeratione & esu leguminosorum, colicam incurrit, per diem & noctem graviter affligentem. Quam vero medicus alvum clausam clystere non molliret, sed potionem carminativam cum calidioribus essentiis propinaret, tertio die accessit ingens respirationis angustia, cum febre, inquietudine & tensivo ac pungente dolore, a pectore ad dorsum usque excurrente. Secabatur igitur vena in brachio, ac non ita multo post decoctum mannatum cum aliquot tartari emetici granis porrigebatur. Inde quidem & intestina & stomachus depleta largiter, sed anxietas & spirandi difficultas facta major. Exhibitæ postea mixturæ pectorales resolventes, sexto die iterum vena pertusa & septimo denuo datum infusum mannatum. Omnia autem incassum, ut potius morbus inde ingravesceret. Exterius tum admotæ thoraci species carminativæ & pectorales cum aqua calcis vivæ in cataplasmatis formam coctæ, pariter frustra. Tandem potandas suasit medicus Tonnsteinenses acidulas, quas æger avide per biduum frigide ingessit, donec undecimo morbi die, suffocatione & syncope superveniente, periret.

Epicrisis.

Sæpius observavi, ex solo dolore colico præcedente, qui clysteribus & aliis congruis facile solvi potuisset, ortam fuisse peripneumoniam, in robustis & crasso sanguine plenis, præsertim senibus. Ob distenta enim à flatibus intestina, sanguis ad cordis & pulmonum vasa validius urgetur, ibique collectus & densatus, ægerrimam facit spirationem cum pectoris angustia. Nam quod dolor est in partibus nervosis, id anxietas in corde & pulmonum vasis, a sanguine nimium distentis. Frustranea autem fuit evacuatio per superiora & inferiora, quippe quæ subtraxit humidum sanguinis, genuinam morbi medicinam, coarctatione etiam abdominis sub vomitu, magis sursum ad pectus sanguis est coactus & spiratio difficilior reddita. Potus quoque acidularum frigidus in morbi vigore, caruit ratione omni, ac propter frigus, non potuit non noxam inferre gravem. Fuit autem hic morbi artifex, qui singulari methodo febres petechiales curandi, in *Actis Berolinensibus* inclaruit.

Observatio V.

Empyema ex male curata peripneumonia.

Vir sanguineus, facie floridus, corpore obesus & spongiosus, post aliquot dierum epulas, vino & cibis saginatus, noctu & interdiu, Mario mense, Berolino Mindam Westphalorum iter facit. Peracto hoc, post aliquot dies nanciscitur pleuro-peripneumoniam, febre stipatam intensa. Ego vocatus venæ sectione repetita & pulveribus antipleuriticis, nitrosis & cinnabarinis, nec non potu infusi theiformis, à periculosis liberavi ipsum symptomatibus. Remansit autem tussis quædam cum lenta febre, virium languore corporisque marcore, respiratione tamen non adeo difficili. Hinc usurpata auxilia varia diætetica & pharmaceutica, sed nihil per octo hebdomades ullum profectum, & tussis potius cum dolore pectoris gravativo increvit, parum autem rejecti & vesperi lenta quædam gliscere visa febricula. Tandem ex improviso simul & semel, intra tres, vel quatuor horas, ultra mensuram materiæ purulentæ cum impetu quasi ex ore rejecta, respiratio illico facta liberior & febrilis calor remisit. Duravit postea hæc puris exspuitio per mensem, minori tamen copia, ac æger interea bene appetiit atque dormivit, successive etiam per DEI gratiam sanitati redditus, solo lactis cum saccharo rosaceo cocti potu calido, quotidie ad unam cum dimidia mensuram, interposito usu balsami pectoralis, ex floribus sulphuris, oleo amygdalarum dulcium, spermate ceti, terebinthina Veneta, croco & oleo anisi, nec non pulveris pectoralis, ex lapidibus cancrorum, spermate ceti, saccharo, myrrha, radice liquiritiæ in pulverem redacta & bolo Armena.

Epicrisis.

Abscessum pleuritidem & peripneumoniam non sufficienter solutam sequi, passim prisci medici tradiderunt. Confirmat id quoque experientia, & ego id præsertim observavi in sanguineis, spongiosi & obesi habitus hominibus. In nostro autem memorabile, quod rupto abscessu, pus effluens simul & semel per os exturbatum, quod si in thoracis cavum delabitur, hecticam facile inducit lethalem, nisi educatur paracenthesi, de qua notabile exemplum communicavimus, *in dissertatione de perpetuo succi nutritii ex thorace stillicidio*. Persanari tamen posse talem in thorace abscessum & amplam in pulmonibus cavitatem, monstrat hæc historia. Non vero prætereundum, ægrum hunc postea sæpius de dolore quodam acuto in latere affecto fuisse conquestum, post paulo

paullo fortiorem corporis motum, equitationem, largum vini potum ac nimium acidorum usum.

OBSERVATIO VI.

Peripneumonia gravis sudore soluta.

Juvenis generosus, viginti annorum, sanguineo-phlegmaticus, narium hæmorrhagiis & largis & crebris ab ineunte ætate obnoxius & ante biennium gravem acutum pectoris morbum passus, Februario mense, postquam corpus saltando vehementius exagitasset, & mox postea in prandio cerevisiam frigidam bibisset, & legumina cum salita carne avidius ingessisset, obscurum quendam in scrobiculo cordis sensit dolorem, sed magnam cephalalgiam, cum pulsu celeri, contracto, sub alvo adstricta. Datus vesperi pulvis temperans, noctem autem duxit insomnem & mane spiratio fuit laboriosa, cum pectoris angore & dolore in sinistro latere, paullo supra costas spurias. Hinc mane vena in brachio pertusa, sanguis evocatus niger, cuticulam glutinosam in superficie gerens, data quoque mixtura discutiens atque resolvens passim descripta. Subtracto sanguine, melius primum habere visus & dolor capitis discessit, postem tamen die & dolor lateris & pectoris angor rediit, quin magis adhuc increvit, cum virium debilitate, somno inquieto, appetitus prostratione, ut æger spem vitæ abjiceret ipse. Ad dolorem igitur mulcendum imposita vesica decocto ex speciebus emollientibus cum lacte plena, alvus quoque stricta clystere emolliente domestico mollita, flatus multos multaque crassa stercora dimisit, ægro inde aliquod levamen percipiente, inprimis quum subinde ex infuso theiformi sorbillaret, & sputum rejiceret crassum fusci coloris. Septimo autem die iterum pejus habuit, corpus jectigavit, spiritus factus angustior & respiratio accisa, invalescente simul febrili calore & accedente mentis turbatione, inprimis quando oculos claudebat. Interpositi hinc mixturæ pulveres nitrosi cum camphora, quibus pectoris quandam sensit liberationem & tantisper appetente nono die sudavit, sputo semper succedente fusco, jam etiam quadantenus flavo. Post nonum diem accessit levior quidam alvi fluxus, ut quotidie ter vel quater dejiceret, primum crassa fœtida, postea mucosa & uti dicebant purulenta. Parum tamen levaminis inde sensit, sed debilior porius factus; donec undecimo morbi die ex improviso subito largissimus per universum corpus prodiret sudor & per bihorium manaret, tam salutari eventu, ut æger post illum somno obrueretur alto, expergefactus virium incrementum & respirationem liberiorem perciperet, ac postea, sputo & alvi fluxu cum leni madore per aliquot adhuc dies persistente, sensim cum sanitate in gratiam rediret.

Epicrisis.

Sic juvenem hunc generosum in ædibus meis commorantem ante annum curavi. Id autem ex casu hoc in practicum usum convertere licet: quod origo peripneumonici mali etiam esse possit ex primis viis, si stomachus flatibus & spasmis detinetur, qui sanguinem nimia copia, ad partes superiores, inprimis thoracem, urgent. Tum quidem, si candide æger delictum confitetur, occasio datur cito præcindendi gravem futurum morbum, si commodis evacuantibus, lenioribus emeticis, laxantibus, aut clysteribus, primæ viæ a sordibus depleantur. Et hoc in casu ratione non destituuntur practici non nulli, uti *Rulandus* atque *Hartmannus*, qui in principio inflammationis pulmonum dare præcipiunt vomitorium, quod, si hæc causa non subest, alias nocentissimum. Porro hac etiam ex historia apparet, non fidendum esse istis excretionibus, quæ in acutis pulmonum morbis fiunt per alvum. Sed genuinæ & saluberrimæ crises, succedunt per sudorem largum.

CAPUT VII.

De Febre Hepatica, sive Hepatitide.

THESES PATHOLOGICÆ.

§. I.

Hepatitis vera rarissima.

QUo frequentior quam modo exposuimus pulmonum inflammatio; eo rarior hepatis inflammatio vera. Quod & cur hoc fiat, primus ego ante aliquot annos multis & validis rationibus adstruxi peculiari *dissertatione, de hepatis inflammatione vera rarissima, spuria frequentissima.* Potiora huc redeunt. Inflammatoriæ febres accidunt quam maxime nervosis & sensu acuto præditis partibus, in quibus ille in inconspicuis tubulis subsistens sanguis, dolorem movet ac spasmum, qui postea universum nervosarum partium systema in consensum pertrahit, exagitat sicque febrem accendit. Sanguinea autem minus exquisiti sensus viscera, non tam ægre ferunt sanguinis stagnationem, sed cedunt impetuosius affluenti, nec dolor supervenit, nec spasmus, atque adeo neque etiam febris. Quia igitur hæc inter eminet inprimis hepar, quod ex paucis arteriis, sed maximam partem venis, portæ & hepaticæ propaginibus, coagmentatur, & propter tunicarum nervosarum absentiam, in magnam molem potest expandi sine acuto dolore; hinc in ipsius substantiam minus cadit inflammatio.

§. II.

Sed frequentissime spuria, a veteribus descripta.

Illa autem hepatis inflammatio, quam veteres suse describunt, merito externa tantum, superficialis, quasi erysipelacea & spuria hepatitis, non secus ac pleuritis spuria, censenda, ejusdemque sedes non in ipsa interna hepatis substantia, sed potius circa convexam partem, in membranis & ligamentis viscus hoc cingentibus & quibus costis spuriis ac diaphragmatis portioni adhæret, constituenda videtur. Sic enim *Hippocrates de intern. affect.* §. II. hepaticum describit morbum: *dolor acutus in hepar incidit, & sub ultimas costas, & in claviculam, & sub mammam, & suffocatio fortis tenet, & aliquando lividam bilem revomit, & rigor ac febris primis diebus debilior habet. & dum attingitur hepar, dolet & color ipsius sublividus est, & cibi, quos prius comedebat æger, suffocant ipsum & ingesti urunt ac torquent ventrem. Huic conducunt, ubi dolorem habuerit, tum alia, tum tepefactoria eadem apposita, quæ etiam pleuritidi prosunt. Celsus lib. IV. cap. VII.* hæc acuti jecinoris morbi signa esse perhibet: *dextra parte sub præcordiis dolor vehemens est, idemque ad latus dextrum & ad jugulum humerumque partis ejusdem pervenit; non nunquam manus quoque dextra torpet, horror validus est, bilis evomitur, interdum singultus prope strangulat.* Jam quicunque hæc pathemata curatius expendet, facile

facile perspiciet, illum, ab *Hippocrate* delineatum morbum, non tam in ipso hepate consistere, sed potius ad magnam & paullo profundiorem erysipelaceam inflammationem partium externarum, thoracem & hepar investientium, esse referendum, eo quod non modo ultimas costas prehendit, sed & ad humerum, mammam & claviculam sese extendit ac dolor tactu augetur. Cum rigore quoque, febre & vomitu invadit, quæ symptomata inflammationi partium nervosarum solennia. Dolor porro externis mollientibus & fibras laxantibus remittit. Ac respiratio ad suffocationem usque difficilis, à spasmo pleuræ & peritonæi, quæ membranæ diaphragma superne & inferne investiunt, idque in consensum trahunt, haud immerito derivanda. Qui autem à *Celso* describitur morbus, non etiam in ipso hepatis viscere, sed in externis ipsi adhærentibus membranoso-nervosis partibus consistere videtur, quæ dolore & spasmo affectæ, nervos diaphragmatis, intercostales & qui ad ventriculum excurrunt, per consensum simili afficiunt. Hinc recte monet *Trallianus lib. VIII. cap. 1. considerari oportet, num inflammatio ipsi jecori proprie acciderit, an tunicis ipsius & musculis extrinsecus ambientibus.* Quin *Avenzoar lib. I. theis. tr. XIII. cap. IV.* disertis verbis scribit: *aliquando in panniculo hepatis fit extensio, unde sequitur dolor fortissimus, quasi insolerabilis, & apparet patienti, quod hepar sit, quod doleat.*

§. III.

Lien hepar quandoque corruptione afficiatur. In corruptionem quidem sphacelosam, ingrato fœtore & nigrore cognoscendam, nec non in purulentam & apostematicam interdum abire hepar, testatum faciunt observata in dissectione cadaverum, notata passim a *Foresto lib. XIX. de hep. affect. obs. X. Cottero in obs. anatomico-chirurg. M. N. C. Dec. II. obs. II. Capivaccio lib. III. c. XXIII. Bartholino Cent. IV. hist.* 18. *M. N. C. Cent. III. & IV. obs. CXLIV. Dec. II. Ann. IX.* Sed tenendum omnino, non omnem sphacelationem supponere inflammationem; nam illa etiam commode fieri potest à quiete & stasi sanguinis in ramis majoribus, & nullas omnino partes in corpore citius & frequentius sphacelo affici aut apostemate, quam pulmones, hepar, lienem, uterum & omentum, observavi. Eadem quoque corruptio ex facili in hæc viscera transire potest, si contigua pars primum eadem fuit infecta, haud secus ac videmus in externis artuum exiguo loco ortam sphacelationem, subito latius serpere & vicinam carnem, quin integrum amplum membrum, manum & pedem, corripere atque corrumpere.

§. IV.

Hepatitidis symptomata & causa. Est igitur inflammatorius ille affectus, qui partes externas hepati contiguas & confines frequentius invadit, & ut plurimum cum horrore, frigore, interdum etiam vomitu & febre incipit, ac dein dolore, insomnia, spirandi difficultate, inquietudine & alvi adstrictione stipatur, ac vulgo pro hepatis inflammatione haberi solet, nihil aliud, quam species febris rheumaticæ, sive rectius erysipelaceæ, quæ fit non tam a decubitu & stasi sanguinis, quam potius seri viscidi acrioris, membranas & fibrillas nerveas lancinantis. Propterea eidem quam maxime obnoxii sunt, qui arthriticis & rheumaticis passionibus alias patent, qui potibus spirituosis ac iræ indulgent, quibus suetæ sanguinis evacuationes suppressæ, qui in aëre frigido diu versantur, aut plane corpus æstuans eidem incautius committunt, nec non qui diarrhœam potu largiori spiritus vini cohibuerunt. Quod vero dextrum thoracis latus rheumaticis doloribus longe frequentius afficiatur ac sinistrum, hanc inprimis ob causam fieri arbitror, qui hepar magnum & ponderosum viscus ibi diaphragmati costisque spuriis connexum, quod sub vehementiori corporis motu & respiratione citatiori, has partes jugi tensione debiliores reddit, eoque facit, ut humores ibi discurrentes facilius subsistant & etiam in tubulos incongruos urgeantur. Atque hæc etiam subest ratio, quod per lapsum, ictum, aut emplastrum calidius admotum, nec non cucurbitulas, longe facilius dolores & inflammationes inducantur in dextro latere, quam in sinistro & alibi.

§. V.

Perquam autem notatu digna est observatio practica, quod interdum casus occurrant, ubi partes membranaceæ, supra & infra costas spurias, gravi dolore tensivo, cum febre, tussi sicca & angustia spirandi afficiuntur, ob irritatam graviter ab acri rheumatico confluxu, non tantum pleuram supra diaphragma, verum etiam peritonæi membranam infra hoc, ut adeo morbus partim pro spuria pleuritide, partim hepatitide haberi possit. *Pleuritidi sæpe complicatur.* Multum enim affinitatis bini hi morbi alunt, dum in utroque dolor sæpe ad jugulum & humerum sese extendit, difficultas quoque spirandi adest & tussis sicca, propter consensum non modo diaphragmatis, cui hepar firmiter annexum est cum pleura & peritonæo, sed & nervorum intercostalium, eo excurrentium. Sunt tamen notæ non nullæ, quibus ambo hi affectus possunt distingui. *a qua tamen differt.* In pleuritide quippe notha intra veras costas dolor pungitivus & tensivus, cum tussi sicca, febre & doloris sub inspiratione exacerbatione percipitur; in hepatitide autem dolor magis sentitur circa spurias costas, qui ad cordis usque scrobiculum, cum febre, præcordiorum anxietate & quandoque vomitu atque singultu sese explicat. In hepatitide quoque, secus quam in pleuritide, decubitus in sinistro latere semper est difficilis, quia, ut recte notat *Cælius Aurelianus lib. III. c. IV.* pondere suspensi hepatis adducuntur dextræ partes, membranosæ scilicet, & propterea fiunt punctiones, ob tractam & tensam membranam, cui jecur annexum est, & quæ cum diaphragmate colligatur.

§. VI.

Differentia ab aliis dextri lateris affectionibus. Neque minus hepatitis merito distinguenda à dolore ardenti & fixo circa scrobiculum cordis versus latus dextrum, cum singultu & vomitu sæpe complicato, qui fit à calculo in ductu cystico, aut cholodocho hærente, & propterea aliam causam obtinet & aliam sedem, prognosin etiam aliam requirit & medicationem. Facile etiam hepatitis permutatur cum dolore tensivo hypochondriorum, nec non qui est in musculis abdominis, de quo jam monuit *Forestus lib. XIX. sæpe imponit tumor dextri hypochondrii medico, tanquam sit in jecore affectus, quum tamen sit in musculis abdominis.* Sed dolor ille dextri lateris, in hypochondriacis & hæmorrhoidariis admodum frequens, consistit in flexura coli, sine febre est, discedit citius, sæpe repetit, nec symptomatibus febri inflammatoriæ, sed malo hypochondriaco solennibus, stipatur, aliam habet causam, medicationem aliam. Et inflammatio muscu-

musculorum abdominis, præsertim transverforum, qui arctissime alligati sunt peritonæo circa hepatis confinia, sensibus magis est obvia & tumor tactui ac visui sese offert, cutis circumjecta tensa comparet, ut digitis attracta minime sequatur, febris sociata mitior, nec tussis, nec vomitus adest, plerumque etiam fit à violentia externa & contusione, ac nisi mature congruis præsidiis succurratur, confines partes afficit, inflammat, in abscessum, febrem lentam & hecticam transit.

§. VII.

Eventus bonus. Interim hæc frequens hepatitis non adeo terrere debet medicum, nec ægrotum, eo quod si medicatio recte instituitur, non multum alit periculi & raro jugulat, nisi viscera interna labe sint affecta. Ut plurimum enim morbus intra septem, vel undecim dies, finitur largo sudore. Natura quippe ipso febrili motu utitur pro medicina, cujus beneficio intra certum tempus materia peccans & subsistens attenuatur, resolvitur ac sensim sensimque discutitur. Hinc qui ex inflammationibus convalescunt, hos per febrilem motum rite succedentem evadere, censendum est. *Malus.* Quo sensu merito accipiendus *Hippocratis aphorismus* 52. *Sect. VII. quibuscunque hepar circum circa dolet, iis febris accedens solvit dolorem.* Quando autem spuria hæc hepatis inflammatio, medici, aut ægroti culpa, non tempestive discutitur, sed diutius persistit, dolor permanet, febris accedit lenta, corpus tabescit, vires cum appetitu prosternuntur, os siccum est, urina tenuis alba, abscessus facti præbent indicium, qui tamen non tam in ipsa interiori hepatis compage, quam potius in externis tunicis, ligamentis, peritonæo & subjacentibus musculis consistit, gibbam hepatis partem simul afficit & plerumque funestum facit eventum, testimonio observationum & sectionum anatomico-practicarum.

MEDENDI METHODUS.

CUM CAUTELIS ET OBSERVATIONIBUS CLINICIS.

§. I.

Naturæ ductui insistendum. Quum pleuritis & hepatitis multum convenientiæ quoad causam, originem, symptomata & prognosin alant, ac non nisi loco differant; hinc modus sanandi hanc parum discrepat ab illius, quem capite antecedenti exposuimus. Quemadmodum vero medicus in quovis morbo sanando prudentissime semper procedit, si ductum naturæ, quo morbus sponte solvi solet, comite ratione sana sequitur; ita idem hoc in medicatione hujus passionis quam maxime servandum. Jam quia hepatitis eodem modo ac pleuritis per sudorem, congruo critico tempore, dimidio nempe septimi & septimo ipso die, sponte solvi solet; eidem viæ merito insistendum, & usurpanda primo omnium ea, quæ ad liberiorem perspirationem conferunt, vitanda vicissim, quæ cuticularis excretionis successum, diætetica sint, sive pharmaceutica, ullo modo remorari & impedire possunt. Quia autem secundum principem illum practicum *Hippocratis* canonem, non cruda, sed concocta movere oportet; hinc principio id agendum, ut serum acre salsum, nervoso-musculosis partibus vasisque minimis impactum, temperetur, diluatur ac resolvatur, simul atque viæ ad criticam excretionem sunt præparandæ, iis maxime, quæ fibras rigidas, tensas, spasmo constrictas remittunt ac molliunt.

§. II.

Facienda. Igitur omnibus modis commendandus potus diluens, decoctum hordei cum passulis, vel etiam citratum, serum lactis dulce, cum pauxillo nitri & saccharo, nec non emulsiones ex decocto hordei, vel cornu cervi, cum amygdalis, quæ liberaliter sumta & temperant & diluunt. Ejusdem dein & adhuc diaphoreticæ virtutis sunt infusa theiformia ex herba veronicæ, cardui benedicti, floribus bellidis atque sambuci, crebrius sorbillata. Diaphoresin movent simulque temperant pulveres, ex antimonio diaphoretico, præsertim ex regulo parato, lapidibus cancrorum, cornu cervi philosophice præparato, nitro & cinnabari, cum aqua cardui benedicti, cerasorum nigrorum, cinnamomi & florum acaciæ crebrius assumendi. Quibus subinde ad auctiorem perspirationem interponendus usus liquoris bezoardici, vel nostri, vel Bussiani, cum dupla parte liquoris nostri anodyni mineralis, vel spiritus nitri dulcis. Neque negligenda alvina vacuatio, sed si segnior, clystere emolliente, aut clementi solutivo promovenda. Exterius quoque temperato calido fotu evaporatio & discussio subsistentis humoris secundanda. Quem in finem conducunt decocta ex herbis & floribus emollientibus, cum croco & lacte, vesicæ bubulæ indita & parti dolenti admota, nec non sacculi ex speciebus resolventibus & discutientibus, herba absynthii, cardui benedicti, floribus sambuci, chamomillæ vulgaris & Romanæ, baccis juniperi, semine anisi & carvi confecti, & in vino, aut aceto vini cocti, ac prævia expressione impositi.

§. III.

Fugienda. Abstinendum vero interius ab omnibus opiatis, narcoticis & sopientibus, nec non a sudoriferis calidioribus, quæ febrem accendere, vigilias intendere & delirium suscitare valent. Exterius fugiendum regimen nimis calidum. Neque oleosa & pinguia illinenda, quæ poros cutis obstruunt, neque emplastra saturnina, vel epithemata ex aceto & lithargyrio admovenda, quæ nimis refrigerant & constringunt, neque etiam spirituosa applicanda, quæ fibras rigidiores efficiunt ac dolores intendunt. Ipse adeo decantatus camphoratus & crocatus vini spiritus, cautissime adhibendus, ob exsiccationem nimiam, quam partibus æstu ac incendio jam detentis, infert. Si tamen usurpare placet, fiat id statim in principio, ante intensum febrilem æstum, vel eo valde remittente, & maxime quidem in naturis segnioribus.

§. IV.

De venæ sectione tenenda. Præterea ad præscindendum inflammationis incrementum admodum utilis & necessaria est sanguinis missio inter initia, præsertim in manu vel pede lateris affecti instituta. Quantitas autem sanguinis mittendi, nec non repetenda quandoque venæ sectio, pro ratione plenitudinis vasorum, consuetudinis, virium, ætatis corporisque habitus, dirigenda & judicio medici merito relinquenda, ne in excessu, vel defectu peccetur. Interim si quis hæmorrhoidarius, præstat venam seligere in pede & si plethora urget, postea cubiti venam pertundere.

§. V.

Symptomatum singularium medicatio.

Si spasmus in loco affecto tantæ est vehementiæ, ut etiam ventriculum, duodenum ipsaque biliaria vasa in consensum trahat, & præcordiorum anxietas, vomitio, singultus & alvi adstrictio id prodat, & externis, & internis, opem ferre expedit. Tum ego sæpius non sine fructu alvo infundere jussi enema pure oleosum, parti dolenti & præcordiis admovere vesicam decocto emolliente plenam, & interius crebrius dare mixturas diapnoicas & resolventes, quæ aquam cardui benedicti, florum tiliæ, acaciæ, chamomillæ vulgaris, diascordium Fracastorii, nitrum & liquorem anodynum mineralem habuerunt. Quod si autem infarctus & obstructio hepatis, ac oriunda inde icteritia, complicantur; ego quidem singularis virtutis deprehendi epithema ex herbis cardui benedicti, scordii, absynthii, floribus sambuci, chamomillæ Romanæ & vulgaris, semine levistici ac cymini, in vino coctis, crebro admotum. Idem hoc epithema egregium quoque in declinatione morbi ad intercipiendum abscessum cum suppuratione. Sed ubi in inflammatione, à causa potissimum violenta & externa, suppurationis, vel etiam abscessus indicium præbet materia purulenta, per urinam, aut alvum secedens, cum febre lenta; ea utique adhiberi convenit, quæ ad extinguendum æstum febrilem & suppurationem debite tractandam proficua, de quibus tamen infra pluribus agemus.

ENARRATIONES MORBORUM.

Observatio I.

Hepatitis ex lapsu in abscessum desinens lethalis.

Vir sexagenarius, militum præfectus, sanguineo-cholericus, in Bacchi & Veneris castris strenue militans, anno abhinc post gravem ex caballo lapsum, per aliquot hebdomades laboravit ingenti & acuto dolore in dextro hypochondrio, cum febre, spirandi difficultate & alvo adstricta. Curatus tamen fuit, sed dolor remansit obtusior & conquestus fere per annum de virium & appetitus languore, nec tamen vini potum, nec veneris exercitium intermisit. Accidit vero ut quum equo gradario veheretur, sensum quendam disruptionis internæ perciperet, quo simul & semel pressorius ille dolor cessavit. In urbem delatus me vocare jussit, magnasque querelas effudit de miro languore, summa spirandi difficultate & præcordiorum constrictione. Ego propius accedens, extrema frigida & frigidum in facie sudorem offendi, pulsum autem arteriarum vix percepi. Suasi igitur, ut ægrum in lectum transferrent calidum, & animæ medicum advocarent, meæ enim medicationi non amplius esse locum. Interim secta vena, sed nil fere effluxit, data analeptica interna & externa, sed frustra, & elapsis decem horis, è vivis discessit. Post mortem venter mirum in modum intumuit, ac in umbilicali regione die post disrupit, effluente sanie putrida & tam fœda, ut tota domus cadaverosa mephiti inficeretur.

Epicrisis.

Quemadmodum pleuritis vera & levior etiam peripneumonia, si ultra vigesimum diem persistit, facile in empyema, sive abscessum admodum periculosum abit; sic & hepatitis, sive inflammatio musculosarum & membranacearum partium circa hepar, si non discutitur, abscessum formare solet, qui ipsam hepatis substantiam labe inficit atque corrumpit. Testatum id facit casus, quem ego Mindæ Westphalorum observavi & jam enumeravi. Quia autem hanc observationem egregie illustrat, similis à *Foresto* notata *lib. XIX. de hepat. affect.* non abs re erit, si eandem heic inseram. *Vir*, habet, *annos triginta sex natus, dolore hypochondrii dextri per integrum fere annum confectus, cui lenta accessit febris, tabe confectus & plane consumtus est, tota facies citrina & universum corpus flavum evasit, & dolor atrox eum torquebat in dextro hypochondrio, quod durum & valde subtumidum, musculis abdominis plane extenuatis erat, urina tenuis & ignea, oris siccitas, alvus modo adstricta, modo liquida, cibi fastidium, sitis inexhausta. Incisione facta, materia purulenta fœtida emanavit, cum tanto fœtore, ut totam demum impleret, ita ut vix quisquam apud ægrum in cubiculo persistere posset. Aeger autem paullo post animam efflavit. Cadavere aperto, in tota ventris cavitate reperta est ingens copia puris, peritonæum quoque disruptum & putridum conspiciebatur, hepar durum, ingentis magnitudinis, albicans circa stomachum, sed in gibba sui parte prope costas spurias nigrum, exustum & gangræna infectum. In hepate vero nullum conspiciebatur pus. Præcipua autem corruptio hepatis erat in parte dextra, versus costas spurias & circa musculos intercostales, qui etiam cum costis spuriis nigredinem contraxerant, instar carbonis & facillime frangi poterant.*

Observatio II.

Hepatitis sudore discussa.

Vir sanguineo-melancholicus, triginta circiter annos habens, diu jam vitæ sedentariæ addictus, neque cibis boni succi usus, vinis vero dulcioribus semper delectatus, omissa per aliquot annos sueta sanguinis missione, in ingentem per universum corpus languorem incidit, & miram quoque expertus est ad iracundiam proclivitatem, ita, ut a levissima causa commoveretur, & protinus saporem in lingua perciperet amarum. Post mensem correptus est insigni dolore in crure & hypochondrio dextro, tensivo partim, partim gravativo, qui attactu fuit exacerbatus. Accessit cibi fastidium, inquies, somnus insomniis turbatus, calor præternaturalis, extrema ab aëre frigidiusculo mox refrigescebant, faciei color sæpius mutabatur, alvus erat quidem fluida, & à pulveribus, quos nitrum parca dosi ingrediebatur, fœtida & biliosa multa dimittebat, sed post alvi secessum semper fere dolor acerbior reddebatur, qui etiam sub risu & fortiori inspiratione ingravescebat, urina crassa, rubicunda, cum sedimento secedente. Misso primis statim diebus ex mediana largiter sanguine, dabantur diaphoretica, tinctura bezoardica bis quotidie ad triginta guttas cum infuso veronicæ, item pulvis bezoardicus, cum nitro & camphora mixtus, arcanum quoque duplicatum cum nitro & cinnabari, quo sedes proritatæ & anxietates adauctæ. Septimo die accedente, cutis, antea sicca & arida, madescere primum cœpit, & postea sudor erupit largissimus, per viginti quatuor horas manans, quo omnia symptomata, respiratio difficilis, anxietas, horror & extremorum refrigeratio discussa, & somnus quoque rediit, ita ut post decimum quartum diem æger lectum relinqueret. Mense autem Augusto idem malum rediit, non quidem cum

tanta

tanta symptomatum & doloris atrocia, sed diutius ægrum detinuit, & lentam febrem reliquit, diæta salubri & congruis remediis post aliquod tempus etiam abactam, ægro perfectam sanitatem recuperante, & exspirante simul illa ad iracundiam promtitudine.

Epicrisis.

Origo hujus morbi merito à crasso & copioso sanguine repetenda, quem vita sedentaria, victus crassus & crebrior potus vinorum dulcium ingenuit, eaque propter multum simul ad infarctum & obstructionem hepatis contulit. Accessit postea crebrior animi commotio, qua sanguis lentus in minima vascula impulsus, stasin ibi concepit inflammatoriam. Id enim curatam meretur observationem, quod qui hepatis vitio laborant, ad iracundiam admodum sint faciles, nec prius prava hæc dispositio cessat, quam hepatis labe sublata. Videtur autem hæc inflammatio levior tantum fuisse ac in ligamentis, forsan etiam superficie concavæ hepatis partis, constitisse, ideoque septimo die sudore discussa est largissimo, quod tempus ordinarium cruieum inflammationum esse solet, si discussioni adhuc locus est.

OBSERVATIO III.

Hepatitis sudore soluta. Ante aliquot annos vocabar ad generosum virum in vicina urbe degentem, sanguineo-cholericum, strictioris habitus & quadragenario jam majorem. Is a quinque diebus lecto fuerat affixus, conquestus de acutissimo lateris dextri sub costis spuriis dolore, cum maxima præcordiorum constrictione & anxietate, spiritus difficultate summa, febre, vigilia & inquietudine. Medici primum in auxilium vocati, morbum oppido periculosum, quin capitalem fore, propinquis & adstantibus dixerant. Putarant enim hepar ipsum laborare & sphacelosa tantum non corruptione esse infectum, ideoque, præter interna putredini resistentia & analeptica, externis epithema ex aceto cum lithargyrio cocto, adjecta camphora, apposuerant. Ego vero candide ipsis edixi, non adeo perniciosum esse, ut crederent, morbum, sed partes tantum externas hepati connexas, non hepar ipsum, pati. Removere hinc jussi primum epithema & apponere lateri dolenti, vesicam eum decocto emolliente. Interius præbui pulverem supra descriptum, nec non mixturam, pro potu ptisanam, item emulsionem ex semine cardui Mariæ, melonum, cucurbitæ & papaveris albi, eum aquis diapnoicis & analepticis, nec non infusum theiforme ex herba veronicæ, floribus chamomillæ, summitatibus millefolii & semine fœniculi. Usurpatis his, lenis mador in universo corpore obortus, cum symptomatum levamine, undecimo die sudor manavit largus, & alvus quoque, sub dolore stricta & vix clystere soluta, sponte aliquoties dejecit. Atque sic æger ex voto convaluit, adhuc vivens & optime valens. Dedit autem hic casus mihi occasionem scribendi dissertationem academicam, *de hepatis inflammatione vera rarissima, spuria frequentissima*, quam epicriseos loco legendam commendo.

CAPUT VIII.

De Febre Nephritica.

THESES PATHOLOGICÆ.

§. I.

Describitur nephritis. Oritur nephritica febris ex renum inflammatione, juncta cum dolore ardente fixo in lumbis, mictu difficili & aliis pathematibus spasmodicis infimi ventris.

§. II.

Simplex levior. Prout autem inflammatio levior est, vel gravior, sive profundior, differunt etiam symptomata aliusque morbi est eventus. Scilicet quando extima & propria renum tunica, innumeris capillaribus vasculis, ex emulgentibus renum vasis prodeuntibus, perfusa, inflammationem patitur, levior hæc est, superficialis & erysipelatis speciem habet; stipatur tamen dolore ardente fixo, acuto, eum pulsu celeri, duro, siti, mictu ardente, urina tenui, cruda & convenienti medicina, cum regimine leni diaphoretico, citra suppurationem, brevi tempore discutitur.

§. III.

Gravior in ulcus transiens. Quando vero inflammatio profundior, febris etiam vehementior, dolor in lumbis ardens diuturnior, mictio difficilior, alvus strictior & præcordiorum anxietas atque angustia major, urina cruda alba secedente. Quod si autem hic dolor ad decimum quartum usque diem persistit, suppurascere incipit, tumque haud secus ac in aliis inflammationibus in pus mutatis, dolor mitior fit & conquiescit, urina autem prodire solet admodum saturata cum crasso sedimento, quod partim ex purulenta materia, partim muco tartareo conflatum est. Quin sæpe inflammatio tam profunda & inde oriunda exulceratio tanta est, ut per plures annos duret, & successive totam renum substantiam consumat atque depascat, tandemque macie & febre hectica ægri moriantur, ac post mortem, renis loco, nil quam sacculus reperiatur plenus pure. Quod si perrumpit & in cavitatem pelvis delabitur, incredibiles, uti notavimus, facit ante mortem dolores & urinæ retentionem, ob vesicam, ceu partem nervosam & exquisiti sensus, ab incumbente pure, corrosam & vehementi spasmo affectam.

§. IV.

Brevis ex spasmo natus. Deinceps datur febris nephritica brevis & quandoque tantum diaria, quæ cum horrore, dorsi & partium extremarum rigore incipit, postea cum dolore lumborum & dorsi ardente, cardialgica ventriculi & alvi strictura decurrit, & tandem sola diaphoresi & perspiratione aucta, intra XXIV. horas, sæpe solvitur, per urinam sabulo crasso secedente. Frequens hic affectus sanguine plenis, maxime fœminis post quinquagesimum annum, & à sola refrigeratione dorsi, præsertim lumborum inducitur. Ibi enim renes anterius minus integumentis & tantum musculis transversis sunt obtecti, propterea ex facili frigus penetrat & subjacentibus hisce partibus spasticam infert stricturam. Febris igitur hæc magis est à spasmo, quam inflammatione, & ideo

facile etiam converso ab interioribus ad exteriora sanguinis motu & perspiratione revocata, iterum dissipatur. Quod vero renes spasticis stricturis pateant, ex eo facile concludendum, quod plexus nervorum ex pari octavo & intercostali, renalis dictus, ipsam renum substantiam ingreditur, & non modo vasis sanguiferis, sed & ductibus urinariis, tonum, sensum & motum largitur. Et quia idem hic plexus, per ganglion connectitur cum plexu mesenterico & intestinorum, cum stomachi quoque nervis; hinc est, quod renibus, magis adhuc ureteribus, dolore & spasmo affectis, stricturæ cardialgicæ etiam in ventriculo & intestinis oboriantur, flatus in stomachum cum ructuum elisione urgeantur & alvus stringatur, quin ob inflatum ventriculum diaphragma prematur & spirandi angustia cum anxia præcordiorum constrictione inducatur. Ne dicam tenues, limpidas & aquosas urinas, quæ sub spasmis minguntur, luculenter testari, quod tubuli illi, qui in renibus liquorem urinosum sequestrant, & ad pelvim ducunt, spasmo, seu motu contractili afficiantur.

§. V.

Calculosa gravis. Aliud febris nephriticæ genus, vehemens & ardentem tantum non mentiens, oritur à calculo: hic quidem, quamdiu in rene quiescit, nihil incommodi affert; ubi vero loco movetur, & transitum per pelvim ac ureteres molitur, spasmos & dolores gravissimos, febrem & supra memorata inducit symptomata, quæ etiam non prius quiescunt, quam in vesicam fuerit delatus. Jungitur autem calculosa hæc nephritis sæpius non modo cum dysuria, sed & non nunquam periculosa urinæ suppressione. Neque etiam prætereundum, non facile calculosam nephritidem gigni, nisi præcesserit nephritis simplex inflammatoria, vel etiam purulenta, in vasculosa & canaliculosa renum substantia, post quam urina extravasata & stagnans, vel puri commixta, sensim dimittit terreas moleculas, è quarum coalitu tandem succrescunt calculi.

§. VI.

Causæ nephritidis. Omnis autem nephritica febris & passio, eodem modo ac aliæ febres incipit cum horrore & frigore, quod maxime ex spina dorsali & primis lumborum vertebris sumit initium, sub quo sanguinis motus ad interiora ipsumque cor convertitur, eoque a copioso sanguine lacessito, systole postea sequitur celerior. Atque adeo facile innotescit ratio, quare renibus & iis, qui ad nephritidem, sive simplicem, sive calculosam, sive spasmodicam, proclives sunt, nihil sit tam infensum, quam frigus hybernum, regnante vento boreali, aspero & rigido, quo improvide admisso, passiones hæ promte vel inducuntur, vel illico recrudescunt. Ad ingenerandas vero nephriticas has passiones & febres multa disponunt, tanto magis quando plura simul concurrunt, atque in unum effectum conspirant. Primum inter hæc merito obtinet locum plethora, præsertim in corporibus spongiosis & copiosis exilibus vasis dotatis, item in iis, qui evacuationibus sanguinis spontaneis criticis, vel artificialibus assueti, si illæ suppressæ, vel ob ætatis rationem emanserunt, hæ autem aliquamdiu intermissæ. In his expedita mali nephritici genesis, quando simul hæreditaria dispositio, vita sedentaria, nimia stomachi repletio, cibi flatulenti, potus crassus non diluens, aut nimis spirituosus, nec non impensior animi mœror concurrunt. Tanto magis & citius excluditur, quando plethorica ejusmodi crasso & copioso sanguine farcta corpora, vehementi & inconsueto motu, succussante equitatione aut vectura in curru agitantur, vel etiam medicamenta calidiora, urinam moventia, terebinthinata, juniperina, succinata, vel etiam purgantia aloëtica, liberalius assumuntur, quibus sanguis crassus cum impetu in subtiles & ultimas renum arteriolas urgetur, ibique subsistens, inflammationem efficit.

§. VII.

Cur sinistrum renem afficiat. Quod autem sinister ren plus tentetur nephriticis passionibus ac dexter, id tribuendum esse videtur, tum quod ipse non tam bene tectus & à frigore munitus est, ac dexter, qui sub hepate delitescit, tum quod flexura coli ei proxime adjacet, quæ, uti sæpius, quam alibi fit, à flatibus incarceratis distenta, renem & vascula ipsius sanguifera comprimit, ut difficilior fiat per vasa emulgentia sanguinis circuitus, & ab hoc dependens urinæ secretio. Atque hinc etiam est, quod, qui calculi renalis doloribus frequentius obnoxii, insultum eorum illico experiantur, si cibos lentos & crassos, aut alia flatus procreantia assumserint.

CURATIO CUM CAUTELIS ET OBSERVATIONIBUS CLINICIS.

§. I.

Veterum methodus medendi. Quam veteres servarint in curanda nephritide medendi methodum, tradit *Hippocrates de intern. affect. p. 217. si*, inquiens, *urina prodit velut à carnibus bubulis assatis succus, ex renibus ulceratis, dolore lumborum & vesica, mox intenfiori, & qui simul descendit ad imum ventrem, hanc insinuat curam: multa calida lavato, & tepefactoriam ad dolentem maxime locum adhibeto, & sorbitione utatur è farina cocta, melle affuso, & reliquo victu utatur quam maxime per alvum secedente & vinum bibat album Mendesium, mellei coloris, aut aliud album jucundissimum, probe temperatum. Pro temporis opportunitate serum & lac bibat, serum quidem ad purgationem, lactis autem potum faciat in tempore per XLV. dies. Hæc si ita feceris, morbum in melius disponet.* Eundem fere curandi modum proponit *Celsus lib. IV. cap. X. oportet*, ait, *ubi renes male habent diu, conquiescere, cubare molliter, solvere alvum, si aliter non respondet, etiam ducere, sæpe desidere in aqua calida, neque cibum, neque potionem frigidam assumere, abstinere ab omnibus salsis, acribus, acidis, pomis, liberaliter bibere.* Deinde ad dolorem levandum, immo, si renes exulcerati sunt, semina cucumeris, nucleorum pinearum, crocum cum lacte decoctum commendat.

§. II.

Congrua præsidia. Hæc veterum curandi ratio ita est comparata, ut nephritico morbo admodum sit accommoda, ac nil fere in eadem desiderari possit, quum omnia eo conspirent, ut vascula & fibræ tensæ, duræ & à spasmo constrictæ relaxentur & molliantur; humores stagnantes crassi diluantur, & obstructiones solvantur. Nos etiam hanc methodum deprehendimus probatissimam, in eaque perficienda his potissimum usi sumus auxiliis, sero lactis dulci, vel lacte asinino acidulis Selteranis remix-

remixto, item ptisana cum lacte confusa & potui data, emulsionibus ex amygdalis amaris, nucleis persicorum, semine cucumeris, cucurbitæ cum aquis florum acaciæ, ulmariæ, cerasorum nigrorum; pulveribus, ex oculis cancrorum, cornu cervi philosophice præparato, lapide manati & nitro compositis, cum supra dictis, vehiculi loco, sumtis. Infusum quoque herbæ thée, propter blandam suam adstrictionem in omnibus renum affectibus, præservandi & curandi scopo, egregiæ est virtutis, & ceu specificum olim maximi semper fuit habitum.

§. III.

Levioris nephritidis medicatio.

Interim quum variæ sint nephriticæ hujus febris species & caussæ, diversi etiam gradus; hinc diversimode etiam adornanda erit cura. Itaque in levissillo & diario sæpe, ex solo frigore & spasmo, renum dolore, nihil aliud agendum, quam ut sacculis lateribusque calefactis, & dorsi, & abdominis regio, & ipsi quoque pedes, probe foveantur exterius, interius vero infusum thée, aut theiforme ex floribus chamomillæ, summitatibus millefolii, semine fœniculi, successive, sed largiter, corpore simul ad sudorem disposito, bibat & alvus stricta validius expediatur clystere ex lacte, nitro, melle & oleo. Inprimis ad dolores mulcendos & diaphoresin eliciendam spectatæ virtutis liquor noster anodynus mineralis, si tres ipsius partes, cum una liquoris bezoardici *Bussii* parte remisceantur, & bihorio quovis viginti guttæ cum potu calido porrigantur.

§. IV.

In graviori usurpanda.

Quando dolor ardens & fixus in lumbis diutius tenet, & indicium est, vasa renalia sanguine crasso farcta esse atque obstructa, cito solvenda plethora per venæ sectionem in pede, vel in dispositis ad hæmorrhoidalem fluxum hirudinum appositionem, ad anum. Postea interius danda, quæ æstum sanguinis temperant, & liberiorem humorum circuitum cum diaphoresi procurant, quo nomine emulsiva, demulcentia, diluentia, antispasmodica, pulveres diaphoretici cum cinnabari & nitro, omnibus aliis palmam præripiunt.

§. V.

Exulcerata præsidia.

Ubi vero inflammatio in abscessum transit, ex puris mictu & dysuria cognoscendum, medicatio eo dirigenda, ut pus acre temperetur, abstergatur & etiam fiat consolidatio. Ad hoc perficiendum laudata virtus lactis, vel seri lactis, cum herbis vulnerariis, floribus hyperici, summitatibus millefolii, herba veronicæ, scabiosæ, hederæ terrestris, consolidæ Saracenicæ & saniculæ decocti. Tum quoque utiles emulsiones ex seminibus quatuor frigidis & amygdalis, quibus adjicienda sufficiens quantitas seminis lycopodii, cujus magna vis est dolorem leniens, exsiccans & consolidans. Sunt etiam qui in renum vitiis multum tribuunt gummi cerasorum in aqua, vel sero lactis soluto & crebrius assumto. In illo etiam renum cum exulceratione vitio, quod plerumque in iis, qui diutius calculo laborarunt prælio est, ab omnibus acribus, calidis, spirituosis, diureticis & lithontripticis est cavendum, quia novam facile inflammationem, vel etiam mictum cruentum, excitare possunt. Præstantissimi vero tum usus mel Prussicum album, præsertim cum pulvere nucistæ remixtum & loco sacchari in decocto veronicæ sumtum, vel etiam syrupus de dialthæa *Fernelii*, qui certe, ceu specificum, in renum labe merito commendari dignus. Præterea malvaticum juniperinum, quod ex vino Malvatico & rob juniperi paratur, in antiquis renum ulceribus, à febribus præsertim, ad aliquot cochlearia, post cibum, sumitur cum fructu.

§. VI.

Clysteres proficui.

In nephritide tam inflammatoria, quam calculosa, primum & princeps auxilium in clysteribus demulcentibus ano infusis, qui sine stimulo salino & purgante parandi, ex lacte, sero lactis, vel pura aqua dulci cum floribus sambuci & chamomillæ decocta, adjectis binis vel una tantum uncia syrupi de althæa *Fernelii* & drachma una nitri. Diutius enim enemata debent retineri, quo spasmos laxent & flatibus sic exitum parent.

§. VII.

Flatus discutiendi.

Quum magna sit consensio & communicatio inter renes, colon intestinum ipsumque ventriculum; adeo ut unius vitium facile transeat & communicetur cum altero, atque etiam inflatio coli, circumflexæ potissimum ipsius partis circa sinistrum renem, comprimendo hunc, non modo ad ipsius morbos disponat, sed & eos proritet atque exacerbet, hinc tam ad præservandum, quam mitigandum quod in renibus consistit vitium, operam dare oportet medicum, ut omnia ex iis, quæ flatus cient, & alvum stringente facultate pollent, evitentur, contra quæ eam lubricam servant, uti oleum amygdalarum dulcium, flatibus etiam discutiendis dicata sunt, usurpentur, è quibus instar omnium est semen cymini cum saccharo obductum & frequentius deglutitum.

§. VIII.

Externa cum distinctione adhibenda.

Ad externorum usum quod attinet, si ipsa febris cum dolore acuto adest, non facile ego suaserim linimenta pinguia, neque etiam applicationem spiritus vini camphorati, multo minus balneum, sed fotus temperate calidos, cum vesica semirepleta decocto florum emollientium cum croco ex lacte, longe erit utilior. Si autem febris abest, & labes exulcerationis postea metuenda, vidi emplastrum spermatis ranarum, sumendo uncias ipsius duas, addendo sacchari saturni, camphoræ ana drachmam, olei hyoscyami drachmas duas, dolorem mitigando, eximie profuisse.

§. IX.

Minerales aquæ cum discrimine profunt.

Utut aquarum mineralium usus in omnibus fere renum vitiis opem spondeat eximiam, sed tamen quum magna sit in hisce ingredientium diversitas, non omnes promiscue in usum trahere convenit, sed utique selectus habendus. Carolinæ thermæ, si in renibus ulcus, propter sal calcarium purgans & diureticum, quo pollent, minus quadrant, quia nimium abstergendo, cavitatem faciunt majorem. Provide quoque & caute agendum cum acidulis efficacioribus Pyrmontanis & Egranis. Emsenses vero thermales aquæ & ex acidulis Selteranæ, propter sal tenerum alcali & subtilitatem aquarum, magis conducunt. Semper tamen tutior est & acidularum & thermarum usus, si cum dimidia parte lactis mixtæ, usurpentur. Inprimis præstat ad abstergendas exulceratas renum partes, Selteranam, primum per quatuordecim dies solam, postea adhuc per mensem lacti nuptam caprillo, potare & traumatica, decoctum, sive essentiam, interponere.

ENARRATIONES MORBORUM.

OBSERVATIO I.

Nephritis exulcerata sanata. Serenissima princeps, sexagenaria ferme, mollioris & sanguineæ texturæ, per aliquot annos nil nisi vinum, ac interdum aquam spirituosam, carminativam, quam vocant Aquavit, bibens, subinde tamen copiose infusum thee potans, ante aliquot annos, post præcedentem corporis exæstuationem per motum, incidit primum in dolorem dorsi & hypochondrii sinistri, cum horrida refrigeratione, febre, anxietate, inquietudine, strictura alvi, dolore in sinistro rene, fixo, subinde tamen de vehementia remittente, sed versus noctem semper exacerbato, sub quod urinæ tenues & albæ secesserunt. Perseverarunt hæc symptomata usque ad undecimum diem, quo tandem mitior dolor redditus & urina postea valde turbida cum crasso multo sedimento & bruni coloris emissa. Medicus disciplinæ meæ alumnus, non destitit per morbi decursum idoneis remediis succurrere, & potissimum emulsiones demulcentes & refrigerantes, pulveres temperate diaphoreticos & nitrosos, nec non oleum amygdalarum dulcium interne, & externe fomenta ex emollientibus & unguenta ex oleo amygdalarum dulcium cum camphora in usum vocavit. Ad impediendum quoque ulcerationis incrementum & consolidationem promovendam, suasit postea infusa herbarum vulnerariarum, ut alchymillæ, veronicæ, summitatum millefolii, florum hyperici, cum lacte per mensem & longius potanda, ac vere demum consilium dedit, ut acidulas Selteranas, per sex hebdomades, sub debito regimine biberet. Quibus per Dei gratiam perfecte convaluit Serenissima ægra, & etiamnum in exoptata vivit incolumitate.

Epicrisis.

Hæc inflammatio sine dubio ab obstructione vasorum minimorum in renibus fuit suborta, quæ in plethoricis, sicut omnes inflammationes, quam facile fieri potest, quando sanguis per motum, aut calidiora, in extremitates arteriolarum, qui lympham vel succum nutritium vehunt, urgetur & accedit lumborum refrigeratio. Non facile autem talis inflammatio, præsertim si paullo profundior, discutitur, sed in suppurationem abit, id quod certum requirit tempus. Deinde etiam illud in usum practicum hinc discendum, quod cito suppurationi factæ succurrendum sit blandioribus vulnerariis, ne scirrhosum quid, quod longiorem suppurationem sequitur, gignatur & ulcus postea fiat insanabile.

OBSERVATIO II.

Nephritis calculosa. Vir sanguineus, forma venustus, venereus vero & vini potator, natus è familia nephritidi obnoxia, vigesimo octavo ætatis suæ anno, febre admodum ardente, cum vehementi dolore in regione lumbari lateris sinistri affectus est; adfuerunt simul cruciatus diri in regimine, alvus adstricta, ructus crebri, mingendi difficultas & urina exiit pauca, album deponens sedimentum. Medicus consultus febrem ardentem & colicam convulsivam esse putavit, ideoque venam secare jussit & clysteres applicare. Ego vero in auxilium vocatus, quum æger de dolore instar pali circa renem sinistrum infixi & spasmodica cruris sinistri contractione conquereretur, quæsivi, num olim laborarit calculo? respondit: non, sed ex familia eorum esse, qui calculi cruciatibus obnoxii. Dixi igitur, nephritidem esse calculosam, cum intestinorum doloribus, & exhibui emulsionem ex nucleis persicorum, cerasorum, cucurbitæ, milii solis, papaveris albi, cum aqua graminis, perlarum matre, nitro & syrupo papaveris albi adjecto. Exterius loco dolenti admovere jussi vesicam oleo liliorum alborum & chamomillæ cocto plenam, & ternis singulis horis injicere clysma ex sero lactis, oleo amygdalarum dulcium, syrupo dialthæa *Fernelii* & nitro. His alvus soluta, ructus molestissimi intercepti & ventris tormina non nihil sedata, sed calculus gravissimis doloribus descendit in uretheres, ad quos tantisper componendos & spasticam crispaturam in uretheribus reminendam dedi liquorem meum anodynum mineralem cum aliquot guttis laudani opiati liquidi, quibus in vesicam dimissus & inde etiam ad urethram delatus calculus, ob magnitudinem ibi obhærescens ac instrumenti ope eximendus, sub qua operatione meatus urinarius læsus quodammodo, ut dein, ob cicatricem hunc angustantem, per omnem vitam mictio facta fuerit difficilior. Ad præservationem igitur postea suasi primum potum infusi millefolii, dein acidularum Selteranarum cum vino & usum crebriorem pulveris ex magnesia & nitro. Et jam per aliquot annos a calculi doloribus vixit immunis.

Epicrisis.

I. Quoniam doloribus ex calculo non modo febris valde ardens, sed & dolores intestinorum, cum firma alvi obstructione, vomitibus & ructibus junguntur; hinc in nullo morbo diagnosis tam fallax, quam in hoc, præsertim si ægri antea nunquam insultum ipsius experti. Novi calculosam passionem pro ardente febre, pro iliaca passione, pro colica convulsiva, hæmorrhoidali, vel flatulenta, fuisse habitam, donec calculi proventus errorem argueret. Interim licet minus exquisite cognoscatur causa, in remediis tamen propinandis ea propter non multum errabit artifex, quum in omnibus his, non alia possint usurpari, quam demulcentia, sedativa, fibras rigidas laxantia & spasmos remittentia. Quo magis patet, eandem methodum eademque remedia, pluribus morbis sanandis esse posse accommoda.

II. Febris vehemens inflammatoria ex calculo sine subsequente inflammatione esse potest: sed causa febris tum potius spasmus, quam obstructio vasculorum ab incarcerato sanguine; spasmus enim facilius solvitur, quam obstructio discutitur.

III. Ad arcendam calculosam nephritidem nihil utilius infuso vulnerario, antispasmodicæ simul virtutis, cujus generis est ex millefolio. Seltetana dein pota aqua abstergit mucum viscidum, & prima calculi rudimenta colliquat sensim ac evehit. Alvus autem laxa, ne ex intestinis ren male afficiatur, prohibet, licet eadem neutiquam movenda sit pilulis, præsertim quæ aloen habent, quibus in sanguineis, præter dolorem calculosum, & colicus, & hæmorrhoidalis, suscitari potest.

OBSERVATIO III.

Fœmina quadraginta circiter annorum, sanguine *Nephritis*

male tractata fuent ſa. guine & ſuccis plena, facie florida, venæ ſectioni antea aſſueta fuerat, quam à biennio vero omiſerat, & tamen ſedentariam coluerat vitam, plenæ ac vinoſæ diætæ indulſerat, neque ſufficientem uteri purgationem habuerat. Hæc corripiebatur fixo in regione ſiniſtra lumbari dolore, qui per aliquot dies cum virium proſtratione, nauſea & alvi adſtrictione inſiſtebat. Ad hunc leniendum medicus præbebat pulveres ex antimonio diaphoretico, lapidibus cancrorum & opiato ſic dicto laudano, ita ut doſis laudani haberet granum, eoque obtinebat, ut dolor redderetur obtuſior, alvus vero magis obſtiparetur, urina ſupprimeretur, ſpiritus arctius mearet, vigilia eſſet aſſidua, & præcordia impenſius angerentur. Nihilo tamen ſecius inſiſtebat papaveraceorum uſui & emulſionem non modo cum larga ſeminis papaveris quantitate, ſed & pilulas ex diureticis & opio præbebat. Licet autem his dolorem abigere & ſomnum inducere niteretur, neutrum tamen obtinebat, ſed ſymptomata potius cum ſpirandi difficultate ingraveſcebant, abdomen durum reddebatur ac tenſum, & accedebat quoque febris. Alius igitur in conſilium vocabatur medicus, qui ad alvum expediendam & reſpirationem facilitandam, exhibebat decoctum ex dulcibus, emollientibus, foliis ſennæ ſine ſtipitibus atque rhabarbaro, cui ad ſitim extinguendam non nihil ſpiritus nitri inſtillatum. Sed omnia fruſtra. Aegra enim corripiebatur horrore frequenti cum interiorum ardore, ſubſequebatur ſyncope cum levi delirio, cumque medicus ſub his emeticum ex tribus tartari emetici granis daret, operatio nulla ſecuta, & duabus ab eo aſſumto horis, ægra exſpiravit.

Epicriſis.

Imprudentiſſimæ medicationis hoc eſt exemplum, qua morbus benignus, in capitalem plane converſus. Expenſis enim probe circumſtantiis, facile judicandum, malum hoc à nimia ſanguinis redundantia in fœmina alias vegeta, ejuſdemque ſtagnatione in vaſis majoribus circa lumbos, nephritidem faciente, ortum traxiſſe, omneque damnum tempeſtiva liberali ſanguinis miſſione & alvi apertione per clyſteres, mature potuiſſe præſcindi.

OBSERVATIO IV.

Nephritica febris ex calculo. Vir quadragenarius, cholerico-ſanguineus, multorum liberorum pater, ac ob mercaturæ negotia, multum in itineribus verſans, poſtquam autumnalem ſanguinis miſſionem juſto diutius diſtuliſſet, & noviſſime curru noctu & interdiu vectus, corporis & ſuccuſſationem & refrigerationem fuiſſet paſſus, domum delatus veſperi correptus eſt horrore, quem excepit æſtus & dolor acutiſſimus in ſiniſtro latere ſupra iſchii os, prope dorſi ſpinam, cum alvi adſtrictione, inquietudine, ſiti, præcordiorum ſtrictura & ructuum eliſione, urina non quidem difficulter, ſed alba & tenui ſecedente. Medicus ordinarius ſuaſit clyſterum oleoſorum uſum & potum olei amygdalarum dulcium cum juſculis. Delinita inde tantiſper dolorum atrocia, mane ob alvum ſtrictiorem ac ſponte nec flatus, nec ſtercora dimittentem, tormina quoque & murmura in abdomine, pilulas purgantes cum croco deglutire juſſit, quibus non ſine prægrediis cruciatibus alvus quidem ſoluta, dolor autem fixus circa renem ſiniſtrum exacerbatus, inquietudo cum calore adaucta, æger aſſumta illico revomuit corpuſque admodum jectigavit, alvo ſimul denuo arctiſſime clauſa. Ego in auxilium vocatus, ex dolore fixo in renis regione & ſubinde ad femur uſque excurrente cum aliquali hujus rigore, nephriticam febrem eſſe conjeci, ac propterea primo omnium ſanguinem è vena brachii mittere, dein alvo clyſterem paregoricum domeſticum cum nitro injicere & interius liquorem meum anodynum mineralem, alternatim cum pulvere temperante ſalino-nitroſo præbere juſſi, dato ſimul pro potu decocto avenaceo, non nunquam cum oleo amygdalarum dulcium, non nunquam brodium carnis cum citri ſucco. His æſtus reſtrictus, vomitus compoſitus, dolor quoque conquievit, per intervalla tamen, veſperi præcipue, recruduit. Hinc locum dolentem unguento dialthæa, populeonis, cum oleo juniperi ſubinde fovere ac bis quotidie liquorem ſalino-alcalinum ac nitroſum ſumere ſuaſi, quibus etiam effectum, ut poſt ſeptimum diem alvus ſponte ſolveretur, cutis antea arida madeſceret, pulſus molleſceret, urina, ſub dolore pellucida, craſſa nunc ſecederet ac ſedimentum poneret, ipſeque dolor penitus evaneſceret. Licet autem tum nec ſabulum, nec calculus prodiret, nephriticum tamen morbum fuiſſe patuit poſtea luculentius. Quum enim æger ad vernalem ſanguinis miſſionem ſeſe accingeret, & ob id alvum prius purgandi cauſa decoctum mannatum cum cremore & terra foliata tartari uſurparet, inde non modo efficaciter alvus eſt ſubducta, ſed & poſt toleratos veſperi lenfores in lumbari regione verſus pubem excurrentes dolores, mane cum urinam mitteret ex improviſo ſimul etiam excrevit calculum oblongum, figuræ pyramidalis fere, diametri lentis, baſi durum, ſuperius autem friabilem atque poroſum.

Epicriſis.

Calculum in renum ſubſtantia occultatum, paulo majorem & duriorem, febrem inflammatoriam cum acerbis doloribus & ſpaſticis ſymptomatibus, excitare poſſe, hæc docet hiſtoria. Neque tamen id fit, quod irritando vel diſtendendo partes nervoſas ſpaſmos facit, ſed quia comprimendo canaliculoſam renum ſubſtantiam, obſtaculum ponit liberiori ſanguinis per eorum compagem progreſſui, & quando tum ſanguis abundans cum vehementia per motum ſuccuſſatorium vehementem in curru aut equo, impetuoſe ad renes pellitur, nec tamen per venas omnis æque expedite iterum reducitur, gignitur demum inflammatio. Illa enim dorſi ſub vectura aut equitatione ſuccuſſatio, ſanguinem omnino impetuoſius agit ad renes; unde novi, fœminas curru vectas ad crebriorem urinæ urgeri miſſionem. Novi etiam validiori hoc motu calculum in renibus quieſcentem, eſſe loco truſum & in uretheres cum dolore translatum. In cura autem ſic excluſæ nephriticæ febris, optimum & præſentiſſimum auxilium in ſanguinis ſubtractione, cujus tamen quantitas merito medici judicio relinquenda. Neque etiam ego melius novi in plethoricis renum paſſionibus obnoxiis præſervativum, quam venæ ſectionem tempeſtive & cum judicio inſtitutam. Atque hinc petenda eſt ratio, quod notante dudum *Hippocrate*, ab inflammatoriis ejuſmodi febribus, nephriticis, peripneumonicis & phreneticis, liberi maneant, quibus hæmorrhoides recte fluunt.

OBSERVATIO V.

Nephriticus & hæmorrhoidalis dolor cum numerosa calculorum excretione.

Illustrissimus Comes, quadraginta circiter annos habens, optimæ & sanguineæ constitutionis, bis quotannis hæmorrhoidum, parciori tamen fluxui obnoxius, in intensum dorsi & abdominis incidit dolorem, ut erectus stare non posset, sed corpus semper incurvare necessum haberet: aderat simul creber ad mingendum stimulus, & urina secedebat parcior. Medicus huc usque ordinarius ansam hujus doloris esse voluit sanguinem per ani venas exitum molientem, & in tunicis intestinalibus stagnantem, eaque propter venam in pede aliquoties secari jussit, pulverem antispasmodicum exhibuit, & ad provitandum hæmorrhoidum stillicidium, crebriorem pilularum ad exemplar Becherianum paratarum usum suasit. Sed inde nihil accessit levaminis, dolores non modo remanserunt, sed & periodice sæpe cum extremorum frigore & subsequente totius corporis æstu, præsertim in regione lumbari, recurrerunt. Adiit igitur Carolinas thermas, ibique me in consilium accivit. Quumque ex sedimento urinæ mucoso & quodammodo tartareo conjicerem, illustrissimum ægrum non esse liberum à calculo, ut temperatas tantum thermales aquas biberet consilium dedi. Potis his optime habuit, & quod mirandum, post potum plures numero, magnitudinis variæ, lapillos subcinericios leves, cum urina excrevit, ut numerus eorum intra aliquot hebdomades, vel ad quadringentos accederet. Postea successive pauciores secesserunt ac quatriduo ante finem curæ nullus amplius prodiit. Interim licet sub hoc potu dolores essent mitissimi, in itinere tamen recrudueruntt acerbiores, nec per annum postea penitus discesserunt, donec usurpatis infusis herbarum vulnerariarum, liquore anodyno minerali & ad roboranda sub doloribus afflicta membra, Toeplicensibus thermis, liberaretur tam à dorsi, quam renum calculosis passionibus.

Epicrisis.

Sanguineæ & forma venustæ personæ, si corpus jam omne nactum augmentum, ex facili patent internis partium inflammationibus, nec non sanguinis evacuationibus, præsertim per sedis venas. Quæ sanguinis excretio, si deficit, haud raro renum inflammatio & calculosa dispositio excipit. Hinc perite *Hippocrates Sect. II. aph. XI.* scribit: *nephriticis si hæmorrhoides fluunt bonum.* In nostro illustrissimo ægro & hæmorrhoidalis intestinorum, & calculi renum dolor fuit conjunctus, quod haud infrequens est. Thermarum autem Carolinarum ea virtus est atque efficacia, ut renes valide expurgent à sabulosis & tartareis sordibus. Sed cautus sit earum usus, si magna in renibus exulceratio, ne irritando eandem augeant majoremque faciant cavitatem. Optimo consilio in nostro ægro post thermalis aquæ potum in usum vocata decocta & infusa vulneraria, cum pulveribus nitrosis & liquore anodyno minerali. Renes enim male affecti ad consolidationem optime ferunt lenem adstrictionem. Unde ab auctoribus omnes fere herbæ vulnerariæ, in morbis ex renum vitio, quam maxime celebrantur.

Plures notatu dignæ observationes legantur in *Consult. med. Tom. II. LXXIII. LXXVII. item LXXXIX.*

CAPUT IX.

De Inflammatione Vesicæ.

THESES PATHOLOGICÆ.

§. I.

Inflammatæ vesicæ pathognomonica signa.

Vesicæ compages, ex quatuor tunicis, una à peritonæo, altera musculari, tertia nervosa, cui quarta mucosa seu villosa obducta, si spasmo & inflammatione afficitur, haud secus ac si ventriculi ejusdem texturæ carpus, aut aliæ nervosæ partes eandem patiuntur, & multis & gravibus stipatur symptomatibus, licet auctores medici recentiores paucam & vix ullam hujus passionis injiciant mentionem. Pathognomonica autem & essentialia ipsius signa sunt hæc: dolor acutus, ardens & pressorius in regione pubis, cum febre, perpetuo tenesmo sive desidendi stimulo, & continuo ad mingendum conatu.

§. II.

Causa inflammationis.

Inflammationis hujus proxima causa sanguinis vel etiam seri impuri in extremitatibus arteriolarum stasis est, qua sanguifera per vesicæ tunicas discurrentia vasa, à sanguine copiosius congesto nimium replentur, distenduntur & nervosa exquisitissimæ sensationis tunica, in vehementem spasmum abripitur, ex quo reliquorum symptomatum origo.

§. III.

Item symptomatum.

Nimirum gravia illa pathemata, quæ inflammationi vesicæ juncta, dolor ardens pressorius, ani constrictio, tenesmus, difficilis & continuo urgens mictus, borborygmi, ventris tormina, summa præcordiorum anxietas, ægra spiratio, inappetentia, mala digestio, vomitus, extremorum frigus, pulsus durus, inæqualis, contractus, celer, inquietudo, quandoque etiam convulsio, unice pendent a spasmo in vesica, qui, si vehementior, ob nervorum communionem, non modo rectum, sed & reliqua intestina, ventriculum & diaphragma, immo ipsas cerebri & spinalis medullæ membranas, cum universo nervosarum partium systemate, in similes spasticos & constrictorios motus abripit. Quam intima enim stomacho cum vesica intercedat consensio, notavit jam *Celsus lib. VII. cap. XXII.* ita habens: *non ignoramus, orto vesicæ ulcere, sæpe affici stomachum, cui cum vesica quoddam consortium est, ex quo fit, ut neque retineatur cibus, neque, si quis contentus est, concoquatur, neque corpus alatur.*

§. IV.

Levior est vel gravior.

Non tamen semper unius ejusdemque est vehementiæ, sed quandoque levior, quandoque gravior. Levior illa superficialis magis est, spuria quasi & rheumaticæ, vel erysipelaceæ speciei, ac propterea brevi etiam & facilius ipsa febris per diaphoresin tollitur. Oritur etiam non tam a sanguine, sed potius à sero salso, acri, impuro inter vascula & fibrillulas nerveas hærente. Hinc familiaris quam maxime senibus, scorbuticis, arthriticis, rheumaticis, hemicranicis, purpura scorbutica laborantibus atque cachecticis, rum maxime, quando refrigeratione inferiorum

à rigido & boreali aëris flatu, perspiratio intercipitur, ac insensus sanguinis & humorum per minimos tubulos circuitus sistitur. Quæ autem gravior, profundior est, à crasso & impuro sanguine in vesicæ vasis uberius collecto provenit, plethorico-cacochymicos hinc frequentius infestat, atrociora habet symptomata & perquam facile in suppurationem, exulcerationem vel sphacelum funestum plane transit.

§. V.

Oritur à suppressis sanguinis evacuationibus.

Ex iis quæ ad ingenerandam vesicæ inflammationem conferunt, sunt maxime criticæ sanguinis evacuationes, per menses, vel hæmorrhoides deficientes, vel plane suppressæ. Magna enim consensio vesicæ & intestini recti, alterutra parte male & spasmo vel inflammatione affecta, propter hæmorrhoidalia tam interna, quam potissimum externa vasa, è quibus, notante *Vesalio lib. III. cap. IX. de fabrica C. H. pag.* 475. rami, hypogastricæ propagines, ad vesicæ cervicem abeunt, unde etiam suppuratio & exulceratio ex ruptis sanguiferis vasculis in cervice ut plurimum observatur magna. Inprimis in fœminis, si, uti haud infrequens, & mensium & hæmorrhoidum fluxum experiuntur, ac ille cessat, nec hic recte succedit, sanguis impetuose ruit ad vesicæ vasa & gravia symptomata, febrem, ulcerationem, purulentam mictionem, quandoque cruentam, dysuriam & alia plura incommoda adducit.

§. VI.

Nec non à gonorrhœa male tractata.

Deinceps non raro inflammationem vesicæ infert gonorrhœa, præsertim virulenta, male per adstringentia, vel etiam nimis calida & acria pellentia tractata. Attenta enim observatione constat, gonorrhœam sæpius recurrentem & perversa medicatione exceptam, abire in prostatarum, vesicularum seminalium & ipsius vesicæ ulcus. Prostatæ quippe glandulæ, quæ ut plurimum gonorrhœæ sedes, quando tumore, dolore, inflammatione & suppuratione afficiuntur, facile labem communicant vesicæ collo proxime adjacenti, ut virium latius serpat. Tum vero præter fluxum seminis ex urethra involuntarium, urina mingitur, quæ crassum, copiosum, mucilaginosum purulentum sedimentum ad fundum dimittit, quod ab urina separatum & exsiccatum flammæ si injicitur, tetrum fœtorem, non secus ac sanguis combustus, spargit.

§. VII.

Eventus morbi.

De successu & eventu morbi veritati & experientiæ omnino congruum *Hippocratis* effatum *de prænot. pag.* 464. sic habens: *vesicæ duræ & dolentes penitus quidem horrendæ sunt & perniciosæ; perniciosissimæ vero, quæ cum febre continua fiunt. Etenim dolores ab ipsis vesicis ad occidendum sufficiunt, & alvi non egerunt hoc tempore, nisi durum quoddam & hoc coacte. Solvit autem urina micta purulenta, quæ albam ac levem subsidentiam habet. Si vero neque ab urina quicquam remiserit dolor, neque vesica molliatur & febris continua fuerit, in primis circuitibus morbi, ægrum moriturum esse timor est.* Quando autem inflammatio non tempestive discutitur, lentius aut citius necat. Qui cito, ex sphacelo pereunt, ac uti testantur observationes anatomico-practicæ, vesica sphacelo affecta, vel vasa ipsius sanguifera varicosa, & nigro cruore farta reperiuntur. Tardius autem mors excipit, quando exulceratio succedit, ex mictu purulento cognoscenda, quæ tandem vel hectico calore necat, vel latius serpens intestinum rectum etiam exedit, ac gangrænam inducit funestam.

§. VIII.

Urina turbida & dysuria non semper ab inflammata vesica.

Interim non omnis urina turbida & sub mictu difficili & ardore excreta, inflammatæ, aut exulceratæ vesicæ est indicium. Id enim haud raro obvium in senibus, scorbuticis & qui dyscrasia humorum laborant, & accidit sine periculo. Quandoque etiam solus vesicæ spasmus, ab urina acri, calculo asperiori, aut collectione seri impuri in vasis vesicalibus, inductus, insignem muci quantitatem ex villosa tunica exprimit ac urinæ insinuat. Neque minus vesicæ spasmus & dysuria sæpe comitatur febrem, quæ plerumque est scorbutica & exanthematica, cum purpura, vel maculis scorbuticis instar petechiarum, nec periculo vacat. Quin aliquoties in purpura scorbutica affectis observavi, quod impedita materiæ purpuraceæ per improvidam refrigerationem excretione, vel hac retropulsa, eadem pathemata, spasmus nempe vesicæ ac difficilis mictus, accesserint, nullam aliam ob causam, quam quod constrictis à frigore tubulis subcutaneis, motus sanguinis & humorum ab exterioribus ad interiora conversus, simulque recrementitia & actis illa materia nervosæ vesicæ illapsa.

CURATIO.

§. I.

Spasmus vesicæ ex sanguine.

Nulli morbi difficilius curantur, quam qui in vesica consistunt: est enim nervosa & exquisiti sensus pars, secundum veterum loquendi morem frigida, & pauco sanguine perfusa, ac urina perpetuo superne affluens consolidationem impedit, præsertim in senibus. Quare vesicæ vitia, uti spasmus, inflammatio, exulceratio, difficilis & dolorosus mictus, facilius arcentur, quam persanantur. Interim quia spasmus vesicæ primam fere causam omnibus quæ ipsam infestant passionibus subministrat, præcipua utique medentis intentio, ut eundem tempestive præscindat, & modis declinet cunctis. Sed quum hic spasmus vesicalibus tunicis vel à sanguine uberius ibi congesto, tendente ac premente, vel ab acri impuro sero eo decumbente, inducatur, causæ hæ probe sunt discernendæ in medicatione. Quod si igitur post suppressum mensium vel hæmorrhoidum fluxum, tale vitium imminet, optimum consilium, ut excretiones hæ vel revocentur, vel sanguis copiose congestus per venæ, præsertim in pede, sectionem, derivetur, quod auxilii genus, iis inprimis, quibus ani, aut uteri venæ stillare amplius jam cessarunt, proficuum est. Et hoc in casu verum omnino *Hippocratis aph. XLVIII. Sect. VII.* dictum: urinæ difficultatem & stillicidium solvere venæ sectionem.

§. II.

Ab humore acri quibus arcendus.

Quando scorbuticis & iis, qui rheumatismis, arthritide & purpura chronica laborarunt, ulcera antiqua consolidata sunt, aut materia quædam exanthematica retropulsa, senibus quoque ob dyscrasiam sanguinis & humorum impuram, vesicæ passiones imminent, cito remediis diluentibus, acrimoniam temperantibus, blandis diaphoreticis sanguinemque depurantibus est succurrendum. Hunc in finem utilia decocta pro potu ordi-

ordinario temperantia, ex radice scorzoneræ, chinæ, siseré, fœniculi, item infusa theiformia ex summitatibus millefolii, floribus malvæ, baccis alkekengi & semine dauci parata, cum dimidia parte lactis mixta & syrupo è dialthæa *Fernelii* dulcificata. Neque minus spectata seri lactis dulcis virtus. Quibus si accedit usus emulsionis ex seminibus quatuor frigidis, & pulverum temperantium ex pulvere Marchionis, antimonio diaphoretico, lapidibus cancrorum, matre perlarum, cum nitri tantillo & aliquot guttis olei macis, effectus est exoptatus. Quia tamen puritas humorum multum etiam debita purgamentorum alvi excretione conservatur, videndum utique, ut hæc præstetur libera, optime alimentis, sin vero minus responderit, mannatis, cum vel sine rhabarbaro, addito nitro antimoniato, aut clysteribus emollientibus ducenda.

§. III.

In inflammatione & spasmo propinanda. Ubi vero inflammatio cum spasmo jam præsto est, præter jam dicta, commendatissimus est usus liquoris anodyni mineralis, ad drachmam unam, remixti cum granis quinque extracti croci & granis duobus camphoræ. Tum etiam pulveres diaphoretici ac temperantes, aucta nitri dosi, cum emulsionibus ex seminibus quatuor frigidis sunt porrigendi. Et exterius partem affectam antispasmodicis & leniter discutientibus fovere expedit. Nobis hunc in finem usitata vesica decocto florum emollientium plena, vel loco hujus emplastrum ex emplastri de meliloto uncia, spermatis ceti drachmis tribus, croci, camphoræ ana drachma, nec non oleum anodynum camphoratæ, ex olei amygdalarum dulcium uncia, hyoscyami drachmis tribus & camphoræ drachma, pubis & perinæi regioni crebrius illitum. Ubi etiam spasmus solus tenesmum molestum, vel difficilem, dolorosam mictionem efficit, præter balnea aquæ dulcis, omnia alia auxilia virtute superant vapores ex decocto florum meliloti, sambuci, chamomillæ officinalis, malvæ, summitatum millefolii cum lacte, in perforata sella ad laborantes partes admissi.

CAUTELÆ ET OBSERVATIONES CLINICÆ.

§. I.

Minerales aqua utilissima. In vesicæ vitiis inveteratis, quæ cachecticis, hypochondriacis, scorbuticis, senibus & hæmorrhoidariis, nunquam non sunt frequentia, ad incrementum eorum præscindendum, per longum usum efficacius deprehendi nihil, quam peritum aquarum mineralium usum. Celebres jam pridem hoc nomine Spadanæ aquæ, de quibus sic disertis verbis scribit *Henricus ab Heer in Spadacren. hæc fontis Spadani, propria ac singularis facultas, ut vesicæ renumque dolores sopiat ac leniat, morbos vero harum partium persanet, ventriculum debilem roboret, & ciborum languentem appetentiam excitet.* Quin idem gravis auctor suader, ut, si renum & vesicæ vitiis affecti libere ab iis vivere velint, per totum annum hanc medicatam aquam bibant. Neque minus *Tulpius lib. II. cap. LIII.* testis est fide dignus, deploratum vesicæ ulcus, omnibus parum aut nihil proficientibus, continuo aquæ Spadanæ usu, tam feliciter fuisse debellatum, ut summe obstupuerint, quibus id visum certam habere desperationem. Ego vero habeo, quod maxime laudem usum Selteranarum, quarum saluberrima ingredientia penitius inspexi, quarumque virtutem in omni interna pulmonum, renum & vesicæ labe exemplis habeo confirmatam fere innumeris. Hinc suadeo, ut vere semper & autumno, per mensem & longius bibantur, vel quod melius inter cibum potus ordinarii loco, cum quarta vini Mosellani parte remixtæ, potentur.

§. II.

Lac cum aqua prodest. Lacticinia quidem per se renum ac vesicæ læsionibus & morbis minus accommoda. Sed si lac ipsum, præsertim asininum, cum Selterana aqua bibitur, vel quod melius adhuc, acidulæ hæ, ad abstergendam eo melius saniosam & mucosam materiam, per aliquot hebdomades primum solæ, ac postea vel solum lac, vel medicatæ huic aquæ consusum, usurpantur, magis quam ullum aliud remedium prodesse, expertus scribo.

§. III.

Venæ sectio cum abstinentione adhibenda. Licet sanguinis missio utilissima sit, tam ad arcenda, quam persananda vesicæ ex sanguinis congestione vitia: multum tamen nocet frequens ipsius administratio, ubi humorum magis impuritas, quam abundantia in vitio est, ac ubi materia acris purpuracea altius sanguini est insinuata. Nam subtracto nimium sanguine, motus ipsius ad corporis ambitum elanguescit, perspiratio simul imminuitur, & morbi causa magis obfirmatur, licet in principio doloris lenimentum inde accedere videatur.

§. IV.

Vinum dulce non acidum bibendum. Vini potum *Hippocrates l.* superius *c.* in urinæ difficultatibus commendat; merito tamen tenendum, quod nullum aliud ex usu sit, quam dulce, Malvaticum, Hispanicum, vel etiam Hungaricum, quod moderate & medice potum, tam ad roborandum stomachum, quam ad vires resocillandas, apprime conducit, nisi febris & calor prohibeant. Illa vero vina quæ multum acidi tartarei in sinu fovent, ut Rhenana, item nostratia austera, penitus merito sunt rejicienda.

§. V.

Frigus nocet, calor temperatus prodest. Quum omne frigidum nervis nervosisque partibus sit inimicissimum, calidum vero amicissimum; hinc in nervosæ vesicæ passionibus summa cum cura etiam vitanda refrigeratio, maxime inferiorum, frigidus potus, ac præsertim in senili ætate, remedia nimium refrigerantia, acida & nitrosa. Vicissim quæ corpus, abdomen inprimis & pedes, à frigore defendunt ac in perspiratione servant, ut motus corporis moderatus, potus infusi theiformis, potio calida, item pediluvia & balnea aquæ dulcis, optimum doloris procurant lenimentum. Atque etiam hanc ob causam è re est, ut aquæ medicatæ ipsæ, tam solæ, quam lacti nuptæ, tepidæ potius, quam frigidæ bibantur.

ENARRATIONES MORBORUM.

OBSERVATIO I.

Dolor vesicæ ex sanguine stagnante. Vir quadraginta annorum, vitæ sedentariæ ob intemperantiam studiorum addictus, intolerabili cruciatu & tormento circa pubis & perinæi regionem cum magna difficultate reddendi urinam diu sæpe per intervalla afflictus fuit, & propter

propter dolorum atrociam, inquietudinem, anxietatem, vigiliam viriumque defectionem, cum extremorum tremore ac frigore, tam misere decubuit, ut ad desperationem quandoque redactus, cultro filum vitæ abrumpere voluerit. Affligebat hæc miseria interdum per aliquot hebdomades, postea sensim paulatimque remittebat, ut officio suo fungi posset; urina plerumque pauca & turbida profluebat, crassum sedimentum deponens. Et quum per sex fere annos hoc malo exagitatus esset, viribus tandem penitus consumtis, quadragesimo ætatis anno obiit. Omnes, quos per totam civitatem in auxilium vocarat, medici, & calculum & vesicæ exulcerationem, hujus miseræ affectionis caussam judicarunt; sed aliud longe partis affectæ post mortem scrutinium docuit, vesica quippe integra, sine exulceratione, inventa fuit, nec vestigium sabuli aut calculi in ea repertum, ipsum vero vesicæ corpus longe crassius & densius, copiosis & valde distentis vasis sanguiferis, quorum nonnulla calamum scriptorium crassitie æquabant, obsitum. Ut adeo omnium horum cruciatuum nulla alia fuerit caussa, quam insolita illa stagnatio & incarceratio sanguinis in vasis vesicæ.

Epicrisis.

Hæc historia luculenter docet, spasmum vesicæ urinariæ vehementiorem, tantum valere, ut universum nervosarum partium systema in consortium trahere & œconomiam omnium corporis functionum perturbare queat. Dein patescit: difficilem cum ardore & stillicidio mictum, urinam quoque glutinosam, juxta *Hippocratem* furfuraceam, non semper exulcerationem, vel calculum intus latentem prodere, sed a sola spastica contractione vesicæ oboriri posse, qua tunica interior mucosa fortiter compressa mucosum liquidum copiose in cavitatem vesicæ eructat, quod urinæ immixtum, postea cum ipsa excernitur, eodem modo ac notum est, dolorificum illum spasmum, qui sæpe fit in extremitate intestini recti exquisiti sensus, ita comprimere tunicam cum vasis suis villosam, ut insignis copia muci albi, instar albuminis ovi, cum tenesmo dimittatur, quod vulgo vocant hæmorrhoides albas. Vesicæ autem spasmi causa non tam est in cavitate vesicæ, quam potius intra ejus substantiam. Nam, sicuti à mensium vel hæmorrhoidum fluxu sufflaminato, sanguis regurgitans ad vasa ventriculi & intestinorum, & intra eorum tunicas sentientes stagnans, distractione & compressione, vehementia tormina, anxietates, dolores, convulsiones & spasmos concitat, ita etiam, quando vel ex vitio & emansione fluxus hæmorrhoidalis, vel aliis ex causis, sanguis ad vesicæ corpus magna copia delatus ibi stagnat, non mirum est, quod in nervosa ipsius compage spasmos, & quæ ab iis proficiscuntur symptomata, producat.

OBSERVATIO II.

Ex hæmorrhoidibus suppressis ischuria vesicæ inflammatio.

Vir quadraginta annorum, sanguineo-cholericus, ex vitæ genere valde inquieto transiens ad quietum & sedentarium, experitur brevi post hæmorrhoidalem fluxum, quem præpostere remediis adhibitis supprimi curavit. Sequuta hinc mictio cruenta, singulis fere mensibus rediens, qua cessante anxietates præcordiorum, dolores lumborum, borborygmi ventris, prava digestio & inappetentia oborta. Ad tollenda hæc mala variis usus quidem remediis, thermis, lactis cura, sed non cum debito regimine. Accessit hinc postea funesta vesicæ inflammatio, cognoscenda satis ex magno ardore, dolore in regione pubis, mictu difficili & dolorifico, febre, præcordiorum anxietate & delirio, ac post mortem vesica inflammata & sphacelata inventa fuit.

Epicrisis.

Hæmorrhoidalis fluxus interdum transit in mictionem cruentam, criticam quoque, quæ nullo modo cohibenda, nisi rursus provocentur hæmorrhoides, alias gravissima subsequuntur spasmodica pathemata non modo, sed & ipsa vesica tandem inflammatione gravi cum febre afficitur, quæ facile abit in sphacelum. Nam qui morbis vesicæ moriuntur, ii plerumque pereunt sphacelo, qui etiam intestinum rectum sæpe afficit, ut hæmorrhoidalia vasa sanguine nigro infarcta cum penis livore compareant.

OBSERVATIO III.

Vesicæ inflammatio à materia scorbutica.

Summus hujus urbis Theologus, vitæ sedentariæ perpetuæque mentis per ardua multa negotia fatigationi assuetus, à purpura intus delitescente scorbutica in gravem primum per intervalla dysuriam incidit, juncta simul paralysi spuria dextræ manus, quæ, quamdiu perstitit, remissior fuit dysuria, illa vero evanescente, atrocior vesicæ spasmus & dolor cum assiduo urinam mittendi stimulo, illico rediit. Tandem cum sanitate quidem in gratiam redire videbatur, sed quum forte languidum adhuc corpus auræ frigidiori exposuisset, rediere intoleranda mictus tormina, quæ vesicæ inflammatio, ex parte exulceratio febrisque acuta exanthematica exceperunt, funesto proh! eventu.

Epicrisis.

Inflammatio vesicæ, à sero salso impuro & corrupto, vesicæ tunicis nerveis firmius inhærescente eosque lancinante, quandoque subnascitur. Vidi non ita pridem in sene octogenario, qui per aliquot annos summa difficultate mittendi cum dolore urinam laborarat, ac demum, frustra adhibita omni efficacissima medicina, in pede nactus est erysipelas, quod reliquit ulcus, ichorem saniosum sat copiose quotidie fundens, tam salubri effectu, ut ex eo, & dysuria, & dolor in pube, omnis evanuerit. *Dravvitzius* quoque qui ante seculum jam omnium fere optime germanico idiomate *de scorbuto* integrum scripsit tractatum, in eo *pagina* 350. *& seqq.* plures affert observationes & casus ægrorum, qui de doloribus sævis sub urinæ emissione conquesti, quorum causa non vesicæ labes ulla, aut calculus fuit, sed humor tantum impurus scorbuticus. Memorabilis maxime casus, quem consignavit de lanione, qui, quum nunquam antea ex calculo laborasset, subito atroces in pedibus persensit dolores, qui hinc depulsi, urethram invaserunt, cum intenso ardore & difficultate guttatim vix mingendi; applicatis tamen discutientibus cessarunt quidem, sed ad pedes redierunt, consequente eorum tumore.

OBSERVATIO IV.

Vesicæ inflammatio opiatis usu funesta.

Fœmina quadraginta circiter annorum, sanguineæ constitutionis, vitæ sessili nimium indulgens,

gens, venæ sectioni alias fuerat assueta, sed per biennium eam omiserat, quo factum, ut obstructis mensibus, in summos dolores circa pubis regionem incideret, cum impensis præcordiorum anxietatibus, forti alvi adstrictione, appetitus viriumque destructione. Sedatis quodammodo ab imperito medico per opiata doloribus; mox incidit in syncopen & majores ac vehementiores circa præcordia urserunt anxietates, subsequutum delirium & mors. Inspecto post mortem corpore, & vesicam & uterum inflammatio ac sphacelus occuparant, cæteris omnibus partibus sanis.

Epicrisis.

Instar axiomatis practici hoc loco notari velim: in inflammationibus nervosarum & membranacearum partium, ut in phrenitide, pleuritide, hepatitide, item inflammatione ventriculi, intestinorum & vesicæ, nil perniciosius esse, & quod tam facile ad mortem perducere queat opiato remedio interno. Stuporem enim hisce partibus facile inducit, & in minimis vasculis motum & progressum sanguinis penitus sistit, ut sphacelus ac mors inducatur. Quare cautissime cum ejusmodi remediis, etiam exterius applicatis, hisce in morbis agendum esse moneo ac inculco serio, compluribus lethiferis exemplis hanc observationem confirmantibus. Conferunt potius, præter idonea diluentia, discutientia, blanda anodyna cum diaphoreticis mixta, inter quæ liquorem nostrum anodynum mineralem, cum spiritu Bussii mixtum, & reiteratis vicibus, parca tamen dosi, exhibitum, cum blando regimine diapnoico, non satis laudare possum, si prius plethoræ, quando adest, tempestiva sanguinis missione rite fuit prospectum.

Præter allatos casus plures adhuc invenies in *Consult. med. Tom. II. sect. III. LXXXVIII. XC. XCIII.*

CAPUT X.

De Inflammatione & febre uterina.

THESES PATHOLOGICÆ.

§. I.

Uteri morbosa dispositio & consensus. PEculiaris uteri fabrica & structura, mira scilicet fibrarum totius substantiæ elasticitas, vasorum sanguiferorum copia eorumque tortuosus & serpentinus flexus, glandulosa & nervosa textura, nec non colli & maxime orificii interni exquisitus sensus, faciunt, ut multis & variis morbis, maximeque etiam acutis & periculosis inflammationibus, oriundis inde abscessibus & mali moris ulcerationibus, hoc viscus pateat. Quin, quia non tam ob nervorum communionem & sensibilitatem, quam potius sanguinis progressum in fibrosa & vasculosa uteri compage interceptum, ipsius in omnibus reliquis corporis partibus motus turbatur atque pervertitur; hinc magna etiam uteri cum nobilissimis corporis partibus, capite, pectore, præcordiis, ventriculo & omni nervorum systemate est consensio, & ipso gravato, aut inflammato, sæva in propinquis & remotis partibus accidunt pathemata.

§. II.

Ex his quæ in uterum cadunt passionibus frequens admodum est ipsius inflammatio, cognoscenda ex ardore & dolore fixo in inguine, cum febre acuta, dolore lumborum & imi ventris, abdominis inflatione, stimulo ad urinam & alvum, mictu ardenti & difficili, gravibusque aliis in præcordiis, capite & pectore symptomatibus. *Inflammationis uterinæ signa.* Parum hujus morbi reminiscuntur medici recentiores, sed eo crebrius in monumentis suis veteres. *Aretæus* quidem sic egregie ipsum delineat *cap. LXIV. inflammatio uteri*, inquiens, *fit ex pluribus causis, ex plaga, ex mensium suppressione, & frigiditate, & inflatione, non minus etiam abortu & partu, propter malam partus editionem. Sequitur ad uteri inflammationem febris acuta, dolorque capitis ac ejus tendinum & basis oculorum juncturæque manuum & digitorum, & colli detractio & declinatio, stomachi per consensum affectio, osculi uteri conclusio, pulsus parvi, densi. Si totus est inflammatus, totus vehementius pulsatorio motu dolet: si posteriores ipsius partes solum inflammatæ fuerint, dolor circa lumbos fit, & stercora supprimuntur ex recti intestini compressione; si partes ejus anteriores, dolor circa pectinem fit, & urinæ stillicidium ac emittendæ difficultas ex vesicæ compressione; at lateribus inflammatis, & inguina tenduntur, & crura gravantur, si vero fundus ipsius fuerit inflammatus, circa umbilicum maxime dolor consistit cum tumore; at si circa osculum est inflammatio, circa supernum ventrem dolent, & digito immisso durum ac renitens osculum occurrit.*

§. III.

Hæc uteri inflammatio merito dispescenda in leviorem superficialem, & graviorem, seu profundiorem. *Differentia inter levem & gravem.* Illa sæpe puerperis accidit, facile gignitur, potissimumque crebrius sequitur febrem lacteam, admittit etiam medicationem, si recte & prudenter instituatur, ac facili negotio, intra paucos dies, discutitur. Gravior autem, quæ febre intensa & sævis symptomatibus de vehementia non remittentibus stipatur, septimo, nono, vel etiam undecimo sæpe die necat, superveniente maxime purpura alba, quæ pessimum semper præbet omen, atque ex corrupto, putrido, vappescente sero ac sanguine, in uteri laibulis hærente, ortum ducit, immo de corrupto jam & sphacelato utero testatur.

§. IV.

Causa inflammati uteri materialis proxima est *Causa vera.* inæqualis sanguinis per uterina vasa circulus. Ob oppleta scilicet, coarctata à spasmo & obstructa minima vascula, sanguis majori cum impetu ac celeritate fertur per vascula vicina, eorumque ramos laterales, qui cruorem alias non capiunt, unde tumor, rubor & ardor fit, cum pressione & irritatione tunicæ nervosæ. Ad hoc autem vitium concipiendum in genere disponunt læsiones, contusiones & vulnerationes externæ, status plethoricus, cacochymicus, mensium & lochiorum suppressio, copiosior sanguinis ad uterum allapsus atque decubitus, partus laboriosus, animi affectus, ira maxime & terror, vomitus enormis, vel nisus impensior ad hunc, motus & labor corporis plethorici fortior cum subsequente refrigeratione imi ventris, balneorum calidorum abusus, abdominis & uteri refrigeratio externa, potus frigidus, fluentibus inprimis mensibus, lochiis

lochiis aut hæmorrhoidibus, colica quoque convulsiva, nec non affectio spastico-hysterica gravior.

§. V.

In puerperio cur frequens sit. Nunquam vero magis hæc periculosa affectio infestat fœminas, quam si in puerperio sunt constitutæ. Post partum enim uterus ab onere levatus, elastica, qua pollet, virtute iterum in arctius spatium coit & sensim sensimque sese contrahit. Hinc diducta uteri vasa angustantur, contentus in iis sanguis per oscula aperta, secundinis prius continua, exprimitur, ac sub nomine lochiorum foras prodit, cum sanitatis emolumento. Simul vero etiam hac angustatione motus & cursus sanguinis aliter dirigitur, & quidem ab utero & inferioribus ad superiora ipsasque mammas, quod circa tertium plerumque diem accidit, non sine febrili commotione, & Germanis propterea audit *das Milch-Fieber*. Quod si igitur lochialis sanguinis exitus per stricturas uteri spasticas impeditur, non modo in ipso utero periculosam inflammatoriam stasin concitat, sed & ordinarius ille sanguinis ab inferioribus ad superiora impetus, tam ratione vehementiæ, quam molis sanguinis validius increscit. Tum enim spasticæ & dolorificæ in abdomine urgent stricturæ, sanguinis vel mucidi humoris ex utero fluxus restitat, alvus clausa est, pedes frigidi, ad urinam stimulus, dolorosa mictio, caput rubet, tumet, oculi fulgent, nares non nunquam guttulas quasdam stillant, animus est inquietus, somnus nullus, vel insomniis terrificis turbatus, ac gravia illa symptomata, respiratio difficillima, lipothymiæ, convulsiones & delirium phreneticum, demum subito sæpius puerperis accidunt funesta.

§. VI.

Quibus sententiis. Luculentis verbis hæc ita evenire testatur *Hippocrates lib. I. de morb. mulier.* §. 72. ita tradens: *si inflammati fuerint puerperæ uteri, venter ardet & magnus fit & ad præcordia suffocatio habet, & uterus, ubi puerperii purgamenta intus manserint à frigore, occulte distenditur.* Nec non *lib. II. de morb. mul. p. m.* 489. *si*, inquiens, *ignis sacer in uteris fit, etiam pectus id percipit, venter intumescit, perfrigeratur, febris habet magna & rigor supervenit, & spiritus densus, & animi deliquium, & debilitas, & dolor totius corporis, & tristatur, & mente variatur, & affectio ascendit ex inferno ventre ad lumbos, & ad dorsum, & præcordia, & pectora, & collum, caput & stomachum & mortua esse videtur.* Experientia autem teste, fœminæ teneræ, exquisitioris sensus, in vehementes animi commotiones pronæ, pathematibus spasmodicis & flatulentis obnoxiæ, mensium inordinato successu affectæ, alvi adstrictioris, si gravidæ fiunt, post partum quam facile in lochiorum suppressionem cum febre uteri acuta incidunt, non sine summo vitæ discrimine. Interdum etiam inflammatio uteri nascitur, à secundinarum vel totali, vel tantum quoad partem retentione. Hac enim restitante, non tantum sanguinis ex utero exclusio prohibetur, verum etiam succedens putredo febrem movet, vel si hæc jam adest, deteriorem reddit.

§. VII.

In sphacelum abit aut ulcerationem. Jam sicuti in omni inflammatione, ille subsistens humor, si non discutitur, putrescit & in corruptionem transit, vel sphacelosam, vel ulcerosam, ita idem etiam accidit in ea, quæ uterum infestat. Quæ in sphacelum abit, brevi necat & solennis maxime est puerperis, in quibus post sectionem uterus ut plurimum cum vagina durus; coloris ex atro bruni deprehenditur. Quæ autem suppuratur & ulceratur, diutius trahit, & accidit quam maxime extra puerperium. Patent inflammationi huic suppuratoriæ fœminæ sanguineæ, mollioris & spongiosioris habitus, præsertim si fluori albo sanguinolento fuerunt affectæ, iisque adstringentibus intempestive cohibitus. Frequentius etiam eandem incurrunt, quæ impurum & crassum in venis alunt sanguinem, diætam insalubrem sectantur, fructibus horæis, dulcibus & lacticiniis indulgent, inferiora subinde refrigerant, corpore præsertim æstuante, quæ tristitia anguntur, veneris stimulos concubitu obtundere impediuntur, suetam sanguinis missionem intermittunt, aut seniores quietam & ærumnosam vitam ducunt. Ac in his quidem frequentior est inflammatio in collo & orificio interno, quod ex multis fibris nerveis spiraliter est contextum, quam in ipso fundo, eaque propter dolor acerbus & ardens est in pube cum mictu difficili. Signa autem abscessus uteri sic in compendio *Hippocrates lib. I. de morb. mulier.* exhibet: *si*, ait, *uteri fuerint ulcerati, sanguis & pus purgatur & fœtor gravis oboritur, & dolor acutus corripit lumbos ac inguina & imum ventrem, & dolor sursum procedit ad laterum mollitudinem, costas & scapulas, aliquando etiam ad claviculas pervenit, & caput vehementer dolet deliratque, processu vero temporis intumescit & debilitas ipsum corripit, & animi deliquium, & febris tenuis, & perfrigeratio, intumescunt autem maxime crura. Morbus autem corripit ex aborto, si qua corrupto humore ac putrefacto intus non fuerit expurgatus & calor totum corpus tenet. Corripit etiam ex fluxibus, si in ipsis acria fuerint & biliosa mordeant.* Sed plerumque ulcus uteri tandem etiam in gangrænam & sphacelum abit ac interficit. Interdum tamen accidit, ut apostema in utero prognatum interne rumpatur & copiose effluat sanies alba minime fœtida & ægra evadat, qua de re legi meretur *Forestus lib. XXVIII. obs. XLIV. pag.* 693.

§. VIII.

Quod si autem exterior uteri pars inflammata, ob frigus externum, quam facile abit in scirrhum, qui ulceratus, cancer uteri recte dicitur ac est insanabilis. *Nec non in cancrum insanabilem.* Neque adeo infrequens est, glandulas copiosiores circa collum uteri, & maxime orificium ejus internum considentes, mutari in scirrhum, tandemque abire in inflammationem ulcerosam, quæ haud secus ac cancer exulceratus, medicationem admittit plane nullam. Recentiores quidem parum, hanc uteri affectionem notarunt; ego vero aliquoties observavi, eadem omnino ratione iisdemque symptomatibus ac pridem jam exacte prodidit *Aretæus lib. II. cap. LXVII.* ita perhibens: *caneri in utero, partim cum, partim sine ulceratione sunt, tumor reperitur circa uteri osculum durus, inæqualis præminens, colore feculentus rubicundus, quandoque etiam sublividus & dolent vehementer inguina ad superiunt ventrem & pectinem ac lumbos, ægreque ferunt contactum & variegatiorem medicationem. Si vero ulceratus est cancer, ad dolores, durities, & tumorem, erosa etiam & inæqualia ulcera conspiciuntur, plerumque quidem sordida oris tumida albicantia, turpes crustas inductas habentia. Quæ vero pura videntur, feculenta, livida, rubicun-*

da & cruenta apparent. Excernitur autem assidue ab ipso sanies tenuis, aquosa, nigra, aut fulva, graveolens, aliquando etiam sanguis fertur & alia signa ad inflammation uterum relata. Affectio igitur ipsa incurabilis est, veluti alicubi etiam dixit Hippocrates, mitigare tamen oportet, per insessus ex fœnu græco, malva & per cataplasmata similia.

CURATIO.

§. I.

Curatio & præservatio causis accommodanda.

Uteri inflammatio, quum nunquam frequentius occurrat, quam in puerperis & post abortum, dum vel ab improvida obstetricum in partu difficili tractatione & contrectatione violenta, vel à violento nisu sub partus laboribus, sanguinem præsertim impurum ad uterum pellente, vel a lochiorum per dolores & spasmos hystericos, terrorem, aut refrigerationem, fluxu impedito, inducitur; necessarium omnino est, ad præservationem æque ac curationem, ut medicus omnes has causas probe noscat atque discernat. Quia autem facilius longe est periculosum hunc morbum imminentem arcere, quam præsentem persanare; hinc medens etiam primo omnium eo eniti debet, ut eundem tempestive præscindat, ejusque incursum avertat.

§. II.

Post partum spasmi relaxandi.

Jam missis illis læsionibus, quæ ab externis & violentis causis inducuntur, frequentissimum in artis exercitio est, inflammatoriam hanc febrem, post partum, ob excretionem sanguinis lochialis vel plane deficientem, vel non sufficientem induci. Quare id inprimis agendum artifici, ut confecto partu, primis statim diebus, lochia rite secedant. Quod ut ex voto perficiatur, ad causas fluxus lochialis intercepti removendas, medicatio perite dirigenda. Notum autem est, sub diuturnis & gravioribus partus laboribus, tam vehementem fieri partium, & solidarum, & fluidarum, commotionem & exagitationem, ut quisque ex pulsuum celeritate, torius corporis ardore, siti & inquietudine vix aliter judicare possit, quam adesse febrem, sub quo impetu parum etiam vel nihil recrementorum putridorum & cruentorum utero effertur. Igitur opera danda, ut impetuosus hic post partum motus placide componatur. Fit hoc commodissime, si puerperæ in quiete & temperato regimine diaphoretico serventur, iisdemque diluentia ac blande æstum sedantia propinantur. Quia tamen sub partu, qui non nisi stricturis spasticis & convulsivis ex spinali medulla absolvitur, per consensum spasmi & dolorificæ stricturæ ad intestina transeunt, quæ superato partu adhuc aliquamdiu persistunt, atque etiam eandem ob consensionem uteri fibras musculosas & nerveas stringendo, liberum sanguinis cursum præcludunt; merito etiam curandum, ut eædem sedentur placide. Hunc in finem utilis pulvis, ex pulveris Marchionis, lapidum cancrorum ana drachma, antimonii diaphoretici drachma dimidia, nitri puri granis XVI. cujus quarta pars pro dosi, adjectis nonnunquam, si spasmi hysterici simul impensius urgent, granis sex, vel quatuor pulveris castorei, cum aqua florum chamomillæ vulgaris, destillata cum cerevisia triticea, sumenda. Conducit quoque oleum amygdalarum dulcium, ex recentibus, sine igne paratum, quod vel solum, vel cum quarta parte spermatis ceti remixtum, quotidie ad unam vel dimidiam unciam, cum jusculo pulli gallinacei, aut decocto avenaceo, usurpandum. Externe vero totum abdomen inungendum oleo ex anethini, chamæmelini & liliorum alborum ana uncia, olei carvi drachmis duabus, vel camphoræ drachma, superposita mappula complicata calefacta.

§. III.

Lochia promovenda.

Composito sic tumultu, ad promovendum lochiorum fluxum, vix præstabilius huc usque innotuit remedium, quam pilularum massa, quæ ad imitationem *Becheri*, ex amaris extractis, gummatibus resinosis temperatis, & aloe probe correcta concinnata est. Secundo igitur statim die, ceteris paribus, quindecim grana pilulari forma, mane, vel vespeti exhibeantur, & pro circumstantiarum ratione, per quinque vel octo dies continuentur. Est enim hoc evacuans clemens maxime & accommodum. Nam roborando, tam intestinorum, quam ipsius uteri, per extensionem nimiam robore exuti, tonum, blande simul stimulando, imum ventrem ac intestina à sordibus, ipsum quoque uterum a stagnante corrupto sanguine repurgat, eoque quam optime & inflammationem, & febrem aliaque sæva à recrementis retentis oriunda pathemata, arcet. Quin eadem hæc curandi ratio apprime ex usu est, quando secundina, vel ipsius pars, aut aliud quoddam exturbandum concretum in utero restitat.

§. IV.

In febre sanguis mittendus.

Quod si tamen medentis scopus his expediri nequit, sed febris impetit assidua, venter flatibus attollitur, uteri purgamenta retinentur, & spasmi ad superiora vergunt infesti, alia ineunda est medendi via. Scilicet sanguinis copia, sub graviditate justo plus accumulata, minuenda, per venæ sectionem, non in superioribus, sed pede institutam. Sæpe enim a nimia vasorum distensione fiunt spasmi, & sanguinis exsuperans moles uteri compagem nimium distendendo, ejusdem systalticam & expulsivam potentiam minuit ac impedit. Hinc venæ sectionis remedium omnino maximi, ad promovendum lochiorum fluxum & inflammationem arcendam, est usus. Quod sicuti in Gallia hunc in finem frequentius quam par est adhibetur; ita perperam in nostra Germania rejicitur, ut plures inflammatoria uteri febre correptæ, pereant, quæ tempestiva sanguinis missione potuissent servari.

§. V.

Et sanguis stagnans discutiendus.

Præter venæ sectionem, ubi jam præsens est inflammatoria febris, id quam maxime agendum, ut sanguis stagnans in motum cieatur, humores spissi fluxiles reddantur, & stasis discutiatur. Quod ut obtineatur, conducit mixtura hæc: recipe aquæ chærefolii, cardui benedicti, scordii, florum sambuci, acaciæ, aceti destillati ana unciam unam semis, lapidum cancrorum drachmam unam semis, antimonii diaphoretici, vel bezoardici mineralis drachmam semis, spiritus nitri dulcis, sive liquoris anodyni mineralis guttas XX. syrupi card. bened. drachmas duas. M. de qua binis quibusvis horis, duo vel tria cochlearia porrigenda. Tum etiam pro potu exhibeatur tenue jusculum ex pullo gallinaceo, cum radice scorzoneræ, cichorei & rasura cornu cervi confectum, addito ad gratiam succo pomorum aurantiorum. Præbeatur quoque subinde infusum theiforme ex herba veronicæ, scabiosæ, sonchi, floribus hor-

hormini, chamomillæ vulgaris, semine fœniculi. Nec omittantur pulveres temperantes ac resolventes, ex lapidibus cancrorum, solutione oculorum cancri, nitro & sale polychresto compositi. Quales præterea Becherianis, vel ad harum exemplar paratis pilulis, ad lochialem fluxum promovendum & sanguinis à capite impetum divertendum, commode interponuntur. Sint demum in usu clysteres ex sero lactis dulci, vel decocto florum chamomillæ vulgaris, herbæ artemisiæ, salviæ, hormini, mercurialis, addito melle, nitro & pinguedine gallinarum.

§. VI.

Extra puerperium uterinum medendum externis. Quando vero extra puerperium in corporibus impuris variis ex causis accidit inflammatio uteri, non tam in fundo, quam potius in collo, cervice atque vagina, præter jam memorata interna, simul in auxilium vocanda præsidia externa, epithemata scilicet pubis regioni admota, injectiones uterinæ ex accommodis paratæ, nec non pessi, item ob loci vicinitatem suppositoria in anum trusa. Epithema egregium est, quod ex aquæ sic dictæ d'arquebusade, (quæ non nisi vinum Rhenanum ab herbis vulnerariis in balneo maris ad siccitatem abstractum,) unciis quatuor, essentiæ croci, spiritus vini camphorati ana unciis duabus, nitri, in aqua florum sambuci soluti, drachma, paratur, ac pro circumstantiarum ratione cum aceto rutaceo, aut scordii remixtum, linteis duplicatis sæpius applicatur. Ad injectionem vero commendo solum lac, vel asininum, vel muliebre, cum floribus sambuci, myrrha & croco, adjecto nitro decoctum. Molestissimum demum hujus passionis symptoma tenesmum, præter iosessus emollientes, egregie lenit oleum amygdalarum dulcium, vel mucilago seminis psylli, aut fœnu græci, ad uncias duas, cum duodecim extracti croci granis ano injecta. Et eadem hæc remedia semper etiam ex usu sunt, quando inflammatio abiit in suppurationem.

§. VII.

Quibus medendum si ex fluore albo. Porro non adeo infrequens est, ex fluore albo diuturno, præsertim si simul sanguinolentus, male tractato, vel imprudenter cohibito, uterum ejusque partes tumore affici cum dolore & febre inflammatoria, immo in suppurationem abire & exulcerationem. Tum vero cura admodum perplexa est atque difficilis, inprimis, quando fluor non è glandulis externis, sed interna uteri substantia venit. Ego, si passio chronica, nil præstabilius novi, quam usum thermarum Emsensium & Carolinarum mitiorum, quippe quæ humores subsistentes efficaciter dissolvunt, partemque affectam simul roborant. Sed cavendum a balneis adstringentibus, ipsis etiam Carolinis fortioribus, quæ propter terram calcaream & martialem, adstringente & repellente virtute pollent. Insessus vero ex herbis uterinis & aromaticis, cum aqua dulci decoctis, prosunt utique. Sic laxatis ductibus & humoribus dilutis, cum fructu postea pilulæ dantur Becherianæ, quæ inter specifica uterina locum tuentur præcipuum. Neque rejicienda videtur *Hippocratis* uteri ulcus curandi methodus, quam *lib. I. de morb. mul.* §. 88. sic tradit: *si hic morbus inciderit, multa calida lavato & tepefactoria adhibeto, qua parte fuerit dolor. Et si quidem superne fuerint dolores & mulier fortis est, totam fomentato & pharmacum deorsum purgans bibendum dato, & ubi tempus anni fuerit, serum coctum insuper bibendum præbeto, per dies quinque, si id facere poterit. Si vero non adfuerit serum, lac asininum coquito, & per dies tres, aut quatuor bibendum dato. Post lactis autem potum, cum aquis ipsam reficito, & cum cibis commodis, carnibus ovillis, teneris recentibus, & volucrium, & beta, & cucurbita. Abstineat autem à salsis, & acribus, & marinis omnibus ac caprinis.* Et certe lactis serum & asininum lac egregie proficit, non modo ad obtundendam humorum acrimoniam, sed & contemperandum calorem hecticum, qui ægros graviter ut plurimum urit.

§. VIII.

Inflammationis à causa externa medicatio. Quæ demum à violentia externa inducitur uteri inflammatio, cum febre, dolore inguinum, mejendi difficultate & spasmis in remotis etiam partibus, nec non alvi adstrictione, poscit quam maxime venæ sectionem, non modo maturam, sed & repetitam, primo in brachio, ac dein in pede institutam. Opus in hac etiam, ut alvus subducatur clystere, in uterinis morbis nunquam non singularis plane utilitatis. Et exterius imponendum emplastrum ex emplastri de meliloto unciis duabus, spermatis ceti uncia dimidia, gummi ammoniaci drachmis duabus, croci drachma, camphoræ drachma dimidia. Non omissis internis blandis diaphoreticis & discutientibus.

CAUTELÆ ET OBSERVATIONES PRACTICÆ.

§. I.

Præservatio. Quum puerperæ plurimæ in puerperio ex febre inflammatoria uterina moriantur, præsertim si multum sanguinis crassi & impuri in venis alant; hic optimum certe ad præscindendas capitales ejusmodi affectiones est consilium, quando gravidæ partim salubri diæta & vitæ regimine, partim etiam aptis & congruis præsidiis, tam solidas, quam fluidas partes, in debita temperie, quantitate & motus æquilibrio servare student. Nam qualis natura ægrotantium, etiam puerperarum, talis etiam est vis medicatrix, pugna adversus morbum, quin ipsa medicatio, in qua omnino plus præstat natura, quam ipsius ministra ars. Igitur ad antevertendum hoc malum quam maxime necessarium est, ut tempore graviditatis sanitati consulatur tam opportunis sanguinis missionibus, quam debitis laxationibus, per rhabarbarina potissimum, ut etiam gravidæ modicam & laudabilem diætam sectentur, animi temperantiæ studeant, & potus diluentes perspirationem simul sustinentes bibant. Deinceps quum haud raro inflammari in puerperis uteri causam præbeat, potus nimis calidorum & spirituosorum, vini aromatici, crocati &c. ad partum facilitandum datus, præsertim in sanguineis, & quæ non ultimis mensibus sanguinem miserunt; serio omnino monendæ sunt, & obstetrices, & uterum gerentes, ut ab ejusmodi sanguinem exagitantibus remediis abstineant, ac potius venæ sectione in pede, item balneis, novissime ante partum duabus vel tribus hebdomadibus, rite usurpatis, liberiorem sanguinis per uterum commeatum & facilem post partum effluxum procurent.

§. II.

Omittenda... In nullo morbo tam infensa & perniciosa est animi commotio, per terrorem potissimum ac iram, quam in uteri inflammatorio. Nunquam

O 2 etiam

etiam nocentior abdominis & inguinum perfrigeratio, quam post abortum & partum. Puerperæ enim, ob continui quæ ipsis accidit solutionem, fibrarum & vasorum dilacerationem humorumque extravasationem, haud aliter sunt considerandæ, quam graviter vulneratæ. Quam facile autem dictæ causæ læsis & vulneratis partibus, adeoque etiam utero, inflammationem inferre queant, res est nota etiam in vulgus. Quare ut puerperæ, nec non quæ labem in utero gerunt, sollicite sibi ab his caveant, iterum inculcamus iterumque.

§. III.

Cautela de pellentibus. Ad emovendum lochiorum fluxum subsistentem, nunquam danda pellentia fortiora, crocata, myrrhata, succinata, aloetica, vel calida aromatica, nec non salina stimulantia, tanto minus, si mox post partum adhuc præsto est motuum impetus: hæc enim febrem magis accendunt, spasmum intendunt, sanguinem in latibulis uteri hærentem, humido absumto, plus densant, & ad effluxum reddunt ineptum, vias quoque & emunctoria magis siccant atque occludunt. Sed quando spasmus laxari, dolores remittere, viæ patefcere incipiunt & sanguis ex utero ferri, tum demum moderate pellentia & tonica propinare expedit. Inter quæ solutio succini, myrrhæ, rhabarbari, croci, non cum spiritu vini, sed aqueo lixivioso menstruo parata, nec non aqua melissæ, aut artemisiæ leviter spirituosa, qualis est, quæ cum cerevisia triticea destillatur, omnibus fere palmam præripiunt, si crebris & parcis dosibus offerantur.

§. IV.

Venæ sectio. Ex præcipuis etiam lochiorum fluxum revocantibus auxiliis est venæ sectio. Nec deterreri se patiatur artifex symptomatum gravitate, neque etiam ipsa purpura efflorescente, sed confidenter admittat, si indicationes adsunt, uti jam pluribus superius *Sect. I. cap. IX. de febre purpurata obs. VI. p.* 220. monui. Quando autem provida, ut ita loquar, natura, cessantem aut insufficientem lochiorum evacuationem liberali sudore, aut alvi fluxu compensat, abstinendum ab iis, quæ lochiis proritandis alias serviunt.

§. V.

Ulcerationis medicatio. Quando autem humor ex utero fertur viscidus, flavus & sanguinolentus, haud obscurum præbet indicium læsæ uterinæ substantiæ & imminentis inflammationis atque ulcerationis. Ad hanc igitur arcendam, vel si jam præsens est persanandam, tuta quam maximè est ac necessaria crebrior purgatio ex rhabarbaro, tamarindis & manna, quæ frequenter iteranda est, quo vitiosi ab utero humores divertantur. Tanti enim hæc ad curationem est momenti, ut *Forestus lib. XXIX. obs. XLVIII.* fidem faciat, quendam Amstelodamensem nobilem matronam ab ulcere uteri sanitati reddidisse, cui dederat de quarto in quartum diem uncias quinque decocti sennæ, epithymi, rosarum rubrarum, myrobalanorum Indorum, saccharo dulcorati, & abstergentia decocta in uterum injicere jusserat. Si ulcus adhuc curandum est, post lenes aliquot dierum purgationes, decoctum ex santalo, lentisco, sarsaparilla, mentha, epithymo, radice liquiritiæ & ligno Rhodio, per viginti quinque dies cum regimine sudorifero cum fructu bibitur, qua de re pluribus consuli potest *Sylvaticus Cent. IV. obs. LXVIII.*

§. VI.

Ulcus uteri cancri ulcerati naturam æmulatur, tumque sanies putrida & laciniæ corruptæ uterinæ substantiæ cum magno fœtore, summo dolore gravibusque symptomatibus prodeunt, & malum fere est incurabile. *Cancri auxilia.* Quicquid autem agendum, non nisi demulcentibus & lenientibus perficiendum. Si spes sanationis adhuc superest, ego quidem habeo quod laudem potum lactis, potissimum asinini, nec non usum temperatarum mineralium aquarum, Wildungensium maxime, vel Selteranarum, interposito mane & vesperi balneo aquæ dulcis cum surfuribus triticeis, in quo per horam & longius desidendum. Vicissim abstinendum ab omnibus acribus internis & stimulantibus calidis. Caute etiam in uteri abscessu ac ulcere adstringentibus & repellentibus utendum, quia iisdem facile scirrhus inducitur. Optimæ injectiones ex lacte caprillo, croco & aqua florum sambuci. *Hippocrates* brassicæ usum commendat, sed præstat betæ rubræ succus, crebrius calide injectus.

§. VII.

Immanis sæpe dolor exulcerato uteri cancro jungitur, qui vires penitus pessundat, omnemque somnum adimit. *Dolores complacandi.* Ad hunc leniendum optimum solatium in anodynis, cujus generis sunt extractum croci & papaveris, massa pilularum de styrace, de cynoglossa, *Wildegansii, Matthiæ, Starckii.* Notabilis enim hanc in rem *Riverii Prax. cap. X. pag.* 332. locus: *hæc tamen omnia*, inquientis, *aliquando non sufficiunt ad immanissimum dolorem placandum, qui interdum nullum quieti & somno relinquit locum. Unde cogimur non raro ad narcotica recurrere, quæ in hoc affectu propter intensum humorum fervorem minus nocent. Et vidimus nos mulierem, cancro in mamma laborantem, quæ singulis noctibus, per quatuor menses, laudani grana duo, vel tria, innoxie, cum magno solatio sumebat.*

ENARRATIONES MORBORUM.

Observatio I.

Uteri labes ex hæmorrhagia cohibita. Laborarat per aliquot menses largo sanguinis ex utero profluvio fœmina sexaginta sex annorum, cholerica, macilenta & in iram prona, multos in consilium adsciverat medicos, & variis etiam usa fuerat medicamentis, sed incassum. Tandem accedens junior quidam medicinæ practicus, suasit externa, partim calida & acria, partim adstringentia & aluminosa. His fluxus quidem cohibitus, sed dolores oborti atrocissimi, ac brevi post loco sanguinis materia saniosa fœtidissima effluxit, accessit lenta febris, corporis tabes, summaque imbecillitas. Notabile inprimis fuit, quod ægra, quando aliquid de pilulis Anglicanis Matthiæ, quas etiam Starckianas vocant, deglutivit, doloris intolerandi senserit aliquod lenimen, hoc autem omisso, illico recruduerint tormina acerba. Semper etiam aliquid materiæ fœtidæ ex utero secessit, hac autem retenta, accesserunt protinus borborygmi in abdomine, spasmi flatulenti, hysterica pathemata, cardialgiæ & circa præcordia anxietates. Sic ægra per biennium miseram traduxit vitam, ac demum macie & febre confecta fatis cessit.

Epicri-

Epicrisis.

Imprudentis medicationis hæmorrhagiæ uteri hoc est exemplum. Nunquam enim sanguinis profluvium, ubicunque fiat, sive internis, sive externis sistendum, sed potius roborantia cum discutientibus mixta exterius, si interna non sufficerint, parti affectæ laboranti sunt admovenda. Si secus fit, & stiptica constringentia in usum vocantur, aliter fieri nequit, quam ut sanguis in coagulum abeat, in vasis subsistat, ipsamque uteri substantiam labe inficiat. Anodynis autem dolores quidem tantisper sopiti, sed non in totum sublati, quia putridæ corruptioni auferendæ non fuerunt idonea. Et quod ab impeditiori materiæ saniosæ effluxu pathemata hysterica oborta, argumento est, non tantum à sanguinis & humorum copia atque stagnatione, verum etiam à materia acri caustica, fibras uterinas irritante, pathemata ejusmodi spasmodico-hysterica suscitari posse.

OBSERVATIO II.

Inflammatio suppurativa uteri post abortum. Fœmina quadragenaria, sanguinea, plethorica, quarto mense gravida, suasu marin, ut vegetior esset & infantem quoque robustum ac sanum ederet, sumsit pulverem *Monckii*, Ramoneur dictum, qui nihil aliud est, quam antimonii regulus cum nitro in calcem ustus. Successit autem effectus oppido infelix, ut plus quam vigesies vomeret, miramque experiretur debilitatem. Ex eo pessime semper habuit & post quatuordecim dies accidit abortus, quem præcessit dolor in inguine atrocissimus, & sub ipso cum lochiis secessit materia graveolens. Passo abortu, perpetuos & fixos in abdomine ac inguine dolores experta est, pulsus semper fuit celer, interdum animi quandam defectionem incurrit, interdum etiam tussi & articulorum dolore divexata. His symptomatibus per aliquot menses graviter detenta, nacta est tumorem in abdomine, cum dolore lancinatorio jugi & alvi fluxu torminoso. Sequuta est summa corporis imbecillitas viriumque prostratio, extremorum refrigeratio, spirandi difficultas & frequentius syncope, donec tandem inter hæc vitam poneret. Dissecto post mortem cadavere, ingens puris ex albo viridescentis copia ad aliquot libras ex abdominis cavo profluxit. Intestina utero propinqua erant erosa, eorumque tunicæ comparuerunt quasi abrasæ. Uterus fuit spongiosus & ita ampliatus, ut in longitudine ad decem, & in latitudine ad octo transversos digitos accederet. In ipso lacunæ fuerunt multæ, pure repletæ, ex quibus ingens illa puris quantitas in abdomen fluxerat. In vasis sanguiferis majoribus, nullus repertus sanguis, sed omnis fere in puris abierat materiam.

Epicrisis.

Quam perniciosa gravidis sint emetica & quidem validiora, ex hoc casu patescit luculenter. Quæ enim uterum gerunt, sunt fere semper plethoricæ, eaque propter fortiori illo nisu & pressione diaphragmatis & musculorum abdominis sub vomitu, sanguis cum magno impetu in uteri vasa urgetur, ibique impactus, inducit inflammationem in ulcus transeuntem. Hinc igitur abortus & reliqua gravia pathemata duxerunt ortum. Non tamen dubitandum, quin parⁱtu abacto, gravissimum illud malum, uteri apostema, potuisset præscindi, si mature discutientia, resolventia & roborantia in auxilium fuissent vocata. Pus autem ex utero effusum in abdominis cavum, tunicas intestinales arrosit ac erosit, unde obortus alvi fluxus, cum intensis abdominis torminibus.

OBSERVATIO III.

Cancer uteri lethalis. Elapso anno vocabar ad mulierem tertium supra quadragesimum ætatis annum agentem, sanguineo-cholericam, quæ misere decumbebat, conquesta potissimum de dolore in regione pubis pressorio & elisorio quasi atrocissimo, partus dolores longe superante, stipato cum tenesmo, dorsi tensione, ructibus, vomitibus & alvi strictura, somni appetitusque defectu. Inquirenti in morbi causam & originem, dixit: se ante octodecim annos ultimo laborioso admodum partu esse perfunctam, tam male simul ab obstetrice tractatam, ut vestigia digitorum impressa adhuc in pube gerat. Tum menses, antea semper largos & ordinatos, post puerperium primum cum dolore aliquo stillasse, cessasse tamen periodum postea & sufficienter etiam fluxisse. Ante sex autem annos se mensium tempore cecidisse in itinere in torrentem; inde mox constitisse fluxum & sequuta multa & varia pathemata spastico-hysterica, quin post aliquot menses corpus intumuisse totum, cum colore plumbeo. Discussum tamen congruis remediis esse post aliquod tempus tumorem & mensium fluxum etiam repetiisse, excreto multo coagulato crasso & quasi concreto sanguine, ac postea viscida alba & flava materia. Ex eo, quotiescunque mensium accesserit periodus, se per triduum acerbis in abdomine afflictam esse doloribus, tamdiu infistentibus, donec sanguis prodierit grumosus primum & crassus, dein tenuior, tum aqua sanguinolenta ac demum materia viscida flava. Sic transiisse quatuor fere annos, & adhibitis interea variis medicamentis, maxime pilulis Stahlianis, cum pulvere salino temperante, spem valetudinis melioris fuisse irritam, malum potius increvisse magis. Jam a binis mensibus & dolorem & fluxum sanguinis emansisse, nunc vero eo esse graviorem & spasmos quasi convulsivos. Hæc audiens & atrocia pathemata videns, male statim ominari cœpi, ac scirrhum, aut aliud immedicabile uteri vitium subesse sum suspicatus. Interim alvum valide strictam clystere oleoso emolliente cum asa fœtida subducere, interius pulverem temperantem cum nitro, cinnabari & castoreo, nec non liquorem meum anodynum mineralem dedi, & exterius parti dolenti admovere jussi vesicam decocto emolliente plenam. His dolorum atrocia primum frangi est visa, & elapsi nonnulli sanguinis grumi, subsequente liquore sanguinolento. Sed post aliquot dies vehementia recruduerunt eadem, ut ægra lamentabili voce uterum extrorsum trahi violenter & jam vaginæ imminere clamaret. Advocata obstetrix, quæ orificium uteri apertum esse, eique durum quoddam corpus incumbere dixit. Data priora remedia, sed frustra. Parati insessus momentaneum levamen afferentes, imposita exterius, ex mulierculárum etiam consilio, varia carminativa, spirituosa & acria, incassum tamen, & accessit capitis dolor. Optimum fuit solatium ex pilulis, quæ pilulas aleophanginas ac de styrace cum croco & cinnabari habebant. Sub his doloribus iterum aliquot san-

ſanguinis grumi & poſtea ſanguis floridus parcus exiit, ſtillante poſtea liquore cruento. Sic decubuit aliquamdiu, doloribus, modo gravius, ſi fluxus reſtitabat, modo mitius, ſi excretis ſanguinis grumis quibuſdam ſerum manabat ſanguinolentum, afflicta, ſimul quoque tumorem ſenſit durum in latere ſiniſtro ſupra inguina. Adhibita interea pro circumſtantiarum ratione varia, tandem impoſitum emplaſtrum efficacius diſcutiens atque reſolvens, quo admoto, formicationis quendam in regione tumoris percepit ſenſum, dolores mitiores afflixerunt, & poſt triduum primum iterum ſanguis grumoſus, tum tenuis & ſerum non cruentum, ſed magis flaveſcens ichoroſum, ac poſt aliquot dies materia craſſa ſebacea flaveſcens profluxit. Seceſſit hæc materia aliquamdiu ac ægra tolerabilius decubuit, uſa interius, infuſo ex herbis vulnerariis cum lacte, balſamo quoque ad imitationem balſami *Locatelli* parati, axungia canis cum herbis traumaticis confecta & exterius injectionibus modo lenientibus, modo abſtergentibus & balſamicis. Nihilo minus tamen latius ſerpſit labes interna, pus & ſanies fœtida, quin non nunquam laciniæ quaſi corruptæ carnis prodierunt, vires morbi diuturnitate ſenſim collapſæ, corpus contabuit, appetitus periit, calor hecticus increvit, urina per octiduum ſuppreſſa cathetere fuit evocanda, ſomnus intercidit, acceſſit demum mentis alienatio, quam triduo poſt excepit mors, elapſis inter hæc tribus menſibus.

Epicriſis.

Plurimi certe ſunt morbi, etiam ipſius *Hippocratis* effato, qui ex utero prodeunt. Hic enim propter plane ſingularem vaſorum fibrarumque ſtructuram, diſpoſitionem & ſitum, ita à ſapientiſſimo opifice eſt fabrefactus, ut non ſolum ad generationis negotium aptus ſit, ſed etiam, ut ſuperflui & effœti in corpore muliebri humores ſeroſi, nec non ipſe ſincerus nimium exundans ſanguis, ſalutari plane modo & motu, per ipſum foras ejiciantur. Huic ſcopo maxime quadrat tanta vaſorum ſanguiferorum copia & ſerpentinus ac inflexus eorum progreſſus ac curſus, quo ſcilicet propter paulo tardiorem & difficiliorem ſanguinis & humorum per uterum tranſitum, eo melius inutilis & ſuperflui humoris fiat ſe-& excretio. Interim propter eundem hunc difficilem ac ſegnem humorum commeatum, non ſecus ac in hepate, multæ ſtaſes & ſtagnationes & inde obſtructiones, indurationes, extravaſationes, ſcirrhoſitates, fœcundiſſimæ morborum matrices, gignuntur. Quin imo quia in hoc viſcere remora & obſtaculum ſæpe ponitur univerſo ſanguinis libero & æquabili circulo; fit, ut in aliis partibus, propter majorem ſanguinis motum & impetum, functiones ſæpe totius corporis labaſcant & vitium contrahant, ut in pathematibus ſic dictis hyſtericis clarum eſt ac manifeſtum. Multum itaque ad ſanitatem mulierum refert, ut hæc pars ſalva, ſarta & tecta omnibus modis & artificiis conſervetur. Parva enim ibi conſiſtens labes, magnas perturbationes efficere poteſt. Clariſſime id videmus, quando ſub partu laborioſo atque difficili, præſertim ab imprudenti obſtetricum tractatione, labes in parte quadam uteri contracta fuit, quæ ſæpius facit, ut ab eo tempore nunquam recte convaleſcant puerperæ. Atque etiam ea eſt natura vitiorum, quæ utero longius inſident, ut demum poſt multos annos perniciałem ſuum effectum prodant, uti quidem etiam ex noſtra morbi hiſtoria liquet. Morbus autem quo laboravit noſtra recte pro cancro uteri, qui ex ſcirrho demum ulcerato productus fuit, haberi debet. Sed uti ego nunquam exulceratum cancrum, cujuſcunque partis fuerit, medicamentorum ope curatum vidi; ita eo magis uteri cancer incurabilis eſt, quia minus commode externorum topicorum applicationem admittit. Neque etiam aliis ſymptomatibus incedit uteri cancer, neque alio modo interficit, quam febre ſuccedente lenta, eodem modo ac is, qui in mammis conſiſtit. Præter dolores quippe immanes & putridas fœtidas varii coloris & conſiſtentiæ emanantes ſordes, cum ſanguine ſæpe mixtas, totius corporis languor, proſtratio virium, hecticus & conſumens calor, ſomni defectus & animi deliquia accedentia, vitales tandem motus extinguunt. Providendum igitur cum cura ac eo annitendum, quo apto conſilio ejuſmodi atrox & funeſtum malum arceatur. Jam ego certe non aptius ad roboranda uteri vaſa & ſanguinis curſum liberum & ſalvum tuendum, adeoque ad omnis generis morbos inde propullulantes præſcindendos, maximeque etiam ad hujuſmodi ſcirrhoſitates valde ſuſpectas amovendas, præſtantius & certius novi auxilium, quam poſt abortum vel poſt partum, uſum laxantium balſamicorum, uti noſtræ ſunt & aliorum balſamicæ pilulæ, item balnea ex herbis roborantibus & nervinis, vel etiam potum aquarum mineralium cum accuratiori diætæ & vitæ regimine. Quare ut medicus hæc remediorum genera multum, imo plurimum ad averruncandas morboſas, quæ ex puerperio oriuntur, affectiones, commendata ſibi habeat, ſerio inculco.

Observatio IV.

Febris utero ina ſudore ſoluta.

Generoſæ fœminæ triginta annorum, ſanguine & ſuccis plenæ, quum feliciter peperiſſet & ſecundinæ etiam produſſent integræ, ſubſtitit mox ſanguis lochialis, ac tenuis tantum materia profluxit ex utero. Hinc ad emovenda lochia, & à medicis, & à mulierculis, multa calida & pellentia exhibita fuerant medicamenta. Sed fruſtra, ſpaſmi enim ac dolores imi ventris, quin tertio die febris acuta & continua acceſſerunt, & ægram in magnum diſcrimen adduxerunt. Petito a me conſilio, ſuaſi, ut primo omnium vena pertunderetur in pede, ac clyſter poſtea molliens injiceretur. Factum utrumque & dolores mitigati, febris tamen cum pulſu duro & celeri perſtitit. Quum vero ſeptimo die ſudor erumperet, & per quatriduum ex univerſo corpore manaret tam largus, ut lectus & linteamina aliquoties eſſent mutanda; vires quidem multum dejectæ, ſed febris cum omnibus aliis ſymptomatibus ſublata. Hinc ſub ſudore juſcula tantum pullorum cum ſucco citri data, poſt eum vires analepticis, tam pharmaceuticis, quam diæteticis refectæ, & ſic ſanitas rediit perfecta, ad quam confirmandam, elapſis quatuordecim diebus, uterum infuſo laxante rhabarbarino, cum aliis congruis nupto, expurgare conſului.

Epicriſis.

Notatu dignus ob id hic eſt caſus, quod fere plane defecerit lochiorum fluxus, puerpera tamen ſervata. Ego vero notavi, difficiliorem ſemper eſſe lochiorum effluxum in fœminis, quæ

vaſa

vasa gerunt exilia & habitum corporis spongiosum. Sunt tamen hæ proniores in sudorem. Heic provido naturæ instituto factum est, ut febris cesserit in medicinam, cujus beneficio stagnantes in vasculosa uteri compage humores sanguinei, ut in aliis inflammatoriis febribus, resolvi atque discussi, simul etiam corpus per liberalem sudorem à superfluis humoribus repurgatum saluberrime. Nam recte scribit *Celsus lib. V. cap. VIII. medicamentum sacri ignis fortissimum est febris, quæ humorem noxium absumit.* Ita sæpius natura compensare solet defectum excretionis cujusdam in certa parte, per eo uberiorem in alio emunctorio succedentem. Igitur cautelæ loco servetur: nunquam invita natura, vi quadam urgendas esse & movendas excretiones.

OBSERVATIO V.

Febris uterina sine venæ sectione sanata. Honesta fœmina, tenera & macilenta corpore, animo alacris, vigesimo secundo ætatis anno feliciter enitebatur filiolum, altero statim die, post admissam ultimam venæ sectionem. Post partum parcius secesserunt lochia, graves in abdomine, dorsi & inguinibus oborti dolores, quinto die accessit vehemens febris, cum inquietudine, præcordiorum anxietate, insomnia, magna impatientia & interveniente subinde delirio. Datum de venæ sectione consilium, sed quia haud ita pridem administrata, admittere noluit. Hinc ob alvum adstrictam injectus clyster emolliens, ex decocto avenaceo, cum floribus chamomillæ vulgaris, herba & floribus hurmini, oleo chamomillæ cocto, addito nitro. Data postea quotidie, bis, vel ter, cum tenui jusculo dosis pulveris hujus: recipe solutionis oculorum cancri, salis polychresti, nitri puri, lapidum cancrorum ana drachmam. M. dividatur in XII. partes æquales. Circa noctem degluttiæ viginti pilularum harum: recipe pilularum mamcosthinarum drachmam, extracti rhabarbari scrupulum, extracti croci, castorei ana grana sex. M. f. pilulæ ex scrupulo uno no. XX. His per quinque dies usurpatis, alvus soluta & aliquot sedes quotidie motæ, nono quoque die fluxus humoris putridi & sanguinolenti ex utero adauctus, & successive ægra sanitati reddita.

Epicrisis.

Quando natura ex variis, sæpe occultis causis, corruptum sanguinem & humorem ex utero vel plane non, vel insufficienter, post partum emovet, ac inde imminet periculum, medicus, si non per ordinarias vias potest, per alia congrua emunctoria, noxium expurgare debet humorem. Sed quia febris adest, minus tuta sunt evacuantia, præsertim per alvum. Hinc lenienda tantum hæc, quod optime fit per clysteres atque nitrosa. Stagnantes dein humores resolvendi, quem in finem utilissimus fuit pulvis ille ex neutris salibus, innocentis & tamen præstantissimæ virtutis. Demum tentanda lenior alvi stimulatio, per innoxia etiam & clementia balsamica laxantia. Quod si ex voto succedit & vires decumbentis respondent, aliquamdiu est continuandum. Tutius enim semper est puerperas purgare per alvum, quam sudorem. Quam in rem peculiarem laudem sibi vindicant pilulæ Becherianæ, vel ad earum exemplar paratæ correctæ, quæ certe in mulierum morbis, præsertim qui in puerperio accidunt, leni evacuante & simul roborante virtute, omnia reliqua antecellunt, si perite & cum aliis congruis in usum vocantur.

OBSERVATIO VI.

Febris uterina sexundina & lochiis retentis sanata. Fœmina acutioris sensus, macilenta ac tenera, viginti octo annos nata, pathematibus hypochondriaco-hystericis obnoxia & aliquoties abortum passa, pepererat novissime filiolum laborioso admodum ad tres dies extracto partu, post quem nec secundina eliminata, nec lochia evacuata. Sequuti hinc dolores abdominis totius, præsertim sinistri lateris, cum febre, vomitu, dyspnœa, inquietudine & cardialgia. Ego in consilium vocatus, tertio post partum die secare jussi venam pedis, ad uncias minimum quinque, & injicere enema ex sola aqua pluviali tepida, cum una drachma pilularum Becherianarum, mellis cochleari, adjectis duabus olei chamomillæ cocti unciis & dimidia salis Ebshamensis. Sic alvus bis subducta & cardialgici dolores cum vomitu depulsi. Ad æstum autem extinguendum pulveres nitrosi dati, & ad mulcendos dolores, sperma ceti cum extracto croci in jusculo avenaceo. Septimo die quum æstus defervesceret, lochialem fluxum per usum pilularum nostrarum balsamicarum, item sale apertivo ex lapidibus cancrorum, terra foliata tartari & sale polychresto, nec non infuso theiformi ex melissa, pulegio, floribus cheiri, calendulæ & chamomillæ promovere studui. Quibus male olens sanguinolentus humor è putrefacta secundina, quin integra hujus frustula excreta, & ægra præter omnium spem, intra tres hebdomades, sensim sanitati reddita. Quinta demum puerperii hebdomade infusum laxativum roborans uterinum, ex radice vincetoxici, pimpinellæ, rhabarbaro, agarico trochiscato, semine levistici, herba melissæ, floribus salviæ, foliis sennæ sine stipitibus, passulis & tartaro crudo, ad aliquot dies bibendum obtulimus.

Epicrisis.

Fœminæ quæ spasmis hypochondriaco-hystericis & flatulentis passionibus obnoxiæ, sensibilioris ut plurimum naturæ, difficulter pariunt & gravius quoque in puerperio ægrotant. Spasmi enim, ad quos naturæ jam dispositæ, non modo debitum sanguinis lochialis effluxum, sed & secundinarum exclusionem sæpe intercipiunt. Quin, dum per spasmos sanguis motu inverso ad superiora, caput, pectus & stomachum urgetur: accidunt illa symptomata gravia, dolor sinistri lateris in stomacho & coli flexura, cardialgia & vomitus. Tum itaque præstabilius non suppetit auxilium, quam venæ sectio in inferioribus instituta & alvi subductio, quibus sanguinis motus ad inferiora revocatur simulque materia, quæ oneri naturæ est, ac fovet & sustentat sæva illa symptomata, expurgatur. Quum vero pilulæ balsamicæ ad secundinarum & lochiorum emotionem virtutis sint celebratissimæ; propter dolores tamen & vomituritionem ore assumi nequiverint, optimum, ut sæpius expertus sum, fuit consilium, easdem dissolvere & cum clystere per os inferius injicere. Sedato post ea motuum impetu ac æstu, ipsa natura sponte materiæ putridæ ex secundina corrupta egressum est molita. Quem ductum sequi & molimen secundare fuit ex usu. Non tamen prætereundum,

post septimum diem, nostram affectam fuisse horripilatione quadam & frigore, intercurrente æstu, ac in situ erectiori lipothymia, quod procul dubio ab incipiente corruptione secundinæ accidit. Necessarium autem, sicuti in omni post puerperium morbo, sic etiam in hoc fuit, uterum cum primis viis, ultimis hebdomadibus, quando vires redeunt, convenientibus laxantibus & roborantibus expurgare, non neglectis, pro circumstantiarum ratione, balneis ex herbis nervinis ac uterinis.

Observatio VII.

Febris uterina repressa venæ sectione & sudorifero curata.

Puerpera habitior, plethorica, exposuerat quinto post partum die corpus auræ frigidiori, simulque gravi terrore propter exortum incendium fuerat perculsa. Mox inde male habuit, lochiorum fluxus substitit, dyspnœa accessit, dolor acutus sinistri lateris thoracis, cum tussi sicca, pulsu duro, celeri & præcordiorum anxietate. Data mixtura diaphoretica & discutiens & postera die secta in talo vena est. His respiratio quidem facta liberior, sed fluxus lochialis non revocatus. Hinc exhibitum crebro infusum theiforme ex herba veronicæ, cardui benedicti, floribus salviæ & radice liquiritiæ, repetita quoque mixtura modo laudata. Nil tamen profectum, pulsus mansit celer, dolor perstitit, mox fuit inquieta, leviter etiam deliravit & nares aliquot guttas stillarunt. Quare quum sanguine redundaret fœmina, iterum in cubito vena pertusa, & postea datus liquor anodynus, cum quarta tincturæ bezoardicæ parte & grano camphoræ. Quo sudor per universum corpus viginti quatuor horas essuse manavit, post quem alvus clystere molliente subducta est. Demum rursus prodierunt uteri purgamenta, & ægra ex ancipiti est laxata.

Epicrisis.

Puerperis nil certe perniciosius, quam frigus & terror. His enim spastica infertur strictura, sanguinis motus ad caput & pectus convertitur, lochiorum fluxus sistitur, pedes frigent, alvus stringitur, caput rubet & tumet, somnus fit turbulentus, delirium leve ingruit, ac nisi cito succurritur, aut phrenitis, aut lipothymiæ graves, mortis prodromi, accidunt. Hoc si evenit, præstantius non est remedium venæ sectione, etiam reiterata, & elysteribus lenientibus iterato, si necessitas urget, injectis. Post sanguinem autem missum conducit efficax sudoriferum cum regimine congruo datum. In hoc casu, ubi spasmi & dolores symptomatum causa, liquor meus anodynus, qui tutissimæ virtutis sedativæ, cum sudorifero, uti spiritu cornu cervi succinato, aut spiritu bezoardico *Bussii* datus, ad sudorem movendum & motum humorum exterius vertendum, optimum fuit præsidium. Sola enim anodyna non suffecissent, neque etiam sola sudorifera, sed ambo mixta & quasi ad temperamentum reducta. Ratio vero, quare frigus tam pernicialia in puerperis inducat pathemata, est acutus sensus orificii ipsius uteri, quod ex multis fibris nerveis & musculosis contextum, & quo à spasmo gravius affecto, universa œconomia motuum salutarium, tam secretoriorum, quam excretoriorum potest inverti. Nam vere scribit *Hippocrates lib. II. epid.* post partum os uteri sæpe contorqueri & dolorem fieri juxta coxam & crus, sed secta tali vena liberari. Quem in locum *Mercurialis præl. Bonon.* commentatur hunc in sensum: contorsionem uteri esse affectum, in quo os uteri discedat a propria regione. Tandem in nostra etiam commemorabile, quod secunda venæ sectio in cubito plus effecerit, quam prima in talo. Est tamen hoc non perpetuum. Quod si enim lochia subsistunt, præstat semper in inferioribus sanguinem post pediluvium subtrahere. Sed quando sanguis jam cum impetu ad caput delatus, ad arcendam phrenitidem, satius est, in loco propinquiori impetum derivare. Mihi certe aliquot innotuerunt exempla, ubi lochiis subsistentibus, purpurata febris oborta, cum gravissimis symptomatibus, lipothymiis, præcordiorum anxietatibus, mortem ipsam minitantibus, quæ tamen misso in brachio & derivato a corde & appensis ipsi majoribus tubis sanguine, mox per DEI gratiam discussa.

Observatio VIII.

Uteri stillicidium perpetuum cum gravibus symptomatibus.

Illustrissima persona triginta aliquot annorum, habitu corporis laxo & pleno, sanguinea, antehac optima valetudine usa, sed ab aliquot annis, ob præmaturum conjugis discessum, impenso mœrore aliisque crebris animi commotionibus affecta, multis quoque arduis negotiis distenta, minusque salubrem victum colens, ante quadriennium incidit in pectoris oppressionem & spasticam ventriculi inflationem, quæ tamen interno & externo Carolinarum mitiorum usu abacta, ut postea belle valeret & mensium quoque successus legitimus esset atque sufficiens. Anno autem abhinc, post superatam febrem continuam & perpessos diuturnos catarrhos, primum turbari cœpit mensium fluxus, modo maturius modo serius semperque cum exquisitis ventris torminibus ac dorsi tensione prodire. Recruduerunt quoque pathemata spastica hypochondriaco-hysterica & accessit stillicidium muci rubicundi ex utero perpetuum, cum virium languore, appetitu prostrato, somno turbato & plumbeo corporis aspectu. Quin, quum nuncio adverso admodum percelleretur instante mensium periodo, præter superiora pathemata, dolor acutus in hypogastrio obortus, ac si omnia ex imo ventre vi quadam deorsum urgerentur, secedente simul cum difficultate urina turbida feculenta, intermixtis mox cruoris lenti grumis, mox fibris & filamentis cruentis. Potissimum dolor acerbissimus compunctorius consedit fixus in hypogastrio, supra os pubis, in circumscripta regione, magnitudine dimidii uncialis, ex qua antrorsum ad vesicam, retrorsum ad sacrum os, inferius versus femora excurrit, superius autem venter flatibus fuit cum molestia obsessus. Interim ad hypochondriaco-hysterica pathemata & stomachi vitium tollenda ad Carolinas iterum tendit, iisdemque sub debito regimine interius atque exterius est usa. Quibus ventriculi & intestinorum dispositio morbosa emendata, uteri autem vitium, nec in deterius interea, nec melius mutatum. Idem potius perstitit, & interjecto aliquo tempore, eo processit morbus, ut post spasmum in infernis, semper mox sanguis sincerus, nunc spissior, nunc crassior, mox concrementum quoddam coagulatum & quasi membranaceum secederet, difficultates tenesmodes sub mictione & cacaturitione essent perpetuæ, per alvum mucositates globosæ ac teretes, modo cum, modo sine excrementis, evacuarentur, urina excreta turbida cum sedimento limoso, subroseo & cuticula cærulescente pituitosa, pulsus maximam partem esset exilis, debilis ac fre-

frequens, corporis & faciei habitus pallidus admodum, extenuatus, appetitus inconstans, tussicula sicca, agrypnia propter dolores in hypogastrio exquisitos parum cessantes ferme habitualis, post pastum phlogoses affligerent, refrigerationes artuum sæpe recurrerent, vires collaberentur & quandoque deficerent plane.

Epicrisis.

Ad oppugnandum gravem hunc morbum in consilium vocati medici multi, & plures forsan, quam expediebat, in diversum plane abeuntes. Aliqui enim calculum & nephritidem esse volebant, alii malum hypochondriacum, alii scorbutum, alii affectum hypochondriaco-spasticum hystericum, alii nrgasmum furiosum. Ego vero, cum ordinario & celeberrimis binis medicis censui, vesicam, uterum & rectum intestinum arctius invicem connexa & in cavitate pelvis comprehensa, à sanguine & succis stagnantibus esse infarcta, eorumque vasa & glandulas relaxata partim esse nimiumque distenta, partim læsa, plane erosa atque exulcerata, & hinc prodire illum fluxum uteri perpetuum & pressorium illum etiam sub alvi & urinæ excretione dolorem atrocem. Dedi etiam consilium, ut adhiberentur ea, quæ partes affectas à spasmis & inflammatione defendant; quæ nimium humorum affluxum ab iisdem avertant easdemque tam interius quam exterius mulceant, roborent atque consolident, pulveres scilicet temperantes nitrosos, pilulas balsamicas, infusa theiformia, ex melissa & millefolio, potum ordinarium Selteranarum cum quarta vini parte, epithemata & emplastra discutientia & roborantia, injectiones quoque in uterum circumspecte factas demulcentes & balsamicas, & postremo omnium saluberrimum lactis asinini potum, aliquamdiu continuatum, interposito subinde balneo tepido, ex aqua dulci cum lacte & furfuribus triticeis. Sed uti fieri assolet in principibus personis, ut multi medici perdant ipsas, ita heic etiam, & multa, & varia, quin non nunquam incongrua plane, usurpata sunt remedia, & quod præcipuum est in longis ejusmodi vitiis rejectum, diu continuatus accommodorum medicamentorum leniorum usus. Hinc sensim, uti comperi, in pejus ruit malum, pathemata magis adaucta, corpus plane contabuit, vires exhaustæ, & vix alius eventus sperandus, quam quem in simili fere casu supra *observatione II.* accidisse meminimus.

OBSERVATIO IX.

Febris uterina nimia venæ sectione lethalis. Illustris fœmina, triginta & trium annorum, sana & vegeta, post partum conquerebatur altero statim die de insigni ardore, dolore & tumore in interioribus vaginæ, à rudi contrectatione obstetricis colli uteri interni, inducto. Exacerbatis postea symptomatibus, accedente febrili æstu & lochiis etiam non rite fluentibus, advocabatur Archiater. Is venam secare jussit in brachio. Quo quum nil levaminis accederet, sed præcordiorum anxietates, cordis palpitationes & inquietudo intenderentur, alvus quoque cum pedum frigore stringeretur, decoctum mannatum cum cassia dedit, & spatio septem dierum, sexies misit, modo in brachio, modo pede, sanguinem. Sed quum postremo id fieret, ægræ oculi cœperunt obfuscari, ut candelam inferre juberet, quum dies esset quam lucidissima, quin brevi post lethali lypothymia correpta obiit. Die post sectum cadaver, nil autem repertum, præter tumorem vaginæ, cui insidebat macula nigra dimidii uncialis magnitudine, ad internum uteri orificium, ac in toto vasorum systemate vix aliquot restitabant sanguinis cochlearia.

Epicrisis.

De veritate hujus historiæ testis ego sum *αὐτόπτης*. Quilibet autem illico judicabit, temetarie & imprudenter tam crebro administratam esse venæ sectionem, à medico, qui in Gallia hoc artificium edoctus, & alias ob peculiarem variolas & petechiales febres curandi modum non est ignotus. Dolor enim & spasmus ac inflammatio facili negotio, applicato parti dolenti epithemate discutiente & datis interius blandis diaphoreticis, potuissent abigi. Nimia vero sanguinis subtractione, & lipothymia inducta, & sphacelus contractus, licet unica non nocuisset venæ sectio. Nam ipsa inflammatio sufficienti & valido sanguinis appulsu discutienda, eodemque plus justo subtracto, necessario sequitur sphacelus. Igitur sicuti plures medici delinquunt in eo, quod in inflammatoriis puerperarum affectibus sanguinis missionem repudient omnem; ita heic in excessu peccatum fuit graviter. Sed medium tenuere beati.

CAPUT XI.

De Inflammatione oculorum cum & sine febre.

THESES PATHOLOGICÆ.

§. I.

Frequentissima est inflammatio membranarum oculum investientium, tunicæ præsertim adnatæ, sive albugineæ, græco nomine dicta ophthalmia. *Ophthalmia describitur.* Jungitur hæc cum dolore acuto, interdum & pressorio, ardore, rubore, tumore & seri salsi ex oculis effluxu, nec non visu imminuto, vel plane deperdito. Oritur autem, quando vasa arteriolarum lateralia, quæ secundum naturam pellucidum nulloque colore infectum liquorem vehunt, à sanguine valide ad caput congesto implentur, distenduntur & visui sese offerunt. Hanc enim causam esse, patet experimento, quo injecto per siphonem in carotidis ramum liquore spissiusculo rubicundo, adnata oculi tunica, per omnem sui ambitum rufescens & inflammata comparet.

§. II.

Est autem ophthalmia, vel levior, vel gravior, vel etiam gravissima. *Levior est, gravior, vel gravissima.* Levior albugineæ tantum tunicæ insidet, nec tam late diffunditur, facilius discutitur, & oritur potissimum à causa externa leviore, inspersio pulvere, appulsu asperioris, plaga aut allisu leniori, aura liberius admissa frigida & sudore subito represso, nec non ab administrata cataractæ depositione. Gravior, præter adnatam, etiam confines palpebras infestat totumque oculum exquisito ardore & dolore afficit, qui ad levem lucis accessum exacerbatur. Enascitur hæc maxime à causis internis, seri nempe impuritate & salutaribus excretionibus cohibitis, ac uti ego observavi, à suppresso solenni matutino sudore, à scabie, nec non tinea capitis intempestive abacta, à cohibitis mensibus, ulceribus & fistulis consolidatis, item repulsa rosacea gutta, & propterea ægrius, nec nisi internis & externis adhibitis, discedit. Gravissima demum profundior est, ad ima oculi & interiores tunicas penetrat. Comitatur hanc dolor acerbissimus cum febre, quandoque etiam cum delirio, sequitur suppuratio & humo-

rum

rum effluxus, remanente cœcitate perfecta. Rarius tamen à causis internis, sed plerumque à contusione validiori inducitur. Vidi ego suppurationem excidente lente crystallina, post ictum fortem inter pugillandum oculo inflictum, vidi vero etiam talem casum à tinea capitis inveterata, subito externis siccata.

§. III.

Vera, vel notha. Deinceps alia ophthalmia est vera, alia notha, sive spuria. Veræ causa maxime interna & symptomata graviora, à sanguinis in tubulis stasi, ægrius abigenda. Spuria a causa magis externa, uti pulvisculo in oculos illapso, à vapore acri, ceparum & allii, symptomata hinc sunt mitiora & facilius cedit ipsa. *Sicca, vel humida.* Alia sicca est, alia humida. Illa fit à sanguine calido, cum dolore acuto, pungitivo, ac nil ex oculo effluit. Hæc mitiori quidem stipatur dolore & ardore, sed palpebræ tument & multum seri acris effluit, ut oculi noctu conglutinentur. Illa frequens sanguineo-cholericis, juvenibus ac æstivo tempore, hæc pueris & infantibus, nec non fœminis & phlegmaticis.

§. IV.

Epidemica & periodica. Datur quoque ophthalmia epidemica & periodica. Epidemica enascitur certis anni temporibus à diuturna humida & frigida aëris constitutione, post quam ophthalmicum morbum plures invadere sæpius observavi ac idem testatur *Amatus Lusitanus Cent. VII. obs. LXXX.* Quæ autem certo quodam tempore, vel quotannis, vel circa æquinoctium, vel singulis mensibus infestat, solennis est, quando sueta sanguinis missio intermittitur, menses non rite fluunt, aut retinentur, quando hypochondriacus affectus subest, & sanguis in vasis hæmorrhoidalibus stagnans flatus & spasmos concitat in abdomine, quibus sanguis cum impetu ad caput & oculos urgetur.

§. V.

Causa ophthalmiæ. Præter ea vero quæ jam de causis ophthalmiæ passim diximus; ad eandem maxime disponunt crapula, venus & vigilia immodica, lucubrationes cum intemperantia studiorum, ventus borealis, crebrior aspectus ignis, solis, & colorum splendidorum. Idem faciunt fumi acres & metallici, alvus diu & multum adstricta, refrigerationes extremorum immoderatæ, inprimis mensium tempore, item præcedentes oculorum morbi, debilitatem quandam relinquentes, ophthalmia ipsa, nec non quam maxime variolarum & morbillorum morbus, qui maximam ad oculorum affectus inducit dispositionem. Quando autem, uti haud raro fit, hemicraniæ, interdum etiam odontalgiæ, jungitur ophthalmia, serum acre scorbuticum subest, idque aliquoties contigisse novi, à podagra retro pulsa; ejusdemque materia non modo ad pericranium, sed & oculorum tunicas & periostium maxillæ superioris delata.

§. VI.

Eventus. Levem illam ophthalmiam facile dispelli, gravissimam in oculi suppurationem cum cœcitate transire, etiam jam monitum. Gravior autem est contumacior, durat sæpius per mensem & longius, ac haud raro maculas in cornea relinquit, splendorem oculorum obfuscat, humores turbidos tunicamque corneam crassiorem, glaucam minusque pellucidam reddit. Semper etiam difficilior curatu in pueris, nec non in senibus, in illis ob succorum lymphaticorum abundantiam & partium teneritudinem; in his vero ob humorum impuritatem.

CURATIO.

§. I.

In medicatione ophthalmiæ tria hæc perficienda: I. sanguinis, vel etiam seri acris motus à capite derivandus; II. stasis inflammatoria discutienda; III. symptomata graviora arcenda & oculus à recidiva defendendus. *Humores derivandi.* Inter ea quæ humores à capite divertunt, est maxime sanguinis missio, quam ex jugulari institutam mire laudat *Hildanus Cent. IV. obs. XIII.* Alii sublingualium commendant sectionem, sed ante hanc, si sanguis redundat, in brachio aut pede prius pertundenda vena. Sunt qui cucurbitulas cum scarificatione in nucha & pone aures suadent, & veteres appositis hirudinibus multum detulerunt. Dein divertunt efficaciter pediluvia, quibus ter intra viginti quatuor horas usurpatis, poto simul liberaliter infuso theiformi, feliciter discussam esse ophthalmiam, aliquoties vidi. Serum porro acre salsum valide ab oculis revocant vesicatoria, nec non si malum inveteratum setacea; prosunt quoque sinapismi, ex semine erucæ sacculis incluso, in vino cocto ac in nucha, vel sub axillis admoti. Præterea optime caput ab humorum affluxu liberant laxantia, vel etiam pro circumstantiarum ratione purgantia. Sponte enim purgatione sæpe solvi ophthalmiam notavit *Hippocrates Sect. VI. aph. XVII.* Et *Galenus Meth. med. lib. XIII. cap. 2.* gravis testis est, nonnullos quibus oculi inflammati sola purgatione per alvum una die sanatos.

§. II.

Stasis discutienda. Divertens simulque discutiens egregia virtus inest diaphoreticis, quæ liberam perspirationem procurando, non modo ab oculis & capite ad corporis ambitum humores agunt, sed & succos ab acrimonia salsa repurgant. In ipsa autem parte affecta inflammatoria stasis & internis & externis discutienda est. Ex illis omnibus præferendum infusum theiforme ex radice valerianæ, liquiritiæ, floribus sambuci & semine fœniculi, quod largius potandum & ante potum vapor ipsius consulto sub tecto capite ad oculum admittendus. Inter externa efficax & securum hoc collyrium: recipe aquæ florum sambuci, scloperariæ ana unciam unam, camphoræ grana tria, sacchari saturni grana decem. M. quod cum linteo triplicato crebrius tepide oculis applicandum. Quando autem nimis mordens adest acrimonia, mucilaginem corticis medii florum tiliæ, item seminis cydoniorum, cum aqua rosarum, addito pauxillo croci, sine, vel cum opio, admovere expedit. De symptomatum medicatione dicetur in cautelis.

CAUTELÆ ET OBSERVATIONES CLINICÆ.

§. I.

Curatio gravitati mali accommodanda. Quia ophthalmia gravitate differt, diversa etiam ineunda medendi methodus. Quam levem diximus, optime fert frigida & repellentia, ac solum albumen ovi, cum aqua rosarum & pauxillo aluminis conquassatum, sufficit omnibusque aliis palmam præripit. Gravior non solis externis cedit, sed interna efficacia exigit remedia, quæ serum recrementitium ab oculis divertant, salsos & acres humores diluant atque contemperent, eosdemque successive per congrua emunctoria eliminent. Proficua hunc in finem infusa theiformia, serum lactis dulce, aquæ minerales, tam martiatæ,

tæ, quam alcalinæ, temperantes & diaphoretici pulveres, non omissis laxantibus, pediluviis, nec non urgente plethora & suppressis criticis sanguinis evacuationibus, venæ sectione tempestiva. In gravissima cum febre, & ubi periculum est, ne in suppurationem transeant interiora, è re est, ut repetita venæ sectio instituatur, aut liberaliter sanguis subtrahatur, & hoc quidem omnium optime per venam sectam jugularem. Interius pugnandum diaphoreticis, demulcentibus & resolventibus, inter quæ salubritate antecellunt pulveres bezoardici, cinnabarini, kniter nitrosi & camphorati, pota simul loco ordinarii potus ptisana. Exterius vero abstinendum à collyriis refrigerantibus & potius aqua sic dicta scloperaria, cum aqua rosarum & florum sambuci, adjecto pauxillo croci & camphoræ, tepefacta, cum linteo duplicato admovenda.

§. II.

De venæ sectione & vesicatoriis. Non in omni ophthalmia necessaria sanguinis missio, sed tantum ubi plethora eminens, venæ sectio aut scarificatio omissa, vel etiam critica quædam hæmorrhagia intercepta. Interim si mali origo a sanguinis redundantia, præstat prius venam brachii, pedis, aut jugularem aperire, ac postea, si opus est, scarificare pone aures, vel in nucha. Setacea & vesicatoria non facile applicanda in plethoricis, nisi soluta prius plethora, & alvo, præsertim in cacochymicis, subducta. Neque, si vesicatoria necessaria, ea semel tantum apponere sufficit, sed sæpius, in locis sensibilioribus, uti nucha, olecrano, carpis manuum. Hinc præfertur setaceum, cui tamen, quia & dolorosum, & molestum nimis, nos anteponimus vesicatorium temperatum minus, grossi magnitudine, per mensem & longius in nucha gestatum.

§. III.

Purgantibus & diaphoreticis. De purgantium usu tenendum, corporum & naturarum diversitati eundem esse accommodandum. Si res mannatis, tamarindinatis & tartareis expediri potest, non confugiendum ad acriora. Alias in torpidioribus & phlegmaticis, pilulæ efficaciores, uti tartareæ & de succino *Cratonis*, vel tutius nostræ balsamicæ, aliquoties porrigendæ. Diaphoretica egregii usus, sed diutius adhibenda, quando magis serum acre salsum, quam sanguis in vitio est, tanto magis si ophthalmia symptomatica, alii morbo supervenit, aut jungitur hemicraniæ.

§. IV.

Regimen & victus. Quemadmodum in omnibus oculorum morbis; ita maxime in eorum inflammatione, abstinendum est, ab omnibus spirituosis, spiritu vini, vino, fumo tabaci, etiam sternutatoriis. Arcendi fumi, ceparum & allii vapor, cum ignis, radiorum solis, lucis & colorum fulgidorum aspectu. Vitandus corporis exæstuans motus & nimius crassusque victus. Potus sit aqua pura, vel ptisana, aut decoctum ex semine fœniculi, rasura cornu cervi & hordeo. Colenda sobrietas, victu molli & temperato utendum, ac quiete in loco tenebricoso commorandum.

§. V.

Topica noxia. In administratione topicorum, sive collyriorum, magna opus est cautione. Plures enim, norante etiam *Septalio*, imperito horum usu, cœcitate affectos novimus. Scilicet ut plurimum aut acria nimis sunt, ex aqua calcis vivæ, sale ammoniaco, cum vitriolo albo, vel Cyprio; aut nimis adstringentia, cum alumine, sanguine draconis, bolo Armena, lapide calaminari, tutia & albumine ovi; aut nimis refrigerantia, quæ aquam spermatis ranarum, rosarum, plantaginis, adjecto saccharo saturni habent; aut nimis exsiccantia, ex quæ cum cornu cervi usto, lapide calaminari & myria confecta; aut etiam nimis laxantia, ex mucilagine seminis psyllii, cydoniorum, fœnu græci, tragacantha & butyro insulso. Omnia autem hæc, licet in aliis oculorum affectibus præstanti non careant usu: in inflammatione tamen, præsertim sanguinea, tantum abest ut prosint, ut potius noceant. Inde enim non modo pejor & profundior redditur stasis, sed & ipsi humores oculorum pellucidi fiunt turbidi, sequitur oculi tabes, corrugatio, suffusio, epiphora chronica, rubens, sicca & aspera, quin & palpebrarum exulceratio.

§. VI.

Ego potius auctor sum, ut seponantur topica omnia ante tertium diem, & antequam convenientia interna jam usurpata, exceptis solis sacculis ex paregoricis & demulcentibus compositis. *Quæ prosint.* Postea vero omnium optima quæ supra commendata. Neque tamen etiam in chronica ophthalmia, ubi continuum lymphæ salsæ, acris est stillicidium, inglorium est *Hæchstetteri* medicamentum ophthalmicum, ex butyri recentis insulsi drachmis duabus & vitrioli albi scrupulo, de quo granum pisi majoris magnitudine in oculi canthum subinde indendum.

§. VII.

Quando, quod sæpius fit, ophthalmia tandem discedens relinquit speciem maculæ & visum imminutum, tunc nihil præstantius est axungia viperarum recenti ex Italia allata, & crebrius ad aliquot guttas oculo instillata. *Reliquiæ ex ophthalmia quibus delenda.* Egregie etiam visum turbatum & imminutum restituit sal volatile salis ammoniaci siccum, oleo majoranæ imbutum & odore crebrius naribus susceptum. Ejusdem virtutis vapor est ex decocto radicis valerianæ, florum sambuci, seminis fœniculi, ad oculos, tecto prius linteo capite, admissus. Sed opus est, ut hæc auxilia mature ac tempestive adhibeantur. Si enim inveteravit & radices egit vitium, difficillime sanescit. Novi tamen, visum fere deperditum ex ophthalmico morbo, linimento mercuriali genubus & poplitibus illito interpositisque balneis aquæ dulcis, redditum fuisse. Neque minus potenter viscidos & coagulatos humores dissolvit ac sudorem movet, sulphur nostrum antimonii fixatum, eaque propter in oculorum vitiis egregie conducit.

ENARRATIONES MORBORUM.

OBSERVATIO I.

Ophthalmia ex ictu suppurans. Juvenis sanguineus, in palæstra gladiatoria æstuans, acceperat forte inter pugillandum ictum cum gladio palæstrico, quem vocant *ein Rappier*, in oculum sinistrum, subsequente mox rubore ac dolore. Ille tamen pensi hæc habens, vesperi largiter ingurgitavit vinum, rixas quoque acres cum sodalibus movit. Inde die post magnus tumor oculum ejusque vicinas partes occupavit, cum dolore pulsatorio, cephalalgia, præcordiorum anxietate ac pulsu celeri. Chirurgus advocatus, non adeo magni momenti esse putans, applicuit collyrium frigidum, quo symptomata adeo exacerbata, ut somnum abigerent omnem. Hinc medicus in consilium vocatus, qui sanguinem mittere & pedibus bursam pasto-

ris

ris admovere jussit. Sed incassum. Inflammatio potius abiit in suppurationem, & quinto ab inflicto ictu die, ingens puris quantitas ex oculo fluxit, quam ipsi humores sequuti, & sic oculus cum omni visu periit. Quin postea summa cura enitendum fuit, ne hæc inflammatio & exulceratio in sphacelum degeneraret, quod etiam à medico applicatione spiritus vini camphorati cum essentia croci, & data interius tinctura bezoardica, præstitum est.

Epicrisis.

Nunquam periculo vacat oculi inflammatio profundior, qualis exsurgere solet à graviori contusione, vel vulneratione, quia ejusmodi inflammatio non facile discutitur, sed in suppurationem, non sine sphaceli ipsiusque vitæ discrimine, abit. Nostro quidem judicio averti potuissent gravia hæc symptomata, si æger non largiori vini potu sanguinem commovisset, majoremque ad partem jam affectam proritasset affluxum; si dein statim post contusionem sanguis è brachio missus fuisset & cataplasma, sive sacculus ex discutientibus, uti radice sigilli Salomonis, ireos Florentinæ, rosarum rubrarum, anthos, lavendulæ, sambuci, chamomillæ, camphora & croco in vino coctus, fuisset admotus, nec chirurgus instillatione frigidi collyrii inflammationem reddidisset deteriorem.

OBSERVATIO II.

Ophthalmia periodica. Fœmina XLII. annorum, sanguinea, obesa, scorbutica & glandulas in collo tumefactas gerens, post retentum mensium fluxum, corripiebatur oculi sinistri dolore ac rubore, cum ejusdem lateris cephalalgia admodum vehementi. Liberata primum, annum postea semper, mense Octobre, hujus mali experta est recursum, sub quo appetentia erat prostrata, lucem ferre non poterat & seri ex oculis copiosum stillicidium semper experiebatur, quod per aliquot menses persistebat. Pluribus usa remediis, sed incassum, & notabile erat, quod quoties sal volatile oleosum sumeret, toties soporem & torporem ingentem capitis pateretur. Ut itaque hic affectus, qui per triennium ægram mirum affixerat, radicitus exstirparetur, acidulas Pyrmontanas æstate sub debito regimine potabat, quibus etiam alvus & urina optime secessit & ipsa postea à contumaci malo est liberata.

Epicrisis.

Periodica hæc est ophthalmia, ex mensibus suppressis in plethorica fœmina oborta, mense maxime Octobre, quo alias solennes sunt sanguinis excretiones, commotiones & molimina ad excernendum, præsertim per hæmorrhoides. Quare impensius hoc tempore sanguis regurgitavit ad caput, ac non tantum oculum, sed etiam membranas capitis ejusdem lateris male affecit, unde dolores. Sopor vero & torpor ille, qui ex usu salis volatilis assumti accidit, inde derivandus, quod hoc remedio, congestus in capite sanguis magis rarefactus, sicque recursus ipsius per venas interceptus. Dein notabile est, quod morbi, qui statas servant periodos, plerumque fundamentum habeant in abdominis visceribus, unde optimo consilio ad eradicandos eos, commendari solet usus aquarum medicatarum, thermarum & acidularum, ad removenda viscerum vitia efficacissimus.

OBSERVATIO III.

Subita inflammatio à festuca ferrea. Vir quadragenarius sanguineo-cholericus, subito affectus est dolore oculi ac rubore, quem sibi accidisse putavit, à festuca minima ferri, sub ictu clavi cum malleo in oculum saliente, licet nihil omnino de ea in oculo compareret. Ipse igitur ad tollendam passionem oculo subinde instillavit collyrium frigidum, ex aquis ophthalmicis, quo quidem calor & ardor delinitus, sed bulbus turbidus & obscurus comparuit ac omnis visus periit. Me hinc vocavit in auxilium, qui, ne cœcitas ingrueret perfecta, obviam ivi hisce; sal volatile ammoniacum siccum, oleo majoranæ imbutum, crebrius naribus admovere, fronti & temporibus emplastrum ex gummi elemi, animæ, mastiches, olei nucistæ ana drachmis duabus, camphoræ & balsami Peruviani ana drachma, applicare & frequentius ac copiose bibere jussi infusum seminis fœniculi cum aqua. Quibus intra aliquot hebdomades oculus recepit splendorem & visus aciem.

Epicrisis.

Si inflammatio subito oculum adoritur, non injusta est causæ externæ suspicio, licet eadem non semper in conspectum veniat, quia interdum adeo subtilis, ut visum fugiat, ut sit, si à fumo acri membranæ oculi male afficiuntur. Discimus vero etiam, quam nocens sit instillatio frigidi in oculum ardentem, nec non quo pacto quibusque remediis oculorum humoribus turbidis reddenda sit perspicuitas.

OBSERVATIO IV.

Ophthalmia nebula rebellis. Juvenis literarum studia intemperantius tractans, indulserat à longo tempore nimium lucubrationibus, & inde sibi insignem contraxerat visus debilitatem. Post annum invasit oculos dolor gravativus pressorius, non sine ardore, adeo, ut nec lumen aspicere, nec citra molestiam legere posset, sed statim largum oculorum stillicidium experiretur. Medici suaserunt purgantia, tabaci fumum, oculi cum balsamo Peruviano inunctionem externam, nec non fonticulum in nucha. Frustra tamen. Quin licet purgantia postea fortiora, decocta sanguinem purificantia, venæ sectionem in pede, pediluvia cum accurato in diæta & victu regimine adhiberent, nihil tamen aliud omnibus effectum, quam ut ventriculus debilitaretur insigniter. Alii de scarificatione administranda, fonticulo brachio inurendo & pinguedine viperarum instillanda oculo dederunt consilium, sed eodem frustraneo effectu. Adiit etiam æger Pyrmontanas acidulas, quibus labes & infirmitas oculi adaucta, & nubeculæ visui oblatæ, ut cataractæ plane metus esset. Pariter in vanum laboravit medicus, qui decoctis sanguinem purificantibus, vesicatoriis, sternutatoriis variisque collyriis pertinax malum abigere molitus est. Tandem vero solo usu pilularum mercurialium cum gummatibus & extractis balsamicis amaris, item infuso theiformi, ex semine fœniculi, cum anatica lactis parte, nec non externo cataplasmate, ex mica panis similaginei, cum cremore lactis, croco & floribus sambuci, allatum misero levamen, dolor pressorius discessit, remansit vero quædam visus imbecillitas.

Epicri-

Epicrisis.

Hic oculorum affectus non quidem ad veram & exquisitam ophthalmiam referendus, sed magis ad notham, quæ ex stagnatione lymphaticorum humorum in oculis & sanguinis circuitu libero impedito, ortum traxit. Hæc autem causa, quia chirurgos & medicos latuit, adhibita præpostere medicamenta nihil profecerunt. Erant enim non tanti, ut vasculorum tenuissimorum obstructionem expedire potuissent. Illa vero postremo usurpata efficacia resolventia, pilulæ merculiales, nec non exterius cataplasma, accommoda utique fuerunt atque proficua. Igitur multitudo & varietas medicamentorum, prodit ut plurimum medici ignorantiam, qui, si causam morbi rite intelligit, nec adeo multis, nec variis opus habet remediis, sed paucis, usu probatis, sæpe simplicibus, diutius tamen usurpandis.

Observatio V.

Ophthalmia gravis cum ruptura corneæ.

Viro triginta annorum inopinato pauxillum succi illius acris, quo capillorum concinnatores, capillos atro colore inficere solent, in oculum ceciderat. Hinc sequutus rubor oculi & dolor acerbissimus, ut patiens nec cibum, nec somnum capere posset, ac ferendo cruciatui fere esset impar. Chirurgus in consilium vocatus, collyrium ex aqua rosarum, plantaginis & tutia, frigide instillandum suasit, hocque nihil plane proficiente, saccharum saturni in aqua rosarum solutum crebrius cum linteo dolenti oculo admovere jussit. Sed nihil his dolorum atrocia mitigata, oculi potius bulbus quasi decrevit & minor factus, humores turbari, & visus plane periit, in cornea quoque tumor instar pisi durus apparuit. Admota quidem nuchæ vesicatoria, usurpata quoque purgantia, sed malum plus in deterius, quam melius versum. Hinc chirurgus desperabundus deseruit ægrum, omnesque adstantes de visu unquam recuperando dubitare cœperunt, inprimis quum præterea palpebra oculi affecti elevari non posset, sed semper clausa & elevata manu sensus expers esset, quin vesiculosus tumor in internis palpebræ compareret, aspectum oculi fere intercipiens.

Epicrisis.

Ophthalmia hæc fuit gravissima, cum ruptura corneæ, oborta a succo acri in oculum illabente, qui arrosione effluxum sanguinis ac humorum tunicarumque distensionem fecit. Multum vero etiam ad grave malum contulit collyrium frigide admotum, eo quod stasin & stagnationem humorum firmiorem reddidit & graviorem. Nos sequentibus ivimus obviam: spiritus vini camphoratus cum balsamo Peruviano, exhalato prius spiritu, cum linteo duplicato crebrius oculo fuit admotus. Alvus pilulis ex mercurio dulci, gummi ammoniaco, extracto panchymagogo *Crollii*, balsamo Peruviano & sale succini subducta. Adhibita pediluvia. Potum copiose infusum theiforme ex veronica & semine fœniculi. Datum interius diascordium *Fracastorii*, cum lapidibus cancrorum & nitro. Et externus cataplasma, ex pomo assato, croco, mica panis similaginei cum lacte coctum, oculo impositum. His dolor & rubor cum ardore sublatus, palpebræ quoque tumor discussus, sed visus, ob corneam ruptam & humores incrassatos, redit nunquam. Ut adeo pateat, quantum damni ab improvida collyriorum applicatione sit metuendum.

Observatio VI.

Febris ophthalmico-cephalica.

Juvenis generosus, viginti aliquot annorum, constitutionis teneræ & a scorbuticis parentibus genitus, capitis dolores & narium hæmorrhagias crebrius expertus, defluxionibus etiam catarrhalibus & coryzæ sæpius obnoxius, vitæque sedentariæ, literarum amore ductus, nimium indulgens, incidit in cephalalgiam gravem, cum atroci oculorum dolore, alvo simul adstricta. Dolor hic erat periodicus, ita ut matutino quotidie tempore cum rubore & seri salsi effluxu, præcedente refrigeratione & subsequente pulsu celeri accederet, per sex circiter horas insisteret, ac postea sensim discederet, die post redituus, ægro interim nec in somno, nec appetitu virium observante, nisi quod subinde post cibos ructus experiretur. Detinebat singularis hic affectus per mensem ægrum & frustra adhibita fuerunt præsidia varia, collyria, errhina, evacuantia, cephalica, nec non cucurbitulæ, tandem vero a me abactus est hisce. Ter scilicet alternis diebus dedi pilularum harum viginti: recipe extracti panchymagogi *Crollii*, gummi ammoniaci, mercurii dulcis, cinnabaris nativæ præparatæ ana drachmam semis, extracti croci, castorei ana grana sex. M. f. c. balsamo Peruviano pilulæ ex scrupulo no. XX. Una ante accessionem hora pedes immittere jussi ad genua usque pediluvio ex aqua fluviali, cineribus clavellatis imbuta, ac dum sic in balneo pedes servabantur, ad mensuram unam bibere infusum theiforme, ex herba melissæ, floribus tiliæ, radice valerianæ & semine fœniculi, quo sudor prolectus copiosus. Vesperi exhibui per aliquot dies pulverem ex pulveris Marchionis drachma dimidia, succini, nitri puri, cinnabaris antimonii rectificati ana granis octo. Oculo exterius applicare præcepi aquam Reginæ Hungariæ, cum dupla parte aquæ rosarum & camphoræ momento. Crinibus quoque quotidie inspersus pulvis ex succino præparato, radice ireos Florentinæ, caryophyllis aromaticis & cardamomo. Quibus per octiduum usurpatis, discessit malum, sed restitit nubecula quædam, visum quodammodo intercipiens, quæ tamen crebriori instillatione pinguedinis viperinæ recentis, etiam sublata.

Epicrisis.

Febris hæc recte dici potest cephalico-ophthalmica, cujus causa fuit non tantum capitis debilitas a longo tempore contracta, verum etiam alvi ob vitam sedentariam adstrictio, qua spasmi in primis viis inducti, quibus serosus sanguis ad caput impetuosius actus. Hinc primo omnium in medicatione fuit subducenda alvus, ac postea recte ante accessionem pediluviis & potu infusi theiformis roborantis copioso sudor prolectus per universum corpus. Sudor enim & aucta perspiratio egregie serviunt spasmis & doloribus periodice certis statisque temporibus redeuntibus discutiendis & abigendis. Deinde quoque in pertinacibus ejusmodi capitis oculorumque doloribus cinnabarina & ipse mercurius dulcis, serum lentescens stagnans fundendo & obstructiones expediendo, opem ferunt præsentissimam. Errhina vero & sternutatoria, plus nocent quam prosunt, quia humores magis ad oculorum confinia convocant. Varii etiam generis collyria, nisi simul discutiente virtute polleant, in ejusmodi oculorum affectibus plus nocumenti, quam emolumenti afferre multoties observavi. Tandem ad maculas oculorum & nubeculas delendas, pinguedine viperarum efficacius nihil,

quam etiam *Ludovici* & *Wedelius* passim miris ornant encomiis: habet enim acrimoniam subtilem, blande detergentem. Sed præstat in fine illam exhibere, non in principio, si ardor adhuc & dolor impensius urgent. Cæterum plura tum de ophthalmico, tum aliis oculorum affectibus commentatus sum in dissertatione, *de morbis oculorum præcipuis recta medendi ratione*, nec non in *Medicinæ consultatoriæ Tom. II. Dec. IV. Cas. II.* de dolore & imbecillitate oculorum cum suffusione incipiente.

Observatio V.

Ophthalmica hemicrania. Generosus vir, sexagenarius, macilentus, victui duro & crasso salso assuetus, aliquot per annos singulis fere tribus mensibus, erysipelatis in pede dextro cum horrore & vehementi dolore insultum expertus est, quod tandem in suppurationem & ulcus desiit, ac per annum & ultra ipsum detinuit, postea vero à chirurgo perito consolidatum fuit. Ex eo tempore singulis fere mensibus, circa novilunium, incidit in hemicraniam dextri lateris, quæ simul gravi dolore, profundius in orbita hærente, cum feri salsi effluxu stipata, qui circa noctem exacerbatus fuit, & paroxysmus semper invasit cum horripilatione & extremorum refrigeratione, pulsu postea alterato & auctiori facto. Malum autem solvebatur post quartum diem facta crisi, mediante sudore largiore, ægro alias etiam sueto. Mali pertæsus, nostro ex consilio usus est Pyrmontanis acidulis, quas olim usurparat, hacque cura absoluta suasi, ut loco potus ordinarii decoctum ex radice scorzoneræ, chinæ, sarsaparillæ, liquiritiæ & passulis, biberet & singulis mensibus infusum ex manna, rhabarbaro & cremore tartari, assumeret, victum durum, salsum, aromaticum vitaret, & fonticulum etiam dextro brachio inuri permitteret. Quibus remediis quum omni adhibita cura uteretur, liber non modo ab erysipelate, sed & ab hemicrania ophthalmica degit; scabie tamen sicca pruriente divexatus, sicque septuagesimum ætatis annum excessit.

Epicrisis.

Ophthalmica hæc est hemicrania, in qua notabile, quod cessante erysipelate & ulcere consolidato in pede dextro, materia scorbutica ad dextrum latus capitis & oculum fuerit conversa, & certis statisque periodis hunc excitaverit morbum. Quum vero scaturigo tam erysipelatis, quam hemicraniæ & ophthalmiæ, sit quærenda in sanguinis & lymphæ dyscrasia scorbutica, utique potu acidularum, decoctorum & congruorum laxantium usu, universam sanguinis & humorum massam perpurgare expedit, & hac ratione corpus potius ab ejusmodi vitiis defendere, quam eadem, si adsunt, abigere.

CAPUT XII.

De Febre Intestinorum, Inflammatoria ex Mesenterio.

THESES PATHOLOGICÆ.

§. I.

Intestinorum inflammationes frequentes. Intestina, tam tenuia, quam crassa, quæ membranosa fere tota, ex tunica prima a peritonæo, altera musculari, cum fibris longitudinalibus & circularibus, nervosa & villosa contexta, innumeris nervorum & vasorum surculis perfusa & exquisito sensu ac motu instructa, & multis, & gravibus morbis patent, è quibus haud postremus inflammatorius, qui ipsis ex variis causis accidit. Nam atrocia illa & lethalia quandoque pathemata, quæ assumta venena, emetica validiora & drastica purgantia excipiunt, ab inflammatione in sphacelum transeunte ortum ducunt. Vulnera ac læsiones intestinorum, non aliter, quam inflammatione necant. Febres synochas & ardentes, maxime cholericas, dysentericas, item plurimas malignas, neque minus exanthematicas, inprimis variolas, lethalem sæpe inducere inflammationem, uberius testatur dissectio his morbis defunctorum. Convulsivam etiam colicam, maximeque eam, quæ a podagra retrocedente, ac subsistente, ex cohibito, aut sufflaminato hæmorrhoidali fluxu, sanguine inducitur, iliacam, quoque ex hernia incarcerata, aut intestinorum convolutione, passionem, non alia ratione, quam intestinorum inflammatione, lethum inferre, in comperto est. Nihil quippe vitalibus motibus adeo est infensum, quam putredo, quæ excipit inflammationem, ac in nervosis, exquisito motu ac sensu pollentibus partibus, consistit.

§. II.

Sed quia de intestinorum inflammationibus symptomaticis eisdemque complicatis febribus, jam supra actum & adhuc congruo loco agetur; nunc duntaxat pauca tradere libet, de inflammatoria febre illa intestinali, quæ proficiscitur ex mesenterio. *Minus nota quæ ex mesenterio.* Jam apud medicos in confesso est, plures morbosas affectiones, præsertim hecticas, lentas, errantesque febres, nec non apostemata, in mesenterio sedem habere fixam; sed diarrhoeas, dysenterias, immo inflammatorias febres intestinorum, pullulare ex mesenterio, id non æque omnibus patet. Verum qui ex physiologicis novit, sanguinis progressum, in mesenterio & mesocolo, quibus annexa intestina, esse tardissimum, tum quod tunicis nervoso-musculosis, sanguinem urgentibus destituantur, tum quod vena portæ, pulsu carens, recipiat sanguinem ex intestinis, & tardo flumine vehat ad hepar; is ultro fatebitur, promtam ibi esse genesin stagnationum & stasium & amplissimum nidum ad excludendas materiales morborum causas. Quin quum intestina arctius mesenterio sint connexa, ut ab ipso etiam sortiantur membranam, fibrarum quoque in intestinis annularium tendo juxta *Willisium*, sit mesenterium, & vasa ac nervi utriusque sint communia magnam inter has partes esse communionem, quoad morbosas affectiones, utique certum.

§. III.

Ipsæ tamen febres, quæ ex mesenterio veniunt & nobis cum *Baglivio* audiunt mesentericæ, in duo merito genera sunt dividendæ, acutas scilicet & lentas, sive chronicas. *Quæ acutæ, vel chronicæ.* Utrarumque materialis causa ejusdemque sedes in mesenterio, sed febrium & symptomatum generatio quærenda in annexis intestinis membranaceis, ita quidem, ut acutæ & inflammatoriæ in tunicis magis consistant & ibi tyramidem suam exerceant. Licet enim mesenterium, quod ex duplicata constat membrana, cui interpositi innumeri atteriarum & venarum rami, vasa lymphatica & lactea, glandulæ quoque copiosæ magnitudinis variæ, nec non nervorum propagines, non omni careat motu ac sensu: hic tamen admodum obtusus ac magis gravativus est, quam acutus, qualis ad concipiendam inflammationem requiritur.

§. IV.

§. IV.

Signa eorum & ſymptomata.

Quare ſi in infimo ventre ardor, dolor cum præternaturali totius corporis æſtu, pulſu celeri, virium proſtratione, anxietate & inquietudine ſeſe prodit, in inteſtinis hæc conſidere, merito judicandum. Sed pro diverſitate locorum, quæ hæc pathemata occupant, varias & certas affectas eſſe partes, merito concludendum. Scilicet ſi dolor acutus eſt ſupra umbilicum & ſub ventriculo cum febre, nauſea & vomendi conatu; indicium præbet, laborare eum coli tractum, qui infra ſtomachum a dextro ad ſiniſtrum latus porrigitur. Qui in dextro hypochondriu ſub coſtis ſpuriis urget doloris ſenſus, præter naturam affectum & inflammatum eſſe coli principium, ubi ileo committitur, arguit, quod etiam *Spigelius* in defunctis reperit ſphacelatum. Acuti cum febre cruciatus in ſiniſtro latere ſub lumbis, ubi pſoas muſculus, in culo & meſocolo, præſertim ubi peritonæo adhæret, mali eſſe ſedem produnt. Quando vero medium abdomen circa umbilicum cum febre gravius dolet, tenuia unique inteſtina inflammatione laborare, certum eſt indicium.

§. V.

Varii ſunt generis.

Febres etiam, quæ cum dolore, ardore, nec non tumore imi ventris junctæ, & tandem per alvi fluxus putridos & copioſos, vel etiam purulentos ſolvuntur, cum magna inteſtinorum difficultate, ex meſenterio provenire, nil dubii eſt. In cachecticis & ſcorbuticis corporibus, qui proveniunt diuturni alvi fluxus, cum lenta febre, vires & corpus conſumente, & qui non tam facile curationem recipiunt, ex eodem fonte ſcaturire, non ſine ratione cenſendum. Febres quoque quæ epidemice & certis temporibus invadunt, cum diarrhœis, immo cruentis ſedibus, non ex ingeſtorum alimentorum vitio, ſed ex præternaturali aëris, præſertim nimis calidi & ſicci, conſtitutione oriuntur, quales biennio abhinc ob inſolitum diuturnum, ad medium fere autumni productum calorem, univerſam propemodum Germaniam ſunt pervagatæ, ſimul etiam graſſantes tunc intermittentes anomalæ, vix aliam habent originem, quam quod in meſenterio multi acres & corrupti humores accumulati.

§. VI.

Earum origo & cauſa.

Ad ingignendas autem infeſtas ejuſmodi primis in viis inflammatorias febres, præcipuum momentum habet plethora, vel ſimplex, vel cacochymica, à ſuppreſſis aut deficientibus ſalutaribus excretionibus oborta. Promte etiam inducuntur ab intentata per fortiora pellentia, hæmorrhoidum, menſium aut lochiorum provocatione, ab uſu copioſo validiorum purgantium ad ſuperandam contumacem alvi ſtricturam, nec non, uti obſervavi, a purgantium & emeticorum acriorum aſſumtione ad abortum provocandum. Idem facit intenſior animi corporiſque commotio, ac viciſſim improvida abdominis & corporis, præſertim æſtuantis, refrigeratio, potus perfrigeratus, & qui opulentioribus in more eſt, glaciatus. His enim humorum ad interiora, maximeque primam regionem, convocatur partim, partim urgetur affluxus, omniumque facillime ad eas fertur partes, quæ imbecilliores, quibuſque ob defectum ſufficientis potentiæ motricis ſyſtalticæ, vel perpendicularem vaſorum tractum, difficilior eſt humorum progreſſus, quarum in numero potiſſimum ſunt meſenterium, meſocolon & omentum. Quando igitur his in ſedibus, maximeque inteſtinorum tunicis cum meſenterio continuis, incluſus hæret ſanguis, aut humor acris, febrem ciet inflammatoriam continuam, alvi vero, cruentus etiam fluxus, vel ex nimium ampliatis, vel exeſis plane & diſruptis vaſorum oſculis, ſuccedit. Hæc enim omnia ita omnino evenire uberius teſtatur diſſectio ejuſmodi febribus interfectorum, in quibus *Spigelius de ſemitert. cap. VIII.* ſe inveniſſe prodidit: venas hepatis majores ſanguine vacuas, ventriculi tunicam interiorem leviore eryſipelate inflammatam, venas meſaraicas & quæ ad ventriculum atque omentum tendunt diſtentas & craſſiori ſanguine fartas, omentum conſumtum & ſemiputre factum, durum quoque pancreas & ductum cholodochum obſtructum. Idem confirmat *Chifletius* notabili obſervatione, de meſenterii inflammatione cum dolore umbilici.

§. VII.

Diſtinguenda in leviores & graviores.

Merito tamen conſiſtentes his in ſedibus inflammationes in leviores & graviores ſunt diſtinguendæ. Leviores exterioribus tantum inteſtinorum tunicis, quæ maxime membranarum meſenterii productiones, inſident; graviores vero altius ipſam inteſtinorum ſubſtantiam pervadunt, eorundemque interiora ipſaſque glandulas tangunt, ideoque & profundiores ſunt & ampliores. Quæ ſuperficiem occupant, non tantum periculi alunt, ſed adhibito laudabili regimine & congrua medicina, intra quartum, vel ſeptimum diem, diſcutiuntur. Quæ autem interiora profundius obſident, niſi per diarrhœam aut ſanguinis fluxum ſolvantur, longius extrahuntur, quin in ſuppurationem ruunt & in hecticam deſinunt. Ex meſenterio quoque ibique ſtagnantibus corruptis humoribus prodeunt hemitritææ ſic dictæ ſive ſemitertianæ febres, quæ ex continua inflammatoria & intermittente tertiana ſunt compoſitæ, periculi non expertes. Notæ hæ jam fuerunt *Hippocrati* & *Galeno*, eaſdem nitide ac accurate *Spigelius* peculiari libello deſcripſit. Diſcrepant tamen à noſtris in eo, quod quotidie circa veſperam, & alternis quoque diebus, levi accedente horrore, ingraveſcant, junctam habeant abdominis dolorem ventriſque tumorem, & quandoque ad aliquot hebdomades protrahantur, & non nunquam in febrem lentam & hecticam concedant. Sed quia de harum ortu, decurſu & curatione jam ſupra *Sect. I. cap. V.* uberius actum, heic plura dicere non attinet.

CURATIO CUM CAUTELIS ET OBSERVATIONIBUS CLINICIS.

§. I.

Morbi præſervatio.

Quum febres ventriculi & inteſtinorum inflammatoriæ, propter horum ſummam ſenſibilitatem & conſpirationem cum nobiliſſimis corporis partibus, atrociſſimis ſymptomatibus ſtipatæ & ſubinde funeſtæ ſint; medentis cogitationem & intentionem quam maxime ad eas avertendas dirigere expedit. Igitur ſerio & cum cura ſibi commiſſis medicus inculcet, ut vitent omnia quæ ſuperius §. VI. ad eaſdem ingignendas facere diximus. Et quia præterea ſæpius obſervavi, febribus ardentibus, item bilioſis, dyſentericis, nec non puerperarum acutis cum purpura, a vehementi ira, vel gravi terrore, acceſſiſſe mox gravem inteſtinorum inflammationem & ſphacelationem, ac lethum brevi tempore annuliſſe; inprimis neceſſarium, ut occaſiones ſævorum affectuum fideli conſilio & monito præcludat artifex peritus.

§. II.

In cura ſanguinis affluxus derivandus.

Si vero jam adeſt inflammatoria ſtaſis ſanguinis, omnibus modis lenior eſt diſcutienda & gravior

avertenda. Primus igitur recte medentis erit scopus, ut vehementiorem sanguinis motum ad partem affectam impediat & hac ratione graviorem inflammationem avertat. Obtinetur id commodissime in plethoricis sanguinis missione, ex venis in superioribus partibus, amplo satis foramine facto, pertusis, qua in colica convulsiva, in diarrhœa & dysenteria, in acuto dolore venarum sedis, gravior inflammatio utique potest averti. Post sectam venam divertunt sanguinis affluxum à loco affecto pediluvia temperata, sed diutius usurpata, quæ solvendo & laxando strictas inferiorum partium fibras, adfluxum ad pedes divertunt & invitant.

§. III.

Et stasis discutienda. Ad discutiendam dein inflammatoriam stasin, serviunt quam maxime, quæ dolores & spasmos sistunt, antispasmodica, humectantia & blanda sedativa, clysteres ex oleosis, gelatinosis & dulcibus compositi, item exterius regioni abdominis applicata epithemata, sacculi, vesicæ oleis expressis, vel pinguedinibus animantium, aut decoctis emollientibus repletæ, pinguedo cati sylvestris, mixta præsertim cum camphora & pauxillo olei hyoscyami. Interne vero discutiunt & inflammationem arcent quam optime diaphoretica cum anodynis mixta, pauca, sed crebriori dosi per aliquot dies data, quæ inter eminet spiritus carminativus de tribus, aut spiritus tartari, vel bezoardicus *Bussii*, cum liquore anodyno minerali, aut spiritu nitri dulci mixtus. Item mixturæ ex aqua cardui benedicti, florum sambuci, aceto sambuci, rob sambuci, antimonio diaphoretico, nitro & syrupo papaveris rhœados confectæ, nec non pulveres temperantes nitrosi & diaphoretici, cum momento camphoræ & pauxillo laudani. Neque minus huc spectat cautus pilularum Wildegansianarum usus. Quæ remedia, cum prudentia, certo tempore & ordine usurpata, etiam in passione iliaca & spastica tunicarum intestinalium corrugatione, quam Græci chordapsum vocarunt, lenimen afferunt exoptatissimum.

§. IV.

Vitanda acria, adhibenda omnia demulcentia. In dolore, spasmo & febre inflammatoria intestinorum, omnia acria stimulantia, etiam salina majori copia data, calida, & purgantia, ceu perniciosissima vitanda. Et culpandus hic communis & detestabilis practicorum error, qui alvo pertinacius adstricta, unum post alterum purgans ingerunt, eoque malum non tantum exacerbant, verum etiam reddunt mortiferum. Neque etiam clysteribus admiscenda salia acrius stimulantia, ut sal gemmæ, vel purgantia, ut extractum colocynthidis, vel catholiconis, sed ex solis emollientibus sunt parandi. Sic enim balnei aut fotus instar, crassa eluunt intestina, & in colo tenuibus circumvoluto contenta, ceu vesica decocto emolliente plena, eadem mulcent, fovent & laxant. Parari igitur possunt ex solo lacte, mixto cum nitro, vel aqua pluviali, nupta cum syrupo violarum, de althæa *Fernelii*, rosarum solutivo, aut melle mercuriali. Hæc tamen circa usum clysterum addenda observatio, ut bihorio fere quovis, si necessitas urgeat, injiciantur, & paulo diutius retineantur, quod maxime necessarium, si flatus per os eructant, & crebræ adsunt vomitiones.

§. V.

In dolore opiata, post eum roborantia profunt. Præmissa, si vasorum plenitudo urget, venæ sectione, laxata etiam clysteribus admissis alvo, si atrox dolor cedere nolit; optimo consilio, sine omni metu, anodynum ex opio proficit, quo tormina conquiescunt & spasmi ac sudor sequitur. Sed quiescente & sedata dolorum & spasmorum cum febre ferocia, si summa debilitas corporis viriumque imbecillitas excipit, non ulterius insistendum superius laudatis diluentibus, laxantibus & humectantibus, sed potius nervina & roborantia in usum vocanda, quorum in numero sunt maxime essentia aut spiritus succini, aut mastiches, extracta cum hoc essentia chaccarillæ, elixir nostrum stomachale, pulvis solaris Zellensis, balsamum nostrum vitæ cum liquore anodyno mixtum, quod balsamum etiam exterius applicatum, levamen insigne affert, tonum resuscitando & robur addendo.

§. VI.

Alvi fluxus superveniens pervite excipiendus. Quando vero inflammationes & dolores alvi fluxu simplici, aut cruento, maxime hæmorrhoidali, aut etiam, uti quandoque accidit, purulento solvuntur, laxantia leniora, ut passulæ rhabarbarinæ & clysteres, item infusa theiformia, ex speciebus traumaticis & sanguinem purificantibus, scabiosa, veronica, alchymilla, agrimonia, consolida Saracenica & summitatibus millefolii confecta & cum lacte pota, nec non pulveres roborantes, ex cornu cervi philosophice præparato, usto, cortice cascarillæ & succino, in usum vocantur commodissime.

§. VII.

Sanguinis missio in dysenteria cum f. bre militis. Quum diarrhœa & dysenteria epidemica sæpe cum vehementi inflammatoria febre invadat juvenilia corpora, non infructuosa est medicopractica quæstio: an conducat venæ sectio? Communis quidem medicorum, *Hippocratis* & *Galeni* autoritate confirmata est sententia: alvo fluente, non esse subtrahendum sanguinem, ne vires prosternantur. Neque etiam ego aliter sentio, quum per ipsam experientiam constet, multos, tam lienterico, quam dysenterico alvi fluxu laborantes sanari, sine sanguinis missione; sed jam de illa tantum dysenteria sermo est, quæ cum febre acuta, præsertim synocha inflammatoria, conjuncta. In hac utilem & necessariam esse venæ sectionem, affirmo utique. Notum enim est, non facile quempiam alvi fluxu, etiam dysenterico diuturno perire, nisi ex inflammatione & sphacelatione intestinorum, quam semper antecedit & comitatur vehemens acuta febris, ex pulsu magno & celeri, ardore & siccitate corporis, linguæ ariditate, & ingenti inquietudine cognoscenda. Et licet omni dysenteriæ lenta quædam & levis, quasi erysipelacea inflammatio, sit juncta; multum tamen hæc ipsa differt a synocha inflammatoria febre, in qua proficuam esse sanguinis subtractionem assevero, & consentientes habeo viros amplissima & felicissima praxi celeberrimos. Sane *Sydenhamus in opp.* cordate affirmat *pag.* 111. se semper fere curam dysenteriæ cum venæ sectione auspicari, quin *pag.* 115. *seq.* habet exemplum dysenteriæ rebellis, quæ nullis plane remediis cedere voluit, sed sola venæ sectione tandem curata. Idem hoc auxilium mire dilaudat *Riverius*, qui *Cent. II. obs. LVII.* fidem facit, se in dysenteria cum febre acuta, octavo demum die, cum fructu quinque sanguinis uncias è brachii vena extraxisse, & *obs. LXIV.* testatur, se venæ sectionem, in muliere dysenteria cum febre graviter decumbente, septimo & octavo die cum emolumento instituisse. *Amatus* quoque *Lusitanus Cent. II. obs. XLVIII.* consignavit exemplum Abbatis, sanguine pleni & multo vini potui dediti dysenterici & simul acute febricitantis, qui secta vena longe melius habuit, & paucis subjunctis remediis, plenarie convaluit. Maxime omnium vero multus est

eſt in adſtruenda hujus remedii ſingulari utilitate *Botallus*, qui *cap. IV.* plus quam decem exempla narrat, ubi nil ex omni remediorum cenſu, præter venæ ſectionem, attulerit levamen.

ENARRATIONES MORBORUM.

OBSERVATIO I.

Paſſio ſpaſmodico-inflammatoria, iliacam minitans, curata.

Fœmina, quadragenaria major, ob vitam ſedentariam & tacitum animi profundum cum iracundia mœrorem pathematibus colicis & ſpaſmodicis affecta, quum omiſiſſet vere hoc ſuetam quotannis circa æquinoctium vernale & autumnale ſanguinis miſſionem, Martio menſe vehementi commota fuerat ira ad tremorem uſque omnium corporis partium, & ſumſerat poſtea veſperi pilulas conſuetas purgantes. Hinc noctem tranſegit inquietam, & die poſt nulla poſt pilulas ſequuta purgatio, alvus potius firmiſſime clauſa manſit, & ipſa æſtuoſis anxietatibus circa præcordia atque etiam eructationibus continuis ex ore fuit afflicta, & vomitu fere omnia aſſumta tum medicamenta, tum alimenta rejecit. Injectus ad alvum aperiendam clyſter domeſticus, qui per horam retentus, integer, nec flatibus, nec ſtercoribus ſtipatus, rediit, etiam ſine ſymptomatum levamento. Adhibitum decoctum mannatum cum ſalibus aperitivis & rhabarbaro, ſed mox vomitu rejectum. Medicus etiam ordinarius, flatus in cauſa eſſe putans, dedit carminativa: irrita tamen fuerunt omnia. Perſtiterunt potius ſymptomata, firma nempe alvi adſtrictio, eructatio crebra & vomitus, magna debilitas, inappetentia & ſomni defectus, tantum quod circa veſperam gravius, circa auroram vero mitius affligerent, cum crebriori ad urinam ſtimulo, quæ tamen parca & turbida emittebatur. Tertio die vocatus ego, mox venam pedis ſecare juſſi, & emiſſis, ſine ulla virium jactura, ob vaſa ſanguine valde diſtenta, octo unciis, mox meliuſcule habuit ægra, conquieverunt anxietates æſtuoſæ & eructationes, ut etiam extra lectum verſari potuerit. Nihilo minus pertinax ventris adſtrictio & dolores tenſivi abdominis in hypochondrio dextro perſtiterunt. Injectus igitur clyſter & datæ pilulæ noſtræ balſamicæ polychreſtæ, ſed hi nihil emotum; quin quum ad ſeptimum uſque diem alvus eſſet obſtipata, & eructationes, & anxietates nocturnæ æſtuoſæ, cum febricula & dorſi doloribus redierunt. Hinc demum conſilium dedi, ut ſingulis tribus horis clyſter injiceretur, ex aquæ pluvialis unciis XII. ſyrupi de althæa *Fernelii* uncia ſemis, nitri puri drachma, & abdomini veſica emolliente decocto plena admoveretur. Sic clyſteres injecti ſemper per horam retinebantur, & poſtquam quartus eſſet infuſus, flatus primum eliſi, per aliquot dies coerciti, & poſt ſextum ſeceſſerunt etiam fæces, quibus evacuatis, ructus atque anxietates in abdomine diſceſſerunt, mictio etiam melius ſucceſſit. Interius vero ſimul data eſſentia carminativa, cum liquore anodyno ad unciam dimidiam remixta, inſtillatis laudani liquidi guttis XV. inductus ſomnus, ſequutus ſudor ex cute ante ſicca & arida, pulſus antea durus & celer mollior factus, & urinæ fluxus liber redditus. Hoc facto, ex mixtura remotum laudanum, & ſola eſſentia cum liquore anodyno oblata, donec perfecte convaluerat.

Epicriſis.

Affectio hæc fuit ſpaſmodico-inflammatoria inteſtinorum, iliacam minitans paſſionem. A ſanguine quippe, ob venæ ſectionem conſuetam omiſſam, nimium redundante, & vehementi ira, quæ inſenſiſſima inteſtinis, nec non purgante aſſumto, ortum duxit hæc paſſio, & inde etiam omnia quæ jungebantur ſymptomata derivanda. Ad diſcutiendam itaque inflammatoriam ſtaſin & avertendam hujus pediſſequam, paſſionem miſerere mei, ante omnia neceſſarium duxi, ut ſanguinis quantitas ſubtraheretur, quod etiam quoddam attulit levamen. Sed quum ſpaſmus inteſtina inferiora fortiter ſtringens adhuc permaneret, conſilium cepi, quod me tali in caſu non deſtituit, de clyſteribus pure demulcentibus & humectantibus, paullo frequentius injiciendis, qui quaſi inſtar balnei interni ſunt, fibras ſpaſmo conſtrictas temperato humido relaxantes, cui fini etiam exterius appoſui emolliens remedium. Interius vero diſcutiens, ſive carminativum, cum blando anodyno permiſcui, & ita ſpaſmi ſoluti, diſcuſſa ſanguinis & humorum inflammatoria ſtaſis, & excretiones per alvum & cutem adſtrictæ, jam liberius & largius ſequutæ.

OBSERVATIO II.

Inflammatio inteſtinorum cruenta diarrhœa ſoluta, recidivans lethalis.

Præfectus militum, natione Gallus, quadrageſimum ætatis annum jam emenſus, vir conſtitutionis alias robuſtæ, vitæ genus laborioſum & agile cum quieto & ſedentario permutarat, interea largiter comedens & liberaliter quoque vinum Gallicum, quod vocant Pontack, bibens, hinc primum alvi factus adſtrictioris & ſomni inquietioris, poſt aliquod tempus vero, dolorem lancinatorium in abdomine toto atque etiam lumbari regione expertus eſt, cum phlogoſi, eructatione, pulſuum celeritate & deficiente ſomno. Medicus primis diebus colicum dolorem eſſe judicans, carminativa fortiora & ſpirituoſa elixiria, cum oleis deſtillatis remixta, una cum clyſteribus uſurpavit, ſed inde potius exaſperata ſymptomata, & febre, & inquiete, & dolorum facibus magis accenſis. A me quum peteret opem, & conquereretur de dolore tenſivo circa os ſacrum acuto, quæſivi: an hæmorrhoidali antea fuerit obnoxius fluxui? reſpondit: ſemel tantum ante aliquot annos, ſed parciori, cum prægreſſis lumborum & oſſis ſacri doloribus. Hinc quum venæ ſectionem penitus reſpueret, mutavi tantum medendi methodum, & loco calidorum, interne dedi humectantia & refrigerantia, pulveres nempe diaphoretico-nitroſos, demulcentes & lenientes clyſteres, copioſius applicare juſſi, largiter ſimul & temperate calida ſumta ptiſana. Levata inde quidem fuerunt ſymptomata, nihilo minus remanſit dolor in imo ventre, ab oſſe ſacro ad inguina ſeſe extendens lancinatorius, multum incommodi faceſſens. Exhibui igitur eſſentiam carminativam, cum liquore anodyno & pauxillo laudani opiati, ad mulcendos dolores, & poſtea dedi drachmam magneſiæ albæ cum drachma dimidia nitri in decocto mannato, inde alvus aliquoties ſoluta, & quod mirabile, larga portio ſanguinis atri, corrupti, fœtidi excreta, ita ut intra ſex dies aliquot libræ ſecederent, remittentibus inde mox doloribus & fævis pathematibus. Demum aſſumtæ pilulæ noſtræ balſamicæ, cum pulvere roborante, cujus baſis chaccarillæ cortex & ſuccinum. His tum perfecte convaluit, ſed vertente anno, adulto jam vere, eundem in morbum cum graviſſimis doloribus & intolerandis cruciatibus ad dorſum uſque excurrentibus, febre & purpura rubra ſtipatis, idem hic vir eſt correptus. Data iterum omnia, quæ levando huic malo antea cum fructu adhibita, admoliſtrata etiam in dorſo ſcarificatio, ſed fruſtra. Sexta enim hebdomade, ob ſomnum plane

plane deficientem, viribus omnibus exutus, vivere desiit.

Epicrisis.

Sine ullo dubio vir hic, animo & corpore fortis, intestinorum inflammatione periit. Causa hujus morbi in statum plethoricum, sine sanguinis missione & omissa simul consueta corporis exercitatione, & in potum copiosum vini rubri, quod adstrictivæ est virtutis, conjicienda, quum alias sanguine & humoribus abundantes, qui corpus nec satis labore exercent, nec sanguinem mittunt, si alvum paulo largius solutam habent, liberi permanere possunt à passionibus ex plethora oriundis. Si vero hæc etiam excretio deficit, grave imminet sanitatis periculum. Prior morbus fluxu sanguinis nigri & coagulati, procul dubio in vena hæmorrhoidali interna congesti, feliciter fuit solutus, id quod etiam in aliis similibus casibus notavi. Contra ea vidi etiam, quod febres intestinales, cum doloribus & spasmis abdominis, aliquot jam per hebdomades durantibus, subinde post excretum putridum & corruptum nigrum sanguinem, brevi mors sequuta fuerit. Cæterum non possum non hoc loco hanc observationem de vini rubri Gallici, austeri potissimum, noxa, adjicere, quod ipsius frequentiori potui causa multorum morborum, quibus Galli inter nos degentes occumbunt, merito sit adscribenda.

Observatio III.

Diarrhœa purulenta cum febre ex lapsu.

Ruricola habitior & quadratus, pronus cum ventre ceciderat in truncum acuminatum, & ex eo exquisitum in abdomine, paullo supra umbilicum, persenserat dolorem, cum animi deliquio, accensa simul, præcedente horripilatione & refrigeratione, febre. Post aliquot dies sanguinolentam & saniosam per superius & inferius os ejecit materiam multam, eoque facto, siluit febris, remansit tamen languor & appetentiæ prostratio. Quum vero elapsis circiter quatuordecim diebus, domesticis laboribus manum admovere inciperet, denuo recruduit abdominis dolor, animi defectione, horrore & febre stipatus, cum extremorum frigido sudore, ut animam agere videretur. Sequuta tamen diarrhœa cruenta & saniosa per aliquot dies, symptomata iterum mitiora facta ac remiserunt. Sed vix septem dierum fuerunt induciæ, quibus circumactis, priora repetierunt symptomata cum febre, obortoque alvi fluxu, conquieverunt rursus. Imploratum igitur meum auxilium, qui crebriorem decocti avenacei usum, cum humana, vel canis axungia, butyro rubro potabili & balsamo *Locatelli*, suasi, ac demum decocto herbarum vulnerariarum, alchymillæ, agrimoniæ, saniculæ, pyrolæ, fragariæ, veronicæ, florum bellidis, hyperici aliorumque, ex cerevisia, ægrum hunc ad sanitatem, fortunante Deo, traduxi.

Epicrisis.

Celebris ille Italorum Medicus *Benedictus Sylvaticus*, abscessus subinde in mesenterio succrescere notavit, & notatu inprimis digna, quæ habet *Cent. II. obs. LXXXVI.* ubi sic scribit: *mesenterium sæpe fit sentina multorum excrementorum. Ac obtusi sensus quum sit, diuturnas tolerat affectiones, & in quo non raro suboriuntur apostemata suppurantia, qualia frequentissime à me fuerunt observata, quæ tandem subsidebant per dejectiones purulentas, iterum statis temporibus recurrebant, & obluescebant denuo per similes dejectiones, non raro cruentas, ita ut imposuerint quibusdam, illas pro dysentericis habentibus.* In nostro certe ægro, lapsu illo in stipitem acuminatum, quassatus forsan fuit excurrens infra ventriculum supra umbilicum coli tractus, quo inductus dolor, raptis etiam in consensum reliquis intestinis, febrem ciens, & per spasmodicam simul stricturam in mesenterii canalibus sanguinem detinens, qui in purulentam postea corruptionem abiit, perrupit & alvo exiit. Latius vero semper serpsit malum & relicta iterumque commota vicina arrodens materia, mali recursum iterato induxit, donec acrimonia ipsius obtunderetur, abscessus abstergeretur, demumque post semestre spatium, in robusto & agresti corpore consolidationem reciperet.

Observatio IV.

Febris iliaca inflammatoria.

Adolescens quindecim annorum, constitutione tener, indole alacris, Bacchanalium tempore, quotidie duas, vel tres, siccas & duriusculas spiras ingesserat, sub pilæ lusu cum sodalibus admodum incaluerat, & postea, depositis vestibus, ad fluvii ripam considens, corpus perfrigerarat. Inde paullo post atrocia ventris incurrit tormina, cum alvi pertinaci ad aliquot dies strictura. Implorato nostro auxilio, causam à liberali esu spirarum & corporis refrigeratione duximus, inprimis quum in sinistro abdominis latere eminentia quædam dura tactui sese offerret. Suasimus igitur ut alvus ocyus duceretur clystere emolliente, quo bis alvus stercora dura dimisit, postea dedimus infusum nostrum usitatum mannatum, cum oleo amygdalino, quo sex sedes motæ, tumor subsidere & dolorum vehementia remittere visa. Sed sequenti die tormina cum duro in hypogastrio tumore redierunt, licet flatus multi eliderentur; accessit præternaturalis æstus, cum pulsuum celeritate, somnus inquietus, oris siccitas & ardor, cum lenta pituita. Hinc fauces gargarismatibus elotæ & ad æstum inflammatorium restinguendum oblata emulsio ex seminibus quatuor frigidis, cum pulvere nitroso, interposito ad perspirationem secundandam, liquoris anodyni, cum momento bezoardici remixti usu. Æstu autem increscente, ani os adeo fuit occlusum, ut clysteris tubulum plane non admitteret & a crebriori molimine potius læderetur, circa vesperam tamen calor semper fuit intensior ad mediam noctem durans. Adhibuimus pulveres nitrosos cum salibus digestivis, quibus calor mitigatus & scybala cum flatibus multa emota. Sic decubuit ad duodecimum usque diem, quo tanta anxietas, inquietudo, æstus & virium jactura accidit, ut morti videretur proximus, conquerens maxime de atroci dolore in abdomine, ibi potissimum, ubi durities illa consistebat. Igitur ad arcendam funestam inflammationem potio discutiens ex aqua cardui benedicti, cum aceto, rhabarbaro, antimonio diaphoretico & cancrorum lapidibus data, qua aliquoties usurpata, dolores complacati & sudor prolectus. Imposita etiam ad emolliendum tumorem vesica decocto emolliente plena & clysteres aliquot injecti atque retenti. Hinc ingens stercorum copia quotidie secessit cum emolumento & successive ad sanitatem factus est transitus.

Epicrisis.

Febris hæc recte dici potest iliaca inflammatoria. In ileo enim consedit obstructio, ab esu spirarum siccarum contracta, quæ dolorificos spasmos non tantum in abdomine, sed ad ipsam etiam vesicam excurrentes fecit, ut urina per totum morbi decursum parca & rubicunda tantum cum dolore secederet. Non tam proinde autem ex tenui

hoc

hoc intestino materiam tenacem obstruentem evertere licet, quia clysteres eo non pertingunt, & nec laxantia sufficiunt, nec potus diluentes. Hinc morbus diutius protractus. Interea ut intestinorum inflammatio arceretur, data mixtura & injuncta diaphoresis continua. Quia tamen intestinorum inflammatio quam facile recrudescit, hinc suasi demum, ut non modo exactam servaret diætam, ab omnibus constringentibus abstineret, animum tranquillum haberet, nec frigidum, sed calidum potum assumeret, verum etiam ad tempus aliquod mane infusum accommodum theiforme potaret in lecto, & sudorem blandum exspectaret.

CAPUT XIII.

De Febribus Lentis & Hecticis.

THESES PATHOLOGICÆ.

§. I.

Hectica & lentæ quæ dicantur. HEcticæ febris apud *Hippocratem*, *Aretæum* veteresque Græcos æque ac Latinos, ipsumque *Cornelium Celsum*, mentio nulla. Neque lentæ febris nomen in primorum medicinæ parentum monumentis obvium, sed *Celsus* demum lentarum curationem primus tradidit. Quæ autem postea lentæ & hecticæ appellatæ, priscis, longæ, tabidæ, marasmi audiunt. *Hippocrates* inprimis lentas febres *Sect. V. aph.* 64. vocat febres longas, iisque affectos non valde multum febrientes, hecticam vero sub nomine tabis passim describit. Nostro tempore lentæ & hecticæ febres dicuntur eæ, quæ diuturnæ sunt & continuo, licet leniori ac remittente, æstu præternaturali, succos corporis consumendo, tabem inferunt viresque debilitant.

§. II.

Utriusque differentiæ & symptomata. Magna tamen harum est varietas & differentia, ratione vehementiæ symptomatum & periculi. Stricte nimirum lentæ febres appellantur illæ, quæ mitiora habent symptomata, æstum leniorem, sudorem sub somno largum, pulsum post somnum & ante meridiem naturalem, non tantam appetitus & virium prostrationem, corporisque ariditatem & urinam livescentem neque etiam tantum periculi. In hectica autem æstus est continuus, pulsus semper durus, debilis, celer, licet post cibum & vesperi calor, celeritas atque durities increscant, cutis cum lingua sicca, dura & arida, genæ rubent, totum corpus est imbecillum flaccidum, somnus reficiens nullus, urina rubicunda, inferius cum sedimento, superius cum cuticula coerulescente pinguedinosa, corpus contabescit totum, adeo ut ossa ubique promineant. Deinceps eminens est lentarum & hecticarum differentia respectu utriusque causæ. In illis enim vitium magis in fluidis & incipiente mala dispositione solidæ cujusdam partis; in his vero solidæ potius patiuntur & ipsa jam labes, aut magna corruptela, adest visceris. Hinc lentæ etiam accommoda medicina adhuc possunt abigi earumque causæ vinci, sed hecticæ difficillime, vel plane non sanationem recipiunt. Hecticæ quippe sunt magis symptomaticæ & gravioribus ulcerationibus, vomicis, abscessibus & viscerum corruptionibus superveniunt. Unde qui phthisi, abscessu, vomica aut exulceratione pulmonum, mesenterii, renum, uteri, & gravioribus suppurationibus in internis, musculis quoque abdominis latentibus, qui cancro genitalium, mammarum, uteri, item qui cachexia & hydrope, ex induratione, scirrho, corruptione & putredine hepatis, lienis, omenti, pancreatis & glandularum mesenterii, moriuntur, hectica febre pereunt omnes.

§. III.

Causa caloris. Causa caloris continui his in febribus, nulla alia, quam humor quidam corruptus & putridus. Hic enim temperatæ & naturali sanguinis & humorum vitalium mixtioni penitus est adversus, eandemque intestino alieno motu turbat, immutat atque dissolvit. Idem hic putris succus infestus plane ac alienus est nervorum fluido nervosisque partibus, & sensibiles has atque motrices partes ad intensiorem contractionem, quæ febris essentiam absolvit, exstimulat. Igitur quo uberior & diuturnior putridorum & corruptorum ejusmodi succorum ex viscerum vitio insanabili est proventus, eo vehementior febris, eoque graviora symptomata.

§. IV.

Lentæ ex debilitate corporis. Lentæ, sive diuturnæ, mitiores tamen febres, sunt frequentissimæ, neque ulli ætati, aut temperamento, sexui, regioni, aut loco parcunt. Origo vero illarum & causa varia est; sæpissime ex morbo præcedente & corpus cum viribus nimium debilitante. Experientiæ scilicet testimonio in comperto est, qui per contumaces intermittentes, vel continuas, item variolas & morbillos, effusiora sanguinis per uterum, anum & nares profluvia, per diuturnum alvi fluxum, simplicem æque ac dysentericum, nec non nimiam salivationem, gonorrhœam & fluorem album diuturnum vires perdidere, qui etiam mœrore, curis, vigiliis, & assiduis lucubrationibus & studiorum intemperantia, nec non per famem, labores graves & continuos, veneris etiam crebrius exercitium, corporis robur attriverunt & exhauserunt, in lentescentes & longas ejusmodi febres delabi facillime. Ratio hujus generationis in proclivi: corpora his perfuncta benignis sanguinis & alibilis humoris succis, sufficiente etiam purissimi & nobilissimi nervorum liquidi copia destituuntur, post morbum autem ciborum impensior succedit appetentia, succi tamen intimæ ingestorum dissolutioni servientes spirituosi, fermentescibiles & salivales, nec non biliosi, à naturali habitu descivere, nec adeo sunt efficaces, vigor quoque motus peristaltici in ventriculo & canali intestinorum languidus est: hinc ciborum liberalius ingestorum non exacta perficitur solutio, concoctio atque digestio, sed succus chylosus crassus, rudis minusque subactus elaboratur, ad sanguinis massam truditur, & aliena sua natura fluidorum crasin temperatam & solidorum æquabilem naturalem motum turbat atque pervertit.

§. V.

Ex suppressis excretionibus. Deinceps perpetuæ & uberius confirmatæ observationis est, tabificas ejusmodi febres succedere quam maxime evacuationibus criticis solennibus deficientibus, aut perperam cohibitis. Nihil certe frequentius, quam ut ii, quibus vacuationes acutos morbos & febres solventes, sudor inprimis & aucta perspiratio, interceptæ, vel non sufficienter successerunt, quibus sudor consuetus nocturnus siccatus, quibus fonticuli & ulcera antiqua consolidata, quibus catarrhi aliæque per uterum ceteraque organa defluxiones acres repulsæ, quibus alvi fluxus cohibitus intempestive, febribus lentis postea tabescant. Sic enim vitiosi, impuri, inutiles ac superflui humores, cum salute foras excernendi, intus manent, vitales temperatos & nutritios succos inquinant, ut omnis horum massa reddatur intemperata, omnesque in corpore motus ac functiones vitium capiant.

§. VI.

Hecticarum & lentarum est frequens nidus mesenterium.

Porro lentarum & hecticarum febrium nidum frequentissime esse in mesenterio, & ratione, & experientia habemus confirmatum. Recte enim jam pridem notavit *Fernelius* & ex eo *Sennertus*, in nulla universi corporis parte, tam plurimos, latentes etiam morbos, lentas febres, errantes, diarrhœas, choleras, scorbutum, melancholiam, cachexiam, hydropem, intermittentes quoque contumaces, figere sedem, quam in mesenterio. Causa autem magnæ hujus ad morbos concipiendos dispositionis nulla alia, quam quia tardus & impeditus admodum per viscus hoc succorum & sanguinis progressus, stagnationes & stases facillime inducens. Nam vena portæ, pulsu destituta, sanguinem ex mesenterio reducem recipit, ac vice arteriæ fungens, eundem vehit ad hepar, quod quum lentius fiat, in mesaraicis etiam vasis ponitur obex, gignuntur stagnationes, infarctus, quin quandoque plane extravasationes. Dein hæmorrhoidalis vena, ob perpendicularem ductum & longius ab exortu remotum finum, tarde admodum reducit sanguinem ad portæ venam, ac facit, ut is sæpius in mesocolo, crassis intestinis, maximeque recto, stagnet vasaque cum dolore distendat. Ipso in mesenterio propter nervosarum & musculosarum tunicarum defectum, sanguinis cursus plane non adjuvatur & urgetur, sed vasa potius inter duplicatam cellulosam membranam discurrentia, pinguedine tecta, perpetua relaxatione, toni sunt remissioris, & facile cedunt sanguini in ipsis accumulato. Chylosa etiam lympha dum per lactiferos sic dictos canales innumeros, in capillares tubulos circa glandulas fissos, impeditius fertur, ac in ipsis glandulis ab exilissimis venulis recipitur, his in angustiis facile hæret, nec ea propter mirum, mesenterii glandulas sæpe infarciri, intumescere, indurari ac in scirrhos plane degenerare.

§. VII.

Propter humorum in eo stagnationem & impuritatem.

Licet autem ipse hic tardior succorum per mesenterii compagem meatus, hanc corporis præstet utilitatem, ut humorum & mole & intemperie peccantium excretioni serviat, & quidem sanguinis per hæmorrhoides internas, ac serosarum, mucidarum ac fermentescibilium sordium, per intestinorum glandulas innumeras; eandem tamen ob caussam accidit, ut quævis fere humorum, tam quoad quantitatem & qualitatem, quam etiam motum vitia, in mesenterium redundent, idque male afficiant. Inprimis plethora nullam partem gravius lædit, quam mesenterium, ac nimia distensione, vasorum tonum & elaterem debilitando, ibi stagnat, & cum detrimento plus justo coacervatur. Nam quo major in mesenterio sanguinis stagnatio, eo magis increscit ipsius impuritas; quo major vero sanguinis & lymphæ sordities, eo magis functiones in corpore labefactantur, nutritio imminuitur, vires elanguescunt, intestinus in succis motus augetur, arteriæ cum corde ad auctiorem & celeriorem motum exstimulantur & sic febris accenditur.

§. VIII.

A suppressis mensibus, hæmorrhoidibus, diarrhœis & febribus.

Quæ quum ita sint, ratio est in proclivi, quare suppresso, aut deficiente mensium in fœminis fluxu, notante *Hippocrate lib. II. prædict. §. XIII.* periculosæ tabidæ, id est, hecticæ febres, emergant, chloroseos, aut febris ictericæ albæ nomine, passim obviæ; quare porro in viris subsistente, insufficiente, aut plane præpostere cohibito hæmorrhoidum stillicidio, juxta eundem *Hippocratem Sect. VI. aph. XII.* tabes, id est hectica, generetur. Cur etiam, ut supra jam meminimus, constipatis salutaribus alvi profluviis, quibus sæpe acuti morbi finiuntur, & quæ crebro critice certis anni temporibus naturæ beneficio succedunt, tabidæ & periculosæ febres subnascantur. Neque minus caussa patescit, cur tam perniciosum, & ad chronicas, lentas etiam & hecticas febres ingignendas nihil sit aptius, quam, si quando, in corporibus præsertim plethoricis, cacochymicis item & hypochondriacis, ubi jam admodum tarda & impedita sanguinis per mesenterium & connexa viscera progressio, intempestive adstringentibus, etiam famigeratissimo chinæ cortice sistuntur febres intermittentes, quæ in his salutarem ad superfluorum consumtionem, vasorum obstructiones expediendas & liberum sanguinis progressum reddendum habent facultatem, quibusque oppressis, infarctus in mesenterii tubulis, oppilationes, humorum stagnatio & impuritas increscunt, ac postea liberale chronicis & assiduis febribus aliisque morbosis passionibus pabulum præbent.

§. IX.

Abscessus in mesenterio febrium caussa.

Neque vero tantum ad stagnationes & obstructiones dispositum admodum est mesenterium, verum etiam ad suppurationes & abscessus concipiendos, quibus perpetuo fere accedit intemperies quædam febrilis. Sunt quidem plures, qui autumant, inflammationes, sine quibus nulla suppuratio, nullusque abscessus fieri potest, in mesenterio non habere locum, quia in eo nec dolor acutus, nec ardor, perpetui inflammationum comites, observantur. Verum essentialis inflammationis ratio non ardore & dolore continetur, sed stasi humoris sanguinei in vasis alienis facta, & staseos potius productum est dolor cum ardore, si illa in parte nervosa, exquisitioris sensus consistit. Stases autem & extravasationes humorum cum oriundis inde suppurationibus, perquam commode fieri possunt in mesenterio, ob decubitum ibi solennem, dum vel ex arteriolarum minimis ramulis sanguis sæpe cum impetu in laterales tubulos, è quorum numero etiam pinguedinosi, urgetur, vel etiam ipsa hæc lateralia vascula ab impetu humorum rumpuntur, & contentum liquidum effundunt. Ne dicam, nullibi facilius & commodius pus gigni, quam in partibus pinguedine uberius obsessis, eo quod ipsa pinguedo, motu intestino & putrido humoris extravasati, promtissime in liquamen saniosum convertitur.

§. X.

Eorum signa & caussa.

Igitur frequentiores, ut vulgo putatur, in mesenterio sunt abscessus, cognoscendi ex febre continua hectica, dolore gravativo & fixo in abdomine & saniosæ materiæ per alvum cum intestinorum dolore & ardore excretione: quæ autem ad ingignendos hos faciunt, notavi multa. Observavi frequentius, in plethoricis, plethorico-cacochymicis, nec non hypochondriacis, a vehementi ira, præsertim paullo ante, vel post cibum, tanto magis accedente simul refrigeratione, corpus languore fuisse affectum universali, & successisse febres tabificas exitiosas. Idem vidi in iis, quæ validioribus pellentibus abortum procurare intenderunt, quando medici mensium suppressione laborantes calidis & fortioribus emmenagogis, vel purgantibus exceperunt, nec non in viris, quando hæmorrhoidalem fluxum, natura repugnante minusque proclivi, aloeticis aliisque calidis pellentibus emovere fuerunt connisi. Novi etiam, crebrius subortas esse has ex abscessu febres, in sanguine & succis plenis, à vehementiori insueta corporis ad validum usque sudorem exercitatione, subsequente postea improvida refrigeratione corporis

poris

poris totius, ac inprimis pedum, quorum ingens cum abdomine consensio.

§. XI.

Generandi ratio & decursus. Nimirum tam valido & vehementi, sive per animi affectus, sive pharmaca, sive corporis exercitationem, motu, sanguis in minima mesenterii vascula cum impetu urgetur, stagnat ibi, in alienos tubulos vadit, subsistit ibi atque corrumpitur. Hinc prima origo suppurationis, quæ dein propter motum intestinum latius serpit, vicina arrodit, exedit, ut ex abscessu minori fiat major, ampla cavitas magnumque apostema. Quin materia saniosa corrupta, a venis resorpta & sanguini insinuata, sæpe etiam ad alia emunctoria, glandulas tracheales, nec non renes, fertur. Unde amplo in mesenterio apostemati jungitur sæpe urinæ fluxus purulentus, vel etiam sputum purulentum, integris renibus salvoque pulmone. Quandoque ipsum pus pondere suo per mesenterii poros descendit ad intestina connexa, cavum ipsorum subit sicque alvo expurgatur. Quandoque etiam apostema majus dehiscit tandem, & præcedente horrore, interdum etiam rigore, cum superveniente æstu, perrupto involucro, effunditur. Quod si in loco excretioni minus idoneo contingit, atrocia quasi colica tormina oboriuntur, si in cavum abdominis, interna quæ tangit, male afficit, rodit & gangrænam iisdem inducit, si vero in intestinorum cavitatem, pus copiosum simul & semel per alvum exit. De qua puris excretione historias consignarunt *Horstius lib. XIV. obs. XXV. & XXVI. Bartholinus Cent. II. epist. 23. Cent. VI. epist. pag. 490. Cent. IV. hist. pag. 96.* nec non *Tulpius lib. II. obs. XXXVI.*

§. XII.

Symptomata. Febres autem quæ grandes ejusmodi abscessus in mesenterio æque ac aliis visceribus, hepate, pancreate, renibus vesica & utero, comitantur & sequuntur, non sunt mites & lenes, sed graves, quæ vires & succos corporis consumunt omnes, hecticæ lethales. Quæ quomodo incipiant, decurrant & quibus symptomatibus stipentur, accurate & ex vero prodidit *Hippocrates lib. de intern. affect. pag. 209. febris*, inquiens, *debilis invadere incipit & rigor, & dolent pectora ad dorsum, aliquando etiam tussis premit acuta, & exspuit salivam multam liquidam & salsam. Et hæc quidem in principio morbi; in progressu vero corpus attenuatur, cruribus exceptis. Hæc enim intumescunt & pedes, & ungues contrahuntur, ex humeris autem tenuis & debilis est, & fauces velut lanugine implentur, & velut per arundinem sibilat, & fortiter sitis per totum morbum, & multa impotentia corpus habet. Hic quum sic habuerit, in anno corruptus male perit, verum studium quam maxime adhibere oportet ac reficere.*

§. XIII.

Lenta infantum. Aliud lentæ remissioris & occultæ febris genus est infantibus familiarissimum. Jungitur cum insigni abdominis tumore, superiorum marcore, tussi sicca, virium prostratione, inappetentia & vago æstu, post cibum sumtum & circa vesperam ingravescente, alvo interdum adstricta, interdum etiam fluxa, alba multa & mucida dimittente. Nascitur hæc febris quandoque a succo chyloso nimis viscido, tenaci, villosam intestinorum tunicam & minima lacteorum oscula obstruente, quo inflatio intestinorum & chylosa diarrhœa inducitur. Non nunquam ortum trahit a lympha nimis viscida, lenta, quæ glandulas mesenterii farcit, obstruit, ac magis magisque accumulata mirum distendit. Occasionem autem ad gliscentes has febres potissimum præbent nimia infantum voracitas, cibi qui chylum reddunt crassum, defectus tenuis potus, corporisque refrigeratio. Quæ vero corripuerunt, diu detinent corpora, nec sicuti omnes, quæ ex obstructione & glandularum nerveæ substantiæ nimia expansione oboriuntur febres, periculo carent, sed nisi convenienti medicina occurratur cum vivendi ratione, infantes perimunt, inventis post mortem plerumque glandulis mesenterii ingentis magnitudinis, intestinis inflatis & tumidis ac pulmonibus corruptis.

§. XIV.

Quæ senibus solennis atque fatalis est hectica, græco nomine dicitur μαρασμός. In hoc lente attenuatur corpus, appetitus perit, vires sensim consumuntur, ossa carne privantur, ut instar sceleti pelle induti appareant, os siccum est, saliva glutinosa, exterior cutis cortex friget, riget, arescit, interiora ardent, pulsus durus & frequens est, somnus parcus & non reficiens, spiritus ægre ducitur, vox rauca fit, lingua exsucca & salsa lenta pituita incrustata sæpe, ac omnia hæc sensimque ingravescunt, donec post dimidium circiter anni vitam ipsam eripiant. Generatio senilis hujus hecticæ sic nobis concipienda videtur: senes ob vitam motus expertem & excretiones in omnibus emunctoriis, præsertim subcutaneo, languescentes, alvumque tardiorem, omissam etiam ex vano metu haud raro suetam sanguinis missionem, ingentem subinde sanguinis & impurorum humorum sibi colligunt copiam; hac præsente, tardissima fit succorum per mesenterium, omentum, per hepar quoque, lienem & intestina progressus, vasa farciuntur, obstruuntur, sequuntur indurationes & demum corruptiones, febrium chronicarum perniciatium genetrices paratissimæ. *Marasmus senum.*

§. XV.

Demum lentæ febris species adhuc superest, parum ab auctoribus notata, quæ nobis stomachica audit & intestinalis. Ortum hæc ducit a tunicarum ventriculi & intestinorum erosione, inducta vel ab acri bilioso mordaci succo, in ipso corpore genito, vel ab assumtis acrioribus, rosiva virtute præditis. Testatur enim experientia, post choleram, vel vehementem iracundiam, item dysentericum morbum, longas sæpe & exitiales succrescere febres. Venena assumta stomachum cum intestinis corrodere, novit nemo non. De exulcerato stomacho a forti purgante, cum maximo post cibum dolore, testis est *Bartholinus Cent. VI. hist. 21.* Idem faciunt emetica improvide data, ipsa salia amara purgantia, vel sola liberalius exquisitius sentientibus oblata, vel, uti imprudens quorundam consilium, acidulis indita adhuc & sumta. Sed difficulter hæ febres, quoad suas causas & sedem, dignoscuntur, & difficulter etiam sanationem admittunt. Nam læsis arrosisque ex parte intestinorum tunicis, omne quod assumitur, præsertim salsedine, aut acore imbutum, vel etiam mole nimium eadem male afficit, spasmos, eructationes, tormina facit, alvus interdum laxa, interdum stricta est, corpus simul tabescit, mox horror & rigor, mox æstus, mox frigidus, mox calidus sudor tenet, cum celeri pulsu ipsaque symptomata certis horis periodice redeunt & ingravescunt, quin nisi congruis remediis tempestive occurratur, morbus fit longus & capitalis. *Hectica stomachica & intestinalis.*

§. XVI.

Cæterum lentæ hæ & tabificæ febres ex longis sunt morbis, qui ægros diu tenent, & pro constitutione *Signa lethalia & morbi causa.*

tione corporis laborantis, modo citius, modo serius finem sortiuntur. Lenta quidem, si tempestive occurritur, medicationem admittit, hectica autem raro & perfecta plane non. Mortis autem indicium in lethali hectica fuerunt, pulsuum continuo celeres & debiles ictus, summa appetitus & virium quoque maxima prostratio, ita, ut laborantes nec corpus movere, nec in situ erecto permanere possint, facies Hippocratica, urina pauca, rubra, vel oleoginosa, sine sibilo emissa, capillorum defluvium, alvi fluxus, sudor effusus & pedum tumor, quippe quæ de succorum partim consumtione, partim colliquativa dissolutione testimonium præbent. Qui demum moriuntur, magnam & insuperabilem viscerum labem post mortem dissecti exhibent. Quandoque enim adsunt ingentes cum amplis cavitatibus in visceribus abscessus, in pulmone, mesenterio, hepate & pancreate, quandoque etiam in utero, ventriculo, renibus, nec non membranis peritonæi, abscessus deprehenduntur, vel magni tumores scirrhosi, aut ingentis magnitudinis steatomata; quandoque etiam tumores glandularum in mesenterio, vel tubercula & vomicæ in pulmonibus, hepatis quoque lienis, vel pancreatis scirrhescentiæ, omenti & intestinorum sphacelationes & putrium humorum extravasationes in interaneis offenduntur.

CURATIO CUM CAUTELIS ET OBSERVATIONIBUS CLINICIS.

§. I.

Curatio lenta ex cruditatibus. Quum variæ tabidarum febrium sint causæ, variæ sedes, hæ primo omnium recte investigandæ & iisdem medicatio accommodanda. Igitur quando ex prava digestione & inde enatis crudis ac lentis primarum viarum succis, post morbos febris ejusmodi succrescit, cognoscenda ex languore, interno æstu, continua ad sudandum proclivitate, in volis manuum præsertim ac plantis pedum, eo dirigenda curatio, ut prima regio à sordibus, febris fomite, liberetur. Perfici potest hoc pro circumstantiarum ratione leni emetico, quale præbet radix hypecacuanhæ, in pulvere, aut infuso data, & testatur *Lindanus*, se uno vomitorio & hinc cum elixir proprietatis, intra quatuor dies, curasse hecticam. Si autem præstat materiam vitiosam per os inferius educere simulque digestioni prospicere, ex usu sunt salia sic dicta neutra, digestiva, terra scilicet foliata tartari, nitrum ammoniacum, sal polychrestum, tartarus vitriolatus, solutio oculorum cancri, sal Sedlicense, vel sola, vel cum dimidia parte pulveris rhabarbari electi mixta, parcius, sed crebrius, cum sufficienti vehiculo oblata. Eandem blande laxantem simulque egregie roborantem virtutem habent pilulæ balsamicæ, à *Bechero* dictæ, quæ ea propter utiliter aliquoties, sed minori dosi, deglutiendæ. Expurgato autem alimentari canali, subjungenda postea analeptica & stomachica, inter quæ præ reliquis commendamus essentiam chaccarillæ & gentianæ rubræ, item elixir nostrum stomachale cum spiritu salis, aut nitri dulci, paullo ante cibum quotidie sumenda, non neglecto commodo corporis motu & salubri potu, præcipuo harum febrium præsidio.

§. II.

Post morbos & febres suppressas. Eadem hæc medendi methodus apprime est accommoda in principio illarum gliscentium febrium, quæ post intempestive oppressas intermittentes, aut suffocatas præpostere harum recidivas obrepunt. Si autem his nolit discedere lenta febris, optimum est consilium ut ipsa prior febris resuscitetur, tanto magis si suspicio est infarctus viscerum & mesenterii, ut in cachecticis & hypochondriacis. Prisca jam hæc fuit *Celsi* methodus, quam *lib. III. cap. IX.* describit: *in hoc casu cura Medici esse debet, ut morbum mutet. Fortasse enim curationi opportunior fiet. Sæpe igitur ex aqua frigida, cui oleum sit adjectum, corpus ejus pertractandum est, quoniam interdum sic evenit, ut horror oriatur & fiat initium quoddam novi motus. At*, pergit, *si diu frigus est, & torpor, & jactatio corporis, non alienum est, in ipsa febre dare mulsi tres aut quatuor cyathos, vel cum cibo vinum bene dilutum. Intenditur enim sæpe ex eo febris, & major ortus calor, simul & priora tollit mala, & spem remissionis, atque ea curationis, ostendit. Sed*, concludit, *est circumspecti hominis, & novare interdum, & augere morbum, & febres accendere, quia curationem, ubi id, quod est non recipit, potest recipere id, quod futurum est.* Nam sicuti auctior sanguinis circulus in intermittente sæpius optima est medicina causæ, quæ febrem efficit: sic etiam lentæ febris causam, quæ frequentissime latibulis partium solidarum, glandulis maxime & vasis mesaraicis, altius infixa est, expedit ac tollit. Hinc si intermittentibus, præsertim quotidianæ succedit lenta febris, intermittens mox revocata, quod aliquoties à vento boreali, aspero, lumbis liberius admisso, accidisse novi, calor intensior redditus, adhibitis simul congruis incidentibus & temperantibus remediis, morbum cum tempore ex voto solvit.

§. III.

Ex vitio hypochondriorum. Quando in plethorico-cacochymicis, cachecticis & scorbuticis, a mensium, vel hæmorrhoidum obstructione, nimia voracitate, mala diæta, potuum spirituosorum abusu corporisque refrigeratione, lentescentes hæ febres oboriuntur, alia medendi via ineunda, & usurpanda ea, quæ viscera sanguinea, hepar, lien, mesenterium, vasa & glandulas ab obstructione liberant & expeditum sanguinis & humorum per abdominis, & maxime mesenterii vasa, commeatum procurant. Hunc in finem spectatæ virtutis aquarum mineralium, tam acidularum, quam thermalium, usus. Ipse ego longo usu & experientia edoctus scribo, quod ad eradicandos ejusmodi lentos morbos, non certius deprehenderim auxilium, fontibus medicatis, & idem proprio exemplo confirmat *Thonerus observat. pag.* 173. Præ reliquis autem hoc nomine salubritatis laudem ferunt, ex thermis Emsenses & Wisbadenses, ex acidulis Schwalbacenses & Selteranæ. Opus tamen est, ut debito ordine, tempore ac dosi usurpentur, junctis simul idoneis remediis, quæ digestionem juvant, spurcis corporis succis temperatam balsamicam indolem reddunt, & sordium è corpore egressum secundant. Ubi autem salubrium harum aquarum copia non datur, surroganda alia similis virtutis præsidia. Ego quidem loco illarum sæpe cum fructu usus sum decocto ex jusculo carnis vitulinæ tenui, cum radice cichorei, fœniculi, asparagi, graminis, taraxaci & scorzoneræ, ita quidem, ut quotidie ejus mensuram, per aliquot hebdomades bibere jusserim, & ante potum assumere medicamentum martiale probe elaboratum, cujus generis suggerit tinctura martialis, cum succo pomorum Borsdorfianorum, cydoniorum, nec non aurantiorum, item tinctura martis *Zwelferi*, ex vitriolo martis & terra foliata tartari cum spiritu vini extracta,

nec

nec non sinctura florum salis ammoniaci martialium, qui cum hæmatite parantur, si cum spiritu vini purissimo, vel melius corticibus aurantiorum imbuto, in tincturam aurei coloris, sapori gratissimi, virtutis præstantissimæ extrahantur. Sed necessarium est, ut tum sub horum, tum aquarum medicatarum usu, exquisita vivendi ratio & salubris diæta accedat, simulque corporis motus imperetur.

§. IV.

Ab erosione ventriculi & intestinorum. Quæ ab intestinorum & ventriculi erosione accidit febris lenta tabescens, omnia acria salsa, acida, stimulantia, ceu venenum experitur, ipsum Rhenanum vinum propter acorem non fert, dulcia etiam & fermentescibilia, nec non omnes difficilioris solutionis cibi eandem exacerbant. Curatio vero difficillima est, nec alia poscit, quam demulcentia & roborantia. Ego aliquoties decoctum lactis cum ligno sassafras & cascarillæ cortice, aut floribus chamomillæ & summitatibus millefolii, quotidie ad mensuram potum profecisse novi. Tum quoque radices althææ & jujcula cum oryza & lacte decocta proficiunt, tragacantha etiam cum aqua menthæ soluta. Conducunt præterea clysteres ex lacte, cum vitello ovi, terebinthina & melle, aut alii emollientes cum syrupo de althæa *Fernelii*. Et quando spasmi simul in abdomine urgent, egregie eosdem demulcent pilulæ nobis usitatæ, antispasmodicæ, ex extracto chamomillæ, millefolii, oleo nucistæ, extracto croci & castorei.

§. V.

A succorum & virium defectu. Porro gliscens illa & tabifica febris, quæ oritur in iis, qui diuturno animi affectu, mœrore, cura, nimio labore, vigilia, inedia, crebro & intempestivo veneris exercitio, a nimia salivatione, a fluore albo & gonorrhœa diuturna, ab effusiori alvi profluvio, lactatione nimia, ulceribus multum purulentæ materiæ plorantibus, & vires & roscidos succos perdiderunt, omnia sanguinem commoventia & alvum stimulantia, motum etiam corporis impensiorem, alimenta quoque gravis materiæ nimiumque, ut ita dicam, substantifica, interdicit, & poscit potius animi corporisque quietem, alimenta & medicamenta temperatiora, quæ acrimoniam demulcent, calorem restinguunt, blande nutriunt & vires labascentes resocillant. Horum in numero sunt emulsiones ex amygdalis dulcibus, pineis, seminibus quatuor frigidis majoribus, cum decocto cornu cervi, aqua rosarum & cinnamomi cydoniata confectæ, lac asininum & muliebre solum, aut caprillum, vel vaccinum decoctum, cum succo cancrorum fluviatilium, jus pulli cum ptisana mixtum, ptisana decocta cum cancris fluviatilibus, vel etiam testudinibus nemorosis contusis, ex commendatione potissimum *Amati Lusitani Cent. II. curat. LIII.* qui curavit hecticum per pullorum gallinaceorum testudinibus nemoralibus saginatorum usum & lactis asinini potum. Sunt qui ostreas commendant, si stomachus fert, & confirmat hoc notabili exemplo virginis viginti annorum ex pulmonum labe hecticæ, *Lindanus*, *supra Hartmannum*, quæ largo & diuturno ostrearum esu, tam perfecte convaluit, ut postea diu supervixerit & octo liberos pepererit. Vinum non nisi modice concedatur, & hoc quidem Neccarinum, aut Mosellanum, lymphatum. Accedat quoque motio corporis lenis, per gestationes & deambulationem lentam.

§. VI.

Ab inebriantium ſi- Quando harum febrium origo est à nimio abusu liquorum inebriantium, vini, spiritus vini, aquarum sic dictarum vitæ, vini adusti, cerevisiæ quoque spirituosioris, cum corporis contabescentia; tunc pariter vitentur omnia calefacientia, spirituosa, analeptica, incidentia pituitam & stomachica, cum cerevisiæ potu, sed usurpetur loco potus decoctum avenaceum, methodo Loweriana paratum, ex avena, radice cichorei, floribus papaveris rhœados & pauxillo nitri antimoniati. Tum quoque utile serum lactis, cum pauxillo nitri, item lac ebutyratum, quibus multum tribuunt *Piens de febr. part. II. pag. 61.* & *Barbatus de sangu. & sero pag. 110.* His etiam conducunt ptisanæ cum hordeo & cichoreo, & affirmat *Borellus Cent. IV. obs. 89.* multos hecticos, tantum non desperatos, solo frequenti hordeatorum usu, fuisse restitutos. Neque minus locum habere possunt emulsiones dilutiores, ac gelatinosa, cum succo citri condita. *riantiorum abusu.*

§. VII.

Si, uti frequentius incidit, harum febrium origo in fœminis est à subita mensium suppressione, per potum frigidum, refrigerationem, aut terrorem, ocyssime vena pedis aperienda & decoctum quoddam resolvens, ex radice cichorei, herba sonchi, floribus bellidis minoris & sambuci propinandum, & omittenda omnia fortiora emmenagoga. Quod si autem prognata ab hac causa lenta vel hectica febris diu jam corpus tabe & fervore afflixit, neutiquam suadenda, sed potius interdicenda est sanguinis missio, quia vires nimium debilitat. Ubi etiam à partus tempore menses plane substiterunt & vera jam adest hectica, cum atrophia, tussi, diarrhœa, pectoris difficultate, universali corporis languore & calore lento consumente, non de remediis menses pellentibus cogitandum, sed symptomata contrarium potius indicant. Idem tenendum de illa tabifica debilitante febre, quæ à fluxu hæmorrhoidali retento, aut obstructo, ortum ducit. Tum quippe, si vires & succi jam consumti, imprudens plane est molimen, ad evomendum fluxum evacuantibus & pellentibus aloeticis, aut sanguinis missione in pede uti. Observavi enim sanguinem valde fluidum & coccinei coloris fuisse evocatum, sed paullo post febrem accensam, vires prostratas, somnum turbatum, & citius, quam quidem fieri potuisset, ad lethalem eventum morbum promotum. *Ab intercepto mensium.* *Et hæmorrhoidum fluxu.*

§. VIII.

Quæ senibus solennis hectica, marasmus dicta, melius avertitur, quam curatur. Quum vero attenta observatione constet, senes duplici ex causa tabificæ febri implicari, scilicet vel ex plethora, sive potius sanguine & crasso, & copioso, abdominis viscera ipsumque mesenterium infarciente & obstruente, vel ex cacochymia, si copia seri impuri salsi, ob insufficientem ipsius, maxime per cutem, excretionem, ad binas has causas dirigenda utique cura præservatoria. Quod si itaque senex vitæ quietæ & sedentariæ addictus, appetitu tamen ciborum adhuc valens, omissa, vel plane neglecta sueta alias sanguinis missione, vel emanente etiam spontanea sanguinis excretione, & metus est, ne incurrat in lentum, continuum, debilitantem & tabefacientem calorem; id quam maxime agendum medico, ut sanguinis plenitudinem tempestiva venæ sectione minuat, diluentes salubres potus largius bibere suadeat, abstinentiam a cibis nimium nutrientibus ac convenientem corporis motum serio injungat. Si vero senum succi impuris & à blanda naturali indole alienis particulis scateant; nihil aliud agendum, *Marasmi senilis tractatio.*

dum, quam ut per clementissima laxantia, rhabarbarina, mannata & passulata, sordes, spurcitiem humorum foventes, evocentur & temperati roscidi succi rursus ingenerentur, per usum gelatinarum & lacticinia, maximeque asininum lac, quod utique senili ætati, ob demulcentem, aperientem & leniter evacuantem facultatem, est saluberrimum.

§. IX.

Tabis infantum medicatio.

Quæ infantili ac puerili ætati infesta est ac funesta lentescens febris, relinquitur potissimum post variolas & morbillos, ventre simul tumefacto, superioribus autem penitus contabescentibus & in dissectis eadem defunctis, mesenterium plerumque tumoribus duris, scirrhosis & steatomatibus, præsertim circa venas quæ ad portam excurrunt, & pulmones tuberculis ac vomicis conspiciuntur obsessi. In hac consultius etiam mali insultum avertere, quam præsens abigere, quod nunquam non irritum esse solet atque frustraneum. Quæ autem tabes in infantibus ortum trahit ex nimia voracitate, sive addiphagia & refrigeratione corporis, medicationem admittit. Ego quidem non certius in hac novi auxilium, quam externe usum balneorum aquæ dulcis temperatorum, aliquandiu continuatum, & interne, ad expediendas obstructiones glandularum, venarum mesaraicarum & lactearum, crebriorem, sed parciorem usum liquoris salini aperitivi, ex sale tartari, nitro, arcano duplicato, æquali pondere mixtis, & addita dimidia parte salis ammoniaci, cerevisiæ potandæ instillari.

§. X.

Lac utile est.

In omni autem hectica haud postrema eo tendit indicatio, ut roscidum illud humidum, quod calor continuus non modo ex sanguine, sed etiam ex tubulis solidis, & una cum hoc ipsam tandem carnem atque pinguedinem absumit, resarciatur. Huic scopo quam maxime satisfaciunt, alimenta medicinali simul virtute instructa, inter quæ palmam fert lac ipsum. Nam priscum est *Hippocratis Sect. V. aph. 64.* præceptum: *convenit lac exhibere tabescentibus, non valde multum febrientibus, & in febribus longis, & debilibus, & præter rationem consumtis.* Optimum humanum, quod promtius consumtum restituit humidum & calorem extinguit, idque ex mammillis suctum, ne ab aëre vitietur, quo hecticam curatam esse, fidem facit *Forestus lib. V. obs. X.* Asininum minus quidem nutrit, sed magis refrigerat, calorem temperat, abstergit, & aperit, ejusque præstabilem facultatem laudat mirifice *Ballonius lib. I. pag. 236.* integro consilio pro illustri Principe, qui pronus erat ad tabem. *Cardanus fol. 323. dubium non est*, ait, *quin tota sanitas tabidi consistat in adhibitione lactis asinini.* Et *Aretæus lib. II. de cur. acut.* tabis curam ita instituere suadet: *si quis in tabem prolabitur, tunc terendum tempus non ea quiete & victu tenui, sed æger ad motiones traducendus, per gestationes, frictiones & lavacra, quo vita residuum à morte vindicetur, augeatur & recreetur. Propinandum vero etiam est lac, maxime mulieris, quæ proxime peperit puerumque nutrit. Hi namque alimento, ut nuper in lucem editi pueri, egent. Si lactis humani copia non datur, asinæ, quæ non pridem peperit, lac accipito. Tenue est enim & fluxile hujusmodi lac.* Efficacius nutrit caprillum & vaccinum, sed gravius est multumque caseosæ substantiæ habet, ideoque ne ventriculum male afficiat, corrigendum.

§. XI.

Mihi præ reliquis placuit *Hippocratis* lacte utendi methodus, quam *de intern. affect. pag. 209.* sic tradidit: *dandum est & lac asininum coctum ad suppurgationem, bibat etiam crudum lac bubulum, tertia aquæ mulsæ parte admixtum, per XLV. dies, admixto etiam origano.* Recte enim gravis hic auctor passim ad lenem purgationem commendat lac asininum coctum, quia sal ipsi inest dulce instar sacchari, abstergens leniter & laxans, quod coctione difflato humido, concentratur magis. Origanum autem adjicere præcepit procul dubio ad taborandum stomachum & genus nervosum debilitatum. Ego, si lac asininum haberi nequit, ita lactis curam adornare soleo, ut præcipiam primum, per duos, vel tres dies mane potare lac, è vaccis herbis recentibus & appropriatis pastis multum, ad libram unam, in qua uncia mannæ, aut sacchari rosati, vel conservæ rosarum dissoluta. Dein mensuram solius lactis quotidie bibere præcipio, addendo sacchari unciam dimidiam & nitri drachmam dimidiam. Pro circumstantiarum ratione, præsertim ubi suspicio labis in mesenterio, aut exulcerationis in viscere interno, lacti confundo ad dimidias, vel tertias, aquam, aut puram fontanam, aut longe melius Selteranam mineralem. Hac vero deficiente, aquam communem infundere suadeo cum veronica, soncho, pulmonaria, hepatica, musco pulmonario, tussilagine, hedera terrestri, scolopendrio, capillis veneris, floribus hyperici & rosarum, & infusum hoc cum tantundem lactis, vel caprilli, vel bubuli calide bibere, adjecto sacchato, & pro meliori abstersione, aliquot guttis olei tartari per deliquium. Cura hæc minimum per sex hebdomades continuanda, ac interea vitanda omnia quæ stomachum gravant, debilitant & lac coagulant. Vinum quoque ex toto circumcidendum, & non aliud ad stomachum fovendum concedendum, quam parcum Hungaricum, aut mulsum ex melle Borussico confectum.

Qua methodo sit usurpandum.

§. XII.

Et sub quibus cautelis.

Antequam tamen cura lactis instituatur, videndum est, an ventriculus illud ferre possit. Sunt enim non nulli, qui lac a natura penitus aversantur. Notavi etiam, quod qui diætæ vinosæ dediti, cerevisiam largius potant, lac commode ferre nequeant. Neque accommodum est hypochondriacis, neque si febris vehementissima & cephalalgia juncta. Si stomachus languidus & obstructa mesaraica vasa, corrumpitur, facile in vappam abit magnaque creat incommoda. Videndum igitur, ne in ventriculo desideat, ad quod avertendum, *Galenus lib. X. simpl. medic.* præcipit, ut coquatur & chalybs ignitus, aut silices candentes, injiciantur. Tutissimum autem lac asininum, sero plus redundans, minusque caseosæ substantiæ habens, quod etiam *Galenus* in hectica præfert; cujus saluberrimam virtutem peculiari dissertatione, *de mirabili lactis asinini usu in medendo* excussi. Quod si tamen asinini lactis copia non est, substitui potest serum lactis dulce, methodo a nobis descripta in dissertatione *de seri lactis virtute longe saluberrima* paratum. Sunt etiam, qui lactis serum in B. M. destillant, & prolectam destillatione aquam mirifice dilaudant, tam potam, quam loco vehiculi assumendorum medicamentorum.

§. XIII.

Adstringentia & leniter roborantia prosunt.

Porro in hisce suspectis febribus providendum, ut crasis & mixtio ipsius sanguinis, ab intima dissolutione & colliquatione elementorum, quam

quam continuus calor minatur, vindicetur & æquilibrium inter calidum & humidum conservetur. Hunc in finem salubria, à medicis passim laudata leniora adstringentia & roborantia. Celebres hoc nomine tincturæ, sive potius solutiones coralliorum, aut matris perlarum, cum acido subtili & naturæ amico, uti est succus citri, berberum, aurantiorum, vel pomorum Chinensium. Utilis quoque tinctura rosarum, cum aqua rosarum & phlegmate vitrioli parata. Quæ leniter adstringunt & roborant, sunt species de hyacintho, quæ cum aliquot granis coralliorum & nitri, colliquativos sudores egregie compescunt. Magnæ etiam virtutis elixir nostrum balsamicum temperatum, ex gummatibus resinosis temperatis & extractis, sine vini spiritu paratum. Nec omittendus chaccarillæ & ipse quoque chinæ cortex, si cum syrupo acetositatis citri, aut nucis Indicæ, adjecto nitro, in electuarii formam redigitur. Proficit etiam bolus rubra fabrilis, cum conserva, vel julepo rosarum subacta. Hæc enim omnia ad levandas ejusmodi lentas febres, si prius humorum & viarum vitio prospectum, eximiæ virtutis, eorumque rectus usus merito commendandus. Quin novi plures, & becticos, & phthisicos, his diu fuisse servatos.

§. XIV.

Non saturnina metallica.

Quæ autem à chymiatris ad hecticum calorem & adversus sudores passim laudantur saturnina, encomia minus sustinent, sed propter metallicam, adstrictivam, nervis inimicam virtutem, tono ventriculi & intestinorum sunt contraria & certius ac plus nocent, quam prosunt. Hinc rejiciendum saturni saccharum, & quæ præ omnibus celebratur, parata ex hoc antiphthisica tinctura *Grammanni.* Antihecticum vero *Poterii*, si rite ex stanno puro, nitro & antimonio paratur & cum emulsionibus datur, non tam noxium est, ut quidam putant, sed ob blandam roborantem diaphoreticam virtutem, utile omnino. Neque enim stannum, propter blandum quod fovet sulphur, nervis est inimicum, nec adstrictivum, uti quidem plumbum. Gravis de salutari facultate antihectici hujus testis est *Muraltus* disertis verbis in *M. N. C. Dec. II. An. I. obs. CIX.* ita scribens: *diaphoreticum joviale, sive antihecticum Poterii, ad demulcendam acritudinem humorum matricem, & nervos irritantium, mirum quantum valet. Idem uterum corroborat, sæpe ex emaciatis & debilibus, quadratos & robustos facit.*

§. XV.

Balneorum usus atque utilitas.

Balneorum in hecticis & lentis frequens, præsertim apud veteres, commendatio. *Sennertus* ex *Galeno* methodum iisdem utendi pluribus exhibet. Instar omnium vero de eorum vario usu locus est *Alpini, de Med. method. lib. VI.* dignus, qui totus huc transcribatur. *De externis*, scribit, *medicamentis balnea conveniunt, ex aqua dulci, aut ex aqua alterata althaa, malva, violis & aliis similibus. In Ægypto ex lacte asinino & camelino, vel equino, balnea tepida instituunt pro Magnatibus. Epithemata isidem atque inunctiones commendantur. Ex balneis tepida conveniunt atque frigida. Illa humectant solidas partes, fuligines, fumidaque excrementa digerunt, corpusque recte transpirabile reddunt, & remissa caliditate, etiam calorem hebetant. Hæc refrigerant, cutim densant, virtutem, calorem augendo, roborant. Sed non in excarnibus corporibus & valde prælanguidis, tutum erit, uti admodum frigidis balneis, quando nedum hæc calorem augebunt, sed quinimmo prælanguidum extinguent. In robustis vero erunt utilissima. Robusti bis in die, scilicet mane & vesperi, ante cibum, hisce balneis utentur, semel vero debiles. Nonnulli non vehementer frigida balnea, sed lenissimæ frigiditatis, utiliora & magis tuta esse volunt. Ideoque primum ægrotos in balneum temperate calidum ducunt, & mox in leviter frigidum, ita ut tepidum potius sit, sive leviuscule frigidum. Ægyptii & Arabes uti solent balneis ex aqua Nili fluminis, ex lacte camelino, vel equino, asinino, vel caprino; item thoraci, hepati, ventriculo, renibus, ex lacte, oleo violato rosatoque tepido, aut ex succo lactucæ, junci, endivia, portulacæ, polygoni, lenticulæ palustris, nenupharis & similium, cum modico lactis & croci, ad penetrationem, admovent epithemata.* Sed tenendum omnino in genere de balneis; eadem commode habere locum in principio morbi & quando a viribus fractis pendet, nec non in lenta infantum febre, quia emolliunt, demulcent, rigidas fibras laxant & simul humectant; nihil autem proficiunt in progressu morbi, sique putredo, abscessus & exulceratio interna jam præsto sunt.

§. XVI.

Motus commendatur.

Ex præcipuis veteres & molestas has febres expugnandi præsidiis, est motus corporisque exercitatio. Veteres jam, *Hippocrates* & *Aretæus*, in tabe curanda mirifica commendarunt varia motuum genera, deambulationem, vecturam, gestationem, peregrinationem & navigationem, quin *Hippocrates lib. de intern. affect. §. XXXIV. pag. 238.* præcipit: *si quis validus fuerit, per triginta dies ad ligna secanda ablegetur, & summis humeris luctetur, & interdiu d ambule, & vesperi dormiat.* Sed saluberrima & accommodissima motus species equitatio, aut vectura in curru, quibus, perpetua corporis succussatione, sanguinis progressus per mesenterium egregie adjuvatur. Multi inprimis sunt in laudanda equitationis utilitate celeberrimi Angli, *Sydenham* & *Morton.* Ille quidem *opp. pag. 524.* & 781. non veretur affirmare, equitationem esse in hectica & phthisi specificum sine pari, eoque certius, quo neque mercurius in lue venerea, neque cortex Peruvianus in febribus intermittentibus, efficacius aut certius. Et *Morton. exercit. de phthis. pag. 26.* ita graphice disserit: *nullum magis conveniens remedium, quam quotidiana ad moderatos usque sudores protracta equitatio est, in febribus lentis, hecticis, ex vitio maxime ventriculi, ex perversa forte febrium intermittentium tractatione, nimio intempestivoque figentium, præcipitantium & adstringentium abusu, frigido potu calenti corpori superfuso &c. quorum præternaturalis æstus corporis laudabiles succos depascit, ex ventriculi & intestinorum saburra acida, lenta simul & viscida, meatus obstruente præter naturam; utpote qua viscosus lentor, sive effœtus chylus, qui vasa & habitum corporis jam infarcit, æquabili succussione discontinuatur, excernitur, ut appetitus iterum restituatur, novus chylus laudabilis & copiosior elaboretur. Expedis tamen innuere, in lentis auctam & frequentem apprime utilem esse, in hecticis vero stricte sic dictis moderatior sit.*

§. XVII.

Mature subveniendum.

Tandem, quicquid in lentis his & tabidis præstandum, id mature faciendum omne. Neglecta enim hac opportunitate, accedente medentis, vel laborantis errore & morbo diutius protracto, irrita prorsus atque frustranea est medicatio, & fere semper in hecticam transitus fit lethalem. Qui autem his febribus jam detinentur, autumno semper pejus habent, ob languidiorem naturæ in acti-

bus secretoriis & depuratoriis virtutem. Quin, quia circa æquinoctia ordinario subitæ insalubres fiunt aëris & cœli mutationes, plerumque tum non modo gravius ægrotant, sed & decedunt hectici incurabiles. Igitur necessarium est, ut circa hæc tempora exactam victus servent rationem, animum tranquillum habeant, aëris injurias vitent & à medico quoque consilium petant.

ENARRATIONES MORBORUM.

OBSERVATIO I.

Lenta febris in bibulo curata repetens in phthisin transiit lethalem.

Vir quadragenario major, phlegmatico-sanguineus, à multis jam annis compotationibus in seram usque noctem indulserat, modo cerevisiam, modo vinum, modo vini spiritum bibens, parum vero appetens. A duobus autem mensibus valida affectus erat tussi, somnum omnem arcente, cum intenso æstu, vesperi ingravescente, ægra spiratione, virium dejectione & corporis consumtione, nec non copioso per tussim muci screatu. Meum per literas exquirebat consilium, sed nolui primum manum admovere, uti non facile soleo in longis ejusmodi & desperatis morbis & qui jam varia medicorum artificia experti. Quum autem intercederet vir honoratus, mihi amicissimus, suasi ut biberet cerevisiam medicatam hanc: recipe herbæ hepaticæ, pulmonariæ, hederæ terrestris, scabiosæ, cardui benedicti, veronicæ, agrimoniæ, tussilaginis, musci pulmonarii, florum hyperici ana manipulos duos, rhabarbari uncias duas. M. conc. indantur sacculo & ad fermentationem suspendantur in quinquaginta mensuris cerevisiæ recentis. Exhibui quoque pulverem ex matre perlarum, antihectico Poterii, lapidibus cancrorum & nitro, cum emulsione diluriori ex amygdalis & pineis. Dedi porro consilium, ut largiter sorbillaret juscula tenuia, ex carne vitulina, cum radice scorzoneræ & cichorei decocta. His per aliquot hebdomades usurpatis, nunciatum mihi, egregium accessisse levamen. Hinc suasi, ut usui insisteret adhuc per mensem, quo etiam cum periculoso morbo in gratiam rediit. Sed quum suetum vitæ genus bibulum nihilo secius sectaretur, multisque domesticis curis afficeretur, anno circumacto, post gravem iram incidit in hæmoptysin, quam sequuta phthisis, hectica tandemque mors.

Epicrisis.

Qui ex nimio potu sibi phthisicum & hecticum morbum contraxerunt, omne lactis genus fastidiunt. Hinc in nostro concessi quidem cerevisiam, sed medicatam, per herbas leniter roborantes, balsamicas, consolidantes & sanguinem purificantes. Hac igitur labes viscerum, maximeque pulmonum atonia sublata. Sæpe enim hecticum hoc malum in principio à sola atonia pendet, sub qua & secretiones, & excretiones rite succedere nequeunt impuritatum, largius ab ejusmodi bibulis heroibus collectarum. Et profecto ego testari possum quod decocta ejusmodi specierum, ex aqua, vel cerevisia, addito quandoque melle, in chronicis ejusmodi lentis febribus præstiterint mira, si modo aliquamdiu continuata, quin longe plus, quam pretiosa, singulari arte & labore confecta. Sed promtus omnino mali recursus, nisi exacta vitæ victusque ratione arceatur, & viscerum imbecillitas penitus emendetur.

OBSERVATIO II.

Hectica phthisica in juvene curata.

Juvenis literarum studiosissimus, ob teneram à nativitate corporis constitutionem, in catarrhosas defluxiones, diarrhœas, tusses, phthisin etiam pronus, animo quoque admodum sensibilis, tempore vernali afficiebatur tussi ferina, tum epidemia, primum sicca, dein humida cum interno æstu, intercurrente horripilatione & accedente virium, ob somni defectum, prostratione. Dabantur leniora laxantia, mannata, rhabarbarina, linctus pectorales, pulveres item & elixiria pectoralia, sed sine singulari levamine. Exactis sic sex & pluribus hebdomadibus, hectica imminere visa; hinc suasi prisanæ, ex rasura cornu cervi, radice scorzoneræ, hordeo mundo ac semine fœniculi, cum æquali parte lactis bubuli, potum quotidie ad mensuram, ita, ut mane dimidiam & pomeridie iterum dimidiam biberet. Sed æger, quo plus, eo melius, putans, quotidie vel duas mensuras ingurgitavit, ventriculo tamen adhuc firmo, haud male. Sumsit quoque subinde pulverem ex spermate ceti, lapidibus cancrorum, floribus sulphuris, saccharo & pauxillo nitri. His paucis & euporistis tantum profectum, ut notabile paulo post sentiret auxilium. Sensim postea symptomata discesserunt omnia, tussis placata, æstus restinctus & appetitus cum somno rediit.

Epicrisis.

Non penitus, sicut in hydropico, sic etiam in hectico malo, desperandum est, si vitium fluidarum nondum transiit in labem & corruptionem ipsorum viscerum, inflammationem scilicet, ulcerationem, aut scirrhum. Felix igitur est medicus, qui hæc bene cognoscit. Sic enim curationem bonis avibus suscipere potest, quæ, si feliciter cedit, famam & gloriam inde reportat. Magna adversus difficiles & longos morbos facultas in ejusmodi temperatis, euporistis domesticis, diluentibus & humectantibus remediis, quin longe præstabilior, quam in pharmaceuticis cunctis. Medici in eo plerumque delinquunt, quod si tussis humida valida adest, phthisin esse putant, eaque propter pectoralia multa adhibent, quum tamen sæpe sola humorum acrimonia horumque ad pulmones remissos decubitus, causa sit tussis vehementioris cum screatu copioso, & dulcia pinguia relaxantia ob id plus noceant, quam prosint. Lactis autem cum aqua diu continuato usu, veteres jam, *Hippocrates* & *Aretæus*, tabem persanarunt. Exstat quoque in *M. N. C. Dec. II. An. IX. obs.* 189. de viro hectico desperato viso, solo potu aquæ frigidæ curato, observatio *Burgi*, qui B. parentis mei anno MDCLXIV. fuit discipulus, ipsiusque effigiem, clavi pharmaceuticæ præfixam, carmine decoravit.

OBSERVATIO III.

Mesenterii abscessus diarrhœa saniosa solutus.

Miles quidam, facile lividus, corpore macilentus & languidus, pulsum tamen celerem cum quadam duritie exhibens, conquerebatur de alvi fluxu per tres continuos menses ipsum adeo detinente, ut quotidie, octies, vel decies, desidere cogeretur, secedentibus non nunquam, ut naturaliter fieri solet, excrementis, non nunquam vero saniosa, non nunquam sanguinolenta materia, sine scybalis, appetentia ciborum simul imminuta faucibusque aridis. Inquirenti in tam chronici mali causam, respondit: se graviter aliquando in

fini-

ſiniſtro dorſi & thoracis latere verberibus eſſe percuſſum, ut locus etiam ſugillatus comparuerit, & dolor ſucceſſerit impenſus, prӕterlapſis autem aliquot diebus, doluiſſe hypochondrium ſiniſtrum, ibique ſupra os ilei protuberaſſe tumorem, aliquot hebdomades ſubſiſtentem, donec obortis in ventre torminibus, alvus ſponte fuerit ſoluta, multaque ſanioſa, fœtida, atro etiam ſanguine tincta, copioſis ſeceſſerint dejectiooibus. Ex eo quidem tumorem ſubſediſſe & dolorem quoque evanuiſſe, ſed diarrhœam perſtitiſſe & adhuc ipſum mirum exercere ac vires abſumere. Dimiſſus igitur eſt conſilio, ut ſerum lactis dulce, noſtra methodo paratum quotidie ad menſuram unam, nec non infuſum, ex ſcabioſa, veronica, ſanicula, mentha, meliſſa, milleſolio, floribus hyperici & papaveris erratici frequentius potaret. Quibus etiam effectum, ut poſt aliquot hebdomadum decurſum rediens, gratus profiteretur, parciores longe eſſe dejectiones, corpus vegetius, meliora omnia, nec de perfecta impetranda ſanitate dubium.

Epicriſis.

Nullum certe eſt dubium, quin in hoc abſceſſus fuerit in meſenterii compage obortus, qui demum ruptus, effudit in inteſtinorum cavum ſaniem & cruorem, per ani ſeceſſum excretum. Qui vero factum, ut à ſuperiorum percuſſione, in abdominis penetralibus inductum apoſtema, diſquiſitione omnino dignum. Nos quidem ab impedita ſanguinis in partibus plagis gravius contuſis circulatione, mali ducimus natales, unde factum, ut in homine plethorico ſanguis majori copia fuerit delatus ad meſenterii diverticulum, ibidemque collectus, demum putreſcere cœperit, & in abſceſſum conceſſerit. In meſenterio enim ſæpius oboriri ſtagnationem, ſi in remotioribus partibus ſanguinis progreſſus interceptus, non novum. Ipſi novimus, hoc facto, meſenterium cum omento putre & ſphacelatum fuiſſe inventum; vulnere lethali diaphragmati inflicto, cruorem vaſa meſenterii perrupiſſe, & abdomen inundaſſe, & in aſthmate ſpaſmodico, à polypo in appenſis cordi canalibus, meſenterium itidem ſanguine multo oppletum, vaſa ipſius diſtenta partim, partim plane diſrupta, comparuiſſe.

OBSERVATIO IV.

Hectica phthiſica lethalis.

Vir erat macilentӕ & cholericӕ conſtitutionis, qui ex hӕreditaria quadam & nativa diſpoſitione pulmonum alebat vitium, ac prӕterea ob nimias lucubrationes vitamque nimis ſedentariam variaſque animi ex ira commotiones, corporis & ſtomachi ſibi contraxerat imbecillitatem. Hic ab aliquot jam annis magnam pituitӕ viſcidӕ copiam ſcreatu ejecerat, hӕcque ejectio mirum demum copia increvit, & per duos ſere menſes, cum lenta febre, ſpirandi difficultate, viriumque jactura, nec non exquiſito ſub urinӕ emiſſione ardore, duravit. Tum quidem æger emulſionibus, juſculis medicatis & decoctis demulcentibus, interpoſitis clementer alvum laxantibus, cum ſanitate in gratiam rediit; exacto vero circiter anno, eidem malo denuo implicitus eſt. Alium igitur in conſilium adſcivit medicum, qui licet ſemper adfuiſſet anxia reſpiratio, tuſſim tamen non phthiſicam, ſed ex ſtomacho æſtuante & hypochondriacum ſymptoma eſſe judicavit, putavitque, ceſſatura omnia, ſi tempeſtivus prodiret hæmorrhoidum fluxus. Variis demum incaſſum adhibitis, de vena ſecanda conſilium dedit, floridumque è pede extraxit ſanguinem. Sed eodem adhuc die veſperi ægrum horror per univerſum corpus inceſſit, ſubſequente intenſo æſtu, nocte inſomni, virium jactura gravi & perfecta acceſſit hectica, qua etiam è vita menſe Martio diſceſſit.

Epicriſis.

Qui ex parentibus phthiſicis geniti ſunt, iis per totam ſere vitam ſemper debilis corporis conſtitutio, ut langueſcat ventriculi digeſtio, & ipſi in catarrhos, ex levi aëris vitio, lento cum calore, proni ſint, quin facillime, niſi regimen circa non naturalium rerum uſum exquiſite obſervent, in phthiſin & hecticam incidant. Hic æger, Collega & amicus noſter, valetudinariam diu duxit vitam & aliquoties circa æquinoctia phthiſica tuſſi cum febre laboravit; DEI tamen auxilio, datorum a nobis remediorum ope, convaluit. Tandem vero ſe commiſit medico, qui perfectam morbi curationem brevi pollicitus eſt. Et quum à plethora & hæmorrhoidum fluxu impedito omnia pathemata pullulare putaret, à venæ ſectione cepit initium, ſed male hæc ceſſit. Inde enim mox peſſime habuit, & in phthiſicam hecticamque incidit tuſſim lethalem, fruſtra omnibus datis remediis. Diſcant igitur, qui plethoram ubique crepant: in debili & hectico corpore nunquam utilem eſſe venæ ſectionem & ſalutarem, quia per continuum calorem ſanguis jam conſumtus, & ſucci potius ingignendi ſunt, quam ſubtrahendi. Sed plura in ſimilibus caſibus notavi delicta. Obverſatur adhuc animo exemplum ſereniſſimæ perſonæ, vix vigeſimum ætatis annum egreſſæ, quæ à matre phthiſica genita & ipſa phthiſi periit. Nimirum quum ex puerperio noviſſime ſuperato admodum debilis, in curru aperto, incitato equorum curſu per aliquot horas vecta, aërem valde frigidum, vento agitatum, ad pectus admiſiſſet, mox de catarrhis, tuſſi anheloſa, ſicca, laſſitudine corporis & ſudore nocturno conqueſta eſt. Medicus catarrhalem febrem eſſe autumans, pectoralia oppoſuit dulcia, indies vero hæc ſymptomata & calor conſumens vires, creverunt. Hinc quia menſes nondum iterum prodierant, venam incidere ſuaſit, quo longe debilior facta, & placide haud ita multo poſt ex hac vita deceſſit. Errant igitur medici vehementer, qui nullum diſcrimen faciunt inter menſium obſtructionem, quæ à copia ſanguinis & infarctu viſcerum eſt, ubi venæ ſectio juvat, & inter eam, quæ ex ſanguinis defectu venit, uti fit in phthiſi & hectica, ubi utique ſanguinem detrahere, qui ordinarie deficit in hecticis, nil aliud eſt, ac mortem promovere.

OBSERVATIO V.

Hectica ex meſenterii abſceſſu diarrhœa purulenta ſoluta.

Vir illuſtris, Regi à conſiliis, quadragenario major, ſtatura longus & macilentus, hypochondriacis pathematibus & parciori hæmorrhoidum fluxui obnoxius, poſt iram vehementiorem, perſenſit totius corporis languorem, cum dolore preſſorio, circa primam lumborum vertebram, abdominis torminibus, æſtu interno, veſperi invaleſcente, inappetentia, alvo ſimul clauſa & flatibus ructibuſque ad ſuperiora regurgitantibus. Secta fuit vena & dati pulveres digeſtivi, abſorbentes atque nitroſi: nihil tamen opis allatum. Ventris potius dolores cum æſtu interno increverunt, carnes ac vires conſumſerunt, interdum abdomen mirum intumuit a flatibus, & præcor-

dia tenuit anxietas summa. Sic duos exegit menses, multisque medicis & medicamentis usus, hecticus visus fuit, tantum non conclamatus. Ipsa tamen natura tandem curationis aperuit viam, secedente per alvum materia saniosa multa, quæ etiam apparuit in urina. Hoc facto, calor quidem & dolor factus mitior, appetitus quoque instauratus. Sed quia purulentus hic alvi fluxus, longius quam per tres menses successit, cum insigni virium debilitate corporisque marcore, indicium præbuit haud fallax grandis in mesenterio abscessus. Interim quum æger exquisitam diætam servaret, jufcula gelatinosa, lac asininum, bubulum cum herbis vulnerariis coctum, & caprillum cum Selteranis mixtum, potaret, simulque pulverem ex semine lycopodii, musco pulmonario, urtica mortua, tussilagine, semine cymini, nucista & saccharo, in emulsione ex amygdalis & pineis subinde sumeret, factum est, ut sensim vires redirent, ejectio materiæ per alvum ac tussim minueretur, & ipse, præter spem omnium, convalesceret, injuncto postmodum victu exacto & regimine congruo.

Epicrisis.

Hypochondriaci & hæmorrhoidarii in mesenterii morbos, inflammationes & abscessus delabuntur facile. In his enim jam tum mesaraica vasa sanguine farcta & humoribus sunt distenta, tardissimusque per eadem commeatus. Nostro sine dubio, a gravi ira, accidit sanguinis extravasatio, inflammatio & inde suppuratio. Parva autem suppuratio, brevi potest ampliari & latius progredi in mesenterii compage, largiter obsessa pinguedine, quæ in liquamen saniosum facile liquescit. Quod vero purulenta materia alvo expurgata, tribuendum naturæ beneficio; & quod in urina comparuit pus, a venis resorptum & per renale cribrum excretum, eodemque modo etiam successit puris screatus, integris pulmonibus renibusque. Quin novi, utero ulcerato, per asperam arteriâ rejectum fuisse pus, illæsis plane pulmonibus. Soli etiam naturæ debetur sanitas recuperata; nec minus providentiæ divinæ, si tam periculose laborans invenit medicum, qui morbum perite & leniter tractare novit. Sed quia ejusmodi abscessus perquam facile recrudescunt, exacte ad sanitatis regulas vita instituenda, & vitanda cum cura cuncta, quæ ad mali recursum facere possunt.

OBSERVATIO VI.

Lenta febris post tertianam curata.

Fœmina triginta annorum, tenera, victum tenuem, mollem, per multos annos suetum, cum crasso & duro permutarat, & carnes infumatas piscesque salitos liberaliter ingesserat. Incidit hinc primum in tertianam notham, a qua post mensem liberata, ad stomachum fulciendum usa est tinctura aperitiva *Moebii*, ex spiritu salis, cum sale tartari, rosa solis tincta: hac adeo aucta appetentia, ut vix famem sedare posset. Paulo post persensit virium lapsum appetitusque prostrationem, cum æstu interno ac phlogosi, pulsu vesperi ac post cibum semper multum increbescente, successit tandem languor universi corporis pedumque tumor ac dolor contusivus. Medicum igitur accivit: qui, quum primam regionem saburra acidorum humorum obsessam esse recte concluderet, lene dedit emeticum, ex tartari emetici uno & dimidio grano, aquæ menthæ uncia & julepi rosarum drachma. Assumto hoc, ingens copia viscidæ amurcæ viridissimæ, instar æruginis æris, vomitu rejecta, quæ instillato oleo tartari per deliquium, flavum induit colorem, luculento indicio, ex bile & acido corrosivo eandem esse conflatam. Mitior inde redditus calor & molestus ossium dolor complacatus, vires quoque reparatæ. Nihilo minus, ad reliquum exturbandum, tertio die iterato datum hoc pharmacum, & evocata tam per superius, quam inferius os, similis indolis recrementa. Postea vero datum elixirium nostrum balsamicum stomachale & pulvetes præcipitantes cum duplicato arcano, tam salutari effectu, ut brevi post febris hæc cum omnibus symptomatibus discederet, & ægra cum valetudine in gratiam rediret.

Epicrisis.

Ortum duxit lenta hæc febris ex primæ regionis cruditatibus, quas ingenuit voracitas, post febres superatas solennis & usu spiritus salis adaucta. Licet enim aperitiva *Moebii* tinctura stomachi vitiis appetitum excitando & digestionem facilitando, egregie opituletur; ubi tamen ventriculus plus appetit, quam coquere potest, noxam potius affert, quam emolumentum. Recte igitur datum vomitorium, qua saburra acido-biliosa, morbi causa exturbata, sicque simul sublata symptomata cuncta.

OBSERVATIO VII.

Marasmus senilis.

Novi senem octuagenarium, robustæ naturæ & ob nimiam sanguinis redundantiam singulis mensibus hæmorrhoidum fluxui obnoxium, ceterum bene valentem & bene appetentem, inprimis quum quotidie vini liberalem haustum biberet cum oblectamento. Hic tandem autumno, confecto itinere & pota cerevisia minus defœcata, ingestis quoque aliis fermentescentibus, digestionis turbas & flatulentias expertus est; subtitit paullo post hæmorrhoidum stillicidium, appetitus periit, vires successive conciderunt, ructus facti continui, cum conatu ad vomendum, os siccatum, alvus obserata, pulsus celer reddebatur debilis. Hæc durarunt per duos menses, & graviores indies facta, tandem frustra adhibitis omnibus, vitæ attulerunt finem.

Epicrisis.

Senes levi ex causa & errore commisso, in graves, immo funestas, ni mature succurratur, incidere possunt affectiones. Quando enim sanguis hæmorrhoidalis, evacuari solitus, retinetur, neque per tempestivam venæ sectionem ad liberum circuitum traducitur, stagnat in visceribus & ad corruptionem vergens, putridam talem febrem, quæ in senibus marasmi nomine venit, ingignit.

OBSERVATIO VIII.

Hectica ex corruptione sphacelosa interna lethalis.

Vir quadragenarius, tenet constitutione, post longum animi mœrorem & vitam sedentariam, incidit in languorem virium, corporis marcorem, appetitus prostrationem, calorem præternaturalem, cum pulsu debili & frequenti, somno parco & interrupto, facie plumbea, oris siccitate perpetua & sudore matutino. Quum his per sex septimanas fuisset detentus, ob alvum adstrictam sumsit purgans, ex diagrydii sulphurati gr. II. cum tartaro vitriolato, quo multum dejecit & diu-

diutius quam per octiduum. Inde vires adeo conciderunt, ut animus facile deficeret in situ erectiori, calor etiam increbuit & accessit tandem summa præcordiorum anxietas, ad quam levandam vena aperta & aliquot unciæ emissæ sanguinis fluidi & floridi. Licet autem anxietates hoc facto levarentur, æger tamen, ob virium plenarium lapsum, animam haud ita multo post efflavit.

Epicrisis.

Hectica hæc febris est, enata procul dubio, à sphacelosa visceris cujusdam, ac uti videtur hepatis, corruptione. Non enim novum est, quod in languidioribus & diuturno mœrore affectis, viscera ob sanguinem stagnantem abeant in putredinem, ac teste cadaverum sectione compareant nigra, tanto magis, si vita accessit sedentaria. Signa ejusmodi corruptionis internæ sunt, plenaria appetitus & virium prostratio, somnus nunquam reficiens, facies livida plumbea, carnes flaccidæ, conatus ad vomendum & colliquativus sudor. In nostro notatu inprimis dignum, quod ab unica exigua purgantis dosi incompescibilis alvi fluxus inductus. Neque tamen effectus hic tam purgantis virtuti, quam potius intestinorum inflammationi & humorum acredini tribuendus. Caveat igitur medicus circumspectus, ne, ubi motu intestino continuo vires consumtæ & massa sanguinis recrementitiis humoribus gravis, quippiam drastici purgantis præbeat & perversa incurrat judicia.

Observatio IX.

Lenta febris curata. Fœmina sexaginta & trium annorum, tenera admodum, ante quinque menses terrore fuerat perculsa gravi. & confestim molestam tractionem & tensionem in artubus persenserat. Ante tres menses supra claviculam sub musculo mastoideo in utroque latere exortus tumor, qui rebellis fuit, nec ullis cedere voluit remediis. Interea lenta & vires consumens febricula, ab aliquot jam mensibus ægram incessit, cum ardore, in volis manuum & plantis pedum, præsertim circa mediam noctem affligens. Accesserunt per intervalla capitis pulsantes & tensivi dolores, qui sub cute, modo huc, modo illuc discurrerunt, ad cervicem, quin ad gingivas usque. In artubus sæpe tractiones fibrarum musculosarum, oculis conspiciendæ, cum dolore lancinante adfuerunt. Nausea quoque cum anxietate, nec non tormina ventris obscura, non nunquam affixerunt, alvi secessu ut plurimum soluta. Appetitus fuit prostratus, urina crassa, turbida, rubra, cum sedimento & cuticula oleaginosa, præsertim paroxysmo finito secessit. Omnia autem hæc symptomata, mox secundo, mox tertio die invaluerunt, cum pulsu celeriori, qui tamen frequens semper fuit, sed exiguus.

Epicrisis.

Affectus hic merito lenta consumens febris dicendus. Originem dubio procul traxit à vehementi terrore, cujus tanta vis est, ut, præsertim in cacochymico corpore, totam œconomiam motuum, tam vitalium, quam secretoriorum & excretoriorum, pervertat, nervosarum quoque & fibrosarum partium systema valde debilitet, & ad spasmos, contractiones & dolores disponat. Eidem terrori etiam debetur glandularum colli tumor, qui ad lentæ febris generationem multum contulit. *Hippocrates* enim jam eas febres, quæ glandularum tumoribus accedunt, lentas & periculi non expertes judicavit, tum quod sub musculo crasso siti sint intractabiles, tum quod nervos vicinos distendendo, febrilibus spasmis subministrent occasionem. In curando hoc morbo primum fuit, ut primæ viæ à sordibus repurgarentur. Hinc magnesia cum sale Epsoniensi ad drachmam dimidiam data, cum lacte amygdalino mannato, & clyster injectus ex decocto avenaceo, manna & chamomillæ floribus. Mane jejuno ventriculo potum caponis brodium, cui incoctæ radices petroselini, fœniculi, cichorii, herba nasturtii aquatici, addito cancrorum fluviatilium succo. Oblatus tum quoque pulvis ex cancrorum lapillis, nitro & solutione oculorum cancri. Potui ordinario serviit ptisana. Externus glandulis tumidis & dolentibus impositum emplastrum diachylon simplex, cum spermate ceti, oleo hyoscyami, croco & camphora. Et ad artuum dolores complacandos, linimentum discutiens & antispasmodicum inunctum. His ægra per DEI gratiam, intra mensem, ex ancipiti levata & febris persanata.

Observatio X.

Hectica in juvene bibulo curata. Juvenis melancholico-cholericus, vigesimum annum egressus, compotationibus & ebrietati intemperantissime deditus, aliquoties hæmoptysin passus fuerat, cum pectoris angustia & quasi ebullientis sanguinis sensu circa præcordia, semper tamen liberatus tempestiva venæ sectione, pediluviis & congruis temperantibus atque nitrosis. Accidit vero, ut vehementi ira aliquoties commoveretur, quam sequuta notabilis virium & appetitus prostratio, spirandi difficultas, somnus inquietus, sudor matutinus, tussis vehemens, cum copioso ad libram minimum quotidie screatu, pulsus celer, à meridie potissimum ad medium noctis, cum calore in plantis pedum & volis manuum, urina turbida rubra, interdum cum sedimento, interdum tenui, corpore simul contabescente. Sic per duos menses, varia Medicorum consilia expertus est & artificia ex pectoralibus, antifebrilibus & refrigerantibus, sed frustra. Tandem nostrum petiit consilium; vix tamen dubiam, rebus sic comparatis, salutis spem facere potuimus. Interim lactis suasi potum, quod quotidie bis cum decocto fabarum Coffée hausit; loco potus bibit decoctum ex radice scorzoneræ, cichorii & rasura cornu cervi, cum passulis minoribus, potavit quoque Selteranas cum lacte ad mensuram quotidie, sumsit subinde gelatinam cornu cervi, & usurpavit pulverem ex radice ireos Florentinæ, liquiritiæ, lapidibus cancrorum, nitro & sacchato. His per mensem alternatim usurpatis, melius habere cœpit, æstus mitior factus, & appetitus rediit. Hinc continuavit lactis potum & pulveris usum, subinde quoque juscula ex carne vitulina sumsit, simulque appetentior placentarum, ex iis, quæ minus graves & viscidæ, liberaliter quotidie comedit. Sic tandem præter omnium spem symptomata complacata, & æger tantum non desperatus, binis mensibus exactis, surrexit sensimque convaluit, ac biennium supervixit sanus & integer. Sed quum postea antiquum obtineret & liquores spirituosos, cerevisiam, vinum, maximeque spiritus ardentes, ingurgitaret effusius, nocte intempesta perquam frigida è compotatione ebrius domum tendens, in platea subito concidit, ac domum portatus, morte extinctus est subita.

Epicrisis.

Ex raris hecticæ curationibus est hæc: aderant enim omnia hecticæ febris signa. Sed quia primum acciti medici adversus phthisicum malum pectoralibus & dulcibus tantum pugnarant, nec humidum deficiens resarcire, nec humorum acrimoniam demulcere laborarant, parum potuerunt proficere. Ipse enim eventus per remedia procuratus docuit, causam hujus febris magis in humorum vitio eorumque viscositate & acrimonia fuisse positam, quam in labe, corruptione, aut exulceratione visceris. Patet igitur: in hectica febre non semper spem esse abjiciendam, si in juvenili ætate, subito, ex prægressa mala diæta incidit, uti quidem heic factum est.

Cæterum de febribus lentis & hecticis plures jam prodidi observationes in *Medicinæ consultatoriæ Tom. II. Sect. IV. cas. CLXXXII.* usque ad *CXC.* quas evolvendas commendo.

CAPUT XIV.

De Febribus Symptomaticis.

§. I.

Symptomaticæ febres quæ dicantur. Symptomaticæ febres dicuntur eæ, quæ aliis morbis primariis, vel fonticis externis læsionibus, ceu symptomata, ob systema nervorum inde male affectum & gravius irritatum, accedunt, nec typum exquisitum servant. Sicut enim omnis generis febres nervosi maxime generis affectiones sunt, & a varii generis causis, hoc impensius affligentibus, stimulantibus & commoventibus, originem ducunt; sic etiam eodem ex fonte derivandæ symptomaticæ, quibus inducendis causæ velificantur pariter multæ.

§. II.

Morbis aliis primariis accedunt. Ex iis, quæ aliis morbis adjunguntur, notabilis maxime illa symptomatica, seu secundaria febris, quæ in variolis observatur. Nimirum quando post quartum diem primaria febris, expulsa ad corporis habitum exanthematica materia, defervuit, nono ut plurimum die, quo pustulæ suppurari & maturescere incipiunt, ob impensum qui inde suscitatur ardorem atque dolorem, nova accenditur febris, cum pulsuum celeritate, æstu interno, siti, vigilia, inquietudine, quin delirio, quæ undecimo die haud raro laborantes necat, præsertim si adultiores & confluentibus obsessi. Dein dolores arthritici, rheumatici, podagra, chiragra, ischiatis, nec non erysipelas inprimis capitis, semper incipiunt cum insultu febrili, frigore & æstu, sub quo ad cutim & articulos agitur ex interaneis acris recrementitia materia, ibique acerbos suscitat dolores, qui novam cient febrem, eo graviorem, quo graviores ipsi. In dentium quoque gravi dolore, maximeque difficili infantum dentitione, jungitur, ob cruciatum, frequentissime febris symptomatica, quæ periculi non expers, quin in teneris sæpe epilepticæ convulsiones sequuntur. Hæmorrhoidibus porro cœcis impensius dolentibus, sæpe febris, cum horripilatione, vigilia & tremore partium complicatur. Neque minus glandulis induratis, tumentibus & dolentibus febrile symptoma accedere solet. Nullum etiam dubium, quin in pestilentia, si anthrax, seu carbunculus, qui tumor est ardens & acutissime dolens in musculosis partibus, febris accendatur majusque intentet periculum.

§. III.

In puerperis præterea, tertio ut plurimum à partu die, febris supervenit symptomatica, lactea dicta, cujus origo nulla alia, quam quod ob uterum, enixo partu, iterum contractum, magnus sanguinis ad mammas fit appulsus, quo corporibus glandulosis & fibris nerveis male affectis, dolor inducitur tensivus, febrilem insultum ciens. *Vel externis læsionibus.* Si abscessus & apostemata fiunt in partibus, præsertim nervosis & glandulosis, in inguine bubones, aut in axillaribus & mammariis tumores apostematodes, complicantur febres, sæpe gravissimæ & cum dolore junctæ. Idem accidit, quando pars exquisitioris sensus ambustionem graviorem & ampliorem patitur. Neque minus ex symptomaticis febribus sunt illæ sic dictæ vulnerariæ, quæ læsionibus ac vulneribus, manuum præsertim & pedum, nec non aliarum nervosarum partium, pericranii potissimum & meningum, accedunt, quæ etiam fiunt, quando tendines vel nervi, sub venæ sectione improvide punguntur, vel aliis acutis instrumentis læduntur, eodem modo ac evenire solet, si pleura, peritonæum, aut intestina sauciantur. Quin si vulnera & læsiones partium acutius sentientium, acribus & causticis medicamentis, injectis aut inspersis, tractantur, intenduntur non modo dolores, sed & haud raro febres ardentes & continuæ ingignuntur. Tanto certius autem tantoque majori cum periculo hoc accidit, quando nervosis partibus communicatur plane venenum, uti fit in morsu canis rabidi, nec non quando mercurius sublimatus, aur arsenicum, carcinomatibus induntur. Demum non prætereunda illa febris, supra omissa, quæ verminibus & calculo accedit. Non enim adeo infolens in verminantibus febris, putrida dicenda merito, quæ irregularis admodum, cum nausea, abdominis torminibus, urina limosa, alvo ut plurimum laxa. Quæ autem calculo jungitur, oritur à doloribus acutis, tum maxime, quando per uretheres nervosas molitur transitum.

§. IV.

Sunt cito compescendæ. Ita autem omnes hæ symptomaticæ & continuæ febres sunt comparatæ, ut universam œconomiam functionum, vitalium inprimis & naturalium, pervertant, vires frangant, multaque exitialia symptomata, deliria, convulsiones & epilepsias, inducere possint. Plane omni tamen destituuntur utilitate, nec sicuti aliæ febres, removendæ & vincendæ causæ serviunt, multo minus sufficiunt. Hinc utique peritus Medicus eo dirigere debet in earum curatione medicationem, ut cito anomalos hos febriles motus compescat, eorumque vehementiam ocyssime retundat. Longe facilius enim & melius hoc in symptomaticis hisce perfici potest febribus, quam quidem primariis; eo quod illæ tantummodo a tensione & spastica strictura nervosarum partium, tanquam a causa immediata, proficiscuntur; hæ vero a causa materiali, non cito transeunte, sed permanente, ortum ducunt.

§. V.

Quid valeo sit à læsione partis nervosæ externæ. Curatio ipsa sic instituenda, ut causis amoliendis sit opposita. Quod si igitur à læsione, aut vulneratione partium nervosarum & tendinosarum, tam internarum, quam externarum, maximeque ipsius capitis, insultus accidit febrilis, nullum præsentius & securius auxilium, sanguinis missione, & quidem in parte propinqua instituta. Vulnerariæ enim hæ sic dictæ febres, oriuntur potissimum à sanguine effuso, in partibus sauciatis decumbente. Expedit vero ut mature id fiat, præsertim in iis,

iis, qui sanguine abundant. Post venam sectam, discutientium, resolventium & diaphoreticorum usus longe efficacior, quam hac neglecta. Nos commendamus potiones ex aqua scordii, cardui benedicti, chærefolii, scabiosæ, aceto destillato, aqua theriacali, lapidibus cancrorum, antimonio diaphoretico, mixtura simplici cum syrupo acetositatis citri, adjecto interdum pulvere lumbricorum terrestrium, interdum sanguine hirci. Melius adhuc vinum bonæ notæ Rhenanum, cum succo cancrorum fluviatilium mixtum, addita lapidum cancrorum drachma & theriacæ drachma dimidia. Sic enim conflatur potio, ad inflammationem & sphacelationem arcendam, virtutis præstantissimæ.

§. VI.

Si à doloribus partium sensilium.

Quando symptomatica febris ab atroci dolore, partium præsertim nervosarum & sensibilium, accidit; omnia quæ sine noxa dolorem levant & sedant ex usu sunt, id est, ea quæ blanda virtute vaporosa anodyna pollent. Horum classem ducunt flores aquarum fragrantium, uti tiliæ, primulæ veris, acaciæ, liliorum convallium, alborum, sambuci, rosarum, papaveris rhœados, pœoniæ, nymphææ, nec non blanda papaveracea, emulsio scilicet ex seminibus quatuor frigidis majoribus, cum semine & syrupo papaveris albi, & maxime omnium liquor noster anodynus mineralis. Laudatissimi enim hæc in dentitione difficili, calculo & colica cum febre sunt usus. Neque etiam, nisi irritis his, si necessitas urget, confugiendum ad opiata & narcotica, massam pilularum de cynoglossa, diacodion montanum, laudanum cydoniatum *Helmontii*, *Sydenhami* & quæ plures hujus farinæ compositiones. Quando dolori ex inflammatione supervenit symptoma febris; interne diaphoretica cum nitrosis mixta, omnia fere reliqua virtute antecellunt, quia nihil magis inflammationem discutit, quam nitrum, præsertim cum fixis diaphoreticis & camphora mixtum, & qua discussa, & dolor cessat, & febris.

Et inflammationem sequentibus.

§. VII.

Externa etiam prosunt.

Quæ à causa externorum topicorum usum admittente, inducitur symptomatica febris, præter interna, exterius etiam poscit demulcentia, dolorem mitigantia & fibras duras strictas mollientia & relaxantia. Sunt hæc maxime necessaria in tumoribus venarum hæmorrhoidalium, in tumoribus & doloribus artuum, glandularum inguinalium tumore venereo, in tumentibus mammis, colli glandulis, nec non si sub infelici venæ sectione punctus nervus aut tendo; si animal rabidum, aut infectum intulit læsionem. His in pathematibus eximie conducunt cataplasmata ex ficubus, radice & foliis liliorum alborum, melle, farina fœnu græci, cepis tostis, vitello ovi, lacte & cremore lactis, cum croco; deinde nobili pollet virtute emplastrum diachylon simplex, mixtum cum sufficienti quantitate croci, vel cum spermate ceti & oleo hyoscyami; porro dolores egregie mulcent & spasmum laxant vesicæ, decocto emollienti plenæ, & parti affictæ crebrius calide impositæ; neque ad temperandum ardorem & stricturam remittendam inutilis est mucilago seminis psyllii, cydoniorum, aut lini, cum aqua rosarum facta & crebrius illita.

ENARRATIONES MORBORUM.

OBSERVATIO I.

Febris verminosa.

Virgo tenerioris constitutionis, quatuordecim annorum, mensium fluxum parcissime experta, incidit in febrem, continuo, lento calore per duas hebdomades affligentem, cum tussi sicca, & alvi fluxu, quo multa fœtida cinericei coloris excernebat, languor occupabat totum corpus & facies pallido fœdabatur colore, accedebant quoque crebrius dolores acuti circa spurias costas, urina erat pauca & crassum sedimentum deponebat. Indicabatur lenta febris, à mensium obstructione prognata; ideoque ad emovendos hos varia à mulierculis ingerebantur. Vocatus ego, quæsivi num forsan antea vermibus laborarit? dixerunt: ipsam dulcibus & placentis admodum oblectari, atque etiam ante aliquot menses lumbricos quosdam per alvum excrevisse. Exhibui igitur potionem ex rhabarb[illegible]drachma, seminis santonici drachma dimid[illegible]tartari scrupulo, aquæ florum acaciæ u[illegible]ex, spiritus vitrioli guttis xx, infusis in calido loco, de qua dimidiam partem pro dosi sumsit. Expurgatis sic leniter primis viis, ptisanam pro potu ordinario dedi hanc: recipe hordei mundi manipulos duos, radicis scorzoneræ, rasuræ cornu cervi, radicis cichorii ana unciam, herbæ scordii manipulum unum, coque in aquæ fontanæ mensuris quatuor per horam, colaturæ adde syrupi acetositatis citri uncias duas. M. Interpositus quoque interdum fuit usus pulveris, ex pulvere seminis santonici, cornu cervi usti, rhabarbari ana drachma una, nitri purificati, salis polychresti ana scrupulis duobus, qui ad scrupulum una vice sumtus. His per mensem & ultra ulurpatis, egregie convaluit, licet nulla amplius lumbricorum succederet excretio.

Epicrisis.

Febres verminosæ à lentis & hecticis differunt in eo, quod hæ post cibum sumtum & vesperi ingravescunt, in illis vero hoc non observatum. Deinde quoque febres ex vermibus junctum plerumque habent alvi fluxum, quo fœtida & cinerea recrementa secedunt, urina turbida cum limoso sedimento mingitur, in lentis autem & hecticis hæc non præsto sunt. Discerni tamen hæ febres inter se debent ex causis antecedentibus, victu maxime, ex dulcibus, lacticiniis, aliis viscosis & fermentescentibus, optime vero si jam ante secesserunt lumbrici. In medicatione autem, si febris complicatur cum alvi fluxu, abstinendum ab anthelminticis, validioribus purgantibus, à mercurialibus, à sagapeno, asa fœtida, tanaceto, quæ alias specifica adversus vermes, sed utendum acidulis cum amaris mixtis. Acida enim non modo calori, sed & putredini verminosæ egregie resistunt. Plerumque tamen vermes non excernuntur, si febris juncta, quia æstu febrili dissolvuntur in putridum magma. Ego etiam tali in casu cum fructu usus sum potu acidularum Selteranarum, correctarum prius spiritu vitrioli, instillatis mensuræ triginta ipsius guttis, quo laxantem acquirunt virtutem. Quæ pro diversa ratione ætatis & corporis, majori, vel minori dosi quotidie offerri possunt.

OBSERVATIO II.

Febris ex punctura tendinosi pedis.

Juveni viginti circiter annorum, macilento & sensus exquisitioris, forte scalpellum librarium è manu exciderat in pedis dorsum, partemque hanc tendinosam cuspide acuta pupugerat & sauciarat. Postero die, antea perfecte sanus, incurrit acutum partis læsæ dolorem, cum febre, siti, præcordiorum anxietate, vigilia, quin mentis quadam alienatione. Missus tum, quia plethoricus erat, illico san-

sanguis è brachii vena, & data emulsio ex amygdalis dulcibus & semine papaveris albi, cum aqua florum sambuci, tiliæ & acaciæ parata, quam tam solam, quam cum pulvere ex matre perlarum, lapidibus cancrorum & nitro sumsit. Oblata etiam mixtura diaphoretica & discutiens, cum diascordio *Fracastorii.* Et exterius vulnusculo partique dolenti impositum emplastrum nostrum discutiens & anodynum. Quibus per aliquot dies usurpatis, febris cum omnibus symptomatibus discessit.

Epicrisis.

Quotidiana testatur experientia, quam periculosæ sint nervosarum partium læsion[illegible] & quam perniciosa invehant symptomata. [illegible] autem alia horum omnium reddi potest [illegible] quam quod universa nervorum compages, u[illegible] tantum nervosa parte gravius læsa, consentiat, & motus inordinati vehementes in hac excitati, per totum nervorum systema facile propagentur, uti fusius deduxi in *tomo III. Med. ration. systemat. Sect. I. pag. V.* Discimus vero etiam ex hac observatione, morborum causas, non tantum in materiæ nocentis quantitate, aut qualitate, consistere, verum sæpius etiam motu vitioso & inordinato niti. Atque adeo perperam agunt medici, qui in ejusmodi morbis ad humorum correctionem, aut evacuationem, animum & medicationem dirigunt. Præcipuum potius tum in curando sibi vindicant locum, quæ motibus hisce turbulentis complacandis serviunt, quorum in numero cum reliquis anodynis sunt potissimum opiata correcta, quæ alias minus quadrant, ubi perniciosa quantitas sola, vel qualitati noxiæ nupta, in causa est.

Observatio III.

Febris buboni accedens.

Juvenis viginti aliquot annorum, sanguineo-cholericus, in Academia solertius Veneri & Baccho, quam Musis litarat, & ante biennium sub conflictu cum sodali vulnus acceperat in thorace, quod consolidatum, pectoris quandam gravitatem & difficilem sub ascensu acclivium, aut ambulatione incitatiore, spirationem reliquerat. Hic vere initiante conqueri cœpit de virium languore, capitis dolore, inappetentia, somni defectu, calore febrili, modo vesperi, modo noctu, post levem horripilationem, ipsum infestante, subsequente mane sudore largo, admodum debilitante, cum majori respirationis difficultate & dolore in loco veteris circa mammillam vulneris. Medicum igitur in consilium vocavit, qui mixturis discutientibus & diaphoreticis, emulsionibus demulcentibus & refrigerantibus, pulveribus quoque temperantibus cum succo citri, febrem oppugnavit, interpositis subinde laxantibus blandis mannatis & rhabarbarinis & data pro potu prisana. Sed frustra. Licet enim & capitis dolor evanesceret, sudores matutini & febris vehementia tantisper minuerentur, respiratio quoque liberior redderetur & appetitus melior, insultus tamen febrilis perstitit semper, post mediam noctem accedens & sudore discedens, relicto miro corporis languore & debilitate, ut lecto etiam affigeretur. Hinc Medicus, dissolutioris ægri vitæ rationis non ignarus, forsan occultam causam subesse suspicari cœpit & in eam serio inquirere. Confessus igitur tandem est æger, in inguine dextro, durum quid protuberare, sed levem admodum ex eo se sentire dolorem, & credere, esse forsan ejusmodi tumorem, quem dicunt *eine Wachs-Beule.* Erat autem venereus bubo, qui impositis emollientibus, maturuit, & apertus magnam fudit puris copiam, quo evacuato, febris sensim magis magisque remisit, omniaque symptomata discesserunt, donec æger, traducto intra tres hebdomades ad consolidationem abscessu, penitus ad sanitatem redibat.

Epicrisis.

Ex hac historia id tantum occurrit notandum, quod febres ex glandularum tumoribus ortæ, teste ipso *Hippocrate*, perniciosæ sint, maxime omnium autem, quando causa tumoris materia virulentæ indolis, uti in bubonibus venereis, ubi in curando, non modo ad febris impetum compescendum, sed & ad venenum è corpore eliminandum, respicere decet medicum. Dein meretur & illud notari, quod partes olim à vulnere quodam læsæ internæ, a contracto postea morbo, vel febre, rursus præ aliis pejus afficiantur, & pathemata ibi affligere soleant extraordinaria, manifesto indicio, diu latitare posse partis imbecillitatem & labem, facile exacerbandam.

FRIDERICI

FRIDERICI
HOFFMANNI
MEDICINÆ
RATIONALIS SYSTEMATICÆ
TOMI QUARTI,

QUO

SPECIALIS MORBORUM PATHOLOGIA
& huic superstructa solida Therapia cum
medendi methodo,

CAUTELIS CLINICIS ET MORBORUM
ENARRATIONIBUS ADJUNCTA EPICRISI EXHIBENTUR,

PARS SECUNDA,

DOCTRINAM HÆMORRHAGIARUM ET DOLORUM
perspicua & demonstrativa methodo tradens.

DOCTISSIMIS

MEDICIS JUNIORIBUS,

QUI EX SELECTIS IN FIRMA EXPERIENTIA,
FUNDATIS OBSERVATIONIBUS ET MORBORUM HISTORIIS,
NEQUE MINUS
EX THEORIA VERA ET RATIONALI
IN SIMPLICISSIMIS NATURÆ MICROCOSMICÆ LEGIBUS
ET MOTIBUS FUNDATA,
CIRCUMSPECTAM ET NON SINE AUSPICATO
PER DIVINAM GRATIAM SUCCESSU, SALUBREM
ARTEM EXERCERE CUPIUNT.

HUNC LIBRUM
SINCERO ANIMO
DICAT ATQUE COMMENDAT
AUCTOR.

PRÆFATIO.

Ecundam therapiæ rationalis partem, veritatis Medicæ cupide Lector! Tibi jam exhibeo: cujus maturiorem editionem, occupationum & consultationum, quæ me in senio plurimum urgent, assidua multitudo, quodammodo retardavit. In præsenti hoc libro, difficilem & perplexam admodum maximique in praxi medica momenti materiam, de hæmorrhagiis & doloribus, paulo curatius evolvendam atque observationibus clinicis illustrandam mihi sumsi. Nam primo ex omnibus, quæ in genus humanum incidunt, morbosis affectionibus, febres si exceperis, vix ullæ dantur, quæ frequentius invadunt, quæ nulli ætati, nulli temperamento, nulli sexui parcunt, quam spontaneæ à natura per varia corporis loca excitatæ sanguinis eruptiones. Hæ, probe consideratis phænomenis & paulo pensiculatius subductis rationibus, iisdem propemodum utut non satis completis motibus, quibus febres oriuntur, progignuntur. Nam sicut duo principales motus ad febrem constituendam necessarii sunt; alter qui præcedit & qui ab extima corporis humani superficie ad interiora sanguinem & reliqua fluida urget atque propellit; alter qui sequitur, & ab interioribus versus exteriora rursus eundem cum aucta cordis & arteriarum celeritate protrudit: ita similes etiam motuum species in hæmorrhagicis excretionibus concurrere animadvertimus. Etenim à nulla causa interna suscitatur hæmorrhagia præsertim paulo gravior, quæ non extremorum refrigerationem & spasticam habitus corporis constrictionem, cum alvo plerumque stricta, urina tenui, & parciori per cutis cribrum perspiratione, comitem habeat, sanguinem ad interiora & cor pellendo: quem motum postea celerior & vehementior, non secus ac in febre fit, arteriarum motus & ad certam partem directus sanguinis impetus consequitur. Præterea, quemadmodum motus febriles in se & sua natura motibus vitalibus alieni, per sapientissimam autem DEI providentiam, quam in fabrica corporis humani dilucide commonstravit, subinde salutarem effectum exerunt, causamque ipsam à qua originem habuerunt expugnando, hominem sanitati restituunt: ita etiam sanguinis quæ præter naturam fiunt excretiones, ipsam causam quæ eas excitavit quando subtrahunt, à gravissimis malis & periculo corpus sæpe vindicant. Cujus rei periodicæ menstruales in sexu sequiori sanguinis profusiones, atque per venas ani in sexu nobiliori institutæ à natura sanguineæ evacuationes, testimonio esse possunt luculentissimo. Quando autem febrium vel hæmorrhagiarum causæ ita sunt comparatæ, ut neque motibus istis justo intensioribus, neque evacuatoriis tolli possint, quemadmodum fit, si vitium non tam in materiæ mole, quam in perversa & maligna humorum indole, aut visceris cujusdam corruptela vel obstructione, aut in motu animi immoderatiori consistit, nunquam tales motus salutares censendi sunt, eo quod in detrimentum & præsentissimum sæpe exitium convertantur. Et quia ejusmodi motus excretorii hæmorrhagici, incompleti febriles, non rationali & intentionali quodam actu, multo minus ad salutarem finem destinato, sed ex causis physicis necessitatem effectus quæ inferunt peraguntur; fit utique, ut non modo vel in excessu vel in defectu sanguinis emittendi peccetur, verum etiam, quod sæpenumero evenit, per partes nobiliores & vias plane inconvenientes & alienas, conservationi vitali proxime inservientes, ut sunt cerebrum, pulmones, ventriculus, intestina tenuia, vesica, renes, plane perverse & erronee, cum ingenti harum partium corruptela nec non cum summo vitæ discrimine, sanguinis subinde valde copiosi exclusio suscipiatur. Ceterum etiam doctrina hæmorrhagiarum ea de re multum difficultatis in usu artis habet, quod aliis iisque gravissimis tam acutis quam chronicis affectionibus sæpissime conjungantur, & supervenientes quandoque, sed rarius, morbum solvant; sæpissime vero in extremum exitium terminentur. Ex quibus omnibus adductis & paulo penitius consideratis facile intelligi posse arbitror, quam difficilis, ardua & intricata res sit, prudenter motus hos sanguinis excretorios tractandi, nec non, ut in salutem & conservationem corporis humani cedant, eos convertendi & dirigendi: atque hæc ipsa difficultas non parum succrescit & augetur, quod nullum in tota rerum natura divina sapientia constituerit remedium, quod tanta polleat efficacia, ut Medicus, pro suo arbitrio & rei exigentia, sanguinis fluxum si deficit, provocare vel restituere cum certo effectu possit. Enimvero Medicus, pro variis indicationibus & præservandi & curandi morbos, multi generis evacuantia possidet, ut pro lubitu ex-

cretiones per alvum, per urinam, per sudorem, per nares, per salivam, per expectorationem movere possit; sed ejusmodi medicamina, quæ sanguinem per certa loca pro Medici arbitrio evacuandi certa potentia instructa sint, plane non reperiuntur. Inter ceteras insuper difficultates non minima est, quod neque ullum certum detur remedium, quod sine majori detrimento enormem sanguinis profusionem expedite compescere possit. Quæ cum ita sint, intelligere quisque poterit facillime, quare post doctrinam febrium, quæ in priori tomo paulo penitius agitata & excussa est, intricatam & plane difficilem hanc in praxi frequentissime occurrentem materiam, paulo curatius præ ceteris evolvendam & illustrandam utilissimum imo summe necessarium judicaverim. Præter hæc placuit quoque in hoc Tom. II. dolorum pathologiam & theoriam paulo accuratiori scrutinio committere, & hæmorrhagiarum tractationi subnectere, eo quod inter hæmorrhagias & dolores magnus sit nexus, magna consensio, & inter causas quoque & curationem conspiratio. Dolores præsertim acerbiores certis paroxysmis certisque periodis invadere, ac semper fere cum febriculosa quadam partium solidarum & fluidarum commotione, quam extremorum constrictio, excretionum per alvum, per sudorem quæ fiunt retardatio, pulsuumque postea celeritas & durities subsequitur febribus communis, fieri nunquam non observatur. Et sicuti febrium paroxysmi, per motum sanguinis versus corporis superficiem restitutum & subsequentem sudorem salutariter finiuntur: ita etiam observamus dolorum tormenta non facile conquiescere vel sopiri, multo minus ex toto abigi, nisi prius sanguinis circulus uberior cum calore & madore subsequente ad partes extremas fuerit conversus. Neque iis qui assidue in artis exercitio versantur obscurum esse potest, omnis generis dolores, sive internas sive externas partes infestent, potissimum à sanguinis consuetis excretionibus retardatis vel plane cessantibus aut suppressis originem suam trahere, & vix aliter citius, nisi in ordinem iis prius reductis, perfectam sanationem recipere. Testimonio possunt esse cardialgici, colici, nephritici & podagrici dolores, qui, in fœminis, fluxu mensium, in viris consueto hæmorrhoidum fluxu restituto, insigne allevamentum accipiunt. Denique conspiratio & harmonia inter hæmorrhagias & dolores vel exinde elucescit, quod in utroque affectu, non tam sanguinis puri, consistentis & fibrosi, sed potius vitiosi seri intra vasa collecti redundantia magis peccet atque delinquat. Et quemadmodum porro hæmorrhagiæ in iisdem locis, ubi semel vel iterum proruperunt, reverti solent, ob debilitatem relictam: ita etiam res cum doloribus comparata est, qui, ubi semel radicem egerunt in nervosis quibusdam partibus, quam facile has rursus occupant atque invadunt. Postremo quantum difficultatis atque negotii, hæmorrhagiarum atque dolorum opportuna cura medentibus facessat & quod plurimorum remediorum efficaciam eludant, ita ut ab anodynis sæpius exacerbentur, in praxi notissimum est. Prægnantes itaque & justæ causæ hæ fuerunt, quare præ ceteris morbis, maxime præsenti hoc in secundo tomo, de hisce affectibus paulo curatius agere proposuerim. Et quoniam casus clinici & completæ de morbis historiæ unicum & verum pathologiæ & therapiæ rationalis fundamentum constituunt, sine quarum sufficiente apparatu nihil solidi Medicus in theoria statuere, neque in praxi præstare & efficere potest; cuivis morbo notabiliores quæ mihi ad manus fuere adjeci observationes, in quibus fideliter & candide morbi cujusvis historiam & progressum, quæ remedia, quo ordine usurpata & qualis effectus consecutus fuerit, exposui, atque simul in subnexa epicrisi insignem usum & fructum observationum ad circumspectam & auspicatiorem praxin exercendam demonstravi. Ego nihil magis in votis habeo, quam ut etiam alii qui ingenio pollent & in ampla praxi versantur publicumque bonum promovendi ardorem habent, me hac in parte sequantur. Ceterum nullus dubito, fore, ut plures ex Medicis, si scripta mea practica usque eo in lucem edita, quæ non præcipitavi quinquaginta annorum per DEI gratiam experientia innixus, cum attentione legant & perlegant, non modicum fructum in misere afflictos redundaturum abundanter percepturi sint. Sin autem invidi quidam aut in praxi rationali minus versari, hæc vel quæcunque alia mea scripta vilipendere velint, id certe parum curabo.

CONSPEC-

CONSPECTUS PARTIS SECUNDÆ

SECTIO I.

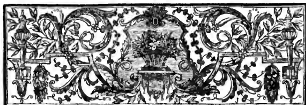
De Hæmorrhagiis partium tam externarum quam internarum.

PROLEGOMENA.

De Hæmorrhagiis in genere.

SECTIO II.

De Doloribus & spasmis varii generis internis & externis nec non arthriticis & rheumaticis.

SECTIO PRIMA.

DE

HÆMORRHAGIIS PARTIUM TAM internarum quam externarum.

PROLEGOMENA

De Hæmorrhagiis in genere.

§. I.

In quibus locis ordinarie hæmorrhagiæ fiant;

RIMO commemorandum est, quod sanguinis, quæ sponte a natura fiunt, excretiones, ordinario ex illis locis fiant, quæ textura gaudent teneriori ac rariori, per quam vasa tenuissima undiquaque dispersa serpunt, neque firmis membranis circumtensa latitant, sed potius in superficie morantur: quo privilegio quam maxime gaudent interior narium pars, pulmonum bronchia, caro gingivarum, ventriculi pars amplior sinistra, intestinum ileum, recti intestini extremitas, exterior uteri & vaginæ substantia; ex quarum partium nimium distentis & apertis arteriolis cum impetu sæpe sanguis prorumpit. Verum extraordinarie quandoque fit, ut per alias vias plane insuetas, & in quibus paulo profundius vasa latitant, sanguis sese exoneret. Ita per minimum digitum sanguinem excretum vidit SALMUTHUS *cent.* III. *obs.* 36. it. HENR. AB HEER *obs.* 36. Ex genu & manu profilientem sanguinem menstruum BARTHOLINUS *observ. anat. cent.* I. *hist.* 30. & ex mammis saltu eundem prodeuntem PANAROLUS *Pentec.* IV. *obs.* 15. it. AMATUS *cent.* II. *obs.* 24. & *cent.* VII. *curat.* 48. memorant: menstrui vero in viris per penem profluvii observationes numero plures in STALPARTIO VAN DER WIEL *cent.* I. *observ.* 80. conspiciuntur.

in quibus extraordinarie?

§. II.

Hi differunt, ratione subjecti;

Sanguinis eruptiones perquam familiares solent esse iis, qui habitus corporis mollioris, spongiosioris, atque texturæ tenerioris sunt, quorum vasa copioso sanguine & sero turgent, qui secundum veterum denominationem dicuntur sanguinei; his enim hæmorrhagiæ per omnem fere ætatem solennes esse solent. Qui vero sunt cholerici temperamenti, & vasa ampliora, strictioremque corporis habitum possident, per quorum vasa sanguis celerius fertur & circulatur; ii in juventutis annis hæmoptysi maxime sunt obnoxii. Sanguineo-melancholicis fluxus hæmorrhoidum frequentior; & sanguineo-phlegmaticis fœminis cruentus vomitus familiarior esse solet.

§. III.

ætatis.

Memoratu quoque dignum est, diversas excretionum sanguinearum species in diversis ætatibus contingere; quemadmodum id etiam jam olim recte notatum fuit ab HIPPOCRATE *Sect.* III. *aphor.* 27. 29. 30. Videlicet pueri & adolescentes sanguinis profluvium è naribus potissimum patiuntur: in juvenibus cruor exitum suum per pulmonum vasa magis molitur, unde hæmoptysis & inde orta phthisis huic ætati familiarissima; in viris & qui in consistente ætate sunt constituti, sanguis per sedis venas, in decrepita autem ætate per vias urinarias plerumque exitum affectat.

§. IV.

Anni temporum.

Annotationem deinceps meretur hæc observatio, quod vere & autumno, præsertim circa tempora æquinoctialia, sanguis nimium redundans plus quam alio tempore ex alveis suis effundi soleat, atque maxime per nares, in viris per hæmorrhoides, si alias ad hunc fluxum dispositi fuerint, fluat. Sanguineæ quoque apoplexiæ, quæ non nisi eruptiones sanguinis in cerebri medullio sunt, circa hæc tempora & potissimum vere contingunt: vomitiones vero & mictiones cruentas plus autumno quam vere incidisse, à nobis annotatum est. Atque etiam circa hæc anni tempora solenniter ejusmodi sanguinis excretiones & periodice redire atque reverti solent.

§. V.

Subjecta hæmorrhagiarum.

Observamus porro, omnes fere eos, quibus sanguis copiosius & frequentius in primis annis per nares erumpit, natura valde imbecilles, animo quoque sensibiliores, variisque morborum afflictionibus, spasmis & doloribus per omnem fere ætatem subjectos esse, rarius etiam vitam

diu

diu protrahere: quippe in juventute in phthisin inclinant, in consistente ætate in malum flatulento-spasmodicum sive hypochondriacum facile incidunt, atque ætate provectiori ad dolores nephriticos & podagricos multum proclives sunt.

§. VI.

Quæ plerumque hæreditaria sunt, atque ab externis suscitantur.

Dispositio ad hæmorrhagias est plerumque nativa, quæ à parentibus in liberos transfertur; promtissime vero, per causas externas, quæ motum validiorem sanguini inferunt, aut ejus intestinam partium agitationem intendunt, in actum deducitur: inter quas omnes animi & corporis motus solito intensiores, atque interna ex alimentis vel medicamentis assumta valde calida acria & spirituosa, intempestivus quoque balneorum, sudoriferorum, vel purgantium usus, principem sibi locum vindicant.

§. VII.

Quando salutares;

quando exitiales?

Quemadmodum sanguineæ excretiones, quando a nimia vasorum repletione & sanguinis ac seri redundantia fiunt, multum corpori salutis afferunt & promittunt: ita, quando a maligna acri materia, ut fit in febribus malignis exanthematicis, suscitantur, periculi sunt plenissimæ; & quandocunque à viscerum, præsertim hepatis, lienis aut etiam pulmonum obstructione, induratione & corruptela proficiscuntur, lethum plerumque post se trahunt; quandoquidem facile in cachexiam, hydropem, morbum sic dictum tigrum Hippocratis, vel in hecticam lethalem terminantur.

§. VIII.

Sanguinis boni abundantia non est causa proxima:

sed serum copiosius.

Qui sanguinis boni, & consistentis, fibrosi, purpureo colore præditi abundantiam, pro causa hæmorrhagiarum præcipua & proxima materiali agnoscunt, hi multum errare videntur. Nam, qui sanguine valde crasso, denso abundant, quales sunt, qui corpus fibrosum & robustum possident, atque illud ipsum labore strenue exercent, victuque duro utuntur, rarius sanguinis excretiones patiuntur: ubi vero major & ultra proportionem seri copia in vasis continetur, sicuti fit in corporibus mollioris texturæ vitæ otiosæ addictis & quæ serosioris naturæ sunt, sanguinemque copiosius quam par est è vena emittunt, transpirationem impeditiorem habent, atque plus appetunt quam digerere & excernere possunt; ii quam maxime hisce præternaturalibus excretionibus & ex his provenientibus incommodis & morbosis affectionibus subjecti & expositi sunt. Excessiva quoque & incredibilis propemodum sanguinis, quæ non raro per nares vel per uterum excernitur, copia, plethoræ magis serosæ quam sanguineæ testimonium satis firmum exhibet: quod vero perpauca sæpe sit massæ rubicundæ portio, respectu serosæ; id ex eo, quando è vena secta in ejusmodi enormibus hæmorrhagiis emissus sanguis in vasculo colligitur, luculenter commonstrari potest.

§. IX.

In cujuscunque partis hæmorrhagia singularia quædam signa præcedunt.

Notabile insuper est, ubicunque in quadam parte plus solito sanguis erumpere gestit, in hac singularia prius quædam phænomena observari: ita totius faciei plus justior rubedo ac calor, tumor quoque cum arteriarum majori pulsatione & distensione sanguinis è naribus profluvium pronunciant. Ante sanguinis per uterum fluxionem, lassitudo corporis, dolor dorsi & lumborum, tensio circa hypochondria, facies pallida, cutis horripilatio pororumque cutis constrictio, contingunt. In hæmoptycis præcordiorum anxietas, spirandi angustia, dolor gravativus undulatorius circa diaphragma, flatulentia in abdomine, extremorum refrigeratio, ante eruptionem percipiuntur. Cruoris vomitum frequentissime dolor tensivus ac pressorius in hypochondrio sinistro antecedit: quin imo hæmorrhoidum eruptionem, spasticæ quædam stricturæ, flatulentiæ abdominis, in osse sacro tensivus & pressorius dolor, corporis languor & extimarum partium refrigeratio indicare solent.

§. X.

Causa proxima hæmorrhagiarum.

Ex quibus jam adductis & probe invicem expensis, liquido constare arbitror, hæmorrhagias, quibuscunque etiam in locis prodeant, neque à sanguinis copia, neque ab ejus nimia turgescentia exitum per vasa affectante, neque ex seri & sanguinis acrimonia, diæresin producente, aut ab ejus nimia tenuitate per vasorum poros transsudante, ut veterum fuit sententia, proxime & directe proficisci; sed potius ab extra ad intus converso motu atque inæqualitate circulationis sanguinis oriri: id quod efficitur, quando certæ partes, præsertim extremæ & à corde valde remotæ, intensiori fibrarum strictura ac contractione ita angustantur, ut sanguis per venas refluere nequeat, sed, harum aucta systole, majori copia & impetu, ad alia loca eaque inconvenientia transferatur; unde lateralia arteriolarum vasa, quæ ordinario non sanguinem stricte sic dictum, sed tantum tenuem lymphaticum humorem vehunt, plus justo distendantur & tandem aperiantur necesse est.

§. XI.

Antecedens.

Ceterum causa quoque hæmorrhagiarum, præsertim enormium & symptomaticarum, quæ aliis morbis præcipue longis accedunt & superveniunt, in vasorum & viscerum infarctu, obstructione, induratione, quæ liberiori cursui obicem ponunt, quærenda erit. Videmus id in hydraulicis machinis, ubi obstructis quibusdam canalibus, fluidum per reliquos apertos majori impetu & celeritate erumpit. Atque idem fit in corpore nostro: nam quando per venas certæ partis spasmo constrictas vel obstructas non libere transire & versus cor circulari potest sanguis, vis & impetus eum impellens crescit in ramis & ramusculis arteriosis, qui humore purpureo repleti & turgidi in extremitate aperiuntur. Declarant id maxime sectiones cadaverum, quarum leviter quasdam attigisse sufficiat. Sic in hæmoptyco dissecto, latus sinistrum pulmonis à tumore obsessum vidit WILLISIUS *in Pharmacia p.* 90. Ita etiam in hæmoptyco repetti fuerunt pulmones copiosissima materia argillacea per totum obsiti, & ventriculi dextri auricula insignis magnitudinis. vid. M. N. C. *Dec. II. an. VI. obs.* 217. BLANCARDUS in *anatom. pract. obs.* 46. lienem tumentem & vasa mesenterii atque omenti sanguine infarcta invenit. In vomitu cruento demortuo hepar durum & scirrhosum, lien quoque tumidus & sanguine impletus repertus fuit ab eodem Auctore *l. c. obs.* 23. it. 32. *conf.* B. WEDELIUS in *amænit. mat. med.* BARTHOLINUS in *histor. anatom. p.* 249. it. M. N. C. *Dec. II. an.* 4. *obs.* 86. Rectissime hinc scribit FERNELIUS *meth. med. p.* 14.

quibus viscera & iecur imbecillum & scirrhosum evadit, illis sæpius sanguis è naribus fluit, non secus ac hydropicis: id quod confirmat HEURNIUS aphor. *Hippocr. p.* 191. his verbis: *quibus facies colore subviridi suffusa est, hepate laborant; & signum est jam adfuturi hydropis frequens in iis cruoris per nares effusio.*

§. XII.

Quare hypochondriaci hæmorrhoidarii?

Quoniam autem, ex spasticis partium contractionibus & venarum angustationibus, sanguinis præternaturales eruptiones plerumque suum ortum & causam mutuantur; liquido nunc intelligitur, quare hypochondriaci, in quibus ventriculus & universus intestinorum canalis nervosus, ob motus peristaltici perversionem, flatulentis distensionibus, spasticis quoque stricturis assidue affiictatur, ad motus & fluxus hæmorrhoidales valde sint proclives, atque, si sanguis ibi non exitum inveniat, hypochondriacorum pathemata plurimum exasperentur.

§. XIII.

Curatio generalis: qua venæ sectione minus rite peragitur;

In genere circa curationem omnis generis hæmorrhagiarum id velim notetur, inconvenientissimam esse eorum medendi methodum, qui, dum sanguinis rubicundi & κατ' ἐξοχὴν sic dicti abundantiam pro causa unica materiali & occasionali nunquam non agnoscunt, crebro institutis sanguinis missionibus audacter utuntur; utut, præsertim inter initia & præservationis gratia, in sanguineis præcipue, tempestivum venæ sectionis usum plurimi faciamus. Recta autem medendi ratio unice in eo reposita est, ut primo impetum sanguinis à parte laborante, opportunis remediis, ut sunt pediluvia, clysteres, externarum partium frictiones ac ligaturæ, calida tegumenta, fotus, balnea, derivemus; deinceps ut spasticas nervosarum partium stricturas relaxemus; & demum lenioribus per epicrasin laxantibus, & moderatis diaphoreticis, item inedia sive abstinentia à victu pleno sanguinem ingenerante, nimiam serosæ colluviei abundantiam subtrahamus & præcaveamus.

sed derivantibus, antispasmodicis diaphoreticis.

§. XIV.

Epilogus.

Hæc de doctrina hæmorrhagiarum in genere dicta sufficiant: specialior & fusior hujus in praxi utilissimi argumenti evolutio & discussio in sequentibus capitibus conspicienda erit.

CAPUT I.

De Hæmorrhagia narium.

THESES PATHOLOGICÆ.

§. I.

Narium hæmorrhagia quomodo fiat.

SAnguinis per nares profusio debetur copiosiori ejusdem per validiorem cordis motum ad caput appulsui, quo arteriolæ in pituitaria tunica plus justo opplentur, earumque extrema nimium distenta tandem dehiscunt & sanguinem effundunt.

§. II.

Nares ad sanguinis eruptionem pronæ.

Narium ea fabrica, ut eruptioni sanguinis facile obsecundent. Etenim in earum interioribus sanguifera vasa in minutissima capillamenta diremta, per tunicam, quæ vomeris os, spongiosa ac ethmoidalia ossa investit, copiose distribuuntur, ac tenui admodum membrana exterius obteguntur. Unde facto validiori sanguinis eo affluxu, is difficulter admodum per venulas refluit, sed ex facili in arteriolis restitat, harum extremitates ultra modum diducit, perrumpit ac effluit, quin haud raro easdem in exigua aneurismata elevat, quæ postea stillicidium faciunt effusius.

§. III.

Eruptionem antecedit congestio et confluxus.

Ad nares ipsumque caput validiorem sub hac hæmorrhagia fieri sanguinis & humorum confluxum, cordis & arteriarum vehementior motus, arteriarum in collo ac temporibus potissimum intensa pulsatio, gravativus in capite sensus, faciei rubor ejusdemque cum capite toto intumescentia, naresque interius siccæ & calidæ, luculenter faciunt testatum.

§. IV.

Congestionis causa inæqualis circuitus.

Hujus congestionis palmaria causa inæqualis sanguinis, per minimos, maxime partium extimarum tubulos, progressus, tantum per venas non reducens, quantum per arterias adductum. Quo dein fit, ut ad quasdam partes sanguis justo parcius volvatur ibique deficiat, ad alias vicissim copiosius cum impetu ruat, ibidemque canales ad crepaturam usque farciendo, exundet.

§. V.

Inæqualem progressum facit spastica strictura.

Igitur quodcunque inæqualem sanguinis per canales in corpore commeatum facit; id etiam ad excludendas hæmorrhagias confert. Jam nullum sanguinis profluvium, maximeque omnium hoc per nares succedens, unquam facile sine cutis partiumque extremarum strictura, vasorum detumescentia, horripilatione, refrigeratione, sine alvi adstrictione, flatuum retentione, borborygmis in ventre, membrorum lassitudine, doloribusque in ventre contingere solet, ut potius hæc phænomena ipsam profusionem ordinario vel comitari, vel antecedere soleant. Ex quo fit planum: spasticam quandam fibrarum & vasorum in extremis maxime partibus minimorum stricturam, inæqualis sanguinis circuitus esse caussam. Nimirum, quando per crispaturam hanc spasticam vascula sanguinem potissimum, tum etiam lympham, aut alios succos revehentia, nec non excretorii illi in cute tubuli, per quos juxta naturæ legem serosa sanguinis portio expurgatur, comprimuntur, sanguis ad vasa interna majora regurgitat, quo major citatiorque cordis & arteriarum proritatur contractio, & ipse sanguis ad partes, præsertim debiliores, validius appellitur, ubi ejusdem congestio, aut decubitus, demum causam eruptionis sanguineæ, vel aliorum gravium affectuum præbet.

§. VI.

In plethoricis exagitato sanguine.

Quæ quum ita sint, expedita nunc est disquisitio, quo pacto aliæ adhuc causæ concurrant ad excludendum sanguinolentum hoc stillicidium. Jam scilicet ex facili reddenda ratio, cur, qui succis & sanguine redundant, quieti ac sedentariæ vitæ indulgent, voraces sunt & laute vivunt, corpus tamen, præsertim pedes, frigori incautius exponunt, accedente impensiori corporis vel animi motu insueto, aut

assum-

assumtis iis, quæ sanguinem plus exagitant, aromaticis, spirituosis, cerevisiis, vinis, pharmacis calidis volatilibus, nec non admissis balneis fervidis, sanguinis per nares fluxum crebro & promte incurrant; eo quod his liber ubique & æquabilis sanguinis commeatus intercipitur, ut is per minima vasa farcta ad omnia loca æqualiter distribui nequeat, sed dispositas partes nimium obtuendo, ibi erumpat.

§. VII.

Sub aëris, autumno & vere, vicissitudine.

Haud difficulter quoque reperiunda sic causa, cur ad certam aëris atmosphærici constitutionem crebro hæc hæmorrhagia erumpat. Per observationem enim in comperto est, plures, vere potissimum & autumno circa æquinoctia, in provectiore etiam ætate narium incurrere stillicidium, non fine levamine. Tum quippe inæqualis admodum esse solet aëris habitudo & frequens ex calido in frigidum, ex sicco in humidum, ac vice versa mutatio. Qua vicissitudine crebriori, quia instratum corpori nerveo - vasculosum cutis emunctorium male afficitur & tonus ipsius cum transpirationis successu labefactatur; mirum non est, sanguinis cursum ordinatum turbari & ad sanguinis eruptiones ansam præberi.

§. VIII.

Et ex frigido ac humido in elasticum & vice versa mutatione.

Eidem causæ tribuendum, quod narium profluvium quandoque populares habeat circuitus, tum scilicet, quando nimis frigidam & humidam aeris ex austro & septentrione constitutionem, subito excipit in elasticam habitudinem mutatio, vel etiam versa vice vicissitudo succedit. Sic enim illa per cutis poros succedens copiosa humidi exhalatio turbatur, serosior sanguinis pars augetur, majori copia ad vasa ampliora ipsumque cor redit, quo validior in his systole & validior quoque fluidorum impulsus, sed inæqualiter procedens, inducitur.

§. IX.

In iis qui morbis spasticis obnoxii.

Neque minus in prono est judicare, qui fiat, ut sanguinis per nares excretionem sæpe incurrant viri, qui rheumaticis, nephriticis, arthriticis & ischiadicis doloribus sunt obnoxii. Absolvuntur enim hi morbi motibus & stricturis spasticis, quibus reddito inæquali sanguinis meatu, ejusdem collectiones & eruptiones in aliis locis præter naturam contingunt. Unde eximium utique *Hippocratis lib. de prædict. II.* monitum, præcipientis, ut ex ægris provectæ ætatis ischiadicis & rheumaticis doloribus affectis quæratur: num ipsis adolescentibus vel juvenibus ex naribus sanguis fluxerit.

§. X.

Quibus retenti aliæ sanguinis evacuationes.

Non adeo insolens porro est, ut restitante in fœminis præsertim junioribus, gravidis quoque, mensium, & in puerperis lochiorum, nec non in viris hæmorrhoidum fluxu, facta palindrome, narium stillicidium excipiat sanguinolentum. Nulla tamen alia pariter subest causa, quam quod spasmis, quibus omnes hæmorrhagiæ stipari solent, æquilibrium motus sanguinis progressivi tollatur, isque ad loca excretioni dicata cum impetu agatur, ibi vero exitu præclusus, ruat ubi congruum invenit locum ibidemque egrediendi sibi paret viam.

§. XI.

Qui febribus cum spasmis detinentur.

Frequenter præterea incidit, ut, in iis potissimum, qui tenerum, spongiosum & ad hæmorrhagias dispositum corpus nacti, febribus, præsertim synochæ exquisitæ, sese associet, nec non quartanæ superveniat, atque etiam in exanthematicis morbillosis & variolosis, ante eruptionem accedat sanguinis per nares profusio. Cujus hæmomeni ratio non nisi spasticis nervosarum partium vehementibus stricturis tribuenda. Has enim nunquam fere non his in morbis præsto esse, quæ antecedere solent luculenter indicant, urinæ scilicet tenues, alvus stricta, cutis ad levem auram admissæ horripilatio, refrigeratio, inquietudines & anxietates, donec accedente faciei rubore & inflatione capitisque dolore, erumpat sanguis.

§. XII.

Quibus etiam grandius membrum ademtum.

Nec prætereundum, Medicorum observata subinde fidem facere, quod iis, quibus grandius paullo ex corporis membris mutilatum, aut amputatum, frequens esse soleat sanguinis è naribus stillicidium. Etenim eadem postea adhuc estque manetque sanguinis & chyli quantitas, spatium vero, quo diffundendi succi, minus quam antea, unde cruor stagnat in minimis, & ut aliorsum vergant motus eluctatorii, facit.

§. XIII.

Aut viscera sanguinea obstructa.

Accedit alia inæqualem sanguinis motum præter spasmum inducens causa, viscerum scilicet sanguineorum, hepatis & lienis, infarctus atque obstructio. Hic enim dum obex ponitur sanguinis per vasa cum his visceribus communicantia commeatui, aliorsum convertitur ejus motus ac impetus, ac non raro superiora ipsumque caput petit. Atque hinc accidit, ut inveterato scorbuto, hydropi & cachexiæ demum, accedat hæmorrhagia sæpe funesta. De quo priscum jam *Hippocratis de prædict.* testimonium, magnos lienes comitari hæmorrhagias.

§. XIV.

Narium hæmorrhagia differt ratione quantitatis.

Ipsum autem sic concurrentibus variis causis exclusum sanguinis stillicidium, vel ex dextra, vel ex sinistra nare, raro ex utrisque simul, succedit, ac præterea, pro uberiori, vel parciori sanguinis ad caput affluxu, ejusdemque ibi facto decubitu, ratione quantitatis multum differt. Interdum enim aliquot tantum stillant guttulæ, quandoque effluunt aliquot unciæ, non nunquam vero tam effuse per aliquot horas manat sanguis, ut quinque vel sex librarum pondus æquet.

§. XV.

Ratione successionis & frequentiæ.

Dein hæc narium hæmorrhagia, ratione successus, quibusdam longius, quibusdam brevius accidit. Quosdam etiam sæpius, quosdam rarius, infestat. Pueris scilicet & adolescentibus familiarior est, rarior viris ac senibus. Incidit quoque frequentius in virilem, quam fœmininum sexum, cui exundans sanguis solenniter expurgatur per uterina vasa. Neque minus ut plurimum & crebrius observatur in iis, qui spongiosiori, copiosis atque exilibus dotato corporis habitu prædiri, non vero ita in macilentis & amplis vasis pollentibus, quibus tamen si accidit hæc hæmorrhagia, esse solet effusior.

§. XVI.

§. XVI.

Facile redit. Præterea attentior docet observatio, eos, quibus ineunte ætate copiosa mucida & serosa per aures, nares oculosque exierunt, superatis pubertatis annis, narium hæmorrhagiæ fieri obnoxios. Hæreditariam etiam sæpius esse hanc sanguinis evacuationem & à parentibus transire in liberos experientia constat. Et nullam hæmorrhagiam tam facile repetere, quam quæ per nares contingit, est pariter certum; ita ut elapso diei, aut tantum aliquot horarum spatio, sæpe recrudescat.

§. XVII.

Quandoque salutaris est plethoricis. Jam omnes quidem solitæ & frequentes sanguinis fluxiones, debiliorem naturam, hoc est, talem partium corporis structuram, quæ impeditiori minusque æquabili sanguinis progressui favet, indicant. Interim tamen salutares omnino non sunt, quando a nimia sanguinis mole, in spongioso maxime corpore, stagnationum pessimarumque passionum metus est. Nec desunt numerosissima apud observatores medicos exempla, quibus vertiginem, scotomiam, gravativos capitis dolores, phreniridem, convulsiones quoque & epilepsiam, per narium hæmorrhagiam soluta annotarunt. Vicissim quam gravia damna à præpostera hujus excretionis suppressione insequantur, vertigines, apoplexiæ, epilepsiæ, convulsiones, aurium cum auditus difficultate tinnitus, nec non serena gutta, vel solus primus artis parens *Hippocrates* passim confirmat, maxime *prædict.* & in *coacis*.

§. XVIII.

nec non in synocha. Criticæ quoque & salutares sunt ut plurimum narium hæmorrhagiæ, quæ in synocha febre, semicritico die, inter tertium scilicet & quartum, vel etiam critico pleno, septimo erumpunt, & has febres, à plethora ut plurimum ortas, solvunt.

§. XIX.

Frequens nimis pueris, juvenibus & adultis morbos inducit. Attenta in artis exercitio observatio docet, & ab *Hippocrate* jam notatum, eos, quibus in pueritia frequentia fuerunt narium stillicidia, accedente juventute, facile incurrisse pectoris morbos graves, hæmoptysin, pleuritides, peripneumoniam ipsamque phthysin; in provectiori autem ætate virili, hæmorrhoidali fluxui, affectibus rheumaticis, arthriticis, ischiadicis, nephriticis & colicis factos fuisse obnoxios.

§. XX.

Enormis ac diuturna necat. Enormes ac diuturnæ sanguinis per nares profusiones, quando ex vehementioribus internarum partium spasmis pendent, præcedentibus extremorum refrigerationibus & lipothymiis, tandem in mortem terminari solent. Vidimus id ante quadraginta annos in fœmina generosa, in qua post mortem carotides mirum distentæ & duplo capaciores, inferior autem coli portio arctius stricta, comparuerunt.

§. XXI.

Symptomatica in exanthematicis, malignis & chronicis morbis periculosa. Quæ febribus exanthematicis, vel etiam malignis, ubi summa virium prostratio, accedere solet narium hæmorrhagia, monstri aliquid alit semper, viresque magis adhuc dejiciendo & sanguinis ad corporis superficiem cursum una cum materiæ peccantis expulsione minuendo, periculum adducit gravissimum. Quæ etiam in chronicis morbis, ubi viscera destructa, erumpit, ad mortem ducit, eaque propter cachecticis & hydropicis funesta ut plurimum observatur sanguinis per nares evacuatio.

CURATIO.

§. I.

Si enorme sanguinis profluvium præsens est & periculum minatur & nimium destruit vires, utique auxilio medici opus est. Versantur autem medendi rationes potissimum in eo, ut perspectis genuinis causis, ea opponamus, quæ illis tollendis sufficere possunt. *Remedia opponenda causis.*

§. II.

Quando itaque nimia humorum & sanguinis redundantia atque expansiva ejus vis & turgescentia liberiorem & æqualem per minima vasa transitum impediens, immodicam talem fluxionem causatur, quod præsertim fit in corpore juvenili, verno tempore & à motu corporis paullo fortiori, vel etiam ab ingestis spirituosis sanguinem exagitantibus, præter venæ sectionem, quæ etiam simul divertit motum sanguinis à capite, nitrosa omnibus aliis, ad nimium orgasmum compescendum & relaxandas etiam spasticas partium stricturas, palmam præripiunt. Olim jam ipse *Paracelsus*, nec non *Hildanus*, hoc sale tantum purificato, in omnibus hæmorrhagiis cum fructu usi sunt. Et *Riverius* in praxi & observationibus suis, hujus remedii efficaciam in sistendis fluxibus sanguineis non satis dilaudare potest. Similis tamen effectus, utut paulo inferioris, sunt ipsa acida, tam temperatiora ex vegetabilium familia, ut citri succus, berberum, aqua & succus acetosellæ, quam potentiora ex mineralibus, ut phlegma, seu spiritus vitrioli dilutus, vel tinctura rosarum & florum bellidis, cum aqua acetosellæ & spiritu vitrioli præparata, & cum aquæ fontanæ potu, cujus etiam magna vis est, intestinam illam sanguinis elasticam vim componendi, propinata. *Redundantia sanguinis orgasmo.* *nitrosa.* *& acida.*

§. III.

Quia vero in effrenibus ejusmodi & periculosis sanguinis profluviis spastica quædam nervosarum partium strictura plerumque subest, quam presso, ut dicunt pede, inæqualis fluidorum sequitur progressus, præter jam laudata nitrosa, ad blanda anodyna subinde est confugiendum, quorum in numero papaveracea, ut aqua, vel etiam extractum, aut syrupus papaveris rhœados, syrupus papaveris albi, emulsiones, quæ semina quatuor frigida & semen papaveris albi habent, & ex aquis florum acaciæ, sambuci, tiliæ, ulmariæ, chamomillæ vulgaris, primulæ veris confectæ sunt. Persistente vero pertinacius validiore solidorum impetu, descendendum ad efficaciora, & aliquot grana massæ pilularum de cynoglossa offerenda. Camphora quoque, propter sulphureas, quas copiose spargit, exhalationes, sedativum præstat effectum, præsertim si cum nitro, antimonio diaphoretico, parcior & refractior ejus dosis permixta fuerit. Qualis pulvis insignem inprimis locum invenit, si exanthematica quædam materia, ut sæpius evenit, ejusmodi sanguinis profusionis causa fuerit. Ex omnibus vero ad moderandas sanguinis tam per narium, quam alia loca profusiones, vix tutius & certius datur ullum *Spastica strictura sistenda anodynis.*

ullum remedium, liquore meo anodyno minerali, qui fulphure vitrioli anodyno fœtus & penitus fatur eft, & five folus, five adhuc melius, pulveri nitrofo nuptus & cum aqua tantum fontana datus, orgafmum fanguinis illum effrenem protinus compefcit.

§. IV.

Sanguinis à capite affluxus divertendus derivantibus.

Præterea urgente gravius malo, ut fanguinis impetus à fuperioribus divertatur & alio dirigatur, curandum: hunc in finem plura funt proficua. Palmarium venæ fectio in parte inferiori instituta. Dein egregia pediluvia temperata, vel immisfiones manuum in aquam tepidam, quibus laxantur fibræ, partiumque vafculofarum tonus temititur, & fic quodammodo nimius fanguinis ad fuperiora affluxus impeditur.

§. V.

Alvum laxantibus.

Cum porro materia acris biliofa, flatuum & fpafmorum genetrix fæpius, & præfertim in hypochondriacis immodicæ fanguinis fluxionis caufa fit; derivandi fcopo certe egregia virtus eorum, quæ canalem inteftinorum blande expurgant. Quæ interius dantur, funt temperatiora roborandique fimul facultate donata, cujus generis funt rhabarbarina, rhabarbari pulvis, in fubftantia cum aliquot falis polychrefti & nitri granis permixtus, vel paffulæ rhabarbarinæ. Exterius idem præftant clyfteres ex emollientibus, carminativis temperatis & oleofis parati, qui latentes in inteftinali canale fpafmos & flatus mulcent ac evehunt.

§. VI.

Et externis.

Divertunt demum etiam nimium fanguinis affluxum fimul atque imbecilliorem partem roborant exterius applicata fronti, naribus & collo refrigerantia, cum difcutientibus mixta, ex quibus probatiffimæ virtutis epithema, quod ex aceto rofaceo, rutaceo, nitro, camphora, oleo ligni Rhodii paratur, atque etiam naribus attrahi poteft.

CAUTELÆ ET OBSERVATIONES CLINICÆ.

§. I.

Ad præservationem servanda perspiratio

Qui impetuofis & frequentioribus narium hæmorrhagiis obnoxii funt, ad has præcavendas, corpus, maxime pedes, ipfumque caput, à frigore probe defendere debent, ne perfpiratio impediatur, quæ ficuti ad omnes hæmorrhagias, fic etiam hanc, multum confert, dum abundantia fanguinis & humorum etiam impurorum inde progignitur. Confultum igitur eft, præter abftinentiam à largo victu, hanc excretionem corporis motu, & infufis theiformibus, ex herba veronicæ, fummitatibus millefolii &c. fervare ac promovere.

§. II.

Fuenda corporis exæstuatio & clamor.

Qui hæmorrhagiis in juventute frequentius fuere tentati, poftea iis ceffantibus & ooglecta etiam fanguinis miffione, cavere maxime debent ab omni vehementiori corporis motu, etiam intenfo clamore, fermone ac voce. Obfervavi enim in aliquot litteratis docentibus capitis morbos fere immedicabiles, aurium tinnitum perpetuum, capitis dolorem, paralyfin quoque fupervenisse.

§. III.

Refrigeratio & terror.

Maxime omnium vero poft enormes hæmorrhagias cavendum eft à refrigeratione corporis, etiam capitis, nec non à terrore. Hoc enim neglecto, ingentem torporem, ftuporem, dolorem gravativum capitis, cum dolore oculorum, vifus imbecillitate, vertigine fuborium obfervavimus, quin fummam totius corporis debilitatem ipfiusque apoplexiæ metum. Nam quo plus exhauftum fanguine corpus, eo magis cavenda funt ea, quæ fanguinem ab externis partibus ad interiores repellunt.

§. IV.

Externis qua cautione utendum.

Eandem ob caufam in profufa hæmorrhagia caute, & quidem ftatim ab initio, mercandum eft cum frigidis & adftringentibus, tam per nares attrahendis, quam epithemaris forma exterius applicandis. His enim incautius admotis, fanguinis impetus, obftructis naribus, vel ad afperam arteriam & pulmones, fuffocationis metum, vel ad interiora cetebri converfus, apoplexiæ periculum infert. Tutius potius eft & confultius, præmiffis pediluviis, & alvo per clyfteres foluta, ac venæ fectione, fi opus fuerit, in pede adminiftrata, externis hifce demum uti.

§. V.

In plethoricis hæmorrhagia non fiftenda.

Illæ fanguinis fluxiones, quæ à fanguine nimium redundante, omiffa confueta venæ fectione & deficiente in fœminis menftruali purgatione, vel emanente lochiorum in puerperis, aut in viris hæmorrhoidum fluxu, oboriuntur & plus falutis quam periculi afferunt, nullo modo fiftendæ funt cum vi. Si vero modum excefferint, præter derivantia jam dicta, corallia cum fpeciebus de hyacintho & nitro mixta, ac fucco citri imbuta, propinare fufficiet.

§. VI.

Neque etiam si periodica est.

Neque minus maximopere eft cavendum, ne confuetæ per periodum recurrentes ejufmodi hæmorrhagiæ fubito cohibeantur externis, aut internis. Inde enim in fenibus lethargum, imo apoplexiam obortam, non femel obfervavimus.

§. VII.

In cholericis frigidus potus prodest.

Solo frigido aquæ fontanæ in & extra paroxyfmum potu, modo externa corporis fuperficies convenienti foveatur calore, fucceffive ad duas vel tres menfuras fingulis diebus haufto, narium hæmorrhagias compofitas effe novimus, præfertim in cholericis, biliofis & ubi intenfior partium fulphurearum orgafmus eft, qui hac ratione optime complacatur & blandus plerumque fudor optimo effectu fufcitatur. Quare non improbandum confilium, ut, qui immodicis & crebrioribus vexantur hæmorrhagiis, aquam fontanam, fed puram, ordinarii potus loco bibant.

§. VIII.

In symptomatica quid faciendum.

In fymptomaticis & raro cum bonis ægrorum rebus decurrentibus ejufmodi profluviis, qualia febres exanthematicas, variolas, morbillos, purpuram fcorbuticam, imo ipfas petechias comitantur, non alia convenit exhibere remedia, quam quæ nimium æftum moderando, cuticularem perfpirationem blande promovent, inter quæ frequentis & probati ufus mihi eft mixtura ex aquæ florum fambuci unciis quatuor, aceti de-

destillati uncia una, lapidum cancrorum, diascordii Fracastorii, ana drachma una; nitri scrupulo uno, addita syrupi papaveris rhoeados sufficienti quantitate; de qua bihorio quovis æger duo cochlearia capiat & temperato lecti calori se committat. Ac si quippiam malignitatis subest, pulvis ex antimonio diaphoretico, nitro depurato & camphora propinandus.

§. IX.

Emanens quibus provuanda. Quibus in pueritia & adolescentia sanguis frequentius è naribus stillavit, ii haud raro, cessante postea hac fluxione, capitis, oculorum & aurium vitiis, nec non tumore parotidum vexantur, vel etiam gravioribus malis, epilepsia, phrenitide, idiopathica, vel symptomatica, affliguntur. Quod ubi incidit, tum utique commode, si caput ejusque vasa sanguine turgent, nares ad sanguinem fundendum externo artificio irritandæ & aperiendæ sunt, idque plerumque penna, vel stramine in nares sursus intruso, vel instrumento scarificatorio perficitur. Idem cum fructu adornatur, si in febribus synochis & sanguineis ingens sanguinis impetus ad caput præsto est, & gravia symptomata sine ejus effusione efficit.

§. X.

Ab animi affectibus quomodo tractanda. Hæmorrhagiæ impetuosæ, quæ fiunt à gravibus animi affectibus, peculiarem tractationem postulant. Quod si enim ab animi excandescentia sunt, pulveres antispasmodici, nitrosi, cum pura aqua frigida successive dati, eximie prosunt; si vero à gravi mœrore oriuntur, diaphoretica cum antispasmodicis mixta, liquor noster anodynus mineralis, cum quarta parte spiritus Bussii, cum regimine blande diaphoretico, omne curationis absolvent punctum.

§. XI.

Nec non in cachecticis & scorbuticis. Cachectica si fuerint corpora hæmorrhagiam hanc incurrentia, rhabarbarina, variis modis crebriusque oblata, sive sola, sive cum salibus digestivis permixta, omnibus aliis id genus remediis præferenda esse experientia didicimus; si vero scorbutica viscerum labes subest, seri lactis cura, interpositis rhabarbarinis, erit omnium optima.

ENARRATIONES MORBORUM.

Observatio I.

Hæmorrhagia in cachectico lethalis. Vir sanguineo-phlegmaticus, quadragesimum ætatis annum egressus, à multis jam annis, tam cerevisiæ, quam vini potui nimium indulgens & cachecticus redditus, incidit in icterum, qui congruis remediis rhabarbarinis & aperientibus item discutientibus externis aliquoties sublatus, sæpius rediit, ac tandem cutis nigrore prorsus fuit tincta, simul narium erupit hæmorrhagia, quæ remediis compesci potuit nullis, sed diu noctuque sanguis tenuis, lividus, coagulum prorsus respuens exstillavit, subsequuta virium jactura summa, & extremis semper frigescentibus, mente constanti obiit.

Epicrisis.

Omnes sanguinis profusiones in cachecticis corporibus, si modum excedunt, atque ex vitio & obstructione hepatis vel lienis fiunt, multum periculi alunt, nec facile admittunt sanationem, duplicem potissimum ob causam. Scilicet propter obstructa alicubi vasa æqualis sanguinis cursus turbatur, & ad aliam partem plus, quam secundum naturam debebat, sanguinis convehitur, cui postea facile supervenit eruptio ipsa. Dein si viscus nobilius, quod, uti hepar, sanguinis repurgationi, sulphureas acres partes secernendo, dicatum, est obstructum, remanentibus intus his recrementis, succi in corpore fiunt salsi, acres, impuri ac intemperati, qui postea partim spasmos concitando intensos, partim tenera vascula erodendo, plane hæmorrhagias faciunt incompescibiles. Id quod sæpius evenisse vidi ictero nigro laborantibus, inter quos etiam fuit, cui ex gingivis sanguis tam effuse profluxit, ut nullo modo posset reprimi. Narium quoque hæmorrhagiam ex ictero nigro lethalem annotarunt M. N. C. *Dec. II. ann. II. obs.* 144. *pag.* 318. Et maxime omnium hanc in rem notandum *Heurnii* testimonium, quod notis in *S. III. aph. XX.* ita habet: *vidi non nullos, quum à vini liberaliori usu æstuarent & in hæmorrhagiam transirent, tandem evasisse ictericos moxque in hydropem abiisse calamitosum hoc malum.* Nec non illud, quod *epid. L. VI.* consignavit: *qui vitio lienis laborant, & quibus viridi atroque colore tinctis, nares sanguinem fundunt, malum.*

Observatio II.

Hæmorrhagia narium in puerpera lethalis. A triginta, & quod excurrit, annis animo adhuc obversatur memoratu dignum de hæmorrhagia narium lethali exemplum in fœmina illustri, tum heic degente. Erat hæc circiter trigenaria, macilenta & natura alvi segnioris, &, cum utero gereret, perpetuas, ultimis præsertim mensibus habuerat querelas, de calore lento continuo, vires mirum atterente, cum intercurrente cordis palpitatione & quandoque tanta pulsuum debilitate, ut vix persentirentur, & ægra vernacula asseverarat: *Es wäre ihr, als wen das Hertz gar keine Krafft hätte und in Wasser läge.* Post superatos partus labores, lochia manarunt non sufficienter, & successit è naribus fluxus satis largus sanguinis tenuis non coagulum assumentis. Subsistente hæmorrhagia hac interjecto aliquot horarum spatio, inceſſerunt puerperam pathemata spastica truculenta, cum extremorum frigore summisque anxietatibus, sub quibus mens ipsa sibi non constabat animusque desperans erat de salute, donec erumpente rursus è naribus sanguine, pathemata sensim remitterent & mens ad se rediret. Discessit postea hoc sanguinis profluvium iterumque accessit per paroxysmos, ita, ut per duas vel tres horas succederet, postea ad duodecim vel octodecim horas inducias daret, tum præviis anxietatibus, inquietudine, extremorum frigore, & faciei rubore rediret, inter quæ antecedentia pathemata mens semper erat aliena & desperatis cogitationibus adeo turbata, ut nec divini verbi solatia eidem erigendo sufficerent, quæ tamen extra paroxysmum avide sibi applicabat decumbens. In hoc tam gravi malo, consilia & auxilia adhibita multa; venæ sectionem natura horruit ægra, laxantia autem, clysteres, pediluvia, frictiones, nitrosa omniaque alias præstantissima fuerunt frustranea. Unde per continuans sanguinis profluvium vires prorsus exhaustæ atque dejectæ, pulsuum ictus facti inæquales, inquietudo perpetua, donec exactis inter hæc quatuordecim diebus, lipothymia tandem sub ipso paroxysmo spastico occumberet lethali.

Epicri-

Epicrisis.

Quamvis narium profluvium hoc in casu speciem præbuerit critici & salutaris in locum lochiorum minus sufficienter fluentium succedentis; tamen propter pathemata in tenera & debili puerpera supervenientia spastica hysterica, unique exitii fuit plenissimum. Tanto certius autem fuit periculum ac damnum, in persona, cujus vires propter æstum, diutius jam corpori tempore, quo utero gessit, inhærentem, crasin sanguinis & temperiem naturalem destruentem, unde etiam sanguis sine coagulo prodiit, jam attritæ, & postea per ipsum profluvium penitus quotidie magis prostratæ sunt atque dejectæ. Nam spasmi semper in corpore viribus destituto graviores sunt & pertinaciores, & vel hæmorrhagias, vel inflammationes, aut congestiones sanguinis, in capite relinquunt. Unde, quando gravidæ, ultimis præsertim mensibus, cum æstu interno de virium debilitate valde queruntur, vidi sæpe & prædixi in puerperio pravos eventus. Liquet etiam ex hac morbi historia, in paroxysmis spasticis redeuntibus, desperabundas illas & melancholicas anxias mentis alienatæ cogitationes originem suam in fœmina alias eximiæ pietatis, a congestione & stagnatione sanguinis in cerebri vasis traxisse, minime vero, ut vulgus autumat, a malo dæmone fuisse obortas, quum fluente sanguine per nares & spasmis remittentibus, omnia pathemata desperabunda simul quoque & semel exspirarint.

Observatio III.

Hæmorrhagia rebellis & copiosa sanata potu frigido.

Juvenis perillustris, sanguineæ constitutionis & facie floridus, in pueritia & adolescentia crebro jam fuerat expertus narium stillicidium, & postquam in nostram hanc ante aliquot annos concessisset Academiam, tantam sanguinis è naribus profudit successive copiam, ut sex, vel octo mensuras compleret. Quo inducta ingens virium dejectio, cum appetitus languore visusque hebetudine. Data quidem plura congrua alias remedia, sed frustra. Tandem & ego in consilium vocatus suasi, ut ordinarii potus loco aquam fontanam frigidam, cum tinctura rosarum, spiritu vitrioli acidulata & syrupo berberum remixta biberet, corpusque exterius, præsertim pedes, probe à frigore defenderet. Quæ cum aliquandiu per quatuordecim circiter dies servasset, substitit sanguinis fluxus, ac posteaquam jusculis nutrientibus gelatinosis ex carnibus sanguis exhaustus nimis reparatus, convaluit æger ex voto & ipsa quoque visus hebetudo cessavit.

Epicrisis.

Hæmorrhagiis sunt maxime obnoxii juniores, sanguinei & sanguineo-cholerici, habitus corporis spongiosi, iidemque mirum sic sæpe quantitatem sanguinis, citra vitæ periculum, profundunt. Consignatæ sunt ejusmodi largi-profluvii historiæ à *Zacuto Lusitano*, *Vallerıola*, nec non *Foresto*. Et nuper admodum retulit mihi Theologus, se per multos jam annos obnoxium esse tam largo narium stillicidio, ut non nunquam uno die vel quinque mensuras perdat, facie tamen semper rubicunda, pulsuque auctiori manente, nec quicquam proficere adhibita media, quin cohibito per spiritum vini naribus attractum fluxu, spirandi accedere anxietatem. Sed modo viscera salva sint, nec sanguis impurus scorbuticus;

restitutionis tamen spes est, licet vires haud levitet per nimiam sanguinis jacturam atterantur. Ex omnibus vero ejusmodi in casibus præsentaneæ virtutis frigidus potus, ex aqua tantum simplici, sine additione acidorum, eaque sæpius cohibitam è naribus hæmorrhagiam vidi. Id tamen monendum, hoc remedium in iis tantum obtinere locum, qui non ex viscerum obstructionibus & internarum partium spasticis stricturis, sed ex nimia elasticitate & expansione partium in sanguine sulphurearum, atoniam vasorum inducente, hoc malum incurrunt. Frigus enim sic cum potu intro admissum, compescit orgasmum fibrasque nimium remissas adducit, eoque facit, ut sanguinis impetus ab affectis locis discedat & ad exteriora ab interioribus divertatur, ac haud raro sudor erumpat, boni in hæmorrhagiis semper ominis. Eadem hæc medicatio etiam locum habere potest, ubi à fortiori corporis motu, calida tempestate, potu spirituoso atque etiam ardenti veneris maxime desiderio, sanguis valide exagitatus prorumpit. Quo casu præterea *Hildanus* non sine ratione immissionem in balneum frigidum suadet.

Observatio IV.

Hæmorrhagia in synocha venæ sectione turbata cum damno.

Generosa fœmina, quinquagesimum sextum ætatis annum ingressa, vegetæ alias constitutionis, per quinquennium admittere noluit suetam alias venæ sectionem, sed interea aliquoties hæmorrhoidalium venarum stillicidium fuerat experta. Hæc ante mensem, eo tempore, quo propter aëris constitutionem insalubrem varii generis febres circumibant, etiam paroxysmo corripiebatur febrili, accedente tertio die delirio levi & narium stillicidio parco, quo tamen delirium non remisit, sed perstitit potius cum leni quodam & continuo cutis madore. Medicus in consilium vocatus dedit nitrosos & cinnabarinos pulveres & quotidie aliquot mensuras aquæ frigidæ ebibere jussit. Accedente sexto die graviora facta sunt cum delirio pathemata, unde medicus, quod primis diebus faciendum fuisset, venam secare jubet in pede & decem circiter sanguinis uncias emittere. Inde quidem æstus & pulsus sedatior factus, delirium quoque remittere visum, remansit tamen languor maximus, quin octavo die redierunt pristina pathemata, si non majori acerbitate, tamen eadem. Tandem quoque per uterum & anum excreta fuit ingens non tam sanguinis, quam seri sanguinolenti quantitas. Hinc iterum remittere visa primum morbi atrocia, sed exacerbata paullo post denuo. Accessit præterea singultus, quem medicus frigida aqua clystere ano infusa compressit. Post hunc rursus per uterum magna seri colluvies evacuata, ac postremo satis cessit ægra.

Epicrisis.

Ad hanc ægram accersebar die septimo & ego; sed malui spectatorem agere tantum, quam medicationem suscipere. Exspectavi potius exitum, quem prædixi, brevi funestum, tanto magis, quum de evacuatione seri sanguinolenti per uterum & anum redderer certus. Interim testimonio est hæc morbi historia, venæ sectione non intercipiendum, aut anticipandum esse criticum sanguinis fluxum, qui in synocha febre septimo die solet erumpere. Haud dubia & fallacia enim fuerunt indicia, naturam ejusmodi criticum fluxum fuisse suscitaturam, eaque propter venæ

S sectio

ſectio primis, non poſtremis diebus, fuiſſet inſtituenda, naturæ negotium certo turbatura. Viciſſim nunquam ego cum bonis ægrarum rebus accidiſſe novi ſeceſſum non ſanguinis, ſed ſeri ſanguinolenti per uterum. Etenim putrida talis hæmorrhagia labem in utero haud obſcure innuit inflammatoriam, tanto certius, quo magis deliriuum & ſymptomatum inde oriundorum nullum levamentum ferunt teſtimonium.

Observatio V.

Hæmorrhagia morbillis accedens ſanata.

Juvenis Hebræus, conſtitutione ſanguineus, decimo octavo ætatis anno morbillis correptus, experiebatur ſimul narium hæmorrhagiam copioſam, cum anxietate præcordiorum pectoriſque oppreſſione eximia. Vocatus ego dedi mixturam, ex decocti cornu cervi aquæ florum ſambuci unciis quatuor, ſucci citri uncia dimidia, coralliorum drachma, nitri puri, diaſcordii Fracaſtorii ſcrupulis duobus, ſyrupi acetoſitatis citri uncia ſemis. Qua per vices cochleatim aſſumta, eruperunt nocte una morbilli, ſedata ſymptomata, compreſſa hæmorrhagia.

Epicriſis.

Morbillis complicari narium ſtillicidium non adeo rarum eſt, præſertim in plethoricis. Quin in ſequiori ſexu non modo per nares, ſed vomitum etiam ac uterum ſanguinem effuſum eſſe novi, inprimis in iis, quæ exquiſitius ſentientis & ad iram pronæ naturæ. Sed ſi in exanthematicis ejuſmodi morbis incidit hæc hæmorrhagia, eadem neutiquam ſedanda per frigida, ſed illa, quæ materiam illam acrem cauſticam nerveis membranis inſidentem eaſdemque ad ſpaſticas ſtricturas ſollicitantem contemperant ſimulque blande expellere juvant. Et hunc utique effectum adhibita mixtura præſtat egregie, de quo præterea multiplicia experientiæ ſunt mihi teſtimonia.

Observatio VI.

Hæmorrhagia cum quartana ſanata.

Puer generoſus tener, octennis, ipſo hoc anno, quo febres admodum frequentes, incidit in quartanam, quæ licet aliquoties depelleretur, ſemper tamen rediit, ut æger demum abdomen inflatum & faciem lividam circumferret, quibus crebriores acceſſerunt hæmorrhagiæ narium. Minus fauſti hæc videbantur ominis; nihilo minus adjuvante DEO, infuſo rhabarbarino, cum lixivio alcalino & nitroſo, admixtis extractis amaris, inter potum dato, febris ex toto quievit, omniaque pathemata cum hæmorrhagia diſcuſſa.

Epicriſis.

Mala utique fuerunt hæc indicia. Sed in infantibus, non tam facile obſtructiones & indurationes viſcerum accidunt, quam in adultis. Et ſi etiam adfuerint primordia ejuſmodi labis, facilius tamen hæc amaricantibus & ſalinis iterum disjiciuntur ac tolluntur. Atque eidem cauſæ tribuendum, quod in noſtro feliciter ceſſerit medicatio, quum, ſi in adultis eadem occurrunt phænomena, ex quartana facilis, quin certus, in cachexiam & hydropem ſit tranſitus.

Observatio VII.

Damna ex omiſſa hæmorrhagia.

Virum novi triginta circiter annos natum, ſpongioſi corporis habitu & temperamento, ut vocant, ſanguineo, qui à primis ætatis annis frequens expertus fuerat, circa æquinoctia potiſſimum, narium ſtillicidium. Adultior poſtea factus, ſanguinis miſſionem vere & autumno admiſit liberalem, quo narium hæmorrhagia quidem emanſit, ſed ſolennes ſacti circa id tempus capitis dolores, ſponte tamen iterum diſcedentes. Quum vero alior ſum concedens, ex conſilio medici, ſuetam omitteret venæ ſectionem, vere ineunte gravativum capitis incurrit dolorem, cum faciei tumore ac rubore. Nihilo ſecius docentis, quod gerebat, munere ſtrenue alta & elata voce fungens, aurium tinnitum & auditus gravitatem paſſus eſt cum torpore pedis & manus in latere dextro, quæ ipſum per multos annos ad mortem uſque afflixerunt.

giam intercipiente venæ ſectione.

Epicriſis.

Patet ex hac relatione, conſuetas fieri plethoricis, circa æquinoctia præſertim, narium hæmorrhagias, eaſdemque inſtituta ſanguinis miſſione poſſe intercipi. Quia igitur omiſſa poſtea venæ ſectione ſanguis priſtinam ad caput viam legit, mirum non eſt, ſubſequutas ibi ſtagnationes ipſius & gravativum ſenſum. Quin, quum per ſermonem crebrum elatum magis augeretur ad caput affluxus, factum utique, ut a cruore ſtagnante ſecederet ſeroſa portio, ad inferiora deſcenderet, ibique aurium tinnitum atque etiam torporem pedis manuſque induceret. Ex quo id in uſum practicum tenendum: peſſima eſſe medentium conſilia, quæ contra experientiam ſuadent, ut ſueta ſanguinis miſſio, propter vanum decrementi virium metum, omittatur.

CAPUT II.

De Sanguinis Fluxu ex Pulmonibus.

THESES PATHOLOGICÆ.

§. I.

Hæmoptyſis quid?

Illa hæmorrhagia, qua ſanguis floridus & ſpumans mediante tuſſi ex pulmone fertur, recepto in ſcholis medicis nomine, origine Græco, hæmoptyſis appellatur.

§. II.

Differt à ſputo cruento.

Non omnis ſanguinis è faucibus rejectio hæmoptyſeos nomine inſigniri debet. Nam ſæpe è naribus in fauces & pulmones ſanguis deſcendit, ac inde poſtea ſcreatu grumoſus per os rejicitur, præcedente in palato titillatione, in capite dolore, aut gravitate. Interdum quoque per acrem tenuem deſtillantem humorem, ab eroſis & ſauciatis faucium, vel etiam ipſius aſperæ arteriæ interioribus ramulis, ſputum ſanguine, vel ſanguinis ſtriis imbutum, educitur cum ipſa tuſſi; proprie tamen hæmoptyſis dici nequit, niſi ſpuriam eam vocare velimus.

§. III.

Ab inducta per vim læſura.

Neque etiam noſtræ conſiderationis hic erit ſputum illud ſubcruentum, quod inflammatum in pleuritide vera pulmonem, circa quartum, aut quintum ut plurimum diem, ſequitur; neque etiam illud, quod à cauſa externa violenta, vulnere, contuſione, vel graviori caſu in pulmones ſubnaſci conſueſcit, ſed quod à cauſa interna excitatur, & a læſa vaſculari pulmonum ſubſtantia

oritur,

oritur, ficque proprie & ftricte hæmorrhagia pulmonum dici poteft.

§. IV.

Differt ratione quantitatis & læsionis vasorum.

Pro differente vaforum pulmonalium læfione & ejus quoque caufa, varie, tam ratione modi, quam periculi & curationis, hic fe habet affectus. Scilicet ubi fanguis fpumans, floridus ac tenuis per intervalla, cum tuffi, fine dolore, non adeo multus educitur, lateralium vaforum apertionem id denotat; ubi vero ubertim & magno impetu, quafi vomitu quodam, prorumpit, adeo, ut interdum magna inde pelvis impleatur, grandiorem venæ ramum vel in varicem expanfum, vel in aneurifma arteriæ, quod fæpius accidit, abeuntem & ab *Hippocrate* jam animadverfum, difruptum fuiffe, eft indicium. Qui cafus, quo frequentius incidit, eo plus habet periculi, & repente non nunquam tam grandis fanguinis effufio hominem exanimat, dum vel intus intra tracheam cohibitus cruor, ob defectum virium, pulmones obruendo fuffocat, vel vacuato nimium finiftro cordis ventriculo à fanguine, lethalem excitat fyncopen.

§. V.

Causa hæmoptyfios proxima inæqualis circulus.

Ut vero ipfa hæc eruptio fiat, aliæ variæ caufæ concurrant neceffe eft. Immediata quidem, five proxima, eft inæqualis & impeditior fanguinis per pulmonum vafa tranfitus, feu circulatio, dum majori copia & impetu in arteriam pulmonalem ejufque ramulos affluit & appellitur, quam venæ eum recipere & reddere poffunt, quo dein fucceffive fit magna tenuium ramorum, qui fubftantiam cellularem & veficularem ipfaque bronchia perreptant, expanfio, tandemque varicofa, feu aneurifmatica potius intumefcentia, & denique violenta ruptio.

§. VI.

Quod testantur signa.

Confirmant hoc uberius figna & fymptomata, quæ malum hoc folent antecedere ac comitari. Scilicet invadit illud per vices infultibus, & quafi per paroxyfmos revertitur fic, ut æger antea percipiat horripilationem in cute atque extremis maximeque pedibus refrigerationem, vafa in manibus difpareant, dolor in dorfo, laffitudo & gravitas artuum affligat, borborygmi in imo ventre fint & alvus adftricta, in pectore gravativus fenfus cum difficiliori fpiritu obfervetur, donec fequente in faucibus titillatorio & fecundum afperæ arteriæ tractum quafi pruriente fenfu, fub calida ebullitione & undulatorio in dextro latere motu, ipfa eruptio fanguinis accidat. Hæc enim omnia indicant fpafticam quandam externarum & internarum partium ftricturam, fanguinifque motum non modo effe inæqualem, fed & à peripheria introverti, ad pectus vafaque majora cogi, ibi plus jufto coacervari, impedito libero per pulmones ad cor tranfitu, regurgitare verfus dextrum latus ibique calidi ebullientis fanguinis undulatorium fenfum concitare.

§. VII.

Inæqualem circulum facit sanguinis orgasmus.

Sunt autem plura, quæ æquabilem illum & liberum fanguinis progreffum, in quo maxime integritas functionis in quacunque parte conftat, per pulmones turbant, pervertunt & fic ad generationem hujus mali conferunt. Nimirum quandoque nimia tantum & fimplex fanguinis intra canales, ob auctum inteftinum partium fulphurearum aëreo-æthercarum expanfivum motum, turgefcentia, feu orgafmus fubeft, quo fyftaltica & elaftica in vafis potentia minuitur ac demitur; unde ftagnatio & nimia fanguinis ibi fit collectio, accumulatio, tandemque rami arteriæ pulmonalis apertio, vel ruptura.

§. VIII.

Partium nervosarum spastica strictura.

Alia dein ratione per fpafticas, tam internarum, quam externarum partium ftricturas pariter æquabilis & liber fanguinis per minima motus impeditur, ejufdemque impetuofus curfus & appulfus ad alia loca, maximeque pulmones, inducitur. Unde frequens admodum in praxi eft obfervatio, hypochondriaca paffione laborantes, nec non pathematibus hyftericis obnoxias fœminas, in quibus ut plurimum menfium fluxus fub multis & atrocibus fpafmis difficulter fuccedit, incidere in hunc fanguinis è pulmonibus fluxum, non fine periculo.

§. IX.

Viscerum sanguineorum, nec non pulmonis obstructio.

Haud difpar eft ratio & effectus, quando obftructo, vel infarcto vifcere fanguineo, præfertim liene, & inde affecto ventriculo, quod ex dolore tenfivo in hypochondrio finiftro concludendum, incidit hæmoptyfis. Etenim intercepto alicubi fanguinis libero per vafa tranfitu, vi legum hydraulicarum, impetus ejus fic increfcit, ut, ubi minorem refiftentiam invenit, copiofe confluat, vafa diducat tandemque perrumpat. Tanto vero certius tantoque gravius hoc malum excluditur, quando ipfis in pulmonibus magna confiftit labes, ac vel vomicæ, aut tubercula in ipfius fubftantia, vel polypofæ concretiones in ramis vaforum majoribus hærent, quibus, dum obex ponitur fanguini tranfeunti, is utique qua datur via ruit, aut ubi fubfiftere cogitur, perrumpit & hæmorrhagiam facit admodum effufam.

§. X.

Dispositio ad hæmoptysin, habitus corporis.

Porro de iis, quæ remotius ad inducendam fanguinis è pulmonibus eruptionem faciunt, per ipfam experientiam conftat: corpora graciliora, tenerioribus fibris & vafis prædita, quæ collo inftructa longo, pectore angufto fimulque quadantenus depreffo, in quibus pulfus celerius micat, cor etiam fubinde palpitat, una cum iis, qui à parentibus phthificis progeniti, in iram atque impatientiam funt proclives, ac in juventute fluxum fanguinis per nares frequenter experti, definente corporis augmento & in longum incremento, intra fpatium anni vigefimi quinti ad trigefimum quintum ufque, accedentibus aliis caufis externis, perquam facile in hunc ancipitem morbum prolabi.

§. XI.

Sanguinis abundantia cum aliis causis.

Non minus per obfervationem medico-practicam in comperto eft, ut plurimum & omnium facillime, hoc fanguinis profluvium accidere fanguineis corporibus & juvenilibus, nec non ceffante fanguinis, five per nares in adolefcentibus, five per menfes in fœminis, five etiam per ani venas in provectioris ætatis hominibus fpontanea evacuatione, vel etiam omiffa artificiali fubtractione. Qui effectus tanto certius fubfequitur, quando accedit vehementior corporis & animi motus, aut calidorum in cibis, potufque fpirituofi abufus, intenfus clamor, tuffis vehementior, inflatio diuturna & violenta tubarum, nec non nimius

nimius in faecibus vel partu edendo conatus.

§. XII.

Aeris quoque constitutio.

Autumno praeterea, quando tempestas regnat inaequalis maximaque frigoris & teporis est vicissitudo, tum non modo frequentiores esse solent defluxiones catarrhales, sed maxime etiam subinde sanguinis fluxiones immodicae variae, atque etiam in dispositis illa, quae fit per pulmones. Idem accidit, quando hyeme sub intensissimo gelu corporis superficies stringitur & sanguis ad interiora magis compulsus inque pulmonum canalibus accumulatus nimium, facile perrumpit. Unde haud raro accidit, ut haemoptysis fit anniversaria, quae Februario mense, nec non ante aequinoctium erumpere atque redire solet, utque etiam circa haec tempora idem hic morbus plures attentet & quasi popularis sit.

§. XIII.

Non in omnibus ejusdem periculi.

Ceterum de hoc sanguinis profluvio recte utique scribit *Hippocrates Sect. V. pag.* 10. *edit. Foesian. qui sputis cruentis detinentur, ex his quidam brevi tempore pereunt, quidam vero diutius trahunt; praestat enim corpus corpori, aetas aetati, & affectio affectioni, & anni tempestas tempestati in qua aegrotant: quidam enim morbos facil. tolerant, quidam vero omnino tolerare nequeunt.* Etenim non omnibus idem hic morbus eodem modo observatur esse, aut exitialis, aut transitorius. Iis scilicet, quibus haemoptysis ob solam abundantiam, aut ebullitionem sanguinis accidit, si recta medicatione & vitae victusque ratione excipiatur, nec periculosa est, nec capitalis. Ego certe vidi cessantibus in gravidis mensibus sanguinis exspuitionem singulis mensibus redeuntem, partu vero excluso & redeunte menstruo fluxu sponte sine periculo emanentem. Vicissim notavi haemoptysin tempore graviditatis cessantem & enixo foetu uteroque vacuo prodeuntem & sine periculo per aliquot annos insistentem. Vidi quoque sanguinis sputum periculi expers in iis, quae parcius justo tributum solvebant lunare.

§. XIV.

Omnium tamen haemorrhagiarum fere periculosissima.

Id vero omnino certum, ex omnibus, quae praeter naturam accidunt haemorrhagiis, vix ullam esse frequentiorem non modo & saepius redeuntem, sed etiam magis ancipitem & periculosam, quam haemoptysin. Nam haud facile secundam valetudinem perfecte recuperant hoc malo semel gravius correpti, nisi qui magna cura vitam postea colunt & sanitatis regulas observant, neque etiam tum speratus semper consequitur sanitatis effectus. Pulmo quippe ex visceribus est nobilissimis, qui, dum sanguinem ex uno cordis ventriculo ad alterum transmittit, vitae servit insigniter, quia vero ea propter, dum vita est, in continua expansione & compressione versatur, vas in ipso ruptum vel sauciatum sanguiferum difficulter admodum coalescere & consolidari potest. Accedit, quod extravasatus in pulmone sanguis, non facile penitus per bronchia & asperam arteriam evehatur, sed in vesiculosa substantia restitans, putrescat & teste jam *Hippocrate* in pus, ulcus ac denique in hecticam & tabem lethalem transeat. Quare veritati omnino respondet *Tralliani Lib. VII. Cap. I.* testimonium, ita habens: *ipsa quidem sanguinis exscreatio per se, dummodo non immoderatam vacuationem inducit, vitam non adimere consuevit, sed pessimorum morborum longorum magna ex parte causa redditur.*

§. XV.

Potissimum in senibus & scorbuticis.

Potissimum majus vel minus est discrimen quod infert haemoptysis ratione causarum & illorum, in quae incidit, corporum. Scilicet si senioribus accidit, debilior quantumvis & non tam vehemens quam juvenibus sanguinis evacuatio, major tamen virium sequitur dejectio & facilius putrida pulmonum corruptio, quam excipit hecticus calor, qui corpus & vires tandem cum vita penitus consumit. Gravius quoque ac certius subest periculum, quando diuturnum profundum moerorem insequitur haec sanguinis evacuatio, quando infimi ventris viscera una obstructa, atque humores dyscrasia scorbutica acri biliosa simul infecti.

§. XVI.

Nec non ubi pulmones magna labe affecti.

Demum nec sanationi spes, nec medicinae locus est, si ipsum pulmonum viscus non amplius est integrum, sed vel vomicis resolutionem eludentibus obsidetur, vel vasa polyposas concretiones recondunt, vel etiam varices, vel potius aneurismata in canalibus praesto sunt, quibus crebra & profusissima sanguinis fit effusio, tandem funesta. Has enim plerumque in haemoptycis subesse mortis causas, edocet cadaverum sectio, qua patefit, non modo pulmones maxima ex parte ut plurimum esse corruptos a sanguine ibi effuso putrescente & ipsam substantiam membranaceam solidam depascente, sed & hospitari saepius polyposas concretiones in vasis pulmonalibus, & quidem magis in iis, quae plus cum sinistro, quam dextro cordis ventriculo communicant; in iis autem, qui rupto sanguineo tumore pereunt, pulmones a sanguine effuso multo spumoso obrutos & nigros inveniri, restitante adhuc exigua in vasis sanguinis quantitate.

CURATIO.

§. I.

Medendi indicationes.

Quum, ut dictum, causae hujus mali admodum differant, diversae quoque curandi indicationes sint necesse est; praecipuae tamen illarum redeunt huc: primo, ut sanguinis orgasmus nimius vasa plus justo venosa expandens compescatur; secundo, ut ejusdem affluxus copiosior & impetuosior a pectore ad exteriores corporis partes derivetur; tertio, ut spasticae illae stricturae, quae sanguinem ad pulmones validius congerunt, laxentur, & sic liberior reddatur per totum corpus sanguinis circulus; quarto, ut laesa pulmonum substantia vasculosa in integrum restituatur, & sic tam mali recursus, quam oriundi ex laesione alii morbi arceantur.

§. II.

Sanguinis orgasmus quibus compescendus.

Primum ut perficiatur, & sanguinis ebullitio componatur, apprime conducunt refrigerantia. Inter haec potissimum commemorandus aquae potus frigidae, paulatim quidem, sed sufficienter quotidie haustus, tecto probe corpore. Novimus aliquot exempla, solo hoc medio, debita cum cautione & praemissa venae sectione adhibito, periculosum hunc sanguinis fluxum substitisse. Idque tanto felicius succedit, si corpus juvenile calore interno aestuat; quem potus frigidus reprimendo madoremque tepidum in peripheria corporis eliciendo, partes simul sulphureas calidas sangui-

ſanguinis exæſtuationem inducentes evehit. Non minus præſtans pariter ac probatiſſima eſt in reprimendo calido ſanguinis partium aëreo-æthereorum æſtu virtus nitri rite tantum depurati & cryſtalliſati, imprimis ſi cum aquis refrigerantibus, ut plantaginis, portulacæ, aut etiam ſero lactis, convenienti, parca tamen, ſed ſæpius repetita doſi, aſſumatur. Spiritum quoque vitrioli, vel etiam ejus phlegma acidulum, præ omnibus aliis mineralibus, imo vegetabilibus acidis, peculiarem ad orgaſmum ſanguinis compeſcendum poſſidere virtutem, experti novimus, tanto certiorem, ſi cum his ceu menſtruo ex roſis extrahatur tinctura.

§. III.

Sanguis a pulmonibus quibus divertendus.

Ad obtinendum ſecundæ indicationis ſcopum & divertendum ſanguinis a pulmonibus nimium impetum, præcipuum certe momentum repoſitum eſt in venæ ſectione, in brachio, vel etiam in pede inſtituta. Præſtans etiam hoc nomine virtus pediluviorum temperatorum, nec non immiſſionis manuum in aquam tepidam. Neque minus ad derivandum proficua ea, quæ alvum expurgandi facultate pollent, inter quæ ex internis præcipuum locum inveniunt tamarindinata, paſſulata, rhabarbarina, & inter externa, clyſteres emollientes, ſtimulo quodam acuati.

§. IV.

Spaſticæ ſtricturæ quibus laxandæ.

Tertium medendi momentum in eo verſatur, ut ſpaſticæ ſtricturæ, præſertim quæ in minimis vaſis ſanguiferis & partibus nervoſis conſiſtunt, relaxentur. Huic egregie ſatisfaciunt oleoſa demulcentia, ut oleum amygdalarum dulcium, vel etiam lini, ſine igne recenter paratum, cochleatim aſſumtum. Spectatæ quoque virtutis emulſiones ex ſeminibus cucurbitæ, pineis, ſemine papaveris albi & aquis quas vocant hypnoticas, ut roſarum, papaveris rhœados, nymphheæ, liliorum convallium, florum tiliæ, nec non ceraſorum nigrorum paratis, quibus nitri & ſyrupi papaveris albi parum adjiciendum. Vel etiam loco harum aquarum ad emulſiones parandas adhiberi poteſt decoctum cornu cervi, eboris, nec non dentis hippopotami; quia in his duris animantium partibus ſingularis quædam ſpaſticis motibus reſiſtendi facultas ineſt. Si vero adeo rebellis hæc ſtrictura eſt, ut mitioribus hiſce cedere & ſanguinis profluvium ſubſiſtere nolit, ad paulo valentiora recurrere licet; inter quæ ſemen hyoſcyami albi ad drachmam dimidiam, cum æquali pondere lapidum cancrorum, duodecim nitri granis & uno camphoræ grano mixtum, omnibus aliis, etiam opiatis, palmam præripit. Securioris tamen, ac nihilo minus egregii effectus eſt mixtura noſtra tonica, quæ ex tincturæ antimonii acris, ſive tincturæ tartari, liquoris anodyni mineralis ana uncia ſemis, liquoris noſtri bezoardici Buſſiani drachmis duabus & olei macis guttis ſex eſt compoſita; quippe quæ ſpaſticas non modo ſtricturas mulcet, ſed & diureſin & diaphoreſin lenius movendo, ſanguinis ad pectus affluxum divertit efficaciter.

§. V.

Reliquiæ quibus ſolvendæ.

Quartum in hæmoptyſeos curatione eſt, ut diſrupta vaſa conſolidentur, tenues acres humores affluxum eo proritantes attemperentur & incraſſentur ac partis affectæ tonus roboretur. Hoc autem non obtinendum uno eodemque modo ac medio. Quare quæ ego inter plura proficua deprehendi, candide dicam, certus, ſi cum debito judicio & congruo tempore adhibeantur, eadem, ſi medicinæ adhuc locus, non fore fruſtranea. Eſt autem ex his primum mixtura, cujus formula hæc: recipe aquæ plantaginis, ſcorzoneræ, veronicæ, ſcabioſæ, aceti deſtillati ana unciam, coralliorum rubrorum præparatorum, ſpecierum de hyacintho ana drachmam dimidiam, ſyrupi papaveris rhœados drachmas duas, M. Quæ mixtura tribus vicibus aſſumenda, & ſi vehementius ſanguinis profluvium, addenda adhuc pulveris hæmatitis drachma dimidia. Alterum remedium, quod tam in hæmoptyſi ſimplici, quam etiam in ea, cui complicata eſt phthiſis, conducit, eſt decoctum, cujus hæc eſt compoſitio: Recipe florum bellidis, roſarum rubrarum, chamomillæ vulgaris, ſummitatum millefolii ana pugillos quatuor, herbæ conſolidæ ſaracenicæ, hederæ terreſtris, urticæ mortuæ, veronicæ, ſaniculæ, pyrolæ ana manipulum, ſeminis fœniculi, nuciſtæ ana drachmas duas. Mixta conciſa, contuſa dentur, ſignentur ſpecies, *davon 3. Loth in 2. maas Bier zu kochen.* Tertium quod mihi probati uſus fuit auxilium, ſunt pilulæ ex maſſæ pilularum de cynogloſſa drachma dimidia & maſſæ pilularum balſamicarum Becheri drachmis duabus concinnatæ, ad ſcrupulum unum circa lecti introitum ſumendæ. Quartum & ultimum quod in hoc gravi morbo commendem habeo pulverem hunc: Recipe lapidum cancrorum, antimonii diaphoretici, cornu cervi ſine igne, dentis hippopotami, lapidis manati ana drachmam, nitri depurati drachmam unam cum dimidia, miſce fiat pulvis, optime ſic uſurpandus, ut ſcrupulus unus ipſius viginti guttis liquoris noſtri mineralis anodyni imbuatur & cum aqua antiſpaſmodica propinetur.

CAUTELÆ ET OBSERVATIONES CLINICÆ.

§. I.

Prognoſis ſit cauta in gravi hæmoptyſi.

IN gravi illa & vera hæmoptyſi, qua, ob ruptum majorem arteriæ pulmonalis ramum, magna ſanguinis copia per brevia intervalla erumpit, caveat medicus, ne promiſſis de reſtituenda ſanitate ſit dives, niſi fluxus ſanguinis intra triduum convenientibus remediis compeſcatur. Interim tamen minime viciſſim laborantem gravi metu mortis ita percellat, ut indicto magno periculo, omnibus viribus, ut ſæpe vidi, eum privet & mortem acceleret.

§. II.

Si plethora adeſt ſanguis mittendus.

Si ſanguinis abundantia urget, & manifeſta adeſt vaſorum plenitudo, ſtatim inter initia inſtituenda eſt, ſive in manu, ſive etiam in pede, ſanguinis miſſio, & quidem largior, ad octo, vel plures uncias, ex amplo foramine; quo ſanguinis impetus eo efficacius a loco affecto divertatur, & rupti ac ſauciati canales eo melius iterum coire & coaleſcere poſſint.

§. III.

Nec non ſi hæmorrhoides emanſerunt.

Illa quoque anniverſaria hæmoptyſis, nec non quæ ex hæmorrhoidali fluxu emanente proficiſcitur, inferre ſolet circa tempus annui recurſus rheumaticos in pectore dolores, junctos cum ſanguinis ſputo. Habetur hinc a minus peritis morbus haud raro pro pleuritico; ſed ſecta in pede vena, & provocato ſic hæmorrhoidum fluxu, non modo

sanguinis exspuitio, sed & reliqua pathemata simul & semel solent conquiescere.

§. IV.

Si ab acri defluxione sit, demulcentia danda.

Ubi ab acri catarrhali defluxione excitatur cum titillatione in faucium profundo tussis acerrima, qua simul per vices floridus & spumosus sanguis cum muco exscreatur, apparentibus nullis plethoræ signis manifestis, emulsio tantum amygdalarum dulcium seminisque papaveris albi pro potu operam locat præstabilem; ac præterea pilulis nostris balsamicis aliquot grana massæ pilularum de styrace aut de cynoglossa admiscere expedit. Neutiquam vero in usum vocanda consolidantia & adstringentia, quia minima tantum vascula arteriæ bronchialis non vero pulmonalis, sunt sauciata.

§. V.

In rebelli ligaturis utendum.

Quando effusior sanguinis fluxus præsens minatur periculum atque interna auxilia non sufficiunt, confugiendum utique est ad remedium à veteribus frequentius usurpatum, nempe ligaturam artuum. Hac enim sanguis in extremis tantisper retentus, non tam cito ad cor & ex hoc ad pulmones redit, atque adeo imminuto ad pulmones sic fluxu, rupti ramuli non ita sanguine implentur, sed consolidantur faciliusque coeunt. Ne tamen ex stasi sanguinis partibus ligatis inferatur periculum, hæc adhibenda est cautio, ut sedata hæmorrhagia, ligaturæ non omnes simul, sed successive una post alteram solvantur.

§. VI.

Si ex hypochondriorum vitio temperamentorum habenda ratio.

Quum hæmoptysis sæpissime ex primarum viarum & hypochondriorum vitio, intestinis flatibus ac spasmis distentis accidat, maxime in adolescentia & juvenili ætate, ob sedentariam nimis vitam, studiorum intemperantiam, vel etiam affectuum imperum; ad hanc utique causam dirigenda etiam est in curatione meditatio, ita tamen, ut exquisita temperamentorum servetur distinctio. Quodsi enim juvenes sunt cholericæ constitutionis, exquisitioris sensus, ad iram proni, palpitatione cordis subinde afficiuntur, & pulsum exhibent magnum, tum abstinendum est ab omnibus alias egregiis carminativis, stomachicis, salibus volatilibus oleosis, nec non purgantibus acrioribus, ac potius pulveres temperantes nitrosi, ad alvum laxandam mannata, passulata, tamarindinata & ad corrigendam sanguinis intemperiem diluentia, serum lactis caprilli, decocta hordeacea, avenacea & id genus plura, cum fructu adhibentur. Contra ea, ubi peccant humores viscidi, ubi infarctus viscerum, intemperies frigida & humida, & habitus corporis spongiosus, tunc pilulæ balsamicæ polychrestæ, nec non spiritus salis ammoniaci, vel volatilis oleosus Sylvii, cum tinctura tartari mixtus, item essentiæ temperatiores carminativæ, tincturis martialibus mixtæ, utiliter exhibentur.

§. VII.

Adstringentia non valida.

Sicuti remedia quæ validiori adstringendi facultate pollent, nunquam ullo in morbo, ita nec in hæmorrhagiis securam operam præstant; omnium vero minime in hæmoptysi, præsertim illa quasi critica, nec non ab initio & in paroxysmo ex usu sunt. Etenim, licet fluxum ad tempus sistant, relinquunt tamen in pulmonalibus vesiculis sanguinis grumulos, qui in corruptionem abeuntes, inflammationem, putredinem, phthisin & hecticam expedito & facili modo inferre possunt. Interim tamen, neutiquam ex toto repudianda sunt leniora adstringentia & roborantia, opportuna extra paroxysmum & in fine fluxus, ad tollendas reliquias & præcindendam recidivam. Inter hæc laudem merentur eximiam solutio corallorum cum succo citri vel aurantiorum facta & in syrupi formam redacta, confectio de hyacintho, conserva rosarum rubrarum cum terra sigillata, aut hæmatitis pulvere mixta. Chinæ corticem mirifice commendat *Morton in phthisiologia*, in electuarium cum syrupo rosarum redigendum, cui extractum cascarillæ aquosum, succinum & pulvis nucistæ commode adjiciuntur. Hæc enim, dum partibus motricibus a robore defectis debitum tonum blande reddunt, ut sanguis per totum corpus promtius & expeditius cum omnibus succis circumeat simulque cuticularis excretio liberius succedat, faciunt & sic utilitatem præstant. Nec minus eximia est efficacia infusorum theiformium, item decocti roborantis pro potu ordinario. Infusa quidem optime ex vegetabilibus supra memoratis traumaticis, cum herba polygoni, millefolii summitatibus & fœniculi semine concinnari & quotidie sorbillari possunt. Decoctum vero ex radice sarsaparillæ, chinæ, rasura ligni santali rubri, citrini quoque, ligni lentisci, vel loco hujus masliches, una cum passulis possunt confici.

Sed temperatiora non repudianda.

§. VIII.

Lactis & lacticiniorum usus omnino præstans est in hoc morbo. Novi, solo lacte caprillo cum floribus papaveris rhœados cocto, admixta dimidia aquæ parte & adjecta portione mellis, quotidie largius assumto, immodicam etiam ex pulmonibus sanguinis profusionem optime conquievisse primum, ac postea usurpatis simul multo inter cibos confectis ex amylo, ex toto fuisse sanatam. Id tamen de usu lacticiniorum omni tenendum: ut non modo ventriculi, an ea ferre possit, habeatur ratio, sed & ne simul & semel, sed parcis & repetitis vicibus, ingerantur.

De la Tirimit cauenda.

§. IX.

Si seniores hunc morbum incurrunt, haud leve ipsis imminet periculum, licet sanguis non adeo largiter profundatur. Penitus vero in his abstinendum est tam à fortiter adstringentibus ad sistendam hæmoptysin, quam ab opiatis ad procurandum somnum, ne vires magis dejiciantur & corruptio, in quam senilia corpora ipsorumque sanguis pronus, præcaveatur.

In senibus cavenda.

§. X.

Caveant sibi hæmoptyci omnes, præsertim ubi profusio gravior est & copiosior, ab aquarum mineralium, thermalium & acidularum usu, maxime omnium illarum, quæ sale quodam copioso acri & principio calcareo alcalino imbutæ sunt, Carolinis, Pyrmontanis, Egranis, Sedlicensibus. Ubi enim partis aut visceris cujusdam interni substantia læsa est aut corrupta, labem hæ aquæ augent & exacerbant, adeoque nunquam prosunt. Vicissim acidulæ temperatiores, ut Selteranæ, quæ purum sal alcali recondunt, præsertim si cum lacte asinino vel caprillo miscentur, usus sunt saluberrimi, eo quod sanguinis & humorum salsam & acrem dyscrasiam contemperant non modo, sed & obstructiones & infarctus pulmonum reserant, simulque acres particulas per urinarias vias, ne denuo noceant, evehunt.

Minerales aquæ quæ noceant, quæ prosint.

Est

Est autem sic institutus acidularum potus tunc quam maxime utilis, quando à scorbutica & icterica sanguinis & humorum intemperie malum hoc & inducitur & fovetur.

§. XI.

In vita victuque regimine tenenda.

Ultimo loco addendum eximium *Celsi Libr. 10. Cap. 4.* consilium, de iis, quæ servanda in vita victuque ab hæmoptyicis, dum monet: ipsis utilem esse quietem, securitatem, silentium; ut caput sublime cubet, & facies sæpius aqua frigida foveatur: inimica autem ipsis esse, vinum, balneum, venerem, acriora omnia, item calida fomenta, conclavia calida & conclusa, multa vestimenta corpori injecta, etiam frictiones, nisi ubi sanguis bene conquieverit. *Hippocrates* autem *Libr. de internis affectionibus* commendat hæmoptysi affectis aquæ potum, item lac bubulum tertia parte aquæ mulsæ remixtum & copiosius assumtum, item lac caprillum, coctum cum semine lini & semine sesami; porro farinam cum lacte coctam. Quæ omnia proficua esse, experientia & ratio testatur, eo quod tali diæta humores tenues incrassantur, acres mulcentur & læsarum partium conglutinatio promovetur.

ENARRATIONES MORBORUM.

OBSERVATIO I.

De hæmoptysi menstrua in fœmina.

Perculsa fuerat nobilis fœmina, triginta annorum, ipso illo quo menses fluebant tempore, terrore ingenti, quo illico substitit sanguis, & inducta pectoris gravitas, præcordiorum anxietas & cordis palpitatio insperata. Recurrente dein menstrua periodo, redit quidem sanguinis stillicidium, sed admodum parcum, præcedente pressorio & tensorio dorsi ac hypochondriorum dolore, pectoris angustia & gravativo in præcordiis sensu. Accessit vero etiam sanguinis è pectore per tussim ejectio, post quatriduum sponte iterum cessans. Quin quotiescunque postea utero purgata, toties, per quinque vel sex dies, sanguinis plus vel minus è pulmonibus ejecit, idque per novem annos continuos; ita tamen, ut quum impraegnatione facta menses retinerentur, hæmoptysis etiam quiesceret, post partum autem mox rediret, atque etiam sub ipsa lactatione sueta periodo succederet. Interim nihil inde detrimenti redundavit in sanitatem, neque quicquam incommodi sensit fœmina, frustra tamen ad compescendam hanc pulmonum hæmorrhagiam variorum medicorum conquisivit & consilia, & auxilia.

Epicrisis.

Singulare hoc est hæmoptyseos menstruæ, diuturnæ quidem, sed periculi expertis exemplum, quo aperte confutatur falsa non nullorum opinio, qua hæmoptysin omnem phthisin habere, aut comitem, aut pedissequam putant. Duxit autem originem ex sanguinis ab utero ad pectus, propter terroris vehementiam, facta regurgitatione, qua vasa pulmonalia diducta tandem aperta sanguinem eructarunt, sed remittente sanguinis ad interiora mensium tempore solenni restrictione & evacuato superfluo, liberior iterum factus progressus, vasa occlusa & sic sponte cessavit hæmoptysis ac damni intulit nihil. Interim per quas semel iterumque sanguis elatus est vias, ex facili postea relegit, & accedit quasi quædam naturæ consuetudo, certa scilicet solidarum partium dispositio, qua appulso validius sanguini, prompte viam concedunt ac diverticulum, ægre postea, ac nisi statim in principio, medicamentis iterum tollenda.

OBSERVATIO II.

De hæmoptysi verna & autumnali periodica.

Juvenis viginti annorum, corpore tener, animo ad iracundiam admodum proclivis, per aliquot jam annos circa veris & autumni ingressum tussi ex pulmonibus ejecerat sanguinem; novissime autem accidit, ut circa idem tempus ira excandesceret vehementius, eoque hæmoptysin incurreret largissimam, certis quotidie periodis accedentem, hora scilicet matutina quarta & vespertina nona. Eruptionem semper ingens præcordiorum anxietas, frigoris notabilis in pedibus ac pressorius & tensorius in hypochondrio sinistro sensus præcesserunt; postea successit screatus sanguinis, qui per quatuordecim dies perstitit & octo minimum libras sanguinis evexit, non sine magna virium jactura. Medicus in consilium vocatus, neglecta sanguinis missione, decocta adstringentia, incrassantia & pectoralia, ipsum quoque hæmatitis pulverem obtulit, sed frustra prorsus, ac potius sanguinis evacuatio status suas semper servavit periodos. Advocatus & ego in auxilium quaternis singulis horis propinavi salis volatilis oleosi genuini XX. guttas ex aqua cerasorum nigrorum; circa somni tempus pulveris antispasmodici, ex dente hippopotami, unicornu vero, lapidibus cancrorum, ungula alcis, nitro, diaphoretico antimonio, pulvere lumbricorum terrestrium & cinnabari, dosin, cum tantillo massæ pilularum de cynoglossa, sumere jussi; alvum liberam servare emollientibus clysteribus nitro largius conditis, ac pedes non modo aquæ tepidæ subinde immittere, sed & calidis integumentis a frigoris accessu solicite defendere, suasi. Quibus, fortunante DEO, curationem ex voto confeci.

Epicrisis.

Periodica fuit hæc hæmoptysis tam ratione recursus vernalis & autumnalis, quam etiam eruptionis ipsius mane & vesperi factæ, simulatque testimonio est, quantum valeat iracundiæ affectus ad provocanda sanguinis profluvia. Quia autem periodos servantes morbi fomitem ut plurimum habent sordium in prima corporis regione colluviem, in promtu est judicare, vulgaria illa pectoralia, incrassantia, adstringentia, efficere potuisse nihil, ac præter leniora evacuantia, recte in usum vocata fuisse ea, quæ spasticas stricturas, in consuetudinem & habitum quasi transeuntes, laxarunt, antispasmodica scilicet, maximeque illam cum cynoglossa confectam pilularum massam. Sed minus obvium erit non nullis id, quod sal volatile oleosum, cujus vis sanguinem exæstuans & humores commovens alias passim decantata, usurpatum cum fructu. Verum candide profitemur ac confidenter, nos ipso hoc remedio sæpe sæpius sustulisse cito ac secure nimia sanguinis profluvia, per quæcunque loca facta. Id tamen monendum, neutiquam exhibendum esse efficax hoc auxilium, in, aut mox ante paroxysmum, sed cessante ac remittente fluxu. Etenim quia impensiores spasmos, eruptionis auctores, excipere solet debilitas & relaxatio, ad stagnationem novam adeoque inducendum denuo spasmum postea ansam præbens, hæc utique non melius potest præscindi, quam roborando

rando partes atonia affectas, quod per ejusmodi volatilia oleosa perficitur commodissime.

Observatio III.

De hæmoptysi levissima sanata.

Theologus, vigesimum quintum ætatis annum egressus, succis & sanguine plenus, incidit, postquam è suggestu verba fecisset voce intenia, in hæmoptysin largam, qua tantum sanguinis evacuatum, quantum replendæ pelvi integræ sufficiebat. Hinc debilitatus admodum a medicinæ studioso petit consilium, qui tincturam sulphuris vitrioli cum laudano opiato mixtam propinat, eo cum effectu, ut æger post aliquot doses suffocationem cum maxima præcordiorum anxietate incurreret. Ad hanc itaque levandam sanguis subtractus & mixtura data discutiens ex aqua chærefolii, scabiosæ, florum sambuci, destillato aceto, lapidibus cancrorum cum nitro & diascordio Fracastorii. Quibus quidem urgens malum discussum, sed interpositis aliquot diebus rediit sanguinis screatus non mediocri copia, cujus accessum aliquoties postea factum, æger ex horripilatione & refrigeratione partium externarum, faciei pallore & sensu è dextro pectoris latere calidi sanguinis adscendentis, prænunciavit. Licet autem huic malo complura præstantissima opponeremur auxilia, & æger etiam aliquod inde acciperet levamen, penitus tamen subsistere noluit sanguis, sed subinde aliquot sanguinis floridi cochlearia eruperunt. Interim accidit, ut æger cibum caperet flatulentum ex pomis terræ, radicis cyclaminis vulgaris, vulgo *Erd-aepffeln*, & stomacho admodum debili existente, inde torminis in ventre atrocibus afficeretur, quibus in copiosum alvi fluxum solutis, id commodi tulit, ut sanguinis è pulmonibus fluxus prorsus ex eo subsisteret, nec unquam postea rediret, inprimis quum decoctis vulnerariis, admixtis balsamicis temperatis, novum accessum declinare satageret. Inter cibos commendavi pultem crebrius assumendam ex farina farris *Rocken-mehl*, aqua & butyro.

Epicrisis.

Caute mercandum esse cum stipticis adstringentibus, cujus generis est tinctura sulphuris vitrioli, antiphthisica Gramanni, in hoc sanguinis profluvio maximeque ejusdem principio, uberius confirmat hæc historia, nisi suffocationem, vel etiam ipsam phthisin arcessere velimus. Patet quoque, tormina & cruciatus imi ventris cum alvi copiosis dejectionibus, sanguinis à partibus superioribus ad inferiores impetum derivasse, & sic mali pertinaciam expugnasse. Quo egregie confirmatur insignis eorum utilitas, quæ alvum subducunt & biliosum serum educunt in rebellibus ejusmodi pectoris morbis. Simul vero innotescit, per accidens quandoque salubritatem per se nociva afferre, uti in nostro cibus incongruus flatulentus, tormina impensa suscitans. Cæterum hac observatione docemur, decocta ex herbis vulnerariis, quæ temperata amaritie & adstrictione nimis relaxata vasa firmant & roborant, ad perfectam hujus mali sanationem, ut non amplius redeat, modo viscera adhuc sint integra, utilissimam exhibere efficaciam.

Observatio IV.

Hæmoptysis sæpe recurrendo, cum levissimis curata.

Theologiæ studio addictus juvenis, temperamento melancholicus, corpore procerus & macilentus, primis quidem ætatis annis sanus fuerat ac vegetus, sed ante sex annos in schola desudans, repente correptus est totius corporis refrigeratione, maxime pedum manuumque, cum virium languore, inappetentia, & nauseabundo anxio circa præcordia sensu, quem nostri vocant *Ubelseyn*, nec non pectoris angustia ac stimulo ad tussim. Nocte insequenti præter opinionem sanguinem exspuit sincerum, idque postea successit per biduum & priora pathemata infestarunt per hebdomades sex, donec Medici ope iterum convalesceret, & per sexennium ab hæmoptyseos recursu degeret liber. Sed quum in Academiam concedens erudiendis liberis operam suam addiceret sæpiusque ob id animo commoveretur, accidit, ut idem morbus, iisdem quam antea symptomatibus rediret, extremorum frigore, præcordiorum anxietate, spiratione difficili, virium & appetitus dejectione somnique defectu. Dato tum pulvere antispasmodico, morbus paulisper inducias dare visus est, sed remansit languor, ac cum ad pristinum docendi munus rediret æger, rediit & morbus, ita ut per quinque hebdomades quotidie successive sex vel septem sanguinis floridi cochlearia, ac intermedio tempore viscidam pituitam pure remixtam, screatu redderet. Adhibita igitur venæ sectio in pede, dati pulveres antispasmodici, quin dulcis essentia & solaris pulvis, verum frustra, morbus potius perstitit idem, pulsus præterea fuit inæqualis, celer ac debilis, extrema frigida & tanta virium prostratio, ut vix loqui & corpus loco movere valeret, macilentus simul ob appetitus defectum redditus. Sic rebus fere conclamatis me accessit & meum auxilium imploravit, ego vero renui primum medicationem, parentis tamen precibus demum inductus bina ipsi suasi auxilia, quorum solo frequenti per octo hebdomades continuato usu divina gratia convaluit, ac non modo ab hæmoptysi & omnibus symptomatibus liberatus est, sed & somnum, appetentiam, vires & carnem recepit. Scilicet præter potum ordinarium ex decocto avenaceo cum semine fœniculi, suasi, ut quotidie minimum mensuram decocti temperantis, mane cum tertia parte lactis caprilli & vesperi sine lacte tepide biberet, quod conficiendum ex rasuræ cornu cervi unciis tribus, radicis scorzoneræ unciis duabus, herbæ veronicæ manipulo, summitatum millefolii, florum papaveris rhœados tantundem, cornu cervi usti uncia, coquendo binas harum specierum uncias in tribus aquæ libris. Circa somni autem tempus drachmam sumere jussi ex aqua cerasorum nigrorum hujus pulveris: recipe lapidum cancrorum unciam, corralliorum rubrorum præparatorum, matris perlarum, nitri depurati, cascarillæ, singulorum drachmas duas, olei de cedro, nucistæ destillati ana guttas sex. M. f. pulvis D.

Epicrisis.

Ex hac morbi historia id utique notandum, hoc sanguineæ excretionis genus, quod per pulmones fit, si primis annis infestat & conquiescit dein per aliquot annos, postea ex facili, nimio corporis, vel animi motu, maximeque vociferatione & intensione sermonis excitari posse. In ejusmodi autem debilibus & ad spasticas turbulentas solidorum ac fluidorum motiones pronis corporibus, plus utique valent simplicia ac temperata domestica quasi auxilia continuato usu, quam validiora chymica, concisa dosi danda, ipsa etiam

phar-

pharmaceutica artificiosa & sic dicta pectoralia. Illa enim agunt mitissime, nec adeo moleste afficiunt sensiles nerveas partes, simul blande acrimoniam diluendo temperant, humores crassos attenuant, nutriunt & sic infirmo corpori præstant robur. Et quoniam non frigida, sed calida sumuntur decocta hæc domestica, id prætetea ferunt utilitatis, ut sanguinis motum ab interioribus ad exteriora ipsumque cutis emunctorium dirigant. Pulvis autem ille absorbens nitrosus temperat acidam & biliosam acrimoniam, quæ in prima corporis regione hospitans, occasionalem materialem plerumque causam præbet, stimulando & irritando nervosas corporis partes, irregulari sanguinis motui inducendo.

OBSERVATIO V.

Hæmoptysis hysterico-cachectica lethalis.

Generosa virgo triginta sex annorum, sanguineæ complexionis & animi in hilaritatem proni, per quatuordecim & ultra annos inordinatam in aula, ratione victus, somni & animi motuum agens vitam, incidit sæpius in anomalum mensium successum, dum illorum fluxus quandoque nimius, quandoque parcus, quandoque plane deficiens erat. Inde male sæpius habuit in ventriculi regione, ac de anxio pressorio dolore, nausea, vomitione, virium collapsu *oder Ubel seyn*, conquerens, potu aquarum spirituosarum, usu elixiriorum stomachicorum, neque minus frequenti esu pomorum citreorum, per integros fere quatuor annos hisce symptomatibus succurrere laboravit, sed penitus incassum. Accedente demum gravi diuturno tristitiæ affectu viribus orbata, ante anni dimidium in epilepticum incidit insultum, qui idoneis remediis usurpatis quidem emansit, inflationes tamen circa præcordia, cum sensu anxietatis, eructationibus, conatu ad vomitum, alvi strictura perstiterunt. Postea per quatuor fere mensium spatium ex toto menses substiterunt, neque ter celebrata venæ sectione in pede, neque moderate sumtis balsamicis & emmenagogis revocari potuerunt. Inde factum est, ut denuo ex fratris subita morte supervenientе tristitia, non ita multo post in gravem sanguinis per pulmonem rejectionem incideret, adeo, ut aliquot libræ intra triduum floridi & spumosi sanguinis cum tussi & screatu ejicerentur. Sanguis ter in pede missus quidem, sed ex improviso successit paroxysmus epilepticus tam gravis & continuus, ut omni sensuum & rationis usu extincto, vitam tolleret.

Epicrisis.

Gravis & lethalis hæc hæmoptysis non ut morbus principalis, sed ut symptomaticus considerari debet, qualis, si cachecticis, spleneticis supervenit, ut plurimum funesta est. Ego bis in simili casu, facta dissectione corporis, lienem magnum corrupto sanguine turgidum inveni, vasaque brevia ventriculi atro sanguine valde distenta, ipsumque ventriculum nimis expansum. Neque dubium est, quin in nostra sedes insultuum epilepticorum, etiam hæmoptyseos, in vitiato & corrupto liene ac ventriculi ob summam atoniam inflatione constituta fuerit; siquidem intercepto libero sanguinis per vasculosum lienis viscus transitu, per consensum vasorum non modo ventriculus patitur, sed & facile regurgitat sanguis ad ramos superiores magnæ arteriæ & versus cordis sinistrum sinum, unde obice hoc posito, sanguinis impetus per arteriam pulmonalem in ipsam substantiam pulmonum vesicularem increscit, vasa minima à sanguine nimium dilatantur, tandem rupta excretionem sanguinis per bronchia & asperam arteriam efficiunt. Ad hujus mali nec non epileptici generationem, utique nimius usus acetositatis citri & aquarum spirituosarum, ingens quoque tristitia mensiumque defectus plurimum valuerunt. Prætetea nobis documentum hæc historia morbi præbet, quod sanguinis missio crebrius instituta, neque ad menses in ordinem redigendos, neque ad hæmoptysin sistendam per se efficax & promtum satis sit remedium, item, quod spasticæ stricturæ ventriculi, præsertim si lien obstructus fuerit, gravia mala, ut hæmoptysin, epilepsiam, facillime causari possint. Epilepsia vero superveniens hæmoptysi, effato *Hippocratis* lethalis est, præsertim quando per venæ sectionem multum sanguinis simul amissum fuit.

OBSERVATSO VI.

Hæmoptysis copiosa cum convulsionibus lethalis.

Prædictæ generosæ virginis frater ante sex menses eodem morbo eodemque fere modo occubuit. Is ante duodecim annos a lapsu equi in terram in sputum incidit sanguineum, quod tamen sanatum. Jam erat ætatis XXX. & aliquot annorum, staturæ macilentæ, tristioris animi, faciei pallidæ; & conquerebatur sæpius de anxietatibus & pressionibus præcordiorum sub costis spuriis, præsertim sinistri lateris, cum ardore ventriculi impenso. Passionum harum originem rejecit in potum frigidum forsan calenti, post venationem, cui deditus erat, corpori ingestum. Accedente postea conjugio & insigni animi tristis affectione valde est debilitatus, in festivitate vero quadam aulæ solenni, præter morem & consuetudinem corpus vehementer saltatione exercuit, quo factum est, ut elapsis circiter XIV. diebus; anxietatem & constrictivum senserit circa præcordia dolorem, cum vomendi conatu, postea ex improviso sequuta vehemens admodum sanguinis per pulmones ejectio cum suffocationis metu, sequutæ simul brevi convulsiones epilepticæ satis fortes, quæ intra biduum vitam abstulerunt.

Epicrisis.

Viscera abdominis sanguinea, ut hepar, lien, si insolitæ magnitudinis sint sanguine & humore infarcta & obstructa, dum æquabilem sanguinis circulum, obice quasi posito, impediunt, ad immodicas & subinde exitiales sanguinis tam per vomitum & secessum, quam per vasculosam pulmonis substantiam profusiones, disponunt. Quia vero tanto impetu & copia erupit è pulmonibus sanguis, nullum dubium est, quin ipso in pulmone jam vitiosa quædam adsuerit dispositio, quæ & *Hippocratis* & nostra sententia in eo consistit, quod rami arteriæ pulmonalis, dispersi per vesicularem & cellulosam substantiam, nimium distenti in tenera anevrismata diducantur, quæ tandem rupta tantam sanguinis copiam fundunt, ut hærens in trachæa metum injiciat suffocationis. Venam vero secare in tali paroxysmo, subtrahendo plus sanguinis adhuc magis nocet, quam prodest, & ad movendam magis epilepticam convulsionem, quam ad eam minuendam, confert.

OBSERVATIO VII.

Hæmoptysis post febrem sæpe repetens.

Theologiæ Studiosus, vigesimum quartum ætatis annum agens, Pomeranus robustus, biennio abhinc febre correptus est, autumnali, tum epidemica, post quam insequentis anni mense Februario,

bruario, sub ascensu scalarum calidam ebullitionem & fluctuatinnem in sinistro thoracis latere sub mammilla persensit, quam excepit tussis cum spirandi angustia ac demum sanguinis screatu evacuatio, intra duas horas, ad uncias aliquot. Quam ut compesceret, ingessit largam pulveris antispasmodici dosin, ad unam & dimidiam circiter drachmam, eo cum effectu, ut sanguis subsisteret & ipse per annum valetudine sic satis commoda frui videretur. Sed anni subsequentis vere rediit sanguinis screatus, ac primo cruor pituita remixtus, dein noctu sanguis sincerus ad duas libras tussi exturbatus est. Aperta vena, hæmoptysis paulisper siluit, mox autem recruduit, ac per quinque dies, dundecies intra diem & noctem accedens, duravit, tandem tamen usu pulverum nitrosorum cohibita, per tres hebdomades dedit inducias. Quibus exactis XIII. Januarii die noctu rediit, & ex eo ad sextum usque Maii diem, singulis veneris diebus, periodicum quasi servavit accessum. Ingesta interea pulverum tantum non moles hæmoptysin cohibuit, sed successit mane ingens sputi viscidi flavescentis rejectio. Initiante vero autumno iterum apparuit in sputo sanguis, ac misso fere ad libram in pede sanguine datisque nitrosis pulveribus, rursus disparuit. Januario sequentis anni rediit hæmoptysis, eodem modo sedata, Martio repetiit, iisdemque remediis iterum est depulsa, copiosa autem sputi viscidi rejectio mansit, ac præterea in hypochondri in sinistro sub spuriis è regione ventriculi costis, intolerabiles successerunt dolores pungitivi & spastici, qui in hunc usque diem affligunt. Id vero memorandum, sanguinis exspuitionem semper præcessisse cutis horripilationem, manuumque refrigerationem, cum pungitivo in latere sinistro sensu, phlogosi caput & faciem occupante, nec non ructibus. Ut igitur tam screatum matutinum tolleret, quam etiam mali recursum anteverteret, accessit æger ad me. Et quum vires non adeo exhaustæ, appetitus etiam adhuc constaret, sub spe successus felicis suasi usum elixirii balsamici temperati, item mixturam ex liquore anodyno minerali, tinctura tartari & spiritu bezoardico Bussii constantem, laxantia ex rhabarbaro, terra foliata tartari & nitro, loco potus decoctum ex cornu cervi raspato, radice scorzoneræ, chinæ, semine fœniculi ac passulis, nec non infusum theiforme, ex scolopendrio, melissa, polygono, veronica, scordio, millefolio, salvia, cum radice glycyrrhizæ & semine fœniculi.

Epicrisis.

Cruenta hæc tussis orta fuit post febrem intermittentem, quæ non modo diuturna, sed & forsan non adeo dextre percurata, vitium reliquit in lienis, aut hepatis viscere. Id quod haud obscure arguit paroxysmi accessus, quem semper cum lateris sinistri dolore & exin propagata quasi fluctuatione & calida ebullitione in pectus cum phlogosi factum esse, æger asseveravit. Fere semper autem spastica tam exteriorum, quam internarum partium constrictio hæmoptysin præcedit, qua impedito sanguinis ad externa & libero progressu, ipse in interioribus & majoribus vasis uberiori copia colligitur, accumulatur atque congeritur, unde vasa nimium distenduntur tandemque dehiscunt ac sanguinem effundunt. Quoad medicationem dein tenendum, medicamenta ex nitro & absorbentibus, item venæ sectionem egregio uuique esse præsidio, ad derivandum ac intercipiendum impetuosum sanguinis ad pectus affluxum, ad cohibendam hæmorrhagiam atque etiam præscindendum novum insultum. Interim minime morbo tollendo penitus sufficit iis tantum instituta curatio, sed temporarium modo præstat levamen ac ceu cura palliativa consideranda. Etenim sanguinis missio in talo instituta liberalius, minuit omnino plethoram & sanguinis impetum à pectore ad inferiora revellit, sed si jam obstructio in vase aut viscere, haud raro fit, ut elanguescente inde pulsu, expediri nequeat is qui impactus hæret sanguis, & effectus sic subsequatur pravus. Nitrosa utilissima, quia intestinum nimium particularum sulphurearum orgasticum motum componunt, & relaxando ac mulcendo strictas nerveas partes, spasmis occurrunt. Ast non sufficit refrænasse impetum & excretionem, sed eo potissimum medicatio dirigenda, ut tollatur fundamentum mali, obstructa viscera, hepar maxime & lien, expediantur, dolores hypochondriorum depulsentur atque etiam postea relaxati nimium pori ac distenta vasorum orificia in pulmonibus ad naturalem habitudinem reducantur & roborentur, ne ibi fiant stagnationes, quibus tam copiosus screatus, quam etiam effluxus sanguinolenti recursus, merito tribuendus. Hunc igitur in scopum data à me remedia memorata, quibus à prioribus medicis omissis, spes jam haud vana est melioris effectus. Novi quoque in curato sic hæmoptyco morbo ad arcendum phthisicum malum, egregie profuisse lac cum Selteranis acidulis, vel etiam aqua calcis remixtum, & perite dextreque usurpatum.

Observatio VIII.

Plethoricus vir quadragenarius, corpore spongiosus, ingenio fœcundo & amœno, laute vivens, omissa primum sanguinis missione, vernali semper & autumnali tempore expertus est hæmorrhoidalis fluxus indicia ac cum fæcibus quippiam sanguinis excrevit. Hinc ad minuendam plethoram vere & autumno venam incidi passus est cum euphoria, sed quum æquinoctio vernali omisisset forte suetam sanguinis missionem, post vehementiorem corporis motum & liberaliorem vini Rhenani potum, incurrit hæmoptysin & cum tussi aliquoties sanguinem spumosum & floridum rejecit. Admisit igitur sanguinis è tali vena subtractionem largam, ac pulverem præcipitantem nitrosum cum liquore anodyno minerali sumsit, quibus sanguinis exspuitio constitit ac infuso dein veronicæ, melissæ, pulmonariæ, saniculæ, cum semine fœniculi & lacte ita convaluit, ut nec amplius hæmoptysis redierit, neque etiam quicquam incommodi reliquerit. *Hæmoptysis simplex.*

Epicrisis.

Simplex recte dicenda hæc hæmoptysis. Quæ enim sic ex sola sanguinis plenitudine & suppressa solenni ejusdem, vel spontanea per menses & hæmorrhoides, vel artificiali ex incisa vena, evacuatione, sine labe visceris cujusdam, sine cacochymica etiam humorum dispositione, oboritur, palindrome quasi ad pulmones facta, periculo vacat, si cito succurritur. Sed tunc maxime juvat venæ sectio, quæ sanguinem copiosum non modo demit, sed & à parte affecta efficaciter revellit impetum. Juvant vero etiam ea remedia, quæ orgasmum sanguinis contemperant, nitrosa, lactis serum, nec non aquæ frigidæ perite admissus potus, cum iis, quæ stagnantem in pectore sanguinem resolvunt ac ne putrescat

ibi efficiunt; quibus demum subjungenda pectoralia & remissum pulmonum tonum firmantia. Hac methodo ego complures plethoricos, maxime juvenes, ex corporis exæstuatione hæmoptysi affectos, facili & explicita curatione ad sanitatem reduxi. Sed si differtur medicatio, neque adhibentur remedia sanguinem in pulmones effusum dissolventia, & disrupta vasa consolidantia, purulenta gignitur materia ipsaque phthisis.

Observatio IX.

Hæmoptysis ex labe viscerum funesta.

Vir literatissimus, quinquagenario major, cujus fata ob merita illustria adhuc luget nostra hæc academia, nunquam antea hæmoptycus aut phthisicus, vitæ maxime sedentariæ addictus, quum studiis intemperantius aliquamdiu invigilasset ac præterea animo sæpe multumque ira ac solicitudine fuisset commotus, neglecta sanguinis per venam subtractione, corpus exagitavit valide & æstuans adhuc frigidum ingessit haustum liberalem. Quo illico sensit virium corporisque languorem, & quum voce clara doceret auditores, incidit in hæmoptysin, eaque successive rejecit aliquoties uncias aliquot. Ipse autem periculi ex hoc malo probe gnarus, gravi inde mortis perculsus est metu, quo vires conciderunt penitus; erectus tamen paullisper animo melius habere cœpit, sed variis usus medicamentis, aqua frigida, sero lactis cum vino cocto, nitrosis, pectoralibus aliisque pluribus, parciorem quidem habuit sanguinis excretionem, tussis autem cum raucedine restitit, appetentia periit, somnus abfuit, vires indies magis collapsæ, caro consumta, & febris gliscere cœpit ex pulsu celeri cum æstu cognoscenda, qua succi roscidi prorsus absumti, & mente ad ultima usque alacri, mors excepit insperata, licet nec pus, neque etiam sputum copiosum antecessisset.

Epicrisis.

Mortis causa principalis in erudito hoc viro neutiquam fuit sanguinis exspuitio, sed procul dubio tabescentia ac corruptio nobilioris cujusdam visceris, pulmonis, vel forte lienis. Hanc enim corruptivam labem semper fere prodit appetitus viriumque prostratio enormis, quæ, si in viscere stomacho propinquo, omnem ipsius appetentem & digerentem vim pessundat. Causa vero fatalis hujus morbi, nimiis curis, labori erudito impensiori, ac potui frigido corpori calenti ingesto, tribuenda videtur, quo sanguis & omnes corporis succi labe infecti, & in progressu impediti stagnarunt, ac putrescentes, funestam induxerunt catastrophen.

Observatio X.

Hæmoptysis phthisica cum hectica lethali.

Locum tenens generosus, viginti quatuor annorum, sanguineo-cholericus, corporis constitutione debilis, & ab ineunte ætate morbis, præsertim acutis, crebro afflictus, decimo quarto ætatis anno, ex terrore sub somno, incidit in grave delirium periodicum, quod per biennium fere perstitit, ac tandem iterata sæpius alternis diebus sanguinis missione est abactum. Ex eo natura ita venæ sectioni assuefacta, ut quotannis minimum ter vel quater eandem admittere cogeretur, simul pectori inducta morbida ejusmodi dispositio, ut sæpius ex eo laboraret, & pleuritide vera, nec non vehementi spasmodica angustante strictura subinde afficeretur. Quin, quum ipsi ex collato interea militari officio iter longinquum sub frigido & humido cœlo faciendi necessitas imponeretur, illico post reditum correptus est tussi vehementi, qua subinde non nihil sanguinis floridi ejecit, & post octiduum, admisso adhuc diæterico delicto, successit ipsa hæmoptysis larga, intra quatriduum minimum duas sanguinis spumosi rubicundi libras evehens. Licet autem adhibitis remediis sanguinis secretus remitteret, remansit tamen tussis molesta, pectoris gravitas, spiratio difficilis & nocturnus sudor admodum infirmans. Tussis per totum morbi decursum valida admodum erat, plus sicca quam humida, paucam quidem materiam flavescentem evehens, sed quia dies noctesque vires & corpus nullis cedens remediis convellebat, nihil boni præsagiebat. Nihil vero magis afflixit ægrotantem, ac dirus & intolerandus fere sub osse humeri sinistri consistens dolor pungitivus & tensivus, qui per vices totum pectus spasmo adeo constringebat, ut omnem fere respirationem ad suffocationem usque tolleret. Quin dolor hic postea se extendit ad regionem lumbarem, sub tussi semper vehementior, adeo, ut æger vix per conclave pedibus incedere posset. Vesperi & maxime post cœnam, frigus cum horripilatione quadam extrema occupabat, quod non vehemens æstus, sed effusus per noctem sudor sequebatur, cum pulsu duro & frequenti, urina rubicunda, cum copioso albo sedimento. Lateri sinistro ægre incumbere potuit, ac validior semper insequuta tussis. Ceterum tot passionibus indies vires cum carne consumebantur, ac præterea phlogoses interdum cum dolore & sudore in fronte caput occupabant, ac licet medicus nihil omitteret, tam ex diæteticis, quam pharmaceuticis remediis, quod curationi hujus affectus, vel mitigationi symptomatum idoneum, omnia tamen erant frustranea. Demum meum etiam exquisitum ante duos menses consilium, qui pariter tristem exitum ominatus, nil nisi usum seri lactis dulcis commendavi. Invalescente itaque hectica febre & perseverantibus spasmis ac doloribus in dorso acerbissimis, æger in delirium tribus ante obitum hebdomadibus incidit, & sic etiam rationis usu privatus obiit. Facta ex decumbentis voluntate post mortem sectione, tota pulmonum substantia, præsertim vero lobi sinistri, scirrhosa, multis vomicis, pure crasso, glutinoso refertis, plena fuit inventa, ac præterea in arteria pulmonali polypus instar minimi digiti longus & latus. Ipse pulmo non tantum cum pleura, sed & cum pericardio & diaphragmate tam firmiter concretus & quasi conglutinatus erat, ut vix commode cultro separari potuerit. Tam pertinacis vero & molestissimi in regione lumbari doloris causa nulla alia reperta fuit, quam quod ob firmam cohæsionem pulmonis cum diaphragmate; sub vehementi & pectus concutiente tussi, processus & tendines diaphragmatis lumborum vertebris annexi nimis vehementer tensi ac distorti.

Epicrisis.

Hæc morbi historia paulo curatius inspecta, haud exigua in usum theoriæ & praxeos medicæ præbet argumenta. Scilicet innotescit: quod delirium decimo quarto ætatis anno per duos fere annos integros durans, crebrius & fere alternis diebus repetita venæ sectione quidem conquieverit, sed quod eo natura ita assuefacta eidem, quin debilitata fuerit, ut ter, vel quater sin-

gulis

gulis annis, sanguinem mittere fuerit coactus, neque tamen sub tanta sanguinis imminutione, à rheumatismus in pectore & pleuritide cum febre, congestionibus etiam sanguinis ad partes superiores, potuerit liberari. Deinde id quoque in usum medicum cedere potest, quod post morbum pleuriticum, quum debiles adhuc sunt pulmones, nihil sit deterius, ac corpus diu atmosphæræ frigidæ & humidæ exponere, & quod hoc modo hæmoptysis ac phthisis, magna pulmonibus labe & obstructione inducta, ingenerari possit. Deterior porro semper est post hæmoptysin tussis sicca & vehemens, quam humida purulenta & copiosa, quam ego aliquoties in juvenibus sanavi lacte incocto cum speciebus vulnerariis, usurpato balsamo pectorali Meibomii & ordinario seri lactis potu. Præterea patefit: quod dolor in lumbis fixus & intolerabilis a tensione nimia processuum diaphragmatis oriri possit, id quod etiam in Principe juvene Cizensi, ante viginti aliquot annos hic mortuo, a copia extravasati puris processus diaphragmatis comprimentis, observatum. Tandem notabile est, quod delirium in febre hectica & phthisi supervenire possit in corpore disposito.

Observatio XI.

De hæmoptysi cum inflammatione ventriculi.

Studiosus quinque supra viginti annos habens, constitutionis satis robustæ, ante anni dimidium a motu & exercitatione corporis vehementiori, sub hyeme frigida incurrit in ejectionem sputi cruenti, ita ut per vices aliquot cochlearia exscrearet. Administrata in talo sanguinis missione sponte cessavit malum, quum vero post aliquot menses, in aere frigido & humido pedibus iter faciens, potu spiritus vini repletus, cum sodali graves moveret rixas, & ira candens frigidam cerevisiam copiose superbiberet; ingentem quantitatem sanguinis spumosi tussi excrevit, ut intra diem & noctem libræ minimum quatuor fuerint rejectæ. Conquerebatur autem simul de vehementi incendio circa præcordia & pectus, partibus externis penitus refrigeratis; aderat continua sitis, pulsus durus & vehemens, nullus somnus, & quando sanguinem non exspuebat, miram quantitatem pituitæ viscidæ ore rejiciebat. Nihil levaminis a secta vena, ab usu seri lactis, à pediluviis, a lacte amygdalato cum nitro mixto, nec ab aliis medicamentis inflammationi resistentibus expertus est, sed potius ab omnibus ingestis major oborta est anxietas & dolor, donec tandem persistentibus hisce symptomatibus & fatiscentibus omnibus viribus, decimo quarto ab invasione morbi die, periret.

Epicrisis.

Videmus ex hac morbi historia, quomodo & a quibus causis simul concurrentibus, in homine plethorico & qui jam tum levem hæmoptysin expertus est, gravis hæmoptysis una cum inflammatione ventriculi lethali progigni possit. Nam atmosphæra frigido-humida existente, fortior motus, potus copiosus spiritus vini, ira, vociferatio, in homine plethorico sanguinem in tantam ebullitionem, orgasmum, congestionem & impetum a partibus exterioribus ad interiora urgere & pellere valent, ut ruptis vasis pulmonalibus, hæmorrhagia periculosa, ventriculi vero à potu ingesto frigido inflammatio, nullis levanda auxiliis, accedat. Post excretionem autem cruentam magna phlegmatis ejectio successit in nostro, propter majorem humorum ad pectus affluxum, & nimiam membranæ in bronchiis glandulosæ relaxationem.

Observatio XII.

Hæmoptysis pectoralis rheumatica.

Fœmina generosi stemmatis, valde teneri corporis animique mobilioris, annorum quinquaginta, per decem fere annos menstrua caruit purgatione, & hinc etiam subinde flatulentiis, præcordiorum anxietatibus, animi perturbationibus, phlogosibus cum strictiore alvo junctis, a longo tempore fuit obnoxia. Ante annum & quod excedit, circa os sacrum & in imo ventre dolorem pressorium cum ardore & pruritu ani persensit, & paucis diebus elapsis, portionem sanguinis secessisse per alvum, quum eam deposuisset, observavit, idque aliquoties. Sed ab hoc tempore protinus omnis evanuit dolor & imi ventris molestia, brevi tamen post cum abdominis ventris alvique strictura percepit dolorem pungitivum in sinistro thoracis latere, cum titillatione in epiglottide tussique valida & sicca, qua demum aliquot sanguinis floridi & coccineo tincti colore extrusit per intervalla cochlearia, & sic iterum cunctæ molestiæ remiserunt. Quum vero talem accessionem per quatuor menses circa plenilunii tempus, cum iisdem antecedentibus symptomatibus, simili etiam eventu & solutione mali, generosissima fœmina experiretur, metu majoris periculi postulavit meum consilium. Ego igitur tres ante accessionis hactenus consuetum tempus dies venam tali tundendam curavi, & minimum ut tres vel quatuor sanguinis unciæ emitterentur jussi, pulverem etiam rhabarbari cum lapidibus cancrorum & nitro bis in septimana cum haustu aquæ frigidæ circa lecti introitum & infusum theiforme mane sumendum suasi, quorum remediorum ope ab omni accessione hæmoptyseos postea libera permansit.

Epicrisis.

Rectius hæc hæmoptysis pectoralis rheumatica appellari potest, quæ ex palindrome, sive translatione sanguinis affectantis exitum per venas hæmorrhoidales ad pectus, ubi etiam in musculis thoracis pleuritidem spuriam intentavit, fuit profecta, & soluta per apertionem vasorum sanguineorum, quæ interius bronchiorum tunicas investiunt. Tenuis enim, floridus & spumosus sanguis rarius immediate ex pulmonum substantia, frequentius ex bronchiis & asperæ arteriæ vasis sauciatis venit. Quum autem venæ sectio validum sit sanguinem a partibus superioribus ad inferiores revellens medium, non sine levamine circa tempus accessionis instituta fuit.

Plures memorabiles observationes legas in *Consult. Medic. Tom. I. Sect. II. cas. LXIX-LXXIII.*

CAPUT III.

De Vomitu Cruento sine & cum secessu nigro sive morbo nigro Hippocratis.

THESES PATHOLOGICÆ.

§. I.

Vomitus cruentus quid?

Sicut in hæmoptysi sanguis subinde spumosus, tenuis & floridus cum tussi ejicitur; ita ex ventriculo cruor concretus, ex atro-rufescente colore

tinctus,

tinctus, multo cum phlegmate insipido, acido, aut viscido mixtus per vomitum exturbatur.

§. II.

Ejus symptomata & signa. Antecedit hunc sanguinis vomitum ut plurimum punctorius & tensivus hypochondrii sinistri dolor, & ipsa eruptio nunquam fere non cum præcordiorum anxietate & dolore compressorio, nec non constrictione in hoc latere jungitur; atque etiam nullum sanguinis profluvium tam facile ac sæpe lipothymiam habet comitem, quam hoc, præsertim, quando cruor graveolens, corruptus exit.

§. III.

Sedes in ventriculo & liene. Sedes morbi & scaturigo unde sanguis venit, est in ventriculo, ita tamen, ut in consortium mali, ceu sedes causæ morbi, veniat & ipse lien. Id enim aperte monstrant sectiones cadaverum hoc morbo defunctorum. De liene quidem, quod is semper fere sanguine tumidus, infarctus & quandoque plane induratus deprehendatur. De ventriculo autem, qui copiosis ubique vasis distinctus est, quod brevia potissimum sic dicta arteriosa & venosa, quæ in superna & sinistra tenuiori parte excurrunt, ibique admodum tenera membrana teguntur, si aperiuntur, vel disrumpuntur, sanguinem qui vomitu ejicitur, fundant & fuderint, eaque propter variosa & nigro sanguine distenta deprehendantur, corrupta simul ibi ipsius ventriculi substantia. Sic *Riolanus anthropolog. Lib. II. Cap.* 17. vas breve minimo digito latum deprehendit in rejectione sanguinis per superiora & inferiora. Idem testatur *Columbus rerum anatomic. Lib. XV.* de Cardinali Cibo, nec non *Wedelius* in *Physiolog. reformat. Platerus Observat. Libr. II.* & *Bonetus medicin. septentrional. Libr. III. Sect.* 5. *Cap.* 4.

§. IV.

Non semper ex brevibus. Interim non adeo videtur improbabile, licet rarius contingat, quod ex aliis etiam stomachi vasis, si à succis acido-corrosivis, vel etiam à venenis, fuerint erosa, vomitus cruentus succedat. Quod tanto magis factum fuisse concludendum, si dolor stomachi præcessit acutus, atque materia, quæ vomitu rejicitur cruenta, nigra simul est & acida, dentes stupefacit, fauces ac os adurit, & pavimento injecta ebullit, qualem descriptionem *Hippocrates L. II. de morbis* §. 71. tradit.

§. V.

Qua ad eam dispositio corpora. Jam sicuti corpora graciliora & teneriora omnium facillime hæmorrhagias, quæ fiunt in partibus internis, incurrunt; ita etiam idem fieri in ea, quæ succedit in ventriculo, testatur experientia, præsertim si subjecta sensibilioris & mobilioris simul sunt animi. Ejusmodi enim corpora vasa ut plurimum gerunt subtiliora & quoad substantiam teneriora, quæ & facile distensionem & rupturam, atque hinc sanguinis effusionem, admittunt.

§. VI.

Inprimis frequens male menstruatis. Potissimum atroci huic malo observantur obnoxiæ femellæ, inprimis quæ alvi sunt adstrictioris, pubertatis tempore, quo menses primo imminent, nec non quando postea suppressi sunt, aut parcius succedunt. Tum enim, quando gravi ira, vel terrore commoventur, & inferiorum partium accedit refrigeratio, vel etiam medicus pathemata à regurgitante ab utero ad stomachum sanguine orta per emesin excitatam perperam tollere contendit, per quam facile sanguinis eructatio procuratur.

§. VII.

Pari ratione post intermittentem perversa methodo à medico tractatam & justo citius cohibitam, in tenerioris texturæ fœminia novi substitisse menses. Quos si postea validis & calidis emmenagogis iterum emovere ausus fuit morbi artifex, enormem & lethalem cruentam vomitionem successisse bis observavi. *Post intermittentes male curatas.*

§. VIII.

Annosiores quoque fœminas, desinente mensium fluxu, graviori & diuturniori mœrore confectas, de doloribus pressoriis in sinistro hypochondrio, cum inappetentia & virium debilitate, diu conquestas notavi; quibus tandem subito impetuosa sanguinis per vomitum mortifera eructatio accidit. *Mensibus emanentibus.*

§. IX.

Neque minus gravidas, si sanguine nimis redundant, ejusdemque missionem intermittunt, cruento vomitu tentari in experientia est fundatum; præsertim, quando circa medium gestationis tempus stomachus ipsis crebrius fuit subversus. Quia tamen is, quem vomitu rejiciunt sanguis, parcus est ac tenuis, magis videtur vero simile, eundem ex arteriolarum in œsophago & faucium surculis, non vero ex ipsius stomachi vasis venire, eaque propter minus periculi alere. *Gravidis plethoricis.*

§. X.

Contra ea capitale sanguinis observavi cum vomitu profluvium, in fœminis, quæ partu difficillimo ex pravo fœtus situ laborarunt, & immensam sanguinis molem cum vita eructarunt. Vidi tamen etiam, vomitionem cruentam in parturientibus non funestam; sed in his parcior fecessit sanguinis quantitas & puerperæ admodum fuerunt plethoricæ, ac ultimis temporibus venæ sectio male fuit intermissa. *Parturientibus difficulter.*

§. XI.

In virili etiam sexu occurrunt subinde valetudinarii & hæmorrhoidarii, qui succedente parcius, vel cessante penitus hæmorrhoidali fluxu, de præcordiorum anxietatibus, constrictionibus cardialgicis, cum sudore frigido, alternante calore & frigore, conqueruntur. Quibus, si tandem evacuatio sanguinis fœculenta & cadaver olens per superiora & inferiora accidit, recurrente aliquoties paroxysmo, brevi post sub animi defectione ipsi perire solent. *Hæmorrhoidariis viris.*

§. XII.

Minoris periculi fuit ille cruentus vomitus, quem superiori anno Septembri mense Martisburgi frequenter observavi. Licet enim cruor bruno-nigricans, ad aliquot mensuras, in plebejis maxime fœminis ac viris, eructaretur, præter virium debilitatem, vita tamen fuit superstes. Quin, eodem tempore, occurrerunt in plethoricis maxime hæmoptyses, quæ pariter sine singulari artificio iterum discesserunt. Circa æquinoctiale enim tum tempus, ob subitas & multiplices aeris ex calido in frigidum, & ex frigido in calidum vicissitudines, sanguinis æqualis ac liber circulus turbatur, ut hic, maxime ubi redundat, ad hanc *Ex aëris vitio non adeo periculosus.*

hanc vel illam partem cum impetu ruat, & ubi exitum invenit, perrumpat, effuso autem nimio, iterum cesset.

§. XIII.

Ab inflammatione ventriculi distinguendus.

De ipsius morbi decursu porro tenendum, spasticum illum & gravativum ventriculi dolorem, qui ut plurimum cum ardore sanguinis vomitui jungitur, non pro stomachi inflammatione esse habendum. Inflammatio enim nunquam non extremorum frigore, vehementi circa præcordia æstu, siti, febre, pulsu contracto, debili & celeri stipatur, quæ tamen in cruento vomitu non sic adsunt. Neque ventriculus inflammatus ferre potest calidum potum, nec non exterius applicationem tegularum calidarum, vel calidorum pannorum, quæ tamen vomitu cruento laborantes eximie solantur.

§. XIV.

Facile recidivat.

Sicuti autem omnes hæmorrhagiæ facile recrudescunt & post hebdomadem non modo, sed mensium etiam, quin annorum decursum, revertuntur; sic etiam idem in hac ventriculi hæmorrhagia accidit. Nam quia per effusionem partibus inducitur debilitas, minus postea resistere possunt sanguini copiosius & validius affluenti, sed is pristinas servat vias, subsistit ibi tandemque etiam erumpit. Quin ea quandoque observatur naturæ quasi consuetudo, ut locum pristinum exacte repetat, & maxime in narium hæmorrhagia, ex nare illius lateris, quo primum successit, postea semper fere succedere soleat sanguinis stillicidium.

§. XV.

Quæ magis, quæ minus periculosa.

Periculum quidem, quod morbus hic inducit, non in omnibus idem, id vero certum, vix ullam hæmorrhagiam periculosiorem esse hac. Interim non tantum discriminis subest, si febris abest, si a suppressis evacuationibus ex plethora oriundis ortus. Contra ea, si febris jungitur, si sanguis corruptus, graveolens & niger prodit, si ex magno & corrupto liene, vel indurato hepate proficiscitur, animique tandem jungitur defectio, summum adest periculum & mortem proximam jam portendit. *Hippocrat. aphor. 37. Sect. VI.* nec non *in prognosticis.*

§. XVI.

Periculosissima cum secessu nigro.

Longe gravius longeque certius est periculum, si, uti subinde accidit, vomitui cruento, nigra & pici similis eaque graveolens alvi dejectio jungitur. Hæc enim subitum ut plurimum denunciat interitum, ipsius *Hippocratis* testimonio, qui sub morbi nigri nomine hanc passionem describit.

§. XVII.

Qui ex mesaraicis in ileo.

Proficiscitur cruenta hæc, tam per inferius, quam per superius os ejectio, non immediate ex ventriculi vasis, nec a sanguine in stomachi cavo extravasato, sed potius ex alio viscere, vel intestinis tenuibus, maximeque ileo, & ruptis in ipso mesaraicis, quæ tenuissima tecta sunt tunica, vasis. Hæc enim in defunctis sæpe adhuc nigro sanguine valde distenta deprehendi, simulque totum ventriculum cruenta ejusmodi materia refertum.

§. XVIII.

Hæmorrhoidariis & hypochondriacis frequens.

Qui autem funestis ejusmodi nigris alvi dejectionibus, cum vel sine vomitu cruento, afficiuntur, vel hypochondriaci sunt, aut hæmorrhoidarii; in quibus sanguinis cursus per mesaraica vasa non recte, sed impeditius succedit, unde dolorificæ vasorum sub membranis excurrentium distensiones, spasmi, congestiones & tandem effusiones perniciosæ sequuntur. Quibus optime distingui potest à fluxu sanguinis hæmorrhoidali, qui licet interdum etiam subnigricans sit; neutiquam tamen tam immenso dolore intestinorum spasmodico stipatur, neque etiam præsentem interitum, sed potius magnum levamen, affert.

§. XIX.

Ac propter fœtorem ex putrilagine vires vitamque demit.

Materia illa nigricans, quæ sic per alvum exit, solet esse fœtidissima, quia sanguis effusus, cum stercoribus in cavo intestinorum quasi confermentatus, exaltato principio sulphureo alcalino, in fœtidissimam abit putrilaginem. Quæ, quia infensissima fluidi nervorum naturæ, hinc mox cito vires deprimit & vitales in corpore motus destruit. Atque adeo summa, quæ fere morbo huic perpetuo jungitur virium dejectio, non adeo ex nimia sanguinis profusione ejusque natura, sed potius ex ipsius corruptione putrida est derivanda.

THESES THERAPEUTICÆ CUM CAUTELIS CLINICIS.

§. I.

Medicatio causis accommodanda.

In hujus tam horrendi & gravis morbi curatione Medicus utique pro diversitate corporum, causarum & temporis, prudenter & circumspecte sese gerere debet. Etenim alia medendi ratio est in paroxysmo, alia extra eundem; alia, ubi à sola sanguinis abundantia & orgasmo malum suscitatur atque excretio quasi critica est, alia, quando à doloribus & spasmis sanguinem ad interiora urgentibus oritur; rursus vero alia, quando a corrupto aut obstructo viscere, aut a causa externa, veneno vel corrosiva materia, morbus inducitur.

§. II.

In paroxysmo vena secanda plethoricis.

Ipso in paroxysmo, si corpus est plethoricum, ipseque sanguinis motus ab exterioribus ad interiora præter naturam conversus est, commodissimum locum habet venæ sectio in brachio. Tenendum vero est, sanguinis mensuram missionisque repetitionem à perito & circumspecto medico pro corporis, vasorum repletionis, virium ætatis ratione esse præcipiendam.

§. III.

Sanguine æstuante prosunt refrigerantes potus.

Quandocunque sanguis nimium æstuat atque in orgasmo constitutus, & pulsus impetuosus ac validus est, aquæ fontanæ, vel plantaginis potus, in cujus libra nitri puri drachma & syrupi papaveris rhœados uncia dimidia soluta, successive & temperate sumtus, egregie conducit. Refrigerans enim hæc potio temperat simul humorum acrimoniam, elasticam partium sulphurearum exæstuationem intra vasa componit, & relaxata vasculorum apertorum orificia ita firmat & roborat, ut postea eo facilius coeant iterumque coalescant.

§. IV.

Spasmis urgentibus

Porro nunquam non egregiam opem præstant emulsiones, imprimis, quando præcordialis regio,

dandæ emulsiones. regio, circa sinistrum potissimum latus, pungitivis & vellicatoriis doloribus spasticisque stricturis affligitur ac sitis cum æstu urget. Possunt autem confici ex seminibus quatuor frigidis & papaveris albi, cum aquis antispasmodicis, florum tiliæ, liliorum convallium, primulæ veris, acaciæ, papaveris rhœados, pœoniæ, cerasorum nigrorum, admixto nitri momento & convenienti syrupi papaveris albi quantitate.

§. V.

Et injiciendi clysteres emollientes. Præterea ad laxandas spasticas intestinorum stricturas & divertendum impetuosum humorum ad partem affectam affluxum, desideratum subinde levamen afferunt clysteres emollientes ac demulcentes, stimulo tamen quodam leniori armati, nitro conditi & frequentius injecti.

§. VI.

Externe admovenda discutientia & roborantia. Neque minus inter externa hujus mali remedia connumeranda ea, quæ spasmos sistendo, ventriculum roborando, nec non discutiendo, virtutem suam exserunt. Hoc nomine ego nihil præstantius deprehendi ipso oleo camphoræ, quod paratur, si drachma una camphoræ solvitur in uncia una olei amygdalarum dulcium & postea viginti guttæ olei ligni Rhodii instillantur. Inungitur hoc oleo tota præcordialis regio cum toto hypochondrio sinistro, & postea sacculus, cui species ex floribus chamomillæ Romanæ, sambuci, herba menthæ & absynthii inditæ, in aceto rosaceo, vel vino rubro coctus, subcalide applicatur.

§. VII.

Ligatura item, & lavationes manuum pedumque Quodsi jam enormis cruoris copia profusa cum summa virium jactura, injiciendæ sunt ad compescendum nimium fluxum artuum ligaturæ, quæ postea, uti capite antecedente monitum, circumspecte iterum solvendæ. Novi etiam non sine successu fuisse consilium, ut manus & pedes ad malleolos usque, aquæ immittantur frigidæ, quo frigus sanguinem in minimis vasis diutius detineat, & sic ejusdem ad cor refluxus aliquantisper retardetur.

§. VIII.

Recursus quibus arcendus. Extra paroxysmum ad arcendum mali recursum eximie conducit rhabarbari electi pulvis, ad dimidiam drachmam, vel solus, vel cum cancrorum lapidibus, aut duodecim trochiscorum de carabe granis & dimidio camphoræ grano, bis singulis septimanis, ante lecti introitum, cum haustu aquæ fontanæ sumtus. Est enim rhabarbarum quasi specificum ad referandas paulatim obstructiones. Egregia quoque virtus est infusi theiformis ex herba veronicæ, centumnodii, summitatibus millefolii, radice glycyrrhizæ & semine fœniculi, ad aliquot patellas quotidie poti. Potui ordinario inservit commode aqua fontana pura & levis, in qua ferrum extinctum, vel etiam ferum lactis acidulatum.

§. IX.

Si ex menstruis suppressis quæ facienda. Peculiari ratione huic malo occurrendum, si ex menstruis suppressis, vel obstructis oritur. Tum scilicet vena secanda est in pede, & præterea clysteribus ex mensibus provocandis idoneis confectis, ut artemisia, pulegio, floribus cheiri, baccis lauri & juniperi, alvus frequentius eluenda, vel etiam temperatæ ejusmodi species emmenagogæ, in infuso, aut decocto, simul sunt propinandæ.

§. X.

Alia quoque ratione medicatio instituenda, quando ab assumtis acribus & acidis liquoribus stomachi vasa erosa & sanguis sic effusus evomitur. Tum scilicet ad contemperandam acrimoniam & cicurandam rodentem facultatem, eximie conducunt pulveres absorbentes terreo alcalini, ad consolidanda autem vascula sauciata optimum remedium lac cum amylo coctum. *A corrosivis quomodo excipiendum.*

§. XI.

In omni, à quacunque causa fuerit producta, stomachi hæmorrhagia, caute mercandum est cum opiatis & narcoticis, eo, quod virium dejectionem, quæ nunquam non in hoc morbo præsto est, magis adhuc cum summo detrimento augent. Summo etiam studio cavendum est à validis stipticis, adstringentibus & vitriolaceis pharmacis. His enim sanguinis eruptio quidem sistitur, sed cruor in vasis stagnans putrescit & gravis inflammatio cum sphacelo metuenda, aut minimum, si cachecticum corpus est, expeditus fit in hydropem transitus. *Anodyna & stiptica fugienda.*

§. XII.

Superato vomitu cruento, abstinendum postea omni cura ab emeticis, nec non ab aloeticis, quibus sanguinis orgasmus, ejusdem inordinatus progressus & ad stomachum confluxus inducitur, ac sic facillime malum revocatur. Recte etiam monet *Hippocrates*: fugienda esse oleosa & pinguia, quibus addenda etiam dulcia. Nam licet hæc inter alimenta sint præstantissima, recursui tamen & generationi hujus mali favent, quia vascula dilacerata nimium relaxando, sanguinis affluxum potius invitant, quam arcent. *A quibus postea cavendum.*

§. XIII.

Ceterum digna utique sunt, quæ subjungantur *Hippocratis* de morbo nigro monita practica, quæ *libro II. de morbis Sect. V.* consignavit & sic habent: *Morbo atro laboranti medicamentum purgans crebro propinato, & serum & lac, si anni tempus ferat, & cibis abstineat dulcibus, oleosis & pinguibus; utatur potius frigidis & alvum subducentibus, & nisi debilis fuerit, sanguinem è brachio detrahito. Quod si alvus non dejiciat, molli infuso subluito, à crapula & venere abstineat, neque multum exerceatur, neque deambulet, calida non lavet, acria non edat, neque salsa, quæ cum fecerit, cum ætate etiam morbus fugiet.* *Hippocratis monita practica.*

ENARRATIONES MORBORUM.

OBSERVATIO I.

Virgo, decimum octavum ætatis annum agens, corpore procera, macilenta ac tenera, facie pallida, anno ætatis decimo quarto, post vehementissimam iracundiam, tantam cruoris copiam evomuit, ut mensuram fere compleret. Subsequuta tum febris assidua, qua discussa, mensium fluxus erupit & in hunc usque diem satis ordinate successit. Interim haud raro emicuit sensus doloris pungitivi in sinistro latere & pressorii in ventriculo, quo medicus consultus inductus, cruditates in stomacho subesse suspicatus est, & ob id porrexit vomitorium satis validum antimoniale. Sed inde dolores & pressiones ventriculi mirum exacerbatæ & accesserunt præterea stricturæ præcordiorum anxiæ, cum intenso *Vomitus cruentus in juvencula curatus.*

capitis dolore, quin triduo post, sanguis magno cum impetu per os erupit, sub extremorum algore, aphonia, animi profunda defectione alvique adstrictione, quæ insequuntus æstus ingens, cum magna siti; postero tamen die per vomitum nihil amplius sanguinis, sed tantum ingesta rejecta, & ante meridiem semper ægra melius, post meridiem pejus habuit. Cum demum ego in consilium adsciscerer, his usus sum magno cum fructu remediis. Binis scilicet singulis horis porrexi paulatim sorbendum haustum aquæ fontanæ frigidæ, cum pulvere nitroso absorbente & quindecim liquoris anodyni mineralis guttis. Deinde ter successive injicere jussi clysterem emollientem domesticum, quo alvus ingentem viscidorum recrementorum colluviem dimisit. His levata quidem ægra, conquievit etiam æstus nimius & urgens præcordiorum anxietas, nihilo minus mansit semper conatus ad vomendum, junctus interdum, non cum sanguinis, sed pituitæ vomitu, neque capitis dolores, neque anxietates præcordiorum prorsus cessarunt, sed interjecto aliquo tempore redierunt & vires præterea multum fuerunt dejectæ. Quare emulsionem parare jussi ex decocto cornu cervi & scorzoneræ, aqua melissæ & menthæ sine vino, cum feminibus quatuor frigidis, papaveris albi & syrupo papaveris, quam ægra insigni sumsit cum euphoria. Præcordiali vero regioni, sacculum herba menthæ, floribus sambuci & chamomillæ Romanæ plenum inque vino coctum sæpius applicare jussi. Et ad levandum capitis dolorem liquoris anodyni mineralis guttas quinque, vel sex, frustulo sacchari Canariensis instillatas, sæpius ori indere suasi. Sic demum effectum est, ut & vomitus cruentus, & omnia reliqua pathemata discederent, & ægra pristinam perfectam recuperaret valetudinem.

Epicrisis.

Quando menses primum instant, decimo tertio, vel quarto ætatis anno, & juvenculæ ob id habent male, fortior animi, per mœrorem, aut iram commotio superveniens, sanguinis è stomacho eruptionem perquam facile suscitare potest, idque tanto certius, quando exhibetur emeticum, tum certe veneni vim habens. Quod si etiam semel hæc adfuit hæmorrhagia, post longum annorum decursum, eadem, quavis data occasione, facile redit, uti quidem in nostra factum est per vomitorium validum, quo sanguinis impetus non modo ad ventriculum, sed & ad caput translatus, in illo cruentum vomitum, in hoc autem gravia pathemata induxit.

OBSERVATIO II.

Vomitus & secessus niger brevi lethalis.

Laborarat per longum tempus quartana febre juvenis, & tandem ab empirico, nescio quibus, curatus, pravum inde corporis contraxit habitum, cum livido ac plumbeo faciei colore, aliquali etiam circa palpebras tumore & virium languore continuo. Præterea sæpius conquestus est, imprimis post usum flatulentorum, vel animi commotionem, de dolore sinistri lateris, alvo simul dura & tensa. Tandem cum pedibus iter aliquot milliarium conficiens corpus valide exagitasset, & rixas etiam cum sodalibus habuisset, incidit inopinato in vomitum nigrum, largius & aliquoties erumpentem; simul secesserunt per alvum fæces instar picis nigræ ac fœtidissimæ. Sub his æger sæpius animi deliquium, si erigeret corpus, incurrit & intra viginti quatuor horas plane exspiravit. Dissecto altero statim die cadavere, tam infacetus nares feriit fœtor, ut non ferre possent adstantes. In ventriculo vasa brevia nigro colore conspicua & disrupta apparuerunt, & tam in ejus cavo, quam etiam ileo intestino, liquamen nigrum fœtidum comparuit, vasis ilei simul nigricantibus. Hepar, naturali aliquanto durius visum fuit, sed lien adeo durus, ut pene cartilaginis speciem præberet, atque exterior ejus substantia albescens vix acuto cultro discindi posset; molliot autem interior exigua compages superstes, atro sanguine erat plena.

Epicrisis.

Subitaneæ hoc est exemplum mortis, ex sola sanguinis effusione, memoratu utique dignum. Nam in aliis sanguinis profluviis, licet is majori copia effundatur; non tamen tam subito mors, vel etiam animi deliquia accedunt. Quare alia utique subesse debet hujus eventus causa, quam ego quidem putredini cum intolerabili fœtore tribuendam esse censeo. Quæ quia intimæ ad cerebrum nervosasque partes admissionis, subtio fluidum illud inficit, quod vires præstat, eodem modo ac in iis, qui sphacelo partium tantum externarum afficiuntur, nec non qui cancrum exulceratum gerunt, & ea propter vitam cum viribus subito perdunt. Quoad causam vero hujus mali, febris quartana diuturna & forsan male etiam curata, reliquit insigne vitium in lienis viscere, quo obstructo, accedente spastica sub ira strictura, sanguis in progressu magis adhuc impeditus, nec ea propter mirum est, eundem tam brevia vasa, quam quæ sunt in ileo, disrupisse & effluxisse.

OBSERVATIO III.

Vomitus cruentus cum secessu nigro post XIV. dies lethalis.

Fœmina sexagenaria, plethorica, sedentariæ vitæ & crassiori victui addicta, post perpessam diuturnam mœstitiam, conquesta est aliquamdiu de lassitudine corporis & dolore in sinistro latere. Quum vero curru aliquando veheretur & simul vento frigidiori corpus exponeret, vomitu ejecit magnam materiæ nigricantis copiam, mox etiam similis coloris per alvum secessit cum fœtore ingenti, ipsa autem sub his dejectionibus aliquoties redeuntibus animi semper passa est deliquium. Datæ fuerunt interne analepticæ mixturæ, cum aceto destillato & cancrorum lapidibus. Exterius ventriculi regioni applicatum balsamum nostrum vitæ, ac præterea, sedato post vomitu, rhabarbarum in substantia cum manna datum. Videbatur malum hisce mediis aliquantisper inducias dare, & spatio triginta horarum, neque per superiora, neque inferiora, contigit ejectio; nihilo tamen secius rediit postea aliquoties anoterica & catoterica dejectio cum animi deliquio, appetitus fuit simul prostratus, somnus turbulentus, paucus & nihil reficiens; quibus tandem, elapsis duabus hebdomadibus, consumta fœmina occubuit. Tradito ad balsamationem cadavere, inspeximus mortis & morbi causam ac invenimus, vasa ventriculi brevia tumida & sanguine atro farcta ac in intestino ileo affatim cruorem atrum. Hepar magnum erat valdeque induratum, lien non quidem durus, sed naturali duplo major, adeo mollis, ut ipsius substantia digito pressa mox dehisceret & sanguis fœtidus, obscure nigricans quaqua versum diffluerer.

Epicri-

Epicrisis.

Ortus fuit funestus hic morbus procul dubio ex emanente sanguinis per uterum purgatione, qua cessante, in fœmina plethorica, neglecta præterea venæ sectione, necesse utique fuit, ut sanguis in visceribus stagnaret, ea infarciret, & subtracto tandem per animi mœrorem eorum robore, morbum mortemque hac ratione inferret. Quod autem diutius malo hoc affecta traxit ægra, neque etiam tam ingens adfuit fœtor, tribuendum videtur, tum, quod sanguis non simul & semel, sed successive effusus, tum etiam, quod sanguis in ætate senili non adeo particulis sulphureis scatet, quam quidem in ætate juvenili.

Observatio IV.

Secessus niger ex tumore brachii widus lethalis. Prodierat in dextro brachio infantis mensis unius unica nocte tumor insignis, qui mox lividus ac durus cum venis inflatis redditus, tenello, postquam per tres dies & noctes continuo ejulasset & per alvum materiam instar picis nigram egessisset, vitam eripuit. Dissecto mali moris tumore, cuncti substrati musculi, una cum vasis, exesi, corrupti, putrefacti, sanguine fœtido infarcti comparuerunt, & exigua admodum sanguinis quantitas in reliquis corporis canalibus. Illam vero nigricantem materiam per alvum ejectam, partim ex ventriculo, partim ex intestinis venisse, arguebat, quod adhuc ibi non nihil ejus supererat & vasa intestinorum nigricante sanguine turgida apparebant.

Epicrisis.

Nutricem hujus tam misere pereuntis infantis fuisse impuram & lue gallica ante annum laborasse, fuit post fata compertum. Interim non dubium est, quin ob motum sanguinis in parte inflammata & corrupta interceptum, is alias vias quæsiverit ac demum tenuia ventriculi & intestinorum vasa perruperit, eodem modo ac subinde evenit, à gravibus partium externarum contusionibus sanguinem è naribus, vel etiam per alvum, aut alias vias prorumpere. Quam in rem consentit peritissimus *Platerus*, qui in *praxi pag.* 726. scribit: *à contusione aliqua facta circa viscera ventriculo vicina sanguis non unquam evomitur.* Nigredo autem sanguinis intimam omnino corruptionem ejus indicat, quæ sine omni dubio à corrupta illa putrida tumoris materia profecta & communicata. Neque etiam alia ex causa, nigri & picei coloris cruorem, qui per anum in ejusmodi affectibus fertur, quam ex valde corrupto in viscere quodam sanguine, totius massæ instar fermenti texturam invertente, petendam esse arbitror.

Observatio V.

Vomitus cruentus moderatus menstrua antecedens. Non ita pridem fœmina Hebræa Amstelodamo meum exquisivit consilium. Agit hæc quinquagesimum annum, & ante octo jam fere annos, tribus, vel quatuor, ante mensium fluxum diebus, sanguinis è naribus per intervalla notabilem quantitatem profudit, donec prodiret uterina purgatio & narium stillicidium tolleret. Successit hoc per sexennium, postea vero non amplius è naribus menstrua periodo sanguis prorupit, sed præcedente leviori tussi, è faucibus aliquot successive cochlearia screatu evacuata. Tum semestri abhinc spatio, circa menstruum tempus persensit, vomitu, sine tamen singulari conatu, è ventriculo sanguinem ad aliquot per intervalla, cochlearia protrudi; idque adhuc, quotiescunque redit tributi lunaris periodus, accidit. Ceterum fœmina est succi plena, vitæ sedentariæ, lauto victui & potui vini addicta, & ex eo quo vomitu egessit menstruatim sanguinem, ob periculi metum virium experta est languorem, cum appetitu prostrato & exiguo somno, quæ tamen post mensium fluxum & exacto octo dierum spatio, inducias dederunt. Accepit & conquisivit huc usque multa & varia medicamenta, sed frustra. Neque venæ sectio, quæ tantum circa æquinoctium fuit celebrata, ullam attulit opem. Ego igitur consilium dedi, ut ante imminens mensium tempus, venam pedis aperiendam curaret, & tres tantum uncias sanguinis effluere permitteret; dein ut singulis hebdomadibus bis rhabarbari pulverem, cum lapidibus cancrorum & nitro permixtum, mane, vel vesperi, circa lecti introitum cum haustu aquæ frigidæ sumeret, frequentius infusum theiforme, ex veronica, scabiosa ac summitatibus millefolii mane biberet, a vino & carnibus penitus abstineret, pro potu vero prisana uteretur, usque ad tempus vernum, quo fontis Selterani cum quarta parte lactis mixti potum per quatuor vel quinque hebdomades instituere & ipsam ceterum hilari animo esse jussi.

Epicrisis.

Patet manifesto: hanc sanguinis eruptionem, non symptoma, vel effectum morbi cujusdam in viscere vasculoso obstructo consistentis, sed salutare opus naturæ esse. Etenim in fœmina hac valde plethorica, per spatium, solenniter mensium fluxum præcedentis, pars sanguinis ad superiora, & primis annis ad caput, postea ad pulmones & denique ad ventriculi vasa translata fuit, quam translationem veteres palindromen, vel metastasin appellare consueverunt. Quia vero jam tempus adest, ut plenarie mox emaneant menses; hinc suasi singulis mensibus sanguinis missionem & abstinentiam ab iis quæ multum sanguinis ingenerant. Et quia præterea cruoris vomitio nunquam non valde suspecta, metuendus omnino est gravior, si viscera abdominis sanguine forte oppleantur & infarciantur, progressu temporis, effectus; quem potus aquæ Selteranæ, cum victu tenui & moderata diæta utique avertere & præcavere valet.

Observatio VI.

Vomitus cruentus ab emmenagogis calidis lethalis. Triennio abhinc peregre vocatus fui ad generosissimam fœminam, delicatæ & teneræ constitutionis, vomitu sanguinolento enormi correptam. Accedens illico obvium habui maritum, monstrantem binas argenteas pelves, liquamine ex cruore concreto & phlegmate plenas, quod vomitu fuerat exturbatum. In ægra offendi pulsum valde debilem, & vires ita dejectas, ut erecto capite in animi incideret deliquium. Quare ingens periculum subesse dixi. Dedi quidem analeptica & roborantia, sed altero die, post aliquot adhuc instar loturæ carnis, intermixtis sanguinis fusci coloris grumulis, vomitus, placide occubuit. Quum in causam morbi mortisque inquire-

rem, rescivi: defunctam, post puerperium laborasse tertiana, tunc temporis grassante genii valde anomali; hanc post quinque accessiones à medico vicini oppidi, missis pulveribus fuisse sublatam, ex eo vero per tres menses restitisse fluxum uterinum & successisse dolorem hypochondrii sinistri gravativum. Hinc matrem permotam fuisse, ut ab extraneo medico petierit & filiæ miseriæ medicamenta, elixirium scilicet, quod, quum explorarem gustu, proprietatis sine acido, cum essentia zedoariæ & succini erat, de quo ter quotidie guttas quinquaginta cum vino Rhenano veteri & generoso, sumserit ac pro ordinario potu cerevisiam valde lupulatam habuerit. Sed elapso vix trium hebdomadum spatio, incidisse ipsam in funestum hunc morbum.

Epicrisis.

Tragicus hic casus doceat juniores practicos: quam perniciosum sit, emmenagogis, ad ciendos menses, paulo validioribus uti in subjectis tenerioribus, in quibus post puerperium & febrem magis deficit, quam abundat sanguis; tanto magis, si ex dolore gravativo hypochondrii sinistri, labis in visceribus, post febrem, sine dubio adstringentibus cohibitam, & inprimis lienis, justa est suspicio. Nam ubi obstaculum ponitur in interaneis transeunti sanguini, is calidioribus medicamentis valde exagitatus & expansus, venas ventriculi teneriores facile vi perrumpere & exitum affectare, atque etiam sibi parare valet.

OBSERVATIO VII.

Morbus niger ex hepatis vitio lethalis.

Causidicus clarus, quadragenario major, corporis habitu gracilis & inter labores fori assiduos sedentariam admodum vitam colens, a pluribus jam annis cerevisiam partim, partim vinum in feram usque noctem bibere consueverat, tam largiter, ut quotidie vix tres, vel quatuor vini mensuræ sufficerent. Dum vero potui sic indulsit, ciborum appetentia cum viribus languescere cœpit, corpus quoque marcescere & sæpius gravativus dextri hypochondrii dolor affligere, facie simul existente plumbea & coloris ad ictericum vergentis. Venæ sectionem natura quasi horruit, eandemque vix semel, vel bis, per totam vitam admiserat, in juventute tamen narium stillicidium expertus fuerat frequentius. Quum demum in convivio plus quam tres potentis Hungarici vini mensuras ingurgitasset, saltando quoque corpus valide exagitasset, domum delatus, summam præcordiorum anxietatem persensit ac paulo post iterato per intervalla sanguinis fusci, ex parte concreti, colluviem evomuit ingentem. Injecto ex jure galli, oleo amygdalarum dulcium, nitro & sale aliquoties clystere, ejusdem indolis etiam per alvum secessit liquamen, ut adeo intra viginti quatuor horas plus quam tres sanguinis mensuræ per superius & inferius os exirent. Vocatus ego, porrexi interius mixturam analepticam leniter adstringentem, ex aqua menthæ, melissæ, theriacali, cinnamomi sine vino, succo citri, cum coralliis, speciebus de hyacintho & syrupo papaveris albi. Exterius præcordiorum regionem inungere jussi linimento ex oleo amygdalarum dulcium, nucistæ & camphora, & superimponere sacculum herba menthæ, absynthii, floribus rosarum rubrarum, chamomillæ Rumanæ plenum, ex vino rubro coctum. Quibus quidem sensim sanguinis per superna eructatio constitit, sed remansit magna virium dejectio, cum ciborum plenaria inappetentia, successit tandem ventris, cum superiorum tabe, tumor, & intra bimestre spatium mors ipsa.

Epicrisis.

Cruentam vomitionem ex liene & hepate proficisci, prisca jam fuit *Galeni* sententia, & ego idem aliquoties experientia habeo confirmatum in iis, qui postquam aliquamdiu de dolore hypochondrii dextri pressorio diuturno conquesti, accedente gravi iracundia, motu corporis impenso, vini potentis abusu, aut refrigeratione externa, vomitus, nec non secessus alvinos sanguinolentos incurrerunt, tam largos, ut intra exiguum tempus, ejecta plus quam tres vel quatuor mensuras æquarint. Quare mihi omnino videtur verosimile, non tantum ex brevibus ventriculi vasis, uti in sola vomitione cruoris accidit sine secessu per alvum, verum etiam per hepaticos ductus nimium ampliatos, vel plane disruptos venæ portæ ramulos, ad duodenum perrumpere sanguinem ibique effusum, non modo vomitus, sed & dejectiones alvinas sanguinolentas facere. Discant vero etiam ex hac observatione strenui illi spirituosorum inprimis potatores, quam male consulant suis visceribus. Ego enim inde obstructiones, indurationes & rupturas in mesaraicis vasis sanguineis & lymphaticis vidi, unde postea ater funestus morbus, cruentus vomitus, hydropes, lentæ & hecticæ febres.

OBSERVATIO VIII.

Vomitus & secessus cruentus à mensium retentione.

Percellebatur ingenti terrore fœmina trigenaria ipso illo tempore quo menstrua purgatio succedebat, & tremens adhuc ingerebat aquæ frigidæ haustum liberalem, eoque in artuum tremorem validum & inappetentiam ciborum delabebatur. Redeunte menstrua periodo, sanguis quidem comparuit, sed justo parcior, ac maximæ præcordiorum anxietates, cum nausea, vomitu, extremorum frigore & faciei rubore ipsam infestarunt. Tertio mense priora redierunt pathemata cuncta, & præterea accessit per triduum vomitus largus sanguinis, vires summopere prosternens.

Epicrisis.

Nihil certe deterius & fœminarum sanitatem magis lædit, quam gravis animi ex iracundia, aut terrore commotio, incidens in illud tempus, quo uterina purgatio succedit. Salutares enim illi motus sueti excretorii sic statim invertuntur, ad interiora vergunt, ac facile postea in habitum transeunt, nisi cito iterum emendentur. Quare si incidit ejusmodi noxa, quam fieri potest citissime succurrendum congruis auxiliis, inter quæ præter venæ sectionem & clysteres demulcentes, quam maxime proficua theiformia infusa, cum iis quæ sanguinis ad exteriora motum rursus revocant, blanda scilicet diaphoretica.

CAPUT

CAPUT IV.

De Hæmorrhoidali fluxu nimio.

THESES PATHOLOGICÆ.

§. I.

Nimius hæmorrhoidum fluxus, quid & qualis.

NOn omnis liberalior sanguinis per sedis venas secessus, pro eo, qui præter & extra naturæ legem fit ac nimius est, habendus; sed consideranda vasa, corporis habitus, vires, ætas ac temperamentum. Non enim infrequens, quod ea sanguinis effusi quantitas, quæ certis corporibus legitima est ac salutaris, aliis vicissim fit nimia ac perniciosa. Neque etiam omnis solito largior, à mole sanguinis valde aucta eaque paullo impensius commota, suscitatus hæmorrhoidalis fluxus, censendus est morbosus, sed is demum, qui diutius insistit, qui vires prosternit, quo appetentia, laudabilis alimentorum digestio, nutritio aliæque functiones læduntur, ac metus tandem est, ne via ad graves & chronicas passiones pandatur.

§. II.

Ejusdem signa.

Nimium hæmorrhoidum fluxum antecedunt ut plurimum & comitantur hæc: dorsi & lumborum gravativus pressoriusque dolor, interdum crurum stupor, extimarum partium cum levi horripilatione constrictio, vasorum in iis subsidentia, pulsus durior & constrictior, oris faucium que siccitas, urina parcior & frequentius pallida, sensus ponderis in podice ad perinæum se extendens, ventriculi imbecillitas, flatulentia in imo ventre, frequens ad mejendum & desidendum stimulus, subinde cum muci albi & biliosi exclusione, ac senioribus magisque imbecillis accidit præterea ani procidentia.

§. III.

Quæ sanguinis excreti qualitas & quantitas.

Sanguis in nimio hoc profluvio ater plerumque in principio excernitur valdeque grumosus, interdum etiam in frusta, quæ palmam manus æquant, coactus è varicosis vasis evacuatur; postea sequitur rubicundus & demum admodum serosus, quandoque pituitosus, sive mucus albuminis ovi speciem habens. Copia sanguinis excreti non nunquam oppido magna, ac uti *Montanus* notavit, quotidie duas libras, vel uti *Panarollus* vidit, quotidie libram æquat. Diu etiam sæpe insistit profluvium, idque per integrum mensem, viginti, quin quadraginta quinque dies, factum esse, observatorum fide dignorum testimonio constat.

§. IV.

Ex hæmorrhoidibus internis venit.

Sanguinis per intestinum tectum excretio omnis fit per vasa sic dicta hæmorrhoidalia. Externæ tamen hæmorrhoides rarius fluunt, sed in varices dolorificas facile abeunt, quæ apertæ sanguinem plorant, neque tamen crebro nimium fundunt. At internæ hæmorrhoides, quæ propagines sunt splenici rami, & ad intestini recti interiorem substantiam, quin ani usque sphincterem porriguntur, una cum arteriolis ex mesaraica inferiori productis, non modo fluxus effusioris fontem præbent, sed & suppressæ, morbos, qui ex labe hepatis, lienis, pancreatis, mesenterii & intestinorum fiunt, ingenerant.

§. V.

Arteriis maxime, tum etiam venis.

Ipse fluxus immediate & proxime per arteriolarum ramos sanguine nimium distentos tandemque disruptos contingit. Neque tamen ex toto negandum, è vena etiam hæmorrhoidali, propter læsam, quæ ipsi cum arteria est, anastomosin, multum sanguinis ibi collecti & sæpe vitiosi prodire. Patefacta enim sic via, valvulæ egressum ibi impedientes desunt, & si vel maxime essent, varicosa tamen venarum habitudo multum & valvularum situm immutet necesse est.

§. VI.

Causa impeditus sanguinis per hæmorrhoidales & mesaraicas progressus.

Salutarem illam per sedis venas sanguinis evacuationem, difficiliori per hæmorrhoidales venas, ob situm earundem perpendicularem, progressui & ad portæ venam ipsumque hepar reditui, in acceptis referendam esse, & quando vasorum in tecto extrema ab accumulato ibi sanguine nimis diducta aperiuntur tandem atque dehiscunt, contingere, inter omnes constat. Unde qui excedentis etiam & perniciosi hæmorrhoidalis fluxus causam atque originem ab impedito sanguinis per hæmorrhoidales & mesaraicas venas ipsumque hepatis viscus motu progressivo repetit, is minime a vero aberrat. Testatum id sane faciunt observationes anatomico-practicæ, quibus confirmatur, illum venæ hæmorrhoidalis ramum, qui juxta coli tractum excurrit ad anum, multo quam quidem secundum naturam esse suevit, ac vel triplo ampliorem, in iis qui hæmorrhoidum excessu perierunt, offendi. Etenim quo major sanguinis per arterias est affluxus & segnior per venas refluxus, eo magis à collecto sero & sanguine fibræ laxantur, vasorum alvei diducuntur & labefactato sic magis magisque partium tono ac robore profluvium diutius durat, facilius etiam recrudescit.

§. VII.

Ad quem concurrunt plures causæ.

Quæcunque igitur sanguinem ingignunt nimium, ejusdemque per portæ ramos commeatum remorantur, aut etiam copiosiorem ad loca hæmorrhoidalia affluxum invitant, ad hæmorrhoidalem tam moderatum, quam etiam immoderatum fluxum disponunt. Hinc est, quod qui laxum, spongiosum, obesum, plurimis vasis sanguine turgidis distinctum corporis obtinent habitum, qui lauto fruuntur victu, vitæ genus colunt sedentarium motusque expers, & a majoribus hoc morbo affectis prognati, hæmorrhoidum excessui quam maxime sunt obnoxii. Eandem quoque ob causam accidit, quod acriora purgantia, aloëtica crebrius usurpata, calidorum ciborumque aromaticorum, nec non potus vinosi dulcis atque potentis liberalior usus, omissæ suetæ sanguinis subtractiones, animi affectus, ira potissimum & tristitia diuturna, & corporis quoque, maxime per equitationem, commotio impensior, aliaque id genus plura, ut impetat hic sanguinis fluxus præternaturalis, faciunt.

§. VIII.

Periculosus fluxus nimius.

Ceterum periculosum utique est effusius hoc sanguinis hæmorrhoidalis profluvium. Inde enim vires convelluntur, corpus marcescit, femora gravantur, somnus fit laboriosus, præcordia gravativo sensu anguntur, venter cum borboryg-

mis tumet, ac pulsus micat debilis. Urgente postea diutius fluxu, pedes circa malleolos intumescunt, facies item & oculi, color illius fit luridus ac plumbeus, spiritus arctius meat, & postremo in cachexiam, hydropem, lentam & hecticam febrem fit transitus. Ut adeo pateat: ex defectu etiam sanguinis graves subnasci ægritudines, ac utique vitæ viriumque thesaurum esse sanguinem, nec quantitate, nec qualitate peccantem.

§. IX.

Ducit ad hecticam.

Exitialis hæmorrhoidum excedentium eventus certius imminet, si tumor hepatis, vel lienis, hypochondriorum inflatio, cum alvo adstrictiore, incipiens cachexia & hydrops, morbosam hanc sanguinis effusionem induxerunt. Sic enim sub ipsa priora mala ingravescunt, obstructiones increscunt & obfirmantur, ac vitiosa quoque sanguinis & succorum constitutio augetur. Unde profluvium fit chronicum, tandemque in atrophiam lentamque hecticam febrem, cum extrema virium jactura terminatur.

§. X.

Et hydropem.

Frequentioris observationis est, nimias sanguinis per sedis venas profusiones ducere ad hydropem, idque præsertim in phlegmaticis, & qui rarum corporis obtinent habitum. Si autem hydropi ex hepate indurato supervenit ejusmodi excessiva hæmorrhagia, certum mox subsequuturæ mortis præbet indicium.

CURATIO.

Variæ & differentis indolis sunt causæ, quæ ad excitandum nimium hæmorrhoidum profluvium faciunt atque concurrunt; ideo variæ etiam medendi sunt indicationes, & varia quoque ac diversæ naturæ ad arcendum illud ac persanandum remedia.

§. I.

Sanguinis copia minuenda.

Non adeo insolens est, ut in corpore plethorico, restitante aliquandiu sueto alias fluxu, a vehementiori corporis, vel etiam animi commotione, a potu spirituoso liberalius assumto, balneo nimis calido, aut medicamento intestinum sanguinis motum nimium intendente, non modo subito & confertim fiat, sed & solito diutius insistat sanguinis, cum pulsu magno & vehementi, per hæmorrhoides profusio. Quod ubi accidit, primo omnium divertendus ac derivandus sanguinis impetus, eumque in finem sanguinis missio in brachio, vel brachiorum in liquorem aquoso-vinosum tepidum immissio, apprime ex usu est.

Ejusdem orgasmus temperandus.

Dein usurpanda ea, quæ excedentem intestinum partium in sanguine sulphurearum motum componunt, diluentia maxime & refrigerantia, potus aquæ frigidæ, præsertim chalybeatæ, vel mineralis temperatæ, seri lactis cum succo citri coacti, aqua plantaginis, fragorum, acetosæ, acetosellæ, decoctum cornu cervi citratum, tinctura rosarum cum spiritu vitrioli præparata, & confecta ex his cum syrupo rosarum julapia. Eundem in finem præstans est virtus nitrosorum, nitri tantum purificati, vel artificialis, ex spiritu nitri & sale tartari parati, vel in pulvere cum absorbentibus & roborantibus, vel etiam in potu dati. Porro operam locant egregiam, quæ impetuosum solidorum & fluidorum motum placant simulque dolores & spasmos levant, anodyna, inter quæ spectatæ virtutis est liquor noster anodynus mineralis, spiritus etiam nitri dulcis rite paratus, aqua item florum chamomillæ vulgaris & summitatum millefolii, nec non ex papaveraceis, semen papaveris albi, syrupus papaveris utriusque, aqua & extractum papaveris, aut si fortioribus utendum, semen hyoscyami albi.

§. II.

Humores impuri per alvum

Quando cum virium jactura & nobiliorum functionum læsione effusior fluxus diu persistit, incipiensque viscerum labes subest, & magis serosi aquei, quam consistentis fibrosi sanguinis copia delinquit, conferunt quam maxime ea, quæ succos vitiosos ac biliosos clementer paullatimque per alvum educunt, simul atque humorum motum a recto intestino ad tunicas & glandulas reliquorum intestinorum alliciunt, eoque nomine merentur laudem rhabarbarina, cum passulis minoribus & tamarindis, vel quod idem, cum cremore tartari, si corpus est biliosum, in potione elæosaccharo citri condita.

& cutem evacuandi.

Tum quoque temperatiora diaphoretica, corrigendo & expellendo acres humores, officium faciunt opportunum, ibi maxime, ubi scorbutici, vel purpuracei aliquid, aut alius exanthematicæ materiæ, sanguinis & seri contextui altius inhæret. Horum in numero sunt cornu cervi ustum, vel, uti vocant, philosophice præparatum, unicornu fossile, diaphoreticum antimonium, acetum vini cum lapidibus cancrorum mixtum, aqua galegæ, florum sambuci, cardui benedicti, theriacalis, simplex mistura, diascordium Fracastorii, quæ in potionem lege artis possunt redigi. Nec proletaria virtus est liquoris anodyni mineralis, cum quarta liquoris bezoardici Bussiani parte nupti; infusi item theiformis ex millefolio, verónica, pilosella aliisque concinnati, & cum dispositione in lecto aut conclavi ad blandum sudorem, poti. Atque etiam non possumus non hoc loco merito commendare refractam camphoræ dosin, ad granum dimidium, præsertim quando nitrosis & bezoardicis pulveribus commiscetur. Hac enim ratione acris & caustica materia, quæ sæpe spasmorum æqualem sanguinis commeatum turbantium & hæmorrhagiam largam inducentium causa est, obtunditur & foras ejicitur, simul adstringentium & anodynorum vis, tantisper ne noceat, refrenatur. Itaque non ineptus censendus ille veterum mos, quo camphoram præcipuis ad sistendas etiam hæmorrhagias medicinis, commiscuerunt, utut exigua admodum dosi, cujus generis sunt species de hyacintho, diatrion santali, diatrion Abbatis, trochisci de carabe, sperniola Crollii, nec non famigeratissimus *Heurnii* ad sistendum sanguinis fluxum pulvis.

§. III.

Obstructiones reseranda.

In graviori illo & difficillimæ medicationis fluxu, qui obstructione, vel infarctu moleque adaucta visceris cujusdam, hepatis, lienis, aut in fœminis uteri, nititur; eligenda, si medicinæ adhuc locus, ejusmodi auxilia, quæ dum obstructionum repagula solvunt, humores non nimium commovent. Inter hæc a priscis jam temporibus usu & securitate celebres pilulæ de bdellio Mesue, à *Foresto*, *Solenandro* & *Riverio* laudatæ. Nec contemnendæ pilulæ Becheriana methodo ex amaris extractis & gummatibus temperationibus concinnatæ, ita tamen ut aloes in locum,

cum, rhabarbari extractum, largius paullo commixtum surrogetur, si hisce nitrosi pulveres pro re nata interponantur. Nil vero ad expedienda obstructa aqueis & diluentibus est præstabilius. Unde quam optime in usum trahuntur minerales aquæ, subtilitate atque temperie nobiles, quarum classem ducunt Antonianæ, Wildungenses & Selteranæ, vel cum, vel sine lacte potæ. Et certe prudens ac moderatus harum aquarum, ad aliquot hebdomades, sub debito regimine & interpositis pilulis dictis, nec non elixirii balsamici temperati martialis pharmaci mixtura acuati usu continuatus potus, palmam præripit reliquis cunctis. *Montanus* præterea in *consiliis*, jus pulli copiose tribus ante prandium horis bibere jubet, eoque plures hoc malo se liberasse testatur. Majoris tamen adhuc efficaciæ erit, si jusculo incoquantur acetosæ, cichorii & scorzoneræ radices, aut etiam medicamentum martiale temperatum, cujus generis est illa cum pomorum succo parata martis tinctura, cum extracto cascarillæ aquoso, primo mane sumatur, ac postea supra laudatum jus copiose bibatur.

§. IV.

Atonia recti intestini firmanda. Demum inter præcipuas copiosi sanguinis affluxus & effluxus caussas referenda merito recti intestini, ejus membranarum & vasorum atonia. Quare adhibenda etiam utique ea, quæ relaxatis nimium & à tono dejectis partibus fœnerant iterum robur. Interius laude sua hoc nomine non defraudandæ sunt species de hyacintho, trochisci de carabe Mesues. Ex martialibus est maxime ipse hæmatites in subtilissimum pollinem redactus, tinctura martis Zvvölferi, crocus martis antimonialis subtilissimus cum conserva rosarum antiqua exhibitus, tinctura item florum salis ammoniaci martialium, cum rectificatissimo vini spiritu parata & cum æquali portione elixirii amari temperati mixta. Inter resinosa & balsamica nobilis est virtus succini præparati vel alcalisati, extracti cascarillæ & santali rubri. Et hæc omnia cum prudentia convenienti ordine ac dosi usurpata, fructu non destituuntur, si modo malum recipit adhuc sanationem.

§. V.

Adhibenda externa. Adhibenda præterea etiam sunt topica constringentia, ad obtinendum effectum speratum. Si igitur venæ in ani lymbo varicosæ, citra alvi depositionem, magnam sanguinis, non sine syncopes, vel mortis metu, fundunt copiam, colcothar vitrioli, vel etiam lupi crepitum, sine noxa admovere licet. Tanto magis, si leniora prius adhibita profecerunt nihil, cujus generis est decoctum ex floribus balaustiorum, rosarum rubrarum, myrrha, plantagine, malicorio & chinæ cortice cum vino rubro præparatum & cum spongia recto intestino post dejectionem alvinam applicatum. Ubi autem impetus sanguinis effluentis jamjam compositus, ossi sacro cum perinæo & pube apponendum crebrius epithema ex herba menthæ, sumach, floribus rosarum rubrarum, hyperici, rasura ligni santali rubri, mastiche, cardamomo & chaccarillæ cortice, in vino rubro coctis. Neque minus ad firmandum intestini recti tonum ex usu est, idem hoc decoctum ano injicere syringa.

CAUTELÆ ET OBSERVATIONES CLINICÆ.

§. I.

Ordo in medicatione servandus. In medicatione effusi hæmorrhoidum ac morbosi profluvii hæc servanda methodus: ut præmittatur sanguinis missio & primarum viarum cum recenti cassia, vel rhabarbaro electo in decocto repurgatio; postea vero roborantia & leniter adstringentia, in & externa, tutius adhibere licet. Ex nimia enim sanguinis profusione tanta oritur imbecillitas, ut medicamenta efficaciora rarius felici cum successu applicare sit integrum. Generalis quippe medendi est regula: quo major naturæ est imbecillitas, eo leniora & diætetica magis remedia, minus vero validiora pharmaceutica usurpare decet.

§. II.

Cautela circa refrigerantia. Nitrosa, acidula & refrigerantia, uti in principio, & ubi ingens æstus & orgasmus sanguinis præsto est, usurpantur cum euphoria: ita minus tutus eorundem est usus, sanguine cum viribus jam nimium profuso & ventriculo debilitato, præsertim, ubi ex viscerum obstructione fluxus est symptomaticus.

§. III.

Venæ sectionem. De phlebotomiæ usu tenendum, eandem non facile in ægro absente esse adornandam; eo quod multum refert, ut justa & conveniens sanguinis quantitas emittatur. Etenim in principio, si corpus sanguine valde turget, major ipsius, ad derivandum, è brachii vena, copia, poterit subtrahi. At ubi jam multum cruoris sponte effusum, parcior & partitis potius vicibus, cum prudenti & cauta ratione, instituenda est missio.

§. IV.

Circa fluxus cohibitionem. Optime jam monuit *Hippocrates*: hæmorrhoidibus nimium fluentibus, occlusis reliquis venis, unam servandam esse apertam, ne hydropis, vel tabis fiat metus, facta scilicet sanguinis ad pulmones, vel hepar, palindrome. Unde vero effatum hoc proxime intelligendum sit de externis venis nimium fundentibus, & per ustionem, vel stiptica occlusis; recte tamen etiam applicari potest, ubi ex internis, uti in nostris solenne est regionibus, effusius sanguinis fit profluvium. Tanto magis, quia has occludere, sive potius fluxum sistere, non ita promtum est ac expeditum, nec nisi per validiora interna perficiendum, quod, si non perite & valde circumspecte adornatur, damnum redundat, effato *Hippocratis*, certissime.

§. V.

Adstringentium usum. Quæ quum ita sint, valide adstringentium usus utique sit cautissimus. Neque enim in principio, multo minus, quando vires cum sanguine jam exhaustæ, utilem locant operam, ac potius in corporibus imbecillis & exquisitius sentientis naturæ, spasmodica pathemata, convulsiva, animi deliquia, summas præcordiorum anxietates, cum tremore & palpitatione cordis concitant. Quod si itaque fluxum compescentibus uti necesse, consultum est, non vi & magnis dosibus id perficere, ne noxam inferant. Oportet quoque subjungere diluentia, temperantia & lenioria laxantia, inter quæ præstantissimum est asini-

asininum lac vel serum lactis dulce. Potissimum vero præstat martialia liquida cum ipsis diluentibus assumere.

§. VI.

Cohibitus quibus revocandus. Quando tamen sanguinis ex hæmorrhoidalibus locis fluxum subito sublatum summæ præcordiorum anxietates, inflationes, cum inquietudine & angustia excipiunt; revocandus is est lenioribus elicientibus & laxantibus, clysteribus quoque emollientibus ac suppositoriis.

§. VII.

Anodynorum cautela. Pari ratione cum hypnoticis, opiatis & narcoticis mercandum est cautissime, quippe quæ, tanto magis intempestive data, insaniam plane inducere apta sunt. Ex optimis, si locus, est illa massa pilularum, a Wildegansio nomen gerens, quæ etiam cum fructu exhibetur, quando atrox dolor & spasmus sub prima lumborum vertebra, nimiam sanguinis effusionem movet, eaque propter est placandus.

§. VIII.

Qua in victu servanda. Si ullo in morbo exquisita vitæ victusque ratione opus est; in hoc certe id quam maxime necessarium, eaque neglecta, auxiliis, vel præstantissimis, obtinendum nihil. Quocirca ægris commendanda serio abstinentia a fructibus horæis, leguminibus, acetariis, lacticiniis, carnibus vetustis, induratis fumo atque salitis, ab aromatibus, allio, cepis, vino potenti spirituosisque cunctis. Dissuadendæ etiam venationes, omnes impensiores corporis commotiones, per equitationem maxime & vecturam, in locis præsertim lapidosis & inæqualibus, & placidum potius motus genus, supernam magis, quam inferiorem corporis regionem afficiens, sub cælo amœno, sereno, concedendum. Nihil vero sic laborantibus perniciosius animi commotione, ira inprimis ac terrore, unde occasio ad eas studiose præscindenda omnis. Neque minus multum interest, ut congruo potu utatur hæmorrhoidibus effusis obnoxius. Nos quidem potum aquæ, vel seri lactis, item decoctum santali rubri cum mastiche & cinnamomo, nec non juleps, ex decocto cornu cervi, syrupo acetositatis citri, additis aliquot guttulis olei de cedro, vel unciis aliquot aquæ florum citri, maxime commendare solemus, tum præservandi, tum curandi scopo.

§. IX.

Præservatio. Composito morboso hæmorrhoidum profluvio, ne iterum erumpat, danda est opera. Obtinendum id exacta vivendi, modo commendata, ratione, sanguinis missione, ter, vel quater quotannis instituta, primæ regionis quovis mense per epicrasin repurgatione, ac dextro aquarum mineralium, vel solo lactis chalybeati usu. Sedulo denique cuncta ex alimentis & laxantibus vitanda, quæ dolorem excitant, quia hæc sequitur desidendi cupiditas.

ENARRATIONES MORBORUM.

OBSERVATIO I.

Hæmorrhoid. im excessus lethalis post Pyrmontana. Celeberrimi nominis vir, corpore plenus atque robustus, sexagesimum tertium ætatis annum egressus, a multis jam annis liberale sanguinis per venas sedis passus est stillicidium, fere menstruum, eodemque rite succedente, valetudinis incommoda sensit nulla. Sed posteaquam diuturno affectus fuerat cum tacita iracundia mœrore, restitit hæmorrhoidum fluxus, & facies antea florida, facta flavescens & flaccida, cum oculorum intumescentia. Ob metum igitur cachexiæ Pyrmontanas adiit acidulas easdemque ingenti copia hausit, neque tamen in, neque post earum usum, conveniens coluit in vita victuque regimen. Inde effusissimus sanguinis puri per anum sequutus est fluxus, non compescibilis, licet nitrosis pulveribus Becherianisque pilulis uteretur. Pedes potius facti œdematosi, venter intumuit, vires collapsæ, anhelitus factus difficilis, superiora contabuerunt tandemque excepit mors.

Epicrisis.

Nihil certe ex animi etiam commotionibus hæmorrhoidariis est perniciosius, quam angor & mœstitia diutius extracta, quæ vires, tonum ac robur partium labefactando, efficiunt primum stagnationes, quæ postea obsirmando in abdominis visceribus infarctus, excessivas inducunt hæmorrhagias atque funestas. Pyrmontanæ autem acidulæ, si quis illis uti velit cum fructu, exquisitum postulant regimen, tam sub, quam aliquot hebdomades post usum, tanto magis, si potans jam tum viscerum affectus est labe. Quod quia in nostro non factum, sed potius pro lubitu, sine observatione debita institutus, malum exacerbatum & ad exitum tristem traductum esse non est mirandum, nec ea propter dextro usui quicquam detrahendum.

OBSERVATIO II.

Hæmorrhoides nimiæ camphorato compositæ. Judæus annorum quinquaginta, natus pâtre hæmorrhoidario, & ipse a prima statim ætate sanguinis stillicidiis, in variolarum quidem & morbillorum morbo è naribus, ac postea hæmoptysi obnoxius, quadragesimo anno cœpit primum pati hæmorrhoidalem fluxum, qui postea singulis fere mensibus, ac non nunquam sub fortiori in itinere maxime corporis commotione, rediit effusior. Quod quum sine sanitatis detrimento contingeret, tulit patienter; sed quum aliquot abhinc annis insisteret profluvium diutius, idque largum, inde admodum fuit debilitatus, & appetentia cum digestione labefactata. Quare ut auxilium quæreret fuit coactus ad moderandum fluxum. Ex variis autem multisque remediis obtinuit nullum. Optimum tamen tulit antimonii tinctura, ex sale tartari & regulo antimonii parata, & non tam acris, quam quæ cum nitro conficitur, in cujus uncia soluta camphoræ drachma dimidia, & mane vesperique cum aquæ frigidæ haustu sumta ad guttas viginti.

Epicrisis.

Perperam utique putant præjudiciis toti inhærentes & rerum periti, camphoram nimium concitare sanguinis æstuosum orgasmum eaque propter esse reformidandam, multo minus in immodicis sanguinis fluxionibus in usum trahendam. Alia enim omnino docet experientia, quin camphora, quandoque etiam in majori paullo dosi, ad scrupulum unum sumta, plus refrigerii sentitur, quam incalescentiæ. Veteres sane non adeo alieni fuerunt a camphoræ usu, sed eandem præstantissimarum medicinarum compositionibus commiscuerunt multis, ut quidem ex Augustana

stana patet pharmacopœa. Ne dicam, *Riverium* & nos quoque eadem in inflammationibus, in malignis, magno cum emolumento in dosi non exigua fuisse usos. Atque etiam in nimiis hæmorrhagiis, roborans simul atque anodyna camphoræ virtus utilitatis est maximæ, inprimis si aliis medicamentis societur & parva dosi exhibeatur. Cum antimonii potissimum tinctura mixta camphora, diuresin, neque minus diaphoresin augendo, ac imbecilles partes roborando, sanguinis & seri affluxum a recto intestino divertit aliorsum, ac ob id eximie prodest.

Observatio III.

Hæmorrhoides nimiæ ex terrore in virgine curata.

Virgo novem ac decem annos habens, venæ sectionem nunquam passa, sed nimio mensium fluxui subinde obnoxia, cruentas experta est sedes, sine molestia tamen atque dolore, idque per dies aliquot. At cum gravi percieretur iracundia, ingentem sanguinis puri ac sinceri alvo exclusit copiam, non sine summa virium jactura. Substitit tamen rursus effusus hoc profluvium, quin hausto frigido potu, fluxus restitit penitus. Sed inde ingentes incurrit præcordiorum anxietates & constrictiones, quasi convelleretur cor ipsum, *als wenns ihr das Hertz abstossen wolte*, extrema facta frigida, facies rubicunda, venæ in capite inflatæ, arteriæ pulsarunt valide ac celeriter cum quadam duritie. Datus ipsi pulvis ex diaphoretico antimonio, cancrorum lapidibus, nitro & cinnabari, cum infuso summitatum millefolii, data quoque simplex mixtura cum croco, & habuit melius.

Epicrisis.

Fœminas etiam hæmorrhoides pati, non novum est; neque etiam rarum, iræ affectum fluxum earum reddere immoderatum; id vero non adeo obvium, solum frigidum haustum sub ipso fluxu tam gravia concitare posse pathemata. At frigus nervosis partibus spasmo jamjam affectis, uti fit sub iracundia, est inimicissimum, & intensiores spasticas constrictiones augendo, tam gravia pathemata inducere valet utique.

Observatio IV.

Nimia hæmorrhoides sanata.

Præfectus militum quadragenario major, natura sanguineus atque robustus, a multis jam annis expertus fuerat hæmorrhoidum fluxum cum euphoria. Sed quum a sueto vini Rhenani potu transiret ad vini Gallici Pontack potum, elapso aliquot mensium spatio, hæmorrhoides præter morem sunt retentæ, & successerunt dolores atrocissimi in lumbis & abdomine, cum virium dejectione, inappetentia, vigilia pulsuque celeri & frequenti. Exhibita vero ter laxante potione ex tamarindis, rhabarbaro & passulis minoribus, non modo soluta est alvus, sed & ingens nigri & congrumati sanguinis copia excreta, summo cum levamine. Diutius tamen quam par erat perdurabat fluxus sanguinolentus; quo quia vires nimium atterebantur, datum est electuarium ex rosarum conserva, speciebus de hyacintho, succino, croco martis tenui & granatorum syrupo, cujus usu ad hebdomadem continuato, ad sanitatem traductus est æger.

Epicrisis.

Vina illa Gallica coloris saturate rubicundi, uti est Pontack atque Vin de Gray, si sine aqua & liberaliter bibuntur, propter adstrictionem quam alvo præstant, utilia sunt minime, sed experientia teste, admodum noxia. Unde omnibus etiam modis in periodicis & criticis sanguinis evacuationibus sunt vitanda, atque etiam in ipsis excedentibus hæmorrhagiis provide adhibenda. In omnibus autem hæmorrhoidalibus affectibus, sive sanguis fuerit suppressus, sive fluxerit immoderatius, præstantius non datur atque accommodatius purgans, quam quod nostro datum, quo diuturnum etiam fluxum, à copia serosi ac biliosi sanguinis oriundum, feliciter sanatum fuisse, ego vidi multoties.

Observatio V.

Hæmorrhoides nimia in hypochondriaco funesta.

Ante triginta circiter annos Secretarius Regiminis quinquagenarius, corpore spongiosus & carnosus, ob assiduos muneris labores vitæ sedentariæ deditus, ab aliquot jam annis anxiis cardialgicis doloribus & circa præcordia constrictionibus, noctu præsertim, subinde fuerat afflictus, alvique ordinario erat strictioris, flatulentiis ac ructibus obnoxius, dolores quoque lumbarem sæpius obsidebant regionem, urina cum difficultate & sæpe arenosa procedente. Hinc calculum subesse renalem judicarunt & varia ad eum propofuerunt amici domestica remedia, inter quæ etiam fuit spiritus baccarum juniperi, cum earum rob probe subactus, saccharoque edulcoratus. Ab horum vero usu potius ingravescebant symptomata. Mox enim truculentis spasmis & doloribus inflativis circa hypochondria & abdomen torquebatur, cum partium extremarum frigore & inquietudine, qui emollientes & discutiendi facultate pollentes clysteres etiam eludebant. Tandem accedente cum pulsuum celeritate internarum partium æstu, mitescebant quidem dolores, remansit tamen inflatum abdomen, quod nec tactum manus tolerare poterat ob dolorem, appetentia cum viribus, persistente per quatuor septimanas affectu, concidebant. Celebris tum Medicus vocatus, causam horum symptomatum hepatis judicans obstructionem, pilulas Becherianas & mercurii dulcis aliquot doses præbuit. Sed his omnibus irritis, præter omnem exspectationem, alvi fluxus, sine torminibus tamen, fœtidæ corruptæ ex atro-gryseæ materiæ erumpebat, quem animi intercurrens defectio cum extrema virium jactura tandemque mors excipiebat.

Epicrisis.

Ex vita sedentaria cum arduis mentis laboribus, ob difficiliorem redundantis in venis mesaraicis regressum per hepar, hypochondriaca pathemata, sive spasmodico-flatulenta, quæ calidorum & sanguinem exagitantium immodico usu exacerbantur, accedere, non novum est. Hæc autem tempestiva venæ sectione corporisque motu & exercitatione omnino posse averti, experientia confirmat, qua etiam in confesso est, dolores hypochondriacorum diutius perdurantes demum fluxu sanguinis per venas sedales corrupti hæmorrhoidali solvi salutariter. Notavit id jam *Solenander*, & memoratu digna utique sunt ipsius de hoc observato verba, quæ *cons. VII. Sect. II. p.* 121.

121. sic habent: *Observavimus hypochondriacos aliquot, quibus istæ corporis regiones, & potissimum sinistrum hypochondrium, multo nigro succo, tanquam atro jure distentæ ac repletæ erant. Novimus, quibus similis ex iis locis humor supra infraque abscessit, quod licet cum periculo conjunctum esset; tamen evasisse plures scio, & honesto viro,* Johanni Philippo Sleidano, *fratri, bis illud intra annum accidisse memini, & ante mensem honesta & nobilis matrona* de Luttersdorff, *istius atri succi, & quod mirum est fere insipidi, è dextro hypochondrio, ad libras sex, vel septem, vomitu rejecit, sed hi plerumque ascite moriuntur. Alia vero ratio & difficilior evadendi modus est, quando pervicacibus ejusmodi in hypochondriacis doloribus assidua lentaque febris jungitur, quæ ab interna visceris corruptione suborta depascens vires, nunquam non periculosa est.*

Observatio VI.

Effusæ hæmorrhoides soporem discutientes.

Non ita pridem generosissima in comitatu Mansfeldensi fœmina vidua, quinquagesimum annum egressa me accivit, quæ ob lautam & motus expertem vitæ rationem, sanguine, succis & pinguedine plena, semel tamen tantum ab eo tempore quo menses prorsus cessarunt admisit venæ sectionem, & ante octo annos cum mensium fluxu simul apertas fluentes hæmorrhoides passa fuit. Hæc diu jam de lassitudine corporis & viribus languentibus conquesta, incidit circa æquinoctium autumnale in gravem morbum soporosum, adeo ut excitari omni sensu penitus privata nullo modo ab eo potuerit. Medicus hujus urbis famigeratus in auxilium vocatus, venam in pede secandam suasit, & postea potum fontanæ frigidæ præbuit sat largiter, ita ut singulis horis uncias aliquot caperet. Absumtis sic intra biduum quinque vel sex mensuris, post clysterem stimulantem admissum, ingens sanguinis copia, primum crassi, postea tenuioris, per alvum exiit, ita ut intra viginti quatuor horas, plus quam quinque mensuræ profluxerint. Ex eo illico ægra rediit ad se, sopor discussus, collectæ sensim paulatimque vires, datisque analepticis leniter adstringentibus, injecto etiam clystere ex pura aqua frigida, pauca tamen, confecto, belle convaluit.

Epicrisis.

In aqua communi pura fontana & pluviali, eaque frigida, summum adversus plures & magnos morbos repositum esse præsidium, antiqui Medicorum Græcorum & Arabum satis agnoverunt; recentiorum vero plurimi, qui vulgaria & simplicia spernere & exotica pretiosa magna arte parata tantum in usum vocare solent, tam præstantissimam medicinam, quæ fere universalis est, si cautus & peritus Medicus ea uti scit, huc usque & neglexerunt & propemodum rejecerunt. Ego vero ante viginti jam annos scripsi dissertationem *de aqua medicina universali*, nec non *de simplicissimo doloris podagrici remedio* & haud ita pridem *de salubritate frigidi potus*; quin propria experientia, & Medici, qui heic in curationibus suis aqua frigida utitur fere semper, convictus testor, quod potus aquæ frigidæ generosum & valde efficax sit remedium, quo nimia redundantis & ebullientis sanguinis expansio, motibus vitalibus nunquam non adversa, efficaciter componitur, humores viscidi diluuntur & acres mordaces demulcentur, & quod præcipuum, ipso frigore, partibus à tono & robore defectis, conveniens elastica systaltica virtus restituitur, adeo ut magnum roborans sit remedium. In nostra ægrotante valde plethorica, præmissa venæ sectione in pede, potus aquæ frigidæ immodicam sanguinis ebullientis & vasa distendentis, quæ etiam caussam morbi soporosi dedit, vim compressit, & robur systalticum adducendo ac firmando fibras, sanguinis ad venas ani extremas majorem appulsum earumque apertionem concitavit. Qua sanguinis effusione, revulsio magna seri stagnantis à capite facta & tota symptomatum depulsa fuit syndrome. Ex quo intelligitur: arte etiam inductum, immoderatum alias & nimium hæmorrhoidum fluxum, sub certis, quod bene notandum, circumstantiis, corporis & causæ morbificæ remedium saluberrimum quandoque esse posse.

CAPUT V.

De uteri hæmorrhagia immoderata.

THESES PATHOLOGICÆ.

§. I.

Hæmorrhagia uteri quid & qualis.

NOn omnis larga sanguinis per uterum fluxio, quæ in fœminis sanguineis subinde ob nimiam redundantiam accidit, ac si nimia & noxia esset, censenda, sed ea demum, quæ virium imbecillitate stipatur, quam postea aliæ functionum læsiones conspicuæ, ut inappetentia, cruditas ex mala digestione, gravativus circa ventriculi regionem sensus, fœdus faciei color, pulsus languidus & frequens cum lento æstu, pedum œdematosus tumor, turbatus & minus reficiens somnus, insequuntur.

§. II.

Differt ratione temporis.

Hæc nimia sanguinis ex utero effusio, ratione temporis quo impetit multum variat. Nimirum quandoque stato quo erumpere solent menses tempore, sanguis copiose & cum impetu effertur; quandoque extra illam lunarem periodum, bis vel pluries in mense, redit fluxus; quandoque ipsa menstrua purgatio solito diutius per complures dies liberaliter succedit. Quæ etiam parturientibus & abortientibus haud raro accidit hæmorrhagia, aliquando ante, aliquando post abortum vel partum, erumpit.

§. III.

Quantitatis & qualitatis sanguinis.

Sanguis qui utero sic effunditur, tam ratione quantitatis, quam qualitatis, item odoris, & coloris, à medico probe debet considerari. Interdum cum impetu exit tenuis & satis floridus sanguis, quem vulgo dicunt *das hertz-Geblüt*, idque frequentius in abortu, vel post eum, à retentis secundinarum frustis, quibus orificia vasorum aperta tenentur. Quandoque cum sanguine copioso coagulatæ & carnem referentes massæ, ovi minoris magnitudine, excluduntur, quod fit, ubi uterina purgatio ad duos vel tres menses substitit. Non nunquam valde grumosus, ater & coagulatus sanguis nigricans erumpit, idque subinde primis puerperii diebus, in gracilioribus & sanguine plenis. In cachecticis sique diutius jam duravit profluvium, sanguis effunditur aut valde aquosus & tenuis, aut mucidus. In scorbuticis

buticis corruptus, fœtidus cum acrimonia & dolore. Frequentius etiam, præsertim in junioribus, vel quæ nondum pepererunt, immoderatam sanguinis vacuationem, fluor albus, sive stillicidium materiæ mucidæ albicantis impuræ sequitur.

§. IV.

Causa sanguinis progressus per uterum impeditus.

Causa immoderatæ & noxiæ ejusmodi hæmorrhagiæ, in copiosiori & impetuosiori sanguinis ad uterum per arterias affluxu, & inæquali ac impedito per venas refluxu quærenda. Hoc enim si contingit à sanguinis turbato motu, vasa uterina nimium distenta, aut relaxata, dehiscunt tandem, vel disrumpuntur, aut eroduntur, ut sanguis liberaliter effluat.

§. V.

In plethoricis.

Sola sæpius plethora adeo exuberat, ut non solum vasa uterina diducat, sed & interdum plane disrumpat. Id vero his fere accidit, quibus menses diu suppressi, postea confertim ac citatius erumpunt; nec non iis, quibus abortus, aut veri aut spurii fœtus, quavis ex causa contingunt. A partu quoque laborioso evenit, vel difficili, quum scilicet vel grandior fœtus, vel oblique situs, nimio conatu excludendus, sub quo vasa vel rumpuntur, vel nimis dehiscunt.

§. VI.

Emanentibus & jam emansis mensibus.

Ordinario fere contingit, fœminas circa illud tempus, quo menstrua purgatio sua sponte desinit, ante annum videlicet quinquagesimum, inordinatam diuturnam admodum, neque omnis periculi expertem, ex utero sanguinis fluxionem pati, qua cessante, cessat etiam penitus dein per uterum sanguinis menstrualis excretio. Interdum etiam, quod aliquoties observavimus, accidit, fœminas annosiores, sexagenarias circiter, subito & ex improviso, immensam cum malo odore sanguinis utero excernere copiam, quæ, juncta tandem febre lenta, interierunt.

§. VII.

Dum per spasmos congeritur, ut patet ex signis.

Immoderatius sanguinis ex utero profluvium, eo tempore, quo incipit, vel per intervalla revertitur, ut plurimum præcedunt & comitantur hæc: tensio & inflatio hypochondriorum, circa lumbos dolor gravativus & pressorius, quandoque cum sensu refrigerii junctus, extremarum partium refrigeratio, vasorum detumescentia, color faciei pallidus, pulsus citatior, cum interiorum ardore, alvi strictura, urinæ parcior fluxus. Hæc omnia autem satis abundeque testantur, non à causa solum passiva, id est, nimia debilitate & laxitate uteri, sed ab activa etiam, spasmodicis partium vasculorum & nervearum stricturis, sanguinem ad uterum nimium urgentibus, hoc vitium proficisci. Unde etiam ratio repetenda, quod fœminæ hypochondriacæ, hystericæ, & quæ teneriotis sunt ad animi commotiones proclivioris naturæ, hoc molesto malo frequentius afficiantur.

§. VIII.

A genitis in utero carnosis massis.

Nil frequentius est, quam si in puerperio salutare negligitur regimen, neque in eo, neque post illud, uterus à sordibus probe expurgatur, elapso aliquot mensium spatio, impetuosæ hæmorrhagiæ cum animi sæpius deliquio subsequantur, quæ etiam per intervalla repetunt, & non prius desinunt, quam ejecta foras una vel altera massa carnosa, pugni interdum magnitudine, quam semel-

læ molam dicunt. Et hæ massæ procul dubio ex laciniis placentæ relictis, & succo nutritio in iis per calorem condensato, non secus ac carnes luxuriantes in sauciatis partibus, gignuntur. Dum vero postea mole sua comprimunt venas uteri, sanguinis circuitum per eas retardant & ad impetus ejusmodi hæmorrhagicos ac motus uteri spasticos, quibus illæ concretiones carnosæ eliduntur, causam præbent sufficientem.

§. IX.

Periculosa est uteri hæmorrhagia.

Si corpus est cacochymicum, pravis succis plenum; si scorbutica, vel etiam venerea lue infectum; ubi viscera non sunt integra, hepar, lien, aut vasa mesaraica sanguine crasso infarcta, non caret malum periculo, sed multum negotii medico facessit. Etenim sub ejusmodi fluxu, succorum labes & cachexia semper increscit; eo quod quo plus debilitantur vires, eo minus ventriculus bene appetit & digerit, eo magis crudi succi, qui difficilius in sanguinis boni & liquidi cerebri substantiam transeunt, generantur, eoque minus dein per sueta & congrua emunctoria fit recrementorum excretio.

§. X.

Maxime in parturientibus & abortientibus.

Vita valde periclitatur in iis, quæ ante partum, fœtu existente mortuo, magnum sanguinis patiuntur profluvium. Nisi enim extraordinario naturæ robore & præsentaneo medici auxilio fœtus excludatur, vel operatione chirurgica opportune eximatur, mortem sequi certissimum est. Periculosæ etiam eæ uteri hæmorrhagiæ sunt, quæ ex ruptis ob secundinam cum violentia extractam vasis oriuntur, nec non quando frustula retenta, postea, in deformes massas, molas dictas, concrescunt, mensium fluxum semper vitiant & nimium reddunt.

CURATIO.

§. I.

Si sanguis abundat minuendus.

In medicatione dextre adornanda, omnino medicus ad varii generis causas & alias atque alias circumstantias & symptomata debet respicere, quo iis removendis idonea & efficacia convenienti tempore opponere possit remedia. Igitur, ubi nimia sanguinis redundantia & quidem a retardato sanguinis menstrui consueto fluxu immoderatioris hæmorrhagiæ causa est, non melius ac certius ad præservationem ejusmodi mali suppetit præsidium, quam venæ sectio, aliquot dies ante suetum ordinarii fluxus tempus, in partibus superioribus instituta, sufficientem sanguinis copiam, ad sex vel octo uncias, evacuando. Rectius adhuc, si uterinæ purgationis per aliquot menses suppressio impetuosæ hæmorrhagiæ causa est, tempestiva sanguinis missione in pede, hæc ipsa avertitur commodissime. Ubi vero jam multum sanguinis profluxit, ad ejus impetum divertendum & ad superiora loca revocandum, parcior quantitas est emittenda. Et certe quam præstans sit in venæ sectione præsidium adversus hunc morbum, conceptis verbis testatur *Hollerius in comment. ad aphor. L. Hippocr. Sect. V. vidimus*, inquiens, *quæ sanguine multo è vena detracto convaluerunt, quum nullis aliis remediis fluxus sanguinis reprimi posset.*

§. II.

Si in orgasmo consistit.

Quando nimius ebullientis sanguinis orgasmus fovet & auget hoc malum, ob motum inte-

refrigerantia & diluentia danda.

intestinum partium sulphurearum concitatiorem, diluentia, humectantia, refrigerantia auxilio sunt efficacissimo. Atque inter hæc excellit quam maxime sola aqua frigida fontana, modo satis sit pura & subtilis, aut quæ melior adhuc pluvialis, probe conservata & putredinis expers, vel admixta nitri decenti quantitate alterata, vel cum spiritu vitrioli & syrupo papaveris rhoeados in julapii formam redacta, & sufficienti copia pota. Etenim simplex hæc medicina, & diluendo spissos humores, & acres contemperando, nimiumque æstum restinguendo, fibras quoque relaxatas firmando, plus certe præstat, quam tantopere à medicis, alia varii generis ad hoc malum domandum laudata specifica. Non tamen postponenda virtus qua pollet hunc in finem serum lactis dulce, & acidulum, item chalybeatum, nec non aqua Selterana cum lacte asinino, præsertim ubi corpora sunt graciliora, teneriorís & sensibilioris indolis, & lento calore macerantur, item ubi scorbutica & exanthematica acris materia vitalibus succis immixta, graviorem hunc & difficiliorem reddit affectum.

§. III.

Spasmi componendi per anodyna.

Ubi spasmorum & dolorum ferocia, quod subinde in puerperio, item post abortum, atque in hypochondriaca & hysterica passione affectis evenit, sanguinis profluvium ciet, confugiendum utique ad ea, quæ blanda & anodyna vi dolores & motus effrenos solidorum placant atque sedant. Hoc nomine liquorem nostrum anodynum mineralem cum pulvere nitroso simul sumtum, pulveres antispasmodicos, qui ungulæ alcis, dentem hippopotami, lapidem manati, cornu cervi philosophice præparatum, pulverem marchionis, nitrum, cinnabarim, succinum, castoreum recipiunt, merito laudamus, quorum virtus eo fit efficacior, si unum vel alterum granum laudani hysterici, item massæ pilularum de cynoglossa additur ipsis. Papaveracea quoque, anodynorum lenissima, ut folia papaveris rhoeados, in infuso theiformi cum summitatibus millefolii, & floribus chamomillæ vulgaris, aqua, syrupus, extractum papaveris, laudabilem, præsertim ubi simul humorum peccat acrimonia, opem locant.

§. IV.

Serum impurum alia ad congrua emunctoria divertendum.

Quia in hoc affectu frequentius copiosum & vitiosum serum sanguini se immiscet, opus est, ut ad alias vias id dirigatur & per congrua excretoria evacuetur. Perficitur id optime & efficaciter per blanda per epicrasin operantia laxantia, inter quæ manna, rhabarbaro, cassia & tamarindis nihil datur convenientius & præstantius, modo in convenienti & sufficienti quantitate exhibeantur. Nam manna tabulata, ad duas uncias cum drachma una cremoris tartari in infuso ex aqua florum acaciæ cum oleo citri præscribenda pro dosi, alias non sufficiens, & satis valida fit purgatio. Rhabarbarum optime miscetur cum passulis Corinthiacis in infuso, vel si cum iis in syrupiformem massam redigitur. In paulo robustioribus pulvis mechoacannæ albæ, ad drachmam dimidiam, vel scrupulos duos, cum æquali cremoris tartari parte permixtus, locum perquam commodum invenit. Divertenda vero etiam serosa illuvies ad renale cribrum, quod præter serum lactis, vel aquam Selteranam, terra foliata tartari, solutio oculorum cancri, nitrum antimoniatum, tinctura tartari cum spiritu nitri dulci & spiritu tartari mixta, præstant efficaciter.

§. V.

In rebelli fluxu adhibenda adstringentia interna.

Impetu sanguinis nimis vehemente ad lipothymiam usque persistente, confugiendum utique demum ad ea, quæ adstrictoria pollent facultate efficaci, cujus indolis sunt species de hyacintho, trochisci de carabe, hæmatites, bolus Armena, essentia terræ catechu, cum liquore anodyno & refracta dosi essentiæ anodynæ remixta, famigeratissima Sylvii mixtura, ad omnes immodicas sanguinis profusiones utilis. Externe vero in forma emplastri stercus suillum, aceto forti imbutum, regioni pubis applicatum, sistendi facultate gaudet haud proletaria. Vel concinnandum cataplasma ex foliis plantaginis & polygoni, floribus rosarum, balaustiorum, coquendum in aceto rosaceo & subfrigide apponendum. Nec minus præstans hoc nomine est efficacia emplastri spermatis ranarum, cum alumine, oleo hyoscyami & camphora permixti, ac regioni lumbari admoti.

Et externa.

§. VI.

Ad præservationem robur visceribus reddendum.

Quando fluxio jam per aliquod tempus conquievit, præservandi causa ad arcendam recidivam, præsertim si corpora sint serosiora, & cachexia jam adest, aut imminet, robur non modo utero, sed & omnibus visceribus conciliare oportet. Id vero commode & efficaciter præstari potest pilulis methodo Becheriana paratis, aliquoties assumtis, item elixirio nostro balsamico viscerali, cum tinctura martis Zwölfferi, vel etiam Ludovici, permixto. Laudem etiam merentur jufcula alterata cum fucco plantaginis, cichorii, acetosæ. Potus sit aqua frigida, in qua aliquoties frustum chalybis candefacti extinctum. Aquæ quoque Selteranæ solæ per plures dies epotæ, laudabilem præstabunt opem. Contra ea fugienda vina, carnium, ovorumque esus & omnia ea, quæ sanguinem nimium adaugent & exagitant.

§. VII.

Et uterus rite purgandus.

Quia vero experientia multiplici testante, quam maxime abortio & puerperium ad enormes hæmorrhagias, præsertim si uterus postea non bene purgatus fuit, disponere solent; providendum utique omni cura erit, in puerperio, vel etiam post illud, ut ipse satis mundificetur. Cui scopo obtinendo feliciter & efficaciter omnino pilulæ Becherianæ, & quæ ad earum imitationem paratæ sunt ex extractis amaris, temperatis resinoso-gummaribus, extracto rhabarbari & refracta aloes gummosæ dosi, concinnatæ inserviunt, si non modo duobus aut tribus diebus post partum per aliquot dies sumantur, sed & medio puerperii tempore, simili modo per tres aut quatuor dies ipsarum usus continuetur. Vel pilularum loco infusum ex aqua melissæ, vino, rhabarbaro, herba melissæ, rorismarini, radice pimpinellæ, agarico, passulis minoribus, corticibus aurantiorum & citri per aliquot dies hauriendum. Quibus remediis id efficitur, ut uterus ejusque vasa ab omni succorum vitiosorum illuvie, atque etiam laciniis, quæ ex retenta secundina remanent & rudimentum molarum carnearum præbere possunt, expurgetur ac liberetur.

CAUTE-

CAUTELÆ ET OBSERVATIONES CLINICÆ

§. I.

Venæ sectionis monita & cautela.

Ad persanandum æque ac protelandum hoc malum, potissimum prudentiæ medicæ momentum in eo repositum, ut pro differente corporum & causarum ratione, mensura, modus ac tempus, mittendi è vena sanguinis, rite perspiciatur & observetur. Scilicet quæ habitioris sunt corporis & à sola sanguinis abundantia sæpe cum immani hæmorrhagia abortiunt; illæ sola subtractione sanguinis, tempestive in brachio celebrata, vel etiam si res postulat repetita, ab incursu hujus morbi possunt vindicari. Contra ea ubi viribus jam valde exhaustis, nimia sanguinis copia profusa, præstat à venæ sectione abstinere. Tum vero è re est, brachium utrumque tepidæ aquæ, cui quippiam vini admixtum, per horæ dimidium immittere, quo sanguinis impetus ad exteriora divertatur. Idque remedium longe efficacius est ac utilius ipsis cucurbitis ad mammas applicatis, quas tamen *Hippocrates* passim in scriptis suis in ejusmodi casibus magnopere commendat.

§. II.

Alvum solventia necessaria.

Si diutius hoc malo colluctantur fœminæ, sive sint biliosæ, sive phlegmatico-sanguineæ constitutionis, rarius feliciter sine alvum solventibus remediis sanantur. Sunt autem inter hæc optima rhabarbarina, rhabarbarum cum cremore tartari, aut si multum serosæ colluviei evacuandum est, cum tertia parte mechaocannæ albæ acuatum. Utiles quoque pilulæ temperatæ balsamicæ, secundum exemplar Becheri, refracta bene præparatæ aloes dosi concinnatæ, vel loco harum aloephanginæ, vel de succino Cratonis, quarum virtus interpositis nitroso-salinis pulveribus utique exaltatur.

§. III.

Quandoque emetica lenia.

In tenerioribus biliosis & cachecticis leniora emetica, cujus generis est radix ipecacuanhæ, singulis mensibus ad arcendum malum exhibita, non male cessisse novi, à qua methodo ipse *Hippocrates* & *Riverius* quoque non alieni. Prima enim regio, ob deperditam digestionem, haud infrequenter multorum chronicorum uteri affectuum causam & fomitem fovet ac præbet eaque propter ut efficaciter depleatur expedit.

§. IV.

Adstringentia & anodyna caute danda.

Validiora adstringentia caute & provide admodum adhibere oportet, quod etiam de narcoticis tenendum, quæ neque in principio, neque etiam ubi vires a nimia sanguinis profusione penitus jam exhaustæ, imminente fere semper animi deliquio, conducunt. Quin vidi sæpius, ab adstringentibus fluxum exacerbatum fuisse; vidi quoque non nullas, ab immoderatiori horum usu in immanes & graves chronicas passiones, cachexiam, hydropem, lentam & hecticam febrem, perpetuum lymphæ ex utero stillicidium, cum intumescentia & tumore duro circa dextrum latus inguinalis regionis, fuisse præcipitatas.

§. V.

Etiam Heurnii pulvis.

Pulvis *Heurnii* cujus descriptionem in *commentario ad aphorismos Hippocratis Libr. V. aphorism. L.* exhibet, & quem maximo cum successu semper in immoderatiori uteri fluxu se adhibuisse refert, non contemnendus est. Compositio autem ita habet: accipe seminis hyoscyami, papaveris albi ana drachmam unam, hæmatidis, coralliorum rubrorum ana drachmam semis, camphoræ scrupulum dimidium. M. de quo mane & vesperi dimidia drachma pro dosi sumenda. Nos quoque ab ejus usu olim laudabilem effectum vidimus, sed convenit eum exhibere, ubi omnia in actuoso sunt motu, arteriarum pulsu celeri & vehementi, cum assidua vigilia, atque tum etiam securius, cum ipsi additur nitrum ad dimidiam drachmam; minime vero ubi vires cum sanguine exhaustæ sunt, & pulsus vix digito tangi potest. Nam a seminis hyoscyami usu paulo largiori, in dementiam conjectas fuisse quasdam personas novimus. Idem monitum etiam tenendum de pilulis de cynoglossa, quæ pariter subactum in exhibitione desiderant judicium practicum.

§. VI.

Minerales aquæ ad curam potissima.

Quando à viscerum obstructione chronicum malum fovetur, cura sine legitimo aquarum mineralium, vel acidularum, vel thermarum temperatiorum usu, rarius ex voto succedit. Expedit vero medicamentis temperate balsamicis hanc curam secundare, & exterius quoque ad roboranda viscera ipsumque debilitatum uterum, silente fluxu, balneo aquarum subadstringenti virtute gaudentium, cujus indolis sunt nostræ Lauchstadienses, uti.

§. VII.

Potus seligendus commodus.

Multum interest, quo potus genere utantur illæ, quæ ejusmodi immodicis sanguinis fluxionibus macerantur. Neutiquam enim ventriculus, in hoc affectu valde imbecillis, omnia æque bene ferre potest. Inprimis abstinendum ab omni cerevisia, a potu quoque vinoso, ac potius in usum vocanda decocta, ex rasura ligni santali rubri, citrini, radice cichorei, semine fœniculi & passulis, parata. Quibusdam solus potus aquæ fontanæ frigidæ, alteratus quodammodo syrupo acetositatis citri, vel tantillo nitri injecto, optime cessit. *Ludovicus Septalius Libr. VII. animadversf. medicar. articul. CXLIV.* decoctum corticum aurantiorum, mane ad octo vel novem uncias potum, tanquam remedium certissimum deprædicat, eoque fere infinitum mulierum numerum ab hoc morbo se liberasse asseveravit, sed uti secreta id servavit. Recepit autem aquæ libras septem, in hac incoxit cortices trium pomorum aurantiorum, aliquando adhuc viridium, interdum etiam addidit in fine aliquid herbæ pilosellæ.

§. VIII.

Qua vita victuique ratio tenenda tam in curatione.

Uti in omni præternaturali hæmorrhagia, ita etiam in hac ipsa, ventriculi & exacta vivendi ratio maxime habenda est. Ob vires enim cum sanguine deperditas, ventriculus nec bene appetit, nec decenter digerit, nec recte egerit, sed cruditatum & flatuum copia turget ut plurimum venter. Optimus est cibus siccus, modicus & salubris; minime gelatinosus, difficilioris solutionis & qui inflat. Potionibus, si fuerint aquosæ, subinde modicum vini optimi rhenani, vel genuini vini Pontack, admiscendum est. Ac uti nimium frigus, ita etiam immoderatus æstus aëris nocet. Neque admittenda est nimia corporis quies, neque nimia ejus exercitatio, veneris usus sit parcissimus. Demum si unquam affectus

animi præsentaneum damnum inferunt, certissime id contingit in sanguine exhaustis corporibus.

§. IX.

Quam post morbum.

Multum tandem refert, ut quæ extreme immodicis sanguinis fluxionibus debilitatæ, sedato fluxu, convenienti diæta pristinam sensim recuperent sanitatem. Nam si tepente cibis se repleat, quos imbecillis ventriculus non satis digerere potest, facile incurrunt ob cruditates in alias chronicas passiones. Nimirum uti effato *Hippocratis* impura corpora nutrientibus læduntur: ita etiam valde debilitata. Habenda igitur est quam maxime ventriculi ratio, & analepticis ac nutrientibus cibis quidem restaurandæ sunt vires, sed parca manu offerantur necesse est.

ENARRATIONES MORBORUM.

Observatio I.

Hæmorrhagia uteri cum febre lenta lethalis in vetula.

Vidua hujus loci honesta, jam septuagenaria, extenuati corporis, sedentariæ vitæ multum addicta, post quinquagesimum annum cessante ex toto menstrua purgatione, assueta fuit singulis annis circa æquinoctia sanguinis missioni, post annum autem sexagesimum ex muliercularum consilio eam omisit. Unde intra sexagesimi & septuagesimi anni spatium aliquoties pathematibus spasmodico-flatulentis, tumentibus quoque venis hæmorrhoidalibus externis, interdum etiam sanguinis mictione, tentata fuit. Medicus salutari consilio suasit venæ sectionem crebrius repetendam, sed ipsa hujus moniti negligentior, incidit tandem in ingentem animi mœrorem eumque diuturniorem, ac paulo post ex improviso immodice sanguis per uterum effluxit, & frustra datis optimis analepticis & roborantibus, per menses aliquot & longius continuavit. Tandem cum intolerabili fœtore profluxit ex pudendis cruor, lenta successit febris & summa virium dejectio, donec placide obiret misera.

Epicrisis.

Neque ab immoderata uteri hæmorrhagia vetulæ immunes, si plethoricæ sunt & sanguinis missionem negligunt. Quin si cum vita sedentaria animi mœror jungitur, quam facile ab abundante sanguine & in visceribus abdominis, præsertim utero, stagnante, sphacelosa corruptio succrescere potest, quam fœtor subinde indicat, qui intolerabilis fit, maxime quando hæc corruptio ad ipsum intestinum rectum penetrat. De fœtidissimo uteri profluvio historiam quoque refert *Heurnius in notis ad aphorism. Hippocrat.* & quidem 56. *Sect. V. vidi* inquit, *nobilem matronam, quæ profluvio uteri extabuit & tanto fætore effundebatur, ut nullus non existimaret alvo venire. Sed hic fætor longe alvum superabat. Existimo totum ejus uterum, in teterrimum tabum eliquatum, una effusum fuisse. Languebat hæc mirum in modum, ac quasi lethargo stupebat mente, lente obiit intolerabilibus fætoribus, ego sane nil fœtidius unquam olfeci.*

Observatio II.

Hæmorrhagia uteri post stiptica sanata.

Illustris flemmatis fœmina, floridæ formæ, sanguine & succis plena, vigesimo octavo ætatis anno tertium jam mensem gravida, ex uteri sinu sanguinem per duas hebdomades exigua quidem quantitate profluere sensit, vehementioris vero saltationis motu mox in talem incidit hæmorrhagiam, ut universus propemodum sanguis, usque ad mensuras sex, vel septem, floridus & fluidus, intra aliquot horas, è corpore promanasse visus fuerit, intercurrentibus subinde animi deliquiis. Nihil auxilii tam intra quam extra ad cohibendum tantum sanguinis impetum prætermissum fuit, sed frustraneo effectu. In tanto itaque vitæ periculo coactus ego fui ad anceps & extremum confugere auxilium, linteum scilicet apte contortum & probe solutione capitis mortui vitrioli imbutum, quod in uteri sinum quousque penetrari potuit, intrudi curavi. Hoc non multo post substitit fluxus, & exhibitis analepticis medicamentis & alimentis erectus quodammodo animus cum viribus. Tertia die post, tentata est extractio lintei, quæ non fuit sine difficultate, quia illud plane exsuccum & siccatum erat, ipsique superne congrumatus, niger, aridus sanguis adhærescebat. Factum hinc est, ut, quum secessum peteret ægra, frustum massæ carneæ ex utero simul, cum aliqua sanguinis fluidi portione prolaberetur. Quo excluso, quum nihil amplius exiret, postea per commodam diætam & medicamenta, ventriculi digestionem ac vires restaurantia, generosa hæc fœmina successive convaluit.

Epicrisis.

Non novum est, ab incoërcibili sanguinis ex utero profusione in partu laborioso, in abortu etiam, in lethalem syncopen incidere posse fœminas. Sub tanto autem mortis periculo, anceps etiam remedium experiri non inconsultum est. Et licet tale stipticum uteri internis partibus applicare nunquam antea observatum vel visum fuerit; tamen hæc observatio docet, stiptica etiam internis uteri partibus non adeo esse inimica, siquidem post hæc fœmina gratiosa admodum & concepit & peperit feliciter.

Observatio III.

Hæmorrhagia uteri antispasmodicis sanata.

Judæi uxor annorum sexaginta tenerioris & mobilioris naturæ multorum liberorum mater, quum tertio jam mense crederetur gravida, citra ullam manifestam occasionem copiose sanguinem ex uteri sinu prorumpere sensit, exclusa simul non ita multo post massa carnea pugni magnitudine. Hoc facto nihilo minus permansit fluxio puri & etiam fibrosi sanguinis cum virium insigni decremento; quin quum gravi terrore percelleretur, mox continua ad lipothymiam ingruit proclivitas, cor palpitavit, & tremuit cum magna præcordiorum anxietate spirandique angustia, extrema friguerunt, & quandoque, ut in epilepsia fit, sub animi deliquio, pollices cum reliquis digitis fortiter constricti fuerunt. Atque hæc omnia sub suavi quodam oblato odore, graviora; remissiora vero sub graveolenti adhibito remedio fuerunt. Quum itaque omnia desperata adstantibus viderentur, in consilium vocatus ego, bono animo ipsos esse jussi, ac remotis aliis medicamentis, clysterem injici curavi carminativum, postea ad violentas systematis nervosi illas commotiones sedandas præscripsi pilulas, quæ extractum florum chamomillæ, millefolii, crocum, castoreum, camphoram & asam fœtidam habuerunt, quarum singulis tribus horis numero V.

vel

vel VI. deglutitæ fuerunt. Quibus ægrota successive sanata fuit.

Epicrisis.

Uti vehementiores animi commotiones in plethoricis magna, ita in sanguinis defectu longe majora damna procreare possunt, potissimum pathemata spasmodica convulsiva & quæ vulgo in fœminis appellari solent hysterica, quibus frequentius puerperæ post lochia infestari solent. Terror vero, si ullus ex animi affectibus, in immodicis hæmorrhagiis perniciosissimus. Nam sistit quidem ipsas, sed postea graviora concitat mala. Imprudentiæ hinc esset, denuo sanguinis missionem tentare. Nihil potius a prudenti medico aliud agendum, quam ut antispasmodicis convenientibus motus hosce intensiores nervosarum partium componat, & per diaphoretica & analeptica sanguinis liberum cursum, per extima etiam corporis, promoveat.

OBSERVATIO IV.

Hæmorrhagia uteri post menses emanentes rebellis sanata.

Fœmina quinquaginta trium annorum, temperamenti cholerico-melancholici, in animi commotiones valde prona, ante annum & dimidium incidit in immodicam sanguinis ab utero fluxionem, quæ die nocteque integrum per annum duravit, & subinde parcior, quandoque vero tam larga fuit, ut cyathos aliquot compleret. Inde maxima animi ad lipothymiam usque, nec non virium & appetentiæ dejectio sequuta est, intercurrente sæpius, mox singulis, mox tertio die, cum horrore præcedente, febricula. Varia frustraneo eventu opposita fuerunt remedia, tandem vero martialium usu cohibita fuit hæc sanguinis profusio, sed in ejus locum fluor albus successit, cum tumore pedum œdematoso, spirandi difficultate, inappetentia & alvo adstrictiore junctus. Crebriori tamen pilularum nostrarum, item tincturæ antimonii acris, cum spiritu Bussii & liquore nostro anodyno permixtæ usu, fluor albus cum tumore œdematoso sublatus ad tempus est, licet non ita multo post rursus infestaret, ac tandem suffimigio, ex tacamahaca, succino, rasura eboris & floribus sulphuris, aliquoties in die usurpato, cum continuatis superioribus remediis, ex toto etiam sanatus est.

Epicrisis.

In hac historia venit illud notatu perquam dignum, quod post illud tempus, quo alias ordinario cessat menstrua purgatio, excessiva adhuc tamdiu prodierit ab utero fluxio; id quod ex parte iracundæ animi affectioni adscribendum. Quoniam autem hic morbus ingentem atoniam viscerum abdominis, præsertim uteri, habuit pro fundamento, ad eam expugnandam & tonum restituendum, præter amara atque memoratam essentiam, quæ simul diaphoresin & diuresin movet, nec non suffimigia, ad sistendum album fluorem nihil unquam inveni præsentius, & hinc quoque in nostra felicis & saluberrimi fuerunt effectus.

OBSERVATIO V.

Hæmorrhagia uteri immodica cum mola sanata.

Illustris fœmina, constitutionis tenerioris, triginta & aliquot annorum, inordinatum mensium sæpius experta fuit fluxum, ita, ut ad duos & plures menses retinerentur & postea impetuosius sanguis, primo grumosus, dein tenuis, magna copia profunderetur. Tum quidem remediorum convenientium beneficio malum depulsum, sed sequentibus annis, mensibus præsertim hyemalibus, Januario & Februario, suppressio tributi lunaris in tertium mensem rursus accessit, ac postea fluxus effusissimus rediit, exeuntibus simul frustis duris fœtentibus, cum magna portione aquæ. Tertio anno species molæ prodiit, dura nempe carnea massa, pellicula alba cincta, multis cellulis referta cum excessiva sanguinis profusione, quam magna virium jactura, inappetentia, ventriculi imbecillitas, nausea, præcordiorum anxietas, dolor dorsi & artuum, cum pauco somno sequuta. Quare ego in consilium adscitus, hac medicationis methodo, divina favente gratia, ægram a molestissimo hoc affectu liberavi & integre restitui, ita, ut gravida aliquoties facta, singulis binis mensibus misso è brachio sanguine, feliciter liberos sanos pepererit. Methodus vero curationis, quæ tribus vicibus adhibita, in eo consistebat: per tres dies circa somni tempus deglutitæ fuerunt pilulæ balsamicæ nostræ, ad quarum operationem promovendam mane post sumsit drachmam pulveris salini, ex tartaro vitriolato, lapidibus cancrorum, nitro, sale Ebshamensi, æquali pondere permixtorum, post quinque dies descendit mane in balneum, paratum ex aqua pluviali, in qua infusa herba menthæ, melissæ, origani, hormini, salviæ, flores spicæ, adjecta convenienti quantitate aluminis & cinerum clavellatorum.

Epicrisis.

Mirum forsan cuipiam videri poterit, quod inter casus nimia hæmorrhagia uteri laborantium etiam abortus recensuerimus; verum cum hi ipsi non aliter fieri possint, nisi præcedente ex utero hæmorrhagia, eaque præternaturali, utique curanti incumbit, convenienti methodo, & fœtum in utero servare salvum, & fœminam a gravibus & fonticis pathematibus, quæ a nimia sanguinis profusione, ceu causa, oriuntur, vindicare. Quæ omnia melius præstari nequeunt, quam methodo jamjam a nobis proposita. Potissimum balnea & insessus ex convenientibus remediis parata, in diuturnis uteri morbis & vitiis corrigendis, si ullum aliud, plurimum valent. Et sic multæ ad fœtum vivacem edendum inhabiles ac sæpe abortientes, ad gestationem, partum & grata matrimonii pignora idoneæ redditæ fuerunt.

OBSERVATIO VI.

Hæmorrhagia uteri diuturna analeptica & diaphoretica mixtura sanata.

Generosa fœmina quadraginta & aliquot annorum, fluxibus ex utero immodicis sæpius laboravit, tandem a vehementi terrore in immanem hæmorrhagiam incidit, ad quam sistendam, Medicus venæ in brachio sectionem, pilulas Stahlianas, pulverem antispasmodicum, neque minus essennam millefolii, tincturam martis Ludovici, massam pilularum de cynoglossa, sed omnia incassum, adhibuit. Eruperunt potius frusta sanguinis congrumati cum fœtore, cui rhalo mixturis analepticis, item tinctura martis cydoniata cum arcano tartari maritata, & ad alvum pertinaciter constrictam, magnesia alba frustra obviam ivit, & iterata rursus venæ sectione in brachio, sanguis serosus lixiviosi saporis, profluxit. Diutius itaque perseverante hoc fluxu, mirum non modo vires languescebant, sed & lipothymiæ, capitis dolo-

dolores, vertigo & aurium tinnitus accedebant. Unde ego in auxilium vocatus, sequentem dare jussi mixturam: Recipe aquæ florum sambuci, tiliæ, liliorum convallium, melissæ, ana unciam unam semis, theriacalis, cinnamomi sine vino ana unciam semis, aceti destillati unciam, lapidum cancrorum drachmas duas, antimonii diaphoretici drachmam, spiritus nitri dulcis guttas XXX. syrupi acetositatis citri drachmas sex, M. D. de qua quotidie bis vel ter, duo cochlearia sumere præcepi. Ad regionem pubis vero epithema ex herbis menthæ, melissæ, rorismarini, origani, floribus rosarum rubrarum, & cortice chaccarillæ, cum vino rubro, Pontak, coctum tepide applicare, manusque sæpius de die in aquam tepidam cum vino rubro mixtam, imminere jussi, pro potu suasi decoctum santali, lentisci & radicis cichorei. Quibus dextre adhibitis remediis, hæmorrhagia uteri cum omnibus symptomatibus cessit, & generosa patiens, recuperatis sensim viribus, optime convaluit.

Epicrisis.

Nimis frequens & repetita uterina hæmorrhagia ingentem uteri ejusque vasorum atoniam subindicat, ad quam removendam, Medicus maxime apta remedia porrigere debet. Huic vero scopo obtinendo, neque adstringentia, neque anodyna, neque nitrosa, aut sola refrigerantia interne sumta, respondent, sed applicanda etiam ad confirmandum harum partium robur externa idonea remedia. Præterea mixturæ analepticæ & diaphoreticæ, cum conveniente regimine calido, ad transpirationem, si malum urget, & alia, spectatissimæ alias virtutis remedia respuit, augendam, divertendo non modo sanguinis impetum, sed & acrimoniam, quæ sæpius subest, demulcendo, insigni emolumento sunt.

Observatio VII.

Hæmorrhagia uteri ex infelici secundinarum extractione.

Ediderat felici partu gemellos fœmina fere trigenaria, sed retentis paullo diutius secundinis, extractionem earundem molita est obstetrix. Quod quum non sine violentia perficeret, remanserunt frustula non nulla, & sequutus tam immodicus lochiorum fluxus, ut aliquoties animi deliquium incurreret puerpera. Quin ex eo per dimidium anni stillicidium successit ex pudendis sanguinolentum, plane refractarium & fere perpetuum, vix quandoque ad aliquot dies inducias concedens. Bis etiam interea simul excreta massa ovi gallinacei minoris magnitudinem referens, cuticula obducta pellucida & intus habens liquorem spissiusculum turbidum atque fœtentem. Pessime ea propter habuit misera, appetitus periit, vires conciderunt, caro contabuit & vix corpus movendi superfuit potentia. Tandem haud ita pridem a me salutare petiit consilium, qui ipsi suasi usum pilularum Becherianarum, cum æquali portione extracti rhabarbari & aliquot granis pulveris antimonii martialis sic dicti cachectici, mixtarum, & exterius pubis regioni admovere, ac si fieri posset, ipsum in uterum injicere jussi, decoctum melissæ, menthæ, caryophyllorum, mastiches, florum rosarum rubrarum & balaustiorum, ex vino Gallico, quod vocant Pontack. Qua methodo quibusque præsidiis plures sanitati redditas fuisse novi.

Epicrisis.

De infelici extractionis secundinarum cum vi quadam factæ successu, plures in artis exercitio notavimus observationes. Nam si quando dissiliunt in frusta secundo partu edenda, & ex his non nulla remanent, in corruptionem ipsa abeunt, & colliquata ichorosum faciunt fluxum, simul lentum quendam accendunt calorem, vires mirifice dejicientem. Quandoque præpostero hoc molimine enormis inducitur hæmorrhagia, cum omnimoda fere virium jactura, quin ipsius vitæ periculo. Non nunquam etiam ex relictis frustulis succrescunt postea concrementa fungosa, ex membranis in variam formam & magnitudinem contexta, quæ molas dicunt spurias, continuo materiæ sanguinolentæ serosæ fœtidæ stillicidio stipata. Frustra autem, teste experientia multiplici, pugnatur contra hæc mala internis solis, ac potius locis affectis ipsique utero, nimis partim laxato ac debili, partim læso & exulcerato, admovenda injectionis, aut epithematis forma, ea, quæ roborant ac putredini resistunt. Interna enim salva sua textura eo pervadere & vitium tollere nequeunt; sed quæ immediate labe affectas partes tangunt operationis sunt & celerioris, & melioris. Unde longe profecto opportunius & efficacius succurri posset gravibus & diuturnis in utero morbis, qui haud raro post partum accidunt, si tam lubenter admitterentur injectiones ejusmodi & topica uterina, quam quidem veteribus pessos admovere moris fuit.

Observatio VIII.

Ex hæmorrhagia uteri Heurnii pulvere sublata pathemata curata.

Adiit Carolinas thermas fœmina viginti quatuor annos habens, sanguinea, iisdemque ad hystericam, qua detinebatur, passionem debellandam ex medici consilio usa est. Sed ipsum inter usum, minus forsan dextrum, experta est inordinatum copiosum sanguinis ex utero fluxum & postea ad aliquot interdum hebdomades durantem. Inde virium debilitatem, appetitus defectum & languorem cum lurido faciei colore incurrit. Medicum igitur vocavit in consilium, qui pulvere Heurnii sanguinis profluvium composuit quidem, at ingens postea præcordiorum anxietas cum cardialgia infestavit, ipsam suffocationem minitans. Unde ad hæc mala depulsanda multis variisque usa est remediis, quorum tamen nullum effectum edidit speratum. Sumsit quoque ex alius medici suasu emeticum, quo multum viscidæ ac viridescentis materiæ exturbatum, & non nihil levaminis allatum. Nihilo secius sanguis paulo post largius profluxit & ægram ut de malo funditus exstirpando esset sollicita coëgit, id quod etiam fortunante DEO præstitum est his; pilulis nempe nostris balsamicis, quotidie ad aliquot grana, interposito pulvere ex antimonio martiali cachectico, nitro antimoniato & depurato, assumtis, usurpata subinde tinctura martis Zwelferi & poto cerevisiæ loco decocto ex radicibus & lignis temperato.

Epicrisis.

Mineralium aquarum usus non minus nimium fluentibus, quam suppressis ex utero fluxibus, opitulatur; sed prudentem & peritum desiderat medicum. Nam morbus uterque, inveteratus præsertim, ab obstructione & farctu vasorum uteri ducit haud raro natales, ea tantum cum differentia, quod in nimio profluvio obstaculum liberi progressus sit in vasis majoribus venosis, in

defi-

deficiente vero in vasis minoribus, maxime arteriosis. Minerales autem aquæ utique impedimentum hoc tollere valent, eaque propter præstant utrumque. Id vero tenendum: utendum esse iisdem non ipso sub fluxu, sed extra eum, ad arcendum recursum. Si secus fit, augetur uteri laxitas, augetur affluxus. Tum potius per balsamica roborantia interius & exterius utero remisso robur reddere, ac postea, ne repetat profluvium, minerales aquas ad eluendos meatus eosdemque servandos apertos, in usum vocare convenit.

Observatio IX.

Illustrissimi Consiliarii uxor, quæ quadragesimum jam compleverat annum, habitus valde teneri ac gracilis, animique admodum mobilis & sensus exquisitissimi, aliquot abhinc annis per semestre fere spatium diuturno & fere assiduo ex utero fluore alternante cruento laboravit. Hinc primum medicis loci usa, ab eorum medicatione effectum sensit nullum. Unde contulit se ad virum quendam celeberrimum, qui brevi felicem ac certam opem spondens, pilulas suas ipsi commendavit, ut de iis quavis hebdomade ter vel quater sumeret, idque aliquamdiu. Sed inde etiam vix quicquam levaminis est experta. Demum meum petiit consilium, quo potum Selteranarum per mensem & ultra in cura cum debito regimine, interposito interdum laxante, suasi. Quod priusquam faceret, B. D. Brunneri judicium exquisivit, qui meo pariter calculum adjecit consilio. Unde tanto majori fiducia ad usum hujus præsidii accessit; atque etiam ex eo tam salutarem percepit effectum, ut hæmorrhagia sensim remitteret, penitus tandem cessaret, ac ipsa ad pristinam perfectam sanitatem rediret.

Epicrisis.

Concinnatæ illæ ad mentem & methodum Becherianam balsamicæ pilulæ utique in affectibus ex utero, præsertim in serosioribus, item puerperii tempore, debita sua non defraudandæ sunt laude. Sed quod medicus pro lubitu iisdem & inordinatas ac nimias hæmorrhagias moderari ac sistere, & vicissim incolas, si suppressi sunt, revocare possit, id non sine ratione inter fabellas reponendum. In nostra certe id docuit eventus. Fons autem Selteranus acres & tenues humores diluendo & temperando, eosque per diuresin efficaciter evacuando, sicque causam spasmos hæmorrhagiæ auctores suscitantem tollendo, non potuit non prodesse egregie.

Confer quoque eos casus, qui *Sect. III. CX. & CXI. item CXXVI.* legi possunt.

CAPUT VI.

De Hæmorrhagia ex urinariis viis.

THESES PATHOLOGICÆ.

§. I.

Hæmorrhagia per urinarias vias quid? Venit hæc hæmorrhagia in scholis plerumque mictus cruenti nomine, & est sanguinis per urinarias vias, cum, vel sine urina, sive ex renum, sive vesicæ vasis, nimium ampliatis, ruptis, aut arrosis, emissio, pro circumstantiarum ratione plus vel minus periculi habens.

§. II.

Quomodo dignoscendum an sanguis mictus? Haud raro accidit, ut medici in dignoscendo: utrum sanguis cum urina mictus sit, nec ne? eximie fallantur. Si quidem majori in copia, ut interdum contingit, ad libram & ultra, sanguis sincerus cum urina mictus, vel pars aliqua cruoris sine urinæ connubio, prodit per urinarium meatum, res nullo eget discrimine. Si vero cruor urinæ fuerit admixtus parcius, tunc paulo curatiori opus est scrutinio. Sæpe enim mingitur lotium coloris sanguinei, sæpe etiam deponit sedimentum non aliter ac sanguis solet, nullo tamen præsente sanguine. Sæpius vicissim bruni, vel nigrescentis coloris urina emittitur, ut nulli suspicio sanguinis, qui tamen mixtus est, in sensus & mentem incurrat. Quare suggerenda utique sunt certa indicia, è quibus hoc tam multiplex discrimen perspiciendum. Scilicet si rubedo urinæ sanguini æmula a particulis sulphureis, mixtura salium, præsertim alcalinæ indolis, exaltatis, proficiscitur, tunc quam primum emissa fuit, clara & perspicua apparet, sedimentum vero incarnati & cinnabarini coloris est; quod tamen, sufficienti calore admoto, mox in supernatantem liquorem se recipit, ut clara rursus & perspicua ut antea appareat. Contra vero quum urina rubet à sanguine, tunc opaca & crassiuscula sine perspicuitate mingitur, sedimentum vero est grumosum, ex rubro nigricans, idque non dissolvitur, aut rursus ab urina absorbetur. Si etiam lotii rubedo est a sanguine, linteum per quod colatur, tingit rubore, quod non fit, quando est a salibus color tantum intensus.

§. III.

Et unde veniat? Quia plures urinæ secernendæ & excernendæ serviunt viæ; scire refert discrimen: unde profluxerit mictu redditus sanguis. Quod si itaque sanguis sincerus confertim, repente & sine dolore mingitur, ex renum substantia sanguineo vasculosa illum prodiisse recte jam judicavit *Hippocrates Sect. IV. aph.* 78. Sed ubi parcior sanguinis quantitas, obscuri nigricantis coloris, cum vel sine materia purulenta, maxime si cum dolore & ardore in pube sub mictione, vel post eam redditur, tunc ex vesica læsa, aut exulcerata illum stillasse certum. Quod autem renalis sanguinis effluxus sine, & qui ex vesica venit cum exquisito dolore succedat, id diversitati structuræ tribuendum: renes enim exquisito carent sensu. Sed quando sanguis per nervosas acutissimæ sensationis vesicæ tunicas viam molitur; dolor non potest non oriri atrocissimus, nec mirum gravissima tum incidere symptomata, animi deliquia, spirationem difficilem, pulsum obscurum, parvum & frequentem non nunquam, nauseam, animi anxietatem, & frigidum sudorem. De quo mictu etiam conferri meretur, *Hippocratis aphor. lib. IV. aph. LXXX. Si quis sanguinem unaque grumos sæpe mingat ac stranguriam habeat, unaque dolor incidat in aqualiculum & in interfemineum, hunc vesicæ vicinæ partes laborant.* Quando porro ex uretheribus, a calculo magno, vel aspero læsis, sanguinis quippiam cum urina miscetur, dolor circa lumbos & ilia acutus, difficilis & sabulosa mictio, aliaque calculi in uretheribus hærentis signa id manifestant. Propter læsa a calculo vesicæ ejusque tunicarum sanguinea vascula, si excernitur quippiam cruoris, non modo cum summo dolore & prævia obstructione quandoque urina prodit, sed & grumi interdum cum moleculis crassioribus

sabulosis firmiter compacti una cum ea emittuntur, quod etiam interdum accidit, si calculus in rene firmiter impactus eum sauciat.

§. IV.

Alia species ex vesica ejusque sphinctere.

Alia adhuc mictionis cruentæ species datur, cujus tamen raro mentio fit à scriptoribus medicis, quæ videlicet ex ipsis vasis vesicæ, vel potius ipsius sphincteris contingit, quando nimium hiant & a sanguine distenta aperta fuerunt. De hac mictionis cruentæ specie notatu dignum est *Cælii Aureliani Lib. IV. tardar. passionum cap. IV.* effatum, ita habens: *solent, sicut in podice, vel feminarum sinu, aut matricis collo, etiam in vesica, hæmorrhoides generari, quæ fluorem sanguinis præstant, quibusdam intervallis variatum. Quod oportet apprehendere prudentem, cum non coacervata primo fuerit effusio, sed augmentis quibusdam promota, interjectis defectionibus, ac retento sanguine dolore circa pubem, siquidem aliquando inflata ac tumentes hæmorrhoides difficultatem vel abstinentiam faciunt mictus, dysuriam Græci vocatam, vel ischuriam. Archigenes vero dicebat, ut statis periodis menses & hæmorrhoides, ita & certis vicissitudinibus interdum plethora se effundit per renes & vesicam.* Cui merito addendum *Heurnii Comment. in aphorism. Hippocratis* 78. de signis discriminis loci præceptum: *sanguis qui à musculo vesicæ emingitur, non exacte permiscetur urinæ, sed in fundo depositum grumescit, quin hic grumus, qui interdum extra urinam excidit, dolorem circa vesicæ musculum consistentem facit; à rene vero qui mingitur sanguis, & copiosus est, & urinæ exacte miscetur, videturque tota urinæ consistentia nihil aliud esse, quam tenuis ac dilutus sanguis; mox tamen sedet liquidus minimeque concretus & rubicundus.*

§. V.

Differt à gonorrhœa sanguinolenta.

Non autem confundi debet ipsa sanguinis mictio cum gonorrhœa, sive feminis fluxu sanguinolento. Non enim adeo est insolens, ut in iis, qui gonorrhœa laborant virulenta, ex glandulis prostatis valde relaxatis, ob majorem lymphæ, vel seri affluxum, non modo feminalis liquor, sed & serum mucidum, arenulis etiam refertum, interdum quoque per intervalla plane sanguis ex hiantibus nimium, aut ab acrimonia materiæ effluentis arrosis vasorum osculis, per urethram, citra urinæ fluxum, emittatur.

§. VI.

Ab hæmorrhagia penis.

Probe etiam à sanguinis mictu dignoscere oportet illum sanguinis fluxum, qui fit per membri virilis integumenta. Nos aliquot memoria tenemus exempla, ubi certis periodis in viris ex ipso pene fluxit sanguis per aliquot hebdomades purus, satis largiter, præcedente tensivo quodam in inguine ac femoribus dolore. Collegit etiam ejusmodi exempla *Stalpart van der Wiel, Cent. I. Obs. LXXX.* Sed tum sanguis non prodit urinæ mixtus, sed stillat seorsim guttatim, ex ramo vasorum hæmorrhoidalium exteriorum, qui ad pudenda excurrit.

§. VII.

Salutaris est quandoque.

Dein tenendum discrimen mictionis cruentæ criticæ & salutaris, a minus tali & morbosa. Illa quippe fit frequentissime per renes magna in copia, rarius & in minori quantitate per sphincterem vesicæ, citra dolorem & magnum incommodum, & redit etiam certis periodis. Contingit hoc maxime per translationem, sive quæ Græcis dicitur metastasin, excernendi sanguinis per menses, aut hæmorrhoides, iis vel cessantibus, vel obstructis, aut suppressis. Vidimus nos talem criticam mictionem liberaliorem in viris, sanguine abundantibus, sive plethoricis, juvenilis, vel etiam senilis ætatis, suppresso, vel etiam penitus cessante hæmorrhoidali fluxu, aut consueta omissa sanguinis missione, periculi tamen prorsus expertem. Vidimus quoque in fœminis octogenariis, vegetis & laute adhuc viventibus, præsertim si cessantibus mensibus sanguinis missio vel fuerat neglecta, aut plane omissa.

§. VIII.

Post suppressas hæmorrhoides.

Præterea non semel, sed aliquoties notavimus in senibus, deficiente fluxu hæmorrhoidali, item in viris ætatis consistentis, hæmorrhoidibus cæcis & tumentibus si afflicti fuerint, à motu corporis & animi fortiori, sanguinis portionem non exiguam, bruno colore instar decocti caffee tincti, citra urinæ difficultatem cum mictu prodiisse; qui procul omni dubio ex vasis vesicæ sanguineis circa sphincterem ejus tumentibus & apertis profectus fuit. Venæ enim hæmorrhoidales externæ communicant cum vesica & ramos etiam ad eam spargunt; minime vero, ut non nullorum fert opinio, de internis id putandum, quarum ramos ad vesicam excurrentes anatomicus huc usque vidit nullus.

§. IX.

Quomodo succedat ex renibus.

Succedit vero hæc sanguinis cum mictu excretio, ex aliis sanguineis suppressis, hæmorrhoidalibus potissimum, per renes, dum videlicet sanguis accumulatus & per arteriam mesaraicam inferiorem ad tunicas intestini recti adductus, ibi cum exitum non invenit, quasi regurgitat ad truncum arteriæ magnæ, sive potius majori copia ibi colligitur, & ad vasa renum arteriosa, quæ & copia, & magnitudine, venas emulgentes superant, delatus, orificia eorum nimis distendendo & aperiendo, ad tubulos urinarios, qui cum arteriolarum finibus connexi sunt, ex his in papillarum oras, in pelvim, inde tandem ad ureteres & vesicam transit. Atque adeo in tali casu nec anastomosis, nec diæresis, nec diapedesis, tantopere ab autoribus decantata, locum obtinent.

§. X.

Quomodo ex vesica.

Vesica tam etiam excretioni sanguinis obnoxia est, quia valde difficilis est, ob perpendicularem & valde demissum ejus situm, sanguinis per venas ex ipsa regressus. Quo fit, ut sub hæmorrhoidibus externis tumentibus, vel internis obstructis, in plethoricis præsertim, accumulatus & ibi stagnans sanguis, præter naturam orificia vasorum capillarium ipsius vesicæ, vel magis sphincteris, aperiat atque perrumpat.

§. XI.

Causa potissima suppressæ hæmorrhoides.

Maxime omnium fluxus hæmorrhoidalis suppressus, vel ex quacunque alia causa cessans, causam mictionis cruentæ, maxime illius, quæ fit per renes, subministrat. Notatu dignum hanc in rem est exemplum, cujus meminit *Hercules Saxonia lib. III. cap. IV.* nobilem Batavum, fluxu hæmorrhoidum suppresso laborantem, per quinque annos, ex intervallo, multum sanguinis sponte & subito ante urinam ex ure-

urethra emisisse. ROLFINCKIUS quoque *Dissert. anatom. Lib. V. cap. 26.* aliam historiam refert: *Illustris vir*, scribit, *hæmorrhoidali fluxui assuetus, eo suppresso, incidit in mictionem cruentam, multarum septimanarum spatio durantem, quæ evanuit hæmorrhoidibus apparentibus, levi fluxu & parco satis, ita, ut vix ani terga tingeret.* Neque minus *Reiselius epistola LXIV.* casum memorabilem enarrat, de pastore quodam, ob hæmorrhoidum à triennio suppressionem, magnam sanguinis crassi & sinceri, sine urinarum aquis, cum impetu promanantem & matulam replentem quantitatem, excernente, qui tamen per totam vitam nihil sanguinis è vena miserat. Cum vero hic eundem paroxysmum, ter stato circuitu, expertus fuisset, secesserunt tandem naturales & limpidæ urinæ. Postquam autem medici consilio vino usus fuerat paulo largius, & diebus aliquot continuatis pilulis ex aloë, succo cichorii impregnata & extracto trochiscorum alhandal, hæmorrhoides ei fluxerunt & malum cessavit.

§. XII.

Motus dein corporis fortior maxime equitatio.

Utut vero omnis motus corporis fortior in plethoricis facile ad hæmorrhagicas excretiones suscitandas ansam præbet; speciatim tamen ad mictionem cruentam nulla ipsius species majorem vim habet equitatione. Possemus ejus exempla plura afferre, quæ etiam passim apud auctores reperiunda. Sic *Riverius Centur. II. obs.* 13. memorat de quinquagenario, qui quoties equitationi peregrinationis causa sese commisit, urinas sanguinolentas reddidit. *Hollerius* quoque *in Aphorism.* 78. *Sect. IV. Hippocrat.* inquit: *Sunt non nulli, qui si durius equitent, aut sese exerceant immoderatius, ex calefactis renibus, sanguinem mejunt.* Et paulo post: *arbitramur*, ait, *sanguinolentam urinam & turbidam reddi ab hoc Reverendissimo Episcopo propter dilatationem factam tum in cavitatibus renum, tum in vasis urinariis, propter intensam caliditatem, à motu violento primo generatam, dum curru, salebroso itinere concuteretur, præcipue circa dorsi regionem: deinde succedente ingenti calore, dum cum veste pellicea sub sole ardente montem ascenderet. Ex his igitur omnibus tantus calor circa partes renum fuit excitatus, ut ob nimiam dilatationem, urina sanguinolenta excreta fuerit. Et inde est, quod nunc quoque quotiescunque fatigatur & corpus exercet, in idem symptoma incidat, turbidæ scilicet sanguinolentæ urinæ.* Ratio vero, quare equitatio, cujus alias in præcavendis & etiam sanandis chronicis affectionibus magna vis & efficacia est, ad hæmorrhagiam renum & vesicæ plurimum disponat, inde petenda venit, quod propter compressionem venarum in femoribus, in perinæo etiam & ano, sanguinis recursus multum retardetur. Hinc copia sanguinis major fit & increscit in arteriis, motusque sanguinis in superioribus partibus augetur & intensior fit præsertim circa lumbos, per motum succussorium. Sic facto citatiori sanguinis affluxu, emulgentes tandem arteriæ quam facile aperiuntur. Recte enim scribit MALPIGHIUS tractatu *de renibus*: *In nostro corpore, præter pulmones, non alia est pars, quæ exundantis sanguinis injuriis magis subjiciatur, quam renes.*

§. XIII.

Calculus in renis delitescens.

Deinceps sanguineæ mictionis, sed magis priori infestæ & periculosæ, causam non infrequenter calculus intra renem delitescens subministrat. Multa enim hujus succurrunt exempla, & tale quoque habet *Horstius Lib. IV. Observ.* 37. ubi sine omni lumborum dolore, calculosi, præsertim qui sanguine plus justo abundant & corpus vehementer motu exercent, sanguineam emittunt urinam. Quomodo vero hoc fiat, vero videtur simillimum, quod calculus mole major ac figura asper, sine dolore quidem intra renes diu delitescere possit, nihilo minus haud leventer compagi renum vasculosæ labem suo affrictu ac compressione inducat, eorum quoque functionem naturalem lædat & sic ansam erumpendi sanguini præbeat. Scilicet quando calculus mole & pondere suo ramos venæ emulgentis comprimit, liberiorem sanguinis transitum per hos impediendo, efficit, ut per arteriolas emulgentes adductus, nimia copia & impetu earum tenues & capillares ramulos, qui ultimo terminantur in tubulos urinarios, valde distendat & tandem viam sibi faciat in eos, qui secundum naturam tantum urinam vehunt, eosdemque subeat ac in urinam transeat. Id quod longe adhuc magis fit, quando in dispositione ad calculum, varii generis remedia, quæ urinam & calculum pellunt, commendantur & applicantur, ut quidem communis & pessima est consuetudo, præsertim si calidiora fuerint, ex terebinthina, succino, vel junipero parata. Fit etiam tali in casu, ut calculus in renalibus tubulis incarceratus, arrosione & excoriatione dilacerando minima renum vascula, sive siphunculos, exulcerationem efficiat. Qua facta, pus cum sanguine per uretheres in vesicam instillat, & sic mictum valde dolorificum, excunte puris & sanguinis corrupti cum urina portione, producit. Id quod tamen etiam quandoque fieri potest, quanquam rarius, ab uretheris per calculum exulceratione.

§. XIV.

A vesica arrosione & ulcere.

Mictionis quoque cruentæ, copiosæ & valde ancipitis species est, quando ex vesica, ab acriori præsertim ibi stagnante copioso sanguine, exulcerata, mucosa valde, ex parte purulenta & cruenta materia in ejusdem cavitatem descendit. Tum enim cum intenso ardore, intolerando dolore & difficultate urina redditur, simulque tremores & convulsivæ artuum, cum frigore & tremore stipatæ motiones, sese jungunt. Vidimus id aliquoties in gonorrhœa desperata & inveterata laborantibus, acri simul & corrosiva materia è genitalibus profluente ac partes vicinas arrodente. Quæ labes interna ubi adest, ac renum, vel vesicæ substantia simul corrupta est, & purulenta ac putrida materia copiose secedit, urinæ exeunt surfuraceæ, & parvæ carunculæ, aut corpora, capillos, vel vermiculos æmulantia, in urina conspiciuntur, quæ a vesica nequaquam possunt abscedere. Hæc enim resolvi nequit in ejusmodi filamenta. Sed a contenta mucosa, vel in renibus, vel in vesica, materia, concrescunt in ejusmodi figuram & consistentiam.

§. XV.

A violentia externa.

Accedit aliud cruentæ mictionis genus, à causa videlicet externa, contusione, lapsu in terram, elevatione onerum & percussione productum. Hoc quidem in vita civili & praxi sæpius occurrit, causam tamen ipsius reddere non tam promtum ac obvium est. Quod si enim vasorum in renibus ruptio, vel continui solutio, causa foret, non tam subito, uti tamen fit, per venæ sectionem & sanguinem dissolventia posset sana-

ſanari. Nos potius modum ita concipiendum eſſe cenſemus, quod a contuſione & contorſione vaſorum, inprimis ſanguineorum, & ibi ſtagnante ſanguine, ejus circulatio per has partes læſas impediatur; hinc creſcere impetum & copiam ſanguinis in vaſis internis; atque hæc nimium inde, præſertim in plethoricis, diſtenta, ut ſanguis locum mutet ac effluat, facere. Tale quid enim commode maxime fit in renibus, ſi ibi facta fuit percuſſio. Unde ſunt inter exempla, ubi etiam a ſubluxatione vertebrarum, cruenta inſequuta fuit mictio. Quin ſicuti ex tibia amputata dyſenteriam *Hildanus Centur. II. Obſ.* 10. ſic etiam & nos obſervavimus, ex oſſe tibiæ fracto, urinam cruentam redditam fuiſſe. Ut adeo facile concipiendum ſit, à contuſione venarum & ſanguine ſic ſtagnante alicubi, fieri poſſe ejuſdem per urethram ſtillicidium.

§. XVI.

A torminibus & acribus.

A torminibus atrocibus ventris, item à ſumtis acrioribus purgantibus, nec non à diureticis acrioribus, ut cantharidibus, urinam reddi poſſe cruentam, experientia eſt confirmatum. Debetur autem hoc ſymptoma ſpaſticis venarum ſtricturis, quibus liber ſanguinis circulus intercipitur. Unde ex facili jamjam ratio reddenda, quare morbillis, & variolis inprimis malignis, funeſtus ejuſmodi affectus interdum aſſocietur. Proſtant quidem obſervationes apud auctores, quod a veſicatoriis quæ habent cantharides, externe applicatis, cruenta fuerit mictio exorta; interim nos fatemur candide, a nobis nunquam tale quid viſum vel obſervatum eſſe, ut haud injuria hanc operationem in dubium vocare liceat, ac forſan longe ab alia cauſa in morbo ſub applicatione veſicatoriorum hæc cruenta urina excreta fuiſſe poſſit.

§. XVII.

Mictus cruentus periculoſus.

Omnis vero cruentus mictus eſt periculi non expers. Etenim licet etiam in principio ſalutaris & criticus, à palindrome facta ob menſium vel hæmorrhoidum ſuppreſſionem, viſus fuerit; tamen quia non modo facile revertitur & vires exhaurit, ſed & ſi error accidit, vel in diæta, aut ſi imprudenter ſtipticis tractatur, inflammatio ac corruptio facile ipſis renibus, vel veſicæ induci poteſt, utique periculum alit. Incidit præterea & hoc frequentiſſime, quod grumus quidam ſanguinis ex renibus deſcendentis, in ea parte, ubi urether ductu obliquo inſeritur veſicæ, impactus, valde infeſtam & difficulter ſanabilem inducat iſchuriam. Quandoque etiam congrumatur in veſicæ cavo ſanguis, & ſphincteri firmiter inhærens, implacabilem cum urinæ ſuppreſſione præbet dolorem, id quod etiam accidit, quando vaſa ſphincteris ſanguinea, non ſecus ac hæmorrhoides cœcæ, ſanguine craſſo admodum turgent.

§. XVIII.

Periculoſiſſimus cum puris mictu.

Ex periculoſiſſimis mictus ſanguinolenti ſpeciebus eſt, quæ ex rene, vel veſica profundius læſa & ulcerata venit, & junctum habet cum acerbo dolore puris mictum. Interim tamen cavendum ne mucoſum & glutinoſum quod in urina ſubcruenta ſubinde conſpicitur ſedimentum, pro pure habeatur, quod ſupernatare magis ſolet. Sedimenti enim hujus ſæpe tanta eſt copia, ut, ſi à renum exulceratione eſſet, jam centies abſumti ipſi fuiſſent. Eſt potius mucoſitas, quæ ex nimis relaxata glandulosa veſicæ & urethræ tunica, aut ex proſtatis læſis exſtillat & urinæ permiſcetur.

CURATIO.

§. I.

Vena ſectio utiliſſima ſi à ſanguinis abundantia.

Perſpectis ſic paulo penitius variis excretionis per urinam cruentæ cauſis& ſedibus, prudentis nunc eſt medici, tum ad avertendas præſervative, tum ad tollendas in cura differentes has cauſas judicium in propinandis convenientibus remediis paulo exactius adhibere. Igitur, quando ex nimia ſanguinis redundantia oritur, vel metuendus eſt affectus, ſanguinis miſſione nihil tutius & præſtabilius eſt, hac tamen obſervata cautela, ut ipſo in paroxyſmo in partibus ſuperioribus, brachio videlicet, ſanguis detrahatur, & ejus mittendi copia ex virium & habitus corporis ratione æſtimetur. Quod ſi vero a conſueto hæmorrhoidum fluxu ſuppreſſo, inſolita hæc evacuatio ortum traxerit, ad præſervationem tutius eſt venam pedis aperire. Idem tenendum eſt, quando in colica ſpaſmodica & vehementibus ventris torminibus, ut interdum fit, urina cruenta mingitur, ob ſanguinem ſtagnantem & congeſtum circa inteſtinorum tunicas, exitumque per venas hæmorrhoidales non invenientem. Quin potius, quia hic affectus per certas etiam periodos reverti ſolet, tempeſtiva venæ ſectione ut ipſi occurramus, eo magis eſt neceſſarium.

§. II.

Danda refrigerantia.

Si à vehementi, cum, vel etiam ſine plethora, orgaſtica ſanguinis ebullitione & expanſione, qualis ſubinde a fortiori corporis, vel etiam animi commotione, vini & calidorum ſanguinem nimis moventium remediorum abuſu accidere ſolet, malum hoc ortum ſuum habet, præter ſanguinis per venam ſectam ſubtractionem, nitroſis & inteſtinum elaſticum motum ſanguinis refrenantibus, ſive refrigerantibus, nihil certius & præſtabilius. Hoc nomine depuratum nitrum, vel artificiale, ex ſpiritu nitri & ſale tartari confectum, cum terreis & abſorbentibus mixtum, vel in forma pulveris, vel etiam potui inditum, plurimum commendamus. Cui pro vehiculo in hiſce caſibus ſerum lactis dulce, & acidulum, aqua decocta hordeacea, & ſola aqua pura fontana, vel ad dimidiam partem cum Selterana, aut Tönnſteinenſi mixta, decoctum cornu cervi & ſcorzoneræ, optime inſerviunt, vel etiam cereviſiæ tenuiores, quibus tincturæ roſarum, florum bellidis, cum ſpiritu vitrioli, minime vero ſalis, cujus acrimonia volatilis pulmonibus & renibus infeſta eſt, paratæ, ſunt ſufficienti quantitate inſtillandæ.

§. III.

Alvus ſervanda aperta.

Quum alvi adſtrictio, ſeu tardior fæcum ſeceſſio, plurimum ad ingenerandum, imo ad fovendum & ſuſtentandum hoc malum habeat momenti, partim quod oriundis inde flatibus & ſpaſmis inteſtinorum æqualis ſanguinis circulus & diſtributio impediatur, & ad unam, præſertim debiliorem partem, ſolito plus ſanguis feratur, partim etiam, quod multæ impuræ, acres, bilioſæ ex prima regione particulæ ad ſanguinis & humorum maſſam adducantur; hinc, ſi quid aliud, ad illud avertendum ejuſque recidivam præſcindendam,

dendam, certe alvi laxitas & subductio admodum proficua est ac necessaria. Id vero minime purgantibus, seu acrioribus stimulantibus, vel salibus copiose assumtis, multo minus aloeticis, & pilulis quas etiam refracta dosi aloë ingreditur præstandum. His enim exacerbatur malum certissime. Lenientibus potius laxantibus & quæ simul roborante gaudent virtute, id exsequendum, inter quæ, ut in omni immodica & præternaturali sanguinis excretione, rhabarbarina, imprimis cum passulis mixta, uti sunt passulæ Corinthiacæ, solutione rhabarbari per blandam inspissationem laxativæ redditæ, vel pulvis rhabarbari cum cremore tartari remixtus, nec non clysteres emollientes, ita etiam heic primas tenent.

§. IV.

Vasa nimium laxata adducenda.

Ad vasa vero nimium in renibus diducta & aperta roboranda & leniter adstringenda, vel etiam, si eorum substantia læsa fuerit, consolidanda, decocta, vel infusa, ex lenioribus vulnerariis & leniter constringentibus, uti sunt agrimonia, hedera terrestris, equisetum, herba millefolii cum summitatibus, virga aurea, radix consolidæ majoris, cum melle Prussico, renibus mirum amico, quodammodo dulcificata, opem ferunt laudatissimam; quæ decocta pro re nata etiam misceri possunt cum lacte. Neque minus egregii ad demulcendum & consolidandum usus erit lac amygdalinum, præsertim si bolus Armena cum ipso ceu vehiculo sumatur.

§. V.

Renibus aut vesica exulceratis danda acrimoniam temperantia.

Si renum, uretherum, vel vesicæ, arrosio & exulceratio præsens est, ut sæpius fit in continuo & diutius cum doloribus vexante malo, ad humorum acrimoniam contemperandam, præcipua medentis debet esse directa intentio, eaque neglecta, nullum doloris levamen, nulla etiam partis sauciatæ & læsæ consolidatio & restitutio speranda, aut obtinenda. Hunc autem in finem nobilis est virtus syrupi dialtheæ Fernelii, item decocti Foresti, nec non ejus, quod *Mynsichtus* contra mictum cruentum laudat. Facit huc quoque infusum, quod præter jam dictas herbas vulnerarias, corticem radicis acaciæ, gummi cerasorum habet; nec non, pulvis ex radice altheæ, glycyrrhizæ, spermate ceti, seminibus quatuor frigidis, papaveris albi, lycopodii & croco, cum ℥ q. sacchari candi conditus.

§. VI.

Grumi sanguinis dissolvendi.

Ad dysuriam, immo ischuriam, quæ frequens & periculosum, renalis vel etiam vesicalis hæmorrhagiæ symptoma esse solet, dum sanguinei grumi uretheris principium, ubi inseritur vesicæ, vel ipsum sphincterem vesicæ obstruunt, non certe efficacius & promtius auxilium, quam aqua pura calida copiose hausta, & exterius balneum applicatum, prostat. Tum quoque præstat aquam tepidam syringa in urethram & vesicam injicere, quo acris humor diluatur & grumuli hi dissolvantur. Atque etiam ipse *Hippocrates l. c.* eadem hæc remedia commendat, lavacrum nempe aquæ calidæ & tepefactoria ad locum affectum apposita. Quod si vero ob grumos sanguineos in ipsa vesica, seu sphinctere ejus obvios, spasmus oriatur, ut inde totalis & pernicialis ischuria inducatur, interne emulsionem ex seminibus quatuor frigidis, cum lapidibus cancrorum & antimonio diaphoretico, item pulverem ex spermate ceti, lapidibus cancrorum & nitro; externe vero vesicam repletam decocto florum emollientium ex lacte abdomini applicatam, nec non alvi apertionem, cum manna, vel clystere emolliente & oleoso, usus deprehendimus longe præstantissimi.

§. VII.

Optimum acidulæ temperatæ.

Præter hæc autem omnia ad renum & vesicæ vitia detergenda, inveterata etiam sananda, nihil unquam aquis medicatis temperatioribus, ut sunt Selteranæ, Antonianæ, Wildungenses, efficacius, tanto certius si cum lacte, inprimis asinino, fuerint remixtæ. Id enim docent non modo saluberrima ipsarum elementa, sed potissimum multiplex de hoc effectu experientia, de quo omnes, qui de viribus medicatarum aquarum experti scripserunt, testimonium ferunt consensu unanimi.

§. VIII.

Egregium quoque lac ejusque serum.

Neque minus egregia virtus & adversus hunc morbum præsidium est in lacte, nec non lactis sero. Hæc enim jam olim suo tempore, in urinæ mictione cruentæ, magni fecit *Hippocrates lib. de internis affectionibus* §. 17. *Si*, inquiens, *urina prodit veluti à bubulis carnibus assatis succus, ægrotus pro temporis opportunitate serum & lac bibat; serum quidem ad purgationem, lactis autem potum faciat in tempore, per quinquaginta aut quadraginta dies; hæc si feceris, morbum in melius vertes.* Lac quoque ovillum vel caprillum laudat *Riverius Obs. XIII. Centur.* 17. nec non *Gatinarias* atque *Forestus*, qui hoc solo remedio sanguinis mictum sæpe se curasse gloriantur; ita tamen, ut unicuique dosi, boli Armenæ drachmam unam permiscuerit. Id quod etiam in graviori sanguinis mictu utique convenit, in leviori autem minus faciendum censet idem *Riverius*.

CAUTELÆ CLINICÆ

§. I.

Venæ sectionis cautela.

De venæ sectione, in qua præcipuum tam ad curationem quam præservationem, si malum a criticis hæmorrhagiis suppressis oritur, repositum est momentum, hæc adhuc tenenda: quod sanguinis missio in principio sit instituenda largior. Sic enim non modo evacuantis, sed & diverten-tis remedii vicem gerit. Quando vero sanguinis mictus suas servat periodos, duabus vel tribus ante accessionem horis, vena pertundenda & prout corporis conditio fert sanguis emittendus.

§. II.

In vini potu.

Hippocrates l. c. in mictione sanguinea ab ulcerato rene, vel vesica, vinum album, mellei coloris jucundissimum, probe temperatum, bibendum peritissime suadet. Nam vina nimium spirituosa, aut acido abundantia, ut Rhenanum, minime ubi nimia & dolorifica adest sanguinis mictio, conferunt, sed potius vina dulcia, ut Hispanicum, Canariense, Hungaricum præstant, dum ventriculi digestioni & simul vesicæ afflictæ favent.

§. III.

In potu ordinario.

Quum porro multum intersit, quale potus genus in usum ducat renum & vesicæ vitio laborans; tenendum omnino: ab omnibus cerevisiis crassioribus & acidis abstinendum esse, potum eligendum copiosum, ex cerevisia tenui, quippe quæ medicamenti aquosi instar, acre & arenosum eluit ac diluit. Testis hanc in rem gravis est *Sydenham*

denham, qui eandem ceu saluberrimam commendat *Libr. de mictu* cruento a calculo renibus impacto *pag.* 705. adeo, ut ipse, quoties curru vehi debuerit, non prius rhedam ingressus fit, quam haustum cerevisiæ tenuis paulo liberaliorem ingesserit, eundemque pariter iterare ante regressum domum versus, si forte alicubi diutius fuerit commoratus. Et hoc pacto semper sibi à mictu cruento satis præcautum esse, asserit. Observandum tamen; cerevisiam bene coctam esse debere & fermentatam.

§. IV.

In corporis motu.

Utut motus & exercitatio corporis conveniens magnum sit, tam ad præcavendas, quam persanandas chronicas passiones præsidium, attamen in excretionibus sanguinis, & præsertim quæ fiunt urinarias per vias, res longe aliter est comparata. Etenim vix aliud, motu corporis citatiori, præsertim equitatione, ad propagandum hoc malum magis valet, quin solam loquelam paulo elatiorem & longius continuatam, in mictione dolorifica & cruenta, quæ per vesicam læsam fit, vidimus damnosam. Jam dudum etiam id notatum fuit ab antiquissimo medicinæ nostræ parente *l.c.p.* 16. perhibente: *si quis sanguinem cum urina mittit, & corpus quietum habet, citius sanabitur., si vero laboraverit, dolores multo graviores obtinebit.* Neque minus *Sydenham* in *opp. p.* 700. suo exemplo rem optime decidit. Nam quoties permultum itineris pedibus confecit, vel in curru per platearum pavimenta vectus est, quantumlibet tardo equorum gressu, toties mictum reddidit cum sanguine permistum, quoties vero per viam regiam lapidibus non stratam, licet perquam longissime, curru vectus est, tale quid ipsi accidit nunquam. De somno etiam peritissime refert, quod ipsi curæ fuerit, ut lectum citius peteret, quo eo magis concoctio recte perficeretur, sicut ex adverso nocturnæ lucubrationes eam imminuant.

§. V.

Quæ fugienda.

Inter ea vero demum, quæ in medicatione hujus mali vitanda, nihil certe esse potest infestius, quam si cruenta hæc mictio, sive ex renibus, sive ex vesica fiat, sive critica, sive symptomatica sit, remediis adstringentibus, fluxum nimis impetuose sistentibus, ut communis fere & detestabilis medentium error est, excipiatur. Hoc enim facto, a grumis intra vasa retentis inflammationes fiunt, exulcerationes & putredines. Sicuti enim hæmoptysis iisdem his remediis tractata, quam facile in inflammationem & phthisin, vel pulmonum exulcerationem, ita etiam mictus cruentus in inflammationem, exulcerationem & putredinem abit. Nihilo minus tamen, si excretio sanguinea effusissima fuerit, cum summa virium jactura, mixturam, qua *Sylvius* feliciter in cruento mictu usus est, ex aquæ plantaginis unciis duabus, portulacæ, cinnamomi, aceti destillati ana uncia una semis, coralliorum rubrorum præparatorum, lapidum cancrorum, terræ sigillatæ ana scrupulo uno, laudani liquidi granis tribus, syrupi coralliorum Quercetani, vel de symphyto Fernelii, q. s. ad gratum saporem, experientia invenimus olim comprobatam.

§. VI.

Externa adhibenda.

Externorum quoque non inutilis est ad lumbarem regionem applicatio. Hoc nomine venit emplastrum spermatis ranarum, quando cum alumine vel saccharo saturni & pauxillo camphoræ misceatur. Vel meretur etiam commendari albumen ovi cum alumine conquassatum & subfrigide regioni pubis appositum, sub forma epithematis. Nam blanda refrigerante & adstringente vi, hæc sanguinis impetum quodammodo refrenant.

§. VII.

Qui ejusmodi malo subinde conflictantur, vel ad illud inclinant, providam omnino & diætæ & vitæ regiminis curam habeant necesse est. In victu quam maxime a vini potu, ab omnibus aromatibus, præsertim allio & cepis, radicibus aperientibus, ut petroselini, pastinacæ, Selleri, asparagi, prorsus abstineant, neque somnum in dorso capiant, atque nimis calidis pannis, seu pellibus illud suffulciant. Vitandus etiam est nimius potus calidus infusi Thee, vel aliarum herbarum, sed potius frigidus, vel subfrigidus concedi debet. Decoctum potissimum cerasorum exsiccatorum in ptisana, non sine euphoria, sæpius pro potu sumendum commendavimus.

Ad arcendam recidivam servanda.

ENARRATIONES MORBORUM.

Observatio I.

Mictus cruentus ex plethora.

Fœmina illustrissima LII. annorum, sanguineo-cholerici temperamenti, ab ineunte fere ætate catarrhis, tussi, cephalalgiis, vere præsertim & autumno, fuit obnoxia. Menses semper largiter fluxerunt, qui nunc à biennio penitus cessarunt. Ex quo tempore doloribus ex calculo sæpius conflictata, subinde quoque intensi spasmi, tensiones & dolores occuparunt abdomen, cum alvi strictura & urina aquosa copiose secedente. Nunc sæpius in extremitatibus manuum & pedum dolores persentit satis exquisitos, tunc maxime, quando dolores ex calculo conquiescunt. Nam his præsentibus protinus artuum dolores evanescunt. Anni vero spatium ferme est elapsum, ex quo mictu cruento, sine omni dolore lumborum vel artuum fuit afflicta, qui potissimum sub motu corporis, qualicunque etiam recrudescit. Originem hujus profluvii derivandum esse arbitratur ex nimio lithontripticorum à medicis exhibitorum usu; quotiescunque ad cruentam mictionem comprimendam utitur remediis, protinus se pejus habet, & de tensivo hypochondrii sinistri dolore, & de nausea, & de flatibus, capitisque dolore conqueritur. Contra hæc vitia tollenda aliquoties secta est pedis vena, quam in brachio minus belle potuit ferre; invalescentibus inde mox symptomatibus. Frequentavit acidulas Selteranas, thermas Embsenses, sed frustraneo effectu. Exegit à me salutare consilium, imperavi, ut singulis binis mensibus, sanguinis missionem sive per scarificationem, sive per incisionem venæ in pede admittat, secundo, ut loco potus ordinarii utatur sequenti decocto: recipe santali rubri, radicis scorzoneræ, ana unciam, cremoris tartari drachmas duas, sacchari Canariensis unciam, coque in mensuris duabus aquæ communis per horæ dimidium, in fine addantur guttulæ duæ vel tres olei de Cedro, cum saccharo subactæ. Infusum quoque theiforme ordinavi ex summitatibus millefolii, floribus papaveris rhœados, hyperici, herba veronicæ, pilosellæ & semine fœniculi adomandum; & ad singulas lunæ phases, ad alvum laxandam assumere

jussi

jussi decoctum rhabarbarino-mannatum, & circa proximum ver denuo curam fontis Selterani per integros duos menses, cum tripla lactis asinini parte remixti adhibere: Aliquot menses post, relatum mihi est ex Holsatia, insignissimum mali levamen ab hac cura fuisse expertam fœminam illustrissimam.

Epicrisis.

Sanguineam mictionem infestare quam maxime fœminas plethoricas, post cessantem menstruam purgationem, neglecta sanguinis missione, sub victu præsertim lauto & motu corporis concitatiori, multis exemplis in praxi confirmatum habemus. Nihil vero ad calculi generationem & mictum cruentum protitandum, si dolores jam adsunt lumborum, magis valere, quam inconsulto & temere, calculum quæ pellunt propinare, etiam nobis compertum est. Optandum itaque foret, ut omnia lithontriptica, quæ rarissime optatum habent usum, è praxi medica ejicerentur, præsertim si actiora & calidiora fuerint; neque enim ante affectum nephriticum, neque in eo, neque post eum, utilitatem quandam habent. Denique quam circumspectam, immodicæ omnes sanguinis profusiones, tractandi methodum expostulent per adstringentia, etiam nostra historia docere poterit, quum represso sanguinis fluxu, mox læva internas abdominis partes incesserunt symptomata. Venæ in brachio apertio, ubi jam plurimum sanguinis per inferiora profluxerit, non semper tuta & utilis: quia largius extracto sanguine partes vitales, cor & cerebrum, eo si deseruntur, cum tota functionum œconomia labefactantur. Fons Selteranus cum asinino nuptus lacte, in omnibus renum vitiis & doloribus ac spasmis nervosarum partium scorbuticis, est præsidium omnibus aliis longe superius.

OBSERVATIO II.

Ex repulsa scabie cruentus mictus.

Vir sexaginta annorum, olim hæmorrhoidum fluxui circa æquinoctia obnoxius, per annum iis caruerat & pruriginosa scabie in toto corpore, præsertim circa anum, fuerat vexatus. Ad hanc tollendam variis usus est medicamentis sanguinem purificantibus, ut tinctura antimonii, tinctura sulphuris tartarisata, quam cum decocto temperato ultra mensem assumsit. Externe, unguento ex balsamo sulphuris, cum oleo amygdalarum dulcium & sacchato saturni parato, frequentius cutem inunxit. Quibus remediis adhibitis, feliciter quidem molestum cutis malum evanuit; sed præter omnem opinionem, quum urinam redderet, apparuit illa crassa, sanguineo colore tincta, secessitque mox in fundum subnigricans cruor. Sic reddebatur aliquoties lotium, semper fere sine incommodo, sed quando alvum exonerabat, sub illo nisu, immani fere dolore cruciatus fuit, cum magna stranguria. Venæ sectione in pede singulis mensibus instituta, exhibitis simul infusis ex manna, rhabarbaro, passulis & nitro, laxantibus, ac decocto ex avena, radice cichorii, floribus papaveris rhœados, summitatibus millefolii, successive malum discessit.

Epicrisis.

Notatu in hoc casu perquam dignum est, quod à retropulsa scabie sanguis cum mictu prodierit. Sed dubio omnij procul id factum esse arbitror, quod materia serosa, tenuis, caustica, renum & vesicæ vasis se insinuavit & acrimonia tenues eorum surculos sauciavit, non aliter ac id à cantharidibus intro sumtis subinde obtingere solet. Notabile etiam hoc est, quod exiguus dolor fuerit, quia sanguis ex renibus promanavit, quando urina copiose emissa fuit, gravior autem factus sub alvi depositione, quia sub vehementi nisu salsus sanguis & acris sine dubio ex vesicæ vasculis expressus dolorem auxit.

OBSERVATSO III.

Mictio cruenta venæ sectione curata.

Accersitus ante aliquot annos ad Quæstorem, virum quinquagenarium floridi, sanguinei & carnosi habitus, qui semper sanus ac vegetus, nunquam etiam dolore ex calculo vexatus, vel hæmorrhoidum fluxu affectus, & qui nec sanguinis missionem per totam vitam, nisi bis, vel ter admiserat; is mane quum surgeret, emisit præter omnem expectationem, sine magna alteratione, urinam cruentam. Ego quum advenirem, fluxus jam per duos dies durarat, sedimentum erat valde turbidum, crassum, subnigricans. In patina uncias aliquot hujus urinæ probe subactæ super prunas ardentes curavi incoquendas & vix dimidia parte exhalata, crassamentum instar albuminis ovi coagulatum, nigricantis tamen coloris, remansit, non secus ac sanguis quando in cochleari argenteo supra candelam incoquitur. Inquisivi in hujus fluxus, insolentis plane, caussam, nullam tamen aliam afferre potuit, quam quod liberalius potasset vinum in urbe vicina & post nocte mense majo valde frigida, mane per tria milliaria equo concitatius vectus sit. Altero enim die post, hoc symptoma fuit sequutum. Quare quum pulsus adhuc satis magnus & citatior esset, venæ sectionem in manu, & loco cerevisiæ, quam ordinario bibebat valde saturatam, decoctum avenaceum, ex avena, radice scorzoneræ, cichorii, floribus papaveris rhœados, nitro & melle paratum, item pulverem præcipitantem cum liquoris anodyni aliquot guttis assumendum; infusum quoque theiforme ex herba veronicæ, agrimoniæ, polygoni, summitatibus millefolii, floribus papaveris rhœados semine fœniculi sæpius hauriendum suasi, & præcepi, ut à vino abstineret & singulis anni quadrantibus venæ sectionem admitteret. Quo facto, non ulterius mictionem cruentam est expertus.

Epicrisis.

Non semel sed sæpius observavi copiosi & sinceri sanguinis mictum ex improviso simul & semel factam & per intervalla ex levi causa recurrentem sine ullo apparente signo vel vestigio calculi renalis ante & post illum fluxum, idque in corporibus sanguine temperato valde diffluentibus; nullum dubium est quin io plethoricis, præsertim post equitationis motum, facto concitatiori sanguinis ad renes affluxu & impeditiori ejus per venas refluxu, extremitates arteriolarum emulgentium, quæ principium canaliculorum hydragogorum constituunt, nimis dilatatæ & disruptæ, eum effuderint in canaliculosam & papillosam renum substantiam. Tali in casu quies, aquæ frigidæ potus, abstinentia ab omnibus spirituosis, venæ sectio, omnium optima sunt præsidia.

Observatio IV.

Mictio cruenta cum dolore ischiadico mirata.

Laboravit ante aliquot annos vir consularis vicinæ celebris urbis quinquagenarius, lautæ & vinosæ diætæ deditus, tranquilli insuper vitæ generis, dolore gravativo lumborum, cujus causam consulti medici judicabant esse calculum renalem. Quidam tincturam *Amelungii* lithontripticam, alii baccas juniperi quinque singulis diebus mane devorandas suaserunt; sed nihil inde levaminis consecutus est, ut potius dolores invaluerint, ipsum lateris dextri femur in consensum trahentes. Commendatus ipsi fuit pulvis specificus antinephriticus, cujus basis millepedes & sal succini volatile erant, quem circa singulas lunæ phases assumsit, urinæ quidem fluxus liberalior inde redditus, sed per mensem usurpato hoc pulvere, observavit quum urinam redderet, eam sanguinolentam, ita ut interdum plus, interdum minus cruoris haberet. Medicus ordinarius à specifico hoc ut penitus abstineret suasit, & medicamenta ad fluxum sanguinis restringendum dedit, unde mictio restincta quidem, sed non multo post ardor in osse sacro ingens cum difficultate magna fæces egerendi fuit subsecutus, dolore mox totum femur, qui ad pedem usque se protendebat, occupante. Hic postea venæ sectione in pede affl ꞏcto admissa satis larga, & decocto temperante usurpato superius à nobis descripto, convaluit.

Epicrisis.

Ex hac constat historia, aliisque innumeris comprobari exemplis potest, perniciialem admodum eorum, quæ urinam & calculum valide pellendi pollent facultate, usum esse in plethoricis & quando de doloribus lumborum conqueruntur. Optandum certe foret, ut acriorum & nimis calidorum diureticorum, quæ sale subtili caustico vesicatorio agunt, ut sunt quæ ex insectis prodeunt medicamina, non secus ac acriora & valentiora purgantia penitus in praxi & usu medico exularent; quippe natura in excretionibus blande vult duci, non vi cogi; fortiora enim diuretica nunquam non teneram & vasculosam renum substantiam lædunt, calculosque, si non adsunt, ingenerant, vel si adsunt fortiter expellunt, vasisque sauciatis inde cruorem educunt aut inflammationes & exulcerationes contumaces & exitiales relinquunt. Novi à crebriori pulveris millepedum in asthmate humorali usu corporis atrophiam & funestam renum exulcerationem cum febre hectica successisse. Si quis autem ejusmodi causticis, cujus generis sunt cantharides, aranearum, vermium majalium & millepedum species, ut in gonorrhœa virulenta non nunquam accidit, uti velit, suasor sum ut nunquam sine miscela nitri & camphoræ, quæ omnium optima eorum sunt corrigentia, ea adhibeat.

Observatio V.

De rara mictus cruenti specie ex vesicæ ejusque sphincteris vasis.

Ineunte anno noctu colica prehendebatur vehementi sexagenarius vir, qualem jam ante novem etiam menses circiter fuerat perpessus, cui nunc accessit mingendi difficultas. Post aliquot dies remisit quidem colicus dolor, sed frequentior ad matulam stimulus fuit perpetuus, quin quandoque sine causa conspicua, mirum fuit exacerbatus. Interjecto aliquo tempore accedit tertiana mictus sanguinis, qui quandoque per octo & quatuordecim dies succedit, quibusque elapsis urina iterum quidem tantisper inclarescit, sine tamen ægroti levamine. Atque hic mictus cruentus citius aut serius impetit, quo magis vel minus corpus motu exagitavit. Sic miser jam septem anni quadrantes sub perpetuis vicissitudinibus affligitur, nec unquam penitus cessavit dolor, licet interea variæ adhibitæ sint medicationes, inter quæ etiam bis repetitus Egranarum potus. Post emissum in pede sanguinem & appositas ano hirudines, datisque subinde per epicrasin laxantibus, sincerus sanguis cum lotio non amplius profluit, sed postquam refrixerat urina, dimisit crassum subrubicundum sedimentum, tandemque plane moleculæ sanguinis congrumati exciderunt intra aliquot dies vel viginti, quarum non nullæ magnitudinem digiti fere auricularis æquabant & quasi in carnem videbantur mutatæ. Post aliquot dies ægrum incessit colica nephritica, & lapillos binos miliares elidebat, atque elapsis quatuordecim diebus eodem modo. Ex eo urina aliquamdiu mansit pellucida, neque etiam quicquam ex ipsa ad fundum secessit, sed illud crebrioris mictus malum mansit, ita ut singula hora dimidia, quin quadrante, matulam poscere cogeretur, cum ardore in ano, tenesmo & spasmo circa glandem, ac pungente, ardente, scindente tam exquisito in glande dolore, ut rigida penis subsequeretur tensio. Interim urina nunquam plane fuit suppressa, alvus autem plerumque officii obliviscitur & flatibus tumet, appetitus quoque vacillat cum ructibus, succussatorium motum ferre nequit æger & circa lunæ phases tam notabile doloris percipit incrementum, ut plane non sese movere ipsi sit licitum. Somnus propter crebram urinæ emissionem interruptus. Vires mediocri adhuc sunt firmitudine. In osse sacro & dorso dolor non sentitur; sed in pubis regione exterius quandoque pruritus, interius pressorius & tractorius dolor versus dextrum latus, quasi ibi præternaturale quid consisteret, qui sensus, motu, tussi, sternutatione exacerbatur. Urina interdum tanta vehementia exitum molitur, ut vel involuntarie erumpat; vicissim non nunquam talis in membro est sensatio ac si exstillaret urina, quod tamen non fit; post aliquas vero sanguinolenti mictus inducias, rediit tandem illa eadem vehementia. Quare meum postularunt consilium, qui quidem candide edixi periculo non vacare ejusmodi malum, inveteratum maxime & in senili corpore, ne tamen ex neglectu ejus corruptio & sphacelus lethalis partibus affectis accedat, utique omni cura esse providendum. Hunc in finem suasi, ut quotannis minimum ter, vena in brachio pertunderetur; dein ut æger à vini ac cerevisiæ potu abstineat, ac ordinarium habeat decoctum ex radice chinæ, sarsaparillæ, ligno santalo rubro & citrino, nec non radice glycyrrhizæ, & stomachi causa unicum vini Burgundiaci aut similis vitrum bibat. Tum videndum, ut alvus semper sit aperta, idque ope maxime passularum rhabarbarinarum; aloetica vero & acria purgantia cum cura esse vitanda. Exterius nihil fore conducibilius aqua sclopetaria, triplicatis linteis pubis & perinæi regioni noctu maxime admota. Sic me spem fovere haud dubiam, fore, ut æger exinde levamen obtineat exoptatum.

Epicrisis.

Venit redditus à nostro mictu sanguis, non ut communiter fit, ex renum vitio, aut vasorum emul-

genitium apertione, sed potius ex ramo venæ hæmorrhoidalis externæ hypogastricæ, quæ in viris præsertim, ad vesicam maximeque ipsius cervicem complures furculos spargit, testantibus anatomicis oculatissimis, inprimis *Bauhino*. Est itaque mictus cruenti genus oppido rarum, non tamen desunt inter observata medica ejus exempla. Sic HOECHSTATTERUS, in *observ. Dec. I. schol. in cas. II. fundit sæpius*, ait, *hæmorrhois externa sanguinem in vesicam, ut absque vitio renum mingatur, quod in nobili quodam licuit videre*. Ejusdem indolis & nostro perquam similis casus relatus legitur in *M. N. C. Dec. I. Ann. VIII. Obs. XXIII.* Quod autem ex hoc fonte venerit sanguis, testatum faciunt pathemata. Nullus enim in lumbis & renibus adest dolor, sed continuus ad mingendum stimulus, cum doloribus in ano, pube & perinæo multis & variis. Quod si itaque sanguis, sub vita præsertim sedentaria, accumulatur & circa hæc loca stagnat, vasorum in cervice vesicæ orificia tandem dehiscunt, & sanguinem in vesicæ cavum fundunt, tumque multum sanguinis illabitur. Quod si vero per tunicas aliquid tantum mora transsudat, sensim coagulatur, & cum vesicæ muco miscetur, concrescunt inde ejusmodi moleculæ sanguinis congrumari quasi membrana vestitæ, quæ postea excernuntur. Atque idem etiam factum esse habet allegata ex M. N. C. observatio, conceptis sic verbis: *tandem cum maximo cruciatu & ardore vehementi in ima pube & circa virgam, varios magnos, ac oblongos sanguinis grumos, instar hepatis lucii piscis, mingendo ejaculabatur.*

Observatio VI.

Mictio subatra cruenta instar coffe, sanata. Ante duodecim circiter annos, vir generosissimus, aulæ Cellensis minister, meam opem ac consilium requisivit. Is jam septuagesimum & sextum annum complevit, constitutionis, per omnem ætatem, validæ & robustæ, ut nunquam fere ægrotaverit; lautiori quidem gaudebat victu, ita tamen, ut in poculis & venere modum servaverit. Solitus erat longo abhinc tempore, sub coelo sereno corpus equitatione exercere, idque, cum paulo fecisset validius, mane urinam, quæ antea semper erat naturalis, bruno & subatro colore tinctam prodiisse observavit, aliquot sanguinis grumis urinalis vasis fundo adhærentibus, & quotiescunque equitatione vel alio fortiori motu paulo validius corpus agitaret, idem expertus est; quamdiu vero corpus permansit quietum, urina & colore & consistentia naturali erat, nihilque vitii habebat. Per aliquot jam menses hoc insolito accedente affectu, de nulla corporis lassitudine, de nulla circa pubis vel lumborum regionem molestia, de nulla dysuria conquerebatur, nullo unquam calculi vestigio apparente, neque ullas unquam molestias ex hæmorrhoidibus percepit: interim bene appetebat, dormiebat. Venæ sectionem per totam vitam rarissime admisit. Delectatus multum cibis qui grata acrimonia linguam feriunt, germanice *vom hohen* Gout. Medici ejus loci peritissimi de morbi causa & effectu nihil certi decernere poterant, & medicamentis, quæ nihil proficiebant exhibitis, per litteras petiit meam opem & consilium. Judicavi mali originem & causam esse plethoram, quæ etiam senibus bene appetentibus & lautius victitantibus familiaris esse solet, præsertim si à sanguinis missione, quæ in florida senectute longe utilissima deprehenditur, prorsus abstineant. Suasi itaque singulis mensibus venæ sectionem in brachio, parca tamen manu, ad uncias tres vel quatuor administrandam, & ut loco potus ordinarii decoctum ex radice chinæ, scorzoneræ, rasura cornu cervi, santalo rubro & aniso stellato biberet; subinde quoque pulverem ex lapidibus cancrorum, rhabarbaro & saccharo assumeret, ab omnibus acribus & spirituosis abstineret, corpusque in quiete servaret. Quorum remediorum energia ita adjutus est, ut generosus ejus gener, exactis aliquot septimanis rescripserit, illum immunem hoc malo fuisse redditum. Post duos vero annos, marasmo eum exstinctum esse, mihi fuit relatum.

Epicrisis.

Binos, quoad omnes propemodum circumstantias, similes casus, olim in praxi mea observavi. Ante viginti annos generosus cameræ consiliarius octuagenarius mihi aperuit, se ultra decem fere annos, urinam per intervalla, sanguineo colore tinctam grumis interdum prodeuntibus ex ipsa urethra reddidisse, citra ullum tamen incommodum sive sanitatis offensam. Nullam potuit mali hujus causam assignare, nisi quod per multos annos, vinum quod in vinea sua rubrum, sive Rofacer fuit natum, in frequentissimo & quotidiano fere usu habuerit. Monui ut abstineret ab hoc, sed respuebat hoc consilium, eo quod jam per viginti annos, hoc vino fuerit usus. Secuta vero postea est crebrior cruoris mictio, quam lenta excepit febris cum marasmo. Ante aliquot lustra in foemina septuaginta & aliquot annorum vegetæ etiam constitutionis similem urinæ colorem observavi per certa tamen intervalla apparentem. Colorem urinæ bruno-nigricantem in senili ætate quam maxime familiarem cruditatibus acidis, sanguini permixtis, dum facile omnia alimenta in eorum ventriculo coacescunt, tribuendum esse existimo, quæ humorum acida acrimonia plurimorum senilium morborum matrix ad vasorum sanguineorum in renibus reseranda orificia etiam multum conferre videtur.

Observatio VII.

Hebræus LX. annorum ab aliquot jam annis doloribus ex calculo valde excruciatus, tandem ingentis magnitudinis unum cum cruenta excrevit urina, postea immani dolore in regione pubis corripitur, urina penitus suppressa, alvoque ita obstipata, ut nec flatus nec quicquam excrementi inde prodiret, quæ per quatuor dies symptomata perstiterunt, tormentis ita adauctis, ut nec quicquam somni capere, neque in uno loco quiete consistere potuerit. Ad urinam eliciendam catheter sed sine effectu fuit applicatus, quum vix aliquot guttulæ urinæ profluxerint; hinc non sine ratione judicavimus, uretheres ubi vesicam ingrediuntur a grumis sanguinis esse obstructos, quare pubis regioni vesicam speciebus emollientibus in lacte coctis repletam applicari jussimus: ingentem quoque infusi herbæ veronicæ, urticæ mortuæ & radicis glycyrrhizæ quantitatem quotidie ebibere debuit; præterea clysteres oleosi emollientes in anum injecti plurea, & nil levaminis inde fuit consecutus, auctus potius ab urina suppressa fuit dolor in abdomine & lumbis cum extremorum refrigeratione mortique vicinus in continuo sopore jacebat æger: quando paululum se recolligebat de summis querebatur anxietatibus quæ respirationem demere vi- *Ischuria ex mictu cruento, potione mammata sanata.*

debantur. Dedi ad alvum, quæ erat strictissima, laxandam sequentem mixturam: recipe mannæ electæ uncias duas, solve leni calore in aquæ florum acaciæ unciis sex, adde olei amygdalarum dulcium unciam semis, nitri purificati grana XII. essentiæ corticum aurantiorum drachmam semis, qua duabus vicibus assumta, atque intra quatuor horas repetita; habuit inde octo sedes, quibus copiosa materia stercorea rejecta & simul tanta urinæ profluxit copia, ut aliquot repleverit matulas, quæ vero primum prodiit, instar loturæ carnium erat. Horum remediorum efficacia ex orci pene faucibus ereptus miser, qui postea adhibitis idoneis stomachicis, roborantibus, bono vitæ regimine accedente, pristinam valetudinem recuperavit.

Epicrisis.

Extra dubium est à sanguinis grumis obstructum fuisse introitum uretheris in vesicam, qui transversim fit per ejus membranas; id vero mirum est, per alterum vacuum, urinam in vesicam non descendisse, quod à spasmodica vesicæ constrictione factum credibile est, quia etiam vicinum intestinum rectum per consensum arctissime fuit occlusum. Perquam notabilis etiam est singularis effectus decocti mannati in hoc casu, quod una cum clysteribus & cataplasmatibus emollientibus, spasmo harum partium relaxato, urinæ liberum iter & fluxum conciliaverit. Neque semel sed iterum à nobis observatum est, quæ alvum blanda virtute solvendi valent, in morbis vesicæ commodum etiam præstare solatium. Plures observationes inveniri possunt in *Consult. Med. Sect. III. cas. LXXVIII. LXXX.*

CAPUT VII.

De Hæmorrhagia cerebri.

THESES ET OBSERVATIONES PATHOLOGICÆ.

§. I.

Quid intelligatur per hæmorrhagiam cerebri.

HÆmorrhagiæ cerebri appellatione, nos fortem & perniciosam illam apoplexiam sanguineam comprehendimus, quæ ab effusione cruoris in cerebro ex ruptis ibi, citra violentiam externam, vasculis, oritur, & subito functiones animales & vitales quoque pessumdat atque extinguit.

§. II.

Hanc demonstrant defunctorum sectiones.

Hæmorrhagiam cerebri existere revera, ejusdemque proximam causam esse rupturam vasorum in eo, luculenter monstrant sectiones anatomicæ in defunctis institutæ. His enim in comperto est; sanguinem modo inter cranium & duram matrem, modo inter hanc & piam, frequentius hanc inter & cerebrum, frequentissime in hujus anfractus & ventriculorum meditullium, quandoque in basin ipsius, interdum minori, interdum etiam satis magna copia, effundi. His quoque constat: ipsa sanguifera vasa per cerebri membranas & corticem discurrentia, sanguine nunc liquido, nunc concreto turgida & veluti aneurismatica nunc etiam rupta conspici. Possunt hanc in rem legi historiæ apoplecticorum dissectorum à clarissimo *Wepfero* consignatæ.

§. III.

Cerebrum ejusque vasa ad sanguinis emissionem valde disposita.

Pars igitur primario affecta est cerebrum, quod ad concipiendam sanguinis stagnationem & inde oriundam hæmorrhagiam admodum dispositum. Etenim insignis sanguinis quantitas, & minimum, teste *Malpighio*, tertia pars, illius qui ex ventriculo cordis sinistro in universum corpus ejicitur, eo per quatuor capaces satis arterias adducitur. Dein arteriosa hæc sanguinem advehentia vasa tortuosum admodum ubique, & maxime in pia matre, servant tractum. Tum, quod maximum, ipsæ hæ arteriæ, postquam subierunt cranium, deposita exteriori tendinea, potissimo motus systaltici instrumento, tunica, tenuiores longe sunt, quam in reliquo corpore, & quasi venas referunt. Ne dicam, adeo demum gracilescere hæc vasa, ut sanguinis per ipsarum angustias in venulas socias transitus, sensus plane subterfugiat. Quæ omnia faciunt utique, ut sanguis heic tardius circumeat, facile etiam subsistat, aditu in venas expedito facile intercludatur, novique accessu cumulatus continuo, alveos canalium admodum dilatet & ad consequutura plura mala ansam præbeat.

§. IV.

Ruptio fit in minimis piæ meningis & cerebri arteriolis.

Inprimis præsente jam ejusmodi dispositione, facilis postea in rupturam & effluxum est transitus, tum videlicet, ubi accesserint causæ, quæ sanguinem majori copia & cum impetu ad caput congerunt, ejusdem in ipso stagnationem invitant ac liberum per venas recursum valide sufflaminant. Sic enim demum fit, ut vasa non modo cruore turgeant, sed & ab appulso jugiter novo nimium farcta, dehiscant, rumpantur & sanguinem effundant. Id quod maxime in piæ meningis nec non corticalis cerebri substantiæ vasculis, æque ac iis, quæ choroideos plexus constituunt, contingere, cadaverum sectione constat.

§. V.

Functiones animales & vitales inde læduntur & tandem exstinguuntur.

Per effusum in cerebro cruorem non modo subtilissimi liquidi, quod motum, robur & sensum præstat partibus, secretio & distributio per nervos impeditur, sed & totus circularis sanguinis per cerebrum motus turbatur & intercipitur; ubi animales æque ac vitales functiones elanguescunt & tandem penitus extinguuntur. Quæ omnia sic omnino contingere, testatum faciunt pathemata illa truculenta, quibus hæc hæmorrhagia stipatur, & è quibus, ceu diagnosticis signis, etiam cognoscenda. Nimirum qui eam incurrunt in terram concidunt subito, omni mentis vi ac cogitatione, sensu quoque ac motu privantur omni, cuncta membra sunt languida & flaccida, lingua obmutescit, palpebræ suspensæ & os hians comparent, deglutitio sublata, & alvus, & vesica retinenda excrementa haud raro sponte dimittunt. Atque hæc omnia læsam cerebri functionem & elanguescens inde musculorum robur produnt luculenter.

§. VI.

Hæmorrhagiæ cerebri effectus atque symptomata.

Difficili autem & intercepto sanguinis per capitis interiora commeatui tribuenda reliqua quæ observantur phænomena. Quod scilicet genæ rubicundo admodum & florido colore suffundantur, facies tumeat, vasa per faciem & maxime tempora discurrentia, turgeant, rupta in ore, naribus ac auribus sanguinem interdum, maxime post mortem, fundant, quin accedente putredine,

dine, caput in miram distendatur magnitudinem; quod à sanguinis per carotides internas aditu denegato, & ea propter in externas facto impetu, merito derivandum. Quod oculi distendantur, promineant, rigidi & quasi vitrei compareant ac lacrimas uberius fundant, id lymphæ à sanguine stagnante copiosius secedenti in acceptis ferendum. Quod cor valide pulset, arteriarum quoque pulsus in principio magnus, postea languidus ac rarus fit, quod spiritus fit difficilis cum stertore & rhoncho, id sanguinis pulmones obruentis moli, eorundemque ea propter intercepto æquali reciproco motui, aërem rite nec expellenti, nec admittenti, imputandum. Quod demum vomitus & convulsiones cum dentium stridore variæ accedant, non aliunde quam à sanguine in duræ matris vasis hærente eandemque ad spasmum sollicitante, deducendum.

§. VII.

Signa antecedentia.

Jam sicuti omnis omnino hæmorrhagia supponit ac præviam habet sanguinis, in illa ubi succedit parte, nimiam ad rupturam usque congestionem; ita quod eadem in hac, quæ in cerebro fit effusione, præsto sit, est utique certum. Evincunt enim id omnes, quæ morbum hunc antecedunt ac prænunciant passiones, quas inter præcipuæ, capitis cum vertigine temulentia, ejusdemque præcipue in occipite, dolor pressorius & gravativus, formicationis sensus in artubus, visus modo per caligines, modo coruscationes, turbatio, oculorum humiditas & intumescentia, aurium susurrus atque tinnitus, memoriæ & ingenii aliqualis hebetudo, somnus profundus, incubo & insomniis stipatus, venarum jugularium turgescentia ac faciei præter consuetudinem rubore suffusio.

§. VIII.

Incessus difficultas.

Quemadmodum porro ad inducendam sanguinis in certa parte congestionem, præter ejusdem abundantiam, tum ipsius validior per spasmum in aliis partibus eo suscitatus appulsus, tum etiam partis congestionem admittens quædam debilitas, concurrunt; ita, quin eadem hæc ad gignendam eam, quæ in cerebri vasis colligitur congestionem, conferant, neutiquam dubitandum. Huc enim redit omnis vis & efficacia illarum causarum, quas ad ingignendum hunc morbum, seu antecedentes & procatarcticas conferre, ratio docet, experientia confirmat.

§. IX.

Plethorici maxime & ubi sanguinis solennes excretiones deficiunt huic malo obnoxii sunt.

Ut de sanguinis plenitudine primum dicamus, propter eam omnino accidit, quod hæmorrhagia hæc frequentissime incidat in ætatem virilem, & juxta *Hippocratis aph. 57. sect. 6.* ab anno quadragesimo usque ad sexagesimum, ubi confecto corporis augmento, succi in vasis plus justo non modo accumulantur, sed & densiores fiunt. Hinc porro fit, quod qui temperamenti sic dicti sunt sanguinei, nec non obesi, cum iis, qui lautam, otiosam & sedentariam vitam sectantur somnoque indulgent, perniciali hæmorrhagiæ huic admodum sint obnoxii. Idem accidere iis, qui propter suppressas, aut imminutas spontaneas hæmorrhagias, nec non omissas diu suetas antea artificiales subtractiones, nimiam sanguinis copiam colligunt & coacervant, uberius testantur medicorum observata. De neglecta sanguinis missione testes sunt *Acta Medic. Vratislav.* MDCCII. de narium hæmorrhagia suppressa, *Hildanus Cent. III. Obs. XI.* de hæmorrhoidibus retentis *Hippocrates*, *Amatus & Zacutus Lusitani*, & qui primo loco ponendus fuisset, *Lancisius, de subit. mortib.* de mensibus & lochiis cohibitis cum *Fontano Acta Nat. Curios.* passim; de vicaria etiam mensium per os & nares vacuatione *Hildanus Cent. III. Observ. XII.*

§. X.

Spasmi in remotis partibus multum ad genesin hujus hæmorrhagiæ conferunt.

Tanto vero magis tantoque certius hæc sanguinis redundantia ad inferendum quod diximus damnum fit efficax, si accesserit altera illa causa, spasmus nempe in aliis externis remotisque à capite corporis partibus. Hujus enim tam infesta est operatio, ut non tantum sanguinis progressui in ea, quam detinet parte, fibras stringendo & vasa coarctando, obicem ponat, verum etiam eundem urgeat, ut aliorsum cum impetu ruat, ibi vasa oppleat, ducat tandemque perrumpat. Spasmum autem in hæmorrhagiis ferme omnibus, atque etiam in hac, præsto esse, testatur juncta magnitudini pulsus durities, stricturam nervosarum in arteriis tunicarum prodens. Testatur quoque antecedens extremorum refrigeratio, nec non ille, quem quidam in artubus sentiunt, formicationis sensus. Atque etiam hanc ob causam fieri censendum est, quod experientia teste, hanc hæmorrhagiam sæpe incurrant, qui spasmis, in abdomine maxime, aliquamdiu fuerunt detenti, qui scilicet colicis passionibus, præsertim spasmodicis, hypochondriaco malo, doloribus ex calculo vesicæ item cystidis felleæ nec non diuturna alvi strictura laborarunt.

§. XI.

Affectus animi frequentes & potentes sunt hujus mali causæ.

Ex quo jam ulterius concludendum, omnia quæ spasmum inducere apta, in numerum causarum hujus mali esse referenda. Conspicuus hoc nomine maxime est animi affectuum effectus, iræ inprimis ac terroris, quæ proxime in nervosas partes agunt, easdemque in anomalos spasticos motus adducendo, inæqualem quoque faciunt sanguinis circuitum, atque malum hoc sæpius accersunt; uti inter alios *Hildanus*, *Schenckius* ac *Forestus* fidem faciunt. Idem efficere valet venereum œstrum, quo motuum æquilibrio sublato, adeo in quibusdam exagitatum fuisse sanguinem, ut ipso in actu occubuerint attoniti, ex *Henrici ab Heers Observ. XVIII. Bartholino* & nostra *de morbis ex intempestiva venere oriundis, dissertatione*, constat uberius. Neque tantum impensior animi, verum etiam corporis commotio, ad sanguinem versus caput urgendum multum facit. Nos inter alia novimus a mica panis asperæ arteriæ illapsa, vehementissimam concitatam fuisse tussim, quam excepit hæmorrhagia in cerebro, lethali cum eventu.

§. XII.

Exercitiones quæ in partibus externis fiunt retropulsæ sæpius causam præbent hujus diri affectus.

Magna quoque ad inducendum hoc malum vis est materiæ illi acri, corruptæ & venenatæ tantum non naturam habenti, quæ à succorum vitalium connubio, salutari admodum consilio segregata, vel corporis ambitum propellitur, quandoque, vel sponte iterum recedit, aut per injurias externas repellitur; quippe quæ nervosis internis membranis illapsa, spasticas atroces suscitat stricturas, per quas sanguis utique etiam agitur cum impetu ad caput ibidemque congeritur. Sic ex ulcerum manantium & fonticulorum coalitu id factum esse, auctor est *Wepferus*; ex coryzæ, pedum sudoris catarrhaliumque affectuum sup-

suppressione, nec non retrocedente scabie, *Ephemerides naturæ curiosorum*; ex arthritide & podagra emanente vid. *Med. Syst. rat. tom. III. p.* 189. nec non *Wepferus*. Haud dissimilem pernitialem effectum in internis nervosis partibus edunt adstringentia, præpostere, inprimis in hæmorrhagiis nimiis data, de quo notabile exemplum a nobis observatum & quod pluribus expositum in dissertatione Akorffii habita, de *viro apoplexia ex inconsulta hæmorrhoidum suppressione extincto*, cujus auctor est Clarissimus *Schultzius*.

§. XIII.

Malum quandoque fit epidemium à subita & insolita aëris mutatione.

Merito præterea in numerum causarum hujus mali venit ipse aër, cujus constitutionem insalubrem & præternaturalem, epidemicum prorsus fecisse hunc morbum, *Lommius* potissimum, *Baglivus* & *Lancisius* affirmant. Maxime omnium vero generationi ejusdem favet frigus, quod fibras cutaneas stringendo vasaque in ambitu coarctando, ad interiora ipsumque caput urget ac pellit humores. Unde *Hippocrates* jam *Sect. III. aph.* 23. hyemalibus morbis annumeravit apoplecticum. Et *Piso* notavit: quod, quando circa solstitium hybernum boreas, corpora valde comprimens & mercurium ea propter in barometro sursum urgens ventus, repente insurgit, dispositos admodum infestare soleat attonitus morbus. Neque minus ad producendum hoc malum multum facit subita aëris mutatio. Nos certe crebrius observavimus, quod, si diuturnam aëris intemperiem frigido-humidam, vento diutius ex occidente & zephyro spirante, subito ventus frigidus valde ex borea excipit; aut etiam intemperiem aëris calidam & humidam cito sequitur algida & constringens atmosphæræ constitutio; facilis admodum in hunc morbum dispositis fit lapsus. Quo etiam fundamento nititur illa *Amati Lusitani Cent. I. curat. XXXVI.* observatio, qua admisso liberius corpori ex balneo fervido æstuanti frigido aëre, apoplexiam accessisse memorat.

§. XIV.

Hunc morbum ut plurimum antecedit imbecillitas corporis.

Accedit causa, inter præcipuas numeranda, vasorum scilicet & membranarum cerebri imbecillitas, sive imminuta potentia motrix systaltica. Sine hac enim nec abundantia, nec appulsus sanguinis, ad excludendum hoc malum sufficiunt; at ubi adest, membranæ sanguinem appulsum minus vegete protrudunt, vasa eidem cedunt, lentus fit circuitus, stagnatio, farctus tandemque ruptura. Est autem hæc debilitas quandoque nativa & a parentibus accepta, qua fit, ut certis familiis, fatalis atque funestus sit hic morbus, uti exemplis *Hoeferus*, *Forestus*, atque *Sennertus* confirmarunt. Alia demum accedit; quod patet in senibus, in quibus, quia partium omnium labascit robur, non mirum est, id etiam contingere in capite, ipsosque ea propter frequentius pati hos manes.

§. XV.

Ad quam disponit inordinatum vitæ genus.

Inter causas, quæ vasa ac membranas cerebri tono privant debito, potissima utique est, ingluvies, intemperantia atque ebrietas, ex cerevisiis lupulatis, vino, maxime sulphuris fumo infecto, nec non vini spiritu. Horum enim ea indoles, ut sanguinem exagitent, expandant, eoque simul ipsa vasa per quæ decurrit, distendant. Quod ubi accidit crebro, manet illa distensio, systaltica vis infringitur & ad concipiendam morbosam stagnationem sternitur via. Unde merito hinc causam repetit *Henricus ab Heer*, quod septentrionalibus populis adeo frequens sit hic morbus, ac uti *Lancisius* observavit, nemo fere sobriæ vitæ addictus eodem corripiatur. Nec dispar ratio eorum, quæ capiti stuporem conciliant, opiatorum, absynthii, lupuli, nicotianæ, croci, carbonum vivorum, musti & cerevisiæ fermentantis vaporum, quibus dum succi & canales plus justo rarefiunt ac distenduntur, impeditus utique fit progressus.

§. XVI.

Status cachecticus & polyposæ concretiones.

Non minoris momenti ad funestam in cerebro hæmorrhagiam proritandam facit habitus corporis cachecticus cum dolore gravativo capitis junctus, sub quo fibrillæ cerebri medullares & nervosæ flaccidæ & nimis lubricæ evadunt, systaltica & oscillatoria sua virtute privatæ. Quæ cerebri dispositio quod non modo ad hemiplexiam, sed & ad fortem & sanguineam apoplexiam multum conferat, nobis compluribus est compertum exemplis. Observavimus etiam asthmaticos, præsertim quando truculentum hoc malum à polyposis coagulis intra cordis ventriculos, vel vasa pulmonalia hærentibus fovetur. Observatum quoque frequentius est, non modo grumosas, sed & polyposas massas, sinubus cerebri, præsertim longitudinali, ac venis jugularibus internis inhærentes, lethalem sanguinis in cerebro effusionem produxisse.

§. XVII.

Apoplexia sanguinea distinguenda ab ea quæ fit à seri effusione intra cerebrum.

Dein hic qui à sanguinis effluxu in cerebro oritur attonitus morbus, probe discernendus ab illo, qui fit à seri ibidem secessu, & quem consequitur hemiplexia & paralysis totius lateris, ac vita quidem servatur, sed admodum misera. Hæc enim fit, quando quidem sanguis nimia copia cum impetu congeritur ad caput, non tamen vasa perrumpit, sed propter diuturnam tantum stagnationem serum per poros secedit, ac descendens vel ad cerebri basin, vel ad spinalis medullæ alterutrum latus, eidemque incumbens, liquidi subtilioris activi tam secretionem, quam influxum in nervos, intercipit, eoque partes in latere alterutro sensu privat ac motu. Ut prætereamus conspicuam illam differentiam, quæ affectus inter soporosos & hunc quem delineavimus intercedit, dum illi sensim non simul ac semel accedunt, neque sensus & motus abolitionem, sed tantum sub somnolentia ob nubilationem junctam habent.

§. XVIII.

Quæ hæmorrhagia cerebri sit periculosissima.

Quod cæterum *Hippocrates* de apoplexia *Sect. II. aph. XXXII.* consignavit prognosticon, id utique veritati respondet egregie: *vehementiorem*, scilicet qualis est quæ à sanguine effuso, *plane non, debiliorem* autem, sive quam sanguis stagnans & serum secedens gignunt, *difficulter solvi*. Nisi enim post venæ sectionem & congrua adhibita auxilia intra XXIV. horas sequatur levamen & symptomata remittant, spes salutis decollavit, & ex observatione *Aureliani* tertius dies longissimus moriendi terminus. Ipsque funestus eventus metuendus tanto certius, si senes invasit plethoricos morbus, ubi jam vires fractæ & cerebrum debile; si inebriationem summam, gravemque animi affectum iram & terrorem excipit; aut etiam si alio antea perpesso morbo supervenit. Mortem autem instare concludendum: si

si stertor magis magisque ingravescit cum respirationis difficultate; si cor palpitat vehementius arteriarumque pulsatio admodum magna, dura simul atque inæqualis; si, ubi paulisper ad se redit attonitus, aliena tamen est mens; si convulsivi motus unius lateris ipsiusque pectoris accedunt, frigidus præsertim in superioribus sudor hæret guttatim, ipsa exspiratio frigida est, & urina, & alvi stercora sponte elabuntur.

THESES THERAPEUTICÆ CUM CAUTELIS.

§. I.

Curatio quomodo instituenda.

QUum adeo præceps & periculosum sit hoc malum, cito utique ac tempestive succurrendum, ubi adhuc salutis spes, ac æger in loco temperato & lucido ita collocandus, ut cervice non nimis declivis ac supinus, neque etiam plane erectus cubet, pedesque inprimis, vel plumis, vel integumentis, à frigore defendendi ac fovendi. Ipsa autem curatio respondeat causis. Inter quas quia præcipua antecedens ipsum effluxum sanguinis redundantis in cerebri vasis congestio eminens, cum imminuta motrice vasorum ibi & membranarum potentia, eo quam maxime medicatio dirigenda: tum ut sanguinis motus & impetus a capite divertatur; tum etiam ut partibus, ibi à robore defectis illud reddatur, ad redigendum iterum in motum, qui subsistit, sanguinem.

§. II.

Principem locum tenet venæ sectio.

Ad exsequendum primum, ab omni ævo ceu efficax æstimatum, & ab ipsa natura comprobatum remedium est in sanguinis missione, mox in principio mali, sine mora instituta. Huic merito primas in medicatione detulit cum *Nymanno Dodonæus observ. medic. cap. VIII. exercit. pract.p.*385.memorabili exemplo vetulæ LXXII. annorum, per eam ab apoplexia liberatæ, confirmat. Quin ipsam naturam hanc monstrare viam, ex *Lancisii* observatione patet, qua senem fere septuagenarium apoplexiæ prodromis affectum, effusissima narium, ad duodecim libras hæmorrhagia, sanatum esse memorat.

§. III.

In commodis locis.

Quo vero pacto sanguis sit subtrahendus? non omnes eodem modo definiunt. Nonnulli, ac inter hos potissimum *Cathervvood*, in libello Anglice edito, arteriotomiam omnibus aliis sanguinem mittendi modis anteponendam esse rationibus & exemplis docet. Cui sententiæ calculum adjecerunt Germani quidam Medici, inter quos etiam *Loevv* ab *Erlsfeld in Medic. pract.* Nec improbandum videtur consilium, ac dolendum modo, nostris in oris, ob Chirurgorum ineptitudinem ac remedii novitatem, illud adhibere non esse integrum. Plurimi venæ sectionem suadent; sed quo in loco secanda sit vena, iterum in diversum abeunt. Alii venas in brachio, alii in fronte, naribus, nec non sub lingua incidere jubent. *Morgagni* venarum occipitalium incisionem eximie collaudat *Adverf. anat. VI. p.* 108. quia hæ venæ intra cranium cum utroque laterali sinu communicant, eaque propter instituta ipsarum sectione, sanguis, quem in sinus convecturæ erant, avertitur, atque hinc reliqui sanguinis, qui per eosdem sinus progreditur, copia minuitur aliquantum, motus autem non sine emolumento augetur. Quia vero harum venarum trunci profundius siti & non nunquam in plures minoresque ramos divisi reperiuntur, cucurbitulas & crebras altasque incisiones anteferendas putat. Quo quidem modo jam *Zacutus Lusitanus Med. Princ. hist. lib. I. hist. XXXIII.* bis apoplecticos se sanasse refert. Ab exercitatissimis tamen & numero plurimis medicis *Severino, Lancisio, Freindio*, à nobis in *Medic. ration. system. tom. III. p.*608. venarum jugularium incisio laudatur, quia cerebro valde vicina & quam optime spatium libertatemque fluendi facit sanguini cerebro impacto ibique copiosius congesto.

§. IV.

Cautela circa sanguinis missionem tenenda.

In sanguinis missione tenenda hæc. Instituatur quam potest fieri cito, priusquam ad atoniam usque dilatatæ arteriolæ & à sanguine effuso cerebrum inundatum. Foramen infligatur satis amplum, ut sanguis citatiori & liberaliori flumine efferatur, quia lentus effluxus juvat nihil. Adornetur in loco parti affectæ proximo, brachio scilicet vel jugularibus. Quantitas sanguinis emittendi, ex vasorum plenitudine, pulsus viriumque habitudine determinetur, semper tamen sit larga. Si corpus plethoricum, temperamentum sanguineum, morbus à sanguinis evacuatione impedita ortus, iteretur sanguinis subtractio, quin repetatur, quum *Dionis* perhibeat, septies demum incisam venam profuisse. Sed primum celebretur in pede, postea in brachio, seu collo, ne, si secus fit, dato in parte superiore exitu, ex inferioribus & corporis ambitu ad caput major invitetur affluxus.

§. V.

Clysterum in hoc malo usus.

Præter venæ sectionem, ad divertendum sanguinis à capite affluxum, præstans virtus eorum, quæ alvum irritant fortius, non tamen drasticorum illorum catharticorum, quæ veneni quippiam recondunt, sed quæ indolis innoxiæ, nerveas tantum intestinorum tunicas exstimulant efficacitet & ad motum sollicitant, qualia sunt salia, gemmæ scilicet, Sedlicense & ammoniacum. Hæc indenda paulo liberaliori dosi clysmatibus, ac præterea addendæ species, quibus flatus discutiendi & roborandi virtus inest, cujus indolis ruta, salvia, majorana, satureja, thymus, serpillum, flores lavendulæ, liliorum convallium, chamomillæ Romanæ, item semina carvi & anethi, unacum oleis expressis, rutaceo, chamæmelino ac laurino. Et sic confecta enemata non nimia copia, sed crebro, injicienda, ne iterum elabantur, & quidem ministerio syringæ, quo eo altius penetrent ac pervadant.

§. VI.

Externorum excitantium.

Quæ vero nervosas robore exutas partes roborant & ad motum exstimulant eoque humoris subsistentis discussionem promovent, exterius partim, partim interius admovenda. Exterius præstans virtus volatilium urinosorum, mixtorum cum cephalicis; inter quæ palmam fert in liquida forma salis ammoniaci cum calce viva paratus spiritus, rutæ & majoranæ, vel lavendulæ oleo imprægnatus; in sicca forma sal volatile salis ammoniaci siccum, iisdem oleis irroratum. Quæ vel naribus ad odorem admota, vel pluma ad interiora narium admissa, vel etiam per calamum scriptorium insufflata, excitant efficaciter. Eundem in finem locis exquisitioris sensus, maximeque pedum plantis, admoveri solent ea, quæ

doloris quendam sensum ibi excitant, sicque universum nervosarum partium systema ad contractionem sollicitant. Quo nomine notæ sunt frictiones asperiores cum pannis aut excutia institutæ, nec non urticationes; nota quoque vesicatoria ipsaque cauteria actualia, quorum novum & a *Lancisio* approbatum adhibendi modum, evulgavit *Dominicus Mistichelli* in tractatu Itala lingua de apoplexia edito.

§. VII.

Cautissime interne danda sunt spirituosa.

Interius autem si deglutiendi facultas superest, aut reddita, neutiquam danda spirituosa, aut volatilia; quippe quæ sanguinem, jam tum æstuantem, magis commovent ac rarefaciunt, eaque propter a *Pitkarnio de circul. sangu.* merito rejiciuntur. Sed propinanda ea, quæ analepticam, excitantem & simul discutientem virtutem possident; inter quæ spectata virtus diaphoreticorum fixorum, cum cinnabari, succino & nitro, quæ in pulveris forma cum aquis congruis, vel melius adhuc in potionem redacta porrigi possunt. Nobis quidem frequentioris & probati usus mixtura hæc: recipe aquæ liliorum convallium cum vino, aceti destillati ana uncias duas, spiritus cornu cervi succinati drachmam, antimonii diaphoretici, cinnabaris, lapidum cancrorum ana drachmam semis, syrupi corticum aurantiorum drachmas duas. M. Cui non nunquam, ad levem quendam stimulum nerveis stomachi fibrillis cum omnibus reliquis consentientibus inferendum, tantillum tartari emetici adjicere solemus, ne tamen vomitum moveat.

§. VIII.

Ad arcendum hoc malum utilissima venæ sectio æquinoctialis.

Sed quia hæc cerebri hæmorrhagia non tantum oppido periculosa, verum etiam, licet curata fuerit, facile repetit; haud postrema medentis cura eo utique dirigenda, quo ejusdem tam accessum, quam recursum, arceat. Jam recte utique cum *Martiano & Ballonio*, sensit *Casp. Hofmannus, lib. III. instit. med.* apoplecticos, quotquot sint, esse plethoricos. Ideo, ut sanguinis redundantia minuatur, danda est opera quam maxime. Hunc autem in finem nunquam non utilis sanguinis missio, maximeque illa, quæ circa æquinoctiale institui solet tempus, quo solennes fere esse solent sanguinis & humorum commotiones, naturæque conatus ad eliminandum id, quod est in corpore superfluum. Saluti ea propter etiam est, vel ipsius *Hippocratis* testimonio, hæmorrhoidum fluxus, maxime iis, qui eundem antea jam experti. Sed eundem sine damno provocare & promovere, est utique artis. Nos ad obtinendum hoc, præter frictiones in ano & admissos fotus, maxime proficuam censemus hirudinum applicationem. Quibus utiliter adjungitur usus elixirii balsamici, ex aloë correcta, croco, myrrha & succino, cum menstruo lixivioso aquoso, non spirituoso parati, nec non pilularum balsamicarum circumspecte datarum. Quæ tamen hæmorrhoides movent, minime adhibenda, si nulla ad fluxum adest dispositio, sed tum demum, quando emanere, aut parcius fluere incipit, alias, præsente plethora, plus nocent.

Fluxus hæmorrhoidalis, in dispositis, promotio.

§. IX.

Alvus solvenda blandioribus.

Dein ad vindicandum ab incursu hujus mali corpus, maximum utique est præsidium in debito alvi secessu. Etenim generalis fere canon est practicus: neminem facile capios morbos incurrere, cui officium rite facit alvus. Interim tamen alvina hæc excretio neutiquam proritanda validioribus drasticis, quæ nerveas intestinorum tunicas impetuosius aggrediendo, spasmos suscitant in iis, & inæqualem sanguinis circuitum inducunt. Blandioribus potius & naturæ amicis hoc expediendum. Inter quæ commendabilia maxime rhabarbarina cum salinis abstergentibus, nec non pilulæ polychrestæ ac clysteres.

§. X.

Caute mercandum cum balsamis & aquis apoplecticis.

Quæ præterea à quibusdam commendantur aquæ & balsama sic dicta apoplectica, tam interne usurpanda, quam exterius temporibus, naribus ac nuchæ inungenda, ad curationem æque ac præservationem hujus mali, nostra quidem sententia, in iis, quibus metus hæmorrhagiæ cerebri, plethoricis, sanguineis, virilis ætatis personis, sunt potius perquam nociva. De quo grave est testimonium *Dodonæi Stirp. hist. lib. VI.* ita habens: *ubi humorum copia adest, præsertim sanguini permixtorum, non tutus hujus* (stillatitii lavendulæ liquoris) *usus est, sicuti neque compositionis, quæ ex stillatitio vino, in quo hujusmodi herbæ, flores, seminave & aromata macerata sunt, conficitur, quam plerique temere & indifferenter exhibent. Nam calidorum hujusmodi capiti implentium usu, & morbus intenditur, & æger in periculum inducitur.* Tutiora longe infusa theiformia cum aqua, ex herbis cephalicis, melissa maxime, betonica, salvia, cum cardamomo minori condita, quæ frequentius sorbillata, sanguinis motum æqualem servant atque ipsi etiam cerebro nervisque conducunt.

§. XI.

Sed exacta victus ratio tenenda.

Nulla vero ab omnibus erit exspectanda incolumitas, nisi simul accesserit exactum in vita victuque moderamen. Potissimum autem ad præservationem momentum fert quies cum abstinentia, quo *Celsus* magnos morbos curari perhibet. Quare vitanda ciborum repletio immodica eorumque varietas; vitanda vina dulcia potentia, omniaque inebriantia, valida corporis exercitia, maxime post cibum. Neque is qui malum hoc metuit post cœnam statim eat cubitum; neque etiam capite nimis declivi cubet. Si aër ita comparatus, ut genesi hujus mali sit accommodus, corpus ei non committendum, sed pedes maxime à frigore defendendi, quandoque etiam pediluvio tepido immittendi, & in conclavi temperate calido manendum. Motus subinde instituendus est placidus, animus liber servandus atque tranquillus, somnus nec nimis longus, nec nimis brevis sit. Verbo vitentur omnia, quæ supra in causarum procatarcticarum numerum relata leguntur.

ENARRATIONES MORBORUM.

OBSERVATIO I.

Balnei calidi Carolinarum usus valde suspectus.

Comes illustrissimus, fere quinquagenarius, sanguine succique plenus, aliquot ante annos affectus fuerat aliquoties paralysi, leviore tamen, cum loquendi difficultate. Inde petiit vicinas ditioni suæ Carolinas, iisdemque usus est tam interius, quam exterius. Sed quum inconsulto id fecisset medico, neque sanguinis missione, neque alvi purgatione, corpus prius rite præparasset, accidit, quum in balneum nimis adhuc calens descenderet, ut subito sensuum tam internorum, quam externorum usu privaretur omni,

ſequuta mox reſpiratio valde citata, cum convulſivo quodam pectus attollente motu, arteriæ pulſarunt valide cum quadam duritie & facies intenſe rubuit. Secta fuit vena, admotum quoque naribus ſternutatorium, quo vehementior pectoris concuſſio cum ſummo ſtertore inducta. Latus ſiniſtrum totum omnis motus ac ſenſus fuit expers, manus tamen in eo convulſa perpetuo agitata. Mens plane non ſibi conſtitit & intra quinque horas excepit mors. Poſt quam ingens ſanguinis ac ſeri ſanguinolenti copia, per viginti quatuor & longius horas, è naribus manavit.

Epicriſis.

Si ullus thermalium aquarum ad balneum uſus circumſpectionem poſcit ac prudentiam, certe eſt Carolinarum. Harum enim ea indoles, ut terreo calcareo, nec non martiali quo pollent principio, corporis ſuperficiem conſtringant valide & ſanguinem ac humores ad interiora agant. Atque hinc eſt quod œdematoſos pedum tumores abigant cito, ac ubi corpus ſpaſmis obnoxium eſt ſimulque vaſa ſanguine turgent, graves paſſiones, cordis palpitationem vehementem, capitis dolorem acutum, cum virium dejectione & artuum debilitate inducere, quin febrem continuam æque ac intermittentem accendere valent. Ea vero propter etiam non mirandum, quod in illuſtriſſima hac perſona, ſanguine redundante & præſente jam in capite ad humorum ſtagnationem diſpoſitione, uſu inconſulto, ſanguis cum impetu fuerit congeſtus ad caput, ac tam in ipſius interioribus, quam exterioribus vaſa rupta, lethali cum eventu. Id enim luculenter arguit ſanguinolentum illud largum poſt mortem narium profluvium, quod factam in cerebro hæmorrhagiam ſemper prodit. Quod autem ſternutatorio admoto increvit ſpiritus cum ſtertore difficultas, id utique monet medentes, ut in apoplexia ſanguinea parcum eorum quæ ſternutamenta movent & circumſpectum, ſedato prius ſanguinis ad caput impetu, habeant uſum, ne ſanguis majori cum vehementia ad locum cui ſtimulus impreſſus ruat mortemque acceleret.

Observatio II.

Ex purgante acriori recidiva lethalis.

Fœmina generoſa, quinquageſimum ætatis annum agens, conſtitutionis ſanguineæ & texturæ admodum teneræ ac mollis, copioſum ſemper experta fuerat ſanguinis per menſes fluxum. Sed quum is quadrageſimo nono anno ob ætatis rationem retineretur, ipſa de anxietate & anguſtia præcordiorum, inflatione in latere abdominis ſiniſtro, gravitate & flacciditate artuum, vertiginoſo capitis ac gravativo dolore, cum ſomno inquieto & interrupto, graviter cœpit conqueri, licet vultum rubicundum admodum exhiberet. Accedente tandem hyeme, adeo exacerbata fuerunt hæc omnia, ut medici auxilium implorare cogeretur, qui ad diſcutiendos flatus ſalia dedit volatilia oleoſa, itemque carminativas eſſentias, ac præterea porrexit purgantem pulverem, ex reſinæ jalappæ ſcrupulo dimidio ac tartari vitriolati granis ſex. Quo quum ſexies non ſine acerbis torminibus fuiſſet purgata, inſequenti nocte inſultu correpta eſt apoplectico, pulſu tamen & reſpiratione adhuc integra. Secta fuit vena protinus & injectus clyſter acris; quibus ad ſe quidem rediit attonita, ſed ſuperfuit aphonia magnaque capitis debilitas. Hæc ut tolleret & recidivam arceret morbi artifex, obtulit denuo purgantem cum aqua liliorum convallium pulverem, ex reſinæ jalappæ granis XII. & vitriolati tartari granis X. Quo aſſumto, elapſa vix hora, rediit apoplexia & miſeram brevi tempore tradidit morti.

Epicriſis.

Inclinant utique in ſanguineam apoplexiam ſanguineæ fœminæ deſinente menſium fluxu, eaque propter venæ ſectione opus habent quam maxime, ne accedentibus aliis cauſis, in actum erumpat diſpoſitio. Ad quod ſi quicquam aliud efficax, eſt certe uſus purgantium validiorum ac tormina inducentium. Quæ inter merito numeranda funeſtis multis effectibus infamata jalappæ reſina in pulvere data; quippe quæ deglutita in ſtomacho facile coit ac plicis nerveæ inteſtinorum tunicæ adhæreſcens, ſpaſmos ciet ac oppido doloroſas tenſiones, quibus unique ſanguis urgetur ad ſuperiora, ibidemque effectus edit exitiales. Quo magis patet, graviter peccaſſe medicantem, qui accedente poſt oblatum hoc purgans apoplexia leviore, hac remittente, idem obtulit iterum in tanta copia, eoque recidivam induxit graviorem ſimul atque lethalem. Ac licet haud adeo incongrua videri poſſit noxios humores ad inferiora deducendi intentio, clementioribus tamen laxantibus, vel etiam clyſteribus id fuiſſet perficiendum, non iis, quæ inteſtinis ſpaſmos, ex torminibus cognoſcendos, inducunt, eoque ſanguinem ad caput urgendo, ut ibi perrumpat & lethum inferat, faciunt.

Observatio III.

Apoplexia levior, in graviorem & lethalem mutata.

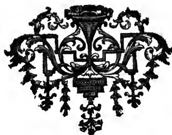
Theologus celeberrimi nominis, quinquageſimum nondum ingreſſus annum, floridæ & ſanguineæ conſtitutionis ac vividi ingenii, ſanus ſemper ac vegetus; ob peculiares quoſdam ejus famæ ac exiſtimationis infeſtos caſus, in impenſam animi perturbationem cum anxio dolore & mœrore conjectus, & valde inquietus ſub parco etiam ſomno, ad levandum animum & ſupprimendam melancholiam, poculis vini, quæ alias etiam amabat, paulo largius ſe ſubinde invitabat. Procedente inde tempore ciborum amittebat appetentiam, & vacillante digeſtione perpetuis fere vexabatur ructibus ſine ullo ex alvo conſtipata prodeunte flatu; labaſcere incipiebant vires, ingenti quoque præcordiorum dolore & anguſtia premebatur, mœſtis ſimul mentem fatigantibus cogitationibus, repentine & inopinato cum omnium ſenſuum amiſſione cecidit in terram, pulſu tamen & reſpiratione manente ſalva; collectis vero intra bihorium, poſt remedia idonea data, paululum viribus, ad ſe rediit, ſed inde de genuum imbecillitate, de torpore & languore dextri lateris, nec non de debilitate memoriæ anxias inſtituebat querelas. Proprio ſuaſu petit Carolinas, non modo ut affectum depulſaret hypochondriacum, ſed itinere & converſatione mœſtabundas animo excuteret afflictiones. Quum ego jam præſens eſſem, enixe meum etiam quæſivit conſilium, ſuaſi ut moderatius biberet temperatiorem illum fontem vulgo *Mühlen-Brunnen*, quo per viginti dies inſigni cum euphoria utebatur. In reditu vero quum celebrem pertranſiret urbem, invitatus ab amicis, lautiſque conviviis exceptus nimium indulſit genio & vini potui. Sub nocturno frigido cœlo in patriam reverſus, de ſpirandi

anguſtia

angustia & anxietatibus conquestus sumsit diaphoreticos quosdam pulveres, a quorum usu purpura rubra in universo fere corpore comparere cœpit, conquerenti simul de immani capitis dolore medicus in consilium vocatus venæ sectionem in pede commendavit. Explorans meam de hoc remedio sententiam, prorsus eam dissuasi ob metum recursus purpuræ ad interiora. Medico nihilo minus magnum periculum ex neglectu venæ sectionis prædicente, admisit eam, quæ in pede satis largiter celebrabatur. Non ita multo post præcordialis anxietas majora sumsit incrementa sub extremorum refrigeratione, & purpura disparente improviso vehemens insultus sequebatur apoplecticus cum omnium sensuum amissione, cum stertore, pulsu valido & inæquali, facie existente tumida & rubicunda. Quo gravi affectu intra octo horas Vir magnæ doctrinæ & ingenii in meliorem vitam transferebatur.

Epicrisis.

Plura in hac historia sunt memoratu digna quæ in usum pathologico-therapeuticum animadverti possunt; ac primum, quod in homine sanguinei temperamenti, quando mœrori diuturno & gravi adjungitur prava diætæ ratio, inque primis immoderatior vini usus, systema nervorum ita infirmari possit, ut pathemata formaliter hypochondriaca progignantur, quæ non facile alias in ejusmodi temperamentum incidunt. Notandum quoque est, quod ob diuturnas mentis fatigationes & labores cum mœrore diutius infestante conjunctos, tam imbecille reddi possit cerebrum nervorumque systema, ut ad insultus apoplecticos evadat dispositum. Insuper nostro in ægro primus insultus fuit levissimus, à solo impetuosiori sanguine ex imo ventre ad caput per spasmos obortus, qui venæ sectione, stagnantem in vasis cerebri sanguinem resolvente & divertente, brevi potuisset submoveri. Quia vero nullus affectus facilius recurrit, quam apoplecticus, præsertim si non accurata & exquisita vivendi ratione, idoneisque remediis avertatur; factum hinc est, ut post usum Carolinarum, quæ magnum quidem hypochondriacorum præsidium sunt, minus vero morbis capitis favent, non observata accuratiori diæta, gravior dein insultus subsecutus fuerit & quidem in nostro ægro lethalis, dubio procul, quod a larga venæ sectione purpuracea materia ad interiora violentia majori conversa, spasmos suscitavit, quibus sanguis impetuosius adactus ad caput, tandem intus vasa disruperit. Cæterum de apoplexiæ aliis causis, speciebus, & observationibus huc pertinentibus, in Parte III. *de morbis ex atonia ortis*, fusius egimus.

SECTIO II.

SECTIO II.

DE

DOLORIBUS ET SPASMIS VARII Generis Internis & Externis, nec non Arthriticis & Rheumaticis.

CAPUT I.

De Dolore Cephalico.

THESES PATHOLOGICÆ.

§. I.

Definitio.

DOLOR cephalicus est valde molesta in membranis capitis nervosis à variis causis distractis suscitata sensatio, quæ pro differenti gradu & loco varia & gravia sæpius post se trahit symptomata.

§. II.

Sedes dolorum.

Dolor diversa in capite occupat loca, cujus rei nulla alia subest ratio, quam quod diversis intra & extra cranium nervosis membranis illud instructum sit. Extra cranium occurrit tenuis sed satis valida & exquisitæ sensationis membrana, quæ immediate id cingit, & à carotide externa plures accipit in anteriori, media & posteriori parte arteriolas; ramulos vero nervorum è vertebris colli & pari septimo cerebri. Cohæret autem pericranium cum musculis cranio vicinis ac per suturas cum duræ matris exteriori lamina: in qua membrana frequentiorem certe doloris cephalici sedem reponimus; quod inter alia, idonea ad leniendum gravem dolorem externe applicata remedia, sub forma emplastri vel epithematis, item ex fonte chirurgico, scarificationes, setacea, cauteria inusta & vesicatoria, clare satis atque perspicue demonstrant. *in pericranio.* Neque tamen excludere hic volumus ipsam quæ caput tegit cutem, præsertim interiorem ejus partem vicinam pericranio, à qua etiam separari potest, & quam plura sanguifera percurrunt vasa, tunc præcipue doloris sedem constituentem, ubi is magis solet esse obtusus, gravativus & pressorius, cum in pericranio magis sit acutus. *in cute.*

§. III.

in dura matre.

Neque immunis à doloribus est interior, quæ cerebrum cingit membrana, sic dicta dura mater, quæ ex fibris valde tendinosis & nervosis contexta atque ex duplici lamina conflata est, & à quinto & septimo nervorum pari ramos accipit; arteriolis vero tribus donata: prima oritur à carotide interna, quæ ad anteriorem duræ matris partem abit, secunda, à carotide externa, quæ per foramen proprium intrat cranium & ad mediam partem vergit, tertia, à vertebrali internæ ramo externo, quæ per foramen jugularis internæ ingreditur cranium & ad posteriorem duræ matris partem spectat. Rarior quidem ibi dolorum sedes, sed multo periculosior: nam si sanguis in ejus vasis diu stagnat, vel copia aut acrimonia eorum vim motricem valde lædit, quam facile graviorem morbum capitis; atque in acutis phrenitidem vel convulsionem, præsertim si dolor sit pulsatorius; in chronicis morbis paralysin, hemiplexiam, nec non affectus soporosos post se trahit.

§. IV.

Reliquæ membranæ sedem non constituunt.

Reliquæ tenues illæ membranæ, quæ cerebrum immediate involvunt, utpote pia mater atque arachnoides, quæ posterior tamen potius externa piæ matris membrana videtur, cellulosum interstitium efformans per quod vasa repunt, nostra quidem sententia minime molestæ sensationis sedem constituere videntur, eo quod careant fibris tensibilibus nervosis elasticis, atque etiam nervulorum ramulis ibi non conspiciendis. *ratio.* Denique membrana valde exilis & sensilis, quæ ex tunica pituitaria nascitur, & sinus ossis frontis investit, non raro præbet acutissimi doloris domicilium. *Sed tamen membrana pituitaria.*

§. V.

Discrimen inter cephalalgiam & cephalæam.

Ingens doloris in capite, ratione loci quem occupat, item ratione vehementiæ ac diuturnitatis discrimen est, quo inde etiam diversa ab auctoribus ipsi imposita sunt nomina. Nam si levior est, & modo partem capitis afficit, dicitur cephalalgia; si diuturnior & gravior, ac totum caput occupat, cephalææ nomen accipit, quam GALENUS ita optime describit: *pr. 3. tr. 2. cap. 35. cephalæa est dolor totius capitis diuturnus ægreque solubilis, qui à parva occasione vehementes habet exacerbationes, adeo, ut neque strepitum, neque vocem violentam, neque luminis splendorem, neque motum tolerare possit patiens, sed tranquillitatem & obscurum cubiculum quærat, idque ob doloris vehementiam; quippe alii se malleo percuti arbitrantur, alii caput contundi distendique sentiunt, ac paucis ad oculorum radices dolor extenditur: quo in dolore totam capitis membranam vehementer affectam esse non dubitamus.*

§. VI.

inter hemicraniam & clavum hystericum.

Sæpius fit, ut unum tantum latus dolor obsideat, altero salvo & sine dolore; tunc græce hemicrania vocatur. Interdum etiam in certo tantum verticis loco circumscripto fixus hæret, ita ut vix magnitudine grossum vel imperialem æquet, mulieribus & quidem hystericis familiaris;

liaris; qui clavi nomine insignitur. Quandoque dolor frontem & loca supercilia acutissimus obsidet: alius solum syncipút, alius occiput, alius verticem prope suturam, alius tempora magis occupat. Neque una eademque solet esse sensatio: nam alius acutus, pungitivus, lancinans dolor est, alius contusivus, gravativus & pressorius, alius rursus constrictorius, quidam æstuosus & inflammans, alius frigidus est, qualis in mulieribus potissimum verticem ferire solet, ut quasi se glaciem gelidam in ipso gestare conquerantur.

§. VII.

Causa generalis.

In genere omnis doloris cephalici causam, à liberiori & æquabili sanguinis per vasa sanguifera, quibus cutis capitis, pericranium, ipsaque dura mater instructa sunt, progressivo & circulari motu impedito, tanquam a fonte derivamus. Nullus certe medicorum exactius, & secundum leges mechanicas, genesin doloris hujus demonstravit, ipso HIPPOCRATE, qui *lib. de flatibus* §. 13. ita rem perbelle exprimit: *sanguinis*, inquit, *transitus in capite magna angustia coarctatur, cujus abundantia ac conclusio dolorem excitat. Sanguis cum ipsa natura calidus existens, vi coactus, per angustam viam transire celerrime non potest, cum multa impedimento sint obstacula & oppilationes; quapropter etiam pulsus circa tempora.* Qui sane locus, Hippocrati non penitus incognitum fuisse sanguinis progressivum motum ex arteriis in venas, satis abundeque declarat: obstacula enim, quæ liberiorem transitum denegant vocat oppilationes, quæ in vasis revehentibus, quia carent impulsu, unde tardior & lentior motus, consistunt. Id quod etiam dissectiones ex gravi cephalæa mortuorum confirmare videntur: nam teste BONETO, WEPFERO, PECHLINO aliisque, sinus cerebri, jugulares etiam internæ & externæ venæ, sanguine mucoso crasso, imo pseudopolypis subinde infarctæ fuerunt repertæ: quod etiam nos in malo epileptico demortuis aliquoties observavimus. Si enim major sanguinis copia ad caput fertur, quam ipsæ venæ eadem celeritate reducere possunt, vasa arteriosa, & inter hæc maxime minima & capillaria, a congesto sanguine valde distenduntur & ipsæ membranæ insigniter tenduntur; qua ratione tristis illa sensatio excitatur.

§. VIII.

Pro conditione sanguinis variæ doloris species enascuntur

Notandum vero hoc loco est, quod pro conditione, intemperie vel vitio sanguinis, si vel nimia copia peccat, vel nimis spissius & glutinosus, vel sero valde acri refertus est, alia etiam atque alia inde doloris species enascatur. Nam quando is impetuose & nimia copia in membranas irruit, quod præcipue de plethoricis & ubi consueta per nares fluxio supprimitur, nec non de adolescentibus valet, dolor totum caput occupare solet; quod tunc calet, tumet, dolet, rubet, vasa turgescunt, fortiter pulsant, præsertim circa jugulum & tempora, nares aridæ & siccæ sunt, fauces ardor & sitis occupat. Talem dolorem veteres a causa calida suscitari dixerunt.

§. IX.

Quando dolor gravativus, obtusus & pressorius?

Ubi sanguis in vasis capitis collectus multo scatet & mucido sero, vel ex obstructa aut suppressa, quod sæpius accidit, coryza aut gravedine, dolor in capite oboritur, tunc magis gravativus, obtusus, pressorius, maxime in antica parte atque in fronte esse solet, quandoque etiam caput instar ponderis grave est, ut vix in altum possit elevari. Non raro evenit, ut in ipsius capitis cute, in vertice præsertim, tumores quibus digiti imprimi possunt exsurgant, pulsu interea languido, facieque livida existente. Quod inde à longo jam tempore CELSUS notavit, *lib. IV. cap.* 2. ita differens: *præter hæc invenitur genus doloris, quod potest longum esse, ubi humor cutim inflat, eaque intumescit & prementi digito cedit.* Veteres hujusmodi dolorem à causa frigida deduxerunt.

§. X.

Qualis à lue venerea?

Deterior doloris & magis pervicacis species est, qui accidit lue venerea valde affectis, cum materia serosa, acris, caustica firmius pericranio insidet & interdum ipsum cranium cariosum reddens difficillime remediis cedit atque sanescit.

à materia salina?

Ejusdem generis esse solet is dolor, qui a materia salino-causticæ indolis ad habitum corporis propulsa & postea retrocedente nascitur; uti id in arthritide, podagra, scabie, erysipelate capitis, gutta rosacea laborantibus, sæpius in praxi observavimus. In variolis & morbillis, antequam peccans materia naturæ robore ad extimam cutem propellitur, vel, quod pejus, si repellitur, atrox sæpe cum febre aut delirio, vel in infantibus cum epilepsia, dolor caput torquet; quo casu, ubi materia exigua caustica dolorem efficit, præternaturalis & vehemens membranarum potius strictura, quam earundem distensio, quæ a copia seri & sanguinis magis fit, locum habet.

§. XI.

Symptomata doloris acutissimi.

Sæpius in capite dolor est acutissimus, fere intolerabilis, fixus & diutius affligens, qualis totius corporis & animi vires pessundat, somnum tollit, concoctionem impedit, nauseam & ciborum fastidium parit, & alios sæpe gravissimos capitis & nervorum morbos, ut sunt vertigo, oculorum caligo & suffusio, cæcitas, aurium tinnitus, convulsio, epilepsia, post se trahit, atque etiam reliquas nervosas corporis partes in consensum trahendo, vomitum, alvi stricturam, extremorum refrigerationem, faciemque moribundo similem efficit. Id quod a veteribus quoque animadversum videmus. CELSUS enim *lib. IV. cap.* 2. scribit: *cephalææ notæ sunt: horror validus, nervorum resolutio, oculorum caligo, mentis alienatio, vomitus, vocis suppressio, corporis refrigeratio, animæ defectio.*

§. XII.

A quibus causis producantur

Ad genesin doloris cephalici quod attinet, consideratione etiam digna est nativa vel à parentibus tracta nervosarum capitis partium imbecillitas; pars enim quo debilior, id est vi tonica & elastica sua naturali valde privata, eo facilius & promtius humorem alienum admittit, recipit ac retinet, atque inde stagnatio, partiumque nervosarum afflictio contingit. Novimus sæpius cephalalgiam hæreditariam, à parentibus debili capitis constitutione præditis acceptam; vidimus etiam a diuturno animi mœrore, a præpostera Venere, a nimiis lucubrationibus & mentis fatigationibus, item a nimis crebra sanguinis missione, vel effrenibus hæmorrhagiis caput ita debilitatum fuisse, ut graves inde dolores, nec non alii, qui vehementer caput infestant morbi, exorti fuerint.

§. XIII.

§. XIII.

Causa remota quoque frigus. Neque ex classe causarum, quæ vocantur remotæ, excludi debet frigus, quod uti omnibus nervosis partibus, si jam dolore premuntur, infestum est, & liberam transpirationem per cutim impedit: ita maxime nocet, si capiti denudato admittitur, vel si id non satis contra nocturnum frigus fuerit munitum, vel etiam, si à longo sermone vel motu corporis nimio, aut à sole, aut ab ira, vel ab ingestis largius potibus spirituosis & inebriantibus incalescens pluvioso cœlo, nocturno præsertim, repente exponitur.

§. XIV.

Cephalalgia symptomatica. Memorandum id quoque est, cephalalgiam sæpius tantummodo esse symptoma, quod morbo demum accedit. Ita frequentius febribus continuis, intermittentibus quoque, & inter has maxime quartanæ jungitur: atque vix quicquam in praxi crebrius occurrit, quam quod mensibus inordinate prodeuntibus vel imminentibus, caput doleat gravissime; spasticæ videlicet dum ex imo ventre stricturæ, in caput suum effectum exerunt. Digestionis vitio & affectu sic dicto hypochondriaco laborantibus frequenter associatur: nam si prima regio vitiosorum humorum colluvie scatet, & inde oborientes spasmi ac flatus, humores ad caput plus justo urgent, nimia eorum congestio, vasorum distensiones, à quibus *Et hemicrania.* tunicarum nervosarum læsio fit, parit. Constat etiam hemicraniæ causam, à stomachi vitio frequentius oriri, dum hoc non bene coquente, multæ generantur cruditates, quæ cum succo ciborum chyloso permixtæ, per thoracicum ductum ad cor adductæ, ac protinus ad caput delatæ, antequam per congrua corporis emunctoria expurgatæ fuerint, dolores periodicos efficiunt; qui absoluta digestione ut plurimum invadunt.

§. XV.

Puerilis ætas quare cephalalgiæ obnoxia? Observamus porro ætatem puerilem valde doloribus esse obnoxiam, tum quod in hac ætate minus exacta servatur diæta & ventriculus cibis dulcibus, fructibus horæis, placentis ac lacticiniis oneratur; tum quod etiam vermes, quibus gignendis pueri peropportuni sunt, causam hujus mali præbent, dum putres & corrupti humores ad caput cum chylo delati, membranis motricibus elasticis tonum & robur naturale auferunt. *Interdum remittit dolor.* Sciendum quoque est, non semper & continenter dolorem hunc cruciare, sed dilucida sua ac definita interdum habere intervalla, ut magno ægrorum solatio subinde remittat, & ad notabile etiam tempus ægros deserat, qui certis tamen postea horis, diebus, imo mensibus & annis revertitur: certo tunc indicio, causam magis in remotis partibus, maxime omnium in ventriculo ac visceribus imi ventris hærere; quorum vitio sanguinis liber progressus per universum corpus, maxime per caput, ubi impeditur, dolor excitatur: quod inprimis in viris, qui fluxui hæmorrhoidali sunt vel fuerunt obnoxii, vel malo hypochondriaco affecti, observavimus.

§. XVI.

Prognosis. Neque semper sine periculo cephalalgia est: nam si causa doloris magis intra cranium inque membranis cerebri consistit, sique dolor vehemens & assiduus cum febre excruciat & somnum pæne omnem adimit, phrenitidem non raro prænunciat; si vero subito in hypochondriacis vel in melancholiam pronis, præsertim graviori animi affectu præcedente oritur, & somnum atque appetentiam aufert, ac cum auditus difficultate vasorumque interna pulsatione jungitur, hæc vero cuncta sine febre fiunt, furorem præsagit. Ubi vero subitum & peracutum in capite dolorem aurium tinnitus, difficilis incessus, genuum imbecillitas, & impeditus tardusque sermo sequitur, signum est futuri morbi attoniti vel etiam hemiplexiæ; qui tamen magis in opposito latere quam in affecto excruciat, dum hoc percipiendo dolori non amplius par est. Neque prætermittendum esse censeo, quod in adolescentibus & junioribus, frequentiores cephalalgiæ, futuræ arthritidis vel podagræ indicium præbeant.

INDICATIONES CURATORIÆ.

§. I.

Quod attinet ad curationem hujus mali, cum variæ ejus sint causæ, probe eæ debent discerni, quia eisdem removendis, omnis medendi ratio superstructa esse debet. In genere tamen omnes scopi hunc morbum curandi, sequentibus absolvuntur indicationibus. *Indicationes quatuor.* Primo sanguis & humores impetuose ad caput congesti si fuerint, partim ad loca ignobiliora derivandi, partim idoneis remediis discutiendi sunt. Secundo stricturæ membranarum capitis spasticæ, quarum causa plerumque est acris caustica materia, relaxandæ sunt, ut liberius fluida, quorum cursus per has impeditus fuit, nunc progredi possint. Tertio causa materialis vitiosa, peccans intemperie, temperanda & per convenientia emunctoria placide subducenda. Tandem ad avertendas recidivas, capiti & toti nervorum systemati idoneis remediis præsertim accurato diætæ & vitæ regimine robur conciliandum.

§. II.

Si causa doloris est nimius ex inferioribus locis ad caput per spasmos appulsus & irruens sanguis, non facile præsentius auxilium quam in ejus missione positum erit, quæ in locis non procul à parte affecta, melioris derivationis causa instituenda est, videlicet sub lingua aut in fronte, vel venæ jugularis externæ incisione, aut hirudinum pone aures applicatione: *Quando venæ sectio confert.* hac tamen adhibita observatione, ut si corpus nimis turgeat sanguine, primo vena circa pedum talos pertundatur, postea sequente vel secundo die vena circa caput aperiri potest. Consultum quoque judicamus, ante sanguinis detractionem, alvum sordibus deplere, quod commode & insigni cum levamine clysteribus fieri potest domesticis, vel etiam per infusum mannatum & rhabarbarinum, adjecto sale quodam aperitivo, ut cremore tartari, vel sale Sedlizensi.

§. III.

Quibus orgasmus sedandus. Ad compescendum vero nimium sanguinis abundantis & ebullientis orgasmum, mixturam blande diaphoicam & temperantem, ex aqua florum tiliæ, liliorum convallium, sambuci, cerasorum nigrorum, antimonio diaphoretico, nitro purificato, cornu cervi usto, cinnabari & syrupo papaveris albi compositam, dare expedit. Externe vero epithema discutiens & temperans fron-

fronti & capiti cum linteo duplicato est applicandum, cujus formula hæc esse potest: Recipe aceti rosacei, rutacei ana unciam & dimidiam, spiritus rosarum drachmas duas in quo camphoræ grana sex soluta, nitri purificati scrupulos duos, olei ligni Rhodii guttas quindecim: vel sequens emulsio cum fructu usurpari poterit. Recipe nucleorum Persicorum, amygdalarum amararum ana unciam dimidiam, seminis papaveris albi drachmas duas, aquæ rosarum, florum sambuci, cerasorum nigrorum ana uncias duas. Fiat emulsio: adde nitri drachmam dimidiam, camphoræ in oleo amygdalarum dulcium solutæ grana quinque. M. D.

§. IV.

Quid faciendum si à sero viscido dolor oritur.

Alia vero medendi ratione opus est, si à seri viscidi & viciosi intra vel extra cranii membranarum vasa stagnantis copia, dolor cum torpore & gravitate sæpe valde diuturnus innascitur, ubi nec sanguinis missiones, nec leniora laxantia quicquam efficaciter præstare possunt, sed tum dare convenit paulo valentiora, quæ crassos glutinosos humores dissolvendi & simul per alvum expellendi facultate pollent. Id quod utrumque egregie præstant, quæ sequuntur pilulæ: Recipe gummi ammoniaci depurati, sagapeni, myrrhæ electæ, aloës rosatæ, extracti hellebori nigri, resinæ jalappæ, mercurii dulcis, cinnabaris præparatæ ana drachmam dimidiam, extracti croci, pulveris castorei, salis succini ana grana XV. M. F. Pil. ex scrupulo numero XII. quorum sex vesperi, & sex postero die mane sumi possunt; quo tempore etiam ab omni cibo abstinendum & tenuia tantum juscula ægro præbenda sunt: tribus vero diebus exactis, idem repeti potest remedium. Vacuata sic sufficienter vitioli seri copia, medicina utendum est tonica roborante & simul diuretica; quo fine ego multoties mixturam, quæ ex tincturæ antimonii acris partibus quatuor, essentiæ succini & spiritus bezoardici Bussii, vel tartari & liquoris nostri anodyni mineralis, singulorum partibus duabus erat composita, summo cum fructu expertus sum; cujus usus, dosin bis vel ter de die sumendo, per septimanam & ultra continuari potest. Nam quæ fibras torpidas roborando earum vim motricem elasticam excitant, simulque urinæ fluxum promovent, ea in hac cephalalgiæ specie, quæ ab extravasato sero intra cutim & cranium, vel etiam in ipso cerebro oritur, valde proficua observavimus. Præter hæc autem cum CELSO, laborem & exercitationem usque ad sudorem, vehementem fricationem, & cibos ac potiones quæ urinam movent, in tali doloris genere commendamus.

§. V.

Adhibenda externa prioribus in cassum adhibitis.

Si his in usum vocatis dolor non discutitur, confugiendum etiam ad externa, inter quæ vesicatoria virtutis sunt expertissimæ, quia pernicioso stagnati humori exitum concedunt. Nos in usu habemus emplastrum meliloti, cujus uncia cum drachma cantharidum misceatur, adjectis granis aliquot camphoræ. Hoc magnitudine thaleri nuchæ applicari, & postea renovando illud, per longum tempus continuari potest; quod sine ullo incommodo insignem serosi humoris copiam fundit. In malo graviori autem & ubi à sero sub cute capitis stagnante, tumor visu, nec non ex dolore tactu cognoscitur, B. WEPFERUS toti raso capiti emplastrum vesicatorium, instar cucuphæ imposuit, cujus effectus hic fuit, in fine obortis vesicis magnam seri viscidi subtraxerit copiam: quod remedii genus jam tum ab ipso RIVERIO, vide *ejus observat.* in pertinaci capitis dolore, summo cum fructu usurpatum fuisse animadvertimus.

§. VI.

In dolore fixo quid conferat?

Interdum fit, ut præter consuetudinem intensus dolor, certum duntaxat locum occupet, à materia fixius & paulo profundius membranis inhærente, oriundus; quo casu medicus Gallus cum prudentia doctus & in observatione curiosus CHESNEAU, vide *ejus observationes*, miraculosum plane herbæ ranunculi pratensis impositæ vesicantem effectum, non satis prædicare potest: de cujus herbæ specie scribit, quod foliis anemonæ assimuletur, & masticata linguam mordeat quam maxime; hujus folia in mortario marmoreo contusa, & simul emplastro perforato apposito, parti applicare jubet. Videtur hæc herba autem haud dissimilem cum moxa possidere effectum, quæ etiam in ejusmodi dolore à medicorum peritissimis magnopere æstimatur. Ego rebus sic stantibus, felici aliquoties cum successu, rasæ prius quam occupavit dolor parti, siccum sal volatile salis ammoniaci, cum æquali parte pulveris sinapi mixtum imponi jussi, eo quod paulo fortiorem discussionem, tam profunde inhærens vitiosus humor requirat.

§. VII.

Quid in gravativo?

Ubi vero dolor à suppressa coryza, sive à muco, intra narium concamerationes & sinus, detento oritur, expedit crebro, sal quod vocatur Anglicanum, & nihil aliud est, quam sal volatile siccum salis ammoniaci, cum oleo cephalico, ut lavendulæ vel majoranæ exaltatum, naribus admovere, vel etiam errhinum pulverem leniter sternutationem moventem, qui ex herba majoranæ, betonicæ, maro vero, floribus benzoës & pulvere caryophyllorum concinnatur, ad interiora narium admittere.

§. VIII.

Quomodo tractandus qui fit à sero & sanguine corrupto?

Quod si vero causa chronici & immanis doloris, in valde corrupti seri & sanguinis massa, ut fit in lue Gallica & scorbutica, fundamentum suum habet, tunc utique necessarium est, congruis & specificis remediis hisce morbis sanandis accommodatis causam morbi aggredi; quo faciunt quam maxime lignorum decocta cum antimonio crudo, si prius humores corrupti per alvum probe, per ejusmodi quas jam supra dedimus pilulas, exclusi fuerint. Multum etiam tunc ex diæteticis confert abstinentia sive inedia per unum vel alterum diem, nec non labor & exercitatio corporis ad sudorem usque. Utile quoque est, in pertinaci tali morbo, ab impuro qui nascitur sero, per medicinam, sudorem provocare: cui scopo egregie sequens pulvis satisfacit. Recipe cinnabaris nativæ præparatæ, cerussæ antimonii sive bezoardici mineralis, salis volatilis viperarum vel cornu cervi, nitri purificati, singulorum grana X. camphoræ granum dimidium, pro dosi, desuper bibendo decoctum sanguinem purificans.

§. X.

Quid in hemicrania proficiat.

Hemicrania & præsertim periodica, causam latentem ut plurimum prima in regione habet, quando ventriculus cum annexo duodeno, vitiosa humorum colluvie refertus est, quam lenioribus

ribus tunc emeticis evacuare proficit: alvum quoque ducere, & per inferiora sordes expurgare, noxiumque humorem à capite derivare, interdum valde est necessarium; id quod optime, per pilulas polychrestas balsamicas, fieri potest. Postea elixiria stomachica, tonum ventriculi & intestinorum roborantia, sunt subjungenda. Si vero ab inordinato mensium vel hæmorrhoidum fluxu, causa doloris nascitur, remediis quæ salutares excretiones in justum & convenientem ordinem redigunt, prudenter est utendum.

CAUTELÆ ET OBSERVATIONES CLINICÆ.

§. I.

Quomodo & quando dolor leniendus. Absoluta sic doloris cephalici cura, quasdam necessarias adhuc cautelas & observationes ad eam spectantes subjicere haud erit inutile. Quandocunque dirus & acutus dolor, præsertim qui consistit in syncipite & sinubus frontalibus, tanta vi pollet, ut vires mirum in modum frangendo, vitæ discrimen minetur, ablatio causæ morbi minime erit prius exspectanda, sed ægro potius primo omnium levamen quoddam afferendum est; eo quod viribus amissis, medicus frustra semper laboret. Quin imo ipsa doloris acerbitas sæpe tanta est, ut graviora symptomata, vigiliam assiduam, animi deliquia, febrem, inflammationem mentisque alienationem accersere possit. Erunt ergo tum remedia interna, tum externa, ad dolorem levandum primario dirigenda. Ego vero ex internis, primas utique partes massæ pilularum Wildegansii, quando cum cinnabari nativa miscetur, nec non pilulis Starckii deferre soleo. Prius vero semper ante usum anodynorum enemate venter subducendus est. Inter externa nec tutius, nec virtute præstantius invenimus remedium, quam linimentum spissius ex sequentibus ingredientibus, sub tali forma paratum. Sumitur nempe olei nucis moschatæ expressi uncia dimidia, resinæ styracis, resinæ corticis thymiamatis æquali pondere drachma, extracti croci, balsami Peruviani, utriusque drachma dimidia, olei ligni Rhodii guttæ XII. M. linimentum fiat spissius, quod corio inductum, magnitudine imperialis, temporibus applicetur. Sedato doloris impetu per interne & externe adhibita anodyna, lene catharticum propinare juvat: postea ad alia, causam morbi penitus pro ejus conditione & natura per congrua remedia removendi, medicus confugere debet.

Si dolor ab humore extravasato, vel in sinubus frontis hæret. Quando dolor acutissimus vixque tolerabilis, cavernis narium, sinubusque osseis capitis diutius infixus hæret, qui ab exigua sanguinis vel humoris extravasati quantitate, sub membrana hos sinus tegente, producitur, sedare non modo, per jam dicta remedia, doloris atrociam convenit, sed & laborandum est, ut sanguinis appulsus, sub quo dolor augetur, minuatur; quod commodissime more Ægyptiacorum medicorum scarificatione facta in naribus, fieri potest, vel compendiosiori modo, si straminis paulo durioris portio valide & subito naribus intrudatur, ut sanguinis inde sequatur profluvium.

§. II.

vel sub membrana pericranii. Si vero sub membrana pericranii extravasatus, mordax & acris humor inclusus, os incipit cariosum reddere, tum omnibus aliis in cassum applicatis ad incisionem accedendum est, quæ uti in paronychia ex simili fere causa orta, ita hic mirabile ferme adfert auxilium. Si vero jam caries ad diploën ipsamque lamellam inferiorem cranii penetraverit, unicum auxilium in trepanatione provide erit reponendum.

§. III.

Cura enemate incipienda. Porro in genere sciendum est, in omni, à quacunque etiam causa proficiscatur, dolore cephalico, initium curationis ab injectione enematis, item a venæ sectione, si plethora id exigit, faciendum esse, ita tamen ut alvi apertio huic præcedat. Postea de aliorum congruorum remediorum tam internorum quam externorum usu erit decernendum. Sæpius plethora soluta, ad meliorem derivationem causæ peccantis à parte affecta, frontis venam aperire expedit. Et tunc Clarissimi HEURNII monitum, quod *notis in aph.* 68. HIPPOCRATIS, *Sect. V.* insinuat, dignum urique observatione est. Suadet nempe, *ante sectionem, ut vinculum collo injiciatur, quo intumescat hæc vena, quæ oblique erit secanda, cavendo diligenter ne lædatur tunica pericranii.*

§. IV.

Arteriotomia. Arteriotomiam in temporibus celebrandam, præsentaneam & pene mirandam, ceteris omnibus inaniter adhibitis, sæpius opem ferre & lenimen, probatissimorum medicorum fide constat. Neque ego, quanquam nunquam hoc remedio usus sum, detrahere illi quicquam volo. Ita vero de hoc existimo, quod si sanguis ex ramo venæ jugularis externo aperto extrahatur, longe melius retardatum circularem sanguinis motum in capite restitui, humoremque subsistentem vel extravasatum, à quo pendet dolor, felicius dimoveri & excludi posse; dum videlicet sanguis arteriosus, majori ut antea celeritate in spatium venæ ab extractione sanguinis evacuatum fertur. Si vero, ex consilio & deliberatione medicorum, temporalis vena pertundi debet, tunc optime hæc operatio juxta aurem prope articulationem mandibulæ, ubi periculo vacat, celebranda erit.

§. V.

Pediluvia. In omni dolore, ubi vires non ferunt sanguinis detractionem, neque ejus satis est, pediluvia, quæ nunquam non in hoc affectu utilia, modo sint temperatiora, ad divertendum sanguinis & humorum motum ad partes infernas, cum fructu adhiberi possunt; neque pedum frictiones paulo asperiores cum pannis sunt improbandæ; nec rubefacientia, ut taleoli raphani rusticani cum sale mixti pedibus imponendi, usu suo destituuntur.

§. VI.

Cautela circa epithemata. Circa epithemata actu frigida tenendum hoc est, quod cum summa circumspectione applicanda sint. Prostant enim exempla nobis etiam cognita eorum, qui in febribus præsertim exanthematicis, variolis, morbillis, purpura, ubi natura per extremam cutim peccantem materiam sub specie halituum non sine fructu excludere nititur, per crebrius in dolore capitis applicata frigidiora epithemata, in cœcitatem ad dies vitæ durantem, in epiphoras quoque ac suffusiones oculorum sunt præcipitati. Neque etiam semper confert in hoc dolore profligando, pluribus & variis topicis uti, quorum applicatio interdum plus periculi habet, plus etiam prudentiæ a me-

medico desiderat, quam internorum usus. Neque omnia, omnibus æque salutariter conveniunt: nam quæ alius ferre potest, ea alteri incommodant.

§. VII.

In paroxysmo. In ipso paroxysmo ad atrocem dolorem mulcendum, non una sed pluribus vicibus, insignem efficaciam a liquore nostro anodyno minerali, aliquot guttulis ejus, saccharo in pulverem redacto *extra eum.* instillatis & in os sumtis, experti sumus. Extra paroxysmum ad roborandum caput, vel etiam ut illud a recursu mali vindicetur, balsamo nostro analeptico quod vitale audit, si vel exterius temporibus aut vertici applicetur, aut naribus modeste hauriatur, vel ejus aliquot guttulæ saccharo instillatæ cum infuso Theiformi sumantur, peculiares plane, non sine ratione & experientia, virtutes & laudes tribuimus.

§. VIII.

In orgasmo sanguinis non evacuandum. Quandocunque nimium ebulliens & variis de caussis in motum concitatiorem actus sanguis, doloris originem præbet, neutiquam purgantia vel evacuantia, sed potius refrigerantia & temperantia locum inveniunt: quo ego nomine plurimum solius aquæ frigidæ potui atque nitrosis tribuere soleo. Et certe in hac re non est de nihilo, eximium nostri HIPPOCRATIS monitum, qui *libr. de ratione victus in morb. acutis*, sic scribit: *Animadvertere oportet in iis quibus caput, vel ob exercitationes vel cursus, vel iter, venationem, vel alium quendam intempestivum laborem dolet; horum quidem nullos purgaveris.* Vult enim præclarus senex, ubi ex calore vel sanguinis fervore oboriatur dolor, purgantibus uti nos non debere.

§. IX.

Cephalæa hypochondriacorum. Sæpe fit, ut melancholiæ hypochondriacæ cephalæa conjungatur cum digestione depravata, macie corporis, timore & vultus colore vitiato: quo in casu venarum sectio, balnea aquæ dulcis, conveniens motus corporis, aquarum medicarum prudens usus, jusculа medicata præsertim quæ fiunt cum succo cichorei, serum lactis caprini chalybeatum, nec non cichoreatum ceteris omnibus palmam facile dubiam reddunt.

METHODUS PRÆSERVATORIA.

Uti in omnibus capitis affectibus, ita etiam in dolore ejus hanc vivendi rationem suadet MERCURIALIS *Consultat. Tom. I. p.* 140. *Consult.* 107. cujus integrum textum methodi præservatoriæ loco hic inserere minime tædet. *Aërem*, enim inquit, *inclementem & insuetum quantum fieri potest aut vites aut integumentis & cubiculis arceas, somno moderate utaris, nec unquam nisi duabus post cibum horis: capite semper elevato dormias: corpus & animum ita exercere oportet ne alterum ab altero labore vel otio vincatur. Neve curæ nimiæ, nimiæque cogitationes & studia calorem nativum hebetent. Alvum præ ceteris lubricam, nisi ita sit, quantum fieri potest serves; siquidem nihil est quod perinde caput afficiat & subinde vertiginosis affectibus occasionem præbeat, ac faces in intestinis diu retentæ. Jam vero repletiones & crapulæ, quas interdum istarum plagarum habitatores, etiam si peregrini sint, committere coguntur maxime omnium tibi inimicæ sint: & idcirco eas ac vinorum generosorum assiduos potus fugias necesse est. Cibi omnes crassi, pingues, flatulenti, cujusmodi legumina & olera, pisces ac fercula multis aromatibus conferta, qualibus gens germana uti solet, nisi à te vitentur, ne mala tua in dies augeantur metuendum est.*

ENARRATIONES MORBORUM.

OBSERVATIO I.

Contumax capitis dolor in juvene hypochondriaco, ex repletione vini Rhenani sulphure infecti, curatus. Studiosus viginti & aliquot annorum gracilis & tenerioris habitus, à studiorum intemperantia & nimiis lucubrationibus, dispositionem sibi contraxit hypochondriacam, cum digestione ciborum viriata, alvi strictura, spasmis, flatulentiis, subinde etiam capitis dolore junctam. Invitatus ab amicis in convivium, magna & insolita vini Rhenani sed sulphuris fumo valde infecti copia se replevit, & ebrius factus. Ex hoc tempore gravi & continuo capitis dolore correptus fuit, qui tamen sinistrum maxime latus occupabat, ejusque anticam cum primis partem, frontem, oculum, aurem & dentes ejusdem lateris vehementer interdum stringebat ac obtundebat. Sub notabili vero tempestatis mutatione vel sub profundiori paulo mentis meditatione adeo increscebat, ut vires, somnum, appetentiamque prorsus fere adimeret. Suaserunt medici crebras venæ sectiones, alvus sæpius polychrestis pilulis subducta, & cephalica tam interne quam externe, neque minus stomachica adhibita, sed citra optatum successum. Ego potius, cum consilium à me peteret, dissuasi ulteriorem sanguinis missionem & medicamentorum frequentem usum. Pediluvia vero & pedum frictiones cum pannis asperis, neque minus caput crebrius perfricandum commendavi, atque ut illud & pedes in æquabili & temperato calore ac transpiratione contineret, maneque quotidie in lecto infusum Theiforme ex herba melissæ, salviæ, veronicæ & semine fœniculi assumeret, blandum sudorem exspectando, auctor fui. Pro potu ordinario, loco cerevisiæ, decoctum ordinavi ex speciebus temperatis. Deinceps balsamo nostro liquido vitali sæpe inunctæ, ubi dolor nimis urgebat, nares, nucha, tempora. Quorum remediorum ope insigne levamen æger expertus est.

Epicrisis.

Dici vix potest, quam inimicum nervosis capitis partibus sit vinum sulphuratum. Et sicut vinum præsertim potens & generosum, inque specie vina dulcia ad capitis morbos: ita multo magis quodvis infesto sulphuris vapore refertum vel adulteratum disponit. Sulphuris enim particulæ dum altius se se insinuant membranarum poris in stricturas eas adigunt. Vinum vero rarefaciendo sanguinem nimiam fibrarum nervosarum & vasorum efficit expansionem & distractionem: unde dolor oritur. Quod si vero semel & iterum solidis nervosis partibus inducta fuerit ingens infirmitas & earum vis motrix elastica naturalis læsa, affectiones quæ inde prodeunt præternaturales, ex facili causa, in iisdem partibus recurrunt. Deinceps observari quoque velim, in nulla corporis parte nervosas & sensu præditas membranas facilius lædi quam in capite, eo quod liberiori aeris accessui sunt expositæ. Quantam autem vim subitæ aëris & tempestatum mutationes, præsertim quæ ab uno extremo ad alterum vergunt, in mutando & lædendo nervosarum partium tono & ela-

& elatere habeant; id dolores, spasmi, convulsiones & aliæ partium nervosarum præternaturales affectiones, quæ inde ingravescunt, ostendunt luculentissime. Liquor noster balsamicus ex sinceris non adulteratis & temperatis oleis cephalicis confectus, infirmitati nervosarum partium, exterius præsertim si applicetur, mirifice opitulatur; nisi corpus admodum plethoricum sit, & natura prorsus a suaveolentibus abhorreat.

Observatio II.

Cephalalgia pertinax, cum oculorum ardente & dolorifica defluxione juncta, in persona diata vinosa dedita, curata.

Persona quædam splendida annum jam ætatis quadragesimum & tertium agens, validæ à natura constitutionis, à primâ statim adolescentia largiori vini potui assueta, cui etiam in hunc usque diem nimium indulget, sub tempestate valde ventosa, humida & frigida, per aliquot septimanas venationibus incumbens, non modo defluxione acri, salsa, dolorifica & ardente in utroque oculo, sed & gravi & pertinaci cephalalgia cum cutis capitis tumore juncta corripitur. In consilium & ego quoque accitus, fontem Selteranum vino intermiscendum & vesicatorium nostra methodo præparatum nuchæ applicandum suasi; acidulæ quoque Egranæ cum decenti regimine fuerunt usurpatæ: & dolor inde valde mitescebat. Balsamo vero vitæ cum inungeretur caput, materia ichorosa, qualis ex ulceribus prodit, copiose effluxit: cucupha quoque ex speciebus balsamicis & cephalicis temperatis ad roborandum caput gestata fuit. Qua ratione atrox ille dolor penitus sublatus est.

Epicrisis.

In genere hoc attendi velim, eos qui pocula amant & fere quotidie se immergunt vino, ex transpiratione, qua difflari debent partes nimis calidæ & sulphureæ, per auram frigidiorem admissam cohibita, graves in capitis morbos & dolores frequentius incurrere, quia in nullo corporis loco immediate & proxime magis quam in capite, præsertim si illud non satis tegumentis munitum sit, tonus vasorum & tunicarum nervearum à vento frigido penetrante læditur. Vesicatoria rite & paulo diutius applicata, ubi materia in partibus capitis externis vitiosa residet, eximiam solent opem etiam in acribus salsis & calidis oculorum defluxionibus præstare. Ceterum in ejusmodi morbis, qui a dyscrasia calida & sulphurea sanguinis, qualis ab exsuperante vini potu & cuticulari perspiratione prohibita nascitur, aquea diluentia, acidulæ, imo aqua simplex loco potus ordinarii magno & efficaci sunt præsidio.

Observatio III.

Immanis cephalalgia cum auditus difficultate & tinnitu, ex neglecta venæ sectione sanguinis missione & hydroposia curata.

Juvenis spongiosi habitus & sanguineæ complexionis, a longo hinc tempore narium hæmorrhagiis obnoxius, ob paulo validiora corporis exercitia nimiumque veneris usum & potum largiorem, frequentiores & largiores eas passus est: ad quas minuendas & compescendas ter singulis annis admisit in pede venæ sectionem. Postea vero eam consueto tempore semel omisit vel potius neglexit. Hinc immani corripitur cephalalgia cum auditus difficultate & tinnitu, caput totum rubore intumescit. Venæ sectio instituitur in pede & multum sanguinis extrahitur. Mitigatur inde quidem dolor; neque tamen sedem suam penitus relinquere voluit, donec stramine paulo duriori naribus intruso largius sanguinis ex iis stillicidium fuerit procuratum. Inde dolores mitigati fuerunt mirum in modum. Sed cum a supra memoratis causis ex facili dolores recurrerent, nec sola venæ sectio iis abigendis sufficeret; & quietam vitam & hydroposiam nec non serum lactis aciduletum frequentius bibendum commendavi, interpolato quandoque pulverum nitrosorum usu. Quibus ex toto integram valetudinem consecutus est.

Epicrisis.

A sola plethora in junioribus nares crebrius fundere sanguinem, sique hoc non accidit, capitis ægritudines inque primis cephalalgias sequi, per crebram experientiam certissimum est. Quos morbos si natura non sponte per narium hæmorrhagias solvit, medicus id arte præstare debet evacuando sanguinem ex venis non procul a capite dissitis, incisione venarum jugularium externarum vel quæ sub lingua positæ sunt; meliori vero adhuc successu per scarificationem in naribus vel apertionem venæ idoneo instrumento factam; non neglecta tamen sed probe observata hac cautela, quod videlicet, si nimia adsit sanguinis exundantia, consultius sit, in dissito loco a parte affecta sanguinis missionem prius instituere, & postea non procul a morbosa parte; quia dato exitu sanguis ex partibus inferioribus spasmo subinde affectis sæpius cum impetu in læsam partem ruit, non sine gravioris mali metu. In tali cephalalgiæ specie topica, volatilia & suaveolentia calidiora fugienda esse censemus: sed præstat epithemantibus paulo frigidioribus sanguinem ebullientem reprimere, quod tamen etiam adhibita prudentia fieri debet, præmissa videlicet venæ sectione, pediluviis, & alvi segnis per clysteres decenti subductione.

Observatio IV.

Rheumatica cephalalgia, in sacerdote hypochondriaco, Carolinis curata.

Vir quinquagenarius sacerdotali munere fungens studiis & meditationibus nimium indulgens, ex prava inde sequuta digestione & ventriculi infirmitate, crebrius catarrhosis defluxionibus, odontalgiis & cephalalgiis obnoxius fit: quæ tamen pathemata, cum plane abstineret a prandio, sumta tantum coena multum decreverunt. Postea vero dolores à capite usque ad colli & thoracis dextrum latus valde molesti exporrecti sunt, diutius perseverantes. Quibus removendis varia a variis præscripta sunt remediorum genera, atque inter hæc interne essentiæ & elixiria cephalica, pulveres cinnabarini, fonticulus quoque nuchæ & brachio dextro inustus, celebrata venæ sectio, externe affectæ partes oleis penetrantibus inunctæ: sed sine levamine. Scripsit ad me historiam, adjiciens, quod nares tenacem albicantem mucum sed exili in copia fundant, & sensum se ponderosi saxi in sinistra capitis parte percipere: caput vix sine dolore inclinari vel verti posse, ita ut linguæ etiam usus valde difficilis sit; colli quoque glandulas comparere tumidas. Addidit quod ante biennium febris tertiana ipsum corripuerit, quæ, postquam materia largiter è pectore excreta fuit, levamen quoddam attulit. Mentionem quoque fecit doloris circa ventriculi regionem atque inflationis in hypochondriis. Dedi consilium ut thermas Carolinas adiret & secundum præscriptum a me regimen per mensem & ultra iis uteretur: injunxi demum accu-

accuratum vitæ institutum cum motu corporis sufficiente & animi quiete; suasorque fui, ut præmissis frictionibus in nucha & cervice cucurbitulas cum scarificatione apponendas curaret. Et inde eum melius se habuisse cognovi.

Epicrisis.

Non simplex cephalalgia hic affectus sed potius rheumatismus, qui totum caput & vicinas partes occupat, meretur appellari: eo quod humor viriosus non unam partem occupet, sed per porosam substantiam serpendo, in vicinas nerveas partes, eas lancinando & vellicando delabatur. Causam sine omni dubio discrasia seri scorbutica, ex depravata ventriculi digestione & hypochondriorum vitio nata subministravit. Originem primam vero dedit nimia studiorum cum profundis mentis meditationibus intemperies, juncta cum lucubrationibus: quæ quantam vim, ventriculum & intestina infirmandi & totum corpus morbidum reddendi habeant, experientia satis apertum ac manifestum est. In tali statu morbi particularia ut ita loquar remedia seu symptomatibus dicata nihil proficiunt, sed, si salus & sanitas speranda est, non ab aliis nisi ab iis, quæ vitiis fluidorum & solidorum amovendis sufficiunt, cujus generis sunt fontes medicati calidi vel frigidi cum regimine diætetico usurpati, peti debent.

OBSERVATIO V.

Hemicrania sanguinis evocatione è naribus & aqua frigida curata.

Fœmina nobilioris generis septuaginta jam septem annos transgressa sanguinis plena, contumaci à quinquagesimo circiter anno, quo menstrualis fluxus valedixit, hemicephalæa affligebatur. Ex quo tempore, multa licet atque varia ad sedandos & abigendos hos dolores continuo adhibuerit remedia & frequentiores in brachio pariter ac pede venæ sectiones instituerit; nullum tamen ex his percepit levamentum. Donec tandem sanguis ex narium venulis ad uncias circiter VI. ope pennulæ intrusæ, in eo nimirum latere ubi dolor consistebat, fuerit evocatus. Neque ullum aliud præter aquam frigidam simplicem in usum est vocatum, ita ut non modo externe in duplicato linteo capiti sæpius admota, sed etiam interne ad tres quotidie mensuras triduum sumta fuerit. Et sic diu exoptatum, quæ DEI erat gratia, passionis valde dolorificæ persensit levamen. Qua de re simplici hac potione semper loco cerevisiæ est usa, hausto tantum inter prandendum uno exiguo vini cyatho.

Epicrisis.

Aquam simplicem frigidam puram tamen, tum interno, tum externo usu, in multis & gravibus affectibus valde conducibile & efficacissimum remedium præbere, perpaucis quidem cognitum & credibile videtur. Nihilo minus & experientiæ & rationis & auctoritatis quoque multorum veterum Medicorum suffragio id ipsum est probatissimum. Egimus ex instituto in peculiari dissertatione *de salubritate potus frigidi*, paulo prolixius: ubi evidentibus argumentis tam aquæ quam frigoris quoque in ea contenti eximias in morbis debellandis vires abunde demonstravimus: nam magna inest vis frigoris elasticam fibrarum & vasorum corporis nostri vim firmandi, roborandi & virtutem expansivam interni liquidi calidi coërcendi, quo vis vasorum à nimia expansione valde debilitata ad statum redeat naturalem, & sanguinis ac fluidorum motus liber & æquabilis restituatur. Et sicut potus sufficiens aquæ simplicis & frigidæ, firmando tonum solidorum, humores fluxiles reddendo & salinas sulphureas partes diluendo ac evehendo, multorum affectuum causam præscindit; ita externe frigore suo etiam succurrit iis morbis, qui a nimio vasorum infarctu & expansione originem suam ducunt. Nihilo minus quotidianus aquæ potus non omnibus naturis convenit, sed ejus præscriptum prudentiam medentis requirit.

OBSERVATIO VI.

Dolor fixus in vertice capitis ex ira & superingesto cibo, aqua frigida sublatus.

Vir erat Hebræus circiter quadragenarius strictioris corporis habitus, qui ab iracundia & superingesto cibo contraxerat dolorem in vertice capitis fixum, spatium occupans magnitudine imperialis, sensus hujus doloris quidem non adeo erat acutus, vibratorius, lancinatorius aut pulsatorius, uti alias in cephalalgia esse solet, sed magis pressorius & gravativus sub cranio; neque erat perpetuus, sed subinde maxime circa vesperam & noctem ingravescens. Nihilo minus tamen adeo graviter inde luebat, ut appetitus concideret, somnus abesset, vires mirifice deficerent, pulsus inordinatus, modo celer, modo rarus & languidus micaret, ipse quoque animus abjectus esset & sub paroxysmo quandoque plane turbaretur. Pugnatum fuerat adversus hunc dolorem tum a me tum ab aliis strenue & efficacissimis aliis remediis. Sed licet quandoque inde remittere per aliquot dies videretur, levi tamen accedente occasione ex ira aut aliis externis injuriis iterum vehementia recrudescebat priori similis. Exactis inter hæc duobus circiter mensibus in consilium simul vocatus est civitatis hujus medicus natione Gallus, ingeniosa curandi tentamina subinde non infeliciter adornans. Is purgato prius per aquam Sedlicensem corpore, dedit consilium, ut æger mane & post meridiem biberet dimidiam aquæ fontanæ frigidæ mensuram in lecto. Inde primum quidem factum refrigerium & symptomata visa exacerbata, sed elapsa hora pulsuum magnitudo increvit, & sudor erupit largissimus cum doloris levamine. Hinc per septem dies potum continuare præcepit, tam felici successu, ut successive dolor evanesceret omnis. Ac licet elapsis aliquot hebdomadibus, post iram dolor hic repeteret, eodem tamen remedio per triduum usurpato iterum feliciter est discussus, & æger sanus jam est ac vegetus.

Epicrisis.

Sedem hujus atrocis doloris in eo loco ubi conjunctio est futurarum, coronariæ nempe & sagittalis, qui in infantibus fontanellæ nomine venit, reponendam esse judico: nam ibi est pericranii cum dura matre arcta connexio; & proinde etiam dolor qui externe in illo loco extitit, in consensum trahendo duram cerebri membranam majorem symptomatum exacerbationem, virium prostrationem, animique turbationem neque minus pulsuum inordinationem effecit. Causam ego mali esse bilem vitiosam ab ira commotam in flexura duodeni stagnantem & corruptam credidi, cujus vis ebulliens & acrimonia

monia mire à frigidæ potu coercetur & reprimitur. Siquidem ego sæpius in praxi mea, ex vehementi ira mox ante cibum sumtum, gravem cephalæam animadverti, quam aliis nihil proficienobus, feliciter à feri lactis aciduli potu quoridie ad mensuram sumti a me discussam memini. Secutæ inde fuerunt sæpe sex alvi de die dejectiones, & sic expurgata biliosorum humorum sentina, desiderata convalescentia secuta est.

Observatio VII.

Cephalæa ex quartana cort. china profligata, Carolinis discussa.

Civis hujus urbis annorum quinquaginta febre per novem menses laboravit quartana, quæ tribus corticis chinæ dosibus summis præter expectationem evanuit: sed in ejus locum gravissima cephalæa, quæ mire torsit hominem, vires atterendo successit: dolor erat continuus & valde gravativus qui maxime incrementa sumsit peractis quatuor vel quinque horis à digestione, conjuncti simul erant dolor, tumor, imbecillitas manuum cum insigni corporis debilitate. Postquam in cassum multa fuerant usurpata, venit ad me auxilium meum rogitans. In similibus casibus essentiæ nostræ tonicæ usum paulo protractiorem subinde convenientissimum expertus sum: quoniam præter vim roborantem, serum viriosum, tum per vias urinarias, tum per insensilem transpirationem eliciendi efficaciam possidet insignem. Sed suasi thermarum Carolinarum usum, corpore prius, per salia detersiva, aperientia, interpositis nostris pilulis balsamicis probe præparato: & sanatio successit auspicato.

Epicrisis.

Quartanæ familiarissimum esse cephalicum dolorem symptoma satis constat. Causam hujus rei inde deducendam esse arbitror, quod in hac febre quam maxime humor corruptus, tenacis, fixioris acidæ pootissimum indolis duodeno & valvulis tenuium inhærens, simili charactere prætterlabentem chylum inficiat, qui postea ad minima & capillaria membranarum capitis vasa delatus, liberiori fluidorum motui obicem ponens earum distensionem dolorificam causari potest. Id vero non modo in capitis, sed & aliarum nervosarum partium minimis vasculis evenit. Quamdiu motus febrilis durat, tam diu vasorum obstructio & humorum stagnaöo neutiquam incrementum capit, propter celeriorem sanguinis per solidas partes trajectionem. Quandocunque vero motus febriles corpori salutares supprimuntur, non mirum est, majores fieri infarctus & obstructiones vasculorum, indeque dolores artuum, capitis, tumoresque œdematosos sequi, qui non meliori & tutiore ratione, quam laudatis jam tempestive adhibitis remediis possunt expugnari. Ejusmodi in casibus, ubi neque locus neque tempus vel occasio est utendi aquis mineralibus, curam haud infeliciter cum decoctis blande diaphoreticis lignosis & pulveribus ex cinnabari, sale volatili, cornu cervi, vel etiam regulo antimonii medicinali & sale absinthii compositis, non omissis ex manna & rhabarbaro per infusionem paratis laxantibus, bono cum DEO peregi. Atque insignis quoque & expertæ virtutis, usum essentiæ nostræ roborantis, cujus mentio supra §. 4. p. 197. fit, reperi.

Observatio VIII.

Cephalalgia rheumatica ex mensium anomalia.

Fœmina tenerioris & sanguineo-cholericæ constitutionis annum quæ jam trigesimum complevit, vitæ nimium quietæ & inordinatæ diætæ indulgens, minus ordinatas nec sufficientes per annum & ultra habuit menstruales purgationes. Exinde de dolore in capite tensivo, gravativo, lancinante diu conqueritur, qui primum totum occupavit caput, nunc vero ad sinistrum latus declinat, ubi bregma, tempora, mandibulam, dentes, aurem, labia ejusdem lateris pungitivo & urente dolore infestat, ad brachium interdum pertingens, frequens intercurrit horripilatio cum pulsu inæquali, duro & celeri. Ab hisce incommodis sequentibus liberata est. Primo singulis diebus pediluvia convenientia fuerunt ordinata: dein venæ sectio in pede post menses inordinate & parcius fluentes: tum quotidie infusum loco Thée mane copiose haustum, quod ex verbena, melissa, summitatibus millefolii, semine fœniculi, cubebis, floribus chamomillæ vulgaris constabat. Pilulæ nostræ balsamicæ cum extracti croci & mercurii dulcis portione remixtæ, alternis diebus circa lecti ingressum, parciori dosi assumtæ fuerunt. Tandem externe balsamum nostrum vitæ sine ambra cum spiritus vini camphorati æqualibus partibus mixtum locis affectis dolentibus inunctum fuit; injuncto accuratiori vitæ regimine, motu corporis & ut frigida atque acida vitaret, nec non digestioni vacillanti cum cibis sumendo elixirio nostro stomachico, quod in notis ad Poterium describitur, succurreret. Et ita per DEI gratiam ad valetudinem exoptatam pervenit.

Epicrisis.

Quando in gravi capitis dolore etiam vicinæ nervosæ partes in consortium trahuntur, cephalalgia rheumatica oritur, quæ à sero acri vellicante, ob interceptum per venas obstructas sanguinis circuitum, secedente ac extra vasa posito, & per poros & loculos ad membranas delato originem suam sumit. Et tales rheumaticæ affectiones ab impuro sero frequentissime in sexu sequiori, ob lunaris tributi minus rectum statum eveniunt. Neque melior ac certior iis medendi ratio suppetit, ac si medicus operam & studium in ordinem redigendo uterinam excretionem per convenientia remedia adhibet. Nihilo minus tamen semper, si talis casus occurrit, ventriculi simul ejusque digestionis habenda est ratio, ut bene temperatus chylus ad sanguinis & humorum massam accedat, qui ejus intemperatam crasin sensim paulatimque, successu temporis corrigere valeat. Quod vero dolor sæpius unum tantum capitis & vicinarum partium latus petat, ex anatomicis reperenda erit ratio: quandoquidem constat, sicut cerebrum in duo hemisphæria divisum; ita etiam in dextro & sinistro latere distinctos ramos arteriarum, venarum, nervorumque extare & communicationem inter se habere, ut licet læsio fiat & circulatio non recte procedat quoad vasa in uno latere, salvus tamen & integer motus sanguinis circularis in altero hemisphærio persistat.

Observatio IX.

Cephalæa à

Nobilis adolescens qui vix ætatis annum deci-

 mum

Consueta narium hæmorrhagia suppressa.

mum octavum attigit, excitati alias & prompti in studia ingenii, postquam sanguinis è naribus stillicidium cui frequentius obnoxius fuit, nescio ex qua causa, præter quod crebro venationibus sub coelo frigidiori interfuerat, emanserit, insignem in capite aliquot jam menses torporem & obtusum ac gravativum dolorem, qui ad oculorum radices pertingit, persensit. Periit omnis animi & corporis vigor, ciborum appetentia, placidusque somnus. Facies erat pallida cum extremorum frigore & lassitudine. Opem à me & ipse & mater ejus efflagitarunt quam sollicite. Celebrata in pede fuit venæ sectio, & quia aliquid hypochondriaci subesse judicavi, præscripsi curam fontis Selterani cum debito regimine: sed effectu plane frustraneo. Postea infusum Theiforme ex temperatis herbis cephalicis mane hauriendum ordinavi: reiterandam quoque jussi venæ sectionem & tertio die post, cucurbitulas cum scarificatione nuchæ apponendas; errhinus quoque pulvis naribus frequentius admotus. Et non ita multo post cessavit dolor, rediit appetitus & quietus somnus, omniumque actionum vigor, ac pristinæ valetudini redditus fuit. Stillare quoque rursus sanguis, sed non largo flumine, coepit è naribus.

Epicrisis.

Causam hujus gravis doloris & symptomatum quæ eum subsequebantur, à sufflaminata narium hæmorrhagia deducendam esse, extra dubium positum est. Vasa vero cerebri retento sanguine plus quam par est fuisse infarcta, testatum faciunt symptomata in nervosis primarum viarum partibus, non secus ac in hypochondriacis contingit, suscitata, idque tantum propter passionem & consensum nervorum: siquidem ante accessionem hujus doloris, ab ejusmodi pathematibus plane liber fuit, quæ sedato dolore etiam conquieverunt, ut adeo clare pateat, quanta sit capitis cum ventriculo & aliis nervosis corporis partibus consensio. Deinceps illud notari velim, in capitis morbis qui à redundantia sanguinis ortum ducunt, ejus missionem semper observari meliorem in loco capiti propinquiori ac in dissitis partibus. Pulveres errhinos & cephalicos naribus susceptos, vellicando & irritando in cerebri quoque membranas agitationem quandam dum efficiunt, à molesto humorum infarctu eas liberandi vim & potentiam exserere posse, haud videtur improbabile.

OBSERVATIO X.

Cephalæa, ex gonorrhoea virulenta, decocto sudorifero curata.

Juvenis vegetæ & robustæ constitutionis, annorum XX. & aliquot, virulenta gonorrhoea binis vicibus affectus, sed nescio qua methodo curatus. Aliquot menses post, ulcerosæ & prurientes pustulæ hinc inde in cute efflorescebant: quarum tamen major copia in dextra quam in sinistra capitis & reliqui corporis parte conspiciebatur, qua in regione etiam tumor testiculi durus & valde molestus consistebat. Præter languorem universi corporis, immaniter eum dolores in capite, præsertim nocturno tempore, torquebant, adeo, ut non modo somnum tollerent, sed appetitum etiam & vires imminuerent. Ad sublevandum hoc malum & chirurgorum & medicorum opera usus: sed nihil omnia, neque mercurialis quam adhibuerat salivatio profecerunt. Ultra anni dimidium atroci hoc malo afflictus & valde extenuatus me quoque in auxilium vocavit. Expurgatis prius lenissimis remediis aliquoties primis viis, decoctum cujus vires in purificando sanguine multoties expertus sum, tum ad sudorem eliciendum, tum ad corrigendam intemperiem, pro potu ordinario usurpandum & quidem sequentem in modum imperavi: Sarsaparillæ unciis IV. & antimonii crudi unciæ, salis gemmæ & salis tartari cujusque drachmam adjeci, & cum mensuris quinque aquæ simplicis puræ decoctio facta est in vesica stanno obducta, cui alembicus imponebatur. Decenti sic admoto igne, cum propemodum dimidia pars destillata esset liquoris forti odore nares ferientis, destiti ab ulteriori coctione & destillatum affudi residuo in vesica; facta filtratione, quod filtrum subiit servavi pro usu, eo quo sequitur modo. Dimidia ejus pars cum æquali portione decocti scorzoneræ & passularum miscebatur pro potu ordinario; quod remanebat in duas partes divisum fuit, quarum una mane, altera hora quinta pomeridiana calide fuit hausta, sudorem cum debito regimine in lecto expectando. Interpolatus quoque huic decocto interdum fuit usus tincturæ antimonii acris cum spiritus tartari & liquoris nostri anodyni mineralis tertia parte permixti. Qua cura per integras sex septimanas usus est. Sed testium dolorifico tumori simul duxi per idonea resolventia & discutientia topica prospiciendum; inter quæ emplastrum diachylon emplastro Vigonis cum mercurio permixtum, decima parte florum sulphuris, nec non balsami sulphuris antimoniati notabili portione adjecta, cataplasmate superimposito, quod ex radice enulæ, altheæ, iridis nostratis, cucumere asinino, floribus sambuci, semine cymini, carvi, cum aqua florum sambuci & vino coctis constabat, laudabile levamentum attulerunt, tumore ad dimidium & ultra discusso. Quibus remediis per DEI gratiam id consecuti sumus, ut ab omnibus incommodis liber, sanitati fuerit restitutus desideratissimæ.

Epicrisis.

Et gonorrhoea virulenta & Gallica lues, ex eorum sunt morborum numero, qui nisi radicitus idonea & satis efficaci cura exstirpentur, ob relictas vel in glandularum tubulosa substantia, vel etiam, ut nonnullorum fert sententia, in membranis quæ pinguedinem cingunt, altius impactas particulas, ex facili reviviscunt, dum ex latibulis suis excussæ & denuo cum lymphæ & sanguinis massa connuptæ, pernitiali sua vi, instar seminii vel fermenti sese multiplicant, omnis generis fluida inquinando. Cura horum affectuum, quæ per salivationem à mercurialibus excitatam, quasi specificum passim commendatur remedium, si immanis & chronicus capitis dolor fuerit junctus, non semper expectationi respondet; & proinde WILLISIUS *de anima brutorum cap.* 2. tali in casu eam rejicere, multis exemplis quæ recenset infelicis successus adductus, non veretur. Addo etiam illud, quod chirurgi quibus vulgo ea committitur, empirice ut plurimum, posthabita & individui & aliarum circumstantiarum ratione, hanc curam tractare soleant. Ceterum sudorifera, quæ antimonium crudum ingreditur, decocta, si decenti modo & artis lege præparata adhibentur, in hujusmodi venereis affectibus maxime recrudescentibus laudabilem opem subin-

de

de præſtitiſſe, compluribus exemplis edocti ſumus; neque etiam, ſine convenienti horum uſu, teſtium tumorem curatu non tam facilem, ſolis externis etiam alias valde efficacibus ſanari poſſe identidem nobis perſpectum compertumque eſt. De uſu vero & viribus ſupra laudatæ tincturæ antimonii acris cum aliis permixtæ illud inſinuandum eſſe duxi, quod morbis & præſertim capitis doloribus a colluvie ſeroſa ortis magnas vires medendi poſſideat, eo quod vitioſum ſerum cum per cutis meatus tum per renes inſigniter educat. Illud enim notatu dignum eſt, quod cachecticis gravativi dolores noctu maxime infeſtantes & per longum tempus durantes admodum ſint familiares, atque ægritudines quæ ex vitiata & impura lympha proveniunt ut plurimum inſequi ſoleant; unde cum WILLISIO loco citato p. 202. non ſemel annotavimus, plures poſt variolas, morbillos, imo purpuram, cephalalgiæ quotidianæ fuiſſe obnoxios, ubi & ſanguinem depurantia, quæ ſeri vitioſi copiam per renes efficaciter educunt, optimam locant operam: nam ſerum in cachecticis corporibus in cerebri ſinuoſitatibus imo ventriculis ſtagnans, dolorem illum ponderis inſtar gravem excitare valde eſt credibile.

Præter huc uſque recenſitos caſus, notatu dignos adhuc ſuppeditant conſultationes noſtræ medicinales *ſect. 1. caſ. 1. & 2.*

CAPUT II.

De Dolore cardialgico ſpaſmodico & flatulento.

THESES PATHOLOGICÆ.

§. I.

Definitio realis cardialgiæ.

INter graves & acerbos, qui miſere genus humanum torquent, & corpus æque ac animum moleſte afficiunt dolores, is qui cardialgiæ nomine venit, non poſtremum ſibi vindicat locum. Neque vero cordis, ut vulgi fert opinio & germanice *Hertzens-Angſt* dicitur, dolor eſt, ſed ipſius ſtomachi, ceu partis valde nervoſæ & exquiſitæ ſenſationis, & præcipue ejus orificiorum, acutus circa ſcrobiculum cordis conſiſtens, cum ingenti anxietate, ſpirandi anguſtia, viriumque proſtratione, inquietudine, niſu vomendi, extremarum partium tremore & frigore, levi animi defectione junctus, à ſpaſmo vel inflatione ortus, totum ſæpe nervorum ſyſtema in conſenſum trahens.

§. II.

Quomodo dignoſcatur à ſpuria.

Neque vero omnis ſtomachi dolor; qualis ſubinde, à crudorum ingeſtorum copia & longiori eorum in ventriculo mora, preſſorius & anxius incidit, cardialgia nominanda, quia non eſt acutus, neque orificia ventriculi tunc valde dolent, neque jactatio corporis ac virium proſtratio, quæ propria fere & formalia hujus morbi ſunt ſigna, ſentiuntur: niſi cardialgiam hanc ſpuriam vocare velimus. Eſt vero pro magnitudine cauſæ dolor vel vehementior vel mitior; & hinc vel gravioribus vel levioribus ſtipatus ſymptomatibus.

§. III.

Sedes.

Acerbi hujus doloris ſedes, ex communi medicorum tam veterum quam recentiorum ſententia, ſiniſtrum tantum ſtomachi habetur orificium, quod jam olim HIPPOCRATES & GALENUS cardiam vocarunt; unde etiam hic dolor cardialgiæ nomen mutuatur. Nos vero potius dextrum, quod pylorus nominatur, orificium, imo totum, ratione tunicæ qua inſtructus eſt valde ſenſilis nervoſo-fibroſæ, ſtomachum adfici, vel ex eo eluceſcere arbitramur, quia circa cordis ſcrobiculum, ſub mucronata cartilagine ad latus dextrum, ubi conſtans pylori ſedes eſt, hic atrox incipit & conſiſtit ſemper dolor, & inde ad ſiniſtrum, quod in dorſo non procul a ſpinali medulla ſitum eſt & diaphragma circa vertebram thoracis undecimam vel duodecimam penetrat, ſe extendit. In iis enim qui cardialgia defunguntur dextrum potius quam ſiniſtrum orificium in ſectione affectum fuit inventum, adeo ut in quorundam pyloro, ulcera, abſceſſus, tumores, corruptiones ſphaceloſæ, quæ ſimul duodenum ipſumque ventriculi fundum aſfecerunt, annotatæ fuerint.

§. IV.

Dividitur in flatulentam & ſpaſmodicam.

Cum autem nunquam triſtis & anxia in anima excitetur ſenſatio, niſi à cauſa violenta partes nervoſæ & fibroſæ, vehementi diſtenſione continui diſſolutionem minante, vel valida constrictione, ſive ſpaſtica ſtrictura ſupra modum aſficiantur: ita etiam obſervamus, cardialgiam aliam eſſe flatulentam, aliam ſpaſmodicam, adeo ut in illa, ab incarceratis flatibus, totus ſtomachus violenter diſtendatur atque diſtrahatur; in hac vero in arctius potius ſpatium criſpetur, coarctetur atque contrahatur.

§. V.

Signa flatulentæ

Non parum quoque refert diſcrimina & ſigna noſſe, quibus cardialgia flatulenta à ſpaſmodica diſtinguitur: in illa major ſpirandi juncta eſt difficultas atque anguſtia, eo, quod ventriculus inflatus, liberum diaphragmatis deſcenſum, qualis ad faciliorem ſpiritum trahendum ſumme neceſſarius eſt, intercipiat: dein tumor frequentius ad ſenſum ſat manifeſtus, inſtar ovi in ſcrobiculo cordis ad dextrum latus inclinans, obſervetur, dum pylorus inflato ventriculo ſemper attollitur: præter hæc ructuum adſit frequentia, quibus ex ore prodeuntibus, dolor nonnihil levari incipit: denique poſt cibum, præſertim qui inflat, aſſumtum dolor ordinario ingraveſcere ſoleat. Ubi vero pertinaciori ſpaſmo tota ventriculi ſubſtantia affligitur; tunc major circa præcordia anxietas, major virium defectio, corporis jactatio atque extremorum frigus percipitur.

Spaſmodicæ.

§. VI.

Ex cauſa venenata.

Si ad veneni naturam accedens humor cauſa eſt, longe vehementiora & quæ plurimum habent periculi juncta ſunt ſymptomata. Ita ſubinde in capite dolor, vertigo, ſcotomia, agrypnia, mentis interdum emotio & convulſio: in cavitate thoracis, pectoris oppreſſio, cordis tremor & ſyncope, pulſus exiguus, debilis, interdum durus & inæqualis intermittens quoque: in abdomine, ventris tormina, alvi conſtipatio, urinæ ſuppreſſio: in partibus externis, refrigeratio, tremor, horror, ſudor frigidus, facies livida, con-

contracta, fœdi & flavescentis coloris in conspectum prodeunt.

§. VII.

Pathematum ex nervorum communicatione c. ventriculo explicatio.

Tam atrocia in universo corpore, à ventriculo male affecto, suboriri posse pathemata, is non mirabitur qui ex anatomicis didicit, par nervorum octavum, quod ad præcipuas nervosas corporis partes internas fertur, & iis vigorem, robur, motum & sensum largitur, valde notabiles & insignes duos ramos ad ventriculi sinistrum orificium spargere: atque internos per arcum minorem ad pylorum; externos vero ad fundum ventriculi ferri: & hinc consensionis, quam hæc nobilis pars cum systemate nervosarum partium alit, ratio ducitur quam aptissime. Neque enim ulla alia, in universo corpore pars est, quæ similem cum præstantioribus ejusdem partibus alat habeatque consensionem ac mutuam communicationem, præter stomachum; uti id fusius in *Medicinæ ration. Systcm. Tom. III. Sect. I. c. V.* à nobis est expositum. Inter alia hujus rei luculenta testimonia, observationes hinc inde in medicorum, qui casus ad medicinam forensem spectantes ediderunt scriptis, repertæ id exhibent: quibus constat, a forti percussione cum manu vel instrumento duro circa cordis scrobiculum facta, gravissima protinus symptomata, ut quis statim in terram gelidus concidat, epilepsia, imo morte repentina corripiatur, insequi.

§. VIII.

Cum duplex sit cardialgiæ non secus ac colicæ species: altera nimirum flatulenta, quæ ab incarceratis fit flatibus, totam ventriculi cavitatem fortiter distendentibus, qualis vocari solet germanice *Ober*-Colic, *Hertz*-Colic: altera fit cardialgia spasmodica convulsiva, vulgo *heftiger Magen-Krampff*, sequitur nunc ut inquiramus, qua ratione flatus, cum liberum alias habeant per aperta orificia transitum, firmiter in cavitate ventriculi includi & detineri possint. Hujus quidem phænomeni ratio vix à medicis est tacta. Nos ejusmodi vehementem inflationem, quæ incidit in ventriculum, etiam effectum spasmi esse, affirmare nihil dubitamus; qui tamen non totam ventriculi nervoso-membranaceam substantiam, sed tantum ejus orificia subtilioris sensationis infestat: unde iis valde coarctatis & clausis, non mirum est, vapores ex indigesta maxime crudorum ingestorum mole, mediante calore, cum non inveniant exitum, totum ventriculum mire distendendo ac distrahendo, atrocem cum summa anxietate & spirandi angustia dolorem excitare.

Causa inflationis est spasmus.

§. IX.

Subjecta cardialgiæ flatulentæ.

Sunt vero inprimis flatulentæ cardialgiæ obnoxii hypochondriaci, quorum stomachus copiosa colluvie biliosa & acida scatet; ex quo fit, ut à pastu aliquot horas, fortes circa præcordia tensiones, inflationes, gravesque dolores cum difficili spiratione experiantur, qui postea, ructibus ut plurimum acidis prodeuntibus, non nihil remittunt, vel vomitu superveniente acido pituitoso insigniter levantur, & demum paulatim redeunte calore ad ventriculum & extremas partes, quæ algescebant, solvuntur. Vidimus tale quoque vitium sæpius in iis, qui post morbum paulo diuturniorem, magnam sibi ventriculi infirmitatem contraxerunt, quando paulo avidius cibos, præsertim incongruos, ut sunt pingues, acidi & fermentescibiles, fructus quoque horæi, ingerunt, accedente simul corporis & quam maxime pedum vel regionis lumbaris refrigeratione, suborturn & crebrius per intervalla reversum.

§. X.

Interdum infantes lactentes.

Vidimus quoque ejusmodi ventriculi, cum dolore & respiratione difficili, inflationem, in infantibus lactentibus, à lacte in ventriculo coagulato & ibi stagnante acidoque facto, ubi tota præcordialis regio, sub costis spuriis, mire flatibus distenta & turgida, visui pariter ac tactui se offerebat. Vulgo id vitium dicitur *das Hertz-Gespann*. In mentem nobis etiam incidit exemplum cujusdam juvenis, qui, a nimia recentis & mollioris casei comestione, & desuper Rhenano non adeo spirituoso sed acidulo vino hausto, in flatulentam & gravem cardialgiam incidebat: quam medicus colicum dolorem, qui tamen longe inferiorem sedem habet, neque cum tanta spirandi angustia jungitur, reputabat. Neque hoc loco discrimen illud inter dolorem colicum, qui sub ventriculo in ea parte coli, quæ immediate ipsi substernitur, & inter stomachalem colicam, si ita loqui licet, præterire debemus; quia non semel sed aliquoties, hac in re deceptos fuisse medicos, animadvertimus. Ut itaque circumstantias loci dolentis, antecedentes causas, notas quoque quæ cardialgiæ propriæ sunt, item faustos remediorum successus, probe semper circumspectus medicus observet, non sine ratione monendum ducimus; nam unico discutiente applicato clystere, colicum sub ventriculo consistentem dolorem sublatum meminimus.

Qui differt a colica.

§. XI.

A menstruis vel hæmorrhoid. suppressis.

Utut vero plerumque flatulenti & tensivi ventriculi doloris causa, vitiosus humor, qui intra duodeni cavitatem paulo diutius retentus, flatus ventriculi orificia spasmo constringentes excitat: scimus tamen occurrere exempla mali flatulenti, ubi nullam materiam vitiosam in ventriculo vel duodeni cavitate animadvertimus. Quod vel ex eo dijudicare potuimus, quia tales anxiæ & flatulentæ cardialgiæ, fœminis præsertim junioribus, restitante mensium fluxu, imo per primos menses gravidis, familiarissimæ observantur, & ructibus doloreque circa cordis scrobiculum & dorsum se manifestant, atque exacte circa mensium tempus revertuntur. Simile quid aliquando in viris, hæmorrhoidibus suppressis qui laborarunt, evenisse notavimus.

§. XII.

Causa efficiens.

Quamvis vero non adeo facile sit, hujus rei invenire causam, nos tamen quandocunque consideramus, à sanguine intra intestini coli vel recti membranarum vasa stagnante, spasmodicum dolorem in iis partibus effici; nullam aliam pariter hic subesse causam judicamus, quam, quod facta palindrome, sanguis ad regionem ventriculi & præcordialem delatus, atque vasa ventriculi infarciens, ejus potissimum orificia spasticis stricturis pariter afficere & infestare possit. Et confirmamur in hac sententia, cum inter frequentes observationes in comperto sit, in iis qui asthmate stomachali flatulento spasmodico, sæpius lethali, & ut plurimum hydropem post se trahente, laborarunt, post mortem infarcta & obstructa viscera sanguinea, præsertim hepar, vel etiam polyposas concretiones in cordis ventriculo repertas fuisse, quibus dum obex ponitur sanguinis libero circulo, facile ejus impetus

petus ad præcordia fertur, qui sic causam tam anxii doloris, quem perpetuo ructus concomitari solent, subministrat.

§. XIII.

Cardialgia spasmodica ab animi affectibus.

Cum vero & sine singulari vel plane nulla inflatione, ille acerbissimus & anxius ventriculi dolor, vulgo *Magen - Krampff*, non tantum orificiorum, sed etiam totius substantiam, ob tunicam nervosam, spasmorum vehementia affligat, ejus etiam causas paulo exactius investigare oportet. Jam vero nil propemodum in praxi frequentius occurrit, quam quod mox à vehementi iracundia, circa præcordia & cordis scrobiculum, & magis versus dextram partem, compressorius & constrictivus dolor cum anxietate & angustia pectoris, nausea, ciborum fastidio, oris amaritie oboriatur. Hujus ergo mali causam non difficulter is reperiet, qui considerat talem esse iræ vehementioris vim atque indolem, ut maxime suum pernitialem effectum in præcordiis exerat, per quæ, ut bene explicat FERNELIUS *lib. IV. de febr. C.* 10. regio circa ventriculum, diaphragma, jecoris cavum & in eo ductus biliarii detenti, pancreas, in specie ventriculus, ejusque superius orificium, & quæ sub costis nothis, anteriora versus & sternum inflectuntur, intelligitur, spasticis constrictionibus ea exercendo. Dein quoque ab ira valde commoveri biliosum succum, & systole canalium, qui bilem vehunt, intensiori reddita, eam copiosius in duodenum effundi constat; ubi postea diuturniori mora, corrosiva fit & corrumpitur, & diarrhoeæ, choleræ, vomitionis, atque etiam doloris cardialgici causam omnino subministrat, quia acrimonia sua, & pylorum & fundum ventriculi afficit. A terrore quoque paulo graviori cito induci posse cardialgiam multoties experientia docet: & moerorem etiam sensim sensimque humores corrumpendo ad graves diuturnasque cardialgias disponere PLATERI *Observ. II.* testimonium exhibet.

§. XIV.

Symptoma aliquando est.

Affectio ventriculi spasmodica est frequenter symptomatica. Non pauca nobis sunt cognita exempla ubi calculus in principio, vel quod pejus, in medio ureterum hærens, præter alia gravia accidentia, etiam vehementem cum intolerabili anxietate junctam cardialgiam excitavit. Simile etiam quid observavimus à calculis biliariis, si canalem cysticum vel cholodochum pertranseant, vel fixiorem in iis sedem habeant. Qua de re in sequenti Capite fusius agere nobis constitutum est. Luculenter vero etiam hinc apparet, quomodo per consensum à solo motus vitio, pars corporis nostri sensu prædita, absque materiali ibi existente causa graviter affici queat.

§. XV.

à veneno.

Longe vero atrocior & plenior periculi species cardialgiæ est, quæ ab hausto veneno urentis & causticæ indolis inducitur. Vulgatissimum atque innumeris funestis exemplis infamatum illud arsenicum, & ei similia, non alia ratione perimunt, quam quod subtili & penetrante veneni acumine, altius in intima fibrarum nervearum ventriculi se insinuant, easque discindendo ac arrodendo, ad immanes spasticas stricturas adigunt atque exstimulant: quæ postea universum nervosarum partium genus in consensum trahendo, non modo ea symptomata, quæ cardialgiæ sunt essentialia, sed & insuper sæviora & funesta, ut inflammationem sphacelosam, delirium, convulsiones, inducunt.

§. XVI.

ab emeticis.

Emetica ex stibii regulina substantia petita, si paulo fortiori dosi imprudenter offeruntur, non nisi cardialgica inducunt symptomata; quin aliis etiam intus concurrentibus causis, & ubi præcordia jam spasmo adfecta fu.t, lethalem, non secus ac venena, quod multis, proh dolor! constat exemplis, operationem exsequuntur. Id quod etiam de acrioribus & validioribus purgantibus, quæ subtili, caustico, & vesicante principio agunt, quorum imprudenti usu multi pereunt, intelligendum esse existimamus.

§. XVII.

in febribus exanthematicis.

Ipsum pestilentiæ virus, truculentam suam vim, primo omnium, in ventriculum spasmis atque inflammationibus exercere, & graves cardialgicas passiones, sæpe syncopticas inducere, in propatulo est. Petechiis, febribus purpuratis & malignis, si cardialgia succedit, quod maxime in morbi vigore fit, lethale signum esse solet. Pessimum quoque est, si cardialgia doloribus arthriticis, podagricis, quod evenit maxime, retrocedente materia ad interiora, item quando foedis cutis & partium externarum exulcerationibus supervenit, quod frequentius accidere solet. Nam materia illa activæ causticæ indolis, ubi à nexu & implexu humorum sequestrata, & ad cutis extima propulsa, relegit sua vestigia, atque nervosis tenerioris & firmioris texturæ ventriculi & intestinorum tunicis se altius insinuat, non secus ac venenum agere solet, sique diutius persistit, cardialgicas anxietates inducendo, hominem exanimat atque non raro interficit.

§. XVIII.

in dysenteria epidemica.

Dysenteriæ epidemicæ & malignæ, quando ea incaute comprimitur, infausto & periculoso sane omine cardialgia supervenit: dum caustica acris materia, ex intestinorum inferioribus ad superiora & ventriculum, retrogrado motu & impetu delata, principes has partes graviter infestat, subinde lethalia arcessere symptomata consuescit.

§. XIX.

à vermibus.

Periculi quoque plena à vermibus innascitur cardialgia, quando videlicet, uti bene meminit TRALLIANUS, ex partibus inferioribus sursum ad ventriculum ascendunt, ejusque orificiis firmiter inhærescunt. Memorabile est quod proponit HERCULES SAXONIÆ *in prælect. pract. P. II. cap.* 7. scribens: *ante tres annos ego vocatus ad puerum undecim annorum, vermibus refertum, cui pilulas exhibui. Mane cum reverterer, erat mortuus. Curavi ventriculum aperiri, inveni triginta tres vermes dodrantodes vivos, ori ventriculi adeo tenaciter inhærentes, ut vix avelli potuerint.* Similia exempla legi possunt apud HENRICUM *ab* HEER, & LANCISIUM *tr. de mort. subitan.* nec non apud RIVERIUM *L. 9. cap.* 10. Repentinæ ejusmodi mortis causam non aliam fuisse, quam syncopen invincibilem, à validiori cordis seu potius vasorum ipsi vicinorum constrictione derivandam, veri est simillimum. Ex quo intelligitur, quanta sit ad vitam servandam stomachi ceu nobilioris

bilioris partis præstantia, ut igitur HELMONTIUS hac causa fuerit adductus, animæ sentientis ibi sedem collocare.

§. XX.

causæ abditæ Sunt vero adhuc aliæ, atrocis stomachalis spasmi abditæ causæ. Nam ubi dolor indesinens est, & per multos trahit menses, ut carnem ac omnes demum vires consumat, labem ac vitium in *in partibus solidis vitiatis.* partibus solidis subesse recte concluditur: quod etiam sectionibus post mortem institutis evictum habemus. Ita in tali chronico vitio, RIVERIUS, vid. *cent.* 1. *obs.* 90. scirrhum, totum pancreas, pylori ac duodeni principium ambientem, invenit. JACOBUS HOLLERIUS, *de morbis internis pag.* 153. de quodam narrat, qui febre, cardialgia, vomitu, torminibus ventris, dejectionibus pici similibus diu vexatus, tandem obierit. In cujus secto corpore inventum ulcus pustulatum in ambitu, quod tunicas omnes ventriculi, qua parte in pylorum est aditus, exedit.

§. XXI.

à parotidibus retropulsis. Alia adhuc dirum hunc affectum generandi ratio ac via per metastasin est. Ita binis exemplis nobis constat, parotidum tumores in sexu muliebri non adeo exiguos, externis quidem applicatis evanuisse, sed brevi post cardialgiam cum angustia spirandi insecutam fuisse. Observatum quoque à nobis est, & hemicraniam, & cardialgiam inter se alternasse, ita ut cardialgia sublata hemicrania fuerit secuta, & postea, hac ipsa discussa, cardialgia redierit.

§ XXII.

Morbi decursus. Ceterum dolor ventriculi cardialgicus ex iis est morbis, qui, nisi diutius persistant, non facile necent, nisi accedat inflammatio: quare non sine periculo est, si aliis morbis præsertim febribus acutis & malignis superveniat. Perite enim HIPPOCRATES prodidit *Sect. IV. aph.* 65. *in febribus circa ventriculum fortis æstus & cordis morsus seu dolor malum est.* Porro etiam hic adfectus inter eos referendus est, qui certis & ordinatis temporum intervallis quandoque etiam inordinatis redit, & vel breviori, vel longiori tempore affligit, ac alio tempore mitior, alio vehementior est. Et uti ordinario fere cum frigore in dorso, horripilatione cutis, non raro etiam oscitatione & pandiculatione ejus accessio est, atque in vigore extremæ, inferiores maxime partes inalgescunt, adeo ut etiam calidum satis vehemens admotum vix percipiatur: ita hic dolor, non nisi calore redeunte in partibus extremis, calidoque tandem sudore oboriente per totum corpus, solvitur atque discutitur. Et uti sub frigore pulsus contractus & exiguus est, ita major & mollior sub declinatione fit: quod etiam evanescentis mali certissimum est signum.

CURATIO.

§. I.

Indicationes quatuor. Quemadmodum sagax & peritus medicus, nec certa ad morbum tollendum remedia commendare, nec una eademque semper via ac methodo in curando procedere debet & potest; sed opus habet, ut ad varii generis causas, ægrotantis naturam, & alias atque alias circumstantias, morbos antecedentes & symptomata respiciat: ita etiam in hoc gravi & periculoso morbo sanando, idem fieri debere omnino necesse est. Nihilo minus tamen generales has medendi indicationes, pro scopo, per medicamenta succurrendi, tenere debet, quæ hæ sint: primo, ut materia vitiosa vel mole vel acrimonia peccans, circa stomachum hærens temperetur, corrigatur ac demulceatur, blandeque per discutientia vel commoda evacuantia removeatur: secundo, atroces dolores, qui vires mirum quantum deprimunt, ne inflammatio succedat, sopiantur: tertio, si symptomatica est, morbi primarii ratio habeatur, & quarto, ut tonus & robur ventriculi & intestinorum à dolorum & spasmorum violentia labefactatorum idoneis remediis restituatur & confirmetur.

§. II.

Quia sæpius acidi pontici humores accumulati ac congesti in stomachi regione, bilem in duodeno diuturna mora porraceam, æruginosam & valde corrosivam reddunt, & arrodendo tunicas nerveas, præbent doloris cardialgici causam, idque non raro io hypochondriacis, nec non à nimia vinorum acidorum ingurgitatione & fructuum horæorum fermentatione evenit; solis utique absorbentibus, nec non acrimoniam demulcentibus, non adeo difficulter curam expediri posse experientiæ conforme est. Quo nomine pulveres qui lapides cancrorum, cornu cervi philosophice præparatum, conchas vel matrem perlarum, crystallum montanum vel melius glaciem Mariæ præparatam recipiunt, commendamus, præsertim si cum aqua carminativa leniter spirituosa exhibentur. Pertinent huc quoque ad infringendam & mulcendam acrimoniam ex rasura cornu cervi gelatinosa decocta probe saturata, decoctum avenæ excorticatæ, cum amygdalis dulcibus subactum & syrupo papaveris albi edulcoratum. *Commendantur absorbentia.* *demulcentia.*

§. III.

Ubi vero bilis valde acris sulphurea & calida, ab ira commota, causam hujus mali subministrat, consultum est, ejusmodi jam laudatis pulveribus aliquot grana admiscere nitri purificati pro dosi, atque in decocto eos exhibere. Opus vero interdum est correctam bilem leniter per alvum evacuare. Experientia etiam crebriori didicimus, in hoc atroci adfectu, si à bile nimis calida ebulliente & caustica obortus fuerit, solam aquam puram & frigidam, per vices, usque ad mensuram dimidiam vel ultra haustam, tecto bene corpore & imposito stomachali regioni calido fomento, insigniter profuisse, ac subsecuto sudore per universum corpus, dolorem summo cum levamine discussum: eoque remedio acrimoniam biliosam non modo dilutam & temperatam, sed & nimium æstum depressum, ac denique ipsum robur, quod ingenti calore & dolore dejectum erat, quodammodo restitutum fuisse. Vidimus quoque, cardialgiam cum cholerica passione junctam hoc unico remedio summo cum levamine conquievisse. Pertinet huc quoque insignissimus feri lactis, item emulsionum usus. *nitrosa.* *laxantia.* *aqua frigida.*

§. IV.

Non rarum nec insolens quoque est, post tertianam anxium circa præcordia dolorem, cum *Post tertianam emerit es curatur.*

cum inſigni virium languore, ciborum faſtidio, oris ſiccitate, & animi leviuſcula defectione, lentoque calore interdum obſervari; quæ cuncta mala a bile acri & vitioſa, copioſius in duodeno, ſi virtus ejus motrix periſtaltica ſub morbo valde fracta fuerit, coacervata diutiuſque ſtagnante produci, exinde demum intelleximus, dum leni emetico, verbi gratia, uno vel altero grano tartari emetici, cum ſufficiente quantitate aquæ dato, effuſa magna ſaburra, conquieviſſe protinus hæc omnia mala vidimus. Referri huc optima ratione HIPPOCRATIS *Aph. XVII. Sect. IV.* meretur, qui, *non febricitanti, ubi cibi faſtidium, cordis dolor, vertigo tenebricoſa & oris amaritudo, purgatione per ſuperiora opus eſſe,* ſignificat.

§. V.

Vomitioni conjunctum.

Sique cardialgiæ bilioſæ, quod ſæpius fit, vomitio jungitur, liquorem anodynum noſtrum mineralem cum aqua frigida fontana, vel aqua florum chamomillæ, millefolii, acaciæ, tiliæ, ſambuci, liliorum convallium, primulæ veris, cum præſentaneo levamine exhibuimus. Sub hoc ſtatu magnopere cavendum eſt, ne medicus calidas eſſentias ſtomachales vel carminativas porrigat, neque crebriori calidorum infuſorum uſu ægrum maceret, quippe hæc omnia dolorem magis augent, quam minuunt.

§. VI.

Qui ex cruditatibus oritur dolor aliter tractandus.

Ubi vero inteuſus, preſſorius, & gravativus ſtomachalem regionem diutius infeſtat dolor, iſque a cruditatibus acido viſcidis, firmiter ventriculi aut duodeni tunicis inhæreſcentibus oritur, quod frequentiſſime in iis, qui ex morbo jam convaluerunt, ac qui etiam ab aliis cauſis infirmum habent ventriculum, evenit, tum utique alia curandi opus eſt ratione. Nam ſub tali caſu, medicamenta digeſtiva, & quæ ſalino oleoſo & aromatico incidente ac roborante principio agunt, neceſſaria ſunt: quo nomine probatæ & expertæ virtutis ea, quæ ſequuntur, proponere & laudare volumus, ac primo pulverem qui ita habet: rec. radicis ari, pimpinellæ, zingiberis, galangæ, flavedinis corticum aurantiorum, ſeminis cymini, macis, ſingulorum drachmam, ſacchari Canarienſis ad pondus omnium. M. f. Pulvis, qui convenienti doſi leniter cum vino optimo decoqui & propinari poteſt. Dein ſequens ſe commendabit mixtura: rec. eſſentiæ zedoariæ, carminativæ Wedelii, ſpiritus de tribus ana drachmas duas, balſami noſtri vitæ guttas XV. Interdum vero opus eſt, ut ante horum uſum, colluvies vitioſorum humorum, ſi nimia eſt, blande per ſuperiora educatur, præſertim ſi ad vomitum appareat diſpoſitio. Verum tunc non facile ultra radicem ipecacuanhæ aſcendere licet: cum hæc non tam valide nervoſas tunicas commoveat atque aggrediatur, nec poſt operationem, diſpoſitionem ad vomitum relinquat, ſicut ea quæ ex ſtibio parantur conſueſcunt.

§. VII.

aliter qui ex veneno.

Ab hauſto veneno cauſtico, item à nimis draſtico purgante & vomitorio, ſi quis in hoc malum, quod vitæ ſæpius præſens minatur periculum, conjectus fuerit, tunc vix efficacius auxilium, ac in uſu lactis recentis, item in oleoſis, oleo amygdalarum dulcium, olivarum, ſufficiente quantitate hauſtis, addita ſimul doſi theriacæ veteris expectandum erit. Præſtat vero in principio tantum lac ſolum, ſive melius ejus cremorem ſine theriaca dare, ne vomitus & ſeceſſus, quo ſæpius optime venenum & corroſiva materia ſimul expellitur, nimis cito ſiſtatur.

CAUTELÆ.

§. I.

Quomodo tractanda ſymptomatica.

Quando cardialgia ceu ſymptoma, aliis morbis ut acutis vel etiam exanthematicis ſupervenit, quod rarius fit ſine periculo exitialis inflammationis, tum pulveres bezoardici, cum aliquot granis nitri, & quarta parte vel dimidio grano camphoræ, ob vim blande diapnoicam & diſcutientem, non carent uſu eximio. Sed conſulo ob auſpicatum & meliorem ſucceſſum, ut cum emulſione, quæ ex amygdalis dulcibus, ſeminibus IV. frigidis, & ſemine cardui Mariæ, cum aquis florum præſertim ſambuci concinnata eſt, pulveres dicti propinentur. Sique materia à ſuperficie corporis retropulſa, veneni propemodum indolem referens, rurſus ad extimam cutim releganda cenſeatur; liquorem noſtrum anodynum mineralem, cum quarta parte ſpiritus Buſſii vel tartari mixtum, & per vices pro re nata datum, adhibito ſimul conveniente & placido regimine diaphoretico, ſæpe numero convenientiſſimum & proficuum invenimus.

§. II.

Si à menſium defectu.

Quando à menſibus ſubſiſtentibus, & repreſſo inde ſanguinis impetu ad præcordia, mali origo eſt, tunc utique venæ ſectio in pede celebrata, modo non fiat in paroxyſmo, ſed eo remittente, nec ſub extremorum frigore, præſens & efficax auxilium præſtat. Poſtea reliqua curatio, cum blande anodynis & diſcutientibus externe adhibitis, erit conficienda. Nos in omni dolore cardialgico, ceu peculiaris virtutis remedium, flores chamomillæ vulgaris & quæ ex iis parantur, plurimum commendamus; cujus generis aqua florum chamomillæ, oleum deſtillatum delicatiſſimum verum, non cum oleo terebinthinæ adulteratum, in elæoſaccharum redactum, item Eſſentia bene ſaturata cum Spiritu florum chamomillæ non adeo ſpirituoſo & elæoſaccharo ejuſdem olei adornata, ad motus ſpaſticos ſopiendos, longe efficaciſſima. Spectat huc quoque extractum, quod cum aliis convenientibus, intra pilulas recipi poteſt. Vulgatiſſimum, ſed revera valde probatum domeſticum eſt decoctum chamomillæ florum, cum cereviſia vel juſculo avenæ excorticatæ, vulgo *Haber-Grütz*, addito præſertim oleo amygdalarum dulcium, calide per vices hauſtum.

Laudantur ex chamomilla parata.

§. III.

Clyſterum uſus.

Deinde in omni dolore cardialgico, clyſteres ano infundere demulcentes & emollientes, nunquam non proficuum. Quales ex floribus chamomillæ, ex oleo horum cocto & deſtillato, item ſeminibus IV. carminativis parati, ſi ex lacte coquantur, ſunt omnium optimi. Sed opus eſt, ut bis vel ter quandoque injiciantur, nam blando ſuo tepore demulcente, nec non rigidas fibras laxante ac emolliente facultate, ut in omnibus fere gravioribus doloribus, ita etiam in hoc, inſigne levamen afferunt.

§. IV.

Externa.

In præcordiali & gravi dolore quoque, nun- quam

quam non exterius epigastricæ regioni applicata idonea remedia, magnæ observantur utilitatis; & inter plura alia summam & mirabilem efficaciam eorum, quæ sequuntur, sæpius experti sumus. Inter quæ primum est linimentum, ita componendum: Recipe theriacæ, olei nucistæ expressi utriusque unciam, castorei, croci, balsami Peruviani ana drachmam, olei de cedro, caryophyllorum ana guttas XX. camphoræ drachmam dimidiam. Alterum sunt species quæ sequuntur. Rec. herbæ menthæ, florum chamomillæ vulgaris, Romanæ, sambuci, singulorum manipulum, baccarum lauri, juniperi utriusque unciam dimidiam, seminis cymini, carvi, caryophyllorum, nucis moschatæ, ana drachmas duas C. C. D. S. Species quæ sacculo possunt includi & calide parti adfectæ applicari. Calor enim egregiam vim levandi & discutiendi possidet.

§. V.

Si à vermibus. Si vermes causam subministrant, tunc utique longe alia curationis est ingredienda via. Minime vero, si hospitium eorum est in ventriculo, fortiora anthelmintica, præsertim quæ acri, valida arrodente facultate, operationem suam exsequuntur, ut mercurialia, vitriolum Veneris, vel Martis, purgantia aloëtica, vel etiam salia alias non inutilia porrigenda; eo, quod hæc malum sæpius exasperent: sed potius lac tepidum, cum oleo amygdalarum dulcium sufficienti quantitate offerendum. Quæ demum cedo, escam pariter animalculis his, ne arrodant tunicas, præbendo aptissima sunt; maxime omnium vero, eam quoque ob rationem, quia, si tepide lac in magna copia hauriatur, ventriculi inversione facta, ingrati isti hospites per superiora ejiciuntur.

§. VI.

Hypochondriacis Carolinæ conferunt. Hypochondriaco-spasmodicæ passioni obnoxii, crebro recurrentibus hisce anxiis doloribus, per longum tempus premuntur. Quo in casu, omnibus aliis inaniter adhibitis, aquas thermales, præsertim Carolinas aliquoties usurpatas utilissimas observavi. Sed harum usus interdum reiterari debet. Hæmorrhoidalem fluxum inde secutum, maximo cum levamine, non semel experti sumus. Ceterum elixir balsamicum nostrum quod viscerale audit, item quod in notis ad *Poterium* descripsimus, cum essentia castorei remixtum, nec non pulveres temperati leniter nitrosi, antispasmodici, venæ sectiones æquinoctiales, in chronicis istiusmodi doloribus, magno sunt præsidio.

§. VII.

Salia vitanda. Qui cardialgicis passionibus sunt obnoxii in & extra accessionem a medicamentis, quæ salinæ sunt naturæ, provide sibi cavere debent: quo pertinet usus fontis Sedlicensis, quem plus noxæ quam emolumenti attulisse observatum a me est.

§. VIII.

Methodus præservatoria. Ad recursum perniciosi hujus mali impediendum, plura occurrunt notatu digna. Primo non facile, qui ad hoc malum sunt dispositi, purgantia præsertim acriora admittere debent: quia hæc natura sua, stomacho ejusque partibus infensa, ingentem, si crebrius usurpantur, infirmitatem relinquunt: qua nihil ad recidivas contrahendas pejus est. Præter hæc, motum humorum ad primam regionem ex aliis partibus alliciunt. Videndum tamen nihilo minus, ut alvus semper maneat libera atque aperta, quod multo tutius fit, quando per alimenta id præstare allaboramus. Deinde contra frigus quam maxime & præcordialis & dorsalis regio, ubi ventriculus cum orificiis situm suum occupat, sufficientium integumentorum ope, munienda erit. Quam nocivum enim partibus nervosis, & morbis qui in earum debilitate consistunt, frigus sit, dici non satis potest. Vix autem eo perduci homines possunt, ut veritati huic fidem faciant, eamque intelligant. Denique, victum quod concernit, ab omnibus excessiva qualitate & intemperie præditis, nimis salitis, fumo induratis, pipere, allio, aceto conditis, raphano rusticano & huic similibus abstinere oportet. Vicissim majorem in modum commendamus jura gallinarum, ac carnis vitulinæ; & ut sibi a pingui carne temperent, inprimis quando potio frigida superingeritur, vel externo frigore stomachalis regio tangitur, suademus.

ENARRATIONES MORBORUM.

OBSERVATIO I.

Cardialgia spasmodica ex animi affectibus & frigore, sæpius recurrens. Fœmina honesta aliquot supra quinquaginta annos nata, habitus corporis spongiosi, succi & sanguinis pleni, vitæ sedentariæ addicta, decennio abhinc fluxum uterinum non amplius passa, venæ sectionem binis vel ternis quotannis vicibus celebrans, vegeta atque continua sanitate utens; sex ante annos gravi & diuturno animi mœrore ob luctuosos familiam ferientes casus afficitur. Ab hoc tempore valetudo vacillare & molestissimus per quinque jam annos crebro redeuntibus paroxysmis infestare cœpit morbus, à levi statim frigore dorso admisso vel ab animi commotione aut terrore originem mutuans. Morbi vero incessus hunc servare plerumque suevit modum. Præcedit nimirum oscitatio, sequente narium, aurium nec non faciei frigore. Stringuntur dein fauces, tum gelu dorsum, manus ac pedes occupat, postea scrobiculus cordis pressorio, fixo & ardente dolore affligitur, qui extenditur ad ipsum dorsum ubi ventriculi orificium sinistrum situm est, imperialis tantummodo spatium implens. Adest præterea summa anxietas, inquietudine juncta; pulsus contractus, frequens & debilis micat. In lecto consistere nequit sed exsurgere debet. Ad alvum & urinam reddendam neque minus ad vomendum stimulum quidem persentit, neutris tamen subsequentibus. Inter omnia autem, quæ ægram acriter infestarunt symptomata, animadverti meretur illud, quod frigus quo dorsum corripitur adeo intensum sit, ut nulla, nec à calidissimo admoto lapide caloris percipiatur sensatio, quin sub brevi temporis delapsu illud satis frigidum removeatur. Sed ad alvum firmiter clausam subducendam, clysteres emollientes & oleosi injecti sine effectu redierunt: neque flatibus per inferiora, neque ructibus per superiora exitus ullus, sive raro illud contigerit, fuit concessus. Tandem elapsis aliquot horis partes superiores primo, dein inferiores sensim incalescere ac madescere incipiunt; donec ultimo largus sudor prolicitur, & paroxysmus, quatuor vel sex interdum horas perstans hoc ipso solvitur. Sub decursu paroxysmi omnia fere remedia, cumprimis sub frigore, ægra valde aversatur: conclave autem calidum, tegulas

calidas

calidas & linteamina calefacta extremis præſertim partibus admota ferre quam optime poteſt. Calore corpori reddito pocula aliquot infuſi Coffée cum liquore noſtro minerali anodyno, quarta balſami vitæ, vel dimidia elixirii ſtomachalis parte remixto aſſumſit, quod unicum fere medicamentum naturæ ægrotantis conducibile reperi. Finito morbi impetu virium remanet defectus, & urina quæ modo in paroxyſmo aquæ inſtar limpida comparebat, rubicunda craſſum deponens ſedimentum prodiit.

Epicriſis.

Affectus hic cardialgiæ chronicæ ſpaſmodicæ nomen jure meretur. Neque enim ventriculi inflatio ab incongruis ingeſtis oriunda, ſiquidem ægra accuratiorem ſervare diætam conſuevit, dici poterit: ſed nervoſum maxime genus affici atque compati & ortus & morbi progreſſus aperte loquuntur. Notatu enim dignum eſt, mœrorem affectui originem dediſſe, ac frigus demum & animi affectus eum excitaſſe. Animadverti quoque, morbum hunc paroxyſmi febrilis pene typum æquare, a lumbari regione, ubi magnus meſenterii plexus ſitum obtinet, initium ſumere, ac nervoſas corporis partes contrahendo, ſanguinemque & humores ad cor & vaſa majora repellendo tragœdiam ludere. Accedit quod acceperim ab honeſtiſſima fœmina, ægritudinem eſſe hæreditariam, quæ matrem, matriſque ſororem corripuerit, eaſque longo tempore excruciaverit. Ceterum conſului, ut frigus omni modo vitaret, atque ſedulo caveret, ne illud dorſum tentare poſſit, calidis idcirco pannis tegendum; ab animi quoque commotione nec non alimentis refrigerantibus quantum fieri poſſit abſtineret. Quandoquidem & pulverem noſtrum præcipitantem non bene ferre poteſt; elixirio autem ſtomachali cum liquore anodyno remixto, ſæpius utitur, nec non infuſum Coffée ter per ſeptimanam bono cum fructu uſurpat. Suaſi denique ut corpus motu decenti ſæpius exerceret, quia tum malum rarius affligere obſervavi.

Observatio II.

Cardialgica colica ex comeſtione carnis aſſatæ vervecinæ & frigore. Mulier parvæ ſed obeſæ ſtaturæ atque plethorica, quadrageſimum jam annum ſupergreſſa, cognatum inviſendi gratia cum marito in propinquam civitatem iter fecit. Præter alia edulia carnem vervecinam pinguem aſſatam larga manu aſſumſit, cereviſiam triticeam, qua neutiquam alias ſuerat uſa, ſuperbibendo. Veſperi ſub aura intenſe frigida domum reverſa, conqueri de anxietatibus & vehementi dolore circa præcordia cœpit, concomitante faciei & extremorum frigore, nocteque inquieta. Dolor non perſtitit in præcordiali regione, ſed per totum abdomen flatibus mire turgens ſe extendit: alvus ſimul erat adſtrictiſſima. Symptomata non modo nocte affligebant, ſed die etiam ſequente inſiſtebant. Opponebantur huic malo varia ex domeſticorum apparatu petita: panni quoque & tegulæ calidæ in uſum extrinſecus tractæ: ſed ſucceſſus fefellit. Accerſitus ego, ægram inveni anguſtiis circa pectus valde moleſtatam, ut ſpiritum ægre ducere potuerit, abdomine mire turgido, animique leviuſculis defectionibus intercedentibus. Adſtantes catarrhum ſuffocativum trepide metuebant. Ego ſingulis horis, duo pocula brodii tenuis ex carne gallinarum, una cum cochleare olei amygdalarum dulcium, additis X. liquoris noſtri anodyni mineralis & V. balſami vitæ guttulis præbere juſſi: poſt, enema, ex ſpeciebus carminativis, oleis expreſſis, adjuncto ſtimulo ſalino paratum ano injiciendum præcepi. Præſtabilem reliquerunt effectum, & flatus ac ructus ἄνω & κάτω non ſine levamine ſucceſſerunt. Tegulas valde calefactas removi, utpote qui non modo moleſtiam, ſed & doloris augmentum, ipſa id ægrotante aſſeverante, creabant: aſt linimentum, quo inungeretur locus affectus, ex axungia humana, oleo deſtillato carvi & aliquot grania camphoræ ſubſtitui. Ad levandam, qua premebatur, ſitim, infuſum Theiforme ordinavi. Præterea vini calidi medicati ex infuſione abſinthii, corticum aurantiorum & macis parati poculum aliquando porrexi. Poſtero die potiunculam mannatam, ex mannæ unciis duabus, cremoris tartari drachma, eſſentiæ corticum aurantiorum guttis XX. & olei amygdalini dulcis aliquot cochlearibus paratam propinandam curavi: cujus operatio duas poſt horas clyſtere ſecundata. Quibus id conſecuti ſumus, ut ingens vitioſorum humorum colluvies, tam per ſuperiora quam per inferiora, fuerit educta. Sudor denique per totum corpus erupit, & ſymptomatum vehementia DEO adjuvante ſenſim diſcuſſa. Ad recurſum vero morbi præſcindendum, ventriculi digeſtionem pilulis noſtris balſamicis atque elixirio carminativo adjuvimus.

Epicriſis.

Nihil ad ingenerandum ventriculi & inteſtinorum dolores ac flatulentias reperitur valentius, ac caro pinguis vervecina, ſuperingerendo frigidum inuſitatum potum, corpuſque ſpongioſum exceſſive frigidæ auræ committendo. Erit autem enarratus affectus cardialgico-colicus recte dicendus, eo quod coagulum pingue in duodeno ſubſiſtens, ventriculum & inteſtina flatibus mire diſtenderit, atque à tranſpiratione prohibita ſerum acre redditum, tunicas earum vellicando & irritando, ad ſpaſticas ſtricturas magis ſollicitaverit. Quæ cum in corpus plethoricum venæ ſectioni minus aſſuetum, ſed eam maxime abhorrens, inciderint; tam atrocia malo ſe ſociaſſe ſymptomata nemo mirabitur. Ceterum ut coagulum in duodeno diſſolveretur atque ſaluberrima tranſpiratio reſtitueretur, potus utique calidus erat præbendus: ſicut ad diſcutiendos flatus vinum abſinthites non in caſſum fuit adhibitum. Hoc quoque inſtar cautelæ tenendum reputo, quod in abdominis doloribus qui ab inflationibus oriuntur, extreme calida partibus affectis applicare non ſemper ſit conſultum; ut autem extremæ partes blando atque temperato calore foveantur ego quidem auctor ſum. In priori enim caſu, flatus qui ab aëre rarefacto & inteſtinis incluſo naſcuntur, à calore externo, ut experimentis phyſicis edocemur, majorem elaſticam & expanſivam vim acquirunt. Deinceps annotationem meretur, vitioſam materiam flatus in inteſtinorum canali excitantem nunquam felicius ac etiam tutius quam lenioribus convenientibus laxantibus, & clyſtere una vel altera hora poſt injecto eliminari poſſe; ſiquidem hac ratione primæ viæ non modo potentius à ſordium inquinamento liberantur, ſed flatus quoque verſus inferiora ducuntur.

Observatio III.

Cardialgia flatulenta Quinquagenarius illuſtris, temperamenti ſanguinei

ex incongruorum ciborum nimia ingurgitatione.

guinei & animi excitati, ab anno & quod excurrit crebrioribus itineribus, arduis in officio Regis laboribus animique fatigationibus continuo detentus, sex ante menses febre corripitur continua biliosa. Qua curata, per aliquot vero hebdomades revertente, iterumque depulsa sanus egit atque incolumis. At vero iter denuo in Regia causa suscepit, fame atque vigiliis vexatus domum revertitur. Esuriens inter cibos reliquos halecem salitam, cucumeres aceto maceratos nec non fabas coctas liberalius ingessit, melones quoque cum saccharo avidius assumsit, hausto insuper vino acidulis Tönnsteinensibus diluto; vesperi cerevisiæ triticeæ vulgo *Breyhan* sat largam copiam, tabaci fumo fauces aridas stimulante, ingurgitavit. Sic lectum ingressus, anxietates circa præcordia persensit, adest spirandi angustia, inquietudo, virium defectio, cum sudore anxin frigido corpus totum perluente, adque vomendum stimulus perpetuus. Hausit infusum Thée paulo calidius, atque ingentem crudorum ciborum copiam vomuit, persistentibus nihilo minus vix tolerabilibus anxietatibus. Alvus tenaciter adstricta nihil flatuum emittens, ad mingendum quoque stimulus, urina tamen nulla effluente. Partes externas frigus obsidebat, atque pulsus exploratu durus & contractus erat. Vocatus in consilium, liquoris anodyni mineralis CXXV. guttas cum balsami vitæ guttulis L. in aqua frigida vini dimidia parte remixta propinavi. Sacculum deinde avena igne torrefacta repletum regioni epigastricæ applicare atque in lectum concedere ægrotantem jubeo. Elapsa vix quarta horæ parte per superiora pariter ac inferiora flatus ac ructus in maximum ægri solatium processerunt. Factus quietus, sumtis aliquot infusi Thée poculis, calor in partibus extremis rediit: anxietas demum evanuit, corpus sudore maduit, ac, placido somno inducto, ab omni dolore & morbo liber evasit. Post hæc clysterem carminativum applicandum curavi, a quo ingentem sordium copiam deposuit. Altero die ægrum accessi & faciem flavo colore tinctam inveni, urinamque bruni ictericei coloris deprehendi, parca quantitate emissam. Continuavi usum liquoris nostri anodyni mineralis, sed longe parciori dosi, pulverisque præcipitantis, aliquot olei chamomillæ guttulis adjectis. Quibus sanitati in integrum restitutus, mox rursus iter officii causa suscepit.

Epicrisis.

Cardialgiæ huic atrocissimæ flatulentæ ansam suppeditavit nervosarum partium imbecillitas ab animi & corporis defatigationibus, nec non à morbo præcedente contracta. Hinc balsamum nostrum vitæ blanda naturæque amicabili gaudens anathymiasi ad roborandum, & ad spasmum relaxandum liquorem nostrum anodynum, successu haud frustraneo porreximus; eo majori quidem dosi, quo morbi vehementia potentiorem requisivit resistentiam: semper enim proportio inter vires medicamenti atque obsistentes morbi seu potius causæ morbificæ debet intercedere.

Observatso IV.

Cardialgia spasmodica ex hæmorrhoid. frigore suppressis, venæ sectione curata.

Princeps Serenissimus in quadragesimo ætatis constitutus anno, liberaliori & vinosæ diætæ assuetus ac sanguine turgidus, per aliquot jam annos sanguineam per sedis venas expertus erat excretionem. Instante fluxu quum corpus frigidiori aëri justo diutius exponeret; insequente nocte & postero die, inquietudine, virium languore, æstu, cum pulsu celeri, nec non anxietate cardialgica premi cœpit. Jungebantur animi levis defectio, sitis inexstinguibilis, abdominis tormina, alvusque dura & renitens. Clyster applicatus à flatibus statim & sine effectu repellitur. Obferuntur blande diaphoretica, nitro, castorei momento nec non cinnabari permixta, cum aquarum analepticarum vehiculo, sed nihil inde levaminis persensit. Secta in pede fuit vena, sed cum ultra quinque uncias sanguinis non extraheretur, parum inde auxilii consecutus; quin potius symptomata incrementa ceperunt. Nos sanguinis abundantiam manifeste cernentes, ad secundam venæ sectionem transeundam nulli dubitavimus: qua libra pene sanguinis è secta in pede vena fuit emissa. Adeo vero hoc auxilio adjutus fuit, ut mox circa præcordia dolor, ardor, anxietas remitterent, noxque quietior esset. Tandemque exhibitis analepticis diaphoreticis, enemate emolliente, atque interne infuso mannato, ex toto cum sanitate Serenissimus Princeps in gratiam rediit.

Epicrisis.

Sanguinem in vasorum intestini recti & coli membranis stagnantem, spasticis stricturis, & facta hinc ad ventriculum translatione orificii ejus vasa infarcientem, cardialgicum excitare posse dolorem, enarrata hac morbi historia, quantum ego quidem memini, sufficienter edocemur. Præterea ex curatione a nobis instituta elucet, in corpore plethorico venæ sectionem vel binis vicibus cum emolumento posse adhiberi. Postremo id quoque elici poterit salutare porisma: cavendum esse quam maxime iis, qui ejusmodi criticis obnoxii sunt hæmorrhagiis salutem portendentibus, ne circa vel in ipsa excretione talia admittant, quæ turbare eam vel plane sistere valent; inter quæ, animi fortior commotio, terror præsertim, neque minus frigus externum, primas omnino ducunt.

Observatio V.

Cardialgia spasmodica in plethorico sub æstuoso cælo proficiscente, venæ sectione instituta curata.

Serenissima stirpe prognatus juvenis vigesimum & sextum agens annum, carnosus & sanguine abundans, ex hæreditate à Serenissimo Parente in eum translata, jam tum hypochondriacis pathemanibus ut & quandoque melancholia fuit affectus; à quibus mea opera, per DEI gratiam, binos ante menses immunis degebat. Suasi ut Carolinas adiret, antequam autem iter susciperet, quod hoc anno adhuc erat prætermissum, ut venam secari pateretur. Neglecto à medico ordinario quod omni diligentia inculcaveram monito, veloci cursu sub sole fervente iter suum perficiens appulit thermas. Egit noctem inquietam, atque expergefactus summa circa præcordialem regionem anxietate ad vomitum inclinante, extremorum frigore, internorum æstu, molesta corporis jactatione torquetur. Accitus ego tum temporis præsens, plethoram solvendam præcipio. Instituta venæ sectio, sed chirurgo exiguam nimis aperturam faciente, sanguinis vix uncia paulatim profluxit: & Princeps novam incisionem admittere noluit. Hinc symptomatibus exacerbatis, non in lecto consistere potuit, sed noctem plane insomnem egit. Altero mane, iterandæ venæ sectionis necessitate multis

argu-

argumentis demonstrata, eo perventum est, ut aperiri quidem venam sed non ultra quinque uncias educi permitteret. Verum nec tum symptomata conquieverunt, utut remittere visa fuerint. Dedi interea sanguinis impetuosum motum compescentia: quo nomine liquorem meum anodynum, pulverem præcipitantem nitrosum, nec non emulsionem ex seminibus IV. frigidis celebrem deprehendi. Quum vero ex toto cessare malum nollet, pulsus eadem celeritate agitaret, atque nox inquieta persisteret, multa opera impetravi, ut tertium, quarto videlicet ab invasione die, venam secari concederet. Detractis VIII. circiter unciis, præcordiorum anxietas, inquietudo, ac febrilis calor confestim deseruerunt immanibus tot doloribus maceratum Principem, non sine insigni ejus & adsistentium exultatione. Atque appetitu, somno, viriumque augmento redeuntibus, integræ sanitati divinæ bonitatis adjutorio fuit restitutus.

Epicrisis.

Circa hunc casum animadvertere quam maxime licet, sanguine nimium abundantibus vehementem & diuturniorem motum subito & inprimis sub cœlo æstuoso susceptum valde perniciosum atque infensum esse; siquidem sanguis copiosus intestina agitatione fortiter commotus valde turgescit, vasaque distendens hinc inde stagnat atque subsistit, graves suscitans spasticas stricturas pariter ac impetuosas ad partes congestiones. Similiter fieri observamus, quando corpora plethorica in balneum nimis calidum mittuntur, vel sudorifera fortiora cum regimine calido obtruduntur: nisi enim symptomatibus ingravescentibus mature solvatur plethora, graves & periculi haud expertes scenam ludent ægritudines. Porro ex hac morbi historia docemur, quod immanes cardialgicæ passiones a solo sanguine intra membranas ventriculi stagnante, sine ulla vitiosorum humorum in ejus cavitate stabulante copia, excitari possint, atque unicum auxilium in sufficienti sanguinis detractione repositum sit: qua neglecta vel instuper habita, nec præsentissimæ alias virtutis ad vincendum talem morbum remedia quicquam perficere posse, recte colligitur.

Observatio VI.

Cardialgia spasmodica ex plethora & hæmorrhoidibus non rite fluentibus.

Duobus abhinc annis ex Anglia hic casus ad nos fuit missus & consilium meum requisitum. Illustrissima fœmina, triginta annorum, sanguineæ complexionis, ante decem jam annos gravissima laboravit hemicrania, qua usu thermarum Epsoniensium fuit liberata. Postea maritata, in ipso puerperio idem malum rediit, atque identidem ope acidularum post aliquot tempus sublatum fuit. Verum non ita multo post, intolerabilis intestinorum invasit dolor, per decem dies in inferiori eorum parte consistens cum tumore, qui etiam alvi depositionem valde difficilem reddebat. Ubi vero hæmorrhoides fluere cœperunt, sublevatus quidem dolor, sed inferior tumor alvi obstructionem efficiens remansit, atque etiam semper pressione thoracis, quæ fit in fœminis per ligacula, increvit, qui tamen applicatione allii cum lacte levatus quodammodo fuit. Ab eo tempore labem contraxit ventriculus, ita ut à cibo minus salubri vel etiam copiosius ingesto, anxia compressio & constrictio circa præcordia fuerit secuta: quæ in puerperio secundo atrocior reddita, licet carminativis & anodynis exhibitis quodammodo remiserit, tamen ex toto vinci non potuit. Hanc medicus quidam expugnandam vomitorio promisit; sed tantum absuit ut inde diminuta fuerit, quin potius incrementa majora cœperit. Neque vina medicata, neque laxantia, quæ in usum subjunxit, quicquam profecerunt. Optimum tamen levamen vinum Hungaricum, in quo cinnamomum & caryophylli cum saccharo leniter coquebantur, ad duo pocula loco Thée haustum, præstitit. Inde vero facies valde rubicundo pruriente tædii pleno colore perfusa fuit, qui sub graviditate multum remisit. In ipso vero subsequente puerperio tam atrox spasmus ventriculum & præcordiorum regionem per septem fere hebdomades indesinenter afflixit, ut vires inde mirum in modum fuerint profligatæ, omniaque fere ingesta vomitu rejecta: pari modo a vino Gallico Frontignan vel Hispanico quodammodo lævus hic dolor fuit sedatus. Interea spasmus primarum viarum semper continuat, adeo ut ab omni cibo, sive in cœna, sive in prandio sumto, augeatur: ita, ut interdum caput & pectus constringendo, & abdomen comprimendo, afficiat. In scrobiculo cordis, circa dextri lateris costas spurias, dolor semper magnitudine ovi gallinacei percipitur, qui interdum remittit, sed sub ejus accessione, quam ira facile proritat, dorsum occupat & intensum languorem, externarum quoque partium tremorem inducit. Ceterum, hæmorrhoidum internarum tumor, cum alvi obstipatione, continuus & fere indivulsus mali hujus fuit comes. Cerevisiam assumens, ardorem semper cum dolore percipit, qui tamen sumta magnesiæ dosi mitescit; quare decocto ex mastiche & cinnamomo parato, pro quotidiano utitur potu.

Resolutio.

Meum de hoc affectu ejusque causa & medendi ratione tale fuit judicium. Originem videlicet & causam tum cephalici tum cardialgici atque hæmorrhoidalis tumoris & doloris, à nimia sanguinis spissi & impuri redundantia, vasa sanguinea membranarum capitis, ventriculi & intestini recti, præsertim cum ibi non inveniret exitum, supra modum distendente & distrahente, in persona lautius absque dubio & nimis quiete vivente, ducendam ac derivandam esse putavi. De sanguinis missione nulla fuit mentio facta, quæ tamen summe fuisset proficua, perinde ac hirudinum ad venas sedis applicatio. Tempore gravidationis semper melius se habuit, quia supervacaneus sanguis in nutrimentum fœtus absumtus est. Puerperium exactum, converso rursus per spasmos hystericos puerperis solennes impuri sanguinis motu ac impetu ad consuetas imbecilliores nervosas partes, exacerbatio mali fuit secuta. Nihil omnino ad hanc causam removendam & eradicandam, neque emetica, laxantia, neque potus etiam spirituosi, licet levamen quoddam palliativum præstiterint, conferre potuerunt. Consilium dedi, ut ter minimum quotannis venæ sectio in pede administretur: dein, ut bis in anno curam cum aquis mineralibus institueret, utpote quæ etiam inter initia hemicranicum dolorem sustulerunt felicissime. Ejusmodi enim aquarum subtilium & spirituosarum ope, spissi & impuri humores corriguntur, diluti & fluxiles evadunt, excretiones salutares promoventur & partibus nervosis robur adjicitur,

præsertim, si cura debito diætæ moderamine, motuque corporis decenti secundetur. Id quod nos etiam omni diligentia inculcavimus.

Observatio VII.

[Ca]rdialgia [spa]smodica [Ca]rolinis [&] Tepli[cen]sibus [cu]rata.

Tribus circiter abhinc annis, Consiliarius & Nobilis ex Livonia ad me valetudinarium suum statum perscripsit, consilium meum efflagitans. Conquestus nempe est de immani dolore pressorio & spasmo circa præcordia, quo jam per aliquot annos correptus fuit: initium sumens cum extremorum frigore, ab hypochondrio sinistro ad cordis scrobiculum, sternum, pectus, dorsum, imo ad brachia se extendens, cum spirandi angustia, inquietudine, virium omnium dejectione atque anxietate afflixit, quandoque mitiori gradu & haud diu insistens. Admotis fomentis calidis, injectis clysteribus, exhibitisque internis diaphoresin moventibus remediis, sensim redeunte ad partes externas calore, vis mali imminuta quidem vel sopita fuit; attamen ex animi perturbatione aut frigore hiemali ad cutim penetrante, vel incongruo assumto potu ac cibo, promte & facile recruduit. Originem & causam hujus perquam molesti affectus intempestivis & immodicis venationibus, sub cœlo rigido & frigido susceptis, nec non liberalioribus vini potationibus adscripsit. Non nulli ex medicis à defectu hæmorrhoidalis fluxus mali causam accersentes, quem nunquam tamen expertus est, venam pertundi bis vel ter quotannis suaserunt: sed citra omnem salutarem successum. Exquisivit meam de usu Carolinarum sententiam. Ego consilium omnibus modis approbavi, eo, quod plures viderim simili affectu laborantes, qui non nisi interno horum fontium, externo vero Tœplicensium usu, ab atroci malo liberari potuerant. Adjeci illud, quod si stagnatio sanguinis in intestinis crassioribus exitum per venas sedis moliens causam præbeat mali, vix ullum præter has dari neque mihi cognitum esse remedium, quo, si modo natura ad hæmorrhoidalem fluxum inclinet, rectius & facilius promoveri possit. Scripsi quoque post aquarum thermalium potum, balneum Tœplicense in ejusmodi partium nervosarum affectibus longe utilissimum me observasse. Mira enim est ejusmodi aquarum subtilium in infirmis nervosis partibus roborandis, in spasmo constrictis relaxandis, atque in sanguinis & fluidorum motu versus superficiem corporis determinando, efficacia. Auscultavit Generosus & illustris patiens meo consilio: & antequam adiret thermas, suum ad me direxit iter. Ubi præscripto salutari regimine & idoneis atque necessariis medicamentis ipsum instructum dimisi. Quantum levaminis ab hac cura expertus fuerit, revertens dilaudare non satis potuit. Quum postea breviori tempore ac minori gradu accessio facta esset; altero anno, vernali tempore ipse rursus cum uxore has thermas petiit: & utrisque, tam externus quam internus horum fontium usus prosperrimo successu se probavit. Nam, quum per sex annos in sterili vixerint conjugio, uxor gravida reddita pulchrum & bene valentem filium peperit. Ex medicamentis quæ ipsi suppeditavi atque postea transmisi, elixirii visceralis cum liquore anodyno permixti, nec non pilularum balsamicarum polychrestarum, item pulveris præcipitantis nitrosi cum aliquot guttulis olei macis vel chamomillæ veri conspersi usum & virtutes, non sine singulari commodo atque emolumento expertus est.

Epicrisis.

Ejusmodi affectus chronici & inveterati, non tam fluidarum, quam potius solidarum nervosarum & partium, quæ motu & elatere præditæ sunt, nimiæ plerumque coarctationi debentur; quæ si in habitum & consuetudinem degeneraverit, omnia remediorum genera, quæ humoribus corrigendis unice dicata sunt, pene eludit. Hinc neque venæ sectiones, neque laxantia, purgantia, anodyna, diaphoretica, neque etiam diuretica, tali in casu usui sunt, ut potius malum sæpius adaugeant. Præcipuum vero auxilium in ejusmodi remedio, quod totam sanguinis massam omnesque partes solidas moderate & blande afficit, cujus generis fontes & balnea, est reponendum.

Observatio VIII.

Cardialgia, ex frigore & intemperantia, Carolinis, & recurrens balneo curata.

Vir triginta annorum, generosa stirpe ortus, robustæ alias naturæ & structuræ corporis; pectus & præcordia vix unquam commodis tegumentis defendit à frigore, sed linteis & levibus vestibus munitum libero aëri omni fere tempore exposuit. Præterea & ingluviei & poculis deditus, frequentius ad ebrietatem vinis varii generis se immersit. His de causis acerbissimos sæpe dolores, distensionem, lancinationem cum inappetentia, vomitu, anxietate circa stomachi regionem est expertus. Enixe & anxie remedium à me petiit & quæsivit. Misi identidem multa ad demulcendum dolorem interna & externa alias apta, sed speratus effectus non sequebatur, quia plane omnia diætetica respuebat præcepta. Tandem consilium dedi, ut thermas Carolinas & Tœplicenses adiret, üsque cum regimine debito uteretur: & inde etiam levamen, cum ipse ibidem essem, inveniebat præsentaneum. Sed exiguo post curam tempore, inter initia autumni, venationibus deditus, frequentius pedes & femora in stagna & piscinas dimisit. Inde valde refrigeratus; post varios cibos vinum in copia ingessit. Recurrit paroxysmus valde acerbus, qui etiam nundinis Lipsiensibus, me tum præsente, tam graviter eum affligebat, ut omnem fere respirationem tolleret & partibus extremis sudore frigido perfusis, crebroque recurrentibus animi deliquiis, morti videretur proximus. Fomenti calida externa & apta remedia interna allevamenti parum attulerunt. Suasi ut in balneum sive potius semicupium ex aqua & lacte paratum descenderet, & per horam imo amplius in eodem moraretur. Quo facto, postea in lecto liquorem anodynum mineralem cum dimidia parte spiritus Bussii remixtum ex aqua florum chamomillæ vulgaris propinavi. Tum sudore prorumpente id consecutus est, ut dolorum vehementia remiserit, alvus per aliquot dies clausa, jam soluta, & calor ad exteriora fuerit reversus.

Epicrisis.

Quam infestum sit frigus partibus nervosis, inprimisque regioni stomachali & præcordiali, vix credibile est; & plures suo damno id subinde experiuntur. Inde non semel sed sæpius asthma spasmodicum, affectum spasmodico-hypochondriacum & dispositionem ad fluxum hæmorrhoidalem, sed minus rite succedentem, vidi excitatam. Id quod facile ii ex medicis concipere possunt, quibus multa experientia cognitum perspectumque est, quantam consensionem &

consor-

conſortium inter ſe partes corporis univerſi nervoſæ alant, adeo, ut una læſa ad reliquas facile idem vitium tranſeat. Deinceps id quoque debet animadverti, quod vitæ aulicæ addictæ, Serenæ & ſplendidæ perſonæ, præ aliis omnibus, ventriculi & maxime cardialgicis paſſionibus expoſitæ ſint; quia vitæ illud genus, quod ejuſmodi perſonis eſt familiariſſimum, cum exactam vitæ & diætæ rationem reſpuant ac perpetuo fere ſaluberrima medicorum hoc in genere præcepta inſuper habeant, ejuſmodi morbis invehendis, materiam, originem & cauſam ſubminiſtrat uberrimam. Poſſem multa recenſere exempla illuſtrium imo Sereniſſimarum perſonarum, quæ fervidiore æſtate glaciato potu, ita ventriculi & primarum viarum tonum atque inde bonæ digeſtionis opus deſtruxerunt, ut per omne pene vitæ tempus multa incommoda, quæ vix ulla medicina poterant tolli, circa præcordia perpeſſæ fuerint.

Observatio IX.

Cardialgia, ex iracundia, ab aſſumto vomitorio funeſta.

Vir in vigore ætatis conſtitutus, nec tenerioris natura habitus, ſed ſatis validi, in iram vero valde proclivis, occaſione data, binis mox vicibus graviſſima animi incandeſcentia adeo turbatus, ut frigore & horrore extremæ partes tentarentur; immani mox corripiebatur circa præcordia anxio dolore cum ardore & morſu in ſcrobiculo cordis, nauſea & vomendi cupiditate juncto, totamque noctem tranſigebat inſomnem. Hiſce ſymptomatibus intra viginti quatuor horas maceratus, flagitabat à medico vomitorium & quidem inſtantiſſime. Iſte pulverem, qui tria grana tartari emetici continebat, porrexit. Inde paucam quidem & mucoſam virideſcentis coloris materiam, ſed ſummo labore & anxietate evomuit. Poſcebat aliam doſin, quæ ipſi etiam conceſſa, ſed protinus omnia in deterius converſa. Aſſociabantur continui ructus convulſiotis quippiam præ ſe ferentes, ſed nihil amplius rejecit. Præbui vocatus liquorem anodynum mineralem, & videbatur ſymptomatum atrocia mitescere & remittere per noctem. Sed ipſe patiens impatientiſſimus, altero mane, ob alvum firmiter clauſam, à flatibus hanc tragœdiam fuiſſe ortam reputans, petiit a medico priori ſalis Epſonienſis unciam, quo ad alvum aperiendam alias frequentius fuerat uſus; dedit, ſed protinus priora ſymptomata multo atrociora revertebantur, & viribus omnibus collapſis intra tertium ab emetico diem è vita diſceſſit.

Epicriſis.

Affectus iræ ſi vehementior fuerit, quam infeſtus ſit univerſo generi nervoſo maximeque ſtomacho, eum non modo ſpaſtica ſtrictura dum afficit, ſed & bilem in duodenum magna in copia effundit, graviſſima atque haud infrequenter funeſta, præſertim ſi non ocyus appropriata medicina malorum fomes præſcindatur, quæ inde ſequuntur pathemata ſatis abundeque teſtantur. Et ſicut tali in caſu, leniſſimo emetico, quod ex unciis duabus vel tribus olei amygdalarum dulcium, mellis uncia dimidia, & libra aquæ tepidæ paratur, ad ſpaſmum relaxandum & vitioſam bilem vomitu exturbandam, remedium vix datur præſentius: ita vitæ nihil infenſius nec pernicioſius, præter emeticum vehemens è minerali regno petitum excogitari poteſt, præcipue, ſi primo ſtatim poſt iram tempore porrigatur. Plures novi hac ratione mortuos, non aliter ac ſi verum venenum arſenicale aſſumſiſſent. Hac de re etiam peculiarem diſſertationem: *de emetico poſt iram veneno*, ad præcavenda graviſſima hinc inde illata damna, conſcribere permotus fui. Lethalis enim & cum convulſionibus juncta ventriculi inflammatio, niſi inter initia ſtatim congruis remediis occurratur, inſequi conſueſcit. Poſtremo ex hac morbi & mortis hiſtoria hoc eliciendum duxi, quod, ubi ventriculus ſpaſtice afficitur, medicamina ſalina majori doſi & ſine ſufficiente diluentium quantitate data, ad augendum potius quam minuendum dolorem & ſpaſmum, ſtimulando nerveas fibras, ſint apta atque diſpoſita. Hinc in omni cardialgicarum affectionum ſpecie, ſalini generis medicamenta ſemper diſſuadere ſolitus ſum.

Observatio X.

Cardialgia ob atonia & inflatione ventriculi, uſu pilularum de ſtyrace chronica facta.

Illuſtriſſimus vir tenerioris & paulo ſenſibilioris naturæ, quinquageſimum ætatis agens annum, à longo inde tempore, cardialgica & fere quotidiana, tempore præſertim autumnali & hiemali, ex ſtomachi inflatione, corripiebatur paſſione, quæ inde ſuam trahebat originem: Ipſe ob exſuperans prima in regione acidum, avidiſſime cibos juſto majori quantitate in prandio præcipue cepit. Sed alvus ſemper pigra exiſtens, nunquam recte reſpondit ingeſtis. Præter hæc, æſtivo tempore fructibus horæis, fragis, ceraſis, malis Perſicis, præter omnem modum, autumno vero uvis, & hieme dulcibus ſe replevit, corpuſque tegumentis idoneis minori diligentia à frigore defendit: omni poſthabita diætæ ratione, & ex toto dictis medicorum ſpretis atque contemtis. Poſt ſumtum cibum ad dextrum ſcrobiculi cordis latus tumor gallinaceum ovum æquans ſe prodidit: mox ſequebatur ſpirandi anguſtia cum facie rubicunda & anxiis ſtomachi compreſſionibus, nec non extremorum frigore, ut in lectum concedere teneretur. Admotis ventriculo & extremis partibus fomentis præcalidis, ructibus præcedentibus vomitu rejecit mucidam tantummodo materiam: poſt aliquot horas, reverſo calore madido in ſuperficiem corporis, à doloribus fuit liberatus. Ceterum Illuſtriſſimus hic Vir interdum autumno catarrhoſis defluxionibus cum gravi tuſſi & inquiete afficiebatur. Medici tum ad præſtandum lenimen, doſin pilularum de ſtyrace cum refracta aloëphanginarum doſi, repetitis vicibus porrigebant. Hinc mitiora quidem reddita ſymptomata; ſed poſtea morbus præcordialis cum inflatione cardialgica, longe majora ſumſit incrementa, adeo, ut quandoque per integram ſeptimanam graviter in lecto decumbere cogeretur. Opem vero tunc temporis atque levamen ſæpius inſigne fuit expertus a leni emetico, dum ab uno tantum tartari emetici grano ſoluto & cum potu diluente ſumto, magna ſaburræ & materiæ pituitoſæ copia vomitu fuit rejecta: quæ obſcuri bruni coloris cum eſſet, metum & ſuſpicionem incuſſit ſanguinis corrupti; cui etiam ſententiæ medici ordinarii ſuffragabantur. Sed ego poſtea acceſſitus cum rem penitius inquirerem, Illuſtriſſimum Virum ſæpius uſum fuiſſe potu ſuccolade reperi. Judicavi inde hunc inſolitum colorem accerſendum: & obſirmavit me experimentum à me factum, ubi materia incocta & carbonibus injecta, nullum fœtidum odorem diffudebat.

Epicrisis.

Ex præfata morbi historia id saltim in usum suum medicæ artis tirones depromere possunt, quod in tali cardialgiæ, quæ ab atonia & inflatione oritur specie, doloris levandi causa, minime quæ opium ingrediuntur, ut sunt pilulæ de styrace, in usum ducenda, præsertim quando causam morbi vitiosæ & copiosæ ex prava digestione provenientes cruditates subministrant. Nam utut hæc ipsa cum aliis corrigentibus permixta, in morbis ubi spasmorum atrocia urget circumspecte data, locum invenire possint; tamen ubi robur ipsius ventriculi & primarum viarum deficit, & cruditatum ingens est proventus, nunquam, nisi augere velimus mala, præbenda sunt. Ejusmodi potius in casibus, quæ leniter provocant vomitus, educendo saburram vitiosorum humorum, utilitatem afferunt desideratissimam; quibus denique tonica & temperate balsamica interne & externe substitui possunt. Ceterum illustrissimus vir omnia remediorum genera aspernabatur, præter lapides cancrorum quibus cum aqua fontana quotidie fere vesperi utebatur, nec non aquam analepticam spirituosam ex corticibus citri, aurantiorum, pomorum chinæ, cum vino Hispanico destillatam & julepo rosarum dulcificatam, quam non nunquam assumebat.

Plura qui de hac adfectione desiderat exempla, adeat *Consult. Medic. Sect. I. cas. VII. IX. X.*

CAPUT III.

De doloribus & spasmis præcordiorum à calculo felleo ortis, & de ejus generatione.

THESES PATHOLOGICÆ.

§. I.

Calculi fellei sæviter satis affligunt.

SÆvissimæ quidem sunt passiones, eæque dolorificæ, quæ universum nervosarum partium systema vel maxime impetentes, totam motuum vitalium œconomiam pervertendo, à calculis in viis & canalibus urinariis suscitantur: sed non minoris sævitiæ, nec minoris periculi sunt illæ affectiones, quæ à calculosis concretis intra canales biliosos contentis proficiscuntur. Uti vero interdum ægre admodum in ductibus qui consistunt urinariis calculi, ita longe difficiliori ratione biliosi dignoscuntur & dijudicantur, adeo, ut demum post sectionem atrocium variorum symptomatum, quibus per longum tempus afflicti fuerunt ægri, incognitæ causæ in sensus incurrant. Hinc quum frequentius, quam medici communiter existimant, graves, pertinaces & vix explicabiles ab ejusmodi calculis foveantur dolores & spasmi, qui præsertim præcordia infestant; è re utique fore duximus, hanc in praxi medica utilissimam materiam speciali capite includere.

§. II.

In homine crebrius reperiuntur.

Primo annotare licet, quod in nullo animantium genere crebrius ac in humano corpore folliculus felleus calculis refertus observetur, & quod hi ipsi ratione figuræ, coloris, magnitudinis, consistentiæ, numeri mirifice inter se differant. Vix enim ulla in rerum natura reperitur figura, vix ullus color, qui non in calculis cystidis felleæ conspiciatur. Alii ovalem & rotundam, alii exacte cubicam, quidam triangularem, sexangularem, octoedram, pyramidalem etiam recipiunt figuram: sunt, qui fabas, phaseolos, lentes, pisa, castaneas, tribulos aquaticos, nucem moschatam referunt. Mirum etiam in modum ratione coloris variare solent; sunt, qui cretacei, gypsei, ex albo-cinerei, plumbei coloris observantur; frequentius flavescentes vel ex flavo rubicundi, bruno-nigricantes, nigri, viridescentes etiam interspersis maculis deprehenduntur; alii pluribus coloribus variegati; quidam exterius crusta cretacea & gypsea obducti, interius nucleum habent ex bruno-rubicundum.

Figura & color variant.

§. III.

item consistentia.

Ingens etiam est differentia biliosorum calculorum ratione consistentiæ. Quidam sunt friabiliores & molliores & tales sunt plerumque albi, cineritii & flavescentes valdeque leves; alii sunt magis compacti, solidi & graviores, & tales sunt quam maxime qui saturatiorem colorem habent ex flavo-rubicundum nigricantem, & hi sæpe lævigati & politi observantur. Licet vero ordinario plurimi lapides cystici aquæ injecti supernatent, tamen solidiores & compactiores, quales sunt maxime lævigati & obscurioris coloris, submergi & fundum petere non semel observavimus. Deinde etiam sæpius vidimus, eos, qui leviores aquæ supernatant, si paulo diutius in ea detinentur, descendisse, forsan quod in ipsis poris successive particulæ aqueæ sese insinuaverint. Neque hoc prætermittendum esse ducimus, quod lapidum, qui supernatant, fragmenta & minores portiones in fundum secedant, non secus ac in pumice, qui grandioris molis supernatat, in pulverem vero redactus descendit.

§. IV.

Magnitudo & numerus.

Mirum etiam variat cysticorum calculorum magnitudo & numerus. Nam certa auctorum probatissimorum fide & observatione constat, totam vesiculam à calculo ingentis magnitudinis, qui aliquot uncias pendebat, valde fuisse expansam & totam ejus cavitatem impletam: quin interdum in defunctis numero triginta, quinquaginta, octoginta, imo trecentos, quorum alii sunt majoris, alii minoris, alii mediæ magnitudinis, inveniri experientia docet.

§. V.

In ductibus biliosis humanis varius offenduntur.

In ductibus biliosis, qui immediate ex hepate vel intra vel extra ejus parenchyma proveniunt, concrementa etiam solida ex bile producta, in animantibus præsertim bovini generis frequentius, in humano vero corpore paullo rarius offendi, ipsa loquitur experientia. Dubio procul ob eam rationem, quia bilis hepatica longe liquidior, dilutior quoque est ac cystica, quæ crassioris consistentiæ & saturatioris etiam coloris, nec non amaricantioris saporis observatur: deinde, quia in ductibus hepaticis, ex quibus continuo in satis notabili quantitate ad duodenum biliosus fertur humor, non tam diuturnam, quæ requiritur ad fluidi dissipationem & solidescentis materiæ concretionem, nectere potest moram. Si tamen, ut auctores testes sunt, ibi offenduntur, longe friabilioris & mollioris

lioris ſunt conſiſtentiæ, aſperiores quoque, tubuloſi ac flaveſcentes.

§. VI.

Recenſentur experimenta cum calculis felleis humanis facta.

Experimenta, quæ cum calculis felleis ad eorum elementa & ingredientia paullo curatius pervestiganda & diſcernenda, inſtituimus, hoc loco recenſere operæ pretium videtur. Primo obſervavimus, quod omnes illi, qui ſaturatioris & obſcurioris coloris pauloque ſolidioris texturæ, ſufficienter exſiccati, vel in maſſa, vel in pulvere, candelæ ardenti admoti mox inſtar reſinæ lucidiſſimam concipiant flammam, & toti, exigua ſaltim relicta materia nigra & cineritia fere inſipida, comburantur: illos vero, qui albi & cineritii coloris, gypſeæ & cretaceæ materiæ erant, flammam reſpuere, vel leviter ſaltim eam ſuſcipere & inſtar ceræ in lamina ferrea ignita fluere vidimus. Deinceps annotavimus, eos lapides cyſticos, qui ſolidioris fuerunt texturæ & ſaturatioris coloris, nec à ſpiritu vini rectificatiſſimo, nec ab aqua, accedente etiam leni coctione, diſſolvi potuiſſe. Alio vero tempore a nobis animadverſum eſt, lapides cyſticos, qui ingentis fuere magnitudinis & mollioris ſubſtantiæ, totam fere cyſtidis implentes cavitatem, ultra dimidium in aqua calida fuiſſe ſolutos.

§. VII.

cum calculis bovinis.

Non indignum porro obſervatione eſt, quod qui in hepate ejuſque ductibus in bove reperiuntur & eximuntur calculi ſaturate flaveſcentes & friabiles, difficulter admodum, vel exiguam ſaltem concipiant flammam, in nigrum vero cum fumo, qui crinium inſtar combuſtorum refert odorem, redigantur carbonem. Spiritus vini hiſce affuſus & leniori calore digeſtus, brevi tempore flavo colore tingitur & ſaporem valde amaricantem exhibet. In aquam calidam horum calculorum fragmenta injecta parumper diſſolvuntur, ſed ſaltim levis, flava cum amaricante ſapore extrahitur tinctura.

§. VIII.

cum bile bovina.

Recens bilis ex veſicula bovis deſumta tribus unciis æquans, tam amaricante prædita eſt ſapore, ut una guttula unciam aquæ amarore imbuere poſſit. Hujus uncia in vaſe ſtanneo leni evaporatione in extractum reſiniforme redacta, drachmam vix unam largitur, cujus portio flammæ admota lucidiſſime ardet, dimidio præterpropter in cineres abeunte. In ſpiritu vini rectificatiſſimo ægre ſolvitur, optime vero in aqua atque etiam ſpiritu vini aquoſo: color eſt flavus & ſapor valde amaricans. Quod ſi inſpiſſatæ bili bovinæ liquidiori tenuiſſima argillacea & gypſea materia intime permiſcetur, per exſiccationem exhibet maſſam paulo duriorem, quæ flammæ admota æque ac calculus cyſticus ardet.

§. IX.

Salia non faciunt ad generationem calculi.

His ita conſtitutis & accurate perpenſis plane apparet, ſalia nec alcalia, nec acida, neque neutra vel tartarea, ut communis fert opinio, ad generationem & concretionem bilioſorum calculorum concurrere; ſed eos ex ſulphurea paulo mucidiori bilis portione, intermixta plus minus teneriori glutinoſa vel tophacea materia calore ſucceſſive inſpiſſata in durum quoddam concreſcere mixtum, & variam figuram, variumque, pro differenti partium mixtum conſtituentium poſitu & ſitu, recipere colorem. Nam ſalibus tantummodo haud proprium eſſe ſub variis coaleſcere & concreſcere formis & figuris, id inter alia varii & elegantiſſime ſæpius figurati lapides ex ſola aqua calcarea in cryptis & ſpecubus ſubterraneis, ut ſunt Baumanniana, Scharzfeldiana, guttatim ſtillante producti, luculenter demonſtrant.

§. X.

Geneſeos ratio.

Genuinam autem tam diverſæ configurationis & coloris in progignendis calculis cyſticis rationem ac modum expedite concipere atque invenire, non tam explicatu promtum eſt ac facile, ſed tamen poſſibile videtur. Equidem, ſi conſideramus longe craſſiorem & ſaturatiorem quin etiam amaricantiorem eſſe, quæ in cyſtide detinetur, bilem, ac eam, quæ immediate ex ductibus hepaticis ad duodeni cavum defertur, utpote quæ longe tenuior, liquidior minuſque amaricans eſt: ſique ſimul attendimus bilem, ex qua in ejus folliculo efformantur calculi, ex hepate etiam per minimos ductus, qui recte cyſtico-hepatici nominantur & in tunicam celluloſam cyſtidis finiuntur, in ejus cavitate identidem liquidam & dilutam fieri; non aliam poſſumus durioris conſiſtentiæ reperire cauſam, quam quod in homine ob ſitum veſiculæ felleæ erectum bilioſus humor non continuo flumine promanet, ſed tum demum prorumpat, quando à ventriculo cibis referto ipſa premitur: hinc fit ut vacuo ſub longiori inappetentia ventriculo diutius ibi motam necſtere & ſtagnare debeat, atque interea liquidior ejus pars tum per ipſos etiam poros ejus tunicarum, quæ microſcopio inſpectæ oculis non aliter ſe objiciunt ac pannus Indicus vulgo *Neſſel-Tuch*, foras propellatur, craſſiori quæ facile in coagulum abire poteſt, remanente parte.

§. XI.

Figuræ & coloris.

Prout vero bilis pro diverſa indole & conſtitutione ſeri excrementitii, quod materiam præbet, in tanta varietate corporum infirmorum, non unius ejuſdemque eſt mixtionis ac craſeos, ſed plus minus partibus terreſtribus, tophaceis & in coagulum abeuntibus, item ſulphureis magis vel minus exaltatis, referta, hinc variæ inde reſultant figuræ & colores. In cachecticis enim ſæpius calculi gypſei albicantes inventi ſunt, quinimmo in ipſis ictero chronico laborantibus, copioſa cretacea & gypſea, quæ dubio procul ductibus hepaticis inſedit, per alvum dejecta materia, morbum ſublatum fuiſſe binis obſervavimus exemplis. Ita etiam commemorant *M. N. C. Decur. II. anno VII. obſ.* 145. materiam tophaceam in puero atrophia laborante cum alvi dejectione copioſe fuiſſe eductam, quæ inſtar lateris modo rufo, modo fuſco, modo atro prædita fuit colore.

§. XII.

Cauſa procatarctica

Ad generationem calculorum bilioſorum complures utique cauſas concurrere certiſſimum eſt. Has inter præcipuæ ſunt *ætas* inclinans: rarius enim in hominibus ætatis florentis, frequentius vero in ſenibus decrepitis ſexaginta, ſeptuaginta, octoginta annorum cyſtidem pluribus & durioribus etiam calculis refertam fuiſſe, permultis obſervationibus confirmamur. Qui deſidem agunt vitam & parum corpus exercent (*vita otioſa*), præ iis qui mobile ſemper vitæ genus colunt, ad ejuſmodi calculoſas concretiones magis idoneos eſſe videmus. Sic quoque in fœminis crebrius (*tardior*)

brius

circulatio fanguinis. brius quam in viris reperiuntur. Quarum rerum hæ in promtu ſunt cauſæ. Progreſſus ſanguinis per venas meſeraicas, per portæ venam & hepar, uti ſecundum naturam & conſuetudinem ſemper paulo tardior & difficilior eſt quam in aliis viſceribus: ita in iis, qui vitam colunt ſedentariam, cujus generis præcipue ſunt ætate confecti & ſequior ſexus, longe ſegnior & difficilior redditur; unde ob impeditiorem ſanguinis per hepar progreſſum fit, ut partes aqueæ & fluidæ in vaſa ſecedant lymphatica, remanente & ſanguinis & bilioſi humoris, qui ex eo ſeparatur, craſſiori ſubſtantia.

§. XIII.

Spirituosa. Porro ad horum calculorum frequentiorem proventum immoderatum ſpiritus vini item cereviſiæ craſſioris uſum plurimum conferre, non modo auctoritate & fide Cl. SYLVII conſtat, qui *prax. med. libr. I. p.* 302. teſtatur, ſe ex hujus aliorumque potuum generoſiorum abuſu aliquoties icterum & huic ſuccedentem aſciten ut plurimum lethalem obſervaſſe, hepate ſcirrhoſo multiſque calculis & tophis obſeſſo ſubinde reperto; ſed & ipſa ſana ratio id evincit: nam ſpirituoſa inque primis ſpiritus vini, & chylum & lympham & ſanguinem ad coagulum quam facile diſponunt. In laboribus enim chymicis ad cryſtalliſationis negotium promovendum ſpiritum vini mixturæ affuſum magnam vim habere, compertiſſimum eſt: præterea, potibus vinoſis & ſpirituoſis corpora nimis incaleſcunt, & diſſipato liquido ſanguinis & humorum incraſſatur maſſa.

§. XIV.

In fœminis quinquagenariis ſanguis ſpiſſus. Deinceps fœminas poſt quinquageſimum annum, ceſſante menſium fluxu, calculis non modo urinariis, ſed & biliariis atque inde gravibus obortis ſymptomatibus tentari, identidem experientia docemur; cujus vix alia ſubeſt ratio, quam quod ſuccreſcente majori ſanguinis in vaſis copia, hic difficilius moveatur, & hinc inde ſubſiſtens ſecedentibus partibus tenerioribus ſpiſſior reddatur. Nec rarius vidimus, ejuſmodi fœminas inexplicabilibus in epigaſtrica regione doloribus expoſitas fuiſſe, ita, ut morti vicinæ ob vehementes anguſtias & anxietates viſæ fuerint, ſuperveniente intenſo ſubinde extremorum frigore, dictorumque ſymptomatum ſingulis diebus circa mediam noctem recurſu, quibus acceſſit dolor in hypochondrio dextro ad totum abdomen interdum ſeſe extendens, cum fœdo ad flavum accedente, faciem totumque corpus deturpante colore; quæ tamen pathemata excluſis per alvum vel ſua ſponte vel artis beneficio excrementis argillaceis prorſus quieverunt.

§. XV.

Enarratio pathematum. Sunt vero varii & valde acerbi generis, quæ calculos ductibus biliariis inhærentes comitari & inſequi ſolent pathemata, ut etiam collective ſumta & conſiderata, eorum præſentiam arguant. Ordinaria fere ſunt: non vagus, ſed in una eademque ſede, hypochondrio nempe dextro circa regionem hepatis defixus & conſtans, premens, gravativus vel etiam acutus cum fœdo plerumque faciei colore, interdum ad epigaſtricam regionem & cordis ſcrobiculum ſeſe extendens dolor; cujus certis intervallis tanta fit exacerbatio, ut tormina ac cruciatus totam abdominis cavitatem occupent, juncta plerumque inappetentia, nauſea, conatu ad vomendum, circa præcordia anxietate, dolore cardialgico, animi defectione, alvo duriori & adſtrictiori: quibus tandem dira & contumax optimis haud auſcultans remediis accedit icteritia. Quidam afflictorum continuo ventris torminibus exagitantur & vitam per multos annos miſerrime trahunt; plurima pars hydrope perit. In quibuſdam gravativus, obtuſus, profundus ſatiſque contumax cum ſenſu ponderis dolor perſentitur, idque plerumque fit, quando mollioribus & minoribus calculis folliculus ſelleus valde diſtenditur.

§. XVI.

Intenſior vero & acutior ſi perſiſtit & univerſum ſyſtema partium nervoſarum in conſenſum trahendo vehementes ſpaſticas ſtricturas, non modo circa partes vicinas, ſed etiam remotas, brachii nempe & artuum diſtenſiones, convulſiones epilepticas, neque minus cum pulſu duro & celeri febrem efficit; indicium eſt, calculum & mole & aſperitate inſignem firmiter ductibus biliariis inhæreſcere: ex quibus cauſis tandem fit, ut brevi mortem accerſat. *Dolor accessus quid indicet.*

§. XVII.

Inter hæc vero omnia, quæ jam monuimus, ſigna, nihil datur certius vehementes a calculo felleo prognatas dijudicandi paſſiones, ac ſi ipſi cum excrementis per alvum ſecedunt; & tum non ſecus ac in calculis renalibus, quando hi ex ureteribus in veſicam fuerunt delati, omnes ſimul & ſemel dolores cum reliquis gravibus afflictionibus ceſſant atque exſpirant, ictero ſaltim excepto qui non ſimul, ſed ſenſim tandem evaneſcit, eo, quod bilis ſanguini & lymphæ intime immixta non tam facile & expedite rurſus è totius corporis ſphæra diſcuti poſſit. Calculi autem hi, qui per alvum deturbantur, non unius ejuſdemque coloris, magnitudinis & numeri obſervantur, atque etiam pro differenti horum ratione, ſedem quam occupare ſolent, ſubindicant: Nam ſi ſunt molliores, dilutioris, vel etiam tophacei & gypſei coloris, è ductibus hepaticis, quibus inhæſerunt profectos eſſe haud levi argumento eſt: ſi vero minores, ſi aſperi, ſi duriores, angulares & coloris paulo ſaturatioris, folliculi fellei hoſpites fuiſſe & per anguſtum illum canalem cum acerbiſſimis ſymptomatibus iter ſuum confeciſſe, haud obſcure colligitur. *Calculi per alvum secessus.*

§. XIX.

Nullo ſæpe ſymptomate ſtipantur. Ceterum teſtantur obſervationes eæque non raræ, poſt mortem veſiculam fellis multis lapidibus refertam inventam fuiſſe, ubi & corpus à fœdo flavo colore immune & ab aliis etiam gravibus paſſionibus liberum extitit. Cujus rei *ejus ratio.* cauſam ſine ulla dubitatione inde derivamus, quod calculi tam illi qui veſiculam felleam, quam etiam qui renum ſubſtantiam obſident, ſi quiete jacent, nullas valde ſenſibiles procreent moleſtias atque incommoda: quandocunque vero ita vel ratione ſedis vel ratione molis & figuræ ſunt comparati, ut nervoſas exquiſitæ ſenſationis membranas vel ductus violenter lancinent aut diſtendant, protinus tota œconomia actionum vitalium & animalium in univerſo corpore perturbatur. Idque non tantum fit, quando calculi per ductum cyſticum ad cholodochum iter ſuum conficiunt, ſed & quando ipſa veſicula ſellea, quæ membranis nerveis ſenſibilibus ob dextri intercoſtalis nervi interſperſas ramificationes, gaudet, à nimium aucto bilis coagulo vehementer & ſupra modum diſten-

diſtenditur, tunc non ſecus ac in veſica urinaria, ſi ingentis molis quandoque ad ſex vel octo uncias accedens, quale exemplum nuper habuimus, ibi hoſpitatur calculus, ſymptomatum acerborum caterva corpus obruitur. Legimus enim apud auctores ſpectatæ fidei, ſelleam veſicam tam grandem a copioſo intus hærente ſolida materia fuiſſe deprehenſam, ut naturalem magnitudinem vel triplum ſuperaverit.

§. XX.

Dolores ex calculo felleo periodici.

Dantur etiam dolores & ſpaſmi cum conſuetis ſymptomatibus juncti ex calculis felleis oborti, certis periodis invadentes & repetentes. Ita notabilis eſt caſus, quem B. PETERMANNUS in diſſert. *de ſcrutinio icteri ex calculo veſiculæ fellis* recenſet, ubi quidam ictero annuatim periodico cum doloribus afflictus eſt, qui vero poſt evacuationem lapilli baccæ lauri ſimilis ceſſavit: altero anno cum idem morbus rurſus invaderet, exhibitis convenientibus remediis rejecti ſunt per alvum plus quam ſexaginta calculi flaveſcentes, quorum alii rotundi & lævi, alii anguloſi & aſperi, alii molliores, alii duriores fuere, magnitudine partim phaſeolos & piſa, partim quoque lentes referentes.

METHODUS MEDENDI GENERALIS CUM CAUTELIS.

§. I.

Perſpectis ſic omnibus & ſingulis, quæ ad hiſtoriam hujus affectus, tum quoad cauſas & prognoſin, tum quoad eum dignoſcendum faciunt, pertinentibus circumſtantiis; ſequitur nunc, ut etiam ſolliciti ſimus de accommodatis ad eum tollendum vel mitigandum ſaltim, vel ad eorum generationem præcavendam præſidiis. Quemadmodum vero duplex ſemper morbis medendi via eſt; altera quæ in paroxyſmo, altera quæ extra eum locum invenit, dum in illo medici conſilium magis ad ſymptomatum, ſpaſmorum & dolorum ingraveſcentium mitigationem & allevamentum: extra paroxyſmum vero ad removendas cauſas directum eſſe debet; ita etiam hanc in præſenti affectu locum obtinere exiſtimamus.

§. II.

Spaſmus ſedandus anodynis & demulcentibus.

Nihil itaque antiquius eſſe debet medico, ac ut ſæva illa, quæ à ſpaſticis nervoſarum partium ſtricturis circa præcordia & etiam partes vicinas excitantur, quodammodo leniantur ſymptomata; cui ſcopo obtinendo, quæ anodyna, demulcente & fibras nimis ſtrictas relaxante virtute gaudent, egregie ſerviunt. Hujus generis ſunt ex pinguibus interne ſumendis oleum amygdalarum tam dulcium, quam amararum, recens ſperma ceti: externe vero pinguedo cati ſylveſtris, caſtorei &c. Ex demulcentibus lac, ſerum lactis dulce, emulſiones ex ſeminibus IV. frigidis, infuſa vel decocta ex radice altheæ, herba parietariæ, floribus malvæ, papaveris rhœados, ſambuci, quibus addi poteſt ſyrupus de althea Fernelii. Ex anodynis ſpiritus nitri dulcis rite præparatus, liquor anodynus mineralis, extractum croci, papaveris rhœados. Ex antiſpaſmodicis pulvis ex lapidibus cancrorum, cinnabari & nitro paratus, cui tantillum extracti croci adjici poteſt, pulvis antepilepticus Marchionis, pulvis lumbricorum terreſtrium, pulvis antepilepticus niger & qui ex raſura ungulæ alcis, cranii humani, nec non lepore ex utero ſectu & exſiccato parari ſolet, præſertim quando ex iis cum aquis florum blanda anodyna virtute gaudentibus concinnantur mixturæ.

§. III.

Externa.

Externe epithemata & ſacculi ex emollientibus & carminativis ſpeciebus parati, vel etiam veſicæ decoctis florum emollientium & paregoricorum repletæ partibuſque affectis applicatæ, plane ſingulare dolorum & ſpaſmorum leniinen afferre ſolent. Expedit quoque ad dolores ſopiendos clyſmata ex lenientibus parata ano crebrius infundere, nec non alvum per blandum laxans, quale eſt, quod ex manna, rhabarbaro, agarico recenter trochiſcato, cremore tartari & id genus aliis confici ſolet, leniter ducere.

§. IV.

Extra paroxyſmum cauſa radicitus evellenda.

Extra paroxyſmum vero quieſcentibus ſpaſmis & doloribus ad cauſam mali funditus evellendam, ad obturatos meatus ſelleos aperiendos & ad calculos, ſi ipſis firmiter inhæreſcunt, quantum fieri poteſt, extra corpus propellendos utique alia medendi via eſt ineunda. Ea enim, quæ ſtrenua ſua virtute jam dictos effectus præſtant, in uſum vocanda, cujus generis ſunt infuſa & decocta ex aperientibus, reſolventibus, diſcutientibus & excretionem promoventibus, vel ex aqua ſola vel vino permixta parata v. g. radice rub. tinctor. graminis, aſparagi, petroſelini, pimpinellæ, ariſtolochiæ, curcumæ, cichorei, glycyrrhizæ; additis poſtea rhabarbaro, trochiſcis de agarico, tartaro tartariſato, terra foliata tartari vel ſale polychreſto & ſyrupo de althea Fernelii. Quæ decocta, ſi convenienti doſi & longo ſatis tempore in uſum ducuntur, in hiſce affectibus debellandis magna vi gaudere, experientia & multis obſervationibus evicti ſumus. Clariſſ. SYLVIUS *in prax. med. Lib. I. Cap. XLV.* & ex eo Celeberrimi nominis Itali medici LANCISIUS, item BIANCHI inter medicamenta calculos biliofos ſpecifica quadam vi diſſolventia, decoctum radicis graminis, graminiſque ſuccum mirifice laudant atque commendant, hac potiſſimum ducti ratione, quod boves & oves menſe Maii, quo gramine viridi veſcuntur, ſenſim ab omni cruſta lapidoſa liberentur, quæ tempore hyemali, ubi fœno nutriuntur, in eorum folliculo fellis concreſcere ſuevit.

aperientibus.

decoctum radicis graminis.

§. V.

Radix pareiræ bravæ.

Præter hæc radix pareiræ bravæ haud ita diu ex Braſilia in Europam tranſlata ad drachmas duas in libra una aquæ leniter decocta, potum admodum ſalutarem in omni calculo etiam in aſthmate humido præbet, ſi tertia ejus pars tribus ſingulis horis cum pauxillo ſacchari tepide bibitur: hac enim ratione icterum ſelleum cum torminibus & ingenti dolore ſtipatum intra viginti quatuor horas diſcuſſum in *l'Acad. Royale des Sciences Anno* MDCCX. p. 76. legimus.

§. VI.

Pulvis millepedum.

Nonnulli etiam millepedes vivos vino infundendos & ſiccatos in pulverem terunt & hos ipſos cum ſalibus neutris, ut ſunt terra foliata tartari, ſal polychreſtum, tartarus vitriolatus & tartariſatus, ſolutio oculorum cancri, parca & refracta doſi ad obſtructos hepatis meatus expediendos & ab omni biliola amurca liberandos maximi

Cura Avicennæ. maximi faciunt. AVICENNÆ vero cura, uti in ictero chronico, à veteribus medicis magni semper habita est, ita etiam eam in iis, quæ in meatuum biliariorum obstructione & bilis ad concoctionem ciborum necessarii præpedito affluxu, consistunt vitiis, locum habere posse haud dubitandum est. Vetustissimus vero hic auctor lumbricos siccatos cum vino albo & saccharo ad saporis gratiam sumtos plurimum laudat, vel etiam horum pulverem cum syrupo de byzantiis in pilularem redigit formam & crebrius vesperi propinat, postridie superbibendo serum caprillum, ex lacte à capris, herbis prius aperientibus, fœniculo, apio, petroselino, rusco, lupulo, eupatorio, asparago, nutritis desumto, relicta ejus caseosa substantia paratum. Ceterum externis quoque leniendis gravioribus symptomatibus occurrere è re erit. Faciunt huc plurimum epithemata hypochondrio dextro applicata, quæ ex floribus chamomillæ vulgaris & Romanæ, herba scordii, absinthii & cardui-benedicti, aqua florum sambuci & vino rubro præparantur, si frequentius dè die renovata admoveantur.

§. VII.

Ultima spes in aquis medicatis. Hæc vero omnia quando inaniter & incassum longo tempore usurpata fuerunt, ultimo tandem spes est sanitatem recuperandi in aquis medicatis naturalibus tam thermalibus, quam etiam sic dictis acidulis; inter quas celebrioris famæ & effectus sunt thermæ Carolinæ, Aquisgranenses, acidulæ Egranæ, Pyrmontanæ, quibus certe magna & efficax virtus inest rebelles chronicas, quæ ab obturatis & crasso humore farctis visceribus, præsertim hepate, proveniunt, persanandi passiones; si corpore prius probe præparato, soluta nempe plethora, vel cacochymia attemperata, debito regimine tum interne tum externe adhibentur.

CURA PRÆSERVATORIA.

Præservatio libero sanguinis circulo per viscera obtinetur. Cum in superioribus dilucide satis ostensum sit, quam gravia & sæpius funesta calculi fellei, præsertim si exitum per angustos & valde sensiles canales nerveos moliuntur, excitent symptomata; circumspecti nunc erit medici, ut, ubi in corpore ad eos progignendos dispositionem invenerit, id omnibus modis impediat. Quod nostra quidem sententia vix rectius & meliori successu fieri poterit, ac si diligenter ad progressum & cursum sanguinis per mesenterium, per viscera abdominis inprimisque per hepar attendat, an liber ille ac integer, an vero difficilis & præpeditus sit; quandoquidem ex hoc, tanquam ex fonte sicut plurimi hepatis morbi, ita etiam calculosæ concretiones in hoc viscere proveniunt. Nam quo spissior est sanguis & serum multis glutinosis partibus refertum, eo bilis ad coagulationem magis promta atque proclivis est: & quia graves illæ chronicæ passiones, cachexia, hydrops, icterus, asthma hydropicum ex retardato sanguinis per hepatis viscus progressu identidem nascuntur, non mirum est, in corporibus, quæ ejusmodi morbis defunguntur, passim id testantibus observationibus, concreta calculosa in folliculo felleo vel etiam ductibus biliariis inventa fuisse.

Quæ huc faciant. Quicunque itaque ex medicis hos morbos prudenter avertere vult, is ejusmodi remedia præscribere & in usum ducere debet, quæ in genere morbis, qui ex vitio hepatis nascuntur præcavendis dicata sunt, cujusmodi sunt fontes medicati & minerales, item potus diluentes, ut serum lactis cum convenienti regimine, sufficienti motu & exercitatione corporis usurpari, nec non medicamenta, quæ tenaces viscidos humores dissolvunt, & acidum, quod fere omnis coagulationis principium est, destruunt, uti sunt decocta ex radicibus quinque aperientibus, præsertim si cum sale polychresto, terra foliata tartari, nitro acuuntur, item elixir temperatum viscerale cum æquali parte essentiæ rhabarbari saturatæ permixtum, cujus frequentem usum in ejusmodi morbis hepatis præcavendis non modo tutissimum, sed & efficacissimum semper deprehendimus. Præterea tempestive instituta sanguinis missio, potus sufficiens, temperatus & modicus victus, parcior cerevisiæ crassæ, vini, spiritus vini ac calidorum medicamentorum purgantiumque usus, sicuti nunquam non a molestis & chronicis passionibus, ita etiam a præfatis hepatis morbis corpus egregie vindicant.

ENARRATIONES MORBORUM.

OBSERVATIO I.

Vir generosus sexagesimum & sextum jam supergressus annum, sanguine & succis plenus, lautæ & vinosæ diætæ assuetus, jam fere per decem annos dolores modo ex calculo, modo podagricos est expertus. *Calculi fellei in plethorico venæ sectionis exosore.* Ante aliquot annos immanes dolores accesserunt circa vesicæ regionem cum ingenti gravitatis ibi sensu, qui suscepto corporis motu augebatur. Aderat simul titillatio circa pubem & perineum, & veluti stillicidium sequebatur urinæ, ut vix potuerit inhiberi: stimulus quoque ad alvum deponendam persentiebatur, atque urina prodibat alba, turbida, cui sedimentum mucosum inerat; interea dolores nephritici & podagrici conquiescebant. Æger immensis fractus doloribus & viribus sensim privatus ac emaciatus tandem supremum diem obiit. Dissecto post mortem corpore, lapis in vesica VIII. uncias pendens inveniebatur, & pelvis renis sinistri, lapidem firmæ instar marmoris consistentiæ drachmas VI. pondere habentem involvit; in cystide vero fellis plus quam LXX. minoris vel majoris magnitudinis calculi deprehendebantur, quorum nonnulli tam pulchre lævigati, politi, variegatique erant coloris, ut jaspidum instar annulis aureis a curiosis includerentur.

Epicrisis.

Retulerunt mihi de hujus ægri statu, quod aversatione quadam naturali nunquam venæ sectionis remedium passus neque etiam inclinante ætate, sanguinis excretionem natura molita fuerit, quam tamen in juventute per nares frequentius fuit expertus. Relatum quoque accepi, quod pater ejus podagricis & nephriticis doloribus sæpius fuerit tentatus. Quibus circumstantiis probe animadversis, haud sine ratione colligi poterit, nimiam sanguinis & succorum exsuperantiam, in corpore, per nativitatem hæreditario quasi jure imbecillitatem ad calculum trahente, præsertim sub quieto reddito vitæ genere & intemperantiori vini usu, adeo numerosæ calculorum concretioni, non modo qui in vesica & renibus, sed & fellea cystide delituerant, primam originem & causam subministrasse. Sententia in hac ego confirmor exemplo celeberrimi nominis Archiatri, qui cum per totum vitæ cursum abstineret ab omni sanguinis missione,

per

per plures annos calculoſa nephritide laboravit, cui tandem acceſſit icteritia; ad quam tollendam dum præſcriberentur mixturæ vi aperiente & laxante pollentes, ſeptem per anum calculos excluſit. Ex quibus demum id in uſum præſervatorium ad dictos morbos avertendos colligere licet, quod venæ ſectio in ſtatu plethorico neglecta, ad procreandos dictos aditum patefacere poſſit morbos, tempeſtive autem admiſſa, corpus ab iis vindicari queat. Diſcere etiam id ex commemorata morbi hiſtoria licet, plures in fellea cyſtide calculos ſine incommodo & dolore conſiſtere poſſe, modo non affectent exitum per anguſtos canales, quorum nimia & violenta diſtenſio tot graviſſimorum & pene lethalium ſymptomatum vera & genuina cauſa unice evadere poteſt.

Observatio II.

Calculi fellei in hydropico & icterico, vomitu rejecti.

Primarius hujus urbis civis, ſexageſimum jam quintum agens annum, ictero & tumore hydropico laborabat. His plura remediorum genera fruſtra opponebantur. Tandem medicus hujus loci infuſum corticis medii ſambuci ex vino, paulo largiori porrexit doſi: inde factum, ut à medicamento & vomitiones & alvi dejectiones ſtrenue concitarentur, & quod valde erat notabile, per ipſum vomitum ſucceſſive numero viginti lapides ex flavo viridis coloris, diverſæ magnitudinis, valde latæ ſuperficiei, figuræ tam quinquangularis quam anguloſæ, drachmam vel unam & dimidiam ponderantes, quorum ego adhuc aliquot in raritheco meo recondo, rejecti fuerunt; idque ſine præcedentibus lateris dextri torminibus. Ceſſavit inde quidem icterus, ſed remanſit tumor hydropicus, qui etiam augmentum ſumens, laborantem è vita ſuſtulit.

Epicriſis.

Id maxime præfato in caſu memorabile atque conſideratione dignum videtur, quod ſine atroci dolore præcedente, ex tam anguſto nerveo canali, qualis eſt cyſticus, tot numero lapides tam inſignis magnitudinis & figuræ potuerint propelli. Ego itaque in hanc deveni meditationem vel potius conjecturam, quod in ipſius duodeni flexura ejuſmodi lapides a bile craſſiori & terreſtriori ſucceſſive concreſcere & progigni potuerint. Nam quod in ipſis inteſtinis, præſertim ubi in flexuram abeunt, variæ formæ & magnitudinis calculi ex præterlabentibus humoribus apponi & compingi poſſint, id non pauca a fide dignis auctoribus memorata exempla teſtatum faciunt. Neque prætereunda hanc in rem eſt animadverſione digniſſima obſervatio, quam Cel. LUC. SCHROECKIUS. M. N. C. *Dec. I. ann. IX.* inſeruit, ita ſe habens: *mulier annorum ſeptuaginta quinque de ventris torminibus, flatibus, ac aliis pathematibus hypochondriacis ſæpius conquerens, reſpiratione ſubinde, ad ſuffocationis metum ſubſequentibus animi deliquiis ſuppreſſa, ita ut de vita ejus actum eſſe adſtantes judicarent, ſubito in colo obtuſos perſentiebat dolores, ſenſim adeo increſcentes, ac inteſtinum rectum lancinantes, ut præ atrocitate doloris diſrupturam ani pertimeſceret, donec tandem calculum valido conatu, divaricatis cruribus ſtando deponeret, ponderando unciam cum drachmis duabus, color erat caſtaliinus eleganter lævigatus & potius ex cinereo flaveſcens variegatus, ex lamellis aliorum calculorum more ſenſim concreſcentibus conſtans: interna ſubſtantia meros oſtendebat circulos ſtriis interſectos; indicio haud obſcuro, eum fæces inteſtinales eſſe induratas.* Pertinet huc quoque ſimilis obſervatio FERNELII quam *lib. VI. c. IX. de partium morb. & ſymptom.* prodidit, calculos in inteſtini coli, cœci valvulis fuiſſe repertos referens. In equis grandes lapides libram & ultra pondere æquantes, inſtar marmoris duros & politos, in flexuris inteſtini coli inferioris, Altenburgi & nuper in pago *Herrn-Goſſerſtädt* fuiſſe repertos & mihi monſtratos teſtari plena fide poſſum. Ceterum de calculis in inteſtinis progenitis SYLVATICUS *Cent.* III. *Conſultat.* VII. it. ZACUT. LUSITANUS *lib.* III. *prax. admirand. obſ.* 133. haud parum luculentum teſtimonium exhibent. Nihilo minus non plane etiam incredibile eſt, in ductibus biliariis hepatis minimos felleos calculos primum poſſe hærere, ſenſim à præterlabente bile augmentum capere, & ſucceſſiva horum ductuum ingenti dilatatione facta ibi diutius ſubſiſtere, donec per valida medicamenta fortiorem ſyſtolen ductuum intendentia expurgentur: atque in hanc ſententiam ob eam rationem deduci quiſpiam poterit, quod ſtatim à rejectione lapidum per vomitum icteritia ſublata fuerit.

Observatio III.

Intolerabiles dolores à calculis in cyſtide.

Ante aliquot luſtra artifex enſifaber, per integrum ante obitum biennium de intolerabilibus & fixis morſibus, doloribus, ardoribus circa præcordia in dextro hypochondrio, quaſi ignitos in corpore aleret carbones, conqueſtus eſt, qui totum ſæpe abdomen acerbiſſimis tormentis occupabant, cum fœdo faciei colore, animique deliquio intercurrente. Poſt mortem ejus veſica biliaria tota erat calculis repleta: nam ultra ſexaginta ſex grana, partim piſa, partim globulos referentia, bilis coagulatæ & lapideſcentis continebat. Circumjacentes vero partes, præſertim inteſtinum colon, nec non pars duodeni cum pyloro, item ventriculi fundus fœdo flavo colore tinctæ conſpiciebantur, earum tunica exteriori corroſa.

Epicriſis.

Sævi dolores & tormenta, quæ circa hepatis regionem in dextro hypochondrio fixam ſedem habent, non tam a calculo quam potius ipſa bile, per poros, cum non liberum habeat exitum, transſudante & partes circumjacentes arrodente oriuntur. Legi meretur de hac re STALPARTUS *van der* WIEL *cent.* I. *obſerv.* XLVII. qui in apertis infantum cadaveribus, ventris doloribus, nauſea, vomitu, febre ac convulſionibus, nec non cardialgia correptorum ventriculum non intrinſecus, ſed & extrinſecus bilis flavo colore infectum ſe reperiiſſe, fidem facit.

Observatio IV.

Sæviſſimi dolores in hypochondrio dextro ab amurca biliosa.

Aliquot abhinc annis requirebat à me conſilium honeſta fœmina quadraginta & aliquot annorum, quæ à multo inde tempore pathematibus hyſtericis cum ſuffocatione junctis erat obnoxia, quandoque etiam incidebat in icterum recidivantem, modo longiori modo breviori tempore perſeverantem, ſub lauto victu, otio quoque maximam vitæ partem tranſigebat: vacuationes

mensium & hæmorrhoidum quibus subjecta erat, parcius & non stato tempore procedebant, corpusque ingravescere subito & ex improviso cœpit. Intolerabilem in dextro latere & sub costis spuriis persentiebat dolorem cum nausea, vomendi conatu, vehementi præcordiorum anxietate, spirandique ad suffocationem difficultate: circa scrobiculum cordis persistebat dolor vehemens pressorius, qui etiam ad umbilicalem usque se extendebat regionem. Alvus erat obstructa, urina suppressa, pulsus cum æstu celer & noctu levi delirio corripiebatur, summaque aderat corporis jactatio, inquietudo cum extremorum frigore: quæ cuncta, per biduum, mala & tormenta persistebant. Supposito clystere fæces instar albi græci secedebant. Datis pulveribus anodyno-antispasmodicis & infuso florum chamomillæ vulgaris, potibus calidis oleo amygdalarum dulcium alteratis & fotu emolliente in vesica suilla loco affecto apposito, temissio symptomatum sensim sensimque facta, secesserunt fæces naturali colore tinctæ, & abdominis quoque dolorifica distensio atque inflatio, leni oborto sudore interjectis aliquot diebus fuit discussa. Sedato morbi impetu per vices potio, quæ constabat ex rhabarbaro, radicibus quinque aperientibus, radice curcumæ, summitatibus centaurii minoris, agarico trochiscato, terra foliata tartari, semine fœniculi, tattaro tartarisato, & nitro purificato ex aqua summitatum millefolii & vino propinata. Ita sensim magna copia crassarum biliosarum fæcum fuit educta, ægri optata virium cum tolerantia. Quæsitum à me fuit, quænam ad recidivam tam immanis dolorifici affectus præcavendam essent utilia remedia; & num instante vere acidularum potus conveniens sit? In responso ego causam atrocis hujus doloris & insequentium symptomatum non quidem à lapide solido & compacto, sed amurca biliosa ductum cholodochum obturante, & bilis ad duodenum progressum retardante reponendam esse judicavi, eam ob rationem, quia mihi similes in praxi casus obtigerunt, ubi ipsis calculis per sedem rejectis mox omnia gravia conquieverunt symptomata. Ego vero potum acidularum Egranarum, præsertim si calidæ bibantur, summe proficuum judicavi.

Epicrisis.

Male affectum in hac nobilissima ægra iecur esse ibique sedem ponendam hujus subitæ & dolorificæ affectionis, ex hisce causis judicandum censui: quia non semel, sed aliquoties icterum perpessa; dein quod sub paroxysmo alvi scybala rejecta fuerint: tum, quod sub otiosa vita & lautiori victu, præsertim ubi vacuationes per hæmorrhoides & menses non rite succedunt, quam facile obstructiones in hepatis vasis, quæ calculorum generationi velificantur, fieri possint. Et utut non semper mitescente malo calculi sub forma ejiciantur duri & solidi, sufficerit tamen, quod materia biliosa tenax, ad concrescendum valde apta, similem in obturandis ductibus effectum ac calculus verus, quando exitum per angustos canales molitur, producere valet, quæ si ad cavitatem intestinorum delata cum reliqua vitiosorum saburra rejiciatur, dolor conquiescit. Quod vero hæc affectio morbosa comitem non habuerit icteritiam, inde deducendum puto, quod obstructio illius ductus non diu perseveraverit. Tandem etiam & illud monendum existimo, quod calculi fellei, si minoris fuerint molis cum fæcibus insensibiliter sæpius projiciantur.

Observatio V.

Dolor fixus in regione hepatis excreta materia tophacea sedatus.

Aliquot ante annos, contumaci icteritia, Vir Amplissimus annorum quinquaginta, tenerioris corporis & melancholici sic dicti temperamenti, laborabat. Dolor fixus erat circa jecoris regionem lancinatorius & pressorius. Quotiescunque quippiam ore, sive alimentum, sive medicamentum assumebat, summa circa præcordia insequente anxietate, vomitu mox omnia rejiciebat. Totum corpus flavo fœdo colore tinctum conspiciebatur, fæcesque grysei coloris prodibant. Ego in consilium accitus, tum ad sedandum dolorem & spasmum, tum ad roborandum ventriculum efficacia alias remedia præscripsi; sed nihil opis tulerunt. Ex omnibus tamen arcanum duplicatum, minori sed repetita dosi, item liquorem nostrum anodynum, ex aqua cerasorum nigrorum exhibitum, citra offensam ferre poterat. Extrinsecus jecoris regioni epithema ex vino rubro, in quo coquebantur, herba absinthii, flores sambuci & chamomillæ vulgaris ac Romanæ, crebro imponebatur. Interne emulsio ex seminibus IV. frigidis, amygdalis dulcibus & amaris, semine papaveris albi cum aquis florum confecta, per intervalla frequentius fuit propinata. Ita sensim mitescebant dolores atque symptomata, urina instar crassæ cerevisiæ rubra prodibat & alvus sponte aperiebatur, ac quod valde notabile erat, fæces secedebant albæ, tophaceam & calcaream minus solubilem substantiam referentes, cujusmodi dejectiones cum difficultate per septimanæ fere spatium continuabant. Quod naturæ beneficium, leni laxante ex rhabarbaro, manna, & cremore tartari secundavimus, subjunctis postea medicamentis temperate balsamicis. Ita intra mensis spatium cura fuit feliciter absoluta.

Epicrisis.

Nobilissimus hic tenerioris & melancholicæ constitutionis vir, in officio valde laborioso, quod sedentariam vitam atque ingentes mentis contentiones & fatigationes exposcebat, erat constitutus; & quum multo jam tempore ventriculi imbecillitate & ex hac proveniente lenta febre laborasset, ceteris nihil proficientibus, tandem à me leni emetico hæc fuit evicta, quo ingens vitiosæ & corruptæ bilis copia educta. Non mirum proinde est, eum incidisse in talem hepatis morbum. Illud vero in hoc casu explicatu difficile admodum videtur, unde copiosa illa gypsea materia alvo exclusa prognata fuerit, ubi sedem habuerit, & unde ejus color albicans subortus? Si conjecturæ rationali tamen locus est, crediderim in ductibus hepaticis eam in principio hæsisse, productam ex bile terrestribus fixioribus particulis referta, pinguioribus vero oleosis destituta; quæ postea ad ductum cholodochum delata, eum obstruendo memorata concitavit symptomata; quandoquidem ego hac in sententia sum, multum biliosum humorem, ratione materiæ & ingredientium ex quibus componitur, pro corporum dispositione & maxime statu valetudinario variare, adeo ut varii generis impuritates ipsis sæpius immisceantur: & ab hac causa omni procul dubio etiam, tanta ratione

magni-

magnitudinis, coloris & consistentiæ in calculis diversitas, & tam valde differens biliosi humoris actio & operatio nervosis partibus plus minus infesta ducenda & derivanda venit. Postremo illud hoc loco inserendum putavi, epithemata ex roborantibus & leniter discutientibus parata, extrinsecus regioni hepatis in ictero pertinaci & aliis hepatis vitiis applicata robur & tonum huic visceri conciliando egregiam opem ac levamen conferre: quod crebriori experientia confirmatus scribo.

Observatio VI.

Acutissimus circa hepar dolor ex calculo felleo.

Uxor Judæi quinquagesimum & quintum ætatis agens annum, macilenta & imbecillioris naturæ, animique diuturno mœrore ob calamitates domesticas sæpius perpessas valde macerata, colicis pariter ac cardialgicis doloribus sæpius obnoxia, derepente à purgante assumto, in acutum & vix tolerabilem hepatis regioni firmius insistentem incidit dolorem, intercurrentibus intestinorum cum alvo adstricta doloribus qui per intervalla remittebant & quiescebant. Accedebat septimo die icterus, fœdo colore totum corpus perfundens. Quibus symptomatibus per mensem fere jactata, adeo privabatur viribus, ut morti propinqua videretur. Nil proficientibus euporistis, & quæ ab aliis præscripta erant medicis, petitum etiam à me fuit auxilium. Jussi ego primum, decoctum radicis curcumæ cum sale tartari & aqua paratum valde saturatum, cum cerevisia potui dari. Dein potionem laxantem ex mannæ unciis duabus, cremoris tartari drachma & dimidia, nitri purificati granis XII. olei amygdalarum dulcium uncia una semis paratam, mane per vices hauriendam præcepi, qua octo sedibus magna viscidorum & biliosorum humorum colluvies est educta. Tum regioni dolenti vesica suilla, olei calidi plena, ad demulcendam doloris sævitiam fuit admota. Post aliquot dies dolores sensim mitescebant & ægra cum sanitate in gratiam rediit. Hoc paroxysmo, mitioribus tamen symptomatibus stipato, aliquoties postea per annum cum affligeretur, non præstantius unquam ac in dictis remediis auxilium invenit. Interea retulit mihi ægra, quod inter excrementa sæpius duri globuli pisorum instar in paroxysmo & extra eum prodirent. Ceterum Halberstadium se contulit, ibique, ut intellexi, valetudinaria perpetua degit.

Epicrisis.

Fœminæ cachecticæ quam facile in morbos hepatis, icterum flavum & nigrum incidunt; neque mirum est huic visceri calculos ingenerari, præsertim quando non amplius tributum lunare persolvunt & mœrore afficiuntur. Ex curcuma petendi auxilium in hoc affectu permotus fui, ob historiam, quæ legitur in *Clave Pharmaceutica* B. mei *Parentis* & sic audit. *Cum Clariss. Dominus* Christianus Guenzius, *meritissimus olim Gymnasii nostri Rector p. m. aliquando acutissimis dextri hypochondrii doloribus usque etiam ad medicorum desperationem de restitutione in sanitatis plenum torqueretur. Medicis reliquis consultantibus ultro citroque de remedio aliquo appropriato huic affectui adhibendo, tandem* D. D. BENEDICTUS OHEIMIUS *medicus sine pari* ςοχαςικὸς *p. m. semi drachmam radicis curcumæ in haustu cerevisiæ calidæ butyraceæ propi*navit, *à cujus usu elapso bihorio dolores dicti non solum remiserunt, sed & per secessum ipso salvo lapilli aliquot subluteo colore splendentes in pelvim substratam excreti fuerunt; quos quidam medicorum ex intestinis, ego autem ex fellis folliculo secessisse judicavi. Elapsis duodecim & circiter annis post eadem perpessus symptomata, sed defuncto tunc laudato* D. OHEIMIO *p. m. & nullis excretis lapillis, in quos causam mortis refero, hujus iter adiit.* Potionem mannatam cum oleo amygdalarum dulcium sæpius conducibilem ad calculos etiam renales, si ureteribus firmius inhærescunt, in vesicam promovendos deprehendi; qua non modo fæces intestinorum, sed & flatus, qui symptomata augent & iter calculorum præcludunt, bonis cum ægri rebus educuntur.

CAPUT IV.

De Dolore & spasmo iliaco.

§. I.

[illegible] nominatio.

INter graves generis nervosi morbos, qui mentem permolesta sensatione & corpus periculosis pathemanibus excruciant, referendi omnino sunt sævi intestinorum dolores, inter quorum numerum primas fere tenet, qui in ileo valde teneræ & sensilis texturæ consistit & vulgo passio dicitur iliaca. HIPPOCRATES dolorem ilei, quia causa ibi residet, vocat: Græci chordapson sive morbum chordium appellarunt; quia intestinum ægrotans ad chordæ similitudinem redditur. Dicitur Latinis volvulus, quia intestina ex parte invicem convoluta apparent in defunctis. CORN. CELSUS tenuioris intestini morbum vocat.

§. II.

Definitio.

Est dolor intestinorum tenuium acutissimus facile in inflammationem transiens, sub quo peristalticus eorum motus secundum naturam ad inferiora vergens violenter invertitur, atque in intestinis contenta atque assumta vomitu rejiciuntur & extorquentur, ac nihil, neque flatus per alvum fortiter clausam, descendere potest, gravia post se trahens & sæpe funesta symptomata.

§. III.

Morbi progressus.

Progressus hujus morbi una cum symptomatibus ita adornatur. Præcedunt alvi obstructiones, mox acuti & sævissimi prodeunt dolores, cum inflatione, distensione, duroque ad tactum tumore regionis umbilicalis. Alvus prorsus est constipata & constricta, adeo ut neque flatus nec excrementa per eam transmittantur; postea superius erumpunt flatus & primum biliosa ac pituitosa materia, antecedente nausea, crebro vomitu protruditur, spiritus est difficilis & quicquid cibi vel potionis assumitur, tametsi id intro descendat, paulo tamen post, quia transire inferius nequit, iterum vomitu redditur, fæces subrubræ, non absimiles stercoribus, cum fœdo sæpe halitu ejiciuntur. Summa sequitur virium prostratio, calor præternaturalis, pulsus durus & contractus cum immodica siti, urina rubra est & difficulter redditur. Cum ad extrema ventum est, accedit singultus, delirium itemque nervorum distensio, sudore frigido perfunditur corpus, & atroces con-

convulsiones ac lipothymiæ vitæ sæpius finem afferunt. Ipse HIPPOCRATES *Lib.* III. *de morb.* ita exprimit volvuli generationem: *resiccatur intestinum & præ inflammationis caliditate obturatur, ut neque flatus neque cibi pertranseant, sed venter durus fit, & quandoque vomant primum mucosa, dein biliosa, postremum stercus.*

§. IV.

Anatome iliosorum. Per dissectionem hoc morbo defunctorum, ileum inter se convolutum, & in una & altera parte, ubi mali sedes, inflammatum ac sphacelosa putredine corruptum apparet, & supra inflammationem ilei pars magna ab hac labe libera, flatibus adeo turget, ut ipsum colon amplitudine interdum superet.

§. V.

Ratio formalis. Ratio formalis hujus mali consistit in inverso plane intestinalium tunicarum nerveo-musculosarum motu peristaltico, à fortiori coarctatione, angustia & clausura in intestino ileo facta, qua nihil ad inferiora transmittitur.

§. VI.

Causam præbet hernia. Plerumque hujus miseræ ac dolorificæ passionis causam præbet hernia scrotalis vel inguinalis, quando intestini ilei portio intra processus peritonei eo impellitur, ubi illi in viris ad scrotum abeunt, in fœminis vero uteri ligamenta rotunda penetrant. Jam vero notum ex anatomicis est, hos processus, dum musculos abdominis perforant & transeunt, certis quasi angulis aut gradibus hanc facere penetrationem, ita ut, cum unum musculum perforarunt, intra eum & sequentem aliquantulum progrediantur, antequam alterum pro ulteriori itinere transeant; sapienti naturæ consilio, ut eo minus promte aliquid ad scrotum vel inguinalem regionem extra abdominis cavitatem prorumpat. Si vero cum violentia id fiat, ut eo ilei pars dilabatur, annulique nimium dilatentur; facile contingit, accedentibus præsertim aliis causis, ut pristinum locum repetere nequeat: atque sic firmius ibi inhærescat & incarcerata sit, omnemque contentorum transitum plane impediat.

§. VII.

quæ in fœminis periculosior. In fœminis res est majoris periculi, cum processus ibi sint angustiores & difficilius prolapsa intestini portio reponatur: & licet in nonnullarum inguine tam exiguus tumor, ut vix fabam æquet, protrudatur, tamen sævissimam hanc passionem invehere potest. In herniis scrotalibus minus est periculi quo major intestinorum est prolapsus. Vidimus non semel sed sæpius vel tertiam intestinorum partem miro & magno tumore in scrotum descendisse, sine ullo succedente passionis iliacæ periculo, quia transitus contentorum commodius & facilius tunc fieri potest.

§. VIII.

causa etiam mutuus ingressus. Præter hernias, occasionem huic sævo malo producendo dat frequentius intestini ilei mutuus ingressus sive intus susceptio, quæ per sectionem mortuorum venit in conspectum. Et utut nonnulli auctores hanc plane negare & pro impossibili habere velint, contrarium tamen testantur experientia & observationes: inter quas attentione plane digna est Cel. PEYERI in *tract. de glandulis intestinalibus* relata de sectione fœminæ volvulo extinctæ, quæ ita habet: *patefacto abdomine ileum alicubi plane constrictum atque veluti injecto laqueo strangulatum vidimus; nimirum portio ejus quatuor digitos transversos longa, plurimum vero contracta ac angustata intra proximæ portionis superioris cavitatem prorsus abscondita latebat.* Simile quid a Clar. SYLVIO *in praxi Medic. lib. I. cap. XV.* descriptum est. Et talis ingressus in puella simili morbo extincta idem PEYERUS tribus distinctis locis, præsentibus nobilissimis Medicis Hardero & Brunnero, ostendit.

§. IX.

Genesis hujus phænomeni, licet prima fronte paulo difficilior videatur; non tamen omnem conceptum transcendit: nam si una portio ilei vehementer constringitur, fit ut in vicinam flatu distentam cum impetu intrudatur. Talis ingressus non modo maximi doloris, sed & inflammationis esse causa potest, quæ compressis & constrictis vasis ilei una cum mesenterii portione exoriri debet. Dein etiam sphacelatæ ejusmodi partes in sectione reperiuntur: & notabilis est casus quem LAZARUS RIVERIUS *Cent.* III. *Observ.* 26. prodidit; ubi in dissecto cadavere ileum in fine suo tribus complicationibus convolutum & quasi compactum in unam massam deprehendit, quæ tota sic convoluta portio gangræna erat affecta, una cum mesenterii proxima parte; reliqua intestina erant amplissima & flatibus mire distenta. *Quomodo ingeneretur?*

§. X.

Ad funestum talem intestinorum ingressum qui causam ileo præbet, plura alia implicita mala conferre possunt: & testantur diversorum auctorum observationes, a lumbricis in ileo detentis & in dissectis cadaveribus repertis, si morsu dolores efficiant, iliacam passionem fuisse productam. HENRICUS ab HEER *observ. XXIV. pag.* 214. puellam secuit ab epilepsia iliosam factam vermesque evomentem, in cujus ileo, circa finem, quinque complicationes vermium invenit, quarum aliæ inferne sursum repebant, aliæ supra deorsum complicabantur. Et in M. N. C. *Decur.* II. *ann. V. observ.* XIX. de fœmina triginta annorum refertur, quod ileo correpta cum fæce liquida evomuerit XVI. lumbricos teretes robustissimos, & animam sub frigido sudore efflaverit. In medio intestini ilei membranæ cuculli instar extensæ videbantur & foramen grossi magnitudine tenuissima membranula exterius tectum. Utrinque vero intestinum unius digiti longitudine, duodenum autem duorum digitorum transversorum latitudine nigrum & gangræna corruptum visebatur. Eandem morbi causam etiam confirmare & adstruere videtur LOMMIUS *lib.* II. *observ. Medicin.* dum ait: *si ad extrema ventum est, subinde lumbrici evomuntur.* *& quæ ad id conferant.*

§. XI.

Inter causas etiam venena &c. Neque inter causas antecedentes quæ ileum excitare possunt, atque non modo stricturam & coarctationem ipsis intestinis inferunt, eaque ad inversam peristalticam motionem irritant, excludenda sunt venena, item purgantia acriora nec non emetica, præsertim si jam labe & vitio quodam intestina laboraverint. Ita CÆLIUS AURELIANUS, qui præter Hippocratem optime de acuto hoc tormento, quod Græci ileon

ileon appellant, ſcripſit, inter cauſas, venenum potum aut cibo datum nec non fungos comeſtos refert. Et ALPINUS *de medic. method. p.* 313. de *Guilandino* memorat, quod è colico dolore à devoratis carapotiis & hiera ad ſemi unciam, in ileon, quo extinctus eſt, inciderit. Neque nos tali in caſu largiorem pilularum, quæ aloen recipiunt, uſum probare poſſumus, utpote quæ poſt operationem non modo inteſtina exſiccant, ſed & uberiorem ſanguinis ad illa affluxum procurant, ut hinc etiam, ſecundum noſtram obſervationem, inteſtinorum in hac vel illa parte coarctationes, quæ liberum excrementorum tranſitum inhibent, & ad dolores colicos diſponunt, efficiant.

§. XII.

Nec non quæ inteſtina obturant. Neque ex numero cauſarum paſſionis iliacæ obturationes inteſtinorum præſertim tenuium omittendæ veniunt, quas alimenta ſicca, conſtringentia, vel humido non ſatis diluta excitare conſueſcunt; inter quæ, teſtantibus obſervationibus à medicis paſſim notatis, frequens panis ſicci & bis cocti, ſpirarum, caſtanearumque eſus, pyra & poma maxime cydoniata, fructus immaturi & acerbi, in magna copia ſi devorentur, magnum momentum conferunt; præſertim ſi vita ſedentaria, mœror animi, qui omne robur & tonum ventriculo & inteſtinorum canali ſubtrahit, vel parcus potus, acceſſerint.

§. XIII.

aut inteſtina craſſa diſtendunt. Præterea inteſtina craſſa à ſcybalis diutius retentis obſtructa & obturata acerbam hanc paſſionem, dum nihil, quod ore aſſumitur, tranſmittunt, ingenerare poſſunt, præſertim quando ex pudore aut loci defectu, vel alia ex cauſa ſtimulus ad alvum deponendam reprimitur & cohibetur. Accumulatur hinc maxima excrementorum copia, quæ poſtmodum tunicas inteſtinales tam violenter diſtendunt, ut vis earum elaſtica, ſyſtaltica & expultrix plane ceſſet atque deficiat. Hæc dum cogito, in mentem mihi venit ante aliquot annos à celebri quodam Archiatro Regio ad me facta relatio, quod nimirum Celſiſſimus Princeps, ex nimia cohibitione & retentione fæcum, iliacus factus fuerit; in cujus poſt mortem diſſecto corpore inteſtinum colon ſcybalis totum repletum & diſruptum in una parte inventum eſt, atque tanta ſcybalorum moles deducta, quæ pondere circiter viginti libras æquavit. Neque attentione indignum eſt, quod HENRICUS ab HEER in *obſervat. pag.* 54. narrat, ſe præſente, dum ileo demortui abdomen diſſecaretur, ſponte inteſtina crepuiſſe cunctorumque adſtantium veſtes inſigniter commaculaſſe, cum impetu erumpentibus & exploſis ſcybalis.

§. XIV.

Ira quoque. Ex ceteris vero omnibus cauſis antecedentibus, affectus iræ, præſertim ſi vehementior fuerit, ad iliacam paſſionem producendam, & quidem facilius in iis, qui vitio quodam inteſtinorum laborant, aut hernioſi ſunt, magnam habet potentiam. Neque deficit ratio: nam ea eſt natura ac indoles hujus affectus, ut nervoſas maxime partes ſpaſtice convellendo operationem ſuam exſerat, inque partibus etiam imbecillioribus, ad quas merito extra abdomen prolapſa inteſtini portio pertinet, quam facile, ob copioſiorem ſanguinis affluxum, ſtagnationem & ſtaſin, ex qua demum oritur inflammatio, producat.

§. XV.

An ſtercora evomi queant? Quæſtio nunc occurrit curioſa ac non levis momenti: an nimirum, ut communis fert ſententia & veterum etiam medicorum aſſertio eſt, in noſtro morbo, præſertim quæ ab incarcerata hernia, vel à mutuo inteſtini ilei ingreſſu fit, ſtercora per os evomi poſſint? Dubitandi non levis ratio in eo poſita eſt, quod primo per coli valvulam, qua ilei ingreſſus in cœcum & colon munitus eſt, fæces non poſſint relabi & regurgitare: dein, quod nulla ratione concipi poſſit, quomodo per conſtrictam & firmiter incluſam in hernia tenuem ilei partem ſtercora penetrare queant. Ego quidem non in totum rejicere volo teſtimonium medicorum probatiſſimæ alias fidei, ſed tantummodo id, quod ipſe in aliquot vidi & obſervavi ſubjectis hic adducere volo; videlicet rejectam quidem vomitu fuiſſe materiam, quæ colore ſubfuſo & externa ſpecie liquidas alvinas fæces referebat: quandocunque vero ipſa rejecta & collecta materia naribus fuit excepta, nullus plane fœtor vel gravis odor ſe prodidit, ut potius aſſumtarum rerum odorem habuerit, præterea & ipſa quaſi ebulliens cum ſpuma apparuerit. Nihilo minus ego haud negaverim, quando nec ab incarcerata hernia, nec à convolutione inteſtinorum, ſed à ſola ſpaſtica ilei ſtrictura dolor fuerit ortus, inteſtina vero craſſa, rectum & colon, validiſſima ſimul ſpaſtica ſtrictura laboraverint, poſſe hac ratione fæces valde liquidas, & ut alii obſervarunt, clyſteres per coli valvulam ad ſuperiora penetrare. Ceterum hanc de ſtercoribus vomitu in hoc malo rejectis obſervationem ulteriori & accuratiori medicorum animadverſioni atque examini commendatam velim.

§. XVI.

Quod attinet ad ipſam prognoſin, ſpes ſalutis ſupereſt, quam diu non adeſt inflammatio & clyſteres in alvum recipiuntur & redduntur, dolores quoque locum mutant, neque dolor & vomitus aſſiduus eſt, ſed per intervalla urgent, atque malum ab obſtructis inteſtinis à contentis fæcibus, enatum fuerit. Major adhuc ſpes eſt, ſi medicamentum ore ſumtum laxans alvum perrumpens dejectionis initium facit. Si vero inflammatio jam præſens, quæ ex febre, vehementia tormínum, urinæ ſuppreſſione, pulſu duro & celeri, ſiti inexhauſta, jactatione corporis & ſumma virium proſtratione atque extremorum frigore, dijudicatur, parum ſpei ſupereſt. Repentina vero & omnimoda doloris ceſſatio, ſummus virium lapſus cum pulſu debili, animi defectio, fœtor oris, inflammationem abiiſſe in ſphacelum certo denunciant. Quod reſtat, id ſciendum eſt, quod grave hoc malum, ſi inter initia, ad avertendam inflammationem & dolorem ſopiendum congrua opponantur remedia ad duas vel tres hebdomades, antequam prorſus conquieſcat, poſſe produci. *Prognoſis.*

CURATIO.

§. I.

Si ullo in morbo temporis momenta attendere & obſervare juvat, profecto in morbo iliaco ſanando id neceſſarium eſſe exiſtimo: nam is ipſe tantæ eſt vehementiæ, ut intra tres quan- *Tempus attendendum.*

quandoque dies satis validum hominem, nisi cita ope succurratur, enecare possit. Quando vero quævis momenta temporis præcipiti gradu aufugiunt, subinde juvandi occasionem secum arripiunt; & valet hic egregium illud HIPPOCRATIS monitum practicum, quod *libr. I. de morb.* medicinam qui faciunt, graviter inculcat, his verbis: *Si unquam aliquis in ullo morbo utilitatem attulit, eum justo tempore attulisse necesse est.* Quo circa, si ullo in affectu certe in hoc diro, præcipiti & periculi plenissimo, medicus peritus statim accersendus est, cui nihil prius, nihil posterius curæ cordique sit, quam ut sævissimo dolori, qui inflammationis & mortis etiam causam præbet sufficientem, per convenientia tam interna quam externa remedia sublevando prospiciat.

§. II.

Methodus curandi Hippocratica.

Qui in veterum medicorum Græcorum lectione paulum versatus est, is facile deprehendet, eos sollicite & accurate admodum partium nervosarum affectus inque primis dolores, tum quod ad eorum historiam, tum ad curationem pertinet, descripsisse; non ex alia sine dubio causa, quam quod ob regionum prævalidarum, vitæ, & victus intemperati rationem ejusmodi morbi sæpius occurrant & opem medici requirant. Videbimus itaque quomodo & qua methodo HIPPOCRATES hujus mali curationem instruxerit & adornaverit. Describit hanc ipsam *lib. III. de morb.* §. 15. Jubet hoc in affectu alvi apertionem tentandam per glandem satis longam ex melle paratam, quæ anteriori parte felle taurino oblinatur, & bis ac ter submittatur; *quo combusta*, ut inquit, *stercora circa rectum intestinum contenta educantur.* Post hæc clysterem adhibendum docet. Et ulterius addit: *sin minus hæc opem ferant, folle fabrili in ventrem induto flatus immittantur, a quo & ventrem & intestini contractionem distendere oportet;* dein extracto folle, clysterem applicandum, qui non ex calefactoriis, sed ex his qui stercora dissolvunt ac colliquant parandus est, suadet; postea *obturata per spongiam sede in aquam calidam laborans consideat, continens clysteris infusum;* & addit: *si hoc infusum susceperit & rursus dimiserit sanus evadet.* Annectimus quæ venerandus senex alibi scribit: *Supernum ventriculum quam citissime purgato, ac sanguinem de capite ac cubitis detrahito, ut superne alvus calescere desinat; & partes supra septum transversum frigefacito, excepto corde. Infernas autem calefacito, homine in solio aquæ calidæ collocato, ac semper oleo illito.*

§. III.

Methodus Cal. Aureli.

CÆLIUS AURELIANUS præclarus non minus Medicinæ scriptor *lib. III. acut. passion. cap.* XVII. in ilei tormento, quæ sequuntur remedia proponit atque commendat. Per clysterem nimirum oleum calidum purum, vel aquam cum æquali parte olei dulcis & cum hybisco, per quem altheæ radicem intelligit, coctam donec aqua fuerit consumta, ut olei pinguior natura mucilagine radicis temperetur, ano infundendam esse proponit. Vesicam quoque calidam ex oleo semiplenam, item mediocrem vaporationem pro mitigando dolore parti morbosæ applicandam jubet. Præterea si hæc nihil perficiant, *folliculo artis ærariæ immittendum*, inquit, *ventum per podicem, quo distantia ventris atque intestinorum replicatis folliculis fiat:* & tunc statim adhibendum clysterem probat. Detracto supra dicto folliculo, podicem cum spongia deobstruendum præcipit. Ceterum hoc affectu laborantem fovendum esse loco mediocriter calido atque lucido, adhibita requie cum silentio & abstinentia cibi usque ad triduum, potum quoque parcum dandum imperat; cavendumque esse monet, ne externa & cataplasmata apponantur, quæ gravitate & pondere dolorem inferant. Nos vero curandi hanc veterum methodum non possumus improbare, sed potius laudamus, modo convenienti tempore & ordine suscipiatur. Directa enim quam maxime est ad alvi secessum procurandum & ad stricturam intestini crassi spasticam, quæ huic obicem ponit, removendam, pariter etiam ad inflammationem in locis superioribus, à qua summum imminet vitæ periculum, abarcendam. Nos ante omnia ad primam mali causam & originem in curatione administranda respiciendum ducimus.

§. IV.

Si causa ilei hernia, ea reponenda.

Igitur, quando causam mali incarcerata hernia præbet, quod ut plurimum fit, prima & præcipua cura esse debet, ut prius emollita intestini prolapsi portio, si non sponte retrocesserit, in suum locum reponatur. Quod ut facilius ac promtius contingat, primo clysteres applicentur singulis bihoriis, ut flatibus abdomen depleatur: dein pinguibus & oleosis pars affecta erit emollienda; quo fine vesica suilla axungia humana vel canina semiplena, parti affectæ applicari & totum quoque abdomen omento ex animante ut vitulo desumto, vel si non fuerit ad manus, linteo mundo oleo raparum vel lini calido immerso tegi potest. Postea supinus æger locari debet, ventre & abdomine paulo eminentiori, capite vero decliviori: & sic cruribus diductis, chirurgus manu oleo amygdalarum inuncta, intestinum scroto prolapsum, molli contactu & intropulsione sensim digitorum adminiculo facta, in abdomen reponere tentet, ita tamen, ne intestinum complicetur, vel ullo modo lædatur: nisi enim tempestive repositio herniæ fiat, sive sit in inguine, sive in scroto, sive cruralis hernia fuerit, quam facile inflammatio in sphacelum desinens supervenire potest; quando videlicet sanguis, ob coarctati & occlusi ac quasi à tendinibus abdominis strangulati ilei portionem, per vasa sanguinea compressa regredi nequit, is restagnat atque in sphacelosam putredinem abit.

§. V.

Dolor sedandus.

Præcedenti non posterior in hoc affectu esse debet indicatio, ut atroces & intolerabiles dolores convenienti medicina sopiti conquiescant. Nam ea est doloris vehementissimi vis ac potentia, ut lege consortii, quod partes nervosæ inter se habent, gravia illa symptomata, vomitus, singultus, anxietates, assidua vigilia, febris, delirium, virium exsolutio, inquietudines, neque minus strictura totius canalis intestinalis usque ad inferiora ipsumque anum, tremor quoque extremarum partium atque urinæ difficultas inde pendeant: quæ cuncta sedato dolore mitescere & placari solent. Ego itaque in ejusmodi præcipiti casu cum singulari fructu & non sine summo levamine nullo non tempora aquam menthæ leniter spirituosam, quæ etiam in se leni vi anodyna gaudet, cochleatim singulis horis cum

X.

X. vel XV. liquoris anodyni mineralis, duobus vel tribus laudani opiati juxta Helmontii methodum parati liquidi, guttulis remixti porrigere ſoleo. *& externis.* Exterius quoque ad ſingultum & vomitum compeſcendum epigaſtricæ regioni emplaſtrum ex theriacæ veteris & olei nucis moſchatæ expreſſi æquali portione, additis oleo menthæ & camphora concinnatum, ſuaſi imponendum. *Poſt alvus laxanda.* Sedato vomitu vel etiam ſingultu, felicicio ri cum fructu & ſucceſſu clementer laxantia, ex manna, cremore tartari, amygdalarum dulcium oleo retineri & operationem ſuam exſerere poſſunt; videlicet quando ex diutius retentis excrementis in inteſtinorum flexuris, malum oritur.

§. VI.

Inflammatio avertenda venæ ſectione. Neque inter medendi indicationes neglectui haberi debet, quod inflammatio omnibus modis ſit avertenda, quia hæc tandem in ſphacelum abit & mortem infert: ſiquidem teſtantibus id paſſim obſervationibus,nullus facile iliacus abſque ſphacelatione inteſtinorum perit, ſive illa fuerit ex hernia, ſive convolutione, & mutuo inteſtinorum ingreſſu ſubnata. Ad hanc vero declinandam, præter clyſteres & externa emollientia, interneque data anodyna, quæ dolores, ſpaſmorum non modo, ſed & inſequentis inflammationis fabros egregie ſedant & demulcent, venæ ſectio magnam vim habet; quam ipſe etiam HIPPOCRATES ad febrem ſedandam & impediendam *loco citato* commendat. Et CÆLIUS AURELIANUS quoque *l. cit.* phlebotomiam ad dolorem levandum magni facit. Uterque auctor in cubitu eam inſtituendam eſſe monet. Nos in pede, in ſexu præſertim ſequiori, eam utiliter celebravimus. Eſt vero ſanguinis miſſio eo magis utilis ac neceſſaria imo reiteranda, quo major ſanguinis abundantia in vaſis deprehenditur.

§. VII.

Si jam adfuerit, diſcutienda. Deinceps ad æſtum febrilem & inflammationem reprimendam, ſicut nunquam non tutrum depuratum omnia remediorum genera exſuperat, ita etiam in hoc morbo locum invenit commodiſſimum, ſi pro doſi VI. vel VIII. grana cum pulvere Marchionis permixta, addita interdum quarta, pro doſi, camphoræ grani parte, in decenti vehiculo per intervalla porrigantur. Tum quoque quam utiliter pulvis nitroſus antiſpaſmodicus in emulſione ex amygdalis dulcibus & amaris, ſemineque papaveris albi & aquis paregoricis compoſita, poteſt exhiberi. Exterius ad arcendam inflammationem partes dolentes, linimento, quod ex uncia axungiæ humanæ & camphoræ drachma conſtat, debent inungi.

§. VIII.

Ultimum auxilium in mercurio vivo. Poſtremo, ſi malum omnibus jam laudatis & expertæ virtutis remediis reſiſtat, nec ullo cedere modo velit, ultimum neque contemnendum auxilium in uſu argenti vivi repoſitum eſt; quo etiam ipſe ego, ut in ſequentibus docebit obſervatio, bis feliciter uſus ſum. Neque etiam ullum facile reperiri hoc ipſo præſentius & efficacius, quando mutuus inteſtini ilei ingreſſus adfuerit, licebit remedium. Plures quidem novi qui in exhibendo hoc remedio valde ſunt timidi, ſed citra metus rationem: modo opportuno & convenienti tempore id fiat. Sic enim RHODIUS *Obſervat. Medicin. cent. II. obſerv.* 80. teſtatur hydrargyri uncias V. cum melle roſaceo ſolutivo hauſtas deploratum iliacum ſanaſſe. Libram dimidiam mercurii vivi impune ſumtam, ilico alvum exoneraſſe, memorat HENRICUS ab HEER *in Obſervation. Medicinal. p.* 56. qui plures morti vicinos hujus præſidio reſtituit. Quid? quod integram ejus libram ZACUT. LUSITANUS *Pr. adm. lib. II. obſerv.* 35. cuidam Duci ſtrenuiſſimo optimo cum eventu præſcripſerit. Ut taceam ejuſdem libras aliquot in aqua ſumtas, pluribus in iliaca paſſione periclitantibus, annotante PARÆO *Oper. Chirurg. lib. XX. cap.* 38. vitam ſervaſſe.

CAUTELÆ.

§. I.

Memori ſane, circa hunc affectum, mente tenendum exiſtimo, quod purgantia validiora alvum ducendi cauſa exhibere maximopere ſit inſecurum; dolorum enim pariter ac ſpaſmorum augmentum, nec non ſymptomatum omnium exacerbationem nunquam non inferunt. *Neque purgantia neque clyſteres valdi admovendi.* Neque clyſteres etiam ex valde calidis & carminativis concinnatos in uſum trahere conducibile eſt; multo minus interne eſſentiæ carminativæ ſtomachales vel vina medicata porrigenda: quippe hæc omnia ejus ſunt naturæ, ut in colica quidem flatulenta, & quæ a cauſa frigida, ut cum veteribus loquar, oritur, levamen afferre poſſint; minime autem ubi morbus eſt acutus, & omnia in vehementi motu ac impetu conſtituta ſunt.

§. II.

Ubi vero vires deficere incipiunt, & animi deliquia imminent, temperata analeptica omnino poſſunt uſui & præſidio eſſe, quæ videlicet ex aqua ceraſorum nigrorum, mellilæ Turcicæ, liliorum convallium, menthæ, cinnamomi ſine vino paratæ ſunt; vel ipſum vinum generoſum cochleatim porrigi debet. *In defectu virium analeptica.*

§. IV.

Si ſtatus plethoricus adeſt, venæ ſectio ſtatim inſtituenda, imo ſi opus eſt reiteranda. *Ubi plethora venæ ſectio.* Et plurimum quoque attendenda erit docta & circumſpecta obſervatio Clar. PASCOLII qui *Tom. II. Oper. pag.* 199. ita eleganter & prudenter ſcribit: *Si adſit febris, ſi viſcerum inflammationis indicia tameſi imminentis, vena ſtatim ſolvenda, in partibus potius inferniis quam ſuperiis. Hinc hirudines inteſtino præcipue recto admotas, mirum in modum profuiſſe ad ileum ſedandum hactenus pene ſemper obſervavimus; quum ſanguis qui ex vaſis hæmorrhoidalibus profluit, partem affectam proxime oneret.*

§. V.

Quando uſus argenti vivi internus utilis ac neceſſarius judicatur, ipſum prius probe depurandum, lavandum & per corium trajiciendum eſt; dein non facile ultra libram vel dimidiam offerri decet, quod optime fit cum juſculo pingui; tum, poſt ejus potum in latus dextrum aliquandiu æger decumbere, ut eo citius ventriculi orificio dextro egrediatur, & inſuper, ſi vires id permittant, corpus ambulatione vel vectione movere debet, ut eo melius ad inferiora deſcendere poſſit. *Mercurius vivus rite depurandus.* Cavendum vero, ne inflammatione jamjam præſente & viribus dejectis, hoc me-

dicamento quis utatur, ne vulgus & adsistentes, si pereat æger, ab hoc remedio, quod ab omnibus fere suspectum habetur, perisse sibi vane persuadeant.

§. VI.

Clysteres prosunt.

Magna vero salutis & convalescentiæ in mifetando hoc malo spes in clysteribus est posita, modo illi convenienti tempore & quantitate applicentur. Hi enim, si vehementi spasmo constricta sunt intestina crassa, fibras eorum crebriori injectione relaxatas & flaccidas reddendo, inversionem peristaltici motus inhibent. Et præstat tantummodo aquam calidam cum syrupo dialtheæ *Fernelii* permixtam non semel sed aliquoties, & si vires patiuntur, una die singulis bihoriis, & quidem primo statim die, ano infundere, ut stercora etiam liquidiora fiant.

§. VII.

Cæl. Aurel. circa Topica monitum.

Quoad prudentem topicorum usum, perplacet mihi CÆLII AURELIANI supra jamjam citatum à nobis monitum: qui à gravibus cataplasmatibus abstinendum esse docet, ne pondere & asperitate passio & dolores increscant. Sæpe enim tanta est ventris inflatio & distensio, ut nec tactum cum manu paulo validiorem ferre æger possit.

§. VIII.

Alvo firmiter clausa, fotus confert.

Quandocunque alvus ob spasticas stricturas ita clausa est, ut nec syphonem, multo minus follem admittere aut recipere possit, tunc præstat fotum temperate tamen calidum applicare & blandam ac successivam puri olei tepefacti injectionem subtili syphone tentare, quo tunicæ intestini recti valde coarctati & spasmo constricti hac ratione emollitæ, eo facilius postea, majorem quantitatem humidorum per clysma in se recipere queant.

§. IX.

In declinatione morbi, balnea.

Declinante & remittente morbo, lavacra, quæ etiam si vires ferunt pro circumstantiarum ratione primis morbi diebus adhiberi possunt, convenientissima sunt. Faciunt ad passionis solutionem & ad morbosas reliquias fibris relaxatis facilius expellendas; siquidem iis frequenter admodum & optimo consilio *Methodici* in morborum declinatione utebantur, quemadmodum ex CÆLIO AURELIANO videri licet.

§. X.

In dolorum sævitia, opiata.

Ad mitigandam dolorum sævitiam, quæ fere præcipuum tot gravium symptomatum & motus inversi peristaltici caussam præbet, minime est metuendus opiatorum usus, modo fiat statim in principio si vires adhuc integræ, si plethora præsens soluta, & nullum sphacelationis subfuerit indicium. De quorum insigni usu egregia B. WEDELII observatio, quam in M. N. C. *Dec.* 1. *an.* 2. *observat.* 238. communicat, legi meretur.

§. XI.

Si hernia reponi nequit, incisio.

Si caussa iliaci mali est hernia cruralis, atque ob non sperandam intestini repositionem sphaceli & mortis periculum imminet, ultimum auxilium & spes salutis in incisione est, quæ, si dextre a perito chirurgo, adsistente docto medico, administretur, sine omni metu est & ex orci faucibus ægrotantem eripere potest. Talem sectionem non ita pridem in urbe celebri, in illustri fœmina ex iliaco affectu in summo vitæ periculo versante, felicissime & salutifere summa chirurgi dexteritate celebratam esse intelleximus. Sed in ejusmodi casibus ut operatio mature & in tempore suscipiatur, ac antequam indicia præsentem sphacelum denuncient, valde necessarium est.

§. XII.

Recidiva præscindenda.

Plurimum etiam scire refert, malum iliacum ex eorum esse numero, quæ facile recidivant. Novi aliquot, qui secunda & tertia vice recurrente affectu demum extincti fuere, sed hi quod bene notandum hernia laborarunt. Ut itaque corpus à periculi plenissima recidiva vindicetur; opus est, ut sollicita nunquam non herniæ habeatur ratio: quæ hæc est, ut beneficio subligaculi intus retineatur, vel si id fieri non expedit, omni modo & cura a frigore defendatur, & inter cibos, qui inflant, ut sunt fructus horæi, pisa, olerum ceparumque species, rapæ, maxime omnium vero quæ adstringendi & siccandi facultate præditæ sunt, evitentur, quo alvus libera & mollis servetur. Cumque ex multiplici observatione mihi compertum sit, nihil præter iram & purgantia acriora herniosos in iliacam passionem vel ejus recidivam præcipitare posse, sedula utique opera danda est, ut hæc ceu valde perniciosa declinentur.

ENARRATIONES MORBORUM.

OBSERVATIO I.

Dolor & spasmus ilei in hernioso sæpe recurrens.

Ante triginta annos, Vir spectatæ in hac urbe auctoritatis, cognatione mihi conjunctus sexagesimum jam annum supergressus, a viginti jam annis hernia laborabat scrotali, quæ temporis progressu ita increvit, ut tertia minimum intestinorum pars, extra abdomen in scroto detineretur: si erectus staret, insignis capitis magnitudinem præ se ferebat tumor, qui tamen in supino situ, relabentibus intro intestinis, minuebatur. Periculi quidem honoratissimus vir ab enormi hoc malo nihil passus est, præterquam, quod quinque vel sex ante obitum annos, tarde & parum cum succederet alvus, valde copiosos & molestos vomitus, aliquot horas perseverantes sustinere debuerit: quibus ingens copia humorum vitiosorum in intestinis collecta depiciebatur, qui vomitus singulis fere novem vel decem diebus recurrebant, quos futuros tumor grandior & dolor pressorius in scroto indicabat. Excretione hac exantlata salvus & vegetus perstitit, appetitu bono gaudens.

Epicrisis.

De hac affectus historia, hoc nostrum esto judicium; quod tantæ molis tumor intestinalis in scroto, extra periculum mali iliaci sit, quia fæces & flatus non possunt ita intercipi, ac id in hernia inguinali, crurali, vel scrotali, ubi exigua tantum intestini portio prolapsa, incarcerata & quasi strangulata à tendinibus abdominis hæret, acutissimis doloribus comitantibus, contingit. Dein nihil dubii est, quin in tam enormi intestinorum prolapsu, non relaxatio tendinum & annulorum, sed potius disruptio locum habeat: alias enim tam subito in situ supino, tota intestino-

ſtinorum moles intra abdomen recedere non potuiſſet. Tum in præfata obſervatione hoc inſignis momenti phænomenon non erit prætereundum, quod videlicet, præcedente dolore tenſivo in ſcroto, omnia propemodum quæ ante tres vel quatuor dies aſſumta erant, quod ex colore, odore & conſiſtentia liqueſcebat, æger evomuerit, intus remanentibus quæ in prandio tres vel quatuor ante inſultum horas comederat. Id noſtra quidem ſententia ita factum eſſe judicamus: inverſio videlicet motus periſtaltici in inteſtino ileo, in ſcroto quod detinebatur, incepit, ſed non per totum ventriculum penetravit, fundo ejus tantummodo affecto, minime autem arcu majori ſive ſacco, qui in latere ſiniſtro eſt locatus.

Observatio II.

Spaſmus ilei ex muſti repletione in hernioſo.

Honeſtus hujus urbis civis, ſatis vegetæ & robuſtæ conſtitutionis, annorum triginta & aliquot, ex hernia per multos jam annos ſine offenſa vel moleſtia laboravit: neque ſubligaculo intus eam detinuit. Autumno ingentem quantitatem muſti bibit, atque nocte, in ſomno frigefacto abdomine, dum evigilat, tumorem valde auctum & dolorificum perſentit, qui nolebat, ut antea, intra abdomen ſubire. Dolores ſuccedebant acerbiſſimi per integrum diem durantes, qui non in ſcroto tantum partem affectam, ſed abdomen & totum corpus occupabant, cum inſigni anxietate & conatu ad vomitum juncti. Anxie a me petiit auxilium, miſi peritum chirurgum, ut patientem viſeret & relationem mihi faceret. Ego itaque ſuaſi, ut tumorem inungeret axungia omenti vitulini recenti & deſuper fomentum calidum continuo applicaret, quod ex lacte cocto cum floribus malvæ, verbaſci, chamomillæ, croco, ſemine anethi & cymini conſtabat, & blande ac modeſte repoſitionem manu tentaret. Interne per intervalla ſolam aquam menthæ cum aliquot granis extracti croci & julepo roſarum propinavi. Peracta repoſitione ſimul & ſemel, & omnes dolores & cuncta permoleſta ſymptomata ceſſarunt & conquieverunt.

Epicriſis.

Ex hoc jam clariſſime apparet quam caute & provide ſe hernioſi circa dextrum rerum non naturalium uſum gerere & cuſtodire debeant; cum levis etiam error funeſti affectus cauſam & originem ſubminiſtrare poſſit. Deinceps & hoc notari licet, quod ſolus acerbus dolor, qui partim nimia ilei intra ſcrotum detenti diſtenſione, partim etiam ejus intra annulos tendinum ſtrictura & arctatione fit, tam gravium ſymptomatum quæ iliacum malum formant & quæ ſæpenumero lethalia evadunt, vera & genuina cauſa cenſenda ſit.

Observatio III.

Dolor & ſpaſmus ilei ex uvis comeſtis, in hernioſa, mercurio vivo curatus.

Honeſta fœmina, uxor graviſſimi in urbe conſulis, cognatione mihi propinqua, annorum XL. in ſterili vivens conjugio, utpote cui nunquam fluxere menſes, tumore circa femoris curvaturam, in regione inguinali longo abhinc tempore correpta; in vinea ex uvis tumium comeſtis, & ſub cœlo frigido ac humido refrigerata, perſentit mox tumorem duriorem, graveſque & acutos in eo dolores, qui noctu ingraveſcebant. In conſilium accerſitus cum jam per biduum nihil per alvum ſe dejeciſſe affirmaret; prima ſtatim cura fuit, ut alvus per clyſteres iterata vice infuſos aperiretur, & tam per externa quam interna remedia dolorum levamen afferretur. Seceſſerunt quidem excrementa, ſed non adeo ſufficienti copia: perſeverarunt tamen dolores, qui abdomen occupabant & ſomnum pariter ac appetitum tollebant: nec quicquam fomentis, cataplaſmatibus balneiſque proficientibus, tumore duro & dolorifico permanente. Nil igitur aliud agendum duxi, quam ut inflammationi verendæ perquam exitioſæ occurrem: quapropter venam in pede ſecandam curavi. Interne vero pulverem Marchionis leniter nitroſum ex aqua appropriata menthæ videlicet & ceraſorum nigrorum parva & reiterata doſi obtuli. Æſtus quidem non adeo intenſus erat, ructationes tamen ſingultuoſæ & ad vomendum conamina permanſerunt. Tertio ab invaſione die copioſæ infeſtabant, præcedente anxietate, vomitiones & quidem materiæ, tam ſubfuſo colore quam ſpumeſcentia, liquidas, quæ alvo dejiciuntur, fæces referentis, conquerente etiam fœmina de malo odore. Ejuſmodi vomitus per tres fere continuabant dies; quibus ingens corruptorum humorum illuvies fuit protruſa. Ego re paulo curatius penſitata, materiam ſtercoream non habendam eſſe, ut adſtantes volebant, judicavi, ob nimiam ejectorum quantitatem, quæ in inteſtinis craſſioribus non poterat colligi, cum liquidorum deſcenſus, ob incarceratam ilei portionem prorſus eſſet interceptus. Cum vero & alvi conſtipatio, & ventris tormina & vomitiones & vigiliæ aſſiduæ, vires in dies magis dejicerent, & præſentaneum levamen uſque eo uſurpata remedia non adferrent, veni in hanc cogitationem, anne argentum vivum intro hauſtum poſſit in hoc caſu opportunum habere locum? Ego, cum medendi hæc ratio plane extraordinaria & plurimis ſuſpecta ſit, nolui ſolus hoc experimentum facere: ideoque petii ut medicus, quem ob candorem ſemper æſtimavi, advocaretur. Ille, cum meas perciperet rationes, idem ſentiit, aſſerens, quod ſine omni periculo id fieri & forſan deſideratiſſimo cum ſucceſſu poſſit. Mane itaque, dato prius pingui juſculo libram dimidiam rite depurgati argenti vivi uno hauſtu ſumendam porreximus, deſuper bibendum brodium carnis cum aliquot unciis olei amygdalarum dulcium. Promte ægra aſſumſit. Poſt horam, leniorem per conclave deambulationem ſuaſimus. A medicamento ſumto omnis prorſus deſiſtebat vomendi conatus, & horas quinque poſt, in lecto, præter opinionem, alvus ſolvebatur. Linteis inſpectis apparebat mucida gryſei coloris materia multis argenti vivi globulis intermixtis, qui diligenter collecti unciam præter propter æquabant. Ex quo factum eſt, ut afflictionum omnium fere, quibus ante angebatur, facta fuerit remiſſio. Alvum ſemel ſponte dejectam poſtea clyſteribus demulcentibus & emollientibus, pauco ſtimulo ſalino addito, eluere & craſſa inteſtina purgare conſtituimus: interne quoque laxans rhabarbarinum & mannatum cum cremore tartari ex vino dedimus. Ita inſignis copia progreſſu temporis materiæ excrementitiæ, permixta nunquam non portione argenti vivi, ſeceſſit, idque ultra duas fere hebdomades. Ex quo per DEI gratiam evenit, ut pericloſe ægrotans fœmina meliuſcule

ſem-

semper habens ex orci quasi faucibus hoc remedio erepta fuerit. Ultimo vero loco id non prætereundum esse censeo, quod, collectis licet viribus somnoque ac appetitu redeunte, tremorem in artubus, atque vacillationem & impotentiam in pedibus ultra mensis adhuc spatium perceperit: quæ permolestæ affectiones, dextro nihilo minus balneorum usu prorsus demum sublatæ & discussæ fuerunt.

Epicrisis.

Ex hujus morbi & curationis progressu, id demum in usum practicum depromere licet, quod passio iliaca acuti alias periculi atque exitii, opportune datis medicamentis quæ inflammationem arcent & dolores mitigant, in affectum quasi chronicum minoris periculi possit converti. Deinceps non contemnendum in hoc atroci malo, sed potius incomparabilem usum & efficaciam argenti vivi esse, ex hac curatione intelligi & edisci potest, licet modus operandi non adeo explicatu facilis sit. Ego tamen ita rem concipio: argentum vivum intro haustum, dum fundum ventriculi petit, pondere suo resistit ejus subversioni, sive inversæ ejus motioni peristalticæ, ut potius meo quidem judicio, eam ad inferiora, facta in contrarium compressione, rursus dirigat atque convertat: & hinc etiam ratio reddi poterit, quare globuli plumbei paulo majoris molis intus deglutiti, ad curandum hunc difficillimum affectum commendentur; de cujus remedii salutari usu quamvis multa mihi relata fuerint, nunquam tamen me experimentum fecisse ingenue fateor. Tandem hoc addendum esse existimavi, quod dejectiones illæ spumascentes liquidæ & biliosæ, quarum materia partim per continuum humoris biliosi & lymphatici per glandulas in intestina secreti affluxum, in ileo, progressu temporis colligitur, non modo à vulgo, sed etiam à medicis pro veris stercoribus habeantur; licet in totum negare nolim, per vehementiorem intestini coli spasmum quippiam ex eo putridi liquaminis ad tenuia conscendere & ibi contenta inquinare possit.

Observatio IV.

Passio iliaca in infante ex terrore nutricis & dato auro fulmin.

Infans puer, unius anni, lac adhuc ex mammis sugens, ex terrore nutricis, continuo ejulatu ac clamore noctem insomnem degebat, absque dubio ventris torminibus, quæ parca alvus & viridescentes atque coagulatæ fæces denunciabant, per duos dies & noctes imo ultra excruciatus. Medicus ordinarius, cum ex clysterum applicatione & usu pulveris laxantis nullum conspiceret levamen, duo auri fulminantis grana cum pulvere absorbente permixta præbere decrevit. Inde vero nihil secutum levaminis, ut potius sub majori alvi clausura, vomitus & quidem viridescentes insecuti fuerint; quibus demum convulsiones epilepticæ jungebantur & mors. Concessa à parentibus, ad petitum meum, abdominis apertione, cui etiam medicus ordinarius interfuit, offendimus in medio ileo, mutuum ad articulum digiti, intestini ingressum. Supra quem tenuia intestina ileon, jejunum, imo ventriculus, in quo subviridescens putridus humor inventus, flatibus valde erant turgida.

Epicrisis.

Graves & ut plurimum funestæ, quæ per animi affectus inque primis terrores, a nutricibus in infantes derivantur, sunt afflictiones. Horum enim ea est indoles, ut perniciosam vim, maxime in intestina tanquam partes valde nervosas exerant, quarum tonum & motum penitus subvertendo & pene infringendo, ventris tormina, alvi constipationem, convulsiones & epilepsiam quam facile accersunt. Quibus infantum morbis ordinario fere dejectiones virides conjunguntur, non aliam ob rationem, quam quod retenta excrementa acidam corrosivam ob moram induant naturam, ut bilis permixta inde viridem colorem, non secus ac fieri solet, quando spiritus nitri cum bile miscetur, contrahant. Uti vero aurum fulminans vel mercurialis prosapiæ medicamentum, ab admixtis salibus valde corrodentem & virulentam indolem acquirit, ita summopere cavendum est, ne infantibus tenerioribus, præsertim si acrium humorum copia obsessa sunt intestina, ejusmodi medicamenta porrigamus. Illa involutio quæ in conspectum venit ilei intestini, ab atrocibus torminibus & spasticis intestinorum contorsionibus absque omni fuit dubio oborta.

Observatio V.

Dolor & spasmus ilei in fœmina plethorica & herniosa, ex ira vehementi.

Honoratior fœmina, quadraginta & aliquot annorum, animi in affectus valde proni, corporis gracilioris, vitam sine motu amans quietam, venæ sectionem ab aliquot annis, circa tempora æquinoctialia consuetam, vere præteriti anni intermisit, purgans vero infusum, quo post sanguinis missionem circa hæc etiam tempora subinde fuerat usa, per tres dies usurpavit. Interea vehementiori commovetur iræ affectu, quam inappetentia, virium languor ac artuum tremor sequebatur; alvus quamvis esset obstructa, nihilo minus ad eam exonerandam ægra sæpius sollicitabatur. Mox acerbas in regione hypogastrica dolores & tormina, cum præcordiorum angustia & crebra flatuum per os eructatione, persentiebat. Ego accersitus, ad alvum reserandam, clysterem ordinavi emollientem, cujus tantum levis portio fuit admissa. Interne ad flatus discutiendos, liquorem meum mineralem anodynum cum essentia corticum aurantiorum bene præparata æquali miscui pondere & per intervalla præbui. Externe linteum aqua Reginæ Hungariæ & balsamo nostro vitæ ebrium abdomini applicari jubebam. Sedatis doloribus ægra quievit & cœnavit; clausa vero permansit alvus. Sequenti ego die rursus vocatus sum, & tum dolores patiebatur prioribus longe acutiores & sæviora tormina, cum ingenti abdominis inflatione, umbilici retractione, extremorum frigore & continuo ad vomendum conatu. Tum mihi aperiebat, quod ex laborioso partu, ante multos jam annos, in inguine sinistro contraxerit tumorem, qui sine singulari sanitatis incommodo modo prodiret modo regrediretur; nunc vero longe major & valde durus sine regressu persisteret. Et quoniam nobilissima patiens omnia quæ ore assumserat vomitu reddebat, iliacum malum imminere non sine ratione judicavi. Prima itaque & princeps, cum statum animadverterem plethoricum, fuit intentio, inflammationem, qua nihil sane in hoc affectu est perniciosius, avertere. Ad aliquot igitur uncias sanguinem

guinem è vena pedis detrahi juſſi. Dein ad alvum ante omnia referendam medendi conſilium direxi: ſed quoniam ob firmam clauſuram, clyſterem non admitteret, decrevi ut ſucceſſive leni ſyphunculo aliquot unciæ olei raparum & chamomillæ cocti immitterentur, quo poſtea inteſtino recto relaxato, eo facilius clyſteres infundi poſſint; quod etiam conſecuti ſumus, & duo applicati fuerunt, ſed nihil educebant. Igitur quum præfatæ afflictiones, vomitus, ſingultus, inquietudo, vigilia, anxietas cum extremorum frigore perſiſterent; viſum mihi fuit, ſingulis bihoriis, clyſterem ex ſola priſana, oleo olivarum & ſyrupo diabheæ FERNELII infundere & ad potum aquam fontanam puram frigidam, aqua menthæ correctam, cujus libræ ſalis abſynthii drachmam unam & ſucci citri unciam ſemis adjeci, commendare: abdomine cum linimento ex axungia humana, camphora, ſpermate ceti, & oleo hyoſcyami quod conſtabat, calide inuncto. Poſt ſex clyſteres injectos, flatus ſeceſſerunt copioſi: quibus continuatis, in balneum aquæ dulcis ægram dimitti jubebam. Paulo poſt egreſſa, alvum intra horam ter deponebat. Continuatum fuit balneum, & interne infuſum mannatum cum aqua fœniculi, addito cremore tartari & nitro antimoniato propinatum: ita ingens mucidæ, craſſæ & liquidæ biliofæ materiæ copia alvo fuit educta. Sequebatur hinc ſtatim ſingulorum pathematum remiſſio, largusque ſudor cum virium & pulſus augmento, quem promovere, exhibita mixtura ſudorifera, ex tinctura antimonii, liquore anodyno minerali & ſpiritu tartari compoſita, ſtudui. Sic permoleſta hæc affectio, Divinæ benignitatis adjutorio feliciter fuit depulſa.

Epicriſis.

Ex præfata hiſtoria id animadvertere licet, herniam, quanquam per longum tempus ſine valetudinis incommodo geri poſſit, nunquam tamen tutam, ſed formidandam eſſe. Hoc in caſu ad iliaci morbi geneſin, plethoricus ſtatus, aſſumtum purgans & demum ſuperveniens gravis iræ affectus ſymbolum ſuum contulerunt: utpote quæ omnia nerveæ inteſtinorum ſubſtantiæ ſum inſenſiſſima, naturalem & placidum fibrarum inteſtinalium verſus inferiora tendentem motum pervertendo & invertendo; quod ex flatuum & excrementorum pertinaci intra inteſtina retentione & inde pullulantibus ceteris ſymptomatibus judicandum eſt. Sanguinis miſſio, quam tantopere ceu ſummum hujus affectus remedium veteres, ut HIPPOCRATES, CORNELIUS CELSUS & CÆLIUS AURELIANUS, laudarunt, in hoc caſu ſummæ proficua ac neceſſaria fuit. Quoniam vero ob ſpaſmum vehementem, intra inteſtina craſſa conſiſtentem, ſuperiora ſummo cum dolore inflantur, rationi utique conſentaneum eſt, hanc ſtricturam tollere: quod omnium optime fieri poteſt, per oleoſa humida in magna copia injecta, ut ſtrictæ inde fibræ flaccidæ & relaxatæ evadant. Placuit mihi præ ceteris cura quam CELSUS *Lib. IV. cap. XIII.* his verbis proponit: *Si dolor non quieſcit, etiam in alvum, ex parte inferiore, tres aut quatuor cyathos calidi olei dare convenit.* Et balnei uſum HIPPOCRATES ad felicem curam mirifice commendat. Cura abſoluta primarium quod huic fœminæ conſilium dedi, fuit, ut exquiſitam ſemper habeat vitæ & victus rationem, atque ab omni animi affectu ſe temperet: multiplici enim experientia edoctus ſum, his neglectis, malum quam promte recidivare; id quod præter HIPPOCRATEM ipſe CELSUS *loco citato* notavit: *facile*, inquit, *id malum redire conſuevit, & cum frigus ſubit, ſive aliqua jactatio, niſi bene jam confirmatis inteſtinis, revertitur.*

OBSERVATIO VI.

Berolini cum olim agerem, vir in Regiis ſerviriis conſtitutus, quadraginta & ultra annorum, gracilioris corporis habitus & naturæ cholericæ, ingenti ſemper gaudebat appetitu & varii generis eduliis ventrem quotidie infarciebat, nec jejunii patiens, vinum liberalius quoque hauriebat; alvus ordinario pigra erat & obſtructa; vomitus ſubinde pituitoſi liquaminis matutino præſertim tempore experiebatur. Poſteaquam in ſolennitate quadam, ſupra modum, placentas, carnes aſſatas, acetaria, condita mala cydonia devoraſſet, & alvus per aliquot dies clauſa nihil egeſſiſſet, male habuit. Venter enim durus, renitens, ruginibus & borborygmis hinc inde diſcurrentibus turgidus erat, atque continua ad vomendum aderat proclivitas. *Iliaca paſſio ex ingluvie & ſumto validi purgante.* Opera medicaſtri uſus pilulas ad alvum aperiendam ſumſit purgantes; ſed ſine ſucceſſu. Augebantur potius anxietates circa præcordia cum continua nauſea. Rurſus ab eodem ſumſit pulverem purgantem, qui tamen nullam movebat ſedem, ſed decumbens omnia quæ aſſumſerat ore rejiciebat. Suppoſitoria & clyſteres omni effectu carebant. Uxor vehementer & anxie a me petiit conſilium. Ego accedens ægrum per decem dies nihil per alvum emiſiſſe deprehendi. Venter contactu erat durus, inflatus, & magna inquietudo atque anxietas, vigilia quoque affligebant. Bono vero cum DEO hac methodo miſer patiens eſt ſanatus. Primum ad vomitionem componendam præſcripſi mixturam Riverianam, quæ componitur, ex aquæ communis libra, ſucci citri uncia & ſalis abſinthii drachma, quam per vices aſſumſit. Dein ægrum chirurgo commiſi, cui injunxi, ut clyſteres ex decocto emolliente, in quo ſufficiens ſaponis Veneti quantitas ſoluta, ſingulis horis ano infunderet, & poſtea in balneum ex herbis emollientibus & ſemine lini paratum ægrum dimitteret. Ventri quoque applicare linimentum ex oleis expreſſis, atque interne, cum juſculo oleum amygdalarum dulcium, addito pauxillo vini, præbere juſſi: quæ cura alternis vicibus aliquoties fuit repetita, adeo felici cum ſucceſſu, ut brevi temporis progreſſu ingens copia fæcum conglobatarum duriſſimarum & pituitæ glutinoſæ, quibus poſtea ſucceſſerunt liquidiores, multis ſedibus intra duos dies fuerit educta; quam excretionem, ſemel aperta alvo, ſeri lactis potu per vices ſumto, in cujus menſura cremoris tartari uncia dimidia & mannæ electæ unciæ tres ſolutæ erant, promovendam decrevi: & ita per DEI gratiam à gravi malo æger fuit liberatus.

Epicriſis.

A ſola diutina fæcum alvinarum retentione, iliacum morbum ſubnaſci poſſe, præſenti edocemur hiſtoria; ex qua animadvertere etiam licet, tali in caſu purgantibus præſertim validioribus intro

intro sumtis nihil esse perniciosius, utpote quæ frustra plane dantur, cum summo potius detrimento: nam dum fortiter stimulando intestina, materiam immobilem & fæces aridas per inferiora movere & deturbare nequeunt, invertendo potius peristalticum intestinalem motum, malum reddunt deterius, atque anxietates & vomitus augent. Balnea vero temperata, dum externe, & clysteres interne, fibras tensas emolliunt, fæces dissolvunt & colliquant, non omissis internis congruis laxantibus, convenientissimum præbent auxilium; quia ipsam causam & originem mali expugnandi efficaciam satis præstabilem possident.

Observatio VII.

Passio iliaca ex vermibus fusesta.

Puer septem annorum spongiosioris habitus & coloris albidioris, dulcibus & fructibus horæis nimium usus, carnes ac panem supra modum appetens, qui aliquot ante menses unum vel alterum alvo dimiserat lumbricum, in tormina ventris, alvi obstructionem & inquietudinem incidebat. Frustra applicati clysteres, & data fuerunt carminativa atque laxantia; augebantur potius cruciatus, assidui accedebant vomitus, & interdum per horam semi-mortuus in syncope miser infans jacebat. Fœdos ex ore balitus & fæces reddidit: subsequebantur singultus & epilepsia, tandem mors.

Epicrisis.

Minime dubitandum est, affectum hunc fuisse iliacum, a lumbricis vel in intestino vel ventriculo residentibus subortum. Uti vero hi arrodendo & lancinando tunicas teneriorum intestinorum nerveas, graves in universo nervorum systemate concitant passiones: ita etiam motum intestinorum peristalticum penitus subvertendi utique sufficienti vi ac facultate pollent. Verique omnino simillimum est, lumbricos in ventriculo existentes hujus mali extitisse causam fuisse. Incidit mihi in confirmationem hujus rei historia, quam ex relatione BEATI MEIBOMII habeo: Helmstadii studiosus, ante aliquot annos, supra umbilicum ferro vulneratus, continuo vomere cœpit primum cibos, dein materiam stercoris instar; sub finem secundi diei mortuus est. Vulnerata quidem intestina arbitratus medicus, sed sectio facta plane ostendebat, ventriculum antrorsum & retrorsum esse læsum, tam late penetrante vulnere. Ex quo discimus, læso tantum ventriculo, salvis intestinis, totum posse intestinorum canalem inverti; nihil juvantibus suppositoriis & clysteribus. Alias in tali affectu, aqua cum mercurio vivo puro decocta, addita vini quarta parte, remedium nescio præstantius: hac enim & necantur vermes & alvus solvitur; sed tempestive, antequam ventriculi & intestinorum tunicæ sint laceratæ, debet exhiberi.

CAPUT V.

De intestinorum doloribus, atque in specie, de colica flatulenta & spasmodica.

THESES PATHOLOGICÆ.

§. I.

Inter graves generis nervosi afflictiones, non immerito referri debent vehementes dolores, qui intestina ceu partes valde nervosas & sensiles motuque propulsorio præditas obsident, atque per consensum alias etiam nervosi generis partes, in locis remotioribus consistentes, afficiendo, perniciosas subinde afflictiones pariunt. *In dolore intestinorum nervosæ partes patiuntur.*

§. II.

Quemadmodum tenuia & crassa intestina, ratione texturæ, capacitatis, functionis & situs differunt: ita etiam dolores, prout in iis sedem suam figunt, ratione vehementiæ, periculi & aliorum accedentium affectuum differunt. *Ratione loci & vehementiæ differunt.*

§. VII.

Observamus longe acerbiores & acutiores oboriri dolores in tenuioribus quam in crassis: id quod luculenter validiora purgantia & venena causticæ indolis testatum faciunt, cum tormina supra & infra umbilicum atque in medio ejus hujus compareant sævissima. Et hanc ob causam ab HIPPOCRATE in genere omnes intestinorum dolores, iliaci denominantur; nulla facta in monumentis suis doloris colici mentione: quum nostro tempore omnes fere qui intestina obsident dolores, colici dicantur atque habeantur. *In tenuioribus acutiores sunt.*

§. IV.

Rectius itaque iliaci censendi erunt illi, qui medium graviter affligunt ventrem, sive spasmodice illum constringendo, sive vehementer inflando; quum conta colici illi obtineant, qui in hypochondrio dextro & sinistro hærent, & pressione ac distensione ingentes creant molestias. HOLLERIUS *de morb. intern. Cap. XXXIX.* ita coli dolorem describit: *insistit in certo loco instar infixi pali; subinde tamen vagus ad inguina, sinistrum & utrumque renem, sursum aliquando revolvitur, & locum mutat, ut sunt flexus intestini coli, quod relicto recto in sinistrum inguen divertit. Ascendit inde ad sinistrum renem ubi angustius est, quæ angustia & simul ibi occurrens flexura, causa est, ut hac in parte dolor sit intensior. Hinc ad splenem laxius intenditur, subitque hepar, atque aliquando in cystide fellis hæret; postremo in dextrum ileon descendit, ubi desinit in cæcum.* *Quinam dicuntur iliaci? qui colici?*

§. V.

Nos omnem intestinorum tractum pro subjecto & sede dolorum agnoscimus, ita ramen, ut una ejus parte graviter affecta, totus nervosus canalis à faucibus ad podicem trahatur in consensum, sive rectius præternaturales motiones imo inversiones & læsiones motus peristaltici, reliquis omnibus communicentur, adeo ut si vehementior causa fuerit, etiam totum universi corporis systema nervosum gravius simul afficiatur. *Totus intestinorum tractus subjectum colica præbet.*

§. VI.

Affectiones & symptomata acerbiora, quæ intestini jejuni, ilei, coli, vel recti, ut apparet in hæmorrhoidibus cœcis, dolores comitantur vel subsequuntur, a spasmo partium nervosarum quam *Symptomata.*

quam maxime oriuntur & sunt sequentia: horror, tremor partium externarum, sudor frigidus, virium omnium prostratio, inquietudo, corporis jactatio, summa anxietas & interna angustia, singultus, vomitus, alvus constipata, tenesmus, urinæ suppressio, spasmus vesicæ, febris, pulsus contractus, spirandi difficultas, quandoque delirium & convulsiones epilepticæ.

§. VII.

Ratio formalis est vel spasmus, vel nimia distensio. Sicut ratio formalis sive proxima causa omnis doloris est nimis vehemens tunicarum & partium nervosarum distensio, distractio atque expansio, vel earundem validior & spastica constrictio & coarctatio: ita etiam ab iisdem causis intestinorum proficiscitur dolor. Vel enim à flatibus retentis & occlusis, supra modum certi intestinorum tractus distenduntur & divelluntur, ut quasi continui solutionem moliantur; vel ab humore mordaci caustico intra intestina vel etiam in eorum substantia membranacea contentó, spasmodica constrictione crispantur, coarctantur, cum valde molesta & sensibili passione: qua de causa etiam in scholis medicis distinctio inter dolorem intestinorum, sive colicam flatulentam & spasmodicam, adhuc viget & locum obtinet.

§. VIII.

Distinctio colica flatulenta. In dolore tenuium flatulento, mire abdomen inflatur & turget; & tanta sæpius flatuum vis est, ut cutem ita distendat, ut dolor ipso tactu exacerbetur: neque exempla deficiunt, à vehementia flatuum herniam umbilicalem fuisse subortam. Dolores sunt acuti, alvus valde constipata, summa angustia, sique simul ventriculus inflatur, respiratio valde difficilis evadit, & eructationes cum levi levamine subsequuntur; accedunt cardialgicæ passiones & inanes vomendi conatus.

§. IX.

à colica spasmodica. In colica sic dicta spasmodica & convulsiva, ventris arctior fit compressio & umbilici introrsum retractio, alvus est constipatissima, ut neque flatus transmittat, neque clysterem facile recipiat. Adest simul ingens in lumbis dolor, ipsumque peritoneum musculique abdominis violenter contrahuntur: extremorum adest refrigeratio, tremor, horror, pulsus durus & contractus, summa anxietas & quam facile animi deliquium supervenit.

§. X.

discrimen inter flatulentiam & colicam flatulentam. Nos hoc loco monendum ducimus, insignem esse differentiam inter flatulentiam intestinorum, & dolorem intestinorum flatulentum. Nam hic à sola atonia, motu & robore intestinorum labefactato, in senibus potissimum & qui cibis inflantibus frigidis nimium utuntur, item in corporibus à prægresso morbo labefactatis nascitur. Illa vero nunquam sine labe intestinorum est, neque tam facile tollitur, & graviora habet accidentia, cum hic per ructus, per flatus & alvi solutionem facile terminetur.

§. XI.

inter dolorem nephriticum & colicum. Illud quoque monitum non est prætereundum, dolorem nephriticum & qui à calculo renali fit, non confundendum esse cum eo cujus causa in ipsis intestinis residet: de qua confusione jam olim à GALENO & ejus asseclis instituta fuit querela. Uti vero ratione symptomatum & effectuum multum inter se conveniant; in eo tamen est differentia posita, quod dolor, si est a calculo, in lumbis fixior, pertinacior & acutior sit quam in colica spasmodica; in hac alvus longe constipatior & fortius occlusa ac in dolore nephritico: dein quod, alvo per enema soluta, remissio doloris colici fiat, quod non contingit in nephritide calculosa: ad urinam quoque emittendam major in calculo adest stimulus, eaque tenuis, in paroxysmo aquosa & subinde arenosa apparet. Et postremo, dolor secundum ureterum tractum successive protenditur: id quod in intestinorum non observatur doloribus. Longe vero facilius est in iis qui semel vel bis dolore ex calculo laborarunt, notas ejus characteristicas discernere.

§. XII.

In theoria vero dolorum intestinalium id maxime attendendum venit, quod horum causa, a qua oriuntur, longe aliam sedem fixam habeat, quam ubi eorum exacerbatio percipitur. Ita nunquam fit inflatio intestini, nisi in alia parte vel tractu, cujusdam intestini strictura spastica, angustia vel etiam obstructio ab excrementis aut alio humore tenaci præcedat vel conjuncta sit: siquidem flatus in intestinorum canale, propter calorem & humorem aqueum semper præsentem, nunquam desunt, sed nullam creant molestiam, quia liberum habent spatium & æqualiter se expandere possunt; simul ac vero obice posito, non possunt transmitti, & intercipiuntur, sed in certo loco coacervantur, occluduntur & quasi incarcerantur, tunc magna vi expansiva agunt in intestinorum tunicas, eas supra modum distendendo & distrahendo. *Causa efficiens in alia parte ac dolente hæret.*

§. XIII.

Quandocunque in tenuioris intestini quadam parte, sicut in hernia scrotali, vel etiam a vermibus aut fæcibus induratis evenit, spasmus, occlusio vel nimia coarctatio producitur, vel etiam quando in principio coli in dextro latere excrementorum copia stagnat, nec loco movetur, ingens & acerbe dolorifica abdominis inflatio, supra, infra umbilicum & in medio ejus, oritur. *Quid fiat, si tenuia spasmo afficiantur.*

§. XIV.

Quod si vero intestinum rectum vel inferior coli tractus vehementem patiatur spasmum, mire inflatur coli magna flexura in sinistro hypochondrio versus splenem, una cum illo, qui infra ventriculum tractus protenditur & juxta hepar positus est. Quando autem, quod frequentius in malo sic dicto hypochondriaco & hysterico occurrit, principium jejuni, vel finis duodeni spastice afficitur, ob vicinum & supra illud decurrentem ramum superiorem mesentericum & intercostalem, ingens in lumbis oritur dolor, ipsumque duodenum & ventriculus flatibus mire implentur, diaphragmatis quoque liber motus impeditur; unde ingens illa præcordiorum anxietas, spirandique angustia, & ructus cum impetu, frequenter & fere sine fine, erumpunt. Non semel ego sed aliquoties observavi in colica spasmodica inferiorem coli partem funis instar contortam & convolutam, tenue vero intestinum ad crassitiem brachii expansum fuisse repertum. *si rectum aut colon* *vel principium jejuni.*

§. XV.

Colica subjectum.

Intestinorum dolores adeo frequentes sunt, ut nulla ætas, nullus sexus, nullus corporis habitus & nullum temperamentum ab iis sit immune. Infestant autem quam maxime infantes, fœminas, atque etiam senes, & quicunque tenerioris, debilioris & sensibilioris sunt naturæ.

§. XVI.

Causæ & generatio colicæ flatulentæ.

Acerbæ & torminosæ hæ intestinorum affectiones diversi generis agnoscunt causas, & pro harum differenti natura, genio & vehementia, variant symptomata, variat etiam & intenditur subinde periculum. Frequentissimam vero alvi scybala retenta & indurata, in intestinis crassis, interdum in tenuioribus hærentia, causam præbent. Atque multum huc cruditatum acido-viscidarum copia, cibi sicci, aridi, adstringentes, diuturnior somnus & vitæ genus motus ac laboris expers contribuunt. Et quandocunque sub pigra & obstructa alvo, cibi dulces, fermentescibiles, carnes pingues præsertim vervecinæ, cum potu frigido, vel refrigerationes pedum atque abdominis accedunt, inflatio abdominis intenditur & dolor acerbior fit. Atque in eo colicæ potissimum flatulentæ, & quæ veteribus à causa frigida producta dicitur, ratio & genius versatur: cujus generatio & crebra invasio imbecillitatem & atoniam intestinorum eorumque toni ac roboris defectionem indicat atque supponit; hinc obesis, phlegmaticis, senibus & debilibus admodum familiaris est, præsertim si frigus improvide ad pedes, dorsum & ventrem admittatur.

§. XVII.

Biliosa.

Alia colicæ species est biliosa, quæ secundum veteres, à causa calida subnascitur, atque ab humore bilioso, acri, corrupto, in intestinis tenuibus præsertim duodeno copiosius collecto & stagnante ortum suum trahit, a gravi frequentius ira, præsertim in corporibus calidæ & siccæ constitutionis, sub æstate fervida & ætate juvenili, vel virili, aut ab assumtis potibus nimis spirituosis & calidis proficiscitur, majorique tormentorum, post frigidum sumtum potum vel transpirationem prohibitam, sese prodit sævitia. Symptomata quæ hanc insequuntur potissima sunt vox rauca, cardialgia, continuum ciborum fastidium, vomitus materiæ biliosæ porraceæ, singultus, intemperies æstuosa & febriculosa, inquietudo, sitis intensa, os amaricans, urina pauca & rufa, cui quandoque alvi dejectio biliosa & crebra succedit.

§. XVIII.

in infantibus lactantibus.

Datur quoque valde atrox & torminosus intestinorum dolor in infantibus, à lacte stagnante per miscelam bilis valde corrupto & corrosivo reddito, unde fæces plerumque secedunt virides, paucæ & coagulatæ, & ab arrosione tunicarum intestinalium subinde convulsiones epilepticæ lethiferæ tragœdiam ludunt.

§. XIX.

In pueris.

Pueris valde familiaris & frequens est colica, quæ fit à vermibus si convoluti in intestino ileo hærent, cui sæpe febris continua & syncope, ventrisque lancinatio ac si terebra perforetur, jungitur. Qualia exempla, apud ZACUT. LUSITANUM *Prax. admir. Lib. II. obs.* 33. & HILDANUM *cent. I. obs.* 57. legi atque conferri possunt.

§. XX.

in puerperis.

Neque puerperæ ab immanibus abdominis doloribus immunes degunt, præsertim quando lochiorum fluxus deficit, & post partum abdomen non decenter ligatur, vel partium ventris accedit refrigeratio.

§. XXI.

Hypochondriacos sæpe vexat.

Frequentissimum etiam hypochondriacorum symptoma est atrox colicus dolor, isque maxime occupat latera, & vel in dextro hypochondrio infra sub osse ilii, ubi principium coli flatibus & stercoribus infarctum est, vel sub hepate in flexura, quam colon facit, flatibus vel scybalis distenta, maxime omnium vero in sinistro hypochondrio sub diaphragmate & liene, ob maximam coli flexuram, tensivus consistit, cum alvi obstipatione, urinæ difficultate, anxietate, angustia, interna inquietudine viriumque dejectione junctus. Nam, quia in sic dicto hypochondriaco morbo valde læsus & vitiatus est intestinorum peristalticus motus, nec flatus, nec stercora versus inferiora rite moventur & descendunt; hinc in flexuris maxime intestinorum, ubi diminuta est vis motrix contractilis & elastica, illa morantur, stagnant, & graves ac dolorificas ejusmodi distensiones pariunt.

§ XXII.

Colica spasmodica à sero acri intra tunicas hærente.

Alia adhuc ratio & natura est eorum dolorum intestina torquentium, qui fiunt à materia intra tunicas intestinales hærente, sero videlicet impuro & acri. Et talis in corporibus scorbuticis ac purpura scorbutica vel scabie infectis, in arthriticis quoque & podagricis sæpe numero observatur; quando vitiosa materia, deficiente naturæ robore, retinetur, nec ad extremas partes transmittitur, vel etiam ab iisdem, ob varias externas causas, intra corpus per metastasin transponitur. Et hæc species colicæ spasmis maxime se exerens, ad spasmodico-convulsivam spectat & sæva conjuncta habet symptomata, difficilis etiam est curationis, ac inflammationem minatur, neque facile conquiescit, nisi relegata materia ad extimas partes fuerit.

§. XXIII.

à sanguine.

Neque prætereunda erit gravior & identidem spasmodico-convulsiva colica, à nonnullis sanguinea vocari solita, à sanguine nimium intra intestinorum, coli præsertim tunicas congesto, stagnante & sensiles nerveas tunicas valde distendente. Et hæc fieri solet in fœminis a mensium fluxu suppresso: tunc hysterica vocatur; vel etiam à consueto hæmorrhoidum fluxu deficiente, vel violenter cohibito aut suppresso: tunc recte dici solet hæmorrhoidalis. Quæ sicut sæpius in praxi occurrit, ita etiam ejus causa medicis ut plurimum incognita est. Hac sæpissime homines boni, robusti & sanguinei, habitus eusarci, qui lautius & liberius, sub meri præsertim potu, degunt, otiosam colentes vitam, afficiuntur. Cujus colicæ sanguineæ multa exempla & observationes Doctissimus CAROLUS PISO in egregio tract. *de morbis è colluvie serosa oriundis* vid. *Sect. IV. cap. II.* posteritati reliquit.

§. XXIV.

Colica saturnina.

Immanis quoque est illa colicæ spasmodicæ spe-

fpecies, quæ à fumis faturninis, ore hauftis & cum faliva deglutitis ortum fuum ducit, atque iis qui mineras Saturni igne tractant & calcinant, vel plumbum ab argento in docimafticis fumis feparant, ut in Hercinia fit, familiariffima eft, vulgo dicitur *die Hütten-Katze*. Dolor eft in inteftinis intolerabilis, alvus conftipatiffima, nec clyfteribus neque laxantibus facile cedit, umbilici fit introrfum retractio, fumma adeft inquietudo & artuum tractio, naufea & affiduus ad vomendum conatus, in parefin vel veram paralyfin vel afthma fpafmodicum quam facile terminatur, ac diu & mifere fæpius ægrotantes torquet. Ejufdem generis dolori, figuli qui vafa figulina vitro ex plumbo obducunt, vulgo *glafiren*, obnoxii funt. Teftantur quoque obfervationes practicæ, quod medicamenta quæ Saturnus ingrediuntur, ut tinctura antiphthifica *Garmanni* vel magifterium Saturni, quibus medicaftri in gonorrhœa fupprimenda frequentius uti folent, invincibilem alvi ftricturam cum immanibus tormentis ftipatam relinquant. Quam gravia & periculofa valetudinis damna atque incommoda, à vinis acidis lithargyrio immiffo dulcificatis, ante aliquot annos in Suevia oborta fuerint, id exquifite & docte in Differtatione, Præfide *Clar.* ZELLERO habita, *de noxa vini lithargyrio mangonifati*, eft deductum. Inde enim non modo dolores ftomachi, abdominis, finiftri hypochondrii cum forti alvi ftrictura, item colica convulfiva, fed & afthma convulfivum oborta fuere.

§. XXV.

Colica endemia fpafmodica. Reftat adhuc alia colicæ fpecies, quæ rectius endemia vocari poteft, quia certis regionibus familiaris admodum eft: ita Moraviæ, Auftriæ, atque Hungariæ incolæ atrociffimo colico dolore fpafmodico & convulfivo creberrime divexantur. Cujus rei nulla mihi alia fuppetit ratio ac caufa, quam vinorum in hifce regionibus valde fpirituoforum largior potus & abufus, præfertim fi corporis accedat refrigeratio; ex quo fit, ut fanguis nimium ebulliens, & in concitatiorem motum adactus, fi neque per naturalem, neque per artificialem evacuationem invenerit exitum, in inteftina incumbat & ibi accumulatus dira fymptomata inferat. Cæterum hæc quoque jure referri ad colicam fanguineam & fpafmodicam meretur.

§. XXVI.

Colica ex morbis prægreffis. Dantur etiam atroces colici dolores, qui alios morbos prægreffos excipiunt: ita extant paffim obfervationes, & nota mihi quoque funt exempla, ubi ex diarrhœa ab adftringentibus cito fuppreffa, item poft dyfenteriam, ab incauta diæta, & alimentis inflantibus & fermentefcibilibus copiofe admiffis, graves & exitiales ventris dolores fucceſſerunt. A cydoniato largiori manu in diarrhœa exhibito, fæviffimos ventris dolores atque torfiones, ad ftercoris ufque vomitiones lethales vidit FERNELIUS *lib. VI. Pathol. c. X.* quod identidem a fortioribus purgantibus haud raro obfervavimus. Neque is qui in artis exercitio frequentius verfantur, obfcurum effe poterit, poft intermittentes, tertianam, quartanam, perperam curatas, prava præfertim diæta accedente, fæviffima fubinde in abdomine fecuta fuiffe tormenta: teftante illud BINNINGERO *cent. III. obf.* 34. *cent. IV. obf.* 41. *it. lib. IV. obf.* 8. & 9. quibus fubmovendis non tam

facilis conceditur locus; fiquidem in modo memoratis morbis ingentem labem & vitium jam contraxit inteftinorum canalis, ejufque functio, quæ maxima ex parte, à conveniente, ordinata & fucceffiva conftrictione & dilatatione, five periftaltica motione dependet, adeo læfa ac labefactata eft, ut dein multo facilius vitiofo rum humorum colluvies ibi confiftere, & caufam ejufmodi & aliorum pravorum affectuum poffit fubminiftrare.

§. XXVII.

Porro colica fpafmodica, frequens imo affiduum fere aliorum affectuum & dolorum effe folet fymptoma: fic nihil frequentius contingit, quam quod dolori, ex calculo renum per ureteres defcendente & ad veficam iter faciente, gravis fæpius abdominis cruciatus, cardialgia, naufea & vomitio adjungatur: idque maxime fit ob confenfum harum partium, quam nervus intercoftalis hifce communis præftat. Qua de caufa nonnulli medicorum colicum dolorem cum calculofo fæpe confundere, nec rite difcernere folent: cujus jam fupra facta mentio. Obfervamus quoque in praxi, à dentitione infantum dolorifica, convulfivam colicam cum alvi forti adftrictione, quam demum epilepfia fequitur, fuborram; idque tantum ob mirificum illum nervofarum partium cum aliis confenfum. *Symptomatica, à calculo renali.*

§. XXVIII.

A biliario calculo, in cyftide fellea detento, ejus ductum lancinante, ventris dolorem fuborfum, præter alia, defunctorum diffectiones teftatum fecerunt. Ita in colicorum cadaveribus veficam felleam lapidibus refertam BALLONIUS *lib. II. epidem. pag.* 253. item M. N. C. *ann. VI. & VII. obferv.* 220. fidem faciunt. Et HORSTIUS *lib. IV. obf.* 47. colicæ graviffimæ, CCXXXIII. calculorum mediocris magnitudinis è folliculo fellis rejectione fedatæ meminit. Quo loco non poffum non peculiarem doloris colici caufam infinuare, quam *Clar.* NICOL. TULPIUS difertis verbis in *Obferv. Lib. II. c.* 37. prodidit, ita habentibus: *Colicus dolor fæpiffime fit à bile flava, innatante huic inteftino, quæ fæpius ab anatomicis cum animadvertatur, verifimile eft eam transfudare paulatim per tunicas folliculi fellis, huic inteftino quam aliis viciniores. Quapropter male fibi confulunt illi, qui præ nimio ftudio validius comprimunt jecur: exprimit quippe prona hac flexi corporis incurvatio bilem.* *à calculo felleo,*

§. XXIX.

Neque abfonum fed verifimile potius videtur, ab acri humore tunicas inteftinales externe arrodente, dolores in toto inteftinorum volumine concitare poffe. Quam fententiam clariorem faciunt obfervationes, quibus per fectionem defunctorum conftat, ex abfceffu mefenterii rupto, purulentam materiam inteftinis inhærefcentem ante mortem fævos dolores & tormenta produxiffe. Quales WILLISIUS, BENIVENIUS, & WARTHONUS fcriptis fuis paffim infinuant. *ab erofione inteftinorum externa.*

§. XXX.

Præter dolores autem inteftinorum, qui acutioris funt indolis & vel in falutem vel in mortem brevi terminantur, dantur etiam chronici qui funt generis, & diutius infiftunt, ac per mul- *Colica chronica.*

multas hebdomades imo per anni aliquando spatium excruciant, licet per intervalla suas habeant remissiones & exacerbationes. Horum post mortem demum fuit inventa causa, quæ in eo consistit, quod in quadam parte intestinum fortiter angustatum, constrictum, scirrhosum vel callosum fuerit deprehensum: quare in totum motus intestinorum æqualis destruitur. Ita KERCKRINGIUS *Spicileg. Anatom. Obs.* 50. in puero tormentis intestinorum qui obierat, cuncta flatu distenta, pylorum vero adeo exiguo foramine pervium vidit, ut flatum vix transmitteret; duodeni vero atque recti parietes subsidentes, conglutinatos & quasi filo constrictos, ut nullus flatus ea perrumpere potuerit, invenit. Scirrhum coli HOLLERIUS *de morb. intern. Lib. I. cap.* 41. & RHODIUS *cent. II. obs.* 76. describunt. A callo quoque in intestinis colicam productam BENIVENIUS conspexit: vid. *Libr. V. de abdit. cap.* 30. & 34. Intestinorum vero coalitum post dysenteriam RHODIUS *cent. II. obs.* 77. *it.* 82. annotavit; de qua re BARTHOLINUS *cent. VI. obs.* 38. & *obs.* 2. it. M. N.C. *an.* 1672. conferri possunt. Angustati quoque intestini & cartilagine obducti meminit BALLONIUS *epidem. Lib. I. p.* 58. Præterea de angustia intestinorum, perdocta dissertatio *Clariss.* WALTHERI *Lipsiensium Prof.* lectu dignissima est. Sæpius quoque in sectionibus cadaverum colica spasmodica demortuorum implicatio omenti observatur, manifesto documento, vigere etiam in hoc motum quendam spasticum. Ab hepate male affecto abdominis dolores chronicos obortos non raro vidimus, ita ut illud albicans induratum fuerit inventum, & cystis fellea calculis repleta. Quandocunque enim liberior sanguinis per hepar transitus impeditur, a biliosis sordibus non bene depuratur, & impetus quoque ejus ad intestina ruit; ubi ob copiam & nimiam distensionem vasorum tardius progrediens, stagnationes dolorificas in intestinorum membranis efficit.

§. XXXI.

Anatome colica defunctorum. Ceterum, qui subito ex acuto intestinorum dolore pereunt, in iis plerumque intestina inflammata & sphacelosa reperiuntur. Ita SPIGELIUS in *libr. de Semitertiana*, in dissectis hac febre extinctorum cadaveribus, qui ante immani dolore quasi colico fuerant excruciati, intestina inflammata & erysipelatosa detexit: & adjicit, his in casibus phlebotomiam omittere & purgationem, ut vulgus solet, substituere nefas esse. Sphacelatum quoque intestinum rectum, ab hæmorrhoidibus cœcis male curatis, nos vidimus.

§. XXXII.

Quando dolores salutariter solvuntur. Salutariter vero sæpe numero horum dolorum solvi solet atrocia, per sudorem copiose obortum, vel etiam per hæmorrhagiam narium, aut hæmorrhoidum fluxum supervenientem, item per expulsionem purpuræ ad extimas partes, aut per arthritidem & podagram succedentem, vel macularum scorbuticarum proventum. Crebra enim & perquam notatu digna hinc inde reperiuntur exempla, ubi ex arthritide repulsa factæ fuerunt pertinaces colicæ, qua redeunte ubi illæ cessarunt. Sic colicæ sæpius biliosæ diarrhœa superveniente solvuntur, qua putrida & nigra materia evacuatur. Spectat huc quoque insignis locus apud HIPPOCRATEM *libr. de hum.* §. 11. *cui intestinum in dextra parte dolebat & articulari morbo correptus, quietior erat.* Neque parum salutis promittitur, si dolores locum atque sedem mutaverint.

§. XXXIII.

Minus salutariter, colicæ inprimis spasmodicæ & convulsivæ, viribus plane dejectis & dissipatis, ac sudore, colliquativo suborto, vel in veram paralysin vel in notham sive paresin, vel in manuum & pedum stuporem terminantur; vel etiam si atrocior dolor urget, epilepsia, convulsiones, vel aliæ graves capitis affectiones, ut lethargus, carus, apoplexia finem vitæ faciunt. Multum vero periculi alit colica sive convulsiva sive biliosa, quæ cum actuali invadit horrore & atrocius affligit: nam designat inflammationem, quam, si non succurramus, sphacelus excipit. *Quando minus salutariter terminantur.*

CURATIO CUM METHODO MEDENDI.

§. I.

Sicut ex antecedentibus plenius perspicere ac animadvertere licet, causas dirum hunc affectum excitantes mirum variare: ita nunc identidem colligi poterit, medendi methodum, pro differentia causarum quæ intestinorum dolores fovent, longe aliam atque aliam esse instituendam. *Medendi methodus, pro differentia causarum varias.*

§. II.

Quando itaque consueto hæmorrhoidum vel mensium fluxu suppresso, in corporibus præsertim sanguine abundantibus, immanis abdomen infestat dolor, cum gravi æstu ac pulsu citatiore junctus, venæ sectio in pede instituta, clysmata emollientia, pulveres antispasmodici leniter nitrosi & cinnabarioi momento castorei remixti, nec non liquor noster anodynus mineralis, additis essentia castorei & spiritu salis ammoniaci vinosi, neque minus pediluvia, dolorum sævitiam mirifice mitigando, omne curationis in ipso paroxysmo absolvunt punctum. Extra vero illud tempus, & præservationis gratia laborandum est, ut mensium in fœminis & hæmorrhoidum in viris solennis restituatur fluxio; quo maxime omnium faciunt conveniens acidularum, thermarum, balneorumque vernali cumprimis tempore susceptus usus, præter hunc, pediluvia, motus & exercitatio corporis debito modo instituta, diæta commoda, pilulæ balsamicæ, atque infusa theiformia ex herbis partim carminativis, partim uterinis composita erunt adhibenda. *Quid agendum, si, à fluxu sanguineo critico suppresso dolor.*

§. III.

Quando dolor intestinorum à copia bilis efferæ & causticæ suam mutuatur causam & originem, eadem prope præcedente §. memorata remedia proficiunt. Palmam vero inter alia, pulvis nitrosus, una vel altera gutta olei millefolii veri destillati commixtus, ex aquæ florum chamomillæ vulgaris unciis III. vel IV. propinatus, quæ gratior adhuc & virtute præstantior redditur, adjectione syrupi papaveris albi & spiritus nitri dulcis rite præparati, jure sibi vindicat: sicut autem hæc aqua, in omni abdominis dolore vehiculum remediorum præbet convenientissimum; ita multo felicius operationem suam exerit, si ejus destillatio cum cerevisia triticea instituatur. Præstat quoque in hac colicæ specie medicamenta in vehiculo subfrigido quam calido exhibere, & abstinere a decoctis & infusis calidioribus pariter à regi- *Si à bile copiosa caustica.*

regimine fudorifero & balneis calidis: eo quod hac ratione biliofus ferocior redditur humor, & partes nervofas intimius penetrat. Hinc obfervationibus practicis edocemur, hujufmodi in cafu, folum aquæ frigidæ potum, quo ipfe GALENUS in colica biliofa ufus eft, optime profuiffe atque malum depuliffe. Majorem autem hoc monitum attentionem meretur, fi ex ira fufcitata fuerit torminofa affectio.

§. IV.

Si à flatibus vel excrementis incarceratis.

Si fixus & tenfivus in dextro vel finiftro hypochondrio vel infra ventriculum hæferit dolor, certum indicium eft, flatus vel excrementa coli flexuris incarcerata hanc fcenam ludere. Tunc præcipuum curationis in eo pofitum eft momentum, ut enemata emollienda, difcutiendi & roborandi virtute prædita injiciantur; non omiffis externis linimentis carminativis & emollientibus, parti dolenti applicandis. Aperta fic alvo, flatibusque difcuffis atque propulfis, pilulæ noftræ balfamicæ ad Becheri exemplar compofitæ, intepofito fale digeftivo, vel decocto mannato, cremore vel terra foliata tartari, & uno vel altero cochleare oleo amygdalarum dulcium permixto, porrigi debent.

§. V.

Si à fpaftica recti & coli ftrictura.

Ubi rectum & inteftini coli portio, in finiftro præfertim latere, fortiori fpaftica ftrictura afficitur, ita ut alvus nec flatui nec excrementis exitum concedat, neque clyfter commodo ano immitti queat; tunc totum abdomen oleis calidis & pinguibus fovendum eft; v. g. oleo chamomillæ, anethi, rutæ, coctis, pinguedine taxi, canis, vulpis, caftorei, humana, quæ etiam per clyfterem ad fpafticam illam ftricturam relaxandam ano infundi poffunt: quo facto, infufum mannatum, quod fupra memoravimus, erit offerendum.

§. VI.

In colica flatulenta quid conferat.

Colica flatulenta ex atonia & imbecillitate ventriculi & inteftinorum, à cibis crudis male digeftis & inflantibus, enata, carminantia & paulo calidiora admittit, quorum cenfum fubeunt aquæ carminativæ fpirituofæ, ex femine cymini & carvi, corticibus aurantiorum, floribus chamomillæ vulgaris & Romanæ ac cardamomo cum vino deftillatæ, effentia carminativa *B. Wedelii*, effentia corticum aurantiorum probe faturata, fpiritu falis ammoniaci exaltata, liquor anodynus mineralis cum balfamo noftro liquido, quod vitæ audit, permixtus, vel fequens liquor carminativus: Recipe fpiritus nitri dulcis vel liquoris noftri anodyni mineralis, effentiæ corticum aurantiorum, tincturæ tartari ana drachmas tres, fpiritus falis ammoniaci drachmam, olei carvi deftillati, cymini, de cedro, chamomillæ vulgaris deftillati, fingulorum guttas VI. M. D. Dofin conftituunt guttæ XXX. ad L. Hauftus infuper vini fic dicti *Hippocratici* ex fpeciebus aromaticis, v. g. corticibus aurantiorum, citri, macere, caryophyllis, cardamomo & faccharo parati, fenibus præfertim & ubi ex refrigeratione abdominis & externarum partium malum traxit originem, infigne & præfentaneum folet levamen præbere. Percole quoque eft, abdominis regionem tegulis & marmoribus calidis, item facculis avena, fale communi, toftis, femine carvi, milii, baccis lauri atque juniperi repletis, fubinde fovere.

§. VII.

quid, fi à materia retropulfa, oria.

Dolores abdominis, ubi à retropulfa materia exanthematica vel excretione critica, fcabie, purpura, podagra, arthriode, rheumatifmo, eryfipelate proficifcuntur, nihil aliud agere prudens & rebus fuis fatagens medicus debet, quam ut leniter diaphorefin promovere ftudeat; id quod ego nonnunquam, effentia fcordii probe faturata cum fpiritu florum fambuci non intenfe rectificato extracta, liquori anodyno noftro ad dimidiam partem admixta, fi ad guttas XXX. vel XL. in infufo calido bis de die propinatur, feliciffime perfeci: circa lecti vero introitum pulverem meum bezoardicum, pauxillo nitri & cinnabaris mixtum, adjecta fucci citri recentis portione in idoneo vehiculo obtuli; non prætermiffis emollientibus & demulcentibus clyfteribus, atque corporis in blanda diaphorefi conftitutione.

§. VIII.

Si à vermibus.

Quando ex vermibus inteftinorum dolor in junioribus oboritur, ad dolorem fopiendum primo decoctum ex emollientibus & paregoricis, floribus videlicet fambuci, chamomillæ vulgaris, meliloti, verbafci, femine fœnu græci, anethi, anifi, croco, & lacte paratum, vel veficæ fuillæ inclufum, vel linteis exceptum abdomini applicari poteft. Dein clyfteres ex iifdem fpeciebus in ufum frequentiorem ducendi funt, qui etiam ex lacte recenter mulcto parandi. Interne vero tinctura rhabarbari & tanaceti, quæ herba vere fpecificum eft anthelminticum, alvus follicitanda, & quandoque aquæ cum mercurio vivo coctæ ufus eft interpolandus. Non raro contingit, ut hac ratione vermium glomera, quæ inteftina obfefferant & anguftarant, ejiciantur, fedatis & placatis mox omnibus fymptomatibus & graviffimis abdominis tormentis.

§. IX.

Si ab hæmorrhoidibus cæcis.

Neque prætereundus eft acerrimus ille & prope intolerabilis dolor, qui inteftini recti tunicæ nerveæ exquifitiffimæ fenfationis fubinde infidet & univerfi fere corporis partes in confenfum trahit, à fanguine hæmorrhoidali minima vafcula obfidente ortum ducens, cœcarum hæmorrhoidum nomine notus: is enim peculiare curationis genus expoftulat. Venam tunc ego non io pede, fed in brachio fecari præcipio, ad meliorem fanguinis à partibus inferioribus ad fuperiores derivationem. Exterius vero duo remedia expertiffimæ virtutis deprehendi, quorum alterum eft linimentum, quod ex drachmis tribus fpermatis ceti, olei hyofcyami drachma, camphoræ granis VI. & croci granis X. conftat, quo calide inungi tumores debent; alterum eft epithema, quod ex aqua calcis vivæ, cum aqua rofarum & florum fambuci temperata, fatumi faccharo & fpiritu vini camphorato compofitum, linteis tepide applicandum.

§. X.

Colica faturnina curatio.

In immani illa colica fic dicta faturnina vere convulfivo-fpafmodica, quæ metallurgos affictim & immaniter excruciare folet, non invenitur præftantius præfervativum, quam mane fumtum jufculum pingue: in ipfa vero cura clyfteres mere oleofi item oleum amygdalarum dulcium in copia hauftum, cum vel fine decocto mannato, omne exhauriunt punctum. Ad parefin

vero sanandam balnea aquæ dulcis, & post eorum usum, inunctio spinæ dorsi & abdominis cum linimento, quod habet axungiam humanam, oleum nucistæ expressum, hyoscyami, crocum & oleum rorismarini, vix datur præsentius & certius auxilium.

CAUTELÆ ET OBSERVATIONES CLINICÆ

§. I.

In colica spasmodica purgantia vitanda.

In spasmodico & convulsivo intestinorum & abdominis dolore, ubi alvus firmissime est clausa, cane peius & angue acria purgantia, & ex iisdem quoque parata clysmata sunt vitanda. Novimus, hac ratione inflammationem & mortem fuisse productam.

§. II.

Clysteres plus una vice injiciendi.

Ad alvum longo temporis intervallo clausam, si excrementis & scybalis induratis referta sunt intestina, reserandam, non sufficit una clysteris injectio, sed duos vel tres intra horæ sæpius spatium injicere oportet.

§. III.

Recto duris fecibus obsesso, fotus conferunt.

Aliquando accidit, ut induratum & compactum excrementum intestinum rectum occupans, flatuum ac scybalorum exitum penitus impediat. Tunc fotibus emollientibus fovenda anus, & suppositoriis pinguibus & salinis stimulanda alvus, nec non unciæ aliquot olei lini vel raparum cum decocto emolliente, in quo prius sufficiens saponis Veneti portio soluta, ut durities scybalorum emolliatur, per syphonem immittendæ.

§. IV.

Fumus tabaci quid præstet.

Solus tabaci fumus per accommodatam syringam immissus, ad aperiendam alvum, omnia fere alia remediorum genera, testantibus id observationibus, fausto suo effectu superare creditur, utut ego certa de singulari ejus efficacia promittere nequeam. Id vero scio, quod experimentum hoc in equis ad alvum valide adstrictam aperiendam maximi sit virtutis. Novi etiam homines quosdam plebeios atroci intestinorum dolore vexatos, fumi tabacini sola deglutitione, ab omnibus cruciatibus in instanti fuisse liberatos.

§. V.

Alvo clausa, carminativa nocent.

In omni graviori intestinorum dolore, antequam alvus fuerit soluta, calidiora carminativa & sudorifera, balnea quoque nocentissima sunt. Nam, dum materiam biliosam vel corrosivam invehunt sanguini nec ad partes exteriores præcipitant, anxietates augentur, & paralyses, contracturæ, febres hecticæ imo convulsiones epilepticæ haud raro inducuntur.

§. VI.

Opiata in senibus exulent.

In senibus & imbecillis corporibus, si infestantur dolore abdominis opiata magis adhuc narcotica penitus exulent, item quando acerbiores dolores diutius perseverantes vires admodum fregerunt. Quod etiam tenendum erit, si ex summa debilitate, nimiis sudoribus corpora perfunduntur: paralysin enim tam veram quam spuriam inde suscitatam fuisse, vel etiam sphacelum internarum partium inde productum fuisse meminimus.

§. VII.

Ubi prosint?

Nihilo minus in hypochondriacis & hysterica passione detentis, vel ubi simul affligit ferina tussis, cum gravibus abdominis doloribus & erosionibus, pilulæ balsamicæ nostræ, vel aloëphanginæ extracto panchymagogo *Crollii* acuatæ, uno vel altero grano laudani opiati rite parati vel theriacæ cœlestis adjecto, interpositis pulveribus nitroso-salinis & absorbentibus, insigne dolorum & spasmorum levamentum afferunt. Ita pilulas purgantes cum refracta dosi laudani opiati mixtas, multi celebres medici, nominatim RIVERIUS, POTERIUS, CRANIUS, HOLLERIUS & FORESTUS mirifice in abdominis doloribus deprædicant. Neque deficit ratio utpote remittente dolore & spasmo, purgantis operatio longe promtior & felicior fæcum alvinarum dejectio sequitur.

§. VIII.

Colica periodica quomodo tractanda.

Si atrox intestinorum dolor, certo temporis spatio recurrit; quod pluries mensibus *Martio* & *Octobri* contingit, flante & sæviente maxime Borea vento, probabile est ejus causam sanguinem intra intestinorum tunicas congestum esse, quia sub tali tempestate ob regurgitantem sanguinem, ejus in sedis venis fit accumulatio. Qua de causa venæ sectio in pede, ad hæmorrhoidum fluxum, si natura ejus fuerit assueta, promovendum, præservationis gratia, commodissime instituitur. Sin vero quis criticæ hujus sanguinis excretionis fuerit expers, consultius ego semper deprehendi, brachii venam secare, quo sanguis à partibus inferioribus derivetur ad superiores, cum, si non invenit exitum per hæmorrhoides, major, per crebras sectiones in pede administratas, ad partes inferiores fiat impetus atque affluxus.

§. IX.

Thermæ & acidulæ quibus prosint.

Hypochondriaci & hæmorrhoidarii flatulentiis ac ventriculi & intestinorum doloribus perpetuo fere exercentur. Si itaque malum inveteratum neque domesticis, neque è pharmacia petitis obtemperare vult remediis; ego sane nec præsentius nec efficacius, nisi in thermarum *Carolinarum*, vel aquarum mineralium temperatarum ut *Selteranarum*, imo *Embsensium*, convenienti interno & *Tœplicensium* externo per balnea usu, unquam deprehendi auxilium; præprimis, si decente & sat frequenti motu & exercitio corporis secundetur, diætæ quoque selectæ habeatur ratio.

§. X.

Colica puerperarum venæ sectione profliganda.

Puerperis intestinorum & lumborum dolores sunt familiarissimi, præsertim si lochia non debito modo, quantitate ac tempore procedunt, ex quibus postea doloribus febres exanthematicæ, quæ si ingravescunt puerperam tollere consuescunt, oriuntur. Qua de re circumspectus eo animum advertere debet medicus, ut convenienti methodo horum dolorum sævitiam componat; quod optime fit, sanguinis lochialis promotione, qui si medicaminibus morem gerere recuset, venæ sectio in pede tutissime celebratur, post quam statim sæpe numero prodeunt lochia, & dolores penitus sopiuntur: quod crebra me docuit experientia.

ME-

METHODUS PRÆSERVATORIA.

Qui intestinorum & imi ventris doloribus frequenter recurrentibus infestantur; quod ego haud raro, in arthriticis, nephriticis, item hypochondriacis & hæmorrhoidariis animadverti; iis ante omnia exquisita diæta & accurato vitæ regimine superveniendum est. Id quod in eo maxima ex parte consistit, ut primum sedulò & omni studio, quascunque occasiones ad nocentissimas animi perturbationes, ut terrorem, iram & tristitiam, fugiant: nihil enim reperitur, quod generi nervoso adeo infensum, & morbos in eo desidentes tam confestim resuscitare magis idoneum est, quam vehementior animi commotio. Dein frigus Boreale, cujus ea est natura ac conditio, ut nervosi generis morbos revocandi & exacerbandi maximam vim habeat, omni modo vitetur, & regio lumbaris, præcordialis & pedes quoque ab eo diligentius defendantur. Tum prospiciendum est, ne legumina & inter hæc maxime pisa, fabæ, brassica, caro pinguis vervecina, & frigidus præcipue huic superingestus potus, admittantur. Denique, ut corpus non diu otiosum maneat, sed frequentius exerceatur. Optime enim TRALLIANUS & etiam rectissime *lib. X.* in hisce morbis motus commendat remedium, ita perhibens: *motus quicunque, & omnis exercitatio insigniter iis conferunt, qui diutius tali morbo laborarunt & frequentius eo corripiuntur, si pedibus, si per equum, si etiam navigio movere corpus velint, item palæstra & totius corporis perfricatio, locique mutatio & longa perigrinatio. Hæc enim omnia extenuant discutiuntque & totum corpus excrementis liberum reddunt, universum habitum corroborantia, ut in posterum affectæ partes frigidum humorem colligere nequeant, imo ne aliunde influentem promte in se recipiant.* Postremo parciorem potum spirituosorum & præsertim aquæ vitæ stomachalis carminativæ omnibus suadeo, utpote qui plus noxæ & incommodi quam fructus, à copiosiori harum rerum usu resultasse, crebro observavi: vulgaris quippe & damnandus error est, ad meliorem ciborum dissolutionem & digestionem potus hosce conferre; quum tamen hæc ipsa à latice salivali potissimum dependeat, neque ciborum solutionem ullo modo spirituosa prorsus attingat; sed potius è contrario, partes chylosas in intestinis præcipitando, incrassando, & poros obstruendo, materiam ad ructus & flatus subministrent.

ENARRATIONES MORBORUM.

OBSERVATIO I.

Colica spasmodico-convulsiva ex ira & superveniente terrore.

Fœmina nobilioris conditionis erat, quæ quinquagesimum & ultra jam annum attigerat, staturæ mediocris sanguine & succis plena. Per duos jam annos menstrualis silebat purgatio; ceterum sana & vegeta. Vehementi afficitur ira, & elapsis aliquot horis, ob infortunium quod ipsi nunciatur, summo & panico terrore atque tremore animus & corpus percelluntur. Nox erat inquieta. Sequenti confestim die regionem lumbarem & ingens frigoris sensus & dolor tensivus tam acerbus corripit, ut in erecta statura corpus ægerrime retinere potuerit. Brevi post, horrorem & refrigerationem præsertim partium externarum percipit; quam ventris dolores & tormina insequebantur, cum ingenti præcordiorum anxietate. Persuasio fuit, spinam dorsi passam esse subluxationem. Unde spinæ facta fuit distractio; sed dolores magis ingravescebant. Die tertio, postquam noctem inquietam transigerat, cardialgicæ accedebant anxietates cum summa spirandi angustia junctæ, inanesque urgebant ad vomendum conatus. Pulsus erat celer & durus, pedes frigidi, alvus obstipata, & ad urinam stimulus, sed ejus parcior fluxus, & dolor lancinans in dorso. In consilium ego vocatus quæsivi, quia mater ejus per plures annos obnoxia erat renum calculo, an nunquam laboraverit hoc affectu? Negavit id ipsum. Porro interrogavi, an sanguinis missionem neglexisset? Respondit annum esse elapsum. Aperuit mihi causam morbi supra tactam. Consultum ante omnia visum fuit, alvum injectis clysteribus solvere, qui parum tamen utilitatis attulerunt. Postea venam pedis secari jussi. Eduximus sanguinem cum virium constantia & euphoria ad IX. uncias: atque ingens mox dolorum & symptomatum, cardialgiæ præsertim & vomitionis sequebatur mingatio; sed dolor circa hypochondrium dextrum lancinatorius cum abdominis inflatione permansit, neque alvus flatuum vel stercoris quicquam transmisit. Clysteribus carminativis & emollientibus, ac fomentis ejusdem indolis abdomini applicatis insistere placuit. Interne vero nihil aliud dedimus, quam oleum amygdalarum dulcium in jusculo avenaceo ex quo flores chamomillæ vulgaris decocti, item pulverem marchionis & bezoardicum, adjecto nitro, cinnabari & gutta olei chamomillæ veri, it. liquorem anodynum nostrum, cui essentiæ castorei quarta pars admiscebatur; potum paulo frigidiorem melius tulit quam calidum. Alvus paruit clysteribus: sed permanserunt dicta symptomata. Memorabile fuit, quod alternatim abdomen mirifice fuerit inflatum cum tensivo dolore, adeo ut tactum manus ferre nequiverit. Alio tempore summa fuit umbilici retractio cum spasmodica ventris strictura. Urinæ difficultas permansit: dolor vero in dorso & hypochondrio dextro, ubi prima lumbaris vertebra est, incipiebat. Hæc symptomata & meum & cognatorum animum tenuerunt dubium atque suspensum, num morbus ex calculo renali proveniret, an colica convulsiva hysterica sit? qua tamen nunquam fuit correpta. Die quæ erat ab invasione septima, mixturam præscripsi sequentem in modum. Rec. tincturæ antimonii acris, liquoris anodyni mineralis, utriusque unciam dimidiam, spiritus tartari drachmas duas, essentiæ anodynæ gr. XII. M. Singulis tribus horis sumsit triginta guttas cum aqua florum chamomillæ vulgaris, flor. sambuci & cerasorum nigrorum. Et inde obortus ingens per totum corpus sudor, durans per totam noctem, ut lintea madefacta nimis mutare conveniens visum fuerit: ægra ceterum insignissimum levamen percipiente. Pulsus à naturali vix deflectere cœpit. Appetitus rediit & somnus; non tamen cedebat dolor in dorso. Urina secedebat naturalis coloris, sed sine ulla arena vel crasso sedimento. Pilulæ datæ polychrestæ, interposito sale digestivo: & alvus etiam respondit; ubi multa fœtida & putrida egesta fuerunt. Et ita sensim collectis viribus, adsistente Divina benedictione, ægra cum atroci hoc morbo rediit in gratiam.

Epicrisis.

Hic affectus rectissime colicæ convulsivæ titulum meretur, quæ à bile per iram copiosius in intestinum duodenum, cujus situs ad dorsum reflectitur, quod primam causam ipsius morbi sustentabat, effusa ortum duxit. Unde cardialgicæ anxietates, vomitiones & angustia sequebantur. Quia vero a vehementia terroris, mox iram subsequentis, sanguis ab exterioribus ad interiora maxime ad mesenterium ipsaque intestina fuit repressus & compulsus, flatulenta illa & spasmodica intestinorum affectio est secura. Fixus ille in dorso dolor, nostra sententia, ramo mesenterico nervi intercostalis majoris, qui ut notum ex anatomicis est, una cum ramo mesenterico arterioso ipsum duodenum supergreditur, ab hujus inflatione & copia sanguinis, distento & compresso debetur. Neque vero hic gravior dolor & spasmus tantum, in intestinorum volumine sedem habuit, sed & peritoneum, ipsius abdominis musculos & lineam albam, ob plexum mesentericum & intercostales nervos partibus his communes, in consensum traxit: à qua causa retractionem umbilici & abdominis ducendam esse arbitror. Sanguinis missionem in tali statu plethorico, ubi tanta est spasmorum juncta atrocia, ad arcendam inflammationem, quæ, nisi sanguine vel sponte vel arte evacuato, promte sequitur, perutilem imo necessariam judicavi: suadente id ipsum HIPPOCRATE in *coac. Sect. III.* ubi inquit, *dolores in lumbis sanguinis fluxionem inducunt, & spinæ distorsionem ac spirandi difficultatem sanguinis fluxio solvit.* Præter alia & hoc videtur notatu dignum, quod hic dolor typum febrilem servaverit, horrore & terrore incœperit, & sudore septimo die sublatus fuerit, ut adeo recte dolor intestinorum spasmodicus acutæ indolis nuncupari queat.

Observatio II.

Colica spasmodica chronica, herniam producens, Carolinis & Toepl. curata.

Triennium est, & quod excurrit, cum vir honestæ conditionis, mediocris staturæ & strictioris corporis habitus, vitæque sedentariæ & lucubrationibus addictissimus, doloribus in dorso & abdomine cum inappetentia & virium collapsu torqueretur. Quorum causam medicus in molimina hæmorrhoidalia rejiciens, ad hunc fluxum movendum varia præscribebat remedia; sed nihil sanguinis, multum autem tenacis & albidæ materiæ, per alvum, alternis vicibus secedebat. Iter cum susciperet Berolinum, exquisitos & pungitivos in dextro hypochondrio sub inguine, alvo simul valde adstricta, patiebatur dolores; quos protuberans tandem tumor excepit, qui procedente tempore ex inguine in ipsum scrotum descendebat, multum ægro molestiarum facessens. Consuluit celebrem in eadem urbe medicum, qui pilulis suis & aliis adhibitis medicaminibus, id quidem effecit, ut semel sanguis per anum cum ægri quodam levamine erumperet. At vero fluxus hic, quum per annum restitisset, nullo medicamento revocari potuit: sed dolores truculenti, quamvis per venam pedis sanguis eductus fuerit, repetebant, & immaniter abdomen cruciabant; ingravescentes quando è lecto surgebat & leniter obambulabat, vel auræ frigidiori se exponebat. Acutus in regione umbilici constitit dolor, & permolesta, quasi ingentis globi ibi hærentis & prementis sensatio, quæ tam graviter sæpe torquebat, ut æger corpus in erecto situ vix servare, sed incurvare debuerit, lamentabili sæpius voce doloris exprimens sæviriam: nam tum prolapsum intestinum cum dolore lancinatorio & ardente valde distendebatur, atque in hypochondriis, dorso & femoribus tam dolorificæ rosiones & stricturæ urgebant, ut rigidum & contractum corpus æger plane è loco dimovere non potuerit. Alvus firmiter erat occlusa, ut nec flatibus exitum concederet, nec clysterem intromitteret. Accessio doloris, ab hora octava matutina fuit, qui ad meridiem duravit, vomituque desivit; atque ingenti virium languore, abdominis ad tactum increscente dolore, nausea, ciborum inappetentia, sudore nocturno, tussi sicca, præcordiorum anxietate, marcore, urinæ suppressione comitatus ægrum mire maceravit. Misit ad me historiam morbi. Suasi, ad levandum malum, pulveris antispasmodici usum, qui ex lapidibus cancrorum, nitro, cinnabari & castoreo erat compositus, item liquorem anodynum cum refracta dosi spiritus bezoardici *Bussii* remixtum, nec non elixir viscerale inter cibos assumendum: balneum etiam aquæ dulcis & hirudinum ad anum applicationem, atque ut, loco cerevisiæ, aquam Selteranam cum pauxillo vini vel ptisanam biberet, & alvum clystere oleoso & emolliente apertam servaret, ordinavi. Proximo autem vere, meo ex consilio, thermas Carolinas adiit; & absoluta cum iis cura balneo Toeplicensi, optimo & sperato cum successu ac levamine, usus est.

Colica biliosa iliaca in ... frigore, epithemate curata.

Epicrisis.

Dolores intestinorum spasmodici & flatulenti, si chronici sunt, plerumque originem suam sanguini intra tunicas intestinales nimium congesto & stagnanti, ob impeditiorem per mesenterium & hepar circuitum, sub vita ad otium & quietem composita, debent. Neque hi corpus facile deserunt, nisi natura sponte sanguinem per sedis venas emittat, si videlicet naturalis quædam ad hunc fluxum adsit dispositio; qua deficiente nil perniciosius est, ac sanguinem commoventibus, aloëticis præsertim, & pilulis balsamicis, cujuscunque etiam fuerint generis vel Auctoris, ad hunc fluxum naturam cogere velle. Tantum enim abest, ut symptomata inde remittant, quin potius à commoto & ebulliente inter tunicas nerveas stagnante sanguine, spasmi & dolores exacerbentur, cum tanta sæpius vehementia, ut etiam nervus mesentericus magnus intercostalis & omnes partes ad quas ille ramos suos dispergit, peritoneum quoque & musculi abdominis cum intestinis in consensum rapiantur: atqui exinde herniam inguinalem & postea scrotalem fuisse subsecutam aliquoties notavi; quemadmodum similem effectum à validissime operantibus drasticis & emeticis enatum vidi. Tunc vero semper deterior fit ægrotantium ejusmodi conditio: nam ubi labem notabilem vel vitium quoddam intestinum vel tantum pars ejus contraxit, sicut in herniis contingit, colica non modo affectos, sed hypochondriacos quoque gravissime luere perpetuum fere est; excrementa quippe in ejusmodi tumore intestinali quam facile congeruntur & sistuntur, atque ita totum motus peristaltici adeo necessarium negotium perturbatur. Per remedia diætetica & accuratum vitæ regimen, moderationem animi affectuum, sanguinis decentem per venas evacuationem, aquarum

rum mineralium quæ temperie gaudent tam externum quam internum uſum, melius & citius, quam per multa medicamina nervina, calefacientia & purgantia ad deſideratam ſanitatem ægrotantes perveniunt: ſicut ego quoque in ejuſmodi morbis abſtinentiam ab omni cereviſia, & potum quo puriorem & ſimpliciorem eo præſtantiorem commendo.

Observatio III.

Colica biliosa iliaca in aenopota, ex frigore, epithemate &c. curata.

Quadraginta abhinc circiter annis, cum officio Phyſici Mindæ fungerer, vir honoratior annorum XL. cholericæ & in iram valde proclivis naturæ, ingenii vero acuti & vividi, cibos inſumatos & ſalitos in delitiis habebat, & liberaliter quoque vino & ſpiritu vini utebatur. Hyeme, ſub aura valde algida, ex itinere domum reverſus, de dolore lumbari, acerbis ventris torminibus, alvo dura & conſtricta, quæ trium clyſterum injectionem eluſit, conquerebatur. Aderat calor præternaturalis, ſumma ſitis & vigilia. Admiſſis clyſteribus primo emollientibus, deinde carminativis, item ſumto decocto mannato cum oleo amygdalarum dulcium, & mixtura ex aqua menthæ, ſpiritu nitri dulcis, ſyrupo papaveris albi & pulvere præcipitante nitroſo propinata, malum fuit depulſum. At vero elapſo vix duarum hebdomadum ſpatio in eundem morbum ægrotans incidit, qui profligatus, etiam tertia vice repetiit, tam vehementi gradu, ut ego & medici adſtantes ſummum timeremus vitæ diſcrimen. Nam atrox dolor aſſidue affligebat, cum intenſo calore, ſiti inexhauſta, animi defectione, ingeſtorum & medicamentorum per ſuperiora rejectione, præter aquæ ſimplicis frigidæ potum cui quippiam calidi panis injectum, quem retinebat: alvus nullis clyſteribus vinci poterat: iliacum morbum ante oculos conſpiciebamus:neque ab ullo medicamento tam externo quam interno quicquam levaminis recipiebatur. Æger vero, quia per quinque continuos dies, aſſiduis vigiliis & jactatione corporis detinebatur, in extremum virium lapſum conjectus erat. Igitur, ad ſomnum conciliandum, ſequens excogitavi epithema, Rec. florum roſarum, ſambuci, lavendulæ ana pugillos tres, ſeminis papaveris albi, hyoſcyami, anethi, nuciſtæ, nucleorum Perſicorum, ſingulorum drachmam unam ſemis, croci drachmam; quæ ſpecies conciſæ & contuſæ, poſtquam in lacte ebullierant, applicatæ toti capiti fuerunt. Hujus tam felix erat operatio, ut per totam noctem placide miſer ægrotans dormiverit: à quo tempore omnia priora ſymptomata, conatus vomendi, dolor vehemens, inquietudo & anxietas conquieverunt, alvus quoque admoto ſuppoſitorio reſpondit. Datis poſtea convenientibus & temperatis ſtomachum & inteſtina roborantibus integre reſtitutus fuit. Ad præcavendam vero tam atrocis morbi vim & recurſionem, conſilium dedi, ut, quia non aſſuetus erat venæ ſectioni, eam bis vel ter quotannis admitteret; dein ut duriorem victum & largiorem vini, adhuc magis vero, ſpiritus vini potum evitaret. Mixtura quam ad ſtomachum roborandum præſcripſi, ex eſſentiæ carminativæ *Wedelii* uncia dimidia, eſſentiæ caſcarillæ drachma & dimidia, ſpiritus oleoſi *Sylvii*, guttis LX. conſtabat; quam, ante & poſt cibum ſumtum, per annum uſurpavit. Pro potu aquam ſimplicem commendavi, cui panis calidus recenter ex furno extractus injiciebatur. Ita a recurſu hujus mali plenarie fuit vindicatus.

Epicriſis.

Ex hac morbi hiſtoria & curatione paulo penſiculatius conſiderata, evidenter apparet, primo, ſub omni graviori dolore in parte quadam nervoſa ſuſcitato, univerſum nervorum ſyſtema in conſenſum rapi & atrocia in variis partibus induci poſſe pathemata. Dein quoque ingens illa capitis membranarum cum ventriculo & inteſtinis conſenſio, ex ea evincitur; cum capiti ceu parti a dolore valde remoto exterius tantum applicatum ſedativum remedium, in diſſitis partibus graviter affectis, vim ſuam & efficaciam exeruerit. Sicut vero omnes affectus nervoſi generis, ita etiam inteſtinorum & ventriculi dolores, facile ex neglecto vitæ regimine, inque primis per affectus animi immoderatos, per frigus & ventum Borealem exterioribus improvide admiſſum, nec non cibum & potum minus convenientem, recidivant: id quod facillime, in cholerici & ad iram proclivis temperamenti corporibus evenit; quibus aquæ frigidæ potus vino multo eſt convenientior: docente id ipſum GALENO *Libr. X. method. cap. VII.* De cujus etiam ſalutari uſu AMAT. LUSITANUS teſtatur, ſe atrocem inteſtinorum dolorem, aquæ frigidæ exhibitione, ſubito & incantamenti inſtar ſuſtuliſſe.

Observatio IV.

Colica ſanguinea ex diaeta lauta & vinoſa, venæ ſectione & aqua potu curata.

Anno circiter ſupra milleſimum ſexcenteſimum, octogeſimo quinto, cum Halberſtadii Provincialis medici nomine degerem, ad monaſterium Hammerslebienſe, cui medicus alius ordinarius præerat, ob plures religioſos ibi graviter laborantes, fui vocatus. Offendi ibi numero plures qui per longum tempus atrocibus ventris torminibus cum alvo pigerrima & conſtricta conflictabantur, de frigore quod ſuſtinere, horas primo mane in templo frequentando, debebant, contraxerant: quidam ex iis herniam inguinalem & ſcrotalem ſibi contraxerant: alii qui liberati erant, paralyſi & ſtupore manuum affecti. Erant homines repleti, euſarci, ſanguineæ complexionis, qui venæ ſectionem in anno vix ſemel adminebant, lauteque viventes mero non parum indulgebant. A dictis vero malis liberi permanſerunt, qui tenuiori victu & cereviſia ſimpliciori ſe ſuſtentabant. Igitur cum ex nimia ſanguinis abundantia ejuſque ſtagnatione inter inteſtina morbum prognatum judicarem, conſilium dedi, ut impoſterum ſanguinis miſſionem frequentius celebrarent, & ptiſanam cum vini portione remixtam biberent: datis medicamentis magis refrigerantibus & leniter carminativis, ſpiritu nitri dulcis præſertim, & ipſo nitro cum lapidibus cancrorum & croco permixto, quam valde calidis, quibus antea erant uſi. Suaſor quoque fui, ut vere approximante acidulas Pyrmontanas vel Egranas regimine cum convenienti biberent. Ad paralyſin vero tollendam, poſt balneum aquæ dulcis, linimento ex aqua Anhaltina, ſpiritu & ſale volatili lumbricorum terreſtrium, oleo nuciſtæ expreſſo, camphora & caſtoreo parato, partes affectas ut probe inungerent ſuaſi & edixi. Neque exiguum inde levamen conſecuti ſunt.

Epicriſis.

Sicut colica vulgo & in ſcholis medicis in bilio-

biliosam & pituitosam distingui solet: ita etiam sanguineam, in plethoricis præsertim, ab iis rebus, quæ sanguinem nimium in vasis accumulanr, excitari posse experientia nos crebrior docet. Nam ex mensium, in fœminis, in viris, hæmorrhoidum suppresso fluxu, acerbos abdominis dolores gravibus symptomatibus stipatos oboriri, nostro tempore non novum est; licet veteribus hæc morbi species videatur incognita. Equidem apud HIPPOCRATEM *Lib.* III. *de morbis* hæmatitis ilei nomen occurrit: sed si pensiculate, quem describit morbum consideramus, longe alius est quam iliacus, cujus signa in eodem loco proponit: adeo ut nihil fere cum hoc habeat commune. Nam ileos, quo nomine omnes dolores ventris complectitur, vera historia *lib.* III. §. 15. cumulate & perfecte traditur. Rectius, optimus HIPPOCRATIS interpres FOESIUS in *œconomia* sua, ac non sine ratione, suspectum esse hunc locum, & defectum atque mendum subesse judicat. Neque etiam in regionibus calidioribus, in quibus venerandus Senex egit, tam frequenter ex plethora vel fluxu hæmorrhoidali oboriuntur ægritudines, quam in nostris meridionalibus & temperatioribus. Solent vero hujusmodi dolores esse & longiores & atrociores, maxime quando cacochymia concurrit: hinc fit, ut, debilitato valde genere nervoso, in paralysin, epilepsiam vel alios morbos nervorum & capitis terminentur, præsertim, si non rite, per calidiora videlicet interna & externa, anodyna immoderate sumta, tractentur. In regionibus præcalidis in Italia & præsertim Romæ, item in Hungaria, superiori Austria, Moravia, ob abusum vini generosi, sanguineæ & biliosæ colicæ frequentiores sunt. Neque ibi datur ad eas tollendas, præter usum refrigerantium & præsertim aquæ frigidæ, præsidium facile convenientius & efficacius. Et ob hanc rationem non modo AMATUS, sed & ZACUTUS, LUSITANI *hist.* 295. *pag.* 351. colicam à bile factam, aquæ frigidæ potu, & *Lib. II. obs.* 25. *prax. adm.* nive curatam meminerunt. Conf. hac de re M. N. C. *cent.* V. *p.* 193. 194. *cent. X. p.*273. item *Decur.* II. *An.* VIII. *obs.*13. & *Anno* X. *observat.*139. Vidi quoque in paralysi ab eadem causa exorta, balnea paulo frigidiora, plus efficaciæ quam calida præstitisse.

Observatio V.

Colica sanguinea, ex mensibus terrore suppressis, aqua frigida curata.

Anni propemodum sex elapsi sunt, quum Bear. D. D. NABOTH me Lipsiæ degentem, ad fœminam mercatoris primatii viduam, quæ gravissimis abdominis doloribus, ex mensibus per vehementem terrorem suppressis torquebatur, duceret. Deliberatione invicem habita, primo sanguinem è vena emittendum, dein clysteres emollientes & oleosos cum stimulo salino injiciendos curavimus, & mixturas carminativas ac sedativas, quarum princeps ingrediens spiritus nitri dulcis fuit, propinavimus: sed sine effectu. Ipse asseverabat, se modo in hac ipsa ægrotante, valde sanguinea, quæ ante dimidium anni eodem morbo fuerat correpta, miro cum effectu & dolorum levamine, solo aquæ frigidæ usum fuisse potu. Nolui prius in ejus descendere sententiam, quum inflammationem vererer: sed ipse cum assertis & promissis suis insisteret, nolui morosius repugnare: & res etiam felicius, ac putaram, successit. Hic itaque aquæ frigidæ simplicis potum ad II. cyathos de die per vices sumendum, tecto prius probe corpore & pedibus, curavit. Subsecuto largo sudore, postea placido somno, omnes dolores abdominis conquieverunt. Affirmavit quoque, quod lintea aqua frigida madefacta, felicissimo sæpius cum effectu, in tali casu applicasset.

Epicrisis.

Quod in aqua frigida summa lateat medicina, ego multa experientia, qui ipse: *de aqua medicina universali*, dissertationem scripsi, edoctus fui. Sed uti omnia magnæ efficaciæ remedia, quæ à medicis sagacioribus heroica audiunt, exquisitum judicium ac prudentiam, omniumque causarum considerationem desiderant; ita id ipsum de aquæ frigidæ interno & externo usu, maxime valere existimo. Nam imprudenter & intempestive data, præsertim ubi metus inflammationis est, non potest non summum periculum, imo necem afferre. Nihilo minus ad calidam acrem materiam temperandam, nimium sanguinis ebullientis æstum reprimendum, ad vires ab immodico fervore collapsas restituendas, ad roborandum partium tonum, & systolen cordis & vasorum augendam remedium efficacissimum utique præbet. Vidi ab ejus potu in cholerica passione miraculosos plane effectus. Neque indignus animadversione est locus apud LUDOV. SEPTALIUM, *quem libr.* VII. *animadvers. p.* 248. insinuat, & huc integer adduci meretur. *Contingit*, scribit, *aliquando ut colici dolores adeo vehementes sint, ut omnem medicamentorum operam eludant, ac quocunque auxilio adhibito potius augeantur. In quo casu erit ad contraria transeundum. Quum enim colici dolores majori ex parte, à materia frigida fiant aut à flatibus distendentibus; fit aliquando, ut aut ratione vigiliarum, dolorum, aut mœroris ob contumaciam aut invalescant nimium, aut intestina, accedentibus etiam calidis & foris appositis remediis, aut phlogosi quadam tententur, aut etiam vera inflammatione incipiant affici, aut multa præexistens bilis ibidem transfundatur. Unde ad contraria erit transeundum & insigniter refrigerandum. Quod mihi præterito anno contigit, in nobili quodam Hispano, qui cum colicis doloribus per aliquot dies acerrime fuisset conflictatus, ut jamjam mors esset præ foribus, nulli persentirentur arteriarum, pulsus, sudores essent resolutorii, nulla denique superesset spes salutis, ne quidem apud medicos etiam præstantissimos: accersitus & ego, cum sitim inextinguibilem, linguæ scabritiem, nigrorem atque duritiem; pertactis autem hypochondriis & ventre inferiori, calorem illum in partibus æstuantem adesse observassem, Hispano aquam multam nive etiam refrigeratam, bibendam exhibui, cum natura abstemius esset. Et multa aquæ potator in somnum prolapsus est, & quatuor horarum spatio cum dormivisset, dolore quodam inferioris ventris, à primo maxime, ut ipse referebat, diverso, excitatus à somno, miram bilis flavæ copiam evacuavit & à doloribus liber evasit. Unde collegi, medicos, qui illius curationem susceperant, in causa morbi illius longe deceptos fuisse, cum calidis remediis curationem instituissent, à frigida materia morbum factum judicantes.* Neque in colica flatulenta, à causa calida, frigida exterius applicata penitus improbanda veniunt; qua in re auctoritate eximiorum medicorum CRATONIS, item VALESCI de TARANTA niti licet, qui lintea aqua frigida madefacta & ventri imposita in colicis doloribus sedandis magni

fa-

faciunt. Cui experientiæ, adſtipulantem quoque habemus rationem : nam flatus qui valide & mirifice tunicas & parietes inteſtinorum diſtendunt, nihil aliud ſunt ac aër calore rareſactus, elatere ejus valde adaucto; frigida igitur, ut experimentis mechanicis compertum eſt, cum aërem nimis rareſactum condenſent, atque in anguſtius ſpatium cogant, nec non fibris nimis relaxatis tonicam vim reddant, ut caleſacto corpore ſanguis majori velocitate propellatur, efficiunt.

Observatio VI.

Colica convulſiva, ex gonorrhœa adſtringentibus ſuppreſſa.

Juvenis **XXII.** annorum ſtudiis operam navans, gracilioris corporis ſtructuræ, ex impura Venere, gonorrhœam ſibi contraxit; ad quam curandam Chirurgi opera uſus eſt. Hic primum fortiter corpus purgabat, dein adſtringentia, tincturam ſulphuris vitrioli, antiphthiſicam *Grammani* & pulveres ex magiſterio Saturni, terra ſigillata, ſuccino & oſſe ſepiæ compoſitos, ad ſiſtendum fluxum copioſe adhibuit. A quorum uſu per ſeptimanam continuato hæc mala inſecuta: atroces cruciatus in abdomine, quod durum tenſum & renitens erat; oborti, alvo prorſus obſtipata; aderat inappetentia, inquietudo, & tremore ac tractionibus artus, femora, pedes torquebantur. Enixe meum expoſcebat auxilium. Neque infeliciter ſucceſſit curatio, quæ clyſteribus emollientibus & oleoſis crebrius injectis, infuſo mannato, ex ſero lactis, quod ſtimulo ſalino erat armatum, & pinguioribus juſculis, blandiſque internis carminativis, & balneo aquæ dulcis, intra novem dies abſolvebatur.

Epicriſis.

Quantam noxam improvide data adſtringentia, ventriculo & inteſtinis ceu partibus valde nervoſis & membranoſis inferant, tonum & motum eorum plane turbando & invertendo, dici vix poteſt. Atque innumeris exemplis, quam perniciales ea, in alvi, ſanguinis, ſeminis fluxu ſiſtendo, effectus exerant, confirmare & illuſtrare poſſemus. Ex horum vero numero pejoris adhuc notæ ſunt, quæ ex Saturno depromuntur. Hæc uti exterius non carent ſua laude & virtute: ita interius uſurpata, fibras nerveas inteſtinales conſtringendo, veri veneni naturam & vim habent; adeo ut ipſa, ceu per ſe quidem non damnoſa, tamen quoad uſum internum damnanda, è re publica medica, jure meritoque exterminari debeant. Memoratus morbus recte dici poteſt colica convulſiva, quæ ab HIPPOCRATE *libr. de victu acutor.* §.61. choleræ ſiccæ nomine venit; qui hunc in modum ejus naturam & curationem perite & optime exponit : *In cholera ſicca venter inflatus eſt & ſtrepitus inſunt. Dolor laterum ac lumborum: ſecedit autem nihil deorſum, ſed alvus adſtricta eſt. Talem obſervato, ut ne vomant, ſed alvus ſubeat. Infuſum itaque calidum ac pinguiſſimum quam citiſſime per clyſterem immittito, & oleo illitum in aquam plurimam calidam paulatim aſſundens, & ſi caleſcenti ipſi alvus ſubierit, morbus ſolutus eſt, à cibis vero abſtineat: ſique non remiſerit dolor, aſininum lac bibendum dato, donec purgatus fuerit.*

Observatio VII.

Colica flatulenta ex ira & ſuperingeſta carne ſuilla.

Vir quidam plebejæ ſortis, robuſti & obeſi corporis, **XXX.** circiter annorum, cereviſia ebrius, rixando in diverſorio cum ſui ſimilibus, domum brumali tempore revertitur, & carnem ſuillam pinguiorem cum magna panis copia ingerit. Alvi fluxus cum torminibus inſequebatur; ſed, cum ſub cœlo frigido alvum deponeret, ſiſtebatur. Unde dolores ſæviſſimi totum occupabant abdomen, lumbos, hypochondria : atque alvus erat valde obſtipata, artus frigidi tremiſcebant, ſumma aderat anxietas & inquietudo, internaque præcordiorum anguſtia & conſtrictio; demum ſpaſmus & dolor genua infeſtabat eaque conſtringebat. Curatus fuit juſculo avenaceo, in quo flores chamomillæ & ſambuci cocti, quod cum ſalis Ebſonienſis & nitri doſi atque oleo amygdalarum dulcium per vices ſumſit, non omiſſis clyſteribus oleoſis & emollientibus, atque internis carminativis & anodynis. Poſtea crebro balnei aquæ dulcis uſu, ad convulſivas artuum tractiones leniendas, ſanatus eſt.

Epicriſis.

Ad ſubitam atrocis hujus ventris doloris generationem, variæ, ſed validæ concurrebant cauſæ: ebrietas, affectus iræ, & poſt hanc ingeſta pinguium & viſcidorum ciborum copia, frigus, & ab hoc alvi fluxus ſuppreſſio. Non mirum hinc eſt, ex flatibus intra inteſtinorum cavitatem excitatis à ſpaſticis tunicarum inteſtinalium contractionibus, intus retentis & incarceratis, tam atroces dolores & graviſſimas nervoſarum partium adflictiones fuiſſe productas. Et quia obſtructio alvi proxima cauſa horum malorum fuit, eam rurſus aperiri expediebat. Quod vero non promiſcue per purgantia & fortiter ſtimulantia, quæ dolores & ſpaſmos potius excitant, fieri debet, ſed per ſalia oleoſis & demulcentibus mixta, quo nomine ſal Ebſonienſe laudamus, quod ad unciam in aqua ſolutum & exhibitum, præmiſſis clyſteribus, ad flatus & excrementa provocanda, præ omnibus aliis laudem & commendationem promeretur. Balneis aquæ dulcis ex emollientibus & roborantibus paratis, ad robur partibus externis conciliandum, quod a vehementi dolore & ſpaſmo plane læditur & deſtruitur, in fine ejuſmodi morborum nil eſt convenientius, nil efficacius; cum veteres, inter quos HIPPOCRATES, CÆL. AURELIANUS, TRALLIANUS, ARETÆUS, uſum eorum mirifice tollant atque commendent.

Observatio VIII.

Colica ſanguinea chronica, alternans cum arthritide, Carolinis curata.

Sereniſſimus S. R. J. Princeps ante aliquot annos per Archiatrum adverſam ſuam valetudinem, ſalutare conſilium ſuppeditandi cauſa, ad me perſcribere juſſit. Is cum in florente ætate conſtitutus, boni & ſanguinei corporis habitus, ingenii valde vividi & alacris, narium hæmorrhagiæ in juventute valde obnoxius eſſet; per integrum fere annum ſævis doloribus, & atrocibus inteſtinorum tormentis fuit affectus: quo factum eſt, ut in ingentem virium lapſum atque in corporis tabeſcentiam conjectus fuerit. Ad fluxum hæmorrhoidalem quædam adfuit ſuſpicio; qui tamen non rite & ex voto procedebat. Ad hunc promovendum & dolores mitigandos varia uſurpata fuere remedia, & hæc quoque pilularum polychreſtarum & ad exemplar Becherianarum paratarum frequens uſus interceſſit: qui parum tamen profecit. Quæſitum itaque ex me fuit: utrum thermæ Carolinæ convenienti regimine uſurpatæ, tuto & exoptato cum fructu poſſint adhiberi? Ego reſponſum dedi, quod tam ad arthritidem,

quam

quam ad dolores ventris spasmodicos, nec tutius, nec præstantius, harum thermarum usu, cognitum mihi sit atque perspectum auxilium: quod multis exemplis confirmare valerem. Huic consilio multi, & medici quoque, ob anceps remedium & verendum periculum, sese opponebant; dubio procul ex hac causa, quod nullam prorsus de hisce salutiferis fontibus, ratione ingredientium & virium, haberent notitiam & experientiam. Serenissimus Princeps autem, pro eo quo pollebat judicii acumine, utpote omni hactenus destitutus fuerat auxilio, sententiam meam amplexus, iter suscepit, per hanc civitatem transiens: & fatigatus ex itinere hic advenit, sed in uno pede tumore erysipelaceo ingenti correptus, qui sano vel triplo grandior erat. Altero die intolerabiles abdomen invadebant dolores, tanta cum ferocia, ut clamores & lamentationes exprimerent, & omnem somnum adimerent. Ad quos sopiendos & ego & alius loci hujus medicus accersebamur, sed præter clysteres emollientes & carminativos atque linimentum externum, pulverem ex antimonio diaphoretico, nitro, sale absinthii & lapidibus cancrorum paratum per vices dedimus; sanguinem quoque è pedis vena emittendum curavimus; sed parum inde levaminis persensit. Per tres & ultra dies dolorum perstitit atrocia. Tandem consultum duximus, præmisso fotu, hirudines quinque ano applicare, quæ sanguinis aliquot uncias extrahebant: quo facto insignis dolorum remissio & sensim plenaria sanitatis restitutio, Divino sub adjutorio est secuta. Data instructione de usu harum aquarum decenti, adiit Carolinas & per IV. fere hebdomades iis interne usus est: balneum quippe interdixi; pediluvium vero pro discussione tumoris in dies adhibuit. Quæ cura ex voto successit: & ad nos sanus & incolumis Serenissimus est reversus, non sine insigni comitatus gaudio & applausu. Immunis à truculento affectu tam colico quam podagrico per integrum mansit annum. Altero anno & iter & curam hanc repetiit, majorique virium augmento rediit, integra etiamnum, ut mihi relatum est, valetudine gaudens.

Epicrisis.

Quin arthriticus & colicus spasmodicus dolor nimiam sanguinis abundantiam, ejusque impeditiorem per mesenterium & viscera abdominis transitum, pro vera causa agnoscat, nihil dubitandum est. Minus recte, sed perperam horum malorum, per promotionem fluxus hæmorrhoidalis tentata fuit depulsio. Permultis ego exemplis compertum habeo, quod si natura non inclinet ad hunc fluxum, & meatus ad egerendum sanguinem non satis sint dispositi, ejusmodi calida gummoso-resinosa & aloëtica, urgendo sanguinem ad intestina, colon & rectum, detrimentum potius quam emolumentum afferre. Jam vero ipsa dictitat sana ratio, quod longe tutior & certior hisce malis medendi sit via, si per viscera abdominis inque primis hepar, liber sanguinis motus & circuitus promoveatur: quod omnino per convenientem aquarum mineralium & maxime Carolinarum usum præstari & confici potest; cum multa mihi hisce sanatorum morborum obvia sint auspicatissimi successus exempla. De cetero singularis & plane admirabilis, in sedandis ejusmodi doloribus, ex admotione hirudinum effectus meretur animadversionem. Et inde luculenter intelligimus, sanguinis missionem, quæ fit in partibus à loco affecto remotis, non tanti esse momenti & usus, ac illam, quæ in locis propinquioribus instituitur; quamvis non negaverim, tali etiam in casu, si corpora sanguine nimium exundant, ante hirudinum applicationem, venæ sectionem sæpe numero utilissimam observari.

Observatio IX.

Post crebriores ex calculo renali dolores, post alvi fluxus atque intermittentes perperam curatas, sæpe numero ego in praxi intestinorum tonum & motum naturalem labefactatum & destructum notavi. Nam ab eo tempore, & alvus non rite respondit, & flatulentiis, borborygmis & assiduis eructationibus, concurrente præsertim sedentaria vita, per longum temporis spatium decumbentes affecti fuerunt. Ad quas molestias & incommoda avertenda & tollenda, sequenti methodo haud infeliciter sæpe numero usus sum. *(Tuta methodus curandi colicam ex morbis prægressis ortam.)* Pilulas meæ compositionis leniter laxantes balsamicas, bis in septimana ad grana XV. vel XX. mane sumendas ordinavi, ubi præcedente die circa lecti introitum, salis aperitivi dosis, quod e. g. ex tartaro vitriolato, nitro, sale Ebsoniensi, terra foliata tartari concinnari potest, præmissa fuit. Dein ad labefactatum intestinalem tonum & labem restituendum, essentiam carminativam B. *Wedelii*, quæ ob spiritum nitri, ejus compositionem ingredientem, singulari flatus discutiendi facultate pollet, quando cum dimidio essentiæ cascarillæ, item una parte spiritus de tribus miscetur, ego non satis dilaudare possum: cujus medicamenti conveniens pro circumstantiarum ratione dosis, bis de die, mane scilicet & finita post prandium concoctione, in idoneo exhiberi potest vehiculo. Sed opera danda est, ut cibi fermentescibiles inflantes, pingues & qui difficilioris sunt concoctionis, atque ante omnia frigus evitentur. Præterea & id quoque compluries in praxi mea annotavi, quod dolores colici & flatulenti, cum borborygmis & ructationibus, interna angustia atque gravitatis circa præcordia sensu, à sola sphincteris ani valida constrictione & angustia producti, hæc vero à copiosiori sanguinis vel seri affluxu ad ejus venas internas vel externas hæmorrhoidales suborta fuerit: ex quo fit, ut nec flatus, nec excrementa liberum habeant exitum, sed retenta resiliant & versus superiora ferantur, plurimum molestiæ & incommodi procreando. Tali in casu, quando fortior fit ad excernendam alvum nisus, is plane inanis est: exprimit quippe mucum instar albuminis ovi & quandoque prolapsum recti efficit; imo vidi herniam inguinalem inde productam, sique hæc, vel scrotalis jam præsens fuerit, eam longe grandiorem factam. Atque hic tenendum, quod suppositoria, præsertim stimulantia, & acriorem dolorem & majorem affluxum excitando, malum exasperent: quin potius clysteres emollientes & interne pulveres absorbentes nitrosos, item infusum mannatum cum cremore tartari, & interdum si plethora urget, venæ sectionem, commodissimum invenisse locum testari possum.

Epicrisis.

Ad tonum & motum intestinorum labefactatum, qui obstructionis, flatuum, dolorum & mul-

multorum aliorum incommodorum causa ac fons est, reparandum & confirmandum, ego non modo remediis internis, sed etiam clysteribus accommodatis & idoneis usus sum felicissime. Ex tales sunt, qui ex speciebus, quæ non tam evacuante sed & roborante efficacia pollent, parantur; cujusmodi sunt herba salviæ, rutæ, flores chamomillæ Romanæ, baccæ lauri, juniperi, semen anethi, carvi, myrrha, quæ leni facta ebullitione, in vini Gallici & aquæ communis æquali portione, extrahantur & injiciantur. Quandoque portionem balsami nostri liquidi vitæ, clysteribus carminativis adjiciendam curavi. Sed necessarium est, ut ante horum usum, alvus aperta & à flatibus libera sit. Præterea, & hoc loco id monere consultum duco, quod, ubi tumor in extremitate intestini recti, flatuum & incommodorum in imo ventre, obstructionis quoque alvinæ causa sit, pilulæ purgantes, item quæ aloën recipiunt & motum sanguinis ad intestina crassa dirigunt, nisi malum exacerbare & revocare velimus, plane non, vel cautissime exhibendæ sint.

Observatio X.

Curatio colicæ, ex morbis exanthematicis, vel retrocedentibus, vel non expulsis.

Placet in genere quasdam adhuc insinuare observationes practicas non exigui momenti, quarum attentior consideratin medicis junioribus haud parum utilitatis & adjumenti, in sanandis intestinorum dolorificis affectionibus afferet. Nam sæpius annotavi, familiarissimo nostro ævo qui fœminas præcipue corripit morbo, purpuræ videlicet, intestinorum dolorem sæpius adjungi, idque maxime evenire, quando incauta victus ratione, vel importuna medicina, materia vitiosa non satis ad habitum corporis protruditur, sed intus retinetur, aut à superficie corporis retrocedit: qua ad intestinorum tunicas delata, subito tormina, aliaque gravia accidentia incidunt. Neque vero tam factis labor est, peccantem humorem ad extimam rursus cutem prolicere, sed moderatinnis, temporis & patientiæ beneficio opus est. Lenissima vero & æqualis est procuranda diaphoresis, per crebrius datos pulveres diapnoicos cum tantillo nitri & cinnabaris: liquor etiam anodynus mineralis paucioribus liquoris *Bussii* guttulis animatus, ad foras excludendam pessimæ indolis materiam, plurimum valet. Uti vero in hoc morbo potus cerevisiæ nunquam non noxius; ita plus detrimenti, si retrocedens materia interiores nerveas partes obsidet, certo affert. Commodum itaque, ex demulcentibus & acrimoniam temperantibus placideque diaphoreticis speciebus decoctum cum aqua paratum, per totum morbi decursum offerendum. At vero cum ex frequenti observatione compertum habeam, dolorem colicum in iis qui purpuræ scorbuticæ sunt obnoxii sæpius repetere & gravibus accidentibus ægrotantes torquere, sine ullo in extimis partibus apparente exanthemate; ego quidem ad avertenda hæc mala non efficacius remedium, præter usum acidularum temperatarum cum tertia lactis vaccini, vel quod ego protulerim, asinini parte facta miscela, verno tempore susceptum, reperire potui.

Deinceps frequentius id in praxi mea observavi, quod dolores intestinorum paulo acriores, ubi in extrema ætate constitutos adoriuntur, & paulo diutius insistunt, vitalibus viribus valde attritis lethalem plerumque exitum post se relinquant. Cujus eventus ratio, mihi hæc videtur, quod senes ordinario, ob virium languorem & dyscrasiam humorum intemperatam & scorbuticam, ex levi etiam partis externa læsione, in sphacelum sint proclives. Quod multo magis evenire puto, quando à dolore & spasmo intestina, velut partes texturæ prorsus nervolæ & fibrosæ, paulo acrius infestantur. Ex quo intelligitur, quam caute & provide, circa res diæteticas infirmi senes se gerere debeant, ne quicquam admittant, quod dolores & spasmos in intestinis excitare aptum sit.

Neque dum in hac materia versamur, quæ non minoris in praxi momenti est, hanc observationem præterire possum ac debeo, quod biliosa colica, ea præprimis quæ ex gravi progignitur ira, tertianæ sive continuæ sive intermittenti supervenient, magni non expers sit periculi, utpote quæ perperam per purgaoria, emetica aut sudorifera, vel nimium calorem externum tractata, quam facile in intestinorum tenuium inflammationem lethalem, præeuntibus anxietatibus & convulsionibus, transeat, & die paroxysmi mortem plerumque accersat. Ex quo discere tyrones possunt, quam provide & caute tractare debeant tertiana alias benigna detentos, tam gravi symptomate incidente. Ego in demulcentibus & temperantibus potionibus ac lenioribus laxantibus, cujus generis sunt serum lactis bene depuratum, decoctum avenaceum, ex floribus chamomillæ vulgaris, emulsio amygdalarum dulcium, papaveris & seminum IV. frigidorum majorum cum ptisana præparata, pulvis *Marchionis*, vel ex lapidibus cancrorum, nitro & rhabarbaro confectus, atque clysteres emollientes, optimum & præsentaneum auxilium deprehendi.

Exempla adhuc legantur in *Consult. Medic. Sect. III. cas. XIII. XXI.*

CAPUT VI.

De acuto dolore & spasmo ex calculo renali.

THESES PATHOLOGICÆ.

§. I.

Dolor ex calculo renali difficilime dignoscitur.

Dolor, qui ex calculo renali firmius urinæ meatibus impacto proficiscitur, uti omnium quidem passionum, quæ genus humanum misere torquent, est acerbissima: ita sæpius fit, ut is, si quis prima præsertim vice ex hoc laboret, difficillime ab aliis, quæ circa regionem lumbarem consistunt dolorificis affectionibus discernatur.

§. II.

Non omnis dolor circa lumbos est ex calculo renali.

Communis sed pessimus mox invaluit, ut, si quis circa regionem lumbarem doleat, statim ex calculo renum se dolere existimetur; cum tamen ibi complures valde sensilis indolis & dolori obnoxiæ sint partes, ut musculi lumborum externi & interni, ligamenta vertebrarum lumbarium nervea, plexus nervorum superior mesentericus, ramus arteriæ meseraicæ superioris, & circa vicinia, flexuosus intestini duodeni finis, neque minus sigmoidea coli flexura; quæ singulæ, quando à vitioso ibi stagnante, sive sanguineo, sive seroso impuro humore, vel nimis distenduntur, vel comprimuntur, dolorem satis gravem exhibent. Fit etiam quandoque, ut à rheumatismo has partes occupante tantus exsurgat dolor, ut quasi lumbis per medium sectis incurvatus incedere debeat æger, nec surgere queat. Quod itidem fieri solet, si à casu, vel à magna oneris levatione, vertebræ cum nervis tan-

tillum à propria sede recedunt. Neque tam raro evenit, ut a sola sanguinis copia, circa plexum mesentericum, & circa arterias emulgentes stagnante, in plethoricis vel hæmorrhoidariis, vel à neglecta consueta venæ sectione, ingens circa lumbos oboriatur dolor, qui vulgo pro calculoso, sed perperam, habetur: dum vel solius venæ sectionis in pede beneficio, vel pulvere nitroso discutiente subito sæpe desinit.

§. III.

Quomodo discernendus à colico.

Id vero frequentius contingit, ut dolor colicus cum nephritico calculoso confundatur: nam, quando flexura coli circa lumbos quæ jacet, vel flatibus nimium distenditur, vel spasmodice constringitur, non modo atrox in regione lumbari fit dolor, sed & ipse ad præcordia transit, nauseam ac vomendi conatum efficit, urinæ fluxum impedit, alvum constringit, imo totum abdomen cruciatibus torquet, non secus ac à calculo fieri solet. Sed tamen, quia hic dolor spasmodicus, non assiduus, non fixus, sed magis vagus est, ac clysteribus emollientibus alvo infusis magnopere levatur: hunc peritus utique medicus, hunc a calculoso, non adeo difficulter distinguere potest: cum hic magis pressorius sit, quod germanice exprimunt: *Es drücke sie, als ein Klotz*, atque vires non tam intense destruat, per intervalla etiam remittat, ut ægrotantes sæpius surgere & ambulare possint; quod in acerbo intestinorum dolore non accidit. Deinceps vomitus & nausea, à calculo si dolor est, jejuno ventriculo magis urget, ac in uretra imo ipsa glande titillatio & sensus punctorius percipitur, urina sabulo referta, testiculi quoque retractio ac femoris stupor & contractio ejusdem lateris fit, quod in dolore intestinorum vix observatur.

§. IV.

Calculus non nisi è sede sua dimotus atrociter affligit.

Notabile est, quod calculi etiam prægrandis magnitudinis & ramis insignibus præditi in renum substantia, placide sine ullo doloris incommodo, per aliquot annos quieti delitescere possint; simul ac vero è sede sua dimoventur, & in angustos nerveo-musculosos canales, ureteres dictos descendunt, perque hos in vesicam exitum moliuntur, mox gravissima invadunt symptomata: adeo, ut hi ipsi canales veram & fixam dolorum ex calculo sedem ac domicilium constituant, qui tamen pro differente calculi magnitudine, asperitate, ac figura, tunicas nerveas plus minus distendente & lancinante, vel intensiores vel leviores evadunt. Quandoque tam crudeles sunt, ut præter extremorum horrorem & refrigerationem, nauseam, vomitum, spasticam præcordiorum constrictionem, difficilem urinæ mictum, alvi stricturam, spirandique angustiam, stuporem cruris, retractionem testiculi ad os pubis, inquietudinem, ingentem virium lapsum, syncopen, convulsiones etiam epilepticas concitent, vel plane fatalem ischuriam inducant. Vidimus aliquando ægrotantes conquestos fuisse, se non alium sensum percipere, ac si quis cultro acuto vulnus profundum, secundum longitudinem spinæ, versus vesicam continuo infligeret; ubi, in defunctis, ureteres instar farciminum a copia urinæ, cujus in vesicam influxum calculus circa introitum ureteris in vesicam hærens intercepit, extensi & turgidi comparuerunt.

§. V.

In uretere sæpe sine

Res est experientia confirmata, quod interdum longo tempore lapis in uretere, sine singulari dolore sine mictus interceptione hærere & conquiescere possit, ubi tamen mox subito & ex improviso dolor revertitur acerbus, cum ciborum subsequente fastidio, nausea, vomitu & urinæ interceptione; forsan quod ab incommodo motu situm suum mutaverit lapis, & sic asperitate sua, tunicæ nerveæ fibras magis offendat. Neque etiam semper iisdem symptomatibus hic affectus stipatur: *nam*, ut ERASMUS de suo calculo loquitur in *Epistol.* ad *Perckmeyerum*, *subinde se novat, ut plane credatur aliud esse malum, quod maximam partem inde pendet, quod alia symptomata sint ab initio, alia in progressu, interdum quiescat, interdum se moveat & locum mutet.*

dolore hæret.

§. VI.

Sinistrum renem præ dextro infestat.

Atqui etiam illud attentionem excitare debet, quod calculi sinistrum renem, præ dextro, frequentius obsideant; quo fit, ut dolores ex renali calculo longe crebriores in sinistro, quam in dextro latere observentur: id quod confirmat CAROL. PISO in *tract. de morbis ex serosa colluv. oriund. c. II.* dum scribit: *ex centum calculosa nephritide laborantibus octoginta & amplius renem sinistrum dolent.* Neque hujus eventus ratio, adeo in obscuro posita est: in rene enim dextro, quia, hepatis amplo viscere tegitur & majori præ altero calore fovetur, promtior multo atque expeditior evadit sanguinis per hujus renis vasa progressio, seri itidem urinosi separatio: hinc non tam facile sanguinis & urinæ fieri in hoc possunt stagnationes, ac in sinistro, qui coli flexura obsessus, ob frequentem flatuum restagnationem magis premitur; ex quo fit, ut liberior sanguinis per vasa compressa interceptus cursus, difficiliorem laticis urinosi per tubulos transcolationem, atque promtiorem ibi stagnationem & materiæ tartareæ secessionem & concretionem reddat atque efficiat.

§. VII.

Causæ cur è rene dimoveatur.

Notabile idque experientia pariter suffultum est, quod calculus diutius in renum parenchymate vel pelvi delitescens, pluribus modis ac causis, è loco suo dimoveri atque in ureteris principium propelli possit: & inter has, primas fere tenent, fortior animi per iram conturbatio, corporis subita & vehemens per vecturam sive equitationem commotio, inque primis penetrans, quod venti è plaga septentrionali præbent, frigus improvide lumbis admissum, item diureticorum, cujus generis sunt terebinthinacea, juniperina, cetera, quibus subinde sed perperam medici ad præservationem à calculo uti solent, liberior usus: Non semel quoque, sed iterum iterumque observavimus, quod dolores colicæ flatulentæ, item spasmi hypochondriacis, hystericis, hæmorrhoidariis familiares, nucleos calculosos papillulis renalibus inhærentes protrudendo, occasionem ad crudeles istos dolores subministraverint.

§. VIII.

Causæ remotæ calculi renalis.

Quod attinet ad causas remotas & sic dictas naturales, quæ ad gignendos in renibus calculos & inde provenientes dolores symbolum suum conferunt; temperamentum sic dictum sanguineum, inter has non ultimum tenet locum. Nam corpora mollioris & spongiosioris texturæ, fœminini præsertim sexus & quæ copiosum alunt in venis sanguinem, diæta lauta & vinosa utuntur, otioque & vitæ sedentariæ indulgent, nec non placentis, lacte, caseo delectantur, post quinquagesimum maxime annum, tributo lunari cessante, doloribus ex cal-

calculo sunt obnoxia; à quibus plerumque libera & immunia, fluxu mensium rite se habente, persistunt. Ex Viris ii, qui in adolescentia hæmorrhagiis narium, capitis doloribus frequentibus subjecti fuerunt, item qui hæmorrhoidali fluxui sunt assueti, hoc cessante vel imminuto, calculosis & podagricis affectionibus, sub provectiori ætate, subinde tentantur. Senilem vero ætatem frequentius & calculo renum & vesicæ infestari experientia docemur, quia humores fiunt crassiores & cibi in ventriculo acescunt, alvus fit pigrior & otium quoque calculorum generationi multum patrocinatur. Quo fortasse respiciens ERASMUS *de suo malo* ipse ita jocatur. *Illud mirum videri potest, cum fœminæ sterilescant ætate, me senectus fecit fœcundiorem: nam indies crebrius parturio.*

§. IX.

Calculus & podagra sunt morbi maxime hæreditarii.

Accedit etiam hoc, quod vix ullus affectus tam crebro ex parentibus in liberos transmigrare observetur, quam calculus & podagra, quippe quæ cum illo, ratione dispositionis solidorum & fluidorum plurimum affinitatis habet, quia uterque adfectus non modo hominibus sanguine plenis, & qui vulgo dicuntur sanguinei, est infestus, sed ambo etiam in quadam nativa debilitate & atonia solidorum, videlicet in nephriticis, renum; in podagricis ligamentorum quæ articulos vinciunt, fundati sunt. Crebrius quoque animadvertimus, morbos rheumaticos, arthriticos, podagricos quam facile transmigrare in nephriticos & hos rursus per metastasin in illos transformari & transponi, adeo ut etiam, si a dolore ex podagra quis diu immunis fuerit, in calculosam nephritidem facile incidat, & vice versa. Neque raro contingit, utrumque affectum conjunctim & uno tempore atroci dolore hominem torquere.

§. X.

Ratio formalis calculorum renalium.

Quod attinet ad generationem calculorum in renibus, hanc tali modo concipere licet: quando, à nimis vehementi sanguinis appulsu, ejusque regressu per venas difficiliori, vasa renum sanguinea nimium distenduntur & infarciuntur, fit tandem, ut minima arteriolarum, ubi in papillulas & syphunculos urinosos abeunt, aperiantur ac disrumpantur, & ita a stagnante & extravasato sero sanguineo, primum parvi abscessus atque ulcuscula generentur, quæ successive majora fiunt; in quibus, quando serum urinosum multis tartareis limosis partibus refertum subsistit, particulæ graviores & acuminatæ secedunt ac invicem concrescunt, ita quidem, ut materia primo crassior ac rudior sabulosa, dein etiam grana compactiora gignantur, quæ urinæ copiosius secretæ beneficio facile eluuntur, & sæpius non sine dolore foras propelluntur: ubi igitur tale crassum ac grave sabulum, in urina subsidet, haud dubium calculosæ nephritidis indicium præbet. Quando vero hi acini, vel nuclei calculosi, substantiæ renum ulcerosæ insidentes, successiva accretione majores & duriores facti, alluvione seri urinosi tartareis partibus referti, vel aliis ex causis ad pelvim & principium ureterum feruntur, majores utique cruciatus, & atrocior symptomatum concursus omnino metuendi sunt, si videlicet, per angustos hos exquisitioris sensus meatus, iter suum versus vesicam conficere debent; ad quam si fuerint delapsi, protinus omnimoda symptomatum, cum ingenti decumbentis gaudio & virium restitutione, fit sublatio.

§. XI.

quâ demonstratur.

Quod calculi autem in ipso renum parenchymate ex ichoroso vel sanguineo purulento quodam stagnante humore generentur; id inter alia vel hæc evincunt, quod in nephriticis sæpe quippiam purulenti vel sanguinei, ut olim à CELSO jam notatum, cum urina secedat, calculosis etiam mictio cruenta familiaris sit, & renes post mortem valde magni flaccidi, atque exulcerati inveniantur: quid quod curatio id ipsum testetur, quæ omnium optime, per abstergentia, vulneraria, consolidantia, leniter constringentia perficitur. Neque vero ego inficias iverim, citra præviam substantiæ renalis læsionem, in pelvi vel majoribus renum syphunculis, ex urina stagnante, materiam etiam tartaream sive arenulas aggeri & concrescere sensim paulatimque in insignis molis lapillos posse. Prout vero materia illa, sive sit ichorosa, sive tartarea, ratione coloris, craseos & consistentiæ differt & accretio major vel minor est; varii generis etiam lapilli concrescunt: alii quippe sunt prope saxei, dura constantes substantia; alii friabiles & male compacti, alii pallidi cinerei rubri ac Sanderachini; alii majores, minores, plus minus angulosi & asperi deprehenduntur.

§. XII.

Renum affectus difficilius in senibus sanantur.

Omnes morbos nephriticos, ut sunt renum infarctus, inflammationes, exulcerationes, dolores ex calculo, difficilius in senioribus sanari experientia confirmat; quæ etiam HIPPOCRATIS testimonio, quod *aphor. VI. Sect. VI.* extat, ulterius stabilitur. Nam sicut læsiones & exulcerationes internarum partium, propter humorum intemperiem & excrementorum abundantiam, quæ in provectiori ætate increscit; ita etiam, quæ renibus & vesicæ inhærescunt, propter urinæ ingentem acrimoniam, difficillime ad sanationem perducuntur.

§. XIII.

Quæ mortem præsagiant.

Si quando dolor atrox per plures dies & noctes non remittit, sed assidue torquet, & vires valde atterit ac nullis vult medicamentis expertissimæ alias virtutis cedere, omnimoda quoque urinæ accedit suppressio, cum extremorum frigore & convulsione tendinum, mortem in propinquo esse, indicio est. Maxime vero omnium, dolor ex calculo, iis, exitum atque periculum minatur, qui antea diuturno animi mœrore macerati, vires amiserunt: nam major virium mox sequitur dejectio, partiumque internarum sphacelatio. Neque res boni ominis est, quando lapis, longo tempore ureteri continuo inhærescit; perit enim ciborum inappetentia ac digestio, nausea vero, & firmiter conatus ad vomendum, anxietasque diutius persistens, tandemque lentus hecticus calor, virium & carnis substantiam penitus consumens, mortem accelerat.

§. XIV.

Tabes renalis porro mis.

Post mortem miræ sæpe magnitudinis valdeque compactus & ramis majoribus instructus calculus in renibus, qui toti per exulcerationem consumti & membrana duriore tecti comparuerunt, repertus fuit, cum de dolore per vitam nunquam quis fuerit conquestus: & tali malo adfecti tabe moriuntur, quæ renalis vocatur. Quidam vero ex calculi doloribus brevi tempore succumbunt, & morbo acuto pereunt, dum acutissimum dolorem, ventriculi vel intestinorum, tandem inflammatio subsequitur: quidam ob totalem urinæ sup-

It. inflammatio superveniens.

pressionem, in hydropem pectoris, lethargum vel convulsiones incidunt.

CURATIO.

§. I.

Indicationes curatoriæ.

Momentum profecto omne curationis positum esse videtur, tum in facili & ab omni molestia immuni calculorum exclusione, tum in impedienda sabuli excrementitii generatione tanquam occasionis & objecti sævissimi doloris & aliorum symptomatum. Longe enim alia medendi via ac ratio est in ejus accessione; alia extra eam, quæ præservatoria est.

§. II.

In paroxysmo dolor & spasmus sedandus.

In ipso paroxysmo, ubi symptomatum ingens est exacerbatio, & ab atroci dolore tota œconomia functionum vitalium turbatur, primo omnium eo respiciendum est, ut dolorum vehementia idoneis remediis mitigetur, atque spasticæ stricturæ, quæ non modo partes vicinas, sed totum subinde nervosarum partium systema lege consensionis afficiunt, idoneis remediis componantur ac sopiantur; idque maxime eam ob causam, quia sub tanto spasmorum, qui meatus urinarios constringunt, impetu, calculi iter per ureterem in vesicam ægerrime perficitur. Inter probatæ vero & spectatæ virtutis remedia, quæ huic intentioni satisfaciunt, non possum non liquorem meum anodynum mineralem, ob efficacem & securum usum, dilaudare; quippe qui parciori sed repetita dosi sumtus, spasmos circa primas vias sedando, molestam illam sensationem, nauseam ac vomitionem egregie tollit. Qui hujus autem medicamenti copia caret, huic spiritum nitri, rite, methodo nostra, quam præscripsimus in *Observat. physico-chym.* præparatum, plurimum commendamus; hic enim nullo amplius acore imbutus, blanda sulphurea exhalatione, & flatus discutit, & spasticas stricturas relaxat. Commodissime vero hi spiritus cum aquis sedativis, ut sunt, cerasorum nigrorum, florum acaciæ, sambuci, papaveris rhœados, tiliæ, primulæ veris, liliorum convallium, ulmariæ, & præcipue omnium florum chamomillæ & summitatum millefolii, adjecto syrupo papaveris rhœados vel albi: vel etiam in brodio carnis, cum aliquot cochlearibus olei amygdalini recentis & purissimi, sine tostione prævia parati, exhiberi possunt. Spectant huc quoque emulsiones, ex amygdalis dulcibus, seminibus IV. frigidis, papaveris, milii solis, semine dauci, cum jam dictis aquis præparatæ, & syrupi papaveris albi sufficienti quantitate edulcoratæ. Quando vero leniora hæc, dolori mitigando non sufficiunt, ad paulo validiora transeundum, & quidem opiata, per aliorum additionem valde correcta & secura reddita, cujus generis sunt: massa pilularum *Wildegansii*, *Starckii*, laudanum liquidum *Sydenhamii*, & cœlestis theriaca; item trochisci de *Alkekengi*, qui ob virtutis præstantiam & ingredientia dolori mulcendo aptissima, laude omnino dignissimi sunt.

§. III.

Laudantur ex nitro.

Præter hæc dicta, nitrosa, & inter hæc nitrum tantum purificatum & crystallisatum, vel artificiale ex spiritu nitri & sale tartari compositum, vel nitrum antimoniatum, in compescendis præcalidis gravibus & acutis doloribus cum sanguinis & humorum exæstuationibus junctis, certe omnibus aliis remediorum generibus, virtute ac securo usu, superiora sunt, atque in morbis nephriticis laudem insignem promerentur. Quam optime vero cum cancrorum lapidibus, cum cinnabari, vel pulvere Marchionis & aliquot granis trochiscorum alkekengi vel massæ pilular. *Wildegansii* miscentur, & cum emulsione vel sero lactis dulci propinantur.

§. IV.

Clysteres.

Enim vero, ubi dolorum & spasmorum vehementia fere intolerabilis est, sola interna huic sedando non sufficiunt, sed externis etiam occurrere oportet. Inter omnia autem desideratissimi effectus clysteres sunt, ex emollientibus floribus, præsertim malvæ hortensis, sambuci, papaveris rhœados, millefolii, chamomillæ vulgaris, & verbasci, cum sero lactis decoctis, addito syrupo dialtheæ *Fernelii*, nitro & sale Ebsoniense confecti. Quando inferior recti & coli pars constrictissima est, ut flatus transmitti nequeant, & superiora vergentes, anxietates augeant, enemata ex oleis & pinguedinibus, ano injecta, mirabilem attulisse opem, non una sed pluribus vicibus a nobis est observatum. Alvo aperta, flatibusque sic exitu parato, stomachi vomibundæ inversiones, cum anxiis præcordiorum intensionibus, protinus remittunt.

§. V.

Nec non balnea magnæ efficaciæ sunt.

Deinceps, in mitigandis hisce doloribus, veterum inque primis HIPPOCRATIS methodum, uti antiquissimam, ita optimam maximique habendam esse censemus, dum *lib. V. de intern. affection.* hæc tradit: *cum dolor in renibus presserit, multa calida lavato, & tepefactoria, qua parte maxime dolet, adhibeto.* Idem remedium TRALLIANUS *libr. IX. cap. 4.* his verbis valde commendat, *omnium optimum est balneum, ut quod non solum mitiget, sed & curare possit: nam colicos frequenter solummodo lenit; nephriticos vero utraque ratione juvat, utantur vero ægri loci inunctione, chamæmelo, in balneo & diutius morentur, non semel tantum in die sed bis vel ter lavare expedit.* Et profecto, balnea & insessus ex aqua dulci, præsertim pluviali temperate calida, in sistendis acerbissimis tormentis, vix habent sui similia, si modo crebrius repetantur. *It. linimenta.* Atqui linimenta, ex axungia humana, cati sylvestris, canis, castorei, unguento dialtheæ parata, vel etiam vesicam, decocto florum emollientium antea recensitorum, ex lacte, repletam, ac parti intense dolenti applicatam, singularem plane exerere virtutem & efficaciam, multiplici usu confirmatum habemus.

§. VI.

Spasmo sedato, calculi protrusio tentanda.

Quandocunque, legitimum horum usum notabilis spasmorum sequitur remissio, pulsus sedatior & mollior evadit, calor madidus ac æquabilis totum corpus occupat, & flatus probe ex ano descendunt; protrusio calculi idoneis remediis, sub debita tamen adhibita cautione, tentanda venit. Vidimus ad obtinendum hunc scopum varia præstantissimi fuisse effectus, atque inter hæc largissime assumtum infusum herbæ veronicæ & petroselini, vel ex seminibus dauci, selleri, fœniculi, baccis alkekengi, radice glycyrrhizæ, summitatibus millefolii, paratum, eximium attulisse levamen, cumprimis si potus quodammodo spirituosus, ut malvaticum juniperinum, horum usum exceperit. Mirabilem quoque, in educendo ex viarum angustiis calculo, decocti antinephritici *Foresti* largiorem potum, adjuncto corporis motu, efficaciam subinde præstitisse, a nobis observatum est. Sed interdum paulo fortioribus pel-

pellentibus opus est, quæ inter eminent ac tutissima sunt mater perlarum, vel cochleæ aut testæ ovorum ustæ cum succo citri in convenienti vehiculo exhibitæ.

METHODUS PRÆSERVATORIA.

§. I.

Præservatio in progressu morbi difficilis. Præservatio pernicialis hujus mali, uti in principio quidem facillima, ita in progressu, si ex renum magno vitio & exulceratione, calculorum prognata fuerit ubertas, dolorumque crebrior recursus, multis sane difficultatibus implicita ac circumsepta est. Nam quia, complures, ut supra exposuimus, ex sanguine vel præter naturam exsuperante, vel multorum incongruorum viscidorum ac acidorum alimentorum assumtione crudiori ac spissiore reddito, quam facile in hoc malum incidunt; certe sanguinis decenti missione, motu & exercitatione corporis sufficiente, nec non potionibus diluentibus, aquis medicatis præsertim *Selteranis*, item sero lactis dulci & acidulo, ad arcendum molestissimum hunc & exitialem morbum, nihil facile præstabilius ac efficacius reperire licet.

§. II.

Quando traumatica conservant. Ubi vero continuus fit calculorum partus, opus est, ut ea in usum ducantur, quæ virtute traumatica leniter consolidante & adstringente gaudent; quare a multis retro temporibus est observatum, imo plebeiis & domesticis constat experimentis, decoctorum vel etiam infusorum, ex herbis vulnerariis, & aqua vel cerevisia paratorum, ac cum butyro insulso, vel cum melle mixtorum longiori usu, quosdam penitus a malo hoc calculoso fuisse liberatos: cujus generis præcipuæ sunt, equisetum, virga aurea, hedera terrestris, fragaria, marrubium album, veronica, parietaria, millefolium cum summitatibus, malva, cortex radicis acaciæ, lycopodium, baccæ juniperi tostæ, fraga exsiccata, acini & fructus cynosbati tosti; ex quibus speciebus, cum melle Prussico albo, quod identidem consolidante & balsamica sua virtute renum morbis admodum amicum, electuarium paratum & mane ad cochleare dimidium usurpatum, superbibendo infusum Thée, ingens solamen iis, qui per multos annos nephritide calculosa laborarunt, attulisse, observatum est.

§. III.

Quando alcalina. Alia jam, præservandi à calculo, via ac ratio suppetit, per alcalina, quæ acidum & glutinosum, tanquam præcipuum calculosæ concretionis fundamentum, domant atque destruunt; & hinc est, quod cancrorum lapides, mater perlarum, testæ ovorum, conchæ & cochleæ simplicitèr paratæ, vel etiam ustæ, lapis lyncis & judaicus, nec non pulvis famigeratissimus *Volkhammeri*, qui ex lapidibus pretiosis calcinatis concinnatus creditur, vel simplex tantum oleum tartari per deliquium, liquor cinerum clavellatorum, vel nitri fixi, tinctura tartari, antimonii acris, frequentius in usum ducta, calculorum generationem egregie impediant, & ab atrociori dolorum concursu corpus vindicent.

§. IV.

Quando demulcentia. Sunt quoque adhuc plura, non minoris ad præservandum efficaciæ, præsidia, quorum legitimus usus calculosis admodum observatur proficuus. Et hæc sunt quæ oleosis, pinguiusculis ac temperatis & quodammodo anodynis, demulcentibus particulis, spiculorum salinorum unionem, quæ ad

concretionem solidescentem est necessaria, impediunt; quantum enim pinguia, exigua etiam dosi admixta, crystallisationis negotium impediant, ex chymicis perquam notum est. Ad hanc classem merito referre possumus, fructus & semina quæ blando & dulci oleo gaudent, ut sunt, semina IV. frigida majora, milii solis, saxifragæ, papaveris albi, cardui mariæ, amygdalæ dulces & amaræ; nuclei cerasorum & malorum Persicorum, quæ vel in pulverem cum saccharo vel in emulsionem redacta, frequentiusve usurpata, non satis ab iis, qui huic adsectui obnoxii frequenter sunt, dilaudari possunt. Neque vero, inter optima & specifica ad renum vitia corrigenda præsidia, radix glycyrrhizæ, silentio prætereunda est, cujus pulvis vel infusum in demulcendis & contemperandis acribus salium particulis, in detergendis mucositatibus, magnæ efficaciæ est. Atque etiam ex compluribus aliis millefolium ejusque summitates in renum vitiis specificam plane & mirabilem edunt efficaciam, quando ejus infusum vel decoctum per longum satis tempus quotidie usurpatur. Vidimus hoc modo aliquot ab omni calculosa affectione, cui diutius obnoxii erant, prorsus liberatos: nam hæc herba multiplici ratione proficua est, & præter virtutem consolidantem & demulcentem, ob oleum vere anodynum, quod exacte cum oleo florum chamomillæ ratione coloris & virtutis convenit, dolores & spasmos sedandi efficacia pollet.

§. V.

Alvi habenda ratio. Ante omnia vero, sicut in cunctis morbis chronicis, ita etiam in calculo præcavendo, ventriculi & ejus digestionis, nec non alvinæ excretionis, ut hæc singula se recte habeant, ratio habenda est. Placuit mihi hac in re insignis plane locus AETII, quem *cap. XVI. p.* 177. prodidit, ita se habens: *præservat à calculo moderatus cibus bonæ concoctionis; nam cruditates non solum exasperant morbum, sed etiam gignunt; inde abstineant ægri, à satietate, à cœna, sæpe vomant & absinthium assidue bibant, ac per certum tempus per ventrem se purgent. Cibos sumant, è quibus neque satietates neque cruditates eveniunt. Urinam etiam cientibus utantur, pastinacam in dies edentes valde percoctam, fœniculum, pulegium, calaminthen; ex marinis strombos, locustas, gammaros; per plures autem dies radicis eryngii decoctum bibant, similiter dictamni. Oportet aquam per omnem vitam esse purissimam & percolatam, vinum tenue album, urinam ciens; exercitationibus utendum modicis & frictionibus in balneo, ex nitro assato, ac fece vini usta & pumice.* In quo genere TRALLIANUS quoque audiendus, qui *l. c.* hanc diætæ rationem præscribit: *probe faciunt, qui bibunt aquam & evitant omnia quæ ex pipere constant, & non solum acres, sed & crassi succi cibos, ut similaginem, ova dura, placentas & quæ ex lacte parantur, ipsum lac & caseum, item vina admodum nigra & austera. Ad hæc cavendum, ne ægri culcitris indormiant ex anserum plumis confectis, hæ siquidem renes valde calefaciunt. Præterea, ne multum stent; magis vero studendum, ut vel moveantur vel considant.* Et paulo ante: *bibere oportet, ante omnem cibum, aquam tepidam: nihil renes enim à recremento magis vacuos temperatosque reddit, ut non amplius calculos procreare possint; nam temporis spatio igneus eorum calor à tepore aquæ extinguitur.* Exinde dubio omni procul prodiit secretum illud eximium ZECCHII relatum in suis *Consultation.* nempe haustus aquæ calidæ ad libram unam circiter, statim ante prandium. Et CAROL.

PISO, multis ante *Zecchium* annis, hoc idem aquæ calidæ remedium comprobavit, dicens, quod post primum excretum calculum, nunquam in posterum alii geniti fuerint, si quis usum hunc aquæ calidæ multo tempore continuaverit.

CAUTELÆ ET OBSERVATIONES PRACTICÆ.

§. I.

Respiciendum ad corpus ægrotantis.

At vero, cum ad persanandum æque ac protelandum hoc malum, potissimum medici momentum in eo sit repositum, ut pro differenti corporum constitutione, ratione ætatis, temperamenti, læsionis functionum, nec non sensibilitatis aliarumque caussarum, alia atque alia medicamenta, debito tempore, & convenienti ordine adhibeat; è re utique duxi, quasdam cautiones & observationes, in praxi utiles atque necessarias, hoc loco subnectere. Primo omnium, attente & pensitate considerare oportet: remedia, quæ præservationis vel curationis gratia in usum veniunt, non æque omnibus convenire, neque semper eundem effectum ad levamen præstare, ob differentem valde & mutabilem corporis, ratione fluidorum dispositionem, & solidarum plane peculiarem texturam & inde pendentem sensationem, quæ Græcis idiosyncrasia vocatur; quare interdum variari debent medicamenta, siquidem successu temporis, etiam ipsa natura iis assuescere solet, ut effectu laudato, quem ante ediderunt, nunc carere observentur.

§. II.

Sæpe natura sponte calculum protrudit.

Observatum quoque sæpius est, ex improviso, naturam nullis remediis coactam, sed sibi relictam, se ad calculum protrudendum accingere & feliciter id præstare. Simile quid subinde in partu animadvertimus, cum non ante facile remedia proficiant aliquid, quam in subsidium venerit natura: qua de causa fit, ut empyrici sæpe suis inanibus remediis gloriam reportent. Solers itaque & in sanandis morbis occupatus medicus, id probe attendat, quod natura sæpe sola, nulla remediorum ope adjuta, à violentis spasmis, doloribus & motibus remittat & conquiescat; (id quod tamen non intellectui imaginario vitali adscribendum est; cum causæ ac rationes physicæ subsint,) siquidem magna prudentiæ medicæ pars in eo consistit, ut temporis illud momentum, quo natura se ad agendum & corpus à morbo liberandum armat, sedulo æstimetur. Hinc consultum quandoque est, ubi ad tempus frustra adhibita fuere medicamenta, subsistere ac ferias agere, ut quies quasi naturæ concilietur, quia ipsa sæpius sua sponte & præter omnium opinionem, plus præstat, quam medicus cogendo & stimulando.

§. III.

Quando diuretica exhibenda?

Quemadmodum diuretica & urinam pellentia, eaque paulo actiora & vehementiora, ut sunt terebinthinacea, juniperina, succinata, alliacea, porracea, & ex petroselino parata, neque ad præservationem in plethoricis, neque in paroxysmo nephritico, sive is simplex tantum sit, sive simul calculosus, unquam proficiunt, sed malum deterius reddunt atque symptomata exasperant: ita prudens eorum usus non plane damnandus & interdicendus est. Quare in plebeiis, robustioribus, humidioris & segnioris naturæ corporibus, præsertim ubi præservandi fine exhibentur, non modo tonum vasorum renalium roborando, sed & copiam seri impuri tartarei, per renes, ejiciendo, commodam collocare operam possunt.

§. IV.

Circa motum cautela.

Uti tempestiva, modica ac æqualis motio sive vectio, naturæ in calculis pellendis admodum idonea, & congruorum pellentium usum, diluentia, præsertim quæ mole operantur, ut acidulæ, thermæ, lactis serum egregie secundat, ut celeriter sæpe calculi, è sede sua, quam occuparunt fixam, dimoveantur: ita etiam observatum fuit, intempestivam vectionem vel equitationem, plurimis damnum attulisse, quia è sede sua non incommoda calculum expulsum, in transversum egerunt, ut nunc acutis suis angulis membranæ sensili nerveæ magis fuerit allisus; subsequente inde majori spasmorum sævitia, imo lethali quandoque ischuria.

§. V.

Venæ sectio etiam in paroxysmo non inutiliter celebratur.

Tempestiva & sufficiente venæ sectione non modo ad præservandum à calculo, non facile superius ac efficacius reperitur præsidium, præsertim, ubi corporis natura ad excernendam nimiam sanguinis quantitatem est disposita; sed ejusdem quoque remedii utilitas, non raro in ipso paroxysmo sese commendat, nimirum, ubi plethora cum pulsu celeri, magno æstu ac intensa siti associata est. Doloris enim vehementioris ea indoles ac vis est, ut, spasmis liberiorem sanguinis circuitum per venas maxime impedientibus, cum impetu ad alia incongrua loca copiosum sanguinem adducendo, epilepsiam, convulsiones, lethargum, delirium, apoplexiam sanguineam, mictum cruentum, febres inflammatorias & hujus generis alia, de quibus nobis exempla sunt nota ac obvia, concitet; quæ singula prudenti sanguinis missione averti possunt.

§. VI.

In scorbuticis calculosis, diluentia ac demulcentia danda.

Quando nephritis calculosa incidit in corpus scorbuticum, sive impuris excrementitiis humoribus refertum, & nostro tempore, purpuræ grassanti chronicæ obnoxium; sub ipso paroxysmo, concurrente simul impuritate scorbutica, varia & terroris plena se immiscent symptomata, quæ insignem, in præscribendis medicamentis, medici prudentiam requirunt ac desiderant. Neque enim facile alia, nisi diluentia, ac demulcentia, ut serum lactis acidulum, vel dulce, præbenda sunt; ab omni cerevisiæ & vini potu abstinendum; serum lactis vero calide, vel temperate frigidum sumtum, cum temperatis diaphoreticis, tali in casu maximi usus fuisse observavimus.

§. VII.

Plethorici à balneis abstineant.

Balnea, utut quandoque præsentissimi levaminis & magnæ necessitatis sint; abstinendum tamen ab iis penitus, in plethoricis nimis repletis & pinguibus corporibus, ubi simul spirandi angustia ac difficultas adest. Ante itaque horum usum, solvenda plethora, alvus laxanda, & dolorum vehementia compescenda.

§. VIII.

Colica hæmorrhoidalis supervenit.

Non raro jungitur affectioni calculosæ colica ex hæmorrhoidum vitio, convulsiva; prudentis hinc

nimi quomodo tractanda? hinc medici est, hæc omnia probe discernere, & caute in prognosi & curatione procedere: maxime omnium vero, ratio est habenda atrocis intestinorum doloris, ut vel venæ sectione, vel hirudinum applicatione, vel alvi, per clysteres commodos, apertione, ei succurramus. Sæpe fit, ut, quando calculus uno & maximo impetu fertur per ureteres, intolerabilis per dorsum & totius abdominis regionem, cum magna virium jactura oboriatur dolor, qui tamen protinus uno quasi momento conquiescit, quando videlicet celeri itinere calculus in vesicam delabitur.

§. IX.

In virium prostratione opiata fugienda. Ubi diutius torquet dolor & virium adest prostrano, ætas quoque senilis vel animi mœror præcessit, pulsuumque observatur debilitas; opiata instar veneni esse fugienda, inter quæ pessima massa pilularum de cynoglossa, & ratione, & experientia multiplici confirmatum habemus. Præstat tunc potius naturam analepticis leniter spirituosis aquis, ut sunt, aqua menthæ, melissæ, liliorum convallium, cinnamomi sine vino, addito uno vel altero grano ambræ & extracti croci, modico quoque vini usu, erigere, nec non exter us, nimis debilitatum tonum intestinorum, linimentis spirituosis balsamicis, quantum fieri potest, restituere.

§. X.

Inter aquas mineralis, Carolina optima fons. Ex aquis mineralibus & quidem thermalibus, nullæ sunt, quæ, ob calcaream qua pollent terram, potentius calculosam tartaream materiam resolvunt & exturbant, quam ipsæ *Carolinæ*; cum quibus tamen provide agendum. Vidimus, post harum usum internum, intra mensis spatium, quingentos & ultra calculos, leves, qui lentis & ciceris magnitudinem æquabant, successive fuisse excretos. Sed postea blande consolidantibus & temperate balsamicis opus est, ut cavitates renum calculis exclusis exhaustæ, in se coëant & carne repleantur: omnium vero securissimum, & usui tam præservatorio quam curatorio, aptissimum esse fontem *Selteranum*, qui præter subtiliorem aquam, sal alcalinum in sinu suo fovet, neque minus in vinis & læsionibus vesicæ reliquis omnibus remediis superior est, innumerabili experientia evictum habemus & scribimus. Dein quoque, ubi magna scorbutica humoribus inhæret impuritas, atque simul adest partium exulceratio, dictum fontem cum lacte, debito modo miscere, & sufficienti satis temporis spatio adhibere, consultissimum est.

ENARRATIONES MORBORUM.

Observatio I.

Vertigo cum nephritide calculosa ex plethora. Vir generosus in dignitate Consiliarii Cameræ constitutus, quinquagenarius, complexionis admodum robustæ, quindecim jam ante annos à tertiana febre, insignem sibi contraxit ventriculi imbecillitatem, cum flatulentia abdominis & crebrioribus ructibus conjunctam. Ante X. annos vertigo caput crebrius corripuit, quæ superveniente è naribus hæmorrhagia mox cessavit. Postea quam vero circa æquinoctia venæ sectionem admittere cœpit, immunis prorsus ab hoc affectu permansisset, nisi venæ sectio fuerit omissa, ubi brevi post insultum quendam de novo est expertus. Sexennium elapsum est, ex quo graviores sæpe numero a calculo renis sinistri passus est dolores; postquam nempe vitam magis sedentariam coluit. Major doloris atrocia in regione inguinali sentitur, calculo circa introitum vesicæ persistente, & tunc pauca cum ardore prodit urina: acerbior in lecto dolor est, mitior, si ambulare potest atque etiam sub motu & largiori infusi Thée potu; ita calculi descensum in vesicam cum insigni levamine sæpius procuravit. A clysteribus & linimentis anodynis, item ab oleo amygdalarum dulcium interne sumto, insigne percipit levamen. Si dolor urget, facies flava evadit, corpus sudore frigido perfunditur, adest nausea, vomitus & præcordialis anxietas. Debet sedulo sibi cavere à cibis qui inflant atque etiam a frigore boreali: ab his enim paroxysmus facile resuscitatur. Extra accessionem urina multum semper sabuli continet. Colica etiam flatulenta sæpius ipsum affligebat. Consilium quod a me expetiit, dedi, ut mutaret potum, qui erat domestica crassioris substantiæ cerevisia: & nostram *Lœbejünensem* diuretica & antinephritica virtute celebratissimam biberet. Dein iussi, ut singulo mane infusum summitatum millefolii cum radice glyzirrhyzæ largius paulo sumeret, & ter in mense pilulas meas balsamicas mane usurparet, sumta prius, præcedenti die circa somni horam, salis mei aperitivi drachma. Essentiæ quoque carminativæ *B. Wedelii* cum liquore anodyno mixtæ usum interpolandum, ad flatuum discussionem ordinavi. Qua methodo per aliquot jam annos a dolore ex calculo prorsus liberatus est: neque à flatibus & ructibus tam molesta, ut antea, sentit incommoda.

Epicrisis.

Et vertiginem & nephritidem calculosam in hoc ægro, tum à nimia sanguinis & humorum exundantia, tum à pravo primarum viarum statu originem suam accepisse, extra omnem dubitationem collocatum est, ubi concurrens vita sedentaria & potus cerevisiæ crassioris & minus diureticæ, ac flatuum in primis viis, præsertim quæ hypochondrium sinistrum occupant, copia, ad calculorum ortum & generationem, in sinistro præsertim rene plurimum contulit. De cerevisia Lobejünensi, quæ ex aqua valde levi & subtili, scaturiente ex petroso tractu, coquitur, insuper valde tenuis, minus spirituosa & alba est, ac cito per urinam decedit, hoc memoratu dignum est, quod & à calculo & à podagra omnes fere immunes sint, qui ordinario eam bibunt. Maximum profecto & curationis & præservationis à calculo momentum, in quotidiano congruo potu positum est: hinc qui dispositionem, sive hæreditariam, sive adscititiam ad calculum habent, cerevisias inebriantes & crassiores omni studio vitare debent: laudantur vero cerevisiæ tenues, albæ, valde diureticæ & quæ non flatus ingenerant. Ubi non salubris haberi potest cerevisia, ego decoctum, radicis eryngii, graminis, asparagi, chinæ, fœniculi, cichorei, glycyrrhizæ, addito pauxillo nitri ad potum, non sine insigni subsequente successu commendare solitus sum. Neque omne vinum calculosis utile est: Mosellanum ad præservationem, quia citius per alvum & urinam redditur, omnium est optimum. Ubi autem calculi partus ex labe renum inveteravit, vinum mulsum bonæ notæ vel recens Hungaricum moderata dosi sumtum est valde proficuum.

Observatio II.

Dolor & spasmus ex calculo renali in plethorico.

Vir in L. ætatis anno constitutus lautæ semper ac vinosæ diætæ assuetus, sanguinis ac succi plenus, ceterum satis sanus, inopinato in ipso itinere, per aliquot milliaria curru quo vehebatur succussus, dolore in regione lumbari valde acerbo afficitur; domum reversus dolor increscit, & ad umbilici regionem se protendit. Accedit tussis vehemens, alvus constipata & urina guttatim cum ardore exit. Remittunt per intervalla dolores. Nihil ad sopiendum dolorem & quod ad facilem calculi exclusionem pertinet ex remediis diæteticis & pharmaceuticis fuit omissum: sed citra præsentaneum effectum. Ex consilio amici sumsit infusum Thée, cum aliquot olei amygdalarum dulcium unciis, ad mensuram & ultra. Inde excitatus est vomitus & cum magno nisu multa ejecit aquea & pituitosa: non ita multo post, dolores & alia symptomata quieverunt, & altero die insignis magnitudinis calculus cum urina excretus est. Petiit a me ad recidivam præcavendam, remedium. Suasi venæ sectionem ter in quovis anno celebrandam & infusum herbæ veronicæ, summitatum millefolii & radicis glycyrrhizæ multa in quantitate sumendum. Et nunquam abhinc rursus a calculo molestias persensit.

Epicrisis.

Non semel sed sæpius, à motu paulo fortiori per currum vel per equitationem, calculum protrusum derepente acerbissimas passiones produxisse novimus. Evenit hoc, quando in pelvi concretus calculus latitat, salvo renum parenchymate. Annotavi quoque aliquoties, & a motu corporis validiori, & fortiori in vomitum nisu, lapidem ex angustiis meatuum, insperato in vesicam elicitum fuisse, præsentaneo mox sequente levamento & symptomatum mitigatione. Venæ sectionem, ubi sanguis abundat, ego ad præservandum & calculum arcendum, maximi semper feci & facio: nam sicut hæmorrhoidum fluxus, testante id *Hippocrate* vetustissimo medicinæ parente, ab hoc malo præservat: ita ubi hic fluxus deficit, vicariam venæ sectionem præstare operam posse, & sanæ rationi & experientiæ consentaneum est.

Observatio III.

Dolor nephriticus nothus venæ sectione sublatus.

Vir qui vix quadragesimum annum attigit, sanguineæ constitutionis, texturæ mediocris & macilentioris, nullo unquam morbo nedum calculo correptus fuit, comessationibus & poculis sæpius interfuit; derepente in vehementem circa regionem lumbarem incidit dolorem, cum horrore & refrigeratione extremorum. Succedit vehemens æstus cum pulsu celeri & magna siti: alvus est dura & flatibus distenta. Quidam morbum pro subluxatione vertebrarum dorsi, ad quam tamen defuit occasio, existimarunt; alii habebant pro febre ardente. Sed quum conatus adesset ad vomitum, & urina pauca cum ardore proflueret, circa vias urinarias vitium subesse judicavi. Dedi, præmissis clysteribus & fomentis externis, liquorem anodynum, decoctum hordei cum amygdalis dulcibus in emulsionem redactum; cui portio nitri ad æstum restinguendum adjecta fuit. Sed levamenti inde nihil sequebatur. Quum vero sitis, æstus & dolor urgerent, die quæ erat quarta, ad arcendam quam verebar inflammationem, venæ sectionem in pede suasi; & sanguine ad aliquot uncias educto, non ita multo post magna remissio omnium dictorum symptomatum sequebatur. Continuavimus cum ante dictis remediis, alvus clystere aperta, urina liberalius profluxit, dolores sopiti, sudor occupabat totum corpus, & septimo ab invasione die, per urinam, arenacea tantummodo grana, splendida & acuminata, nullus vero calculus prodibant.

Epicrisis.

Dolores ex lumbis acriores quando repente invadunt, febrilem interdum typum servant: quo sæpe factum est, ut morbus pro febre ardente habitus fuerit; quod maxime fit in sanguine repletis, quando plexus nervi mesenterici vel à flatibus in duodeno vel colo stagnantibus, vel potius ab adjacente arteria meseraica superiore sanguine valde distenta fortiter premitur, & demum ipsi renes & ureteres nervosi per consensum sive secundario compatiuntur. Rectius vero secundum meam sententiam hic morbus, dolor nephriticus nothus vocari potest, uti videmus in *Riverii obs. 58. cent. II.* Frustra tunc sola antinephritica opponuntur, quæ nisi per venæ sectionem, sanguinis in locis affectis congestio tollatur, omni propemodum effectu carent. Misso sanguine clysteres carminativos alvum subducentes & quæ nimiam sanguinis ebullitionem sedant, præsentaneam opem tulisse observavi: quin imo in dolore valde acuto a calculo, venæ sectionem ad arcendam inflammationem in corpore sanguine pleno salutarem, & feliciorem semper medicamentorum operationem animadverti, quo ex TRALLIANO *lib. IX.* insignis locus respicit: *Si sanguinis copiam subesse aut inflammationem una cum calculi obstructione suspiceris, venæ omnino sectionem prius adhibeto: ita nempe haud delinques, si medicamentum offeras; laxatione enim facta, & meatibus rarefactis multo magis auxilia quæ adhibentur propriam vim ostendunt.* Quæ sententia *observatione XV. cent. II.* à RIVERIO notata magis adhuc confirmatur: *vidua dolore nephritico vehementissimo vexabatur, qui à rene sinistro ad pubem usque, secundum longitudinem ureteris exporrigebatur, cum urinæ acrimonia & frequenti micturitione: huic neque clysteres cum aqua benedicta neque cum terebinthina; neque cum laudano, neque vomitus ingens qui sponte veniebat; neque semicupium; neque laudanum assiantum quicquam profuere, dolore clamoso per biduum perseverante. Tandem aperta fuit vena malleoli, & statim sanguine misso dolor ingens quievit, superstite tamen dolore obtusiori.*

Observatio IV.

Nephritis calculosa hæreditaria.

Fœmina annos quæ habebat XL. à parentibus calculosis nata, ante viginti jam annos, bis minimum in anno tormento hoc cum consuetis symptomatibus comitato, excruciata fuit. Singulis noviluniis allii quædam frustula cum spiritu vini ad præservationem sumsit. Venæ sectione rarius usa; ac jam modo per annum & ultra eam omiserat. Per sex menses permolestus in lumbo sinistro continuo afflixit dolor, qui protensus ad inferiora, ejusdem pedis in eodem latere movendi potentiam & contracturam induxit. Perpetuus in urina emittenda est ardor. Afflicto lateri incumbere ægerrime potest: nam increscit semper dolor & fit acerbior. Abdomen flatibus turget, appetitus languet, liquida plus justo appetit, pedes semper frigidi, ut ab admotis valde calidis integumentis vix incalescant. Menses quidem tempus suum adhuc

huc ſervant; ſed quando imminent atrox dolor & ſpaſmus totum abdomen pervadit. Quæſitum à me fuit, anne hoc malum tolli penitus poſſit, & an thermæ Carolinæ proficuæ ſint?

Epicriſis.

Plura ſunt in hoc caſu, quæ & obſervationem & cenſuram merentur. Primo uti omnes ægritudines, quæ à parentibus ad liberos tranſmittuntur: ita etiam nephritides calculoſæ difficillime evelli & eradicari poſſunt, & mox in adoleſcentiæ vel juventutis annis ſeſe ſiſtunt, atque accuratiſſimam vitæ rationem expoſtulant: nam *calculoſam hæreditariam diſpoſitionem*, ut eleganter dicit ARETÆUS *lib. II. cap. III. fœcundam, ſterilem nemo reddere poteſt: facilius enim eſt uterum à pariendo prohibere*; quæ ſi non obſervatur & morbus per multos jam annos inveteravit; nulla convaleſcentiæ ſpes ſupereſt: ob hanc potiſſimum rationem, quia affectuum hæreditariorum ratio in ſolidarum partium nativa labe & vitio poſita eſt: quod in actum deductum creſcentibus annis majorem vim acquirit. Quam pernicioſus ſit, in tali affectione hæreditaria, pellentium ut allii & aliorum præmaturus uſus, exprimi vix poteſt: nam cauſticis ejuſmodi rebus plus adhuc renum ſubſtantia læditur; quam ob rem non mirum eſt, in valde miſerum ægram noſtram ſtatum fuiſſe conjectam, cum procul omni dubio in rene ſiniſtro inſignis ulceroſa jam præſens fuit corruptio: ubi ab aquarum mineralium & præſertim *Carolinarum* potu, qui ſi proficere debet, largiſſimus ſit neceſſe eſt, lubens abſtineo, ne ſubſiſtentes aquæ ſolidæ partis corruptionem magis augeant. Ego ſub tali ſtatu ad mitigandos dolores balnea aquæ dulcis commendare ſoleo, ſique acerbiores ſunt, trochiſcos de alkekengi, qui moderatiori, ad ſcrupulum, doſi, præſens ſolamen afferunt. Extra paroxyſmum decocta & infuſa ex mitioribus traumaticis, omnium convenientiſſima ſunt: inter quæ radix altheæ, eryngii, herba hederæ terreſtris, veronicæ, virgæ aureæ, urticæ mortuæ, ſummitates millefolii, baccæ alkekengi, cortex radicis acaciæ, ſemen dauci, fœniculi, item baccæ juniperi toſtæ, ſi ex iis paretur infuſum & adjecto melle Pruſſico albo dulcificetur, longo & præſtabili uſu & efficacia ſeſe admodum commendant. Huc pertinet etiam decoctum antinephriticum *Foreſti*, quod ob inſignem aptorum ingredientium virtutem non laude ſua defraudandum eſt, pariter ſyrupus dialtheæ *Fernelii*: atque decoctum herbæ equiſeti ex cerevisia alba, adjecto butyro inſulſo & melle, plebeium & domeſticum quidem, ſed non ſpernendum remedium. Plus enim ſemper efficaciæ & ſecuritatis à temperatioribus iſtiuſmodi Galenicis & ſimplicibus, quam à pretioſis exoticis, ut ſunt acmella, pareira brava & id genus alia, & activioris indolis chymicis ſperari poteſt. Nam, ut ingenue fatear, uti victus quo ſimplicior, eo gratior & ſalubrior; ita etiam idem de medicamentis valere exiſtimo. Ego quoque in tam inveterato malo, non ſine inſigni fructu, medicamentum leniter alvum ſubducens, ex manna atque rhabarbaro, per infuſionem paratum, vel rhabarbarum cum terebinthina in pilulas redactum commendare & uſurpare ſoleo: nam qui calculoſos & non integros habent renes, ii quam maxime ſibi providere debent, ut inteſtinalis excretio probe reſpondeat.

OBSERVATIO V.

Dolor nephriticus cum numeroſa calculorum excretione.

Illuſtriſſimus Comes, ſex ſupra quadraginta annos natus, ſanguineæ & robuſtæ conſtitutionis, à primis annis integra valetudine gaviſus, in deliciis ſemper habuit venationes: ex quo factum, ut interdum imum uſque ventrem in piſcinas & aquas ſtagnantes ſe demiſerit. A longo inde tempore pedes habuit valde frigidos, ut fervidis pannis vix ad calorem naturalem reduci potuerint. Per decem annos uſque eo hæmorrhoidalem excretionem paſſus eſt, ſingulis ut plurimum menſibus, quæ vero per duos aut tres quandoque reſtiterunt. Imi ventris doloribus, quos ſpaſmi & flatus excitant, nunquam fere obnoxius fuit: inopinato autem acerbiſſimi dolores lumbum ſiniſtrum, ubi ren ſitum obtinet, invadunt, qui interdum ita aſperati ſunt, ut ſummus hic vir nec ambulare, nec ſe erigere, potuerit; atqui ſtationem ſuam nonnunquam deſeruerunt & imum ventrem occuparunt, juncto ſimul vomitu & ciborum faſtidio. Duobus abhinc annis, longinquo itinere peracto, triginta duos calculos cum acutiſſimis doloribus ſtipatos, per urinam una vice excrevit; quorum minimi magnitudinem ſeminis cannabis æquabant. Et ita immanes iſti dolores ſimul & ſemel exſpirarunt. Interea dolores circa lumbos in ſiniſtro latere inſiſtebant ſæpius, quandoque comite ſummo cruciatu, qui excretis calculis, cum multa pituita remiſſior factus. Hoc non obſtante fluxus hæmorrhoidalis omni bimeſtri ſpatio permanſit. Sub equitatione quicquam etiam cruoris mictu reddidit. Miſſus eſt ad Carolinas; a quarum potu per XXII. dies ſub debito regimine continuato, per vices, decem, viginti & ultra ducenti, cum urina, albi & cinericei coloris calculi emiſſi ſunt; cujus ſedimentum erat valde tenax & viſcidum, igni injectum odorem fœtidum volatilem & urinoſum ſpargens. Peracta cura, conſilium dedi, ut balneum *Toeplicenſe* per quatuordecim dies in uſum duceret; & optime inde ſe habuit. Petiit à me, ut præſervationis gratia curam inſtruerem, quæ ſequens fuit. Ordinavi infuſum, ex ſpeciebus leniter traumaticis, quarum in ſuperioribus facta fuit mentio, mane loco Théé ſumendum. Dein, ter minimum quotannis, præmiſſo pediluvio, venam pedis ſecandam ſuaſi. Tum pro potu ordinario, decoctum ex radicibus ſcorzoneræ, graminis, chinæ, cortice ligni ſaſſafras, ſemine fœniculi, & paſſulis præſcripſi. Poſthæc, uſum pulveris antinephritici bis vel ter in ſeptimana, cum emulſione amygdalina ſumendi, commendavi, ex hac formula. Recipe lapidum cancrorum unciam ſemis, cochlearum uſtarum, ſeminis lycopodii, arcani duplicati; nitri depurati ana drachmam, olei macis guttas VI. M.f. Pulv. D. Demum, quarumcunque pilularum, quæ aloes ingreditur, quarum inſignem antea quantitatem ſæpius devoravit, item purgantium uſum, ſtudio & non ſine fundata ratione, ſplendido huic viro, non ſecus ac aliis qui renum vitio laborant, præſertim ſi ſanguine corpora ſuperabundant, penitus interdixi, & clyſteres injiciendos eſſe præcepi. Quorum remediorum diutius continuato uſu, & ſtudioſe ſimul ſervata accurata victus ratione, ſummus hic vir tortura & tyrannide tam immanium dolorum à tam frequenti calculorum partu provenientium, liberatus, jam ſanus & incolumis, per Summi Numinis gratiam degit.

Epicriſis.

In hac morbi enarratione & ejus curatione, plura occurrunt practica momenta paulo curatius obſervanda. Primo, quod & fluxus hæmorrhoidalis & calculus ſimul in uno ſubjecto obvenire & incidere poſſint. Quod quibuſdam paradoxon videri poteſt, qui ſanguinis per venas ſedis profluvium, pro certiſſimo, adverſus calculum & podagram, præſidio ac præſervativo agnoſcunt. Verum

aliquos

aliquot mihi obvia fuerunt exempla, eorum, (inque primis celeberrimi medici B. *Dolæi* recordor) qui nephritici & podagrici, fluxui hæmorrhoidali, his alternatim graviter infestantibus, obnoxii fuerunt. In præsenti casu considerationem meretur, quod refrigeratio, pedibus à longo tempore à descensu in stagnantes aquas inducta, sanguinis motum versus abdomen nimium urgendo, in corpore præsertim plethorico stagnationibus cum in renibus tum in intestinorum volumine, a quibus hi dicti morbi propullularunt, ansam præbuerit. Secundo, tam copiosa calculorum per unam vicem, exclusio, parenchyma renis sinistri, à copiosiori sanguinis congestione, plane viriatum, labefactatum & destructum arguit; quandoquidem sine vasculorum urinariorum ruptura & extravasatione humoris, tam larga accretio lapillorum fieri nequit: sed notandum quod hi calculi minus compacti, valde friabiles & tophacei fuerint, qui longe facilius & citius ex muco quodam viscido terreo, generari possunt, ac duri & compacti. Tertio, mirabilis plane thermarum Carolinarum is est effectus, ut mirifice, sale suo alcalino, sordes viscidas resolvant, eluant, exulceratas partes mundent & canaliculos muco obstructos aperiant; quo postea roborantia & traumatica eo meliorem & auspicatiorem operationem exerere queant.

Observatio VI.

Nephritis calculosa cum podagra, in Sene, ex massa pilulari de cynoglossa usu, funesta.

Incidit in memoriam casus quoad abusum anodynorum memorabilis, qui in principatu Halberstadiensi, olim mihi obtigit. Erat vir venerabilis religiosus, dignitate Abbatis ornatus, LXX. & ultra annorum, sanguineo cholericæ complexionis, staturæ macilentioris, ingenii præcellentis, calculi & podagræ doloribus jam diu vexatus. Hic ipse suus sibi erat medicus. Prædicabat mihi sæpius tum balneorum aquæ dulcis, tum, si nimium urgerent è calculo dolores, pilularum de cynoglossa insignes ad dolorem sopiendum virtutes. Ad excludendum vero calculum, oleum amygdalarum dulcium cum succo citri, item succum citri cum matre perlarum, se usurpasse affirmabat. Extra paroxysmum liberalis infusi Thée erat potator. Per plures annos hisce præsidiis non sine felici successu se usum fuisse memorabat. Sed ob quosdam fortunæ infestos sibi obtingentes casus, & inde consecutum animi mœrorem, vires cum appetitu non parum languescere & corpus cum facie lurida marcescere cœperunt. Post aliquot tempus, calculus consueto more renem sinistrum adoriebatur, & diutius paulo ac ante dolor lumbis & ureteribus inhærens persistebat. Ipse pro more sumebat pilulas de Cynoglossa ad X. grana, usum earum aliquoties repetendo. Sed in ingentem conjectus virium prostrationem meum consilium requisivit. Ego accedens, ipsum offendi omnibus viribus dejectum, cum pulsu valde debili & formicante, qui proximam mortem significare solet. Analeptica probatissimæ virtutis externe & interne in usum ducebam, sine tamen effectu. Dolorem quippe nullum amplius percipiebat, soporque cum extremorum frigore eum opprimebat; ita ut secunda post accessionem meam die placide obiret.

Epicrisis.

Quæ dolorum sopiunt atrociam remedia, quæ inter palmam opiata tenent, minime è praxi medica exterminanda esse, ego quidem persuasus sum. Atqui idem nobiscum sentire tenentur ii, qui medicos opio utentes imposturæ publice accusare non dubitarunt, cum nihilo minus in praxi sua pilulas de cynoglossa, quæ, præter opium, semen hyoscyami habent, ad sistendas enormes hæmorrhagias frequentem in usum ducant & plurimi faciant. Ego, ante quam liquoris anodyni mineralis præstantia, quæ vitrioli sulphuri debetur, in componendis & sedandis enormibus hæmorrhagiis & doloribus, mihi innotuit, non infeliciter opiatis rite correctis me usum fuisse, assevero. Sed uti omnia magnæ activitatis remedia, ita etiam hæc, judicium & circumspectionem medici, qui omnes circumstantias probe pensitare & ad rationem subducere didicit, desiderant. Ubi enim ætas juvenilis, satis adhuc adest virium, pulsus magnus, & dolorum ac spasmorum immanitas virium & motuum vitalium destructionem minatur, divinam certe præstant opem: sed ubi præ dolorum atrocia & à morbo præcedente, vel ex mœrore, jam attritæ vires fuerint, in ætate præsertim senili; ipsa sana, qualem omnibus medicis practicis apprecamur, ratio dictitat, ejusmodi remedia summe exitialia esse. Neque diffitendum, medicis sanioris praxeos præceptis destitutos, sæpe numero ingens damnum & periculum miseris ægrotantibus inferre: id quod probe animadvertit CAROL. PISO *l. c. lib. IV. c. 2.* inquiens: *incredibile est dictu, quot nimium credulos intemperante vel laudani nostro ævo celeberrimi vel pilularum de cynoglossa usu, Themisones & circumforanei mittant in orcum.*

Observatio VII.

Rheumatica renum & ureterum affectio.

Vir sexaginta & quatuor annorum, ante duos annos, tumore cum dolore, pedis pollicem satis acerbe obsidente corripiebatur, qui venæ sectione admissa atque diapnoicis internis discutiebatur. Post novem dies cruciatus hi lumbos acriter invadebant, cum magna mingendi difficultate & ingenti circa inguinalem regionem pressorio & æstuante dolore, qui invalescens omnem urinæ profluxum plane impediebat. Ad quod symptoma tollendum, nec balneum aquæ dulcis, nec fomenta externa, neque medicamina interna antinephritica cum anodynis refracte juncta, quicquam profuerunt. Ilia quando manu fortiter comprimebantur, urina effluebat sed parcior, multum tophaceæ albæ & tenacis materiæ continens. Alvus erat obstructa, & sub frequenti desidendi cupiditate nihil reddebat. Aquam *Selteranam* quæ ad manus erat, post aquæ dulcis balneum, in lecto per duos dies largiter bibendam suasi. Postea tres mannæ unciæ cum drachma & dimidia cremoris tartari, atque granis sex trochiscorum alhandal, in infuso ex aqua fuerunt exhibitæ; cujus tam felix erat operatio, ut non modo ingens excrementorum copia per aliquot sedes dejecta, sed & largior urinæ fluxus, non sine insigni levamine, secutus fuerit.

Epicrisis.

Rheumaticam renum & viarum urinariarum affectionem, si quis prædictam passionem denominare velit, mea quidem sententia non errabit: nam sæpius observavi, subito eos qui arthriticis & rheumaticis fluxionibus obnoxii sunt, dolore in lumbis & mingendi difficultate corripi, cum serum impurum tophacea & tartarea materia refertum, ad renale cribrum copiosius fertur, & in uretere, præsertim ubi introitus est in vesicam, collectum ac stagnans, gravem dysuriam parit: quia propter dolorem, alvi excretio supprimitur, ab intestino recto excrementis farto, magis adhuc vesicam comprimente, & dolor & mingendi impotentia augentur. Sub ejusmodi morbi circumstantiis, utique non convenientius auxi-

auxilium, præter balnea, aquas medicatas & laxantia, inveniri licet. Ego profecto, ſi à tali cauſa iſchuria proficiſcitur, mirabilem eorum quæ alvum efficaciter aperiunt, ſæpius opem expertus ſum: nam expedita alvo, & expurgatis ſordibus, uberior eſt urinæ ad veſicam aditus, & lege conſenſionis, quam nervoſæ partes inter ſe alunt, ipſa etiam veſica cum ureteribus ſimul afficitur & ad contractionem atque urinæ expulſionem ſollicitatur. Neque temni hanc in rem debet monitum CELSI *lib. IV. cap. 13. in renum affectibus oportet ſolvere alvum, ſi aliter ea non reſpondeat.*

OBSERVATIO VIII.

Monita quædam, circa antinephriticorum uſum. Cum maximum curationis & medendi methodi momentum in convenienti, ratione temporis & ordinis, antinephriticorum uſu repoſitum ſit; non abs re, ſed operæ pretium mihi viſum eſt, generalia quædam eximii in praxi uſus, ex longa experientia mihi enata monita proponere atque ſubjungere. Primo omnium, plurimum ſcire refert temporis rationem: num recens ſit malum; num per plures jam annos quis eo laboraverit; an valde inveteratum? item qualis ſit renum ſtatus & conditio? num ſaltim flaccidi & à tono & robore naturali dejecti; an eorum ſubſtantia corrupta & exulcerata; & ſeri vel urinæ aut etiam ſanguinis extravaſatio adſit? Facilius curatu eſt morbus inter initia, præſertim quando a nimia ſanguinis ad hoc viſcus in plethoricis ſit congeſtio, vel etiam quando rheumatiſmo renes afficiuntur. Tunc omnia quæ urinam pellendi facultate pollent, & quæ acrimoniam ſalinam cauſticam conjunctam habent, vel ſanguinem nimium commovent, perniciosiſſima ſunt: ſed potius ſanguinis miſſio, per ſectionem venæ, hæmorrhoidum apertionem, atque ſubjunctus diluentium, ſeri lactis, & aquarum medicatarum temperatarum, item nitroſorum pulverum uſus, omne abſolvere curationis punctum poſſunt. Ubi vero jam malum radices egit in renibus, iique late affecti, vel eorundem vaſcula diſrupta, ut latex urinoſus ſubſiſtens tartaream gravem materiam dimittat, & calculorum frequenter jam fuit excluſio: tunc abſtinendum utique eſt à fortioribus acrioribus & ſanguinis maſſam valde commoventibus diureticis. Nihilominus, quæ urinæ fluxum inter alimenta & medicamenta placide promovent, & majorem materiæ tartareæ in magnæ molis calculos accretionem impediunt, egregio uſui ſunt: qualia ſunt, præter ſerum lactis dulce & acidulum, præter lac aſininum purum vel cum fonte *Selterano* mixtum, pariter ac acidulas; juſcula ex radicibus quinque aperientibus parata, infuſum baccarum juniperi & acinorum cynosbati toſtorum, ex medicamentis arcanum tartari, tinctura tartari, liquor nitri fixi, & id genus alia. Proſunt tunc etiam, ad ulteriorem corruptionem renis arcendam temperatiora traumatica ſupra recenſita, in infuſo vel decocto exhibita.

Si vero malum jam inveteraverit, ſubſtantia renum valde corrupta & exulcerata, ætas quoque ſenilis fuerit; abſtinere præſtat ab omnibus ſalſis, & potiſſimum acribus diureticis, item nitroſis refrigerantibus, ſanguinis miſſionibus, fortiori corporis motione, equitatione: ſed infuſa traumatica, cum ſyrupo diatheæ *Fernelii* edulcorata, mel Pruſſicum cum rob juniperi mixtum, item mel cum pulvere radicis pimpinellæ, ſi ad illius libram, uncia hujus adjiciatur, malvaticum junipernum, moderatus vini Hungarici, Canarienſis potus, elæoſacchara terebinthinæ Venetæ, balſami de Mecha, de Capaiva, quando videlicet ſacchari unciæ horum drachma admiſcetur, item balnea temperata ex aqua dulci, omnium tutiſſima & convenientiſſima ſunt. Malum enim eſt incurabile & uſque ad mortem comitatur; hinc non niſi mitigantia & vires reficientia deſiderat.

Cum vero nihil utilius nihil ſalutarius nephriticis & calculoſis unquam, præſervandi inprimis ſcopo, deprehenſum fuerit, alvo libera atque aperta, & primis viis à ſordibus & excrementis probe expurgatis; præcipua omnino medici intentio eſſe debet, ut, ſi natura hac in re deficiat, commodis & idoneis alvinam excretionem promovere ſtudeat remediis. Sed ego hoc in genere, nec tutius, neque convenientius aut efficacius ſcio & reperi laxans, ipſo rhabarbaro electo & optimæ notæ, quod in pulverem cum abſorbente & abſtergente ſale, vel in pilulas cum terebinthina Veneta redactum & circa lecti introitum uſurpatum, leniter & citra virium jacturam, roborando potius renum viſcerum & ventriculi tonum, ſordes altero die egregie ſubducit.

Poſtremo, hanc, circa antinephriticorum & urinam cientium uſum, cautelam omnibus medentibus commendatam volo, ut neque nimium urinæ fluxum promoveant, neque etiam eum tardiorem & parciorem reddant: utrumque ſiquidem noxium; nam ſi à ſanguine, quod fluidum, tenue & albidum eſt, in nimia quantitate ſegregatur, remanet craſſius, quod obſtructiones efficit & facile coit; ſi vero illud in coagulum redactum non abſtergitur & educitur, ſucceſſive in majorem molem accreſcit.

Coronidis loco ad illuſtranda & confirmanda hæc à me ſuppeditata non inutilia monita, egregium & obſervatione dignum locum, ex CASPARO HOFFMANNO, huic tractationi annectere haud dubitavi: ſiquidem *lib. II. medicam. officinal. cap.* 102. *p.* 483. ita perite ſcribit: *in curatione calculi ſemper bene diſtinguere opus eſt remedia: nam ita pauciores haberemus calculoſos. Qui enim perpetuo utuntur propriis dictis diureticis, præcipue non purgatis primis viis, ad locum affectum materiam calculoſam adducendo, malum faciunt pejus: tanto melius illi faciunt, qui præſervationis gratia ſingulis anni quadrantibus evacuant primas ſic dictas vias, dein lacte amygdalino per aliquot dies utuntur. Pro curatione autem ante omnia leniter purgandum; poſtea utendum domeſticis & improprie dictis frigidis, quæ tonum reddunt renibus:* Nam in quovis corpore adeſt quidem materia calculi, quæ tamen non ita ſtatim coit & concreſcit, niſi tonus & vigor renum expulſivus vitietur; unde altero rene bene habente, alter calculoſus eſſe ſolet. Et hanc ob cauſam CELSUS *lib.* IV. *c.* II. *p.* 207. renes ubi affecti ſunt, & diu male habent, abſtinere etiam ab omnibus ſalſis, acribus, acidis, & liberaliter bibere & mollirer ſolvere alvum jubet.

CAPUT VII.

De gravi ſpaſmo & dolore veſicæ & adjacentium partium.

THESES PATHOLOGICÆ.

§. I.

Veſica, ceu pars corporis nervoſo-muſculoſa, frequenter & ex facili obnoxia eſt ſpaſmo, per quem, intenſiorem & præternaturalem corporis veſicæ, *Definitio.*

vesicæ, nec non sphincteris constrictionem, sive stricturam, coarctationem & fibrarum crispaturam intelligimus, & ex quo postea, ceu fonte, plures aliæ morbosæ affectiones & symptomata pullulant ac deducuntur.

§. II.

Processus morbi qui ex calculo vesicæ oritur.

Grave illud tormentum, quod vesicæ diu inhærens calculus sæpius excitat, cum assiduo mingendi stimulo & difficillimo ac dolorifico mictu, nonnisi spasmum ceu causam arguit. Propter spasticam enim stricturam, quæ non modo vesicæ tunicam musculoso-nerveam, sed & ejus sphincterem ipsamque urethram vehementer afficit, dolorosum urinæ fit stillicidium & tantus nixus in pube, ut urina vix cohiberi posse videatur, quæ tamen, ut primum stillare cœpit, mox iterum penitus retinetur. Accedit dolor in toto coli tractu, qui gravissimus sæpe glandem duntaxat occupat, ut annotante HILDANO *lib. III. de lithotom. vesic.* & BAGLIVO *Opp. pag.* 343. ingens hic doloris, pruritus & continuæ irritationis in glande penis & virgæ extremitate, in adultis æque ac pueris obvius sensus, merito inter pathognomica calculi signa referendus sit. Jungitur quoque crebrior desidendi stimulus, sive tenesmus, ob arctam recti cum vesica connexionem, nervorumque communionem. Prodit sub hac dysuria urina plerumque alba & turbida, cum sedimento mucoso, eo quod ipse spasmus fibrarum muscularium, forti strictura & compressione, ex interiori mucosa vesicæ tunica copiosius lympham exprimit mucidam, glutinosam, quæ immixta urinæ, sedimentum illud quod fundum petit mucidum suppeditat. Sæpe vero tenuis aquosa minus colorata, sub ejusmodi gravi dolore, & spasmo urina emittitur, qui spasmus mutua consensione & communicatione etiam ad tubulos tenuum urinarios penetrat, ut non nisi tenue & aquosum ex sanguine per emulgentes adducto transmittant. Præterea æger sub mictu sæpe gravissimos patitur dolores, crura bina transversim complicat, coxas comprimit, caput ad terram inclinat, manuque altera, interdum etiam ambabus, ventrem juxta pubis regionem quantum potest coarctat & sub ejusmodi dolorifica mictione, tremuli interdum & quasi convulsivi totius corporis motus, ut probe observavit VIEUSSEN *in Neurologia pag.* 203. concitantur. Nam vesicæ nervuli acerrime a quacunque etiam causa vellicati & spasmo affecti, eundem tremulum & convulsivum motum per nervos intercostales nervis spinalibus communicant & sic ceteris omnibus partibus inferunt. Observamus etiam sub stranguria & vehementi dysuria, alvum obserari & flatus cum fæcibus retineri, quæ conquiescente dolore, promte iterum secedunt.

§. III.

Qui tridem à stasi sanguinea fit.

Constat quoque observatione, hæc omnia recensita symptomata, & adhuc acerbiora, non tantum a calculo vesicæ, verum etiam à sanguinis stasi & stagnatione intra vesicæ vasa sanguifera, quam sæpius sequitur gravis inflammatio, fieri. Vulgaris enim error est, quo hæc pathemata tantum vel calculo vesicæ, vel urinæ acrimoniæ adscribuntur, cum tamen observationes & dissectiones cadaverum abunde doceant, ægros non modo iisdem symptomatibus, quæ calculus in vesica hærens profert, sed & majoribus fuisse affectos cruciatibus, nullo plane post mortem invento calculi vestigio. Nam quemadmodum à mensium vel hæmorrhoidum fluxu sufflaminato, sanguis regurgitans ad vasa ventriculi & intestinorum, & intra eorum tunicas sensibiles stagnans, distractione & compressione vehementia tormina, anxietates, dolores, convulsiones ac spasmos concitat: ita etiam, quando vel ex vitio & emansione fluxus hæmorrhoidalis, vel aliis ex causis, sanguis ad vesicæ corpus magna copia delatus ibi stagnat, non mirum est, quod in hac sensibili parte, spasmos & quæ ab iis proficiscuntur symptomata producat.

§. IV.

Sæpe vesica spasmus & inflammatio à suppresso hæmorrhoidum vel mensium fluxu.

Simili modo à suppresso hæmorrhoidali fluxu nonnunquam fit mictus cruentus, quo cohibito, dolor, spasmus & inflammatio vesicam infestant; cujusmodi atrox spasmus, qui demum funestam progignit inflammationem, interdum quoque à mensium plenario defectu, & earum post quinquagesimum annum emansione in fœminis plethoricis ortum ducit. Nam qui morbis vesicæ moriuntur, inflammatione & sphacelo, ob sanguinis in vasis pertinacem & fixiorem stasin, vasa minima nimium distendentem, pereunt, ita plerumque, ut hæc inflammatio non modo vesicam, sed & rectum intestinum afficiat, ubi simul hæmorrhoidalia vasa sanguine nigro infarcta, cum penis livore, & venæ cervicis sanguine admodum distentæ & varicosæ comparent, fidem faciente BONETO *pag.* 673. *Observat.* 22. *& pag.* 664.

§. V.

Causa proxima est spasmus.

Est vero unica funestæ ejusmodi inflammationis causa, eaque principalis, validus vesicæ spasmus, qui, quo validior est, eo vehementius sanguinis stasin & incarcerationem in vasis auget, & resolutionem ejus ac discussionem impedit, ut tandem vel in abscessum & ulcus transeat, & chronicum fiat malum, vel in sphacelum brevi tempore perimentem concedat. Et profecto vehemens ille vesicæ spasmus, qui præsente inflammatione augetur, causa est plurimorum gravium illorum symptomatum, inflammationem vesicæ stipantium, quæ inter, teste AETIO & ORIBASIO, referenda potissimum continua febris, magnus æstus, dolor, ardor ac tumor infra perinæum & supra pectinem atque pubem, urinæ ægerrima & cum magno conatu & dolorifico ejulatu guttatim facta emissio, frequens desidendi stimulus, quibus demum accedunt bilis vomitus, dolor capitis, sitis, difficilis anhelitus, faciei cum oculis rubor, lingua ardens cum nigritie, immodica vigilia, delirium, inquietudo, extremorum frigus ipsaque mors. Dignus memoratu est de funesto morborum vesicæ eventu HIPPOCRATIS locus *lib. prænotion. pag.* 464. ita habens: *Vesica dura & dolentes penitus quidem horrenda & perniciosa sunt, perniciosissima vero quæ cum febri continua fiunt. Etenim dolores* (qui utique spasmorum effectus sunt) *ab ipsis vesicis ad occidendum sufficiunt, & alvi non egerunt hoc tempore, nisi durum quoddam, & hoc coacta. Solvit autem urina purulenta micta, quæ albam ac levem subsidentiam habet. Si vero neque ab urina quicquam remiserit dolor, neque vesica molliatur, & febris continua fuerit, in primis circuitibus morbi ægrum moriturum esse, timor est.*

§. VI.

Quod probatur & ulterius explicatur.

Sunt certe hæc vesicæ inflammationem quæ comitantur, inque variis corporis partibus conspiciuntur symptomata gravissima; omnia tamen paulo curatius considerata, vix aliam causam, quam vehementem spasmum, qui in vesica, ceu parte affecta, incipit & per universum nervosarum partium

gnus

genus inde propagatur, agnoscunt. Nam quando fortissima strictura & crispatura fibras vicinarum partium, intestini videlicet recti & sphincteris ani prehendit; vel assiduum desidendi calcar, vel adeo impensa adest ani constrictio, ut nec flatus, nec fæces transmittat, neque etiam clysterem admittat. Quumque solenniter validior spasmus partem cui diutius insedit debilitet, demum & in ea relaxationem relinquat, fit, ut ani etiam procidentia, præsertim in senibus & infantibus, consequatur. Quandocunque vesicæ gravior spasmus ad superiora porrigitur, & quidem ad intestina, borborygmos & tormina causatur, & ubi ad ventriculum pergit, inappetentia, mala digestio & vomitus fiunt: de quo consensu vesicæ cum ventriculo præclara sunt quæ habet CELSUS *lib. VII. cap. 27. pag. 486. non ignoramus*, inquiens, *orto vesicæ ulcere, sæpe affici stomachum, cui cum vesica quoddam consortium est, exque eo fit, ut neque retineantur cibus, neque si quis contentus est, concoquatur, neque corpus alatur*. Idem porro spasmus vesicæ sub inflammatione, quum musculum diaphragmatis & nervos tunicasque nervosas pulmonum ac bronchiorum afficit, ægram & difficilem cum anxietate præcordiorum relinquit spirationem: ad cordis vero musculos & tunicas arteriarum musculoso-nerveas delatus, duriores, contractos & celeriores efficit pulsuum ictus, cum febre continua & siti inexhausta, quæ itidem spasticæ stricturæ mollium & glandulosarum in lingua & faucibus partium debetur. Majoris vero periculi est, si ad membranas cerebri & nervorum principia pertingit; tunc enim assiduæ vigiliæ, mentis alienatio, convulsiones, extremorum frigus ac horror, inæqualis & intermittens pulsus, mortem significant imminentem.

§. VII.

Inter causas remotas serum scorbuticum.

Quamvis vero gravia & sæpius lethalia symptomata sint, quæ ex inflammatoria sanguinis, sive sinceri & puri, sive impuri stasi in vesicæ vasculis suboriuntur: nihilo minus tamen mitiora minusque funesta sunt illa vesicæ vitia, quæ a sero salso, impuro, corrupto vesicæ tunicis firmius inhærescente easque lancinante subnascuntur, cujus generis sunt illi dolores cum valde difficili & guttatim succedente mictu. Passim ejusmodi pathematum in observatis medicorum fit mentio, inprimis tamen memoratu dignus DRAWITZIUS, qui jam ante seculum omnium fere optime, germanico idiomate *de scorbutico* integrum scripsit tractatum, in quo *pag. 350. & seqq.* plura affert observationes & casus ægrorum, qui de doloribus sævis sub urinæ emissione conquesti, quorum causa non vesicæ labes ulla aut calculus fuit, sed humor tantum impurus scorbuticus, è quibus memorabilis maxime, quem consignavit de lanione, qui quum nunquam antea ex calculo laborasset, subito atroces in pedibus persensit dolores, qui hinc depulsi, urethram invaserunt, cum intenso ardore & difficultate guttatim vix mingendi, applicatis tamen discutientibus cessarunt quidem, sed ad pedes redierunt, consequente eorundem tumore.

§. VIII.

Materia arthritica & podagrica.

Neque minus multoties observavimus in senibus, vesicæ vitia, maximeque dysuriam, tum ob vitam sedentariam, tum ob dyscrasiam humorum scorbuticam, quæ in hac ætate fere perpetua est, inprimis tamen quod cessantibus rheumaticis, arthriticis & podagricis doloribus, difficilis accedere soleat mictus, qui repetentibus pristinis doloribus, sponte discedit iterum. Crebrioris quoque observationis est, scorbuticos, quibus purpura chronica nostro jam tempore admodum solennis, hac, ob refrigerationem corporis, vel alias causas, ut venæ sectionem crebrius institutam, retrocedente, vel intus remanente, experiri ingentem mingendi difficultatem cum præcordiorum anxietate, inquietudine, vigilia & interno æstu, quæ, expulsa rursus ad superficiem corporis purpura, disparent iterum ac evanescunt.

§. IX.

à pure ex renibus in vesicam delapso.

Sed alia adhuc ratione spasmus & dolor vesicæ introducitur, ex renum videlicet vitio. Interdum enim ex his purulenta & viscida materia, interdum calculi per ureteres in vesicam delabuntur. In utroque casu, nisi peregrinus hospes tempestive foras ejiciatur varia sontica mala & in his vehementissimum spasmum ciere valet. Quodsi enim tenacior & acrior materia est, parietibus vesicæ, inprimis circa collum adhæret & stranguriam, dysuriam, tenesmum inflammationemque exciat, vel membranas vesicæ clandestine ac lente magis erodit, atque ita hanc exulceratam reddit. Si vero aliarum causarum accessione in calculum tandem illa transformata fuerit, vel is jam factus in renibus ad vesicam migravit, aspredine sua vel pondere hanc continuo lacessit eademque mala quæ modo recensuimus, producit: in posteriori autem casu fundus quoque vesicæ & latera, præsertim ubi calculus fuerit grandior, exulcerantur.

§. X.

à gonorrhœa.

Interdum vesicæ collum irritant, tendunt ac spasmo affligunt, diversæ ab iis quas hactenus enarravi causæ, e. g. quando gonorrhœa, sive benigna sive maligna fuerit, diutius in hospitio suo, hoc est in glandulis binis prostatis collo vesicæ appositis, commoratur; mora hic venereis inquinamentis corruptus humor deterior redditus, ulcera nunc leviora nunc graviora, & inflammationes in parte affecta parere, & si horum quoque vitiorum curatio perverse peragatur, simili labe alias sæpe partes inprimis proxime adjacentes afficere, subinde observatur. Mingitur tunc urina purpuracea, & vesicæ scabies, imo & exulceratio præsertim circa cervicem frequentius accedit. Atque hinc est, quod gonorrhœa virulenta laborantes urinam sæpius turbidam & quæ multum viscidi & saniosi ponit sedimenti reddant.

§. XI.

ab inflammatione intestini recti.

Causarum, unde gravior vesicæ spasmus proficisci non nunquam solet, censum quoque subire videntur, inflammatio intestini recti vel ejusdem ulcus, eadem coli vitia, partium omnium interiorum abdominis abscessus, ex quibus ruptis, pus in abdominis cavitatem effusum, versus vesicam tandem progreditur; *pure &c.* corruptio inprimis omenti longius protensi, sanguis quacunque de causa in abdomen effusus, aqua in hydrope ad vesicam libere ruens, inflammatio & ulcus uteri maxime ejusdem cervicis, & id genus alia; quorum omnium exempla passim apud BONETUM & alios occurrunt.

§. XII.

Ab externis.

Devolvimur nunc ad causas externas à quibus vesicæ spasmus provenire possit. Pertinent vero huc

huc contusiones & ictus graviores in pubis & perinæi regionibus, sectio calculi imprudenter instituta, in qua vel à cultri ineptiori administratione, vel à calculi, præsertim majoris & asperioris extractione, vulneris à sectione facti curatio perverse instituta, catheter ad explorandum calculum vel in urinæ suppressione vel alia de causa incuriosius intrusus, sphinctere præsertim vesicæ arctius constricto, aut à tumore, caruncula, scirrho vel alio vitio via præclusa; fistulæ in ano exsectio, in qua ani sphincter arctius cum vesicæ collo connexus incaute nimis vulneratus, aut ejusdem vulnus negligentius habitum fuit. In fœminis huc referri debet partus difficilis, in quo vesicam & hujus inprimis collum ita sæpe premi afficique, ut inde ulcus & fistula proveniant, MEAURICEAU *aph.* 285. confirmat. Cæterum hic notari meretur singularis cantharidum malignitas, qua vesicæ infestæ sunt. Eas enim sive intra corpus assumtas, sive externe tantummodo applicatas, spasmum, inflammationem & ulcera interdum ciere satis observationibus constat, quarum exempla exhibentur in M. N. C. *Dec. I. An. II. obs.* 105. *An. VIII. obs.* 88. Potum denique frigidæ post sectionem calculi, vehementem spasmum concitare, aut lethali gangrænæ, aut fistuloso ulceri occasionem præbere, ex observationibus practicis constat.

§. XIII.

Cur spasmus vesicæ per intervalla infestet.

Hisce quoad causas quæ spasmum vesicæ cient, expositis; ratio porro reddenda peculiaris istius phænomeni, cur symptomata, uti difficilis & dolorifica mictio & quæ ipsi juncta sunt mala, causa materiali, ut calculo vel dyscrasia scorbutica, perpetuo præsente, per intervalla tantum infestent & tantopere affligant? Ita vero hoc explicandum videtur: omnes atroces in parte nervosa sensibili dolores, paulo diutius obhærentes, inducunt demum & relinquunt in ea, quam tenuerunt, fede debilitatem & atoniam, qua præsente, dolores quidem non amplius percipiuntur, sed propter ipsam hanc imbecillitatem, ibi de novo successive succrescentes in corpore impuri humores colliguntur, stagnant & subsistunt, novaque sic ad resuscitandos paroxysmos gignitur & coacervatur materia. Debilitas enim, teste CELSO, omnibus morbis opportuna; ideoque instar universalis pathologici canonis tenendum: languidas à prægressa morbi violentia partes, quam facile recipere morbificum humorem, qui sensim congestus, vel sponte, vel à levi causa exagitatus, novum adducit insultum; & hinc merito periodicorum affectuum origo repetenda.

§. XIV.

Quomodo is excitetur.

Pluries observavimus, calculum in vesica existentem, per certa tantum intervalla multa incommoda, ut mingendi crebrum & difficilem conatum, cum ardore & dolore, ventris torminibus, extremorum frigore & virium languore excitasse, idque maxime ventis ex borea flantibus, vel si inflantes cibi aut cerevisiæ minus defæcatæ sumtæ, aut insolita animi commotio præcessit, aut corporis partes extremæ nimium refrigeratæ, vel etiam sanguinis consueta missio diutius omissa, hanc procul dubio ob rationem: quod hæc omnia ejus naturæ ac indolis sunt, ut partim excretiones salutares supprimendo, partim etiam copiam humoris impuri augendo, eum ad vesicam tanquam partem debiliorem propellendo, movendis & revocandis novis insultibus occasionem præbeant. Crebrioris quoque observationis est, colicas flatulentas junctas esse vesicæ vitio, præsertim ardenti & dolorificæ mictioni, & omnia alimenta, quæ inflant, hoc quoque exacerbare, & carminativa contra, sive flatus discutientia, optimo esse præsidio.

§. XV.

à mictione cruenta.

Ad vesicæ morbos qui spasmo stipati sunt referri etiam merito debet cruenta mictio, quæ tamen non omnis, ut vulgi medicorum fert opinio, ex renibus & vasis emulgentibus fit, sed sæpius proxime & immediate ex vesicæ vasis sanguiferis, præsertim ramis venæ hæmorrhoidalis externæ perruptis, succedit. Cognoscitur sanguinolentus ejusmodi ex vesicæ vasis mictus, quando difficultas mingendi conjuncta, ardor cum tenesmo circa anum, spasmus circa glandem & dolor pungitivus a glande ad perinæum affligit, cum rigida penis tensione, nec non ubi simul adsunt borborygmi & flatulentiæ in abdomine, inappetentia, ructus quoque frequentes junguntur; item si mictio cruenta & stipantia ipsam symptomata post sanguinis missionem in pede, post hirudinum applicationem circa anum, remittunt & cessant. Et quamvis ejusmodi species mictionis cruentæ ex vesica non adeo familiaris sit & frequens, annotata tamen non nunquam fuit, & prostat observatio HOECHSTETTERI *Decur.* I. *schol. in cas.* 2. M. N. C. *Decad.* I. *ann.* VIII. *observ.* 23. Mingitur interdum sanguis sincerus una cum urina, vel loco hujus urina bruni coloris, instar coffeæ, ut vidimus in sene octogenario quotiescunque equo vectus fuerat: frigefacta urina sedimentum ponebat densum, rubicundum. Gravissima vero quoque incidere solent ex sanguine intra vesicam concreto, symptomata, quæ recensent LOMMIUS *in observat. p.* 195. crebro enim anima deficit, ægra fit spiratio, & pulsus obscurus, parvus & frequens, oritur multa nausea, animi anxietas & frigidus sudor, hinc totus homo fit imbecillis & pallet & extremis partibus refrigescit, quæ quidem omnia vehementi spasticæ stricturæ, quæ per totum systema nervorum propagatur, recte adscribenda. Fiunt tamen etiam a sanguine in vesica condensato maximi cruciatus & ardores vehementes, in ima pube & circa virgam, qui referente *observat.* jam *citata M. N. C.* in momento quasi evanuerunt, postquam æger magnos & oblongos sanguinis grumos, instar heparis lucii piscis, mingendo rejecerat. Sed de curatione hujus mictionis cruentæ, quæ nascitur ex vesica affecta, recte judicat LOMMIUS *l. c.* quod tardius curetur, quam illa, quæ a superioribus locis proficiscitur.

§. XVI.

à fero impuro scorbutico.

Neque etiam prætereundum, quod vesicæ spasmus qui stranguriam & dysuriam parit, ab urina etiam, præsertim in senibus, scorbuticis & cacochymicis, valde salsa, acribus, tartareis salino-sulphureis & limosis excrementitiis partibus referta, nascatur. Tam salsa enim quandoque deprehenditur urina, ut linguam arrodat & ex urethra stillans vicinas partes excoriet, quæ utique diutius in vesica stagnans, vellicando fibras nerveas, sphincterem claudit, urethram angustat, & lancinatione & arrosione tunicarum ingentes dolores parit. Si vero in urina cum dolore excreta moleculæ furfuraceæ & exilia ac copiosa filamenta apparent atque subsident; veteres affectum vesicæ scabiem appellarunt,

quid vesicæ scabies?

tunt, quia mucidam & villosam tunicam arrosam arguunt.

§. XVII.

In plethora in vita sedentaria addictis. Diximus superius, quod quidem calculus in vesica contentus occasionem sæpius præbeat ad vehementes & dolorificos cum dysuria junctos spasmos, per intervalla infestantes; monendum tamen & illud est, quod spasmi vesicæ, etiam aliis ex causis proficiscentes, ad ipsius calculi in vesica generationem & concretionem primam originem & fundamentum frequentius suppeditent. Contingit hocquam maxime in senibus plethoricis, vitæ sedentariæ addictis & qui ob perspirationem languidiorem urinam ordinario valde tinctam & scoriis tartareis limosis saturatam mingunt. Nam ob spasmum dysuria fit, & liquor urinosus dum paulo diutius retinetur, mora deponit tenacem glutinosam materiam, quæ salibus tartareis involuta, utique principium ad successivam concretionem calculosam suggerit, nisi congruis medicamentis opportune subducatur, & urinæ, sublato spasmo, liber paretur exitus.

§. XVIII.

Spasmus vesicæ quando lethalis? Inter morbos vesicæ utique vehementior strictura, gravissima & sæpe mortifera est, præsertim ubi cum vehementiori dolore febris acuta; vesicæ durities juxta pubem observata, alvique & urinæ suppressio juncta est. De qua in *Prognosticis & in coacis præsag.* ita scripsit HIPPOCRATES, *vesica dura ac dolentes omnino malæ, pessima fere cum febre continua: nam qui dolor inde est, necando homini satis esse potest, atque ii alvo non multum dejiciunt.*

§. XIX.

Quando mitior, varie terminatur? Mitis inflammatio est, si dolor atque durities est moderata, sine acuta febre. Varios vero exitus habere solet, aliquando critice, erysipelate in cute oborto solvitur & sensim hac ratione discutitur: vel in suppurationem vergit; & tunc urina est purulenta quæ album habet & leve sedimentum: quod si pure ita erumpente, urina in copia profundatur; tumor subsidet, vesica remollescit, febris imminuitur atque excrementorum exitus patet. Pessimum est, quando in sphacelum lethiferum mutatur.

CURATIO.

§. I.

Plethora sobrenda. Vidimus quot & quam gravia mala atque incommoda, ex dolorifico vesicæ, urethræ & vicinarum nervosarum partium spasmo, eaque secundum variæ indolis causas oboriantur. Nunc breviter etiam strictimque explicandum erit, qua opportuna via ac methodo hisce malis per convenientia remedia succurrendum sit. Quod si igitur ex nimia sanguinis copia vegetæ naturæ senibus præsertim, qui vitam diu sine sufficienti corporis motu egerunt, hic morbus vel ingruit vel saltim verendus est; omnino maxima præsidii & auxilii spes in tempestiva & sufficienti sanguinis missione, erit reponenda. Idque eo magis quando ex subsistente mensium vel hæmorrhoidum fluxu, aut omissa & diutius assueta venæ sectione vel scarificatione, mali causa suborta creditur: nam monente jam HIPPOCRATE *aph. 36. Sect. VI.* in urinæ difficultate *secare oportet internas.*

§. II.

Diluentibus temperatis utendum. Ubi seri impuri, scorbuticis, acrioribus, salinis partibus turgidi, copia peccat, & ab ejus colluvie & decubitu in vesicam & partes pelvi inclusas irruente, aut à scorbutica purpura; quæ nostro tempore frequentior subest, malum suam duxit originem; tunc vigili cura allaborandum est, ut ab istis heterogeneis impuris partibus referta sanguinis & humorum massa depuretur, & nimia seri copia per congrua emunctoria educatur. Cui scopo obtinendo, diluentia temperata, satis larga quantitate & longiori tempore usurpata, cujus generis sunt acidulæ temperatiores; quæ puriori & leviori aqua ac tenero sale alcalino imbutæ sunt, qualem prærogativam, præ reliquis omnibus aquæ *Spadanæ* & *Selteranæ* sibi vindicant, quippe quæ convenientissimæ sunt & apprime pectoris, renum & vesicæ vitiis, ubi labem ac vitium hæ partes receperunt, specifica quadam virtute opitulantur, egregie satisfacere possunt. Longe majorem vero utilitatem in purpura scorbutica præstant ac fœnerantur, quando, per miscelam cum lacte præsertim asinino, horum fontium usus suscipitur.

§: III.

Diatæ stricte parendum. Sicuti vero diætæ tam in præservando quam in curando malo primæ sunt partes, adeo, ut, qui leges medicorum aspernantur atque rejiciunt & arbitrio suo vivunt, nunquam à calamitosis ejusmodi malis liberari vel saltim levamen recipere possint: ita in tam diuturno morbo, ubi nervosæ & valde sensibiles partes affectæ sunt, maxime id necessarium est; eo quod levem in victu errorem, nervosæ statim partes luere debent. Sedulo itaque monendi ægrotantes, ut à cibis salsis, acribus, acidis, item vegetabilibus, quæ inflant, quæ adstringunt, nec non ab omnium cerevisiarum & vini acidi austeri potu prorsus abstineant: moderatus vero dulcium, inprimis Hungarici, usus, non modo non nocet, sed egregie prodest. Meretur hic allegari locus ex AETIO *Serm. XI. c.22.* de scabiosa vesica; *à mordacibus igitur & quæ humores acres ac salsiores reddunt, abstinendum. Exhibenda autem vina dulcia, lac, & gallinæ, aut hædorum, aut agnellorum juscula:* Et quamvis motus & exercitatio corporis, ad avertendos ejusmodi morbos, dum & nimiæ sanguinis multitudini resistit, & liberum per vasa humorum transitum conservat, magnam vim habeat; tamen, si dolore & spasmo affectæ partes nervosæ imi ventris, quies magis quam motus salutaris evadit, qui tunc maxime nocet, præsertim ea motus species, sub qua sanguis magis ad inferiora pellitur, ut nimia vocis elevatio & longior ac intensior oratio, superiorumque partium agitatio, gestatio & oneris sublevatio.

§. IV.

In paroxysmo spasmus mulcendus. Porro, ubi passio spastica cum ingenti cruciatu & mingendi difficultate urget, nihil præstantius, clysteribus emollientibus oleosis, balneis atque semicupiis esse, crebriori deprehendi experientia; & idem quoque passim observata medicorum confirmant, meretur que hanc in rem legi elegans observatio DRAWITZII in libro *de scorbutico malo pag.* 153. Sunt quoque in paroxysmo ex usu vapores, ex floribus emollientibus & anodynis, ut sunt flores chamomillæ vulgaris, meliloti, sambuci, malvæ, verbasci, millefolii in lacte decoctis, debito modo admissi ad partem affectam,

quippe qui leniendo & mulcendo, spasmos & dolores egregie compl icant. Interne vero liquor anodynus noster mineralis, sive solus, sive cum carminativis mixtus, nec non pulvere antispasmodici, ex pulvere Marchionis, specifico cephalico *Michaelis*, nitro purificato, addito pauxillo croci & castorei, cum emulsione seminum quatuor frigidorum majorum propinati, reliquis certe omnibus palmam præripiunt. Et eadem hæc remedia, etiamsi inflammatio imminet & febris adest, locum habere possunt, modo dosis nitri adaugeatur.

§. V.

Si ab acri retrocedente materia, fonticuli, it. decocta prosunt.

Quando denique ex rheumatica quadam partium externarum fluxione retrocedente ad interiora, vesica morbum patitur, vidimus fonticulos brachiis inustos fructum non pœnitendum præstitisse. Quo in casu decoctum demulcens ac leniter diaphoresin ciens, ex radice scorzoneræ, sarsaparillæ, chinæ, rasura cornu cervi, radice glycyrrhizæ, graminis, cichorei, ac semine fœniculi concinnatum, nec non liquor noster anodynus mineralis cum spiritu bezoardico *Bussii* permixtus, nunquam frustra adhibentur.

§. VI.

Mictus cruentus.

Si mictus cruentus in vesica ortus, spasticæ vesicæ affectioni jungitur, vel exulceratio supervenit, externe discutiendi & roborandi fine aquam vulnerariam, *l'eau d'arquebusade*, vulgo dictam, pubi & perinæo, haud frustraneo sæpe effectu, applicari jussi, vel sacculos ex mentha, melissa, foliis myrthi, lauri, floribus rosarum, chamomillæ vulgaris & Romanæ in vino rubro decoctus crebrius externe vesicæ regioni apponi curavi. Interne vero, ne sanguinis grumi in vesica forte relicti cum muco tartareo ibi hærente coire & calculum producere queant, commodissime, abstergentia & traumatica leniora, quæ inter eminent virga aurea, alchymilla, summitates hyperici, millefolii, radix caryophyllatæ, altheæ, glycyrrhizæ, ficus, cetera, sub infusi vel decocti forma, cum primis si hæc ipsa, melle Prussico, vel syrupo è dialthea *Fernelii* probe edulcorentur, in usum vocari possunt: sicuti non minus decoctum *Foresti*, item sperma ceti, sanguinis grumis in vesica hærentibus resolvendis remedia aptissima præbent.

§. VII.

Abscessus aperiendus.

Quando inflammatio in abscessum, qui ex symptomatum exacerbatione & sensu quasi ponderis in perinæi & pubis regione dijudicatur, abiit; ut ille mature aperiatur & pus è vesica derivetur necesse est: diutina enim mora acrius semper hoc redditum, vicinas partes arrodit, similique modo afficit atque exedit, fistulas aliaque pessima symptomata introducit. Ad quod gravius malum avertendum, injectio lactis tepidi, cum speciebus emollientibus cocti, tentanda est, ac si parum illa proficiat, ultima spes in operatione chirurgica est reponenda, quæ per cultrum in eo perinæi loco, ubi sectio calculi, cum magno quem vocant apparatu, peragi solet, instituitur. Quam in rem annotationem merentur bina, quæ ex RIOLANO desumsit exempla BONETUS *in sepulchr. Libr. III. p.634. seqq.* In fœminis res aliter cedit, neque iis hoc auxilio opus est, eo quod orificium vesicæ amplius possident & liberior ad ipsam accessus patet. Ulcere autem aperto ac probe expurgato, eadem quæ modo memorata sunt in §. *præced.* remedia, erunt proficua.

CAUTELÆ.

§. I.

Sanguinis detractio, qua ratione instituenda.

Quando multitudo sanguinis, sui depletionem exigit, consultius est, per venas superiores primo, ob revulsionem sufficientem, ejus copiam detrahere; altero vel tertio die, derivationis gratia aperiendæ sedis venæ, si tumescant & promineant, vel si id commode non fieri potest, in malleolo vel poplite sectio potest institui. Sub habitu corporis spongiosiori sanguine ac succi pleno, in sexu præsertim sequiore, ad revocandos versus exteriora sanguinem & humores, cucurbitulæ partibus superioribus & inferioribus applicatæ plurimum utilitatis afferre possunt.

§. II.

Quando ea prosit.

Sed monendum hoc loco est, quod hujusmodi sanguinis detractiones ubi plethora urget, in principio, ad inflammationem vel arcendam, vel ubi jam adfuerit, ad eam discutiendam, aut majorem impediendam multum valeant & prosint; ubi vero non satis est virium & sanguinis, atque exulceratio præsens, plus noceant: quia virium robur detrahunt, cujus tamen præsentia ad expugnandum & solvendum morbum impendio est necessaria.

quando noceat.

§. III.

Purgantia fugienda.

In omnibus vesicæ doloribus & spasmis, à quacunque etiam causa proficiscantur, validiora purgantia nunquam exhibere convenit, neque in principio, neque in progressu: metuendum enim est, ne exagitati humores ad partes afflictas magis impellantur & præcipitentur. Remittente vero dolore & spasmo, atque morbo inclinante, alvum solvere, & intestina à stercoreis sordibus, quæ per dolores & spasmos plerumque retinentur, liberare, utile omnino, imo necessarium subinde est. Sed benignioribus id semper præstandum erit; cujus generis sunt mannata, rhabarbarina, syrupus rosarum solutivus, cum sero lactis vel lacte asinino propinata.

§. IV.

Clysterum usus proficuus.

Ad spasmorum ferociam mitigandam præter externa linimenta & fomenta, clysteres ex lenientibus & emollientibus confiati, sunt injiciendi, eo quod blando suo calore ac tepore rigidas spasmo afflictas vicinarum partium fibras molliendo & relaxando, insigne dolorum solatium atque allevamentum afferant, sed exigua quantitate, ne comprimantur inde vesicæ parietes, applicandi erunt.

§. V.

In exulceratione vesicæ Carolinæ nocent.

Ubi ingens vesicam & ei connexas partes corripuit exulceratio, quæ ex copioso viscidæ materiæ sedimento, & lenta quadam vires & carnem depascente febre apparet; ab interno & largiori *Carolinarum* usu abstinendum esse, ex damno, quod inde emersit, maximo didici: ob stagnantem enim aquam & corruptio & febris intenditur.

§. VI.

Injectiones.

Injectionibus anodynis, ad temperandam humorum acrimoniam, neque minus ad efferatos dolores sopiendos, commodus utique locus concedendus. Parari illæ possunt ex albumine ovo-

ovorum no. IV. conquassato & in aquam redacto, addendo lactis fœminini uncias duas, butyri recentissimi drachmam: vel etiam emulsio artificialis ex semine cucurbitæ, papaveris albi, aqua florum sambuci, rosarum & cerasorum nigrorum concinnari in talem usum & finem potest.

§. VII.

Acria vitanda. Ab omnibus diureticis, acrioribus in spastica hac affectione maximopere abstinendum: nam ubi viæ urinariæ exulcerationem passæ sunt, ab adhibito eorum usu dolores & spasmos exacerbari atque longe crudeliores reddi, nullum est dubium.

§. VIII.

Anodyna. Ubi dolores sunt vehementissimi atque exinde gravia metuenda sunt symptomata, anodyna quæ valide dolorum sævitiam compescunt, ne vires nimium frangantur & febris cum urinæ difficultate augeatur, vel amentia provocetur, usui possunt esse. Et vidi a trochiscis de alkekengi ad drachmam dimidiam pro dosi sumtis, ægrotantes insigniter sublevatos. Cavendum tamen maximopere ab eorum usu est, ubi ab ætate senili, ab affectu animi, mœrore præsertim, virium adest prostratio.

ENARRATIONES MORBORUM.

Observatio I.

Spasmus vesicæ diuturnus funestus. Vir circiter quadragenarius, causarum patronus, per aliquot jam annorum spatium, immanes plane ac intolerabiles dolorum juxta pectinem & pubem, cum summa urinæ difficultate & quandoque suppressione, vigilia, virium defectione, extremorum frigore, & tremore, per intervalla passus est cruciatus, ut sæpius ad desperationem adactus, vitæ sibi finem propter atrocissima tormina, gladio procurandi sanius duxerit. Tormenta hæc per aliquot hebdomades assidue affligebant, postea remittebant, quamvis non prorsus cessarent, ita tamen ut officio suo quadantenus fungi potuerit; dein post unam vel alteram, eodem insultu revertebantur. Urina pauca & turbida effluebat, viscidum deponens sedimentum. Cumque per aliquot annos hoc malo affectus esset, viribus tandem consumtis, in quadragesimo ætatis suæ anno obiit: omnes per totam civitatem in auxilium vocaverat medicos: quorum alii causam tam immanis cruciatus in vesicæ calculum; alii in ejus ulcus rejiciebant. Sed aliud longe partis affectæ post mortem docuit scrutinium; vesica quippe integra, omni vacans inflammatione, fuit inventa, nec vestigium sabuli aut calculi in ea repertum. Ipsa vero vesicæ membranacea substantia præter naturam valde crassa & densa erat, copiosis amplis ac dilitatis sanguiferis vasis, quorum nonnulla calami scriptorii capacitatem æquabant, obsita, & sanguine crasso & atro repleta.

Epicrisis.

Dolor & spasmus partium nervosarum atque membranacearum, ab humore vitioso, vel intra cavitatem, vel in ipsa textura & compage tunicarum nerveo-fibrosarum hærente progignitur. Posterior causa, quanquam minus à medicis usque eo fere cognita, atque in eorum scriptis tacta sit, frequentissima tamen: testante id inter alia, cardialgia, dolore ilei & coli spasmodico, à sanguine intra tunicas ventriculi & intestinorum nervea stagnante suborta. Simili ratione, in vesica, quæ ex meris tunicis & membranis nerveo-musculosis, subtilis sensationis constat, à sanguine intra vasa nimium congesto & nerveas partes divellente ac distrahente, vehementem suboriri posse spasmum, non modo vero est simillimum, sed & sectio in præsenti casu instituta, id luculenter apertum reddidit. Neque mirandum est, quod calamitosi hi interdum cruciatus inducias egerint & ad tempus quieverint, hoc videlicet contigit, quando ex variis causis sanguinis ad vesicam appulsus quodammodo diminutus & retardatus fuit. Medicamenta, quæ ad dolores levandos, ad acrimoniam humorum obtundendam, ad exulcerationem mitigandam; ad urinæ fluxum provocandum fuerunt exhibita, supervacanea & nullius usus fuisse, jam quisque sagacioris ingenii & judicii medicus ex facili intelliget.

Observatio II.

Vir generosus, militum præfectus, LX. & ultra annorum, podagricis doloribus subinde vexabatur, & complures ante annos, fluentes habebat hæmorrhoides, quæ tamen per magnum temporis spatium siluerunt. *Spasmus vesicæ, ex materia podagrica repulsa.* Autumno dolere incipiunt pedes cum spasticis tractionibus: sed is minime hæc curans, iter aliquot milliarium, sub cœli temperie valde humida & frigida suscipit. Dolores quidem evanescebant, sed postea incidit in mingendi difficultatem cum ardore & dolore circa pubem & radicem penis, virium dejectione & conatu ad vomendum, alvo obstipata, horrore artuum & æstu intercurrente intensiori junctam. Ego in consilium accitus, venæ sectionem in pede, quum per integrum fere annum eam neglexisset, suasi. Interne pulveres diaphoreticos, nitroso-cinnabarinos, item liquorem anodynum cum spiritu Bussii remixtum, ad transpirationem placidam promovendam exhibui. Exterius regioni dolenti linimentum applicari jussi, ex aqua Anhaltina, camphora, croco, oleo nucistæ expresso & pauxillo opii compositum; nec non, ad alvum aperiendam, clysteres emollientes, ex floribus anodyna quadam virtute imbutis, injiciendos curavi. Et intra septem dies, morbo per copiosiorem sudorem soluto, sanitati fuit restitutus.

Epicrisis.

Hanc urinæ, cum stranguria & febricula, difficultatem, ab humore seroso acri, qui pedum digitos obsidebat, retropulso, subortam dijudicavi, & rheumatismum erysipelaceum vesicæ substantiam occupantem pro causa agnovi. Eaque propter ejusmodi remedia cum intrinsecus tum externe usurpanda duxi, discutiendi quæ pollent facultate, & quæ cum insigni alias fructu in erysipelate affectis tutissima & convenientissima deprehendi. Ex quo, praxeos medicæ fundamentis initiati discere possunt, quantum intersit, ad expeditam & felicem sanationem morbi conficiendam, veram ejus causam investigare, & statim inter initia, ad eam amovendam congrua & idonea remedia in usum advocare.

Observatio III.

Spasmus vesicæ, à materia scorbutica purpuracea retrocedente.

Theologus magni nominis hujus loci sexagesimum ætatis annum supergressus, sanguineæ constitutionis, vitæ sedentariæ, lucubrationibus & mentis fatigationibus nimium deditus, doloribus subinde gravativis & pressoriis circa os sacrum & regionem pubis corripiebatur, atque tum maxime, quando sermonem sacrum alta voce diutius paulo protraheret; qui, corpore quiescente & sanguine misso, quodammodo remittebant. Purpura scorbutica sæpius eum affixit, tandem in gravem primum per intervalla dysuriam incidit, cum horrore & febricula alternante, & ingenti circa pubem dolore. Demum superveniebat paresis manus dextræ: quæ quamdiu perstitit, remissior fuit dysuria; illa vero evanescente, atrocior vesicæ spasmus & dolor cum assiduo urinam mittendi stimulo illico repetebat. Duravit hoc malum per aliquot septimanas. Varii generis tentata à medicis remedia. Missus aliquoties intra morbi decursum, è pedis vena, sanguis: sed citra fructum. Tanta enim doloris & spasmi in pube & pectine secuta est atrocia, ut appetentiam ciborum, somnum & vires penitus dejiceret, atque urina pauca & cum summa difficultate efflueret, purulentæ quippiam materiæ continens. Inducias quandoque dolores agere videbantur: sed mox redierunt. Tandem vesicæ inflammatione, ex parte exulceratione, febreque acuta purpuracea supervenientibus, vitam cum morte, non sine summo totius civitatis luctu commutavit.

Epicrisis.

Quando in hac gravis morbi historia enarrata phænomena & circumstantias probe rationi subjicimus, & paulo attentius consideramus; abunde constare arbitror, causam funesti hujus mali neque in vesicæ calculo, neque in humore acri intra cavitatem vesicæ detento, sed in decubitu sanguinis fetosi scorbutici intra membranas ejus delitescentis esse quærendam & constituendam: quem postea inflammatio cum febre acuta & purpuracea exitiosa insecuta est. Mea quidem sententia nullum dubium superest, quin a purpura retrocedente, ob incautius paulo, intra morbi hujus decursum subinde admissum frigus, & crebrius celebratam venæ sectionem, quæ difflationem humoris morbifici per extimam cutim valde moratur, vis morbi multum increverit. Placet vero hoc loco similem quandam notatu dignam observationem, M. N. C. insinuatam, adjicere, quæ abunde docet, à sero impuriori intra vesicæ tunicas stagnante lethales fieri posse vesicæ inflammationes. Ita enim legimus, *Dec. II. ann. VII. observ.* 143. quendam sanguineo-cholericæ constitutionis a juventute stranguria afflictum, increscente ætate commissisque in diæta erroribus, frequenti ac dolorifico paucæ & pallidæ urinæ, singulis fere vel vix dimidiæ horæ quadrantibus cruciatum fuisse mictu, una cum tenesmo. Quod malum posteaquam ultra annum frustra omnibus datis durasset, octo ante obitum hebdomadibus accessisse in urina reddenda impedimentum, brevi tamen iterum cessans, intumuisse, doluisse pedes, ac erupisse passim in dorso & pedibus pustulas, cum ardore, subsequente spontanea ruptura, exulceratione, tandemque leniori quasi gangræna. Mature quidem topicis hæc fuisse abacta, in regione pubis autem intensissimum dolorem subsecutum tam incredibilem, ut æger ejularet, mens alienaretur, paralysi latus sinistrum afficeretur, tandemque motibus convulsivis ipsa mors accederet. Exemta post mortem vesica, interius totam nigricantem conspectam fuisse, sphacelatam, sine ullo tam sabulo quam calculo.

Observatio IV.

Dolor vesicæ, ab onerum elevatione, ex terrore accedente, acutissimus redditur.

Honesta fœmina, in urbe vicina degens, quæ annum superavit quadragesimum, mediocris staturæ & sanguineæ ut vocant complexionis, menstruorum fluxum ordinatum persentiit, venæ sectionem etiam aliquoties admisit; aliquot abhinc menses, supra vires aliquoties facta onerum elevatione, insignem gravativum instar ponderis circa regionem pubis & os sacrum percepit dolorem; quo præsente menstruus etiam fluxus parcior. Demum ex terrore accedente, spasmus ad inguina acutissimus redditus est, ita ut, ægra id ipsum fatente, longe superaret dolores, quos fœminæ in partu etiam laborioso sustinere debent, cum summa urinam emittendi difficultate & continuo meiendi & desidendi desiderio stipatus. Excepta urina crassum semper deposuit sedimentum, fibrosis quibusdam moleculis in ea natantibus. Ciborum periit appetentia, atque somnus, ob urgentem urinæ stimulum, difficilis & interpolatus. Auxilium à me petiit. Ego sanguinem ut in brachio mitteret, & loco cerevisiæ decoctum ex speciebus emollientibus & leniter carminativis biberet, auctor fui. Interdixi autem vinum Rhenanum, & ut in quiete corpus servaret suasi: liquorem quoque anodynum nostrum cum croci essentia mixtum, ad usum internum commendavi: neque minus infusum Theiforme, quod herbam veronicæ, virgæ aureæ, flores malvæ, summitates millefolii, radicem althææ, eryngii, glycyrrhizæ, nucistam & semen fœniculi habebat, mane hauriendum præcepi. Dedi quoque consilium, ut vesicæ regioni frequenter epithema, quod ex vino rubro cum floribus lavendulæ, chamomillæ Romanæ, sambuci atque rosarum rubrarum decocto, parabatur, applicaret. Hæc quidem usurpavit ægra, & quamvis nondum ex toto malum fuerit depulsum, levamentum tamen eam exinde recepisse mihi rescriptum est.

Epicrisis.

Affectus qui ex læsa vesicæ substantia oriuntur, præsertim si per aliquod jam duraverint tempus, curatu non tam faciles sunt ac esse forsan putantur. Possunt tamen opportunis adhibitis remediis mitigari, ut per plures annos trahere adhuc vitam, licet cum molestia, possint hoc vitio laborantes: cum alias incauta victus ratione, vel importuna per medicamina tractatione, lethalem facile eventum sortiantur. Perquam enim ardua & difficilis res est, vasa vesicæ sanguinea, a fortiori impetu & appulsu sanguinis in eadem, nimium relaxata, ad pristinum tonum reducere, & motus naturæ aliquoties eo directos avertere. Ex hac porro morbi historia illud in usum convertere possumus, quod à sola causa externa, videlicet corporum gravium sublevatione & gestatione, in sanguine abundantibus, impetuosa ad partes inferiores in abdomine contentas, quæ quo nobiliores & sensibiliores eo gravius

vius luunt, sanguinis enasci queat congestio; quæ certe multorum, nisi cita ope succurratnus, funestorum symptomatum fons atque origo evadit. Neque ullo modo mirandum est, congestionem illam in nostro casu vehementiores turbas excitasse, quum terror supervenerit, cujus ea indoles ac facultas est, ut universam humorum massam, motu vitæ plane contrario atque insensissimo, ab exterioribus ad interiora cogat atque repellat.

Observatio V.

Urina suppressio ex gonorrhœa.

Vir annorum XXXVII. sanguineo-cholerici temperamenti, habitus corporis macilentioris, prima statim in juventute, Veneri atque Baccho hostias assidue litaverat, lauto insuper usus vitæ & victus genere: sanus alias atque robustus, nisi quod aliquoties gonorrhœam dignam factis mercedem deportaverit, quæ semper brevi fuit sanata. Ante aliquot annos, improviso quodam horrore & frigore cum alternante æstu corripitur, ac inde in totalem incidit urinæ suppressionem. Medicus calculum vesicæ subesse ratus, suasit balneum, & tincturam ex cantharidibus præbuit; ac applicato cathetere restitutus urinæ fluxus. Exactis tribus mensibus, idem malum reversum est, idque aliquoties. Postea alterius medici consilio usus est, qui ordinavit emulsiones refrigerantes & antispasmodicas, quibus uberior & liberior redditus urinæ cursus. Anno abhinc prior morbus denuo cum horrore, frigore, alternante æstu, & totali urinæ suppressione reperiit. Meam vero opem non modo ob præsens malum, sed etiam ob impotentiam qua laborabat, poposcit. Ego infusum Theiforme, pulverem antispasmodicum, & mixturam ex tinctura tartari, liquore anodyno & balsamo Peruviano commendavi: quibus naturalis urinæ fluxus restitutus. Postea urinæ non penitus quidem suppressa, sed fili tenuissimi instar, prævio semper horrore per certa intervalla prodiit. Semen quando vult ejaculari, ad orificium urethræ subsistit, postea sensim exstillat & indusium madefacit. Notabile adhuc, quod urina subsistat prius, dein cum impetu prorumpat, præcedente sonitu, *als wenn eine Rübe zerbrochen würde.* Sanatus fuit, diuturno per aliquot menses fontis *Selterani* usu, pro potu ordinario. Et ad alvum laxandam quæ sæpius erat stricta, pulvis magnesiæ cum arcano duplicato & nitro mixtus conduxit.

Epicrisis.

A gonorrhœa venerea perperam & nimis cito curata, ego in praxi mea, morbos vesicæ & vicinarum partium post longum sæpius tempus demum successisse, multoties observavi. Et ratio ex anatomicis quam facile petenda est. Notum enim est glandulas prostatas, quæ plerumque sedem gonorrhœæ constituunt, collo vesicæ, adeoque ejus sphincteri & urethræ principio esse annexas. Quod si itaque hæ glandulæ vel nimium relaxatæ & tumefactæ, aut scirrhosæ, comprimunt vesicæ collum, vel acrem exsudantes humorem sphincterem & urethram spasmo ac dolore afficiunt, mictum difficilem & ad tempus penitus suppressum, imo interdum cum dolore & spasmo consequi, minime mirandum est. Et tale vitium quoque in præsenti casu, dictis partibus inhærere, symptomata satis perspicuum reddunt: nam propter compressum vesicæ collum, ejaculatio seminis non modo impeditur, sed & urina tenuis quasi filum prolicitur, & quandoque ejus fluxus penitus intercipitur; quod si vero, ob molem tandem prorumpit, orificium urethræ cum vi aperitur: unde talis sonitus, qualis in casu enarratur, emergit. Ego pro potu ordinario fontem *Selteranum* suasi, cujus eximiam virtutem ac facultatem in renum & vesicæ morbis, ad leniendos dolores & spasmos, urinæ fluxum promovendum, canales obstructos aperiendos, atque mucum viscidum detergendum non satis dilaudare possum. Et quoniam in gonorrhœa inveterata, & in morbis vesicæ & urethræ ex hac prodeuntibus, per aliquot exempla, mirabilem thermarum Carolinarum potum, & earum aquæ salutiferæ in membrum injectionem crebriorem, deprehendissem; non dubitavi ejus usum & fructum de meliori commendare.

Observatio VI.

Vehemens vesicæ dolor, è gonorrhœa perversè curata.

Quondam in Principatu Halberstadiensi me consulebat magnæ dignitatis vir quinquagenarius, sanguineæ complexionis ac venæ sectionis osor, ob insanos & immanes fere spasmos & dolores, quibus, præsertim Borea flante, in pube, perinæo & radice penis torquebatur. Juncta simul aderat urinæ difficultas, stranguria alvique pigrities, cum horrore extremorum, atque vigilia. Remittebant sæpius hi dolores ad tempus, post revertebantur majori vel minori impetu. Quum morbi hujus pertinacis & infesti primam investigarem originem; accepi, Dn. ægrotantem aliquoties in juventute laborasse gonorrhœa; quæ quidem a chirurgis curata, sed ab eo statim tempore, difficultatem in urina emittenda, cum sensu constrictionis circa has partes ipsum percepisse. Ipse jam a multo tempore, propter continuas in officio occupationes, vitæ sedentariæ nimium indulgebat: nihilominus data occasione, qua crebro utebatur, vinum liberaliter bibit, a victu quoque duro & infumatis carnibus, quibus assuetus erat non abstinuit. Ad levandos dolores, se nihil melius & efficacius inter omnis generis remedia deprehendisse referebat, ac juscula, in quibus herbæ emollientes, ut parietaria, malva cum floribus atque althea decoctæ erant; quæ etiam cum aqua calida infusa, & cum syrupo dialtheæ Fernelii edulcorata, insigne allevamentum tulerunt. Ego, morbo & ejus causis probe in examen vocatis, eum vix esse sanabilem, propter magnam læsionem in vesica & ejus collo, edixi. At quia urina lentum viscidum ac arenosum deponebat sedimentum, vel jam rudimenta calculi præsentia, vel futura, ipsi præsagium feci. Ut itaque morbi ferociam leniret & a gravioribus vesicæ morbis se præmuniret, interdixi cibos salsos & infumatos, omneque cerevisiæ & vini genus; ac ut fontem *Wildungensem*, quem jam olim usurparat, pro potu ordinario biberet, balneis frequentius uteretur ex aqua dulci, decocta memorata ex emollientibus continuaret, ad roborandum vero imbecillum ventriculum, qui perpetuus fere continuorum dolorum comes est, vini Hungarici optimi & recentioris haustulum intra cibos sumeret, ac intra mensis spatium, pilulis ex pulvere rhabarbari, extracto rhabarbari & therebinthina Veneta paratis, alvum ter minimum subduceret, auctor sui suasorque. Quibus

bus moniris, vir summe prudens quum obtemperaret, ad sexagesimum & tertium annum, nunquam tamen ab omnibus doloribus prorsus immunis, vitam protraxit.

Epicrisis.

Gonorrhœa ex impura venere contracta, quo familiarior juvenili ætati est, eo minus recte ejus sanatio suscipitur; quia affecti non periti & circumspecti medici consilio, sed chirurgorum ope uti consuescunt, qui fluxum plerumque adstringentibus nimis cito compescunt; ex quo fit, ut vel statim in graviora incurrant mala, vel dispositio quædam prava in locis affectis relinquatur: quæ demum in provectiori ætate, concurrentibus aliis erroribus sese exerit, atque variis pathematibus ac vitiis præsertim circa vesicam manifestat. Nam, post quinquagesimum annum, lentior ac difficilior incipit fieri sanguinis in partibus inferioribus & extremis, ut sunt, quæ in pelvi jacent, per venas recursus & reditus; præsertim in sanguineis qui vitam sine motu & exercitatione, atque in occupationibus agere debent. Quando itaque sanguis non exitum habet, neque per sedis venas, neque per artificialem evacuationem; in vesica & vicinis partibus imbecillioribus facile subsistit, & nimium ibi collectus, propter vehementem tunicarum nervearum distractionem & divulsionem, graviores excitat spasmos ac crispaturas sphincteris ac urethræ; qui difficultatem meiendi relinquunt. Urina autem mingitur turbida & viscosa, non aliam ob rationem, quam, quod a stagnante intra vesicæ substantiam sanguine, humor instar albuminis ovi viscidus magno nisu exprimitur, simili ratione, ac fieri solet in hæmorrhoidibus quæ vulgo vocantur albæ; qui mucus postea cum partibus tartareo-terreis urinæ paulo diutius in vesica detentæ commixtus, calculos quam facile in vesica procurat, & non raro ejusmodi affectibus quo laboravit noster patiens adjungitur, nisi congrua vitæ, diætæ, & medendi ratione id præpediatur. Quod vero sæviente Borea spasmi & dolores partium internarum ingravescere soleant, ventis vero ex contraria plaga flantibus mitescant; id a nobis sæpius animadversum est: & quanta vis ac potestas sit ambientis atmosphæræ, quæ, à ventis, testante Barometro, mirifice modulatur, partes corporis nostri maxime nervosas distendendo ac strictiores reddendo, inde luculenter demonstratur.

Observatio VII.

Spasmus vesicæ, in vita sedentaria addicto, funestus.

Clarissimi nominis vir, magnus literator, sexagenario major, sanguineo-melancholici temperamenti, qui continuis lucubrationibus, mentis laboribus & sedentaria vita maximam suæ vitæ partem peregit, ante tres annos mingendi difficultate, cum ponderis cujusdam pressorio sensu in regione inguinali corripitur. Urina non modo viscidum sedimentum, sed multa concrementa calculosa cinericei coloris deposuit. Quæ symptomata, succedente tempore, semper propter dolorem & spasmum, ischuriam, dysuriam, urinæ incontinentiam, ani procidentiam & tenesmum, vigiliam quoque, sequentes per annos increscentia, ita vires ejus paulatim atriverunt, ut sexagesimo sexto ætatis anno extremum spiritum reddere debuerit.

Epicrisis.

Morbos qui vesicam infestant, ut sunt calculi, exulcerationes, mictus cruentus, dysuria, stranguria, recte & perite satis, primis artis nostræ conditor Magnus *Hippocrates* inter ætatis senilis affectus retulit. Ad quorum generationem difficilior sanguinis regressus, tum per venas hæmorrhoidales tum per hypogastricas, sedentaria & motus expers vita, sanguinis intermissa detractio, & impuri seri viscidi tartarei, ob excretiones per cutim, urinam, sub hac ætate labascentes, cumulatio multum omnino conferre possunt. Sed hos morbos, si ingruunt, difficilioris sanationis imo insanabiles esse, gravissimus idem Auctor pronunciat. Placet nobis hunc in finem ex M. N. C. *Dec.* II. *an.* IX. similis argumenti casum adducere, cui simul anatome eodem morbo defuncti annexa prostat. Fuit autem Matrona sexagenaria, per viginti annos vidua, sanguinei temperamenti, quæ a deambulationibus plane abstinens, sedentariam solitudinem quærens, ob mœrorem lacrymis sese fangans, doloribus ad os sacrum, pariter ac colicis afficitur, aliquando & stranguria; dein etiam pedum tumore: binc magis motu corpus destruitur. Ingravescente ad os sacrum malo calculos ad pisorum magnitudinem cum sabulo egerebat: tandem viribus satiscentibus, appetitu debilitato, cruciatibus stranguriæ gravioribus, & accedente tenesmo, parum sabuli cum fœtido & purulento muco excreto, placide animam exhalavit. Aperto corpore intus vesica rugosa & ad magnitudinem pomi contracta conspiciebatur, & non tantum ulcerata interior ejus tunica, sed vasa etiam nigra in ipsa prominentia se offerebant, urethra nimis ampla ut manubrium cultri anatomici promte trajici posset, vesica fellis colore instar rob cerasorum cum calculis minutis nigerrimis conspectui se prodidit.

Observatio VIII.

Spasmus vesicæ, ex spiritus vini &c. abusu ortus, funestus.

Incidit in memoriam casus, quem, ante quinquaginta propemodum annos, cum Mindæ Westphalorum ut Physicus Provincialis medicinam facerem, annotavi. Vir erat sexagenarius, qui, cum ob copiosi spiritus vini ingurgitationem & victum duriorem, vitamque otiosam, rheumaticis & nephriticis doloribus plures per annos obnoxius fuisset, tandem in febrem lentam cum mictu difficili quandoque purulento dolore gravativo & ardore in lumbo sinistro stipatam incidebat. Corpus macie erat consumtum, & vires in dies decrescebant. Tandem intolerabilem circa regionem pubis passus est cruciatum, cum totali fere urinæ suppressione junctum. Ad quem sublevandum, neque externa neque interna probatæ virtutis anodyna & discutientia remedia quicquam opis contulerunt. Ex quo factum, ut viribus pæne omnibus dejectis, exacto aliquot hebdomadum spatio diem supremum placide subiverit. Concessa a cognatis defuncti corporis sectione, renem sinistrum ulcere penitus consumtum & exesum inveni, in pelvi autem insignem, aliquot unciarum, crassi, fœtidi puris copiam conspexi, vesicæ tunicis valde laceris atque arrosis. Dexter ren satis erat magnus, cujus ureter instar pollicis distentus: ventriculum valde parvum & contractum, eo quod ultimis diebus nihil assumserat, deprehendi.

Epicri-

Epicriſis.

Ex diſſectione hoc affectu defuncti cadaveris, id diſcere & animadvertere licet, ſæviſſimum veſicæ dolorem & ſpaſmum cum urinæ ſuppreſſione, à cauſa externa, purulenta nempe materia, quæ ex eroſa renum ſubſtantia in inferiorem veſicæ ſedem deſcendit, nerveas membranas extrinſecus corrodendo, contingere poſſe. Lethalis vero iſchuria ex eo ſecuta fuit, quod non modo collum & ſphincter veſicæ ab acredine materiæ hujus purulentæ conſtrictus, ſed etiam ab urinæ copia compreſſus fuerit: unde factum, ut uſus catheteris immiſſi plane fuerit fruſtraneus. Atqui hic recordor ſectionis nobilis aulici ante viginti fere annos inſtitutæ, qui gladio vulneratus ex lethali iſchuria, per decem fere dies durante, *Delitii* quæ eſt civitas Miſnienſis, ſub ſummis dolorum tormentis animam efflavit. Reperimus, abdomine aperto, in cavitate pelvis uncias aliquot ſanguinis coagulati, qui paulatim ſenſimque ex vulnere non adeo inſigni vaſis ſanguinei in omento ſtillavit in ipſam pelvim, & valde comprimendo veſicæ collum, non modo vehementiſſimos dolores, ſed etiam urinæ ſuppreſſionem inſanabilem reliquit.

Notabiles adhuc extant caſus in *conſult. medic. ſect. III. caſ. XC. XCIII.*

CAPUT VIII.

De doloribus & ſpaſmis externarum partium rheumaticis & arthriticis.

THESES PATHOLOGICÆ.

§. I.

Quid arthritis veteribus fuerit? Veteres medicorum omnis generis dolores, qui vel externas partes muſculoſas, vel oſſium juncturas & articulationes infeſtabant, arthritidis nomine comprehenderunt atque ſic in monumentis ſuis propoſuerunt, ignorato vocabulo rheumatiſmi. ARETÆUS *lib. II. cap. XII.* de arthritide ita ſcripſit: *quibuſdam in omnem corporis ambitum vagatur, & deinceps tranſitus quoque in dorſi thoraciſque muſculos fit; incredibile eſt quam late malum ſerpat: vertebra dorſi cerviciſque dolent & in ſummo ſacri oſſis dolor inhæreſcit, & paulo poſt cum renibus & veſica communicatur.* *Quid recentiores dolores rheumaticos dixerint;* Superiori vero ſeculo, Clariſſimi Galliæ medici, quos inter primas omnino partes, CAROLUS PISO, RIVERIUS, BALLONIUS, CHESNEAU, tenent, dolores, qui medios artus & muſculos cervicis, brachii alterutrius, thoracis antici & poſtici, humeros, ſcapulas, femora, manus, obſident atque affligunt, rheumaticos vocarunt. *Quid arthritidem?* Arthriticos autem dixerunt eos, qui in articulis tantum & juncturis oſſium reſident; *qui pro diverſitate locorum diverſa nomina receperunt.* ita tamen, ut pro diverſitate partium affectarum differentes etiam denominationes factæ fuerint: ſi enim dolor in pedum articulis conſiſtit podagra; in manibus chiragra; in cubitu onagra; in dentibus dentagra; in vertebris dorſi lumbago; in articulationibus oſſis iſchii, dolor iſchiadicus audit. Verum noſtro etiamnum tempore, incipientem & facilius tranſeuntem arthritidem, chiragram, & podagram, rheumatiſmi nomine inſignire conſueſcunt.

§. II.

Cur ſpecialiter hi affectus pertractentur? Cum vero inſignis ratione partium dolentium, cauſarum, ſymptomatum & methodi medendi inter rheumaticos & arthriticos dolores ſit differentia, cum ſufficienti & ſtabili ratione, medicorum & ſagaciores & peritiores hos affectus ſpecialiori tractationi & explicationi ſubmittere haud dubitarunt. Neque eſt exigui in ipſa praxi medica momenti, arthritidis recentis & incipientis à vera radicata & inveterata differentia.

§. III.

Differentia rheumatiſmi, ab arthritide. In rheumatiſmo, muſculi cum eorum membrana communi & tendinibus ubi oſſibus inſeruntur, gravi dolore & ſpaſmo hinc inde in artubus aliiſque corporis regionibus afficiuntur; in arthritide vero ipſa ligamenta tendinoſo-nervea, quibus invicem oſſa conjunguntur & combinantur, quatenus illa perioſtio cohærent vehementius affliguntur. Sed uti in arthritide ac podagra incipiente dolor magis in ſuperficie ligamentorum hæret & urget: ita in inveterata, humor vitioſus, dolorum fomes, profundioris eſt ſitus, & ſpatium magis inter cavitates articulorum occupat. Deinceps quoque in eo differentia arthritidis veræ & rheumatiſmi conſtituenda venit, quod illa ſæpius recurrat, homines miſere exerceat, atque longiori tempore inſiſtat, difficilioris quoque ſit ſanationis; rheumatiſmus vero quandoque ſemel vel bis tantum per omnem ætatem adoriatur, neque tam diu inhæreſcat, facilius tranſeat & ſanationem promtiorem admittat. Variat quoque ſæpe ipſe dolor: nam in rheumatiſmo magis eſt tenſivus, preſſorius, gravativus cum frigore junctus, ſine conſpicuo tumore ac rubore; in arthritide vero lancinatorius, divulſorius, pungitivus & quaſi rupturam minans cum inſigni tumore & rubore percipitur.

§. IV.

Horum cauſa proxima. Sicuti omnia permoleſtæ ſenſationis cauſa eſt humor ſive copia ſive intemperie peccans, intra vaſa minima tunicarum & membranarum nervoſarum ſtagnans atque congeſtus, qui violentia quadam eas diſtendit, vellicat, divellit, arrodit: ita etiam eandem cauſam in rheumaticis & arthriticis affectionibus locum habere extra omne dubium eſſe videtur.

§. V.

Dolores leviores, à tranſpiratione prohibita. Attenta conſtat experientia, non modo ætate florentes, juniores, ſanguineæ, & ſanguineo-ſeroſæ complexionis, ſpongioſioris corporis habitus, ab improvide admiſſo frigore, vel vento Boreali impetuoſius in partem irruente; ſed etiam plethoricos ſive fœminas, ſive viros vegetæ alias naturæ, *vel omiſſa venæ ſectione.* omiſſa conſueta venæ ſectione vel ſcarificatione, poſt prohibitam cum primis tranſpirationem, rheumaticos e. g. in cervice, ſcapulis, humero, dorſo, ſterno, thorace, dolores vel levioris gradus arthritides experiri: *Pertinaciores, à diſpoſitione hæreditaria;* cum natura debiles minus fibroſi & laxioris habitus, à parentibus arthriticis & podagricis geniti, & qui immoderato Veneris vel vini uſu, comeſſationibus, mentis fatigationibus & vehementioribus animi commotionibus, tono & robore valde imbecilles redditi fuere, vera profundiori & magis pertinaci arthri-

arthritide imprimisque podagra afficiantur atque excrucientur.

§. VI.

Et cum nephritide alternant.

Qui graviori præsertim inveterata arthritide laborant, ii, conquiescente hac, quam facile in nephritidem calculosam dilabuntur, & cessante hac, in arthritidem alternatim quasi recidunt: insuper quotidiana docemur experientia, arthriticos & maxime podagricos digestionis vitio plerumque laborare, & primas eorum vias ructibus, flatibus, spasmis & illuvie vitiosorum humorum, sub alvo pigriori esse turgidas: quin imo observavimus plurimos podagricos esse hæmorrhoidarios, sive insultus ac motus, quamvis inaniter & sine bono successu & exitu, hæmorrhoidales experiri, doloribus in osse sacro pertinacius insistentibus & quandoque venis circa sedem tumescentibus.

§. VII.

Differunt dolores tam rheumatici quam arthritici, ratione causarum, &c.

Quemadmodum non una eademque humorum, qui dolores fovent atque ingenerant, indoles atque conditio est: ita etiam & ipsi dolores ratione gradus, genii, & symptomatum rheumatici & arthritici multum habent discriminis. Nam ubi sanguis tantum copia peccat & nondum multis impuris particulis est inquinatus, mitius solent affligere dolores: id quod in rheumatismo simplici, & incipiente arthritide plethoricorum occurrit. Longe vero gravior horum dolorum species est, quando à seri impuri & excrementitii colluvie foventur & sustentantur. Siquidem ego multoties observavi, uti in omnibus doloribus; ita etiam in iis qui partes externas & nervosas graviter afficiunt, rarius solum sanguinem bene temperatum & purum peccare, sed sero excrementitio ut plurimum esse stipatum: ita tamen, ut vel nimis sit tenuis & serosus, exigua rubicunda consistente portione refertus, vel sero viscido glutinoso tenaci imbutus delinquat; ipsa etiam excrementitia & impura salia multum ratione acrimoniæ volatilis fixæ salsæ & tartareæ in cruore differunt, quæ diversa hinc symptomata producunt: ut adeo pro dissidente inter se harum causarum natura & indole, rheumatismus non male à medicis exercitatis in sanguineum, in cacochymicum, scorbuticum, fixum & vagum, distingui possit.

§. VIII.

Hinc è vena missus sanguis differt.

Ex quo fit, ut sanguis in diversi generis doloribus è vena emissus, & ratione coloris & consistentiæ multum differat. Nam, quandoque in aquam calidam immissus multo tenaci muco ex fibris varie intertextis constante abundans conspicitur; interdum serum quod supernatat, mox instar glutinis vel corii concrescit, non secus ac in peripneumonia graviter affectis evenit; alio tempore serum valde tenue est, & sanguis coccinei coloris, quod fit sæpissime in rheumatismo vel arthritide vaga, indicio non incerto, sal ad alcalinam volatilem naturam vergens ei admixtum esse. CAROLUS PISO *in libr. de morb. ex colluv. serof. oriund. Sect. V. cap. III. p. 433.* in doloribus externi habitus massam sanguinis tanta serosa colluvie scaturisse observavit, ut seposito in pelvi vigesima vix pars in fundo subsederit, quæ sanguinis colorem & consistentiam retinuit, reliquo liquore supernatante penitus aqueo, sed obducto pellicula viscida & alba.

In quo ratio formalis quærenda.

BALLONIUS quoque *libr. de rheumatismo,* aliquoties sanguinem, quem magna copia è brachio detraxit, impurum & in putridum serum resolutum vidit. Ego vero non semel sed multoties annotavi, quod in principio horum dolorum sanguis bonæ consistentiæ, longiori progressu, vel quando malum altius radices egit, admodum serosus, corruptus & pellicula tenaci imbutus fuerit emissus. Nam sanguis abundans primam quidem causam & originem hisce doloribus præbet, sed sub longiori morbi decursu, motu intestino calido per continuam agitationem in vitiosum serum convertitur: qua de causa ipse modo laudatus CAR. PISO, eruditissimus scriptor, omnes arthritidis & rheumatismi species inter morbos à colluvie serosa ortos retulit: id quod etiam urinæ copiosæ tenues, neque minus limosæ & turbidæ, atque copiosi fœtidi sudores, qui hisce doloribus adjungi solent, commonstrare videntur.

§. IX.

Ratio genetica, ex Hippocr.

Quæstio nunc haud exigui in theoria medica momenti solvenda incidit: quomodo & qua ratione seri vitiosi à sanguine qui jugi per vasa & tubulos motu circumvolvitur, separatio, stagnatio & decubitus in partibus exterioribus nervosis fieri possit? Utut vero veterum theoria, subsidiis physicis & anatomicis plane destituta in evolvendis morborum causis ac generatione imperfectissima sit, nihilo minus HIPPOCRATES *libr. de flatib.* ratiocinio mere physico mechanico harum fluxionum dolorificarum causas & modum generationis pulchre exponere annisus est; ubi §. 13. 15. 16. meminit: sanguinem ipsa natura calidum vi coactum, per angustam viam, celerrime, propter obstacula & oppilationes, transire non posse, & hinc tenuissimum per venas excludere, atque id ipsum tenuissimum liquidum, cum coacervetur, per alios meatus fluere, & ubi tandem in loco constiterit, fluxiones & dolores in partibus fieri.

§. X.

Ex nostra sententia.

Nos vero, ut genesin horum morborum ad paulo clariorem conceptum redigamus, primo causas occasionales & antecedentes, deinceps modum quo invadere hi dolores solent spectare debemus. Jam autem per constantem & indubiam experientiam notissimum est, quod dolores artuum rheumatici incidant frequentissime in ea corpora, quæ præcedente intensiori motu, labore & exercitatione aut balneo calido vel aëre nimis fervido calefacta, inclementiori frigido cœlo, aut vento boreali subito exposita fuerunt; ubi non ita multo post, cum prævia quadam horripilatione & lassitudine, dolor gravativus pressorius & contractorius, hinc inde in partibus v. g. in cervice, scapulis, humero, dorso, lumbis, genubus vel in eo latere quod vehementia borealis venti profundius penetravit, interdum etiam in universo corpore oboritur: qui eo gravius affligit, quo corpus majori sanguinis copia turget. Ego insuper plus vice simplici observavi, permultos à largiori sanguinis per venam sectam missione, vel fœminas post sanguinis menstrui copiosioris profusionem, vel post eandem ex abortu factam, quin etiam post nimias alvi à purgantibus acrioribus vel sponte à natura inductas dejectiones, penetranti frigidæ boreali vel humido-frigidæ nocturnæ auræ ubi corpora paulo diutius commiserunt, in graves rheumaticas affectiones incidisse: idque non alia ex causa,

quam

quam quod frigoris in poros corporis penetrantis vehementia, tubuli minimi venosi, arteriosi, lymphatici, sanguinem revehentes, & ad substantiam partium pro nutritione adducentes, compressi coarctati & occlusi fuerint: quo factum est, ut, cum serosus latex vasis suis amplius contineri & circulari non potuerit, instar fluvii sese alveo efferentis, in ipsam partium substantiam modo hic modo illic magis exundaverit, sive extra vasa & circulum positus fuerit. Omnis vero humor extravasatus, cum per ipsam moram à crasi blanda naturali deficiat & indolem plane alienam acquirat, partimque glutinosus tenax, partim acris salsus evadat; fit, ut à tensione, compressione, lancinatione, & vehementi strictura partium fibrosarum & nervearum molestissimi & acerrimi dolores sæpissime cum frigoris glaciari sensu oboriantur: sed quandoque etiam accidit, ut serum extravasatum, non secus ac albumen ovi fieri solet, in tenue & corruptum liquamen quod amplius a calore fortiori non admittit coagulum, facessat, & ex uno loco præsertim superiori ad inferiores per porosam partium substantiam & habitum carnosum transeat; nihil enim frequentius in praxi occurrit, quam quod rheumatismus locum suum mutet & ex capite in cervicem, in scapulas, humeros ac pectus præsertim in ætate minoribus transeat, in adultioribus vero in dorsum, coxendicam regionem & femora descendat.

§. XI.

Rheumatismus & arthritis vernali & autumnali tempore affligunt.

Constanti insuper experientia confirmatum habemus, rheumaticas æque ac arthriticas affectiones frequentissime circa vernum tempus & mense Octobris, sub insignibus aeris & tempestatum ex calido in frigidum & ex frigido in calidum mutationibus, ventisque repente ex contraria plaga se invicem excipientibus, corpora tam sanguine quam sero impuro plena impetere atque lacessere, & quidem cum febriculosa quadam commotione sequentem in modum: Præcedit spontanea lassitudo & gravitas artuum cum extremarum partium refrigescentia, horripilatione & quodam rigoris sensu; subsequitur anxius internus æstus præsertim circa præcordia, concitatior & strictior pulsus, inquietudo, sitis, inappetentia, alvi obstructio, quandoque spirandi angustia: dolor postea gravis acutus vel gravativus, tensivus, has vel illas partes occupat, qui noctu exacerbatur, non secus ac in febribus catarrhalibus fieri assolet: & utut febrilis hæc commotio alios gravius alios mitiori gradu affligat & facilius transeat, nihilo minus dolor in affectis partibus adhuc relinquitur, easque lacessendo diutius sæpe persevera. Cum vero omnis febrilis commotio ejus sit genii & indolis, ut partes exteriores & nervosas spasmo afficiat, & tenuissimas vasorum radices & apices coarctando & comprimendo, sanguinem & humores in vasis majoribus & interioribus accumulet, atque in corde & arteriis celeriorem systolen efficiat; fieri aliter vix potest, quin cum magno impetu sanguis in laterales arteriolarum ramos, qui sanguinem coloris coccinei non vehunt, intrusus, tandem serosam sui extra vasa portionem dimittat: & inde dolorum origo fit. Sed monendum hoc loco est, quod dolorificæ hæ partium sensilium spasticæ stricturæ non tam à sero tenui in eas irruente, quæ pars maxime difflatur, sed potius a viscidioribus ejus partibus, spiculisque & aculeis salino-acribus relictis & intime earum poris se insinuantibus proficiscantur. Hinc etiam fit, ut non tam promte & facile, ob materiam vitiosam partibus altius impactam, hi affectus medicaminibus cedant.

Eorum processus.

§. XII.

Causa proxima impeditus circulus.

Ex dictis itaque luculenter constare potest, impeditum sanguinis circulum & regressum per minima vasa, proximam & evidentem causam ad generationem ejusmodi rheumaticorum dolorum constituere: id quod clarius elucescere & demonstrari potest exinde, quod, ut ego ipse aliquoties observavi, à paulo strictiori ligatura, post sectam venam, ob inflictum paulo gravius vulnus in pedibus intra XXIV. horas relicta, dolor ipsos pedum & maxime pollicis articulos non secus ac in podagra fieri solet, per multos dies cum molestia durans invaserit. Idem non ita pridem contingebat celebri medico, qui in ipsa sura certas forte ob causas venam pertundendam curavit, ubi fortiori ligatura ob profundiorem venæ situm opus fuit; sed factum exinde est, ut altero mane, atrox dolor cum tumore non modo suram, sed ipsos quoque pedum articulos infestaverit, cujus per interna & externa remedia discussionem, ne deterius succresceret malum, magna cura & sollicitudine moliri & procurare debuimus. Videmus etiam ex dictis, propinqua admodum cognatione rheumatismum cum morbo articulari conjunctum esse, huncque sæpius ita mentiri, ut à quibusdam arthritidis universalis & vagæ nomine insigniatur: nam & hæc quandoque tepente in plures irruit articulos, & spinæ vertebras & juncturas ossium gravibus excruciat doloribus. Neque ignotum in praxi est, quod rheumatismus fixus ac vagus in iis qui sæpius ac iterum eundem patiuntur, præsertim si aliunde debilitatem contraxerunt, in veram tandem arthritidem transformetur. Et quia hemicrania pleuritis & hepatitis spuria, de quibus supra actum, item odontalgia species rheumatismi sunt, certum ac nihil dubii est, quin etiam earum generatio sub iisdem causis atque eodem modo procedat.

Quod exemplo illustratur.

§. XIII.

Rheumatismus omnes invadit,

Ceterum illud crebra animadversione compertum est, nulli ætati, nulli sexui rheumatismum parcere: quos alioquin ab arthritide fere immunes HIPPOCRATES *Sect. VI. aphor.* 29. & 30. pronunciat. Maxime vero omnium videmus, eos, quibus in juventute hæmorrhagiæ narium frequentiores fuere & dein cessarunt, rheumaticis esse obnoxios doloribus: quod itidem ab *Hippocrate lib.* II. *prorhet.* notatum est, ubi nos docet, quod in his, quibus circa articulos tumores & dolores fiunt, viscera plerumque magna subsint, quibus in pueritia & juventute sanguis è naribus fluere desierit: ac proinde interrogandum esse admonet, de sanguinis eruptione, factane in juventute fuerit; item an pruriginosæ, veluti ab urtica puncturæ vel in pectore vel in dorso subsint, utpote quæ impuritatem seri abunde arguunt. Sed quod *Hippocrates* de hæmorrhagiis narium innuit, id intelligendum quoque esse arbitror de omnibus aliis sanguinis salutaribus excretionibus. Nihil enim magis in praxi occurrit, quam quod fœminæ præsertim sanguineæ complexionis, post quinquagesimum annum prorsus cessante sanguinis fluxu, nisi tempestive venæ sectionibus occurratur, vagis & gravibus hinc inde in partes irruentibus dolorum tor-

præsertim, hæmorrhagiis cessantibus.

tormentis afficiantur. Neque amplius incognitum esse potest in arte exercitatis, hæmorrhoidalem fluxum consuetum, si debito modo & tempore procedit, à doloribus & rheumaticis & arthriticis viros immunes præstare posse; quibus sub ejusdem fluxus defectu vel suppressione tandem obnoxii fiunt. Neque tamen mihi ignota sunt exempla, ubi in debilitatis & cachecticis, præsente hoc fluxu nec dolores arthritici nec nephritici desierint.

§. XIV.

Qui ab his affectibus liberi? qui iis obnoxii?

Denique quod ad generationem horum dolorum pertinet, non prætermittendum esse arbitror, eos qui corpus valide movent & exercent, qui parcius vivunt, & aquam potant, liberos plane ab ejusmodi afflictionibus permanere; cum contra qui vitam agunt otiosam, vinis & spirituosis potibus & comessationibus nimis delectantur ac Veneri intempestive & nondum matura ætate nimium dediti sunt, gravioribus rheumaticis & arthriticis doloribus crebrius exerceantur.

§. XV.

Causæ ad eos disponentes.

Neque hoc loco omittendum est, quod ab aliis præcedentibus & diu inhærentibus morbis, febribus maxime intermittentibus, præsertim si male tractatæ fuerint, insignis ad hos affectus dispositio arcessatur. Ita BALLONIUS *lib. de rheumatism.* plurimos vidit, qui, quartana chronica laborantes, sub finem morbi, in graves artuum imo totius corporis dolores inciderunt. Novimus etiam doloribus ventris & colicis diu affligentibus artuum dolores vagos certis periodis infestantes satis acerbos successisse.

§. XVI.

Rheumatismus scorbuticus.

Datur etiam rheumatismus scorbuticus, in quo universa lymphæ & seri massa impuris excrementitiis salino-sulphureis acribus particulis, quæ subinde per exanthemata, maculas & purpuram sese manifestant, infecta est, atque ex prava dura salsa diæta, vita otiosa & sedentaria, familiari aeris gravidi & vappidi usura, diuturnaque tristitia, originem suam ducit: & exinde incolis regionum maritimarum solennis & frequentissimus esse solet.

§. XVII.

Venereus.

Gravior vero est rheumatismus venereus, qui horrendis dolorum tormentis, noctu præsertim intensioribus, certis nervosis partibus pertinaciter inhærescens, eos qui ex impuro coitu, virulento & putrido miasmate universam lymphæ & sanguinis massam contaminarunt, misere excruciat. Quæ omnes commemoratæ huc usque causæ eo collineare videntur, ut serum sanguinis adaugeant, intemperatum ac impurum reddant, robur ac vires partibus solidis subtrahant, excretiones salutares imminuendo, ut postea ejusmodi seri stagnationes, fluxiones ac acerbæ & dolorificæ passiones inde resultent.

§. XVIII.

Solvuntur hi morbi per sudorem &c.

Atqui ex hisce jam clarius patet ratio, quare hi affectus salutariter copiosis urinis & sponte sudoribus obortis, nec non hæmorrhagicis excretionibus solvantur, vel cur a variis cutis efflorescentiis multum levaminis ægrotantes accipiant? quorsum pertinet aphorismus *Hippocratis* LXXIV. *Sect.* IV. *quibus spes est ad articulos futurum abscessum, eos liberat urina multa, crassa & alba prodiens, qualis in laboriosis febribus quarto die quibusdam exire incipit. Si vero sanguis è naribus profluxerit brevis admodum fit solutio.* Per laboriosas vero febres nonnulli rectius rheumaticas intelligunt, quæ cum sensu doloris & lassitudinis in toto corpore accidunt. Annotatum quoque à nobis sæpius est, artuum dolores, ulceribus sponte subortis in pedibus, conquievisse, qui, postquam arte consolidata fuerunt, mox resuscitati sunt. Novimus pariter, immanes artuum dolores, oborta psora vel scabie lepræ albæ naturam habente, penitus sublatos. Nam sicut metastasis materiæ vitiosæ à partibus interioribus ad exteriores saluberrima est, ita contra, quæ ab externis ad interiora & ipsa viscera vergit est perniciosissima.

§. XIX.

Atque, si rite tractantur, periculo vacant.

Affectus rheumatici, & incipientes podagrici quam diu in externis partibus versantur, neque perversa tractatione humor vitiosus introrsum ad nobiliores partes repellitur, omni vacant periculo, nec facile hominem è medio tollunt. Quemadmodum vero in primis annis, atque in adolescentia ejusmodi molestæ ac catarrhosæ fluxiones in capite, & rheumaticæ in partibus musculosis cum crebrioribus narium hæmorrhagiis insignem naturæ imbecillitatem sive tonum & robur solidorum dejectum designant: ita plures chronicas in juvenili & virili ætate, ratione caussæ & genii cum hisce affectibus correspondentes ægritudines præsagiunt, præsertim quando ex parentibus morbosis & hypochondriacis prognati fuerunt.

CURATIO.

§. I.

Indicationes therapeuticæ.

Ex hisce omnibus, quæ jam in medium à nobis prolata fuere, satis abundeque intelligi posse arbitror, totum curationis caput & methodum medendi rationalem in eo consistere, ut probe & pensiculate individui laborantis naturam, differentes causas: num incipiens sit, & a sanguinis copia & nimia mole, num à colluvie impuri seri provenerit, & jam malum radices egerit? consideremus, & secundum has circumstantias & differentias indicationes therapeuticas primum formemus, apta dein & convenientia remedia in usum proponamus.

§. II.

Venæ sectio statim in principio celebranda.

Quandocunque igitur corpus evidenter est plethoricum, & rheumatismus universalis omnes propemodum corporis artus cum febriculosa quadam motione graviter impetit atque infestat, adeoque secundum veterum scholas sanguineus est, omnino in venæ sectione & quidem statim in principio administrata, celerrimum & præsentissimum est reponendum præsidium. Id quod jam olim medicorum peritiores agnoverunt: qua de re insignis locus extat apud ALEX. TRALLIANUM qui *libr.* XI. ita scribit: *si humorem, qui in articulos confluxerit sanguineum esse suspicemur, ubi quidem nihil prohibet, vacuationem quæ per venæ sectionem adhibetur tentato: hac enim ratione multos novi aut in totum morbo liberatos aut raro fluxionibus correptos; eo, quod non neglexerint, sed veris statim initio sanguinem sibi detrahi curarint, non solum vacuandi,*

cuandi, ſed etiam præſervationis cauſa id facientes. Id quod etiam nos confirmamus: nam plures novimus, ſanguine ac ſuccis plenos, qui à cauſa externa tranſpirationem univerſalem ſufflaminante in immanes totius corporis dolores cum ſtupore & immobilitate partium repente conjecti, unice fere matura ſanguinis miſſione eaque intrepide & tuto, urgente neceſſitate, circa quartum diem repetita prorſus convaluerunt. Novimus etiam homines ſanguineo-cholericæ vel melancholicæ conſtitutionis, conſiſtentis ætatis, in dolores chiragricos & podagricos mitioris naturæ prolapſos, venæ ſectione circa æquinoctia, vel interdum etiam circa ſolſtitium æſtivum admiſſa, ab iiſdem & præſervatos & immunes redditos fuiſſe.

§. III.

Hinc in Gallia etiam valde æſtimatum.

Et quia rheumatiſmus ſanguineus in nulla regione familiarior ac in Gallia eſt, ob ſanguineam incolarum complexionem & victum copioſum ſanguinem ingenerantem; non mirum eſt, præſtantiſſimos Galliæ medicos, qui primum & optime de rheumatiſmo quicquam ſolidi & effato dignum literis prodiderunt, hoc remedii genus maximopere æſtimare ac collaudare. Ita BALLONIUS *libr. de rheumatiſm.* inquit: *laudamus impendio phlebotomiam in hoc morbo, quam ſalutare remedium eſſe teſtamur.* Pariter ac CAROL. PISO *l. c.* plurimum momenti tam in curatione, quam in præſervatione rheumatiſmi, in repetita ſanguinis miſſione ſitum eſſe affirmat, multaque notatu perquam digna in eam rem exempla ſubjungit. RIVERIUS *Cent. III. obſ.* 42. & *Cent. IV. obſ.* 42. ſeptem vicibus in juvene, atque in alio totidem inſtituta venæ ſectione, adhibitis paucis aliis remediis, contumacem rheumatiſmum feliciter abactum obſervavit. Maxime omnium vero ſpectandus LEONH. BOTALLUS primus ille venæ ſectionis in Gallia auctor, qui *libr. de curat. per ſanguin. miſſion. cap. XII.* pluribus & rationibus & exemplis confirmat, quantum utilitatis & levaminis præſentiſſimi in doloribus rheumaticis etiam repetita venæ ſectio attulerit. Ex Anglis SIDENHAMUS *in Oper. p.* 170. curationem non aliunde ac à phlebotomia petendam eſſe aſſeverat, eamque aliquot dierum ſpatio repetendam. Lectu quoque digniſſima eſt obſervatio, quæ in M. N. C. *Dec. II. an. IX. obſ.* 120. *p.* 290. extat, de rheumatiſmo univerſali, ſola venæ ſectione reiterata feliciſſime & brevi tempore curata. Multo vero magis hoc auxilii genere opus erit tam ad ſanandum, quam ad avertendum hoc malum in fœminis menſium defectu vel plenaria emanſione laborantibus, vel in viris quando conſueta hæmorrhoidum fluxio fuerit ſuppreſſa.

§. IV.

Pulveres dein diaphoretici cum aquis diapnoicis propinandi.

Præter ſanguinis miſſionem in affectione rheumatica & arthritica calida incipiente & cum febrili æſtuatione juncta, temperatiora diaphoretica cum nitroſis moderate mixta, mediocri ſed ſæpius repetita & continuata per tempus doſi oblata, ad æſtum, fervorem & orgaſmum ſanguinis temperandum, atque etiam ad humoris vitioſi lenem & ſucceſſivam diſcuſſionem æqualiter per univerſum corpus promovendam, præſentiſſimum levamen conferre & ratione & experientia ſuffulti aſſeveramus: quo in genere ceteris omnibus palmam præripiunt, pulveres ex lapidibus cancrorum, unicornu foſſili, cornu cervi ſine igne vel uſto, antimonio diaphoretico vel ejus ceruſſa, ſuccino, conchis præparatis, cinnabari, adjecta ſufficiente quantitate nitri purificati vel melius artificialis confecti, qui cum aquis diapnoicis & leni anodyna virtute conſpicuis, ut ſunt aquæ florum ſambuci, acaciæ, ulmariæ, tiliæ, ceraſorum nigrorum, cardui benedicti, mariæ, ſcabioſæ, propinandi ſunt: neque inutile, ſed valde commodum erit, ad febriles volaticos æſtus melius compeſcendos, ſucci citri quippiam, vel ad gratiam ſyrupum acetoſitatis citri in convenienti quantitate adjicere & hæc ſingula in mixturam redigere. Pro potu ordinario ſerum lactis cum ſucco citri vel cremore tartari acidulatum, aut tamarindinatum, vel aquam decoctam cum raſura cornu cervi, radice ſcorzoneræ, cichorei, glycyrrhizæ, graminis, ſemine fœniculi, commendamus.

§. V.

Quando cum venæ ſectione caute mercandum

Quandocunque vero rheumaticæ ejuſmodi afflictiones non tam ſanguinis puri & conſiſtentis copiam, ſed ſeroſi impuri plenitudinem & colluviem, in corporibus præſertim debilioribus ſeroſæ & phlegmaticæ conſtitutionis pro cauſa agnoſcunt, tunc omnino cautiſſime, præſertim in ipſa curatione cum ſanguinis miſſionibus agendum eſt. Recte hinc GALENUS *libr. VI. aphor.* 47. ſcribit: *illis, qui plenitudinis paſſionibus ſubjiciuntur, per venæ ſectionem ſuccurrendum eſſe, qui vero corruptos ſuccos in corpore fovent purgationem exhibendam*, ſeque hac ratione non modo plurimos ſervaſſe ſanos qui longo ante tempore ſingulis annis morbis caperentur, ſed & podagram & morbum articularem adhuc incipientem ex tali evacuatione multis jam annis fieri prohibuiſſe. Qui vero jam ſæpius cum hiſce fluxionibus conflictati ſunt, plus noxæ quam auxilii ex ſanguinis detractione ſunt conſecuti, præſertim, ſi corpore ſint imbecillo & frigido ac in ætate ſenili conſtituti.

§. VI.

Cura pro differentia cauſarum inſtituenda.

Ex quibus jam liquido conſtare poteſt, quod veterum medicorum peritiores, differentiam dolorum maxime arthriticorum ſecundum cauſas in curando probe obſervandam eſſe animadverterint. Nam alia ratio eſt curandi rheumatiſmum vel etiam arthritidem incipientem eumque univerſalem in corpore plethorico, qui a ſanguinis præternaturali redundantia ob tranſpirationem interceptam proficiſcitur; alia medendi ratio eſt, ubi atrox dolor certæ tantummodo parti pertinaciter inhæreſcit, cum ingenti frigoris ſenſu ſtupans & à vehementia hujus imprudenter admiſſi in corporibus ſeroſioribus excitatus: alia medendi via ineunda, quando ſtatus plethoricus longiori ſub morbi decurſu vel improvida medicatione in ſtatum cachecticum vel cacochymicum degeneravit, & parum ſanguinis boni & conſiſtentis, permultum vero liquaminis ſeroſi & excrementitii in vaſis continetur: quibus in caſibus ea, quam maxime remediorum genera indicantur, quæ ſeri vitioſi illuviem blande ſed ſufficienter tamen per congrua emunctoria, per alvum videlicet, per ſubcutaneum cribrum & per urinas evehunt.

§. VII.

1) Bilioſæ ſordes per blanda laxantia educendæ.

Quod ad uſum evacuantium attinet, nullo modo hic vi agendum, ſed paulatim & ſucceſſive bilioſæ & viſcidæ ſeroſæ ſordes per mitiora & temperatiora medicamina educendæ. Cui ſcopo obti-

obtinendo, ex nostra quidem experientia, egregie satisfaciunt, infusa ex aqua dimidia vini parte remixta, cum radice cichorii, pimpinellæ, polypodii, rhabarbaro, foliis sennæ sine stipitibus, herba cardui benedicti, summitatibus centaurii minoris, agarico, corticibus aurantiorum, citri, cortice ligni sassafras, passulis minoribus & tartaro tartarisato leniter decoquenda. Utile quoque est rhabarbarum mansum ad scrupulos duos vel drachmam cum uvis pinguibus vel Corinthiacis: nam nostra certe experientia rhabarbarum in substantia sumtum abundantius multo & duplo plus quam si in decocto & infuso detur, educit, quippe simul tonum intestinorum & viscerum insigniter roborat. Bis autem minimum vel ter in hebdomade ejusmodi evacuans exhibere convenit, ut sordes ex primis viis à prava digestione relictæ evocentur, quæ alias ad morbum fovendum & sustinendum, ejusque vim augendam permultum conferunt. Atqui hujus generis alterantibus & evacuantibus, in doloribus periodice, sive certis horis irruere atque infestare solitis, nunquam carere nos posse multoties edoctus sum.

§. VIII.

a] Vitiosum serum per mitiora diaphoretica evocandum.

Primis viis sic probe evacuatis, vitiosi seri molem, per decocta liberiorem transpirationem quæ expediunt & leniter sudorem movent, educere & utilissimum & necessarium est: qualia ex radicibus & lignis, ut radice chinæ, sarsaparillæ, cichorei, glycyrrhizæ, scorzoneræ, ligno & cortice sassafras, ligno santali citrino, guajaci, ficubus & passulis minoribus parari possunt. Si malum quodammodo radices egerit & inveteraverit, antimonium crudum cum dupla portione pulveris bezoardici & diaphoretici supra descripti, convenienti dosi & tempore exhibitum opem non spernendam præstitisse à me pluries observatum est. Ceterum liquor qui diuretica diaphoretica & simul tonica efficacia insigniter sese commendat, ex tinctura tartari, antimonii acris, cum liquore anodyno minerali & spiritu tartari decenti proportione permixto componendus, accommodatissimum remedium est, & præsentissimo cum fructu usurpatur.

§. IX.

Rheumatismus corpus scorbuticum infestans, diluentibus & demulcentibus abigendus.

Quandocunque rheumatismus sive fixus sive vagus scorbutico corpori insidet, & evidentibus se signis ac symptomatibus prodit, curationi paulo longius insistendum erit. Neque enim tam promte & facile tota lymphæ & seri massa intemperata, corrupta & salinis excrementitiis partibus deturpata, in nativam & pristinam dulcedinem & consistentiam reduci poterit. Conveniunt tunc maxime diluentia demulcentia, paulo majori copia & longiori tempore exhibita: inter quæ, serum lactis dulce mannatum, vel acidulum tamarindinatum, aut purum cum succis herbarum antiscorbuticarum permixtum, item aquæ minerales temperatiores: *Selteranæ*, *Wildungenses*, *Tænnsteinenses*, vel in robustioribus, *Pyrmontana*, *Egranæ* cum dimidia lactis asinini vel vaccini parte maritatæ, & sub convenienti diætetico regimine usurpatæ, omne fere curationis exoptatæ punctum complent.

§. X.

Si ex lue Gallica provenerit, decocta

Si rheumatismus ex luis venereæ reliquiis in sanguinis massa contentis, ut non raro evenit, originem suam ducit, duriori cuneo opus est, utpote, nisi decocta lignorum sudorifera, per antimonii crudi vel etiam mercurii dulcis additionem armata & nobilitata, prudentem in usum vocentur, raro speratus & salutaris effectus obtinetur. *lign. c. antim. cr. vel mercur. dulc. provocant.*

§. XI.

Quod attinet ad ipsa topica, quæ ad humoris certam partem obsidentis placidam & successivam discussionem quidpiam conferre valent, magna etiam cautione in iis eligendis & exhibendis opus est, ne plus detrimenti quam emolumenti afferant. Si rheumatismus est sanguineus, præstat penitus ab iis abstinere, & tantum moderato & æquali lecti & tegumentorum calore partes dolore affectæ fovendæ sunt: siquidem tali modo longe felicius blanda materiæ quæ in vitio est discussio & exhalatio promovetur, ac si variis externis eam adjuvare velimus. Si vero spissus, immobilis & frigidus humor paulo altius & pertinacius, cum frigoris sensu ac strictura pororum, partibus insidet; tunc omnino frictiones cum pannis asperis & calidis instituta, è sedibus suis fixis humorem tenacem potentissime evocant. Post frictiones cucurbitulæ cum vel sine scarificatione applicandæ; ubi tamen animadverti illud debet, quod cucurbitæ cum scarificatione dolentibus ejusmodi partibus appositæ, cum profundiori etiam vulnusculorum inflictione, parum admodum sanguinis eliciant: luculento satis documento, vasorum sanguineorum ramulos a spastica strictura ita coarctatos & compressos esse, ut sanguinis circularem motum respuant; atque adeo non tam à sanguine nimium ibi congesto, quam ab humore viscido & acri stagnante, hos dolorum faces accendi veri sit simillimum.

Topicorum usus sit cautus.

Quando omittenda sint

Quando adhibenda sint

§. XII.

Ubi igitur altius insidet humor & immanes artubus dolores inducit, tunc omnino externis præsidiis ex toto carere vix possumus. Licet vero plura hunc in finem magnis ab auctoribus hinc inde celebrari soleant laudibus: ego tamen in nullo majorem juvandi efficaciam deprehendi ac in nostræ inventionis nervino linimento, sequenti modo conficiendo: rec. aquæ Anhaltinæ uncias duas, balsami Peruviani drachmas duas, theriacæ veteris drachmam. Infunde & per digestionem extrahe: colaturæ adde essentiæ croci, castorei, nucistæ ana drachmas duas, camphoræ drachmam. M. f. linimentum, quo dolentes artus sæpius inungi debent. Si vero à diutius partem affligente dolore rigiditas, immobilitas cum stupore remanet, quæ affectio paresis nomine venit, linimentum quod habet axungiam humanam, cujus duæ unciæ cum balsami Peruviani & olei caryophyllorum drachmis duabus permisceantur, mirabilem plane præstitisse efficaciam, per crebriorem usum a nobis animadversum est.

Quando optima prosint

§. XIII.

Balneorum quoque tam naturalium quam artificialium caute administratorum usus est insignissimus. At vero neutiquam in principio aut in statu morbi, sed in declinatione potius, tum ad reliquias morbi ex intimis sedis suæ penetralibus moderato sudore eliciendas, tum ad membra per spasticas dolorificas tractiones & agitationes imbecillia reddita roboranda & rigida emollienda, usurpari debent. Inter alia vero balneum ex fonte *Lauchstadiensi* in Misnia, qui tenerrimum Martis crocum alit, atque natura admodum sub-

Balnea in declinatione morbi conferunt.

subtilis ac levis est, paratum, innumeris exemplis hoc fine & scopo adhibitum, opem desideratissimam tulisse ego religiose possum asseverare: qua de re dissertationem nostram de hoc fonte germanico & latino idiomate conscriptam ad legendum atque conferendum commendo.

CAUTIONES ET OBSERVATIONES CLINICÆ

§. I.

Circa venæ sectionem cautela.

Quantumvis sanguinis missio etiam paulo largior, in externarum partium doloribus, qui à sanguinis spissioris abundantia & salutaribus excretionibus impeditis proficiscuntur, maxime quando in principio administratur, divinum plane sit remedium: sed tamen, si dolor diutius perseverans, digestionem atque laudabilem chylificationem ipsasque vires destruxerit, ut serosa magis quam sanguinea plenitudo corpori sit infensa, ipsumque corpus annis jam confectum fuerit, provide certe cum ea mercandum est. Idem tenendum est, quando ipso in paroxysmo cum febrili commotione affligente, metastases materiæ vitiosæ ad externos artus natura molitur; quo tempore, non aliter ac in erysipelate, negotium naturæ salutare turbare & subvertere minime convenit.

§. II.

Præservative celebranda.

Non semel ego sed aliquoties observavi, venæ sectionem rite ante æquinoctia institutam corpora strictioris habitus, sanguineo-melancholici & sanguineo-cholerici temperamenti a catarrhalibus defluxionibus, item rheumaticis & arthriticis passionibus, quibus crebro obnoxia fuerunt, egregie præservasse, adeo, ut ad avertendos hosce affectus, præsertim si sufficiens corporis motio ac labor, abstinentia à potibus spirituosis, a diæta lauta & carnea, accesserit, non facile excellentius detur remedium.

§. III.

Cura lactea quando noceat?

Diæta & cura lactea, utut in doloribus artuum vagis & ubi acrimonia subtilis & biliosa peccat, suo quidem usu & fructu non destituatur: nihilo minus tamen, ubi vaforum, vel à sanguine confidente, vel à nimis feroso adest plenitudo, & ventriculus cum intestinorum tractu atonia laborant, ne inde viscerum infarctus emergat & ad cachexiam via pandatur, abstinere ab ea cautius erit.

§. IV.

Si à suppressis hæmorrhoidibus, hæ promovendæ.

Quando sufflaminatus hæmorrhoidum fluxus ejusmodi dolorum causam præbet, consultissimum est opportune eum procurare. Cavendum tunc, ne venæ sectio in partibus superioribus instituatur, quam in pedibus celebrare expedit. Postea vero, quæ moderate hunc fluxum movere & ciere valent, ad quorum classem referendæ pilulæ *Avicennæ*, *Becherianæ*, nostræ & bis similes, interpositis pulveribus temperantibus & nitrosis, qui æstum internum ad fupprimendum fluxum multum conferentem infringunt, subjungenda sunt; quæ si non proficiunt, & tormina ac vomitiones dolorum externorum comites evadunt, ad applicationem hirudinum, mirabilis nonnunquam efficaciæ remedium, omnino confugiendum erit.

§. V.

Calidiora & spirituosa fugienda.

Caveant sibi porro studiosissime omnes qui catarrhosis rheumaticis & arthriticis passionibus tentari & affligi solent, & quorum natura ad motiones spasticas, pariter ac sanguinis & humorum congestiones parata & disposita est, ab omnibus fortioribus, calidioribus, diureticis, sudoriferis, acrioribusque purgantibus, nec non ab omnibus spirituosis balsamicis sic dictis quæ sanguinem in orgasmum concitant medicamentis, item à potibus spirituosis & generosis, post quorum usum urina valde tincta & rubra apparet: caveant quoque sibi, quantum fieri potest, à potu cerevisiæ, nisi ea sit medicinalis, qualis est quæ non caput gravat, bene per urinam secedit & digestionem adjuvat: sed pro potu vel puram aquam fontanam vel mineralem temperatam, aut decoctum gratum nullum pariens fastidium sibi eligant. Idque eo majori sedulitate iis observandum commendamus, qui purpuram scorbuticam nostri ævi quasi endemium & familiarissimum morbum, vitalibus succis immixtam & immersam fovent atque recondunt.

§. VI.

Quando activa chymica usurpanda?

Quando dolor & atrox & pertinax inferiores corporis partes ut ossa ischii & coccygis diutius obsidet, & individua ægrotantia paulo sunt robustioris ac firmioris texturæ, medicamina potentioris efficaciæ & virtutis chymica, ut mercurius dulcis, præcipitatus solaris bene præparatus, regulus antimonii medicinalis, quæ etiam decoctis sudoriferis addi possunt, ad crassum & lentum tartareum & vellicantem humorem è sedibus suis intimis dimovendum, auxilium utique pollicentur spectatissimum.

§. VII.

Quando anodyna?

Quando dolores immaniter urgent, quod in sensibilioribus fieri solet, ita ut vires, appetentiam, omnemque somnum adimant, & neque sanguinis detractiones, neque nitrosa & temperantia, neque liquor noster anodynus iis mitigandis sufficiant, non inconsultum est, a lenioribus, videlicet emulsione seminis papaveris albi & ejus syrupo, ad fortiora paulo anodyna transire, atqui ad massam pilular. *Wildegansii*, vel pilulas *Starckii* aut de styrace, imo ad unum vel alterum laudani opiati granum, addendo croci extracti pauxillum confugere: cum alias opiata non temere in ejusmodi affectibus usurpanda sint, utpote quæ, ut crebrius observatum, tam contumaces ejusmodi affectus reddunt, ut postea omnia alia remedia etiam efficacissima spernant, efferatiusque inhærendo & medicis & ægrotantibus plurimum negotii facessant.

§. VIII.

Vesicatoria & cucurbitæ quando usurpandæ?

In rheumatismo scapularum incipiente, nihil est præstantius vesicatorio intra scapulas posito. Si vero in plethoricis accidit, quod sæpius observavi in fœminis post cessantem circa annum quinquagesimum mensium fluxum, cucurbitulæ cum scarificatione partibus inferioribus singulis mensibus appositæ, juvamentum attulerunt insignissimum.

§. IX.

Animus ab omnibus affectibus liber sit.

Quemadmodum illa corpora, quæ ad anomalas solidorum & fluidorum motiones, & ad horum translationes sive congestiones a natura dis-

posita sunt, & vulgo sensibilioris indolis vocantur, mobilissimi sunt animi & ab ejus affectibus, qui præcipuam hisce morbis causam ac fundamentum subministrant, facillime offenduntur: ita servata animi quies & tranquillitas, sufficiens etiam corporis motus, & abstinentia ab iis rebus quæ multis modis animum turbare atque disponere ad affectus possunt, in iis morbis commendatissima esse debet.

ENARRATIONES MORBORUM.

CASUS I.

Affectio rheumatica calculosa in fœmina plethorica.

Fœmina quinquaginta & aliquot annorum, post plenariam mensium cessationem, ante biennium per uterum æque ac per alvum enormes quandoque sanguinis experta est profusiones: quibus medicus satis opportune venarum sectione & medicamentis orgasmum sanguinis temperantibus antispasmodicis leniterque diaphoreticis subvenit, infusum insuper ex millefolii comis, quæ herba maxime sanguinis nimiis effusionibus compescendis dicata, subjungens. Quibus adhibitis, satis diu hæmorrhagiæ tam uterinæ quam alvinæ disparuerunt: procedente vero tempore dolores valde gravativos circa regionem lumbarem & pungentes tractorios circa ossa coxendicis ægra experiebatur. Ad hos mitigandos, licet præter venæ incisionem & leniter laxantia, temperata diaphoretica & nitrosa usurpata fuerint, nullum tamen levamentum attulerunt; sed perstiterunt dolores, fixum quasi locum occupassent. Postea mox ad scapulas & pectus, mox ad genua, relicta priori lumbari & ossis ischii sede vagabantur; quam tamen exspirante superiorum partium cruciatu denuo repetebant. Calculorum quoque interdum excretiones cum urina non sine molestia successerunt, calculosis & rheumaticis doloribus crebrius alternantibus: qui tamen acerbiores semper ab animi affectibus & tempestatum varietate redditi, ægram ita excruciarunt, ut cum viribus penitus omnibus caro quoque consumeretur, præsertim quum jam per annum & ultra cum hisce malis conflictari debuerit. Notabile vero quam maxime id fuit, quod, quum ægra ad constantem & graviorem dolorem, qui lumbarem & ischiadicam regionem indesinenter infest●at, aliquo modo leniendum, situm dorsi curvum sibi selegisset, inferiorum dorsi vertebrarum ligamenta adeo fuerint relaxata, ut è situ suo quodammodo protrusæ prominuerint, & sine dolore erecta incedere vix potuerit. Interea ad dolores tam rheumaticos quam nephriticos sedandos, & sanguinis missiones & anodyna cum diaphoreticis mixta, & antinephritica temperatoria, ast singula irrito plane effectu, præscripta fuerunt. Petiit ergo à me salutare quoddam, adversus pertinacem hunc duplicatum affectum, consilium.

RESOLUTIO CUM CONSILIO.

Ex hac morbi descripti historia, plura notatu digna ad usum tam pathologicum, quam therapeuticum accōmodanda elici possunt. Primo quidem, quod mensium totalem suppressionem, quæ ordinario circa quinquagesimum annum contingit, in fœminis plethoricis vitæ sedentariæ addictis & quæ sensibilioris animi atque tenerioris etiam corp: o:is sunt texturæ, graves sæpius hæmorrhagiæ per uterum vel etiam per venas hæmorrhoidales sequantur: ubi summa cura atque cautione in applicatione remediorum opus est, ne forte adhibitis fortioribus stypticis & opiaris plane sistantur, neque etiam modum excedant & sic corpus valde debilitantes aliis ex debilitate oriundis morbis ansam porrigant. Secundo, in nostra ægrotante, effusiones sanguinis per hæmorrhoides, quæ haud infeliciter sæpius mensibus deficientibus succedunt, humorum stagnationes in aliis locis & quidem maxime circa regionem lumbarem & ischiadicam, cum per vicinas alvi venas vitiatus fuerit exitus, exceperunt. Ab ejusmodi vero sanguinis & humorum stagnatione circa majora vasa, & progressu in circulum eunte impedito, fieri fit secessio, quod tartareis salibus & rudioribus terreis particulis onustum in tubulosa renum substantia facile concrescit in calculum, atque etiam ad ligamenta tendinosa & glandulosa quæ ossa coxendicis cingunt atque ligant, delatum, graves atque diuturnos cum impotentia motus efficit dolores. Eadem quoque seri à sanguine in inferiori corporis regione stagnante copiosior secessio, luxationis vertebrarum lumbarium omni procul dubio fuit causa; ad quam plurimum utique situs incurvatus, qui doloribus in hisce partibus leniendis quodammodo inservit, contulit: laxatis enim à seri exundantia ligamentis, facilis est ossium è sede sua protrusio. Tertio attendi etiam in nostro casu meretur, conversio motuum sanguinis & dolorum è regione lumbari & ischiadica ad partes superiores scapulam, pectus, manus, quandoque etiam genua, quæ ut plurimum aëris & cœli intemperiem & variationem vel gravem animi affectum iram præsertim & terrorem pro causa agnoscit: quorum utique ea est natura, ut partibus præcipue membranaceis firmiter constrictis motum humorum invertant & ad alia loca transponant. Methodum autem huic malo medendi quod attinet, eam ita instruendam esse arbitrari sumus. Primo omnium sanguinis missionem instituendam curavimus: quippe hæc dolores semper leviores efficit ac priora mala ex sanguinis congestione in affectibus spasmodicis ad nobiliores partes prodeuntia impedit. Dein infusum Theiforme ex chamomillæ vulgaris floribus, summitatibus millefolii & semine fœniculi compositum, somno peracto satis larga copia mane in lecto hauriendum præscripsi: cujus utique virtus in omnibus affectibus chronicis & spasticis, non satis deprædicanda, eo quod humoribus fluxilitatem fœnerando & acrimoniam hostilem, quæ spasmorum genitrix est, temperando, liberiorem sanguinis cursum & ab eo dependentes utilissimas sordium excretiones egregie promovet. Tum pro potu ordinario, ob eandem fere efficaciam, decoctum ex radice scorzoneræ, chinæ, sarsaparillæ & rasura ligni sassafras, atque abstinentiam ab omni cerevisia vel aliorum potulentorum genere, quæ sanis & integris quidem corporibus non adeo facile nocent, ast valetudinariis & imbecillis nunquam proficua observantur, impense commendavi. Demum, pulveres leniter diaphoreticos absorbentes & qui spasmis resistunt, humorumque acrimoniæ temperandæ idonei sunt, quorum censum subeunt, qui ex cerussa antimonii sive materia perlata *Crugneri*, lapidibus cancrorum, cinnabari, adjectis, nitro, pauxillo extracti castorei, vel etiam, nisi alvus obstricta obstet, theriacæ cœlestis aut sulphuris nostri antim. fixati, conficiuntur præscripsi: qui vel sub lecti introitum vel etiam mane, adhibito regimine blande diaphoretico, ex aquis antispasmodicis v. g. florum acaciæ, tiliæ, primulæ veris, cerasorum nigrorum porrigi pos-

possunt. Injunxi denique hæc medicamina non per saltum, sed per gradus & procedente tempore virtutem suam exserere; quare usum eorum diutius protrahendum esse edixi. Et quoniam alvinæ excretionis semper habenda ratio, clysteribus pariter ac alimentis lenientibus ex passulis & pomis Porstorffianis eam expedire convenit. Subluxationi unguento ex axungia humana & oleo lavendulæ occurrendum esse statui. Hoc itaque consilio quum per hebdomadum aliquot spatium ægrota uteretur, & aquas *Selteranas* postea quoque usurparet, adspirante Divino favore, cum sanitate in gratiam rediit.

Casus II.

Rheumatismus aurium, ex suppressa per frigus coryza.

Insignis hujus urbis artifex, in re pictoria clarus XXXIX. annorum, vitæ sedentariæ valde addictus & Veneri plus justo deditus, ante biennium die sereno mensis Septembris iter facit Lipsiam, quum caput coryza tentaretur. Noctu dum somnum capiebat, ex improviso aperta fenestra, frigidior ventus dextrum capitis latus non satis tectum impetiit: postero die circa aurem ejusdem lateris persentiit dolorem valde acutum & æstuantem, ita ut quasi ignitus clavus aurem transfodere videretur. Is porro ex aure dextra ad sinistram etiam se protendebat, & plenarium non modo auditus, sed etiam gustus & odoris sensum adimebat; quo acerbo dolore accedente per duas & ultra septimanas ita excruciatus fuit, ut ob assiduas vigilias in lecto decumbens insania propemodum correptus fuerit. Accersitus medicus in chirurgica arte exercitatissimus, causam insolentioris hujus affectus, abscessum intra cranium & cutem, vel intra cranium & cerebrum reputans, trepanationem proponebat, quam patiens autem respuebat. Ex nostro igitur consilio abrasum fuit totius capitis capillitium & applicatum emplastrum leniter diaphoreticum & vesicatorium cum refracta cantharidum admixtarum dosi. Quo effectum est, ut ex aure dextra, ichorosa multa sensim paulatimque effluxerit materia, per aliquot dierum intervalla persistens. Unde in hac aure auditus quidem restitutus est, quod postea etiam in sinistra contigit; nihilo minus tamen observabat, quod intra hoc tempus dolor ad dextrum humerum, ex eo in ejusdem lateris regionem ischii, postea in ipsum genu & tandem in pollicem pedis descenderit, ut sine baculo vix incedere potuerit; licet nunquam antea podagra fuerit vexatus. Nihil autem amplius ex medicamentorum classe ei, præter infusum theiforme ex speciebus lenem diaphoresin promoventibus, nec non pulveres diaphoreticos cum pauxillo nitri & cinnabari nobilitatos, præscripsimus: quibus per Dei gratiam intra dies octo perfectæ sanitati fuit redditus.

Epicrisis.

Peculiarem fluxionum dolorificarum sive rheumatum speciem prædictus casus exhibet, atque clarius commonstrat, quomodo humor serosus in capite, ex coryza, ob accessum inclementioris & penetrantioris frigidæ auræ, spissior, immobilisque redditus & extra vasa constitutus, hostili subtilique per moram acrimonia imbutus, ex partibus superioribus successive ad inferiores ejusdem lateris per porosam membranarum nervosarum musculis communium substantiam descendere, in articulatione partium ad tempus decumbere, graviter affligere & ad extremos usque pedes iter & progressum suum absolvere possit. Et quoniam tale quid à medicis etiam antiquissimis observatum fuit, non mirandum est, eos credidisse quod omnes defluxiones serosæ ex capite tanquam fonte proveniant originemque suam trahant, & inde in subjacentes partes deriventur. Commode etiam hic casus ad rheumatismum aurium sive otalgiam referri potest, qui ut sæpius observavi, abscessu salutariter solvitur. Demum, emplastri diaphoretico-vesicatorii operatio animadversionem quandam meretur, quod videlicet hujus efficacia morbidus humor fixiorem sedem occupans, è loco suo in alium demigrare debuerit: id quod facilius in capite quam in aliis partibus musculosis & pinguibus, ad quas vix ac ne vix quidem ejus energia pertingere potest, si ejusmodi dolorificis fluxionibus affliguntur, effici & præstari potest.

Casus III.

Rheumatismus ossis ischii sacri & coccygis vena sectione iterata curatus.

Judæus habitus corporis spongiosi in quadragesimo ætatis anno constitutus, temperamenti mere sanguinei, affectibus animi parum deditus, temperate semper vixit & binis annuatim vicibus circa æquinoctia sanguinem è brachii vena detrahi curavit. Sex jam præterlapsi erant anni, quibus vere semper & autumno podagra laborabat, quæ pedum pollices dolore, ardore & intumescentia exagitans, vix ultra decem dies duravit, & nullis in usum vocatis medicaminibus, sponte evanuit. Ab hæmorrhoidali fluxu plane fuit immunis. Mense Augusto, alvi fluxu maxima ex parte cruento cum doloribus lancinatoriis circa hypochondria subito corripitur. Adjungebatur tenesmus, ut æger vicies sellam petere debuerit, sæpius non nisi muco albo deposito. Decem hic fluxus dies continuavit, sub quibus sinceri quidem sanguinis circiter mensuram dejecit. Licet vero valde debilitatus fuerit, vires tamen non ita multo post recuperavit. Ceterum dolor podagricus in principio Septembris invadere solitus jam penitus siluit: acutus vero dolorificus sensus oculos ita afflixit, ut lacrymas stillare debuerint. Hic quidem intra aliquot dies cessavit, sed ad dextrum ossis ischii latus delatus ad os quoque sacrum & coccygis protensus fuit: qui per mensis fere spatium durans, circa proximum æquinoctium ita invaluit, ut tolerari prorsus, noctu præsertim, nequiverit, atque omnem somnum ademerit. Accessit vero hujus doloris vehementia per paroxysmos, & quidem circa horam tertiam pomeridianam cum frigore, subsequente postea pulsu celeri & æstu corporis. In principio hujus affectus ante V. hebdomades venæ instituta fuit sectio, sanguinis valde crassi & nigri sex unciis emissis: sed in cassum. Accersor in consilium: ubi ægrum vehementi dolore & languore excruciatum inveni, utpote qui nihil ex alimentis expetiit, nec dormire potuit, de nocturno æstu conquerens. Porrexi itaque pulverem præcipitantem nitrosum una cum liquore anodyno minerali: & inde altero die melusculè se habere cœpit, mitigata doloris quodammodo sævitia. Febricula tamen rursus accessit circa tempus consuetum. Sequente mane quum pulsus validius adhuc micaret, venam pertundi jubeo: quæ secta in pede fuit. Et quoniam sanguis cum impetu prosiliret, decem minimum unciæ cum virium constantia emissæ fuerunt. Hac autem evacuatione id consecuti sumus, ut simul & semel omnis dolor ex osse sa-

cro & ischii qui etiam ad genua sese extenderat, evanuerit; quin imo æstu febrili penitus cessante, nocte insequente placida quiete gavisus est, & abhinc vires amissas rursus colligere cœpit.

Epicrisis.

Plura notatu digna porismata practica præfato ex casu eruere non sine fructu possumus. Primo videlicet, quod fluxus qui à medicis habitus est dysentericus, hæmorrhoidalis potius censendus sit: in dysenteria enim non sic simul & semel feri & sanguinis copia deponitur, neque etiam sine acerbissimo dolore & torminibus abdominis, quibus patiens noster caruit, id contingit, sed dolor magis hypochondriacam regionem feriit, intra quam, ut notum est ex anatomicis, intestinum colon situm obtinet: atque hoc per spasmum affecto, sanguinis liber per vasa ejus sanguifera circuitus impeditus, & hinc per minima vasorum hæmorrhoidalium oscula in anum effusus est. Dein etiam notandum est, dysenteriam non adeo cito evanescere, quæ nunquam sine febre affligit: tenesmus vero, ut ego non semel observavi, non modo dysentericos, sed hæmorrhoidibus cœcis quoque laborantes vexare solet. Interea animadversione dignum est, ægrum, qui nunquam alias fluxus hæmorrhoidalis vestigia expertus est, jam modo insigni cum impetu & quidem satis largiter eum passum fuisse. Quod autem quieverit inde dolor consuetus podagricus, id sine dubio ob naturæ imminutum robur factum fuisse judico, utpote sub quo serum vitiosum ad partes externas cum energia protrudi non potuit. Relicta interim arthritica materia primo oculos invasit, & dein ad ligamenta & membranas ossis ischii, coccygis & sacri delata est. Ibi vero propter vehementes spasmos liberiorem sanguinis circuitum ac progressum quum impediverit, ingens ejus circa has partes stagnatio hoc modo inducta fuit. Quapropter non sine sufficienti ratione, largiorem venæ sectionem in pede instituendam suasi, videlicet ad stagnantem sanguinem à loco affecto derivandum & ejus circulum æquabilem restituendum. Id quod etiam felicissime successit.

Casus IV.

Rheumatismus ex hæmorrhoidibus suppressis. Carolinis & Teplicensibus depulsus.

Vir generosus gracilioris & sanguineæ constitutionis annum ducens trigesimum, aliquot ante lustra, gravativum circa os sacrum persentiebat dolorem, qui vero mox sanguinis ex venis sedis profluxu sedatus fuit. Intra anni spatium, sanguinea hac excretione propter crebras animum valde exagitandi occasiones cohibita, & neglecto omni remediorum usu, atrox dolor junctus simul cum tussi valida brachium sinistrum tam molesto cum sensu lancinabat, quasi acutis cultris caro discinderetur. Exactis aliquot mensibus dextro quoque brachio eundem doloris insultum & impetum experiebatur, citra omnem salutiferum tot adhibitorum remediorum, venæ sectionis, purgantium, sudoriferorum, vesicatoriorum, cucurbitularum effectum. Nulla præsens erat contractura, quia brachiorum motus sartus tectus remansit, sed talem modo percipiebat sensationem ac si ingens ex plumbo pondus ipsi inhæreret, cum adeo ingenti manuum infirmitate, ut nihil quod grave erat apprehendere vel retinere potuerit. Per intervalla etiam spasmus manus occupabat perquam molesle atque atrociter ut somnum ægre capere potuerit. Hos sat acerbos dolores postea excepit gravior aurium & fere intolerabilis dolor, qui sensim cum cephalalgia lancinante, valde acuta & vehementi vires & appetentiam ciborum enervante ipsam corporis carnem consumebat. Hæc symptomata non quidem continuo infestabant, sed per intervalla, imo certis periodis præsertim pro atmosphæræ dispositione revertebantur & exasperabantur. Expetiit a me consilium. Suasi, ut rite prius præparato per venæ sectionem in pede & per nodulum laxantem corpore, thermas *Carolinas* adiret, iisque cum convenienti regimine uteretur. Quarum cura absoluta, ut in usum externum thermas *Tæplicenses*, ad imbecillum partium robur confirmandum & restituendum duceret, auctor fui. Cui consilio cum morem gereret æger, ex voto sanitas successit: nam ab eo tempore hæmorrhoidalis fluxus reversus, corpusque ab hujusmodi doloribus diu immune perstitit.

Epicrisis.

Quandocunque consuetus hæmorrhoidum fluxus inordinatus fit, vel plane supprimitur, multa non modo valetudinis sequuntur incommoda, sed maxime omnium ad morbos ex corrupto & vitioso sero qui originem trahunt, corpus disponitur: in quorum classem dolores externarum partium sive dolorificas rheumaticas & artuum passiones merito referre debemus, utpote quæ ab humore seroso excrementitio hinc inde in partibus sensibilioribus & nerveis stagnante & secedente oboriuntur. Sanguis enim quando per vasa meseraica & viscera abdominis inque primis per lienem & hepar non jugi & perenni motu ac cursu libere fertur, sed restagnat atque moram nectit, intestina & calida agitatione, in liquamen putridum corruptum fatiscit; quod dein sanguini permixtum & ad debiliora loca translatum, dolores & ulcerosas sæpe fluxiones efficit. Ex eodem fundamento ac fonte purpura scorbuticæ, quæ intus retenta causam sæpissime graviorum in artubus dolorum præbet, genesis derivanda venit; eo, quod consuetas & salutares sanguinis in fœminis per uterum, in viris per hæmorrhoides vacuationes cohibitas & compressas hos ipsos presso pede insecutos fuisse, multoties à nobis observatum est.

Casus V.

Rheumatismus capitis, ex admisso frigore, venæ sectione curatus.

Ante aliquot annos, generosus vir in sexagesimo & sexto ætatis anno constitutus, post febrem quartanam, quæ per dimidium anni eum exercuerat, vagis doloribus hinc inde in artubus & partibus externis quam maxime circa lecti introitum exacerbatis vexabatur. Cum aliquando mense Majo, matutino frigori caput paulo incautius exponeret, dirus & lancinans cervicem ipsasque scapulas dolor invadebat, qui per intervalla adeo efferatus erat, ut nec caput ullo modo flectere potuerit. Nunquam integerrimus vir admisit sanguinis missionem, neque per venarum sectionem neque per scarificationem; quum tamen esset sanguinis & succis plenus, appetitu integro & pulsu magno gauderet. Suasi venæ incisionem; quam, licet natura non refugeret, omnibus qua fieri potuit rationibus detrectabat. Cum vero gravioribus assidue torqueretur doloribus nullumque à præsidiis exhibitis

per-

persentiret levamen, tandem ad instantiam meam chirurgus accitus, & celebrata venæ sectione, cruoris octo minimum unciæ detractæ fuerunt. Ab eo mox tempore insigne dolorum allevamentum percepit, & quod notabile erat, post sectam venam noctu copiosum semper profudit sudorem præter modum & consuetudinem: quo dolor non modo penitus abactus, sed & omnes corporis vires pristinum incrementum receperunt.

Epicrisis.

Similem fere historiam apud **LEONH. BOTALLUM** *libr. cit. cap. XII. p.* 201. legere licet, quam ad verbum huc recensere nobis è re visum est: *Dominum de Varenes*, inquit, *à Regis cubiculo, annos ut minimum quinque & septuaginta natum, dolor assiduus & lentus ad cervicem & humerum à multis mensibus detinebat, quem medici frequenti medicamentorum purgantium usu & calefacientibus litubus curare studuerunt: à quibus ille cum parum aut nihil levaretur nos consuluit, qui salutarem diximus futuram sanguinis missionem. Ille contra objicis inconsuetudinem mittendi sanguinis, senilem ætatem, inchoantem hiemem, morbum fieri à frigidis humoribus & flatibus: quæ omnia, testantibus aliis medicis, tale auxilium dehortabantur, quare non posset intrepide acquiescere nostræ sententiæ. Diebus aliquot post, morbi perseverantia & incremento impulsus, ad nos rediit, sic animo affectus ut polliceretur, se post hac nulla in re à nostris consiliis recessurum. Misti sanguinem jussimus, ex brachio affectæ partis, ad uncias decem: post aliquot dies parem modum ex adverso cum maxima utilitate, tandem iterum ex altero, & sic liberatus est. Non tamen interea contemsimus purgantium & litum calefacientium & discusientium usum. Ab eo tempore dictus patiens familiarissime & cum maxima utilitate pedum, quibus vix poterat insistere, visus & totius corporis, primum bis & ter in anno, postea quinquies & sexies meo consilio sibi sanguinem mittit, firmius incedens nunc, quam ageret abhinc decennium.*

CASUS VI.

Rheuma chronicum superiora, pectus maxime, cum febre affligens.

Dum hæc scribimus, transmissa nobis est ab Excellenti Uratislaviensium medico historia, quæ accuratam morbi rheumatici generationem, progressum & medelam quoque complectitur. Circa cujus ulteriorem curam, quum meum consilium requireretur, id ipsum hoc loco recensere non inconsultum mihi visum est. Dominus de H. LXVIII. annos natus, fibra forti atque elastico vasorum robore natura instructus. Olim itinerum incommodis & aëris variis injuriis adsuetus: jam sedentario vitæ generi, in publici, quod obit muneris gratiam addictus. Ante hos viginti annos apoplexiæ impetum expertus est, cruore ex raninis sponte larga copia erumpente solutum. Inde aliquoties arthritidem persensit, quindecim posterioribus annis non amplius observatam. Versus autumnum superioris anni irrepsere sensim ventriculi flatuosæ pressiones, thoracis constrictiones, brachiorum, maxime circa cubitum, tensivi dolores. Hæc omnia usque adeo tandem invaluere, ut misso licet sub finem Septembris è brachii dextri vena media sanguine (qui tenax erat, & præpingui muco abundans, seroque destitutus) die XXVI. Octobris novum apoplexiæ metum inferrent. Complicari ea die cum febre continua cœpit malum, hac fere ratione, quavis vespera, modo levius, modo gravius affligens: Post repetitam aliquoties oscitationem & perceptum brachii ut plurimum sinistri gravativum dolorem ingruit spasmus dolorificus cubitum utrumque, præcipue sinistrum infestans, mox pectoris musculos in consensum trahens, præcordia stringens, suspiriosam respirationem producens, sudorem universalem exprimens, manibus interea algentibus. Remittit & intenditur per vices talis impetus, donec tandem elapsis aliquot horis cesset pedetentim, lassitudine, torpore, & rheumatici doloris sensu relictis. Hic talis totum thoracem ambiens asthmate stipatus rheumatismus, ubi in summo vigore constitutus erat, durum, citatum, febrilem pulsum, aliquoties oculorum hebetudinem, tinnitum, vertiginem, suspectumque soporem comites habebat. Aliquando distentum flatu hypochondrium sinistrum indoluit, sæpius nucha, scapulæ, dorsum. Quandoque in ipso somno ægrum nostrum obruens spasmus, loquelam præpediendo, siderationem comminatus est. Febris socia, in lentam & marasmoden abire visa, sub tertii dierum septenarii finem acquievit, postquam duplex comparuit solutionis modus. Præterquam enim quod lotium primo febrile & biliosum, à quarta febris die turbulentum, sabulosum, pure quasi & subcruento tabo remixtum vicesima die in naturale mutatum est; copiosæ etiam & per totam corporis superficiem diffusæ miliares pustulæ rubræ comparuere. Rheuma interim spasmis socium silente febre continuavit, ita tamen ut sensim mitescens, post quadragesimum diem penitus tandem visum fuerit se recepisse. At vero post repetitas per vices intentationes, die morbi octogesimo quarto novus malorum impetus subitæ mortis metum omnibus incussit, urgente inter summas præcordiorum angustias extremorum frigore, marcore, stertore, faciei livore, extrusoque cum tussi aliqua spumoso ex aspera arteria & florido cruore ad drachmam fere unam vel alteram. Quod si hæmorrhoidum ulla ante adnotassemus molimina, sanguinis illam per os effusionem, cum medicis solas hæmorrhoidales venas in deliciis habentibus, pro fluxu hæmorrhoidum anomalo habituri fuissemus. Visus autem potius è glandulis per interiorem fistulæ spiralis membranam disseminatis & spasmorum vi dilatatis, aut etiam miliaribus ibi quoque hærentibus pustulis disruptis extravasatus cruor. Angebamur tunc imminentis vel asthmatis convulsivi vel apoplexiæ, vel denique, fluente iterum tabida & subcruenta urina, lentæ consumtionis metu. Saltim suspicio erat morbum in consuetudinem abiturum virium collectioni obfuturam. Sed & hac vice post sectam altera ab impetu illo die venam (qua sanguis non adeo tenax è brachio educebatur) ita paulatim Divino auxilio adjutus est æger noster, ut non nisi rheumatis illius chronici rudera supersint. Poscunt tamen & hæc quotidie se manifestantia maturum adultæ experientiæ consilium, ne tertium ferociens malum omni auxilio majus experiamur. Inter remedia quibus obsecutum fuisse visum est rheuma cum asthmate complicatum, eminent oleum amygdalarum dulcium, sub emulsionis forma largiori copia propinatum, chamomillæ cohobatum decoctum, frictio, ablutio externa frigida calida & frequens. Nec sine omni effectu in usum

vocata: liquor mineralis anodyn. D. Hoffmanni, specificum cephalicum, pulveres solares, lumbricorum succus, pulvis antispasmodicus, & quæ demulcendo malo apta credidimus. Quibus tamen certa & fida magis desiderantes, rescire avemus, quæ cum de morbi, tum de curæ instituendæ ratione Excellentissimo Hoffmanno videantur. Interque alia præoptamus, ut si forte præparata Viri Practicotati ex balsamo Peruviano, ex amaricantibus extractis sub forma elixirii visceralis, aut genuinus liquor mineralis, tanquam nervis & visceribus amica pharmaca, facere in rem nostram videantur, eorum apparatus simul nobis concedatur.

EPICRISIS CUM CONSILIO.

Accuratius paulo descripta hæc morbi historia, quanta valetudinis incommoda genus vitæ valde mobile & laboriosum subito in quietum mutatum adferat, luculenter satis demonstrat. Vidi sæpissime splendidas personas, venationibus cum celerrima equitatione conjunctis, vulgo Par force *Jagdten*, quotidie fere assuetas, si eas ob urgentes quasdam causas omiserint, in graves diutinas passiones, quæ à stagnationibus intra viscera abdominis & exinde subortis valde intemperatis impuris & corruptis humoribus, originem suam traxerunt, delapsos fuisse: cujusmodi fuerunt flatulentiæ & spasmodicæ intestinorum constrictiones, cum pigra alvo, angustia præcordiorum ac pectoris, dolore & artuum lassitudine, spirandi difficultate, febreque lenta consociatæ. Non mirum hinc est, idem expertum fuisse præsentem generosum ægrum, in quo, ob inclinatam ætatem, impuriores adhuc redditi humores, fibrosum ac nervosum mobile & sensibile systema ad spasticas stricturas atque febriles commotiones sollicitarunt; unde ex nimiis hinc ortis ad partes sanguinis congestionibus, in capite insultus apoplectici, in pectore infarctus asthmatici, in artubus dolores vagi tensivi, producti fuerunt. Quam difficulter vero, quando vitium tum solidorum tum fluidorum in habitum quasi degeneravit, ejusmodi chronicæ affectiones, quæ accuratum vitæ regimen & assiduum remediorum valde salutarium per plures fere annos expostulant usum, sanescant, iis qui in artis opere diutius versati sunt, quam optime cognitum perspectumque est. Et quoniam ex intermissione motus, laboris & exercitationis corporis, quæ alias optimum est sanguinis depuratorium, & juxta *Hippocratem* nervosarum & musculosarum partium cibus ac nutrimentum, præcipua horum pathematum causa fuit subnata, utique secundum nostram experientiam & sententiam, tum ad ejusmodi chronicum affectum mitigandum, tum ad pejora mala avertenda, motus, modo commode hic fieri possit, v. g. per vectionem, vel equitationem, omnibus modis suadendus est. Præterea in talibus casibus ab omnis generis cerevisia abstinendum, potanda decocta ex speciebus demulcentibus parata, vel fontes temperati, ut *Selterani*, aut serum lactis; & quoad cibos, ab omnibus acidis, salsis, viscosis, acribus, est abstrahendum: inter remedia vero solum elixirium temperatum balsamicum, ex amaris temperatis cum menstruo aquoso paratum, sæpius & diutius, moderata tamen dosi usurpatum, spirituascentiam blandam fluidis & tonum solidis conciliando, omnibus aliis medicamentis longissime præferendum esse, experientia fida & crebriori edocti sumus. Denique iteratis vicibus, aut per scarificationes aut venarum incisiones, sanguinis nimiam copiam demendo, promtior & expeditior circulus promoveatur. Et hæc fuit mea de cura hujus mali sententia, quam ad Doctissimum Virum transscribere non dubitavi.

CASUS VII.

Vir robustus, sanguine & succis plenus, annorum quadraginta, acerbo scapulæ dextræ dolore conflictatus, sine præcedente sanguinis missione, sine primarum viarum per laxantia abstersione, à medico pro sudore eliciendo bezoardicam tincturam, æquali pondere cum spiritu cornu cervi succinato permixtam, largiori paulo dosi assumsit. Sed ne ullus quidem inde sudor, nec nocte nec mane secutus, licet corpus probe stratis munitum & involutum fuerit. Scapularum vero dolor postmodum non solum longe acerbior fuit reddirus, sed etiam colli musculum in consensum pertraxit, ut in nullum latus caput flectere æger potuerit. Accessit præterea ingens capitis in latere dextro dolor, quem acris & calida oculorum defluxio cum rubore diutina excepit. Administrata venæ sectione, & alvo per convenientia remedia successive depleta, usurpatis quoque infusis herbarum Theiformibus atque pediluviis, hæc symptomata quadantenus quidem remiserunt: ab eo autem tempore defluxio serosa in palato cum continuo uvulæ delapsu per annum & ultra permansit. Cui tandem vitio amovendo frequens tabaci fumus egregie inserviebat; licet diutius adhuc, tempestate præhumida regnante, in faucibus & uvula nimia relaxatio observata fuerit.

Rheuma scapularum, calidiori pharmaco, exacerbatum & ad caput delatum.

Epicrisis.

Ex præsenti casu praxeos medicæ tyrones discere possunt, quantum detrimenti invehere possint medicamenta alias satis apta & innocentia, quando non debito ordine & tempore usurpantur. Nisi enim prius demta fuerit vasorum plenitudo per sanguinis detractionem, quæ motum circulatorium liberum, & transpirationem quoque auctiorem impedit; nisi etiam ante horum usum, cruditates copiosæ & vitiosæ ex prima regione idoneis laxantibus eductæ fuerint, sudorifera positive sic dicta, quæ calida & expansiva vi agentia, cum impetu quodam crudos & rudes humores in angustias vasorum & glandularum protrudunt atque accumulant, ut inde non tantum dolores in vicinas partes se propagent, sed & acres defluxiones, dum, ubi sanguis stagnat, serum secedit & depluit, hinc oboriantur, nunquam qui cum ratione curam suscipere annititur, exhibere debet.

CASUS VIII.

Non ita pridem accessit ad me quidam hujus loci causarum patronus, trigesimum ætatis annum superans gracilioris quidem sed fibrosi corporis habitus, qui mihi aperuit, quod per quindecim & ultra annos singulis fere mensibus sanguinis fluxum per sedem expertus fuerit; ad quem disposita tota ejus familia, quæ in Thuringiæ oppido adhuc degit, ita ut non solum pater & mater continuo hunc fluxum passi fuerint, sed etiam in liberos imo ipsas fœminas circa annum duodecimum & decimum quintum, mensibus licet

Rheumatismus pectoris, ex hæmorrhoidibus suppressis.

licet rite fluentibus, idem iste redundaverit. Conquestus hic fuit, quod per quatuor fere menses, ex causis minus sibi cognitis, hæmorrhoides cessaverint. Et ab eo tempore non modo insigni animi & corporis languore, sed etiam dolore tensivo & constrictivo in sterno, toto thorace, cum frigoris quodam sensu, atque respiratione præsertim post motum difficiliore alvoque pigriore correptus fuit. Quater ex incisa pedis vena, consilio celebris hujus urbis medici, sanguis largiter emissus: sed omnem citra salutarem effectum. Indicavit simul æger, postquam, à fortiori corporis motu ante aliquot septimanas suscepto, hæmorrhoidalis fluxus, sed exigua in quantitate comparuisset, omnem dolorem & molestiam simul & semel conquievisse & sensum calidioris fluidi à thorace ad ipsam pelvim successive descendentis, sese animadvertisse; sed mox cessante fluxu superiorem pristinum locum dolores repetiisse. Ipse quidem non sine ratione affectum hæmoptycum inde metuens, auxilium meum efflagitavit. Ego nihil aliud suasi, quam ut motu moderato primum, dein intensiori, corpus quotidie ad lenioris sudoris eruptionem usque exerceret, & mane in lecto infusum Theiforme, ex herba veronicæ, cardui benedicti, radice glycyrrhizæ & aniso stellato biberet, neque pediluvia ante lecti introitum negligeret; circa illud vero tempus, quo alias ipsæ hæmorrhoides fluere solebant, pilularum Becherianarum aliquot doses, præmisso pulvere digestivo nitroso sumeret. Quibus non juvantibus, optimum inter alia esse consilium, hirudines ani venis applicare, edixi.

Epicrisis.

Rariora certe sunt fluxus hæmorrhoidalis exempla, liberos in prima ætate per dispositionem parentum hæreditariam infestantis: qui uti hoc in genere quasi naturalis, salutaris & criticus habendus, ita omni cura & sollicitudine per paulo exquisitiorem victus rationem conservandus, neque ullo modo impediendus, nisi mox difficiles & subitaneas morbosas afflictiones expectare velimus: inter quas sunt illæ præcipuæ, quæ à translatione sanguinis ex partibus inferioribus ad superiores facta pullulant, & rheumatismi nomine veniunt. Sicuti vero effrenem illum & incoercibilem sanguinis mittendi hodie epidemice quasi regnantem methodum, in sanandis maxime chronicis affectibus valde improbamus: ita etiam ad solennes & criticas sanguinis evacuationes, per uterum vel per intestini recti venas provocandas, sæpius repetitam venæ sectionem plus damni quam commodi tulisse, certa & multiplici experientia confirmatum habemus.

Casus IX.

Rheumatismus, ex ira & superingesto sp. volat. C. C.

Subit jam animum historia fœminæ ad trigesimum annum accedentis, sanguineo-cholericæ complexionis, quæ gravi ira supra modum excandescens, brevi post ingentem anxietatem & circa præcordia angustiam, cum tremore artuum, appetitus dejectione & ciborum tædio persensit. Sumsit hac de re ab amico volatilem cornu cervi spiritum liberaliori dosi, & ad eliciendum sudorem corpus in lecto composuit. Incaluit inde quidem fortiter, sed nec udor nec sudor sequebatur. Ab eo tempore in artubus, cruribus, brachiis, scapulis, gravativos pressorios dolores. & in universo corpore languorem cum lento calore perpessa est: quibus symptomatibus nostra adeo fuit afflictata, ut caro penitus consumta, & hinc phthisi imo hectica ipsa laborare videretur. Lactis tandem caprini cum infuso veronicæ diluti usu, diutius per septimanas aliquot continuato, infuso ex manna & cremore tartari interposito, atque etiam pulveribus leniter diaphoreticis ac nitrosis, cum acido citri & aquis temperantibus analepticis usurpatis, pristinæ valetudini patiens fuit restituta.

Epicrisis.

Casus recensitus præclarum nobis documentum suppetit, quam perniciosum sit, materiam naturæ prorsus hostilem per minus convenientia loca, contra monitum *Hippocratis aph. I. Sect. 21.* educere. Per vehementem animi excandescentiam, non modo totum systema nervosum & vasculosum vehementi præter naturam motu agitatur & concutitur, sed & insuper plane singulari modo ductus qui in hepate consistunt & ex eo prodeunt biliarii nervoso-fibrosi, convulsivo quodam motu afficiuntur, ut biliosus omnis propemodum humor in duodeni cavum effundatur, qui ibi ob hoc ipsum spasmo identidem per consensum affectum paulo diutius subsistens & retentus, graviorum quæ iræ affectum ordinario insequi solent pathematum causam materialem & fomitem præbet. Ad hæc itaque avertenda prudens & peritus medicus iis utitur remediis, quæ motus effrenes nervosarum partium sedandi, biliosas excrementitias sordes contemperandi & leniter per alvum educendi facultate pollent. Nihil autem a vero medendi scopo magis alienum est, quam medicamento calido & volatili motus solidorum concitatiores reddere, illuviemque corruptam biliosam ad sanguinis massam & ad interiora sensilium & nervosarum partium invitare atque adducere.

Casus X.

Rheuma ex seri impuri copia, partes tam internas, quam externas afficiens in sene enatum.

Præsenti in opere dum occupatus sum, occurrit mihi casus, dignus qui commemoretur: quare ipsum huic tractationi subnectere operæ pretium duxi. Vir erat sexagenario major, firmiore & animo & corpore, atque elastico fibrarum robore instructus, qui raro per vitam adversa valetudine tentatus, biennio abhinc circiter, colicis quidem atque cardialgicis passionibus per vices affligentibus, attamen convenienti remediorum usu statim mitigatis atque depulsis correptus est. Mense Januario hujus anni vicinam urbem tendit, judiciales quasdam compositurus lites. Quum autem impetrata judicis sententia voto minus responderet, vehementer & supra modum animo commotus est, corpus dein multis modo laboribus & vigiliis fatigatum, inter discursum per plateas, frigoris vehementiæ improvide exposuit. Hinc statim ciborum periit appetentia, & alvus segnior reddita fuit, ita ut perpaucas feces ano protruserit, imo per aliquot dies officii sui oblita fuerit. Domum reversus patiens de languore universi corporis, doloribus abdominis ex uno hypochondrio in alterum divagantibus, nec non de anxiis & cardialgicis præcordiorum stricturis circa scrobiculum cordis, cum pertinaci alvi clausura stipatis conqueri cœpit. Rebus sic stantibus, mihi in consilium vocato, primo omnium, strictiorem alvum per enema emolliens nec non infusum mannatum cum oleo amygdala-

rum

rum dulcium permixtum relaxare fecesque restitantes educere visum fuit. At vero pauca in quantitate durissima scybala nigricantis & quasi adusti coloris secesserunt: doloribus morsibusque in abdomine persistentibus & per certa intervalla acrius affligentibus. Suasi dein, ut lactis serum cum cremore tartari acidulatum atque manna nobilitatum, per aliquot hebdomades mane ad mensuram biberet. Postea quum sanguinem redundantem & ejus missionem neglectam adverterem, pedis venam pertundendam curavi: ubi emissæ aliquot sanguinis unciæ, satis bene quoad cetera constituti, nisi quod permultum lentæ & viscidæ pituitæ, aquæ calidæ immersus deponebat. Unde æger parum levaminis persensit. Interim tamen alvus quinquies vel sexies de die fuit soluta, multumque pituitæ una cum durioribus excrementis eductum. Sed dolores cum cardialgici tum colici, licet aliquando mitigarentur, continuabant, dorsum & lumbos sæpe repetentes. Quibus æger tandem ita enervatus fuit, ut assidue in lecto decumbere cogeretur. Ex medicamentis internis nihil intentatum vel omissum, quod ad discutiendos flatus, ad sedandas spasticas stricturas, ad acrimoniam temperandam & infringendam, atque æquabilem transpirationem conservandam commodum proficuumque visum fuit: & tamen parum adjumenti inde persensit æger, nisi quod observatum fit, dolores hos acerbiores magis ad artus & externas partes, interiori sede relicta, conversos esse; quandoquidem mox scapulas, mox lumbos, mox pectus, mox præcordia invadebant, capite tamen ab iis libero relicto. Somnum interdum placidum capiebat, ciboſque concoctu faciles ingerebat, alvus vero rarissime sponte libera fuit & urina nunquam non parce profluxit. Interea cum jam per duos & quod excurrit menses hoc malo conflictatus fuisset æger, non parum vires exhauriebantur. Percipiens vero pulsum adhuc valentem & plenum, pedis venam iterum secandam præcepi, è qua longe alia facie emanavit sanguis quam prior erat: nam vix sexta ejus pars rubicunda erat, quæ sero placentulæ instar innatabat, superius lento, viscido muco obductus. Sed neque etiam inde adjumentum quoddam percipiebat ægrotans. His rebus ita constitutis, meum constantissime cum domesticis suis efflagitavit auxilium, rogans, morbum, ejus naturam, totumque progressum paulo accuratiori meditationi & acriori judicio subjicerem. Ad hanc itaque rem incumbens, ex inspecto sanguine judicabam, vitium non, ut antea forte existimaveram in solidis esse, ubi angustiam vel scirrhositatem quandam in intestinis præsentem divinaram, sed seri excrementitii colluviem non tam partes internas quam externas affligentem, horum dolorum causam & fomitem existere. Hanc itaque non commodius nisi per alvinam regionem educi posse credidi. Nolebam vero in corpore viribus valde fracto atque intestinis spasmis & torminibus jam extreme debilitatis acre quoddam purgans per superiora exhibere. Itaque cum in consiliis *Riverianis* me aliquoties legisse meminerim, aquam benedictam *Rulandi* ad aliquot uncias in enemate, optimo cum fructu ad serosam colluviem educendam adhibitam fuisse, tentare & hoc auxilii genus constitui. Et cum ad manus non esset aqua illa benedicta, tartari emetici solutionem huic substitui, atque in talem formam redegi: Rec. tartari emetici in aqua menthæ soluti grana VIII. vini Hispanici uncias sex M. Hanc mixturam cum clysteris emollientis domestici tribus partibus ano quum infundendam juberem, mox inde largissima viscidorum humorum secuta est excretio, magna secum liquidarum copia stipata, quam postea tres sedes exceperunt, sed cum paucioribus excrementis: quo facto juscula quædam analeptica porrigere jussi. Et bene se habuit æger. Sed tertio die post, cum intolerabilibus per IV. dies abdominis cruciatibus cum diarrhœa & tenesmo copulatis, corriperetur, interne theriacæ veteris dosin, item oleum amygdalarum dulcium ter, vel quater per diem cum sero lactis, vel infuso veronicæ exhibui, & exterius abdomen inungendum linimento, ex theriaca in aqua Anhaltina soluta, cum balsamo Peruviano commixta, jussi. Atqui inde & alvi dejectiones & tormina ex voto conquieverunt ac remiserunt. His peractis mixturam diaphoreticam, quæ ex liquore nostro minerali, syrupo croci saturato & quarta parte spiritus tartari composita erat, propinavi. Unde placido secuto sudore, vique dolorum mitigata sensim paulatimque ad se redire videtur ægrotans.

Epicrisis.

Chronicus hic gravis morbus, ad dolores rheumaticos ab excrementitii seri copia originem suam trahentes, nervosasque partes internas æque ac externas infestantes, referri debet. Senes vero quam maxime ad ejusmodi morbos à sero vitioso oriundos disposita aptaque habent corpora, quia ob bilis lentorem & inertiam, vacillantemque intestinorum tonum alvus pigrior fit, atque adeo a fecibus retentis corruptæ sordes ad sanguinis massam feruntur, quæ ob languidiorem perspirationem senili ætati familiarem & communem magis magisque succrescunt. Credibile igitur est, eodem modo hos dolores fuisse excitatos. Et quia per ipsius morbi paulo longiorem decursum, in corpore omni motu & exercitatione vacante, ipse sanguis & humores boni atque laudabiles in corruptum serosum liquamen conversi sunt, vero est simillimum, contumaciam hujus affectus inde esse petendam. Denique notabilis hæc observatio non prætereunda est, quod emetica & paulo fortiora infusa per clysterem, ad copiosas serositates è corporis latibulis eliciendas & exturbandas, tutiori longe modo ac validiora purgantia ore assumenda adhiberi possint.

CAPUT IX.

De rheumatismo odontalgico.

THESES PATHOLOGICÆ.

§. I.

Odontalgia, sive dentium acutus, gravis & perquam molestus dolor non nisi rheumatismi species est, à seri impurioris decubitu, ligamenta & tunicas nerveo-glandulosas, quibus radices dentium in alveolis maxillarum arctius circumvestiuntur atque obfirmantur, valde lancinantis & arrodentis subortus; qui varia molestaque post se trahit symptomata. *Definitio generica.*

§. II.

Nos non semel sed pluries observavimus, arnuum, *Sæpe ca-*

rheumatiſmo odontalgia oritur. tuum, ſcapularum, humerorumque dolores, in capitis ſæpenumero tranſiiſſe latus, atque dentes pariter ac maxillas moleſtiſſime invaſiſſe. *Et vice verſa.* E contra, capitis & dentium dolores, ſede ſua mutata, in humeros, brachia vel ſcapulas deſcendiſſe, identidem à nobis haud raro eſt animadverſum. Quin, per experientiam obvium eſt, maxillam ſuperiorem cum dentibus ſuis, dolore & ſpaſmo frequentius ac inferiorem affici.

§. III.

Interdum in ipſa dentis cavitate reſidet. Alia porro ſedes eſt odontalgici doloris, qui in ipſius dentis cavitate, videlicet in funiculo iſto veſiculari, ex membrana nervoſa, vaſe arterioſo, venoſo & lymphatico compoſito reſidet, videlicet ſi is ipſe graviter, vel nimia, à ſero ſtagnante, diſtenſione, vel ſpaſtica conſtrictione affictatur, præſertim ubi dens eſt carioſus, ipſaque caries ad funiculum modo dictum perungit: ſiquidem certa & quotidiana experientia conſtat, carioſos dentes rheumaticis affectionibus maxime tentari, eo quod quam facile, ob imbecillitatem hujus partis humores ibi ſtagnant atque ſubſiſtunt.

§. IV.

Symptomata. Quemadmodum in arthritide dolor, rubor, tumor, & febricula præſens eſt: ita hæc omnia quoque in odontalgia fieri animadvertimus. Jungitur inſuper copioſa ſalivæ ex ore profuſio, quæ non aliam agnoſcit cauſam, ac ſpaſmum doloriſicum, qui dum vaſa lymphatica & venoſa conſtringit, liberum ſanguinis & ſeri regreſſum impedit; quam ob rem a ſubſiſtente ſanguine ſalivalem illum laticem in glanduloſa faucium loca copioſius ſecedere æquum eſt.

§. V.

Odontalgia ex tempeſtatum mutatione oritur. Rheumatiſmus intemperati & ſubito mutati aëris plerumque ſoboles evadit; atqui non ſecus res in odontalgia cedit, quæ in corporibus diſpoſitis præſertim cacochymicis quam facile oritur, ſi ea ex calida ſubito in frigidam auram ſecedunt, vel ſi vere & autumno tempeſtas per vices auſtrina calida atque frigida eſt.

§. VI.

Fœminas frequentius ac viros affligit. Uti fœminæ præ ſexu virili rheumatiſmis magis ſunt obnoxiæ: ita etiam odontalgiam frequentius experiuntur. Id quod maxime contingit, quando utero gerunt, vel defectu menſium laborant, aut alimentis acidis, ſalſis & alvum adſtringentibus, item dulcibus plus juſto delectantur: *Hos tamen acerbius.* quippe quæ, etiam externe denti carioſo admiſſa, deſubito ſæpe dolorem proritant. Nihilo minus, ſi viros hic dolor apprehenderit, acerbius multo affligere ſolet.

§. VII.

Rarius rheumaticos & arthriticos infeſtat. Experientia rurſus conſtat, quod qui rheumatiſmo vel arthritide laborant, rarius odontalgia corripiantur, ſed dentes integros habeant; cum contra dentium doloribus magis ſint expoſiti, qui hujuſmodi artuum & muſculorum affectionibus vacant.

§. VIII.

Facile revertitur. Qui dentium doloribus ſemel iterumque excruciantur, ii rurſus ex facili & leviore cauſa in eundem incidunt, non ſecus ac in arthriticis & podagricis tentationibus id fieri aſſolet, propter debilitatem quam dolores hujuſmodi pariunt atque relinquunt.

§. IX.

Acerbior dentium dolor in corpore ſenſibili atque impuro gravia inducit ſymptomata, vigiliam nempe, febrem, appetitum proſtratum, delirium, refrigerationem extremorum, imo convulſiones, præſertim in infantibus, propter ſyſtema nervoſarum partium in conſortium ſive motuum morboſorum communicationem pertractum. *Malum quandoque exitium ſortitur.*

CURATIO.

§. I.

Quoniam odontalgicus dolor, ab illuvie plerumque ſeroſa ortum ſuum ſortitur, utpote quæ à ſanguine copioſius ad caput congeſto & lentius in vaſis procedente, ſeparata, in ligamenta tendineo-nervea depluit; potiſſimum medendi huic moleſto affectui in eo reconditum erit momentum, ut ſerum ſcorbuticum impurum primum à capite divertatur & derivetur; dein, ut correctum præparatum atque mobile redditum, per congrua emunctoria è corporis ſphæra eliminetur; demum parti affectæ juſtum robur reconcilietur, & hac ratione materiæ peccantis decubitus atque affluxus præpediatur. *Indicationes.*

§. II.

Primum quod concernit noſtrum propoſitum ſcopum, huic clyſterum injectiones peccantem humorem divertendi gratia, quam maxime opitulabuntur. Ut plurimum enim ſub gravioribus quibuſcunque dolorum tormentis alvus pertinacius renititur, quam per enema lenitivum & ſtimulans ſalinum emollire atque educere nihil eſt convenientius: utpote, à cujus applicatione ingens ſtatim dolorum levamentum ægrotantes recepiſſe obſervavimus. Præſtat tamen ea ex domeſticis uſitatis, quam ex variis purgantium atque emollientium ſpeciebus curioſius conflare. *Humor vitioſus divertendus, per clyſteres.* Dein quoque inter ea, quæ humorum impetum à partibus ſuperioribus ad inferiores invitant, pediluvia egregiam operam collocant: quæ ex ſola aqua pluviali vel fluviatili cum furfuribus triticeis, adjecto ſapone Veneto decocta præparari atque circa ſomni tempus in uſum vocari poſſunt; adhibita tamen hac cautela, ut pedes diutius atque paulo profundius in ea dimittantur, neque nimis calide, ſed tepide tantummodo admoveantur. *Pediluvii.*

§. III.

Huic prædictæ intentioni non minus ſatisfaciunt, quæ leni ſtimulo alvum clementer ſubducunt, inter quæ, uti in omnibus tam arthriticis quam rheumaticis, ita etiam in odontalgicis affectionibus, mannata & ex caſſia recenti parata, utpote quæ ſimul acrimoniam humorum contemperandi virtutem poſſident, præſertim ſi in ſero lactis dulci vel lacte aſinino, aut etiam in fonte minerali v. g. acidulis Schwalbacenſibus diſſolvuntur, præcipuas ſibi partes vindicant. *Ope laxantium.*

§. IV.

In corporibus ætate florentibus & quorum vaſa nimio ſanguine turgent, ſi vel ob tranſpirationem prohibitam, vel aliis demum ex cauſis, acerbi oboriuntur dentium dolores, primæ æque ac ſecundæ indicationi therapeuticæ omni ex parte ſatisfacit venæ in pede inſtituta ſectio; quæ utique *Venæ ſectio quando adhibenda?*

tam

tam ad humores ad superiora congestos, inferius invitandos, quam ad æquabilem eorum per omnis generis vasa circuitum restituendum ut & materiam hostilem è corpore eliminandam præsidium atque auxilium pollicetur insignissimum, aliis omnibus præferendum.

§. V.

Diaphoretica. Quod si materia peccans odontalgicos dolores efficiens, discutienda atque educenda est, egregie huc conferunt ipsa diaphoretica, blandiora tamen & sedativa simul virtute conspicua, è quorum numero electuarium ex rob sambuci, admixtis cornu cervi usto, antimonio diaphoretico & nitri aliquot granis, cum aqua florum sambuci propinatum, laudem certe meretur amplissimam, præsertim si repetatur & regimen sudoriferum exactius paulo observetur.

§. VI.

Acidularum usus. Non raro evenit, ut horum dolorum sævitia à serosa foveatur illuvie, quod fit in cacochymicis, scorbuticis, & catarrhosis phlegmaticis corporibus, ubi malum sæpius quoque revertitur. Tunc autem ego ad molestissimum malum præscindendum non certius, tutius nec præsentius, quam in convenienti thermarum vel acidularum usu inveni præsidium, præcipue si in subjectis tenerioribus & biliosis cum lacte asinino permisceantur.

§. VII.

Sacculi speciebus emollientibus repleti. Jam quod remedia externa concernit, sacculi ex speciebus paregoricis emollientibus, videlicet ex floribus sambuci, meliloti, chamomillæ vulgaris, baccis lauri, juniperi, semine carvi, milii & sale tosto parati, qui si tepide applicantur, ex *Suffimigia.* omni remediorum genere securissima sunt. A suffimigiis quoque v. g. fumo succini, resinæ styracis, benzoes, olibani, gummi elemi, per infundibulum vel linteorum ope dentibus affectis admisso, insigne dolorum levamen secutum fuisse novimus. Interea tamen non omnes æque hanc medicationem ferre potuisse, & in quibusdam graves capitis dolores, hemicraniam, vertiginem, oculorum dolorem pressorium sic excitatos fuisse observavimus.

§. VIII.

Bals. vitæ. externe. Quod si vero dolor acerbus maxime in carioso dente consistit, liquor anodynus mineralis vel solus, vel cum balsamo nostro vitæ permixtus, ope gossypii dentibus inditus egregium præstare *Ol. destillata.* solet levamen. In corporibus humidioribus una vel altera olei caryophyllorum gutta, item olei origani Cretici, nec non buxi destillati carioso denti instillata vel cum gossypio applicata, opem *Mixtura ex camph. & opio &c.* non contemnendam affert. Mixtura ex spiritu vini camphorato cum croco, castoreo & opio permixta gingivis atque excavatis dentibus admota, non secus ac ejusmodi linimentum in rheumatismo & arthritide exterius applicatum, insignis persæpe levaminis esse solet.

§. IX.

Diæta. Cæterum, uti accuratum vivendi regimen ad præservationem affectuum chronicorum, & etiam dolorum, utile semper ac proficuum est: ita illud ipsum in nostro affectu non minorem adfert utilitatem. Diæta vero primario in eo consistit, ut ægri ab omnibus salsis acribus induratis & nimium aromatisatis cibis, vino præsertim acido & liquoribus spirituosis, omnibusque alvum duram & adstrictam quæ reddunt abstineant, auram frigidiorem, ventum præcipue ex Borea flantem quam sedulo vitent, caputque maxime ab eo arceant. Et sicut in omnibus rheumaticis affectionibus præcavendis nullum præstantius ipso sufficienti motu & exercitatione corporis datur remedium: ita id ipsum quoque in chronicis & sæpe recidivantibus odontalgiis commendationem meretur.

CAUTELÆ ET OBSERVATIONES.

§. I.

Quando atrocior odontalgia à dente carie infecto atque excavato proficiscitur, si situs id permittat, cauterium ignitum ab exercitato chirurgo dextre applicatum, omnia decantatissima etiam remedia superat: siquidem funiculo illo nerveo, in quo doloris sedes est, exusto, & putredine, ignis ope, è dente sublata, dolorem non modo penitus exspirasse, sed & fœtidam cariem prohibitam fuisse, pluries etiam in nobis ipsis observavimus. Quin hac ratione quoque dens servari potest, si modo ejus cavitati postea cera cum mastiche mixta, quo impediatur ciborum & aëris frigidioris ingressus, intrudatur. *Cauteria.*

§. II.

Quod si vero dirum illum in dente dolorem excitans caries, cavitatem efformaverit minus idoneam, ut cauterium commode non admitti possit: externa tamen, atque interna quoque in usum vocata remedia nullius efficaciæ sunt, nihilo minus a diutius affligente dolore gravioris mali periculum imminet; vix datur certius remedium, ac dentis affecti, a circumspecto chirurgo, idonea encheiresi celebrata evulsio. *Qua si non locum inveniunt dens evellendus.*

§. III.

Sed tenendum circa hanc operationem, ne ipso in paroxysmo, ubi dolorum vehementia quam maxime urget, instituatur. Neque facile in plethoricis, ubi capitis, temporum & genarum venæ tument, vasaque arteriosa vehementius pulsant, nisi prius justa sanguinis extracta fuerit quantitas, dentis evulsionem tentare convenit. Testantur enim practicorum hinc inde recensitæ observationes, lethalem persæpius hæmorrhagiam, à dentibus præsertim molaribus improvide extractis excitatam fuisse. *Soluta tamen prius plethora.*

§. IV.

Observationum fide constat, venarum sublingualium incisionem in graviori odontalgia eximiam tulisse opem. Nos etiam hoc medendi genus admittimus, sub hac adhibita tamen cautione, ut incisio venarum paulo subtilior fit, alvusque libera existat: quin imo pediluvia in usum, prius quam vena secetur ducenda statuimus. Si vero nimia sanguinis copia corpus turgeat, sanguinem è pedis vena detrahere expedit: ubi dolore adhuc persistente, postea forte raninas pertundere conducibile erit. *Sectio raninarum.*

§. V.

Peculiare id habent remedia odontalgica externa, ut nunc juvamentum afferant, nunc in eodem corpore nihil efficiant, & nullum adhuc constans & perpetuum contra dentium cruciatus reperiatur remedium. Securissimum itaque est, *Externa non perpetuo juvant. Hinc dis-*

eminentia ſecuriſſima.

eſt, ſtagnantium & acrium humorum lenem & ſucceſſivam procurare diſcuſſionem, & ab aëris frigidi injuria partem affectam quam ſedulo defendere: id quod ſacculi ſuperius recenſiti, mitiora quoque diaphoretica omni ex parte præſtant.

§. VI.

Purgantia quibus conducunt?

In corporibus cachecticis, quorum vaſa ingenti vitioſi ſeri colluvie repleta ſunt, & quæ artuum doloribus alias frequenter vexata fuerunt, blandiora evacuantia in caſſum exhibentur. Sed duriori cuneo hic opus eſt, atque ad paulo validiora properandum. Inter plura alia autem, quæ huic ſcopo inſerviunt, pilulæ ex gummi ammoniaco depurato, trochiſcis alhandal, extracto fibrarum hellebori nigri, mercurio dulci, cinnabari præparato, croco & caſtoreo compoſitæ eminent, & ob laudatiſſimum ſucceſſum, expectationi deſideratæ reſpondent.

§. VII.

Mixtura dolores extemplo ſedans.

Mixtura ex ſpiritu vini camphorato, eſſentia croci, nuciſtæ, & ſpiritu cornu cervi volatili vinoſo concinnata, ad guttas aliquot naribus excepta, admirandum plane in modum acutiſſimos etiam dentium dolores in momento ſedat atque profligat: cujuſmodi effectus a liquore anodyno cum balſamo vitæ liquido noſtro maritato identidem expectandus. At vero dolendum maximopere eſt, hanc dolorum exſpirationem modo ad tempus plerumque perſiſtere. Ratio autem hujus phænomeni in eo poſita eſt, quod nervi qui ad mandibulas, dentes atque nares tendunt, ex uno trunco pari videlicet quinto originem mutuentur.

§. VIII.

Omnibus irritis, opiata curr. proſunt.

Dolores dentium ſi tanta ferocia inſiſtunt, ut cuncta remediorum genera penitus eludant, ego inſigni cum fructu porrexi pilulas, ita à me excogitatas: Rec. maſſæ pilularum aloephanginarum drachmam, de ſtyrace drachmam dimidiam extracti croci grana ſex. M. f. l. a. Pil. No. LX. D. S. 6. *bis* 8. *auf einmahl.*

ENARRATIONES MORBORUM.

Casus I.

Odontalgia, ex vehementi motu, ſub ſævis tempeſtatibus, ſæpius repetito, oborta.

Sereniſſimus Princeps, firmæ & robuſtæ quoad fibras & habitum corporis conſtitutionis, qui inculpata, & conſtanti valetudine quadrageſimum jam annum ſuperaverat, continuis venationibus & vehementioribus corporis exagitationibus, ſub inclementiori frigido & humido aëre, ſub ſolis intenſiori æſtu, ſub ventis ſæviter ſæpe regnantibus, ita fatigavit vires, ut naturam ad permoleſtas defluxiones in capite & circumjacentibus partibus frequentius laceſſiverit. Quæ non modo in capite, ſed & in maxilla præcipue in dentibus acerrimum dolorem pariunt, atque per intervalla ex capite in ſubjacentia loca collum, humeros, ſcapulas delatæ, atroci dolore muſculoſas ac nervoſas has partes affligunt, principium vero aſperæ arteriæ obſidentes permoleſtam cum raucedine tuſſim inferunt. Ceterum ſub quietiori jam corporis ſtatu & vitæ inſtituto ingraveſcere hæc ſymptomata videntur, quippe & ciborum appetentia minuitur, & alimenta minus probe digeſta flatus & borborygmos cum alvo pigriori excitare ſolent. Ego in conſilium arceſſitus, primum atroci illi dentium dolori, qui valde urgebat, ſubveniendum eſſe duxi: quem in finem latus affectum linimento, ex una balſami noſtri vitæ & duabus liquoris anodyni partibus inungere juſſi; quod etiam goſſypii ope denti qui carioſus fuit admotum, levamen non mediocre attulit. Poſtea exquiſitam victus rationem imperavi: quæ in eo conſiſtebat, ut omnem aërem inclementem, ventos impetuoſos maxime, ac ſolis æſtum evitaret, & exercitationes corporis, equo vel curru vehendo, vel ambulando cum moderatione tamen, quia iis aſſuetus erat, non intermitteret; loco potus ordinarii decoctum temperatius ex radice chinæ, cortice ligni ſaſſafras, paſſulis, atque pauxillo cinnamomi paratum bibat, parcius vero vinis ſpirituoſis utatur, vel ſaltem tenuia Moſellana & huic ſimilia, aut valde diluta cum aqua hauriat. Præter rectam vivendi rationem, in qua conſtanter pergere debet, etiam hæc malo expugnando accommodata remedia ad uſum propoſui. Adeoque infuſum Theiforme ex meliſſa, ſalvia, veronica, betonica, corticibus citri recentibus, cardamomo, juſta doſi mixtis, mane ſumendum in lecto cum lenioris ſudoris expectatione ſuaſi. Ante prandium elixirii noſtri balſamici drachmam cum pauxillo vini & aquæ caperet, atque ad alvum liberam ſervandam bis in ſeptimana paſſulas Corinthiacas rhabarbarinas ad unciam, ante lecti introitum ſumeret, conſului: ad tuſſim vero levandam, oleum amygdalarum dulcium ſine igne paratum, cum duabus partibus ſyrupi capillorum veneris permixtum, in avenaceo juſculo circa noctem uſurparet auctor fui. Præterea frictiones in capite & dolore affectis partibus mane & ſero adhibendas, cum pannis ſuccini fumo imbutis, calidis, plurimum commendavi, atque ante omnia ut caput & partes ſuperiores à frigore muniret, ſuaſi. Cucupham quoque in capite geſtandam ex herba majoranæ, ſatureiæ, floribus ſpicæ, roriſmarini, chamomillæ Romanæ, ſuccino, benzoe, ſtyrace, cardamomo præſcripſi. Quibus remediis adjutus per divinam gratiam, à moleſtis iſtis rheumaticis doloribus immunis redditus, jam ſine ullo valetudinis impedimento ex voto vivit Princeps Sereniſſimus.

Epicriſis.

Quemadmodum ad conſtantem tuendam ſanitatem, & ad morboſas à corpore avertendas afflictiones, nil nec efficacius nec ſecurius conveniente & ſufficiente corporis motu, labore & exercitatione eſt: ita attenta etiam obſervatione animadvertimus, non modo ex intermiſſo corporis motu, ſed etiam ex nimiis, vehementibus inopportunis & ſub inclementi cœlo inſtitutis exercitationibus viam ad morbos apertiſſimam ſterni: videlicet quandocunque illæ ſubito omittuntur. Nam quo celerior ſub ipſo motionum impetu & agitatior fluidorum & ſolidorum eſt motus & progreſſus, eo tardior & imbecillior poſtea evadit, quando prorſus corporis exercitium negligitur. Hinc preſſo pede ſanguinis & humorum ſtagnationes, decubitus, ſeri ſeparationes, ejus extravaſationes atque in ſubjectas partes defluxiones, præſertim eas, quæ aëris injuriis expoſitæ imbecilliores & a naturali tono dejectæ fuerunt, aliaque permoleſta accidentia inſequuntur; quemadmodum ſuperius haud ignobile exemplum ſatis luculenter demonſtrat. Ceterum, quoniam natura aſſiduis & quotidianis uſque validioribus exercitationibus fuit adſueta, non penitus eas intermittendas, ſed ſub modo & moderatione continuandas eſſe cenſui.

Casus II.

Rheuma dentium à colluvie serosa prognatum cura emaciante abigendum.

Cum nuper ad aulam Serenissimi Principis vocarer, consultum me adiit fœmina honesta ante XL. annos nata, sanguine & succis plena, quæ sub priori conjugio & ante illud etiam in primis juventutis annis largiter semper sanguinis menstrualis fluxum experta est, atqui, dum singulis fere annis liberos peperit, satis valens & salva permansit. Io altero conjugio, quod plane fuit sterile, per aliquot annorum spatium, tempore potissimum vernali & autumnali, permolestis & gravibus in capite defluxionibus, coryza, gravedine, dentium acerbo dolore, tumoribus faucium, uvulæque prolapsu misere admodum fuit tentata: quæ symptomata duos, quandoque tres menses continuarunt. Tumor internus faucium non mediocris ita sæpius compressit mandibulas, ut os deducere, nisi quantum sufficeret ad sorbillanda jusculа vel tenuiores cibos capiendos, non potuerit. Multis usa domesticis & pharmaceuticis remediis: sed cunctis effectu plane frustraneo. Cum in pleniorem morbi statum ejusque causas inquirerem, cognovi eam cum marito inferiorem domus humili loco sitæ stationem inhabitare & in ipsa dormire, quæ cum minus à ventibus perflari queat, aër inclusus quam facile vapidus & humidus redditur; deinceps in quieto semper vitæ genere versata est: tertio in conjugio sterili vixit & menses longe parciores quam superioribus annis experta, singulo quoque vere & autumno venæ sectionem in brachio admittere consuevit. His perspectis & diligenter expensis, vitiosi seri potius illuviem in hoc corpore, quam sanguinis redundantiam peccare judicavi. Quare non tam ad sanguinis quantitatem detrahendam, quam ad seri intemperati & impuri nimiam copiam impediendam imo è corpore exturbandam, & ad robur toti corpori, capiti inprimis, conciliandum medicationis consilium direxi. Suasi igitur, ut mutaret conclave & dormitorium, atque in loco difflabili altiori vitam ageret: dein, ut intermedio tempore quo libera erat ab hoc affectu, à copiosiori cibo, carnibus elixis & pinguioribus jusculis, à cœna etiam abstineat, & corpus labore & motu moderatiori exerceat, præcepi. Loco cerevisiæ crassioris aquam coctam cum cinnamomo, cortice l. sassafras, passulis & quarta vini parte mixtam bibat; & ut singulis mensibus, bis vel ter pilulis meis balsamicis polychrestis, & totidem in septimana vicibus elixirio balsamico temperato utatur edixi. Demum balsamo nostro liquido caput inungendum, & aqua cum vino remixta, in qua aliquot guttulæ balsami dicti instillatæ, os frequentius colluendum commendavi.

Epicrisis.

In ejusmodi diuturnis crebrius recurrentibus rheumaticis affectibus profligandis, medicus qui consultatur, probe semper prius statum corporis, causas antecedentes & concurrentes investigare debet: siquidem utplurimum sagax & circumspectus Philiater, permolestas has diuturnas fluxiones seu rheumata, à tenuiore & excrementitio sero ex atonia solidorum oriundo potius, quam à sanguinis boni redundantia dependere atque produci deprehendet. Et tunc pessimo consilio largiores sanguinis detractiones proponuntur, quæ naturam imbecilliorem reddunt & ad morbosas afflictiones disponunt. Ego in doloribus rheumaticis arthriticis neque minus in catarrhosis defluxionibus, singulari semper cum fructu diætam, ut ita loquar, emaciantem commendavi & imperavi; quæ in detractione copiosi alimenti, abstinentia, ab omnibus quæ copiosum alunt nutrimentum tam cibis quam potibus, sufficienti motu & exercitatione corporis, tenuique ac levi potu consistit; interposito nonnunquam apto balsamico laxante & roborante. A quibus auxiliis, in ejusmodi abigendis & avertendis morbis, ampliorem me semper consecutum fuisse opem, ac ab aliis pharmaceuticis remediis omnibus, sancte adstruere & affirmare possum.

Casus III.

Sævus dentium dolor ex admisso corpori [illegible] frigore, aqua frigida curatus.

Juvenis annorum XXX. corpore carnoso & boni habitus, sanguine abundans, hyemali tempore domi bene pastus & cibis nutrientibus saturatus, vini quoque non raro haustum interponens, sub libero vernali, ventoso & humido cœlo, non tecto satis & munito corpore iter per aliquot milliaria facere debuit. Hinc domum reverso, ingens lassitudo corpus, caput molesta cum vertigine gravitas, dentes vero immanis admodum dolor irruebat atque invadebat, qui noctu acerbior erat. Quum per annum sanguinis missionem non passus fuerat, ex meo consilio venæ circa pedis malleolum facta incisio, & plus quam decem unciæ extractæ; quæ vacuatio cum euphoria celebrata quandam horum pathematum remissionem largita fuit, pulsu inde valentiori reddito. Ipse sponte sua ante lecti ingressum, quum per syringam tabaci hauriret fumum, aquæ frigidæ fontanæ mensuram successu temporis epotavit, cubituque petens corpus stratis probe texit atque circumvolvit. Hinc largissimus in toto corpore subortus sudor per integram noctem manavit. Inde expergefactus, omnis dolor à capite & dentibus, felicissime fuit abactus.

Epicrisis.

Quandocunque dolores gravativi & rheumatici artuum, capitis, imo dentium, à sanguinis κατ' ἔξοχην sic dicti consistentis & rubicundi redundantia, quæ impeditioris humorum circuitus & secretionis atque excretionis imminutæ parens est, potius quam à seri impuri copia & decubitu in eusarcis & bene pastis corporibus oboriuntur; ipsa ratio sana medico-practica dictitat, ad liberiorem circuitum sanguini & humoribus conciliandum, sectionem venæ remedium esse aptissimum. Et tunc ordinario pulsus major, auctior & fortior post sanguinis vacuationem sequitur, qui certum minimeque fallax, ex redundante illo purpureo liquore morbum provenisse, indicium exhibet. Deinceps insignes aquæ puræ fontanæ frigidæ sudoriferas & discutientes virtutes, hic casus magis conspicuas atque illustriores reddit. Ego semper in hac hæresi fui, aquam frigidam fontanam puram, terrestrioris calcareæ vel salinæ materiæ expertem, incomparabilem multis in morbis præbere medicinam, tum ratione frigoris fibras attonitas firmanos & roborantis, tum respectu mineralis ætherei spiritus, quo nulla aqua destituta, viribus identidem amici; quin & ratione fluxilitatis ac tenuitatis, qua crassos humores mobiles, fluxiles atque libero progressui aptos reddere valet. Sed hoc remedium, quod utique magnæ utilitatis est, & recte heroicum dici potest, maxima eget cautione & circumspectione. Quam hisce capitibus includere non dubitamus: quorum primum est, ut imbecillo & tenui cor-

corpori, ubi motus languent & venæ ſero turgent non exhibeatur: ſecundum, ut tantummodo corporibus ſanguine, calore, & motu vegetiore adhuc plenis præbeatur, quo in•orius corporis ambitum actuari & diſtribui poſſit: tertium, ut non uno hauſtu, ſed ſucceſſive ac per vices ingeratur: quibus addimus quartum, ut corpus poſt epotationem vel motu ad ſudorem uſque exerceatur, vel in lecto calidis tegumentis probe foveatur.

Casus IV.

Odontalgia ex incongrua diæta.

Fœmina XXX. annorum, victui craſſiori ſalino indulgens & otioſæ vitæ dedita, ſanguine abundans, alvum patitur crebrius tenſam atque ſtrictam, menſiumque defectum experitur. Sanguis è vena miſſus apparuit glutinoſus. Autumno graviſſimo corripitur dolore circa nucham, qui ſe ſe ad aurem extendit, parotidem totamque dextram maxillam cum inflatione atque rubore occupans, in dente carioſo ejuſdem lateris graviſſimum dolorem excitat. Pulſus erat ſebriculoſus, arteriæ fortiter circa tempora pulſabant, ſomnus inquietus vel plane nullus, & perpetuo ſalivalis latex ore effluxit. Ut his medelam faceret, externe utebatur linimento, quod habebat oleum hyoſcyami, carvi & parum camphoræ, a quo dolor minime mitigatus, ſed potius exacerbatus fuit, inflammatione in facie aucta. Curata vero eſt ſequentibus. Primum mixturæ, ex liquoris anodyni uncia dimidia, camphoræ, laudani opiati cydoniati utriuſque granis tribus paratæ, quindecim guttas vel viginti, tribus de die vicibus ſumſit. Secundo, loco potus ordinarii decocto hordei, ſcorzoneræ & raſuræ ligni ſaſſafras, cum ſemine papaveris albi in emulſionem redacto fuit uſa. III. Nuchæ & capiti ſequens applicatum fuit linimentum: Rec. aquæ Anhaltinæ, ſpiritus florum ſambuci ana unciam, ſpiritus ſalis ammoniaci drachmas duas, nitri artificialis, quod præparatur ex ſpiritu ſalis ammoniaci & ſpiritu nitri, camphoræ utriuſque drachmam dimidiam, opii grana decem, olei nuciſtæ deſtillati guttulas quindecim. M. Quod exterius adhibitum, egregium plane tulit ſolatium. IV. Mitigato pauliſper dolore, alvus vacuata fuit cum infuſo, quod capiebat folia ſennæ, rhabarbarum, agaricum, cremorem tartari, & paſſulas minores, cum aqua & vino. Utut vero dolores ex parte remiſerint, remanſit tamen fixus in gingiva circa dentis ſedem cruciatus, cum inſigni inflatione & rubedine, qui ad aliquot menſes durabat. Ex conſilio itaque medici, & opera chirurgi extracto dente, materia ichoroſa & putrida in copia ſucceſſive ex alveolo effluxit, cum plenaria doloris remiſſione. Foramen vero relictum uſu adſtringentis medicaminis fuit clauſum.

Epicriſis.

Ex hac morbi relatione diſcendum eſt, quod odontalgia frequentius conjuncta ſit cum phlegmone ſeu eryſipelacea quadam defluxione; quare etiam eodem modo ac via ſanatio utriuſque affectus inſtituenda. Et quemadmodum in eryſipelaceis affectibus exterius applicata oleoſa nunquam proſunt, ita etiam in hoc caſu ea non bene ferre potuit ægrota, ſed dolor potius diſcutientibus, temperatis & diaphoreticis auſcultavit. In cacochymicis corporibus, maxime, ſi humorum adſociatur abundantia, frequentiſſime gignitur & quidem circa autumnum odontalgia; quo tempore etiam arthriticæ affectiones familiarius occurrunt. Rebus itaque talem eventum ſortientibus, ad præſervationem venæ ſectio, decocta lignorum temperata, convenientia evacuantia; abſtinentia à vino, cibiſque ſalitis acrioribus, utiliſſimam, depurando totam ſanguinis maſſam, locant operam. Porro, cum fiſtula facile generetur in maxilla, quando in ejus alveolis materia acris putrida ſtagnat & exitum non invenit, quæ non modo ipſum dentem, ſed oſſeam etiam maxillæ ſubſtantiam exedit, corrodit & ulcus difficulter ſanabile, quod cognoſcitur ex dolore, tumore & rubore, nec non putridæ materiæ poſt compreſſam gingivalem carnem effluxione, efficit; ut maturе ipſe dens extrahatur, quo corrupta illa materia non ſolum habeat exitum, ſed etiam medicamenta proxime ipſi ulceri applicari poſſint, maxime eſt neceſſarium.

Casus V.

Odontalgia, ex omiſſa conſueta V. Sect.

Fœmina XXX. annos nata, venarum ſectioni diu adſueta, quotannis eam, quotieſcunque uterum tulit, omiſit, ob vanum & nullis rationibus innixum metum, ne hoc evacuationis genus periculum portendat. Sed ſemper fere affecta eſt gravi odontalgia, juncta cum tumore faciei ſeroſo. Inter præludia vero hujus recurrentis affectus, ad frequentiam illius præſcindendam uſa eſt eſſentia, quæ conſtabat ex terra catechu, ſanguine draconis, pauxillo aluminis uſti & ſpiritu vini; quæ tam externe, quam interne ſumta, mox acerbiſſimi capitis ſecuti ſunt dolores, cum ſumma præcordiorum anxietate, inſigni virium defectu animique deliquio conjuncti. His ceſſantibus ſymptomatibus tumor utramque maxillam occupavit, quem externa applicata cataplaſmata non ſublevarunt, ſed exacerbarunt, ita ut intenſiori febre facta & intercurrentibus animi deliquiis abortum paſſa fuerit. Tandem emplaſtro manus Dei pertinax ille in ſcirrhoſam duritiem abiturus tumor fuit depulſus.

Epicriſis.

Gravidis familiariſſimæ ſunt propter plethoricum & cacochymicum ſtatum, & ob impeditiorem perſpirationem, menſiumque defectum, œdematoſi vel etiam eryſipelacei capitis & odontalgici affectus, qui matura venæ ſectione, & eorum uſu, quæ alvum clementer cum euphoria & per epicraſin movent, motuque inſuper & victu moderato præſcindi feliciter poſſunt. Si quis itaque excretionem humoris vitioſi, ſi jam imminet imprudenter velit impedire, quod fit adſtringentibus; non poteſt aliter fieri, quin materia a ſanguine jam ſegregata & corrupta in internas & nobiliores partes irruat, longe graviora ſymptomata inducendo. Notabile porro eſt, quod non ſecura ſemper ſint cataplaſmata ex diſcutientibus etiam compoſita, quia ſæpius repellendi facultatem, dum videlicet humida non quiſque ferre poteſt, nanciſcuntur. Deinceps tumor ſeroſus facile tranſit in ſcirrhoſam duritiem, præſertim ſi nimiis ſpirituoſis diſcutientibus fuerit tractatus, qualis diutius inhæret, & difficillime reſolvitur, neque facile emollientibus ad ſuppurationem diſponi poteſt. Egregiam vero virtutem non ſemel ſed aliquoties tali in caſu experti ſumus, ab emplaſtro ſic dicto Manus Dei, quod maximam partem ex gummatibus compoſitum, atque in *Charas Pharmacopœa Regia* deſcriptum eſt.

Casus VI.

Dolor dentium periodicus, ex vini & dulcium intemperantia.

Vir sanguineo-melancholicus vino adsuetus & dulcibus ultra modum delectatus, ex carioso dente dira sæpius tormenta, præcipue autem tempore nocturno passus est. Dolor hic erat periodicus: incipiebat enim circa decimam horam, excrucians usque ad tertiam matutinam, nullo extrinsecus apparente tumore aut calore præternaturali. In cavitate dentis hærebat particula spongiosa exquisitissimo sensu prædita. Hujus foramini intrusa fuit essentia castorei, cui tantillum laudani opiati admixtum erat. Ita quidem doloris atrocia quievit, nec per biduum reversa est; sed tertio die recruduit, & eadem hora rediit: non autem eodem remedio, sed ex camphora indita remisit. Elapsis aliquot diebus, cum idem dolor recurreret, nec camphora, nec prædicta essentia ullum levamen afferebant; sed potius tunc ad oleum caryophyllorum confugiendum fuit, cujus una & altera guttula denti carioso immissa levamen attulit. Accidit vero ut, cum sequenti septimana malum eodem modo infestaret, neque unum ex hisce tribus, utut singula applicata fuerint, quidquam in allevando malo præstiterint. Suasi, ut interne electuarium superius recensitum, cujus basin constituit rob sambuci, repetitis vicibus sumeret; externe vero balsamum nostrum vitæ naribus susciperet & denti essentiam castorei inderet: quo dolor etiam mitigatus fuit. Tandem dentis extractione facta, dolor nunquam rediit.

Epicrisis.

Hæc memoratu digna observatio luculenter docet, quam incerta & infida sint specifica sic dicta antodontalgica externa, idque hanc ob rationem, quod fibrarum & pororum in partibus solidis textura, & ab ea dependens debilitas non semper eadem maneat, sed brevi ab ipsis etiam medicamentis mutari possit: quo fit, ut idem remedium non eundem, sed alienum plane sæpe numero præstet effectum. Parum itaque auxilii cum expectandum sit ab externis, consultius semper procedimus, si curam ejusmodi affectuum congruis internis remediis adgrediamur & prosequamur, affectamque partem tantummodo in temperato calore & in exspiratione æquabili & liberiori detineamus.

CAPUT X.

De dolore & spasmo otalgico.

THESES PATHOLOGICÆ.

§. I.

Definitio.

Circa dolorum & spasmorum doctrinam dum versamur, ille etiam qui ad aures pertingit & non minori sævitia ac ceteri affligit, non reticendus erit: licet breviter, quicquid de hoc affectu commemorandum, dicamus. Est vero otalgia gravis dolor, in aurium cavitate sive meatu auditorio consistens, a sero acri extravasato, & subsistente intra membranam nerveam meatum auditorium cingentem exortus.

§. II.

Genesis & causa.

Pertinax hic aurium dolor, eos, qui rheumatismis & catarrhalibus defluxionibus sunt obnoxii, frequentius adoritur, vel, si sudor consuetus supprimitur, aut caput sudore madidum ventis frigidioribus desubito exponitur, prognascitur. Sæpe causa, inflammatio vel ulcus aurium est, ubi insignis ardor, dolor tensivus, pulsatilis, rubor, febris imo delirium junguntur: interdum à vermibus excitatur, & dolor vagus lancinans atque rodens percipitur. Præclare ARETÆUS *lib. II. cap. III.* de aurium dolore sequentem in modum disserit: *Acusticus porus difficillime sæpe doloribus vexatur, ut etiam occipitium teneant & oculos atque buccarum musculos, & perseveratione quadam tardissima tempora & caput. Aliquando etiam humoris fluor per easdem cavernas fit quem græci rheumatismum vocant, & ita jugis ut sæpe vulneret altiora atque corrumpat, & ossa carie inficiat.*

§. III.

Processus & symptomata.

Otalgia tanta sæpius vehementia affligit, ut in provectioris atque adultæ ætatis hominibus delirium excitet, cum summa inquietudine & anxietate conjunctum; quinimo epilepsiam sic fuisse introductam nos observavimus. Phlegmaticos autem licet minori gradu infestet, horrendos tamen in cholericis, capitis dolores cum quadam mentis alienatione, vigiliis & inquietudine infert.

§. IV.

Horum ratio.

Ratio, cur aurium dolores tam crudeliter lædant, ut tolerari vix possint, in eo potissimum posita videtur, quod membrana aurem quæ investit, osseo illo meatui firmiter annectitur, adeoque magis tenditur, nec non à dura matre originem sortitur, nervorumque irreptatu dives est. Quo magis autem membranæ nerveæ tensæ atque expansæ sunt, eo acutioribus doloribus eæ sunt obnoxiæ: quemadmodum in liquido apparet in periostio, intra quod & subjectum os contentus sæpe humor horrenda symptomata producit, quod in panaritio aliisque ossium vitiis videre est.

§. V.

Prognosis.

Sæpe otalgia symptoma febrium acutarum evadit, ubi materiæ morbificæ ad aurem per metastasin fit translocatio; quemadmodum in morbo Hungarico interdum evenit, ubi surditas vel ingens saltim auditus difficultas exoritur. Quæ si in declinatione febris accidit infallibile convalescentiæ præbet signum: sed tunc vitium in auris internæ membrana & nervo acustico hæret. Quando vero metastasis ad aurem externam pertingit, tunc otalgia suboritur, quæ, nisi cito succurramus, ob doloris atrocitatem demere vitam potest. Qui ex lapsu vel casu in terram otalgiam patiuntur; ubi materiam saniosam per aures reddidere, è medio omnes sublati sunt, teste RIVERIO *observ. XVIII. p.* 291. HIPPOCRATES vero in *coac. prænot. pag.* 538. §. 58. de exitu hujus morbi sequentia habet: *auris dolor pertinax, cum febre acuta & alio quodam signo aliquantum maligno juvenes quidem septima die occidit, & citius delirio correptos, si non multum pus effluxerit ex aure, aut sanguis è naribus, neque aliud quoddam bonum signum compareat, Seniores autem tardius & minus tollit: nam & aures suppuratione præveniunt & minus delirant. Verum multi ex*

his

his recidivant, atque ſic pereunt. Monere autem hoc loco debeo, quod hoc decretum *Hippocratis* magis de dolore & tumore inflammatorio parotidum intelligendum ſit.

METHODUS MEDENDI GENERALIS.

§. I.

Dolor componendus. In curatione hujus diræ tyrannide aures exercentis affectus, omni ratione eo annitendum eſt, ut dolorum illa vehementia, quæ cauſam interdum graviſſimis ſymptomatibus præbet, componatur vel ſaltim mitigetur. Id quod variis quidem modis tentari atque obtineri poteſt. Nos autem aliis cunctis, pulveres nitroſos cinnabarinos, liquorem noſtrum anodynum mineralem, nec non emulſiones ſeminum IV. frigidorum majorum præferimus. Quibus nihil proficientibus, ad opium rite correctum fugiendum eſt, quo nomine maſſam pilularum de ſtyrace, *Starckei*, *Wildeganſii*, laudanum liquidum *Sydenhami*, vel cydoniatum *Helmontii* commendamus.

§. II.

Externis. Externe emplaſtrum anodynum tempori lateris affecti nec non pone aures applicatum, quod ex maſtiche, galbano, croco, oleo nuciſtæ expreſſo, caſtoreo, opio compoſitum eſt, deſideratiſſimas fert ſuppetias. Dein etiam vapor ex lacte & ſpeciebus fragrantibus atque emollientibus auri immiſſus materiam peccantem non modo emendat, corrigit atque ad ſuppurationem diſponit, ſed & fibras nerveas nimis tenſas relaxando dolorem ſolvit. Convenit quoque veſicam ſuillam decocto cum lacte ex floribus malvæ, verbaſci, ſambuci, meliloti, chamomillæ vulgaris, nymphææ, papaveris rhœados, ſemine lini & pauxillo croci repletam exterius affecto lateri admovere. Fumus quoque nicotianæ cum fiſtula inverſa auri immiſſus, item millepedes in oleo olivarum vel amygdalarum amararum infuſi, nec non oleum ſcorpionum ad dolorem, ſi ab inflammatione vel ſero acri provenerit, compeſcendum, maxime valere creditur.

§. III.

Humor ſtagnans diſcutiendus. Quemadmodum autem ubicunque humor reſtagnat atque ſubſiſtit, is promovendus atque diſcutiendus eſt: ita etiam pulveres diaphoretici, leniter nitroſi, cinnabarini, cum aquis diapnoicis atque analepticis propinati opportuniſſimam in hoc affectu locabunt operam. Plethora ſi urget, vena ſecanda: atque alvus renitens clyſteribus emollientibus, vel internis laxantibus ex manna, caſſia & rhabarbaro paratis, ad officium redigenda. Dignus certe eſt qui hac occaſione commemoretur locus apud modo laudatum ARETÆUM, ubi curationem hujus mali pulchre admodum propoſuit. *Utendum* inquit, loc. cit. *requie corporis atque abſtinentia & ſilentio ſummo: etenim organo auditorio accepta voce aures neceſſario commoventur, & propterea majores dolores efficiunt. Locandi præterea ægrotantes calido in lecto, & ſi dolor coëgerit, phlebotomandi, atque tertia die levi atque ſartili cibo reficiendi, & ob mitigationem doloris exterius admovenda vaporatio tepidi liquoris vel ſacculi ex polline tenera confecti. Tum cataplaſmata laxativa, & cum dolor initium ſumſerit, ſtatim erunt admovendæ ſanguiſugæ quas hirudines appellant circa fines auriculæ, vel circa ejus poſteriora cucurbita admota, ſcarificando, adhibita ſpongiarum calidarum. Ipſam quoque cavernam involuta lana per ſpecillum oleo calido tinctum, paulatim penetrantes, atque illic lana derelicta ferramentum detrahimus.*

CAUTELÆ ET OBSERVATIONES.

§. I.

Quandocunque dolor aurium à cauſa externa, immiſſa v. g. dura mole in aurem provenit, cujus rei exempla apud HILDANUM proſtant, tunc in ipſa doloris ſævitia neutiquam tentanda erit extractio cum forcipe vel alio inſtrumento: eo, quod non modo fruſtra hoc tentamen ſuſcipitur, ſed & dolor mirum adauctis ſymptomatibus intolerabilis redditur. Sub doloris enim impetu nerveus auditorius meatus vehementiori ſpaſmo conſtringitur, ut adeo, quacunque demum etiam leviori vi externa accedente, dolor exacerbetur, & meatu ſic anguſtiore evadente, materiæ exitus eo magis prohibeatur. Rebus ita ſe habentibus, fotus ſupra dicti potius locum invenit applicatio, vel aliquot olei amygdalarum amararum in aurem inſtillatio; quippe quod præter vim demulcentem, ſedativa quoque facultate eſt inſtructum: qua ratione, dum membranæ tenſæ emolliuntur & relaxantur, ſola oborta ſternutatione, corpuſculum illapſum ſimul & ſemel ſponte excuſſum fuiſſe, novimus. Atqui, cum huc apprime quadrent, quæ monumentis ſuis reliquit TRALLIANUS, non poſſumus, quin ejus de hac re ſententiam ad verbum recenſeamus, quæ *libr.* III. *cap.* III. ita ſe habent; *Si lapillus, aut faba, aut aliud quicquam in aurem incidat, ſpecillum lana involutum in reſinam terebinthinæ aut glutinoſum aliquod intingito, ac ubi in aurem injeceris leniter protrahito, & ſternutamentum excitans, os & nares obturato. Nam ſpiritus intentione, quæ ita fit, id quod intus impactum eſt, expellitur. Hoc autem continuo facito diligentiam adhibito, ut quam primum eximatur. Sin autem neque ſic exciderit, inflammatione oboriente, convulſiones ſæpe comitantur, ut etiam ægri de vita periclitentur. Quare oleum quoque tepidum frequenter infundere oportet: ſic enim locis inflammatione liberatis, id quod inſidet, facile eximetur.*

Quid agendum, ſi à cauſa externa in aurem illapſa otalgia oritur?

§. II.

Otalgia plerumque à cauſa interna ſolvitur & abſceſſu finitur, dum materia purulenta ichoroſa, ex ipſis glandularum meatum auditorium externe obſidentium atque cerumen alias largientium poris & tenuibus canaliculis, ſtillat. Ad quas etiam in infantibus, præſertim qui ſpongioſioris corporis ſunt habitus, tantus ſæpe humoris ſeroſi fit affluxus, ut ingens fœtidi & purulenti humoris copia quotidie exeat. Sub tali morbi ſtatu humorum impetus per laxantia leniora, mannata, rhabarbarina, paſſulata, aliquoties repetita divertendus, vel pediluviorum, veſicatoriorum, aut cucurbitularum ope in provectioris præſertim ætatis hominibus, ad inferiora invitandus eſt. Hac ratione moleſtus hic aurium fluxus ſucceſſive minuitur, & ſalvo auditus organo ſanatio perficitur.

Materia purulenta diutius effluens divertenda.

§. III.

Leniter exſiccandum. Quando major jam puris copia poſt inflammationem præcedentem ex aure effluxit; tunc, præter ea, quæ humorum impetum, a capite & auribus divertunt, quæ leniter exſiccant, putredinique reſiſtunt

resistunt exterius admovenda sunt. Veteres eo fine pastillos, ex aloë, croco, myrrha, sarcocolla, confecerunt, & aurium cavernis indiderunt, vel mulsum ex vino factum cum mali punici cortice, nardo, amygdalis amaris, croco, myrrha, alumine, vel herbarum vulnerariarum succis coctum, cavernæ aurium, si humor fortius effluxerit, infuderunt. Qua de re evolvendus CÆL. AURELIANUS *libr. II. cap.* 3.

§. IV.

Tamen non subito inhibenda.

Cavendum vero est, ne diutino aurium purulento fluxui, à quacunque etiam causa proveniat, externis validioribus exsiccantibus & fortioribus adstringentibus desubito obex ponatur. Exinde enim ingentem parotidum tumorem, cum summo dolore sævisque symptomatibus stiparum, profectum fuisse, nostra pariter & aliorum fide constat.

§. V.

Parotides in febr. quomodo abigendæ?

Quandocunque febribus acutis supervenir atrox ille aurium dolor cum intumescentia parotidum; non præsentius auxilium, ac in cucurbitularum cum scarificatione in nucha appositione, & solius cataplasmatis emollientis, ex caricis pinguibus, croco, melle, succo ceparum tostarum & radice liliorum alborum parati tepido usu, me invenisse plena fide testor.

§. VI.

Vermes vel eliciendi vel enecandi.

Si dolor à vermibus aurem ingressis ortum traxerit, lacte tepido auribus immisso hi eliciendi, vel oleo absinthii, nuclcorum Persicorum aut amygdalarum amararum sunt enecandi.

ENARRATIONES MORBORUM.

CASUS I.

Otalgia suffimigiis & emplastro brachii tumori applicatis sanata.

Nobilissima Virgo quinquagesimum quæ jam complevit annum, activi ingenii, sanguineæ constitutionis, decem abhinc annos dolorificis partium externarum fluxionibus à sanguine nimium abundante, & ob ejus tardiorem progressum impuriore reddito suboris continuo fere fuit obnoxia. Me quum hac de re consuleret, ut ter minimum singulis annis nimiam redundantis sanguinis quantitatem è secta vena detrahi curaret, auctor fui: unde melius etiam se habuit. Consueta vero hac sanguinis eductione æquinoctio autumnali intermissa, atque sudore nocturno usitato, ex improvida brachii dextri refrigeratione, cohibito, postero die ingenti dolore una cum tumore in ejusdem brachii cubitu tentata fuit; qui adeo sensim increscebat, ut brachium neque flectere neque attollere poterit. Ad hanc molestiam abigendam, amicarum suasu, frequentius ex gummatibus resinosis, succino, tacamahaca, usa est suffimigio: quo remissior quidem dolor redditus, sed tumor mutata sede superiorem humeri partem invasit, qui insignem in magnitudinem increscebat. Huic cum à chirurgo emplastrum applicaretur, evanuit ex parte quidem, sed in dextrum capitis latus irruens, in aure potissimum horrendum & acutum dolorem, ut vix ferendo illi par esset ægrota, introduxit. Totum dein caput insigniter tumefactum comparuit, auditus aderat summa difficultas, atque è naribus aliquot sanguinis guttæ cum mucosis multis humoribus secesserunt. Consilium meum, cum per medicinæ candidatum qui mihi ad manus erat exquireret, consultum primo omnium duxi, ut aperiretur vena pedis sinistri, quo abundanti nimium sanguini quodammodo exitus detur; deinceps, ut infuso foliorum sennæ & rhabarbari cum decocto passularum minorum, sordes è primis viis blande educerentur. Quibus præmissis, tenuem victum & pro potu decoctum, ex radice sarsaparillæ, glycyrrhizæ & floribus papaveris rhœados sumendum imperavi; atque ad successivam transpirationem & uberiorem pravi humoris subsistentis promovendam dissiationem, ut æquali lecti calore corpus foveret, & mixturam, ex aqua florum sambuci, cornu cervi usto, antimonio diaphoretico & pauxillo nitri frequentius usurparet, lareríque dolenti sacculum supra descriptum leniter calefactum applicaret, suasi. Et ita circa undecimum diem, largo sudore sponte erumpente, totum corpus fuit perfusum, evanescente penitus permolesto accidente. Cum vero auditus gravitas cum dolore pressorio remaneret, consilium dedi, ut panis cum semine fœniculi igne cocti, recenter ex furno extracti & discissi vaporem meatui auditorio reiteratis vicibus admitteret. Quo pacto expurgata demum pilulis balsamicis & cephalicis nostris, sordium mole, pristinæ valetudini sensim sensimque Nobilissima patiens fuit restituta.

Epicrisis.

Ex hujus affectus generandi, pariter ac eum curandi modo, medicorum juniores plura ad praxin utilia momenta capere & depromere possunt. Primo, quod dolores ejusmodi rheumatici, à venæ sectione neglecta & sudore consueto salutari cohibito, originem suam ducere possint. Dein, quod ad eos abigendos suffimigia non satis sint secura remedia, dum tonum cutanearum fibrarum nimium augendo, pravorum humorum motum ad interiora convertunt, quum potius ejusmodi vitiosi humores sensibilioribus corporis partibus & poris inhærescentes successive & placide commovendi, & ad liberiorem exhalationem incitandi sint. Et quod, tertio, in ejusmodi pertinacibus rheumatibus profligandis longe magis circumspecte & efficaciter agat medicus, si non multis activioribus sudoriferis naturam lacessat, sed tempus expectando, blandis & temperatis ad diapnoën disponentibus remediis utatur: qua ratione contingit, ut natura sponte sæpe critice & salutariter morbum solvat.

CASUS II.

Otalgia immanis, ex ingesta vini copia & sequente refrigeratione.

Generosus senex sexagenario major, macilentioris staturæ sed floridæ faciei, olim cum inter Westphalos medicinam facerem, consultum me adiit, qui à convivio, in quo vinum liberalius potaverat, sub aura nocturna peregre domum reversus, altero mane de gravativo capitis dolore, sinistrum præsertim latus affligente conquerebatur. Huic mox dolor auris valde acutus successit, qui tam atrociter intra paucos dies invalescebat, ut non modo omnem somnum adimeret, sed & tremorem partium universi corporis cum frigore excitaret, adeoque non frustraneus esset convulsionum metus. Intolerabilibus plane dolorum tormentis miserrime excruciatum senem inveni, qui non nisi à globo per sclopetum trajecto levamen optabat: tantæ insaniæ & desperationi proximus erat. Exterius, dolente in parte nihil præternaturale conspiciendum erat. Itaque alvus aliquoties à clysteribus ut aperiretur, curavi:

curavi: atque interne non nisi pulveres antepilepticos, cum nitro, cinnabari & pauxillo laudani opiati remixtos propinavi, vaporem quoque decocti florum chamomillæ cum lacte auri frequentius admovendum præcepi: eo quod intra meatum auditorium consistere dolorem, conquerebatur. Tandem elapso die septimo, mitescente doloris sævitia, corpus madore perfusum, pulsus redditus sedatior & mollior, qui ante contractus & durus erat, urina quoque antea valde tenuis & aquosa, crassius nunc sedimentum deposuit, & denique sponte aperto abscessu, ex aure successive duobus purulentæ materiæ cochlearibus effluentibus, omnia & singula gravia symptomata penitus remiserunt atque evanuerunt.

Epicrisis.

Mirari omnino subit, senem nostrum tam valenti & robusta natura adhuc gavisum fuisse, ut adeo gravem capitis affectum, qui totum nervosum systema affixit, feliciter superare potuerit. Atqui in hoc genere hæc ipsa curatio, quæ plus naturæ quam arti debetur, insigne autocratiæ naturæ exemplum præbet. Venæ sectionem cui non adsuetus erat, nolui admittere, nec fortioribus, sed lenissimis tantum remediis atrocissimum morbum in sene pertractare æquum duxi. Et hæc viri magna auctoritate in principatu Mindensi pollentis è tam gravi morbo evasio, mihi tum temporis juveni medico, magnam supra meritum meum famam & existimationem conciliavit.

CASUS III.

Otalgia diuturna mira crudelitate lædens, effluxu puris soluta.

Generosæ fœminæ, viduæ consiliarii Aulici filia, decem annorum puella, tenerioris & mollioris naturæ, de languore, inappetentia & doloribus abdominis, pungitivo etiam circa hypochondria, querelas cum ejulatu instituit maximas. Somnus erat exiguus, cum pavore plerumque comitatus. Præsentiam vermium horum pathemarum causam cum judicavissem; quæ iis & enecandis & expellendis accommodata videbantur, à me fuerunt præscripta: at vero in cassum adhibita. In lecto detenta per mensem & ultra, perpetuas de hisce symptomatibus movebat querimonias. Tandem facta dolorum ex imo ventre evanescentia, cephalalgia cum auditus difficultate graviter tentabatur. Accessit assidua vigilia, adeo ut per quatuor & quod excurrit hebdomadum spatium ne horam quidem capere somnum potuerit. Quotidie delirabat; nec quicquam cibi vel potus assumsit, auditu penitus amisso. Nihil ad vitam & vires conservandas præter intritum cerevisiæ cum pane cepit: quippe medicamina cuncta, omnia jusculla atque alimentorum genera respuebat. Frequenter ægram invisebam: & quum urgeret consilium mœstissima mater, me nihil certi de morbo ejusque eventu edicere posse fassus sum, DEO, naturæ & tempori opus relinquere consultius ducens. Tandem præter omnem opinionem evenit, ut nocte multum purulentæ materiæ aure effluxisse deprehensum fuerit, majori quantitate sensim succedente. Ita ad miraculum intra diem & noctem rediit somnus, revertit auditus, utut adhuc gravis, & pedetentim appetitus & vires revocatæ sunt: verbo, DEI ac naturæ beneficio reddita valetudini fuit nobilis puella, bona adhuc dum & prospera valetudine utens.

Epicrisis.

Et hoc quoque exemplum plane evincere & demonstrare potest, causas morborum adeo abstrusas sæpe esse, ut mentis acie medicus vix eas penetrare possit. Videmus tamen iterum ex enarrata historia, quomodo solus atrocior capitis dolor omnes functiones animales & naturales pervertere imo propemodum destruere valeat, atque à sola violenta nervosarum & fibrosarum partium agitatione, commotione & distractione proxime proficiscatur. Hinc etiam fit, ut dolore sublato, tanquam causa horum acerborum symptomatum proxima, omnia ad pristinum & naturalem statum redeant.

CAPUT XI.

De dolore podagrico & arthritico vero & inveterato.

THESES PATHOLOGICÆ.

§. I.

Differentia podagræ incipientis à radicata.

Discrimen podagræ & arthritidis recentis ab ea quæ radicata & inveterata est, insigne in prognosi & praxi medica habet momentum: nam illa est magis transitoria, ætate florentes & sanguine ac succis plenos ob vitium in rebus non naturalibus commissum corripit, & rheumatismi simplicis species est; hæc vero magis hæreditaria, corpora imbecilliora invadit atque in sanguine & sero corrupto radices agit, difficulter etiam tollitur, & sæpius ad mortem usque durat.

§. II.

Historia podagræ ex Sydenhamo.

Quum nemo ideam, historiam, ac progressum podagræ melius & rectius SYDENHAMO, qui ipse fuit podagricus, delineaverit; placet hoc loco ex ipso auctore breviter & concinne eam exponere: *podagra exeunte Januario, aut incipiente Februario derepente & nulla fere præsensione antecedente ingruit, nisi quod ventriculi cruditate, aut apepsia ad septimanas aliquot æger laboraverit; corporis interim intumescentia quasi ventosa ex gravitate, quæ in dies augetur, donec tandem detonet paroxysmus, quem paucis diebus præit torpor & quasi flatuum descensus per femorum carnes cum affectione spasmodica, tum etiam pridie paroxysmi, appetitus voracior, non tamen naturalis. Sanus lecto somnoque committitur; hora vero secunda post mediam noctem excitatur à dolore pollicem pedis ut plurimum occupante, quandoque vero calcaneum, suram aut talum: hic dolor eum refert, qui ossium dictorum dislocationem comitatur, cum sensu quasi aquæ tantum non frigidæ partis affectæ membranis affusæ. Mox sequitur rigor cum horrore & febricitatione aliquali. Dolor autem hic primo remissior gradatim intenditur (pari passu rigor & horror recedunt) idque in singulis horis, donec tandem sub noctem ad apicem pervenerit, se ad varietatem ossiculorum tarsi & metatarsi, quorum ligamenta obsidet, perbelle accommodans; nunc tensionem violentam, vel ligamentorum istorum dilacerationem, nunc morsum canis rodentis, quandoque pressuram & coarctationem*

arctationem exprimens. Ad hæc, ita vivum exquisitumque habet sensum pars affecta, ut nec linteorum superincumbentium pondus, nec cubiculi à fortiori ambulatione concussionem ferre valeat: hinc mille conamina, situs tum ipsius corporis, tum membri affecti mutatione assidua, doloris sedationem incassum exambit; quæ tamen non contingit ante horam secundam tertiamve matutinam (decurso scilicet nycthemeri spatio à primo appulsu paroxysmi;) quo tempore æger post materiæ peccantis modicam digestionem & dissipationem aliqualem, subito à dolore respirat. Jam leni madore perfusus somno concedit, à quo evigilans, dolore multum imminuto, partem affectam tumore recenter occupatam cernit. Intra paucos dies alter pes eodem dolore torquetur, easdemque exciutat tragœdias, nonnunquam etiam ambos pedes in initio occupat: postquam utrumque pedem exercuerit, qui sequuntur paroxysmi abnormes sunt, tum etiam quoad durationem; hoc tamen ubique servat, quod dolor noctu recrudescat, mane vero remittatur; atque ex serie horum paroxysmulorum constat paroxysmus, qui dicitur podagra, diuturnior breviorve pro ægri ætate, &c. quod in vegetioribus, & iis, quos podagra rarius invisit, diebus sæpe quatuordecim fit; in senioribus, atque iis, quos sæpius afflixit, duobus mensibus; iis vero, qui aliquot annis podagrici fuerunt, non prius valedicit, quam ætas adultior eam fugaverit.

§. III.

Ulterior progressus & terminatio.

Ad quatuordecim primos dies urina coloratior est, quæ post separationem sedimentum rubrum, & quasi arenulis refertum deponit; nec æger utplurimum nisi tertiam potulentorum quæ assumsit partem per vesicam reddit; alvus item ad dictos fere primos dies constipara est. Appetitus prostratio, rigor totius corporis sub vesperam, partium etiam non affectarum gravitas & molesta sensatio integrum paroxysmum comitantur. Recedentem paroxysmum excipit pedis affecti pruritus vix ferendus, maxime inter digitos, unde decidunt furfures, & pedes ipsi quasi ab epoto veneno desquamantur.

§. IV.

Symptomata morbi post annos aliquos infestantis.

Atque hoc modo se habet podagra regularis, cum vero vel indebita medicatione turbetur, vel diuturnior invaserit jam per annos aliquot, phænomena sunt multum diversa à jam descriptis. Jam manus, carpos, cubitos, genua, aliasque regiones occupat; quandoque digitos distorquens, motu paulatim privans, tandemque concretiones, circa articulorum ligamenta, tophaceas generans, cretam vel oculos cancrorum æmulantes; nonnunquam in cubitis tumorem subalbum ciet, fere ad ovi magnitudinem, qui sensim inflammatur; nonnunquam femur occupans, sensum exhibet quasi ingentis ponderis appensi, sine dolore tamen notabili; ad genu exinde petens, id acrius urget, artus jam habet æger fere undequaque contractos & impeditos, ita ut claudicet, & permoleste prorepat.

§. V.

Descriptio arthritidis ex Aureliano.

Ex veteribus omnium optime historiam arthritidis descripsit CÆLIUS AURELIANUS *Lib. V. cap. II. morborum chronicorum* hunc in modum: *sequitur autem passione articulari tentatos torpor, atque formicatio eorum articulorum qui tanguntur, & difficilis flexio, atque rursum extensio: item gravedo & vacandi dulcedo, & ad parvum motum vehemens labor, atque dormientibus sensus quidam resonantium articulorum, & cum de somno surrexerint, veluti saltu earundem partium afficiuntur: tum horror, vel rigor, atque tremor sine ulla manifesta ratione partium sequuntur. Dehinc cum passio se extollere cœperit, in podagricis dolor alterius pedis, aut utriusque cum punctionibus nascitur, incipiens à vestigio aut planta cavitate, vel sæpius à majore digito, attestante torpore, & gravedine, & difficili motu, cum horrore rigido, atque inæquali per membra, & aliquando plurimo fervore, aliquando frigore, ut alii refrigerantia, alii calida desiderent ægrotantes, & propterea quidam alteram calidam, alteram frigidam podagram putaverint nuncupandam. Item initio, ut sæpe contingit, similis color patientium atque sanarum videtur partium, attestante æqualitate, nullo emergente tumore. Dehinc inflatio partium fit cum rubore. Quapropter relevatio altiorum sæpe sequitur. Tum pejorante passione arthritica sufficitur passio, cum in unum omnium cogitur articulorum consensus, & facile ex articulo in articulum venit dolor, nec desinens priusquam cunctos invaserit nodos. Sæpe denique prioris articuli dolore declinante secundus invaditur, atque eodem similiter mitescente tertius sumit exordium, consentiente etiam vesica, atque spina majoribus nervis, quos τένοντας appellant: & in stomacho etiam nausea vel vomitu jactantur ægrotantes. Tunc articuli tumentes inflantur, ac deinde durescunt, & solidati saxeam faciunt qualitatem: tunc etiam nigriores efficiuntur, atque contorti, ut in obliquos partes digiti vertantur, aut reflexi supinentur, aut vicinis adfixi incumbant, & aliquando humore purulento vel mucilento collecto, aut viscoso generent poros, quos non transitus dicere poterimus: dehinc etiam lapides sufficiant, qui quidem articulos solvant, & cutem distendant, atque erumpentes promineant, & chirurgia detrahantur: aut exlientes cyathis, cum ferramento tollantur, quod nos laureolum dicere poterimus, & rursum renascantur. Tum membra dolentium partium, cessante nutrimento, tenuata languescunt, & arida efficiuntur. Erunt præterea ægrotantes parvis ex causis mobiles atque iracundi, siquidem motum vel actum non sine querela accipiant.*

§. VI.

Ratio formalis podagræ.

Podagræ igitur rationem formalem, si rectius investigare velimus; consistit ea ipsa in vehementi spasmo, quo membranæ ac ligamenta nerveo-tendinosa, quibus ossa in sedibus suis collocata retinentur & firmantur, violenter lancinantur, divelluntur, distrahuntur sæpe ad rupturæ usque vel pali infixi sensationem, à sero vitioso acri-salso, per minimas arteriolas & exiles glandulas ligamentorum copiosius advecto suscitatus, cum febrili motione & partis adfectæ inflammatione conjunctus.

§. VII.

Symptomata spasmo debentur.

In hoc adfectu atrocem spasticum dolorem fibrillarumque & membranarum nervearum stricturam excipiunt atque indicant varia phænomena & quæ hoc dolore correptis contingunt symptomata: videlicet invadente dolore pori cutis in pede angustantur, influxus sanguinis & refluxus debitus impeditur, sudor ac transpiratio nunc cohibetur, nunc augetur, membrum rigore

ac

ac rubore concutitur, venæ disparent, & valde sensibilis in parte affecta distensio & distractio percipitur, concomitante æstu, rubore & subsequente tumore. Spasmus autem hic non tantum in afflicta parte incipit & subsistit, sed ulterius serpit, inque consensum trahit alias eximioque sensu præditas internas partes, quæ, simili spasmo affectæ, varia producunt symptomata. Unde non ignota potest esse ratio, quare frequens oscitatio, flatuum descensus per femoris carnes, horripilatio per dorsum ac lumbos, ac febriculosus pulsus, præcordiorum anxietas, animi defectio, somni inquietudo, torpor atque vermiculatio articulorum, ciborum inappetentia, nausea, in furis quasi convulsio, vomitus ubi imminet paroxysmus vel jam præsens est, ægros infestet? quæ omnia ex spasmodica constrictione & inde resultante sanguinis motione non possunt non originem suam repetere.

§. VIII.

Id demonstratur. Hujus argumenti veritas, nimirum quod arthritici & podagrici doloris essentia in spastica fibrillarum nervearum contractione versetur, ulterius exinde clarius demonstrari potest, quod, quandocunque materia serosa acris arrodentis indolis è partibus dolentibus perversa medicatione aut alia sontica causa ad nobiliores internas partes nervosas repellitur, atroces in iisdem dolores & spasmi excitentur. Ita in praxi frequentibus & fere quotidianis constat observationibus, à materia podagrica retrocedente, si ea fertur in cranii membranas, gravem cephalalgiam, in membranas dentium atrocem odontalgiam, in tunicas ventriculi, ejus spasmum, singultum, vomitus seu cardialgiam, in pulmonum tunicas nerveas, tussim convulsivam & asthma spasmodicum, in membranas costarum pleuritidem spuriam, in tunicas intestinorum, gravissima tormina & colicum dolorem, denique in viis urinariis & vesica ischuriam & spasmum excitari.

§. IX.

Causa efficiens · Exposita sic indole podagræ, quæ in spasmo dolorifico, omnium ferme symptomatum parente consistit, excutiendum ulterius remanet, quænam hujus effectus causa, atque in quibusnam partibus genesis mali existat? Medicorum recentiores ferme omnes in hac sententia videntur convenire, podagram morbum esse metastaticum salinum, a collectione salis fluidi acris stimulantis intra membranas ac ligamenta articulorum productum. Cujus generis autem ac ingenii *non est sal acidum vel biliosum,* illud sal sit, dissentire videntur. Alii acidum, alii sal tenue corrosivum biliosum, alii austerum & stypticum principium incusant. Nos purum & sibi relictum acidum in animantium corporibus *sed tartareum,* vix reperiri existimantes, tartareum illud esse asserimus, ita tamen, ut acidum quoad figuram suam scindentem spiculatam, haud secus ac in tartaro prædominetur. Interim tamen non negamus, pro diversitate morbi atque ægrotantium natura ac temperamento, & pro causarum antecedentium diversa indole, majori volatili acredine biliosa, vel fixiori, serum, quod salium morbosorum est vehiculum, esse imbutum; unde etiam arthritis variat, & volatilis & fixus exsurgit dolor, magis vel minus ardore atque inflammatione infensus.

§. X.

Quæ sententia stabilitur. Multa autem sunt, quæ peccantem materiam tartaream subinde peccare evincunt. Etenim experientia compertum est, ad calculum dispositos utplurimum evadere podagricos, & hos è contrario calculo tentari; ita ut affectus hi invicem sororientur, & unus in alterum facile abeat. Serum autem in dictis morbis tartarea salsedine imbutum esse, nemo qui gnarus rerum medicarum est, ibit inficias. Accedit, quod in consummata podagra vel ischiatide ligamenta juncturarum erosa a sabulo tartareo ibi subsistente reperta in sectionibus fuerint. Quin imo tophacea materia, quæ intra articulos in senum qui acido abundant, podagra, copiose quandoque reperitur atque eximitur, manifestissime naturam tartarei salis, quod ex acido & copiosa terra conflatum est, demonstrat. Ita KERCKRINGIUS in *spicileg. anat. obs.* 28. sub examine chymico ex ejusmodi tophis sive materia podagrica, elicuit spiritum quendam inter spiritum tartari & salis ammoniaci quodammodo medium, hoc nimirum acidiorem; illo vero mitiorem: & oleum, oleo tartari fœtido colore, fœtore & consistentia in omnibus simile: nec non sal ex capite mortuo quod extraxit, ab eodem sale tartari parum abludens, nisi quod sapore quodam extraneo infestus, ingratam quandam pariebat nauseam.

§. XI.

Sic observatum quoque fuit ab auctoribus, *Et ulterius probatur.* podagricorum excrementa nimirum sputum, urinam, sudorem collecta, prævia evaporatione, præbuisse materiæ candescentis concretæ in tartari consistentiam insignem copiam. vid. PECHLINUM *obs.* 25. & KERCKRINGIUM *l. c.* Notavi ego in Viro generoso, qui subinde podagra divexari solet, sequentia: hic paroxysmum imminentem præsentire solet maxime ex colore annuli, quem digito gerit, ex mercurio mediante venere ac tutia confecti, qui aliquot dies ante paroxysmum & per totum morbi cursum livorem ac nigredinem contrahit, qui sponte tandem desinit, pristino redeunte colore sub declinationis tempus. Id quod curiosum phænomenon mea sententia effluviis salino-sulphureis per transpirationem prodeuntibus adscribendum venit. Taceo materiam in articulis podagricorum collectam, & quandoque vesicatoriorum vel aliorum remediorum usu effluentem, summe corrosivam, ipso sensu teste, naturam præ se ferre. Confirmare inter alia præsentiam tartarei fluidi salis in podagricis videtur nimia potatio vinorum tartareo talismodi succo scatentium, quæ podagram generare solent frequentissime; item nimia ciborum appetentia & voracitas, maxime ante tempus invasionis, quæ sine dubio lymphæ acidæ abundanti in salivali & gastrico fluido debetur.

§. XII.

Congreditur autem tartareum hoc sal cum *Sal tartareum cum mucilagine glandularum congreditur.* mucilaginoso ac pingui, quo articuli & juncturæ omnes gaudent, rore ac glutine, quod secundum naturam insipidum, ossa, juncturas, ac cartilagines lævigare & obducere solet. Notabile enim est, sub membranoso ligamento, quo articuli firmari solent exstare tunicam mere glandulosam ac vesiculosam, quæ etiam synoviæ sedes est, in quam terminantur maxime in homine multæ vasorum sanguiferorum ramificationes, hæcque tunica, propter laxitatem suam minime inservit ossium conjunctioni, sed mucilaginem certam instar ovi albuminis, licet non semper

adeo

adeo claram & limpidam fecerit. Præterea in majoribus articulis exstant quoque corpora glandulosa pinguedine obsita, quæ similem mucilaginem a copiosis sanguineis vasculis ibi secernunt ad lubricandas juncturas ipsasque ab incalescentia & attritione conservandas, uti copiose pariter ac solide id deduxit celebris Anglus CLOPTON HAVERS, *in Osteologia.* De hoc ipso glutine articulorum jam dudum divus HIPPOCRATES *in Libr. de locis in homine*, sequentia pronunciavit: *Humidum nativum articulorum ubi male valet, male habent articuli; ubi bene, & ipsi articuli.*

§. XIII.

Exinde coagulum, quod cruciatuum causa mediata est.

Quotiescunque itaque serum salsum excrementitium in sanguine superabundans descendit per glandularum poros nimis laxatos ad ipsos articulos, non modo coagulum mucilaginis efficit, quod difficilius postea resolvitur, vel etiam, si in copia adfuerit, in gypseum corpus tandem convertitur, verum & intra subtilissimi sensus membranas incarceratum propter angustissimas vias, nimis commode propellitur nec evaporat, sed detestabiles cruciatus in parte affecta suscitat: cujus sæpius tanta est sensibilitas, ut omnia quantumvis leniter admota tegumenta vel medicamenta officiosamque manum vel è longinquo reformidet. Attentione dignum est, nihil magis mucilaginem articulorum destruere atque coagulare, quam acidum tartareum sal lenius v. g. acetum vini, vel vinum rubellum album, neque tantam mutationem atque coagulationem ipsi inducere aliud potens, uti oleum vitrioli &c. sicuti id variis experimentis clarissime demonstravit *Clopton Havers l. c. p.* 258. evidenti scilicet documento, vina tartarea aptissima esse ad procurandos paroxysmos arthriticos, ubi tonus glandularum debilitatus est & patiens aliquam ad hunc affectum dispositionem habet.

§. XIV.

In podagra calida serum sulphureum, acre &c.

Quemadmodum vero in senibus neque minus in hypochondriacis & calculosa nephritide laborantibus podagricis serosa sanguinis pars tartareo fixiori acido referta est: ita in corpore bilioso calidæ temperaturæ virili, ubi arthritis & podagra magis calida vaga, dum ex una parte in alteram transit, serum biliosis acribus sulphureis imo alcalinis onustum est. Sic *Acta Erud. Ann.* 1698. referunt, Medicum Anglum *Colbatch* serum podagricum miscuisse cum syrupo violarum, & semper colorem cœruleum in viridem mutatum observasse.

§. XV.

Paroxysmus podagricus, febre stipatur.

Deinceps quoque illud animadversione dignum est, quod nullus paroxysmus podagricus sine motu febrili fit, quem præcedens lassitudo corporis inquieta, horripilatio, refrigeratio extremorum, oscitatio, alvi obstipatio, pulsus citatior, sitis, vigilia & subsequens æstus, ejusque circa noctem exacerbatio, urinæ in principio tenues & aquosæ, spasmo vero remittente, crassæ cum sedimento, neque minus solutio doloris & spasmorum per sudorem copiosiorem satis evidenter arguunt: cujus motus febrilis beneficio fit, ut excrementitiæ serosæ salinæ peregrino charactere imbutæ sordes, ex parte per varii generis in corpore nostro organico constituta colatoria & emunctoria foras salutariter eliminentur atque excernantur. Hic motus quoque auctior febrilis solidorum & fluidorum, qui non actu electivo, multo minus morali & rationali fit, genuina causa est sævorum dolorum ac spasmorum in partibus extremis, qui paroxysmis in podagra nunquam non associantur, dum videlicet ad nervosas & valde sensilis texturæ articulorum membranas & ligamenta, quibus complures exiguæ glandulæ inhærent & quæ minus congrua sunt salium excrementitiorum emunctoria, cum impetu impurus serosus sanguis advehitur & congeritur; ubi postea ichorosus ille latex præter naturæ ordinem separatus, stagnans & subsistens ejusmodi atroces naturæ humanæ plane infensos spasmos & dolores concitat; qui quo vehementiores sunt, eo plus febrilem æstum incendunt, atque symptomata exacerbant. Siquidem id probe tenendum est, duplicem in paroxysmis ejusmodi arthriticis & podagricis observari febrem, essentialem & symptomaticam, illa ad naturam catarrhalis, vel in sanguineis ad synochæ simplicis genium accedit, cum qua paroxysmus incipit & progreditur, noctuque habet suas exacerbationes: altera vero symptomatica doloris acerbioris soboles est, & inflammationem insequitur.

§. XVI.

Ratio cur materia vitiosa certas solum partes occupet.

Quod autem humor vitiosus non intra omnes articulos & quidem mediante tunica ligamentorum glandulosa, sed duntaxat certis in partibus separetur, ut videmus in chiragra, gonagra, podagra & affectione ischiatica; id potissimum tono & robori destructo horum ligamentorum, quæ articulos firmant, adscribendum est. Quod vero ad pedes frequentius feratur ac descendat, hæc subesse ratio videtur, quod pedes frigori humido, quod valde eorum naturalem tonum lædit, plus quam aliæ partes expositi sint; deinceps quod à calceorum pressione ac strictura copiosi tubuli arteriosi & venosi minimi, per quos libere humor redire & circulari debet, valde comprimantur: accedit quod lentior & tardior per partes a fonte caloris corde nempe remotas, ob situm etiam perpendicularem, lymphæ ac humorum fit circulatio. Superest adhuc una ratio & quidem præcipua, scilicet quando pedes dolor affligit, cogimur quiescere, ne deterius fiat malum; quies autem ulterius nocet, dum humores ob motum cessantem, ibi magis tenentur subsistere, & ita imbecillitas augetur: sic edocemur familiari exemplo, quando pedem diu in uno situ tenemus, vermiculationis sensum oboriri. Vocanda huc quoque est in auxilium, nativa pedum imbecillitas à parentibus podagricis contracta, quæ partim in spirituascentia humorum deficiente, & inde resultante partium solidarum maxime extremarum debilitate, vel in ipsa prava textura & conformatione, & pororum dispositione consistit. Idem obtinet in aliis artubus, quos occupare solet dictus dolor arthriticus.

§. XVII.

Copiosus seri impuri proventus ex debilitate.

Unde vero tanta seri excrementitii ex parte salsi & tartarei, ex parte etiam acris biliosi colluvies, in arthriticis & podagræ subjectis corporibus ingeneretur, quæ proinde & motuum febrilium podagricorum & acerbissimorum dolorum veram & materialem causam constituit, vix aliam quam naturæ ægrotantium debilitatem & vitium in usu rerum non naturalium commissum reperire & incusare licet. Per naturæ debili-

debilitatem vero nihil aliud intelligimus, quam talem, à nativitate, solidorum, quæ fluida continent, movent, imo motibus vitalibus secretoriis, excretoriis præsunt, non satis validam & robustam conformationem & structuram a parentibus potissimum acceptam: hinc natura debiles & morbosi parentes, ut sunt hypochondriaci, hæmorrhoidarii, podagrici, calculosi, aliisque anomalis motibus obnoxii, etiam liberos in hos morbos proclives generant. Nam quando ipsos podagricos, qui diutius hoc morbo affecti sunt, spectamus ac consideramus, plerique sunt habitus minus fibrosi, spongiosi, tenerioris, qui nervos & tendines habent exiguos, copiosis & valde exilibus vasis donati, qui sanguine multo seroso, qui è vena emissus in oculos incurrit, abundant, & hinc etiam in primis annis narium hæmorrhagia & in provectiore ætate hæmorrhoidum fluxui sunt obnoxii & assueti, animi quoque sunt inconstantioris mobilioris, ad omnis generis passiones vitalibus motibus nocivas procliviores; quæ cuncta satis totius naturæ microcosmicæ imbecillitatem arguunt atque demonstrant. Accedunt postea satis insignes diætæ atque in regimine vitæ aberrationes & vitia, quæ ita sunt comparata, ut non modo partium solidarum tonum, robur ac vim systalticam motricem plus debilitent ac labefactent, sed etiam multos crudos, intemperatos, naturæ & succis vitalibus, qui blandi esse debent, plane alienos humores invehant, & ob imminutum salutarium excretionum negotium plus justo in corpore retineant & accumulent.

§. XVIII.

Ad quam conferunt: Venus immoderata.

Ex iis vero, quæ nervosis & motricibus partibus vires & robur subducunt, primum merito locum Venus immoderata obtinet. Nam semen, uti delibatissimæ & spirituosæ lymphæ in sanguine soboles est, ita si intemperantius exhauritur, non potest aliter fieri, quin & partes fluidæ subtilitatem & blandam spiritualscentiam, solidæ vero vigorem & elaterem amittant, atque adeo omnes functiones corporis non exiguum inde capiant detrimentum. Et hinc potest etiam secundum scita *Hippocratis*, ratio repeti: quare pueri, quare mulieres & eunuchi non facile podagram patiantur? Hinc quoque poëtis Bachi & Veneris filia nuncupata est; unde antiqui versus:

E solvilumba venere, solvilumboque
Baccho, creata est solvilumba chiragra.

Et Latini Poetæ carmen:

Ut *Venus enervat vires, sic copia vini,*
Et tentat gressus debilitatque pedes.

Notabile autem hoc est, quod arthritis ex abusu Veneris sæpius unice suam originem petat, & quod omnes arthritici & podagrici, propter sal illud tenerum stimulans in lympha & sanguine contentum, ad Venerem præ aliis magis sint proclives, adeoque magis magisque enervando vires, malum contumacius reddant.

§. XIX.

Vini potus largior.

Præterea spiritus, corporis nostri motores, non parum invertit & nervis debilitatem addit vini & maxime generosi vel etiam tartarei acidi largior potus, utpote partes vini sulphureæ nimis celeriter per venas rapiuntur ad caput, subeuntque poros nervorum & spiritibus sese associant, quorum crasin ob cruditatem & heterogeneam indolem suam valde invertunt, ut munere suo in regendis machinæ artubus defungi minus recte queant. Experientia multiplici deprehensum est, nihil plus ad tartaream illam, aut quomodocunque appellare libet, materiam podagricam & arthriticam generandam aptum esse quam vinum; quæ etsi in corporibus quibusdam sequeretur, tamen in illis quæ viscerum debilitate laborant, servatur atque in sanguine accumulatur.

§. XX.

Quod tamen limitandum.

Datur tamen vinorum magna diversitas. Quæ enim in arenosis terris proveniunt, minus materiæ ejusmodi tartareæ continent. Dixit WEPFERUS *Dec. I. An. 2. c. 39.* raros apud Schaffhusanos esse podagricos & calculosos, neque convulsivos motus frequentes, & potissimum id fieri à vino rubello salubri. Sic etiam memini Jenæ, quamvis ab incolis ejus loci satis liberaliter bibantur vina vernacula, non tamen multos esse podagricos. Contra observatum fuit, quæ in terra pingui argillosa & limosa proveniunt, ad fovendam podagram esse paratissima; cujus generis sunt *Bohemica, Hungarica, Austriaca &c.* Neque obstat, vina magnam quantitatem tartari terrestris, qui sæpius vias urinarias magis detergit, possidere, utut in podagra progignenda minoris efficaciæ sint aliis, quæ talem quantitatem non complectuntur, sed forsitan subtiliori ac penetrantiori acido, quod cum succis vitalibus facillimam init copulam, instructa sunt. Sic vini *Tockaviensis* libræ quatuor destillatæ vix drachmam dimidiam; totidem autem libræ *Rhenani* drachmas minimum quinque largiuntur. Multo magis autem talia vina nocent, si ad ebrietatem usque ingurgitantur, quo spirituum vigor naturalis magis extinguitur & lympha tenuis inspissatur, ut deinde viscerum tono debilitato minus commode illa, quæ in vinis nociva atque perniciosa sunt, excludi queant.

§. XXI.

Affectus animi.

Sicut affectuum intemperantia in excitandis & fovendis morbis plurimum valet: ira id maxime in chronicis affectibus, inter quos podagra primas tenet, animadvertimus, & quidem hanc potissimum ob rationem, quod diuturnior tristitia animique angor, intensior cura ac sollicitudo, profundior quoque & haud interrupta meditatio, necessarias corporis vires suffurando & vitales humorum motus, neque minus secretorios & excretorios imminuendo, exsuperans pabulum atque materiam, impuritates videlicet varii generis salino-sulphureas, ad genesin hujus affectus subministrent. Ita vehementior quoque animi commotio & ira ipsos arthriticos paroxysmos desubito sæpe cum febrili quodam motu excitat.

§. XXII.

Luxuria & desidia.

Ulterius, luxuria, nimia voracitas, continuæ comessationes, cum vita sedentaria otiosa & desidi si conjunguntur, neque minus exercitiorum intermissio & ex mobiliori vitæ genere quietum & motus expers, & podagræ & aliis pertinacioribus morbis ingenerandis mirifice velificantur. Nihil enim magis, præterquam nimia ingestorum copia cum desidia, magnum illud excretionum, sine quibus sanitas consistere nequit, negotium supprimendo, ad impurorum humorum redundantiam, a quibus deinceps dolores, febrilesque motiones proveniunt, corpori ingenerandam conferre, attenta consideratione discimus.

§. XXIII.

§. XXIII.

Tranſpiratio prohibita. Et quoniam ſufficienti, per jugem tranſpirationem facta, ſordium valde activæ indolis aquoſo-ſalinarum halituoſarum expulſione, corpus ab innumeris morboſis afflictionibus nec non à paroxyſmis & recidivis immune redditur: ita etiam in rebelli iſto podagrico affectu, qui in corporibus gracilioribus minus denſi & obeſi habitus, perſpirabilibus, paulo rarius ſedem fixiorem tenet, neque in hominibus opificibus & qui labore & motu corpus continuo exercent facile gignitur, id ipſum obſervamus. Quare etiam æſtivo tempore arthritici & podagrici paroxyſmi ſilere & conquieſcere ſolent; cum, è contrario, qui denſi & pinguioris habitus ſunt, literati & laboribus corporis & manuum vacantes, crebrius & diutius hoc affectu exerceantur, qui præſertim autumnali humido & frigido aëre, ſubita tempeſtatum mutatione ingruere & tragœdiam ludere ſolet: quinimo ſudoris conſueti intermiſſionem, notabiliſque tranſpirationis, quæ ex induſiis inſpectis cognoſcitur, atque excrementorum inter pedis digitos defectionem, imminentem deſignare paroxyſmum ſæpe a nobis obſervatum eſt.

§. XXIV.

Hæmorrhagiarum conſuetarum defectio. Inter antecedentes doloris podagrici cauſas, non exiguum locum fluxuum ſanguinis conſuetorum, hæmorrhoidum & menſium intermiſſio vel interceptio tueri videtur: ſiquidem & firma experientia & unanimi veterum conſenſu & auctoritate confirmatum habemus, fœminas, quamdiu menſes rite fluunt, & viros in quibus conſuetus hæmorrhoidum fluxus rite, ratione modi, quantitatis & temporis ſe habet, à moleſtiſſimis hiſce affectionibus immunes degere, imo hos fluxus doloribus iſtis ſupervenientes, corpora ab iis præſervare: ex adverſo vero, ſi ſolennes hæmorrhagicæ vacuationes, vel ex vacillante naturæ robore, aut ex perverſa diæta, vel importuna & imprudenti medicatione reſtitant, deficiunt, vel ſupprimuntur; atroces dolorificas has paſſiones generari imo recrudeſcere & ingraveſcere obſervatione identidem firma & ſtabili conſtat: ut itaque ex hiſce obſervatis clariſſime eluceſcat, quantum ad depurandum ſanguinem & ad morbos ex ſeri vitioſi colluvie ſuccreſcentes impediendos, hæ ſolennes licet præter naturam contingentes ſanguinis excretiones valeant. Ex quibus tamen neutiquam id conſequitur, ut nonnullorum noſtri ævi medicorum & theoreticum & practicum dogma fert, tantum à fluxu hæmorrhoidali, ejus defectu & fruſtraneis ad eum excitandum naturæ moliminibus, originem hujus truculenti affectus arceſſendam eſſe, & totum curationis opus ad illum provocandum collineare debere; cum hujus hypotheſeos patroni, plethoram pro cauſa proxima materiali potiſſimum habeant, utut ei inter remotas locum concedamus. Nos vero vitioſam ſeri dyſcraſiam atque impuritatem potius ad excitandum hunc affectum maximum momentum afferre arbitramur, cum nota nobis ſint exempla, ſub ipſo paroxyſmo podagrico, calculoſo & arthritico, hæmorrhoides fluxiſſe: id quod inter alios, celeberrimi nominis medicus B. DOLÆUS, crebro per litteras apud nos conqueſtus eſt.

§. XXV.

Prognoſis. Ratione morbi eventus, quoad prognoſtica hæ obſervationes rarius fallunt: Podagra non facile è medio tollit hominem, niſi humor vitioſus, ob magnam virium expultricium imbecillitatem, ad ſummam corporis corticem propelli nequeat, ſed intus retineatur: vel ab errore medentis aut ægrotantis ad interiora repellatur, quod HIPPOCRATES *libr. de affect.* aſfirmat: & tunc gravibus ſupervenientibus morbis, ut ſunt lethargus, hemiplexia, apoplexia, aſthma convulſivum & ſuffocativus catarrhus, peripneumonia, hydrops, inflammatio ventriculi & inteſtinorum, extinguuntur.

§. XXVI.

Juniores podagrici rarius diu vivunt. Quemadmodum, quibus congenita & hæreditaria eſt arthritis & podagra, & qui ex pravo vitæ genere primis in eam annis incidunt, rarius diu vivunt: ita iis, qui demum provectiori ætate atque in ſenectute, dolore corripiuntur podagrico, longævitatem promittit; dum arthriticis & podagricis paroxyſmis re vera criticis, humores excrementitii, impuri ſenectuti *Seniores contra, longius.* familiares corporique infenſi, hac ratione expurgantur.

§. XXVII.

Incipiens podagra facile abigitur. Podagra incipiens, præſertim ſi rheumatiſmi ſanguinei ſpecies eſt, moderata & convenienti diæta congruiſque remediis, ſanguinis præſertim miſſionibus opportune inſtitutis, facile præcaveri & tolli poteſt: ubi vero jam multoties & ſingulis fere annis paroxyſmus recurrit, & *inveterata incurabilis.* quos affligit, in articulis tophos habent, ſicca alvo vexantur & ſenes ſunt, ii, teſtante HIPPOCRATE *libr. II. prorhet.* nulla humana arte ſanari poſſunt: hanc potiſſimum ob rationem, quia vitium non tam in fluidis, ſed in ſolidis, eorum tono, robore, textura & conformatione naturali deſtructa, quod non facile tollitur, conſiſtit. Hinc vetus dictum enatum: *ſolvere nodoſam neſcit medicina podagram.* Optime vero HIPPOCRATES *l. c.* ratiocinatur: *juvenes nondum callos habentes curari poſſunt, ſi accurate vivant laboriſque ſint amantes, alvumque bonam & apertam habeant.*

CURA PRÆSERVATORIA.

§. I.

Præſervatio facilior ac curatio. Quamvis valde difficilis eorum morborum, qui congeniti ſunt, quorum cauſa in labe tam fluidarum quam ſolidarum partium conſiſtit, & quæ à prava vitæ & diætæ ratione ſoventur, ac in habitum quaſi degenerarunt, ſit curatio; attamen facilior longe & expeditior eſt eos præſervandi, præcavendi, & avertendi via ac methodus. Quam cum medicus omnino & recte cognoſcere & prudenter applicare debeat; nobis eam hic exponere eſt propoſitum: utpote quæ potiſſimum in cauſis hujus morbi, remotioribus dictis, declinandis & removendis conſiſtit.

§. II.

Fugienda autem Venus immoderata. Primo omnium, qui vult degere immunis à pertinaci tam podagrico quam articulari affectu, temperet ſibi, quantum poſſibile eſt, ab uſu Veneris maxime immoderatæ, quam corporis languor & dolor ſubſequitur: ſubito namque exhaurit ſubtiliores ſpiritus, caput debilitat, mentem ac ſenſus infirmat atque convellit. *Ebrietas,* Dein ebrietatem, copioſam vini potationem & liquo-

liquorum inebriantium ingurgitationem omni cura & studio fugiat: quippe hoc pacto multos ab arthritide liberatos novimus. TRINCAVELLUS *de ratione cur. particul. hum. corp. affect. libr.* XII. *cap.* XI. tradit, se novisse medicum Venetiis, qui, cum non parum infestaretur à podagra & ad senium usque, & solum primum atque in quinquennium vinum interdixisset, liber tandem ab omnibus molestiis ita evaserit, ut amplius usque ad ultimum senium imo ad mortem horum dolorum fieret expers. Id quod CELSUS *lib. IV. cap.* 24. egregie confirmat, perhibens *: quidam cum toto anno à vino, mulso, Venere se temperassent, securitatem totius vitæ consecuti sunt.* Et SOLENANDER *S. V. cons. I.* refert, viduam quandam Hispanicam, cum usum vini, quo tamen pro more gentis paucissimo & dilutissimo usa fuerat, omisisset, podagra amplius non fuisse tentatam. Quin imo plures talis modi historiæ notissimæ sunt eorum, qui, vel in carcerem conjecti vel ad paupertatem redacti, cum à vino abstinuerint, ab arthritide & podagra liberati sunt. Hinc præstat ad præscindendum gravissimum morbum, aquam puram & levem quam vinum bibere. Ex hydropotis enim nemo facile est, qui hunc in morbum prolabitur: quorum exempla apud BRUYERIUM *de re cibaria lib. XVI. cap.* 13. SCHENCKIUM, HERM. *von Heyden, de podagra*, & PECHLINUM legi atque evolvi possunt.

Vinum præs.

§. III.

Quodtamen quandoque prosiciuum.

At vero quamvis nonnullis podagricis vinum admodum sit infensum, negandum tamen non est, dari casus, ubi ventriculi quædam & intestinorum imbecillitas à frigido humore, ut cum veteribus loquar, orta est, in quibus ad virium refectionem admitti illud debet, maxime si diluatur cum aqua & vetus excoctum optimæ notæ assumatur: quod eo magis locum invenit, si in consuetudinem abiit vini potatio, nec ad ejus usum ægrotans protinus sentiat incommodum: de qua re conferri meretur PECHLINUS *obs. XXXVII.*

§. IV.

Nimius cibus.

Porro qui vitam à podagra liberam ducere, vel ejus dolores lenire atque mitigare intendunt, temperent sibi a multo cibo tam in paroxysmo, quam extra morbi accessum. Vere scribit HIPPOCRATES: *præcipuum sanitatis studium est, non satiari cibis & impigrum esse ad laborem.* Sique profecto quid est, quod vitam servare potest a morbis diuturnis immunem, temperantia in victu est: hac enim alacritas & ingenio & corpori accedit. Consistit autem hæc temperantia in eo, ut vel bis de die parum cibi assumamus, nec plenarie appetitum satiemus & cœnam intermittamus: id quod podagricis mirifice commendat TACKIUS p. 97. item SYDENHAMUS p. 579. qui prandium saltim commendat; humoribus digerendis cum lectus solum sit dicatus. Præcipue autem in paroxysmis à cibo abstinendum est. Nam ejus accessio, ipso HIPPOCRATE teste, damno est: *Eo enim tempore*, inquit, *refluí sunt humores ad centrum corporis, unde opprimitur anxiaque evadit respiratio, & aliena regio ab impuris succis occurritur. Si cibum tunc dederis in impuritatem ille abit, ac distento hypochondrio opprimitur pectus, unde anxia respiratio & calor cordis major.*

præs. in paroxysmo.

§. V.

Opulenti frequentius, egeni rarius podagrici.

Facile hinc apparet ratio, quare egeni rari sint podagrici, magis autem opulenti, voluptuosi & qui per multas horas mensis accumbunt, utriculi instar abdomen distendentes. De opulento quodam Germano SCHENCKIUS apud *Casp. de Reies Camp. elys. juc. quæst.* tradit, quod hic, cum otio, deliciis, luxuque circumflueret, familiarem huic vitæ podagram arthritidemque adeo miserabilem contraxerit, ut non nisi duobus suffultus adjutusque famulis promoveri loco potuisset: verum lapsis sensim rebus ad paupertatem redactus tantam, ut & opibus destitueretur & famulis, nec nisi frugalis mensa ad vitam suppeteret; hoc fretus & poculatim ipse solus incesserit, & à podagra prorsus desertus fuerit. Non incommode hinc PETRARCHA: *Si à podagra*, inquit, *liberari cupis, aut pauper sis oportet, aut ut pauper vivas. Multos ab hac ægritudine liberasse traditur paupertas, vera defæcatrix corporum: quosdam vero frugalitas, quasi voluntariam sui fictam & imaginariam paupertatem dixerim. Vidisti aliquos perpetua vini abstinentia curatos: ita fit, dolore dolor, clavus clavo pellitur, ut antiquo dicitur proverbio.* Specialiorem autem paulo diætam podagricis commendat atque præscribit GALENUS *lib. VI. de sanit. tuenda*, his quidem verbis *: intemperantes in podagram & alios diutinos morbos incidunt, à quibus tota vita se explicare nequeunt. Cavendum ab edulíis ex pasta, ab acidis fructibus, cepis, allio, salsis, lardo, carne suilla.* Cæterum Vinum Mosellanum aut Neccarinum aqua destillata dilutum bibendum. Alvus sollicitanda passulis, prunis Damascenis. A carnibus quoque annosis & pinguibus abstinendum. Parari debet vestimentum pellibus agninis consutum.

§. VI.

Cura & meditationes fugiendæ.

Postremo, qui à cruciatibus podagricis & articularibus immunes degere cupiunt, temperare sibi debent ab omnibus gravioribus curis, animi laboribus, meditationibus & perturbationibus. Hæc enim elogio *Sydenhami* ad dissolvendam spirituum, qui sunt digestionum instrumenta systasin, ac proinde ad podagræ incrementum multum faciunt. Refert PORPHYRIUS *in vita Plotini* quendam Regulum, quum captus esset pedibus, sese ab omnibus curis abnegasse & à podagra fuisse liberatum. *Tanti*, inquiens, *in hoc morbo vincendo, animum quietum habere!* Ceterum commendandus est podagricis labor ac motus, qui firmitudinem & robur partibus fœnerat, transpirationem promovet, cruditates dissipat, ad totius corporis habitus immutationem aptissimus, atque optimum sanguinis depuratorium est, dum omnis generis excretiones promovendo, ab ejus naturali temperata crasi sive temperie alienas, impuras salino-sulphureas partes per congrua emunctoria separat. Elegantissime scribit HIPPOCRATES *libr. prorhet. n.* 162. curari podagricos posse juvenes, in quibus nondum sunt facti calli, qui laborem amant, qui vivunt accurate, & quorum alvus fluida est. Exercitium autem hoc non nimis sit vehemens, sed moderatum, quale est vectio in curru, ambulatio, scalarumque repetita ascensio.

Motus crebro instituendus.

§. VII.

Consilium Cratonianum.

Celeberrimus & maxime circumspectus trium Imperatorum Archiater JOH. CRATO *conf.* 14.

cent. I. hoc pro præservatione podagræ consilium suppeditavit, dignum quod huic tractationi inseramus: *Primo monendi sunt podagrici, ne ullo modo corpus medicamentis affligant; sed recta victus ratione & mediocri diligentia articulorum dolores vitari posse sibi persuadeant. Abstineant à vinis* Moravicis, Austriacis, Hungaricis, *dulcibus & crassis: utantur cerevisia triticea. Ventriculi robur medicamentis purgantibus non debilitetur. Nostris pilulis uti possunt hora dimidia ante coenam, quæ sit parcior, singulis septimanis, dosin quæ est scrupulus, capientes. Singulis diebus matutine de nostro stomachali sumat. In lecto matutine sudet quotiescunque poterit: nam quo frequentius hoc fecerit, eo tutiorem se esse putabit. Mundare pedes oportet cum spongia intincta vino rubro, in quo sal sit decoctum. Topicis minus potius quam nimium est faciendum. Aër frigidus & humidus vitandus est.*

§. VIII.

Quibus hi affectus hæreditarii & chronici sunt curatiorem diætam servanto.

Præservatoria hæc cura uti universalis fere est, & ab omnibus ac singulis qui à gravibus valetudinis incommodis immunes esse volunt, servanda: ita potissimum quadrat & necessaria admodum est, in affectibus tam arthriticis quam podagricis, quando a parentibus liberi seminium quoddam multiplicativum ipsis vitalibus humoribus altius insinuatum, & quod inter pueritiæ vel adolescentiæ annos jam tum sese exerere incipit, acceperunt; quo in prima quasi herba suffocetur. Atque etiam hæc ipsa cura diætetica ad eos spectat, quos jam per plures annos hoc malum & chronicum & quasi habituale factum exercuit: eo fine & scopo, ut minimum dolores ac symptomata leviora & minora inde reddantur, breviores quoque fiant paroxysmi, & roborata sic quodammodo natura deteriores & exitiales affectus, qui excipere nunquam non solent podagram pertinacem & chronicam, corporis vires valde infringentes arceantur.

DE CURA SPECIALIORI PODAGRICORUM MEDICA.

§. I.

Podagra radicata non potest exstirpari.

Optandum quidem serio & vehementer esset, ut tam efficacia in rerum natura extarent remedia, quæ huic difficillimo morbo, ubi longo tempore in succis vitalibus & nervosis partibus radices egit, exstirpando sufficerent: sed, quoniam talia nondum per experientiam cognita atque comprobata sunt; eo tantummodo laborandum est, ut non modo diæta præscripta servetur, sed & aliis remediis languenti corpori succurratur, quo recursus hujus mali, si non prorsus tolli possit, pauciores tamen & breviores evadant, levioribusque symptomatibus stipati incedant paroxysmi. Et cum ordinario fere horum periodicorum dolorum, sive febris potius rheumatico-podagricæ incursus fieri soleat tempore vernali, item ante & post solstitium hibernum; opus est, ut antea congruis evacuantibus, alterantibus & massam sanguinis depurantibus, vitiosos humores doloribus istis podagricis pabulum administrantes, quo postea eo felicius paroxysmus sustineri possit, & corrigamus & eliminemus.

§. II.

Venæsectio.

Ad hunc scopum, ex voto obtinendum, ego sanguinis missionem decenti tempore & quidem ante æquinoctium vernum, ubi massa sanguinis & seri singulari quodam interno ebullitionis quasi motu agitatur, & sic heterogeneæ partes quæ in eorum profundiori ac intimiori nexu tectæ & involutæ hæserunt, extrorsum vertuntur, unde omnis generis febres exanthematicæ, catarrhales, rheumatico-arthriticæ originem suam mutuantur, celebratam magni admodum facere soleo: id quod optime succedit, ubi corpora non adeo firma fuerint, quæ bene appetunt, vitæ sedentariæ indulgent, lautaque diæta utuntur. Longe vero magis necessaria est venæ sectio in iis, qui ob laxiorem multis exilibus vasculis donatum corporis habitum multum sanguinis & seri ingenerant & ad hæmorrhagicas excretiones proclives sunt, præcipue si hæ restitent vel parciores evadant. Et quoniam ante & post solstitium brumale mense Decembri, Januario, Februario, plerumque insolescunt & ingravescunt podagrici dolores, ego in fine Octobris si res postulaverit & plenitudo vasorum evidens fuerit, sanguinis missionem suadere solitus sum.

§. III.

Cucurbitæ cum scarificatione dorso pedis apponendæ.

Deinceps non possum non ego hoc loco candide fateri, quod a cucurbita cum scarificatione dorso pedis, singulis trimestribus apposita, insignissimum allevamentum in pluribus, atque etiam in me ipso, qui non immunis fui ab ejusmodi insultibus podagricis, licet obtusioribus & non diu persistentibus, expertus fuerim. Rationem si quis hujus effectus exposcere velit, hæc satisfacere posse videtur: quod in nulla fere corporis parte, difficilior sanguinis circulus ex arteriis in venas, quam in extremo pede ejus præsertim digitis procedat; nulla etiam pars sit, quæ tanta copia musculorum tendinum, membranarum & ligamentorum tendineo-nerveorum, vasorum etiam sanguineorum instructa sit, ac extremi ipsius pedis compages. Quandocunque itaque hæ partes, ab ipsa nativitate, imbecillitatis quodam vitio laborant; non mirum est, sanguinis circulum sive itum ac reditum in illis ipsis admodum esse segnem, tardum & impeditum, præsertim quando ille copiosiori sero, excrementitiis salinis partibus referto scatet, & tempore paroxysmi, qui semper febrili motione fit & incipit, majori copia ad has partes appellitur: unde non possunt non humores stagnare, & vasa nimium distendendo eorumque nervosas membranas divellendo, dolores, cum inflammatione licet leviori producere. Atqui hinc utilissimum omnino est, ut sanguinem superfluum & stagnantem per has partes valde ad circuitum difficilem è vena extrahamus, & sic ejus liberiorem progressum promoveamus.

§. IV.

Vomitorium singulo mense exhibendum.

Quoniam paroxysmorum & rheumatico-arthriticorum & podagricorum evidens & materialis causa, in seri excrementitii abundantia & colluvie consistit: atque huic ingenerandæ vitiata prima in regione alimentorum digestio & cruditatum proventus multum velificatur; complures non minus periti ac eruditi medicorum singulis mensibus vomitum excitandum commendarunt, ut ventriculi & duodeni cavitas, & qui huc pertingunt ex hepate & pancreate canales a sentina crudorum & vitiosorum humorum expurgentur. vid. HILDANUS *cent.* VI. *obs.* 34. MERCATUS *de morbis intern. lib.* IV. *cap.* 18. RIVERIUS *in Praxi lib.* VI. SYLVIUS *in Pr. pag.* 153. Alii vero pro cura vernali vel autumnali, ad primam regionem & totum corpus a fordibus pro-

probe expurgandum, infusa ex variis laxantibus, roborantibus & aperientibus concinnata usurpanda suadent.

§. V.

Thermæ Carolinæ omnia remedia superant.

Ego, ut fideliter & candide pro more meo dicam, non certius, non efficacius & magis genuinum in ejusmodi affectibus & avertendis & minuendis, vel, si medicina inopportuna turbatis motibus intro inversa vitiosa materia fuerit, in ordinem redigendis, quam in usu thermarum & quidem Carolinarum inveni remedium: quarum virtus & energia, in calculo, podagra inveterata, & in hac, si fuerit ad interiora repressa, ad partes exteriores revocanda, hæmorrhoidum quoque fluxum, si causam & occasionem malo suggesserit, restituendum, incomparabilis est. Cujus veritatis permulta imo millia exempla, adducere integrum esset, ut adeo, qui eam vel in dubium vocare vel plane negare gestiunt, aut improbitatis, aut inscitiæ sese ipsos accusent. Nam hæ aquæ in larga satis quantitate potatæ, ob spirituosum quo pollent elementum, & ob salia mineralis prosapiæ quæ in sinu fovent, tenues non modo & fluxiles reddunt humores, atque obstructa & infarcta minima vasa aperiunt, sed & per omnia quæ evehendis à corpore alienis & morbidis humoribus dicata sunt excretoria, per hepaticos ductus videlicet, per alvum, per subcutaneum emunctorium, per vias urinarias, per mucum bronchiorum & narium, copiosissime & sine ulla virium jactura per multos continuos dies materiam peccantem educunt. Hinc certe universalis morborum chronicorum præservatorii & curatorii nomen, si non altiores malum egerit radices, jure sibi vindicare possunt: siquidem ego, qui has salutiferas aquas viginti circiter vicibus frequentavi, sancte affirmare possum, quod non per artem existat vel inveniri possit tale remedium aut medicina, quæ huic, quam Benignissimi, qui curam etiam corporis nostri habet & semper habuit Creatoris beneficio pientissimo animo acceptam referre debemus, æquiparari possit. Atqui id etiam observavimus, quod si sub ipsa cura irruat hic affectus, longe mitior, brevior & placidior semper procedat & finiatur. Neque etiam aliis mineralibus fontibus thermalibus & quas acidulas salutare vulgo consuescunt, modo pro differentia corporum & naturarum recte & cum debito regimine & convenienti methodo præscribantur, usurpentur, commeodentur, laudes & energias suas detrahere volumus, cum passim etiam indubia adsint faustissimi effectus in ejusmodi radicatis & chronicis morbis exempla. Possunt vero temperatiores aquæ minerales, ad quas pertinent *Wildungenses*, *Selteranæ*, *Veteraquenses* in Silesia, loco potus, si tertia admisceatur vini pars, per totum anni decursum in usum duci.

Neque acidulæ laudibus carent.

§. VI.

Quibus non inferiores potus alii temperantes.

Postremo quoque potibus diluentibus, acrimoniam salsam temperantibus & demulcentibus, leniterque evacuantibus, ut sunt lac, serum lactis, summam, tum præservandi tum curandi scopo adhibitis, virtutem adscribimus, quippe eam exeruisse multiplici experientia comprobatum est. Id autem remedii genus, in eodem morbo antiquissimos jamjam maximi fecisse, HIPPOCRATES & CELSUS loquuntur. Ille enim passim speciatim in *libr. de affect.* in difficillimis podagricis & articulationum doloribus, lac asininum commendat. Hic vero *libr. IV. cap. 24.* ita scribit: *quidam cum asinino lacte poto ex toto se eluissent, in perpetuum hoc malo evaserunt.* Praeterea quoque PLINIUS, *sunt inter exempla*, inquit, *qui lac asininum bibendo liberati sunt podagra, chiragraque.* Novimus nos non paucos lactis bubuli per aliquot annos usu, item aquæ pluvialis pro potu ordinario, perplures à doloribus podagricis annos immunes vixisse. De cura vero lactea prudenter instituenda, infra in cautelis & monitis plura subjiciemus.

§. VII.

Diaphoretica laudantur.

Porro, ad methodum tam præservatoriam quam curatoriam, nihil securius, nihil accommodatius, regimine diaphoretico, salutari consilio procurato, inveniri potest. Nam si verum, uti est verissimum, quod sanguis serosus impurior, qualis maxime ex transpiratione prohibita redditur, causa antecedens & materialis paroxysmorum podagricorum sit; ipsa certe sanior dictitat ratio, quæ experientia confirmatur, atrocem hunc morbum, quam optime & tutissime, facta liberiori transpiratione, vel ea quæ secundum naturam fit restituta, esse remedium omnibus aliis superius. Et quoniam hac de re insignissimus & notabilis admodum locus in CAROLI PISONIS utilissimis observationibus: *de morbis à serosa colluvie oriundis Sect. V. cap. II.* extat; operæ pretium nos duximus eundem nostræ tractationi subnectere. Verba autem laudati elegantioris Auctoris hæc sunt: « Denique quod spectat ad » vacuationem seri per cutim eamque sensibilem, » hanc plurimi facio, ut debeo, quia & revulsionis vim habet, & maxime est opportuna in his » affectibus, quippe quæ naturæ convenientissima, cum ea seri portio, quæ per cutem insensibiliter ex naturæ instituto continenter quotidie » exspirare debet, suppressa quacunque ratione & » introrsum depulsa materiam præstet arthriticis » doloribus, ut antehac demonstratum. Quamobrem consulo, ut Illustris Præsul sudorem quotidie, si fieri potest, aliqua arte promoveat, aut » certe insensibilem exspirationem: quod ut consequatur, inprimis densitati cutis, quam infert » inclementia aëris, præsertim hyberno tempore » consulere debet, nam quæ à polysarcia aut ætate densitas infertur, de ea nulla providentia » haberi potest. Ergo accurate videat, ut bene » tectus incedat semper, & de nocte potissimum » stragulis levibus quidem sed calidis, pluma videlicet aut pelle infartis desuper subterque stratis opertus dormiat, & ita opertus ut sponte » sudor, sub diluculum erumpat: quod eveniet, » si non ita de mane expergiscatur, sed aliquantisper quietem in lecto longiorem capessat; & » si sudor nihilo minus non erumpat, is multa » longaque provocetur universi corporis frictione. Quod si eo frustretur, aut hisce modius » eum provocare tædiosum illi est, suadeo certe, ut semel in hebdomade hypocaustum jejunus adeat, ibique per horulam sudet, quod » primum tentabit, ubi plethoræ corporis venæ » sectione prius providerit, ut avertat cutaneos » affectus, qui ab insolito hypocausti usu sponte emanare solent. Atqui si his artibus sudor » erumpens minus emendandæ colluviei seri » in corporis habitu stagnantis satisfacere potest, certe auctor sum, ut ineunte vere & autumno, quibus anni temporibus fluxiones repetere solent, utatur decocto sudorifico sive sarsæparillæ sive radicis Sinarum, idque » per unam aut alteram septimanam, vel certe

„ *syrupo Ambrosiano*, si metus sit à viscerum & sanguinis æstu.

CURATIO.

IPSO IN PAROXYSMO.

§. I.

Imminente paroxysmo, alvus subducenda.

Ego imminente paroxysmo, qui ex lassitudine insolita & inquieta, appetitu adaucto & gravitate capitis & artuum cognoscitur, primam regionem ante omnia leniter à sordibus alvinis, neque minus à collectis in duodeno & reliquo intestinorum canali vitiosis humoribus deplendam, & expurgandam suadere soleo; id quod tutissime tum per clysteres emollientes & temperate carminativos, tum interne per infusa rhabarbarina & mannata, cremore tartari exaltata, perfici potest. Memini, me olim statim sub initio doloris podagrici & arthritici, insigni sæpe cum fructu usum fuisse sequenti mixtura: rec. aquæ florum acaciæ uncias duas, cinnamomi sine vino unciam dimidiam, pulveris Cornachini drachmam, syrupi rosarum laxativi, vel cichorei cum rhabarbaro unciam semis. Nam instar aphorismi practici medicorum juniores teneant hoc: mitiores semper dolores evadere, in quocunque etiam loco consistant, si prima regio prius sordibus suis, ante usum aliorum medicamentorum, probe fuerit expurgata; quæ alias migrando in sanguinem inque partes affectas penetrando, & dolores intensiores reddunt, & graviora symptomata producunt. Atque in eo quoque laudandum est SOLENANDRI consilium, quod extat *in Oper. suis p.* 78. ubi scribit, se in paroxysmi podagrici principio magno cum successu exhibere aliquod purgans solere, primum id edoctum ab ALEX. TRALLIANO *libr. II.* Et singulare esse, PECHLINUS *obs.* 26. eruditissime innuit, quod arthritici leniorem plerumque experiantur insultum, detracta ex primis viis vitiosa materia.

§. II.

Materia vitiosa podagrica per transpirationem auctam diflanda.

Cum vero omnis doloris articularis & podagrici paroxysmus motum febrilem comitem habeat, cujus etiam beneficio, natura optima morborum medicatrix, solenniter & felicissimo sæpe cum successu morbum curare, & quæ eum excitat vitiosam & hostilem materiam convenienti tempore, per congrua emunctoria evacuare atque foras rescribere solet: idque in doloribus maxime per sufficientem & auctiorem transpirationem perfici, dum non modo tota sanguinis & seri massa depuratur, sed & ipse dolorem in pedibus creans vitiosus humor successiva difflatione & exhalatione excernitur; prima ac princeps medentis debet esse intentio ac cura, ut placidam continuam & non interruptam diaphoresin, suo consilio & auxilio procuret & moderetur. Præstare id opportunissime possunt ipsa infusa, quæ loco Thee, ex herba scordii, cardui benedicti, veronicæ, radice glycyrrhizæ, corticibus citri recentibus parantur: cui scopo identidem egregie inserviunt mixturæ, ex aquis destillatis, cardui benedicti, galegæ, scordii, succo citri, lapidibus cancrorum, antimonio diaphoretico, cinnabari, nitro purificato, & syrupo acetositatis citri, singulis debita dosi & proportione sumtis concinnandæ. Instar omnium vero potest esse liquor noster anodynus mineralis, si cum quarta parte spiritus *Bussii*, & tartari volatilis roboretur: de quo triginta vel quadraginta guttæ pro dosi, ex ordinario decocto vel infuso jam laudato propinari possunt. Præstat vero ejusmodi medicamenta mane, cum expectatione lenioris sudoris in lecto exhibere. Vesperi & circa noctem pulveres temperantes bezoardici nitrosi, cinnabarini, cum aquis analepticis, diapnoicis, vel cum emulsione amygdalarum dulcium aut seminum quatuor frigidorum majorum commodissime porrigi possunt.

Quæ spectant infusa Thée & mixturæ.

§. III.

Neque minus decocta.

Expedit etiam pro feliciori sanationis obtinendo scopo in hoc affectu, pro ordinario potu, decocti temperantis & diluentis paulo liberaliorem usum commendare, ex quo summum me sæpius fructum percepisse recordor. Species hæ sunt: rec. radicis chinæ, sarsaparillæ, polypodii ana uncias duas, liquiritiæ, cichorei ana unciam, corticis ligni sassafras unciam dimidiam. Quarum dimidia pars in quinque aquæ mensuris & una vini coquantur ad consumtionem septimæ partis: quo decocto non modo pro ordinario potu & ad extinguendam sitim utendum, sed & ex eo medicamenta propinanda sunt, atque insuper singulis duabus horis, octo unciæ calide bibendæ sunt, idque statim à morbi insultu faciendum. Inde urina copiose fertur & corpus in continua perspiratione servatur, alvus quoque fluida & laxa manet; si vero hæc officii sui fuerit immemor, supra propositum laxans exhibendum; abstinere quoque ab omnibus jusculis pinguibus nutrientibus expedit. In doloribus autem vagis præsertim à scorbutico humorum inquinamento qui oriuntur, serum lactis dulce vel acidulum, item fons Selteranus cum lacte remixtus utilissime pro potu dantur.

§. IV.

Topica quæ, & ubi conferant.

Ad mitigandos artuum, si acerbius affligant dolores, cautissime cum ipsis topicis procedere æquum est: quia multiplici experientia teste, plus damni quam emolumenti attulisse constat. Consultius autem & securius est, partes dolentes culcitris levioribus plumaceis involutas, in quiete & temperato æquabili calore retinere, ut lenis & successiva humoris vitiosi difflatio procuretur. Ceteris vero externis omnibus minus noxiis, antiquissimum illud cataplasma, ex mica panis albi, lacte, vitello ovi, croco & floribus sambuci paratum, mea quidem sententia præferendum erit. Potest etiam, præsertim in arthritide vaga, succus lumbricorum terrestrium addi. Novi quoque non sine insigni levamine in acerbioribus doloribus, frustum carnis ex recentis mactato animante parti affectæ applicatum fuisse: quod post viginti quatuor horas amotum, fœtidum sparsit odorem. A tinctura sulphuris volatili, quæ ex calce viva, sale ammoniaco & sulphure paratur, cum charta bibula, membris affectis, non quidem statim in principio, sed circa finem & ubi tophi metuendi admota, ob fortiorem procuratam discussionem, effectus laudatissimos vidi: sed non omnes hoc medicamentum, ob summum, quem spargit fœtorem, ferre possunt. Dolore & paroxysmo sublato, quando ingens in partibus affectis imbecillitas movendique impotentia remanet, balsamum nostrum spirituosum liquidum, cum aqua Reginæ Hungariæ dilutum, moderate inunctum insigne robur afferre crebro observavimus.

CAU-

CAUTELÆ ET OBSERVATIONES CLINICÆ.

§. I.

Venæ sectio in quibusdam caute administranda.

Venæ sectio, utut in corporibus, quæ sanguine plus quam sero abundant, atque in ætate juvenili constituta, diæta simul lauta vinosa delectantur, ad præcavendos paroxysmos podagricos & arthriticos utilissimam præstet operam, atque etiam, ubi a defectu excretionis hæmorrhoidalis vel menstrualis morbus vel ejus paroxysmus metuendus, plane necessaria sit; neque etiam imminente paroxysmo in arthritide valida & vaga reformidanda, sed intrepide admittenda: nihilo minus ubi corpus valde debilitatum, excrementitii seri copia obsessum, ex vitio bonæ digestionis & excretionis insufficientia prognati, cautius est ab ea abstinere, & quidem hisce de causis, quia cum excrementitio sero, portio etiam consistentis sanguinis non sine virium jactura amittitur; secundo, quia criticus ille naturæ motus ad exteriora & peripheriam corporis vergens intercipi potest, quod in febribus erysipelaceis sæpius fieri videmus; tertio, quia, candide quod fateri debeo, aliquoties post venam sectam acerbiorem symptomatum impetum animadverti.

§. II.

Cura lactis.

Circa curam podagræ per lac, sive potius ejus paroxysmorum ad magnum & notabile tempus suspensionem, id observavimus: quod, si hac finita ad pristinum victum & vivendi genus ægrotantes redierint; vel ipsi paroxysmi bono omine reverti cœperint, vel loco horum, in corporibus præsertim senilibus & imbecillioribus, pathemata spasmodica, in abdomine colica, ventriculi cardialgicæ inflationes, dolores nephritici cum ischuria, & non adeo longum post temporis spatium mors fuerit insecuta. Insuper etiam circa lacteam curam, quæ alias ad expugnandos atque avertendos arthriticos & podagricos dolores, non destituitur laude & effectu, id monendum ducimus, quod, ubi corpus plethoricum, vel sero abundantiori impuro turget, vel ob tonum ventriculi & intestinorum labefactatum, prima regio semper fere cruditatibus vitiosis obsessa est, aut si pathemata hypochondriaca, quod sæpius fit, subsint, atque ipsa natura lacticinia respuat, prorsus hanc damnandam esse judicemus, quippe in viscerum ulteriorem infarctum, in cachexiam, hydropem & hecticam febrem tali pacto ægrotos præcipitari posse certum est.

§. III.

Purgantia fortiora ipso in dolore non exhibenda.

Recte monet CRATO *lib. V. in consil.* quod fortiter & violento impetu evacuantia, eo quod naturæ & inprimis ventriculo vim inferant, nequaquam inchoantibus & perseverantibus doloribus exhiberi debeant. Hinc perite TRALLIANUS *lib. XI. p.* 601. suadet, in podagra talia purgantia esse adhibenda, quæ stomachum non subvertunt, & addit rationem hanc: *nam hujus cura in omnibus affectibus haberi debet, ut ne ventriculi os ab iis quæ adsumuntur offendatur. Ipsi namque infirmanti omnes nervi consentiunt & fluxionibus tentantur.*

§. IV.

Decoctum Viennense.

Quod attinet ad decoctum Viennense, nostro tempore ad podagram curandam medicamen famigeratissimum, cujus insignes virtutes una cum modo usurpandi in *M. N. C. cent. I. obs.* paulo curatius describuntur, à multis qui eo ipso usi sunt, magnopere quidem collaudatum memini, quorum autem corpora robustioris paulo constitutionis erant. Neque prorsus ejus usum improbare velim: sed, quoniam plerumque debilioris, tenerioris, & sensibilioris naturæ podagrica affectione laborantes esse solent, ab hermodactylis & a ligno guaiaco, quæ istud ingrediuntur, & omnino sale acri stimulante prædita sunt, lubens abstineo, qui securiora tantum amo & approbo, quæ inter hoc quod supra a nobis traditum est decoctum præcipuum locum obtinebit.

§. V.

Topicorum circa usum.

Externa remedia partibus dolentibus applicata, utut raro careant noxa, longe tamen periculosiorem in corporibus sanguine vel sero impuro repletis, sive cacochymicis, sensibilioris naturæ, hypochondriacis & hystericis, in quibus nervorum & fibrarum systema spasmis jam adsuetum est, sortiuntur eventum: siquidem plurimarum observationum fide constat, lethales horum applicationem excepisse affectus, quos inter apoplexiam, hemiplexiam, memoriæ amissionem, asthma convulsivum, cardialgiam, colicam spasmodicam, ventriculi & intestinorum inflammationem nominasse sufficiat.

§. VI.

Spirituosa topica quibus conferant.

Topica spirituosa ac camphorata in subjectis segnioribus & humidioribus non adeo nocent: in siccioribus vero, si materiam podagricam non retropellant, ad calculum tamen disponunt, vel tophorum generationi velificantur, aut molestissimas partium contracturas relinquunt.

§. VII.

Pauciora & secura remedia usurpanda.

Non possumus non, iterum iterumque monere, in affectibus podagricis & articularibus, paucioribus & fidis remediis tantummodo utendum esse, rejectis insecuris & ancipitibus, quæ sæpius damna intulisse animadverti. Hinc mihi perplacent, quæ tradit Clariss. Romanorum Medicus ALEX. PASCOLIUS *Oper. tom.* III. *Sect.* III. *cap.* V. *p.* 220. *At enim vero*, inquit, *ut quicquid in eo morbi genere, quem in publicis nosocomiis non minus, quam in ædibus aliorum privatis, crebro præ manibus habuimus, ad hoc temporis observavimus, ingenue ut nostri moris est fateamur; proferre non dedignabimur eos, quibus aut nihil prorsus, aut nihil propemodum in rheumatismo fecimus, felicius ut plurimum evasisse, quam alii, quos validioribus artis præsidiis subjecimus. Quæ res porro effecit, ut posterioribus annis ejusmodi ægrotantes tractando, præter victum tenuem & congruum, ac uberrimas potiones ex aqua vel simplici vel per levem infusionem sarsaparillæ, glycyrrhizæ, florum papaveris rhoeados, hisque similium medicatos, nihil aliud præbere consueverimus; quo solo temporis processu, sudores plane criticos, optimo cum successu excitavimus.*

§. VIII.

Vena ſectio repetita.

Galliarum medici celeberrimi, quos inter CHESNEAU, BOTALLUS, RIVERIUS, CAROL. PISO, referendi, in doloribus podagricis & arthriticis crebro repetitam venæ ſectionem maximopere laudant & commendant, præſervandique potiſſimum fine & ſcopo celebrant: quæ tamen methodus in noſtris ſeptentrioni vicinis hominibus, quorum corpora non tanta ſanguinis abundant copia, haud curate quadrat. Nihilo minus, ſi morbus non adeo inveteratus & corpus ad ſanguinis abundantiam ingenerandam pronum fuerit, levior & ſæpius repetita venæ ſectio, ſeu ſingulis potius menſibus in pede admiſſa ſcarificatio, præmiſſo tamen ſemper leniori laxante, non erit infructuoſa. Eximius plane eſt locus, quem de venæ ſectione utiliſſime frequentius repetita, habet laudatus PISO *l. c. Sect. V. cap. I. p.*406. hic merito apponendus: *Addo autem*, inquit, *ſingulis menſibus, quoniam eadem experientia me docuit, quotieſcunque p r inducias vel paucarum ſeptimanarum æger corpus refeceris, ſanguiniſque jacturam reparaverit, tum prima quoque commotione aëris & alteratione ſive ad algorem, ſive ad æſtum omnino arthritim recrudeſcere. Et certe ſæpe audivi magnos viros ex arthriticorum familia, nihil longo uſu reperiſſe retardandis cohibendiſque fluxionibus arthriticis, ſi non prorſus tollendis, ipſa venæ ſectione, eoque eundem uſum etiam in affecta ætate non reformidaſſe. Itaque repetita placet venæ ſectio & per epicraſin: quod ſi probatur, nemo non videt omnino parca manu eſſe adminiſtrandam, & quantitatis hunc eſſe ſcopum, ut providenter duntaxat ne turgeat ſanguis in vaſis & orgaſmo ſpontaneo commoveatur.*

§. IX.

Tumor à ſolutione morbi relictus caute tractandus.

Paroxyſmo finito & morbo ſoluto, in corporibus ſpongioſioris habitus & ſanguine ſeroſo turgentibus remanet ſæpiuſcule pedis affecti inſignis & valde diffuſus, qui impreſſa digiti veſtigia relinquit, tumor, caute profecto tractandus: nam ſi quis eum pro incipiente hydrope habuerit, & ad hunc præcavendum vel abigendum, validioribus purgantibus uti velit, is non leve ſanitati & vitæ damnum infligere poterit. Opus tunc potius eſt lenioribus laxantibus balſamica virtute eminentibus, ut ſunt rhabarbarum in ſubſtantia, pilulæ *Cratonis*, *Becheri*, noſtræ, mediocri quidem doſi, ſed crebrioribus exhibitis uti. Externe autem pulvere, ex farina fabarum, camphora & floribus ſambuci conſpergendi pedes, & leniter non autem nimis valide, vinculis, ne uberior ſeri fiat affluxus & ſtagnatio, conſtringendi.

§. X.

Tophi reſolvendi.

Ad tophos diſcutiendos & reſolvendos in ſenili & inveterata podagra, ego non præſentius, ipſo balſamo ſulphuris antimoniato, quod ex ſale ſcoriarum reguli antimonii ſimplicis, ſuperinfuſo oleo terebinthinæ & juniperi paratur, me deprehendiſſe, aſſeverare poſſum.

ENARRATIONES MORBORUM.

CASUS I.

Podagra ab empirico retropulſa funeſta.

Vir ſexagenario major, ſanguineo-cholericus, ſanguine & ſuccis plenus, habitus corporis robuſti, animique ad iram valde proclivis, per complures annos doloribus convulſivis, colicis, ſpaſticis, nec non podagricis miſere divexabatur: quorum tamen malorum ſolamen, in uſu *Carolinarum* ſingulis annis adhibitarum, nunquam non præſentiſſimum invenit. Nihilo minus, neſcio ſub quo infauſto ſidere, prudentiſſimus vir in empiricorum infelices manus irruit, qui, fiduciam addentes ampliſſimam, noſtro pedibus per aliquot dies laboranti pulverem commendarunt, cujus doſis admodum quidem exigua, ſed ſapor valde conſtringens, & metallicæ ſine dubio mercurialis & vitriolicæ naturæ erat. Oblata duabus ſingulis horis doſi, hacque ad duodecimam uſque reiterata, omnes dolores & cruciatus ſimul & ſemel conquieverunt. At vero altero die, in graviſſimas incidit cardialgicas anxietates, cum inquietudine, ventris tormentis, alvi pertinaciſſima adſtrictione, animique intercurrente deliquio, comitatas: inſuper nec corpus nec caput erectum detinere poterat: quæ ſymptomata brevi poſt, cum inſultus apoplecticus exciperet, corpore mirum in modum inflato, capite in immenſam molem turgeſcente, ſanguineoque ſero ex ore & faucibus effluente, nimiæ confidentiæ pœnas morte miſerrima luere debuit.

Epicriſis.

Funeſtæ hujus cataſtrophes cauſa, vix alia inveniri vel excogitari poterit ac infeſti remedii antipodagrici aſſumtio: quandoquidem ſenſibilioribus corporibus, ſi ſpaſmodicis primarum viarum tentantur conſtrictionibus, ejuſmodi mercurialia & metallica remedia ſemper nocentiſſima ſunt, eo quod non niſi ſpaſtica quadam ſtrictura operationem ſuam exerunt, & ita univerſum nervorum genus male afficiunt. Cui etiam in noſtro caſu repentina dolorum podagricorum remiſſio adſcribenda venit, dum videlicet ob ſpaſticam ſtricturam partium externarum, materia podagrica intro coacta fuit; qui ſpaſmus ſimul effecit, ut ſanguine plus juſto ad pectus & caput propulſo, ex nimia vaſorum diſtenſione ejus extravaſatio in cerebro oborta fuerit. Hinc omnibus & ſingulis qui praxin exercere ſuſtinent, non ſine ſumma ratione ſuademus, ut in quibuſvis morbis ſpaſticis qui in ſenſibiliora præſertim corpora incidunt, cane & angue pejus, cuncta mercurialium, metallicorum, emeticorum atque acriorum purgantium genera, fugiant: inter quæ etiam mercurium dulcem, aurumque fulminans, ob inauſpicati ſucceſſus, quem ſæpius ſub ejuſmodi circumſtantiis obſervavimus, effectum, reponere non dubitamus; ſiquidem à pulveribus ſic dictis ſolaribus non raro maximas præcordiorum anxietates, comite ſingultu, in podagricis obortas, doloribuſque licet mitigatis omnia intus pejora reddita fuiſſe novimus.

CASUS II.

Tumor pedum eryſipelaceus retropulſus.

Vir Illuſtris quadraginta & aliquot annorum, rheumatiſmis ſcorbuticis crebrius affectus, tumore eryſipelaceo in dextro corripitur pede, quod ulcus olim purulentam materiam continenter ſtillans obſeſſit. Hic tumor inflammatorius radium rubicundum a glandulis inguinalibus, ad extremum uſque pedem emiſit. Altero die dolor metatarſum pediſque ſiniſtri pollicem ſatis

atrox

atrox cum insigni tumore invasit: unde plane immobiles redditi pedes fuere. Chirurgus in principio statim ad erysipelas profligandum spiritum camphoratum crocatum applicavit, & cum in alterum pedem dolor transiret spiritum removit, & hujus loco siccos pulveres cum camphora mixtos applicuit. Inde mox notabilis dolorum levatio & remissio in utroque pede successit: non ita multo post autem tam gravis circa præcordia anxietas & diaphragmatis constrictio, ut omnem penitus respirationem tolleret, cum æstu & plenaria appetitus prostratione secuta fuit, quibus alvina obstructio, cum inflatione associabatur. Præscripsi quum me consultum adirent, ad alvum leniter educendam, decoctum mannatum; & ad flatus discutiendos materiamque retrocessam sudore difflandam, aliquot liquoris anodyni mineralis cum tertia spiritus Bussii parte remixti doses propinavi. Quo pacto & totum mox corpus largissimo sudore perfundebatur, & ipsæ hæmorrhoides quibus aliquando assuetus erat, denuo fluere cœperunt, omniaque sic evanuerunt symptomatibus penitus evanescentibus.

Epicrisis.

Similis fere casus, qui evidenter camphoratorum externum usum in podagra noxium declarat, aliquot ante annos in Illustrissima fœmina mihi occurrit: hæc enim postquam minium cum camphora remixtum pedibus podagra tentatis applicasset, hæc quidem siluit, ast non multo post cardialgici dolores, summa virium prostratio, vomitus, inquietudo, cum æstu febrili, alvus renitens & leve delirium accedebant; quæ symptomata statim ab oblato cum emulsione ex seminibus IV. frigidis pulvere præcipitante nitroso, cum tertia parte grani unius camphoræ permixto pro dosi, remiserunt, & materia podagrica ad exteriores partes reversa est. Siquidem ego passim quoque animadverti, camphoram, cum exterius applicata noxam intulisset, interne exhibitam illata damna resarcivisse. Memorabilis quoque est observatio, quam recenset HAGENDORNIUS *cent. I. obs.* 28. ubi mercator ex dolore & tumore scorbutico laborans, applicato epithemate ex aquis destillatis cum cerussa & camphora, doloribus sedatis, loquelam amisit nec brachium movere potuit. Neque vero in totum camphoram ejusque spiritum in tumoribus & doloribus partium extremarum damnare & rejicere animus est, sed prudentia & distinctione naturarum opus esse velim: nam qui in artis versantur exercitio, subinde experiuntur, non omnia omnibus promiscue prodesse, atque id maxime valere in topicis, dum quod alterum juvat, idem alteri noceat. Est autem causa non tam dispositio peculiaris humoris peccantis, sed potius ipsa tensiva tonica fibrarum, pororum & vasorum cutis constitutio: habent enim omnes partes, & maxima quæ emunctorii & colatorii vices gerunt, suum peculiare robur, tonum, tensionem nec non suam quoque dilatationem, quæ species motus ad secretiones & excretiones summe necessaria, dependet potissimum à fluidi nervei influxu & nervearum membranarum tensione: qualis itaque hæc sit in omnibus individuis & etiam morbis eorumque temporibus, in exhibitione topicorum provide animadvertendum est ipsis medentibus. Quis enim non videt, si pori nimis fuerint constricti à dolore & spasmo, neutiquam tunc spirituosa calida conferre, sed potius ea quæ blande constrictas partes relaxant; contra si nimia est post dolorem relaxatio, quod apparet ex tumore, dolore miniori reddito, omnia unguenta humida unctuosa anodyna valde nocere, & potius tunc linimentis spirituosis nervinis utendum esse. Deinde utut quandoque topica egregie mulceant dolores & febrem mitiorem reddant, nihilo minus non semper illud valet, etiam in eodem individuo, paucis: quo robustior in expellendo est natura majorque corporis adest vigor, major quoque motus internus; eo minus periculi inducunt externa decenter applicata; quæ tamen, si vigor motuum cesset, si ætas senilis vel status cachecticus supervenerit, plane sunt seponenda. Illud enim unice intendat medicus necesse est, ut externis non sistat evaporationem materiæ peccantis, sed eam promoveat: verum, quoniam magna prudentia in hac re opus est, securius potius est abstinere ab omnibus externis & totum negotium curandi internis committere, partesque affectas in blando tepore servare. Dein etiam hoc observavimus, tophorum generationem, quæ fit maxime in arthritide fixa, improvidæ non raro externorum applicationi deberi, stupefacientibus præsertim & infrigidantibus. Meretur hic adduci B. WEDELIUS qui in *tr. de medicament. facultat.* scribit: *Frequenti experientia edocti sumus, plus damni ipsos podagricos inde passos, imo plures ex arthritide vaga hoc modo sibi fixam accersivisse, plurimos vero tophos, quod usurpaverint unctuosa & pinguia emplastica.* Hinc & ipse GALENUS *method. medend. libr. IV. cap.* 3. tophos in articulari morbo produci recte memorat ex humore glutinoso & crasso, quando is non paulatim digestus, sed violentis remediis totus simul exsiccatus est: & FERNELIUS *conf.* 12. geminari inde dolores observat. Cæterum non omnia topica, plane exterminanda esse in externis articulorum doloribus arbitramur; siquidem quando adfectus partium inveteratus cum torpore quodam & insensibilitate relicta, qualis in senili ætate, sæpissime evenit, tunc sedata prius interna sanguinis & humorum ebullitione, ad roborandos nervos, & invitandum spirituosi elastici fluidi influxum in imbecilles partes, nervina linimenta balsamica virtute nobilitata, expectationi & medici & miseri ægrotantis eximie satisfaciunt.

Casus III.

Vir sanguineo-melancholicus annum agens quadragesimum quartum, habitus corporis strictioris, à decem annis passus est dolores tarsum pedis obsidentes, qui tamen non adeo vehementes erant, sed diaphoreticis facile cedebant, ut plurimum autem circa mensem Januarii revertebantur. Hi quatuor ante annos acerbiores facti ægrum lecto adfixerunt, abhinc autem duobus annis prædicto tempore adhuc gravius afflixerunt. His cum ipsis luctaretur ægrotans, ingenti terrore affectus est, quem diuturnior cura & animi angor excepit: quo pacto dolores interiora occupantes, anxios in abdomine cruciatus excitarunt; qui mox remiserunt, mox reversi sunt. Elapsis aliquot septimanis sævissimo *Podagra, retrocedens ex frigore, lethalis.*

frigore regnante, iter suscipere honestus vir debuit: à quo tempore dolores longe truculentiores invasere, qui ventrem, brachia, fauciumque interiora aggressi, quandoque in capite subsistebant, atque somnum & quietem admodum turbabant, aliquando etiam effluxum materiæ fœtidæ purulentæ ex aure interna egregio cum allevamento excitabant. Mense Junio ejusdem anni acidulas Egranas usurpavit, sub quarum usu quidem dolores siluerunt & cuncta bene successerunt: absoluta vero cura abdomen multo atrocius affligentes, appetitum penitus profligarunt: ubi alvus pigra, urina coloris naturalis sed parcior reddebatur, virium aderat dejectio, & æger de fixo ac duro tumore supra umbilicum conquerebatur. Nausea quoque premebatur & saliva copiose ex ore sæpius emanavit, vomituque nonnunquam & alimenta & medicamenta rejecta sunt: siquidem dolor superiora petere, fauces constringere atque ad scapulam usque se extendere sæpius solebat. Flatus ventrem distendentes per totum hinc inde intestinorum canalem cum fluctuatione & borborygmo percurrebant, & ad intestinum rectum ubi pervenerunt, mox regurgitabant, cum quasi exitus ipsis præcluderetur. Notatu dignum fuit, quod per periodos dolores lui infestarint, hora pomeridiana quarta, media nocte & ante meridiana decima dum accesserunt. Variis usus est remediis, & præcipua medendi intentio eo fuit directa, ut ad ipsos pedes rursus derivaretur infesta materia. Hinc frictiones, pediluvia in usum vocata, venæ quoque in pede celebrata sectio. Hirudines tandem applicatæ, nitrosa cum camphoratis sine diaphoretico administrata, nec usus carminativorum, stomachicorum balsamica temperata virtute inclytorum neglectus; alvus quoque clysteribus, lenioribusque laxantibus ad officium redactus. Sed successus speratus fefellit. A nulla tamen re præsentius levamen ac a potu lactis calidi cum infuso florum sambuci remixti expertus est, quippe per duos quandoque dies ab eo assumto dolores conquieverunt. Quatuor abhinc septimanas elixir stomachicum ex amaris balsamicis extractis concinnatum exhibui, a cujus frequentiori usu, dolores sopiti, viresque cum appetitu erectæ fuerunt, adeo ut patiens domo egredi functionibusque suis præesse potuerit. Sed inconstans hæc valetudo fuit, siquidem in manu & dorso dolores rursus apparuerunt, somnum impediverunt, & tumor umbilicalem regionem obsidens, exterius manu percipi potuit. Tandem his malis dirius insistentibus, succumbere noster debuit, documentum sat clarum relinquens, contra mortis atrociam nullum inveniri remedium posse.

Epicrisis.

Ex præfata historia liquide apparet, quam contumax morbus sit ille, & quantum negotii creet medentibus, qui ex doloribus podagricis in corpus retrocedentibus ortum suum habet. Singulare illud est, quod materia, absque dubio, vellicans acris, indolis plus minus fixæ & volatilis, si in extremis articulorum membranis subsistat & ipsi denegetur sedes & exitus, occupet in abdomine viscera membranacea, nempe intestina, quæ maxime ex membranulis tendinoso-nerveis conflata sensu acutissimo prædita sunt, & similis structuræ ac texturæ cum ligamentis articulorum nerveo-tendinosis ac glandulosis sunt, unde etiam propter affinitatem & structuræ communionem materia peccans mox transit ad intestina, mox rursus ex ipsis ad articulos. At vero, quod talem viam ac modum servet materia podagrica retropulsa, jam HIPPOCRATES suo tempore eleganter notavit *lib. VI. epidem. part. IV. aph. 3. it. Sect. II. p.* 20. hisce verbis: *qui articulari morbo detentus intestini dolore dextra parte vexabatur, quietior erat; hoc autem curato magis dolebat.* Et memoratu hanc in rem digna sunt, quæ tradit SOLENANDER in *Consil. pag.* 77. ubi ait: *in cura habui nobilem inveterata arthritide occupatum, in sexagesimo quinto ætatis anno constitutum, qui colico dolore reprehensus fuit. Auctor eram, ut arthritis revocaretur, pedum lotionibus, frictionibus, venæ sectione in pede, monitus ab* Hippocrate & Benedicto Sylvatico in Consil. *Obstitit autem Senior medicus & æger interiit. Atqui ego*, pergit, *idem plane observavi in muliere, quæ arthritide fere semper laborabat, quando à doloribus coli liberata erat, & vice versa, cessantibus coli doloribus misere ex juncturis afficiebatur.*

CASUS IV.

Vir staturæ mediocris, circiter septuagenarius, temperamenti, sanguinei habitus corporis spongiosioris & robustioris, podagricis crebrius afflictus doloribus, aliquot abhinc mensibus ad sedandam cruciatuum atrociam, ipsa in paroxysmi accessione, partes dolentes, spiritu quodam a pharmacopœo sibi misso, inunxit, a cujus crebriori & continuato usu, omnis propemodum dolor evanuit. Exacto aliquot septimanarum spatio sæva in abdomine tormina passus est, juncta cum vomitu & alvo adstrictissima. Medicus in consilium accersitus, ob metum iliacæ passionis, alvum clysteribus aperiri curavit, aliaque interna, quæ inflammationi resistunt & dolorem levant, in usum vocavit. Inde non modo cessavit vomitus, alvusque soluta, sed & sedatus fuit abdominis dolor, ita prorsus, ut æger è lecto surgere & in publicum rursus prodire potuerit. Sed pauco interjecto tempore paroxysmus modo descriptus, quia hæc valetudinis spes non diu perseveravit, rediit, nisi quod vomitus lenior fuerit: & iisdem iterum in usum vocatis medicaminibus ad sanitatem perductus est. Duabus vero elapsis hebdomadibus idem paroxysmus repetiit, & adhibitis denuo remediis paruit. At vero aliquoties reversus iterumque depulsus est: remansit tamen omnium ciborum fastidium, corpusque in dies consumi cœpit. Interea nunquam rursus podagra affectus fuit, octiduoque nulla amplius persensit tormina: appetentia vero omnis periit, nec alvus nisi adjuta respondit, urina rubicunda, & semper adfuit oris siccitas cum humidi desiderio, lectumque perpetuo custodire ægrotus debuit; qui rebus ita constitutis, inter vivos esse tandem desiit. *Podagra [illegible] omine retropulsa.*

Epicrisis.

Morbi, quem depinximus, decursus atque eventus, plurimos admonere poterit, quam caute & circumspecte cum podagricis senioribus ratione topicorum agendum sit: siquidem ipsa natura, per senium & morbi vim debilitata tandem fatiscit, atque ad serum acre impurum, quod

ar-

artuum doloribus materiam subministrat, per criticum & febrilem motum ad extremas partes & ambitum corporis propellendum, redditur minus idonea; quare materia peccans in corpore remanens nervosas & membranaceas ventriculi & intestinorum tunicas infestat, ventrisque tormina efficit: quæ si interna inflammatio excipit, ægri vel subito è medio tolluntur, vel successive marasmo aut hectico calore vires ipsamque carnem desurante consumuntur. Notabile vero in præfata morbi historia fuit, quod podagricus dolor non redierit, sed per paroxysmos, hujus loco, ventris tormina, vomitus, sitis, inappetentia affligerint; quæ tamen symptomata per clysterum oleosorum, medicaminum diaphoreticorum, cinnabarinorum cum castoreo remixtorum usum exspirarunt: unde consensus intestinorum cum partibus nervosis & tendinosis manuum & pedum, quem in podagricis & chiragra affectis quam maxime observamus, liquido iterum evincitur. Nam in praxi medica perpetuum fere est, atrocia ventris tormina ut plurimum transmisso ad artus vitioso humore solvi, & retropulsam etiam materiam arthriticam vel podagricam acerbiora ventriculi & intestinorum tormina & spasmos sequi. Alvus ejusmodi in casibus, ob tonum primarum viarum destructum, officii sui nunquam non obliviscitur, atque per clysteres sollicitata parum excrementorum, sed multos fœtidos flatus emittit. Ceterum in senibus, appetitus omnimoda viriumque prostratio, sitis & oris siccitas, lentam febrem, mortemque imminentem indicant.

Casus V.

Podagra in hæmorrhoidario, ex opiatorum usu funesta.

Vir sexaginta annos natus, spongiosi corporis habitus, hæmorrhoidali fluxui adsuetus, dolorum podagricorum utut mitiorum, vere & autumno ineuntibus, tentatus fuit insultibus. Circa æstatis exitum, horæos fructus refrigerantes liberalius paulo ingessit, & contra podagricos dolores panacæam sic dictam ab empirico assumsit: quæ constabat, ex opii crudi in frustula dissecti drachma, cui duæ aquæ liliorum convallium spirituosæ unciæ affusæ fuerunt, & ita leni digestione steterunt. Hujus liquoris cochleare circa lecti introitum medicaster sumendum jussit: cujus usus, quod placidiorem somnum conciliabat, per aliquot septimanas continuatus est: & paroxysmi, circa consuetum alias tempus infestare soliti, mirum in modum allevari sunt. At vero, elapsis aliquot hebdomadibus, mense Octobris, febris cum totali virium suppressione, extremorum frigore & perpetua somnolentia insecuta, ægrum omnium præter opinionem jugulavit.

Epicrisis.

Dici vix potest, quod tamen quotidiana declarat experientia, quam perniciosum sit, consuetos podagricorum paroxysmos valentioribus remediis supprimere, & materiam illam acrem causticam, quæ solenniter, utut cum dolore, per congrua emunctoria protruditur, intus retinere: quippe tali modo partium internarum inflammationes, spasmi vel sphacelationes, quam in nostro ægro præsentem fuisse nulli dubitamus, perpetuo fere subsequuntur. Non potuit autem non, propinata narcotica medicina in corpore laxioris habitus, senio vicino & à refrigerantium fructuum abusu jamjam debilitato, infaustum relinquere effectum: quippe practicorum fide dignorum observationes confirmant, à solo refrigerantium abusu, corpora podagricorum orci faucibus tradita fuisse.

Casus VI.

Podagra hæreditaria in hypochondriaco.

Ante quadraginta propemodum annos, cum in principatu Halberstadiensi, provincialis medici munus obirem, me consulebat Illustris regiminis Consiliarius, qui parente hypochondriaco & podagrico natus, jam per decem annos & ultra, vix enim tunc trigesimum quartum superavit, & hypochondriacis pathematibus & doloribus podagricis fuit afflictus. Vere & autumno potissimum invadebant paroxysmi, cum gravativa artuum lassitudine, appetituque aucto, quem postea sequebantur horripilatio cum extremorum frigore & tremore, vomitusque crebriores, quibus liquamina pituitosa & valde corrosiva acida, quæ & dentes stupefaciebant, & pavimento immissa ebulliebant, copiose educebantur. Successit dein febrilis æstus, & tertio vel quarto die acerbi dolores pedes oppetebant, qui ad aliquot sæpe septimanas persistebant, & demum sudore fœtido acidum spirante perque plures dies durante solvebantur. Id vero erat memorabile, quod, si vomitus non præcesserint, paroxysmi diutius semper & acerbius pedes affixerint. Inter medicamenta, quibus per complures annos usus fuit, non præsentius solamen atque lenimen, quam in pulvere absorbente nitroso, & essentia florum liliorum convallium, cum spiritu vini phlegmatico extracta & sexta parte essentiæ castorei remixta expertus est. Tandem Illustris hic vir quinquagesimo ætatis anno, febre acuta Berolini defunctus est, & dissecto corpore pancreas totum scirrhosum, & valde tumentes etiam glandulæ mesenterii repertæ fuerunt.

Epicrisis.

Hypochondriacos procedente ætate demum fieri podagricos experientia testatur, id quod ratione quoque demonstrari evidenter potest. Uterque videlicet affectus natura debiles & a parentibus iisdem morbis laborantibus genitos quam maxime infestat, atque primarium vitium potissimum in depravata alimentorum digestione, crudorum succorum abundantia, & excretionum, quæ sanguinis & humorum depurationi inserviunt, defectu consistit. Deinceps aliquot exemplis compertum habeo, in dissectis corporibus & hypochondriacorum & podagricorum, ubi ex superveniente alio morbo extincta fuerunt, inter alias viscerum corruptiones, pancreas scirrhosum maxime deprehensum fuisse, & ubi tale quid repertum fuit, ingentem semper acido-ponticorum humorum prima in regione colluviem adfuisse, quæ appetitus præter naturam aucti, cardialgicæ anxietatis, obstructionis alvinæ, ructuum & vomitionum acidissimorum succorum vera causa exstitit. Quam inimicum vero acidum sit ad sanguinem delatum, dum temperatam ejus & gelatinosam crasin imo fluxilitatem destruit, præternaturalem spissitudinem ingignit, excretionesque retardando, cacochymiæ & viscidæ & tartareæ genitrix sit; is quam facile, qui fundamentis physico-mechanicis morborum generationem explicare novit, poterit penetrare. Ego itaque semper cum singulari fructu & hy-

po-

pochondriacis & nephriticis & podagricis, tum ad symptomatum mitigationem, tum etiam ad sanationem, si adhuc ejus spes fuerit integra, medicamenta quæ acidum destruunt in primis viis, ut sunt absorbentia sibi relicta terrea, quæ subinde, cum in sal neutrum degenerent, alvum largius sæpe ac si purgans sumtum fuerit, solvunt, exhibeo; atque insuper elixiria amara temperate balsamica, cum lixiviosis menstruis parata frequentius usurpanda, injungere ac commendare soleo. Tandem in præfata morbi historia id commemoratu dignum est, quod etiam in aliis sæpe annotavi, le viores semper arthriticos & podagricos paroxysmos fieri, quando natura vel sponte vel arte adjuta sese à colluvie vitiosorum humorum per vomitus ante accessum liberaverit; manifesto indicio, originem dolorum esse in primis viis: in cujus asserti confirmationem ipsum adduco MARTIANUM, qui ita dicit: *in arthriticis doloribus, ob acorem in ventriculo peccantem à doloribus correptos memini, qui ab iisdem liberati vel levati fuerunt, ubi acida evomuissent.* Quod identidem comprobat SYLVIUS *Oper. pag.* 786. aperte scribens, hanc curam per vomitionem utilissimam arthritidi, multisque à se confirmatam experimentis. Imo eadem ratione non paroxysmum tantum imminentem sublatum, sed & novi impetus semina extincta fuisse idem eodem loco scriptum reliquit. Atque ALPINUS de *medicina Ægypt.* multos se vidisse, qui, cum à podagræ calculisque doloribus excruciati fuissent, crebro usu vomitorii egregie adjuti fuerunt, affirmat.

CASUS VII.

Podagra hæreditaria inveterata in corpore vemanenti, Carolinis expulsa & allevata.

Vir generosissimus, sexagenario major, ob insignia merita in summa dignitate in hac provincia constitutus & Illustris regiminis consiliarius, tenerioris & sensibilioris quoad corpus & animum constitutionis, à parente qui fere per totam vitam fuit podagricus, & pedes tophis obsessos habuit, genitus, ante triginta fere annos pathemata hypochondriaca, rheumatica, & podagrica expertus erat, quæ procedente ætate magis ingravescebant, & utut moderata admodum diæta & vitæ ratione inculcata usus fuerit, singulis tamen annis vere & autumno ob podagram affligentem lecto decumbere, mox breviori temporis mox longiori intervallo, cogebatur. Aliquando vero consueta podagra, præter morem & consuetudinem, solito tempore non recurrebat: sed quia materia vitiosa intra succos vitales retinebatur, multis ac gravissimis tentabatur symptomatibus: continuis nempe ventriculi eructationibus, cordis palpitationibus, tremore artuum, inquietudine, dolore capitis acuto, tractorio, lancinatorio, circa tempora, circa nucham, accedente cogitationum confusione memoriæque debilitate. Consulebat me atque Clariss. D. D. *Strauchium* Archiatrum Martisburgensem, qui sæpius frequentaverat *Carolinas*, atque inprimis ex nobis quærebat, num has thermas sanitati suæ profuturas judicaremus. Hic longiori experientia edoctus, statim consilium probavit; cui ego quoque facile adsentiebam: & ille cum eo ad fontes hos salutiferos profectus fuit, à quarum interno usu decenti cum regimine instituto, in tertia & ultima cura, vehemens paroxysmus podagricus, qui tamen non nisi per septem dies durabat, ipsos pedes corripiebat, remittentibus mox omnibus prioribus symptomatibus. Inde optime quum se habuisset, binis adhuc vicibus aquas hasce thermales cum summo fructu semper usurpavit.

Epicrisis.

Ego sane complura possem recensere & allegare exempla, quæ mirabilem & incomparabilem plane horum fontium virtutem & effectum in atrocibus & contumacibus morbis expugnandis, qui ab arthritica & podagrica materia remanente in corpore vel improvide retropulsa oborti fuerunt, demonstrare valerent; qui potissimum in eo consistebant, quod materiam morbificam ad pristina sua loca ex interioribus relegaverint, conquiescente mox omnium symptomatum periculosissimorum syndrome. Vidi colicas spasmodicas, vidi asthmata convulsiva, affectus soporosos, morbos melancholicos cum sensuum & rationis perturbatione conjunctos, pertinacissimasque tusses, atque pulmonum infarctus, qui non nisi à materia podagrica remanente vel retrocedente originem suam habuere, hac ratione divino adjumento felicissime subactos & curatos; maxime vero, si non semel, sed bis vel ter in usum decentem fontes ducti fuerint.

CASUS VIII.

Podagra levior, ex ira & refrigeratione facta gravior & contumacia.

Vir generosus, perstrenuus Chiliarcha, non procul ab hac urbe degens, corporis macilentioris, fibrosi tamen & robusti, superato jam sexagesimo & sexto anno, in gravem & exitialem incidit morbum, cujus profligandi causa, me in consilium vocavit. Is jam ante decem annos doloribus podagricis, mitioribus tamen & obtusioribus vernali tempore fuit obnoxius, neque minus his deficientibus, acerbis abdominis doloribus, sive potius intestinorum stricturis spasticis vexatus. Ante annum Generosus hic vir, sub initium hiemis, prægressa vehementi corporis refrigeratione, neque minus ingenti animi, quam tamen prudenter compressit, indignatione, desubito truculento ad suffocationem usque asthmate convulsivo corripitur. Ego tertio die accedens morti ferme proximum inveni: nam sub summa virium prostratione ad animi usque defectionem, pulsu duro, debili & tremulo, extremorum frigore, & sub cogitationum ac rationis turbatione, ægerrime & cum sonitu spiritum ducebat. Primo omnium clysteres injiciendos, ad sordes alvinas cum flatibus educendas, curavi: dein mixturas blande diaphoreticas & discutientes, singulis horis sumendas, præscripsi. Factum hinc DEI beneficio est, ut ad omnium adstantium admirationem, intra quinque dies somnum, qui plane fuerat antea sublatus, capere & respirare sine molestia æger cœperit, atque successive ingentem viscosæ materiæ copiam tussi ejecerit. Verum non ita multo post, de doloribus ac cruciatibus ipsius abdominis Generosissimus Vir conquerebatur, qui in dies increscentes intolerabiles evasere. Alvus adstrictissima, præcordiorumque adfuit anxietas atque inquietudo. Sed singula hæc adhibitis idoneis remediis, expulsa è sede sua materia hostili, conquiescere cœperunt: relicta tamen statione sua in regionem inguinalem non procul à virili membro hæc ipsa descendit, atque in musculis ibi conspicuis, præcedente gravi dolore & inflammatione, abscessum efformavit insignis certe magnitudinis, qui post suppurationem factam demum apertus plus quam

libram puris per vices fundebat. Dum consolidari cœpit, truculenti dolores pedes infestare cœperunt: quos etiam commoda medicina abegimus, relicta tamen debilitate & tumore œdematoso. Decursus autem hujus morbi valde ancipitis & difficilis per trium fere mensium spatium duravit. Interea valetudini perfectæ fuit redditus Generosissimus ægrotans.

Epicrisis.

Medicamenta, quæ in toto hujus morbi decursu in usum duxi, non alia fuerunt, præter clysteres & cataplasmata, quam mixtura ex ptisana, aqua cardui benedicti, florum sambuci & cerasorum nigrorum, adjectis, pulvere meo bezoardico leniter camphorato, succo citri, liquore anodyno minerali, & succo papaveris albi composita: quandoque mixturæ simplicis aliquot guttas pro dosi adjeci. Qua plus quam vicesies reiterata usus fuit. Præter hæc, infusum Theiforme, ex herba veronicæ, salviæ, floribus sambuci, semine fœniculi, & decoctum nostrum usitatum pro potu ordinario largius sumendum præcepi, interposito interdum electuario vel elixirio pectorali; quia tussis longo tempore infistebat. Ceterum me tam vehementem metastasin in morbo nunquam observasse memini. Atque ex hac morbi historia & curatione, illud curiosi naturæ & medicinæ scrutatores, meo quidem judicio, addiscere possunt, eam esse materiæ quæ dolores in articulis creat & fovet indolem & crasin, ut vix ab ulla medicina immutari, alterari & ejus pernicialis vis destrui possit: licet enim in præsenti casu reliquerit suam sedem, nihilo minus salva hostili indole & crasi permanente, eandem suam vim in aliis & compluribus locis exercuit, ut adeo remediorum, quæ vulgo & a chymicis æque ac medicis minus in praxi versatis, tantis laudibus passim venditantur ac celebrantur, & ad aucupandum magis argentum quam salutem affectandam apta sunt, inanis atque plane impotens facultas clare demonstrari possit. Cordatus autem & prudens medicus in sanando ejusmodi morbo nihil aliud efficere vel præstare potest, quam ut temperiem & texturam earum corporis partium quæ nondum simili vitio affectæ, integram servet, quo morbosa materia successiva & blanda evaporatione & discussione per universale cutis emunctorium feliciter excludatur.

Plures invenies observationes in *consult. medic. sect.* IV. CLXVII. CLXX.

FINIS.

